This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

C 608,689

Digitized by Google

PROPERTY OF
The University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett

ORSZÁGGYŰLÉS

NYOMTATVÁNYAI.

KÉPVISELŐHÁZ. — NAPLÓ. XXII.

Digitized by Google

Digitized by Google

AZ 1892. ÉVI FEBRUÁR HÓ 18-ÁRA HIRDETETT

ORSZÁGGYŰLÉS

KÉPVISELŐHÁZÁNAK NAPLÓJA.

HUSZONKETTEDIK KÖTET.

HITELES KIADÁS.

BUDAPEST
PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG.
1895.

Digitized by Google

J
335
K3
1892-1917
v. 22

Digitized by Google

TARTALOM.

Lap

411. országos ülés. 1895. évi január hó 19-én.

Zelenyák János és b. Sztojanovics György megbizó-levelének bemutatása. — Belügyminiszter jelentése Torda-Aranyosmegye Veresmart községéből 58 hold 482 négyszögölű területnek Alsó-Fehérmegye Maros-Ujvár községébe történt átkebelezése tárgyában. — Felirat és kérvények bemutatása. — Királyi leirat Wekerle Sándor felmentetése, b. Bánffy Dezsőnek miniszterelnökké történt kinevezetése és az új kormány alakítása tárgyában. — Miniszterelnök átirata: b. Fejérváry Géza honvédelmi, Josipovich Imre horvát-szlavon-dalmát és gr. Festetits Andor földmivelési miniszter újból való kineveztetése, illetőleg megerősittetése, továbbá Erdély Sándornak igazságügy-, Lukács Lászlónak pénzügy-, Perczel Dezsőnek belügy-, Wlassics Gyulának vallás- és közoktatásügyi, Dániel Ernőnek kereskedelemügyi és b. Jósika Sámuelnek ő Felsége személye körüli miniszterré történt kineveztetéséről. — B. Bánffy-kormány beköszöntője. — Napirend. — B. Bánffy Dezső, Lukács László, Perczel Dezső, Wlassics Gyula, Dániel Ernő és Erdély Sándor lemondása a képviselőségről. — Miniszterelnök átirata b. Radvánszky Bélának koronaőrré történt megválasztását jóváhagyó királyi leirat kihirdetése tárgyában. — Koronaőr eskütételének bejelentése, együttes ülés tartása. — Indítvány- és interpellácziós könyvek felolvasása. — Jegyzőkönyv hitelesítése 3

II—IV. együttes országos ülés. 1895. évi január hó 20-án.

Koronaőr megejtett választására vonatkozó királyi leirat felolvasása. — II. Együttes ülés jegyzőkönyvének hitelesítése. — Szlávy József elnöki jelentése b. Radvánszky Béla megválasztott koronaőr eskütételéről (III. együttes ülésről); az erről szóló jegyzőkönyv hitelesítése. — B. Radvánszky Béla koronaőr beszéde. — IV. Együttes ülés jegyzőkönyvének hitelesítése 26

412. országos ülés. 1895. január hó 21-én.

Kérvény bemutatása. — Igazoló állandó bizottság jelentése Zelenyák János és b. Sztojanovits György igazolási ügyében. — Képviselőház elnökének és alelnökének megválasztása; elnöki székfoglaló. — Bánffy-kormány beköszöntője feletti vita folytatása. — Napirend 29

413. országos ülés. 1895. évi január hó 22-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kereskedelmi miniszter átirata: Hegedüs Sándor, Neményi Ambrus, Tisza István, Darányi Ignácz, Helfy Ignácz, Falk Miksa és Láng Lajos képviselőknek az országos statisztikai tanács tagjaivá történt kineveztetéséről. — Kérvény bemutatása. — Kormány beköszöntője feletti vita. — Napirend 45

414. országos ülés. 1895. évi január hó 24-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvény bemutatása. — Mentelmi bizottság jelentései: Luby Géza, Sima Ferencz, Sima Ferencz és Balogh János, Tisza István és Purgly János, Szász Károly, b. Sennyey István és végül Holló Lajos és Bartha Miklós mentelmi ügyeiben. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Pénzügyminiszter az 1892. évi közösügyi zárszámadásra és az 1894. évi közösügyi kiadásra Magyarország által pótlólag fizetendő összegről szóló törvényjavaslatot nyujt be. — Napirend 67

Digitized by Google

Lap

415. országos ülés. 1895. évi január hó 25-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Vincz Gyula szabadságoltatása. — Elnöki előterjesztés Czenki Sándornak korengedély megadása tárgyában. — Honvédelmi miniszter jelentést terjeszt be a honvédujoncok törvényszabta kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet tárgyában. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Napirend 92

416. országos ülés. 1895. évi január hó 26-án.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvények bemutatása. — Indítvány- és interpelláczios könyvek felolvasása. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Sima Ferencz interpellácziója az alföldi szocziális izgatások tárgyában a belügy- és földmivelésügyi miniszterekhez. — Napirend 97

417. országos ülés. 1895. évi január hó 28-án.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Főrendiházi elnök átíratai: 1. b. Radvánszky Béla koronaőr megválasztásának megerősítésére, 2. Wekerle Sándor miniszterelnök felmentésére és b. Bánffy Dezsőnek miniszterelnökké való kineveztetésére vonatkozó királyi leiratokról szóló országos levéltári elismervények tárgyában. — Pénzügyminiszter törvényjavaslatot terjeszt be az 1895. év első két hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1894. évi XXXIV. törvényczikk hatályának az 1895. évi április hó végéig való kiterjesztéséről. — Frey Ferencz a IV. bíráló bizottság tagjának eskütétele. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Napirend 121

418. országos ülés. 1895. évi január hó 29-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Pénzügyi bizottság jelentése az indemnity meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat tárgyában. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Napirend 164

419. országos ülés. 1895. évi január hó 30-án.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvények bemutatása. — Az indítvány- és interpelláczios könyvek felolvasása. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Boda Vilmos interpellácziója a szegzárdi főgimnázium megnyitása tárgyában 189

420. országos ülés. 1895. évi január hó 31-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvény bemutatása. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza 213

421. országos ülés. 1895. évi február hó 1-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvények bemutatása. — Elintézetlen interpellácziók jegyzékének bemutatása. — Költségvetés 1895-re, részletes tárgyalás (vallás- és közoktatásügyi tárcza) folytatása — Elnöki jelentés a vallás- és közoktatásügyi miniszter helyettesitőjéről 238

422. országos ülés. 1895. évi február hó 4-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Zelenyák János végleges igazolása. — Asbóth János és Kőrösi Sándor szabadságoltatása. — Kérvény bemutatása. — Pénzügyi bizottság jelentése a honvédséghez besorozott ujoncztöbblet kiképzésére szükséges költségfedezetre vonatkozó honvédelmi miniszteri előterjesztés tárgyában. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Indemnity meghosszabbítása 1895. április 30-ig. — Napirend 267

423. országos ülés. 1895. évi február hó 5-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Tomcsányi László szabadságolása. — Kérvény bemutatása. — Indemnity meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat harmadszori olvasása. — Az 1895. évben kiállítandó ujonczok megajánlásáról szóló törvényjavaslat s ezzel kapcsolatosan 1. az 1893/94. évben szolgált közöshadseregbeli és honvéd egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredményéről és a közös hadsereg és honvédség állományában előfordult öngyilkossági esetekről; 2. a közös hadseregtől a

Digitized by Google

Lap

honvédség állományába történt tiszti áthelyezésekről szóló honvédelmi miniszteri jelentések tárgyalása. — Napirend 298

424. országos ülés. 1895. évi február hó 6-án.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Felirat bemutatása. — Az indítvány- és interpellációs könyvek felolvasása. — Az 1895. évben kiállítandó ujonczok megajánlásáról szóló törvényjavaslat harmadszori olvasása. — Kölségvetés (1895.) részletes tárgyalása, honvédelmi tárcza. — Uray Imre interpellációjának elhalasztása. — Napirend 318

425. országos ülés. 1895. évi február hó 7-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Dániel Ernő megbizó levelének bemutatása. — A zárszámadásvizsgáló bizottság jelentése: 1. az 1893. évi állami zárszámadásról; 2. az aldunai Vaskapu-szabályozás 1893. évi munkálatairól és költségeiről; 3. az 1894. év III. negyedében előfordult túlkiadások, előirányzatnélküli kiadások és hitelátruházásokról; 4. Magyarország és Horvát-Szlavonországok között 1892. évre eszközölt leszámolásról szóló állami számvevőszéki jelentések tárgyában. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, honvédelmi tárcza; ezzel kapcsolatosan a pénzügyi és véderő-bizottságok jelentése: 1. »a közös hadsereg katonai nevelő- és képző-intézeteiben magyar állami alapítványi helyekre elhelyezett ifjakról« szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában: 2. a Ludovika-Akadémia állapotáról az 1894-ik évre szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában; 3. a pénzügyi bizottság jelentése a »hadmentességi díjalap álladékáról az 1893-ik évben« szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában; 4. »a honvéd-menház 1893-ik évi számadásairól, valamint e menház 1893-ik évi működéséről és állapotáról« szóló honvédelmi és belügyi miniszteri jelentés tárgyában; 5. »az országos honvédsegélyező-egylet 1893.évi számadásáról, valamint az egyesület 1893. évi működéséről és állapotáról« szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában; 6. »az 1894. évi rendkivül kedvező ujonczozási eredmény következtében a 12.500 főnyi törvényes ujonczkontingensen felül régibb hátralékok fejében besorozott honvéd gyalogsági ujonczok törvényszabta kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet tárgyában« szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában. (Ház határozatképességének megállapítása.) — Napirend 344

426. országos ülés. 1895. évi február hó 8-án.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Erdély Sándor, Perczel Dezső és Lukács László megbizó leveleinek bemutatása. — Napirend előtti felszólalás az ujonczozás eredményéről szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, igazságügyi tárcza. — Napirend . 361

427. országos ülés. 1895. évi február hó 9-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvény bemutatása. — Kérvények 20. sorjegyzékének bemutatása. — Mentelmi bizottság jelentései: 1. Kun Miklós mentelmi jogának megsértése tárgyában; 2. Győrffy Gyula, 3. Gajári Ödön és 4. Kabós Ferencz mentelmi ügyében. — Napirend előtti felszólalás az ujonczozás eredményéről szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában. — Indítvány- és interpellációs könyvek felolvasása. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, igazságügyi tárcza. — Polónyi Géza interpellációja a hajdúmegyei építészeti és tűzrendészeti szabályrendelet tárgyában a belügyminiszterhez. Válasz. — Hévizy János interpellációjának elhalasztása. — Napirend 389

428. országos ülés. 1895. évi február hó 11-én.

Jegyzőkönyv hitelesítése. — B. Bánffy Dezső megbizó levelének bemutatása. — Igazoló állandó bizottság jelentése Erdély Sándor, Dániel Ernő, Lukács László és Perczel Dezső igazolási ügyében. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, igazságügyi tárcza. — Napirend 418

Digitized by Google

Digitized by Google

Az 1892—97. évi

ORSZÁGGYŰLÉS KÉPVISELŐHÁZÁNAK

NAPLÓJA.

XXII. KÖTET.

Digitized by Google

Digitized by Google

411. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 19-én, szombaton,

gr. Andrássy Tivadar elnöklete alatt.

Tárgyai: Zelenyák János és b. Sztojanovics György megbizó-levelének bemutatása. — Belügyminiszter jelentése Torda-Aranyosmegye Veresmart községéből 58 hold 482 négyszögölü területnek Alsó-Fehérmegye Maros-Ujvár községébe történt átkebelezése tárgyában. — Felirat és kérvények bemutatása. — Királyi leirat Wekerle Sándor felmentetése, b. Bánffy Dezsőnek miniszterelnökké történt kineveztetése és az új kormány alakítása tárgyában. — Miniszterelnök átirata: b. Fejérváry Géza honvédelmi-, Josipovich Imre horvát-szlavon-dalmát- és gr. Festetits Andor földmivelési miniszter újból való kineveztetése, illetőleg megerősittetése, továbbá Erdély Sándornak igazságügy-, Lukács Lászlónak pénzügy-, Perczel Dezsőnek belügy-, Wlassics Gyulának vallás- és közoktatásügyi, Dániel Ernőnek kereskedelemügyi és b. Jósika Sámuelnek ő Felsége személye körüli miniszterré történt kineveztetéséről. — B. Bánffy-kormány beköszöntője. — Napirend. — B. Bánffy Dezső, Lukács László, Perczel Dezső, Wlassics Gyula, Dániel Ernő és Erdély Sándor lemondása a képviselőségről. — Miniszterelnök átirata b. Radványszky Bélának koronaőrré történt megválasztását jóváhagyó királyi leirat kihirdetése tárgyában. — Koronaőr eskütételének bejelentése, együttes ülés tartása. — Indítvány- és interpellációs könyvek felolvasása. — Jegyzőkönyv hitelesítése.

A kormány részéről jelen vannak: b. Bánffy Dezső, Perczel Dezső, Lukács László, Dániel Ernő, Erdély Sándor, Wlassics Gyula, gr. Festetits Andor, b. Fejérváry Géza, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Méltóztassanak helyöket elfoglalni, az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Perczel Béni jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Molnár Antal, az azok ellen jelentkezőket Papp Elek jegyző urak fogják jegyezni.

T. ház! Miután a legutóbbi ülés jegyzőkönyve már hitelesittetett, a jegyzőkönyv újabb felolvasása nem szükséges. *(Nagy zaj.)* Csendet kérek! *(Nagy zaj. Tisza Kálmán a terembe lép. Felkiáltások a szélső baloldalon: Hoch! Élénk éljenzés jobbfelől.)*

Csendet kérek, t. képviselő urak. Méltóztassanak az elnöki előterjesztéseket meghallgatni. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! Bemutatom dr. Zelenyák János Szepes vármegye lőcsei választó-kerületében megválasztott országgyülési képviselőnek megbízólevelét.

Megvizsgálás és jelentéstétel végett kiadatik az igazoló állandó bizottságnak.

Bemutatom továbbá b. Sztojanovits György Temesmegye moraviczai kerületében megválasztott országgyülési képviselő megbízó-levelét.

A megbízó levél megvizsgálás és jelentéstétel végett kiadatik az igazoló állandó bizottságnak.

Bemutatom a magyar királyi belügyminiszter jelentését (Irom. 778) Torda-Aranyos vármegyei Veresmart községből 58 hold és 482 négyszögölnyi területnek Alsó-Fehér vármegyében fekvő Maros-Ujvár községbe való átkebelezése tárgyában.

Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatik a ház közigazgatási bizottságának.

Bemutatom Székesfehérvár szabad királyi város közönségének felíratát az ezredéves ünnep

Digitized by Google

alkalmából Szent-István szobrának e város területén való felállítása tárgyában.

A debreczeni törvényszék és területéhez tartozó járásbíróságok és ügyészség szolgáinak és fogházőri személyzetének Király Ferencz képviselő által,

a dévai királyi törvényszék alá tartozó hivatalszolgáknak és fogházőröknek Barcsay Kálmán képviselő által,

a győri királyi törvényszék és területéhez tartozó járásbíróságok fogházőreinek és szolgáinak Francsics Norbert képviselő által, s végre

a miskolczi királyi törvényszék alá tartozó hivatalszolgáknak és fogházőröknek Horváth Lajos képviselő által beadott kérvényeit, az 1893. évi IV-ik törvényczikk módosítása tárgyában.

Mindezen kérvények és a felirat tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a ház kérvényi bizottságának.

Molnár Antal jegyző: B. Bánffy Dezső miniszterelnök! *(Halljuk! Halljuk!)*

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: T. ház! Van szerencsém az új kormány alakítására vonatkozó legkegyelmesebb királyi leiratot átnyújtani; kérem annak felolvastatását.

Elnök: A legkegyelmesebb királyi leirat fel fog olvastatni.

Molnár Antal jegyző *(olvassa)*:

»Mi Első Ferencz József, Isten kegyelméből ausztriai császár, Csehország királya, stb. és Magyarország apostoli királya.

Hű Magyarországunk és társországai zászlósainak, egyházi és világi főrendeinek és képviselőinek, a kik az általunk 1892. évi február hó 18-ára Budapest székes fővárosunkba egybehivott országgyűlésen egybegyűltvék, királyi üdvözletünket.

Kedvelt hiveink! Miután őszintén kedvelt hivünket, Wekerle Sándort saját kérelme folytán Magyarország miniszterelnöki állásától kegyelmesen felmentettük, Magyarország miniszterelnökévé őszintén kedvelt hivünket, losonczi b. Bánffy Dezsőt, jelenleg a képviselőház elnökét neveztük ki.

Kikhez egyébiránt királyi kegyünkkel állandóan hajlandók maradunk.

Kelt Budapesten, ezernyolczszázkilenczvenötödik évi január hó 14-ikén.«

Elnök: T. ház! Ezen kegyelmes királyi leirat kihirdettetvén, javaslom, méltóztassék azt hódoló tisztelettel tudomásúl venni és hasonló kihirdetés végett szokott módon a főrendekhez átküldeni. *(Helyeslés.)* Ha azt méltóztatnak elfogadni, ezen értelemben mondom ki a határozatot.

Bemutatom ezzel kapcsolatban báró Bánffy Dezső miniszterelnök úr átiratát, melylyel megküldi a kormány tagjainak kinevezésére vonatkozó s folyó évi január hó 14., illetve 15-éről keltezett legmagasabb királyi kéziratok másolatait.

Méltóztassanak meghallgatni.

Molnár Antal jegyző *(olvassa)*:

Kelt Budapesten, 1895. évi január hó 15-én.

Ferencz József. Báró Bánffy Dezső.

Magyar miniszterelnököm előterjesztése folytán honvédelmi miniszteremmé br. Fejérváry Gézát, *(Éljenzés jobbfelől.)* horvát-szlavon-dalmátországi miniszteremmé Josipovich Imrét, *(Éljenzés jobbfelől.)* földmívelésügyi miniszteremmé gróf Festetits Andort *(Éljenzés jobbfelől.)* újolag kinevezem, illetőleg eddig is viselt állásaikban újból is megerősítem; igazságügyminiszteremmé Erdély Sándor államtitkárt, *(Éljenzés jobbfelől.)* pénzügyminiszteremmé Lukács László államtitkárt, *(Éljenzés jobbfelől.)* belügyminiszteremmé Perczel Dezsőt, a képviselőház alelnökét, *(Éljenzés jobbfelől.)* vallás- és közoktatásügyi miniszteremmé Wlassics Gyula budapesti tudomány-egyetemi tanárt és országgyűlési képviselőt, *(Éljenzés jobbfelől.)* kereskedelemügyi miniszteremmé Dániel Ernő országgyűlési képviselőt *(Éljenzés jobbfelől.)* ezennel kinevezem és a személyem körüli miniszterium vezetésével ideiglenesen honvédelmi miniszteremet bizom meg.«

Elnök: T. ház! Bemutatom továbbá a miniszterelnök úr átiratát, mely szerint ő császári és apostoli királyi Felsége folyó hó 18-án kelt legfelsőbb elhatározásával báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter urat a felség személye körüli miniszterium ideiglenes vezetésétől felmenteni és báró Jósika Sámuel főrendiházi tagot legmagasabb személye körüli miniszterévé kinevezni méltóztatott. *(Éljenzés jobbfelől Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Molnár Antal jegyző: Báró Bánffy Dezső miniszterelnök! *(Halljuk! Halljuk! Zaj.)*

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: T. ház! *(Mozgás. Halljuk! Halljuk!)* A felséges urunk, királyunk bizalma folytán megalakúlt új kormánynak midőn először van szerencsém a t. ház előtt megjelenni, kötelességemnek tartom rövid körvonalakban ismertetni azon szempontokat, melyek működésünket irányítani fogják. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mindenek felett első sorban fogunk súlyt fektetni arra, hogy a bizalom és egyetértés a korona, a kormány és az országgyűlés két háza között megszilárdíttassék. *(Helyeslés jobbról, zaj a bal- és szélsőbalon.)* Továbbá módját fogjuk keresni és — remélem — megtalálni, hogy a mai válságos viszonyok között a kedélyek lecsillapíttassanak, *(Helyeslés jobbról.)* miért is sem aggreszszív módon, sem támadó fegyverekkel küzdeni nem czélunk. Támogatást várunk és remélünk

Digitized by Google

azoktól, *(Halljuk!)* kik velünk egy elvi alapon állanak, tárgyilagos bírálatot, sőt jogosult ellenőrzést kérünk azoktól, kik velünk nem egy nézeten vannak. *(Helyeslés jobbról.)*

Irányzatunk határozottan szabadelvű leend; törekvésünk lesz a magyar állam magyar nemzeti irányban való fejlesztése, a magyar állameszme biztosítása és fentartása, *(Helyeslés és éljenzés jobbról.)* minden ez ellen irányuló törvényellenes és államellenes tendenciák és izgatások határozott leküzdése és elfojtása. Az egységes magyar állam . . . *(Zaj balról. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Elnök: Csendet kérek!

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: Az egységes magyar állam magyar jellegének első sorban leendő ápolását korlátok közé szorítatni nem engedjük. Tekintetbe veszszük azonban azon jogos igényeket, melyeket nem magyar ajkú honfitársaink az 1868-ik évi XLIV-ik törvényczikk alapján az egységes nemzeti jelleg korlátozása nélkül támaszthatnak.

Horvát-Szlavon-Dalmátországhoz való viszonyunkat az 1868. évi egyezmény szabályozza. Ez egyezmény határozmányait minden irányban szigorúan fentartani kívánjuk, s oda fogunk törekedni, hogy a mindinkább barátságosabbá alakult testvéries jó viszony mentül szilárdabbá és bensőbbé váljék.

Határozottan állunk azon államjogi alapon, melyet az 1867-ik évi kiegyezés létrehozott, melynek helyes és szükséges voltáról meg vagyunk győződve és melynek közel 28 éves fennállása alatt, állami és nemzeti fejlődésünkre, szellemi és anyagi erősbülésünkre mélyen és előnyösen kiható eredményei minden kétséget kizárólag bizonyítva lettek; mely a monarchia s vele a magyar állam biztonságának egyik főalapját képezi. *(Helyelés jobbfelől.)*

Tekintve a monarchia nagyhatalmi állását, melyet Magyarország háborítatlan felvirágzására feltétlenül szükségesnek és üdvösnek tartunk, a véderő szükséges eddigi irányban való fokozatos fejlesztését, *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)* természetesen mindig arányosítva pénzügyi erőnkhöz és eszközeinkhez, szem előtt fogjuk tartani. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Mint örökösei és követői a lelépett kormány programmjának, fentartjuk irányát, fentartjuk elveit; első sorban a már szentesített három egyházpolitikai törvény teljtartalmú végrehajtását a törvényekben megállapított időben tartjuk kötelességünknek. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ezt t szközölni is fogjuk oly módon, hogy az egyes hitfelekezetek érdekeinek és érzelmeinek megsértése lehetőleg elkerültessék. *(Zaj a bal- és szélső baloldalon.)*

Kijelentjük, hogy a vallás szabad gyakorlatáról és a zsidó vallás reczepcziójáról szóló eddig elintézetlen két egyházpolitikai törvényjavaslatban foglalt alapelvek integritásához ragaszkodunk. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Azonkivül kötelességének fogja ismerni a kormány, hogy a katholikus autonómia és a kongrua rendezésének kérdésében is a megoldás sikerét biztosító lépéseket megtegye. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Különösen gondja lesz a kormánynak helyes közoktatási politika megállapítására.

A középiskolai és a népiskolai oktatás terén a javulást nem a rendszer gyökeres megváltoztatásától várjuk, mint inkább a tanár- és tanítóképzés helyes reformjával véljük elérni.

A belügyi kormányzat terén egyik legfőbb feladatául tekinti a kormány a közigazgatás újjászervezésének nagy munkáját lehetőleg mielőbb a sikeres megoldás elé vinni, *(Helyeslés jobbfelől.)* és erre nézve a közigazgatási bíróságokról szóló törvényjavaslatnak a folyó évi költségvetés letárgyalása után azonnal napirendre leendő tűzését fogja a t. ház előtt indítványba hozni. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ezenkivül az 1891. évi XXXIII. törvényczikk 2. §-ában érintett többi javaslatokat e szakasz rendelkezéséhez képest egyidejűleg kívánja a ház elé terjeszteni, még pedig kapcsolatosan a városok és községek szervezéséről, valamint a fegyelmi eljárásról szóló törvényjávaslatokkal. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Fővezérelvekül e részben a kormány egyfelől a közigazgatás államosítását, másrészről életképes és valódi tartalommal biró önkormányzat létesítését jelöli meg. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)*

Az igazságügyi politika terén a kormány fentartja az eddig követett reformirányzatot. Előterjesztendő javaslataiban az ország sajátos viszonyainak figyelembe vételével a modern jogélet szükségeiből származó *(Zaj.)* és a szabadelvű irányzatnak megfelelő követelményeket fog érvényre juttatni.

A törvényhozásra váró igazságügyi feladatok között első sorba helyezi a büntető perrendtartás megalkotását, melynek javaslata beterjesztésre kész.

Pénzügyi téren a kormánynak feladata lesz az eddig elért eredményeknek, nevezetesen az államháztartás egyensúlyának és ezzel együtt az állam hitelének épségben való fentartása, *(Helyeslés.)* a mely czél elérése végett kötelességének tartja a kormány az állami kiadások körül az okszerű takarékosság elvét minden irányban megóvni. *(Helyeslés. Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Csendet kérek, t. képviselő urak! Kénytelen leszek az egyes képviselő urakat megnevezni.

Digitized by Google

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: Tekintettel továbbá arra, hogy a pénzügyi és közgazdasági téren több, messze kiható kezdeményezéssel állunk szemben, a melyeket az előbbi kormánynak befejezésre juttatni nem volt alkalma, azért, nehogy ezeknek sikere az erők elforgácsolása által koczkára tétessék, . . . *(Folytonosan tartó zaj balfelől.)*

Elnök: Polónyi képviselő urat kérem, méltóztassék a közbeszólásoktól tartózkodni.

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: . . . a kormány újabb pénzügyi reformok kezdeményezése és nagyobb szabású új feladatok kitűzése előtt törekedni fog a már megindított munkálatokat és ezek között első sorban a valuta-rendezés műveletét az eddig megállapított irányban tovább folytatni és befejezésre juttatni. *(Helyeslés a jobboldalon.)* A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országokkal egyetértésben megoldandó kérdéseknél pedig a megoldásnak oly módozatait keresni, a melyek alkalmasak arra, hogy azok mellett az ország közgazdasági és pénzügyi érdekei teljes mérvben megóvassanak.

Az ország anyagi érdekeinek előmozdítása és fejlesztése czéljából igyekezni fogunk kereskedelmi összeköttetéseinket gyarapítani s oda törekedni, hogy főleg nyersterményeink jobban értékesíthetők legyenek. *(Zaj a szélső baloldalon. Fölkiáltások: Nem halljuk!)*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak a ház méltóságát megóvni. *(Zaj a szélső baloldalon.)*

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: E mellett fel fogunk használni minden rendelkezésre álló eszközt arra is, hogy iparunk a megkezdett irányban tovább fejlesztessék és megerősödjék. Gondoskodni fogunk, hogy azok a vidékek, a melyek még a vasúti összeköttetést nélkülözik, mielőbb belevonassanak a vasúti hálózatba s némely még hiányzó vasúti összeköttetés a külfölddel, különösen a keleti irányban létesíttessék. *(Helyeslés.)*

Az ezredéves országos kiállítás létrejövetele érdekében szükséges munkálatokat a kormány serényen folytatni fogja, mert szándékában áll, hogy e kiállítás a kitűzött időben, a jövő évben valóban meg is tartassék. *(Halljuk! Halljuk!)*

A kormány tudatával van azon súlyos viszonyoknak, melyekkel köz- és mezőgazdaságunk küzdeni kénytelen. Azért feladatának tekinti — a mennyire anyagi erőnk engedi — a lehetőségig mindazon intézkedések biztosításáról és érvényesítéséről gondoskodni, melyek köz- és mezőgazdaságunk érdekeit elősegíteni és kielégíteni hivatvák. A kormány tehát intézkedéseket szándékozik tenni, melyek úgy a marhatenyésztés fejlesztését, ennek egészségügye biztosítását, a filloxera-pusztította szőlőhegyeink mielőbbi erélyes regenerálását, mezőgazdasági statisztikánk megszerzését, a gazdasági szakoktatás korszerű, az igényeknek megfelelő fejlesztését, valamint hazánk jelentékenyebb folyói sürgősebb szabályozási munkálatainak keresztülvitelét veszik czélba. A tervbe vett intézkedések megvalósítása czéljából első sorban s mielőbb elő fognak terjesztetni az állatbiztosítást és a szőlők rekonstrukcióját tárgyazó törvényjavaslatok, *(Helyeslés.)* fentartván magának a kormány, hogy az előadottakra vonatkozó többi javaslalait is a viszonyokhoz mért sorrendben előterjeszsze. *(Zaj.)* E mellett szándéka van a kormánynak a törvényhozástól felhatalmazást kérni, hogy az esetben, ha a földmívelésügyi tárcza folyó évi mérlege felesleggel záródnék, a maradó felesleget gazdasági érdekek istápolására fordíthassa s a földmívelésügyi miniszter rendelkezésére bocsáthassa. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Körvonaloztam ezekben röviden azon elveket és irányt, a melyek szerint eljárni kívánunk; a rendelkezésünkre álló időt és erőt felhasználva fogunk törekedni ezeknek valósítására; a t. háztól és a támogatástól függ, hogy működésünknek sikere legyen. *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)*

Papp Elek jegyző: Justh Gyula!

Justh Gyula: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az új kormány megalakúlása pillanatában, s különösen azok után, a miket a t. miniszterelnök úr beköszöntőjéből megérteni lehetett, *(Derültség balfelől.)* ismét és ismét meg meg újúló erővel nyomúl előtérbe az a nagyfontosságú kérdés, hogy a lefolyt válságnak tulajdonképen mi volt valódi indító oka. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* A t. miniszterelnök úr elődje tudvalevőleg a legnagyobb általánosságban csak azt jelentette ki, hogy kabinetje benyujtotta lemondását, mert elvesztette a korona bizalmát, de a tekintetben, t. ház, hogy mi okozta a korona bizalmának megcsökkenését, a legnagyobb sötétségben hagyta a nemzetet. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elfogadható okot a bizalom elvesztésére, megcsökkenésére vagy cselekedetek, vagy mulasztások szolgáltathatnak. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* Politikában, t. képviselőház, a kizárólag személyes motivumok jogosúltságához legalább is erős kétely fér. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* A t. miniszterelnök úr beszéde, a mennyiben meg tudtuk érteni, mert megvallom oly zaj volt, *(Mozgás a jobboldalon. Felkiáltások: Ott lármáztak! Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* hogy felolvasott beszédének *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon.)* egyes részeit alig lehetett meghallani, ha jól fogtam fel, azt

Digitized by Google

jelentette ki, hogy az új kormány minden tekintetben az előző kabinet nyomdokán fog haladni, és azzal teljes mértékben azonosítja magát. A válság indító oka tehát, t. képviselőház, vagy csupán személyes ellenszenv volt, a mi ugyan nem tételezhető fel, vagy pedig a t. kabinet már megalakúlásának, már születésének pillanatában magába rejti a korona bizalmatlanságának csíráját. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* A válság lefolyása tehát, t. ház, parlamentárisnak egyáltalában nem nevezhető. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Nem ismerjük azon indokokat, a melyek a válságot előidézték, azok ismerete nélkül pedig nem vagyunk azon helyzetben, hogy tárgyilagosan megitélhessük a helyzetet; azok ismerete nélkül nem tudjuk felfogni: miért vesztette el a korona bizalmát a Wekerle-kormány, és miért nyerte meg azt a Bánffy-kabinet, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon. Zaj. Halljuk! Halljuk!)* a mely pedig el van tökélve minden tekintetben a Wekerle-kabinet nyomdokán haladni? Józan észszel nem lehet megérteni, hogy egy és ugyanazon politika végczéljaira nézve mi előny rejlik abban, ha egy minden tekintetben azonos politika folytatása gyöngébb kezekre lesz bízva. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

T. ház! Az eseményekben, cselszövényekben és tanuságokban egyaránt felettébb gazdag válságnak nagy horderejű kiemelkedő mozzanata volt kétségkivül azon törekvés, a mely az 1867-iki közjogi alapot védelmező politikai pártok egyesítésére irányúlt. A nemzetnek határozott és minden kételyt kizáró felvilágosítás nyujtandó abban a tekintetben is, mily alapon terveztetett a fuzió az 1867-iki közjogi alapot védelmező politikai pártok között, és hogy mily körülmények okozták a fuzió meghiúsúltát? *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

A korona, t. ház, a mennyire az a jelenségekből megitélhető, melegen óhajtotta a fuzió létrejöttét; óhajtotta azt az Apponyi Albert gróffal és Horánszky Nándorral folytatott tanácskozások után is, *(Felkiáltások a jobboldalon: Honnan tudja? Nagy zaj.)* óhajtotta tehát akkor is, a midőn a nemzeti párt törekvése ismeretes volt előtte. A kabinet alakítására első sorban felszólított horvát bán ugyanis tudvalevőleg minden követ megmozdított a fuzió érdekében, és a mikor ebbeli törekvése a szabadelvű párt merev ellenállásán hajótörést szenvedett, *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Az már nem áll! Úgy van! a szélső baloldalon.)* letett kabinet-alakítási terveiről; azt pedig még csak föltételezni sem lehet, hogy azon horvát bán, a ki első sorban szólíttatott fel kabinet-alakításra, és a ki a korona teljes bizalmát birja, a korona intencziója ellenére buzgólkodott volna a fuzió létrehozásán, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

A tényekből tehát, t. képviselőház, a logika kérlelhetetlen szabályai szerint más következtetést levonni nem lehet, mint hogy a korona örömmel vette volna a fuziót, és hogy nem állott volna útjában a nemzeti párt létalapját képező nemzeti törekvéseknek. *(Ellenmondás jobbfelől. Zaj.)*

T. képviselőház! Az én és politikai elvbarátaim nemzeti aspirácziói messze túlszárnyalják a nemzeti párt nemzeti aspirácziőit. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* De azt, t. képviselőház, készséggel elismerem, hogy a nemzeti párt ebbeli törekvéseinek megvalósúlása nagyban előmozdítaná a nemzet megerősödését. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* A kik tehát, t. képviselőház, oda állva a korona és nemzet közé, egyedűl hatalmi érdekekből *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)* akadályokat gördítenek a nemzeti haladás útjába, azok bűnt, mondhatnám, árúlást követnek el a haza ellen. *(Hosszantartó, zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* A nemzetnek, t. képviselőház, el kell söpörnie, ha élni akar, azt a pártot, a mely párt egyedül áll útjában a nemzeti haladásnak. *(Hosszas, élénk tetszés, helyeslés és taps a bal- és szélső baloldalon.)*

T. képviselőház! Az a tény, hogy a korona szivesen vette volna a fuziót a nemzeti párttal, a legfényesebben czáfolja meg azt az elterjedt hírt, mintha a Wekerle-kabinet azért vesztette volna el a korona bizalmát, mert közjogi kérdésekben nem volt eléggé konzervativ, és mert nem tudta elegendő erélylyel útját állni a Kossuth-kultusznak, *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* mert ugyanakkor, a mikor a korona elejtette Wekerlét és társait, a kik pedig közjogi kérdésekben mindenkor a legridegebb álláspontra helyezkedtek, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* és a kik a Kossuth Lajos temetésén távollétükkel tündököltek, *(Úgy van! a szélső baloldalon. Zaj.)* nem idegenkedett volna bizalmával felruházni azt a pártot, a mely pártnak létalapját a nemzeti haladás képezi, és a mely pártnak vezére, gróf Apponyi Albert, *(Élénk éljenzés a baloldalon.)* együtt gyászolt a nemzettel, részt vett Kossuth Lajos temetésében. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon. Zaj.)*

Ezen körülményből azon örvendetes tanúlságot vonhatjuk le, hogy egyáltalán nem felel meg a valóságnak az a tendencziózus hiresztelés, a melynek ugyan mi sohasem adtunk hitelt, hogy a korona akarata áll útjában a nemzeti haladásnak, és hogy a korona rossz néven venné a nemzettől azt, ha nagyjaival szemben háláját és kegyeletét rója le. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

A kormány politikájával és programmjával

Digitized by Google

nem lehet feladatom ez alkalommal bővebben foglalkozni. *(Halljuk! Halljuk!)* A függetlenségi és 48-as párt programmja, politikája és magatartása pedig sokkal ismertebb, világosabb és határozottabb, semhogy felmentve ne érezhetném magamat az újabbi részletezéstől. Különben is erre lesz alkalmunk, ha előbb nem, a költségvetési törvényjavaslat tárgyalása alkalmával. Csakis egyetlenegy kérdésre nézve óhajtom még nézetemet már ez alkalommal elmondani. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. kormány, úgy látszik, el van határozva a tekintetben is az előző kormányok nyomdokain haladni, hogy egyik feladatául tűzte ki a 67-iki közjogi alap fentartását és megvédését. Sajátságos, visszás állapot, t. ház, hogy főczélúl nem a haza boldogsága tűzetik ki, hanem egy alkotás fentartása és megvédése. Józan ész szerint pedig minden alkotás csak addig tartandó fenn, míg alkalmasnak bizonyúl a haza boldogságának előmozdítására. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* A hazát kell megvédeni és fentartani, t. ház, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* nem pedig egy alkotást, a mely, mint minden alkotás, csak addig bír értékkel, mig a haza javára szolgál. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Nem lehet tehát, t. ház, egyetlen egy törvényt sem odaállítani úgy, mint változhatlant és maradandó alkotást. A ki előtt főczél a haza maradandósága, és a ki egy alkotáshoz való merev ragaszkodással nem akarja koczkára tenni magát a hazát, az nem indúlhat meg ily botor jelszavak után. *(Zajos helyeslés a szélsőbalon.)* A 67-iki közjogi alap mai napig csakis úgy volt fentartható, hogy érdekében az egész kormányzati apparátus vétetett igénybe, és hogy legújabban mellette latba vettetett még a király tekintélye is. Ezen roskadozó alkotás fentarása és megvédése miatt nem haladhattunk egyetlen egy téren sem oly mértékben, mint a milyen mértékben haladtak oly államok, melyek önállóságuk és függetlenségük teljes birtokában vannak. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Azonban a harczokban és küzdelmekben, melyek ezen alap fentartásáért folytak, korrumpáltatott a nemzetnek egy nagy része, és ezen az alapon nőttek nagygyá nemzetiségi bajaink és közigazgatási mizériáink. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)*

Egyszóval, t. ház, röviden kifejezve: a 67-iki alap kútforrása minden bajainknak, akadálya minden téren a haladásnak. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Nagyon természetes tehát, hogy mi, a kik ily nézetben vagyunk, nagy hivatásunk teljes tudatában, ezentúl még nagyobb erővel, még fokozottabb buzgalommal fogjuk ostromolni az 1867-iki közjogi alapot, és ezentúl még kitartóbban, még komolyabban fogunk küzdeni hazánk állami önállóságáért és függetlenségéért. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Zaj jobbfelől.)*

Minden árnyék és minden erőszak daczára mienk a jövő, és csakis a mienk, t. képviselőház, illetőleg azoké az eszméké, a mely eszméknek szolgálatában állunk, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* mert utóvégre is a nemzet szivéből nem lehet kiirtani a szabadság, a függetlenség utáni vágyat: kitör az még a koporsóból is. *(Élénk helyeslés, taps és éljenzés a szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Gr. Apponyi Albert!

Gr. Apponyi Albert: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az a visszhang, a melyet az ellenzéki pártok képviselői egy beköszöntő kormány programmnyilatkozatára adni szoktak, részemről ez alkalommal igen rövid lehet. Minthogy pedig a t. kormányelnök úr az ő politikai helyzetét abban reasszummálta, hogy az ő vezetése alatt álló kormány mindenben folytatása az azelőtti kormánynak, hogy az ő politikája mindenben azonos az azelőtti kormányéval, igen természetes tehát, hogy a mi helyzetünk az ő kormányával szemben is ugyanaz, a mely az azelőtti kormánynyal szemben volt. *(Egy hang a szélső baloldalon: Csakhogy könnyebb!)*

Valamint ő ragaszkodik ahhoz a programmhoz és azokhoz a tradicziókhoz, a melyeket elődeitől örökölt, úgy mi is ragaszkodunk ahhoz a programmhoz és azokhoz a tradicziókhoz, a melyekkel ez a párt a választók elé lépett, és a melyeknek értelmében működését ebben a házban kifejtette. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Azonban, t. képviselőház, a helyzetnek igényei mégis olyanok, hogy ezen rövid kijelentésre nem szoritkozhatom és kénytelen vagyok némi kritikus megjegyzést fűzni azokhoz, a miket a t. kormányelnök úr programmnyilatkozatából hallottam. *(Halljuk! Halljuk!)* E téren sem kell hosszúnak lennem, mert talán nem vétek azon tárgyilagos bírálatnak szabálya ellen, melyet a t. kormányelnök tőlünk kér, ha konstatálom, hogy új eszme, új politikai gondolat az ő programmnyilatkozatában vajmi kevés foglaltatik. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* De annak a réginek, annak a megszokottnak formája, a mely az ő nyilatkozatából kidomborodott, nem volt mindenben szerencsés, úgy, hogy jobb szerettem volna, ha ő a régihez való ragaszkodását a sablonszerűségig kiterjesztette volna, mint azon újításokat a formában, melyeket az ő programmnyilatkozata tartalmaz. Mindjárt a kiindúlási pontot igen szerencsétlenül formúlázottnak tartom. A t. kormányelnök ugyanis azt mondta, hogy kormányzata egyik főfeladatának tekinti a teljes bizalomnak helyre-

Digitized by Google

állítását. *(Egy hang jobbfelől: Ápolását! Nagy zaj.)* Szívesen elfogadom a helyreigazítást, de magából ebből a helyreigazításból és abból, hogy a nyilatkozat ezen részének minden egyes kifejezésére ilyen súlyt fektetnek, merítem azt a jogot, hogy annak formúlázását a legszigorúbb bírálat tárgyává tegyem. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

A kormány tehát feladatául tűzi a legbensőbb bizalomnak ápolását, de kik közt? Már erre tisztán emlékszem, hogy a kormányelnök így mondta: a korona, a kormány és az országgyűlés két háza közt. Bocsánatot kérek, ez ennek a nagy feladatnak oly kicsinyes, a párturalom szellemétől annyira áthatott felfogása, *(Úgy van! balfelől.)* a mely, ha nem véletlen tollhiba a formúlázásban, *(Derültség a baloldalon)* hanem a mint a helyreigazító közbeszólásból következtetnem kell, átgondolt rendszer, tiltakozás nélkül nem maradhat. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* Igenis, az alkotmányos kormány fennállhatásának egyik parlamentáris alapja a korona bizalmának birtoka; de a kormányzásnak czélja ezen téren nem lehet a bizalomnak fentartása korona és kormány közt, a korona és az országgyűlés egyik vagy másik háza és az országgyűlés két háza közt. Ezek parlamentáris előfeltételek a kormányzásra, de a czélnak, a mely kell, hogy minden kormány és különösen minden magyar kormány előtt lebegjen, annak kell lennie, hogy a bizalom ápoltassék és hogy a bizalom teljes, benső és zavartalan legyen a korona és a nemzet között. *(Hosszas, élénk helyeslés és éljenzés a baloldalon.)* És ennek a czélnak, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* ezen czél elérésének alá kell rendelni tudni a bizalmi viszonyt a korona és a kormány közt. A mely kormány első nyilatkozatában, ezen nehéz pillanatban az országnak ezen válságos helyzetében nem tud nekünk egyebet mondani erre a kényes és nagyfontosságú lélektani tényezőre nézve, mint azt, hogy ápolni fogja a bizalmat a korona és a kormány és az országgyűlés két háza közt, az ezzel is dokumentálja, hogy feladatának magaslatán nem áll, hogy annak helyes felfogására nem képes. *(Úgy van! a baloldalon. Ellenmondások a jobboldalon. Halljuk! Halljuk!)*

A kormány programmjának az egyes tárczákra vonatkozó tételei nem egyebek, mint legáltalánosabb ismétlései annak a tárgysorozatnak, a mely minden egyes tárcza keretébe beosztható. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* Ezzel tehát nincs mit foglalkoznom. És így csak azokat a pontokat emelem ki, a melyekben tényleg politikai tartalom van. *(Halljuk! Halljuk!)* A t. kormány első feladatának tekinti a már megalkotott egyházpolitikai törvényeknek megvalósítását, még pedig a törvény által kitűzött határidőn belől. Az én meggyőződésem szerint, t. ház, ezzel egy lehetetlen feladat teljesítésére vállalkozott. *(Élénk helyeslés a baloldalon. Mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)* Én nagyon természetesnek találom azt, hogy a kormány más programmal nem léphet a nemzet elé, mint azzal, hogy azok a törvények végrehajtassanak, a melyeket a törvényhozásnak minden faktora magáévá tett, de hogy azok végrehajtassanak, mielőtt azok helyes, czélszerű és nyugodt végrehajtásának előfeltételei megvannak, az, t. ház, az én meggyőződésem szerint lehetetlen. *(Ellenmondások és derültség jobbfelől. Élénk helyeslés bal felől.)*

T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Önök közül néhányan ma nevetnek. Majd ha a jövő ülésszak elején egy rövid törvényjavaslattal fogunk találkozni, melyben a t. kormány ezen terminusnak prolongálását kéri, akkor nekem lesz okom nevetni. *(Élénk éljenzés és taps a baloldalon.)*

A t. kormány felöleli programmjában a közigazgatási reformnak egész kérdését. A t. kormány tehát magát hivatva érzi arra, hogy a közigazgatási reformot keresztül vigye, és ha Müller püspök úr ő méltósága beleegyezik, az erre vonatkozó kisérletet talán meg is teheti. *(Zajos helyeslés, derültség és taps a bal- és a szélső baloldalon.)* Hogy a kisérletnek stádiumánál e kezdeményezés tovább fog-e menni, az mindenféle egyéb körülménytől függ, a melyeknek mérlegelésébe bocsátkozni ma nem akarok, és csak egyet emelek ki. A t. miniszterelnök úr a közigazgatási bíróságra vonatkozó törvényjavaslat tárgyalását a parlament közvetlen munkarendjébe vette föl; ez ellen nincs semmi kifogásom. Továbbá azt mondja, hogy ama bizonyos két szakaszból álló, gondolom 1891-iki törvény rendelkezésének megfelőleg az azon törvény második szakaszában foglalt javaslatokat egyidejűleg fogja a ház elé terjeszteni, és azonkivül még a községek és városok rendezéséről, valamint a fegyelmi eljárásról szóló javaslatot, tehát azokat a javaslatokat, a melyekben közfelfogás szerint a közszabadságnak és önkormányzatnak garancziái foglaltatnak. Egyet azonban a t. miniszterelnök úr nem tudom kifelejtett-e, vagy szándékosan elhallgatott; kifelejtette, vagy elhagyta a választások szabadságára és tisztaságára vonatkozó törvényjavaslatok beterjesztését. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Pedig, t. ház, ezen kihagyásnak vagy kifelejtésnek utólagos pótlását nagyon kérem, mert ezt a hézagot előnyösen ki nem tölthetik a miniszterelnök úr politikai pályájának előzményei és hagyományai. *(Derültség és helyeslés jobbfelől.)* És ha ő a nemzetiségi kérdésre vonatkozólag tett nyilatkozatában oly óvatos volt, hogy épen ezen

Digitized by Google

egyéni előzményekkel szemben nagyon hangsúlyozta a nemzetiségi törvénynek lojális megtartását és végrehajtását, akkor az összes magyar nemzetnek szabadsági igényeivel szemben is lehetett volna oly figyelmes, hogy az ő politikai multjával szemben a közszabadságra és a választási szabadság biztositására vonatkozó megnyugtatást ki ne feledje. (*Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.*)

Végül még néhány szót a t. kormány programmjának azon pontjáról, mely az 1867-iki kiegyezésre vonatkozik. (*Halljuk! Halljuk!*) A t. kormány úgy, a mint azt összes elődei tették, azt mondja, hogy az 1867-iki kiegyezésnek alapján áll és azt fentartani kivánja. Ez az én álláspontom is. De ha a lapok híreinek hitelt lehet adni, akkor a tegnapi szabadelvű konferenczián a t. miniszterelnök úr erről a pontról még nagyobb határozottsággal, hogy úgy mondjam, militánsabb értelemben beszélt, a mennyiben ennek a kiegyezési műnek megvédését is tűzte ki kormányzatának egyik kifejezett céljául.

Hát, t. ház, ezt a kiegyezést fentartani és megvédeni én is óhajtom; de úgy látszik, hogy a fentartásnak és megvédésnek eszközeiben egymástól eltérünk. A kiegyezés megvédésének és fentartásának módja szerintem az, hogyha a nemzetben az ezen kiegyezés iránti bizalom, az ezen kiegyezés iránti szeretet, az ezen kiegyezésbe fektetett hit megerősödik. (*Élénk helyeslés. Úgy van! balfelől.*) Ez az egyedüli módja. Vagy — bocsánatot kérek — van még egy másik módja. (*Halljuk! Halljuk! balfelől.*) Lehet minden kormányzati rendszert, minden alkotást megvédeni az erőszak és a korrupczió eszközeivel is; (*Igaz! Igaz! balfelől.*) de ennek ki kell zárva lennie, és ha ezekhez az eszközökhöz nem akarunk folyamodni, ha ezen kiegyezési alkotásnak egyedül maradandó alapját akarjuk biztosítani, azt, a mely a nemzet függetlenül érző polgárainak meggyőződésében áll: akkor érvényesíteni kell a kiegyezési mű tartalmának nemcsak azon részét, mely a nemzetre bizonyos kötelezettségeket hárít, melyeket mi teljes lojalitással teljesíteni akarunk az utolsó pontig, hanem érvényesíteni kell azon részét is, mely a nemzeti állam önállóságát, a magyar korona függetlenségét és a magyar nemzetnek, mint önálló nemzetnek egyéniségét biztosítja. (*Élénk helyeslés és éljenzés balfelől.*)

És e részben egyoldalú volt a t. szabadelvű pártnak politikája kezdettől fogva a mai napig, és ezen egyoldalúságnak, az arra való képesség vagy azon akarat hiányának, hogy a kiegyezés nemzeti tartalmát érvényesítsék, köszönhető az, hogy ezen mű nagyobb veszélyben forog ma, mint bármikor, ezen veszélyt elhárítani semmi egyébbel nem lehet, mint ha ép azt a nemzeti tartalmat, a nemzetnek azon jogait, azon jogos kivánságait, melyek az 1867. évi XII. törvényczikkben részint elvben már benne vannak, és kötelezőleg végrehajtandók, részint annak keretén belül érvényesíthetők, érvényesítjük és keresztülviszszük. Ez azon módszer, a melylyel azt a kiegyezést a nemzetnek megrontása nélkül állandó és biztos alapra lehet fektetni. Minden más módszer csak ezen kiegyezés hitelének további rongálására és végeredményében annak összeomlására fog vezetni. Egyedül az a politika, melyet jelezni bátor voltam, s melyet ezen házban s e házon kivül évek óta képviselek, képes az én meggyőződésem szerint annak a czélnak megfelelni, melyet a t. miniszterelnök úr is magáénak vall, hogy tudniillik az 1867-iki kiegyezés fentartassék, és hogy biztosíttassék az, a mi az 1867-iki formánál is magasabban áll: a feltétlen bizalom a korona és a nemzet közt, a dinasztiának és a monarchiának hatalmi állása Európában. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

További kritikai megjegyzéseket későbbi alkalomra tartván fenn, most ezekkel a kijelentésekkel veszek tudomást a t. miniszterelnök úr nyilatkozatáról. (*Hosszantartó, élénk helyeslés, éljenzés és taps balfelől.*)

Papp Elek jegyző: Gr. Szapáry Gyula! (*Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Szapáry Gyula: T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Midőn a volt miniszterelnök úr a kormányról lelépését néhány héttel ezelőtt e házban hivatalosan bejelentette, nekem volt alkalmam megjelölni azon kivánságokat és azt az irányt, a melynek alapján részemről ezen krizis állandó befejezését és rendezését kivánatosnak és lehetőnek tartom.

Minthogy, t. ház, a krizis megoldása azon iránynak és azon kellékeknek nem felel meg, a melyeknek azon időben kifejezést adtam, igen természetes, hogy én és azon t. képviselőtársaim, a kik velem egy véleményen vannak, s a múlt évben a szabadelvű pártból kiléptek, a jelenleg fellépő kormánynyal és kormányelnök úrral szemben ugyanazon állást foglaljuk el, a melyet elfoglaltunk az előbbi kormánynyal szemben. (*Helyeslés balfelől.*)

T. ház! A krizis, a melynek lefolyását és részleteit ismerni vélem, megerősítette bennem azon meggyőződést, a melynek azon alkalommal kifejezést adtam. A parlamentáris életben két irány nyer a gyakorlatban érvényesülést. Az egyik az, ha vannak erős alapokon álló, határozott programmal és czélnak megjelölésével alakult pártok, melyeknek egyike a házban többségben van s az abból alakult kormány viszi az ügyeket. Van ezen kivül egy másik

Digitized by Google

gyakorlat is: ha vannak a parlamentben kisebb frakcziók és csoportok, a melyeket időnkint a fennálló kormány egyes kérdésekben, vagy egyes időközökre bizonyos akczióra, bizonyos czélok elérésére felhasznál. Felfogásom szerint az egészséges parlamenti eljárás és helyzet csak az első, és nálunk szerencsére eddig ez az eljárás volt alkalmazva s ettől eltérni nemcsak nem tartom kívánatosnak, de sőt viszonyaink közt nagyon veszélyesnek is tartom. *(Élénk helyeslés a bal oldalon.)*

De, t. ház, ép ezen czél elérésére szükséges, hogy a többségben levő párt olyan erős legyen, hogy önmaga, saját erejéből képes legyen czéljait keresztülvinni, és ne legyen kitéve annak, hogy czéljainak kivitelére egyes kérdésekben más, vele ellentétes alapokon álló elemeket hívjon segítségül, vagy legalább azok passzív magatartását kelljen megnyernie, és szükséges ezenkívül, hogy ne legyen kitéve annak, hogy egyes kérdésekben egy kis csoport is föltételeket szabjon, és szavazatát azokhoz kösse. *(Zaj. Halljuk!)* De veszélyes az is, t. ház, ha lehetségessé válik, hogy egyes befolyásos egyének és kis csoportok befolyást gyakoroljanak felelősség nélkül, és ezáltal úgyszólván a mérleg billentyűjét képezhessék.

Ilyen viszonyok nem egészségesek, és az egészséges parlamenti eljárásra szükséges, hogy erős parlamenti többség legyen a képviselőházban. És ha ez minden más parlamentben szükséges, felfogásom szerint, a mi viszonyaink közt kétszeresen életszükség, *(Úgy van! balfelől)* először azért, mert köztudomású az, hogy ez országban széthúzó elemek vannak, a melyeknek imponálni csak úgy lehet, ha összetartó, erős többség van a parlamentben. Mihelyt ezek látják, hogy az illető faktorok egymással viszálykodásban, veszekedésben élnek, oly remények ébrednek bennük, melyeket a parlamentnek nincsen elég tekintélye és ereje ellensúlyozni. *(Úgy van! balfelől.)*

Nálunk, t. ház, szükséges az, hogy a korona teljes bizalommal úgy tekintse Magyarországot, mint a trónnak és a dinasztiának legbiztosabb alapját. *(Helyeslés a baloldalon.)* De szükséges az is, hogy Magyarország minden tényezőjében meglegyen az a meggyőződés, hogy viszonyaink állandó konszolidálását legbiztosabban akkor érjük el, ha nemzet és korona közt megvan a teljes összhang. *(Helyeslés balfelől.)*

A monarchián belül 1867. óta kivívtuk azon befolyást, a mely ez országot saját súlyánál fogva megilleti. De csak az által vívtuk ki, és csak úgy vagyunk képesek fentartani, ha rendezett viszonyaink és első sorban rendezett parlamenti viszonyaink lesznek. Ez tehát ismét olyan szempont, a melynek elérésére feltétlenül kívánatos az, hogy a magyar állameszme kifejezőjéül egy erős parlamenti többség legyen nálunk, a mi csak a közjogi alapon álló pártok egyesülése által lehetséges.

De, t. ház, azt mondják, hogy ezen czélt elérni ma nem lehet. Kérdem a t. háznak bármely tagját, meg tudja-e mondani, hogy ez miért nem lehetséges, *(Mozgás.)* mi az oka annak vagy ki az oka annak, hogy ez nem lehetséges? *(Élénk mozgás.)* Ezt konstatálni csak akkor lehetne, ha ez irányban illetékes helyről eddig is komoly kisérletek történtek volna; ámde ilyenek nem történtek. Meg vagyok arról győződve, hogy ez az eszme, ha felvettetett, tért fog hódítani, sőt hogy annak felvetése már is megtermette gyümölcseit, és habár csak egyoldalúlag, de már e krizis megoldása alkalmával is szóba került e kérdés figyelembe vétele. Meg vagyok győződve, hogy ez eszme nemcsak e házban, hanem az országos közvéleményben is tért fog hódítani, s oly elementáris erővel fog előtérbe jutni, hogy az elintézés útjában álló akadályokat le fogja dönteni. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Legyen szabad most vizsgálnom azon czélokat, melyek ezen közreműködést kívánatossá teszik. Nem tagadhatja senki, hogy az országban a nyugalom és a béke fel van zavarva, *(Úgy van! balfelől.)* fel van zavarva a felekezetek, fel a nemzetiségek között. *(Úgy van! balfelől.)* És mert ez izgalomban, a mely jelenleg uralkodik, üdvös alkotásokat nem tartok lehetségesnek: a béke és nyugalom helyreállítása nagy, országos czél és érdek.

Itt van mindenekelőtt a 67-es alap fentartása. Justh Gyula képviselő úr éppen mai felszólalásában a 67-iki alapot az ország érdekével ellentétesnek mondta. *(Úgy is van! a szélsőbalon.)* Ezzel szemben hivatkozhatom nemcsak az én ellenkező meggyőződésemre, hanem a 27 éves tapasztalásra, *(Ellenmondás a szélsőbalon.)* mely annak ellenkezőjét bizonyítja; azt, hogy az ország fejlődése és viszonyainak állandósítása szorosan összefügg a 67-iki alappal. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Itt van továbbá az országban kétségkívül fennálló közgazdasági és kivált mezőgazdasági bajok kérdése. Azt mondják, e bajok nem csak nálunk, hanem Európaszerte léteznek. De nem tagadhatja senki, hogy nálunk is léteznek, és épen azért kell a megfelelő módokkal és eszközökkel e bajok elhárítását és orvoslását keresni. Ez is oly magasztos czél, melyhez minden erőnek közreműködése kívánatos.

De itt van, és ez talán a legfontosabb szempont, e parlament akczióképessége. Azt hiszem nem elég feladat akár egy államférfiúnak, akár

Digitized by Google

a képviselőháznak, hogy most tavaszszal tárgyalja az idei költségvetést, őszszel majd a jövő évit, de semmi más üdvös alkotásra képes ne legyen.

Igen fontos és megoldásra váró feladat a közigazgatás szervezése, melyet, — nem hiszem, — hogy a mai viszonyok között a sikerre való kilátással meg lehetne kezdeni. Ez tehát szintén igen fontos szempont, melyet figyelmen kívül hagyni nem lehet s mely mindenekelőtt megkívánja a parlament teljes akcióképességet.

De nem csak mostanra kell gondolnia annak, a ki a haza sorsát szivén viseli, hanem a jövőre is. Méltóztassék figyelembe venni, hogy a mai parlamenti helyzet s az ország mai hangulata mellett lehet-e nekimenni általános képviselőválasztásnak úgy, hogy annak eredménye iránt bárki is képet alkothasson magának? Pedig ez a kérdés minden körülmény között közel áll előttünk, *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* mert két esztendő múlva ezen képviselőház megbizatása lejár és választások előtt állunk. Én nem hiszem, hogy helyes és czélszerű volna, hogy a jelen helyzetben a most létező hat párt, sőt még ezen felül, — ha a nemzetiségi kerületekben is mozgalom indúl meg, — még egy hetedik párt is lépjen a választók elé. Oly khaosz volna ez, melynek végeredményét senki sem képes megitélni. *(Igaz! Úgy van!)*

Ezen szempontok azok, melyek én előttem kívánatossá teszik, hogy minden oldalról, teljes őszinteséggel és teljes jóakarattal megkisértessék a fennálló akadályok elhárítása, *(Helyeslés a baloldalon.)* és tétessék lehetővé a közjogi alapon álló pártoknak az általam jelzett czélokra való egyesítése. *(Helyeslés a baloldalon és jobbfelől.)* Ezen czél felé törekedni fogok lelkem teljes meggyőződésével, *(Helyeslés a baloldalon és jobbfelől.)* és nem riaszt vissza az sem, ha az első kisérleteknél akadályok merülnek fel, a mint hogy ilyen akadályok már most is mutatkoznak; mert meg vagyok arról győződve, hogy jóakarattal és kölcsönös őszinteséggel ezen akadályokat el kell hárítani. Ezen akadályok elhárításának előttem egy határa van, és ez az 1867-iki alapnak feltétlen fentartása, a melyet az előbb mondottaknál fogva az ország érdekétől elválaszthatatlannak tartok.

Épen azért, mert felfogásom szerint a jelenlegi országos helyzetből a kibontakozást csak ebben látom; és mert én az 1867-iki közjogi alapot az általános választásoknál csak ezen czél figyelembe vételével tartom minden körülmények közt szilárdan biztosítottnak; mert alkotmányos életünk fejlődését és konszolidációját s a parlament akcióképességét csak ez alapon látom lehetségesnek: ezen czél eléréséért fogok küzdeni ezentúl is, s ezen álláspontom jelzésével veszem tudomásúl a miniszterelnök úr kijelentését. *(Élénk helyeslés balfelől. Helyeslések jobbfelől.)*

Molnár Antal jegyző: Darányi Ignácz! *(Nagy zaj a bal- és szélsőbalon.)*

Elnök: Csendet kérek!

Darányi Ignácz: T. ház! Justh Gyula képviselő úr, midőn a válság történetét adta elő, azt állította, hogy a horvát bán ismerte a helyzetet, tudta, hogy a nemzeti párt programmpontjaihoz ragaszkodik, és ha mégis ennek daczára előtérbe állította a fuziót, tette ezt azért, mert biztos volt benne, hogy azon programmpontok elfogadása a korona részéről akadályra nem talál. Ennélfogva a képviselő úr úgy állította oda a dolgot, hogy a szabadelvű párt csupa és merő önzésből, *(Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Ez úgy van!)* csupán azért, hogy a hatalomhoz, mint monopoliumhoz ragaszkodjék, *(Igaz! a szélső baloldalon.)* meghiúsította a pártok együttműködését és gróf Khuen-Héderváry Károly irányában ellenséges magatartást tanusított. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Nem úgy van! Már azért is, *(Folytonos zaj. Halljuk! Halljuk!)* hogy ezen válságnak lefolyása és története mindenkorra tisztázva legyen, és azért is, hogy nem csak ezen váddal, de azon gyanusításokkal, a melyekkel a szabadelvű párt lépten-nyomon találkozott, szembe szálljak, *(Helyeslés a jobboldalon. Halljuk! Halljuk!)* bátor leszek azon kisebb tanácskozás lefolyását, a melyre a t. képviselő úr czélzott, úgy, a mint az történt, a nélkül, hogy indiskrecziót követnék el, és a nélkül, hogy félnék attól, hogy bárki részéről deszavuáltatni fogok, előadni.

Vajay István: Halljuk! Halljuk!

Szerb György: A reverenda legyen csendesen! *(Derültség.)*

Darányi Ignácz: Gróf Khuen-Héderváry a koronától nyert megbizatás után szükségesnek találta . . .

Beöthy Ákos: Honnan tudja? A koronának a minisztere a t. képviselő úr? *(Halljuk! Halljuk! Zaj.)*

Darányi Ignácz: . . . a szabadelvű párt támadtatott, és azt, mint a szabadelvű párt egyik tagja, védeni jogom és kötelességem. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj és mozgás a baloldalon.)*

Kubinyi Géza: Nem kérünk mástól tanácsot, hogy ki védelmezzen bennünket. Jó lesz csendben lenni. Mi nem hagyjuk magunkat terrorizálni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Darányi Ignácz: A horvát bán szükségesnek tartotta . . . *(Nagy zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Helyre! Helyre!)*

Kun Miklós: Egy szót sem lehet ott hallani, hát keresi az ember azt a helyet, a hol valamit hallhat. *(Derültség jobbfelől.)*

Digitized by Google

Elnök: *(Csenget.)* Méltóztassanak helyüket elfoglalni.

Darányi Ignácz: ... hogy a szabadelvű párt több tagjával e tárgyban tanácskozzék. Ezen tanácskozás alkalmával gróf Khuen-Héderváry egy előterjesztést tett, *(Halljuk! Halljuk!)* a mely alkalmas arra, hogy a helyzetet megvilágítsa, és a mely körülbelül a következőképen hangzik. *(Egy hang a szélsőbalról: Csak körülbelül?)* Az értelemért jót állok. *(Halljuk! Halljuk!)* »Minthogy a szabadelvű pártnak egyik programmpontja a közigazgatás államosítása, ennek keresztülvitele megkönnyítésének érdekében szabad kezet kér arra, hogy a 67-es alapon álló pártoknak, melyek ezen reformot szintén programmjukúl vallják, azon időben és formában kereshesse közreműködését, melyet e czélból legalkalmasabbnak tart, azon kijelentéssel, hogy ez nem történhetik sem az egyházpolitikai programm és általában a szabadelvű irány rovására, sem pedig az 1867. kiegyezési törvények és azoknak 28 éven át adott értelmezésének és gyakorlatának kárára. *(Halljuk! Halljuk! balfelől.)*

T. ház! Ez volt azon előterjesztés, melyet ama tanácskozáson a horvát bán tett, és én konstatálhatom, t. ház, hogy a gróf Khun-Héderváry által meghivott képviselők közül *(Halljuk! Halljuk!)* senki sem volt, ki a 67-es alapon álló pártoknak együttműködését, a pártok közti közeledést ellenezte, vagy kifogásolta volna. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Felkiáltások a szélsőbalon: Milyen alapon? Halljuk! Halljuk!)* Senkisem volt a meghivottak közül, a ki érdemben és lényegben nagyobb vagy kisebb nyomatékkal nem helyeselte volna gróf Khuen-Héderváry előterjesztését, *(Halljuk! Halljuk! Felkiáltások a baloldalon: Kezd érdekes lenni!)* hanem mindannyian, a kik jelen voltak, kivétel nélkül úgy találták, bármennyire óhajtják is a közeledést és együttműködést, de megfelelő előzmények és támpontok hiányában ezt, mint egy programmpontot odaállítani, ily programmszerű nyilatkozatot tenni, arra párthatározatot provokálni, nem volna czélravezető. *(Ellenmondások a baloldalon. Zaj. Halljuk! Halljuk!)* Mert az könnyen odamagyaráztathatnék, mintha a szabadelvű párt nem érezné magát elég erősnek. *(Felkiáltások a baloldalon: Hát erős? Csak lépjenek ki a szászok, akkor látja a kormány, milyen erős! Meglátszik az erő a kormányon. Zajos derültség a bal- és szélsőbalon. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!)* Ismétlem, könnyen oda magyaráztathatnék, mintha a szabadelvű párt nem érezné magát elég erősnek arra, hogy önmagában is meg tudjon állani, *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Majd meglátjuk! Halljuk! Halljuk!)* És mikor gróf Khuen-Héderváry azon kérdést vetette föl: nem volna-e helyén azon keretben, melyet megjelölt, megkisérleni már most a kabinet alakításánál az együttműködést? Nem volt senki az értekezlet tagjai közül, ki azt ellenezte volna. *(Felkiáltások a baloldalon: Hát akkor miért nem jött létre? Halljuk! Halljuk!)* Azonban viszont mindannyian hangsúlyozták azon óhajukat, hogy ha a 67-es alapon álló pártok együttműködését ezúttal nem lehetne is elérni, gróf Khuen-Héderváry a kabinet alakítására akkor is vállalkozzék. *(Halljuk! Halljuk!)* A bán a kabinetalakítás kérdésében akkor végleg nem nyilatkozott. Tudjuk azután, hogy a kabinetalakításra nem vállalkozott azért, mert ez idő szerint nem remélt *(Felkiáltsok a szélsőbalon: Megijedt!)* egy, az egyházpolitikai javaslatok végrehajtásán túlmenő pozitiv alkotásokra képesített állandó kormányt alakíthatni. *(Felkiáltások a baloldalon: Hát ez állandó lesz? Felkiáltások a szélső balodalon: No azt majd meglátjuk! Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! *(Elnök csenget.)* Azt is mondta Justh Gyula képviselő úr, hogy a szabadelvű párt gróf Khuen-Héderváry irányában ellenséges magatartást tanúsított. *(Felkiáltások a szélsőbalon: Az úgy van! Ellenmondások a jobboldalon. Halljuk! Halljuk!)*

Ezzel szemben, t. ház, kijelentem, hogy a horvát bán irányában a többször említett értekezleten minden meghivott a bán iránti bizalmának adott kifejezést. *(Felkiáltások balfelől: Juniusban?)* Nem! Most! *(Zajos derültség balfelől.)* Az értekezlet minden tagja, még pedig első sorban és legnyomatékosabban Wekerle Sándor volt miniszterelnök *(Zajos éljenzés jobbról.)* gróf Khuen-Héderváryt, kinek a magyar állameszme körüli elévülhetlen érdemei mindnyájunk előtt ismertek, támogatásáról biztosította. *(Felkiáltások balfelől: Hát miért küldték el?)* És gróf Khuen-Héderváry ismételve kijelentette, hogy magában a szabadelvű pártban rokonszenves magatartásra talált. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Derültség balfelől. Zaj.)*

T. képviselőház! Justh Gyula képviselő úr a miniszterelnök úr beszédében kifogásolta azt, hogy mint czélt, nem a haza boldogságát, hanem a 67-iki alap fentartását tűzte ki. *(Zaj a szélső baloldalon.)* Erre nézve engedje meg a képviselő úr, hogy mi igenis czélnak a haza boldogságát tartjuk, *(Ellenmondás balfelől)* de azt is tartjuk, hogy annak legbiztosabb eszköze az 1867-iki alap sértetlen fentartása. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak. Méltóztassék a szónokot meghallgatni! *(Halljuk!)*

Darányi Ignácz: T. ház! Mi az 1867-es alapot, mint egy be nem látható időkre való alkotást, mint egy »noli me tangere« törvényt fogjuk fel.

Digitized by Google

Madarász József: Deák Ferencz sohasem fogta fel úgy!

Darányi Ignácz: Mi az 1867-es alapon állunk úgy, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* a mint azt annak idején megalkották, a mint azt 28 éven át magyarázták, és 28 éven át végrehajtották. Mi azt tartjuk, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy a nemzetnek az államháztartás egyensúlyának helyreállítása után erejét nem szabad közjogi küzdelemre fecsérelnie; mi nekünk most nem csupán egy kézzel, hanem mind a két kezünkkel kell dolgoznunk, a modern és szabadelvűen fejlődő magyar állam kiépítésén. *(Derültség balfelől. Élénk tetszés és helyeslés jobbfelől.)* És hogyha mindjárt némely részről az czéloztatik is, hogy mi a 67-es alap sértetlen és teljes fentartásának ódiumát saját helyzetünk könnyítése czéljából a koronára hárítsuk, azt tenni nem fogjuk. A 67-es alapért, úgy a mint az megalkottatott, úgy a mint az magyaráztatott és fentartatott, mi egyedül magunk akarunk helyt állani. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj és mozgás a bal- és szélsőbalon.)*

Gróf Apponyi Albert igen t. képviselő úr *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* szemben a miniszterelnök úr által előadottakkal utal arra, hogy ő a szentesített egyházpolitikai javaslatoknak a kitűzött időben való végrehajtását lehetetlennek tartja. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* Én nem kívánok hosszabban utalni arra, hogy mennyire veszélyes az, ha oly tekintélyes oldalról, mint gr. Apponyi Albert képviselő úr részéről, előre úgy állíttatik a dolog oda, mintha ezen törvényeket végrehajtani nem lehetne. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Felkiáltások a baloldalon: Nem is lehet! Nagy zaj.)* Talán a t. képviselő úr előtt azon szempont lebeg, hogy ezen törvények végrehajtása halasztassék el a közigazgatási reform, vagy községi törvény meghozatalának idejére.

Erre csak az a megjegyzésem, hogy ha valaki igazán akarja a békét és nyugalmat, akkor akarnia kell, hogy ezen törvények mielőbb hajtassanak végre s az izgatottság szünjék meg. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Élénk ellenmondások balfelől.)* Ezen törvények végrehajtását elodázni akarni annyit jelentene, mint a közigazgatási reformot is kétessé és kérdésessé tenni. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Ellenmondások balfelől.)*

Gróf Szapáry Gyula képviselő úr utalt arra, hogy mindenhol, de különösen a magyar viszonyok közt szükség van arra, hogy az ország ügyeit egy erős párt vezesse. Teljesen aláírom, óhajtandónak tartom; csak azt teszem hozzá, hogy sokszor egy kisebb többség, mely homogén elemekből áll, *(Derültség balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* erősebb, mint talán egy számszerint nagyobb többség, mely nem áll egészen rokon elemekből. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Gróf Szapáry Gyula képviselő úrnak feleletül különben megjegyezem, hogy mi igenis örömmel, hazafias örömmel fogadnók a 67-es alapon álló pártoknak a megjelölt keretben való együttműködését, és hogyha ennek útjában dologi akadályok nem lesznek, legyen meggyőződve az igen tisztelt képviselő úr, hogy részünkről személyi okok ennek útjában állani nem fognak. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Most röviden visszatérek a miniszterelnök úr által kifejtett programmra. Minthogy ez a programm ugyanaz, mely a lelépett kormány programmja volt, és minthogy a szabadelvű párt nem személyeket, hanem elveket szolgál: ennélfogva mi a miniszterelnök urat elveink megvalósítására irányzott törekvéseiben bizalmunkról és támogatásunkról biztosítjuk. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a bal- és szélsőbalon.)*

Elnök: Az ülést öt perczre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: T. ház! A felfüggesztve volt ülést újra megnyitom. *(Halljuk! Halljuk! Fölkiáltások! Helyre! Helyre!)* Méltóztassanak helyüket elfoglalni. A miniszterelnök úr kíván szólani. *(Folytonosan tartó nagy zaj és mozgás.)* Méltóztassanak helyüket elfoglalni, t. képviselő urak. *(Fölkiáltások: Helyre! Halljuk! Halljuk!)*

Molnár Antal jegyző: Báró Bánffy Dezső miniszterelnök! *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)*

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: T. ház! Justh Gyula képviselő úr felszólalásában mintegy szemrehányással illetett engem, állítván, hogy beszédemet olvastam. Hát. t. ház, e tekintetben csak részben van igaza, de igaza van annyiban, a mennyiben szükségesnek láttam egyes mondatokat, a hol minden egyes szónak helye, értelme, erősen, határozottan kell, hogy biztosítva legyen, hogy olvassak. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)* De, t. ház, ebből nem következik az, hogy a házszabályokat sértettem meg, nem következik az, hogy támadásra okot adtam volna.

Hát, t. ház, beösmerem, nagy szónok nem vagyok; *(Mozgás a szélső baloldalon.)* beösmerem, hogy a szónak hatalmával nem rendelkezem, de kétségbe vonom azt, hogy ne lennék képes minden körülmények közt felelni ott, a hol állásomból kifolyólag felelnem kell. *(Helyeslés jobbfelől.)*

És első sorban, t. ház, ragaszkodva a teljes tárgyilagossághoz, a melyet magam tűztem ki czélúl, Justh Gyula képviselő úrnak azon kijelentésére, hogy a 67-iki kiegyezés álláspontján álló pártokkal szemben az ellenzéké, az övék a jövő, nem kívánva vitatni azt, hogy egyátalában ez a jövő lehet-e az övék, állítom, hogy miénk a jelen, *(Helyeslés jobbfelől. Nagy derültség és zaj a szélső baloldalon.)* és a jelenben

Digitized by Google

a felelősség is. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)* És ezen jelenben, a felelősség tudatában, az elmondottakhoz ragaszkodva, magunkat programmunkhoz tartva, fogjuk kötelességünknek ismerni a kormányt vezetni.

T. ház! Azt mondja Justh Gyula képviselő úr, hogy a haza boldogságának előmozdítása a főczél, és én elismerem, hogy így van; de elismerem, és kívánom, hogy elösmerjék mások is, hogy a haza boldogságára kiki csak azon irányban működhetik, a mely irányban működni helyesnek tartja, *(Helyeslés jobbfelől.)*

Mi pedig, t. ház, helyesnek tartjuk működni a haza boldogságának előmozdítására az 1867-iki kiegyezés alapján. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Úgy véljük, hogy a 28 éves tapasztalat annak helyes és jó voltát igazolta, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* nemzeti fejlődésünket, anyagi és szellemi erősbödésünket mozdította elő. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)*

T. ház! Ezen az alapon működve fogjuk mi kötelességünknek tartani az ország ügyeit az ország boldogságának előmozdítására vezetni; *(Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)* még pedig a 67-iki alapot oly értelemben véve, mint azt megalkotói és 28 éven keresztül a törvényhozás értelmezték. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nyugtalanság a szelső baloldalon.)* És, t. ház, nem tartom czélszerűnek, hogy a korona itt e házban a vitákba egyáltalában belevonassék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Nem tartom czélszerűnek, hogy a korona kijelentései bírálat tárgyát képezzék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Annál kevésbbé tartom czélszerűnek, hogy beszéltessék a felől, mit beszélt egyik vagy másik bizalmi meghivottal felséges urunk királyunk. *(Helyeslés jobbfelől.)* Nem tudhatom tehát azt, a mit Justh Gyula képviselő úr tudni vél, hogy felséges urunk és gróf Apponyi Albert képviselő úr közt minő bizonyos kérdések beszéltettek meg a 67-iki kiegyezés értelmezését illetőleg. En tudom azt, hogy azon bizalom, melyben felséges urunk, királyunk engem részesített, mikor a kabinet megalakításával megbízott, arra jogosít fel, hogy a korona által eddig is helyeselt eddigi irányban, az eddig is elfogadott értelmezésnek megfelelőleg végrehajtsam az 1867-iki kiegyezést. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy nyugtalanság a szélső baloldalon.)*

Az ezen irányban való végrehajtást tartva szem előtt, beismerem, hogy a gróf Szapáry Gyula képviselő úr által jelzett közeledése és együttes működése a 67-iki alapon álló pártoknak előnyös is lehet. Hiszem ugyan, t. ház, hogy a szabadelvű párt már homogenitásánál fogva is *(Nagy zaj. Felkiáltások a szélső baloldalon: Szép homogenitás! Élénk helyeslés és felkiáltások jobbfelől: Úgy van! Úgy van!)* az elébe kitűzött czélok megvalósítására elég képességgel bir; *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Nagy zaj és nyugtalanság a szélső baloldalon.)* mindazonáltal kész örömmel hajlandó vagyok elfogadni minden olyan közeledést, mely programmunk érvényben tartása mellett kínálkozik, mert úgy hiszem, hogy ez az ügynek érdekében van. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj és nyugtalanság a szélső baloldalon.)* Sőt a magam részéről az együttműködés útjába nehézségeket nem gördítek. *(Élénk helyeslés.)*

Ezt láttam szükségesnek, t. ház, kijelenteni a t. ház tájékozása érdekében a kabinet magatartását illetőleg s azt hiszem, e tekintetben egy nézeten vagyok a párttal is, a melyből a kabinet alakúlt. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj és nyugtalanság a szélső baloldalon.)*

T. ház! Még egészen röviden legyen szabad egy pár szóval felelnem gróf Apponyi Albert t. képviselő úrnak. *(Halljuk! Halljuk!)* Gróf Apponyi Albert t. képviselő úr a beszédem elején elmondott egyik mondatomat kifogásolta; azt mondja, hogy a bizalom és egyetértés kétségtelenül szükséges és helyes a korona és az országgyűlés két háza között, de első sorban és főképen szükséges a korona és nemzet között.

Hát, t. ház, magam is azon a nézeten vagyok, hogy a korona és nemzet közötti bizalom és egyetértés első és legfőbb biztosítéka annak, hogy alkotmányos életünk, parlamentáris működésünk eredményes lehessen; *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* de kereken kell visszautasítanom azon értelmezést, hogy én a nemzetet kizártam, mert akkor, midőn a törvényhozás faktoraként működő országgyűlés két házát említettem, a nemzet képviseletét értettem alatta. *(Élénk helyeslés és felkiáltások jobbfelől: Igenis, es a nemzet! Nagy mozgás a szélső baloldalon.)*

A mi pedig illeti gróf Apponyi Albert képviselő úr azon megjegyzését, hogy beszédemből egyes részletek talán kimaradtak volna, hogy czélzatosan vagy feledékenységből nem lett említés téve a választások tisztaságáról, ki kell jelentenem, hogy ez tévedés, mert elmondtam előbb már, hogy a lelépett kormánynak elveit, programmját, irányát követjük és elmondtam ez által, minden félreértést kirekesztve, azt, — ha nem is szavakkal fejeztem ki, — hogy a beterjesztett javaslatokat, melyek a ház előtt vannak, legyenek azok a tárgyalásnak bármely stádiumában, fentartjuk, tárgyalni kívánjuk; és ezek közé tartozik az a javaslat is, a melyre gróf Apponyi Albert t. képviselő úr hivatkozott. Íme, adom a határozott feleletet: igenis annak tárgyalását fogjuk a kellő időben a háznak javaslatba hozni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Digitized by Google

Szükségesnek láttam, t. ház, a tárgyalás további folytatása előtt ezt a kijelentést tenni, hogy a t. ház nyilatkozataim és nézeteim értelmezése iránt teljesen tájékozva legyen. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Papp Elek jegyző: Eötvös Károly!

Eötvös Károly: T. képviselőház! Nincs szándékomban a t. miniszterelnök úr által előterjesztett programmnak minden pontjára ezúttal kiterjeszkedni. Követem azoknak példáját, a kik előttem felszólaltak: néhány pontra szorítkozom. De a vita természeténél fogva, arra a néhány pontra, bármennyire röviden óhajtok és fogok is beszélni, ki kell terjeszkednem. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

A t. miniszterelnök úr programmjának egy pontjában az áll, hogy törekedni fog, a mint épen most is említeni méltóztatott, a korona, a kormány és az országgyűlés két háza közötti bizalmat erősíteni, ápolni és fejleszteni. *(Zaj.)* Valami ilyen értelműt mondott. Azonban ez a kijelentés a megtörtént tények egy része által semmiképen nincs igazolva. Arra magam is súlyt fektetek, igenis, hogy a bizalom erős legyen; ha szükség van arra, ápoltassék; ha szükség van arra, fejlesztessék, de az ápolás, a fejlesztés igazán a nemzet egész részére kiterjesztve eszközöltessék. Az országgyűlés képviseli az országot, de a nemzetet valósággal a képviselőház képviseli. A képviselőház egynegyed része azon férfiakból áll, a kik a 67-es kiegyezés ellen vannak, s a kiket közönségesen közjogi ellenzéknek szoktak nevezni. Ha a nemzet és a korona között a teljes bizalmat komolyan akarja a kabinet, akkor lehetetlen tovább fentartani azon rendszert, hogy a korona ezen férfiaknak bizalmas úton való meghallgatásától tökéletesen elzárassék. *(Úgy van! Igaz! a szélső baloldalon.)* Lehetetlen tovább folytatni azon rendszert, hogy a közjogi ellenzék férfiai a korona közelébe, a korona pedig ezen férfiak közelébe ne juthasson, sőt még kisérlet se engedtessék meg, hogy az megtörténhető legyen. Hat-hét válságot és a válságok vajudásait értem meg ezen házban, és a legtöbb esetben a korona bizalmasan hallgatott meg úgy e ház kebeléből, mint a házon kivül álló férfiak közül. Sohasem volt eset, hogy mindenféle pártárnyalatok tagjai, sőt párttal nem is biró férfiak olyan nagy tömegben hallgattattak volna meg, mint a mostani válság alkalmával, de függetlenségi férfiú egy sem. Engem nem pártönzés vezet, midőn ezért felszólalok, mert hisz mindenki tudja, hogy barátaimmal ez idő szerint oly kis számú pártot képezünk, hogy pusztán ez alapon egyáltalán nem lehetett igényem, hogy a korona elé meghallgatás végett meghivassunk. De tény, hogy e ház tagjainak negyedrésze a közjogi ellenzék férfiaiból áll, és tény, hogy országunk közepét s legszebb, legbiztosabb részeit képviselik. Az államnak történelmét és jellemét alkotó faj, a magyar faj képviselete e párton a legerősebb, és a legbiztosabb, és mégis épen e párt nem érintkezhetett a koronával. Majd meglátjuk, hogy a kabinet azon igéretének, hogy a korona és a nemzet közötti bizalmat ápolja, meg tud-e, meg akar-e felelni akként, hogy a múlt e sérelme minél előbb orvosoltassék.

Ismételve fölemlíttetett itt, — maga a kabinet elnöke említette fel, hogy kabinetje és pártja határozottan áll a 67-es alkotások alapján, áll azért — és ez volt főoka, — mert úgy anyagi, mint szellemi fejlődésünkre ez alap 28 év tapasztalatai szerint előnyös volt. Darányi t. képviselő úr, ki az új kabinet védelmére szükségesnek tartotta itt lándzsát törni, pláne azt mondta, hogy ez alap rá és a pártra nézve, mely a kabinet mögött áll: noli me tangere. E kifejezést »noli me tangere« törvényhozási műre alkalmazni ledér gondolkozás nélkül nem lehet, de ha lehetne is, ajánlom az új kabinetnek és Darányi képviselő úrnak figyelmébe azt a kérdést, hogy akkor, a mikor felülről, nyugat felől, Bécs felől tangálták azt a 67-et, mért nem álltak akkor elő e jelszóval? Hát felülről, Bécs felől lehet hozzányúlni ellenséges kézzel a 67-iki műi épségéhez, erejéhez és egyes rendelkezéseihez, de a magyar nemzetnek, saját érdekei iránt való hű kézzel hozzányúlnia nem lehet? Hogy 28 év alatt úgy anyagi, mint szellemi haladásunk terén mit köszönhetünk a 67-iki műnek: ez oly vita kérdése, melyet véglegesen eldönteni mi nem tudunk. Egy dolog bizonyos: ha egy nemzet a maga összes szellemi és anyagi erejét saját érdekei előmozdítására fordíthatja: azok jobban elő vannak mozdítva, mintha ereje egy részét idegen államra fordítja. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Ez oly igazság, melynek rendíthetetlenségét megtámadni nem lehet. Ép oly igazság az is, hogy a 67-iki műi e nemzet szellemi és anyagi erejének egy részét oly czélokra használja fel, melyek nem a magyar nemzet czéljai!

A miniszterelnök úr — a mint vettem észre — jó megfontolással a monarchia nagy hatalmi érdekeit is említette. Hogy e kifejezés: »a monarchia nagyhatalmi érdeke«, a magyar közjog történetében, államunk függetlensége és nemzetünk igaz érdekeiért való küzdelmünk történetében mit jelent, azt az 1861-iki és 1865-iki országgyűlések tárgyalásai világítják meg. *(Igaz! a szélsőbalon.)* Jelenti azt, hogy a magyar nemzet előtt más, mint saját érdeke, függetlenségének, jólétének és benső szabadságának nagy érdeke nem lehet. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Az úgynevezett nagyhatalmi érdek fiaink

Digitized by Google

egyetlen csepp vérét és egyetlen fillérünket sem fogja, ha csak kényszerítve nem, önmagának megszerezni, és viszont, ha a magyar nemzet függetlensége, belső szabadsága, jóléte és országunk függetlensége biztosíttatik, akkor a korona mindig nyugodt lehet, a mint a történet nem egy fényes példája mutatja és kétségen kivül nyugodt is, hogy akkor a nagyhatalmi állás is önmagától be fog következni. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* A nélkül pedig biztosan, legalább állandóan soha. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Van a t. miniszterelnök úr programmelőterjesztésében egy pont, a mely, hogy bele van téve, annak valóban nagyon örülök, de a mely, hogy miként fog majd megvalósíttatni, erre lehetőleg nagy figyelemmel fogok én is, fognak barátaim is vigyázni. Van egy pont, a mely nem egy elmúlt kabinet programmjából hiányzik, a melyet a programmba felvenni talán nem is szükséges, de a melyet minden magyar kormánynak, mint a tíz parancsolat minden igaz szavát, úgy kellene követnie. Ez a pont az, a hol a miniszterelnök úr kijelenti, hogy a magyar államot a magyar nemzet szellemében óhajtja fejleszteni és erősíteni, és annak magyar jellegét, és a magyar nemzetnek biztos és kétségbevonhatlan szuppremácziáját az államban fenn akarja tartani. Ez igenis a mi programmunk. Sőt nem is programmunk, mert ez voltaképen nem is pártkérdés, ez minden magyar embernek, minden hazafinak első, utolsó és mindennapi kötelessége.

Hogy ennek fölvételét a t. miniszterelnök úr indokoltnak látta, ennek oka az, hogy a múlt kabinetek — nem mondom, hogy épen a legközelebb múlt kabinet — ez ellen a kötelesség ellen sokat vétkeztek vagy cselekvésükkel, vagy mulasztásukkal. Ezen pontnak felvételét csakis ezen indokból helyeslem. Ismétlem, örülök neki, de minden alkalommal kötelességünknek tartjuk a t. kabinetet figyelmeztetni s tőle számon kérni, hogy e pont megvalósítása érdekében mint és miként cselekedett s ha mulasztanak: miért mulasztanak?

Egyetlen egy pontra teszek még minden további magyarázat és érvelés nélkül egy kijelentést. A miniszteriumnak t. elnöke kijelentette, hogy ő legközelebb az állami közigazgatás behozására megteszi a megfelelő lépéseket. Ezzel a kijelentéssel szemben nekem úgy a magam, mint a barátaim részéről elég hivatkoznom arra a felírati javaslatra, melyet én és elvbarátaim ez országgyülés elején, 1892. évi márcziusban a ház színe elé terjesztettünk. A mi az állami közigazgatás ellen akkor érvünk volt, az érvünk ma is és lesz ezentúl is. A mint nem fogadtuk és nem helyeseltük ezt akkor, épúgy nem fogadjuk el és nem helyeseljük ma sem, és nem fogjuk helyeselni később sem. És ha a t. új minisztérium állami közigazgatási javaslatával akként lép elénk, mint az akkori kormány 1891-ben, hát megjósolhatom neki, a nélkül, hogy próféta akarnék lenni, hogy ugyanaz a sors éri őt, a mi érte elődét 1891-ben. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Tudomásúl veszem a t. miniszter úrnak azt a kijelentését, hogy ő a választások tisztasága és szabadságának biztosítására a megfelelő intézkedéseket meg fogja tenni, illetőleg elő fogja mozdítani. Csak annyit jegyzek meg, hogy az eddig előttünk ismeretes törvényjavaslatokban a választások tisztaságát és szabadságát mi teljesen biztosítottaknak nem látjuk. E tekintetben minél előbb új javaslatokat várunk az új kabinettől. Várjuk és követeljük ezeket pedig azért, mert a mint nem helyeselhetjük azt, hogy a korona bizalmas tanácskozásaiból a közjogi ellenzék kizárassék taktika útján, épúgy nem nyugodhatunk meg abban, hogy a nemzet egészétől a függetlenségi párt elzárassék erőszak és hamisság útján. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Érezzük, maguk a fuzionális törekvések is arra mutatnak, hogy mi függetlenségi férfiak nagy küzdelem előtt állunk. Érzem és látom én azt, hogy ha a fuzió sikerül, a lakodalmi mulatság költségeit majd rajtunk fogják megvenni. De mi a küzdelemre készek vagyunk, és lelkesít bennünket az a meggyőződés, hogy készen van a nemzet is, a mely mögöttünk áll. E megjegyzéssel veszem tudomásúl az új kabinet programmját. *(Helyeslések a szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Polónyi Géza!

Polónyi Géza: T. képviselőház! *(Nagy mozgás a jobboldalon.)* A lefolyt válság egyikmásik, nézetem szerint alkotmányellenes módozatáról akarok én röviden megemlékezni. *(Halljuk! Halljuk!)* De mielőtt erről szólanék, t. ház, első sorban nagy meglepetéssel kell konstatálnom, hogy a t. miniszterelnök úr akkor, a mikor alkalmat vesz magának, hogy konstatálja az egész nemzet előtt, hogy mennyire feleletre képes szónoka és vezetője a pártnak, mikor azt mondja, hogy ő megmutatja, hogy a hozzá intézett kérdésekre tud felelni: akkor a hozzá intézett legfontosabb kérdésre a válaszszal teljesen adós maradt. Ebből azt következtetem, t. ház, hogy a kérdésre felelni vagy nem akar, vagy nem tud.

Justh Gyula t. képviselőtársam világosan fölvetette, hogy e pártot, a nemzetet és az országot egyaránt érdeklő kérdés az, hogy a parlament színe előtt bonyolíttassanak le azon okok, melyek a válságnak valóságos szülőokai voltak. A t. kormányelnök úr egyik programmpontjául vallja a nemzet és korona közötti bizalomnak

Digitized by Google

helyreállítását és azt azzal kezdi meg, hogy settenkedés révén elvonúl oly kérdések taglalása elől, melyek odavezetik a nemzetet, hogy tudás helyett sejtés és tapogatódzás fegyvereivel kell küzdenie, és nem világosítja fel a nemzetet arról, hogy a korona mily módon: alkotmányos vagy alkotmányellenes módon gyakorolta-e jogát?

Én tehát első sorban azért szólalok fel, hogy a t. kormányelnök úrnak arra nézve határozott alkalom szolgáltassék: mondja meg, ha nem akar felelni, legalább ezt; ha pedig nem tud felelni, vallja be ezt. *(Zajos derültség a jobboldalon.)*

T. ház! A t. kormányelnök úr programmjára vonatkozólag több reflexióm van magamnak is. Azt halljuk, hogy a t. kormány ismételten és ismételten megragadja az alkalmat annak hangoztatására, hogy az ő irányelve, az ő politikája az egyházpolitikai kérdésekben az előző kormánynak iránya és politikája lesz; hozzáteszi azonban, hogy aggressziv áramlatok őt bántani nem fogják és mindent el fog követni arra, hogy a felekezetek jogos érzékenysége sérelmet ne szenvedjen. Tehát nagyban és egészben az előző kormány programmját teszi magáévá. Majd rátérek arra, hogy ez alkotmányosság szempontjából mit jelent az adott esetben. Most engedje meg, t. ház, hogy egy zamatos alföldi anekdotával magyarázzam meg a t. kormány ezen programmját. *(Halljuk!)* Azt érteném, ha meghalt miniszterekről volna szó, és azoknak hagyatékába és örökségébe lépne egy másik miniszterium, mely azoknak elveit követni és hirdetni van hivatva. De azt, hogy a gigászok harczának folytatására és végrehajtására epigonok vállalkozzanak, én a magam részéről nem tartom megérthetőnek. Rám ez a dolog azt a benyomást teszi, mint a nagy Alföldön beszélik, hogy Géressy egy alkalommal nagy úti fáradalmak után beállitott egy gazdához és az meghivta vacsorára. Vacsora közben a töltött káposztát tartalmazó fazékból egy konczot vett ki a gazda és megnyalogatva, odakinálta Géressy uramnak, mondván: tessék, tessék Géressy uram, én már körülszopogattam! Ez meg azt felelte: Köszönöm, gazd'uram, majd szopogatok én magamnak. Hát, t. ház, a t. kormány megelégszik azzal, hogy a Wekerle által, az előde által körülszopogatott egyházpolitikai konczot jövőre is szopogassa. *(Felkiáltások a jobboldalon: Nagyon szép! Gyönyörű parlamenti illemtan!)*

Azonban, t. ház, a válság lefolyásának mindenesetre egyik kiemelkedő mozzanata az is, a mit az előttem szólott t. képviselőtársam is felhozott, hogy a míg megértük azt, hogy az itt a partamentnek ünnepélyesen elmondott úgynevezett kilenczek-tanácsában úgyszólván kizárólag azon férfiak vettek részt, a kik úgy az 1894. évi júniusi pucsot rendezték, mint a kikről a korona maga is elismerte, és maguk a házban is nyiltan hirdették, hogy állásaiktól meg kell válniok, mert a korona bizalmát elvesztették: addig a jövő kormány alakítása szempontjából és a bánnak lehetővé teendő miniszterelnöksége szempontjából még a t. limitált miniszterelnök úr is részt vett azon tanácskozásban, a hol azoktól kértek tanácsot, a kikről az egész ország tudta, hogy a korona bizalmát elvesztették. *(Úgy van a szélső baloldalon.)* Minket azonban, t. képviselőház, a függetlenségi és 48-as párt, az ország egy negyedrészének képviseletét, mintha csak próbára akarnák tenni e pártnak a trón iránti hűségét, vagy próbára akarnák tenni magát a koronát, hogy népszerűtlenné tegyék a párt előtt, minduntalan, jog nélkül, ok nélkül és a nélkül, hogy tudnák, miért, elzárnak a korona tanácsa elől. Ezen eljárás, t. képviselőház, jó eredményekre nem vezethet. De hát a t. párt és a t. kormány, a mint azt a tegnapi lapokból olvasom, nem elégszik meg azzal, hogy az előzetes tanácskozásokban a korona bizalmával épen nem dicsekvő férfiak tanácsa szerint cselekszik, hanem a tegnapi párthatározatból olvasom azt is, hogy a t. szabadelvű párt, az ez idő szerinti többség, a képviselőház elnöki székére Szilágyi Dezső volt igen t. igazságügyi miniszter urat deszignálta. *(Hosszas, élénk éljenzés.)*

T. képviselőház! Ezen éljenekhez, ha azok a tehetséget, jellemet, a nagy munkásságot illetik, teljes szívem mélyéből hozzájárúlok. *(Élénk felkiáltások jobbfelől: Eddig mindig kifogásolta! Derültség jobbfelől.)*

Ha önök azt akarják a nemzetnek mondani, hogy egy férfiú, a ki tetterejének egész hevével, lelkesedésének tisztaságával, tudásának nagy hatalmával a nemzet képviseletében reformokat akart keresztülvinni, de a korona bizalmát elvesztette, a nemzet tehát megjutalmazza őt, megmutatja, hogy a nemzet bízik azokban, a kikben a korona nem bízik: akkor helyes, de akkor vegyék észre azt, hogy önök a korona elleni demonstrácziót akarják ezen székben is folytatni. *(Derültség jobb felől.)* Ha önöket a júniusi szellem tradicziói és nemes hagyományai és ezen hazafiakhoz méltó törekvés vezeti, üdvözlöm önöket, t. képviselőház. *(Derültség jobbfelől.)* csakhogy az én meggyőződésem szerint önöket, t. képviselőház, egészen más indokok vezetik. Én, a ki hétfő után ezen kérdést nem szellőztethetem, köteles vagyok a nemzetet és a t. szabadelvű pártot arra figyelmeztetni, hogy mit cselekszik. Életrajzi adatokkal nekem nem kell szolgálnom; azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy egy nagy tekintély révén azt teljes authenticzitásával hű festésében, a hogyan azt egy nemzeti közvélemény applauzusa fo-

Digitized by Google

gadta, felolvashassam. *(Egy hang a szélső baloldalon: Búsbach! Derültség a szélső baloldalon.)*

Méltóztassanak egy kissé türelemmel meghallgatni, nem a mi táborunkból való. *(Halljuk!)* Azt mondja ez az authentikus biografia és még inkább jellemrajz: »Ez a férfiú, kinek agyában több tudomány és ész van, mint száz másokéban együttvéve«,.. *(A jobboldalra mutat. Élénk derültség a szélső baloldalon.)* T. ház! Ez a »γνῶθι σεαυτόν« törvénybe iktatása, az önismeretnek nyilvánítása, egy szent-ágostoni konfesszió a szabadelvű pártból. *(Élénk derültség a szélső baloldalon. Olvassa)*... »rideg, visszataszító modorával, magán kívül minden mást kicsinylő viselkedésével szerencsésen elidegenítette három év alatt az egész pártot; *(Derültség a szélső baloldalon.)* sőt annyira jutott, hogy a júniusi Wekerle-válság alatt még volt minisztertársai közül is többen nem akartak vele egy kabinetben ülni, és roppant erőfeszítés kellett hozzá, hogy a felmerült nehézségek elháríttassanak. Nincs az az európai parlament, a melynek ő dísze nem lehetne, de nincs az a társaság, melyet ő nem feszélyezne; *(Derültség a szélső baloldalon.)* szikrázik belőle az elmésség és tudomány, és mégis hideg fut végig mindenki hátán, ha belép a társaságba. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Ellentéte a legnagyob fénynek és a legsötétebb árnyéknak. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Mások elmennek, ha azt látják, hogy egy társaságnak terhére vannak; ő marad, és vagy meghódítja, vagy elzavarja a társaságot. *(Derültség és felkiáltások a szélső baloldalon: Szerző! Szerző! Derültség.)* Egyetlen egy ember tartott ki mellette, mikor mindenki elfordult tőle, de az is ugyanoly természet volt, mint az övé, csak az ő tehetsége nélkül«. *(Derültség a szélső baloldalon. Felkiáltások jobbról: Ki volt az?)* Keressék meg maguk között. *(Derültség a szélső baloldalon. Olvassa.)* »A hatalmat az ő saját joga szerint követeli; ezt tőle elvonni akarni, jogfosztás. Ő a hatalom élvezetében kéjeleg; ez pótol nála minden földi gyönyört, ezért a végsőig megvédi annak birtokát. Ambiciója határt nem ismer; gyűlöl mindent és mindenkit, a ki ambiciója megvalósulásának útjában áll, és annak kielégítésében akadályozza.«

Irta 1895-ben Búsbach Péter. *(Zajos derültség és felkiáltások a szélső baloldalon: Lássuk a szerzőt!)*

T. ház! Úgy látszik, az önök czirkulusai e tekintetben is »noli me tangere« nagy értelműséggel, egyhangúsággal így olvastam, bizonyosan Búsbach is benne volt, *(Élénk derültség a szélső baloldalon.)* kijelölték egyhangúlag a ház elnökévé. *(Búsbach Péter szólásra jelentkezik. Élénk derültség és felkiáltások a szélső baloldalon: Éljen a szerző!)*

Az önök teljesen homogén pártja, minden kétség kívül nagy lelkesedésében, még odáig is elment, hogy ezen röpiratnak oly nagy értéket tulajdonított, hogy ez idő szerint nem is kapható. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Én nem vettem meg, azt tudom.

De, t. ház, én akkor, mikor önöket és a nemzetet figyelmeztetni kívánom arra, hogy ha önöket az első, tudniillik a koronával szemben való bizalmi nyilatkozat eszméje vezérli, hogy ennek normális viszonyok közt messzekiható konzequencziái szoktak lenni; mondom, midőn e részben kötelességemet lerovom, másrészt nem tehetem, hogy Szilágyi Dezső volt igazságügyi miniszter úr irányában is kötelességemet le ne rójjam, bárha azt egy más búcsúztató alkalmára tartom fenn. De most ez egyszer mégis szükséges, hogy annyit megjegyezzek, hogy a közönség közt formálódó, illetve abban gyökeret vert meggyőződés szerint e helyről én, a ki nem vagyok azon helyzetben, hogy a Felség magas színe elé járúlhassak őszinte polgári hazafias tanácsaimmal, e helyről csak azt mondhatom a t. képviselőháznak, hogy tájékoztatom a t. volt igazságügyminiszter urat, hogy az én tudomásom szerint nem ilyen nagy, világforgató, nemes törekvés és eszmék azok, hanem ellenkezőleg azon nemes törekvés, hogy onnan az elnöki székből a némaság láncaival bilincseljék le őt, az újkori Prometheust, hogy valahogyan, bontó elméjével, romboló hatalmával ne árthasson annak a pártnak, a melyet eddig védett. *(Nagy zaj.)*

Ám legyen az önök meggyőződése szerint. Mi, t. ház, azon kötelességérzettel, mely bennünket eddig is vezetett, tudomásúl veszszük ezt a harczi riadót az elnöki székből, a miszterelnöki székből; tudomásúl veszszük azt is, hogy a harczot ezentúl oda is folytatnia kell.

A t. háztól függ annak megfontolása, hogy ilyen kimagasló államférfiút, mint a hogyan a jellemrajz szól, helyes-e a tanácskozások higgadtsága és azoknak mérsékeltsége érdekében a koronával szemben való tüntetés okából az elnöki székbe bejuttatni, vagy sem.

Már most, t. ház, a mit én a magam részéről még felemlíteni kívánok, röviden a következő.

Az én meggyőződésem szerint a t. miniszterelnök úr ma bemutatott kormányával együtt annak bölcsőjében s alakúlásának csirájában is kétféle alkotmány- és törvényellenes dologgal találkozunk.

Az egyiket csak igen röviden érintem, mert valószínűnek tartom, hogy az más oldalról behatóbban fog vita tárgyává tétetni.

Ez pedig az, t. ház, hogy fundamentálitörvény, az 1848 : III. törvényczikk, a mely a magyar felelős és független miniszterium felállítását rendeli, instituálja, a miniszteri felelősségnek elvét állapítja meg. A t. miniszterelnök úr ma bemutatkozó beszédében, de későbbi felszólalá-

Digitized by Google

sában is hangsúlyozta, a miben mindnyájan teljesen egyetértünk, mert az alkotmányos monarchia és az uralkodó család, és az annak élén álló király érdekében lehetetlen eléggé nem hangsúlyoznunk, hogy a korona és annak ténye soha a pártharczok és küzdelmek porondjába be ne vonassék, és mindig érintetlenül és kímélve maradjon. A miniszteri felelősség elve az, t. ház, mely ennek villámhárítója és egyedüli biztosítéka. Ez a törvény elrendeli, hogy közjogi érvénynyel semmiféle aktus nem bir, ha azt bármely miniszter a Budapesten székelő miniszterek közül nem ellenjegyzi. Az alkotmányos törvényhozások megtalálták a villámhárítóját annak, miként lehet a korona magas tekintélyének érintetlen hagyása mellett a felelősség elvét a parlamentben érvényesíteni és végrehajtani. Ha azonban mi találkozunk azzal, hogy a Felség által aláírt, kétségtelen közjogi jelentőségü oly aktusnál, mint a volt kormány elbocsátása, és a mellett a politikai irányzatot tartalmazó egyes miniszteréknek adott megszólítások és még több: a valóságos belső titkos tanácsosságot tartalmazó kinevezések, minden elenjegyzés nélkül jelenik meg, úgy ön az, t. miniszterelnök úr, a ki az ön által felállított programm ellen újból vét, mert ezálltal lehetővé teszi, hogy ne az ellenjegyzett miniszter vonassék felelősségre, hanem a koronának szent és sérthetetlen tekintélyét támadjuk meg, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* ha ezen institucziókat helyeseknek vagy helytelenéknek tartjuk. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Most tehát, t, ház, az alkotmány nevében követelem, hogy a t. miniszterelnök úr az iránt felvilágosítást adjon, hogy miként vált lehetségessé, hogy ilyen, nemcsak alkotmányos, közjogi aktust tartalmazó rendeletek, de kinevezéseket magukban foglaló intézkedések jelenhettek meg miniszteri ellenjegyzés nélkül. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A másik dolog, a melyre csak röviden utalok, — és ezzel be is fejezem beszédemet — az, hogy a mai bejelentésben, habár a Felség kézíratát és ellenjegyzését olvasni nem halottam, de hallottam a t. ház elnöke által bejelentetni azt, hogy a Felség személye körüli miniszteri állással báró Jósika Sámuel bízatott meg, illetőleg arra ő neveztetett ki; ezt hallottuk, de a Felség kézírata fel nem olvastatott. Méltóztassék megengedni, de az a rendszer, a mely az 1867-iki és 1848-iki évekből való, még élő törvényeknek nem respektálásával, ilyen könnyedén bánik el közjogi kérdésekkel, az a rendszer, a mely elárúlja azt, hogy alapvető intézkedéseinknek félreértésével találkozunk a kormányelnöki székből: az a rendszer meg nem állhat. Ha a t. kormányelnök úrnak felvilágosításra van ez iránt szüksége, igen szívesen szolgálok vele. Tudnia kell azt, hogy a Felség személye körüli miniszter, mint külön szervezett miniszteri állás, semmiképen sem kumulálható más miniszter kezében, még ideiglenesen sem, és teljesen inkompatibilis minden más miniszteri állással, egyszerűen azért, mert, t. ház, Magyarország közjogának egyik fundamentális pontja az volt, az maradt és marad a jövendőben is, hogy a király, mint a korona képviselője és kezelője a végrehajtó hatalomnak, ezen végrehajtó hatalmat, a mi régi jogunk és fennálló közjogunk értelmében, csak az ország határain belül gyakorolhatta, ha pedig az ország határain túl ment, a királyi méltóságot a területiség elvének megfelelőleg, mindig a nádor képviselte. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* 1867-ben, t. képviselőház, önök a nádori méltóságot nem szüntették meg, csak a nádor választását halasztották el, tehát ezen, törvények által alkotott méltóság ma is fennáll, bár betöltve nincs, és annak közjogi jelentősége feltétlenül tiszteletben tartandó.

Meszlény Lajos: Tisza Kálmán a nádor!

Polónyi Géza: Már most az 1848-iki törvény felállított egy miniszteriumot, és épen azért, mert hasonló alkotása más nemzetnek, mint nekünk, nincs, mert példa nélkül áll, és hozzá fogható miniszteri állás más alkotmányban nincs, annál inkább fontos, hogy ennek hatásköre iránt kétely a törvényhozásban fel ne merüljön. Az 1848-iki törvényhozás ennek a miniszternek ügykörét törvény által állapította meg: az érsekek kinevezése, kegyelmezési jog gyakorlása stb. stb., különösen az akkor közösöknek tekintett ügyek elintézése a Felség személye körüli miniszterium hatáskörébe utaltatak. Legutóbb azonban, a nélkül, hogy törvény módosította volna ezt, hallgatagon az 1867. évi XII. törvényczikk által módosított alkotmány életbe lépése óta, ennek a hatáskörnek bizonyos részei átmentek a kultuszminiszter, más részei az igazságügyi miniszter hatáskörébe, azonban fenmaradt számára a miniszteri ellenjegyzési jog rendjelek adományozása, nemesség adományozása körül és az Ausztriában levő magyarok útleveleinek kiadási joga.

Már most, t. ház, világosan ki van mondva az 1848. évi III. törvényczikkben, hogy az a nyolcz miniszter, a kikből a minisztérium szervezve van, Budapesten székel, a Felség körüli miniszter pedig a Felség személye mellett lakik, tudjuk, hogy ez idő szerint Bécsben. Az, t. képviselőház, ki van zárva, hogy egy és ugyanazon miniszter egy és ugyanazon időben Budapesten és Bécsben lakjék. Ennélfogva egy és ugyanazon miniszter ezen két állásából folyó kötelezettségnek abszolute eleget nem tehet. Még kevésbbé helyes az, hogy megtörténhessék

Digitized by Google

az az eset, hogy a honvédelmi miniszternek alkotmányos jogkörben kiadott rendeletei vagy ellenjegyzései esetleg azért, mert mint a Felség személye körüli miniszter Bécsben tartózkodik, Bécsből legyenek keltezve. Ez nem volna helyes közjogi állapot, és meg vagyok róla győződve, hogy nincs közjogász, ki ezen tévedését a t. miniszterelnök úrnak észre ne vette volna.

Magam részéről kötelességem volt ráutalni erre, és a t. háznak szives figyelmébe ajánlanom, hogy legalább felszólalás nélkül ne maradjon.

Én, t. ház, befejezem szavaimat röviden azzal: tudjuk, hogy a harczok ideje következik ránk; büszkék vagyunk rá. Teljes lelkesedéssel és elszántsággal fogunk küzdeni azon kormány ellen, melynek fejévé az vált, ki Kossuth Lajos temetése alkalmával Kolozsvárra menekült, hogy a nemzeti nagy gyásznak tanuja ne legyen. *(Élénk helyeslés és zaj a szélső baloldalon.)* Ez nekünk elég a bizalmatlanságra, midőn azon politikai okokhoz, a melyek miatt a miniszterelnök úr iránt bizalmatlansággal viseltetünk, még ezen személyes ok is járúl; és azért a magam részéről el vagyok tökélve a harczot az egész vonalon, a hogy illik, felvenni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Molnár Antal jegyző: Búsbach Péter! *(Nagy zaj a szélső baloldalon.)*

Búsbach Péter: T. ház! *(Nagy zaj.)* Egy pár igen rövid szóval akarom megköszönni Polónyi Géza képviselő úr szivességét, a melylyel engem kitüntetett, midőn igénytelen nézetemet idézte. Jóhiszeműségének jellemzésére talán elég, ha arra hivatkozom, hogy összeállította a kellemetlen dolgokat, *(Zaj a szélső baloldalon.)* és elfordította azt, a mi azon államférfiúnak . . .

Polónyi Géza: Tessék, olvassa fel a kellemeseket! *(A füzetet átnyujtja Búsbach Péternek. Hosszantartó, zajos derültség és taps a bal- és szélső baloldalon.)*

Búsbach Péter: Én össze akartam állítani azon nehéz helyzetet, a melyben Szilágyi az igazságügyminiszterséget átvette, és azon nehéz helyzetnek jellemzésére utána tettem, a mit a képviselő úr jónak látott elhallgatni: *(Olvassa.)*

»És mégis ez a férfiú volt az, a ki óriási talentumával később a polgári házassági vita alatt tartott beszédeivel egész Európa tiszteletét szerezte meg magának és a magyar parlamentnek«.

Hát, t. ház, ilyen egyes kiragadott mondatok összeállításával a leggyűlöletesebb dolgokat lehetne előállítani. Nincs ember, a kiben árnyoldal is ne volna, és egyre volnék kiváncsi: ha akadna oly szerencsétlen ember, a ki Polónyi képviselőtársam jellemzéséhez fogna, találna-e világos oldalakat? *(Derültség és tetszés jobbfelől.)*

Polónyi Géza: Nem akarok házelnök lenni! *(Zaj.)*

Papp Elek jegyző: Sierbán Miklós!

Sierbán Miklós: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Ezen súlyos pillanatokban, midőn az ország teljes érdeklődése és figyelme ezen parlament felé van irányozva, legyen szabad nekem is a helyzethez egy pár szót szólanom. *(Halljuk! Halljuk!)*

Beismerem, t. ház, hogy helyzetem nehézségének teljes tudatában vagyok most, a midőn egyrészről az előttem szóló kitünőségek után emelek szót, másrészről pedig mert oly dologról akarok szólani, a miről mindenütt beszélnek, csak épen a legkompetensebb helyen, itt a parlamentben vagy épen nem, vagy nagyon is keveset.

Örvendek, hogy mai napon előttem szólók, de különösen a miniszterelnök úr a nemzetiségi kérdést is megpengette, holott ez itt a parlamentben ilyen természetű alkalomkor nagyon ritkán szokott megtörténni.

Én, t. ház, egy perczig sem habozom kijelenteni, miszerint a nemzetiségi kérdés teljes megoldása, minden egyes kabinetnek »conditio sine qua non«-ja, és joggal vártam én is, és várta az egész ország, hogy a miniszterelnök úr egy határozott programmot fog mondani, nem pedig bujkálni »ibis-redibis« Pythia-féle jóslatokkal. A miniszterelnök úr beszéde emlékezetembe idézte Castelar Emil azon mondását, hogy az ajkak nem taníthatják igazság gyanánt azt, a minek ellenkezőjét érzi a szív.

A nemzetiségi kérdés megoldásától függ a maga egészében a haza nagysága s minden egyes polgár boldogúlása.

Mert csak röviden kérdem önöket: vajjon megelégedett s boldog azon család, a melyről az tartatik, hogy az egész külvilággal egyetértésben és békességben van, a maga belsejében azonban, saját tagjai között, a legnagyobb egyenetlenkedés és ellenségeskedés uralkodik?

Röviden ez jelenlegi képe a mai helyzetnek az országban.

Reménylem, hogy nem felesleges felemlítenem, miszerint a nemzetiségi kérdés tisztába hozatalának sürgetése vezetett engem azon elhatározásra, hogy beléptem ezen parlamentbe, elhagyva a passzivitást, a mely ma nemzetiségem kényszerhelyzetének kifolyása, mely egész nemzetiség azonban épen úgy, mint én, azon magasztos óhajnak adunk kifejezést, hogy vajha megszünnének már azon differencziák, melyek miközöttünk és ő Felsége magas kormánya között oly fárasztóan hosszú ideig fennállanak.

Csakis ez az egyedüli ok, mely arra

Digitized by Google

késztetett, hogy bármily megtisztelő különben ezen parlamentbe belépjek.

Gróf Apponyi Albert t. képviselőtársam, a november hó 24-én tartott ülésen, az önök általános tetszésnyilvánításai között, beszédemre reflektálva, azt állította, hogy a nemzetiségi kérdés nem az egyes pártok, hanem az egész parlament ügyét képezi.

Örömmel veszek tudomást ezen általánosan helyeselt kijelentésről s részemről teljes erővel oda fogok törekedni, hogy ezen irányban a szükséges lépések minél hamarabb megtétessenek.

Nem akarom most taxative elősorolni azon bizonyos lépéseket, a melyekre elodázhatatlan szükség van úgy a kormány, mint a t. képviselőház részéről, a kérdés tisztába hozatala végett; minthogy azonban a t. ház legtöbb tagja a nemzetiségi kérdésben elfogúlt, kizárólagos és önző politikát vall, szükségesnek tartom egyelőre a következőket kijelenteni.

Magyarország nemzetiségei, melyek a népesség kétharmad részét képezik, *(Ellenmondások és felkiáltások: Ez nem áll! Zaj.)* a közjogok gyakorlásából legnagyobb részt ki vannak zárva, szorosan vett nemzetiségi jogaik gyakorlásától a legevidensebben, teljességben el vannak tiltva, ezen jogok teljes gyakorlását akarják elérni, s azokat ők a legalkotmányosabb eszközökkel óhajtották és óhajtják visszahódítani, ezen aspirációk pedig könnyen realizálhatók, mert azokat csakis ezen állam határai között kivánják elérni.

Ünnepélyesen kijelentem tehát, hogy mindama ellenkező nézetek és állítások, melyek ezekkel szemben korpoltáltatnak, tendenciózusak és rosszindúlatúak.

Ezekkel egyidejűleg szükségesnek tartom kijelenteni azt is, hogy a nemzetiségek összességben és speciel a román nép, úgy a múltban, mint a jelenben az állam territorialis integritását fennen hirdetve, ő Felsége magas trónjához mindig a legnagyobb hűséggel és benső ragaszkodással viseltetett.

Elismerem és hiszem, hogy a t. képviselő urak is velem egyetértenek, a midőn azt állítom, hogy elég nehéz a kormányzat egy olyan államban is, a melyet egyajkú nép, egy nemzetiség lakja, annál nehezebb egy poliglott országban, minthogy azonban a sors igy összehozott bennünket, azt hiszem, uraim, hogy legeminensebb feladatunk nekünk, mint valóságos testvéreknek együtt oda működni, hogy államunkat közös erővel kellő magaslatra emeljük, a legnagyobb fokban dicsőségesen erősítsük, ez lévén egyrészről ő Felségének erős akarata, másrészről pedig a mi közös óhajunk és létérdekünk.

Nagyon jól tudják önök, t. képviselő urak, hogy az 1860. évi októberi diploma és az 1861-iki februáriusi pátens után a trónhoz intézett válaszfelíratok alkalmával ő Felsége expressz óhaja kinyilvánúlásának következtében kijelentetett, hogy a haza közös nyugalma és boldogsága csakis a nemzetiségek teljes kielégítésével érhető el. Azt is tudják önök jól, hogy az 1867-iki dualizmus megalkotása, de különösen Erdély 1868-iki uniója, a legszigorúbban azon kondicióhoz köttetett, miszerint a nemzetiségek, a szó legszorosabb értelmében, ki fognak békíttetni, minek következtében meg is hozatott az úgynevezett nemzetiségi törvény, 1868: XLIV. törvényczikk, melynek megtartását ma megigéri, mint új irányt, ezen igen csekély és kétes jelentőségű törvényből azonban — sajnos — egyetlen egy jotta sem tartatik meg, abrogálva lévén egyrészről miniszteri rendeletek által, másrészről majdnem teljességében szándékosan lévén megvonva annak végrehajtási lehetősége.

Jól mondja Laveleye: »Hiába van, hogy hangzatos chártákban biztosíttatik a szabadság; ki biztosítja a biztosítékokat?«

Ezeket mondja Laveleye; én azonban s hiszem, hogy önök is velem együtt a hozott törvények szentségéről azt tartják, hogy azok megtartása királyi szóval és a parlament becsületével vannak biztosítva. Ha pedig valaha egy kormány erről megfeledkeznék, a képviselőháznak, mint a törvények őrének, kell őt kötelességére emlékeztetnie s megtartásukra kényszerítenie, mert a törvényhozási faktorok becsületével játszani nemcsak bűn, hanem nagy veszedelmet is involvál magában, mert mint ez esetben is, az ország polgárainak túlnyomó része elveszti hitét a törvényhozás becsületében.

Én nagyon hiszem, és majdnem biztosan merem állítani, hogy ezen krizis okainak, melyekről a volt miniszterelnök úr, mint a jelenlegi, itt a parlamentben semmi áron nem akart beszámolni, legjelentősbje az ő szerencsétlen nemzetiségi politikája volt, és ez volt oka annak is, hogy a miniszterelnök úr nem fogadhatta el a belügyi tárczát.

Ha tudnám, hogy nem fárasztom a t. házat, előszámlálnám pontról-pontra, esetről-esetre, hogy a nemzetiségek és speczialiter mi románok, mily csekély és elenyésző számban vagyunk képviselve a közhivatalokban, miképen vannak eltorlaszolva mindazon útak, melyek nyelvünk és közművelődésünk fejlődése felé vezetnének, miképen bujdosik és kénytelen kivándorolni fiatal nemzedékünk, a mely középiskolákat és esetleg egyetemeket végzett, idegen államokba s különösen a szomszéd Romániába, hogy ott mindennapi kenyerét megkereshesse.

Hinc illae lacrimae!!

Jelen küzdelmünk jogosúltsága az, hogy a

Digitized by Google

nemzetiségek és főleg a román nép mindenek felett meg van győződve arról, hogy ez ország sok ezredév mulva is ugyanazon népek által lesz lakva, a melyek azt ma lakják.

A román nép elég szivós arra nézve, hogy ellentálljon a kormányok mindazon tendenciáinak, melyek az ő nemzetiségi jellegéből leendő kivetkezését célozzák. És ha elmentek Bécsbe a királyhoz, *(Felkiáltások balról: A császárhoz!)* igenis, a királyhoz. Szerencsém volt átadni Bartha képviselő úrnak egy memorandumot, mely bizonyítja, hogy igenis a királyhoz fordúltak. Mondom, ha a román nép panaszt emelt 1892-ben ő Felségéhez intézett memorandummal, s talán egész Európa előtt is, ezzel meg akarta mutatni, be akarta bizonyítani, hogy mindazon erőlködések illuzóriusak, s hogy a Tisza Kálmán által inaugurált politika, mely végre őtet is elseperte, a mely lépésről-lépésre követve lett az utána következő kormányok által is, csak arra való, hogy közös hazánk polgárai között a legundokabb fajgyűlöletet idézze elő, a mit, úgy látszik, el is értek.

Meg akarta mutatni, hogy Erdély uniójának daczára Erdélyországban még mindég léteznek törvények, melyek az önök által annyira gyülölt abszolutizmusra emlékeztetnek.

Meg akarta mutatni továbbá azt is, hogy léteznek törvények, melyek az összes alkotmányos faktorok teljes hozzájárúlásával hozattak, mint ő Felségének kinyilvánított óhaja, mint például a nemzetiségi, az egyházak autonómiáját biztosító törvények, és hódolatteljesen meg akarta kérdezni ő Felségét, hogy bir-e tudomással arról, hogy a nemzetiségi törvényből a magas kormányok egy árva betűt sem tartanak meg, és hogy egyházunkat és iskolánkat biztosító törvényekkel a magas miniszterek rendeletek által kényük-kedvük szerint rendelkeznek?

Meggyőződést akartak szerezni, hogy megegyeztethető-e az alkotmányos élet feltételeivel a kormányok részéről a törvények meg nem tartása, sőt azoknak lábbal való tiprása?

S most a parlament itéletére bizom, s kérdem a t. képviselőházat, hogy miféle logika alapján történik az, hogy azok, kikről csak azt mondják, hogy bizonyos törvények ellen agitálnak és azok megváltoztatását alkotmányos úton akarják, börtönbe viszik, mig azok, kikről a legevidensebben be van bizonyítva, hogy alkotmányunk egyes alaptörvényeit nemcsak hogy nem tisztelik és meg nem tartják, hanem lábbal tiporják, miniszteri bársonyszékekben ülnek? *(Derültség balfelől.)*

S most, remélem, nem lépem túl az illem határait, a midőn azt állítom, hogy páratlan a kormányok igazságszeretete, a midőn oly egyéneket, a kik, hogy ezen folytonos és undok egyenetlenkedésnek egyszer vége vettessék, Bécsbe mentek ő Felsége magas trónusához panaszaikkal, minden igaz ok nélkül tömlöczökbe vetnek s határtalan hidegvérrel évekig ott hagynak tespedni.

S kérdem: mi alapon?

Mert ő Felségéhez Bécsbe mentek?

Nem akarom, t. ház, jelenleg bizonyítgatni, hogy Magyarország királya nemcsak Bécsben, hanem Pétervárott is Magyarország királya.

Mással fogom jelenleg a dolgot megokolni.

Az önök miniszterei minden az államot érintő ügyeikben ő Felségéhez napról-napra Bécsbe zarándokolnak, *(Egy hang a szélső baloldalon: Ez igaz!)* ott teszik le a hűségi esküt, ott adják be lemondásaikat, sőt Lukács Béla volt kereskedelemügyi miniszter úr Ischlben tette le esküjét. *(Mozgás.)*

De ez még csak hagyján, hanem, mi több, az osztrák miniszterekkel leendő tárgyalásokra is folytonosan Bécsnek veszik útjokat.

Mondják meg, kérem, hányszor láttak önök osztrák minisztert hivatalosan Budapestre lerándúlni? *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

Avagy »Si duo faciunt idem, non est idem«?

Avagy Magyarország, mint állam, nem egyenlő faktor Ausztriával?

Egyébiránt, ha azon eshetőség állana be, — a mely nem valószinű — hogy az önök miniszterei nem sétálnának fel Bécsbe, akkor a románok sem fognak oda menni panaszaikkal. *(Mozgás.)*

De, uraim, mi az oka annak, hogy a románok kénytelenek a királyhoz menni panaszaikkal?

Sajnos s ezerszer sajnos, hogy erre az önök kormányai kényszerítették, legnagyobb részt basáskodó főispánjaik által, mert azt tapasztalták, hogy mindenütt süket fülekre akadnak s e ház kapujára ráillenek Dante ama szavai, a miket a pokol kapujára írt fel: »Lasciate ogni speranza, voi chi entrate«.

Törűljék le ezt az ominózus felíratot, módosítsák a választási törvényt liberális irányban, mondjanak le a kormánypresszióról és a vesztegetésről, s legyenek meggyőződve, hogy a románok azonnal be fognak jönni, mert ők a testvéri jobbot soha vissza nem útasították. *(Mozgás jobbfelől.)*

A román nép az utolsó időben folytatott küzdelme által, melynek a jelen század történetében párja nincsen, be akarja fényesen igazolni, hogy az egymásután következő kormányok részéről a nemzetiségek ellen kezdett irtóháború által az ország maga az, mely legtöbbet veszít.

A román nép nem kér kegyelmet, ő mintegy hárommillióból álló nép, mely úgy anyagilag

Digitized by Google

mint vérével egyaránt adózik e hazának, saját törvényes jogait követeli, önök pedig csak akkor szüntessék be az üldözést és bebörtönözést, a midőn teljes lelkükből meg lesznek győződve, hogy ezt a haza közös jóléte, s mindenekfelett nemzeti exisztenciájuk követeli. Legyenek meggyőződve, hogy amaz elv: »oderint, dum metuant« reánk nem alkalmazható.

Kötelességemnek tartottam, hogy akkor, a midőn a jelen kabinet újjáalkotását itt a parlamentben hivatalosan tudomásúl veszszük, a kormány és a parlament becses figyelmét felhívjam ezen elsőrendű kérdésre, s ezért kérem önöket, tegyék félre csakis az utópiák világába való elérhetetlen óhajokat. Közös bizalommal, közös erővel lássunk hozzá ezen fontos ügy kimerítő tárgyalásához, mert a nemzetiségi kérdés kiegyenlítésével a trón és a közös haza nagyságát, boldogúlását és teljes fényét fogjuk elérni. Mondják el önök is, miniszter urak, az 1861. évi reskriptum azon részét, mely így végződik:

»Komolyan óhajtunk méltányosak lenni a közöttünk lakó más nemzetiségű honfitársaink igényei iránt s azt akarjuk, hogy ne csak törvények, ne csak szerződések, hanem közös érdekek, közös érzelmek egyesítsenek bennünket«.

Adja a jó Isten, hogy úgy legyen! *(Mozgás.)*

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: T. ház! Nem kívánok most Sierbán Miklós képviselő úrnak a nemzetiségi kérdésre vonatkozó hosszabb beszédjével foglalkozni. Azt mondja ő, s osztom nézetét, hogy ezen kérdéssel Magyarország kormányának alaposan és határozottan kell foglalkoznia. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Igenis, tisztába kell hozni azt a kérdést, mely határig lehet Magyarországon a nemzetiségi aspirációkat megengedni. *(Egy hang a jobboldalon: Semeddig!)* Én azt hiszem, hogy akkor, midőn az előző kormány a memorandum kérdésével foglalkozott, azokat a jogosúlatlan aspirációkat látta jelentkezni, melyek érvényesülését mi sem fogjuk megtűrni. *(Éljenzés a jobboldalon.)* Biztosíthatom a t. képviselő urat, hogy daczára annak, hogy ezt tűrni nem akarjuk, mégsem a visszavonúlás, vagy a párt tagjai számának szaporítása volt az oka annak, hogy belügyminiszterré nem lettem. Azon bizalommal, melylyel ő Felsége engem kitüntetett, korlátokat nekem nem szabott, és kabinetem összeállításában szabad kézzel rendelkeztem. Tisztán fizikai okoknál fogva, a belügyminiszter elfoglaltságára való tekintettel, és azért, hogy a politikai kérdésekkel, a pártviszonyokkal részletesen és alaposabban foglalkozhassam, láttam indokoltnak, hogy a belügyi tárczát magamnak meg ne tartsam. Nem visszavonúlás, nem nézeteinktől való eltérés, de egészen őszintén az említett okok vezettek engem ez elhatározásnál. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Ebből azonban nem következik, t. képviselőház, hogy a mint más oldalról szeretik állítani, én a nemzetiségek jogos igényeit, törvényen alapúló jogos követeléseit kielégíteni nem óhajtom. Igenis, kötelessége ez minden kormánynak, mert kötelessége a törvényeket végrehajtani, de kötelessége azon határig, a meddig, a mi viszonyainkat tekintve, a magyar egységes, nemzeti állam azokat megengedi. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ez fog engem is irányítani, ez lesz az én kötelességem. *(Helyeslés jobbfelől.)*

T. ház! Szükséges még, hogy egy pár szóval Polónyi t. képviselő úrnak nyújtsak felvilágosítást a lemondott, illetőleg felmentett miniszterek elbocsátási, illetőleg felmentési íratai ellen tett megjegyzése tárgyában. E fölött lehet nézeteltérés; de engem ez alkalommal más nem irányíthatott, mint a 27 éves gyakorlat, *(Felkiáltások a baloldalon: Visszaélés!)* a melyet bizonyít a kezemben lévő részletes kimutatás, mely szerint gr. Andrássy Gyula már 1871-ben, és gróf Lónyay Menyhérttől folytatólag mindig akként mentettek föl a miniszterelnökök állásuktól, hogy a mellettök vagy velök együtt szolgáló miniszterek felmentése minden ellenjegyzés nélkül történt.

Nem kívánok, t. ház, ezen kérdésnek vitatásába most mélyebben belemenni. Lehet, hogy a törvény betűje szerint az ellenjegyzés szükséges; azonban lehetnek indokok, a melyek ezt fölöslegessé teszik. Én tehát azt kérem, hogy tekintettel a 27 éves gyakorlatra, méltóztassanak tekintetbe venni, hogy nekem kötelességem volt az előző gyakorlatot szem előtt tartani. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Minthogy azonban az idő előrehaladt, e kérdés, illetőleg a miniszterium bemutatásának további tárgyalásától, kérem, méltóztassanak ma elállani, mert a miniszteriumnak két órakor a főrendiházban kell bemutatkoznia, s mert azt gondolom, hogy a főrendiházra való tekintetből is jogosnak méltóztatnak tartani, hogy azt ne várakoztassuk. *(Helyeslés jobbfelől. Felkiáltások balfelől: Ez reánk nézve nem indok!)*

Kérem a t. házat továbbá abban is megállapodni, hogy mivel többen vannak még fölírva, e kérdés megbeszélését hétfőn folytassuk.

Kérem azonban a t. házat, járúljon ahhoz is hozzá, hogy hétfőn az ülés elején az elnök és alelnök választását ejtsük meg, s ennek megtörténte után folytassuk a tárgyalást; mert nem lehet a házat egyetlenegy alelnök vezetésére bizni, mivel igen könnyen oly körülmények állhatnak elő, a melyek a tanácskozást lehetetlenné teszik.

Kérem a t. házat, hogy méltóztassék már

Digitized by Google

most tudomásúl venni, — a mit már gr. Apponyi Albert t. képviselő úrnak adott feleletemben is elmondottam, — hogy az összes törvényjavaslatokat, bizottsági és miniszteri jelentéseket azon stádiumban, a melyben vannak, a kabinet fentartja és azok további folytatólagos tárgyalását kéri, és ezzel kapcsolatosan arra is kéri a kabinet a t. házat, méltóztassék már most elhatározni, hogy a legközelebbi csütörtökön tartván ülést, abban a költségvetés tárgyalását fogja felvenni, és pedig a mint következik, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetését. Kérem ezen javaslatom elfogadását. *(Általános helyeslés.)*

Elnök: Méltóztatik a t. ház a miniszterelnök úrnak a napirendre vonatkozólag tett előterjesztését elfogadni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ily értelemben mondom ki a határozatot. *(Zaj.)*

Méltóztassanak helyöket elfoglalni. Még több rendbeli előterjeszteni való van. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! Bemutatom b. Bánffy Dezső miniszterelnök, Perczel Dezső belügy-, Lukács László pénzügyi, Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi, Dániel Ernő kereskedelmi és Erdély Sándor igazságügyi miniszterek lemondó leveleit, melyek szerint az 1875. évi I. tcz. 8. §-a értelmében képviselői állásaikról lemondanak.

Kérem a t. házat, méltóztassék az elnökséget megbizni, hogy a szükséges választások iránt intézkedhessék. *(Helyeslés.)*

Végre bemutatom a t. háznak a miniszterelnök úr átiratát, *(Halljuk! Halljuk!)* b. Radvánszky Béla főrendiházi tagnak koronaőrré történt megválasztását jóváhagyó és megerősítő kegyelmes királyi leirat kihirdetése tekintetéből tartandó együttes ülés tárgyában.

A miniszterelnök úr ugyanezen atiratában értesíti a t. házat, hogy az új koronaőr holnap egy órakor ő Felsége és az országgyülés színe előtt, a budai várban fogja az esküt letenni. *(Általános helyeslés.)*

Kérem, méltóztassék ahhoz is hozzájárúlni, hogy a főrendiház elnökével történt megbeszélés szerint, az említett kegyelmes királyi leirat felolvasása és kihirdetése tekintetéből, itt a képviselőházban holnap délelőtt 11 órakor tartassék együttes ülés. *(Általános helyeslés.)*

Mielőtt az ülést bezárnám, még az indítvány- és interpellácziós könyv fog felolvastatni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Molnár Antal jegyző: T. ház! Tisztelettel jelentem, hogy sem az indítvány-, sem az interpellácziós könyvben újabb bejegyzés nincs.

Elnök: Tudomásúl vétetik.

Kérem a t. házat, méltóztassék a jegyzőkönyvet meghallgatni, hogy az még ma hitelesíttessék és annak kapcsán a kegyelmes királyi leirat a főrendiházhoz átküldethessék.

Perczel Béni jegyző *(olvassa a jegyzőkönyvet).*

Elnök: A jegyzőkönyvre észrevétel nem tétetvén, azt ezennel hitelesítettnek jelentem ki, s az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 35 perczkor.)

Digitized by Google

II–IV. EGYÜTTES ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 20-án, vasárnap,

Szlávy József és gr. Andrássy Tivadar elnöklete alatt.

Tárgyai: Koronaőr megejtett választására vonatkozó királyi leirat felolvasása. — II. Együttes ülés jegyzőkönyvének hitelesítése. — Szlávy József elnöki jelentése b. Radvánszky Béla megválasztott koronaőr eskütételéről (III. együttes ülésről); az erről szóló jegyzőkönyv hitelesítése. — B. Radvánszky Béla koronaőr beszéde. — IV. Együttes ülés jegyzőkönyvének hitelesítése.

A kormány részéről jelen vannak: B. Bánffy Dezső, b. Jósika Samu, Dániel Ernő, Erdély Sándor, b. Fejérváry Géza, gr. Festetits Andor, Josipovich Imre, Lukács László, Perczel Dezső, Wlassics Gyula.

(Az ülés kezdődik d. e. 11 órakor.)

Szlávy József főrendiházi elnök: Méltóságos főrendek! Tisztelt képviselők! Méltóztassanak helyöket elfoglalni. Az együttes ülést ezennel megnyitom s elnöktársammal egyetértve a jegyzői teendők végzésére b. Rudnyánszky József és Molnár Antal jegyző urakat kérem fel.

Molnár Antal képviselőházi jegyző: Báró Bánffy Dezső miniszterelnök!

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: Mélyen tisztelt együttes ülés! *(Halljuk! Halljuk!)* Van szerencsém a koronaőr megejtett választására vonatkozó legkegyelmesebb királyi leiratot átnyújtani. Méltóztassék azt felolvastatni. *(Helyeslés.)*

Szlávy József főrendiházi elnök: A legkegyelmesebb királyi leiratot, mely az országgyülésnek tudomására hozza, hogy az 1894. évi deczember hó 18-án tartott együttes ülésben megejtett koronaőr megválasztása jóváhagyatott és megerősíttetett, kérem felbontani és felolvastatni.

Gr. Andrássy Tivadar képviselőházi alelnök *(felbontja a legkegyelmesebb királyi leiratot és átadja Molnár Antal képviselőházi jegyzőnek.)* Méltóztassanak a kegyelmes királyi leiratot meghallgatni.

Molnár Antal képviselőházi jegyző *(olvassa a kegyelmes királyi leiratot, melyet az együttes ülés tagjai állva hallgatnak meg):*

»Mi első Ferencz József Isten kegyelméből Ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya.

Kedvelt Magyarországunk és társországai hű zászlósainak, egyházi és világi főrendeinek és képviselőinek, kik az Általunk 1892. évi február hó 18-ik napjára Budapest székes fővárosunkba összehivott országgyülésen egybegyülvék, üdvöt és kegyelmünket.

Kedvelt Híveink! Nagyságos radványi és sajókazai b. Radvánszky Béla aranykulcsos, kedvelt hívünk az országos főrendek és képviselők által vajai b. Vay Miklós aranykulcsos, valóságos belső titkos tanácsosunknak s Szent István-rendünk nagykeresztes vitézének elhalálozása folytán megürült koronaőri állomásra megválasztatván, e választást ezennel jóváhagyjuk és megerősítjük.

Hozzátok egyébiránt császári és királyi kegyelmünkkel állandóan hajlandók maradunk.

Kelt Bécsben, ezernyolczszázkilenczvennegyedik évi deczember hó 22-én.

Ferencz József s. k. Wekerle Sándor s. k.«

Digitized by Google

Gr. Andrássy Tivadar képviselőházi alelnök: A felolvasott kegyelmes királyi leirat kihirdettetvén, hódoló tisztelettel tudomásúl vétetik. *(Helyeslés.)*

Szlávy József főrendiházi elnök: Méltóságos főrendek! Tisztelt képviselő urak! A miniszterelnök úrtól vett értesítés szerint az újonnan megválasztott koronaőr a törvények értelmében az országgyűlés két háza jelenlétében ma egy órakor fogja az ő császári és apostoli kir. Felsége előtt az esküt letenni s az erről felveendő jegyzőkönyv nyomban itt fog hitelesíttetni. Ennélfogva kérem az országosan egybegyűlt főrendeket és képviselőket, hogy az eskü letételére megjelenni s azután itt egybegyűlni szíveskedjenek.

Gr. Andrássy Tivadar képviselőházi alelnök: Kérem b. Rudnyánszky József főrendiházi jegyző urat, szíveskedjék az eddig történtekről szóló jegyzőkönyvet hitelesítés végett felolvasni.

B. Rudnyánszky József főrendiházi jegyző *(olvassa a jegyzőkönyvet, mely így szól):*

»Az országosan egybegyűlt főrendek és képviselők 1895. évi január hó 20-án tartott II. együttes ülésének jegyzőkönyve.

Együttes elnökök: Szlávy József koronaőr, a főrendiház elnöke; gr. Andrássy Tivadar képviselő, a képviselőház alelnöke.

Együttes jegyzők: b. Rudnyánszky József főrendi tag, a főrendiház jegyzője; Molnár Antal képviselő, a képviselőház jegyzője.

Az ülés egyik elnöke Szlávy József koronaőr az ülést megnyitván, b. Bánffy Dezső miniszterelnök átadja ő császári és apostoli királyi Felségének Bécsben, 1894-ik évi deczember hó 22-én 2848. M. E. sz. a. kelt és Wekerle Sándor miniszterelnök ellenjegyzésével ellátott kegyelmes királyi leiratát, mely Molnár Antal képviselő, a képviselőház jegyzője által felolvastatván, kihirdettetett és hódoló tisztelettel tudomásúl vétetett. Erre Szlávy József koronaőr elnök felhívja az országosan egybegyűlt főrendeket és képviselőket, hogy a megválasztott koronaőr törvényes esküje letétele czéljából ő császári és apostoli kir. Felsége előtt d. u. 1 órakor megjelenni méltóztassanak, megjegyezvén, hogy az eskületételről szóló jegyzőkönyv nyomban itt (a képviselőház termében) tartandó együttes ülésben fog meghitelesíttetni.

Ezután gr. Andrássy Tivadar társelnök az ülés jegyzőkönyvét felolvastatván, azt meghitelesítettnek jelenti ki.«

Gr. Andrássy Tivadar képviselőházi alelnök: Ha észrevétel nincs, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki. *(Helyeslés.)* Ezzel felfüggesztem az együttes ülést, mely az eskü letétele után itt fog folytattatni.

(Királyi várlakban történt eskületétel után.)

Szlávy József főrendiházi elnök: Báró Radvánszky Béla megválasztott koronaőr a törvények értelmében és ősi szokás szerint ő Felsége kezébe az országgyűlés színe előtt a koronaőri esküt letevén, kérem az erről szóló jegyzőkönyvet hitelesítés végett felolvasni.

B. Rudnyánszky József főrendiházi jegyző *(olvassa a jegyzőkönyvet):*

»Az 1895. évi január hó 20-án, Budán, a királyi várlakban ő császári és apostoli királyi Felsége legkegyelmesebb színe előtt lefolyt III. együttes ülésnek jegyzőkönyve.

Ő császári és apostoli királyi Felsége a trónteremben országosan egybegyűlt főrendek és képviselők körében a magyar zászlós urak és koronaőrök kiséretében megjelenvén, s a trónon helyet foglalván: az országgyűlés által 1894. évi deczember 18 án megválasztott koronaőr, báró Radvánszky Béla élőszóval az ő császári és apostoli királyi Felsége legmagasabb személye körüli miniszter, báró Jósika Samu által felolvasott törvényes esküt tette le:

»Én, báró Radvánszky Béla, Magyarország szent koronájának őre, ő szent Felségének előleges kijelölése mellett az ország által rendesen megválasztatván, és ő szent Felsége, legkegyelmesebb urunk által legkegyelmesebben megerősíttetvén, esküszöm az élő Istenre, hogy én Magyarországnak szent koronáját, egyéb királyi és országos jelvényeket, melyek vele együtt zár alatt tartatnak, tehetségem szerint, különösen midőn a sor rajtam leend, szorgalmasan és hűségesen megőrzendem és gondját viselni fogom, azon koronát őrző katonákat szorgalmasan és hű megőrzésére nézve jó fegyelemben tartandom, magát pedig a szent koronát és a királyi és országos, a mellett tartott jelvényeket semmi csalfasággal vagy csalással, semmi úton-módon az országtól, és a törvényesen koronázott királytól el nem idegenítendem.

Isten engem úgy segéljen!«

Ezen koronaőri eskületétel után ő császári és apostoli királyi Felsége az országosan egybegyűlt főrendek és képviselők élénk éljenzései közt, szokásos kiséretével a trónteremből lakosztályaiba vonúlt, a főrendek és képviselők pedig az ezen jegyzőkönyv hitelesítése czéljából tartandó együttes ülésre távoztak.«

Gr. Andrássy Tivadar képviselőházi alelnök: Ha észrevétel nincsen a jegyzőkönyvre, hitelesíttetik.

Molnár Antal képviselőházi jegyző: Báró Radvánszky Béla koronaőr!

B. Radvánszky Béla koronaőr: Méltóságos főrendek! Mélyen tisztelt országos kép-

Digitized by Google

viselők! Hat év múlva 900 éve lesz, hogy szent koronánk első királyunk fejére tétetett. Nagy idő ez még egy nemzet életében is. Sok viszontagság, balsors érte az alatt nemzetünket, sok veszedelem fenyegette szent ereklyénket, többször került idegen vagy törvénytelen kézbe, a megsemmisülés veszélyében is forgott koronánk, de mindig szerencsésen megkerült.

Hogy az ily veszedelmek lehetőleg elkerültessenek, már századokkal ezelőtt hozott törvények rendelték el a korona őrzésének manap is érvényes módját.

Kegyelettel és híven kell őriznünk most és ezentúl is ezen kincsünket.

A maig fenmaradt legrégibb koronák között egy sincs egész Európában, mely akár történeti, akár művészi becs tekintetében értékesebb volna, mint a magyar szent korona, és ez az egyedüli, mely kilencz század óta folytonos használatban és érvényben van.

De nekünk nem csupán egy ősrégi, művészi kéz által alakított drágaköves aranydarab az, melyhez kegyeletes emlékek fűződnek, előttünk egy nemzeti kincs, mely Szent István királyunk kora óta, jelképe az alkotmányos királyságnak, az abból kifolyó hatalomnak, jelképe alkotmányos szabadságunknak és a magyar birodalom területe összetartozandóságának. *(Tetszés.)*

Ezen nagyjelentőségű nemzeti kincsnek őrzése, gondozása lesz ezentúl az én feladatom is, miután ő császári és apostoli királyi Felségének kegyelmes kijelölése alapján szerencsés voltam az országgyűlés mindkét törvényhozó háza többségének bizalmát megnyerni a nemrég tartott együttes ülésben.

A választás ő Felsége által legkegyelmesebben megerősíttetvén, az esküt épen most tettem le ő Felsége kezébe, hogy a reám ruházott méltósággal járó kötelességeket híven és legjobb tehetségem szerint fogom teljesíteni.

A fogadalmat ismételni nem lévén szükséges, ennélfogva csak arra szorítkozom még, hogy a mélyen tisztelt országgyűlés mindkét házának hálás köszönetemet fejezzem ki azon kitüntető bizalomért, mely által ezen díszes méltóságot reám ruházni méltóztatott. *(Élénk éljenzés.)* Fogadják forró köszönetemet. *(Zajos éljenzés.)*

Gr. Andrássy Tivadar képviselőházi alelnök: Egyéb tárgya az ülésnek nem lévén, kérem az ülés ezen részéről fölvett jegyzőkönyvet felolvasni.

B. Rudnyánszky József főrendiházi jegyző *(olvassa a jegyzőkönyvet):*

»Az országosan egybegyűlt főrendek és képviselők az 1895. évi január hó 20-án tartott IV. együttes ülésének jegyzőkönyve.

Együttes elnökök: Szlávy József koronaőr, a főrendiház elnöke; gróf Andrássy Tivadar képviselő, a képviselőház alelnöke.

Együttes jegyzők: báró Rudnyánszky József főrendi tag, a főrendiház jegyzője; Molnár Antal képviselő, a képviselőház jegyzője.

Az ülés egyik elnöke, Szlávy József koronaőr az ülést megnyitván, a mai napon ő császári és apostoli királyi Felsége legkegyelmesebb színe előtt lefolyt III. együttes ülésről b. Rudnyánszky József főrendiházi jegyző által felvett jegyzőkönyv felolvastatott és hitelesíttetett.

A megválasztott koronaőr szót kíván, megválasztásáért, valamint az országosan egybegyűlt főrendek és képviselők részéről személye iránt nyilvánított bizalomért köszönetét fejezte ki.

Az ülés jegyzőkönyve felolvastatott s megbitelesíttetvén, az együttes ülés eloszlott.«

Gr. Andrássy Tivadar képviselőházi alelnök: A jegyzőkönyv hitelesíttetik. Ezzel az ülést eloszlatom.

(Az együttes ülés végződik d. u. 1 óra 45 perczkor.)

Digitized by Google

412. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 21-én, hétfőn,

Andrássy Tivadar gr., utóbb Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvény bemutatása. — Igazoló állandó bizottság jelentése Zelenyák János és b. Stojanovits György igazolási ügyében. — Képviselőház elnökének és alelnökének megválasztása; elnöki szék foglaló. — Bánffy-kormány beköszöntője feletti vita folytatása. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: b. Bánffy Dezső, b. Jósika Sámuel, Lukács László, Perczel Dezső, gr. Festetits Andor, Erdély Sándor, Wlassics Gyula, Dániel Ernő, Josipovich Imre, b. Fejérváry Géza.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Méltóztassanak helyöket elfoglalni, az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Molnár Antal jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat gr. Esterházy Kálmán, az azok ellen jelentkezőket Bartók Lajos jegyző urak fogják jegyezni.

Bemutatom a nagykikindai királyi törvényszék területéhez tartozó nagyszentmiklósi királyi járásbíróság fogházőri személyzetének gr. Nákó Kálmán képviselő úr által beadott kérvényét, az 1893. évi IV. törvényczikk módosítása tárgyában.

Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatik a ház kérvényi bizottságának.

Az elnökségnek egyéb előterjesztése nincs.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: Görgey Béla, az igazoló állandó bizottság előadója!

Görgey Béla előadó: T. ház! Az igazoló állandó bizottság Szepes vármegye lőcsei választó kerületében folyó évi január hó 2-án képviselővé választott dr. Zelenyák János és Temes vármegye moraviczai választókerületében folyó évi január hó 16-án képviselővé választott báró Stojanovits György megbizó-levelét vizsgálat alá vevén, azokat rendben levőknek találta, és nevezett képviselőket a szokásos 30 napi kérvényezési határidő nyitvatartása mellett igazolta. Van szerencsém az erről szóló jegyzőkönyvet tisztelettel bemutatni.

Elnök: Nevezett képviselő urakat a 30 napi határidő fentartásával igazoltaknak jelentem, ki és az osztályok számarányára való tekintettel a nyolczadik osztályba soroztatnak. *(Zaj.)*

Csendet kérek! Méltóztassanak helyeiket elfoglalni. *(Helyeslés.)*

T. ház! A napirend szerint következik a képviselőház elnökének és alelnökének megválasztása. Most először az elnökre fog megtörténni a szavazás. A névsort gróf Esterházy Kálmán jegyző fogja olvasni; a távollevőket pedig Papp Elek jegyző úr fogja jegyezni. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Csendet kérek! *(Helyre! Helyre!)*

Méltóztassanak helyeiket elfoglalni! Következik a szavazás.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző *(olvassa a névsort).*

Elnök: T. ház! A beadott szavazatok a ház színe előtt fognak összeszámittatni. *(Megtörténik.)*

Elnök: T. ház! *(Nagy mozgás. Halljuk! Halljuk!)* Csendet kérek, t. képviselő urak! Be

Digitized by Google

adatott összesen 353 szavazat. Ebből üres volt kettő, Szilágyi Dezsőre esett 207, *(Élénk éljenzés a jobboldalon.)* Justh Gyulára 141. *(Élénk éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)* E szerint Szilágyi Dezső képviselő urat a képviselőház megválasztott elnökének jelentem ki. *(Élénk éljenzés a jobboldalon. Felkiáltások a szélső baloldalon: Zsivió!)*

Következik a szavazás az alelnökre. A névsort Schóber Ernő jegyző úr fogja olvasni, a távollevőket Bartók Lajos jegyző úr jegyzi.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa a névsort).*

Elnök: A szavazatok a ház színe előtt fognak összeszámíttatni. *(Megtörténik.)*

T. ház! Beadatott összesen 366 szavazat, ebből üres volt kettő; Berzeviczy Albert képviselő úrra esett 214 szavazat, Gulner Gyula képviselő úrra 150 szavazat; így tehát Berzeviczy Albert képviselő úr 64 szavazattöbbséggel a ház alelnökének választatott meg. *(Éljenzés jobbfelől.)*

T. ház! A házszabályok 22. §-a értelmében az elnöki széket átadom a megválasztott elnöknek.

(Szilágyi Dezső elnök elfoglalja az elnöki széket. Szünni nem akaró lelkesült éljenzés és taps a jobboldalon. Halljuk! Halljuk!)

Elnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Midőn a ház akaratából az elnöki széket elfoglalom, magam és megválasztott elnöktársam nevében a háznak köszönetünket fejezzük ki azért a valóban nagy megtiszteltetésért, a melyben részesítettünk, *(Élénk éljenzés a jobboldalon.)* és jól tudjuk azt, hogy azt igazán megérdemelni csak kötelességünk hű teljesítése által sikerülhet. *(Élénk helyeslés és tetszés.)* Részünkről teljes erővel rajta lesznek, t. ház, hogy az alkotmányos jogok és a nagy alkotmányos tényezők jogainak tiszteletben tartásával, megőrizzük ezen háznak jogait, annak alkotmányszerű állását, fentartsuk annak rendjét és méltóságát; *(Általános, élénk helyeslés és tetszés.)* a ránk bizott hatalmat, a mely a háznak hatalma, melynek mi organumai vagyunk, pártatlansággal fogjuk kezelni. *(Általános, élénk helyeslések. Felkiáltások balfelől: Elvárjuk!)* Törekvésünk oda lesz irányozva, hogy a háznak élő rendje mindenkit biztosítson jogai élvezetében, minden egyes képviselőjét — kisebbséget és többséget egyaránt — védjen és biztosítson alkotmányszerű hivatása teljesítésében. *(Élénk helyeslés és tetszés.)*

De, t. képviselő urak, a háznak a házszabályokban kifejezett akarata élő rend csak akkor lehet, ha a nemzet iránti felelőssége érzetében e háznak minden tagja közreműködik arra, hogy azok hatályos rendjét képezzék magatartásunknak és tanácskozásainknak. *(Élénk helyeslés és tetszés.)*

Nincs Európában, de a művelt világon sincs nemzet, mely a képviseleti intézményekhez jobban ragaszkodnék, mint az a politikai nemzet, mely szent István koronája alatt él. Ennek a nemzetnek szemei az országgyűlésre és első sorban erre a házra vannak függesztve, onnan várja az irányadást, jogainak érvényesítését, az állami érdekek lelkes és nem lankadó erélylyel való felkarolását, *(Élénk tetszés.)* és onnan várja a nemzet megfontolt és megérlelt akaratának kifejezését. *(Élénk tetszés.)* Nem zárkózhatunk el, t. ház, annak felismerésétől sem, hogy a jelenkori állami élet szükségei rohamosan növekedő mérvben követelményeket formálnak a képviselőházak törvényhozási és ellenőrzési tevékenységéhez. Meggyőződésünk szerint e ház bölcsesége velünk együtt meg fogja találni az útat és módot, hogy az idő bölcs felhasználásával is e fokozott kivánalmakkal lépést tartsunk.

És most, t. ház, ezzel a meggyőződéssel foglaljuk el az elnöki széket, s az a kérelmünk a ház minden tagjához és a házhoz összességében, hogy bennünket kötelességszerű eljárásunkban támogatni méltóztassék. *(Hosszantartó, élénk éljenzés és tetszésnyilvánitások jobbfelől. Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ugron Gábor: T. ház! Az elnök úr imént elmondott beköszöntő beszédére óhajtok nyilatkozni. *(Halljuk!)* Üdvözlöm az elnök urat azon széken, a melyre emeltetett. Helyesléssel fogadom én is, elvtársaim is, midőn a pártatlanságot azon helyről hangoztatja. *(Úgy van! a szélsőbalon.)* Megválasztatott e ház többsége akaratából kisebbséggel szemben; de el kell felednie, kiknek akaratából választatott meg; csak egyet szabad tudnia: hogy a képviselőház egészének elnöke, hogy a nemzet legmagasabb erkölcsi méltóságának . . . *(Nagy zaj és felkiáltások jobbfelől: Prelekcziót tart? Halljuk! Halljuk!)* Ismétlem, el kell felednie, kik választották meg; csak azt kell tudnia, hogy az a hely az egész ház elnökségének helye, *(Felkiáltások jobbfelől: Megmondta!)* az ország legelső erkölcsi méltósága, a mely méltóságot tehetségeinél fogva hivatott betölteni. És mi, ha ily értelemben foglalja el az elnöki széket, ha ily értelemben akarja gyakorolni azon mérhetetlen hatalmat, a mely rendelkezésére van bocsátva; ha ily értelemben akarja érvényesíteni azon tekintélyt, a melylyel a nemzet e pillanatban felruházta: mi készek vagyunk őt működésében támogatni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Madarász József: T. ház! Szót kérek! *(Halljuk! Halljuk!)* Röviden nyilatkozom, mint az 1848/49-iki és az azóta tartott országgyűléseknek is tagja. Én, t. ház, itt csak egyetlenegy és élő nemzetet: a magyar nemzetet ismerem. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Digitized by Google

Azért a ház t. elnökét üdvözlöm, midőn a politikai nemzet alatt, természetes, hogy a magyar nemzetet értve, a magyar nemzet képviselőit fogja pártatlanúl és lelkiismeretesen tanácskozásaiban vezérelni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Napirenden van a kormányelnök úr szombati nyilatkozata. Úgy tudom, hogy szólásra még többen vannak felírva.

Bartók Lajos jegyző: Gróf Bethlen Gábor!

Elnök: Gróf Bethlen Gábor képviselő urat illeti tehát a szó. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gr. Bethlen Gábor: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Megvallom, hogy én a szombati napon *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* azért iratkoztam fel, mivel Sierbán képviselő úr, az oláh nemzetiségi irányzatnak e házban egyedüli képviselője, szólásra felíratta magát; miután pedig azt tapasztaltam, hogy a túloldalról e fajta debatteokban, nemzeti ügyre vonatkozó felszólalásokban nem szoktak részt venni, nehogy olyanok mondassanak, a melyeket szó nélkül elhangzani hagyni nem lehet: azért iratkoztam fel, hogy megtegyem észrevételeimet.

Megelégedéssel veszem, hogy a t. képviselő úr, midőn a nemzetiségi kérdést tárgyalta, a mi saját személyét illeti, megmaradt a higgadt előadói keretben, és olyant nem mondott, a mit az ő személyére vonatkozólag visszautasítanom kellene.

Mondotta azonban — talán tévedésből, talán rossz tankönyvekből merítette ezt, lehet, hogy más íratokból, például nemzetiségi íratokból — azt, hogy Magyarország két harmadrészét nemzetiségek lakják. Ezt visszautasítani oly feleslegesnek tartom, hogy erre nem is reflektálok, mert egyáltalában nem igaz.

Elmondotta azután a gravamaneknek egész sorozatát; de ezekből egyetlen egyet sem bizonyított be. Merítette ezeket azon röpiratokból, azon államellenes íratokból, a melyekkel nemcsak Magyarország, de egész Európa is el van árasztva. Ezek oly általános frázisok voltak, hogy azokra reflektálni nem akarok.

Mint konkrét esetet, például azt mondta, hogy a nemzetiségek kénytelenek az országból kivándorolni, pedig leginkább a magyarok vándorolnak ki. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Ha ugyan ez gravamen volna, a magyaroknak nem volna okuk kivándorolni. A képviselő úrnak ezen állítása tehát tévedésen alapúl.

Ha az eddigi kormányok mulasztásait, illetve kinevezéseit számba veszszük, azt tapasztaljuk, hogy nem egy egyháznagyi állásban oly férfiut látunk, a ki mindenhová illik, csak oda nem, mert a magyar állameszmét sem magáévá nem tette, sem a magyar állameszme érdekében nem működik. Az oly nemzetiségnél, mint a román, kettős szigorral kellene mérlegelni azon hazafias érzelmeket, a melyeknek tekintetbe vételével tölthető be csak oly hatalmi állás.

Tehát ennek épen ellenkezője áll, a mit a képviselő úr mondott. A miniszterelnök úr igen röviden megfelelt; s úgy a kormány programmbeszédében, mint a Sierbán Miklós képviselő úrnak adott válaszában hangsúlyozta a nemzetiségi kérdést, de azt oly tág keretben adta elő, hogy abba minden belefér. Belefér a szabadelvű párt eddigi ez irányban viselkedése, belefér a nemzetiségi aspirációk táplálása, egyáltalában belefér minden. A t. miniszterelnök úr első fölszólalása alkalmával hangoztatta azt a hazafias magyar irányzatot, melyet a kormány jövőre gyakorolni fog az országban. Megvallom, hajlandó lettem volna, ismerve tisztelt egyéniségét, ebben csakis hazafias irányt találni, azonban az én reményemet és hitemet a jövőben megingatták azon meg nem czáfolt hirek, melyek úgy a lapokban megjelentek, mint köztudomású események, hogy az ország legkisebb nemzetiségének frakciója Segesvárt népgyülést tartott, melyen egy nagy pronunciamentot határoztak el, Szeben követte, azután Brassó, s mind azt tárgyalják, kell-e nekik b. Bánffy Dezső vagy sem, tehát nem a kormányrendszer ellen nyilatkoznak, hanem személyes politikát csinálnak. Én úgy tartom, hogy megalkudni ilyen egyénekkel, ha itt a parlamentben lehetséges is, azon kivül lehetetlen. De megalkudni egy 140 ezer lelket számláló nemzetiségi frakcióval, az nagyon lealacsonyító a magyar állameszme szempontjából is. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

A nemzetiségi kérdés egyáltalában nem ilyen eszközökkel fog megoldatni. A kormány figyelme oda irányúljon, hogy a kiküldött, exponált közegeket oly hazafias érzelem vezesse, hogy az a propaganda, mely eddig csak Szebenben mert napvilágra jönni, legalább csupán ott maradjon. Ez a pronunciamento megtörtént most már Segesvárt, pedig tudjuk jól, hogy ott jámbor nép lakik, mely az ily nemzetiségi agitációban csak nagyon mérsékelt részt vett eddig. Ha tehát négy esztendei dédelgetés után Segesvárt is elégedetlenek, és nemtiségi fejüket felemelik, akkor kérdem, hogy az ország más nemzetiségi vidékein is így fognak-e a kormánynyal és szabadelvű párt hazafias érzelmeivel elbánni? Én fölhivom ezen közegek megbizhatatlanságára a magas kormány figyelmét. Konkrét eseteket tudnék felhozni, még a mult évben kimutattam egy nehányat Szeben vármegyében; rámutattam, mennyire nincs helyén Nagy-Küküllő vármegye főispánja ott, a hol van; a következmények teljesen beigazolták akkori állításaimat.

Digitized by Google

Ezekre akartam fölhivni a kormány figyelmét; reméllem, hogy megismerkedve a helyzettel; ez irányban is fog intézkedni. Én meg vagyok győződve, hogy azon akár törvényes, akár a gyakorlaton nyugvó nemzeti vívmányokból, előnyeinkből, melyekből oly kevéssel birunk, semmi eladni valónk nincs, mi oly keveset birunk ezekből, hogy ha azt 13 szavazat elnyeréséért vagy más indokokból megcsorbítjuk, akkor elveszítjük azt a keveset is, és ezzel életföltételünket is tönkreteszszük. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: Meltzl Oszkár!

Meltzl Oszkár: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Nem mulaszthatom el, hogy az előttem szólott t. képviselő úr beszédére, a melyben egyebek között a szász képviselőkkel is foglalkozott, néhány rövid szóval ne reflektáljak. (*Halljuk! Halljuk!*) Az igen t. képviselő úr szemére lobbantotta az új kormánynak, hogy a szászokkal bizonyos megalkuvásokra, paktumra lépett. (*Fölkiáltások a szélső baloldalon: Talán nem igaz?*) Az, hogy valamely új kormány akár egy párttal, akár egy frakcióval vagy érdekcsoporttal érintkezésbe lép, midőn állását elfoglalja, nagyon közönséges dolog. (*Mozgás balfelől.*) Ez előfordúl mindenütt. Előfordúlt ez nálunk is, és elő fog fordúlni a jövőben is. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Elég baj!*) Azért én . . . (*Zaj a szélső baloldalon.*)

Elnök: Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak meghallgatni a szónokot! (*Helyeslés.*)

Meltzl Oszkár: . . . ezen ellenvetéseket jogosúltaknak nem tartom, sőt azt hiszem, hogy elfogúlatlanúl itélő ember abban, ha valamely kormány a képviselők között létező különböző frakciókkal . . .

Bartha Miklós: Helyi érdekű frakczió! (*Zaj.*)

Melztl Oszkár: . . . érintkezik, hibát látni nem fog. Ez, t. képviselőház, nem csinálok semmi titkot belőle, megtörtént ez alkalommal is. (*Zaj és mozgás a bal- és szélső baloldalon.*)

Elnök: Kérem a képviselő urakat, ne zavarják a szónokot! (*Halljuk! Halljuk!*)

Meltzl Oszkár: Meg fogom mondani, egész nyiltan és leplezetlenül, hogy miből állott ez az érintkezés. (*Halljuk! Halljuk!*) Ismeretes, t. ház, hogy azon időtájban, midőn a jelenlegi miniszterelnök úr még egy szászoktól lakott megyének volt a főispánja, (*Halljuk!*) közötte és a szászok között mély differenciák keletkeztek. De ne méltóztassék elfelejteni, hogy az oly időben történt, midőn a szászok állása egészen más volt, mint jelenleg, (*Halljuk! Halljuk!*) midőn a szászok és a magyarság között nagy űr tátongott, midőn mindkét oldalról a legnagyobb bizalmatlanság uralkodott, és a midőn a magyar közvélemény — igen csekély kivétellel — megegyezett abban, hogy a szászok az állam ellenségei. (*Nagy mozgás a szélső baloldalon! Fölkiáltások: Ezt mutatja a Schulverein!*) Én azt hiszem, az igen t. miniszterelnök úr akkori állásában a szászokra vonatkozó ezen felfogásban szintén osztozkodott. Természetes tehát, hogy az ő akkori magatartása a szászokkal szemben más volt, mint lett volna, hogyha ezen vád alaptalanságáról, vagy ha szabad magamat ekképen kifejeznem, ezen vád abszurdításáról meg lett volna győződve. Én azt hiszem, sőt meg is vagyok győződve, hogy ma, a midőn a viszonyok nagyon is megváltoztak ebben a tekintetben, talán ő is más nézeten van.

Ónody Géza: Jól megdicséri főispánságát! (*Zaj.*)

Meszlény Lajos: Kell a szavazatuk neki! (*Halljuk! Halljuk!*)

Meltzl Oszkár: Másrészről azonban azon előzmények után nem lehet csodálkoznunk azon sem, hogy a szász népben az ő személye iránt mély bizalmatlanság támadt ebben a tekintetben, a mikor az új kormány megalakítására meghivatott. (*Nagy zaj a bal- és szélső baloldalon.*) Bocsánatot kérek, méltóztassanak csendben végig hallgatni. (*Halljuk! Halljuk!*) Ezért szükséges volt egy őszinte kérdéssel eléje lépni, (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Halljuk a kérdést!*) és ez a kérdés egyszerűen az volt: vajjon a t. miniszterelnök úr elismeri-e, és a maga kormányzási elveivel megegyeztethetőnek tartja-e azon nagyon is lojális programmot, az úgynevezett néppárt-programmot, a melynek alapján mi képviselőkké választattunk, (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*) s a mely programm ellen a volt kormányoknak, a melyek azt ismerték, semmi ellenvetésük sem volt, (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Melyik volt az a kormány?*) mert ebben a programmban csakis jogos és igazságos igények vannak formúlázva. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Halljuk azokat az igényeket!*) Erre a kérdésre pedig a t. miniszterelnök úr megnyugtató választ adott s ebben rejlett a mi egész paktumunk. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Mit mondott a miniszterelnök? Halljuk a programmot!*) Közzé van az téve. A magyar hirlapirodalom ismételve foglalkozott azzal, és minden ember ismeri Magyarországon, a ki aziránt érdeklődött. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Melyik programmról beszél?*) A 90-ben hozott programmról van szó.

Ennyit felvilágosításképen és az előttem szólott t. képviselő úrnak megnyugtatására kénytelen voltam előadni.

Polónyi Géza: Tehát igaz!

Meltzl Oszkár: Egyéb mondanivalóm

Digitized by Google

nincs. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Halljuk Bánffyt!)*

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nehogy félreértések forogjanak fenn, szükségesnek látom igen röviden, pár szóval felvilágosítani a t. házat ezen kérdésről, a melyet most itt Meltzl Oszkár képviselő úr szóba hozott. *(Halljuk! Halljuk!)*

Annyiban igazsága van Meltzl Oszkár képviselő úrnak, hogy már akkor, mikor miniszterelnökké leendő kineveztetésem, illetőleg a Felség általi megbizatásom szóba hozatott, nem ugyan a szász képviselők csoportosan, hanem a szász nemzetiséghez tartozó képviselők közül egyesek fordúltak hozzám azon kérdéssel, vajjon ismerem-e az úgynevezett szász néppárti programmot? *(Halljuk! Halljuk!)* Én nekik azt feleltem, hogy igenis, ismerem, és habár nem tartom czélszerűnek és helyesnek, sőt talán törvényeinkkel sem egészen megegyeztethetőnek, hogy nemzetiségek, mint ilyenek, alakítsanak pártokat, *(Élénk helyeslés és felkiáltások a szélső baloldalon: Helyes, nagyon helyes!)* és képezzenek külön csoportúlásokat, *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* habár, ismétlem, nem tartottam is helyesnek, mindazáltal el kell, hogy ismerjem, hogy az, a mi abban a szász néppárti programmnak nevezett sorozatban van, nem tartalmaz olyat, a mit ne lehetne megengedni a nemzetiségi törvényre való tekintettel, *(Halljuk! Halljuk!)* a mit ne lehetne megengedni a magyar nemzeti jelleg biztosítása mellett. Ezt jelentettem ki akkor, s azt fentartom most is.

Programmúl, t. ház, áll az a nemzetiségi kérdés tekintetében, a mit legelső felszólalásom alkalmával itt e házban elmondottam, s a mit ismételten elmondottam Sierbán Miklós képviselő úrnak. *(Helyelés jobbfelől.)* És ez nincsen ellentétben azzal, a mit tőlem Meltzl képviselő úr és, gondolom, két vagy három más képviselő úr is kérdezett. Igy teszem fel. Méltóztassanak tisztán megérteni: az, a mi abban foglaltatik, nincsen ellenkezésben azon iránynyal, melyet követni akarunk, követni fogunk; nincsen ellenkezésben a nemzetiségi törvény által a nemzetiségek számára biztosított jogokkal, kijelentem azonban, miszerint nem tartom helyes formák között létrejöttnek, nem tartom megengedhetőnek, hogy az, mint egy nemzetiségnek programmja, jelentkezzék. *(Helyeslés jobb- és balfelől.)* Ezt tartottam kijelentendőnek, t. ház. Nekem nem volt befolyásom, nekem nem volt kihatásom arra, hogy azon megállapodások miként jöttek létre, nem folytam be arra, hogy, mint egy párt vagy mint egy nemzetiségnek programmja, alakúlt-e, hozatott-e létre, nem érvényesíthettem magamat e tekintetben s nézetemet sem, hogy egy ilyen nemzetiség szerint való csoportosúlás meg nem engedhető ebben az alakban; mindazonáltal be kell, hogy ismerjem, hogy az abban jelzettek csak olyanok, a melyek iskola- vagy egyházönkormányzat, vagy ehhez hasonló természetű dolgokra vonatkoznak, azok ellen tehát kifogás nem emelhető, a mennyiben a nemzetiségi törvények korlátai között és a mennyiben az egységes nemzeti jelleg biztosításának korlátai között mozognak. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ezt láttam, t. ház, szükségesnek elmondani, hogy méltóztassanak a kérdéssel teljesen tisztában lenni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Bartók Lajos jegyző: Herman Ottó!

Herman Ottó: T. ház! Azon egyszerű kijelentéssel kezdem szavaimat, hogy azon definiczió után, a melyet a ház elnöke a törvényhozásra nézve megállapított, nem fogadhatom el Meltzl Oszkár képviselő úrnak azt a kifejezését, mint a parlamentbe illőt, hogy a kormány érdekcsoportokkal tanácskozott, vagy tanácskozást kezdett. Én azt hiszem, hogy nincsen képviselő ebben a házban, talán az egyetlen Metzl Oszkár kivételével, ki ne érezné, hogy mi itten semmiféle érdekcsoportokat nem képezünk, hanem egyenkint és összesen teljesítjük közérdekken képviselői kötelességünket.

A második dolog, t. képviselőház, az, hogy a midőn a t. miniszterelnök úr az ő kijelentésében azt mondja, reflektálva Meltzl Oszkár képviselő úr szavaira, hogy ő nem tartja helyesnek, hogy pártok nemzetiségi alapon is alakúljanak, mi ezt erről az oldalról mindnyájan helyeseljük, és én a magam részéről a leghatározottabban azt vallom, hogy az úgynevezett nemzetiségi kérdésnek megoldása igen egyszerű s az összes panaszok elhallgattatásának módja abban van kifejezve: a nemzetiségeknek az összes jogokat lehet biztosítani azon egyetlen egy feltétel alatt, tudniillik a feltétlen hazafiságért, de másért nem. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ezek után, t. ház, én megfeleltem annak a parlamentáris gyakorlatnak és némileg kötelességnek is, hogy az előttem szólók szavaira reflektáljak. És most engedje meg a t. képviselőház annak kifejezését, hogy a legnagyobb tisztelettel veszem azoknak a nézeteknek és érveknek kifejezését, a melyek a múlt alkalommal és a mai napon is ebben a bemutatásban elhangzottak és épen azért ne vétessék tiszteletlenségnek, ha én azon vagyok, hogy a tanácskozást csekély tehetségem szerint kiszélesíteni törekszem, . . .

Elnök: Csendet kérek! *(Halljuk! Halljuk!)*

Herman Ottó: . . . még pedig azon oknál fogva, mert a válság, a mint az lefolyt, nemcsak a magyar nemzetre van kihatással, hanem kihatással van azokra az áramlatokra is,

Digitized by Google

melyekben az egész czivilizált világ részt vett, s melynek lüktetését, mint egyik népcsalád, mi is gyarapítottuk.

T. ház! Én nem tudnék egyhamar okot és alkalmat, melynél fogva a külföld figyelme annyira rá lett volna irányozva Magyarországra, mint volt a lefolyt egyházpolitikai viták alkalmával. Akkor, a mikor egész Európában inkább az illiberálizmus, sőt itt-ott a reakczió jelentkezik, a magyar nemzet volt az egyetlen, mely felvette a harczot a liberális eszmékért, a lelkiismereti szabadságért. E harcznak a mai stádiuma az, hogy egy kormány lemondott, vagyis inkább menesztetett, és ennek a válságnak lefolyását és természetét senkisem érti. Én, t. ház, egyszerűen rámutatok arra, hogy az angol világlap, a »Times« abban a czikkben, melyben foglalkozott Magyarországnak ezen ügyével, azt jelenti ki, hogy a válság megvan, a kormány kénytelen volt visszavonúlni, de be kell vallani azt, hogy valami érthetetlen van oly válságban, a midőn egy kormány, a melynek többsége van, a mely a korona beleegyezésével győzelmet vívott ki a liberálizmus terén, akkor, mikor ezt a győzelmet aratta, kénytelen helyét elhagyni.

T. ház! Nemcsak az angol sajtó vezérlapjai mondják ezt, de külföldi összeköttetéseim körében is olyan férfiak, a kik velem soha politikáról nem szoktak levelezni, leveleikben egyenesen azt a kérdést intézték hozzám, hogy mi alapja, oka lehet annak, hogy egy kormány, mely győzött, kénytelen visszavonúlni?

Ezen kérdésnek megvilágítását nem kísérelte meg eddig senki, pedig tartozunk ennek világos kimutatásával nemcsak a hazának és nemzetnek, hanem azon világrésznek is, a melynek egyik népcsaládja vagyunk, és a melynek figyelme felénk fordúlt.

Engedje meg a t. ház, hogy én gondoskodjam ennek a titoknak a leplét legalább megérinteni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Úgy, a mint a dolgok ma állanak, és a mint a krizis lefolyását külső jelenségek szerint ismerjük, a mint magunk előtt látjuk az új kormányt, úgy látszik, mintha itt is az következett volna be, a mi egyik szövetséges államunkban mindennapi esemény és példa, és a mi röviden kifejezve ez: »regis voluntas suprema lex esto«. A többire nézve, t. ház, ilyen helyzetekben úgy kell eljárni, mint eljár az orvos a belső betegségnél, a ki iparkodik a szimptomatikáját a dolognak megközelíteni, és azután a betegség okára és stádiumára nézve a következtetéseket levonni. Hát mik voltak itt a szimptomák, melyek a válságot megelőzték?

A midőn a szabadelvű párt megengedte magának az úgynevezett júniusi forradalmat, melynek mindnyájan tanui voltunk, midőn engem, mint népszónokot, báró Podmaniczky Frigyes, a kormánypárt elnöke felváltott, szólván a lelkesedő közönséghez, vajjon, t. ház, miféle jelenségekkel találkoztunk akkor? Horvátország bánja, mint egy deus ex machina megjelent a magyar politikai küzdőtéren. Mi teljes homályban voltunk aziránt, hogy kitől birja ő küldetését és mi legyen a hivatása. És, t. képviselőház, a horvát bánnak akkori megjelenését én lényege szerint nem tudom megkülönböztetni attól a küldetéstől, melyben egykoron 1848-ban gróf Lamberg részesült. Csak a viszonyok és a helyzet voltak mások. Mert ha most a nemzetben a nemes szenvedélyek annyira fel vannak kavarva, mint voltak 1848-ban, nem hiszem, hogy a bán másként jutott volna át a Dunán, mint átjutott egykor gróf Lamberg. *(Derültség a szélsőbalon.)*

De, t. képviselőház, van ennek a szimptomatikának egy egészen más oldala, és más része is. Mi láttuk azt, hogy a főrendiház nagy csatájában, a mikor első ízben a liberális eszméket megbuktatta, egyszerre megmozdúltak oly elemek, a kiknek én sem működési, sem szavazási jogát a törvényhozás másik faktorában nem vonhatom kétségbe, minthogy az a joguk törvényben gyökeredzik, de megmozdúltak és jöttek a nemzet kifejezett akarata ellenében latba vetni befolyásukat, és tették azt gróf Széchen Antal vezérlete alatt, a kiről mindnyájan tudjuk, hogy nyiltan kiszakította magát a nemzet kebeléből még a békés téren is, mert hiszen lemondott még az akadémiai tagságról is. *(Zaj. Elnök csenget.)*

Elnök: *(Halljuk! Halljuk!)* Kérem a t. képviselő urat, azt a súlyos vádat, hogy valaki a nemzet kebeléből kiszakította magát, kivált jelen nem lévő és a törvényhozás másik házához tartozó tag ellenében felhozni nem igazságos. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Madarász József: De indokolt! *(Nagy zaj.)*

Herman Ottó: Az elnök szavai iránt feltétlen tisztelettel tartozom, de én azon kijelentésem által, hogy azoknak jogát, kiknek működése velünk ellenkező irányú, mint a törvényben gyökeredzőt, elismertem, tiszteletlen szóval senkit nem illettem, csupán állításomat indokoltam.

T. ház! Ezeken a szimptomákon kívül találkozunk egy egészen más szimptomával is, mely az alkotmányos jogok különös felfogásáról tanuskodik, és a melyre nézve a miniszterelnök úr a szombati napon egy egészen sajátságos és különös megjegyzést tett.

A ház elnöke kifejezte előttünk csak az imént tartott székfoglalójában, hogy a törvények tisztelendők, hogy az alkotmányt meg akarja őrizni.

Digitized by Google

Ha, t. ház, ezzel szemben valaki a krizisnek a legfelsőbb kézíratokban foglalt képét vizsgálja, vajjon mit tapasztal és mit lát? A miniszterium elbocsáttatása úgynevezett legmagasabb királyi elhatározással történik. Ez, t. képviselőház, megsértése az 1848. évi III. tcz. 3. §-ának. Az »Allerhöchste Entschliessung«-nak igenis megvan a maga divatja, és megvolt a maga helye egykoron e nemzet elnyomatásának idejében a »Verordnungsblatt«-ban és a »Reichsgesetzblatt«-ban, de Magyarországra nézve fenn kell tartani az 1848. évi III. tcz. szabványát, a mely akként rendelkezik, hogy bármely rendelet, bármely parancsolat, határozat vagy kinevezés csak úgy érvényes, ha azt egyik magyar miniszter ellenjegyzi. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! Már maga a krizisnek ez a bekezdése határozottan beleütközik ebbe a törvénybe, a melynek fentartását, másokkal is megtartatását a király esküvel fogadta meg. Azt mondja erre a t. miniszterelnök úr, hogy hát a miniszteri ellenjegyzéseknek ki-kimaradása a kinevezések alatt gyakorlaton alapúl! Ha mi, t. ház, ennek a gyakorlatnak keletkezését csak egy kissé figyelemmel kisérjük visszafelé, hát vajjon mikor jelent meg a legelső »Allerhöchste Entschliessung« abban az értelemben, hogy Magyarország dolgait iparkodjék a törvényes forma megsértésével elintézni? Annak is főmestere egykoron Tisza Kálmán volt, a ki a Janszky-időkben az ő kedves öcscsével együtt elindúlt Insbruckba, és ott kieszközölte az »Allerhöchste Entschliessung«-ot, melynek szintén semmiféle miniszteri aláírása nem volt, és melylyel az országot meg akarták nyugtatni.

T. ház! Én nem tágíthatok sem ezen a helyen, sem künn a társadalomban a mellől, hogy itten csupán csak törvényes alapon, a törvény rendelkezései és megszabásai szerint lehet eljárni; és én, ha szigorúan megállok ezen az álláspontom, azt mondom, hogy az az elbocsátás abban a formában beleütközik a törvénybe, *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* és a hol törvénytisztelet van, — nem a bukott kormány érdekében szólok, hanem az egész magyar nemzet érdekében, — *(Helyeslés a szélsőbalon.)* ott a nemzet jogaival ilyen játékot űzni nem szabad. A »regis voluntas suprema lex« jelszava megállhat bárhol e ház határán kívül, de itt nem! És valameddig mi ezen a helyen állunk, nekünk ez ellen a leghatározottabban tiltakoznunk és küzdenünk kell. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Asbóth János!

Herman Ottó: Én nem a jegyző úrnak beszélek, hanem a háznak! *(Általános, zajos derültség.)*

T. ház! Mindezek a szimptomák csak egyet bizonyítanak, s ez az, hogy itt az alkotmányos és törvényes felfogások rendkívül kezdenek szétágazni, és meglazúlt az az alap, a melyen ez a parlament áll és működni hívatva van. És mert meglazúlt, lehetségesek olyan krizisek és a krizisek olyan lefolyása, mint a minő az utóbbi időben történt volt.

De, t. ház, mi tehát az, a mi azt az ellenjegyzés nélkül megjelent »Allerhöchste Entschliessung«-ot mégis provokálta? Egyik szimptomája az elbocsátó királyi kézíratoknak az, hogy dr. Wekerle Sándort egyszerűen elbocsátják, annak társait pedig kegyelemben és egyszersmind saját kérelmükre szintén. Itt, t. ház, ennek a két szónak hiánya mégis csak rávezet bennünket arra, hogy itt egy egészen különös okot és különös eljárást gyanítsunk: belátva azt, hogy a kormány többi tagja csak a szolidaritás alapján bocsáttatott el Wekerlével együttesen, de a tulajdonképeni ok Wekerlénél keresendő. És hát azután mit tagadják, mit leplezik a dolgot? Hiszen én megmondom, hogy a Wekerle-kormány hogyan maradhatott volna Bécs miatt az idők végéig azon a helyen, a melyet akkor elfoglalt. Ahhoz, t. ház, csupán és egyedül egy eljárás kellett volna: a katonaságot kiállítani az utczára és megakadályozni azt a tüntetést, a melyet a nemzet Kossuth sírjánál és temetése alatt felmutatott. *(Ellenmondás balfelől.)*

A magyar nemzetnek, t. ház, bécsi felfogás szerint kötelessége rögtön alaposan és mindent elfeledni, még Aradot is; de Bécs és az ott székelő hatalom nem akar és nem fog elfelejteni semmit, mert meg vagyon írva, hogy vannak nemzetségek, melyek sohasem tanúlnak, és sohasem felednek. De, t. ház, gyanítok én még egy okot, a mely azt hozta, hogy Wekerle Sándor a kegyelem teljes elvonásával egyszerűen elbocsáttatott. Honnan van az?

T. ház! A ki annyit forog a társadalomban, mint én, s a ki foglalkozása után legalulról jó messze felfelé igen sok körrel érintkezik, az nagyon jól tudja azt, hogy dr. Wekerle Sándornak egy nagy szerencsétlensége volt, s ez az, hogy ő polgári származású ember. *(Ellenmondás balfelől.)*

Én tudok összejövetelekről, a hol az a felfogás uralkodott, hogy szégyen a nemzetre, hogy egy gazdatisztnek a fia legyen Magyarországnak első embere. *(Zaj balfelől.)* Így állunk, mert tudjuk azt, hogy mi a különbség egy közönséges polgár és például egy Windischgrätz felfogása szerinti báró között, így igen hamar rájutunk arra, hogy ott az a vélemény predominál, hogy az a báró semmiképen sem hajlandó, ha nagy befolyásról van szó, magát meg-

Digitized by Google

alázni, s attól a legfelső polczra jutott polgári embertől valamit kérni.

Mi tűrés-tagadás van abban, hogy ez a nemzet még szaturálva van oly elemekkel, a melyek az egész czivilizácziónak előrehaladását, a demokracziát különösen egyszerűen megvetik.

Hiszen ki sem kell menni a törvényhozás teréből, hogy ezt meglássuk.

Ha én holnap átmegyek a túlsó oldalra, akkor én sztigmatizálva vagyok ország-világ előtt, mint hitehagyott, és mint ilyen meg amolyan ember, sem ebben a körben, sem az országban bizalomra, tekintélyre és megbecsülésre igényt soha többé nem tarthatok. Azt mondják: hitehagyott, menj! Mindez azért, mert csak polgár vagyok. De azok az ide-odarepülő bárók és grófok, a kiket hol itt, hol ott tisztelhetünk, megtartják az ő tekintélyüket, az semmiféle csorbát nem szenved, sőt ha valahol szavukat hallatják, akkor a szavuk nyom a latban. És ezzel az anachronizmussal szemben, t. ház, mit tapasztalunk más oldalról? Most temette el Francziaország képviselőházának elnökét, a ki egy szegény selyemszövőnek volt a fia, s a ki a legkisebb polgári rendből emelkedett fel arra a legfényesebb polczra, a melyet egy polgár elérhet, hogy tudniillik a képviselőház elnökévé választatott meg. És vajjon kit ültetett Franczia-ország épen most a köztársaság elnöki székébe? Vajjon nem Faure-t, a kiről tudva van, hogy bognár, sőt hajórakodó volt, de hogy egyszerű polgár és a ki tud, és ez elég volt arra, hogy egy nagy nemzet a köztársaság elnöki székébe ültesse?

Itt pedig regis voluntas suprema lex! És a rex még most is körülveszi magát bizonyos elemekkel, a mely elemeket a modern haladás, a modern kultura már rég kizár, és a melyek, mint már egyszer megmondtam, épúgy állanak a mai társadalomban, mint állanak azok a pusztúló lények, melyek már a földtani rétegekbe hanyatlanak.

Ily nézetekkel szemben és ily áramlatok uralkodása alatt nagyon természetes és megfogható, hogy egy egyszerű polgári ivadék menesztetik. De én, t. ház, a ki dr. Wekerle Sándorral sohasem tanácskoztam, a ki tőle soha semmit sem kértem, megóvtam vele szemben függetlenségemet teljesen, épen azért, mert polgári és mint ilyen, elérte azt a polczot, a demokraczia szent nevében kész vagyok arra, hogy őt minden helyről köszöntsem, a hol az igazi demokráczia elveit vallják.

Ennyit erről, t. ház.

Legyen szabad már most a t. miniszterelnök úr szombaton előadott programmjával csak egészen röviden foglalkoznom. Azt hiszem, hogy a t. miniszterelnök úr mostani helyzetében a legérdekesebb mozzanat az, hogy gr. Bethlen Gábor, a ki előttem beszélt, és b. Bánffy Dezső, a ki íme a legmagasabb polczra hágott, két volt főispán, a kik egy és ugyanazon oknál fogva, még pedig Meltzl Oszkár képviselő úr édekcsoportjának óhajtására, gr. Szapáry alatt menesztetett. *(Élénk felkiáltások a szélsőbalon: Halljuk! Halljuk! Egy hang a szélsőbalon: Ez érdekes!)* Én, t. képviselőház, ennek a rendkivül érdekes, részben mulatságos, hanem leginkább tanúlságos viszonynak figyelemmel kisérését a jövőben megfogadom és kérem, mert ebben megvannak bizonyos csírák, melyek majd ki fognak kelni, melyeknek vetését majd meg fogjuk látni, s a melynek learatásánál majd fognak gondoskodni azok, a kiknek, Meltzl Oszkár képviselő szavai szerint, mint érdekcsoportnak, különös érdekeik vannak.

A t. miniszterelnök úr iparkodott szombati beszédében mindenkinek valamit igérni, de nagy óvatossággal. Egy kicsit vissza is vett. A legnyomósabb ezek közül az, hogy azt mondja, végrehajtandó, természetesen bizonyos óvatossággal, a nemzetiségi törvény is, a mi engem arra a csodálatos, de talán némileg mégis megokolt gyanura vezet, hogy a t. miniszterelnök újabb időben nem olvasta el a nemzetiségi törvényt. Mert hiszen mi tanui voltunk csak a mult országgyülés alatt egy igen fájdalmas jelenetnek, a midőn itt fölemelkedett egy férfiú, Mocsáry Lajos, a ki a nemzetiségi törvény szakaszainak felolvasásával védte a maga álláspontját, és mert megengedem, hogy kellemetlen modorral, de nem tágítva a törvény szavaitól egy hajszálnyival sem, kifejezte az ő véleményét: ezért a legünnepélyesebb módon anathemával sújtatott nemcsak ebben a házban, hanem e házon kivül is.

Madarász József: Meg is érdemelte!

Herman Ottó: De, t. ház, ha én visszamegyek a multakra, hát én e tekintetben is rendkivül érdekes dologra emlékezem. Történt pedig ez a deutscher Schulverein korában, a melylyel szemben Meltzl úrék bizonyos ismeretes hazafiságot tanúsítottak, történt akkor, hogy felvetődött a nemzetiségi törvény végrehajtása is. Minthogy a nemtiségek határozottan szintúgy hivatkozva erre a törvényre, mint Mocsáry, bizonyították, hogy az végrehajtva nincsen: akkor történt először azon eset, hogy Tisza Kálmán nem tudott úgy megfelelni, mint kellett volna. S vajjon ki sietett segítségére? Az a férfiú, a kit most a ház elnöki székében tisztelünk, a ki a következő deczíziót adta: a nemzetiségi törvény igenis meghozatott, meghozatott, mint igéret, arra az esetre, ha a nemzetiségek feltétlenül hazafiasak. És én emlékszem, hogy Tisza Kálmán akkor tette meg legelőször, hogy onnan

Digitized by Google

ide fáradt, és az akkori ellenzéki vezérszónokot, Szilágyi Dezsőt a ház szine előtt kézszorítással tűntette ki.

A t. miniszterelnök úr egész eljárása előttem tiszta és világos. *(Halljuk! Halljuk!)* Mint erdélyi ember bizonyos tradicziókban nevelkedett fel, mely tradicziók az erdélyi nemzetségekben rendkivül ki vannak fejlődve. Hogyha ezekből az ő eljárására nézve a jövőben némi következtetést akarunk vonni, akkor maga a válság lefolyása is egészen világos képét mutatja annak az iránynak, mely neki épen erdélyi tulajdonságainál fogva elő van irva a pártokkal és nemzetiségekkel szemben is.

A horvát bán nem volt eléggé óvatos és a fuzió megkisérlésével egyenes úton óhajtott kormányra jutni, de ez a nemzeti párt összetartásával szemben nem sikerült. A mostani miniszterelnök úr nem ezt teszi, hanem iparkodik, a nemzeti pártot megkerülve, egy igen jól záró kapun át, mely kapunak a neve Ernuszt Kelemen országos képviselő úr.

Azt nem lehet tagadnunk, hogy ezeknek a törekvéseknek rendkivüli nagy jelentőségük van. Mi el vagyunk készülve arra, hogy az a fúzió — talán a Ludovika-akadémiának magyar tiszti akadémiává való kifejlesztése alapján — mégis meg fog kisérleltetni; talán kapnak egyenkint ajándékba egy-egy nemzeti színü porte-epée-t is. Hát ez előbb-utóbb meg fog történni, ha másképen nem, megint csak azon a soron, hogy: »Regis voluntas suprema lex,« a mely előtt meg kell hajolni. És akkor minekünk, a kik függetlenségi pártnak vagyunk tagjai s a kik azért vagyunk itt, hogy elveink mellett állhatatosan megmaradjunk, nekünk azzal a nagy táborral szemben is meg kell állanunk, mert bármi történjék azokon az oldalokon, tudjuk, hogy nekünk e pártokon keresztül kell mennünk, hogy kivívjuk a nemzet elévülhetlen és el nem vitatható jogait: Magyarország függetlenségét. Hogy mi e jogok tartalma és formája, én azt most, mint állásfoglalásunk magvát, nem fejtegetem. Csak azzal zárom szavaimat, hogy abban az eljárásban, a melyet most láttunk, abban a törekvésben, hogy az erősek az alkotmányossággal, a törvényességgel meg nem egyeztethető módon, az egész parlamentárizmus veszélyeztetésével egyszerüen menesztetnek, és mások, gyöngébbek bocsáttatnak mindenféle kikötések alapján a kormányszékbe: ebben az eljárásban, mondom, mi azt látjuk, hogy ily úton nem várhatjuk azt, a mi nekünk tulajdonkép törekvésünk: hazánk szabadságát és függetlenségét. Épen azért még nagyobb éberséggel, kitartással résen kell lennünk, nehogy berontson a végveszély abba a társadalomba, a mely már most is torpiditásba jutott. Hogy mi ez a torpiditás, s mi ennek az oka, azt megmondta nem rég egy klasszikus tanu, Búsbach képviselő úr, hogy tudniillik Tisza Kálmán miniszterelnöksége alatt kapott fel a stréberség, és vigyázzon a parlament, mert ha már a stréberség a miniszteri székig is eljutott, majd meg fognak indúlni a stréberek a legközelebbi választások alkalmával, mert hiszen oly könnyünek látszik már Magyarországon a nemzet törvényhozásában és kormányában is fényes és nagy állásokat elérni.

T. ház! Kötelességem volt elmondani teljes őszinteséggel és nyiltsággal nézeteimet, és kijelentem, hogy pártállásomnál s e nézeteimnél fogva nem viselkedhetem bizalommal a most bemutatkozott kormány iránt. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Sierbán képviselő úr személyes kérdésben kíván szólani.

Sierbán Miklós: T. ház! Nem akartam újra szót emelni e vitában, de minthogy a nemzetiségikérdés megoldását elsőrangú kérdésnek tekintem, nehogy hallgatásom félremagyaráztassék, legyen szabad Bethlen Gábor t. képviselő úr szavaira reflektálnom.

Én szombati beszédemben egyik legnagyobb sérelemnek azt mondtam, hogy a román fiatalság nem kap alkalmazást a közhivatalokban, és azért, t. ház, kénytelenek kivándorolni különösen Romániába, és így meg van oldva ama mozgalom, melynek kapcsa itt és Romániában van. Mert én egyet mondok mindenekelőtt. Az a fiatal nemzedék, a mely idegen államba kimegy, jóllehet ott szívesen fogadják, mégis jobb szeret e hazában maradni.

Elnök: *(Csenget.)* Kérem a képviselő urat, személyes kérdésben kért a képviselő úr szót; *(Igaz! Úgy van!)* joga van személyes kérdésben felszólalni, joga van szavai értelmét helyreigazítani, de új beszédet tartania nincs joga. *(Helyeslés.)*

Sierbán Miklós: T. ház! Azt hiszem, hogy akkor, a midőn nem tartom magamat szorosan a személyes kérdéshez, csak szolgálatot teszek a t. háznak. *(Ellenmondások jobbfelől. Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Kérem a t. házat, engedje meg, hogy részletesebben beszélhessek. *(Zaj jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbalon: Joga van ezt kérni!)*

Elnök: *(Csenget.)* T. ház! A tanácskozás rendje azt kívánja meg, hogy új beszéd tartását csak akkor kérhesse az illető képviselő, a midőn az a házszabályokban külön a ház engedelmétől függővé van téve. Jelenleg a képviselő úr személyes kérdésben és — gondolom — szavai értelmének helyreigazítása végett kért szót és nyert engedélyt a szólásra. Kérem tehát, maradjon a személyes kérdés határai között. *(Helyeslés.)* A t. képviselő úrnak lesz alkalma félre-

Digitized by Google

értések ellen nézeteit más alkalommal kifejteni. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélsőbalon. Sierbán Miklós leül.)*

Kun Miklós: A szászokkal paktálnak, ezt meg nem hagyják beszélni! *(Zaj.)*

Bartók Lajos jegyző: Asbóth János!

Asbóth János: Engedje meg a t. ház, . . . *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Méltóztassanak a szónokot meghallgatni!

Asbóth János: Engedje meg nekem a t. ház, és engedje meg Darányi Ignácz t. képviselőtársam, hogy múltkori érdekes revelacziói hoz egy pár megjegyzést fűzzek a helyzet tisztázására és a t. képviselő úr által is olyan melegen és őszintén óhajtott fuzió érdekében. Igyekezni fogok, minthogy a t. ház figyelme e pillanatban ki van merítve, észrevételeimet a lehető legrövidebbre szorítani.

Az tünt ki azon érdekes közlésekből, melyekkel t. képviselőtársunk szolgált, azokról az értekezletekről, melyeket a horvát bán azon kitünő férfiakkal tartott, kik a szabadelvű párt nevében vele értekeztek, hogy a horvát bán missziója meghiusult és hajótörést szenvedett, tulajdonképen egészen a horvát bán hibájából, hogy a horvát bán olyan túlzó követelésekkel lépett fel, melyeket azon kitünő férfiak a szabadelvű párt részéről elfogadhatóknak nem találtak. A t. képviselő úr elő is adta itt azokat az okokat, melyeknél fogva a szabadelvű párt részéről ők el nem fogadhatóknak tartották azon föltételeket. Én azt hiszem, hogy nem egészen a horvát bán saját hibájából szenvedett hajótörést a horvát bán missziója, és a nélkül, hogy én a magam értesüléseire hivatkozni akarnék, mert arra szükség nincs, hivatkozhatom közismeretü tényekre s nevezetesen arra a felfogásra, melyet talán az én igen t. képviselőtársam és barátom Darányi Ignácz is ismerni fog, mely azt mondta: oh igen, fuzió, persze hogy fuzió, mi is a fuziót akarjuk, de hiszen nem rajtunk múlik az egyesülés. A szabadelvű párt kapui nyitva vannak, oda bejöhet mindenki, a ki velünk együtt akar működni, és a mi politikánkat elfogadja. A nélkül tehát, hogy saját értesüléseimre akarnék hivatkozni, azt hiszem, hogy ez önmagában elegendő volt arra, hogy a horvát bán missziója hajótörést szenvedjen, mert ha a horvát bán államférfi, a mint hogy az, és ha ő missziójá t komolyan vette, a mint — meg vagyok győződve, komolyan vette, ez elegendő arra, hogy ő missziójáról lemondjon. *(Igaz! Úgy van! baloldalon.)* Én nem akarom mondani, mert az udvariasság ellen vétenék, hogy ezen formula semmi egyéb, mint hipokrizis, és nincs benne semmi jóhiszeműség, de merem mondani, hogy ez a formula alapos és gyökeres félreértése annak, a miről szó van, vagy egészen másról folyik a beszéd, mint a miről szó lehet. Hiszen mi tudjuk azt, és tudtuk azelőtt is, hogy a t. szabadelvű párt kapui tárva vannak a bünbánó Magdolnák számára, *(Derültség a baloldalon.)* és hogy azokat szivesen visszaölelik az üdvnek kebelére. De sem gróf Apponyi Albert és az ő pártja, sem az a párt, melyhez nekem szerencsém van tartozni, . . *(Felkiáltások a jobboldalon: Melyik?)*

Gr. Batthyány Tivadar: Azok, a kiket mindig hivogatnak vissza! *(Élénk derültség és taps a baloldalon.)*

Asbóth János: . . . mi nem érezzük magunkat egyikünk sem bünbánó Magdolnának, mi semmi szükségét nem érezzük a bünbocsánatnak. Midőn mi a szabadelvű pártból sajnálatunkra és nem könnyü szívvel kiléptünk, akkor ezt tettük azért, mert éreztük, hogy ezt parancsolja nekünk hazafias kötelességünk és meggyőződésünk. Mi kiléptünk azért, mert mi már akkor előre láttuk minden következményét annak a politikának, mely az 1892. évi november hó 10-iki értekezleten proklamáltatott a szabadelvű párt nagy részének meglepetésére, hogy ne mondjam, konsternácziójára. *(Halljuk! Halljuk!)* Mi előre láttuk azon következményeket már akkor, mely következmények abból állanak, hogy dekomponálva vannak a pártok, tehetetlenné van téve a parlament, megingott a szükséges harmónia a törvényhozás különböző faktorai között, és a legnagyobb, hogy a dekompoziczió elé vitte e politika magát a magyar nemzetet, a nemzetiségi mozgalmak hallatlan fokozása és a vallásháború által. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* Hogy lehet már most igazi szándékkal vagyis jobban — mert a szándék tisztaságát kétségbe vonni nem akarom — a dolgok komoly mérlegelésével kivánni, hogy mi, a kik ezen következményeket előre láttuk, ma, midőn ezek tényleg be is állottak, ma karoljuk fel ezt a politikát és ma akarjunk annak végrehajtásához segédkezet nyújtani. Arra invitálnak minket a t. urak, hogy segítsük azt végrehajtani mi, a kik mindannyian meg vagyunk győződve arról, a mit gróf Apponyi Albert képviselő úr tegnapelőtt mondott, hogy ez a politika azért, mert nélkülözi a tárgyi és a politikai előfeltételeket, melyeknek legfőbbike a népnek érzülete, nem lesz végrehajtható, és a kik mindannyian egyetértünk t. képviselőtársunkkal abban, hogy önök maguk fogják kérni a prolongácziót. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Az is csak a szavakkal való játék, t. képviselő úr, midőn azt méltóztatik mondani, hogy ha az egyesülés akadályának dologi okai megszüntek, személyes akadályokkal nem fogunk találkozni. Mert hiszen, t. képviselőház, az egyesü-

Digitized by Google

lés eszméje nem ma lép először előtérbe, már ismételten aktuális volt az. Méltóztassék csak visszaemlékezni arra, hogy midőn a közigazgatási vita elején gróf Szapáry Gyula komoly akarattal és a legjobb szándékkal akarta ezt az egyesülést megvalósítani, akkor sem személyi okokkal, hanem azon tárgyi okkal lett az meghiúsítva, hogy igen szivesen fogadunk mindenkit, a ki hozzánk áll, de a közigazgatási reformot a szabadelvű párt saját erejével fogja keresztülvinni. *(Derültség balfelől.)*

Bartha Miklós: Jól megcsinálták! *(Derültség.)*

Asbóth János: Ismét előtérbe lépett az egyesülésnek, az úgynevezett fuziónak eszméje a házassági jognak reformjakor, a melynek szükségességét senki ebben a házban kétségbe nem vonta. Akkor, t. ház, nem személyi okokkal, hanem tárgyi akadályokkal hiúsíttatott meg az egyesülés, a mennyiben proklamáltatott a polgári házasságnak egy olyan formája, a melyet senkisem fogadhatott el, a ki úgy, mint gróf Apponyi Albert, mérlegelni tudja az ország viszonyait, és szivén hordja az ország és a nemzet békéjét. *(Úgy van! a baloldalon.)*

És most is, t. ház, nem személyi okokkal, hanem tárgyi okokkal akadályoztatott meg a fuzió. Azt méltóztatik ugyanis mondani: »Nur hereinspaziert!« *(Zajos derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Pedig, t. ház, a 67-iki alapon álló elemek egyesülésének súlya, annak értéke, annak becse nem abban van, ha a nemzeti párt és azon párt, a melyhez tartozni szerencsém van, caudiumi igán át mennek bele a fuzióba, mint koldusok jönnek oda, hanem abban van, ha oda jönnek azon egész politikai súlylyal, melylyel birnak, s magukkal hozzák azon érzelmeket és elemeket, a melyekre támaszkodnak. *(Halljuk! Halljuk!)*

De már most méltóztassanak figyelembe venni egy dolgot minden applikáczió nélkül, egészen akademicze, csak azért, hogy elemezzük, hogyan lehet és hogyan nem lehet ezen dolgokat megcsinálni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ha az én elvbarátaim.... *(Felkiáltások a jobboldalon: Kik azok? Felkiáltások a szélső baloldalon: Önök mind ott a túlsó oldalon!)*

Gr. Pongrácz Károly: Büszkén kimondom: én is az vagyok!

Asbóth János: Ha az én politikai barátaim nem volnának független férfiak, a kik kizárólag a maguk meggyőződését követik, s ha valaki közülök megbizatnék azzal, hogy helyettük gondolkozzék, és nekik diktáljon, nem volna mindig az illetőknek a kezében, nem személyi okokkal, hanem rendre, újra és újra fölállított tárgyi okokkal megakadályozni az összeműködést? *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

De tegyük fel, t. ház, hogy mi túlteszszük magunkat mindezen, *(Felkiáltások a jobboldalon: Bizonyos!)* s hogy mi követni fogjuk a visszatérő bűnbánó Magdolnák példáját, ezzel nem használnánk sem magunknak, sem a t. szabadelvű pártnak, *(Közbeszólások a jobboldalról: Nem bizony!)* legkevésbbé használnánk pedig a nemzetnek és az országnak. Mert hiszen, t. ház, az általunk igen tisztelt szabadelvű pártnak nem az a legnagyobb baja, hogy többsége csak a 13 szászból áll; mert hiszen senkisem vonja kétségbe, hogy itt ebben a házban ideig, óráig vagy, mondjuk, bizonytalan ideig megállhat a t. szabadelvű párt.

A t. szabadelvű pártnak az a legnagyobb baja, *(Halljuk!)* hogy az azon az emlékezetes konferenczián proklamált politika folytán az országban nem tud többet megállani. Az a baj, t. ház, hogy az a politika soha nem tudta megnyerni sem a koronának, sem a népnek bizalmát. *(Mozgás jobbfelől.)* Az a legnagyobb baja, t. ház, a szabadelvű pártnak, nem az, hogy itt nem volna többsége, hanem az, hogy ellentétbe jutott a nép erkölcsi és anyagi érdekeivel, s ha ezen még túltehetnék magukat, ellentétbe jött az ezen országot lakó nép hagyományaival és érzületével. Az a baj, t. ház, hogy kiderült, hogy Magyarországon nem lehet egy politikát, egy kormányrendszert és egy kormányzó többséget alapítani kizárólag azon egy morális tényezőre, a mely a keresztény szellem és a keresztény intézmények elleni animozitásban, a gyűlölködésben vagy fanatizmusban van. *(Úgy van! balfelől.)* Ha ez nem volna úgy, t. uraim, akkor nincsen ebben a házban oly naiv ember, a ki azt hinné, hogy egyesülésről még csak beszélnének is; akkor a nemzeti párttal és velünk nagyon keveset törődnének, ránk nem is hederítenének, akkor már az előbbeni kormány régen appellált volna a nemzetre, hogy adjon neki új, szilárd, erős többséget. *(Úgy van! balfelől.)*

Eszembe jut, t. ház, hogy mikor a Vezuvnak a tetején állottam, és a hivatalos őr, a zsandár jelentette, hogy már most, t. uraim, tovább menni nem szabad és nem lehet, mert a Vezuvból tüzes kövek repülnek ki, akkor hozzánk sompolyogtak nápolyi gyerekek és mondták az ő sajátságos, az idegenek számára készült sajátságos franczia nyelvükön: »Mussin! Mussin! csak tessék velünk jönni, mi elvezetjük a kráterig.« »De hát a tüzes kövek, a melyek a Vulkánból röpülnek?« »Oh, mi hozzá vagyunk szokva azokhoz a tüzes kövekhez!« Hát én tudom azt, hogy a t. urak közül is mondhatják, hogy: »mi hozzá vagyunk szokva azokhoz a tüzes kövekhez, a melyet a nép elégületlensége vet fel; mi azokkal tudunk bánni, arra való a hi-

Digitized by Google

vatalos apparátus, arra való a bankó, arra való a zsandár.«

T. ház! Én, a ki szeretem a dolgokat nemcsak a magam álláspontjából, hanem az ellenkező álláspontról is és minden oldalról mérlegelni, azt szivesen elismerem, hogy ezek is tényezők, a melyekre támaszkodni lehet; a hivatalos apparátus virtuózitással fog kezeltetni, abban én nem kételkedem. Pénz lesz. *(Derültség balfelől.)* Láttuk, t. ház, hogy a börzeüzletek körébe foglaltatott a nemzeti közakarat, és láttunk börzei sluszt a nemzeti közakaratra a hírlapok összevásárlásában. *(Derültség balfelől.)*

Én azt hiszem, t. ház, hogy azok az urak, a kik ebbe az üzletbe fektették tőkéjüket, ezen tőkét szaporitani hajlandók lesznek, a nemzetnek közvéleményére kötött sluszokat nagyobb méretekben csinálva a választásoknál. Az nekik nem is lesz nehéz, tán az üzleti számítás sem lesz rossz. Mert míg a magyar gazda inségre jutott, és az ország népe pusztúl, a mi leglényegesebb oka annak, hogy ott, a hol a nép magyar, áldozatúl esik az agrár-szoczializmusnak, ott pedig, a hol a nép nem magyar, az elégületlenség a nemzetiségi mozgalom jellegét veszi fel, míg, t. ház, a magyar gazda és a nép inségre jutott, addig ezek az urak oly vagyonokat realizáltak az utóbbi időben, hogy ők, ha ezen közigazgatási rendszer érdekében áldozatokat hoznak, ez nekik csak olyan, mint ha egy bankettre adakoznának.

És végre lehet, t. ház, olyan felfogás, a mely azt mondja, hogy azért van ő Felségének hadserege, hogy ő Felsége kormányzatának rendelkezésére ő Felsége alattvalóit lelője, ha máskép többséget kapni nem lehet. Ez lenne azután a liberalizmusnak valódi csődje, az alkotmány végének kezdete.

De, t. ház, én elismerem, hogy ezen eszközökhöz sikerrel nyúlni nem lehet a néppel szemben bizonyos mértékben. De egy új jelenség merült fel, és egy új perspektivát nyitott meg a t. urak előtt a lőcsei választás. Mert ottan már nem tüzes kövek repültek, hanem a néplélek kraterjéből elementáris erővel tört ki az erupczió. Ott láttak egy népet, mely a hivatalos apparátussal nem dirigálható, mely a bankót nem fogadja el, mely elfogadja a szuronyt és golyót, de a kormány jelöltjére nem szavaz. *(Felkiáltások jobbról: Hol volt ez?)* A lőcsei választásnál. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* Ezért, t. ház, ha nem akarjuk oda vinni ezt az országot, a mely utoljára is mindnyájunknak hazája, hogy az, a mi — hála Istennek — ott még elszigetelt jelenség, az mindenüvé elterjedjen, akkor én azt mondom, t. ház, hogy senkisem appreciálhatja jobban, mint én, annak a becsét, hogy a t. miniszterelnök konczilliánsabb hangon beszélt itt is, de még inkább a főrendiházban. Mert, t. ház, hogyha az eddigi politika rossz volt, még sokkal rosszabb volt — méltóztassék elhinni — a módszer: az izgatás módszere, az utczai kravallok, nőknek és védteleneknek inzultálása, szóval az uszítás módszere.

És én a legnagyobb elismeréssel tartozom, és tartozunk mindnyájan a t. kormánynak, hogyha ezzel a módszerrel szakít.

De méltóztassanak elhinni, hogy a milyen becses a konczilliáns hang, nem elegendő az, ha konczilliáns politika nem követi és nem jár vele karöltve. Tehát azokat a nagy kapukat ne a mi személyeinknek méltóztassék megnyitni, méltóztassék megnyitni a konczilliáns politikának, a józan mérsékletnek, a nemzet valódi érdekeinek és a nép valódi érzelmeinek. *(Helyeslés balfelől.)*

Papp Elek jegyző: Ugron Gábor! *(Felkiáltások: Holnap! Ma!)*

Ugron Gábor: T. ház! Midőn a kabinet tegnap bemutatkozott, — *(Felkiáltások: Tegnapelőtt!)* igaz, olyan régen, hogy az a bemutatkozás már vagy három napja tart, — a bemutatkozás alkalmából, mondom, a kormány adott egy programmot, a mely nagy általánosságban mozog, és általánosságok takarják a kormány-akczióinak bármely formáját. Kifejlődött egy vita, a mely vita és a kormány programmja a lefolyt válság után Magyarország helyzetére rendkivül jellemző, s ha engem tisztán pártérzület vezetne, s ha nem volnék egyéb, mint pártember, nagy élvezettel töltenének el azok a jelenetek, a melyek lejátszódtak. De én nem csak pártember vagyok; én mindenekfelett magyar vagyok, a ki nemzetére büszke, a ki nemzetét nagynak, tiszteltnek óhajtja, a ki azt akarja, hogy nemzetének erői az alkotmány keretében s az állami életben akként legyenek összegezve, hogy azon erők mindenfelé tiszteletet parancsoljanak, bent a lázongást és féktelenséget elnémítsák, künn pedig más nemzetet azon elismerésre kényszerítsenek, hogy Európának ez a része is Európához tartozik. Nekem nincsen kedvem hozzá, ha bármennyire párthaszon háramlanék is abból, hogy mi Montenegró, Szerbia és Romániához hasonló képet öltsünk fel. Nekünk egy nagy nemzetnek, egy erőteljes, egy egészséges, egy fejlődésképes nemzetnek képét kell felmutatnunk — kellene felmutatnunk! *(Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)*

Mindaz, a mi történt, csak fájó érzéssel és szégyenkezéssel tölt el engem. Fájó érzéssel tölt el engem, hogy ez a nemzet azt a politikai hatalmat, melynek birtokosává lett, oly kevéssé tudja használni és érvényesíteni; hogy annyi

Digitized by Google

megaláztatásoknak, annyi letörpülésnek alá tudja magát vetni, és az a gondolat, mely előbb a nemzetet fellázítja, felizgatja és megbotránkoztatja, egy pár hét múlva megszokássá válik, és a nemzet türelmesen szenvedi. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hát, t. ház, miből keletkezett a válság? Eljött ide a kormány, és egy napon bejelentette, hogy elvesztette a korona bizalmát. Azt a bizalmat elveszíteni, azt hiszem, nem lehet lassanként, észrevétlen részletekben. Tényeknek kellett, hogy a következménye legyen az. Kétségtelen, mindnyájan óhajtjuk, hogy a korona és nemzet között a bizalom és egyetértés teljes legyen. Ha óhajtjuk, akkor tudnunk kell azokat az okokat is, melyek következtében a lelépett kabinet azt a bizalmat elveszítette, mert azon bizalom elvesztésének története, annak ismerete zsinórmértékül kell, hogy szolgáljon azok számára, a kik a korona és a nemzet között az egyetértést fenn akarják tartani. Az nem képezheti egy utána következő kabinetnek a titkát; nem képezheti egy politikai pártnak a titkát. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Azt mondja a t. miniszterelnök úr, és első sorban, programmja kezdetén, s talán egész programmjában az a legbecsesebb, a midőn hangoztatja, hogy a korona és a kormány között bizalomnak és egyetértésnek kell lennie, és bizalomnak és egyetértésnek kell lennie a törvényhozás két háza között. Ez azért értékes, mert egy vádat képvisel. Egy vádat a múlt kormánynyal szemben, és a mely vádnak megfelelő hibát, a mely botlást, igéri ez a kormány, hogy nem fogja a jövőben elkövetni, de nem fedezi fel az utat és módot, melyet követni akar, hogy ne csak az a kormány igyekezhessék és törekedhessék e czél elérésére, hanem az egész nemzet, és hogy az egész nemzet megbirálhassa, hogy az az út és mód, a melyen el lehet érni a kormány és a két törvényhozás közötti bizalmat és egyetértést, megfelel-e a nemzet méltóságának, a nemzet létérdekeinek. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Annak a bizalomnak a feltalálása egy hosszas válságban nyert befejezést, és nehogy azt higyje valaki, hogy a t. miniszterelnök úr ennek a bizalomnak első feltalálója, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* a bizalmat első sorban a horvát bán, gróf Khuen-Héderváry találta fel, és találta meg; a miniszterelnök úr csak ezen bizalom feltalálóinak második sorozatában foglal helyet. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Harmadik!)*

Vajay István: Csak a morzsáját találta fel!

Polónyi Géza: Széll Kálmán valamivel előbb találta fel!

Ugron Gábor: Nem képezi vita tárgyát, hogy a koronának joga van a maga tanácsosait elbocsátani, nem képezheti vita tárgyát, hogy a korona parlamentaliter és alkotmányosan járt el, midőn meghívta a törvényhozás kitünő férfiait, hogy azoknak véleményét a helyzetről és a jövendő kormány megalakításáról meghallgassa. Itt csak sajnálni kell azt, hogy a korona különbségeket tesz, mely különbségek se a hazafiság, se a trón iránt való hűség tekintetében nem jogosak, *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* a mi félrevezetésekre ad alkalmat, és akkor, midőn a nemzetnek egy részét a helyzet felvilágosítása tekintetében mellőzi, azon gondolkodásra adhat néhol jogot, hogy némelyeket kevesebb jog és így kevesebb kötelesség is illet meg. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Mi nem a kényeztetésekért, nem a kitüntetésekért küzdünk itt a politika terén, sőt minket a mellőzések, bántalmazások és elnyomatások, a mint önök a politikai és választási küzdelmekből igen jól tudják, nem szoktak elkeseríteni, mert mi állunk mindennek daczára elveink mellett, a nemzet és trón érdekében. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

De nem parlamentáris az, hogy a trón által meghivattak férfiak, a kiknek meghivatása nem tulajdonítható más oknak, mint hogy Magyarország közéletében szerepet visznek, és így az ő működésük a nyilvánosság előtt ismeretes, és a nyilvánosságnak, mint a közéletben élő férfiak, felelősséggel is tartoznak, *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* hogy azok, a kik megjelentek ő Felsége előtt a helyzetről véleményeiket kifejteni, az egy gr. Szapáry Gyula kivételével, ki itt a törvényhozásban már előre megmondta nyiltan és férfiasan, hogy mit fog a Felségnek tanácsolni, egyetlenegy sem tartotta szükségesnek a koronától engedélyt kérni arra, hogy a maga véleményét a törvényhozás szine előtt nyiltan elmondhassa. Mert ha valamire, az őszinteségre van szükségünk, *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)* a férfias nyiltságra van szükségünk, hogy a koronának zárt ajtók mögött csak oly tanácsot adnak, melyért a felelősséget nyiltan a nemzet előtt is elvállalni hajlandók. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Egy hang jobbfelől: Halljuk Apponyit!)* A parlamentárizmussal ellenkezik, hogy a politikai és közélet férfiainak tanácskozása a koronával titok tárgyát képezze, mert csak egyedül a nyilvánosság, a parlamenti rendszer az a biztos ellenőr, mely mindenkinek lelkiismeretét, minden uralkodót a félrevezetés ellen egyúttal megvédelmezi. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Nem tartom a parlamentáris eljárással összeegyeztethetőnek, hogy voltak férfiak, kik a helyzetből való kibontakozásra nézve megadták a tanácsot, kijelölték az orvosszereket, megmond-

Digitized by Google

ták annak módját, de mindazt, a mit tanácsoltak, nem vették elég komolyan arra, hogy ők maguk is végrehajtsák és teljesítsék.

Mert nem elég az, egy nemzet számára helyzeteket teremteni, nem elég a nemzetek számára kormányokat gyárilag előállítani, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* nem elég, hogy egy és ugyanazon párt a parlamentáris életet folytonosan lefoglalva tartsa és a maga kebeléből kabinetet alkosson, ha máskép nem: sorshúzás útján. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Hanem szükséges az, hogy a ki a kibontakozásnak ezen módját tanácsolta, annak lett volna bátorsága a tanács szerint eljárni és a feladatot megoldani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Engedjen meg a t. ház, a parlamenti élet, nagyon természetesen, pártélet. A pártélet pedig magával hozza azt, hogy a pártok a hatalmat maguk számára megőrizni akarják. De minden pártnak az kell, hogy szempontúl szolgáljon, hogy nem az ország van a pártért, hanem a párt, — merem kimondani még a szabadelvű párt is — az országért kell, hogy legyen. *(Helyeslés és hosszas zaj a szélső baloldalon.)* Az ország érdeke az, hogy ne érvényesüljön a politikában nagyban és egészben más, mint a nemzetnek s az államnak érdeke. Ezt pedig egy kormányon levő párt csak akkor tudja keresztül vinni, ha akkora többséggel bir, mely függetlenné teszi, akár a Meltzl-féle, akár másféle érdekcsoportokkal szemben. Egy kormánypárt, a melynek többsége nagyon csekély, s mely biztosított többséggel bizonyos kérdésekben csak a horvátokkal bir, Magyarország saját kérdéseiben pedig biztos többséggel csak akkor bir, hogyha egy 14—15 tagból álló érdekcsoportozattal, a mint már szokás, és itt ma lelepleztetett, tárgyalások és megállapodások rendén egyezség kötetik. Engedjenek meg, a mint alakúlhat nemzetiségi indokokból érdekcsoportozat, úgy anyagi indokokból is, úgy helyi érdekű indokokból is alakúlhatnak érdekcsoportozatok, *(Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)* melyek előállanak és a kormánynak megdiktálják a maguk feltételeit. És ha önök örökké akarnak kormányozni, és örökké akarnak élni, akkor egymásután meg fogják tenni ezen kiegyezéseket, tekintet nélkül a nemzet érdekeire, tekintet nélkül az állam érdekeire. *(Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)*

Vajay István: A Panama jelei már mutatkoznak!

Ugron Gábor: Kiderül az, . . .

Szász Károly: Halljuk!

Ugron Gábor: Én azokról a szászokról beszélek, a kik szászságukat nagyon jól tudják értékesíteni és nem azokról, a kik azt csak értéktelenebbé tudják tenni. *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

T. ház! Kétségtelenül helyes nyomon indúlt meg a horvát bán, midőn a szabadelvű párt tekintélyesebb férfiait értekezletre hivta össze, és a kormányalakításra csak akként mutatkozott hajlandónak, hogy egy nagy többséggel birjon. Tudom, hogy ez a megalakúlható többség velünk szemben állott volna, nagyságával reánk nehezedett volna, annak súlyát mi, kellett volna, hogy elviseljük mindig. Én azt elfogadom és azzal szembe szállok, és hátrányait kész vagyok elviselni, mert tudom, hogy abból hazámra és nemzetemre előny származik. Ámde a fuzió létrejöttének akadályáúl Darányi Ignácz t. képviselőtársam, a ki a funerátori szerepet szokta viselni, *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)* meghúzta a halotti csengetyűt már ezen kabinetnek a belépése napján, és felvilágosításai rendjén, melyeket azon tanácskozásokról adott, teljesen meggyőzött engem arról, hogy a horvát bánnal más módon ugyan, de épen akként bántak el a jelen alkalommal, mint elbántak juniusban. Juniusban elbántak vele kiméletlenül; most elbántak vele hajlongások közt és a legmélyebb hajlongások közt kisérték ki az ajtón. *(Élénk tetszés a bal- és szélsőbalon.)*

Az értekezlet rendén elfogadták, hogy a 67-es alapon álló pártok egyesüljenek, csak azt a feltételt kötötték ki, hogy az a 67-iki kiegyezési törvényeknek, és azoknak 28 éven át való értelmezése és gyakarlatának kárára ne történjék. Ha az volna a czél, hogy a 67-iki törvényeknek értelmezése és gyakorlatában kár ne essék Magyarországon, még ez érthető volna; de azt hiszem, hogy a 67-iki törvények is csak egyszerűen a magyar nemzet érdekében hozattak meg, és nem az a czél, hogy mi válik a 67-iki törvények értelmezésének hasznára és kárára, hanem a czél az, hogy mi válik a magyar nemzetnek hasznára és kárára. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)* Én szeretném tudni, hogy adja valaki magyarázatát, mi az a 67 óta való értelmezése a 67-iki törvényeknek. Hiszen a lehető legkülönbözőbb módon értelmezték azt. Azt mondja Darányi t. képviselőtársam, hogy azon az értekezleten egyhangúlag állapodtak meg ezen formúlában. Ott volt Tisza Kálmán, a ki hét éven keresztül 1867—74/75-ig egészen más értelmezést adott a 67-iki törvényeknek, *(Egy hang a szélső baloldalon: Bánffy is!)* mint adtak a t. kormánypártiak. De azt kérdem, és az a szabadelvűpárti zajongó nagy férfiú majd bizonyosan felvilágosítást fog nekem adni, hogy vajjon mikor értelmezték a 67-iki törvényeket helyesen. Akkor-e, mikor itt a képviselőházban a miniszterelnök úr kijelentette, hogy a magyar királyi udvartartás közös ügyet képez, vagy

Digitized by Google

akkor-e, midőn később elismerték, hogy nem képez közös ügyet, vagy akkor-e, mikor Wekerle volt miniszterelnök kijelentette, hogy a külön magyar udvartartás megilleti Magyarországot, de csak a közjogi funkcziókra nézve. Hiszen ez már háromféle értelmezése a magyar királyi udvartartásnak. Vajjon akkor értelmezték a 67-iki törvényeket helyesen, mikor a cs. és kir. közös hadügyminiszter és közös külügyminiszter stb. és a kaszárnyákon lévő k. k. felírásokat az a párt hosszú éveken, majdnem évtizedeken keresztül folyton helyesnek találta, avagy akkor, midőn az »és« szó beiktatásával a kiegyezésnek helyesebb értelmezést adtak? Menjünk tovább. Hát akkor értelmezték helyesen a 67-ik XII. törvényczikket, mikor birodalmi hadügyminiszternek és birodalmi külügyminiszternek czímezték magukat ezen közös miniszterek a delegáczió elé terjesztett beadványaikban, vagy abban van a helyes értelmezés, a mint most van, hogy közös hadügyminiszter és közös külügyminiszternek nevezik magukat a delegációhoz adott okmányokban? Hiszen az 1867 : XII. törvényczikk értelmezése az értelmezések egész skáláján ment keresztül. Itt van a hadsereg kérdése. Üsse fel Darányi t. képviselő úr . . . *(Derültség.)* Igérem, hogy jövőre kifejezéseimben óvatos leszek, hogy a trivialitási érzéket fel ne ébreszszem. *(Tetszés a szélső baloldalon.)* A t. képviselő úr az 1867 : XII. törvényczikk 11. §-ában megtalálja azt, hogy a hadsereg élelmezése, a hadsereg elhelyezése a nemzetet illeti, sőt annyira megy, hogy az 1868-iki törvényben, a Horvátországgal megkötött egyezségben ezen jog még a horvát országgyűlésnek is biztosítva van. Azt kérdem, hol és mikor élelmezi a közös hadsereget Magyarország? Magyarország miként rendelkezik annak dislokacziójáról? Egy 1879-iki törvényben adott jog feladásával megváltoztatták a hadsereg elhelyezésének kérdését, és a jogot a nemzet kezéből kicsavarták, bár az élelmezésről szóló jog ma is csorbítatlanúl a törvénykönyvben van, de igaz, hogy ezt is egészen másképen értelmezik.

T. ház! Azt mondta igen t. képviselőtársam, hogy nem fogadhatja el azt a fuziót, mert csak oly feltételek mellett kinálják, melyek a 67-es alku magyarázásának kárával járnak.

Hát mi az Apponyi gróf programmja? Nem az-e, hogy a 67-iki XII. törvényczikk fentartassék? Nem vagyunk-e e kérdésben homlokegyenest ellentétben? Ő nem a magyar nemzet kárára akar változtatást előidézni az 1867 : XII. törvényczikk értelmézésén, hanem a magyar nemzet hasznára, és a magyar nyelv érvényesítése érdekében; főleg az a czélja, hogy nevelési intézményeinkben a magyar kultura egysége megbontva ne legyen, mert a nemzet intelligenczijában rejlik az ő hatalmának biztosítéka, már pedig e hatalomnak egységes kulturán kell felépíttetnie, s az egységes kultura megbontása a magyar nemzet romlására vezet. *(Zajos tetszés a szélső baloldalon.)* Darányi t. képviselő úr és az a kilencz nagy férfiú *(Derültség a szélsőbalon. Egy hang: Csak nyolcz!)* — együtt kilenczen vannak — egyhangúlag azzal a, nem akarom mondani, czinizmussal, hanem azzal az ürüggyel álltak elő, hogy az 1867 : XII. törvényczikk értelmezése olyképen történjék, mint ők jónak látják. Hiszen az a törvényczikk nem örökre való törvény, és hasztalan hirdeti Darányi t. képviselőtársam, hogy az noli me tangere, és hogy belátbatatlan időkre van alkotva; hasztalan hirdette vele együtt az a más nyolcz férfiú is, hogy az az értelmezésben sem szenvedhet változást. Mert a ki azt hirdeti, csak ürügyet keres arra, hogy a hatalmat megtartsa, az nem gondol a nemzet érdekeivel, hanem tisztán pártérdekből bezárja a párt-klub kapuit, nehogy oda valaki bevonúlhasson, és őket a hatalom fényéből és előnyeiből kiszoríthassa. *(Zajos tetszés a szélső baloldalon.)* Hisz voltak törvényhozások, melyeket köz-nevetségül idéznek a történetírók, s melyek változhatatlanoknak mondták a törvényeket. Ilyen volt az a franczia alkotmány, melyet meghozott a respublika »örök időkre«, és mely már hat év múlva nem létezett. Volt a görögöknél is példa: a lokriak azt rendelték el, hogy a ki törvényük változtatását akarja indítványozni, kötéllel jöjjön a gyűlésbe, hogy ha indítványát elvetnék, azonnal ki lehessen végeztetni. Hol vannak a lokriak törvényei? Nem maradt azokból semmi, csak a kötél. *(Élénk derültség a szélsőbalon.)*

Igen szép példáját látjuk az emberiség fejlődésének a tapasztalati tudományok fejlődésében, azon eszközöknek hatalmasabbá válásában és megsokasodásában, melyekkel a tapasztalati tudományok az emberiséget a maga czéljai elérésében segítik, kiszolgálják és felszerelik. A politika maga is nem egyéb, mint egy tapasztalati tudomány, mely alkalmazva van egy állam és egy nemzet életére. És a mikor látjuk ma a tudományos és mindennapi életünkben, hogy a gyakorlati tudományok mekkora mértékben fejlődnek, mekkora mértékben változtatják meg eszközeiket, mekkora mértékben változtatják azon gépezetet, a melyen keresztül át nyújtják a hatalmat az emberiségnek a maga czéljai valósítására: kimondhatja akkor azt, hogy a gyakorlati tudományok közt egyedül csak a politikai élet az, a mely állandó törvény nyűgébe és kényszerzubbonyába van szorítva, hogy ne tudjon fejlődni? *(Élénk tetszés, éljenzés és taps a szélső baloldalon.)* Ki mondhatja el azt, hogy egyedül Magyarország az, a mely az ő nemzeti erőinek fejlesztése számára nem akarja megváltoztatni az

Digitized by Google

organizmust, nem akarja megváltoztatni a gépezetet, és nem akarja átalakítani azon érintkezési pontokat, a melyekkel az ő erőit Ausztriával és a világ államaival közli, és a maga poziczióját határolja és megjelöli? Hiszen Magyarországra nézve ily törvény a sztagnaczionak, a hanyatlásnak és a bukásnak törvényévé válnék: *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* akkor, a mikor minden nemzetet Magyarország körül haladni és fejlődni és a maga számára új közéleti intézményeket megalkotni és szervezni látunk. Midőn 1867-ben meghozták azt az 1867 : XII. törvényczikket, Szerbia csak vajdaság volt, Románia fejedelemség, mely sajgó sebekkel birt, a melyben Moldova és Oláhország egyesíttetett; a török birodalom délen terült el határainknál, Németország több apró fejedelemségre és királyságra volt feltagolva. És most nézzünk körül, mit látunk? Azt, hogy Olaszország egysége be van fejezve, Szerbia királysággá emelkedett, Románia szintén. Ezek nemzeti érzületüket saját intézményekben fejlesztették, nemzeti erejüket és nemzeti önérzetüket oly magasra fokozták, mint a milyen az soha ily apró nemzeteknél nem volt. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* És akkor önök csodálkoznak, hogy a nemzetiségi kérdés felemeli fejét, mikor a mellettünk levő nemzetekben látják a nemzeti önérzetet kifejlődni, s nemzeti intézményeket szervezni, nálunk pedig látják a békókat, a melyek kezünkre s lábunkra vannak rakva. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Alig van szebb példa arra, hogy az emberiség nemcsak élő organizmusnál, de a már meghalt és papirra rakott gondolatnál is a tökéletesedés útját el nem zárhatja, mint az angol bibliának története. Az angol bibliát nyelvezetének ereje, szépsége és szabadságáért bámulják, de azt nem egy korszak fordította le, nem egy korszak öntötte szövegbe, hanem generácziók munkája, generácziók gondolkozása, generácziók leleményessége volt, a mely megtalálta az erőt, megtalálta a szabatosságot, és megtalálta a kifejezésben való melegséget a magasztossággal együtt. Így jutottak az angolok a biblia oly kitünő fordításához.

Azt hiszszük-e mi, hogy az élő organizácziót szolgáló szervezetben másként járhatunk el, mint a hogy a nemzetek a holt gondolat tökéletesítésénél eljártak? Ez lehetetlenség. Az 1867 : XII. törvényczikk is csak oly törvény, mint a többi. A fejlődésnek következnie kell. A nemzet fejlődik nemcsak vagyonban és gazdagságban, de önérzetben és önbecsülésben is. *(Élénk helyeslés, tetszés és taps a szélső baloldalon.)*

T. ház! Csak Magyarország volna az az egyetlen egy állam, a mely a sztagnálásra volna rákényszerítve? Csak Magyarországról szólna a költőnek azon verse, a mely a rab gólyáról ezt mondja:

Várja, várja, mindig várja,
Hogy kinő majd csonka szárnya,
S felrepül a magas égig,
Hol a pálya
Nincs elzárva.

A t. miniszterelnök úr nyilatkozata és az egész válság megoldása az általam kifejezett nézetekkel és elvekkel ellenkezésben állván, én e kabinetet nem támogatom, hanem ellenfele fogok lenni. *(Zajos éljenzés a bal- és a szélső baloldalon. Szónokot számosan üdvözlik.)*

Elnök: T. ház! Darányi Ignácz képviselő úr szavai értelmének helyreigazítása czímén kíván szólani.

Darányi Ignácz: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Úgy látom, Ugron Gábor t. képviselő úr beszédéből, hogy a múlt alkalommal tartott beszédemben nem sikerült teljesen megértetni magamat. Én nem azt mondottam, hogy mi a horvát bánnal szemben feltételekkel és kikötésekkel léptünk volna fel, mert mi egyáltalában ily kikötéseket fel nem állítottunk. Gróf Khuen-Héderváry Károly egy kész formulával, egy kész előterjesztéssel jött, azzal az előterjesztéssel, melyet előadni szerencsém volt. Én ezt annak bizonyítására hoztam fel, hogy ha a 67-es alapon álló pártoknak együttes közreműködése nem sikerült, ez dologi okokból nem sikerült, személyes okok ennek útját nem állották, és hogy mi a magunk részéről a pártok együttműködésének lehetőségét mivel sem nehezítettük. A formulát a báu maga állította fel, annak tartalmához mi hozzájárultunk, csak annak programmpontúl való odaállítását nem tartottuk czélravezetőnek. *(Mozgás a szélső baloldalon.)* A t. képviselő úrnak azt is meg kell jegyeznem, hogy azon férfiak, kik ezen értekezletre meghíva lettek, nem a szabadelvű párt részéről küldettek ki, hanem a bán azokat legjobb belátása szerint maga választotta. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Tudjuk!)*

A t. képviselő úr még azt is méltóztatott felhozni, hogy mi, bármit mondunk is, a horvát bánnal szemben ellenséges magatartást tanusítottunk. Ha a t. képviselő úrnak e részben valami kételye van, fordúljon egyenesen a horvát bánhoz. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Semmi kétségem, hogy a mit gróf Khuen-Héderváry nekem és másoknak mondott, ugyanezt fogja kivánatára neki is mondani.

Végül csak egy kis megjegyzést teszek. *(Halljuk! Halljuk!)* A t. képviselő úr azt mondta, hogy ő ma nem mint pártember beszélt. Kérem, méltóztassanak megitélni, mennyi higgadtsággal, és mennyi nyugodtsággal fogunk találkozni akkor,

Digitized by Google

ha majd ő egykor mint pártember akar és fog nyilatkozni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Miután még többen vannak följegyezve a mai napirenden lévő tárgyhoz, javaslom a t. háznak, hogy holnap 10 órakor tartsunk ülést, melynek napirendjén ezen diskusszión kivül semmi egyéb tárgy nem lesz. Méltóztatnak elfogadni? *(Helyeslés.)* Feloszlatom az ülést.

(Az ülés végződik délután 2 óra 25 perczkor.)

413. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 22-én, kedden,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kereskedelmi miniszter átirata: Hegedüs Sándor, Neményi Ambrus, Tisza István, Darányi Ignácz, Helfy Ignácz, Falk Miksa és Láng Lajos képviselőknek az országos statisztikai tanács tagjaivá történt kineveztetéséről. — Kérvény bemutatása. — Kormány beköszöntője feletti vita. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: b. Bánffy Dezső, Lukács László, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: T. ház! Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Molnár Antal jegyző úr fogja vezetni. A fenforgó tárgy mellett szólni kívánókat gr. Esterházy Kálmán és az az ellen jelentkezőket Bartók Lajos jegyző urak fogják jegyezni.

Fel fog olvastatni a múlt ülés jegyzőkönyve.

Molnár Antal jegyző *(olvassa a január hó 21-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha észrevétel a jegyzőkönyvre nem forog fenn, az hitelesittetik.

Bemutatom, t. ház, a kereskedelemügyi m. kir. miniszter úrnak jelentését, mely szerint Hegedüs Sándor, Neményi Ambrus, Tisza István, Darányi Ignácz, Helfy Ignácz, Falk Miksa és Láng Lajos országgyülési képviselő urak az országos statisztikai tanács tagjaivá kineveztettek, mely kinevezéséről a miniszter úr azzal a megjegyzéssel értesiti a t. házat, hogy azzal fizetés vagy díj nem jár.

Gondolom, tudomásúl vétetik. *(Általános helyeslés.)*

A nagy-szebeni királyi törvényszék és területéhez tartozó királyi járásbíróságok, valamint a királyi ügyészség kezelő személyzetének Meltzl Oszkár képviselő úr által beadott kérvényét bemutatom az állami tisztviselők fizetésének szabályozására vonatkozó 1893: IV. törvényczikk módosítása tárgyában.

Erre nézve javaslom, hogy az tárgyalás és jelentéstétel végett, minthogy a hasontartalmú kérvények különben is ottan vannak, a ház kérvényi bizottságához útasitandó.

Ha tehát nincs észrevétel, a kérvény oda útasíttatik. *(Általános helyeslés.)*

Egyéb jelenteni valója az elnökségnek nincsen.

Következik a napirend. Napirenden van a kormányelnök szombati nyilatkozata feletti tanácskozás folytatása.

Bartók Lajos jegyző: Horváth Gyula!

Horváth Gyula: T. ház! Mindenekelőtt elismerem, hogy ily alkalmakkor a nyilatkozatnak nem jogosúltsága, hanem szüksége az olyanok részéről a legnyilvánvalóbb, a kiknek nyilatkozata a helyzet jellemzésére vonatkozólag kiválóbb érdekkel bir. *(Halljuk! Halljuk! Zaj.)*

A pártok vezető férfiainak nyilatkozatai nagyobb fontossággal birnak, semhogy a magam részéről a ház figyelmét csak egy perczre is igénybe kívántam volna venni, ha a tegnapi napon a t. miniszter úr oly nyilatkozatot nem tesz vala, a melyre vonatkozólag én is kötelességemnek tartom nézetemet elmondani abból a czélból, hogy úgy az országban, mint a házban e kérdésről mindenki kellő tájékozást szerezhessen magának.

S ha már felszólalok, engedje meg a t. ház, hogy röviden kifejezzem azon nézetemet, hogy

Digitized by Google

én a válság mostani elintézését nem tartom oly természetűnek, mely a magyar alkotmányosságban való bizalmat akár itt e házban, akár pedig a házon kívül megerősítené; a mely a dinasztikus érzelmeket az országban fokozná. Ezen két igen fontos érzelemnek ez nem a növelésére, hanem a kisebbítésére fog szolgálni, a mit már a legközelebbi jövő is meg fog mutatni.

Ennek az elmondása után, megengedi nékem a t. ház, hogy minden személyes él nélkül, egész őszinteséggel és nyiltsággal nyilatkozzam úgy az egyének, mint a dolgok felől, a melyekről nyilatkozni kötelességemnek tartom.

A miniszterelnök úr irányában bizonyos bizalmatlanság és bizonyos mértékben a bizalom kérdése vettetett fel már az első pillanatban, s ez a bizalmatlanság és bizalom hozzákötötte magát a miniszterelnök úrnak főispánsága idejében tanúsított politikai magatartásához. Hogy az a misztikus homály, az a köd, a melybe a miniszterelnök úrnak főispáni politikáját, részint pártolóinak lelkesültsége, részint ellenfeleinek elkeseredettsége borította, eloszoljék, erre közrehatni mindenkinek legjobb tudomása és legjobb hite szerint kötelessége. *(Halljuk! Halljuk!)* Én, t. ház, a miniszterelnök úrban bizonyos tekintetben a megszokott főispánoktól eltérő főispánt is láttam, és ezért egész nyiltsággal el fogom mondani, hogy miben különbözött a miniszterelnök úr a legtöbb főispántól. *(Halljuk! Halljuk!)* A miniszterelnök úrnak egyik fő jellemvonása az volt, és ezt tagadni nem fogja senki, a ki a miniszterelnök úrnak közpályáját figyelemmel kisérte, hogy bizonyos erőszakosság, bizonyos határozott kiméletlenség nyilvánúlt minden ténykedésében. Ez a ténykedése a t. miniszterelnök úrnak nem volt absztrakt, és nem csak egy faj vagy egy felekezettel szemben nyilvánúlt az. A miniszterelnök úr kiméletlenségét, erőszakosságát nemzetiségi faj- és felekezeti különbség nélkül mindenkivel szemben igyekezett érvényesíteni. *(Mozgás jobbfelől.)* Az egyetlen demokratikus vonás, a mely a miniszterelnök úrnak főispáni kormányzatában nyilvánúlt, az, hogy mindenkivel egyformán mértéktelenül érezteté erejét és hatalmát. Ez az egyik, a mi a miniszterelnök úr a múltban követett eljárásának fővonását képezi. A másik pedig az, hogy a miniszterelnök úr a magyar állameszme iránti különös fogékonyságát, a magyar állameszme érdekében követett eljárását különös világításban és fényben szerette feltüntetni. Én, t. képviselőház, sem a miniszterelnök úrnál, sem másnál a tényeket nem a világításból, hanem a sikerekből itélem meg. Azokban a megyékben, a melyeket a miniszterelnök úr, mint főispán, vezetett, a magyar állameszmének a megerősítése, fájdalom, egy cseppet se mutat fel több bizonyítékot, mint a többi megyékben, a hol talán nem akkora erélylyel, nem akkora fényben tüntettek a magyar állameszme mellett, hanem csak úgy kormányoztak, a hogy általában szoktak kormányozni.

A t. miniszterelnök úrnak működése alatt, t. ház, — és e tekintetben azoknak, a kik másképen vannak értesülve, módjukban áll engem megczáfolni, — Szolnok-Doboka vagy Besztercze megyékben és Naszódvidéken a magyar állameszme mellett a magyar faj érdekében több egyáltalán nem történt, és czélszerűbb és helyesebb intézkedések e szempontból itt sem tétettek, mint annak idejében akár Alsó-Fehérmegyében a szelid lelkű Zeyk, vagy Hunyadmegyében a konczíliáns természetű Pogány Károly főispánsága alatt.

Csak egy eredmény nyilvánvaló: az, hogy az a gyűlölködés a fajok és felekezetek között, mely, fájdalom, az ország más részében is mutatkozik, talán élénkebb volt Szolnok-Doboka-megyében és Naszódvidéken, mint másutt.

Én, t. ház, azt, hogy a békesség megrontassék az egyes fajok és felekezetek között, nem tartom a magyar állameszme érdekében levő működésnek, mert a fődolog az, hogy a magyar állameszme iránti fogékonyság és az ahhoz való ragaszkodás az ország minden lakójában faj- és felekezeti különbség nélkül megerősödjék. Hogy ebben a tekintetben vannak-e eredmények: azt nem tudom. Szeretném azokat hallani, mert ez volna azon kritikának, melyet most röviden előadni bátor voltam, legfényesebb czáfolata, és e fölött első sorban én fejezném ki megelégedésemet.

Ezeket kívántam előrebocsátani, mielőtt a miniszterelnök úrnak tegnap elmondott nyilatkozataira a magam nézeteit elmondanám.

A miniszterelnök úr Meltzl Oszkár t. képviselőtársam felszólalása után beismerte, hogy a szász képviselőkkel a szász álláspont fölött eszmecserét folytatott, illetőleg arra vonatkozólag felvilágosítást kapott és adott. Azonban a miniszterelnök úrnak válasza, melyet Meltzl Oszkár képviselő úrnak adott, és a felvilágosítás, melyet a t. háznak nyujtott, egyaránt nélkülözi a határozottságot és őszinteséget. *(Úgy van! balfelől.)* A kérdés úgy áll a szászok kívánságaival szemben, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy a miniszterelnök úr kötelessége, felfogásom szerint, országos természetű dolgokban félreérthetlenül állást foglalni, *(Helyeslés balfelől.)* nem pedig olyan válaszokat adni, a melyekkel esetleg a szász urak is meg lehetnek elégedve, és esetleg mi is meg lehetünk elégedve. Itt nem a megelégedést, hanem tiszta, világos és határozott választ kell keresni. *(Helyeslés balfelől.)* Azt kell tudnunk, hogy arra, a mit Meltzl Oszkár és a

Digitized by Google

többi képviselő urak kivántak és követeltek, a miniszterelnök úr azt mondotta-e, hogy: megadja-e, vagy nem? De a miniszterelnök úr nem adott határozott választ, hanem azt mondta, hogy Meltzl Oszkár képviselő úrnak részben igaza van. Ha ez áll, akkor Meltzl Oszkár képviselő úrnak részben nincs igaza. Hát melyik részben nincs igaza? *(Derültség balfelől.)* Azt mondja a miniszterelnök úr, hogy Meltzl Oszkár képviselő úr azt kérdezte tőle, hogy a szász néppárt programmját ismeri-e? A miniszterelnök úr azt mondta, hogy ismeri. Arra a kérdésre pedig, hogy azokat elfogadhatóknak tartja-e, azt felelte, hogy az azokban foglaltak nem ellenkeznek a magyar állameszmével, habár ő a sorozatok szerint nem tartja azokat sem a módjukra, sem meghozatalukra nézve helyeseknek. Ezzel azt akarta mondani a t. miniszterelnök úr, hogy nem fogadja el, vagy azt akarta mondani, hogy rosszúl lettek ugyan formúlázva, de azért mégis elfogadja? Ez a homály, azt hiszem, nem illik és nem felel meg azon állásnak, melyet a t. miniszterelnök úr elfoglal. És, t. ház, az még a legsajátságosabb dolog, a mit felemlítés nélkül hagyni nem lehet, hogy egy pártban lehet helyet foglalni nem annak a pártnak programmja alapján, a melybe belépett az illető, hanem a saját maga pártjának programmja alapján.

Hát, t. ház, a szabadelvű párt az a hely, a hova a szász néppárt programmja alapján be lehet jutni és benne jogosan állást foglalni. Ha hiányzik a szabadelvű párt programmjából az, a mi benn van a száz néppárt programmjában, ezt a hiányt pótolni kell a programmban, de az a programm nem lehet más, mint a szabadelvű párt programmja.

Az, hogy egyik-másik pártban idegen pártok programmja alapján is helyet lehessen foglalni, vagy azt bizonyítja, hogy az a programm, melylyel az illető ott helyet foglal, nem őszinte és egyenes, vagy nem őszinte és egyenes annak a pártnak a programmja, a melyben más pártok programmja alapján is helyet lehet foglalni. *(Igaz! Úgy van! a bal-, szélső baloldalon.)*

Én, t. ház, *(Halljuk! Halljuk! Zaj.)* nem vagyok ennek barátja, sőt kivánatosnak tartom, hogy az országban lakó különböző nemzetiségek, fajok, az országban lévő különböző felekezetek mindegyike megtalálja az ország mindegyik pártjában a maga helyét, ha politikai elveivel megegyezik. Én óhajtom és eredménynek tekintem, hogy a béke a különböző fajok és felekezetek közt meglegyen. Azt nem tartom hazafias érdemnek, hogy valaki összeveszszen a szászokkal vagy az oláhokkal, vagy pedig visszavonást létesítsen a felekezetek közt. De azt sem tartom jogosúltnak, hogy az országban az alkudozások útjára tereltessenek a politikai kérdések a felekezetekkel és nemzetiségekkel akkor, mikor kormányt kell alakítani, vagy politikai pártot kell szervezni. Ez az út volt az, melyen Taaffe gr. dekomponálta annak idején a meglevő osztrák politikai pártokat, a ki a különböző felekezetekkel és fajokkal kötött paktumok útján akart Ausztriában uralkodni. Ez a módszer ott sem vált be, és ez a módszer Magyarországon alkalmazva, a magyar állam egységét bontaná fel, és ezzel szemben a miniszterelnök úr nemcsak egyes pártokat, hanem minden jóravaló magyar embert szemben találna magával. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És, t. ház, épen most, a mikor a nemzetiségi kérdés a legakutabb formában kezd nyilatkozni, a mikor, a mint azt az első támadás alkalmával Sierbán Miklós t. képviselő úrtól hallottuk, a ki, szerintem is, úgy látszik, nagyon jól van tájékozva, kiemelte, hogy most már magyar kormányválság, magyar politikai válság a nélkül nem intéztetik el, hogy abban a nemzetiségeknek kiválóan fontos szerep ne adassék. Ez eddigelé a magyar politikában ismeretlen volt, de most, úgy látszik, e faktoroknak is kiváló szerep adatott a magyar politibában.

Egyébiránt Sierbán Miklós képviselő úr szelid és kellemes formák között ugyan, de épen azon valótlanságokat és durva támadásokat mondotta el a magyar állam és a magyar szuverénitással szemben, a melyeket durva formákban azok mondottak el, a kiket az illetékes magyar esküdtszék elitélt. Lényegükben e kijelentések teljesen azonosak. Azt, a miért Sierbán Miklós képviselő úr a miniszterelnök urat támadja, ez alkalommal mellőzni vagyok kénytelen, de ez még nem involválja magában azt, hogy akár a kiindúlási pontot, akár az aspirácziót helyeselném, a melyet Serbán Miklós képviselő úr magában táplált; de az a mód, a melylyel a miniszterelnök úr a kormány többségét biztosítja, csakugyan megerősítheti Sierbán Miklós képviselő urat azon hitben, hogy a magyar kormány előbb-utóbb, sőt már most is azon kényszerhelyzetben érzi magát, hogy a nemzetiségekkel kötendő egyezség és paktum által szilárdítsa és erősítse meg máskülönben gyenge álláspontját. *(Mozgás jobbfelől.)* Miután azonban ezt a kérdést tovább feszegetni nem akarom, *(Halljuk! Halljuk!)* — hisz az appropriáczió kérdésénél majd lesz nekem is, a ház többi tagjainak is alkalma az egész kérdést a maga teljességében megvilágítani, — még csak egyet kivánok megjegyezni, és ez a miniszterelnök úrnak azon nyilatkozatára vonatkozik, a melyben a 67-iki kiegyezési alapot igérte megvédeni az illetéktelen támadásokkal szemben. Én a 67-ik

Digitized by Google

alapnak ezt a védelmét, a melyet a miniszterelnök úrnak igérni méltóztatott, már régóta hallom, de nem tudom, hogy miképen értsem azt? Úgy-e, hogy a miniszterelnök úr hajlandó a 67-iki alapot azon igazán komoly és veszedelmes támadásokkal szemben megvédelmezni, a melyek nem a t. függetlenségi párt részéről jönnek, *(Halljuk! Halljuk!)* hanem felülről; azon támadásokkal szemben, a melyek nem Magyarországon, hanem kivülről intéztetnek *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* a 67-iki alap ellen, vagy pedig azon támadásokkal szemben kivánja azt megvédeni, a melyek a 67-iki alapon állva, azon jogokat, a melyeket már 1867-ven Deák Ferencz s az akkori törvényhozás Magyarországnak biztosított, akarják azt csorbítani és kivánnak Magyarországra illetéktelen és jogosulatlan befolyásokat gyakorolni?

Ezt t. miniszterelnök úr. elfogadni, ezt megczáfolni lehet, de a tényekkel s a valósággal szemben ezek a czáfolatok meddők fognak maradni. Nem lesz, t. ház, maholnap senkisem, a ki a 67-iki alapban, mint azon alapban bizzék, mely a magyar nemzet jogainak erősségét képezi, hanem mindenki azt fogja mondani, hogy a 67-iki alap az, a melylyel alkotmányos és törvényes formák közt érvényesül az a hatalom, mely eddig Magyarországon törvénytelen és alkotmányellenes formák közt volt kénytelen befolyást gyakorolni az országra. Most a 67-iki alapra állva, igyekeznek ezen illetéktelen és jogosulatlan tényezők Magyarország közügyeire befolyást gyakorolni.

Búsbach Péter: Kik azok?

Horváth Gyula: Kérem, én megnevezem; én nem szoktam himezni, hámozni, különben is tudja a t. ház: szerintem az egész közös kormány, Kálnoky gróftól elkezdve, másrészt pedig azon katonai befolyások, melyek Magyarország érdekeire, alkotmányára soha sincsenek elég tekintettel. Meg merem mondani, a mit akarok, mindenütt és mindig, *(Helyeslés balfelől.)* és egyformán beszélek és írok, és a mit röpíratban írok, azt meg is mondom; a kivel szemben állok írásban, azzal szemben állok szóval is. *(Derültség és tetszés a bal- és a szélső baloldalon.)*

Hát, t. ház, én is kivánom azt, hogy a 67-iki alap fentartassék és megvédessék. Megjegyzem, hogy azt az értelmezési formát, melyet itt feltüntettek, magam részéről el nem fogadom, mert nem ismerek a világon oly törvényt, melynek akár végrehajtásában, akár értelmezésében az embereknek ne lett volna joguk a saját meggyőződésüket, felfogásukat lehetőleg érvényre emelni. Azokkal a törvényekkel, a melyek sem magyarázatot, sem értelmezést nem tűrnek, lehet dogmákat, felekezeteket, vallásokat fentartani, de politikai életet, politikai pártot és nemzetet nem *(Úgy van! balfelől)*

Én azt hiszem, t. ház, hogy a 67-iki kiegyezésben Magyarország önállósága, függetlensége sokkal jobban, hatékonyabban van biztosítva, mint az osztrák ház alatt hozott törvényekben, beleértve a pragmatika szankcziót is, mert akár a pragmatika szankczió megalkotása idejére, akár az azt követő időkre emlékezem vissza, úgy találom, hogy Magyarország államilag annyira önálló, annyira független, annyira erős sohasem volt, mióta az osztrák ház alatt van, mint a 67-iki kiegyezés megalkotása után, és ez az oka annak, a miért a 67-iki alaphoz ragaszkodom, azt védelmezni hajlandó vagyok, de védelmezni nem azokkal szemben vagyok hajlandó, a kik nem támadják, hanem azokkal szemben, a kik támadják.

Az igen t. függetlenségi párt az utóbbi három év alatt a 67-iki kiegyezés ellen egyetlenegy támadást sem intézett; megmondotta, kijelentette, hogy igenis határozott akarata, czélja, hogy mihelyt erre alkalma nyilik, ezt a 67-es alapot megváltoztatja, azon függetlenségi alapra és mértékre helyezkedik, melyet az 1848-iki törvények annak idejében az országnak biztosítottak, de tényleg támadást, mert arra alkalmasnak az időt nem látja, most nem intéz ellene. Ennélfogva ha én hangsúlyozom, hogy a 67-iki kiegyezést meg kell védeni, a mi bennem is visszhangra talál, annak azt kell jelentenie, hogy az 1867-iki alap és kiegyezés ellen máshonnan intéztetik támadás, a melylyel szemben igenis azt azután meg fogjuk védeni, ha meg kell védenünk, és meg vagyok győződve, t. ház, arról, hogy akkor a t. függetlenségi és 48-as párt nem ellenünk lesz, hanem velünk szövetkezni fog ezen alapnak védelmére.

Ezek után a t. ház elnézését kérem, hogy ily hosszasan vettem igénybe becses türelmét; azt hiszem, oly dologra reflektáltam, a mikre nekem, mint egyszerű képviselőnek, reflektálni jogom volt. *(Helyeslés balfelől.)*

Hock János jegyző: Gr. Batthyány Tivadar!

Zay Adolf: T. ház! *(Felkiáltások balfelől: Horánszky következik!)*

Elnök: T. ház! A szó azt illeti a házszabályok szerint, a ki fel van írva, és sorban következik. Én úgy tudom, hogy a jegyző urak jegyzetei szerint gr. Batthyány Tivadar képviselő úr és azután Horánszky Nándor képviselő úr következik.

Hock János jegyző: Horánszky Nándor! *(Felkiáltások balfelől: Elál a szótól!)* Gr. Batthyány Tivadar!

Elnök: Ha a felíratkozott képviselő urak elállnak a szótól, akkor következik Zay kép-

Digitized by Google

viselő úr? Horánszky képviselő úr eláll a szótól. *(Felkiáltások balfelől: Átengedi Batthyánynak!)* Kérem, Horánszky képviselő úr után Zay Adolf képviselő úr van feljegyezve. Ennélfogva, ha Batthyány képviselő úr fel volt írva, ő jöhet Horánszky képviselő úr helyébe szólásra, *(Halljuk! Halljuk!)* de azután Zay képviselő úr következik.

Gr. Batthyány Tivadar: T. ház! Valóban általános meglepetést szült országszerte, hogy az új kormánynak bemutatását a rendes szokástól eltérőleg már napok óta tárgyaljuk.

Ha ennek indokát keresem, úgy találom ezt egyrészt abban, hogy a t. kormány megszületése nem történt egészen abban a formában vagy, mondjuk, oly eredménynyel, mint azt az ország érdekében a politikai és nem-politikai tekintetek megkívánják. Egy másik oka ennek, t. ház, az is, hogy az ország az igen t. kabinetet nem tartja állandó jellegűnek, nem bízik abban, hogy ez a kormány tényleg hosszabb, huzamosabb ideig meg fogja itt helyét tarthatni; nem hiszi, hogy ez a kormány a maga helyén nagy alkotásokra képes és kellő erővel rendelkezik. Egy harmadik oka azonban ennek a hosszasabb tárgyalásnak határozottan abban keresendő, a mit az előttem szólt t. képviselő úr is említett, hogy tudniillik az igen t. miniszterelnök úr, noha meglehetősen hosszú programmbeszédet mondott részben és részben olvasott fel, ennek az egész beszédnek veleje, formája és tartalma mégis oly általános frázisos jellegű, annyira mindenféleképen magyarázható, hogy tulajdonképen abból senki ki nem látja, hogy a t. új kabinet mit akar tulajdonképen, hová fog tendálni. Hogyha a miniszterelnök úr egyszerűen, mint beszédének egy helyén mondja is, azt mondotta volna, hogy az egész kabinetválság egyszerűen személyváltozás, és a mostani kabinet egyszerűen folytatása az előbbinek, sokkal többet mondott volna, ha egyszerűen ezen öt szót kimondva, ismét leül a helyére. Mert akkor, ismerve az előbbi kabinet összes bűneit és jó tulajdonságait, a mennyiben voltak, tudtuk volna, hogy mivel és kivel kell számolnunk. De a miniszterelnök úr ezt természetesen nem mondhatta, mert ha egyszerűen perszonifikálja magát az előbbi kabinettel, akkor abban a perczben, a melyben elfoglalta a helyét, arról mindjárt le is mondhatott volna, mert hiszen az előbbeni kabinet politikája tudvalevőleg a korona bizalmát elvesztette. A mit a miniszterelnök úr programmbeszédében és hozzáfűzőleg mondott, annyira félreérthető, annyira általános és »nesze semmi, fogd meg jól« formában van stilizálva, hogy én is kénytelen vagyok a helyzet tisztázása czéljából a t. miniszterelnök úrhoz egy-két kérdést intézni. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! A miniszterelnök úr programmjából hiányzik egy rövid kijelentés, a mely, különösen tekintettel a miniszterelnök úr politikai multjára, igen szükséges lett volna. Hiányzott pedig az a nyilatkozat, hogy a miniszterelnök úr a választások körül minő eljárást szándékozik inaugurálni. Én a gyakorlat embere lévén, konkrét kérdésekkel szeretném a dolgot tisztába hozni. Szeretném tudni, vajjon a miniszterelnök úr meg fogja-e tűrni, hogy az ő kormányzása alatt a választásoknál olyan dolgok történjenek, a milyenek történtek például Pulszky Ágost igen t. képviselő úr választása alkalmával legutóbb Zurányban? Meg fogja-e tűrni, hogy például a tanfelügyelő, a kinek a választó-kerülethez a politikához abszolute semmi köze, véletlenül mindig a kormánypárti jelölt előtt egy nappal és az ellenzéki jelölt után egy nappal járja be a kerületet és a községeket, és megfenyegesse a választókat: hogyha a kormánypárti jelöltre nem szavaznak, akkor iskoláik dolgában így meg úgy fognak eljárni; ellenben ha rászavaznak, azok a dolgok, a melyek öt perczczel előbb még törvényelleneseknek, orvoslandóknak találtattak, el fognak tűretni. Szeretném tudni, hogy a miniszterelnök úr az ilyenekben szolnok-dobokai erélylyel fog-e eljárni az illető hatóságokkal szemben vagy utasítani fogja-e őket, hogy továbbra is így járjanak el?

Ezekre nézve elvárhatta volna az ország b. Bánffy Dezsőtől, a volt főispántól, hogy pár szóval felvilágosítást adjon. Annál szükségesebbnek tartom pedig ezt, mert ha nem szól ez iránt, akkor kénytelen vagyok feltenni, hogy azért nem szól, nehogy a képviselőházban, az ország színe előtt tett nyilatkozatával szemben a gyakorlatban ellenkező módon legyen kénytelen eljárni. Különben, t. ház, legközelebb a napokban lesznek választásaink, azoknál majd el fog válni, hogy a miniszterelnök úr mennyiben tiszteli a választási törvényt. *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)*

Egy más tekintetben is igen zavaros és könnyen félreérthető módon nyilatkozik a miniszterelnök úr. Értem az egyházpolitikai törvényeket. Először azt mondja, hogy a kormány a függőben lévő egyházpolitikai javaslatok alapelveit fentartja és érvényre akarja juttatni. Hát emlékeztetem a t. házat, hogy nem is oly régen igen eltérők voltak itt a felfogások az iránt, vajjon a felekezetnélküliség alapelve-e a programmnak vagy sem? Némelyek alapelvnek mondták, mások lényegtelen dolognak, melyet bátran elejthetni. Az akkori miniszterelnök úr, az akkori igazságügyminiszter úr, valamint az előadó úr — a mai közoktatásügyi miniszter — a végsőig kardoskodtak a mellett, hogy a felekezetnélküliség igenis elválaszthatatlan része az egyházpolitikai programmnak. Kérdem tehát,

Digitized by Google

hogyan értette szavait a miniszterelnök úr? Az ország, mely kimerült már e szerencsétlen felekezeti harczban, megérdemelné, hogy megnyugtató felvilágosítást kapjon.

Ott van a miniszterelnök úr egy másik állítása is. Említette itt a házban és a főrendiházban is, — ott egy nuance-szal, mondjuk, édesebben, — hogy ő az egyházpolitikai törvényeket a rendes időben végrehajtja ugyan, de a felekezetekkel szemben nem fog aggresszive eljárni, és vallásos érzületüket nem fogja sérteni. *(Közbekiáltások balfelől.)* Ez igen szép dolog, csakhogy, mint itt egy képviselőtársam helyesen mondja, fából vaskarika. Midőn Wekerle foglalta el a miniszterelnöki széket, ő is azzal kezdte, hogy egyházpolitikai programmját a felekezetek sérelme nélkül fogja végrehajtani. Két éve múlt, hogy ez igéretét ismételve megtette, és annyira beváltotta, hogy ma az egész ország a felekezeti harcz lángjaiban áll. *(Ellenmondások jobbfelől.)*

Ily előzmények után ne csodálja a miniszterelnök úr, ha ezt a kijelentését — hacsak ki nem magyarázza — csak annyiba veszszük, mint a gyengébbeknek, vagy talán ott túl a főrendiházbeliek megtévesztésére való szólásmódot. Konczedálom, hogy lehet az egyházpolitikai törvényeket az alapelvek fentartása mellett végrehajtani, még pedig úgy, hogy respektáljuk a felekezetek vallásos érzelmeit. De hát erre nézve novelláris intézkedések kellenének. Lehetne annyiban előzékenységet mutatni, hogy azt a négy-hatezer anyakönyvi hivatalt, a mennyit fel akarnak állítani, egytől-egyig mind a polgári házasságkötés funkcziójával ruházzák fel. Ehhez azonban az a 800.000 forint, a mit a volt kormány költségkép előirányzott, nem lesz elég, ahhoz kell legalább három-négymillió, mert a kormány kénytelen lesz kitünő szakerőket, megbízható, intelligens férfiakat nevezni ki a mai, teljesen nem qualifikált, meg nem bízható elemek helyett. De vajjon ezt tenni fogja-e, nem tudom. Ez is egyik módja az előzékenységnek.

A másik mód az lenne, ha a kötelező polgári házasság formáját fentartva, annak mégis némileg a felekezetekre nézve kevésbbé vagy egyáltalában nem sértő alakját hozná be, a minő lehetne például a spanyol vagy a szicziliai polgári házasság. *(Mozgás és derültség jobbfelől.)*

Szuppozicziók és kérdések ezek, t. ház, mert ha a t. miniszterelnök úr semmi ilyenfélét nem tesz, akkor arra a feltevésre kell jutnom, sőt igen hamar arra a meggyőződésre fog jutni az ország is, hogy a miniszterelnök úr nyilatkozata nem volt semmi más a szemfényvesztés egy neménél és nem volt másra czélozva, mint hogy a közvéleményt ideig-óráig az ő békülékeny szelleme felől megnyugtassa. Ennélfogva kérném a t. miniszterelnök urat, hogy kijelentéseit pontonkint konkrét tényekkel, a hogy ő tervezi a törvény végrehajtását, megmagyarázza. Ezt annál is inkább kérném, mert eddigi egyetlen cselekvénye a felekezetekkel szemben határozottan aggressziv irányú volt, értem a miniszterelnök úrnak azon mindenesetre óriási politikai tapintatról bizonyságot tevő tényét, hogy a mikor programmjában a felekezetek megnyugtatásáról, paczifikáczijáról beszélt, akkor Magyarország kultuszminiszteri székébe beülteti azt a férfiút, a ki tulliczitálta atheisztikus, radikális elvekkel az összes többi szónokokat. *(Élénk ellenmondás jobbfelől.)* Ép ily tapintatosnak tartom, hogy azt a férfiút nevezte ki erre az állásra, és bizta meg azzal, hogy mind a mai napig szekularizáczióban tartott katholikus egyháznak autonómikus jogait kezelje, a püspököket, érsekeket és esetleg a primást is kinevezze, a ki a törvényhozás termeiben az atheizmus törvénybeiktatása mellett szónokolt. *(Ellenmondás jobbfelől. Úgy van! balfelől.)*

Polónyi Géza: Ugy van! *(Derültség jobbfelől.)*

Gr. Batthyány Tivadar: Ismétlem, t. ház, én ezeket azért említettem fel, hogy alkalmat nyujtsak a t. miniszterelnök úrnak, hogy az ő őszinte, igaz szándékait egész félreérthetlenül a ház szine előtt kifejtse, és biztosíthatom a t. miniszterelnök urat, hogy ha ő nemcsak szavakkal, hanem *(Halljuk! Halljuk!)* tettekben is a felekezeti béke helyreállítására fog működni, akkor ha egy pár olyan nyugateurópai kultur-importeur *(Derültség balfelől.)* zajongani fog is, százezerszeresen fogja visszanyerni az ország hálájában és elismerésében azt a kis népszerűtlenségi hiányt, a melyet ez úton esetleg elér. *(Igaz! Úgy van! Tetszés balfelől.)*

Áttérve már most arra a kérdésre, a melyet e házban az én vezérem, gróf Szapáry Gyula már két izben és, mondhatom, az országnak általános helyeslése közt szóba hozott, a fuzió kérdésére: legyen szabad itt első sorban azt kijelentenem, hogy igenis, én határozottan kívánom és a parlamenti helyzet egyedüli helyes megoldásának azt tartom, ha a 67-iki közjogi alapon álló pártok egyesülnek. De értem a fuziót úgy, mint azt minden politikus, minden államférfiu érti, az elvek kiegyezése alapján, nem pedig úgy, a mint azt — úgy látszik — a kilenczeskonventikulum főszónoka, Darányi Ignácz és társai értik. *(Halljuk! Halljuk!)* És itt legyen szabad, tisztelt ház, első sorban arra reflektálnom, hogy azt mondják folyton Darányi Ignácz képviselő úr és társai, hogy akarják a fuziót, de annak keresztülvitele időszerűtlen, az még

Digitized by Google

korai, még nincs megérve a dolog a fuzióra. Tudtommal azon férfiak közt, kik a budai konventikulumban részt vettek, ott ült dr. Wekerle Sándor volt miniszterelnök úr is.

Kérdem már most, ha ő a fuziót most időszerűtlennek vagy korainak tartja, hogy lehet az, hogy másfél év előtt ép ő hirdette nekünk, hogy a fuziót meg akarja csinálni? Ha másfél vagy két év előtt megjött az ideje a fuziónak, hogy akkor hogyan lehet a fuziót ma korainak mondani, azt én szerény eszemmel megérteni nem tudom. *(Tetszés balfelől.)* Közbevetőleg legyen szabad Darányi Ignácz képviselő úrnak egy tegnapi nyilatkozatát helyreigazítanom. Darányi képviselőtársam azt mondja, hogy sajnálatára ez alkalommal a fuzió létesítése nem sikerült. Én úgy tudom, hogy csak az sikerülhet vagy hiúsulhat meg, a mit az ember megkisérel. Megengedem, hogy történtek kisérletek egy fuzióra Darányi Ignácz és Khuen-Héderváry között, de hogy egy fuzió a közjogi alapon álló pártok között tényleg megkiséreltetett volna, arról nekünk tudomásunk nincs. Ha fuziót akarnak, annak egyetlen korrekt és czélhoz vezető módja az, hogy a pártok vezérférfiai, elnökei, vezérei egymással érintkezésbe lépjenek, és a kérdést tárgyalják. *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)* Ez nem történt meg, már pedig holmi »Magyar-Ujság«-i czikkekkel fuziót soha és sehol nem csináltak. Azok az urak abban a konventikulumban, a mint azt Darányi Ignácz t. képviselőtársam nagy érdeklődés közt elbeszélte, mind roppantúl lelkesedtek a fuzióért. *(Derültség a baloldalon.)* A horvát bán is lelkesedett, de mi a különbség a két fél között? A különbség az, hogy a miért gr. Khuen-Héderváry lelkesedett, azt férfias nyiltsággal, az ország szine előtt ki is akarta jelenteni. A többi urak ugyan lelkesedtek a fuzióért, de csak titokban, *(Derültség balfelől.)* és nem akarták megengedni, hogy azt nyiltan kifejezze. Az a régi latin közmondás az, hogy ha ketten ugyanazt mondják, mégse mondják ugyanazt, itt is kisült, Az egyik bona fide történt, a többiek — kénytelen vagyok ezek után feltenni — nem bona fide akarták. Különben Darányi Ignácz képviselő úr tegnapi nyilatkozata egy tekintetben mégis megnyugtat. Tudniillik Ugron Gábor t. képviselőtársam úgy állította fel a thézist, mintha az a kilencz úr a szabadelvű párt megbizásából és nevében nyilatkozott és tárgyalt volna a horvát bánnal. Én úgy voltam értesülve, hogy az igen t. szabadelvű párt nagy többsége tényleg nem a transzfuziót, hanem a valódi fuziót kivánta. Ugron t. képviselőtársam ezen nyilatkozata pedig az ellenkezőt mutatta volna ki, ha ők kilenczen a párt nevében és megbizásából beszéltek volna. Darányi Ignácz t. képviselőtársunk megnyugtatott bennünket az iránt, hogy az csak a saját, nem pedig az egész szabadelvű párt véleménye volt, s így hát jó volt ezt konstatálni, jó, hogy az ország tudja, hogy az a kilencz férfiú, vagy nem tudom hányan vannak, csak elméletileg, de vannak a szabadelvű pártban igen sokan, a kik nemcsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is szükségesnek tartják a fuziót. *(Helyeslés balfelől.)*

Különben az igen t. miniszterelnök úr is azok közé tartozik, a kik eddig csak beszéltek a fuzióról, de annak gyakorlati megvalósítására konkrét lépéseket nem tettek. És én mégis bizom benne, t. ház, hogy a miniszterelnök úr meg fogja csinálni a fuziót; bizom benne pedig azért, mert tegnap alkalmunk volt meggyőződni róla, hogy ő igenis, tud fuziót csinálni. *(Halljuk! Halljuk!)* Mert mi volt a tegnapi igen érdekes tárgyalásoknak czélja és eredménye? *(Halljuk! Halljuk!)* Mert tulajdonképen a szabadelvű párt és a szász néppárt programmjainak összeegyeztetése, a mi idegen szóval fuzió. *(Zaj Adolf tagadólag int.)* Méltóztassék elfogadni a »fuzió« kifejezést, sokkal jobban hangzik, mint ha az áll, a mit a t. képviselő urak azon oldalról mondanak, *(A szélső baloldal felé mutat.)* hogy érdekcsoportosulás, paktum. Sokkal jobban hangzik, ha fölteszem, hogy itt tényleg két párt fuziójáról van szó.

Áttérek, t. ház, még egészen röviden egy pár kijelentésre, melyet, úgy látszik, a fuzió szükségességének gyöngítésére emlegettek, úgy a miniszterelnök úr, mint Darányi Ignácz főszónok úr. *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Ezen beszédekből három szempont, három állítás magaslik ki. Az egyik, a melyben azt mondják, hogy az igen t. szabadelvű párt utóvégre a fuzióra nem is szorúl, mert önnönmagukban is oly erősek, hogy nagy alkotásokra teljesen képesek.

A második, a mit mondanak, — s ezt különösen Darányi Ignácz képviselőtársam mondja, — az, hogy ők nem személyi kultuszt, nem személyi politikát folytatnak, hanem tisztán az elvek magaslatán állanak, tisztán elvekért küzdenek, politikai harczot folytatnak.

A harmadik, a mit állítanak, — s erre a t. miniszterelnök úr is hivatkozott, — hogy pártjuk annyira homogén, hogy ez pótolja a párt számszerű többségének csekély voltát. Ez valószinűleg egy kis szemrehányás, egy kis legyintés akart lenni errefelé, mert mi vagyunk azok, a kik a pártban szerintük a nem-homogén elemeket képviseltük.

Érdemes vizsgálni, vajjon ez a három igen fontos állítás a valóságnak hogyan felel meg.

Digitized by Google

(Halljuk!) Ott van az első állítás, hogy a t. szabadelvű párt mai összeállításában és számszerű összealkotásában nagy alkotásokra képes. Kérdem a szabadelvű párt igen t. szónokait, méltóztassék elolvasni a szabadelvű párti lapokban a krizis első stádiumában megjelent czikkeket, különösen a kormánypárt legkomolyabb organumában, a »Pester Lloyd«-ban deczember 28-ika körül megjelent azon bizonyos czikket, melyben ez előre megadta Darányi Ignácz képviselő úrnak és a t. miniszterelnök úrnak a választ, mennyiben képes nagy alkotásokra ez a párt. Különben tegnap említette fel t. képviselőtársam Asbóth János a közigazgatási reform tárgyalásánál előfordult esetet.

Ugy-e bár, akkor pedig ugyanazon urak voltak benne? Ugy-e bár azért, mert nem űznek személyes politikát, mert csakis az elvekért küzdenek, ugy-e bár csak azért hiúsították meg, hogy azok, a kik ugyanazon elvekért küzdenek, még fuzió nélkül is támogassák az önök elveit? Ugy-e bár ez és a közigazgatási reform meghiúsítása is mutatja, mennyire képesek önök nagy alkotásokra?

Különben, hiszen Darányi Ignácz t. képviselőtársam maga is bebizonyította, hogy a párt nem képes nagy alkotásokra. Darányi Ignácz t. képviselőtársam ugyanis azt mondja, hogy ők hajlandók voltak elfogadni gr. Khuen-Héderváry bánt vezérüknek; nemcsak, hogy szivélyesen fogadták, hanem meg is kinálták őt azzal, hogy tisztán a szabadelvű pártból alakítson kormányt. És ugyanaz a Darányi Ignácz arról a férfiúról, a kiben ők annyira megbiztak, hogy őt vezérül proklamálták, maga volt kénytelen elösmerni, hogy az a férfiú azon párttal nagy alkotásokra nem vállalkozhatik, mert a pártot nagy alkotásokra képesnek nem találja. *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)*

T. képviselőház! Azután azt mondja Darányi Ignácz t. képviselőtársunk, hogy ők nem személyi kultuszt űznek, ők tisztán csak az elvekért rajongnak. Emlékeztetem t. képviselőtársamat, hogy 1894. junius havában ő Felsége azzal a megbizatással küldte gr. Khuen-Héderváry bánt, hogy tisztán a szabadelvű pártra támaszkodva, tisztán és kizárólag a szabadelvű párt programmja alapján alkosson kormányt. Gr. Khuen-Héderváry hajlandó volt, késznek és képesnek nyilatkozott arra, hogy az önök programmját, az önök elveit meg is valósítsa, és mégis tudjuk, hogy épen Darányi Ignácz t. főszónok úr, — azért nevezem annak, mert akkor is ő volt a fővezér, — t. képviselőtársam volt az, a ki kijelentette, persze más szavakban, hogy »nekünk nemcsak az elvek, hanem a személyek is kellenek«. Hát engedelmet kérek, de ilyen események után mégis csak egy kissé merész dolog, hogy épen Darányi t. képviselőtársam nyargal itt végig az elvek nagy vesszőparipáján. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Végül azt mondják a t. urak, a miniszterelnök úr és Darányi Ignácz képviselő úr, hogy a párt oly nagyon homogén, ezért nem szükséges a fuziót megcsinálni. Hát bocsánatot kérek, a nagy homogénitásnak itt van egy bizonyítéka: az a tegnapi jelenet, a mely a miniszterelnök és egyik t. szász képviselőtársunk között lefolyt. Ott van azután egy élő bizonyítéka a homogénitásnak: Büsbach képviselőtársunk, *(Derültség balfelől.)* azután ott van további élénk bizonyítéka, hogy mennyire homogén az az igen t. párt, hogy annak soraiban ülnek olyanok, a kik a felekezetnélküliség törvénybeiktatását a haza boldogítására múlhatlanúl szükségesnek tartják; ülhetnek ismét mások, a kik a felekezetnélküliség törvénybeiktatását határozottan perhorreszkálják; *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)* vannak olyanok, a kik az egész kormány létalapját képező kötelező polgári házasságért lelkesülnek, vannak olyanok, a kik a kötelező polgári házasságért annyira nem lelkesülnek, hogy vagy nem szavazták meg, vagy pláne rövid időre kiléptek a pártból, és ellene is szavaztak a javaslatnak. *(Helyeslés balfelől.)*

Különben ott van a közigazgatási reform kérdése, ismét egy elvi, kardinális fontosságú kérdése a t. kormánypárt programmjának. Tudtommal ott is szintén úgy vagyunk, hogy a pártnak igen tekintélyes nagy része igenis akarja a közigazgatás államosítását, egy kisebb része pedig nem akarja, *(Mozgás jobbfelől.)* tapasztalatból tudjuk, hiszen ki is léptek a szabadelvű pártból annak idején az államosítás ellenesei.

Hogy még csak egy kérdést említsek, *(Halljuk! Halljuk!)* a nemzetiségi kérdést, vizsgáljuk azt, vajjon a nemzetiségi kérdés tekintetében megvan-e a t. pártban a teljes homogénitás; én úgy tudom, hogy nem. Ott van a t. szabadelvű pártnak egyik oszlopos tagja, a jelenlegi miniszterelnök, ez képviseli a szabadelvű párt nemzetiségi politikájának egyik irányzatát. A másik irányzatot képviseli gróf Bethlen András. Hisz tudjuk, nemcsak az erdélyiek, de mindnyájan, hogy ezen két férfiú Erdélyben, mindenik a maga módja szerint, de egymástól teljesen eltérő nemzetiségi politikát csinált. Gróf Bethlen András egyrészt a törvény keretén belül előzékenységet, szivélyességet mutatott a nemzetiségekkel szemben, egyátalán megadott nekik mindent, a mit az állam a törvények keretében megadhatott; másrészt pedig czéltudatosan napnap után emelte a magyar állam és alkotmány oszlopait iskolák és magyar intézmények alakjában, és megkedveltette magát úgy a magyarokkal, mint a nemzetiségekkel egyaránt.

Digitized by Google

Ellenben az igen t. miniszterelnök úrról tudjuk, hogy minő módokkal és eszközökkel csinált nemzetiségi politikát. Kérdem, ha báró Bánffy Dezső helyett gróf Bethlen Andrást ültették volna a miniszterelnöki székbe, vajjon szász képviselőtársaink szükségesnek tartották volna-e ő hozzá is ilyen kérdést intézni? Nem, mert tudták, hogy más nemzetiségi politikát követett. *(Helyeslés balfelől.)*

Én mindezt csak azért hoztam fel, hogy az igen t. miniszterelnök úr és Darányi t. képviselőtársam előtt beigazoljam, hogy kár az ország színe előtt olyan nagyon hirdetni a szabadelvű párt nagy homogénitását. *(Tetszés balfelől.)*

Ezekkel, t. ház, végzem is felszólalásomat, és engedelmet kérek, hogy kissé hosszadalmas voltam; de egyrészt, mint modtam, az igen t. miniszterelnök úr igen félremagyarázható nyilatkozatai, másrészt a Darányi t. képviselőtársam felszólalásában foglalt állítások kényszerítettek engem arra, hogy ez alkalommal legalább ennyit elmondjak. *(Helyeslés és »Halljuk!« balfelől.)*

Különben a költségvetés tárgyalásánál lesz alkalmam a t. kormány programmjával részletesebben foglalkozni. De ismétlem kérésemet a t. miniszterelnök úrhoz. Ha az igen t. miniszterelnök úr nemcsak szavakkal, de tettekkel is akarja a felekezeti békét helyreállítani, akkor ne hagyja ez országot egy napig sem tovább kétségben békeszeretete iránt; nyilatkozzék, és mondja meg, minő módokkal fog előállani, melyek csakugyan a felekezeti béke helyreállítására vezetnek; én leszek az első, ki őt e téren üdvözölni fogja. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: Zay Adolf!

Zay Adolf: T. ház! *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* Mindenekelőtt megjegyezni kívánom, hogy a t. túloldal szónokai a vitát — talán azért, mert a kormány programmján nincs támadni valójuk — elterelték igazi medrétől, egész más irányba terelték azt, a mely irány, meglehet, nagy fontossággal bir, de országos szempontból és a jelen vita feladataihoz képest mégis csak harmadrangú kérdés.

Ez a kérdés a szász-kérdés. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* Ma is felszólalt ezen kérdésben gr. Batthyány Tivadar t. képviselőtársam. Legyen szabad először vele foglalkoznom, mert köszönettel és elismeréssel tartozom neki azért a módért és hangért, melylyel ezt a kérdést velünk szemben fejtegette, azon rendkivüli elismerésért, a melylyel bennünket illetett, mert azon felfogása által, hogy mi fuziót köthetünk a szabadelvű párttal, kegyes volt bennünket elismerni, mint hadviselő felet, mint egy, ha nem is európai, de legalább magyarországi nagyhatalmat, mely abban a helyzetben volna, hogy a t. kormány és szabadelvű párttal szemben de puissance a puissance tárgyaljon. *(Felkáltások a szélső baloldalon: Oda vitték a viszonyokat, hogy ez igy legyen!)*

Mi sokkal jobban ismerjük a magunk helyzetét és érvényét, mi sokkal szerényebbek vagyunk, mintsem ilyen helyzetre jogosítottnak éreznők magunkat. Hogy a szász képviselők szereplése és feladata mi volt ebben az ügyben, arra majd később visszatérek. Most gr. Batthyány Tivadar t. képviselőtársammal szemben még két megjegyzésére akarok reflexiót tenni. Ő tudniillik reánk mutatva, kifogásolta a szabadelvű párt magatartását, azt állítván, hogy ez által a szabadelvű párt homogénitása szenved.

Én biztosítom a t. képviselőházat, és ha ismerné a helyzetet, tapasztalni is fogná a t. képviselő úr, hogy ha benmaradnak a szász képviselők a szabadelvű pártban, azért teszik, mert bizonyos főelvek tekintetében ilyen homogénitás a szász néppárt és szabadelvű párt között fennáll. Különben ha valakinek óvakodnia kell kifogásolni a szabadelvű párt belső homogénítását, *(Nagy zaj! Felkiáltások!)* úgy óvakodjék ettől azon csoport, a mely majd ebben, majd abban a világításban csillámlott ki, majd inkább a katholikus néppárt, majd a volt Iperron-párt felé hullámzik. *(Nagy nyugtalanság és zaj a baloldalon. Felkiáltások: Mi az? Kik azok? Folytonos zaj.)*

Elnök: *(Csenget. Folytonos zaj.)* Kérem, méltóztassanak a szónokot meghallgatni.

Hoitsy Pál: Hisz ez nem szónok! *(Zajos derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: *(Csenget.)* Annál könnyebben halljják a képviselő urak, minél nagyobb lesz a csend. Méltóztassanak oda állani, a hol épen hallgatni akarják. Kérem, méltóztassék folytatni. *(Helyeslés!)*

Zay Adolf: Most pedig arra a megjegyzésére vagyok bátor t. képviselőtársamnak reflektálni, *(Folytonos nyugtalanság a szélső baloldalon.)* a melyben ő kijelentette, ha gr. Bethlen András t. képviselő úr került volna a miniszterelnöki székbe, úgy nem lett volna szükséges, hogy nála keressünk tájékozást az új politikai irányt illetőleg. Teljesen igaza van a t. képviselő úrnak. Ez azért van, mert gr. Bethlen brassómegyei képviselő, a kivel folytonos érintkezésben állunk, nagyon jól ismerte azt a népprogrammot, mielőtt a mi képviselőnkké lett, mert már megválasztatása előtt helyeslőleg nyilatkozott programmunk felett, épúgy, mint azt gr. Batthyány vezére, gr. Szapáry Gyula 1890-ben tette.

T. ház! A mint említettem, *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)* czélszerűnek találták felszóló túloldali képviselőtársaim csakhamar átte-

Digitized by Google

relni a vitát a szász képviselők magatartására. Ebben az értelemben már gróf Apponyi Albert részéről részesültünk egy kis szeretetreméltó támadásban, *(Felkáltások a baloldalon: Igazságos volt! Helyes volt!)* és sokkal határozottabb hangon, sőt sértőn támadott meg bennünket Ugron Gábor t. képviselő úr.

Megvallom, hogy erre a támadásra a fogantyút játszotta kezében egy sajnos és szerencsétlen véletlen azon nyelvbotlással, a mely *(Nagy zaj. Felkiáltások a szélső baloldalon: Egy szót sem hallani!)* Meltzl Oszkár képviselőtársamnak tegnapi, hirtelen elmondott beszédében megesett.

Ugron Gábor t. képviselő úr ennek alapján kifogásolta, hogy alakúlnak csoportok anyagi és nemzetiségi alapon. Csodálkozom, hogy épen Ugron Gábor úr ütközött meg azon, hogy esetleg az ország egyes részeinek anyagi érdekei szempontjából is csoportok alakúlnak. Ő, a ki annyira elismerendő és kifogástalan működést fejtett ki a székely vasútak érdekében, csakugyan nem kifogásolhatta volna, hogy abban az ügyben a székely lakosság az ország egyik részének anyagi érdeke szempontjából politikai csoportot állított össze. *(Ellenmondások a szélső baloldalon.)*

Különben, t. ház, nem volt szükség anyagi érdekekről gondoskodni, mert az egyedüli czél, mely a szászokat vezette az e napokban kifejtett működésükben, olyas valami volt, a mi tulajdonképen minden képviselőnek politikai kötelessége, t. i. tájékozást keresni egy újonnan létrejövő kormány kormányzási elvei felől. Tisztelt képviselőtársaim, bár a parlamenten belül igen méltányos és válogatott kifejezésekhez látszanak most szokni akarni, a parlamenten kivül szeretik azt a kifejezést emlegetni, hogy »leltári mameluk«. Hát vajjon nem leltári mamelukok lettek volna-e a szász képviselők, ha vakon, azonnal támogatták volna az új kormányt, mielőtt annak kormányzási elvei fölött tisztába jöttek volna? És csakis ezt keresték a szász képviselők; választ nyertek főleg ebben a programmban, a melyet a t. miniszterelnök úr itt, a ház színe előtt elmondott. Hogy ebben valami anyagi érdek hajhászása rejlik, az csak feltehető és kitalálható oly időben, a melyben, úgy látszik, a politikai jellemek integritása és tisztasága kétessé kezd válni.

Olay Lajos: De ez veszedelmes a magyar állam rovására!

Zay Adolf: Hallom, hogy ebben a korrekt és kötelességszerű eljárásunkban meg az állam veszélyeztetését is látják.

Hát szólok én erről is s egyáltalában arról, hogy itten nemzetiségi indokok és nemzetiségi politikáról szó lehet-e egyáltalán.

T. ház! Én különösen Ugron Gáborral szemben azt akarom hangsúlyozni, hogy politikai, közjogi és történelmi szempontból alig helyes dolog a szászokat a nemzetiségek sorába sorozni. Hiszen Ugron Gábor ősei élték azt az időt, melyben a szászok Erdélyben az egyik állam-fentartó elemet képezték. A régi erdélyi közjog szerint állott Erdélynek a státusza három nációból: a magyarok, székelyek és szászokból. A szászok hétszáz éven át teljesítették államfentartó kötelességüket Erdélyben, majd Magyarországon, jelenleg is érzik ezt a hivatásukat és kívánják ezt a hivatást híven és a magyar állam érdekének fentartása és megszilárdítása érdekében Erdélyben tovább is folytatni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Most már e fejlődéssel szemben czélszerű-e bennünket egy vonalba állítani a nemzetiségekkel? A nemzetiségi kifejezés alatt kifejlődött az a felfogás, hogy nemzetiségeknek nevezik azokat, a kik 48-ig nem állottak az alkotmány sánczain belül, a kik 48-ig nem voltak tagjai a magyar politikai nemzetnek, a kik csak 48-ban kaptak politikai jogokat, a kik tehát régebben nem voltak a membra regni sacrae coronae; velünk szemben, a kik a magyar korona tagjai voltunk 700 év óta, a kik büszkeségünket és erkölcsi kötelességünket abban találjuk, hogy mi támaszai legyünk az erdélyi bérczek közt a magyar államnak, a melynek a helyzete és jövője Erdélyben sokkal nehezebb, mint az ország bármely részében, velünk szemben, a kik becsületbeli kötelességünknek tartjuk híven e feladatnak élni és, ha kell, halni, velünk szemben mégis kérném, hogy jövőben a nemzetiségi felfogásban, megbírálásban legyünk kissé óvatosabbak.

Konstatálom tehát, hogy sem anyagi, sem nemzetiségi indokokból tették a szász képviselők azokat a lépéseket, a melyekről határozottsággal mondtam, hogy semmi más okunk és czélunk nem volt, mint tájékozást nyerni az ujonnan kinevezett kormány irányzatáról.

Horváth Gyula t. képviselőtársam, megvallom, igen kiméletesen visszatért e témára, és kifogásolta a miniszter úrral szemben, hogy ő ezen kérdésben, különösen a tegnapi inczidens alkalmából, nem volt elég őszinte, és homályos választ adott. A ki elfogúlatlanúl, higgadtan hallgatta a miniszterelnök úr tegnapi válaszát, azt fogja benne találni, hogy ő kijelentette, hogy a szász népprogramm érdemleges elvi részét helyesli és nem találja kifogásolhatónak.

Nem szándékom a jelen alkalomból a szász népprogrammra kiterjeszkedni, de mégis kötelességemnek tartom e programmnak, mely a ház legnagyobb része előtt ismeretlen, elvi főrészeit egész röviden kidomborítani. *(Halljuk!)*

Digitized by Google

Első elvi diszpozicziója e programmnak az, hogy szent és sérthetetlen előttünk a közjogi kapocs és a magyar koronához tartozó országoknak és tartományoknak egysége és sérthetetlen együttmaradása. Remélem, t. képviselőtársaim nem tartják ezt államellenes aspirácziónak?!

A másik alapelve ennek a programmnak az, hogy a magyar állameszmét és a magyar állam egységét elismerjük, de ezzel szemben követeljük azt, hogy a magyar állameszme és állami egység szempontjából ne csonkíttassék meg az önkormányzat, mely eddig Magyarországon dívott, ne szoríttassék vissza az állampolgárok tevékeny részvéte az állami közügyek tárgyalásából és elintézéséből.

A harmadik óhaja ennek a programmnak az, hogy az egyházak törvényes jogállapota és különösen az egyházak közt a jogegyenlőség és jogviszonosság tartassék fenn.

A negyedik elvi diszpoziczió elismeri a magyar nyelv, mint állami nyelv jogosúltságát, de e mellett az a követelés, hogy azon jogok, melyek az 1868. évi XLIV. törvényczikkben a nem magyar ajkúak részére meg vannak állapítva, tartassanak meg ezután is.

T. képviselőtársaim! Ebben a négy elvi főpontban van a szász nép programmjának igazi veleje és valódi jellege. Én meg vagyok győződve, t. ház, hogy különösen a közjogi alapon álló pártok közül nem lehet senki, a kinek kifogása lehetne ezen programmal szemben. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Most visszatérek, t. ház, a t. miniszterelnök úrnak azon kijelentésére, a mely szerint programmunknak ezen elvi diszpoziczióit kifogástalanoknak és helyeseknek ismerte el. A mit a szervezésre nézve mondott, az megfontolás tárgyát képezi, de mindenesetre nem ingatja meg azt a kijelentését, melyet az elvi részre tett.

Horváth Gyula t. képviselőtársam ezen fejtegetés kapcsán kifogásolta, hogy a szabadelvű párt kebelében lehessen egy más párt, mely külön programmal bir. Bocsánatot kérek, ilyen felfogása a dolgoknak nem helyes. A szász képviselők a szabadelvű párt kebelében nem képeznek külön pártot, hanem csatlakoznak a szabadelvű párthoz azért, mert az említett főbb pontokra nézve a szabadelvű pártban látják a legjobb biztosítást, és ezzel a párttal éreznek aránylag legnagyobb homogénitást. *(Élénk helyeslés jobbról.)*

Egyáltalában, t. ház, a szász képviselőknek a szabadelvű pártban való maradására irányadó lesz a t. miniszterelnök úr programmbeszédében tett nyilatkozatán kívül azon nehéz és lelkiismeretes megfontolás után szerzett meggyőződés, hogy polgári kötelességünk nekünk, szász képviselőknek, épen az általam kifejtett elvi programmal szemben, hogy ne ingassuk meg a jelen pillanatban azt a szabadelvű pártot, a melyben mi az 1867-iki kiegyezésnek sértetlen fentartására, de magának a magyar állam megszilárdítására és kiépítésére sokkal jobb biztosítékot találunk, mint a t. ház bármelyik más pártjánál. Tehát ezen magasabb felfogású, érett és tiszta politikai meggyőződés és kötelességérzet az, mely arra birhatja a szász képviselőket, hogy teljesen eltekintve a személyektől, de híven elveikhez és híven azon hivatásukhoz, mely régen zászlójukon állott, ad retinendam coronam tovább támogassák azt a pártot, a melyben a 67-iki kiegyezést, a két monarchiának együttmaradását, a magyar állam fentartását és kiépítését látja legjobban biztosítottnak. *(Élénk helyeslés jobbról.)*

Ezt méltóztassék kegyesen tudomásúl venni, és azután a szász képviselők magatartását ne méltóztassék olyan felfogásból megítélni, mint a múlt ülésben történt. Méltóztassék meggyőződve lenni, hogy alkudozásra, feltételek tételére semmi ok, de semmi hajlam sem volt. *(Mozgás balfelől.)* Tájékozás történt, de az elhatározás tisztán azon elvi alapon fog történni, a melyet itt kifejteni volt szerencsém. *(Élénk helyeslés jobbról.)*

Elnök: Ugron Gábor képviselő úr személyes kérdésben kiván szólani.

Ugron Gábor: T. ház! Szavaimnak félremagyarázása miatt és személyes kérdésben kérek szót. *(Halljuk!)*

Az előttem szólott képviselő úr tegnapi beszédemnek egy pontját teljesen félreértette, és részben félremagyarázta. Tegnapi beszédemben azt mondtam, hogy egy ország kormányzására nézve tűrhetetlen, hogy alakúljanak érdekcsoportok, úgy, a mint azt Meltzl képviselő úr említette, mert ekként alakúlhatnak anyagi érdekben érdekcsoportok, alakúlhatnak helyi érdekben érdekcsoportok, és nem tartom helyesnek, hogy ha nemzetiségi érdekből alakúlnak ilyen csoportok. *(Helyeslés a szélsőbalon!)* A t. képviselő úr kifogásolta beszédemben, hogy én azt mondtam, »nemzetiség«, a szászokról, és akkor, midőn az alkotmány iránti lojalitását akarta igazolni, — igaz, hogy suttogva, nehogy mindenki által megérthető legyen, — ugyanakkor arra hivatkozott, hogy én is Erdélynek vagyok gyermeke, tehát tudnom kell, hogy ott három nemzet volt: a magyar, a székely és a szász. Azt tudom, hogy igaz, hogy a szász néppárt programmjába bele van foglalva az 1868: XLIV. tcz., de akkor a képviselő úrnak tudnia kell, hogy abban a törvényben csak egy nemzet van, a magyar nemzet. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)* Azért, mert Erdélyben 1848. előtt a magyar, a székely és a szász nemzetet képe-

Digitized by Google

zett, a nemzetiség nem politikai fogalom, hanem csak egy nyelvi kötelék volt. És midőn a képviselő úr azt követeli, hogy a szászokat ne nevezzem nemzetiségnek, hanem nemzetnek, akkor, igaz, a szász néppárt programmjából beszél, mert a szászok Erdélyben azzal tették helyzetöket tűrhetetlenné, hogy területi és nemzetiségi jogokat követelnek magoknak, és a szász néppárt programmja nincsen kezemben, de tudom, hogy az nem olyan ártatlan, mint a képviselő úr sziveskedett lefesteni.

A szászok a Királyföldön mintegy külön jogterületet kivánnak fentartani és a Királyföldön azon saját érdekeiket mintegy külön területen akarják érvényesíteni, alkotott vármegyéket jelölték ki annak a területnek, a melyen érvényesítik.

A törvény minden állampolgárnak megadja a jogot, nyelvi kötelékeik szerint is meg van mondva, hogy milyen jogokat gyakorolhatnak, és az 1868. évi XLIV. tcz.-hez nem elég úgy ragaszkodni, hogy az abban lefektetett jogokat követeljük, hanem el kell fogadniok azon törvények intézkedéseit is, a melyek 1868. óta hozattak a törvényhozás által. *(Úgy van! balfelől.)* Nem lehet egy későbbi törvény hatályát előbbi törvény nevében kifogásolni. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

T. ház! Én a szász népet nagyon tisztelem, becsülöm, szorgalmát, munkásságát elismerem, de engedjen meg a t. képviselő úr, én nemcsak a népet bírálom, hanem azokat is, a kik a nép élén mozognak, és a nép gondolkodását akarják kifejezni. A mily igazság- és békeszerető, a mily szorgalmas és munkás a szász nép, egy néhány agitátor, ki a szász nép élére felcseperedett, nem viseli úgy magát, hogy benntünk magyarokban kellő megnyugtatást keltsen. Mert valahányszor az oláhok részéről a legigazságtalanabb rágalmak szóratnak, a legméltatlanabb támadások intéztetnek ellenünk: segítségül mindig ott látjuk őket. *(Úgy van! (Úgy van! a szélső baloldalon.)* S midőn a románok visszavonúlnak a memorandum-per után Szebenbe, kik rendeznek ott tüntetéseket? Azon szász hatósági személyek, a kik őket a vasútnál fogadják. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ha már most az igen t. képviselő úr oly kétes értékű czélzást tett arra, hogy a székely vasútak körül is anyagi érdekek lettek volna reprezentálhatók, akkor én azt felelem a t. képviselő úrnak: a székely vasútak megszavazása a bizottságokban megtörtént, és a ház előtt áll; kérdem már most, hogy én, a ki ezen vasútak keresztülviteleért fáradoztam, mikor adtam el szavazatomat azért, hogy azok létesüljenek? Önök az ellenkezőt teszik, s midőn szász érdekről van szó, szász érdekben ellenszolgálatképen szavazataikat felajánlják. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)* Ez az, a mi megbélyegzi azt, a ki felajánlja, megbélyegzi azt, a ki elfogadja. *(Zajos éljenzés a szélső baloldalon.)*

Zay Adolf: Személyes kérdésben és szavaim félremagyarázása miatt kérek szót. Meg vagyok győződve, hogy a t. ház lesz annyi lojalitással és lovagiassággal irántam, hogy ily támadással szemben, a minőt most intéztek ellenem, meg fogja engedni, hogy ne csak rövid két szóval, hanem esetleg kissé hosszabban nyilatkozzam. *(Halljuk!)*

Elnök: A képviselő úr személyes kérdésben és szavai helyreigazítása végett kért szót. Mindkét irányban csakugyan megtámadtatott az előtte szóló által. Azt gondolom, hogy a t. ház ebben az irányban a teljes nyilatkozatot a képviselő úrnak megengedi. *(Helyeslés.)*

Zay Adolf: Legyen szabad előbb a t. képviselő úrnak amaz állításával foglalkoznom, mely még tárgyilagosnak látszott, hogy tudniillik én itt a nemzetiségi felfogás alapján szóltam. Teljesen félre méltóztatott érteni. Én épúgy át vagyok hatva, mint bárki itt a házban, attól a tudattól, hogy Magyarországon csakis az oszthatatlan magyar politikai nemzet létezik politikai és közjogi szempontból, és érzem és hiszem, hogy ez oszthatatlan politikai magyar nemzetnek mi szászok is hű tagjai vagyunk, *(Helyeslés jobbfelől.)* de azt kérem és követelem, — Ugron Gábor t. képviselő úrtól ezután soha, de ez ország többi államférfiúitól igen, — hogy minket fajjellegünk és nyelvünk teljes fentartása mellett is valóban e politikai nemzet fiainak és tagjainak tartsanak. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* A nemzet kebelében államfentartó, államszilárdító elemet kivánunk és bírunk is képezni. Hogy ez az értelme egész fejtegetésemnek, azt megtudhatta volna t. képviselőtársam azon alapból, hogy én hivatkoztam a történelmi fejlődésre, ebben az értelemben hivatkoztam az erdélyi régi három náczióra. De a kinek hajlama és szüksége van támadni, az támad még akkor is, ha arra oka nincs.

Most pedig arra kivánok hivatkozni, hogy támadásra és fellobbanásra én t. képviselőtársamnak okot nem szolgáltattam, mert én az ő működéséről, melyet a székely vasútak ügyében kifejtett, határozottan mondtam, hogy elismerendő és kifogástalan. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ha valaki arra az inszinuáczióra jön, hogy ezen ügyért Ugron Gábor képviselőtársam árúba bocsátotta legyen az ő szavazatát, az nem én vagyok. Ez inszinuálva lett ma a házban saját maga által, pereljen ezért édes magával, mert én erről egy árva szót sem szóltam.

Digitized by Google

De ő megengedhetőnek, és a politikai ildommal összeegyeztethetőnek tartotta, hogy necsak szerény magamat, ki védekezni tudok e házban, hanem az összes szász képviselőket, sőt magát a szász népet azzal a gyanusítással illette, . . *(Zajos ellentmondások a bal- és szélső baloldalon.)*

Ugron Gábor: Ellenkezőleg, dicsérőleg kiemeltem!

Zay Adolf: . . . hogy nem tudom, mikor, jelenleg vagy máskor, árúba bocsátotta szavazatát. Ha van valami gyanusítás, melyet egész hévvel kell visszaútasítanom, az az a gyanusítás, mely csorbát akar ejteni a politikai tisztességen és a politikai becsületen. Én Ugron Gábor képviselő úr ezen inszinuációját egész határozottsággal és teljesen méltatlankodva visszaútasítom. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Bartók Lajos jegyző: Horánszky Nándor!

Horánszky Nándor: T. ház! *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Csendet kérek!

Horánszky Nándor: Az előttem szóló t. képviselőtársamnak első felszólalása nyilvánvaló tanúságot tett arról, hogy a politikai ildom és a tapintat nem tartozik az ő kiváló egyéni tulajdonságai közé. Mert politikai jellemről szólni egyfelől, másfelől fölszólalásában kifejezetten és annak hangjában azon agressziv tónusnak adni kifejezést, melyet részéről hallottunk, azt gondolom, különösen az ő politikai multjára való tekintettel, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* arról tesz tanuságot, hogy ő sokkal jobban ért a politikai vitorlák kezeléséhez, *(Élénk derültség a baloldalon.)* mint a politikai álláspontok azon szolid kezeléséhez, mely kell, hogy mindenkinek kiváló sajátságát képezze, ha kívánja, hogy szavaira súlyt helyezzünk. *(Helyeslés a baloldalon.)*

T. képviselőtársam nem első, de második fölszólalásába is belevonta a szász népet, akkor, midőn a szász népről itt e házban szó sem volt. Mit tesz az, identifikálni magát, az ő politikai felfogásainak sajátlagos alakúlásaiban, azzal a szász néppel, a melynek politikai felfogására és magatartására vonatkozólag ebben a házban semmiféle diffikultáló felfogás nem keletkezett? Ez azt teszi, hogy a t. képviselő úr akkor, midőn ő szavainak politikai súlyt nem az önmagában rejlő erőből, nem abból a forrásból, hanem azon népéből akarja kölcsönözni, melynek auktoritására hivatkozik, nem jár el azzal az őszinteséggel, — és ezt nyiltan kimondom — melylyel ebben a házban mindenkinek el kell járnia, ha szavaira súlyt kiván helyezni. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ezzel kapcsolatban áll, t. ház, a t. képviselő urnak egy mai kijelentése is, mely ismét az ő sajátlagos felfogásaira vet némi világot. *(Halljuk! Halljuk!)* Szólott ugyanis a képviselő úr »leltári mamelukokról,«

Ha ezen eszmét szerieszerűleg kibővíteni akarjuk, akkor kell, hogy »szerződésszerű mamelukok« is legyenek. *(Zajos derültség és taps a bal- és a szélső baloldalon. Halljuk!)*

És ebben van is valami igaz, mert a tegnapi napon történtek után, melynek két alkateleme van, az egyik, mely Meltzl Oszkár képviselőtársam részéről, a másik pedig, mely a t. miniszterelnök úr részéről jött, nem ok nélkül és nem is jogtalanúl, sőt talán nem is méltánytalanúl azon nézetemnek adhatok kifejezést, hogy már most ő vele és társaival mint szerződésszerű mamelukokkal kell, hogy számoljunk. *(Zajos helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)* Mert az, hogy paktum létesült, a tegnapi napon itt nyilvánvaló lett.

Hogy közjegyzőileg is írásba nem foglaltatott, azt megengedem; *(Élénk tetszés a bal- és szélső balfelől.)* Hogy talán némi körültekintéssel és nem is a szász képviselők összessége ment ama bizonyos kérdéssel a miniszterelnök úrhoz, azt is megengedem; de ők akár mint egyesek, akár testületileg a kormány beköszöntője előtt a kormányelnökkel szemben oly kívánalmakat és oly követeléseket formáltak és formúláztak, melyeknek tisztába hozatalára volt első sorban szükség, hogy képviselőtársaink azon álláspontot foglalják el, a mely álláspontnak immár kölcsönös ölelgetésében látjuk kifejezését: ezt méltán, és jogosúltan paktum jellegével birónak lehet mondani. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.)* Annál inkább lehet ezt paktumnak mondani, mert a t. miniszterelnök úr nyiltan is kijelentette, hogy a kormány azon irányt szándékozik követni, és abban az irányban szándékozik eljárni, a mely irány abban az általam nem ismert szász néppárti programmban formúlázva van. Ez, igenis tény. Ez a tegnapi napon konstatáltatott. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső balfelől.)* Hogy mi van abban a szász néppárti programmban, azt nem tudom. Megvallom, talán nem olvastam 1890-ben sem, de ha olvastam is, elfelejtettem, mert annak a tegnapi napig kiváló súlyt és nyomatékot nem tulajdonítottam. De tény az, hogy a t. kormányelnök úr nyilatkozata folytán a szász néppárti programm a kormány programmjának egyik kiegészítő részévé lett. *(Úgy van! a bal- és szélső balfelől. Felkiáltások: Haladás!)* De épen azért, t. ház, mert azt egyfelől nem ismerem, másfelől pedig, mert ezen kérdés kormányzati és politikai fontosságra emelkedett, azt gondolom, hogy itt a házban nem utolszor képezi diskusszió tárgyát, — részemről legalább igyekezni fogok e kérdést a maga érdeme szerint

Digitized by Google

megismerni, s annak idején méltatni, és alkalomadtán ezzel a kérdéssel, mivel az a kormány programmjának egy részét képezi, behatóan foglalkozni. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Erre nézve tehát, t. képviselőház, most csak egy pár megjegyzést teszek. Az egyik az, hogy maga az a tény, hogy a tisztelt kormány a szász néppártnak a programmjával akként járt el, a miként eljárt, s a miként ezt a t. kormány jelezte, két sajnos dologról tesz tanúságot. *(Halljuk! Halljuk!)* Az egyik az, hogy én a követett eljárásban formailag a gyengeségnek azon nyilvánvaló jelenségét látom, *(Úgy van! balfelől.)* a melynek nyomában az állami tekintélynek a megcsorbúlása jár. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

A másik pedig, t. ház, az, hogy ha a kormány akkor, a mikor programmot készít és állít fel, midőn tehát Magyarország politikai és kormányzati jövőjének az irányát megjelöli, egy frakcióval ekként tárgyal s azon frakció kívánságának akként deferál, a miként az a t. miniszterelnök úr kijelentésében foglaltatik, akkor az nem jelent mást, mint Magyarország egységes állami életének frakcióra való törését, *(Zajos helyeslés balfelől.)* Ha ezzel a mi t. szász polgártársaink itt az ország színe előtt jönnek, — mert az eljárás ez lett volna — az más dolog; de ha a t. kormányelnök úrhoz ilyen kérdés, kérés vagy felvilágosítás magánúton intéztetik, akkor kellett volna, hogy a kormányelnök úr azt jelentse ki, hogy tessék hozzám a házban intézni ezen kérdést, és ha programmommal nincsenek megelégedve, ott fogok reá felelni. Ámde ez nem történt, tehát a ház nyilvános tárgyalásain kívül történtek a kiegyezések, ez pedig nincs rendén. Hiszen ha ma így jönnek a mi szász képviselőtársaink, holnap ismét így jönnek, nem a nyilvánosság terén, és nem mint állampolgárok, hanem mint nemzetiségi frakciók, a románok, holnapután ismét jönnek mások, majd ismét azután kezdődik a sor az osztályokon, *(Úgy van! balfelől.)* kezdődik a sor a magyar állami egységtől eltérő aspirációknak bármiféle nyilvánulásain: *(Úgy van! balfelől.)* no akkor azután, hogy a ma törvénybe iktatott, mindnyájunk által erőteljesen fentartani kivánt egységes magyar államból mi lesz, azt itélje meg maga a t. képviselőház. *(Élénk tetszés és helyeslés balfelől.)*

Igen szomorú dolog az, t. képviselőház, hogy ez így van, de érthető dolog, és épen ebben fekszik a helyzetnek nagyon súlyos volta. Én nem tudom, hogy t. képviselőtársam gróf Apponyi Albert, midőn a t. kormány progjammjának előterjesztése után szólott, ismerte-e ezen helyzetet vagy nem, avagy csak kombinációk útján jött arra a felfogásra, a mely felfogásnak abban a formúlában adott kifejezést, hogy a magyar állam politikája ez idő szerint vagy a jövőben s annak kormányzati iránya ő méltóságának, Müller püspöknek az elhatározásától függ, de fájdalom, így van, mert bizonyos az, hogy ámbár én nem tartom a t. miniszterelnök urat sem múltjánál, sem egyéniségénél, sem legalább eddig nyilvánosságra jutott felfogásainál fogva annak a férfiúnak, a ki egy ilyen paktumra felfogásainál fogva önként ráment volna, és ha mégis reá ment, ez csak annak a bizonyítéka, hogy á t. szabadelvű pártnak, és az ő kormányának konzisztenciája csakis ilyen paktum által volt biztosítható. *(Úgy van! balfelől.)* Ebben fekszik, t. képviselőház, a helyzetnek a súlya, a nehézsége; *(Úgy van! balfelől.)* ebben fekszik az a gondolat, a melyet én akkor is, ha egy többség nyilvánvalólag reszignálni kénytelen, meg nem engedhetek, mert igen nagy ár ez, hogy azért, hogy egy többség a maga exisztenciáját fentarthassa, *(Zajos helyeslés balfelől.)* igen nagy ár ez, hogy kénytelen legyen belemenni olyan egyezkedésekbe, melyek, ma még nem mondhatom meg, lényegileg milyen áldozatot tartalmaznak, de az mégis bizonyos, hogy Magyarország politikájának és kormányzatának jövő fejlődésére nagy fontossággal és nyomatékkal birnak. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Épen ezért ez alkalommal ezen paktumnak csak formai részére és erre nézve is csak részleges felfogásomat mondtam meg; a paktum tartalmával és ezen tartalomnak Magyarország jövő politikai fejlődésére való vonatkozásaival foglalkozni nem akarok. Nem akarok azért sem, mert óhajtanám, t. ház, hogy az a gyakorlat, mely a házban eddigelé követtetett mindannyiszor, valahányszor a kormányok első ízben jelentkezve, politikai programmjukat kifejtették, ne tágíttassék sem most, miután ennek tulajdonképen értelme nincs is, mivel konkrét határozatok nem keletkezhetnek, mert napirendre tűzve nincsenek és mert a kormány bemutatkozása és a kormány által előterjesztett programm csakis arra lehet alkalmas, hogy mindenik párt azzal szemben a maga álálspontját egyszerűen jelezze.

Polónyi Géza: Bizalmatlanságát!

Horánszky Nándor: Álláspontját! Ebben, gondolom, benne van a bizalom és bizalmatlanság kérdése egyaránt.

Épen azért, t. ház, én az itt felmerült eszmecserékkel, a kormánynak a programmjával s általában azokkal a fontos kérdésekkel, melyek itt a diskusszió folyamán szóba kerültek, ez alkalommal foglalkozni nem kívánván, áttérek felszólalásom tulajdonképeni czéljára, a melyért a tegnapi napon magamat feljegyeztetve, szót kértem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Digitized by Google

T. képviselőtársam, Ugron Gábor az ő ékes és általam is nagy élvezettel hallgatott, mondhatom, az én egyéni politikai felfogásomnak is sok tekintetben visszhangot adó beszédében egyebek közt megemlékezett azon kihallgatásokról is, a melyekben én is részt vévé, szerencsés voltam a korona részéről politikai nézeteimnek előterjesztésében meghallgattatni. Erre vonatkozólag az én t. képviselőtársam a következőket mondotta: *(Olvassa)* »Nem parlamentáris az, hogy azok, a kik megjelentek ő Felsége előtt a helyzetről véleményeiket kifejteni, az egy gróf Szapáry Gyula kivételével, ki itt a törvényhozásban már előre megmondta nyiltan és férfiasan, hogy mit fog a Felségnek tanácsolni, egyetlen egy sem tartotta szükségesnek a koronától engedélyt kérni arra, hogy a maga véleményét a törvényhozás színe előtt nyiltan elmondhassa. Mert ha valamire, az őszinteségre van szükségünk,« kérem, ez igen súlyos szó! *(Olvassa.)* »a férfias nyiltságra van szükségünk, hogy a koronának zárt ajtók mögött csak oly tanácsot adnak, melyért a felelősséget nyiltan, a nemzet előtt is elvállalni hajlandók«. Közbevetve mondatott itt a t. túloldalról: »Halljuk Apponyit!« Az a t. képviselőtársam, ki közbeszólt, lehet, hogy jól értette t. képviselőtársamat, tehát ez is egyik oka annak, hogy felszólalok.

Tovább így folytatja Ugron képviselő úr: *(Olvassa.)* »A parlamentárizmussal ellenkezik, hogy a politikai és közélet férfiainak tanácskozása a koronával titok tárgyát képezze, mert csak egyedül a nyilvánosság, a parlamenti rendszer az a biztos ellenőr, mely mindenkinek lelkiismeretét, minden uralkodót a félrevezetés ellen egyúttal megvédelmezi.«

T. ház! Azt gondolom, hogy ezekből joggal konstatálom azt, hogy a szemrehányás, a mely t. képviselőtársamnak ezen nyilatkozatában foglaltatik, engemet is ér, mert gróf Szapáry Gyula képviselőtársam kivételével mindenkit, a ki abban a szerencsében részesült, hogy a politikai helyzetre vonatkozólag a korona által kihallgattassék, ő a többit egytől egyig mind egy kalap alá vonta.

Hogy mit ért az én t. képviselőtársam a parlamentárizmus követelménye alatt akkor, midőn azoktól, a kik a korona által kihallgattattak, azt kívánta, hogy mindegyik kérje ki az engedélyt arra, hogy azon nyilatkozatok, a melyek a korona előtt tétettek, nyilvánosság elé jussanak, azt én nem tudom, mert nem magyarázta meg, nem fejtette ki. A parlamentárizmusról azonban némi fogalmam és sejtelmem nekem is van. Igyekszem is minden alkalommal ennek a konzequencziáit levonni. De, t. ház, én akként vélekedem, hogy ha a korona valakit egy konkrét helyzet indokából felhív arra, hogy adjon tanácsot és véleményt arra nézve, hogy a korona az ő előjogait miként gyakorolja, — a mely tanácsnak tehát kell, hogy esetleg politikai konzequencziái is legyenek, — még pedig akár aktive, akár passzive, akkor talán ilyen kívánalmakkal elő lehet állani. Meg is történt ez a gyakorlatban, még pedig, mint tudjuk, báró Sennyey Pállal, a ki akkor, a midőn annakidején a bank-kérdés megoldásáról volt szó, és a korona kihallgatásának szerencséjében részesült, a maga részéről azt az óhajtását, hogy nyilatkozatai iránt a közvéleményt is tájékoztathassa, kikérte. De akkor, midőn nem erről van szó, hanem arról, hogy politikai férfiak meghallgattatnak az iránt, hogy a helyzet felett nyilatkozzanak, ilyen kívánságot támasztani legalább is annyit tesz, mint elzárni kívánni a koronát attól, hogy a helyzetre vonatkozólag csakis egyoldalú felfogások nyilvánuljanak.

Azonban engedelmet kérek, de a fenforgó esetben én hozzám még hírlaptudósító sem jött azon kérdéssel, hogy mi történt ott, mert még ezen urak is azzal kezdték, hogy tudjuk, miszerint ez iránt nyilatkoznia a képviselő úrnak nem lehet. Akkor tehát, t. ház, a midőn számos alkalommal felpanaszolta az ellenzék, hogy a politikai helyzetben felmerülő krizisek alkalmával a korona mindig csak egyoldalú információkban részesül, *(Felkiáltások a szélsőbalon: Most is!)* azt kívánni, hogy — tisztán csak a politikai helyzetről, tehát nem Magyarország politikai viszonyainak konkrét alakulásáról és alakításáról lévén szó — nyilatkozzunk azok iránt, a miket a korona előtt mondottunk: ez annyit tesz, mint épen azt az óhajtást gyengíteni meg, a melynek és nem jogtalanúl, nemcsak számtalan alkalommal, de a tegnapi napon maga t. képviselőtársam is kifejezést adott.

Az én t. képviselőtársam a parlamentárizmus követelményeit talán azon szavaiban véli rejleni, a melyek egyfelől az illető egyénnel szemben felmerülhető felfogásokat, másfelől pedig a korona félrevezethetőségének lehetőségeit foglalják magukban, és a melyek következőleg szólanak: »Mert csak egyedül a nyilvánosság, a parlamenti rendszer az a biztos ellenőr, a mely mindenkinek lelkiismeretét, minden uralkodót a félrevezetés ellen egyúttal megvédelmezi.«

T. képviselőház! Én meg vagyok győződve, hogy t. képviselőtársam intenczijában nem volt és nem lehetett, legalább én okot nem szolgáltattam reá, hogy a közfelfogásban olyan nézetek keletkezhessenek, hogy politikai férfiak, ha meghallgattatnak a korona előtt, mást mondanak, mint a mit a nyilvánosságban, az ország színe előtt is hirdetnek. *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)* Ha t. képviselőtársam eziránt kétel-

Digitized by Google

kednék, az csak megerősít engem abban, hogy nem helytelenül használtam a szót, midőn az ő tegnapi nyilatkozatával szemben felszólalok, és a magam nézeteit röviden elmondani kívánom. Azt tartom magam részéről, és ez nekem teljesen elég, hogy az én politikai múltam és bizonyára másoké, kik a korona előtt kihallgattattak, elég biztosíték arra, hogy a korona előtt mást nem mondottunk, mint a mit nyiltan hirdettünk. Ha erre a mi politikai egyéniségünk elég garanczia nem lenne, akkor garanczia kell, hogy legyen az okosság, mert hiszen világos dolog, hogy ha mi ott mást mondunk, mint a mit itt hirdettünk, azt az események csakhamár meg fogják czáfolni, a mikor azután ezzel csak egyéniségünknek, csak magunknak ártanánk, mert a korona előtt csakis felfogásaink tökéletlenségének adnók jelét, a mi már a puszta egyéni önzésnél fogva is ki van zárva. Ha pedig t. képviselőtársam tőlünk a nyilatkozatokat azért kivánta, hogy vajjon a mi eljárásunk megfelelt-e az őszinteségnek, akkor azt kérdem tőle, mi haszna lenne abból, ha mi feltárnók is azon nyilatkozatokat, melyeket a korona előtt tettünk? Ily bizalmatlanság esetén az is feltehető volna, hogy itt azokat másképp tárjuk fel, *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* mint a miként azokat a korona előtt megtettük. Világos tehát, t. ház, hogy ily feltevés mellett ennek gyakorlati haszna sem volna. Én tehát a magam részéről csak oda kivánok konkludálni, hogy hasznosnak, szükségesnek és mindenesetre szerencsés felfogásnak tartom azt, hogy akkor, midőn a felelős kormány csak az ügyeket vezeti, nem pedig a politikát, a politikai helyzetre vonatkozólag a korona egyeseket meghallgat. Ez, t. ház, becses dolog, melynek értékes volta épen az ellenzék részéről számtalanszor hangoztattatott. Hogy ezután a korona előtt tett nyilatkozatok a nyilvánosságra is jussanak, akkor, midőn csak a politikai konzequencziák által nem indokoltatnak, ilyen óhajtás, azt gondolom, mással, mint tisztán kiváncsiság jellegével, nem bírhat. Ennek pedig azon súlyt tulajdonítani, a melyet t. képviselőtársam annak tegnapi napon tulajdonított, nem lehet. Nem először történik az, hogy a korona által egyesek kihallgattatnak, de először történik az, hogy t. képviselőtársam ezt diffikultálja, oly értelemben, a mint azt a tegnapi napon tette. Én ennek okait nem kutatom; de érzem, hogy akkor, a midőn én akként jártam el, ezen eljárásommal csakis azon lojalitásnak, kötelességnek és hűségnek tartoztam, melylyel hazámnak, az országnak, a közügynek tartozom. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* Ezt kivántam csak magam részéről kijelenteni. Ebben kivántam konstatálni, hogy tisztelt barátomnak akkor, midőn oly értelemben szólt tegnap, mint a hogy ezt tette, legalább velem szemben nem volt igaza. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Bartók Lajos jegyző: Vajay István!

Vajay István: T. ház! A tisztelt új kormány majdnem minden jelentősebb kijelentésére megtörtént az ellenzéki visszhang, és pedig az utóbbi időben ritka megegyezéssel oly értelemben, hogy miután a t. új kormány nem egyéb, mint a réginek folytatása, ebből kifolyólag az ellenzéki álláspont is marad a régi. T. képviselőház! A magyar Sion sziklabérczei sem nyelték el az ezen irányba röpített hangokat, és mivel e hang, bár szivesen elismerem, sokkal enyhébb formában, mint a közelmúltban, nem egyéb, mint a régi harczi kürt riadója, ebből kifolyólag a felelet sem lehet a gyávaság, önmegadás szelid dallama, hanem a megtámadottaknak egyetértésre buzdító szimfoniája.

T. ház! Mint a t. kabinet egyes tagjainak itt-ott elejtett nyilatkozataiból kivenni lehet, azt hiszik, hogy a harcz már be van fejezve, és ezután csak a békepontok diktálása következik. Ezen felfogásnál mi sem tévesebb, ezen reménynél mi sem hiúbb. Vakmerőségére nézve hasonló ez a remény az ezen század elején Európa egén tündöklő üstökösnek, Napoleonnak csalfa reményéhez. Midőn a korzikai hódító Oroszországban egész Moszkváig hatolt, azt hitte, hogy a harcz már be van fejezve, s ezután csak a békepontok diktálása következik. Ezzel szemben gr. Kutusov meg volt győződve arról, hogy a harcz csak ezután fog következni. Azóta a történelem igazsága gr. Kutusov felfogása mellett döntött. Vajjon szerencsésebbek lesznek-e az újabbkori hősök s kétkedők? A történelem logikája tagadólag int. Önök, t. kormányférfiak, a hatalom nyers erejére támaszkodva, bizakodnak végzetes vállalatuk sikerében. E vakmerő bizakodásukban méltóztassanak meghallgatni a következő szerény figyelmeztetést. *(Halljuk!)* Nagyon szomorú az erő szerepe, midőn erkölcsi eszmékkel keveredik küzdelembe. Napoleon egykor így szólt Fontaine-hez: Nagy Sándor minden ellenmondás nélkül nevezhetné magát Jupiter fiának, én egy papra akadtam, ki sokkal hatalmasabb, mint én, mert ő a szellemek felett uralkodik, én csak az anyag felett. Azt hiszem, mondanom is felesleges, hogy ez a pap: szent Péter a világ végéig maradandó sziklája. Tehát önök e sziklaorom felé ne kiáltsanak harczi hangokat. Mert a láthatlanúl mindenütt, tehát az ország vallásos lakói millióinak szivében épúgy, mint a fejedelem lelkében állandóan jelenlevő égi hatalom akkor szégyeniti, akkor bénítja meg önöket, midőn vélt diadalmi mámorukban az öröm habzó serlegét emelik ajkaikhoz.

Napoleon is büszkén vágta oda az egyházi kiközösítés után, hogy katonái kezéből nem hull

Digitized by Google

ki a fegyver; és rá egy esztendőre a szó szoros értelmében kihullott a hatalom és fegyver a halhatatlan gárda kezéből.

Ne utánozzák önök Napoleont e büszkeségben, mert kénytelenek lesznek utánozni a szenvedésben, a bűnhődésben és megszégyenülésben is. Azonban ezen bűnhődés legnagyobb átkát mégsem önök lesznek kénytelenek egyénenkint és személyenkint elviselni, hanem ez az ország, ez a nemzet, a mely csak addig marad magyar, a mig keresztény marad, mert minden ország a történelem logikája szerint azon az alapon maradhat fenn, a mely alapon keletkezett.

Magyarország keresztény alapon keletkezett és keresztény alapon konszolidálódott ezer éven keresztül, keresztény alapon vívott törökkel és tatárral, minden ellenséggel; vagy megmarad tehát ezen az alapon, vagy erről letaszítva megsemmisül.

Magyarországnak nagy történeti hivatása volt a muzulmán áradat ellenében, mert ő képezte a hatalmas védbástyát ezen minden műveltséget és kulturát letipró árradattal szemben, és védte meg Európa nyugatának dédelgetett és már magasra emelkedett kulturáját. Most megfordítva áll. A veszedelem nem keletről, hanem nyugatról fenyegeti Európát. Az internaczionális doktrinér eszmék gyakorlati valósításából támadó általános felforgatás.

T. ház! Mi nem kívánunk testvérharczot. Mi e hazában élő minden egyes rendű és rangú, minden egyes hitvallású polgártársainkkal testvéries egyetértésben és békében kívánunk élni; szivesen elismerjük, sőt természetesnek találjuk, hogy ezen ország összes hitvallású polgárai nélkül a törvényhozást folytatni nem lehet; de abba bele nem egyezhetünk, azt tűrni nem fogjuk, hogy a mi hitczikkelyeink ellenére kormányoztassék ez ország. A t. miniszterelnök úr kiméletet helyez kilátásba. Nagyon szépen köszönjük; azonban nekünk mindenekelőtt és mindenekfelett igazságra van szükségünk, és arról bizonyos lehet ebben az országban mindenki, hogy addig, mig a mihez jogunk van, meg nem kapjuk, el nem fogjuk érni azt az eredményt: »justitia et pax osculantur«. Tehát csak az igazság és béke csókolóznak. Különben Felséges urunk és királyunk kinevezési tényét a kabinet megbizására nézve hódoló tisztelettel tudomásúl veszem; a további eseményeket pedig, az Isteni gondviselésben bizván, nyugodtan várom.

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Méltóztassék nekem mindenekelőtt megengedni, hogy kijelentsem, miszerint Horváth Gyula képviselő úrnak személyemre vonatkozólag tett kijelentéseivel foglalkozni nem akarok, úgy gondolom, nem is tartoznak azok ide, és természetesen nem is volt helyes, hogy ezen kérdésnek megbeszélése ide hozatott, védekezni nem akarok, visszautasítani sem akarom. Valamint méltóztassék nekem megengedni, hogy gr. Battyány Tivadar képviselő úrnak részben személyemre vonatkozó kijelentéseire, részben kérdéseire vonatkozólag tett egész sorozatot tartalmazó kívánságaira annyit mondjak, miszerint, mint miniszterelnök is, kötelességemnek fogom tartani, mint tartottam eddig is, eljárásomban, tehát a választási eljárásnál is, a törvényesség útját követni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Azon kérdéseket illetőleg pedig, melyeket programmom kiegészítésére vonatkozólag hozzám intézett, ki kell, hogy jelentsem, miszerint nem vagyok abban a helyzetben hogy, — mivel nem tartom időszerűnek, osztván Horánszky képviselő úrnak azon nézetét, hogy ezen dolgok megbeszélésére majd lesz alkalmunk, mint igen helyesen megjegyezte, esetről-esetre szólni, — most válaszoljak.

T. ház! A kormány a maga programmját összeállítván, itt a házban előadta. Ezen programm, daczára annak, hogy homályosnak és érthetlennek mondatik, eléggé tisztán és hiven tartalmazza egyebek közt azt is, hogy az irány egészen a régi, a szabadelvű párt programmja a régi, ebben az irányban kívánunk kormányozni, és ennek a pártnak támogatásával kívánunk élni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Már most, t. ház, ennek a pártnak a szász nemzetiségi képviselők eddig is tagjai voltak, tagjai ez idő szerint is.

Szüksége tehát nem forgott fenn annak, hogy velük paktumot vagy egyezséget kössek. *(Úgy van! jobbfelől.)* Kereken és a leghatározottabban tagadom a paktumot. Igen különösnek tartom, t. ház, hogy . . . *(Zaj és közbeszólások a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Elnök: Csendet kérek! *(Zaj.)*

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: . . . mig egyfelől a legszélsőbb sovinizmussal vádoltatom, mig az erre való hivatkozással a nemzetiségeknek a szabadelvű pártban való megmaradását lehetetlennek tartják, addig másfelől vádoltatom azzal, hogy a szászokkal paktumot hoztam létre. *(Helyeslés jobbfelől.)* Tisztelettel és hálával tartozom Horánszky Nándor t. képviselő úrnak, hogy ebben a tekintetben nekem az elismerést maga nyújtotta, nem tevén fel rólam, hogy paktumot létrehoztam volna. *(Zaj balfelől.)* Én Müller püspök urat, a kire gr. Apponyi Albert képviselő úr hivatkozott, nem ismerem, őt sohasem láttam, vele semmiféle levelezést soha nem folytattam. *(Nagy zaj a szélső balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Én a szász képviselő urakat, mint csoportot, soha nem fogadtam. *(Felkiáltások a szélső bal-*

Digitized by Google

felől: Egyeseket igen! Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

A szász képviselő urak közül kettő vagy három, gondolom Meltzl Oszkár, Zay Adolf és még két képviselő úr külön-külön épen úgy, mint a szabadelvű pártnak igen sok más tagja, — és ezt egészen jogosan tették — a kabinet alakítása előtt egyes kérdéseket velem megbeszélt. E tekintetben az egyes képviselők jogosúltságát el kell és el lehet ismerni, mert ismerniök kell nemcsak általánosságban a nagy kérdésekre vonatkozó nézeteit a kabinet alakítására vállalkozó miniszterelnök-jelöltnek, de ismerniök kell az apró készleteket is, a melyek esetleg irányítják egyik-másik képviselőnek magatartását.

E tekintetben különbség a szász képviselők és a szabadelvű párt más képviselő-tagjai között nem volt és nem is lehet. És én csak tisztelettel tartozom azért az illető képviselő uraknak, a kik kellően tájékozni kívánták magukat a részletekre vonatkozólag. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A nemzeti irány, a magyar jelleg teljes megóvása és biztosítása a programmban benne foglaltatik. Célunk az, hogy a törvény, eltekintve minden vitatkozástól, természetesen elismerésével azon jogoknak, a melyeket, mint mondottam, az 1868: XLIV. tcz. a nem magyar ajkú állampolgároknak biztosít, *(Felkiáltások a szélső baloldalon: És későbbi törvények nem módosítottak!)* és a mennyiben későbbi törvények által módosítva nem lett, és — magától értetődik — a mennyiben az egységes magyar állam biztosítására van tekintettel, végrehajtassék. Már most, t. ház, én elmondottam tegnap, ismétlem ma is, hogy én annak a nemzeti szászpártnak létrejövésére nézve semmi befolyással nem birtam; elmondottam tegnap, mondom ma is, hogy nézetem szerint, és e tekintetben később jobban fogom magam tájékozni, a nemzetiség szerint való alakúlás jogosúltságát el nem ismerem. Azonban, miután csak arról van szó, hogy abban a szász nemzeti párti programmban van-e olyan, a mi a szabadelvű párt programmjába bele nem illik, és azzal ellentétes, és, a mint Horánszky Nándor képviselő úr mondotta, ilyen paktum után a szabadelvű párt programmjának kiegészítő részét képezi: én, ki tájékozva vagyok e dologról, állíthatom, hogy nincs. Mert eltekintve bizonyos szervezési kérdésektől, hogy miként választanak, miként jönnek össze, melyekre nézve, mint jeleztem, aggályaim, sőt kifogásaim is vannak, .. *(Zaj balfelől.)*

Tibád Antal: Mik azok? *(Zaj.)*

Elnök: Kérem a képviselő urat, ne méltóztassék ismételve félbeszakítani a szónokot.

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: .. azon programmban az van az elvi kérdésekre vonatkozólag, hogy a szász nemzeti párt megkivánja a megválasztott képviselőktől, hogy bár szabadon választhatják azt a pártot, melyhez az országgyűlésen csatlakozni akarnak, de az mindenesetre legyen a hatvanhetes kiegyezést támogató párt. Benne van, hogy elismerik a magyar állameszmét, de kívánják, hogy a magyar egységes irányzatot az önkormányzattal lehessen ellenőrizni. S mit mondtunk mi? Azt, hogy állami közigazgatást akarunk, de az önkormányzatot is hatályosabbá és érvényesíthetőbbé akarjuk tenni a községekben, a városokban és törvényhatóságokban. Hol itt az ellenmondás? Azt mondja a szász programm, hogy az egyházak és iskolák törvény által biztosított jogai sérelmet nem szenvedhetnek, hogy a magyar államnyelvet elismerik, de a szász képviselők a nyelv használata tekintetében a nemzetiségi törvényben biztosított jogokat védelmezni hivatottak. Már, t. ház, azt gondolom, hogy az, a mi itt van, egyáltalában nem olyan, hogy vád tárgyát képezheti, az, hogy ama képviselő uraknak azt feleltem, már most nem látok e programmban olyant, a mi ne találna bele a szabadelvű párti programmba, sem olyant, a miért e pártból ki kellene lépniök, sőt kérem és remélem ezentúl is támogatásukat. Megmondtam ama háromnégy képviselő úrnak, és megmondom ma is, hogy a nemzetiség szerint való pártalakúlást nem helyeslem. Ma többet mondtam: azt, hogy utána fogok nézni a dolognak, és az észleletek alapján meg fogjuk tenni a szükséges intézkedéseket. Ezt kellett elmondanom e paktum kérdéséről.

A hatvanhetediki kiegyezést mi úgy értelmezzük és magyarázzuk, mint azt a huszonnyolcz éves gyakorlat és a kiegyezés alkotói is értelmezték és magyarázták; s mi ily értelemben kívánjuk az ügyeket e bázison tovább vezetni. Azt tartjuk legbiztosabb alapnak arra, hogy az ország szellemileg és anyagilag fejlődjék. Megvédjük ez alapot szemben a közjogi ellenzékkel, s ha kell, — Horváth Gyula képviselő úrnak felelem ezt, — más tényezőkkel szemben is. De kétlem, s közvetlen tapasztalatom nem lehet, és nincs is, hogy meg kellett volna védeni a közös hadsereg, a közös kormány s gr. Kálnoky ellen. De ha felmerülne ennek kérdése, a mi hogy nem merül fel, meggyőződésem szerint, határozottan bizonyos, meg fogjuk tudni védeni Magyarország jogait, és azt hiszem, a ház egyhangú támogatásával, bármely támadással szemben is. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Még igen röviden el kell mondanom, hogy meg fogjuk védeni a megadott körülmények közt

Digitized by Google

a szabadelvű párttal úgy, miként az van. Elmondottam egy előző ülésben, hogy a hatvanhetes kiegyezés bázisán álló pártok egyesülésének előnyét kétségtelenül látom, és ha kedvező alkalom kinálkozik erre módot keresni, el sem is fogom mulasztani. De, t. ház, nem tartom helyesnek és jogosúltnak, hogy a pártok alakúlására vonatkozó kérdések itt a házban tárgyaltatnak, *(Helyeslés a jobboldalon.)* és még kevésbbé tartom helyesnek azt, hogy a korona befolyása a pártok alakúlására kerestetik vagy követeltetik.

Ily irányban szólt körűlbelül, ha jól értettem, Justh Gyula képviselő úr; és, hogy ne a magam nézetével feleljek neki csak, de feleljek egy régi vezér szavaival, a közjogi ellenzék soraiból, elmondhatom, hogy Simonyi Ernő 1875-ben márczius 3-án, midőn Wenckheim Béla és vele Tisza Kálmán bemutatkoztak, elmondja, hogy a koronának minden pártokon felül kell állania, és szomorú következtetéseket von abból, hogy a lelépő kormány feje, Bittó István, a különböző pártok egyesítésének kérdésével a korona megbizásából foglalkozott. Azt gondolom, hogy a mint igaz volt akkor az, hogy a koronát a pártok alakúlásába bevonni nem lehet, sőt a pártok alakúlásába magának a háznak, sőt a kormánynak is, befolynia szorosan véve felesleges, sőt indokolatlan, mert a pártokat maga a választó-közönség hozza létre: *(Zaj a szélső baloldalon.)* ez igaz marad ma is. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

T. ház! A helyzet már e tekintetben akként áll, hogy a kormány programmját a t. háznak bemutatta. Áll a szabadelvű párt azon álláspontom, melyen állott eddig; törekedni fog a kormány, a szabadelvű párt irányát követve, megvalósítani azokat, miket, mint végrehajtatlanokat, az előző kabinet reánk hagyott, létrehozni azokat, melyek programmjába a múltban és ez idő szerint a miénkbe felvéve vannak. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

T. ház! Elmondottam az egyházpolitikai kérdésekre vonatkozólag is nézetemet. *(Halljuk! Halljuk!)* Fentartom azt most is, nem abban az értelmezésben, melyben gróf Batthyány Tivadar képzeli, hogy a felekezeti érdekek és érzelmek nem sértése abban lelendi módját és találandja a megnyugtatást, hogy novellával fogunk jönni. Nem, t. ház, a törvények végrehajtatnak, végrehajtatnak úgy, a hogy azok meghozva lettek. Ebből nem következik az, hogy czélzatos sértés és erőszakosság kisértessék meg. Elmondottam azt is, hogy az egyházpolitikai kérdéseknek még két törvényjavaslatára vonatkozólag, melyek letárgyalva nincsenek, azok elvi integritását fentartjuk. *(Egy hang a szélső baloldalon: A felekezetnélkülíséget is?)* Mindennek, valamint programmunk többi részének valósítására fogunk törekedni.

A mint elmondottam, most is mondom és kérem, méltóztassanak e tekintetben támogatással lenni azok, kik velünk egyetértenek; tárgyilagosan birálni, sőt ellenőrizni azok, kik velünk nincsenek egy álláspontom. Mindenesetre pedig függ a t. ház magatartásától, hogy kitűzött programmunk szerint első sorban az egyházpolitikai kérdéseknek a kedélyek lecsillapítására szükséges végrehajtás útjáni napirendről való levétele mielőtt megtörténhetvén, egész szabadon és határozottan az alkotások terére léphessünk.

Kérem a t. házat, ily értelemben méltóztassék kijelentéseimet tudomásúl venni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Bartók Lajos jegyző: Győrffy Gyula!

Győrffy Gyula: T. ház! Nem szándékozom az igen t. miniszterelnök úr által előterjesztett programm iránti bizalom kérdésével egyáltalában foglalkozni. *(Halljuk! Halljuk!)* Mindazok, a kik erre illetékesek voltak, nyilatkoztak az én nevemben is. Magam részéről e tekintetben csupán egyet kivánok megjegyezni, *(Halljuk! Halljuk!)* azt, hogy a t. miniszterelnök úr saját kijelentése szerint programmjául az előbbi, a lelépő kormány programmját fogadta el teljes mértékben. Hát azt hiszem, bővebb magyarázatot és indokolást az részemről nem igényel, hogy ha már azon programmot, melyet egy Wekerle és egy Szilágyi képviselt a házban, nem támogattam, még kevésbbé fogom azt az ő miniszterelnöksége alatt alakúlt kormány vezérlete alatt támogatni, mert alig lehet kilátásom arra, hogy ők engem inkább, mint elődeik, meggyőzzenek. *(Derültség a szélsőbalon.)*

Hanem, ha felszólalok, t. ház, az történik egy incziden dolog folytán, a mely itt a ház színe előtt folyt le, a melyet én igen lényeges kérdésnek tartottam a múltban épen úgy, mint tartom a jelenben és a jövőre nézve is. Értem a szász-kérdést és ezzel kapcsolatosan a nemzetiségi kérdést. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én itt a házban állandóan figyelemmel kisértem t. szász képviselőtársaimat s mint a nemzetiségi és szász-kérdés ismerője, mindannyiszor, valahányszor ők valamely ténybeli tévedést akartak itt a házra disputálni vagy pedig tényt akartak félremagyarázni, iparkodtam azokat rektifikálni. Különösen kötelességemnek tartom ezt ma azért, mert tegnap is megtörtént, hogy a t. miniszterelnök úr itt a szász képviselő urakkal az egész ház szeme láttára tárgyalásokba bocsátkozott. *(Igaz! Úgy van! a balés a szélső baloldalon. Ellenmondások a jobboldalon.)* Hiszen, t. képviselő urak, ahhoz a miniszterelnök úrnak joga van, azonban gyanúsakká válnak ezen tárgyalások akkor, a midőn úgy a

Digitized by Google

szász képviselő urak a maguk követeléseit itt a házban bejelentik szemben a kormánynyal s arra a miniszterelnök úr válaszolva, interimisztikus tárgyalásokat folytat, mert az minden szemlélőre azon benyomást teszi, hogy itt tulajdonképen kiegyenlítési tárgyalások folynak. Mindazonáltal, t. ház, kötelességszerűleg elfogadom a t. miniszterelnök úrnak azon kijelentését, hogy ő paktumot nem kötött. Azonban meg fogja engedni, hogy ezen kijelentését illetőleg kritikai vizsgálódásba bocsátkozhassam. És ezzel kapcsolatosan rá kell térnem Zay képviselő úr, *(Egy hang balfelől: Vezér!)* mint a szász néppárt jelenlegi vezérének felszólalására, — mert időnkint változik a vezérük, a mint majd rá fogok térni, — így például 1888-ban Meltzl Oszkár volt a vezérük. Zay képviselő úr ma egyenesen kijelenti és iparkodik formúlázni azon programmot, a melynek megvalósítását ő a t. kormánytól várja. Ezen programm igen érdekes, mert tényleg simúlékonyságot mutatván a magyar állameszme és az egységes politikai nemzet iránt, — elég ravaszúl elhallgatván az egységes politikai nemzetet jelző »magyar« kifejezést, — alkalmas arra, hogy a t. házat és így a nemzetet a szász néppárt programmja és annak valódi czélzatai iránt megtéveszsze. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mire alapítják a szász képviselő urak programmjukat? Az 1848 előtti Erdélyre, a melynek három nemzete volt: a magyar, székely és szász. Ebből deriválják összes jogaikat. Mit jelent ez, t. ház? A szász képviselő urak az unió-törvényt, mely az egységes magyar államot és az egységes politikai magyar nemzetet megteremtette, már 1848-ban sem fogadták el és azóta 1867-ig állandóan küzdöttek ellene. Fenn akarták tartani az egységes magyar államban is, mint a trium nationum egyik tagja, különleges, kiváltságos helyzetüket az egységes magyar nemzettel szemben. Következetesen fenn akarták tartani az egységes magyar államban is azon különleges és kiváltságos helyzetüket, melyet mint az egykori trium nationum tagja élveztek, érvényesíteni akarták az egységes politikai magyar nemzettel szemben is saját faji egyéniségüket, mintha a trium nationumból csupán a székely esett volna ki.

Ha önök az 1848 előtti történeti fejlődésre hivatkoznak, t. uraim, méltóztassanak példát venni a más két nemzet eljárásáról. Az unió törvényét Erdély más két nemzete minden aggály, minden fentartás nélkül, teljes bizalommal elfogadta; hozzájárúlt, lemondott még nagyobb privilegiumokról, mint a minőkkel a szászok birtak, panasz nélkül beolvadtak az egységes államba és az egységes nemzetbe; és önök mégis, mert a trium nationum egyik kiváltságos, különleges tagja voltak, 1848 után is megmaradtak ezen kiváltságos helyzetben. És mit tapasztalunk, t. képviselőház, 1867. óta? Azt, hogy a szász képviselő urak itt e házban állandóan ezen privilegizált helyzetet óhajtják a maguk, a saját fajuk számára fentartani. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Sikerült a magyar törvényhozásnál a másik két társnemzet hátratételével saját privilegiumaikat a szász földre, az úgynevezett Királyföldre nézve fentartani, sikerült a más két politikai nemzet megsértésével egyházi terheiket államköltségen váltatni meg, a míg Erdély más két nemzete maga fizeti azt. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Sikerült önöknek saját faji és nemzeti jellegüket megóvni a Királyföldön nyelvileg és kulturailag, mert onnan igyekeztek a magyar nemzet jogos igényeit kiszorítani; sikerült ezen kiváltságos helyzetüket politikailag is fentartani, mert a m'g a másik két nemzete az egykori Erdélynek, ha az általános törvények által biztosított jogaikban sérelmet szenvednek, a törvény rendes útján kíván orvoslást, polgárai e sérelmek alapján fajilag nem szervezkedik, hanem megy a szolgabíróhoz, alispánhoz és belügyminiszterhez és bíróságokhoz, önök ellenben e sérelmek ürügye alatt, helyesebben faji kiváltságaik fentartása érdekében, minduntalan a törvényhozáshoz fordúlnak, párttá szervezkednek és minduntalan a törvényhozásnál követelődznek, minduntalan mint népcsoport jelennek meg és itt folytonosan alkudozásokba bocsátkoznak velünk. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Hisz nem az első ilyen jelenet az, t. képviselőház, a mit Zay képviselő úr ma és Meltzl úr tegnap a miniszterelnök úrral eljátszottak. 1888-ban ugyancsak Meltzl Oszkár képviselő úr, a mikor a szász képviselők nem voltak a szabadelvű párt tagjai, mikor a szabadelvű párt között és közöttünk paktum egyáltalán nem volt, a mikor saját szavazataikat itt nyíltan kínálták a kormánynak, akkor ő ugyancsak felsorolta a szász néppárt követeléseit s hogy a t. miniszterelnök úr *(Halljuk! Halljuk!)* ezen politikai programmnak, a melyet a néppárt programmjaként ismerünk, a jelentősége iránt tájékozva legyen, utalok ugyancsak Meltzl Oszkár képviselő úrnak itt e házban akkor tartott beszédére, melyben ő egyenesen kijelenti *(Olvassa)*: »Normális viszonyok közt, a parlamentáris élet rendes menetében politikai pártok szabadon képződnek, azon politikai közös meggyőződés, illetőleg érdek-szolidarítás alapján, mely az egyeseket tömörülésre, egyesülésre hívja fel. Nálunk, értem a szászokat, ez részben másként áll; mi ugyan képeztünk egy pártot egymagunkra, mert hiszen van közös politikai meggyőződésünk,

Digitized by Google

vannak közös érdekeink, van közös programmunk, hanem azon sajátságos antagonizmusnál fogva, mely közöttünk és a magyar államhatalom között különös, sajátságos okoknál fogva kifejlődött«; ennélfogva nekik külön kell alakúlniok. Tovább: »az az ép oly téves, mint sajnos körűlmény, hogy a mi politikai magunktartása olyannak tekintetett, mely elvi ellentétben áll magával a magyar állameszmével, másfelől pedig a mi kivánságaink minősége és természete, mindez, t. képviselőház, arra késztet bennünket, hogy mi első sorban az állam és államhatalmat képviselő kormánynyal, legyen bárminő a neve, mert nem beszélek itt egy bizonyos konkrét kormányról, hanem a kormányról in abstracto, mondom, mi arra vagyunk utalva, hogy mi első sorban keressük az államot képviselő kormánynyal a kölcsönös megértést és ha csak lehetséges, csatlakozzunk hozzá, habár egyébként talán nem is értünk vele egyet.«

No, mélyen t. miniszterelnök úr, ha ezen programm politikai értékét komolyan akarja mérlegelni, akkor erre a forrásra utalom s ebből ki fog tűnni az, a mit egy törvényhozás s a kormány feje e házban soha el nem ismerhet, ki fog tűnni, hogy ebben az országban csak oly politikai programm létezhetik, a melyet Debreczenben épúgy választási programmúl lehet kitűzni, mint Nagy-Szebenben; *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* másodszor pedig ki fog tűnni az, hogy ily antagonizmus az államhatalom és egy csoport, egy faj között megengedhetetlen ebben az országban. S ha ezekről majd meg fog a t. miniszterelnök úr győződni, akkor a törvényhozást és a szabadelvű pártot nem fogja abba a kényes helyzetbe hozni, hogy a szászok ilyen kivételes és privilegizált követeléseit törvényhozásilag alkutárgyként adja meg nekik. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Mert hiszen, t. képviselőház, ha ezen urak az egységes magyar államot és egységes politikai magyar nemzetet intézményeivel együtt őszintén elfogadják, úgy, a mint azt Erdély más két nemzete elfogadta és ahhoz csatlakoznak, akkor, ha vannak sérelmeik ez országban és hazában: azokkal tessék úgy, mint a többi magyar állampolgár, a törvény rendes útjára menni, mert hiszen elég birtosítékot találnak a miniszterelnök úr nyilatkozataiban is — ha találnak, mint a hogy kell, hogy találjunk mindannyian, — hogy a mi törvényeinkben jogok egyesek, felekezetek vagy testűletek részére biztosítva vannak, azokat a kormány köteles érvényre emelni. És épen az teszi a miniszterelnök úr nyilatkozatát gyanússá, hogy a szász követelésekkel szemben hivatkozik csupán a törvényes jogok érvényesítésére. Remélem, nem azt jelenti ez, hogy a többi állampolgárok ezen remediumhoz hiába folyamodnának; remélem, azt jelenti, hogy ezt érvényre juttatni a többire nézve is épúgy el van határozva, mint a szászokra nézve. Meg vagyok tehát arról is győződve, hogy azok a különleges, specifikus követelmények, melyeket a t. szász képviselő urak itt emelnek, érvényesűlni és honoráltatni nem fognak a miniszterelnök úr által sem.

Most, t. ház, ezen ártatlan szász néppárt-programm ismertetésében menjünk tovább; mert vannak ezen programmnak részletes sérelmei, a melyek egyenesen a magyar államiság, a magyar törvényhozás tekintélyébe ütköznek. Jelesen akkor, 1888-ban, a szászok vezére, Meltzl képviselő úr a többi közt e házban sérelmül hozta fel, hogy ime a nemzeti méltóságról kénytelenek voltunk lelépni, az unió-törvényben annyi elismerésben sem részesűlünk, hogy kilencz miniszter között egyetlen szász miniszter foglalna helyet, *(Derültség a szélső baloldalon.)* mert, így szól Meltzl Oszkár képviselő úr: *(Olvassa.)* »Hiszen elvesztették mindenekelőtt azon kiváló államjogi állást, melyet évszázadokon át elfoglaltak; és ők, kik Erdély államjogi rendszerében, mint a politikailag jogosúlt és egyenjogú három nemzet egyike, mindig gyakoroltak az őket alaptörvényileg megillető befolyást úgy a törvényhozásban, mint a kormányzatban, most odajutottak, hogy például kilencz magyar miniszteriumban egészben véve két szász származású hivatalnokuk van és ezek is középszerű állásban.«

Tehát miniszterük nincs, magasabb állásban képviselve nincsenek; ez is sérelmük.

De tovább folytatják, t. ház. Kijelenti Meltzl képviselő úr, hogy követeléseik, melyek őket, mint fajt, illetik meg az államban, s melyeknek elismerését a faj iránt követelik, oly ellentétet képeznek az állam és a szászok közt, hogy ebben kompromisszum lehetetlen.

Mindezt Meltzl képviselő úr mondta, mikor még az ellenzéken foglaltak a szász képviselő urak helyet, és később kijelenti Meltzl képviselő úr ezen beszédében, itt e házban, hogy ha az általam elősorolt, illetőleg a szász néppárt programmjában foglalt követeléseket hajlandó a magyar állam, illetőleg a kormány megadni, készek a szabadelvű pártba belépni.

Az igen tisztelt miniszterelnök úr hivatkozik rá, hogy a szász képviselők nem most léptek a szabadelvű pártba. Ebben tudomásúl veszem azt, hogy tehát követeléseik kiegyenlítése régen megigértetett és hogy a miniszterelnök úr hajlandó csupán ezen igéretet tettleg és teljes mértékben beváltani.

Ily kijelentések és nyilatkozatok után engedjen meg a t. miniszterelnök úr, de neki, kinek multját e szász néppárt-programmal szem-

Digitized by Google

ben ismerjük, nincs joga azon megütközni, hogyha őt tegnap sovinizmussal, ma pedig túlengedékenységgel vádolják; neki nincs joga e két vád között ellentétet keresni, mert vádlói arról csakugyan nem tehetnek, hogy tegnap talált rá a sovinizmus Szolnok-Dobokában és Beszterczе-Naszódon, ma pedig talál rá az engedékenység a paktum miatt itt a házban. *(Tetszés a szélső baloldalon.)* Nem a vádaskodók hibája, hogy ily rövid idő választja el a két dolgot egymástól, t. miniszterelnök úr.

Mindezeknél fogva én sajátszerűnek tartom azt, hogy a szász képviselő urak itt e házban a közjogi alapot is, mint politikai programmot, felállítják. Zay képviselő úr itt is szász bölcseséggel utoljára helyezi ezen programmot. Miért? Mert előbb már a szász kivételes követelmények teljesítését sikerült biztosítani, de ha el nem érte volna ezen biztosítékot, akkor a közjogi alap rendíthetetlen támogatásának biztosítását Zay t. képviselő úr és társai többé nem a szabadelvű pártban látták volna, hanem bizonyára más közjogi pártban vonták volna meg magukat. Hiszen azért sietett a t. miniszterelnök úr mindenáron a szabadelvű párt kebelében megtartani őket a közjogi alap védelmére.

Mindezeknél fogva, t. képviselőház, talán felesleges arra is reflektálnom, hogy nem volt szükséges Müller szász püspök úrnak a t. miniszterelnök úrral leveleznie, nem volt szükséges a szász képviselők küldöttségét fogadni, elég volt egyesekkel érintkeznie, elég volt egyesek útján és itt a házban azt a kijelentést megtennie, hogy ő Zay t. képviselő úr és társai különleges érdekeit ápolni kész, a paktum azonnal létrejön. Felesleges volt tehát a t. miniszterelnök úr részéről gr. Apponyi Albert idevonatkozó, képletes formában emelt vádját visszautasítani, mert a formai érintkezés nélkül is itt a ház színe előtt ténynyé vált az, hogy a t. miniszterelnök úr a szász urak támogatására annyira rá van utalva, hogy az ára felett itt nyiltan alkudozik.

Egyebekben pedig ismétlem, hogy a t. kormány programmja iránt semmi okom sincs bizalommal viseltetni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: *(Csenget.)* Szólásra senki sincs feljegyezve. Kíván még valaki szólani? Miután senkisem kíván szólani, a diskussziót berekesztem. A mai ülésnek semmi egyéb tárgya nincs. Holnap — a mult hét szombatján hozott határozat szerint — ülést a ház nem tart; a csütörtök délelőtt 10 órakor kezdődő ülésre pedig szintén már a szombati ülésen meg lett állapítva a napirend, t. i. a vallás- és közoktatásügyi tárcza 1895. évi költségvetése. Ez lévén a következő ülés tárgya, az ülést berekesztem. *(Felkiáltások: Éljen az elnök!)*

(Ülés vége d. u. 1 óra 10 perczkor.)

Digitized by Google

414. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 24-én, csütörtökön,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvény bemutatása. — Mentelmi bizottság jelentései: Luby Géza, Sima Ferencz, Sima Ferencz és Balogh János, Tisza István és Purgly János, Szász Károly, b. Sennyey István és végül Holló Lajos és Bartha Miklós mentelmi ügyeiben. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Pénzügyminiszter az 1892. évi közösügyi zárszámadásra és az 1894. évi közösügyi kiadásra Magyarország által pótlólag fizetendő összegről szóló törvényjavaslatot nyujt be. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: b. Bánffy Dezső, Josipovich Imre, Lukács László, Perczel Dezső, Erdély Sándor, Wlassics Gyula, gr. Festetits Andor, Dániel Ernő, b. Fejérváry Géza.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: T. ház! Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Molnár Antal jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett felszólalók névjegyzékét gr. Esterházy Kálmán, a javaslatok ellen felszólalókét pedig Bartók Lajos jegyző úr fogja vezetni.

Kérem, méltóztassanak meghallgatni a múlt ülés jegyzőkönyvét.

Molnár Antal jegyző *(olvassa a január hó 22-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: A jegyzőkönyv ellen nincsen semmi észrevétel, s így az hitelesítve van.

Bemutatom a szegedi magyar királyi államfogház-őri személyzetnek Sima Ferencz képviselő által beadott kérvényét az 1893 : IV. tcz. reájok vonatkozó részének módosítása tárgyában.

Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatik a ház kérvényi bizottságának.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: Krajtsik Ferencz, a mentelmi bizottság előadója!

Krajtsik Ferencz előadó: T. ház! A képviselőház mentelmi bizottságának megbízásából van szerencsém jelenteni, hogy a mentelmi bizottság a hozzá tárgyalás és jelentéstétel végett utalt mentelmi ügyek közül a következőket tárgyalta le: a Luby Géza (Irom. 780), Sima Ferencz (Irom. 782), Sima Ferencz és Balogh János (Irom. 783), Tisza István és Purgly János (Irom. 785), Szász Károly (Irom. 784), b. Sennyey István (Irom. 781) és a Holló Lajos és Bartha Miklós (Irom. 779) mentelmi jogának felfüggesztésére vonatkozó megkereséseket. Kérem a t. házat, méltóztassék e jelentések kinyomatását és a ház tagjai közt való kiosztását elrendelni, és annak idején napirendre tűzésük iránt intézkedni.

Elnök: A kinyomatás és szétosztás a beadott jelentésekre vonatkozólag elrendeltetik, napirendre tűzésük iránt pedig a ház később fog alkalmas időben határozni.

Napirenden van, t. ház, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1895. évi költségvetésének (Irom. 716) tárgyalása. A szó illeti az előadó urat.

Fenyvessy Ferencz előadó: T. képviselőház! Azon költségvetés, a melyet e perczben a pénzügyi bizottság nevében és megbízásából a t. háznak szives elfogadásra ajánlani bátor vagyok, azon költségvetések közé tartozik, a melyeknek tárgyalásánál, majdnem minden tételnél nem az előirányzott összegek nagysága, hanem ellenkezőleg azok csekélysége miatt

Digitized by Google

tétetnek kifogások. És hiába emelkedik évről-évre maga a budget, hiába duzzadnak e költségvetésben a számok, a régi kifogás mindig új marad, hogy tudniillik a magyar nemzeti egységes kultura fejlesztése érdekében mindez a megduzzadt költségvetés csak kevés és nem elegendő. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Pedig, t. ház, ebben a költségvetésben is tetemes emelkedések mutatkoznak. Igy például rendes kiadásúl elő van irányozva 9,589.000 forint, tehát kerek számokba beszélve 900.000 forinttal több, mint a múlt évi költségvetésben.

Az átmeneti költségvetésben előirányzott 314.000 forint, tehát 100.000 forinttal több, mint tavaly. A beruházásoknál elő lett irányozva 3,360.000 frt, tehát közel kétmillió forinttal több, mint az előző évben, vagyis összevéve rendes kiadásokat, kiadási tételeket és czímeket, azt találjuk, hogy az idei költségvetésben rendes kiadások többlete kitesz körülbelül hárommillió forintot, szemben az előző év kiadásaival. Ha pedig a bevételeket, — a rendes és átmeneti bevételeket, — tekintjük, itt is közel kétmillió forint többletet látunk.

Ha most már az összes kiadásokat és bevételeket összehasonlítjuk az előző év bevételeivel és kiadásaival, azt találjuk, hogy az idei költségvetés tiszta többlete 959.703 frt.

T. ház! Azt lehet mondani, minden czímnél emelkedést találunk az idei költségvetésben. Például nagyobb emelkedés mutatkozik a népnevelésnél, a mit a t. ház bizonyára örömmel konstatál. Itt 5.000 frt hiján 300.000 frttal több irányoztatott elő mint a tavalyi költségvetésben.

Madarász József: Nagyon csekély!

Fenyvessy Ferencz: Csak az adózó nép megbirja!

Madarász József: A hadügyit megbirja!

Fenyvessy Ferencz: Az egyházak czímnél 100.000 forinttal lett több előirányozva. Felsőbb oktatási intézeteknél, ideértve a budapesti, kolozsvári egyetemeket és a József-műegyetemet, 51.000 forinttal több irányoztatott elő, a gimnáziumok czímnél 51.000 forint, a reáliskolák czímnél 27.000 forint, a nem állami iskolákra fordítandó állami segélyek czímnél az idén közel 100.000 forinttal több vétetett föl, mint tavaly. És mégis, t. ház, — és ezzel reflektálok Madarász József t. képviselőtársam közbeszólására, — igazat kell adnom, hogy mindezen emelkedések és költségszaporúlatok, és emelkedett előirányzatokkal szemben is, ha azon kérdést tenné fel csekélységem előtt bárki is: vajjon ezen emelkedett budget elégséges-e a magyar nemzeti kultura nagy czéljaira, hogy úgy mondjam nagy missziójának betöltésére: kénytelen volnék tiszta lélekkel azt felelni, hogy nem elégséges. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

De hiszen nem szabad feledniink, hogy voltaképen a kulturának, a czivilizácziónak terjesztésére, a közmüvelődés előmozdításának czéljaira sohasem elég semmi, mert egy fejlődő államban, a milyen Magyarország, egy fejlődő nemzetnél, mint nálunk, a kulturigények és szükségletek folyton és folyton rapid emelkednek, szaporodnak, és azok kielégítésével lépést tartanunk alig lehet. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Igaza van közbeszóló t. képviselőtársamnak. E budget egyetlenegy czíménél sem elégedhetünk meg az előirányzott költségekkel.

Ha tekintjük a felsőbb oktatás szükségét, ha nézzük a tanárképző, tanítóképző-intézetek fontos állami feladatait; ha tekintjük az ipari és kereskedelmi szakiskolákat; ha tekintjük az iparmüvészeti szakoktatást; ha nézzük a kisdedóvodák államfentartó roppant fontosságát; ha tekintjük az emberbaráti intézmények segélyezésének csekély voltát; ha nézzük összes közmüvelődési intézeteinket, a muzeumot, az országos képtárt és a történeti képcsarnokot; ha nézzük a zene- és színmüvészeti akadémiát, a technologiai iparmuzeumot, a festészeti mesteriskolát: mindezeknél, t. ház, nem találunk egyetlenegy kulturintézményre sem, melyre nézve elmondhatnók azt, hogy többet rá áldozni már felesleges vagy nem volna érdemes. Épen abban áll az igen nehéz, de bölcs kormányzati politika, hogy csekély eszközökkel lehessen felmutatni tisztességes, elegendő eredményeket. És ha erre a térre viszem a vitát, és úgy állítom fel a kérdést, hogy vajjon az adott helyzet és az adott pénzügyi viszonyok mellett az ország adófizető polgárainak súlyos megterheltetése nélkül vajjon eleget vagy annyit áldoztunk-e a magyar kulturára, a mennyit ez idő szerint áldoznunk szabad volt és lehetett; erre igennel, még pedig határozott igennel kell válaszolni. *(Igaz! Úgy van!)* Igenis, t. képviselőház, ebben az — elismerem — szük keretben is lehet, abban is képesek vagyunk magyar nemzeti kulturpolitikát követni; igenis, ebben a szük keretben is lehet a magyar és európai czivilizácziót tovább fejleszteni, annak haladását biztosítani; igenis ebben a szük keretben is, ezekkel a még mindig csekély eszközökkel is lehet nagyobb eredményeket felmutatni, ha a magyar társadalom, a magyar állam és nemzetgyülés intenczióinak megfelelőleg átérzi azt, a mit egy nagy államférfiu mondott, hogy a magyar nemzetnek jövője tisztán csak a kultura kérdése, hogy e nemzetnek jövője attól és csak attól függ, hogy a czivilizáczió szempontjából miképen és mennyiben tudja megelőzni és túl-

Digitized by Google

haladni azon népeket, a melyekkel együtt az országban lakunk és élünk. Ez a költségvetés, t. képviselőház, csak egyszerűen egy mágnestű, a mely a hajónak csak irányt mutat, de magát a hajót előbbre vinni nem képes; arra van hivatva a bölcs kormányzási politika, erre van hivatva egy kulturprogramm, annak erőteljes, szigorú végrehajtása; s minthogy úgy értesültem, hogy ezen kulturprogrammot az igen t. miniszter úr a mai napon akarja e házban megismertetni, a magam részéről befejezem felszólalásomat, egyszerűen annak kijelentésére szorítkozva, hogy míg egyfelől teljes készséget állok a t. ház rendelkezésére, ha velem bármely czímnél, mint előadóval, parancsolni méltóztatik, másrészről pedig ezen költségvetést, mint kulturánk, előrehaladásunk, czivilizációnk eszközeit, még egyszer kérem a képviselőházat, hogy a részletes tárgyalás alapjául elfogadni kegyeskedjék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Molnár Antal jegyző: Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter! *(Halljuk! Halljuk!)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Mindenekelőtt legyen szabad kijelentenem, hogy az igen tisztelt, kitünő hivatalbeli elődöm által előterjesztett költségvetést magamévá teszem, és az ezen költségvetés számtételeiben kifejezésre jutott kulturpolitikáért a felelősséget elvállalom, *(Helyeslés jobbfelől)*.

Ámbár a t. ház, hagyományos méltányossági érzete alig kívánja tőlem, a ki csak néhány napja, hogy vezetem ezen tárczának az ügyeit, hogy minden részletre kiterjedő programmot adjak, és habár azt sem várná tőlem, hogy az egyes budgettételek megett rejlő adminisztrativ intézkedéseket oly részletességgel ismerjem, mint a hogyan ezt ismernie kell annak a miniszternek, a ki a költségvetést előterjesztette, vagy annak a miniszternek, a kinek több ideje volt ezzel foglalkozni: mégis, t. képviselőház, érzem és tudom, hogy a parlamenti kötelességek egyike elől sem szabad kitérnem. *(Helyeslés jobbfelől.)* A t. képviselőháznak joga, sőt kötelessége számon kérni azt, hogy az, a ki Magyarország legféltékenyebben őrzött kincsének, Magyarország kulturügyének vezetésére hivatott ez idő szerint, közölje azokat a főbb elveket és irányokat, a melyeket követni óhajt, hogy azonnal bírálatot mondhasson a képviselőház arra nézve, hogy helyes, czéltudatos, a nemzet nagy, egyetemes érdekeinek megfelelő módon folytatják-e és vezetik-e e szépen megkezdett kulturmunkát. De mert egyúttal semmi egyéni, semmi szubjektiv körülmény nem ok arra, hogy a parlament budget-ellenőrzésének joga csorbúlást szenvedjen, azért én ezen igen rövid idő alatt is, tőlem telhetőleg, igyekeztem ezen budget-tételekkel megismerkedni, de mégis, ha erre szükség lesz, a t. képviselő urak rendelkezésére bocsátom a miniszterium szakközegeit is a részletes tárgyalásnál adandó felvilágosítások czéljából.

És most engedje meg a t. ház, hogy kerülve minden hangzatos szólamot, kerülve még az úgynevezett theoretikus okoskodásokat is, a legnagyobb tárgyilagossággal és egyszerűséggel fejtsem ki azokat az alapelveket, és jelöljem meg azt az irányt, melyeket követni óhajtok. *(Halljuk! Halljuk!)* Tisztelettel kérem a házat, hogy azokat szigorú, de igazságos és jóakaratú bírálatában részesíteni méltóztassék. *(Helyeslés.)*

Talán helyesen cselekszem, t. ház, ha beszédem rendjében először foglalkozom a kultusz kérdéseivel s azután áttérek a közoktatás kérdéseire. *(Halljuk! Halljuk!)*

A kultuszpolitika terén eddig elintézetlenül maradt két egyházpolitikai törvényjavaslatra vonatkozólag az igen t. miniszterelnök úr a kormány általános programmjának kifejtése alkalmával már tüzetesen és határozottan nyilatkozott. Én csak ismételhetem, hogy az ezen törvényjavaslatokban lefektetett alapelvek integritásához feltétlenül ragaszkodunk. *(Helyeslés.)* De ha a kedélyek izgalmát, az annyira szükséges és kivánatos felekezeti békének érdekében és az országgyűlés másik t. házával a konfliktust megszüntethetjük oly módosításokkal, *(Halljuk! Halljuk!)* melyek az elvek integritását nem érintik, igen természetes, hogy végzetes politikai hibának tartanám a szavakhoz való merev ragaszkodást. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Derültség és felkiáltások balfelől: Miért helyes?)* Erre azt válaszolom a t. közbekiáltó képviselő uraknak, hogy azért, mert a kérdés mai fejlődése stádiumában egészen czéltévesztett a szavakhoz való merev ragaszkodás. *(Helyeslés jobbfelől.)* Azt pedig remélem, sőt politikai reputáczióm önérzetében el is várhatom mindenkitől, hogy feltegye rólam, ki ezen házban ezen kérdésekről már többször nyilatkoztam, hogy a lényeget feláldozni nem fogom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Én t. ház, kész örömmel vállalkoztam és vállalkozott az egész kabinet azon nagy politikai harcz és küzdelem után mintegy természetszerűleg adott kötelesség teljesítésére, hogy iparkodjunk a mi t. ellenfeleinket kiméletes eljárással megnyugtatni, hogy iparkodjunk magunktartásával azt a meggyőződést kelteni, a mit egyébiránt csak tévedésből és félreértésből nem tulajdonítottak az előttünk levő kabinetnek, hogy tudniillik mi a vallásosságot és a vallásos érzület ápolását a magyar állam rendje egyik

Digitized by Google

kardinális biztosítékának tartjuk, és annak erkölcsi tekintetben a legnagyobb erőt tulajdonítjuk, *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* az érintkezésben pedig az egyházzal és felekezetekkel mindenesetre még a jogos érzékenységet is kímélni akarjuk. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Vezérelveműl, t. ház, az lebeg előttem, hogy az állam szuverénitásából folyó legfőbb felügyeleti jog gyakorlásában minden egyház és felekezet fellelje legigazabb, legpártatlanabb védőjét. Igen természetes, hogy ott, a hol szükséges és a hol más eszköz már rendelkezésünkre nem áll, az állam tekintélyének egész erejét igénybe venni kötelességeműl ismerem. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Most, t. ház, nagybecsű engedelmükkel áttérek az egyes kérdésekre és először is a katholikus önkormányzat, az autonómia kérdésére. *(Halljuk! Halljuk!)* Nem hiszem, t. ház, hogy ma már valaki kételkednék azon, hogy a katholikusoknak joguk van az autonómiára, az önkormányzatra. Azt a jogot, a melylyel a többi vallásfelekezetek bírnak, a katholikusok is megkívánhatják a maguk részére. *(Általános helyeslés.)* Igen természetes, hogy a különböző egyházak és felekezetek autonómiája nem lehet mereven egyenlő, és hogy a különböző autonómiának tartalmát nem lehet mereven egyenlő szabályok alá foglalni, mert hisz az egyházi önkormányzati jog tartalmára nézve mindig két feltétel az irányadó. Az egyik az egyházi tervezet, a hitelvek, az erkölcstan, a diszciplina, a melyeket az illető vallás magáénak vall, a másik pedig azok a közjogi intézmények, a melyek ős időktől fogva úgy az egyház, mint a magyar állam szilárdságának egyik legfőbb biztositékáúl ismertettek el. Így tehát a katholikus autonómiának, a katholikus önkormányzat tartalmának határai adva vannak. Egyfelől adva vannak a katholikus egyház isteni rendelésen alapúló hierarchiai szervezetében, mert hisz a mi egyházunk isteni kinyilatkoztatáson alapszik.

Ugron Gábor: Ez nem tartozik az államra! *(Mozgás).*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Most nem az államról, hanem a katholikus autonómiáról és a katholikus tanokról van szó. A sacerdocium nem a hívektől nyeri jogait és kötelességeit, hanem a mi vallásunk, a katholikus vallás szerint, minden joghatóság felülről jön. *(Zaj balfelől.)* A közbeszóló képviselő uraknak ismételten ki kell jelentenem, hogy én most a katholikus vallás álláspontjáról fejtegetem a katholikus vallás tanait. *(Zaj.)* Ha pedig valamely egyházi önkormányzat tartalmának megállapításáról van szó, akkor nem lehet figyelmen kivül hagyni azt, hogy annak az egyháznak melyek a hitelvei, melyek az erkölcsi tanai. Másfelől annak adott határait képezik az apostoli király legfőbb kegyúri jogai. Korai és talán nem is ide tartozik arról részletesen szólni, hogy a katholikus autonómia minő tartalommal birjon a részletekben? Ebben is, mint mindenben, Deák Ferencz találta el a helyes szót, tudniillik hogy az államnak nincsen joga meghatározni, hogy milyen legyen a katholikus autonómia, hanem csak azt határozhatja meg, hogy milyen ne legyen az.

Polónyi Géza: Ezt már hallottuk!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Mindenesetre Polónyi Géza t. képviselő úr hallotta, mert behatóan foglalkozik az autonómia kérdésével, és így Deák Ferencz jellemző mondását mindenesetre jegyzetei közé vette. Én csak jelezni akartam, hogy az a sokat hangoztatott egyenlőségi elv nem lehet a katholikus autonómiának rendezési elve, . .

Ugron Gábor: Dehogy nem! Az 1848-iki törvények rendelik! *(Zaj.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: . . . azaz nem lehet, hogy a katholikus autonómiának ép oly tartalma legyen, mint a protestáns autonómiának. *(Mozgás balfelől.)* A katholikus autonómia t. ház, nem is lehet oly bő tartalmú, mint a protestáns. *(Mozgás balfelől.)*

Ugron Gábor: Miért ne lehetne?

Polónyi Géza: Bízzuk ezt a katholikusokra! *(Zaj.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Épen Polónyi Géza t. barátom és képviselő úrnak akartam megjegyezni, mert ő kérdezte ebben a házban számtalanszor, hogy akkor minő tartalommal bir hát az autonómia. Higyje el a képviselő úr, hogy ebben a keretben is még elég bő tartalma lesz az autonómiának. Másutt is van katholikus autonómia, és azért nem panaszkodnak, hogy nincsen elég fontos ügyköre az önkormányzati tevékenységnek. Az egyháznak világi vonatkozású belügyei, az egyházi alapítványok, az iskolák, nem mondom, minden, de bizonyos vagyoni ügyekre vonatkozó tevékenység mind magvát képezheti a községi, az esperességi, a megyei és országos autonómiának. *(Úgy van! jobbfelől.)*

T. ház! Nézzük már most, mert hisz az a főkérdés, a melyre nekem válaszolnom kell, hogy tudniillik mit szándékozik a kormány ebben az irányban tenni. *(Halljuk! Halljuk!)* Vizsgáljuk meg előbb azt, a mi történt eddig. Ezzel nem lesz felesleges foglalkozni. Én, t. ház, kimondom őszintén, hogy sajátságos vonása ennek a mi katholikus autonómia-történelmünknek, hogy míg más kérdéseket az idők folyása érlel és tisztáz, addig sajátszerűleg ez a kérdés az idők folyamán kissé elhomályosodott. Méltóztassanak a történeti rendet becses figyelmükre méltatni. 1871-ben Simor János a deputációt ő Felsége

Digitized by Google

elé vezeti, és kéri az 1871-iki önkormányzati szervezeti munkálatnak megerősítését, jóváhagyását. Ezen időtől fogva ez ügyben nagyon csekély dolgok történtek, melyeket alig érdemes fölemlíteni; az ügy pihent 1893-ig, mikor az igen t. előadó úr, Fenyvessy Ferencz igen t. barátom, egy határozati javaslatot terjesztett a ház elé, a mely útasítja a kormányt, hogy törvényes ügykörében tegyen előterjesztést ő Felségének aziránt, hogy a katholikus autonómia létesítése tárgyában a szervezésre és egybehívásra vonatkozólag az engedély minél előbb megadassék.

Ennek folytán nagynevű elődöm, gr. Csáky Albin, a ki mindenben, mint majd látni is fogjuk, a mozgató lelket képezi a kultusz- és közoktatási ügyek vezetése terén, *(Mozgás a szélső baloldalon.)* megindította a tárgyalást a herczegprimással, és ő Felsége beleegyezésével, mint méltóztatnak tudni, megalakúlt a harmincztagú véleményező választmány, és ez a következő határozatot hozta: »Az autonómia szervezésére egybehívandó újabb kongresszus az ő Felsége által annak idején jóváhagyott és ma is érvényben levő választási tervek szerint választandó meg, és hogy csak ezen újabb kongresszus lesz illetékes, hogy arra nézve nyilatkozzék, hogy az 1871-iki munkálat mennyiben lesz használható. Kéri továbbá, hogy az 1871-iki szervezeti szabályokra nézve tüzetes válasz adassék és jelöltessenek meg azok a pontok, a melyek esetleg újabb megfontolás alá lesznek veendők«. Ez a miniszteriumhoz 1894. április 4-én érkezett. Most, t. ház, jelentenem kell azt, a mit már különben hivatalbeli elődöm is bejelentett a háznak, hogy 1894. április 20-án egy püspöki konferenczia tartatott, a melyben már az előkészítő bizottság véleményeitől eltérő megállapodások látszanak fenforogni, mert hisz elhatározta a magas püspöki kar, hogy ő Felségéhez külön felterjesztést fog ezen ügyben intézni. *(Egy hang a szélső baloldalon: Nem kell nekik az autonómia!)* Ily körülmények közt ez most a status quo. Ezt találtam az iratok nyomán. Igen t. hivatalbeli elődöm nem hagyta nyugodni a kérdést, hanem intézkedett, hogy az 1871-iki munkálat már most tanúlmány tárgyává tétessék, bizonyára azon szempontból, hogy jelöltessenek ki azon pontok, a melyek elfogadhatók. *(Zaj és mozgás a szélső baloldalon.)*

Bocsánatot kérek, nem arról van most szó, hogy általában tanúlmány tárgyává tétessék, hanem hogy jelöltessenek ki azon pontok, a melyek ő Felsége által is elfogadhatók.

Igen természetes, t. ház, hogy én föntartom ezen rendelkezést, de ma még nem vagyok képes határozottan nyilatkozni arra nézve, hogy nem fogok-e előterjesztést tenni ő Felségének egyenesen a kongresszus összehívására... *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Polónyi Géza: Ez a helyes! Tessék megcsinálni! *(Halljuk! Halljuk!)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: ... vagy pedig, nem tudom, hogy gyakorlatiasság szempontjából nem helyes-e a másik mód, de, mint mondám, még erre nézve nem határoztam, hogy tudniillik megjelöltessenek azon pontok, a mely pontok el nem fogadhatók, mert így bizonyos meghatározott kerete adatnék előre is a kongresszus működésének.

T. ház! Azt hiszem, hogy hű képét adtam a kérdésnek; azt hiszem, hogy méltóztatnak azt is elfogadni és elhinni, hogy a lehető legkomolyabban és minden körülmények között iparkodni fogunk, hogy ezt a kérdést a megérlelés felé vihessük. De ne méltóztassék elfeledni, t. ház, azt, hogy a katholikus autonómia kérdése első sorban mégis csak a katholikusok ügye, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* s nem lehet oktroyákkal valami nagy eredményeket elérni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Épen ezért mig a katholikus világban magában sem érlelődnek meg tisztán a gondolatok, — mert hiszen méltóztatik látni a nagy ellentétet a világi elemek, az alpapság és főpapság felfogása között — addig, mondom, mindenesetre kötve van a további intézkedések lehetősége. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A másik kérdés, a mire ki kell terjeszkednem a kultuszpolitika terén, a kongrua kérdése. *(Halljuk! Halljuk!)*

Méltóztatnak tudni, hogy a még Trefort idejében működő kongrua-bizottság 1887-ben egy szabályzatot dolgozott ki a kisebb javadalmasok összeírása tárgyában. Ezt a szabályzatot ő Felsége elé terjesztették, ő Felsége azonban nem hagyta azt jóvá, hanem megjelölt előbb öt pontot, a melyek előbb tisztázandók, és csak azután lehet a kérdéshez nyúlni. Nem fogom ezt részletezni, de a dolognak pragmatikájához tartozik, hogy ezen öt pontot a t. ház nagybecsü emlékébe idézzem. Első pont volt a kegyuraság, második a párbér és egyéb szolgálmányok, harmadik a stólajövedelmek és alapítványok, a negyedik a görög-katholikus plébániák ügye, ötödik: megfontolása annak, hogy az erdélyi státus bevonassék-e a kongrua rendezésébe.

Az ügyben aztán ismét pihenés állott be. Ismét gróf Csáky Albin volt az, a ki az ügyet újra kezébe vette és a kongrua-bizottságot szorgalmazta a további eljárásra. Megjegyzem, hogy a kongrua-bizottság még 1887-ben több taggal kibővült. A kongrua-bizottság azt kérte ő Felségétől, hogy ne csak a kisebb, hanem a nagyobb javadalmasok összeíratására vonatkozólag

Digitized by Google

is intézkedhessék, és ezt ő Felsége megengedvén, a szabályzatot elkészítették úgy a nagyobb, mint a kisebb javadalmasok összeírására nézve. Ez ő Felsége elé terjesztetett, és mihelyt ő Felsége helybenhagyja e szabályzatot, határozottan igérem, hogy az összeírás iránt intézkedni fogok. *(Élénk helyeslés.)*

Hock János: Csak az összeírás iránt?

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Először, t. képviselő úr, az első lépést kell megtenni, nem a másodikat. *(Tetszés jobbfelől.)*

És most, t. ház, nagybecsű engedelmével a kultuszpolitika terét otthagyva, áttérek a közoktatásügyi politika terére, és itt különösen arra kérném a t. képviselőházat, méltóztatnék talán, — és ez csak tiszteletteljes kérés — ebben a vitában inkább a közoktatásügyi politika kérdéseire kiterjeszkedni. *(Egy hang balfelől: Azt mi határozzuk el!)* Ez csak kérés, a mit azzal indokolok, hogy néhány éven át a vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetésének tárgyalása alkalmával bizony inkább csak a kultuszpolitika kérdésével foglalkoztunk.

Thaly Kalmán: Voltunk, a kik másról is beszéltünk!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Elismerem, hogy Thaly Kálmán mindenesetre dicséretes kivétel. A közoktatásügyi politika terén legjobb lesz talán azt a sorrendet követnem, hogy először szólok a népoktatásról, aztán a közép-oktatásról és végül a felsőbb oktatásról. *(Halljuk! Halljuk!)*

A népoktatásra vonatkozó területen legelőször azzal a kérdéssel akarok foglalkozni, a melyet ebben a házban már annyi képviselő úr felvetett, — és, mondhatom, erős argumentumok kiséretében és hazafias szellemtől vezérelve, — értem a népoktatás államosításának kérdését. *(Halljuk! Halljuk!)*

Tudom, t. képviselőház, azt is, hogy ez nem izolált kívánság; ez a sajtóban és tanító-körökben is élénk kívánságok tárgyát képezi. Azonban, t. ház, ez a kérdés nem oly egyszerű s különösen nem oly egyszerű erről a felelősségteljes állásról, mint az első pillanatban látszik.

Polónyi Géza: A szászok ellene vannak!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nem azok vannak ellene, hanem az, hogy 14.125 felekezeti népiskola van, és ezeknek állomosítása oly pénzáldozatba kerül, a melyre alig leszünk képesek. *(Igaz! Igaz!)*

Egyébiránt, t. képviselőház, azt hiszem, hogy az iskola lényegében nem az a kérdés, hogy ki az iskolafentartó, hanem az, hogy jó-e az az iskola; *(Helyeslés.)* az a kérdés, hogy a kor színvonalán áll-e az iskola; az a kérdés, hogy a magyar állameszme követelményeinek megfelel-e. *(Helyeslés.)*

S ha, t. képviselőház, módunkban van ezt elérni más eszközökkel is, akkor nem volna helyes népoktatási politika épen az egyik legnagyobb iskolafentartó elemet, az egyházat és felekezeteket megfosztani ettől a jogtól, és ez által valóban igen kényes érzéseket megbolygatni, mert akárhogy méltóztatik is Madarász József képviselő úrnak tagadni, de a felekezet szereti iskoláit.

Madarász József: Tudom!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Azt hiszem, t. ház, hogy vannak a czél elérésére alkalmas módok és eszközök, és ezekre vonatkozólag igen rövid előterjesztést kívánok tenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ez eszközöket, t. ház csak az 1868-iki népoktatási törvény reviziójával lehet elérni. Nekem régen elmélkedésem tárgyát képezte épen a népoktatás ügye, és szándékomban is volt, mint képviselőnek, ezen budgettárgyalás alatt a reviziót sürgetni *(Helyeslés.)* annál inkább, mivel ez teljesen megérlelt meggyőződésem, és mivel tudom, hogy ez nemcsak az én nézetem, de a szakköröknek és talán az egész közvéleménynek már majdnem megérlelt kérdése; talán nem tettem elhamarkodott lépést, midőn már is intézkedtem, hogy a népoktatási törvény reviziója munkába vétessék. Az előadói tervezet megkészítésével megbíztam egy ahhoz értő egyént, az előadói tervezetet közzé fogom bocsátani, és csak ha azt a széles közvélemény megbeszélte, akkor fogom törvényjavaslat alakjában a ház elé terjeszteni. *(Élénk helyeslés.)*

Mert, t. ház, ez a népoktatási törvény több irányban hiányos. Nem fogok a részletekre kiterjeszkedni, de néhányat kénytelen vagyok megjelölni. *(Halljuk! Halljuk!)* Először is semmi tüzetes intézkedést nem tartalmaz arra nézve, hogy mi történjék az olyan iskolával, — én csak a felekezeti iskolákról beszélek most, — mely az előírt feltételeknek megintés daczára sem felel meg vagy mely a magyar állameszme ellenére dolgozik. Ez olyan hézag, a melyen segíteni kell. *(Helyeslés.)* A másik, a mi nagyon lényeges, az, hogy a törvény a felekezeti tanítóképezdéknél az ott alkalmazott tanárok képesítése iránt nem is intézkedik. Ezek némelyike — bocsánat a kifejezésért — igazán botrányos állapotban van. Előfordúl, hogy csak az igazgató állandó, a többi tanár ambuláns. Ha tehát így áll a dolog, hogy törvényünk, még a képesítés tekintetében sem intézkedik, azt hiszem, az első, a mi revizióra szorúl, a tanítóképzés és képesítés ügye. *(Helyeslés. Úgy van!)* S ezt úgy gondolom elérni, — talán kissé a részletekbe vág, de azt hiszem, nem untatom vele a t. házat,

Digitized by Google

(Halljuk! Halljuk!) — hogy megállapítandó a minősítés — mindig a felekezeti tanítóképző-intézetekről beszélek — és a fizetések minimuma s egyenlő feltételek alá helyezendők az állami tanintézetekkel úgy a tanfolyamok, tantárgyak, tanterv, tanórák, mint a minősítés tekintetében. És a mire legnagyobb súlyt helyezek, be kell hozni ezen intézetek tanáraira nézve a valóságos képesítő államvizsgálatot. *(Élénk helyeslés.)* Az országos képesítést állami vizsgálat adja meg. Mert, t. ház, az a felekezet érdeke, hogy képezze a tanítóit; de midőn a minősítés kiterjed az egész ország területére, nem csak a felekezeti iskolákra, akkor senkisem vonja kétségbe, hogy ez állami ügy, országos ügy. *(Élénk helyeslés.)* És ezzel rendkivül sokat érünk el, mert végtére is az iskola a tanítótól függ. Ha a tanító hazafias, szakértő, ezzel sokkal többet el lehet érni, mint gyakran bizonyos kényszerintézkedésekkel, melyek reakciót szülnek. *(Tetszés jobbfelől.)*

A népoktatási ügynek egy másik nagy fogyatékossága a felügyelet hiánya, elégtelensége. *(Halljuk! Halljuk!)* Azt hiszem, hogy az adatokat nem elhallgatni, hanem a t. ház előtt feltárni kell. *(Helyeslés.)* Különben is meg lehet olvasni, gondolom, a jelentésben is, hogy milyen elégtelen ez a felügyelet. Mutatja ezt az a tény, hogy 16.942 népoktatási intézet közül a tanfelügyelők — az 189²/₃. évet véve alapúl — 6.288 iskolát, tehát 37%-ot vizsgáltak meg, a jobbadán román görög-katholikus iskoláknak csak 22%-át; a görög-keleti iskoláknak 31%-át. Tehát nem csak közművelődési, hanem állami szempont is azt kivánja, hogy a tanfelügyelők sűrűbben érintkezzenek a tanítókkal. Mert semmi sincs, a mi inkább hatna egy tanítóra, mint az, ha tanfelügyelőjével — föltéve, hogy ez hivatása magaslatán áll — közvetlenül érintkezhetik, ha ez eszméit, elveit közli vele. Ez a közvetlen hatás az, a mitől igen sokat lehet várni, *(Helyeslés.)*

Itt ismét mélyen tisztelt elődöm, gr. Csáky látta, hogy az pénzkérdés, hogy a tanfelügyelőket szaporítsuk, de bizonyára nem volt módjában az erre szükséges pénzt beállítani a budgetbe s így ő az iskolalátogatók nagyobbmérvű alkalmazásával tett kisérletet. Én nem tudom megítélni, hogy ez milyen eredményre vezetett, de azt hiszem, nagyon sok eredményt nem fog felmutathatni. Annyi bizonyos, — ismét adatot tárok fel, — hogy az ország 64 tankerületéből 18-ban csak egy tanfelügyelő és egy díjnok van, tehát tollnok sincs. Ezeknek fokozatos szaporítására nézve csak azért nem teszek ma kötelező igéretet, bár mégis iparkodni fogok itt-ott az égető bajokon segíteni, mert én magát a tanfelügyelői szervezetet tartom egy kissé elhibázottnak, a mennyiben nincs juriszdikcióval ellátva. Majd a közigazgatás reformjánál lehet gondoskodni arról, hogy esetleg ez beillesztessék a megyei szervezet keretébe, úgy, hogy bizonyos juriszdikcióval felruháztassék. *(Helyeslés.)*

A polgári, kereskedelmi és ipari szakoktatásról nagyon keveset kell szólanom, mert a szakköröknek csaknem egyhangú véleménye az, hogy a polgári iskolák mai helyzete tűrhetetlen, — a kereskedelmi iskolák szervezete pedig ma még megállapítva nincs. Itt ismét gr. Csáky Albin mélyen tisztelt elődöm hagyott egy becses tantervet a közoktatásügyi miniszterium számára, a melyet én mindenesetre ankét elé fogok bocsátani, és ennek alapján a kereskedelmi iskolák szervezetéről is — az illető szakminiszterrel egyetértve — fogunk intézkedni. Az ipari szakoktatásról pedig ismét megjegyzem, a mit kifogásolandónak tartok, hogy három ilyen középiskolánk van, melyek közül egy a keresdelemügyi, kettő a közoktatásügyi miniszterium alá tartozik; itt is bizonyos egységes vezetésre szükség van.

A kisdedóvás nagyfontosságú területén, a hol ismét az érdem nagynevű elődömet, gr. Csáky Albint illeti, a ki annyi lelkesedéssel karolta fel ezen ügyet, én hű akarok lenni ahhoz és a törvény végrehajtására, a kisdedóvó menhelyek szaporítására a módomban levő eszközökkel hatni akarok, mert hiszen kétszázezer óvóköteles gyermek van, a ki óvóba nem járhat.

Áttérek a középoktatás kérdésére. *(Halljuk! Halljuk!)* T. ház! Az utolsó években a közvéleményt egy nagy kérdés foglalkoztatta: az egységes középiskolának kérdése. Nincs ezen háznak talán egyetlen tagja sem, a ki a legmelegebb szimpátiával ne üdvözölte volna e tekintetben itt a házban gr. Csákynak magvas és meleg fejtegetéseit, és én magam is abban a meggyőződésben vagyok, hogy a jövő iskolája okvetlen az egységes középiskola, sőt tovább megyek: parciális reformjainkban mindig, mint czélt, kell követnünk ezt az irányt; de azért mégis azt gondolom, hogy a század végének művelődési elemei és iránya nem olyan megállapodottak, hogy mi ehhez szabjuk a mai középiskolának gyökeres reformját, hogy ezen művelődési elemek és irány mellett szakíthassunk a középiskolának mai szervezetével. Méltóztatik tudni, hogy a latin nyelv kérdése van ezzel szoros összefüggésben, e nagyon nehéz és kényes kérdéssel, s épen azért én ma aktuális kérdésnek az egységes középiskolát még nem tartom. A középiskola bajainak főforrása nem annyira a tanrendszer, melynek oknélküli bolygatását egyáltalán nem tartom helyesnek, mert e téren a folytonos fluktuáczió egyaránt rossz a tanárnak és a tanulónak. De három kérdést mégis érettnek tartok a megoldásra; az

Digitized by Google

egyik a túlterhelés kérdése. Én a túlterhelés okát nem annyira a tanrenszerben, hanem bizonyos tanárok félreértésében találom, úgy, hogy ez inkább a methodika kérdése. A ki fáradságot vesz magának megjelenni a közönségesen mintagimnáziumnak nevezett intézet előadásain, a mit én gyakran megtettem, látni fogja, hogy bár ott ugyanazon tananyag van, mint egyebütt a gimnáziumban, de a módszernél fogva a fiúk mégis jó kedvvel dolgoznak és nincsenek túlterhelve. Különös gondot akarok tehát fordítani arra, hogy ott, a hol az egyes tanárok túlterhelést idéznek elő, a bajon a főigazgató segítsen.

Második czélom: a tanrendben való erősítése a nemzeti elemnek. Nem akarom ezt bővebben fejtegetni, hisz a t. ház úgyis tudja, miről van itt szó, a magyar történet, a magyar irodalomtörténet stb. oktatásáról.

A harmadik kérdés, mely rendezésre vár: a görög nyelv helyett választható tárgyak tanterve. Ma már a tanterv revizióját minden oldalról és pedig a szakavatottak részéről sürgetik. Erre nézve végleges megállapodás még nincsen, de e kérdést megfontolás tárgyává fogom tenni.

Középiskoláink főbaja a parcziális tanárhiány, másodszor a gyakorlati tanárképzés elégtelensége, A tanárhiány bizonyos szakokban igen nagy: a franczia nyelvre, a német nyelvre és irodalomra alig kapunk tanárokat. De az állami és a királyi középiskolákban nincs voltaképen tanárhiány. Tanárhiány van az autonom felekezeti iskolákban; nagy tanárhiány van az erdélyi katholikus státus iskoláinál, de legnagyobb hiány van képesített tanárokban a szerzetes-rendek iskoláinál. A teendő tehát az lesz, hogy jelesképzettségű fiatal embereket megnyerjünk a tanári pályának, és azokat, a kik megélhetési nehézségekkel küzdenek, támogassuk. Igen t. hivatalbeli elődöm e tekintetben igen hasznos intézkedést tett: harmincz ösztöndíjat állapított meg 500 forintjával, a mi mindenesetre jelentékenyen elő fogja mozdítani, hogy többen lépjenek a tanári pályára.

A tanárképzésnek két oldala van: a szakképzés és a gyakorlati képzés. A szakképzés az egyetem filozófiai fakultásán történik, a hol a hallgatók a bölcsészeti kar kiváló egyéniségeivel érintkezésbe lépvén, ezek szemináriumában oktattatnak. A tanárképzés e része ellen, merem mondani, kifogást tenni nem lehet. De más a gyakorlati kérdés. Távol áll tőlem, hogy szemrehányást tegyek, de a tanárnak nagyon fontos az általános műveltség, a tapintat, a modor, *(Úgy van! Úgy van!)* az emelkedettség, *(Igaz! Úgy van!)* erre pedig nevelés kell, s erre kell a súlyt helyezni. *(Helyeslés.)* És erre nézve örömmel jelenthetem, hogy b. Eötvös Loránd igen t. elődöm megtette a kezdeményező lépést egy szabadszellemű internátus felállítása által. Úgy értem ezt, hogy nem valami vaskalapos intézményről, hanem bizonyos modernebb irányú internátus felállításáról van szó, a hol nyelvi ismereteket szerezhetnek, s a kölcsönös érintkezés folytán csiszolódhatnak. *(Helyeslés.)* De nem akarom felsorolni azt, hogy mennyi jó eredménye van és lehet egy internátusnak, ha az jó kezekbe van letéve. *(Igaz! Úgy van!)*

T. ház! Nem tartozik szorosan ide, de általában az egyetemekre nézve nekem egy régi kedvencz eszmém van. *(Halljuk! Halljuk!)* Sokszor láttam magam előtt az ifjakat, bizony sokat elsárgult, fonnyadt arczczal, s én sokszor kérdeztem magamban, hogy vajjon hol töltik el ezek a nap legnagyobb részét? Én az internátusokat nagyobb mérvben óhajtanám az egyetem mellett felkarolni, és pedig megmondom, még magánvállalkozás útján is helyes volna, ha több ily internátus keletkezhetnék, a hol az egyetemi ifjak elhelyezést nyerhetnének. És itt nem gondolok úgynevezett jótékonysági intézetekre, hiszen még a vagyonosabbak számára is mennyi megnyugvás a szülőnek az, ha egy jó internátusba helyezheti el gyermekét. *(Igaz! Igaz!)* Az állam azután azt tehetné, hogy a szegényebb sorsúaknak bizonyos internátusi helyeket állapítana meg, s a magánjótékonyság is tehetne valamit ily helyeknek megállapítására. *(Helyeslés.)*

T. ház! Az országos közoktatási tanácsról szintén szükséges e t. háznak tudomására hoznom azt, hogy a szakkörök az országos közoktatási tanács szervezetét hiányosnak és kárhozatosnak tartották, s azért ennek reformálását sürgetik. Magam is úgy vagyok meggyőződve, hogy szervezete, a mennyire eddig tájékoztam magamat erről az intézményről, nem felel meg azoknak az igényeknek, melyeket a közoktatási tanácshoz fűzünk, s hivatalbeli elődöm a közoktatásügyi tanács működését meg is szüntette. De az ő császári és apostoli királyi Felségének szabályzatán nyugszik, és mivel ő Felsége még ezt a szabályzatot meg nem változtatta, én ezt fennálló intézménynek tekintem, s úgy tekintette hivatalbeli elődöm is. S mivel, t. ház, még eddig nem tudtam a közoktatásügyi tanács helyébe egy más czélszerűbb intézményt tenni, és mivel nem nélkülözhetem azt, hogy az iskolával eleven összeköttetésben álló tanférfiak tanácsával éljek, mert — bármily tisztelettel vagyok is az adminisztrativ hivatalnokok munkássága iránt — az a fődolog, hogy a gyakorlati életben működők tanácsát a kormányzatban kikérjük; én tehát intézkedtem, hogy a közoktatásügyi tanács működését ujra vegye fel. De, hogy jelezzem, mennyire ideiglenesnek tartom én is, ankét elé akarom bocsátani egész szervezetét és ennek eredményétől teszem függővé, hogy azután mivel

Digitized by Google

helyettesítsem. Hogy ezt az ideiglenességet mintegy jelezzem, nem töltöttem be a két alelnöki állást, hanem két tagját bíztam meg az ügyek ideiglenes vezetésével.

E tanács nagyon sok fontos dolgot nem fejezett be, így az osztatlan népiskola tantervét, a tanitóképezdék tantervét, a középiskolai tanári könyvtárak jegyzékét, a leányiskolák felszerelésének kérdését. Ezeket mind visszaküldöttem a közoktatásügyi tanácshoz további tárgyalás végett.

Egy kérdés van még, t. ház, a tankönyvbirálat, a melylyel a tanács foglalkozott, s ez az, a miről a szakköröknek egyhangú nézete az, hogy ez nem a testület feladata, mert azt egyes kiváló szakférfiak személyes felelősség alatt inkább tehetik, mint egy testület, s egészen határozottan merem mondani, hogy a tankönyvbirálatot ettől a szervezettől okvetlenül el fogom venni, *(Helyeslés.)* de arra, hogy teljesen megszünjék a tankönyvbirálat, a mit szintén tekintélyes szakférfiak sürgetnek, azt mondván, ma olyanok középiskolai tankönyveink, hogy előzetes czenzurát gyakorolni nem kell, ma csak azt mondhatom, hogy azt nem fogadhatom el, mert nekem az 1883: XXX. törvényczikk kötelességemmé teszi a tankönyvek ellenőrzését. *(Helyeslés.)*

Most áttérek a felsőbb oktatás kérdésére *(Halljuk! Halljuk!)* és általános, irányadó elvül kijelentem, hogy én az izolált szakiskolák rendszerének, tehát az egyetemek úgynevezett franczia tipusának barátja nem vagyok. *(Helyeslések.)* Én az angol és a franczia egyetemi tipus szélsőségeit elkerülő, közönségesen németnek nevezett egyetemi rendszernek vagyok híve. De az tulajdonképen nem német, hanem az az általános tudományok egyeteme, az univerzitás fogalmának felel meg. A német egyetemi rendszer az, mely az egyetemet magas feladata színvonalára emeli, mert az egyetem nemcsak tanító, de egyúttal tudományt mivelő intézet. Nemcsak tanító, de egyúttal tudománybúvárló intézetnek is kell lennie.

T. ház! Ezt nem a teoretikus okoskodás kedvéért hoztam fel, hanem azért, mert az 1879-iki nagy ankét alkalmával sok tekintélyes szakférfiú nyilatkozott a franczia rendszer mellett; mert a magyar jogászgyülésen igen kiváló férfiak a franczia rendszer mellett foglaltak állást, tehát meg van annak a maga aktuális háttere, a miért én itt nyiltan és határozottan proklamálni akarom azt az elvi álláspontot, melyet a felsőbb oktatás terén elfoglalok. Már magában Francziaországban az izolált fakultási rendszert elitélik a publicisták s tanférfiak egyaránt. Nagy neveket lehet felhozni erre, elég csak Renanra, Michel Bréalra hivatkozni, a régiek közül Guizotra, ki memoárjaiban is szépen emlékezik meg a német egyetemi rendszer előnyeiről, szemben a franczia rendszerrel. Cousin — ez is régibb iró — azt mondja, hogy a franczia rendszer igazi jogtudóst nem nevelhet. Ez egy röpke szóvá vált Francziaországban. Ma már Spuller, Jules Ferry, stb. mind a fakultások csoportosítása mellett vannak, s nem akarok részletekkel foglalkozni, de méltóztassék elhinni, hogy a fakultások konczentrációja van ma Francziaországban is napirenden. Ebből az elvi álláspontból ismét egy gyakorlati tétel következik, a melyről szükséges a t. házat felvilágosítanom, az tudniillik, hogy én új jogakadémia felállítását támogatni nem fogom. *(Mozgás.)* A meglevőkre vonatkozólag azt az álláspontot foglalom el, hogy azok, melyek életképesek, hozassanak közelebb az egyetem színvonalához, esetleg még a filozófiai fakultással is kibővittessenek, *(Helyeslés.)* mert én nem harczot akarok meglévő, nagy szolgálatokat tett kulturális intézetek ellen, hanem azt akarom, hogy az életképes fejlődjék, az életképtelen nem érdemes a pártolásra. *(Egy hang a szélső baloldalon: Frázis!)* Igyekezni fogok azon, hogy ne maradjon frázis.

Ezzel kapcsolatban meg kell emlékeznem a harmadik egyetem kérdéséről. Én vagyok a legutolsó, ki azt tagadná, hogy egy harmadik egyetem hasznos és szükséges. A tudomány góczpontjait szaporítani ebben az országban oly nagy kulturális feladat, melynek szükségét és hasznosságát kétségbevonni legkevésbbé szabad erről a helyről. Mennyire szükséges, mennyire hasznos, arra nézve valódi lelki gyönyörrel olvastam azt a szép érvelést, melyet Berzeviczy Albert t. barátom a harmadik egyetem felállítása mellett felhozott. Én sem szeretném ezt kizárni az aktuális kérdések sorából, sőt a legközelebbi jövőben az előkészítő lépéseket is meg kell tenni, de sürgős aktualitást erről a helyről ennek nem tulajdoníthatok. És megmondom, hogy miért.

Az is igen fontos, — a mire azonban nem akarok kiterjeszkedni, — hogy néha az egyetemen sem kapunk tanárt bizonyos állásokra, mint például most a jogtörténetire; de mivel ezen talán mégis lehet segíteni, nálam ezen a helyen, hol most állok, első sorban a pénzügyi szempont a döntő. Mert sürgős aktualitással bir a kolozsvári egyetem fejlesztése és az azon hiányokon való segítés, a melyekkel a budapesti egyetemen találkozunk. Csak kisebb számítás szerint a kolozsvári egyetem egy és félmillió forintot igényel, a budapesti egyetemen pedig csak az orvosi fakultás köreinek kivánsága szerint több, mint kétmillió forintra van szükség, hogy azt kellőkép felszereltessük.

Digitized by Google

Igaz, hogy épen Berzeviczy Albert t. barátom és képviselőtársam egy igen szép érvet hoz fel, midőn azt mondja, hogy ha addig várunk a harmadik egyetem felállításával, a míg a budapesti és kolozsvári egyetemet kifogástalan nivóra helyezhetjük, sohase fogjuk azt felállítani, mert egy egyetemen mindig van fejleszteni való, a legtökéletesebb egyetemen is a tudomány fejlődésével és haladásával tatarozni valót mindig találunk.

Teljesen elismerem ezen állítás helyes voltát, de mégis csak van különbség abban, a mikor a kolozsvári egyetemen oly nagy hiányokat tapasztalunk, a mikor például a budapesti egyetem központi épülete olyan elhagyottan áll ott, a mint azt mindenki ismeri. *(Helyeslés.)* Méltóztassék azt megtekinteni, még aulánk sincsen, a városházára járunk gyűléseket tartani, vizsgálati termeink nincsenek, az előadásokat előbb kell beszüntetni és később kell megkezdeni, hogy vizsgálati termünk legyen. Én tehát első sorban az egyetemi építkezésekre fordítanám gondomat *(Élénk helyeslés.)* és ezen hiányokon óhajtanék sürgősen segíteni. *(Általános helyeslés.)*

A tanulmányi rendszer és a vizsgálati rendszer organikus kapcsolatát egyszer már gyökeresen kell megállapítani, hanem azután békét is kell neki hagyni, mert méltóztassék elhinni, hogy nincs rosszabb annál, mint ha az egyetemen folytonosan változik a tanulmányi rend. Itt bizonyos jó konzervativizmus van helyén, mert tulajdonképen nem is a rendszeren fordul meg a kérdés, hanem a tanárokon. A jó tanár és tudós teszi a jó egyetemet, nem a rendszer. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Épen ezért, t. ház, különös gondot kell fordítanunk arra, hogy a tanárokat jól válaszszuk meg.

Hock János: Schvarcz Gyula!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Egyúttal a tanárok társadalmi állásának emelésére is meg kell tenni a kellő intézkedéseket. Mert én kimondom, vegyék azt bármily kicsinyesnek is, mikép a dolog úgy áll, hogy egy egyetemi tanár karrierjét rendszerint osztálytanácsosi rangban végzi. *(Felkiáltások a baloldalon: Esetleg miniszteri székben! Zajos derültség.)* Az is előfordúl, de most nem erről van a szó, hanem arról, hogy a tanár teljes megelégedéssel tölthesse tanári pályáját és végezhesse tudományos buvárlatait és a hivatásával járó feladatát. A bürokratikus pályán minden középszerű egyén, ha szorgalmas, számíthat arra, hogy ezen társadalmi pozicziónál többre viszi, csak az egyetemi tanár nem.

Thaly Kálmán: Az iparkodjék magát a tudomány terén érvényesíteni!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Tökéletesen igaza van a t. képviselő úrnak, de én bizonyára meg fogom győzni Thaly Kálmán képviselő urat azon sok apró kellemetlenségről, a mely épen ebből kifolyólag régi, nagyon érdemes tanárokat ért.

Polónyi Géza: Hiszen újabb időben valóságos miniszterszállító-intézetté vált az egyetem! *(Derültség.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Tudom én azt, t. ház, hogy ez nem népszerű, de ha alaposabban méltóztatik mérlegelni a dolgot, sok igaz van ezen állításomban, ámbár kicsinyes dolognak látszik.

Vajay István: Legtöbb miniszter és államtitkár az egyetemi tanárok közül lesz! *(Halljuk! Halljuk! Egy hang a szélső baloldalon: Ez a legkisebb bajunk!)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Tudom én azt, t. ház, hogy még igen sokról nem szóltam, a mi ezen nagy ügykörű tárcza keretébe tartozik, különösen nem szóltam közművelődési intézeteinkről, múzeumokról, képtárakról, szépművészetekről. De, t. ház, én azt gondolom, hogy arról külön nem is kell biztosítanom a t. házat, hogy a magyar nemzeti kultura missziójának leghatalmasabb eszközeire, a szépművészetek és műízlés fejlesztésére különös gondot fogok fordítani. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

És itt mellékesen jegyzem meg, hogy gróf Zichy Jenő indítványt tett a múzeumok ellenőrző bizottsága felállítása tekintetében. Erre nézve már t. hivatali elődöm nyilatkozott, de én fentartom magamnak azt, hogy ezen nagyfontosságú kérdést tanulmány tárgyává tegyem, esetleg szaktanácskozmány elé bocsássam és ennek eredményéhez képest intézkedjem.

A másik a kötelés példányok beszolgáltatása, a mit szintén gróf Zichy Jenő, szokott példás buzgalmával, törvényjavaslat alakjában terjesztett elő. Erre nézve jelenthetem a t. háznak, hogy kész törvényjavaslatot találtam a miniszteriumban. Ezt ismét ankét elé bocsátom, s ha a kellő retortákon keresztülment, a ház elé fogom terjeszteni.

Végezetül bistosíthatom a t. házat, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy nemcsak törhetetlen kötelességérzettel, de igazi lelkesedéssel is, és a mennyire Isten tudnom engedte, akarok ezen megtisztelő feladatnak s azon várakozásnak és bizalomnak, a melylyel megajándékoztak, megfelelni, s ha az én gyönge erőmet a mélyen t. képviselőház bizalma fokozza, bízom a gondviselésben, hogy áldás lesz azon munkásságon, a melyet állami és nemzeti létünk leghatalmasabb biztosítékára: az önálló, de a nyugateurópai cziviliázczió vívmányaival összhangban

Digitized by Google

álló nemzeti kultura felvirágoztatására pártkülönbség nélkül, egyesült erővel kifejtünk. Ajánlom a költségvetést elfogadásra. *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon. A szónokot számosan üdvözlik.)*

Bartók Lajos jegyző: Kiss Albert! *(Halljuk! Halljuk!)*

Kiss Albert: T. ház! Mikor a függetlenségi és 48-as párt nevében . . . *(Zaj. Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

Elnök: *(Csenget.)* Méltóztassanak a szónokot meghallgatni.

Kiss Albert: T. ház! Mikor a függetlenségi és 48-as párt nevében és megbízásából a jelen alkalommal felszólalok. *(Halljuk! Halljuk!)* azon nehéz feladat jutott osztályrészemül, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak épen most bevégzett programmbeszédére azonnal megtegyem észrevételeimet. *(Halljuk! Halljuk! a szélsőbalon.)* Mikor a t. miniszter úrnak most elhangzott beszédére részletesen válaszolni óhajtok, előre jelzem, hogy követni igyekszem felhívását, s a hangzatos szólamot kerülve, tárgyilagosan óhajtok szólani, de engedjen meg, ha beszédem folyamán azon sorrendet, a melyet ő követett, én nem követhetem.

Elsőben is a t. miniszter úr beszéde az egyházpolitikai kérdésekkel, a katholikus autonómia és kongrua rendezésével foglalkozott. Ezen tárgyakhoz a jelen alkalommal bővebben nem szólok; arról nyilatkozni azért tartom feleslegesnek ez alkalommal, mert azon párt, melynek megbízásából szólok, ezen kérdéssel most nem foglalkozott, nem foglalkozhatott, minthogy a mélyen t. miniszter úrnak idevonatkozó programmját ez óráig nem ismertük. A mi pedig az én egyéni nézetemet illeti, az eléggé ismert e házban; saját nézetemhez ragaszkodom, *(Halljuk!)* a szerint és következetesen fogok állást foglalni a jövőben is. Ha pedig azon katholikus autonómia, a melyre itt hivatkozás történt, a közel jövőben valósúlni fog, mint már e házban többször kijelentettem, úgy kötelességemnek tartom most is kijelenteni, hogy én részemről örömmel fogom üdvözölni azt. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

És ezen kijelentéssel áttérek a mélyen t. miniszter úrnak közoktatásügyi programmjára. *(Halljuk!)* T. ház! Ha ezen közoktatási programmot egy hallás után vizsgáljuk, nehéz a helyzet, a melybe jutunk. Más alkalommal a közoktatási bizottságnak minden tagja a vallás- és közoktatási miniszterium költségvetésének minden tételével, a miniszteri jelentésben felsorolt minden adattal behatóan foglalkozhatott, mert a közoktatási bizottság nyiltan, őszintén és egész buzgósággal tárgyalta azt; *(Úgy van! a szélsőbalon.)* a miniszter nem rejtette el e bizottság elől a jövőt, megbeszélte azzal minden intézkedését, s működési körébe a ház azon bizottságát bevonta, és azon bizottságnak minden tagja, mondhatom, pártkülönbség nélkül azon nemes versenyre kelt, hogy közművelődésünket, közoktatásunkat tőle telhető erővel előbbre vigye és fejleszsze.

Ámde, t. ház, ezen költségvetés, mely most a ház asztalán fekszik, azon közoktatásügyi bizottság által nem tárgyaltatott. Azon bizottságát e háznak a közoktatási tanácscsal csaknem hasonló sors érte az előző miniszter úr alatt. A közoktatási tanácsnak újjászervezéséről a mélyen t. miniszter úr megemlékezett; reménylem, hasonló sorsa lesz e ház közoktatási bizottságának is. De kötelességemnek ismerem a t. háznak tudomására juttatni, hogy a háznak azon bizottsága, mely a múltban elég hasznos szolgálatot tett, az utolsó időkben teljesen mellőztetett, az ma még csak szervezve sincs.

Most már, t. ház, áttérek magára a programmbeszédre, s először is általánosságban bírálom azt. Azon programmbeszéd sok minden részlettel foglalkozott, de egy általános alapelvet, mely a miniszter úr egész tanügyi politikáját majdan dominálni és vezérelni fogja, én nem hallottam, sőt azon beszédből egy hallomás után elvonni sem birtam. Ha már most a múltra visszatekintek, hosszú időn át közoktatási miniszterünk boldogemlékű Trefort Ágost volt. Ennek tanügyi politikáját a külsőségek kultiválása erősen uralta. Akár építkezéseit, akár az iskolák kormányzására és fejlesztésére kiadott rendeleteit tekintjük, ezzel mindenhol találkozunk. Ellenben a volt miniszter úr, gr. Csáky Albin, már programmbeszédében erősen hangoztatta azon általános alapelvet, hogy ő nem a külsőségekre fektet súlyt, hanem tanügyünk intenziv fejlesztésére fog törekedni; előre jelezte azt is, hogy tanügyünk fejlesztését alúlról fölfelé fogja eszközölni.

Ilyen általános alapelvet nem hallottam kijelenteni, tehát azzal nem foglalkozhatom, hanem átmegyek magára a programmbeszéd tárgyára, itt már lehetőleg követve a miniszter úr beszéde által megállapított sorrendet.

Először is a mélyen t. miniszter úr a népoktatási ügyről szól, és ezen ügy ismertetésénél felvetette *(Halljuk! Halljuk!)* azon nagy kérdést, mely ezen házban már többször felvettetett, melyet ezen néven ismerünk: államosítás. Hát, t. ház, úgy látszik, hogy ezen nagy kérdéssel, a miniszter úr előtt, már maga a miniszterium is foglalkozott, mert a miniszteri jelentésben erre vonatkozó egy adattal már találkozunk. A jelentés szerint, ha 1893-ban meglevő népiskoláinkat a fennálló törvény kivánalmai szerint akartuk volna berendezni, akkor minden

Digitized by Google

állami egyenesadóforint után 17½ krajczár pótadót lett volna szükséges kivetni.

T. ház! Ezen kérdéssel én is foglalkoztam, mert a mennyire nem vagyok híve és barátja a községi iskoláknak és ebben semmi jobb sorsot nem látok tanügyünkre nézve, az állami iskolától épen nem idegenkedem. Vizsgáltam tehát e kérdést annyival inkább, mert meggyőződtem arról, hogy a mi népiskoláinkat fentartó tizenegy csoport közül nyolcz vagy talán kilencz csoportnak anyagi ereje nagyon igénybe van véve, és úgy kimerült, hogy népiskoláinkat továbbfejleszteni többé anyagi ereje nincs.

Gondolkoztam tehát ezen kérdésről, számítást tettem, és azon eredményre jutottam, hogy ha az 1893-iki statisztikai adatok alapján és a fennálló népoktatási törvény rendelkezése szerint népiskoláinkat úgy akarjuk rendezni, hogy egy tanteremben a törvényben meghatározott számnál több tanuló ne legyen, már erre 8131 új tanítónak beállítása lenne szükséges. Ha már azon jelentés szerint 1893-ban 136 népiskolatanító nemléte miatt állandóan szünetelt, akkor, t. ház, ha a miniszter úrnak most kilátásba tett reviziójára gondolok, és ha azon revizió alapján népoktatásunk fejlesztéséről nem felejtkezem el, és számítást teszek, mibe kerülne mindaz, a mi elmondva volt, akkora összeg jön ki, melynek előállítására ez az állam mindaddig nem fog képes lehetni, míg a mostani véderőrendszer fennáll, míg államháztartásunk kiadásai a mostani alakban és irányban oszlanak meg.

T. ház, egész más tér az, hol én ezen baj orvoslását keresem. Már röviden említettem azon általános irányelvet, mely boldogemlékű Trefort Ágoston miniszterségе idején dominált. Ezzel az elvvel az előző kormány némileg szakított. Ezzel a rendszerrel kell teljesen szakítani. Nem a külső fényre, nem a túlságos követelésekre kell a súlyt fektetni. Belsőleg kell ezen iskolákat fejleszteni és oly módon fentartani, mint azt a mi körülményeink között államunk ereje megengedi. Hisz, t. ház, abban a bizonyos miniszteri jelentésben egy adattal méltóztatnak találkozni, mely azt mondja, hogy az 1893-iki esztendőben 1,800.000 frt évi kiadással az állam mindössze nem több, mint 865 állami népiskolát tartott fenn. Tehát 865 állami népiskola fentartására 1893-ban 1,800.000 forint fordíttatott. Ugyanazon miniszteri jelentésben feltalálható egy másik adat, mely szerint az a felekezet, melyhez én tartozom, 1,700.000 forinttal, tehát 100.000 forinttal kevesebbel ugyanezen évben 2369 népiskolát tartott fenn. És, t. ház, úgy tartotta iskoláit fenn, hogy ezen 2369 népiskola közül az én meggyőződésem szerint bizonyára volt 865, mely a 865 állami népiskolával a versenyt bátran felvehette. Ime az iskolafentartás terén azon nagy különbség, melyre reá mutatni szükségesnek véltem.

Ezzel a rendszerrel teljesen szakítani szükséges, mert ha úgy az építkezésekben, mint az iskolák fentartása körül az anyagi és felügyeleti kiadásoknál és minden más apróbb tételeknél nem gazdálkodunk, akkor, t. ház, a fejlődést anyagi erőnk elégtelensége fogja a jövőben megbénítani, vagy lehetetlenné tenni. Nézze meg valaki akár a budai várhegy oldalán épített főgimnázium épületét, akár nézzen meg más községben épített bármely állami népiskolát, az és emez egyaránt bizonyítja, miről szólottam és bizonyságot tesz a mellett, hogy a miket mondottam, azok igazak. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

És most, t. ház, *(Halljuk! Halljuk!)* követve ugyancsak a programmbeszéd sorrendjét, eljutottam odáig, hol a t. miniszter úr a tanítóképzés fontosságát és szükséges voltát hangoztatta. Azon jelenség, melylyel a tanítóképzés terén találkozunk, ép oly szomorú szerintem is, mint a milyennek azt a t. miniszter úr rajzolta. Hetven tanítóképezdénk közül húszonöt állami, a többi felekezeti, és azon hetven tanító- és tanítónői képezdének összes növendékeit osztályonként összegezve, a fennálló képezdék osztályainak létszámához viszonyítva, azt találjuk, hogy egyes osztályokban és átlagosan oly csekély a növendékek létszáma, hogy azon tanitóképezdék túltömöttségéről panaszkodni egyáltalán nem lehet, sőt azt tanáljuk, hogy azon tanítóképezdék IV. osztályának tantermei csaknem üresek. Más téren kell tehát, t. miniszter úr, keresni a gyógyszert. Tanítói pályára minálunk csak olyan szegényebb sorsú ifjak mennek, ha jól tanúlnak, a kiknek segélyezésére nagy gondot kell fordítani, mert különben e pályára nem vállalkozhatnak. Hogy az állam a maga tanító- és tanítónői képezdéiről ezen téren gondoskodott, azt elismerem; de ha a jelentésnek azon számadatait vizsgálom, hogy az 1893. évben 4629 képezdei tanúló közül csak 2576 nyert ilyen segélyt és támogatást, tehát a tanítóképezdei növendékek felének nagyon kevéssel több: *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* akkor az államnak, nézetem szerint, oda kell fordítnia figyelmét, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy ezen tanítóképezdei növendékek számára kellő segélyt nyújthasson; *(Zaj. Elnök csenget.)* és a hol az egyes felekezeti képezdéket fentartók ilyen segélynyújtásra nem képesek, ott épúgy, mint a középiskoláknál, az államnak kell segítségül jönnie és a maga főfelügyeleti jogát ez által is érvényesíteni. Hogy azon főfelügyeleti jog, melyről a t. miniszter úr is megemlékezett, idáig miként gyakoroltatott, arról szólani nagyon nehéz. A közelebbi időben ugyan egy tanár úr... *(Nagy zaj.)*

Digitized by Google

Elnök: *(Csenget.)* Kérem a képviselő urakat, ne méltóztassék diskurálni.

Kiss Albert: . . . bizatott meg ezen tanítóképezdék felügyeletével, de nem ismerem az útasítást, a mely részére adatott, így nem bírálhatom. Azonban a múltban ezen tanítóképezdék felügyelete oly módon történt, és azok működésének bírálata oly igazságtalan volt, hogy az az eljárás semmi másra nem lehetett alkalmas, csak arra, hogy a tanítóképezdéket fentaró hatóságokat az áldozatkészségtől elidegenítse, elkedvetlenítse. Engedje meg, t. ház, hogy ezen állításomat be is bizonyítsam. Két-három évvel ezelőtt történt, hogy a miniszterium egy szakközegét elküldte az ily tanítóképezdék meglátogatására, és pedig azon helyre is, a hol én lakom. Nekem is volt szerencsém hozzá. Azon alkalommal megbeszéltük tanügyünk fogyatkozásait, képezdénk hiányait, s azon hiányoknak orvoslási módját. Be is adta jelentését, azon jelentésében fel is tárta s kidomborította azon hiányokat; de daczára annak, hogy azok a hiányok azóta már csaknem mind orvosoltattak, a jelenlegi jelentésben azon közeg felterjesztése alapján, a 105. lapon azon tanítóképezdére vonatkozólag következő megjegyzés foglaltatik: *(Halljuk! Halljuk!)* »Egy másik, lényeges szervezeti, mondhatnók törvényellenes hiánya számos hitfelekezeti tanítóképezdének az, hogy saját maga sem önálló, hanem a helyben fennálló középiskola tanárai által mellékesen vezettetik. Az ilyen intézeteknek legtöbbnyire nincs is megfelelő tanhelyiségük, vagy a főintézet kegyelmétől függ azok bírása. 1892/93-ik tanévben néhány, itt-ott silány tantermen kívül egyátalában nem rendelkezett az oktatás czéljaira szükséges más egyéb helyiségekkel: a nagyváradi görög-katholikus, a debreczeni és nagy-enyedi református és a beszterczei, brassói, felső-lövői, medgyesi, selmeczbányai s a szarvasi ágostai hitvallású evangélikus tanítóképezde, sőt tanáraik is inkább csak kisegítők voltak.«

A miniszteri jelentésnek a debreczeni tanítóképezdére is vonatkozó ezen bírálatában — merem a ház színe előtt állítani — vagy semmisem igaz, vagy nagyon kevés, a mi igaz. Az ily bírálat az iskolafentartókat az áldozatkészségre nem buzdítja, hanem inkább elkedvetleníti. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Nincs kifogásom az ellen, ha a miniszter úr a főfelügyeleti jogot kellően gyakorolja; itéletében legyen szigorú, de egyszersmind igazságos. Ez az, a mit erre vonatkozólag meg akarok jegyezni.

A tanítóképzés felemlítése alkalmából meg kell emlékeznem a tanítónőképezdékről is, és meg kell különösen emlékeznünk a mi korunkban már oly nagyfontosságúvá vált nőnevelésről, a melyről az igen t. miniszter úr nem emlékezett meg.

Azok a felső-leányiskolák, a melyek az újabb időkben keletkeztek, a melyek egész szervezete egy miniszteri rendeleten alapúl, nagyon erősen követelik már, hogy szervezetük újabb megfontolás tárgyává tétessék s azoknak üresen álló 5-ik és 6-ik felsőbb osztályai vagy óvónő-képezdékkel, vagy tanítóképezdékkel párhuzamosan egészíttessenek ki, hogy az a nagy költség, mely azon felsőbb leányiskolák 5-ik, 6-ik osztályainak fentartására fordíttatik, ne veszszen el, hanem megfelelő eredménye legyen, most, mikor láttuk, hogy tanítókra és tanítónőkre mily nagy szükség van e hazában. Erre vonatkozólag ennyit óhajtottam megjegyezni.

Áttérek most már, t. ház, a mélyen t. miniszter úrnak azon kijelentésére, a melyet a középiskolákra vonatkozólag tett.

Három újitást mondott a t. miniszter úr szükségesnek, mielőtt e szerinte nem aktuális szükséget képező egységes középiskolák rendezése bekövetkeznék.

E három: a tanrendszernek bolygatása nélkül először a túlterhelés eltávolítása, másodszor a nemzeti elem erősítése, harmadszor a görögpótló tanfolyam rendezése. A két utóbbi elem ellen semminemű kifogásom nincs, de középiskolai növendékeink túlterhelését nem ott találom, a hol arra a mélyen t. miniszter úr beszédében mutatott.

Rég ideje már, mikor középiskoláinknak négy alsó osztályaiban is a szakrendszer behozatott. Ezen szakrendszernél fogva azon 9, 10, 11, 12 éves növendékek erősen túlterheltetnek, mert minden szaktanár a maga tantárgyát tartván a legfontosabbnak és legelsőnek, nagyon természetesen, azt az éretlen gyermeket az ő szaktudományának olyan alapos megtanulására akarja szorítani és kényszeríteni, hogy az a kilencz esztendős gyermek maga annyit tudjon, a mennyit tud öt-hat szaktanára. T. ház, míg ez a rendszer fennáll és nem módosíttatik, addig az a panasz, mely itt a képviselőházban már sokszor felhangzott a túlterheltetés miatt, ismét és újból mindig fel fog hangzani.

Nézzük meg csak középiskoláinkat, különösen algimnáziumainkat. Mit találunk ott? A fennálló rendszer következtében azon szaktanárok egyrésze csak arra érzi magát kötelezve, hogy a maga óráját megtartsa, hogy azokat a sok különböző féle statisztikai adatok alapjául szolgáló táblázatokat híven betöltse, hogy az iskolai év végével tanítványainak bizonyos százalékát egy-két vagy több tantárgyból megbuktassa, hogy általa ne növeltessék — a dívó kifejezés szerint — a proletárok száma.

Ezen rendszer káros következése az is,

Digitized by Google

hogy szaktanárainknak egy része ma már nem tanít, hanem tanúltat, a mi sokkal nagyobb baj, nem nevel. Már pedig szerintem az a jó tanár, a ki tanít és nevel egyúttal, és annak a gyermeknek testi és lelki erejére gondot visel és azt képezi. Míg ez a rendszer fennáll és míg az algimnáziumokban az a merev szakrendszer fentartatik, addig én, t. miniszter úr, a túlterheltetésnek megszűntetését részemről nem remélem, és merem mondani, hogy hiába reméli azt a t. miniszter úr is, mert az bekövetkezni nem fog.

És itt áttért a t. miniszter úr a tanárképzésre. Engedje meg nekem a t. ház, hogy ebben az igen komoly kérdésben rövid néhány szót szóljak. *(Halljuk!)*

Az utóbbi időben alig van az iskolát fentartó hatóságokra és testületekre nézve nagyobb sérelem, mint az, hogy hiában áldoz, tisztességes díjazással is pályázatot hiában hirdet; igen sok, iskolát fentartó hatóság az újabb időben rendes tanárt nyerni nem képes. Ennek oka az, hogy tanáraink itt az egyetemen képeztetnek. Megjegyzem a t. miniszter úrnak, mint egyetemi tanárnak azon kijelentésére, hogy az az egyetem, az a tudományos egyetem és annak a tudományos egyetemnek tanári kara túlnyomó nagyrészben a tanárképzést nem tartja hivatásának és feladatának, nem még azon bölcsészeti szakon sem, a melyre hivatkozni méltóztatott.

De nem ebben találom a főbajt, hanem azon elmés megkülönböztetésben, a melyet a t. miniszter úr tett, melynek gyakorlati fejtegetésére igen kiváncsi vagyok, hogy vajjon minő magyarázatot fog nyerni azon elmélet, melyet Berzeviczy Albert t. képviselőtársam röpiratában felállított, a melyet a t. miniszter úr sajátjává tett, hogy más a képzés, más a képesítés. Ebben a két szóban nagyon sok rejlik, e két szónak nagyon sok magyarázatot lehet adni; nagyon félek, hogy ennek oly magyarázat adatik később, hogy a tanárhiány még nagyobb lesz. Akkor pedig miért áldozni a középiskolákra, ha azokat kellő tanerőkkel ellátni a legjobb igyekezet mellett sem lehet? Hogyan áll a miniszteri jelentés szerint jelenleg a helyzet? E szerint 3230 középiskolai tanár közül rendes tanár csak 1788 van; ez a hivatalos adat. Kérdem, mi módon igyekezett a kormány e helyzeten segíteni? Úgy, hogy a legújabb időkig itt a budapesti egyetemen 9, azaz kilencz ifjú részére adatott 300 forintnyi segély. Ezen segélyezés az, a mely emeltetett a legújabb időben úgy, a mint a t. miniszter úr említeni méltóztatott. Ámde ezen ösztöndíjnak nevezett segélyt csak oly terhes kötelezettségek elvállalása mellett nyerheti meg az ifjú, hogy én többeket ismerek, a ki kész volt inkább mint nevelő, mint óraadó a kiképzésére annyira szükséges időt elvonni magától, és a legszigorúbb körülmények között tartani fenn magát, mintsem azon ösztöndíj elnyeréséért kérvényezni. Ilyen módon a tanári létszámot kiegészíteni, tanárokat képezni nem fogunk a jövőben sem. Meg kell adni azoknak a kellő segélyt, mert a szegény sorsú, jobb tehetségű ifjak, a kik a tanári pályára vállalkoznak, ha a tanárképzést és képesítést úgy különböztetik meg egymástól, és ha azoknak ide a fővárosba kell jönniök, és ha csak az egyetemen nyerhetik meg a tanári képesítést, akkor a máshol lehető tanárképzés csak pium desiderium marad, de az életben megvalósúlni nem fog.

T. ház! Lehetne, és kellene is még a dologhoz sokat mondani, de én bezárom hosszúra nyúlt beszédemet. *(Halljuk! Halljuk!)* Csak egyedül még a felsőbb oktatás kérdésében teszek egyetlenegy megjegyzést. A harmadik egyetemnek felvetett kérdését aktuálisnak én sem tartom; ezzel a kérdéssel jelenleg nem foglalkozom. A tanúlmányi és vizsgálati rendszer megállapítását azonban olyan fontosnak tartom, hogy azt megjegyzés nélkül nem hagyhatom.

Nem tartom elegendőnek azt a kijelentést, a melyet a t. miniszter úr a jogakadémiákra vonatkozólag tenni méltóztatott. A legközelebbi múltban történt, hogy a győri jogakadémiának megszűnése alkalmával a kassai jogakadémia berendeztetett. Folyamatban van tudomásom szerint más jogakadémiának a rendezése is; annak fentartói áldozatra készek és képesek.

Nem vagyok az ellen, hogy a meglevő jogakadémiák létszáma ne növeltessék. Azt sem ellenzem, hogy a fennálló jogakadémiák közül az, mely fejlődésre nem képes, megszűntettessék.

De a mely jogakadémia fejlődésre képes s melynek növendéklétszáma nagy, az oly jogakadémiát elsorvasztani nem helyes azon elmélet által, melyet a miniszter úr magáévá tett. Az előző miniszterium részéről beadatott egy törvényjavaslat az egységes jogi vizsgálatok behozataláról, ámde azt gróf Csáky Albin miniszter úr utódja, báró Eötvös Loránd visszavonta, kijelentvén, hogy azt több szempontból módosítandónak tartja. E kérdésről a miniszter úr nem nyilatkozott, pedig ez oly fontos kérdés, melyre nézve választ kérek.

S most, t. ház, bevégzem beszédemet, melyben számtételekkel, egyes adatokkal s a tanügy kisebb-nagyobb bajaival kellett foglalkoznom. Kötelességem volt elmondani nézeteimet s e kötelességemet lehetőleg teljesítve, azzal az óhajtással zárom szavaimat: vajha a miniszter úr közoktatásunk és művelődésünk terén megvalósíthatná azon ígéretet, melyet beszéde

Digitized by Google

záradékában hangoztatott. Az a párt, melyhez tartozom, közoktatásunk és nemzeti művelődésünk czéljaitól az anyagi segélyt e házban soha el nem vonta, meg nem tagadta. Ha nemzeti kulturánk fejlesztéséről lesz szó, bennünk a miniszter úr is inkább támogatókra, mint ellenzőkre talál. A párt határozata szerint most is kijelentem, hogy a tárgyalás alatt levő költségvetést a magyar kultura részére általánosságban elfogadjuk. De ez nem azt jelenti, hogy ezzel a t. miniszter úrnak bizalmat szavazunk, de bizalmat ne is szavazhatnánk, mert tanügyi politikáját tettekből még nem ismerjük, de működését figyelemmel fogjuk kísérni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: Sréter Alfréd!

Sréter Alfréd: T. ház! A miniszter úr imént elhangzott programmbeszéde, az abban nyilatkozott melegség és a nemzeti kultura és közoktatás iránti lelkesültség engem és mindnyájunkat biztosítanak arról, hogy ő, a ki gondolatban a közoktatási és vallásügyi politika egészét felölelni képes, egyszersmind irányítani és ellenőrizni fogja annak egész mezején a munkát is. Azt hiszem, hogy alapelve a nemzeti irány megóvása, s feltétlen megóvása a nemzeti önrendelkezési jognak a vallás- és közoktatásügyi politika egészében. Nem akarok kitérni a vallás-politikára, hanem foglalkozni óhajtok egyszerűen magával a közoktatással.

T. ház! Előttünk fekszik a budgettel egyetemben a pénzügyi bizottság jelentése, és én készségesen elismerem, hogy ezen jelentés megfelel a pénzügyi bizottság azon feladatának, mely egyoldalról először tartozik megbírálni, vajjon a felvett tételek megengedhetők-e az államháztartás szempontjából más oldalról megbírálja, hogy helyesek-e azon szempontból is, vajjon e tételek a kulturális követelmények egész sorának megfelelnek-e? Sőt tovább megyek, a bizottság a saját inicziativájából a budgetnek több tételét tényleg emelte is. Daczára e ténykedésének s daczára annak, hogy a pénzügyi bizottság e feladatának tökéletesen megfelelt, mégis sajnálattal vagyok kénytelen konstatálni azt, hogy ellenkezőleg az elmúlt évek gyakorlatával, a közoktatási bizottság jelentése előttünk nem fekszik, és én kénytelen vagyok, úgy mint Kiss Albert t. képviselőtársam jelezni azt, hogy a magyar közoktatási politikát teljesen megítélni és elbírálni csakis a miniszteri jelentésből és az abban előrsorolt adatokból lehet. E kötelességet a múlt években a közoktatási bizottság helyesen és híven teljesítette, és én úgy emlékszem, hogy mindazon törvényjavaslatok tárgyalásánál és legutóbb az egyházpolitikai törvényjavaslatok alkalmából is, ennek a bizottságnak tárgyalásai, a bizottság kebelében lefolyt viták elég magas nivón állottak és sem az ügy, sem a képviselőház vitája ennek kárát bizonyára nem vallotta. Csak természetes, hogy midőn ott a miniszter, az államtitkár és az összes szakközegek jelen vannak, még akkor is, ha a holt, a nyomtatott betű magyarázatra szorúl, a személyes érintkezés, a közvetlen felvilágosítás módot adott arra, hogy az eszmék tisztúljanak s a felfogások csoportosúljanak. Ma ez a bizottság egy mostoha gyermek, és nekem is be kell jelentenem, hogy a mióta Schvarcz Gyula mandátuma megsemmisíttetett, tényleg ennek a bizottságnak elnöke nincs, és azóta ülés nem lett összehíva. Elismerem, hogy ezt a mai politikai viszonyokkal némileg menteni lehet, és elismerem azt is, hogy ennek hiánya nem lehet visszahatással a mai tárgyalás menetére.

Áttérve már most magára a budgetre, valóban a közoktatásügyi tárcza az, a mely a pénzügyi után, a mely mindennek alapjául szolgál, a legfontosabb. Hisz ez adja meg kultúránknak egész fejlődését, s a társadalom egyedeinek értelmi fejlődésén alapúl az állami élet, a társadalmi és közélet minden ágazatának fejlődése, ez biztosítja a nemzet megerősödését, jövőjét. És ha már ezzel szembeállítjuk azt, hogy mi fordíttatik évről-évre közoktatási czélokra, el kell ismernünk, hogy határozottan mostohán van e tárcza dotálva. Nem azt akarom ezzel mondani, mintha az utolsó években tetemes javulás nem mutatkozott volna, sőt határozottan állítom, hogy a pénzügyi konszolidácziónak, a pénzügyi regenerácziónak eredménye már az idei budgetben is kifejezésre jut.

Felemlítette már a t. előadó úr azon tetemes emelkedéseket, melyek az egyes tételeknél előfordúlnak, és valóban kiválóan meglepő ez a beruházások tételénél. Én nem akarom a beruházások egész összegét felemlíteni, de mint kiválót felemlítem azt, mely a népoktatásra vonatkozik, ez pedig maga 500.000 forinttal van felvéve. Ezenkivül a millénium alkalmából felállítandó népiskolákra első részletképen 200.000 forint van felvéve, tehát kétségtelen, hogy ez a haladás tetemes.

De ezenkívül én a magam részéről még külön kivánok köszönetet mondani a pénzügyi bizottságnak azon tényéért, melylyel a felekezeti középiskolák segélyezésére szánt összeget emelte. Én tudom azt, hogy azok a felekezeti iskolafentartók igazán szerény anyagi viszonyok közt vannak, és mégis oly feladatokat teljesítenek, melyet különben az államnak kellene teljesítenie. Tudva azt, mily gyenge fizetésben részesülnek ezeknek tanárai, s mily nehezen juthatnak ők a szükséges tanerőkhöz, úgy mennyiség, mint minőség tekintetében, csak köszönettel fogadhatom azt,

Digitized by Google

ha a szükséges vagy legalább részbeni emelést maga a pénzügyi bizottság kezdeményezte és ajánlotta. Én tudom, hogy az itt preliminált összeg nem kiadása az államnak, hanem közvetve valóságos meggazdálkodás, *(Igen! Úgy van! a jobboldalon.)* mert a felekezeti iskolák beszüntetésével, ugyanezt a kötelességet sokkal nagyobb költséggel feltétlenül az államnak kellene teljesítenie.

Ezek után áttérek a néptanítókra. Méltóztassanak elhinni, hogy csak az a tanerő, csak az a néptanító képes kivatásának becsülettel megfelelni, a ki tudja azt, hogy a minimális fizetés, mely számára meg van állapítva, egyszersmind biztosított is, és a kiben megvan az a megnyugtató tudat, hogy majd akkor, ha többé nem lesz képes hivatását folytatni, egyszersmind nyugdíja, özvegyének segélyezése, gyermekeinek gyámolítása biztosítva van.

És itt elérkeztem ahhoz a laphoz, mely egyedül áll a mi közoktatásunk történelmében és ez a tanítói nyugdíj- és a gyámalap kezelésének állapota.

Alig mutathat intézmény oly fellendülést, és alig nyer számadat oly beigazolást, mint az a számadat, melyen ezen intézmény alapult, mert az eredmény ma az, hogy 1892-ben a tanítók nyugdíjintézete 9,668.444 forint tőkével rendelkezett és egy évre rá, a meddig a zárszámadások terjednek, vagyis 1893. végén ezen összeg már 10,689.150 forintra emelkedett, tehát egy év alatt több mint 870.000 forintnyi emelkedést mutat.

Hozzáteszem még azt, hogy a kezelés helyes, az irányzat helyes, mert ebből, a több mint kilencz millió tényleges tőkéből hat milliónál több kölcsönképen az állam rendelkezésére bocsáttatott, mely azt kulturális befektetésekre fordítja. További három millió állami kötvényekben fekszik és csak egy kis rész takarékpénztári betétekben, hogy a napi fizetések teljesítése biztosítva legyen. Daczára annak, hogy kiemeltem, mily örvendetes előrehaladás mutatkozik ez alapnál, és mily konszolidált az, mégis kénytelen vagyok a t. kultuszminiszter úr figyelmét egyre felhívni, és ez az, hogy foglaltatik ott egy tétel, az úgynevezett cselekvő hátralékok czíme alatt és ez a tétel nem kicsiny mert az majdnem megközelíti az egy milliót, mely tiszta vagyonképen nem szerepelhet. Méltóztassék a legnagyobb kiméllettel, de mégis oda hatni, hogy ezen hátralékok sürgősen behajtassanak, mert ezek behajthatlansága ugyanazon arányban növekedik, mint azon időköz, mely a behajtás, és a kötelezettség között fennáll.

Tagadhatatlan, t. ház, hogy a mi közoktatásügyünknél legtöbb pótolandó két irányban van. Az egyik hiány humanitárius intézményeink fejlesztése körül jelentkezik, erre azonban ma kiterjeszkedni nem kívánok; a másik, a mi hiányos és pótlást igényel, népoktatási ügyünk. És én kénytelen vagyok kijelenteni, hogy igen sajnálatosnak tartom azt az arányt, hogy tudniillik még ma is mintegy 20%-a a tanköteles gyermekeknek nem részesül vagy nem részesülhet tényleges iskoláztatásban. Ezzel szemben nem mulaszthatom el annak a kijelentését, hogy népoktatásunk terén stagnáczió nincsen, hanem fokozatos haladás mutatkozik. *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek.

Sréter Alfréd: És ezt nem fogjuk akkor helyesen megítélhetni, ha csak az utolsó évek progreszivitását tekintjük, mert úgy járunk, mint ha valaki a templom lábához megy és onnan akarja a torony magasságát megítélni. Nekünk távolról kell szemlélnünk az állapotokat, nekünk vissza kell mennünk az 1869. évhez, hogy megítélhessük és helyes képét nyerjük népoktatásunk fejlődésének. És akkor oly számadatokat találunk, melyek meglepőek, melyek óriási haladást tanúsítanak, s akkor azt fogjuk mondani, hogy meghajlunk nemcsak e nemzet nagysága előtt, de meghajlunk azon emberek tevékenysége és munkássága előtt is, a kik ezen eredményt tényleges vezetésükkel előmozdították. Az adatok, t. ház, melyeket itt felsorolhatok, a következők: 1869-ben az országban 2,284 741 tanköteles gyermek volt, és ezeknek csak 50%-a nyert oktatást, az 1893. év végén pedig — mert statisztikai adataink csak eddig szólanak — volt 2,769.000 tanköteles gyermek, és ezekből már 80% és majdnem egy fél százaléknál is több nyert oktatást. Az iskolák tekintetében az adatok a következők: 13.798 iskolával rendelkeztünk akkor, ma pedig van 16.942 népiskolánk. És most következneka költségek: 3,600.000 forintot tettek ki akkor, és ma kitesznek 16,694.000 forintot.

Thaly Kálmán: Most olvassa fel, hogy a közös hadseregnél hogy szaporodtak a költségek! *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Sréter Alfréd: Ez az, a miért azt mondtam, hogy meghajolhatunk nemcsak a nemzet nagysága, hanem azon férfiak munkaereje előtt is, a kik a közoktatást tényleg vezették.

Thaly Kálmán: Most olvassa fel a franczia országi adatokat is! *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Sréter Alfréd: Tagadhatatlan, t. ház, hogy sokkal könnyebb annak a megállapítása, hogy mennyi világosság, tér, levegő kell egy iskolában egy gyermek részére, hogy mennyi gyermek zsúfolható össze egy tanteremben, hogy mennyit oktathat egy tanerő, mint annak megállapítása, honnét vétessék mind erre a szük-

Digitized by Google

séges pénzerő, iskolák, tantermek felállítása és fentartására.

Fel lett ma már vetve, hogy gyökeresen ezen csak egy dolog segíthet, tudniillik a népoktatás államosítása. Ez igaz, de igaz viszont az is, hogy azon milliók, melyek ebből az államháztartásra nehezednének, ma még elviselhetők nem volnának. Igaz az is, hogy midőn ma a népoktatás terheinek nagy részét a községek és még sokkal nagyobb részét a felekezetek viselik, ez oly terhet ró azokra, mely alatt szinte görnyedeznek. Mégis áll az, t. ház, hogy sokkal szivesebben fedezik ezen felekezetek ezen terheket, azért, mert azon tanférfiú, ki hétköznapon a gyermekeket oktatja, ugyanaz a férfiú vasárnap megzendíti az orgonát, és elénekli a templomi éneket, és itt maga a vallásos érzület siet a kötelességtudás és népoktatás ügyének segítségére.

A mi a statisztikai adatokban felsorolva nincs, és nem is lehet, még egy különös jelenségre akadtam az én kerületem területén belől, még pedig épen olyan községekben, a hol a népesség elég jómódú volt, a filloxera-vész bekövetkezte után pedig anyagilag tönkrement, de a hol a magyar nép azért ki nem vándorolt, hanem a közelben keresett munkát, de keresetével vissza-visszatért saját lakába és otthonába. Ott daczára annak, hogy a depauperizáczió igen haladt, megfordítva, a tanköteles gyermekek és újszülöttek száma óriásilag növekedett. Az következett be, hogy ezen már úgyis gyenge községi iskolafentartók a gyermekeknek ezen óriási szaporodása folytán azon helyzetbe jutottak, hogy kénytelenek volnának tanerőiket és tantermeiket szaporítani. Ebből oly teher háramolnék rájok, melynek a mai viszonyok között meg nem felelhetnének. T. ház! Ez is indokúl szolgál arra, hogy a népoktatás ügyénél az állam teendőinek és a felekezetek teendőinek egymástól elválasztva nem szabad lenniök. Mert minden ily esetben az államnak segélyezőleg kell ezen felekezeteknel megjelennie, és a hol a felekezet nem birja meg azon terhet, ott neki kell helyt állnia tanácscsal és anyagi segélyezéssel.

Én, t. ház, ezekután röviden áttérek egy másik jelenségre. Ott van a törvény, mely a tanítók minimális fizetését megszabja. Nem nagy az a minimális fizetés összege, és a felekezetek tartoznak gondoskodni arról, hogy vagy feleljen meg a tanítók fizetése ezen minimumnak, vagy pedig ott, a hol az meg nem felelne, az illető felekezet folyamodjék állami segélyezésért, és ezen hiányzó összeg ki lesz egyenlítve. Ennek daczára ezen törvénynek végrehajtása még mindig folyik, és pedig lassan folyik. Mi ennek az oka, t. ház? Azon megmagyarázhatlan féltékenység, a mely a felekezeteknél, mint iskolafentartóknál az állami befolyás és ellenőrzés iránt tényleg megvan. *(Közbeszólás jobb felől: Szellemi korlátoltság!)*

Nem tagadom, bizonyos szellemi korlátoltság is előidézi ezt, nem mindig, de egyes esetekben. Magam voltam tanuja, t. ház, akkor, midőn a tanítók fizetésének összeírása, a tanító és kántorális fizetés elkülönítése eszközöltetett, hogy egyes felekezeti hatóságok — egy esetről beszélhetek csak, mert ezt tapasztalatból ismerem — kiadott czirkulárében felkérték és felhívták a lelkész urakat, hassanak oda, hogy a tanítók fizetéséül csak a tandíjak vétessenek fel, és minden egyéb járandóság mint kántorális fizetés tekintessék, még pedig azért, »mert valószínűnek látszik, hogy a népoktatás államosítása rövidesen bekövetkezik, és az állam ezen alkalomból mindent a maga számára fog lefoglalni«, mentsék meg tehát legalább a kántorális fizetéseket. Az ily félreértések komplikálva azon megbízhatatlansággal, a mely az egyes iskolafentartók bevallásának adatai alkalmából állott elő, akkor, midőn ezen tanítói fizetés összeírása volt szóban, okozták, hogy az első összeírások teljesen használhatatlanok voltak. Azután megtörténtek ezen összeírások — a melyek részben még ma is folynak — a közigazgatási közegek vezetése mellett. És daczára ennek — megvallom — én ma is kételkedem abban, hogy az ezen módon eruált tanítói fizetés mennyisége és megállapítása ezentúl is helyes lesz, szerintem az nem is lesz helyes mindaddig, mig a nyilvános ellenőrzés, magánál a községnél közszemlére való kitétellel nem fog eszközöltetni, úgy, hogy ideje és módja legyen minden érdekeltnek az ellen megjegyzéseit megtenni, esetleg felebbezéssel élni a megállapítás ellen, és a mig a közigazgatási bizottságoknak, ezeknek az ez idő szerint még legmegbizhatóbb hatóságainknak nem kellend a felülbirálást esetről-esetre gyakorolniok.

Tagadhatatlan, t. ház, hogy a tanfelügyelői intézmény, évekkel ezelőtt, keletkezése idején meg nem felelt vagy csak nagyon csekély mértékben felelt meg feladatának. Azóta azonban, a mióta vigyáznak arra, hogy lehetőleg csak tanférfiak nyerjenek alkalmazást ezen a helyen . . .

Thaly Kálmán: Végzett földesurak voltak többnyire!

Sréter Alfréd: Az volt a hiba! De, mondom, azóta, a mióta igazán tanférfiak alkalmaztattak ezen a helyen, az ő működésüknek az eredménye szembeötlő. Az a tanfelügyelő, a ki bürójában ülve mint bürokrata akarja igazgatni a népoktatás ügyének menetét, eredményre vergődni soha nem fog. Az előfeltétel itt az, hogy

Digitized by Google

az iskolalátogatás általuk minél inkább foganatosíttassék, még pedig nem azon iskoláknál, a melyeknek ügyei különben is rendezettek, hanem azoknál, a hol hiba van. Örökös ellenőrzés, örökös utánjárás, helyes tanácsadás és a hol kell, egyszersmind szigorú eljárás mellett erős lendületet kap a népoktatás ügye és áldozatkészszé válik még az oly iskolafentartó is, a ki azelőtt ilyennek nevezhető nem volt. Én tehát magam is kérem a t. miniszter urat, miszerint ezt az intézményt lehetőleg deczentralizálni igyekezzék, szaporítsa a személyzetet és eszközölje ezzel azt, hogy maga a tanfelügyelői személyzet lehetőleg közel hozassék az iskolákhoz és az iskolafentartókhoz.

Ezek után még csak egy megjegyzésem van. *(Halljuk! Halljuk!)* Én a legnagyobb köszönettel fogadtam a miniszter úr azon kijelentését, hogy a mennyiben a népoktatási törvény már revizióra szorúl, ezen reviziót eszközöltetni szándékozik, és ennek foganatbavétele czéljából a szükséges előmunkálatokat megteszi, úgyszintén módot ad arra, hogy az egész ország e részben tájékozva legyen, hogy a nézetek érlelődjenek és később megnyilvánúlhassanak. Mégis midőn ezért köszönetemet nyilvánítom, arra kérem, hogy mindaddig, meddig az egyházpolitikai viták által okozott kedélyizgatottság meg nem szűnik, a meddig a már szentesített törvények hatálybaléptével a szükséges nyugalom el nem éretett és ez által az objektivitásra a talaj el nem készíttetett, legyen szives ezen ügyet napirendre nem tűzni. Az előkészítésért pedig a magam részéről köszönetet szavazok. A budget-et különben egészében és részleteiben elfogadom. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Az ülést öt perczre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újra megnyitom.

Polónyi Géza: *(Halljuk! Halljuk!)* T. ház! A parlamenti küzdelmekben, a politikai életben mindig számottevő esemény az, ha kormányváltozás esetén új férfiak töltik be azon helyet, mely hivatva van bizonyos eszmék tekintetében az országot irányítani s azt megfelelőleg kormányozni. Ma is, t. képviselőház, ilyen eseménynyel állunk szemben, midőn a vallás- és közoktatásügyi tárcza új embert talál helyén. Ily körülmények között nem csupán a szokás, egy bizonyos kötelességérzet is parancsolja, hogy ha nem is nagyszabású beszédekben beneventáljam azokat, a miket a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr elmondott. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* Általában véve meg kell jegyeznem, — és ez egyéni meggyőződésem, de azt hiszem, hogy sokakkal találkozom ezen a téren, — hogy én rendkívül szerencsésnek tartanám azt, ha közviszonyaink oda érlelődnének, hogy nekünk, a kiket nagy politikai kérdések, a közjogi nagy elv választanak el egymástól, oly kérdésekben, a melyek a nagy közjogi kérdést, a kiegyezés nagy elvét nem érintik, a tiszta és hasznos együttműködés maga a kormány és a t. többség részéről lehetővé tétetnék. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)* Azt hiszem, nincs e tekintetben neutrálisabb terrénum, mint épen a vallás és közoktatás ügye, a mely minden hivalkodás és minden pártérdek kizárásával minden pártnak egyformán kell, hogy ügye legyen, *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)* mert hiszen ez nemzetünk kincse, nemzetünk igaz és valódi belső érdeke. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)* Már most, t. ház, ilyen — hogy úgy fejezzem ki magamat — magasabb politikai elvek mellett szokás még figyelemmel lenni arra is, hogy egyénileg az, a ki a tárczát vezeti, bármily exponált politikai múltjánál fogva nem szolgáltat-e okot arra akár elvi, akár egyéni szempontból, hogy őt már előre is bizonyos bizalmatlansággal kisérjük. Úgy találom, t. ház, hogy a közoktatásügyi tárcza jelenlegi vezetője se politikai egyéniségénél, se társadalmi exisztenciájánál és elfoglaltságánál fogva nem szolgált arra rá, hogy őt egyénisége szempontjából, bármi szempontból is bizalmatlansággal kisérjük. S ha én mai, úgynevezett programm-beszédét végigtekintem, úgy a magam részére azt a benyomást őriztem meg, hogy a t. miniszter úr mintegy leszállva az úgynevezett magas lóról való nagy elvek hirdetésének kultuszáról, *(Derültség a szélsőbalon.)* a gyakorlati élet terére lép és a szükségleteket itt kivánja megoldatni, még pedig a miniszteri székfoglalótól nem is igen várható részletességgel.

Mindezen indokok lehetővé teszik nekem azt, hogy egész nyugodt tárgyilagossággal ítéljek a felett saját meggyőződésem szerint, a mit a t. miniszter úr programmja gyanánt elmondott. És e tekintetben kezdenem kell az ő egyházpolitikai állásfoglalásával, illetőleg zászlóbontásával. *(Halljuk! Halljuk!)*

Azon helyzetben vagyunk, hogy e tekintetben a megítélés legalább is rendkívül nehézzé van téve, a mennyiben szavakba burkolódzik, a nélkül, hogy kézzelfogható tartalmat nyújtana, és én e tekintetben czélomúl e perczekben azt tűzöm ki, hogy a »Mehr Licht!«, a »nagyobb világosság« elvét követve, a t. miniszter úrtól bizonyos felvilágosításokat kérjek. *(Halljuk! Halljuk!)* Hallottuk a kormány bemutatkozásának nagy ünnepén, *(Derültség a szélső baloldalon.)* hogy a kormány az egyházpolitikai kérdésekben azt vallja, hogy nagyban és egészben azt az irányt követi, a melyet boldogúlt nagy elődei

Digitized by Google

inauguráltak; de hallunk mindjárt antithéziseket is, melyek rendkívül nagy mértékben megkövetelik a bővebb magyarázatot, midőn azt mondják: de minden erőszakoskodást ki akarunk zárni, a felekezetek jogos érzékenységének sérelme nélkül kívánunk kormányozni; megtartjuk az elveket, de nem fektetünk súlyt a szavakra, mint a hogy azt a t. kultuszminiszter úr most elmondta, és ezen úgynevezett elvi konglomerátumok leszűrődő konkluzuma gyanánt halljuk most a kultuszminiszteri székből az állam képviseletében a »pax« jelszót elhangozni, mintha csak a budai vár visszhangja kívánna lenni a t. kultuszminiszter úr. Már most tehát »pax« innen, és »pax« onnan. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Magát a törekvést, hogy ha bármennyire a közszellemben gyökerező és a liberális korszellemnek megfelelő elvek törvényhozásilag keresztülvitettek, de mégis észleltetik, hogy egy országban, mely poliglott, melyet nemzetiségek harcza ostromol, még a vallások és felekezetek közötti harcz üszkét is imitt-amott fellobbanni látjuk, ha ott előáll egy kormány és azt mondja, hogy ő a békét hirdeti, és a jogosúlt érzelmeknek tiszteletben tartásával minden erőszak nélkül kívánja politikai elveit érvényesíteni: magát e nemes czélt lehetetlen mindnyájunknak örömmel nem üdvözölnünk, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* mert hiszen oly politikust, a ki Magyarországon a felekezetek közötti békének és türelmességnek apostolait nem szívesen fogadná, és nem örömest üdvözölné, még képzelni sem tudok.

A kérdés azonban egészen más, t. képviselőház, mert az elvekhez való ragaszkodás, de a szavakhoz való nem ragaszkodás egy olyan latitude-öt enged meg, a melybe minden a világon beleférhet, még a revizió is. Tudniillik, t. képviselőház, azoknak az elveknek meg szokott lenni azon nagy szerencsétlenségük, hogy szavakban kell őket a törvényben kifejezni. És nem szavakkal, hanem intézményekkel, institucziókkal lehet csak egy államban, bármily mértékben legyen is a béke megzavarva, azt ismét helyreállítani.

De, t. képviselőház, nekem alapos aggodalmaim vannak az iránt, hogy a szavakhoz való nem ragaszkodásnak elmélete nem jelenti-e egyúttal bizonyos vonalon a szavakba burkolt elvi elméleteknek elejtését is. Igy állunk, in concreto vetem fel a kérdést.

Tudjuk, t. képviselőház, hogy a még függőben levő egyházpolitikai javaslatok egyikében, a vallás szabad gyako latáról szóló javaslatban lapis offensionist képezett közöttünk is, de a főrendiházban is és az ország nagy közvéleményében is a felekezetnélküliségnek kérdése.

Tudjuk, hogy a t. miniszter úr azon padokról, mint képviselő, a felekezetnélküliségnek rideg és merev fentartása mellett foglalt állást. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Az úgynevezett közjogi vallás-terűletek alakúlása mellett ő volt a harczosa még annak az elméletnek is, hogy a vallás és dogmák felett a kultuszminiszter fog végleges fórumban, mint augur, dönteni, mert ez az elmélet az ő lényeges közreműködése mellett csusszant bele a mi törvényhozásunkba. Készakarva használtam, t. képviselőház, ezt a kifejezést.

Mert érett és higgadt megfontolás mellett, nehezen hiszem, hogy ily elméleteket ép a liberalizmus szolgálatában törvénybe lehetett volna iktatni. Ezzel szemben, t. ház, van egy konkrét irány, mely egész terjedelmében és valóságában az, hogy a t. kormány egyik princzipiumának vallja, hogy a korona és a törvényhozás egyéb faktorai között, nevezetesen a főrendiház és a képviselőház között a bizalom helyreállítását elérje. Az is felmerült, hogy ennek eszközei is tervbe vannak véve a főrendiházzal szemben a két törvényjavaslat iránt megadandó konczessziók alakjában. Igy in specie biztos és autentikus forrásból tudomásom van, legalább hallottam, hogy a t. kormány álláspontja épen az, hogy az ostromolt felekezetnélküliség kérdése a kérdéses törvényjavaslatból elejtessék, az úgynevezett harmadik fejezet abból eliminálttassék s a kérdés rendeleti útra utaltassék.

Már most, t. ház, ha egyénileg méltóztatik az én meggyőződésemet kérdezni, én csak azt vagyok bátor kijelenteni, hogy én a felekezetnélküliség ellen úgy a képviselőházban, mint a bizottságban is állást foglalván, a magam részéről csak örömmel üdvözölném, ha a t. kormány ezen álláspontra helyezkednék; de azután ép oly kevéssé tudnám üdvözölni azt a megoldást, mely a törvény megkerülésével ismét az elkeresztelési rendeleti harczba kivánná a felekezeti féltékenység révén ezt az országot sodorni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Bármiként legyen a dolog, a t. kormánynak azon esetben, ha e tekintetben konczesszió nyújtására nem hajlandó, ezen kérdésben konkrét felelettel kell válaszolnia, hogy mereven és tisztán ragaszkodik a benyújtott törvényjavaslat szövegéhez. Ha azonban a t. kormánynak az volna a czélja és programmja, hogy a felekezetnélküliség kérdésében a konczessziókat megteszi, hogy a békét helyreállítsa a főrendiház és a képviselőház között, akkor én a magam részéről férfiasabb, nyíltabb politikának, sőt helyesebbnek is tartom, ha ezt itt a székfoglalóból nyíltan hirdetik és bevallják; *(Helyeslés a szélső baloldalon)* nem pedig azt a felfogást, hogy megpróbáljuk a javaslatot keresztülvinni így, ha lehet, ha azután nem megy, majd akkor egyezkedünk, alkudozunk. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.)*

Digitized by Google

Hát, t. ház, ezen egyházpolitikai kérdéseknek, nézetem szerint egyik fő- és sarkpontja az, hogy végre-valahára azok, úgy, mint a t. miniszterelnök úr is mondta, a közéletben a napirendről levétessenek.

De, t. ház, a békének és nyugalomnak helyreállítása érdekében tiszta bort, világos bort kell a pohárba önteni. Tessék a t. kormányelnök úrnak és a t. kultuszminiszter úrnak nyilatkozni, hogy ebben a kérdésben mi az álláspontjuk. *(Helyeslés a szélsőbalon.)* A várva-várt és mindnyájunk által szívünk legmélyebb bensejéből óhajtott felekezeti béke helyreállítása kérdésében talán jobb lett volna azzal a részletességgel, a melylyel a t. kultuszminiszter úr az egyetemi, a felsőbb oktatási kérdésekben foglalkozott, legalább nekünk az irányelveket megjelölni, hogy mi az, a mi indokolttá teszi a t. kormánynál a »de« szócskának használatát. Mert mihelyt azt az antithezist látom, hogy: »de erőszak nélkül, de a felekezeti jogérzékenység sérelme nélkül«, akkor azt gondolom, hogy ebben egy settenkedő vád rejlik az előbbi rendszerrel szemben, hogy ne mondjam, a törvényekkel szemben, a mely velünk hallgatagon, impliczite elhiteti azt, hogy az előbbi rendszernek ezen hibái azok, melyeket letörölni, símítani, helyrehozni a jelenlegi kormány kíván. De akkor mégis kissé paradoxnak látszik a helyzet, ha a rendszerbeli hibák javítására azon férfiak vállalkoznak, a kik ezen hibákat nemcsak támogatták, de sőt azok létrejövetelében a legfőbb tényezők voltak. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Most — hogy a kultuszminiszter úr egyházpolitikai programmjától ezzel búcsúzzam — rátérek legfontosabb okára annak, a miért én ma felszólalok. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

Én a t. kultuszminiszter úr beszédéből, sőt már a kormány bemutatása alkalmával a kormányelnök úr által kifejtett programmból egy pozitiv tényköríilményre nézve örvendetes javulást konstatálok az egyházpolitikában. Mennyiszer ostromoltuk, mennyiszer kértük az előbbeni kormányt, hogy a katholikus autonómia kérdését végre-valahára necsak igéret tárgyává tegye, hanem vegye fel programmjába is. Én nem habozom kijelenteni, hogy ha a katholikus autonómia létesítésének kérdése az előbbi kormány által, a mint azt magánbeszélgetésben és az ország színe előtt is kérelmeztem, itt felvétetett volna, méltóztassék elhinni, az egyházpolitikai harcz egészen más lefolyást vett volna, *(Helyeslés balfelől.)* és sok nem következett volna be, a mi miatt a felekezetek közötti immár megzavart béke helyreállítása felett ma nemcsak tanácskozni kell, de kormányprogrammúl is kellett adni. *(Helyeslés balfelől.)*

Már most, t. ház, a t. jelenlegi kormány egyházpolitikai programmjának integrans részéül abban a katholikus autonómia létesítését feltalálom, sőt azon messze túl a t. kultuszminiszter úr a jövő kimagasló mozzanatául épen a katholikus autonómia létesítését említette. Én magát ezt a tényt, hogy végre itt egy kormány programmjában a katholikus autonómia kérdését megoldani kivánja, örvendetes eseménynek deklarálom és a magam részéről szívesen tudomásúl veszem. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Már most, t. ház, csak az a kérdés, hogy mit tartalmaz a programm a katholikus autonómia igérete szempontjából.

A t. miniszterek szinte jól érzik magukat Deák Ferencz köpenyegébe burkolózva. Egyik a másik után folyton hangsúlyozta az autonómia kérdésében, hogy a mint Deák már megmondotta, az államnak az a feladata, hogy megállapítsa, milyen ne legyen az autonómia, de hogy milyen legyen, az a katholikusok kérdése és dolga. In thesi és elvileg teljesen helyes és való ez, és ezt soha senki eddig e teremben nem vitatta. De már a hetvenes években elhangzott nagy beszéd óta talán végre-valahára mégis megérett volna ez a dolog odáig, hogy a kultuszminiszter legalább megmondhatta volna, hogy mit ért azalatt, hogy milyen ne legyen? Ezt tanúlmányozás terére utalja a kultuszminiszter úr és — úgymond — azt az 1870/72. évi kongresszusi elaborátumot ő már ki is adta tanúlmányozás végett.

Jobban szerettem volna, ha a t. miniszter úr maga tanúlmányozná, . . .

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Tudom; higyje el, hogy tudom!

Polónyi Géza: . . . ezzel is egy retortával kevesebb volna. Különben én tudom magamnak konstruálni rövid pár szóval, milyen ne legyen az az autonómia. Semmi körülmények között sem lehet olyan, mely az állam törvényes institucziőiba ütközik, mely ellenkezik az állam törvényeivel s a mely csak legtávolabbról is érinti a magyar királynak, mint apostoli királynak és a római katholikus egyház legfőbb kegyurának közjogilag is biztosított jogait és kiváltságait. Ezek azon formák, melyeket a miniszteri székből az állam képviseletében megállapítani lehet. De ezzel aztán be is van fejezve a dolog. Ehhez semmiféle tanúlmányozás nem kell, mert akármeddig tanúlmányozza a miniszter úr ezt az elaborátumot, más konkluzióra nem juthat. De midőn a katholikus autonómia kérdése csodálatos módon a felekezeteken kívül álló állami fórumok kezébe jutott: módjában lett volna a kultuszminiszter úrnak is, hogy ha nem is a

Digitized by Google

voluntas regis, hanem a pium desiderium formájában jelezze bizonyos irányban, hogy az a liberális kormány milyen alakban kivánja a katholikus autonómia létesítését. E téren hallottuk ma a miniszter úr egy enunciációját, mely megint bizonyos félhomályt borít e dologra. Azt mondja a miniszter úr, hogy az autonómia megzökkent és ez ügy csak 1893. óta van ismét folyamatban, 1894-ben pedig a püspöki kar, bár részt vett a konferencián, ő Felségéhez más felterjesztést tett. Már másodszor hallom ez állítást, a nélkül, hogy megmondanák azt is, hogy miféle ellenkező felterjesztést intézhetett ő Felségéhez néhány nappal a konferencia után az a püspöki kar, a mely nemcsak részt vett a primás elnöklete alatti konferencián, hanem annak határozataihoz egyhangúlag hozzá is járult. Nem akarom feltételezni Magyarország püspöki karáról, még kevésbbé annak primásáról, hogy képesek volnának ily játékra, hogy előbb részt vesznek a laikus elem tanácskozásain, annak határozatait minden tiltakozás nélkül elfogadják, aláírják s azután, nem is politikai játékot űzve, hanem a macchiavellizmus fegyverével küzdve, e határozatokkal homlokegyenest ellenkező följelentést intézzenek ő Felségéhez. De bármint álljon a dolog, lehet, hogy ez öröklött hagyományos kabinettitok, melyet a kormány, talán még ismételten, mint szórólöveget kiván felhasználni bizonyos főrendiházi tárgyalásokra való tekintetből, nem kutatom, de bármiként álljon is a dolog, annak a liberális pártnak és az abból alakult liberális kormánynak, mely a kötelező polgári házasság kérdésében sem hallgatott a püspökökre, legalább annyi konzequenciával birnia kell, hogy a katholikus autonómiát, ha ennek szükségét érzi, megcsinálja a püspökökkel, ha lehet, de megcsinálja nélkülök is, mert kell. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! A katholikus autonómiának létesítését nem holmi platonikus, nem holmi kézzel nem fogható érdekek szempontjaból követelem; követelem a római katholikus autonómiának, még pedig képviseleti alapon való tisztán szervezett katholikus autonómiának létesítését, s ezt a világi elemnek preponderanciája és dominálása mellett egyik leghathatósabb biztosítékául tekintem a felekezeti béke és türelmesség igaz érvényesülésének. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Mert beszélhetnek önök, t. ház, akármit legyen bárkinek meggyőződése bármi, azt az egyet el kell ismernie mindenkinek Magyarországon, hogy a magyar katholikus laikus hívők nemcsak az állameszme szolgálatában voltak mindig hívek és kitartók, de a türelmességben is mindig példaadók.

Thaly Kálmán: Nem mindig!

Polónyi Géza: A laikus hívek mindig! *(Zaj a szélsőbalon. Elnök csenget.)*

Thaly Kálmán: Hát Esterházy Miklós nádor!? A históriát nem lehet meghamisítani! *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: *(Csenget. Halljuk! Halljuk!)* Méltóztassanak meghallgatni a szónokot.

Polónyi Géza: Én készségesen megvallom, hogy a vallási és felekezeti türelmesség kérdésében én és igen t. Thaly Kálmán barátom sohasem lesztink egy véleményen.

Thaly Kálmán: Pedig a magyar história velem tart! *(Zaj és mozgás a szélső baloldalon. Elnök csenget.)*

Polónyi Géza: T. ház! Hogyha az egyesekről kellene az összességre következtetést vonnunk, akkor jogos és méltó lenne az, hogy egy ezredéves vagy, mondjuk, 400 éves történelemnek lapjaiból ki lehessen hasítani egyes sorokat, a hol az egyesekről a nagy összegre következtetni lehet, de az én ismereteim szerint az összességről szokás az egyesekre, s nem megfordítva következtetni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A ki tehát azt akarja előttem vitatni, hogy Magyarországon a katholikus elem laikus része nem az igazi vallásos türelmesség és a felekezetek közötti békesség apostola és híve, az nem mond valót. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Thaly Kálmán: Nem mostanról beszélek. A múltról beszélek! *(Zaj a szélső baloldalon. Elnök csenget.)*

Polónyi Géza: Sőt a felekezeti türelmességnek egyik bizonyítékát nyujtom most is, midőn t. barátomnak ilyen természetű közbeszólására más hangon nem felelek. *(Helyeslés a szélső baloldalon)* S nem hiszem, t. ház, hogy a felekezeti békének bárki is használ, ha ily természetű közbeszólásokkal egyikünket vagy másikunkat ingerelni kiván. *(Zaj a szélső baloldalon.)*

Thaly Kálmán: Az történeti igazság! Azt nem lehet meghamisítani! *(Zaj.)*

Polónyi Géza: Ha egyszer felismertük egy institucziő . . . *(Vajay István Thaly Kálmánhoz szól, Thaly Kálmán elutasító mozdulatot tesz. Zajos derültség.)*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek!

Polónyi Géza: Ha egyszer felismertük e törvényhozás termében a hosszú történeti múlt példái által egy institucziő hasznos voltát, és annak épen a felekezetek közötti béke és közmüvelődés tekintetében áldásos és eredményes működését, akkor nem kell az idővel pazarolnunk, hogy azt mentül előbb életbe léptessük. *(Élénk helyeslés a bal és a szélső baloldalon.)* Én a protestánsok autonómiájának szervezetében láttam és látom a történelmen végigvonuló

Digitized by Google

azon fonalat, mely gyakran viszontagságos időben a maga egyházi szervezetével védbástyájává vált a nemzet alkotmányának. *(Élénk helyeslés.)* Ki az, a ki ily institucziók gyarapításától tartózkodnék, ki soknak tartaná, ha ily nemzeti institucziónk van? Mert én azt hiszem, hogy az egész katholikus világnak ily autonómikus védbástyába való bevonása megerősíti magát a nemzeti államot; *(Helyeslés.)* megerősíti annak tradiczióit, rendeltetését és jövőjét. *(Élénk helyeslés.)* Ezért, mikor köszönettel veszem tudomásúl a miniszter úr ezen programmpontjának bejelentését, azt a tiszteletteljes kérelmet fűzöm hozzá, ne maradjon ez igéret is malaszt, mely a szavak jelentőségébe burkolódzik, hanem az ő erélyében, mely őt, mint férfit jellemzi, s melyet ismerek, bizom is, fogjon hozzá ezen kérdés megoldásához, rendezéséhez, s akkor hasznos munkát végez, s hálára fogja lekötelezni a nemzetet. *(Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)*

Még egy másik pontot kell érintenem, a melyről csak röviden kivánok nyilatkozni. A t. kultuszminiszter úr megemlékezett az állami kötelező oktatás kérdéseiről is. Valóban megvallom, hogy a kifejtett programmbeszéde után még kényesebb helyzetben vagyok, mert beszéde előtt legalább gondolkozhattam a felett, hogy melyiknek hive a kettő közül, de beszédének elmondása után igazán nem értem, híve-e az állami oktatásnak vagy nem? A t. miniszter úr beszédében érintette az állami oktatás kérdését is, de aztán hozzátette azt, hogy a felekezetek ennyi meg ennyi iskolát tartanak fenn, hogy a felekezetek szeretik az iskolát, és hogy finánczialis okok azok, melyek őt — úgy látszik — gátolják a végleges állásfoglalásban. Miután én azon szerencsések közé tartozom, sőt büszke vagyok arra, kik ezt az eszmét ismételten és számtalanszor pengették a képviselőház előtt és az országban, most is csak ismételhetem azon véleményemet, hogy a magyar állameszme igaz megerősödésének főbb tényezője, igazabb, nagyobb intézményes biztosítéka, mint az állami kötelező oktatás nem is lehet. *(Helyeslés a szélsőbalon.)* Már most ott, hol egy nemzetnek messze jövőjére kiható alkotásokról van szó, a financziális érdekek nem korlátozhatnak bennünket abban, hogy ha azt helyesnek tartjuk, azt meg is valósítsuk.

T. képviselőház! Nagyon szép az, a mit a t. miniszter úr a programmjában kifejtett. Részint a tanfelügyelői intézménynek reviziója, részint a tanárképzés, a tanító-nevelőintézetek megfelelő átalakítása tekintetében oly czélból, hogy a nemzeti eszmének vizsgálatába állhassanak. Nagyon szép az, a mire a t. miniszter úr a házat ismételten is fölkérte, annak jelentőségét mi könnyen meg fogjuk érteni, hogy mit jelent a nemzeti irány oktatásának jelentősége. Mindez igen szép dolog, de valahányszor ezen magasztos állameszmének az életben való végrehajtásánál az egyes felekezeteknél, vagy sporadikusan álló iskolával szemben kell az állami hatalmat érvényesíteni, mindannyiszor nemzetiségi és felekezeti — nem mondom, jogosúlt — érzékenységnek a felkorbácsolásával találkozunk. Mig ellenben, t. képviselőház, ha a kötelező állami oktatás az egész vonalon egyenlő törvénynyel hajtatik végre, senkinek joga, senkinek oka panaszra nem lehet, mert egyenlően áll a törvény az egyikre úgy, mint a másikra.

Nem szándékozom, t. ház, e kérdésnél bővebben immorálni; annyira életbevágó és fontos ez a kérdés, hogy fel kell tételeznem, sőt fel is tételezem, hogy nincsen a képviselőháznak egyetlen egy tagja sem, a ki abban már eddig is állást ne foglalt volna. Már most, t. képviselőház, a mit még a t. miniszter úr figyelmébe kell ajánlanom, az az, hogy meggyőződésem szerint akkor, a midőn ma is napról-napra sűrűbben találkozunk azon jelenségekkel, melyek Magyarország területén nem a jogosúlt szocializmusnak, hanem az anarchizmus és kommunizmusnak jelszavaival kopogtatnak, midőn a társadalmi rend fölforgatása ellen irányzott törekvésekkel napról-napra találkozunk, és pedig úgy az iparos-osztály, mint a földmíves-osztály munkásrétegeiben, akkor abban az államban, t. ház, azon törekvés mellett, hogy az emberi jogoknak egyenlőségi elve alapján igyekeztünk azon panaszokat, a mennyiben azok jogosúltak, kielégíteni, de másrészt magát a népoktatást fejleszteni, hogy annak a népnek hozzáférhetővé tegyük az erkölcsöknek, a nemzeti önérzetnek és hazafiságnak tiszteletét, *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* ez legyen a mindenek fölött álló első feladat, és én s minden harmadik egyetem s minden más tudományos egyetemnél szükséges beruházásokon felül messze kimagasló *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* feladatának tekintem az államnak, hogy addig a mig a népoktatáson, a mig az iparos-oktatáson gyökeresen nem segített, addig semmiféle, milliókra menő beruházásokba ne menjen bele se a tudományos egyetemen, se a középiskoláknál, mert itt van a veszély, itt kell legsürgősebben intézkedni. *(Helyeslés a szélsőbalon.)* Addig, t. ház, mig Magyarország tanítókara olyan minimális fizetéssel rendelkezik, mint a minőt Csáky Albin gr. volt kultuszminiszter, akkor is csak nagy megerőltetés révén, a pénzügyi okokra való tekintettel el tudott érni, addig, t. képviselőház, ne beszéljünk mi a magasabb oktatásnak nem tudom miféle követelményeiről; mig Magyarországon annyi az analfabéta, mint a mennyi tényleg van, addig, t. képviselőház, elsőrendű kötelessé-

Digitized by Google

günknek kell tekintenünk, hogy azon panaszokon segítsünk, mert csak így biztosíthatjuk a társadalmi rendnek, a nemzeti önérzetnek, a vallásosságnak és a hazafiságnak föntartását. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

De, t. képviselőház, a középoktatás kérdésében a t. miniszter úr egy igen fontos kérdésről nem nyilatkozott, s ez a tandíjak leszállításának kérdése. A középoktatás ma Magyarországon olyan drága és annyi panasz tárgya, hogy a sűrűn emelt panaszok után, ha jól emlékszem, maga a volt kultuszminiszter, Csáky Albin gr. itt e házban igéretet is tett arra nézve, hogy a középoktatás tandíjait revizió alá fogja venni, és annak telhető méltányos csökkentését fogja eszközölni. Meglehet, hogy nem jól emlékszem, de így emlékszem.

Még egy kérdést, t. ház. A t. kultuszminiszter úr azt mondotta, hogy ne foglalkozzunk mi kultuszkérdésekkel, hanem foglalkozzunk az oktatás kérdésével, a nevelés kérdésével. Nagyon helyes, habár a kultuszkérdéseket az oktatásiaktól különválasztani nem ritkán nagyon bajos; mégis van egy terület, melyet maga a t. kultuszminiszter úr székfoglalójában egészen parlagon hagyott. A miniszter úr nem veszi észre, hogy a világ minden sarkában egy új társadalmi renddel találkozunk: a nőnek a társadalomban elfoglalt új helyzetével. A nő, t. ház, kibontakozva a renaissance-korbeli emlékekből, a rokka és a hímzőasztal mellől el van szólítva a társadalmi küzdés világába, hogy magának kenyeret keressen, és nem ritkán a család fentartására is a nő van utalva. *(Igaz! Úgy van a szélső baloldalon.)*

Ilyen körülmények között, t. ház, midőn nincs parlament, nincs ország, mely a nőoktatás kérdésével programmszerűen ne foglalkoznék, a t. kultuszminiszter úrtól joggal elvárhattuk volna és elvárhatnók, hogy ezen kérdés tekintetében legalább nagy irányeszmékkel tájékoztatott volna bennünket az iránt: vajjon a női osztálylyal, a társadalomnak ezen integráns részével szemben például a középoktatás kérdésében milyen álláspontot foglal el? Mert hiszen, ha lehet is jogosult az a felfogás, hogy egyetemi kathedrához ne bocsássuk a t. nőket, mert esetleg ők is miniszterekké válhatnának, *(Nagy derültség.)* azért, t. ház, az talán mégis jogosult felfogás, hogy a népoktatás terén nem tartja-e czélszerűnek a t. miniszter úr a nők számára legalább is az oly oktatás biztosítását, mely a középosztálynak a megélhetés lehetőségét biztosítja. Általában véve, t. ház, — hiszen nekem nem feladatom e tekintetben programmal szolgálni, mert nem vagyok s nem is leszek kultuszminiszter, ... *(Általános derültség.)*

Nánásy Ödön: Mindnyájunkat érhet baleset! *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Polónyi Géza: ... — hanem azt elvártam volna a kultuszminiszter úrtól, hogy ezen nagy szocziális kérdés tekintetében az elméleti ismeretek alapján a gyakorlati szükségeknek megfelelőleg legalább irányeszméket pengetett volna meg.

Befejezem beszédemet, t. ház, *(Halljuk! Halljuk!)* azzal, hogy a t. kultuszminiszter úrnak szivesen megigérem a magam részéről azt, hogy, ha komoly valóság az, hogy a felekezetek közötti béke helyreállítására institucziókkal kiván törekedni; ha komoly valóság az, hogy a korszellemnek megfelelő képviseleti alapon a katholikus autonómiának szervezésére vállalkozik, s ha ezen téren institucziói, konkrét törvényjavaslatai meg fognak felelni az általa hirdetett elveknek: az én támogatásomra mindig számíthat.

T. ház! Azon múlt, melyet onnan *(A jobboldalra mutat.)* tanúltunk ismerni, nem biztató; és mert nem szoktuk, ez esetben sem teszszük, hogy feltétlenül előlegezzünk bárkinek is bizalmat, különösen nem azon táborral szemben, a melynél a mi jóhiedelmünkre, jóhiszeműségünkre annyi keserű csalódás lett a fizetés, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* ennélfogva teljesen helyeslem Kiss Albert azon kijelentését, hogy igenis megszavazzuk a költségvetést az ország közoktatásügyének, de nem viseltetünk bizodalommal a kormány iránt, és ez fogja a mi cselekedeteinket irányítani, megszavazván a konkrét javaslatokat, hogy azokkal szemben állást foglalhassunk. Ezt tartottam szükségesnek megjegyezni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Thaly Kálmán képviselő úr személyes kérdésben kér szót.

Thaly Kálmán: Személyes kérdésben kérek szót, a mennyiben Polónyi Géza előttem szólott t. képviselőtársam egy közbeszólásomra nézve kétféleképen méltóztatott reflektálni, tehát erre vonatkozólag kérem kimagyarázhatási jogomat, hogyan értettem a közbeszólásomat, és akkor azt hiszem, hogy ő is a kétféle, az egymástól különböző, utólagos konzequencziájára nézve egyet fog velem érteni. *(Halljuk! Halljuk!)* Először azt méltóztatott Polónyi Géza t. barátom és képviselőtársam mondani, hogy mindenki elismerheti, miszerint a katholikus világi elem általában vagy egészben véve a vallásos türelmességnek példáját nyujtja a protestánsokkal szemben is, és nyujtotta ezelőtt is mindenkoron.

Az első részét, hogy nyujtja, elismerem, és az újabb korban, jelenleg is, én az gondolom, hogy az összes protestánsság mindig hálával fog megemlékezni azokról a katholikus segítő társakról, a kik az 1859. évi gyászos emlékű,

Digitized by Google

de szerencsésen megbukott patens megbuktatásában nekünk segítettek; erre igenis mindig hálásan emlékszünk, valamint az 1790/91-iki törvények létrejöttekor is a katholikus világi elem segítségére. De ha ez áll a közelebbi múltra, és óhajtom, hogy álljon a közelebbi jövőre, a mint hiszem, állhat jelenünkre is, azért az én történeti igazságérzetem tiltakozott az ellen, mikor az mondta, hogy áll a múltra is. Engedelmet kérek, de a történeti igazságot meghamisítani nem lehet, nem is imputálom neki azt a szándékot, hogy arra törekedett. *(Egy hang balfelől: Ez nem személyes kérdés!)* Engedelmet kérek, én szavaim magyarázatára is kértem engedelmet. Nem egyesekről szólok, hanem egész osztályokról és a leghatalmasabb osztályokról, a melyek azt cselekedték, és mi protestánsok még nem felejthettük el az égető sebeket, melyeket általuk szenvedtünk. Ott vannak az alföldi tót községek, a melyekben a panszlavizmus révén most is bajaink vannak. Azokat Kohári István, egy katholikus főúr üldözte ki Hont vármegye Szittya stb. községeiből, mert választás alá . . .

Elnök: Kérem a t. képviselő urat, a t. ház is tudja, hogy szavai értelmének megmagyarazására kért szót. *(Helyeslés.)* Én csak arra kérem a t. képviselő urat, hogy miután látja, hogy elegendőleg megmagyarázta, *(Derültség.)* mert mindenki érti, mire czélzott, bővebb történeti fejtegetésbe bocsátkozni *(Helyeslés és derültség.)* ez alkalommal ne méltóztassék. *(Helyeslés.)*

Thaly Kálmán: Kötelességszerűleg tudomásúl veszem az elnöki figyelmeztetést, de fentartom a jogot, — fel vagyok irva, — hogy majd bővebben nyilatkozzam. *(Derültség. Helyeslés.)* Ha tehát méltóztatnak megengedni, befejezem csak azzal, hogy a multra nézve nem ismerem el általában véve sem, nem tekintvén a kivételeket, a melyekről bő példákat hozhatnék fel, a mint elkezdettem, de úgy látszik, kellemetlenül hat. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Polónyi Géza: T. képviselőház! Engedelmet kérek, csak két szóval felelek. Én ismerem Thaly Kálmán mélyen tisztelt barátomnak a szivét, — és ez mindent megmagyaráz, — és hazafiságát, és ez még többet magyaráz meg. Távol álljon tőlem, hogy én neki bármiféle rossz szándékot imputáltam volna. Csak annyit akarok mondani, hogy nem beszéltem én a reformáczió kezdetének korszakairól, mikor harcz folyt a katholikusok és protestánsok között, mert abban az időben bizony egyik sem volt türelmes, hanem a legközelebbi múltról beszéltem.

Egyébiránt tudomásúl veszem azzal, hogy mind a ketten hivei és apostolai vagyunk a felekezeti békének és türelmességnek. *(Hoszantartó, zajos derültség.)*

Molnár Antal jegyző: Tóth Aladár!

Tóth Aladár: T. ház! Lehetőleg röviden akarok felszólani egy bizonyos tárgyban a jelen tárcza költségvetésénél. *(Halljuk! Halljuk!)* Egy nem csekély fontosságú kérdést kivánok már most az általánosságbani tárgyalásnál érinteni, már csak azért is, mert a valóban nagyszabású miniszteri programm, a mely kétségtelenül kimerítőleg felöleli összes kulturális és tanügyi érdekeinket és igényeinket, és a melyért — előttem szólott Stréter képviselőtársammal tökéletesen egyetértve — csakis a legteljesebb elismeréssel adózhatunk, épen ezen egy kérdést, a mely szoros megoldási viszonyban áll az annyira óhajtott katholikus autonómia kérdésével, természetesen ezen programmkeretben alig érinthette.

Ezen kérdés, t. ház, azon súlyos és, mondhatnám, mindinkább tarthatatlan állapot, a mely patronátusi jogból folyó kötelezettség alakjában legfőkép a vidéki városok háztartására nehezedik.

Nem szándékozom ezúttal magával ezen nagy horderejű kérdéssel egész terjedelmében foglalkozni, csakis igen rövid rámutatással kivánok utalni azon anakronizmusra, a mely szerint ezen kritikus intézmény a jelen modern községi szervezet kapcsában jelentkezik. De nem szándékozom továbbá egyes oly konkrét esetek felsorolásával a t. ház türelmét igénybe venni, melyek élénken illusztrálják mindama helytelen viszonyokat, mondhatnám, mizériákat, a melyek az egyes községek, de főkép nagyobb városaink költségvetését mintegy állandóan dominálják. Hisz meg vagyok győződve, hogy a t. ház legtöbb tagja bőségesen rendelkezik adatokkal, a melyek az én felszólalásom jogosúltságát igazolják és támogatják.

Hogy mily sürlódási gyúanyagot rejt magában ezen kérdés, és mennyire szabályozatlanúl és rendezetlenül áll még mindig a patronátusi jogviszony törvényhatósági berendezésünkben, és minő anomáliákat teremt a most fennálló helyzet, bizonyítja az, t. ház, hogy tudok a vidékről még úgynevezett székesegyházakat is példaként felhozni, hol — daczára annak, hogy püspöki és káptalani katedrális, természetesen ezek principiis obsta, saját jogaikra és igazaikra támaszkodván, — a torony és tetőzet rég rothadásnak indúlna, ha még idejében meg nem könyörül azon valóban fillérekből összealamizsnált segítség, melyet szegény és gazdag, zsidó és protestáns egyaránt a másikra ezen a czímen kirótt házi adóban, a különben dús alapítványok és javadalmazások birtokában lévő római egyháznak nyujt. De ezen jogviszonyok különösen ott jelentkeznek a legkomplikáltabb bonyolúltsággal, hol az egyes parochiális templom szé-

Digitized by Google

kesegyházzá avanzsirozott. Mert ezeknél az in illo tempore kelt alapító okmányokban foglalt fundaczionális intézkedések semmiféleképen sem helyezhetők párhuzamba a jelenkor követelményeivel és viszonyaival. Az időközi kanonika vizitáczió részben helytelenül, egyoldalúlag megejtve, egyoldalú aláírásokkal ellátva, és így khirografikus érvényuyel alig biró szerződések állanak tájékozásúl rendelkezésünkre. Továbbá a régi magisztrátusbelieknek bizonyos ad hoc megegyezései, különféle bevett szokások s egyéb uzusok regulázzák a városok kegyúri állapotát. És mind eme ingatag jogalapon a legterhesebb kötelezettségeket rójják — felekezetre való tekintet nélkül — a városi adózó polgárok vállaira. Mindezen terhek ellenében azonban a várost, mint kegyuraságot megillető előjogok, jogelőnyök a »patrono debet honos bonos« pedig oda devalválódnak, hogy még a különben közköltségen fentartott utolsó harangozó, kántor vagy orgonistával sem rendelkezhetik maga a patronus, hanem kénytelen tűrni, esetleg minden más illetéktelen ingerencziát. Köztudomású, t. ház, hogy azon súlyos terhektől, a sok perpatvar kellemetlenségeitől való szabadúlás, a kötelezettségek lerázása czéljából a telekkönyvi betétszerkesztések alkalmával mily árván magukra maradtak egyes templomok. A tulajdonjoggal járó terhek és örökös perlekedésektől való menekülésben, mondhatnám, templomainknak alig akad gazdája. E helyütt azonban elismeréssel kell kiemelnem egyik-másik hazafias szerzetes-rendnek azon magatartását, hogy daczára annak, miszerint az úgynevezett kolostortemplomaik tulajdonjoggal őket nem is illette, mégis a tradiczióiknak megfelelőleg a hivők részére, sőt a hivők helyett is minden vonakodás nélkül továbbra is gondoskodik.

Hosszúra kellene terjeszkednem, t. ház, ha még a kegyúri joggal felruházott városoknak lelkészkijelölési jogának s ezen önmagában valóban nyilt ellentmondást sejtő helyzetnek további megvilágításába bocsátkoznám. Tekintettel az idő előrehaladottságára, jelen felszólalásommal csakis annak konstatálására kivántam szorítkozni, hogy immár valóban halaszthatatlanúl megoldó intézkedést, tisztázást igényel a patronátusi jog kérdése, *(Helyeslés.)* már csak azért is, mert ez mintegy megelőző, előkészítő munkául volna jelezhető az annyira óhajtott autonómia kérdésében, melynek végleges megoldása azonban csakis a jelenben felzajlott hullámok teljes lecsendesedése után lesz remélhető! Egyébként azon meggyőződésben, hogy maga a kultuszkormányzat leginkább átérzi annak súlyát, hogy épen ezen kérdés körül fenforgó mindennemű viszályok, összetorlódó felebbezések elintézése mennyire lekötik és agyonterhelik a miniszteriális munkaerőket, és így bizonynyal legközelebbi feladata egyikének fogja tekinteni, hogy megejtett alapos nyomozó eljárás útján kiderítvén a kellő s megfelelő jogalapokat, a nehézségek leküzdésével végczéljában meg is fogja találni az orvosló eszközöket és módokat arra nézve, hogy végre-valahára városaink a patronátusságból kifolyólag — a kor kivánalmainak megfelelőleg — tehermentesíttessenek, illetve ezen terheiktől megváltassanak. Természetesen betudásával annak az ellenértéknek, melyet mint állandó jövedelmező forrást beneficziumként épen a patronátus adományozása szolgáltatott és nyujtott a városnak. Ezen várakozás mellett, teljes bizalommal a kormány iránt, magát a költségvetést általánosságban és részleteiben elfogadom. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: T. ház! Az idő előrehaladt, és a pénzügyminiszter úr is akar egy felszólalással élni, ennélfogva a tanácskozást tovább nem folytatjuk.

Kérem, méltóztassanak a pénzügyminiszter urat meghallgatni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Lukács László pénzügyminiszter: T. ház! Van szerencsém bemutatni az 1892. évi közösügyi zárszámadásokra alapított végleges leszámolás szerint Magyarország terhére mutatkozó tartozás fedezéséről és az 1894. évi közösügyi kiadásokra Magyarország által pótlólag fizetendő összegről szóló törvényjavaslatot. Kérem a t. házat, méltóztassék e törvényjavaslatot (Irom. 786) kinyomatni, kiosztatni és előzetes tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz útasítani. *(Helyeslés.)*

Elnök: T. ház! Az 1892. évi közösügyi zárszámadásokra alapított végleges leszámolás szerint Magyarország terhére mutatkozó tartozás fedezéséről és az 1894. évi közösügyi kiadásokra Magyarország által pótlólag fizetendő összegről szóló törvényjavaslat a pénzügyi bizottsághoz útasíttatik.

T. ház! A holnap 10 órakor tartandó ülés napirendjén lesz a közoktatásügyi és kultusztárcza költségvetésének folytatása.

Ezzel az ülést berekesztem.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 45 perczkor.)

Digitized by Google

415. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 25-én, pénteken,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Vincz Gyula szabadságoltatása. — Elnöki előterjesztés Czenki Sándornak korengedély megadása tárgyában. — Honvédelmi miniszter jelentést terjeszt be a honvéd-ujonczok törvényszabta kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet tárgyában. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: b. Bánffy Dezső, Perczel Dezső, Lukács László, Wlassics Gyula, gr. Festetits Andor, Dániel Ernő, b. Fejérváry Géza, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Molnár Antal jegyző úr, a javaslatok mellett felszólalók jegyzékét gr. Esterházy Kálmán, a javaslatok ellen felszólalók jegyzékét Bartók Lajos jegyző urak fogják vezetni.

Méltóztassanak meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Molnár Antal jegyző *(olvassa az 1895. január hó 24-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha észrevétel nem forog fenn, a jegyzőkönyv hitelesíttetik.

Bemutatom Vincz Gyula képviselő levelét, melyben fontos családi ügyeinek elintézhetése tekintetéből négy hétre szóló távozási engedélyt kér.

Ha nincsen észrevétel ellene, a ház a kért távozási engedélyt megadja.

Bemutatom még ezen felül Czenki Sándornak, a képviselőház szolgájává való alkalmaztatására szükséges korengedély megadása iránt tett előterjesztést.

Ki fog nyomatni, a ház tagjai között szét fog osztatni, és annak idején napirendre fog tűzetni.

A honvédelmi miniszter úr kíván szólani.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: T. képviselőház! Van szerencsém előterjeszteni jelentésemet (Irom. 788) az 1894. évi rendkivül kedvező újonczozási eredmény következtében a 12.500 főnyi törvényes újonez-kontingensen felül régibb hátralék fejében besorozott honvédgyalogsági újonczok törvényszabta kiképeztetésére 1895-iki évben szükséges költségfedezet tárgyában.

Kérem a t. házat, méltóztassék jelentésem kinyomatásáról és szétosztásáról intézkedni és ezt a pénzügyi bizottságnak előzetes tanúlmányozás és jelentéstétel végett oly útasítással kiadni, hogy jelentése oly időben terjesztessék be, hogy ez a honvédelmi tárcza költségvetésével egyidőben tárgyaltathassék.

Elnök: Ha senki észrevételt nem tesz a honvédelmi miniszter úr által előadott indítványra nézve, ezen jelentés kinyomatik, szétosztatik s a pénzügyi bizottságnak oly útasítással adatik ki, hogy jelentését oly időben terjeszsze be, hogy az a honvédelmi tárcza költségvetésével egyidőben tárgyaltathassék.

Egyéb előterjesztése az elnökségnek nincsen. Napirenden van a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1895. évi költségvetésének folytatólagos tárgyalása.

Bartók Lajos jegyző: Veres József!

Veres József: T. képviselőház! A magam részéről követem a t. közoktatásügyi miniszter

Digitized by Google

úr felhivását; rövid megjegyzéseimmel kizárólag a közoktatásügyre fogok szorítkozni.

A közoktatásügyi miniszteriumnak a tanügy állásáról szóló jelentéséből mindenki örömmel győződhetik meg arról, hogy 1869. óta tanügyünk igen nagyot haladt; az iskolák és tanulók száma, a tanügyre fordított költségek összege nagyot emelkedett, de mindazonáltal mégsem lehet megállapodnunk vagy elbizakodnunk, mert ez az emelkedés nem csak azt mutatja, hogy a tanügy terén messzire haladtunk már 1869. óta, hanem egyúttal azt is, hogy igen messziről indúltunk, örvendetes ugyan a fejlődés a magunk multjához mérve, de még távolról sem kielégítő más nemzetek műveltségi fokához képest. Ha tehát dicsekedésre van valakinek oka, akkor dicsekedhetnek az iskolákat fentartó hitfelekezetek és községek. A kormány és az állam a legcsekélyebb mértékben teheti ezt, mert ezen kiadásoknak legkisebb részét viseli maga az állam. A kormány és a törvényhozás kiadta a rendeleteket és parancsolatokat, megengedte kegyesen, hogy a hitfelekezetek és községek, melyek az iskolákat fentartják, viselhessék a terheket. És most mégis az igen t. előadó úr körülbelül a kormány érdeme gyanánt emlegette azon nagy számokat, miket felhozott, pedig a kiké a teher, a gond és a munka, ugyanazoké az eredményért bizonyára a dicséret és az érdem is.

A t. miniszter úr felemlítette a tanulók szellemi túlterhelését; már régóta igen általános és alapos panaszokra szolgáltat ez okot. A t. miniszter úrétól az én felfogásom annyiban különközik, hogy ő nem a rendszerben látja a túlterhelés okát, hanem inkább a tanárokban, én pedig azt hiszem, hogy egyformán mind a kettőben megvan. Hibás a rendszer, és hibásak a tanárok és tanítók, a mennyiben a hibás rendszerrel még azonfelül vissza is élnek.

A túlterhelés a tanulóknál kétségbevonhatlan. Igen sok és igen terjedelmes a tankönyv, az írók, a kiadók, a tanárok körülbelül úgy tekintik az iskolát, mintha az tankönyv-fogyasztó intézmény volna. Félszeg, terméketlen, lélek nélkül való a tanítás, nagyon sok helyen a középiskolákban a tanár épen azért, mert szaktanár, mindenik a növendéket annyira akarja vinni a maga szaktudományában a mennyire már ő van, megfeledkezik arról, hogy a gyenge, testi fejlődésben levő ifjú egyúttal még rajta kívül nyolcztíz tanárnak tanúl, mint a diák azt ki szokta fejezni. *(Helyeslés a szélsőbalon.)* A felügyelet annyira hiányos, hogy az egyes tanárok működését a felsőbb hatóság arányba hozni nem szokta, sőt a tanárok mintegy nemes versenyt látnak abban, hogy ki tudja a maga szakmájában az ifjút többre vinni. A tanítás ennek következtében természetesen igen felületes, kapkodó, és hozzá még — ezt tartom igen nagy bajnak — az oktatás mellett az újabb időszakban egészen háttérbe szorúlt, a legtöbb helyen tökéletesen megszünt a nevelői működés. A gyermek értelmére annyira, a mennyire gondolnak, de a szív és jellem képzését egészen elhanyagolják.

Másik oldalról hasonló hiányokban szenved a tanúlás is. Tanúl az ifjú a bizonyítványért, a diplomáért, a hivatalért, és — a mint az ifjú szokta mondani — tanúl a tanárnak, de nem tanúl tudományszeretetből magának. A hibás rendszer, a mely arányba és összhangba nem tudja hozni a különféle tanárok és szakok működését, nagy részben oka annak, hogy tanúl a középiskolában az ifjú mindenféléből sokat, de felületesen, és nem tud egyféléből is keveset, de alaposan. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Megízlel mindenféle tudományt, de nem szeret meg egyetlen egyet sem, és alig várja, hogy a bizonyítvány és oklevél kezében legyen, a könyveket is sutba dobja. Hamar kifárad, vergődik eszmények nélkül; dolgozik a hivatalban önálló eszmék nélkül; korán elveszti testi üdeségét, lelkének rugékonyságát, gyorsan ellankad; nagyon sok, aggodalmasan sok a korán megvénhedt fiatal ember, és ebből a nemzedékből — én félek — igen kevés lesz később az ifjú lelkű aggastyán. *(Tetszés a szélsőbalon.)* Azon korszakban, mikor annak az ifjúnak még inkább a labdázásra van szüksége, már Shakespeare és Schiller tragédiáit fejtegettetik vele, és iratnak róla aesthetikai értekezést.

Madarász József: Még meg is kell neki tanúlnia!

Veres József: Annyira túlzásba mennek nagyon sok helyen, a miről a középiskolák értesítői nyomtatásban adják ki a bizonyságot; annyira túlzásba mennek a szakszerűség egyoldalúságában, hogy követelnek attól a fejlődésben lévő ifjútól oly nagy dolgokat az egyes tanárok, a melyeket az ő tanártársa maga meg nem tudná oldani annyi idő alatt, mint a mennyi idő alatt azon feladat megoldása attól az ifjútól követeltetik. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Nemcsak a tanulók panaszkodnak ez ellen — és nevezetes és megfigyelésre méltó, hogy épen a legjobb tanulók panaszkodnak, a kik feladatuknak eleget akarnak tenni, — hanem panaszkodnak maguk a szülők is az ifjúság elcsenevészedése és a nagy költségek miatt, melyeket a tankönyvek sűrű változása, a drágábbnál drágább tankönyvek behozása okoz, a tankönyvek kétharmad részét azután a tanár úr kitörülteti, mint fölöslegest; hanem panaszkodnak már a szakkörök is, ideje volna már, hogy a közoktatásügy intézői ezt a

Digitized by Google

kérdést, mely az újabb nemzedék jellemén és értelmén fogja magát megboszúlni, komolyan vegyék és ezen hanyatlásnak és túlterheltetésnek okait szüntessék meg.

Említette az igen t. közoktatásügyi miniszter úr, hogy szükségesnek tartaná közoktatásunkban a nemzeti szellemben való fejlesztést és haladást. Maguk a számok itt is igen kedvező eredményt tüntetnek fel, mert azt látjuk a kimutatásokból, hogy évről-évre több azon középiskolai tanulók száma, kik magukat magyaroknak vallják be. Én ugyan erre a bevallásra — őszintén mondva — nem sokat adok, mert hisz tudom, hogy körülbelül felsőbb intésre és kivánatra tudja már az az ifjúság, hogyan kell magát bevallani, és tudok oly gimnáziumot, mely igen népes tót városban van, a tanulók egyharmad része abból a városból való, és mégis csak egyetlen egy vallotta magát tót anyanyelvűnek. Hanem mégis politikai tekintetben igen örvendetesnek tartom azt, hogy az értelmiség, a mely már az iskolákban képződik a jövő számára, magyarnak érzi és vallja magát. De a mit a számok mutatnak a magyar nyelvű ifjúság szaporodásáról, erre nézve nem szabad elfelejteni, hogy az nem a magyar faj fölényét mutatja egyúttal, mert nem a magyar fajból származó ifjúságból kerül ez a szaporúlat. A magyar fajnak kezéből nagyobbrészt kiesett már az a gyeplő, melylyel eddig a közszellemet majdnem kizárólag vezette a társadalomban és a tudományban. És ennek nagy oka az, hogy a középiskolák rendkivül aránytalanúl, céltalanúl vannak elhelyezve, és nagyobbrészt a nemzetiségek-lakta vidékeken, úgy, hogy a nemzetiségek-lakta vidékeken sokkal könnyebb és olcsóbb a tudományos kiképzést megszerezni, mint a kizárólag magyarok-lakta vidékeken. Innen áll elő az a sajátságos eredmény, hogy a magyar vidékek elárasztatnak a nemzetiségekből származó hivatalnokokkal, a helyett, hogy magyarokkal tudnók elárasztani a nemzetiségek-lakta vidékeket. S abba a helyzetbe jutottunk a társadalomban, a közmüveltségben, a hivatalokban, hogy most már nem tősgyökeres magyar származásúak viszik a vezérszerepet a magyar müveltség s magyar befolyás vezetésében. Elég betekinteni a hírlapokba, akár kinevezéseknél, akár báli tudósításokban mennyi az idegen név a kevés magyar név mellett! Ezen a bajon a középiskolák czélszerü elhelyezésével lehetne segíteni. Hogy nem a magyar faj szaporítja főképen a középiskolák népességét, annak az a rossz hatása van, hogy a leendő értelmiség, a melyre vár később a közügyek vezetése, elszokik a tősgyökeres magyar gondolkozástól, érzésből és nyelvtől.

Veszítünk tehát minden téren az eredeti magyarosságból. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Kozmopolita, színtelen lesz az érzés és beszéd. De hát hol is tanúljon manapság az az ifjúság tő-gyökeres magyarságot? A középiskolák legnagyobb részében — s az államiakról majdnem kizárólag azt lehet mondani — attól a néptől, melynek körében él, nem tanúlhat, mert az legnagyobbrészt más nyelvű. Az irodalom, legalább nagyjában, magyar szavakkal, de nem magyaros gondolkozással és magyaros kifejezésekkel él. Az íróknak egy igen nagy része a magyar nyelvet könyvből tanúlja, a magyar életet könyvből ismeri. A társaság, melyben esetleg az ifjú megfordúl, a tiszta magyar nyelvet vegyíti nagyon sok idegen nyelv szavaival, és azt hiszi, hogy annál előkelőbb, mentül jobban tarkítja idegen szavakkal a magyar beszédet. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Madarász József: Itt a képviselőházban is!

Veres József: Hogy ez mennyire ment már, legjobban mutatja, t. ház, az, hogy ha valaki akár az irodalom, akár a közügyek terén, például a képviselőházban tősgyökeres magyarsággal beszél, már szinte feltünést okoz, és mint kivételt emlegetik; *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* ha valaki tősgyökeres magyar szólásmóddal él, önkéntelenül előre bocsátja, vagy utána teszi, hogy: a mint a magyar szokta mondani. Én tehát részemről évek óta ezért is sürgetem a középiskolák czélirányosabb és arányosabb elhelyezését, hogy ezen elhelyezés által is az ifjúságot, különösen a nemzetiségek gyermekeit hozzájuttassuk a módhoz, hogy az eredeti magyar néppel érintkezhessenek, s annak nyelvét, gondolkozását és érzését a forrásnál tanúlják meg. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Igen nagy akadálya a közmüvelődés gyors haladásának és intenziv fejlődésének a tanárok és tanítók rendkivül rossz fizetése. A középiskolai tanárok általában, a felekezetiek pedig különösen, és a népiskolai tanítók egészükben véve annyira rossz fizetést kapnak, hogy az sem előző tanúlmányaik terjedelméhez, sem hivatásuk fontosságához nem méltó; igen természetes, hogy más életpályák tisztességesebb, gazdagabb fizetéssel kecsegtetvén a tehetségesebb ifjút, más életpályára menekülnek, erre az életpályára pedig vagy a szellemi, vagy az anyagi szegények szorúlnak, és ezek sorsuk elleni zúgolódással, kedvetlenséggel, más pályák iránti irigységgel eltelve vonszolják napról napra a nehéz igát. *(Halljuk!)* Mindaddig a mig a tanárok és tanítók fizetése más életpályák fizetésével arányban nem lesz, e tanárok és tanítók szellemi nivója nem fog emelkedni; a tanügy intenzive nem fog fejlődni, és azért

Digitized by Google

igen természetes, hogy akármennyire is be fogjuk látni, hogy jó tanítókra és tanárokra nagy szükségünk van, mert ezekben rendkívül nagy a hiány, ezt a hiányt pótolni nem leszünk képesek; nem leszünk képesek még az ösztöndíjak felemelésével sem, mert az az ösztöndíj addig jó annak a pályájára készülő ifjúnak, mig a diplomát kezébe kapta, e mint azonban azt megszerezte, egyszersmind elveszti a nagyobb ösztöndíjat. Nekem igen nagy elégtétel a közoktatásügyi miniszterium előterjesztésében az a tünet, hogy most már az ösztöndíjakat nagy mértékben szaporítják és emelik. Évekkel ezelőtt panaszosan szólaltam fel az ellen, mikor mintegy dicsekedve hozta elő az illető miniszterium, hogy az ösztöndíjakat 19.000 forinttal leszállította, és már akkor reámutattam, hogy a leszállításra semmi ok nincs, és hogy meglesz annak a maga káros hatása. Ime, most már mind a tanároknál, mind a néptanítóknál akkora a hiány, hogy ösztöndíjakkal kell az ifjúságot odacsábítani. A mi közoktatásügyi miniszteriumunk eljárása nem mutat annyi jó indúlatot a tanárok és a tanítók irányában, a mennyit az ő tevékenységük és működésük fontossága megkiván, mert hiszen még azt a kevés jót is, a mit a törvény nekik megad, a törvény végrehajtásában, legalább egy nagy részében visszaveszi, megszűnteti. Igy járt el a miniszterium például a tanítói nyugdíjakkal.

Ezeknél az eljárás igen sok alapos és jogos panaszra adott okot, mert az eljárás kevesebbet akar nekik adni, mint a mennyit a törvény maga megigért és megadott. Minthogy azonban e kérdést részletesebben inkább az illető tételnél akarom előhozni, sem a tanítóképzőre, sem a tanárok és tanítók hiányára most nem akarok részletesen kiterjeszkedni. Ezeket ajánlom a t. közoktatásügyi miniszter úr figyelmébe, és remélem, hogy ha szakjával részletesen és alaposan fog foglalkozni, és lesz bátorsága, jóakarata, türelme ezt a kérdést czélhoz vezetni, akkor hiszem, hogy lesz ideje is, és azok a panaszok, a melyekkel most tele van az ország, a melyeknek jogos voltát ismeri a közönség, ismerik a szakférfiak és ismerjük mindnyájan, akkor meg fognak szűnni.

Minthogy azonban a t. közoktatásügyi miniszter úrnak működését még nem ismerem, természetesen iránta bizalmat nem fejezhetek ki, hanem magát a költségvetést az ország közművelődése érdekében, bár kevésnek tartom, ezt a keveset megszavazom. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: Pap Géza!

Pap Géza: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Legyen szabad a közoktatásügyi tárcza költségvetésének tárgyalása alkalmából a népoktatásra vonatkozó pár nézetemnek lehető tárgyilagosan és röviden kifejezést adnom. *(Halljuk! Halljuk!)*

A népoktatás köréből, röviden ugyan, de mindazokat fel óhajtom ölelni, a melyek ezzel szoros összefüggésben állanak. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Első sorban szándékom szólni a hitfelekezeti népiskolákról, azután a tanítókról, a tanítóképző-intézetekről és az ellenőrzési hatóságokról. *(Halljuk! Halljuk!)*

Minden egyes oktatási körnek megvan a maga szerepe és hivatása közoktatásunk terén, de oly széles, oly nagy terjedelmű egy sem, mint a népiskolai oktatás, mert hiszen ez az, a mely a legnagyobb számot öleli fel, a mely a legnagyobb jelentőséget is kell, hogy vindikálja azon indokból, mert ez az alap, melyen egész későbbi közoktatásügyünk felépül, a gyökér, melytől közoktatásügyeink fája kinő. Az adatokat, melyeket beszédem fonalán felhozok, a közoktatásügyi miniszter úr 1893-iki jelentéséből merítvén, e költségvetéssel szemben teljes elismerésemet kell, hogy kifejezzem, azon igazságos és odaadóan őszinte fentartásáért a jelen helyzetnek, a hol elfogúlatlanúl említtetnek meg úgy az örvendetes, mint azon szomorú adatok is, a melyek közoktatásügyünk terén ma még tagadhatatlanúl fennállanak. *(Halljuk! Halljuk!)* Örvendetes adatokat is találunk abban, mert ha összehasonlítjuk azokat a viszonyokat, a melyekben 1869-ben közoktatásügyünk volt, a maiakkal, akkor sok oly számadattal találkozunk, melyek megfigyelésre és megbecsülésre méltók, *(Úgy van! a jobboldalon.)* s hogy egyebet ne említsek, ott van például, hogy 1869. óta az iskolát látogatók száma évenkint 45.000-rel emelkedett. *(Egy hang balfelől: Ez csak természetes!)*

Kérem, méltóztassék egy kis türelemmel lenni, majd erre is rátérek! *(Halljuk! Halljuk!)*

1869. óta az iskolák száma évenkint 131-gyel szaporodott, a tanítók száma ugyanezen idő óta 130-czal növekedett, hogy magyar iskola évente 144-gyel emelkedett, úgy, hogy ma már 9588-et vagyunk képesek számítani. De most, hogy ezen örvendetes jelenségről szólok, egyidejűleg mindjárt rámutatok arra a jelenségre, melyet az 1895-iki budget keretén belül szintén igen említésreméltó, örvendetes jelenségnek találok, mely szerint 287.000 forint vétetett fel az ezredéves ünnepély alkalmával felállítandó 400 iskola felállítási költségeire; továbbá, hogy felvétetett egyházi czélokra 100.000 forint. Ez, tekintettel az egyházpolitikai törvényekkel eszközölt változásokra, vétetett fel. És felvétetett 120.000 forint, mely összeg, mint szintén említésreméltó, azon tanítók fizetési minimumának kiegyenlítésére

Digitized by Google

szolgál, a kiknek évi fizetése a 300 forintot meg nem haladja.

Annak daczára, hogy ezen örvendetes jelenség konstatálható, nem vádképen, hanem az igazság valódiságának megállapítására kénytelen vagyok azokat az adatokat is figyelembe venni, melyek a költségvetésben bizony nem az örvendetes, hanem a szomorú jelenségek közé tartoznak. Ezt, mondom, nem vádképen említem, mert az adatok, a melyeket előrorolok, nem pusztán és kizárólag finánczialis természetűek, és nem pusztán és kizárólag a kultuszminiszter nem erélyes munkálkodásának a kifolyása, hanem lényegesen és lényegileg a társadalom rendkivül visszaeső és tanügyi dolgokkal igen keveset törődő munkálkodásának a kifolyása. Igy például megemlítem, hogy még ma is, 1895-ben, illetőleg, a mely időből az adatokat merítettem, 1893-ban 200.000 olyan tanköteles tanulóval találkozunk, a kik iskolába nem járnak, hogy például 95 százalékát találjuk megbüntetlenül azoknak, a kik iskolamúlasztók voltak. Ez például egy hiba a társadalom részéről, mert hiszen a társadalmi közegek — habár hivatalos közegek is részben — lettek volna hivatva ezen helytelen büntetési rendszeren változtatni. Igy például 100.000 tanköteles tanuló könyv nélkül látogatta az iskolát, és hogy 1300 iskolában egyáltalában nem volt tanító, és hogy 1475 iskolában nem tanított sikerrel a tanító magyarúl.

Erre majd beszédemnek a hitfelekezeti iskolákra vonatkozó részében részletesen ki fogok térni. És rá fogok mutatni azon hibára, a melynél fogva a magyar nyelvet nem tanították kellő sikerrel. Itt van, hogy 25.000 tanító közül 3000 még ma sem képesített, és hogy 1200 tanító még ma sem képes a magyar nyelvet úgy tanítani, hogy kellő eredményt mutathatna fel. Egy nagyobb hiba az is, hogy például a hitfelekezeteknél az ismétlő iskolák fentartása, a mely hitfelekezetek pedig egyáltalában nincsenek jogosítva ily ismétlő iskolákat fentartani, a törvény határozott rendelkezésének daczára még ma is tűretik. A gyakorló iskoláknál tapasztalt jelenségekről beszédem későbbi folyamán szintén megemlékezem. Most első sorban a felekezeti iskolák azok, a melyekkel kötelességszerűen foglalkozni kivánok. *(Halljuk! Halljuk!)*

Magyarországon a népoktatásról szóló, 1868 : XXXVIII. tcz. a hitfelekezeti iskoláknak rendkivül széles jogkört biztosít, a melylyel semmiesetre sem áll arányban, legalább az én felfogásom szerint, az az ellenőrzési jogkör, melyet ma az államhatalom ezen hitfelekezeti iskolákkal szemben gyakorol. Meg van engedve nekik, hogy iskolát szabadon állíthassanak, hogy tankönyveiket saját hatósági felügyelőik és kczegeik által megállapíthassák, hogy a tanrendszert bizonyos törvényes korlátok között megjelöljék és hogy saját tanítókat válaszszanak. Ezzel a széles jogkörrel szemben az ellenőrző közegeknek meg van ugyan valamely jogköre, a melylyel ezen közegek fel vannak ruházva, de ez rendkivül csekély, úgyszólván pozitiv intézkedési jogot sem ad arra, hogy közvetlenül a leghathatósabban intézkedhessenek oly esetekben, a hol a hitfelekezetek talán a törvénynek nem egészen megfelelő korlátok között maradtak vagy nem egészen megfelelő hatáskörrel jártak el. Pedig van rá elég példa. Hogyha a jelentés adatait szemügyre veszszük, akkor annak egyszerű betekintése felvilágosít minket arról, hogy a hitfelekezeti iskoláknál, bármily nagy fontossággal bírjanak, — és én készséggel adózom azok nagy fontosságának elismerésével, — mégis oly adatokat találunk, a melyek előtt szemet hunyni lehetetlen. Igy például legalább előttem csodálatos, hogy miként lehetséges az, hogy 2600 római katholikus hitfelekezeti iskolából 471-ben siker nélkül tanítják a magyar nyelvet, daczára, hogy az összes római katholikus iskolatanítók között csak 264 nem tud magyarúl. Nézzük a görög-katholikusokat. Itt 2176 iskolából már 784-ben nem tanítják sikerrel a magyar nyelvet, pedig aránylag itt is kevés az olyan tanító, a ki magyarúl nem tud, mert itt csak 246 ilyen van. Ott vannak a görög-keletiek; már itt az 1818 iskolából 852-ben nem tanítják sikerrel a magyar nyelvet, pedig itt is csak 379 olyan tanító van, a ki a magyar nyelvet nem birja annyira, hogy tanítani képes legyen. Mit mutatnak e rövid és tiszta számok? Azt, hogy e szomorú adatok szerint a magyar nyelv tanítása mennyire másod- vagy harmadrangú kérdésnek tekintetik az említett hitfelekezetek iskoláiban.

De mutatnak többet is, azt is, hogy kellő, közvetlenebb szigorral kényszeríteni lehetne őket arra, hogy ezekből a nagy számokból egy lényeges rész töröltessék, és legfeljebb csak annyi iskolában ne tanítsák a magyar nyelvet sikerrel, a hány iskolában magyarúl tudó tanítókkal nem rendelkeznek. Kényes kérdés, tudom, hozzájárúlni a hitfelekezeti iskolák kérdéséhez, nem is említve az államosítás kérdését, mert hiszen itten financziális kérdésekkel és más talán jogos ellenvetésekkel is találkozunk. Ehhez én nem is nyulok hozzá, nem az államosítás kérdéséről beszélek, nem akarom a hitfelekezeti féltékenységet felébreszteni: én csak szigorúbb, hatékonyabb ellenőrzést akarok a magyar államnak biztosítani ezekben az iskolákban akkor, a mikor Magyarország 17 ezer iskolája közül több mint 14 ezer hitfelekezetek kezében van. De hogyha figyelembe veszszük azt, hogy ma két dologgal találjuk még mindig szemben magunkat a hitfelekezeti iskolák-

Digitized by Google

nál, nevezetesen a felekezeti féltékenykedéssel, — mert tagadhatatlan, hogy ez minden hitfelekezetnél megvan; féltékenyen őrzött kincs az iskola, a melytől ugyan meg akarnak látszólag válni, de ha arra kerülne a sor, mégsem akarnak megválni, — mit látunk akkor, mikor a 300 forintos minimumról volt szó? Hiszen nem annyira finánciális okok idézték elő, hogy a minimumot csak 300 forintban állapitották meg, hanem kiméltek a felekezeti érzékenységet, mert a felekezetek úgy magyarázták a dolgot, hogy az állam magának ez úton bizonyos illetéktelen befolyást akar biztosítani.

S itt állunk szemben bizonyos hitfelekezeti iskoláknál a nemzetiségi kérdéssel. A nemzetiségek még féltékenyebben őrizték jogaikat a múltban, mint most, mert ma már ott is belopódzik a szivekbe az a tudat, hogy midőn az állami közegek beavatkoznak a hitfelekezeti iskolák dolgaiba, nem azért teszik, hogy eltöröljék ezek esetleges nemzetiségi jellegét, s ebből kifolyólag az ellenőrzés könnyen szigoritható lenne. S minél szélesebb körökben terjed e meggyőződés, annál könnyebb lesz érvényesiteni az állam befolyását az iskolákra. Ma is már ott vagyunk, hogy sok nemzetiségi falú, mely régente csak a saját nyelvét akarta taníttatni, okúlva a múlt tapasztalatain, ma már szükségesnek tartja a magyar nyelv tanítását is, mert hisz a szülők látják, hogy az életben minden hivatalos érintkezésben feltétlenül szükséges a magyar nyelv tudása, és ennek belátása mind közelebb viszi a nemzetiségi kérdést a megoldáshoz.

Ha tehát bizom abban, hogy a viszonyok igy fognak javúlni: van mégis egy tér, a hol feltétlenül kötelessége az állami közegeknek arra hatni, hogy a törvények rendelkezésének érvény szereztessék, s a hol ellenőrzési szerepüket szigorúabban kell gyakorolniok. A felekezeti iskoláknak ugyanis nem volna szabad ismétlő-iskolákat fentartaniok. *(Ellenmondás a szélső baloldalon.)* Pedig mást látunk, igenis tartanak fenn! *(Mozgás a szélső baloldalon.)* Nem szabad tenniök! Ezt kizárólag a politikai községnek volna joga tenni a törvény világos rendelkezése szerint. Én ezt nagyfontosságú kérdésnek tekintem, mert hisz az ismétlő-iskolákban kellene az államhatalomnak pótolnia azokat a mulasztásokat, melyeket a hitfelekezetek által fentartott népiskolák talán a kellő erély hiján elkövetnek. De hiba az is, — és ezt talán nem méltóztatik tagadni, — hogy van olyan, hitfelekezetek által fentartott tanitóképző, a mely mellett gyakorló-iskola nincs. A népoktatási törvény ezt is világosan elrendeli, hogy a tanitóképző-intézetek pedig csak ott tarthatók fenn, a hol ezzel összekötetésben gyakorló-iskolák vannak. És igy, ha van az országban ily törvénytelen tanitóképző, tessék arra a tanitóképző-intézetre a törvény szabályát ráhúzni és a kellő intézkedéseket kérlelhetetlen szigorral végrehajtani, mert a hogy én tisztelem a hitfelekezeteknek a törvény által biztositott jogait, elvárom azt is, hogy azok is csak a törvény korlátai között érvényesitsék azokat a jogokat, a melyek nekik adattak. Én különben abban a felfogásban vagyok, t. ház, — meglehet, hogy ebben az ellenoldalról nem fogok hasonló véleménynyel találkozni, — hogy a tanitóképző-intézetek úgy, a hogy vannak, mind államositandók lennének. *(Helyeslés.)* Államositandók lennének pedig azért, mert én addig az iskolának vezetését teljes lelki megnyugvással nem látom, mig az azokban alkalmazott tanárok képzéséről nem kizárólag a magyar kormány, a magyar állam akar gondoskodni. *(Helyeslés jobbfelől.)* Azt méltóztatnak erre — jól tudom — mondani, hogy ha az államhatalomnak nem tetszik a tanító, ne tessék az iskola sem; ha nem engedik a tanitókat képezni, tessék elvenni az iskolákat is. Én elismerem, hogy ennek igy kellene lennie, de nekünk nincs erre annyi pénzünk.

Legyen szabad most, t. ház, pár szót a tanitókra vonatkozólag is elmondani? Én a tanitóképzés megoldását nem a jó törvények meghatározásában, hanem a jó tanitók alkalmazásában és a tanitók lelkiismeretes működésében látom. És tagadhatatlan, t. ház, az, hogy 1867. óta e részben javúlás állott be nálunk; javúlás állott be nemcsak a tekintetben, hogy tanitóinknak müveltségi nivója emelkedett, . . . *(Egy hang a szélső baloldalon: A 300 forintnyi fizetés?)* Ép a 300 forintnyi fizetésről beszélek. Hanem javúlás állott be abban is, hogy a tanitói fizetés minimumának megállapitása mellett legalább a mi finánciális viszonyaink közt lehetőség van adva arra, hogy erre a pályára is, annyira, a mennyire lehetséges, oly elemek is menjenek, a kik képesek lesznek ennek a hivatásnak egy magasabb szempontból és magasabb czélból is megfelelni. *(Helyeslés jobbfelől. Ez áll a 300 forintról! Zaj a szélső baloldalon. Felkiáltások: Kevés! Elnök csenget.)* Tessék többet megszavazni a budgetben!

Tehát nem elegendő az, hogy csak jó tanitókat képezzünk, és hogy arra törekedjünk, hogy egy oly magas nivón álló tanitó-kart létesitsünk, a mely képes megfelelni hivatásának, hanem kötelességünk az is, hogy a tanitók nivóját fentartsuk nemcsak addig, a mig az iskolában vannak, hanem tartsuk fenn akkor is, a mikor az iskola falai közül kikerülnek, és elrejtőznek oly falvakban, a hol müveltségi

Digitized by Google

nivójuk legtöbb esetben annyira alászáll egy társadalmi kör hiánya miatt, ismeretei szélesebb terjesztésének hiánya miatt. De a legfőbb, a miről meg akarok emlékezni, a magyar nyelvi ismeretek nem gyakorlásából eredő elfelejtése a nyelvnek. Mit látunk, t. ház, ha kinézünk az életbe, és oly falvakban keressük fel a tanítókat, a hol például magyarúl csak 1—2, vagy talán egyetlenegy ember sem tud. Annak a tanítónak, a ki a magyar nyelv gyakorlásának hiánya miatt napról-napra alább fog szállni magyar nyelvi ismereteiben, módot kell nyujtani arra, hogy ezt a nyelvismeretet, ha már többet nem tudnak is, fentartsuk, s ápoljuk benne a magyar nyelv iránti szeretet. Ezért én teljes elismeréssel adózom a közoktatásügyi miniszternek ama bölcs, igen nemes és okos intézkedésért, miszerint ily tanítóknak — kezdetben ugyan csak azokra van kimondva, kik a magyar nyelvet teljesen nem birják — a szünidei tartamra ismétlő vagy nem tudom minek nevezett kurzust létesített, hol a tanítók magyar nyelvben való kiképeztetésüket tovább folytathatják, vagy hol legalább oda is fognak fejlődni, hogy a magyar nyelvben elsajátított ismereteiket megtartják. Használjuk ki a tanítókat úgy, hogy mindaz, a mit azoknak az állam a tanítóképezdében azért adott, hogy becsepegtessék a fiatalságba, hogy átültessék azokba az ismereteket, minél inkább kihasználtassék.

Én, t. ház, beszédem egész folyamán mindig a nyelvkérdésre fektettem a fősúlyt. A nyelvkérdés az, mely körül a népoktatási ügyről tartott rövid beszédem forogni fog. E részben rámutatok Torontál vármegye törvényhatóságának igen helyes intézkedésére, *(Halljuk! Halljuk!)* honnan a kultuszminiszterium megkerestetett, miszerint olyan esetekben, hol a régi rendszerből fenmaradt tanítók a felsőbb iskolákban tanítják a magyar nyelvet, ezektől a magyar nyelv tanítási kötelezettsége elvétessék, és átruháztassék azokra az úgynevezett Unterlehrerekre, — mert Unterlehrerek és Oberlehrerek is vannak az alsóbb és felsőbb iskolákban, — kik már az újabb szisztema szerint nyervén kiképeztetésüket, a magyar nyelv teljes birtokában vannak. Ezen fiatal, az alsóbb iskolákban működő tanítók ismereteit igyekezzünk kihasználni a felsőbb iskolák javára, talán eltérve egy kissé a pedagogiai iránytól, mentsük fel magunkat ettől a régi felfogástól, és nyissunk szabad tért a felsőbb iskolákban a magyar nyelv tanítására, oly elemeket alkalmazva, kik az újabb kor igényeinek megfelelve, a magyar nyelv ismereteiben szélesebb látkörrel birnak.

Még egy dolog az, a mivel okvetlenül szükséges a tanítóknál közrehatni, a czélból, hogy a tanítás eredménye nagyobb legyen, és ez az, hogy keltsük fel az ambicziót azokban a tanítókban, a mit sokféleképen lehet teljesíteni, de talán legjobban és legegyszerűbben, a mit a miniszterium eddig is teljesített, de a mi a társadalom részéről nem volt eléggé figyelemre méltatva, hogy nagyobb felkarolásban részesíttessék a jutalomban való részesítése azoknak, kik egyik vagy másik irányban kedvező eredményt mutatnak fel. *(Helyeslés.)*

Legyen szabad most már áttérni a tanítás kérdésére. Hogy ha a tanítás kérdésével foglalkozom, akkor két szempont lebeg előttem. Az egyik az, hogy a czél, melynek a népoktatási intézetek megfelelnek, az-e, hogy ott a tanítás befejezést nyerjen vagy az-e, hogy az onnan kikerült fiatalság a továbbképzésre előtanúlmányokat birjon elsajátítani. Mind a kettő az, — elismerem, — ámbár sokkal nagyobb azoknak a száma, kik a népiskolából kikerülvén, tanúlmányaikat teljesen befejezték. Én a fősúlyt ezekre fektetem, bár nem zárom el magamat a többiek elől sem. De korlátozom az oktatást oly irányba, hogy taníttassanak az elméleti ismeretek is, a melyek a továbbképzéshez szükségesek, és a fősúly arra a tantárgyra fektettessék, a mely a bevégzettséggel biró tanulóknál a mindennapi élet ismereteinek legszükségesebb elsajátításához a legtöbb gyakorlati fontossággal bir. És itt ismét a nyelvoktatás kérdésére térek át. Felfogásom szerint e kérdés nem a leggyakorlatibb módon oldatott meg, mert nem választattak el egész gyakorlati jártassággal azok a tantárgyak, a melyekből kell, hogy az egyesek a magyar nyelvet elsajátítsák, azok tudniillik, a melyek kizárólag gyakorlati jelentőségűek, és a melyekkel a szemléleti oktatás által a magyar nyelv elsajátítása a legkönnyebben eszközölhető. Ilyennek tartom én például a természetrajzot és a földrajzot. Meglehet, hogy ezen felfogásom, a ki nem vagyok egészen pedagogus ember, nem találkozik azok helyeslésével, a kik a gyakorlati pedagogiával foglalkoznak, de én a mindennapi életből veszem ezen megfigyeléseket, és azt hiszem, hogy sokkal czélravezetőbb és helyesebb ez, mintha magyar nyelvtant vagy nem tudom miféle elvont dolgot tanítanak magyar nyelven, *(Helyeslés.)* a melyekből csak oly szóismeret sajátítható el, mely a gyakorlati életben semmi értékkel nem bir, mert az ott megtanúlt szavak értékét a gyakorlati életben sohasem fogja az illető tapasztalhatni.

Ezen a helyen emlékezem meg, t. ház, az ismétlő-iskolák fontosságáról és jelentőségéről. Azt állították ott a túloldalon, hogy a hitfelekezeteknek is szabad ilyeneket fentartani. *(Egy hang a szélső baloldalon: Állitjuk is!)* Nem tudom, én úgy olvastam a törvényben, hogy nem szabad; meglehet, hogy rosszúl olvastam, én is.

Digitized by Google

csalatkozhatom. Daczára annak, t. képviselőház, én ezeknek az ismétlő-iskoláknak sokkal nagyobb fontosságot tulajdonítok, mint azoknak ma a gyakorlatban tényleg tulajdoníttatik. Egy dolgot ha megfigyelünk, rögtön láthatjuk azt, hogy ezeknek a nagyfontosságú iskoláknak nem adatik meg a kellő szerepkör, a mely őket megilleti, és az ellenőrző közegek részéről elhanyagoltatik az a figyelem, a melyben azokat részesíteni kellene. Mert hiszen az 1893. évi miniszteri jelentés szerint 700.000 olyan tanuló volt, a ki ismétlő-iskolák látogatására köteleztetett, és csak 200.000 volt olyan, a kik tényleg iskolába jártak. Igaz az, hogy az ismétlő-iskola már oly korban kötelezi a tanulót látogatásra, a hol többnyire már nem áll a szülői hatalom alatt, hanem a legtöbb esetben szolgálati viszonyban van. Ez a leggyakorlatibb oldala ezen ismétlő-iskola kérdésének, mert a szolgálati viszonyból eredő kötelmek nem teszik neki lehetővé azt, hogy ezen kötelezettségének eleget tegyen. És itt ismét van egy tér, t. ház, a hol nem a kormányhatalom, hanem a társadalom lenne hivatva az ellenőrzést lelkiismeretesen és becsületesen gyakorolni. Mert miért helyezek én fősúlyt az ismétlő-iskolára? Nagy súlyt helyezek több szempontból; először azért, mert ebben a korban már egy érettebb, komolyabb agygyal van dolga a tanítónak, egy komolyabb, érettebb fiatallal, a kinek ismeretkörét, ismereteit több eredménynyel lehet megszilárdítani, a kiről több szolidságot lehet feltételezni az ismeretek elsajátításánál.

De fontos azért is, mert én szükségesnek tartanám, hogy ezekben az ismétlő-iskolákban ne csak pusztán a népiskolai ismeretkörben elsajátítottaknak rekapitulációja vétessék elő, hanem szükségesnek tartanám ezeket kiegészíteni olyformán, hogy ottan némileg elsajátíthassanak az ismétlő-iskolába járók oly dolgokat, melyekre életükben vagy életük későbbi folyamán legtöbb szükségük van, és ezek: a tételes törvények dióhéjba foglalt ismertetése, mely a későbbi élet folyamán az illetőnek számtalan gyakorlati kérdésnél a legnagyobb és legerősebb támaszúl, tanácsadóúl szolgálna. Ilyenek volnának a gazdasági törvények, tételek, ilyen — hogy ne említsem — a közelmúltban hozott mezőgazdasági törvényeknek szélesebb körben való ismertetése, ilyenek volnának a községi szervezetre vonatkozó tételek, mert én legalább régi emberektől mindig azt hallottam, hogy azon időkből elsajátított dolgok, midőn még ezen ismétlő-iskoláknak hivatása, szerepköre más volt, későbbi életükben rendkivül hasznos szolgálatokat nyujtottak az egyeseknek.

Legyen szabad végül szólnom, t. ház, az ellenőrzésről. Az ellenőrzésre én a lehető legnagyobb súlyt fektetem, és annak a lehető legnagyobb értéket tulajdonítom. Nagy jelentőségűnek tartom azért, mert a 17.000 népiskola közül csak 2.800 állami és községi, melylyel szemben az államnak mi adatik meg? Csak ellenőrzési jog. És ez a kulcsa annak, melylyel a hitfelekezeti iskolák bajait orvosolni s legalább azokon részben segíteni s azokkal szemben a kellő legfőbb felügyeleti jogot gyakorolni lehet.

De e részben, t. ház, nem elég az, hogy pusztán az állami hatalmi közeget s az államhatalom ellenőrzési szerepét vegyük figyelembe. Ez a rész az, a hol a legnagyobb szerep kellene, hogy jusson a társadalomnak. De a társadalom legjobban szeret magáról mindent lerázni és áthárítani mindent a kormányhatalomra, hogy csinálja az ezen dolgokat. Ez hibás, téves felfogás. A ki a hibát látja, hazafias kötelességének kell, hogy tartsa a maga ügykörén belül a hibának eltörlését s a bajok orvoslását előmozdítani. És ha nézzük az ellenőrző közegeket, kik azok? Ott van a kormány főfelügyelete alatt a királyi tanfelügyelő. Ez állami közeg. Ott vannak az ideiglenes iskolalátogatók. Ezek már nem állami közegek, csak mint állami megbizottak szerepelnek. Ez már csak a társadalomból kiemelt valami. Ott van az iskolaszék. Ez csak részben hivatalos közegekből alakított bizottság. Mindezek szereplésénél a legnagyobb fontossággal kellene birnia a társadalomnak, és tesz-e valamit? Tesz, de csak igen ritkán.

Ott vannak a törvényhatósági népnevelési bizottságok. Legnagyobb részben kikből állanak? Annyi tagból, a mennyit a törvényhatósági bizottság meghatároz, a saját kebeléből választott tagokból, és ott van a közigazgatási bizottság, a mely szintén voltaképen a társadalomból kiemelt elem. És mit látunk, t. képviselőház? Ezek az ellenőrző közegek, melyek nem az államhatalom közvetlen felügyelete és rendelkezése alatt állanak, megfelelnek-e kötelezettségeiknek? Látunk-e a gyakorlati életben iskolalátogatókat nagy számmal, a kik hivatásuk magaslatára emelkednek, gyakran bevetődnek azokba az iskolákba, a melyek felügyelete rájuk van bizva? Nem látunk. Vagy nézzük meg az iskolaszékeket! Hogy megbecsüljük az iskolaszékek ellenőrzési működésének értékét, egyébre nem mutatok, mint csak arra, hogy az iskolaórát elmulasztó tanulóknak 95%-a büntetlenül maradt és 5% volt az, a melynél az illetékes társadalmi közegek oda törekedtek, hogy a törvény rendelkezésének, ha máskép nem, büntetés alkalmazásával is érvény szereztessék. Hát megnyugtató eredmény-e ez? Nem, t. képviselőház. És a társadalom mindig szidhatja a kormányt, de akármeddig szidja, a bajon segí-

Digitized by Google

teni mindaddig nem fog, a mig maga segédkezet nem nyújt arra, hogy Magyarország tanügye az ő segélyével is előmozdíttassék.

Most még, t. képviselőház, a miniszter úrnak a figyelmét leszek, bátor egy pár dologra felhívni. *(Halljuk!)* Én elismerem azt, hogy Magyarország tanfelügyelői karában lehetnek, talán vannak is egyesek, kik kötelezettségük magaslatán állva, még irodai és hivatalos elfoglaltságuk mellett is kellő időt szakítanak maguknak arra, hogy a gyakorlati életben személyes tapasztalatok alapján ellenőrző közegként működjenek a népiskolákkal szemben; de nagyon gyakran látjuk azt, hogy erre különböző okokból képtelenek. De én ezt a hibát nemcsak abban keresem, hogy kevés a tanfelügyelő és hogy talán sokszor nem is felelnek meg annak a magas nivónak, a melyen állaniok kell, hanem találjuk a hibát abban is, hogy hiszen tulajdonképen ma kikből nyerjük a tanfelügyelőket? Ez az, t. miniszter úr, a mire figyelmét fel akarom hívni, hogy gondoskodjék — nem akarok korlátokat szabni — arról, hogy a tanfelügyelőkül alkalmazottak az ezen állásba való jutást megelőzőleg oly alkalmazási kört nyerjenek, a melyből kiemelkedve, kellő ismerettel, kellő gyakorlati képzettséggel birjanak arra, hogy ennek a nagyjelentőségű állásnak megfeleljenek. Kérem a miniszter urat, legyen szives lehető nagy számmal iskolalátogatókat kinevezni, és lehetőleg megválogatni azokat az egyéneket, a kik a népoktatás iránt közelebbi érdeklődéssel birnak; legyen szives az iskolaszékeket időközönként buzdítani arra, hogy hivatásuk magaslatára emelkedve, megfeleljenek kötelezettségüknek és legyen szives a közigazgatási bizottságok működését a tanügyi téren a lehető legnagyobb szigorral figyelemmel kisérni.

Ezek volnának azok, t. képviselőház, a melyeket szükségesnek tartottam elmondani azért, nem mintha én fedeztem volna fel ezeket a hibákat, nem mintha én magamnak vindikálnám azt, hogy az én szemeim látják csak ezeket a bajokat, de azért, hogy ismételten és ismételten felhívjam rá a kormány, a képviselőház és a társadalom figyelmét és talán egy kis kővel járuljak annak a nagy épületnek a további befejezéséhez, a mely közoktatásügyünket átalában magas, de különösen magyar nemzeti nivóra emeli.

Különben a költségvetést elfogadom. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Bartók Lajos jegyző: Bánó József!

Bánó József: T. ház! Az elsők között lévén feljegyezve, még tegnap volt szándékom elmondani nézeteimet a közoktatási budget fölött és kimutatni annak gyarlóságait is.

Megvallom, egy határozati javaslatot is akartam benyújtani, melynek az lett volna a czélja, hogy azok a törvények, melyek a közoktatást érintik, revizió alá vétessenek abban az irányban, hogy az állam befolyásának sokkal nagyobb hatálya legyen az iskolák szellemére és nyelvére. Hanem végighallgatván a t. miniszter úr beszédét, azt találtam, hogy ezen feladatokra ő maga vállalkozott; mert az eddigi rendszert jobban elítélni már nem lehet, mint azt ő tette, *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* és azt is fényesen bebizonyította, hogy a mostani törvények nem elegendők arra, hogy az államnak a megfelelő befolyását biztosítsák.

És íme, t. uraim, ma egy különös jelenség tanúi vagyunk. *(Halljuk! Halljuk!)* Az ilyen példa már vonz, már a túlsó oldalon is vannak, — épen most hallottuk Pap Géza kédviselő urat, — a kik megtámadják és gyökerében támadják meg az eddigi rendszert. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon. Mozgás jobbfelől.)* Már most az a kérdés, t. ház, hogy az a beszéd, melyet tegnap a t. miniszter úr tartott, az egész miniszterium tudtával és beleegyezésével mondatott-e el, igen vagy nem? Mert annyi egyszer igaz, hogy ha azon beszédnek azt a részét veszszük, mely az úgynevezett egyházpolitikai kérdéseket tárgyalja, ez homlokegyenest ellenkezik azzal, a mit a miniszterelnök úr mondott; ha pedig azt a részét veszszük, mely a közoktatást tárgyalja, akkor szintén határozottan elítélte az eddigi rendszert.

Figyelmeztetem a t. miniszter urat, hogy mindazokat a dolgokat, melyeket méltóztatott elmondani, mindazon hibákat, melyeket méltóztatott fölfedezni, az ellenzék itt már esztendők óta mind hangoztatta és azok megváltoztatását kívánta. Tehát ebben az esetben is az történt, a mi már esztendők óta, úgy látszik, rendszere a túlsó pártból kikelt miniszteriumoknak, hogy az ellenzék részéről átveszik az ideákat, azokat kiadják a magukéinak, csak azért, hogy a hatalmat megtartsák. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Mozgás a jobboldalon.)*

T. ház! Mindamellett, hogy a dolog így van, az ellenzék, különösen a közoktatási bizottság keretében, nem fogja azt a szerepet vinni, melyet különben vinnie kell, és nem fogja oly szigorúan megbírálni a költségvetést. Sőt én azt mondom, hogy a költségvetést nemcsak soknak nem, de igen kevésnek tartom. Hanem igenis mindig meg fogjuk támadni azt a rendszert, a mely ennek a költségvetésnek alapja. És így mi, ha jónak találjuk azt, a mit a t. miniszter úr előadott, el fogjuk fogadni. Hanem egészen más kérdés az, mi módon fogja a t. miniszter úr a harmóniát létrehozni miniszter-társai és a miniszterelnök úrral szemben. *(Hangok a szélső baloldalon: Azt nagyon könnyen elvégzik!)*

Digitized by Google

T. ház! Hogy az az elvhűség, a mit az intranzingens miniszter úr előhozott, és az, melyet a t. közoktatásügyi miniszter képvisel, mi módon fog ebből kiviláglani, az a t. miniszter urak házi dolga, melybe én nem avatkozom. Akkor fogjuk mi megbírálni, hogy megvan-e az elvhűség, ha majd tények jelentkeznek itt az országgyűlés előtt.

Arra kérem a t. miniszter urat, ha eredményt akar látni működésében, méltóztassék legelőször is azon arányokat megváltoztatni, melyek ma az egyes tárczák közt fennállanak; mert, t. miniszter úr, vannak kegyelt és kevésbbé kegyelt tárczák. A kevésbbé kegyeltek közé tartozik két tárcza, melyek pedig Magyarország mai helyzetében a legfontosabbak. Az egyik a földmívelésügyi tárcza, a második a a közoktatásügyi. A földmívelésügyi tárcza iránt már felébredt az érdeklődés és igazán gyönyörű nyilatkozatokat hallottunk. Ámde, t. ház, ezek a platonikus nyilatkozatok nem érnek semmit, ha a budgetben kellő kifejezést nem nyernek.

A földmívelési tárczánál már van kilátás a javúlásra, mert íme, hallottuk, hogy a földmívelésügyi miniszter úr ötmilliónyi dotácziót fog kapni, hogy a bajokat szanálja. Kívánom, hogy ennél a tárczánál is meglegyen az eredmény, még inkább, mint amannál.

Mondtam, t. miniszter úr, hogy méltóztassék az arányt megváltoztatni. Ez nem lesz oly könnyű dolog, mint hinni méltóztatik. Mert vegyünk csak egyetlenegy példát. Ott van a kereskedelemügyi budget, az a kegyelt tárczák közé tartozik. Minő roppant aránytalanság van ott? A kereskedelmi tárcza majdnem százmillió, míg a közoktatásügyi tárcza rendes kiadása alig több kilenczmilliónál és az összes kiadás tizenhárommillió. A kereskedelemügyi tárczának idei többlete, azaz az a különbség, mely a múlt év és a mostani év között van, 17 millió és így hárommillióval több, mint az egész közoktatásügyi tárcza költségvetése.

Azt mondta a t. előadó úr, hogy 959.000 forinttal nagyobb a közoktatásügyi tárcza, mint a múlt évben volt. Ha a számokat veszszük tekintetbe, úgy neki igaza van; de bátor vagyok őt figyelmeztetni, hogy méltóztassék csak a költségvetés 160-ik lapját megnézni; ott az egyházi czélokra vonatkozólag a 11-ik rovat alatt ez áll: »A különböző egyházak lelkészi illetményeinek kiegészítésére egyelőre átalányképen 100.000 forint.«

Senki sem fogja azt mondani, hogy ezek közoktatási czélok, mert ez a 100.000 forint a legújabb törvények alapján lesz szétosztva, ez tehát voltaképen nem a közoktatásügy czéljaira fordíttatik, hanem egészen másra, és így a közoktatásügyi budgetnek ez idén 859.000 forint a többlete a tavalyihoz képest. Ezt szükségesnek tartottam a való állapothoz képest rektifikálni.

Már most menjünk tovább. A kereskedelmi tárczában a távirda, posta és a távbeszélő szükséglete maga 800.000 forinttal többet képvisel, mint a múlt évben, és így Magyarország a távirdát és távbeszélőt épúgy honorálja, mint az összes közoktatásügyi budgetet. A kereskedelmi tárczában továbbá a pályafentartásra ez idén 930.000 forinttal több van előirányozva, mint tavaly; az átmeneti kiadások, beruházások pedig 11 millióval többet tesznek ki, mint a múlt évben. A fiumei kikötő- és vasútépítkezésekre több mint egymillióval van több szánva, mint a mult évben. Azonkívül, t. ház, a pénzügyminiszter a milléniumi költségek keretében 3,600.000 forintot preliminált művészettörténelmi múzeum czímén és ebből 156.000 forintot már ki is adtak, a miből — mint tudom — képeket vásároltak. Nem tudom, látta-e már valaki ezen képeket?

Ezenfelül tudjuk, t. ház, hogy az 1893. évben zárszámadásilag kimutatott többlete ötvenegynehánymillió. És ennyi pénzforrás lévén, ebből a közoktatásügyi budget egy árva garast sem kapott. Hát, t. ház, azt hiszem, hogy ez valósággal lelketlenség és azok, a kik ilyen költségvetést adtak be, és adnak be már 15—20 év óta, és azt meg is szavazhatják, egyszerűen nem tudják, hogy Magyarországnak mire van szüksége. Azoknak fogalmuk sincs arról, hogy Magyarország csakis a kulturális czélok előmozdítása által juthat be a czivilizált népek sorába; azoknak még csak halvány fogalmuk sincs arról, hogy Magyarország népének milyen szüksége van arra, hogy a legközelebbi 1000 évet is szerencsésen átélje. És, t. ház, vagy nem tudták, vagy nem akarták tudni, pedig azt ugyan minden ember könnyen felfoghatja és tudhatja, hogy akár a jó közigazgatást, akár a jó igazságszolgáltatást, akár a jó véderőt, akár az igen nevezetes nemzetiségi kérdéseknek jó és czélszerű megoldását veszszük, mindez az iskolában és a jó tanintézetekben nyeri megoldását. *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)*

Már most valóban igen érdekes dolog, mikor egy miniszter azzal foglalja el állását, hogy annak a rendszernek legtöbb hibáját kimutatja, a melynek ügyeit akarja vezetni. Ez igen dicséretes, de egyszersmind elítéli azt a rendszert, a mely eddig Magyarországon létezett. Adataim tehát csak parafrázisai lesznek annak, a mit a t. miniszter úr itt elmondott.

A mi az adatokat illeti, kénytelen vagyok megjegyezni azt, hogy ezek az adatok, a melyeket e kimutatásokban és jelentésben olvasunk, már szépítve vannak, az élet még rosszabb

Digitized by Google

állapotokat talál, mint a minők itt feltüntetve vannak. Ezt nemcsak saját tapasztalásomból mondhatom, hanem a jelentés maga beismeri. Mert méltóztatnak tudni, hogy a miniszter úr az adatokat leginkább a tanfelügyelőktől nyeri. A tanfelügyelő lévén legközelebb az iskolához, ő van hivatva annak állapotát legjobban ismerni.

A tanfelügyelőkről lévén szó, a jelentés 84. lapján a következő passzust találom: *(Halljuk! Halljuk!)*

»A tanfelügyelők, miután az adott viszonyoknál fogva nem áll módjukban minden egyes iskolában személyes és beható vizsgálat alapján győződni meg a tanítás tényleges eredményéről: adataik nagyobb részét mások bevallásából kénytelenek meríteni.«

Hát, t. képviselőház, már most méltóztatnak látni, hogy ezen adatok vajmi gyarlók, és hogy az életben még sokkal rosszabb állapotok vannak, mint itt feltüntetve.

Miután illusztrálni akarom azt, a mit a t. miniszter úr mondott, legyen szabad igen röviden egynéhány adatot felhoznom minden tárgynál.

A kisdedóvodákkal hogy állunk? Óvodaköteles több van egy milliónál, ebből 70% gondozásban részesül, a mi annyit jelent, hogy 70% kivonja magát az óvodákból, mert a törvény azt mondja, hogy csak azok óvodakötelesek, a kik gondozás alatt nincsenek. Semmi gondozás alatt nincs 379.000, és méltóztassék megbocsátani, miniszter úr, tegnap nem így méltóztatott mondani, hanem sokkal kevesebbet.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: 200.000-et!

Bánó József: De rendes óvodába csak 88.000 azaz 27% jár. Az egész országban 876 óvoda van. Ebből állami — beleértve a menedékházakat és nyári menedékházakat — 182. Óvóintézet van összesen 1757, óvóképzőintézet 12, de állami csak 3; kizárólag magyar 1469 van. 20 óvó- és menedékházvezető van, a ki semmit sem tud magyarúl. Ezek leginkább a szászok között vannak. Óvodákra az 1895-iki évre csak 12.000 forinttal van több preliminálva, mint volt a múlt évben.

Hát, t. ház, ezen adatokból méltóztatnak látni, hogy az óvodák tekintetében vajmi gyönge lábon állunk, és figyelmeztetem erre a t. minisztert urat, mert azt hiszem, hogy az óvodák czélszerű berendezése Magyarország jövőjére igen nagy befolyással van. *(Úgy van! a baloldalon.)* Hogyha Magyarországnak minden falujában óvoda volna, akkor volnánk igazán jó állapotban.

Már most, a mi a népiskolákat illeti, méltóztassanak meghallgatni ezekre nézve is adataimat. Tanköteles gyermek van 2,700.000; tényleg iskolába jár 2,337,000; tehát minden tanítás nélkül még most is több van Magyarországon egy félmillió gyermeknél. Népiskola volt 1892-ben 16.942 és 1893-ban csak 25-tel szaporodott. Pedig, t. ház, Magyarországon még 2.000 iskola hiányzik. A t. miniszter úr méltóztatott azt mondani, hogy a felekezetekkel nem lehet olyan könnyen elbánni. Igen, igaza van; de a hol még 2000 iskola hiányzik, ott az állam kötelessége minden posztot elfoglalni, mely még lefoglalva nincsen; *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)* és akkor, ha már ez mind meglesz, akkor igenis lehet majd a felekezetekkel is elbánni.

Az állam a népiskolákra összesen 2,667.000 forintot költ. Hát, t. ház, maga Budapest fővárosa, — és itt figyelmet kérek — maga Budapest fővárosa 2,640.000 forintot költ az iskolákra és közoktatási intézetekre; ez budgetjének egyötöd részét teszi.

A magyar közoktatásügyi budget pedig, ha mindent összeveszünk, nemcsak a rendest, hanem a rendkivűlit is, alig teszi összes budgetjének egyharmad részét. Ezzel csak azt akartam kimutatni, hogy Budapest fővárosa a legszebb példával megy elől. És, t. uraim, mi történt most is ebben a dologban a legközelebbi időben? Történt az, hogy Budapest fővárosa minden tisztviselőjének felemelte a fizetését 1895. január 1-től fogva és ezt felterjesztette a miniszteriumnak. A volt belügyminiszter úr a tisztviselők fizetését megerősítette, de 600 tanárnak fizetését nem akarta megerősíteni.

Hát, t. ház, nemcsak a magam nevében, hanem azon párt nevében is, melyhez van szerencsém tartozni, egyrészt Budapest fővárosának ezen hazafias eljárásáért a legmelegebb köszönetet nyilvánítom; *(Élénk helyeslés és éljenzés a baloldalon.)* másrészt pedig rosszalásomnak adok kifejezést a magam nevében és az egész párt nevében, a melyhez tartozom, azon qualifikálhatatlan eljárás felett, melyet a volt belügyminiszter úr ebben az ügyben tanúsított. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Tanítóképezde 1892-ben 71 volt; 1893-ban csak 70.

A nyugdíjalap igen szépen gyarapodik: több, mint tízmillió.

Több, mint 136 iskolában állandóan szünetel a tanítás, mert nincs tanító. 16,942 népiskola közül állami csak 869 van. Egészen magyar tannyelvű iskola van 9589, nem magyar tannyelvű 7353.

T. képviselőház! Bátor vagyok arra figyelmeztetni, hogy vajjon van-e a világon ország, a mely elnézné azt, hogy több, mint 7.000 iskolában nem a magyar a tanítási nyelv. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* Azt hiszem, hogy más ilyen

Digitized by Google

elnéző ország nincs a világon. Magyarúl nem tudó tanító van 1.279.

Itt bátor vagyok egy esetre felhívni a t. miniszter úr figyelmét. *(Halljuk! Halljuk! balfelől.)* Besztercze-Naszód megyében történt, — biztos magántudósításon alapszik, a mit most mondok, — *(Halljuk! Halljuk! balfelől.)* Besztercze-Naszódmegyében történt, hogy a törvény értelmében a tanfelügyelő, — mert méltóztatnak tudni, hogy három év volt kitűzve a törvényben azokra a tanítókra, a kik nem tudnak magyarúl, hogy azt megtanúlják; a három év letelt, és mondom, a besztercze-naszód-vidéki tanfelügyelő bejelentette, hogy az ő körében tíz szász nemzetiségű tanító van, a kik nem tudnak magyarúl. *(Mozgás balfelől.)* Ez a jelentés természetesen felment a megyei közigazgatási bizottsághoz; a megyei közigazgatási bizottság a törvény értelmében elhatározta, hogy ezek állásukban nem maradhathatnak, tehát kiteendők. Ezek a tanítók felebbeztek a miniszteriumhoz. A felebbezés 1893-ban történt, és a mai napig sincsen elintézve, és a szász tanítók ma is épen úgy terjesztik a német nyelvet abban az iskolában, mint azelőtt. *(Mozgás a baloldalon.)*

T. ház! Bátor vagyok a t. miniszter urat erre a tárgyra figyelmeztetni, és ha méltóztatik, ez interpelláczió-számba is mehet, és igen kérem, hogy erre legközelebb feleletet méltóztassék adni.

De folytassuk, t. ház! *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)* Ha minden tanítóra hatvan gyermeket számítunk, szükséges volna 33.883 tanító, és ma ebből még hiányzik 8.131 tanító.

Azt hiszem, t. ház, hogy e tárgyra nézve mindez elegendő adat arra, hogy bebizonyítsuk, hogy a népnevelés milyen gyarló állapotban van Magyarországon. Nagyon kérem a t. miniszter urat, méltóztassék különös gondot fordítani a néptanítók nagyon sanyarú sorsára, mert valóban igen szomorú az ő állapotuk. Nem tudom, mely alföldi hirlapban olvasta, hogy a kőrösi pusztákon volt egy néptanító, a ki nem birva elviselni a nyomort, a Kőrösbe ölte magát. Nem mondom, hogy ez gyakori dolog, de a néptanítók sorsa legtöbbnyire nagyon szomorú.

Figyelmeztetem a t. miniszter urat, hogy a nyugdíjalap dolgában is sok szabálytalanság történik a tanítók hátrányára. Be is adtak erre nézve egy memorándumot, a hol világosan ki van fejtve, mily igazságtalanúl bánnak velük. E memorándumot is ajánlom a t. miniszter úr figyelmébe.

A felsőbb tanintézetekről csak kevés mondani valóm van. A budapesti egyetemen túltömöttség uralkodik; kevés az épület, okvetetlenül szükséges az egyetem kibővítése. Tanár van a budapesti egyetemen 192. A József-műegyetem is a tűrhetetlenségig szűk; itt már igazán szükséges volna a teljes átalakítás. Iparos iskola van 342, de állami csak 10. A mintarajziskola és a rajztanárképző is igen szűk.

Van itt a jelentésben egy különös eset; a 279-ik lapon föl van említve, hogy egy németországi, névtelen jóltevő adakozásából kilencz egyén segélyeztetik. Ez eset oly ritka, hogy azt hiszem, szükséges, hogy az ismeretlen úri ember e házban is köszönetet és elismerést kapjon.

Az emberbaráti intézmények a leggyarlóbb állapotban vannak. A vakok intézetébe csak 95 növendék van fölvéve, pedig Magyarországon 20.000 vak van. Az emberbaráti intézményekre is méltóztassék a miniszter úr a legnagyobb figyelemmel lenni.

Hátra van még, hogy a tanfelügyelői intézményről is szóljak. Ez intézmény nem magyar találmány, hanem külföldről jött. De akárhonnan jött, igen czélszerű és szükséges; nem hiszem, hogy volna ország, a hol egy jó tanfelügyelői rendszer szükségesebb volna, mint nálunk; de nem hiszem, hogy volna ország, a hol czélszerűtlenebbül volna berendezve, mint nálunk.

Mikor az 1868-iki törvény megalkottatott, lehet, hogy az intézmény még meglehetősen fungált, de azóta minden törvény, mely e részben hozatik, a tanfelügyelők nyakába szakad, úgy, hogy képtelenek elvégezni a munkát; tíz törvényt kell végrehajtaniok. Nem sorolom el, melyek e törvények, melyeknek súlya rájuk nehezedik; de mindenesetre igen érdekes tudni, hogy mi minden kötelesség vár a tanfelügyelőre. A tanfelügyelő az alsóbbfokú és közép-kereskedelmi iskolák, az ipartanműhelyek és más oktatási intézetek felügyelője; az óvodák és népiskolák, az ipari tanoncziskolák, az alsóbbfokú ismétlőiskolák s a közép-kereskedelmi iskolák felügyelője; tartozik ellenőrzése alatt tartani a tanító- és tanítónő-képezdék működését; tartozik továbbá ezeket szervezni, a felvételnél, valamint a tanképesítő vizsgáknál elnöki minőségben közreműködni, az érettségi vizsgáknál jelen lenni; továbbá előadója a tanügynek a törvényhatósági bizottságban, és a fegyelmi bizottság tagja. Méltóztassék ezekhez, t. ház, még hozzávenni az irodai kötelességeket, levelezéseket, melyeket ő kénytelen vinni. Elismerem, hogy vannak Magyarországon jeles tanfelügyelők, de azt merem mondani, — és ezzel nem sértem meg egyiket sem, — hogy talán egyetlen egy sincs, a ki mindezen kötelességeknek képes volna megfelelni.

Már most mit mond a törvény? A törvény szerint az ország 65 tankerületre van felosztva. 1892—93-ban volt 64 tanfelügyelő, 25 segédtanfelügyelő, 15 tollnok és 17 szolgálattételre beosztott tanító. Van 16.942 népiskola és 70 ké-

Digitized by Google

pezde, tehát több, mint 17.000 népoktatási intézet közül a tanfelügyelő meglátogatott egyszer az évben csak 6.285 iskolát, tehát csak egyharmad részét. S ez a jelentés azzal dicsekszik, hogy e részben 90%-nyi haladás van.

Mindebből, t. ház, mi következik? Az, hogy csak egy év alatt 11.000 esetben a törvény nem lett megtartva, mert a törvény, az 1868: XXXVIII. tcz. 128. §-ában azt mondja, hogy minden tanfelügyelő alatt lévő iskola, bármily nevezetű is légyen az, legalább egyszer általa megvizsgáltassék.

Már most e törvény így 11.000 esetben nem lett megtartartva. Tessék ezt 25-tel megsokszorozni, mert 25 esztendő óta áll fenn a tanfelügyelőség, és oly mulasztás fog előállani, melyről még fogalmunk sincs.

Itt, t. ház, a rendszer rossz, teljesen rossz. Én a múlt évben voltam szerencsés előadni, hogy addig nem lesz a tanfelügyelőség jól beosztva, míg járási tanfelügyelőségeket nem csinálunk. Ha 25—30 iskola az a maximum, a melyet egy tanfelügyelőnek alá lehet rendelni, és nem egyszer egy esztendőben, hanem többször, legalább minden hónapban egyszer kellene egy látogatást kötelezőleg megállapítani. *(Helyeslés a baloldalon.)* Ezt pedig meg lehet tenni, mert igen sok jeles néptanítónk van. Tehát a néptanítók közül lehetne ilyeneket választani, és föléjük állítani a kerületi tanfelügyelőket. Elismerem, hogy ez többe kerül, de én azt mondom, hogy a mit a tanítókra, a tanárokra és a tanfelügyelőkre fogunk költeni, ha czélszerűen lesz berendezve, Magyarországon a leggazdagabb kamatokat fogja hozni. *(Helyeslés a baloldalon.)* Most pedig a tanfelügyelőségek az országnak 255.000 forintjába kerülnek. Ez kidobott pénz.

De hát én úgy látom, hogy a t. miniszter úr nem hallgat mindezekre a dolgokra. *(Derültség.)* Igen sajnálom, ámbár én nemcsak a t. miniszter úrnak beszélek, hanem beszélek a közönségnek is, a mely a házon kívül is érdeklődik eziránt. Nagy súlyt fektetek épen a tanfelügyelőségre, és miután a t. miniszter úr úgy méltóztatott mondani, hogy ezen tanfelügyelőségeket majd a közigazgatás államosításával egyszerre fogja reformálni, arra kérem, ne méltóztassék addig várni, mert ki tudja, hogy az mikor lesz? *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Ennek jövendőjét nem tudjuk, s minden napért kár, hogyha a tanfelügyelőség ebben az állapotban marad.

Elmondtam a legfőbb dolgokat; elmondtam azt, hogy a budget igen szűk, hogy azt mindenesetre bővíteni kell.

Méltóztassék a t. miniszter úrnak egész erélyel odahatni, hogy a közoktatásügyi budget sokkal nagyobb legyen, mint eddig volt. Láttuk, hogy az óvodák legnagyobb elhagyatottságban vannak; láttuk, hogy a nép- és középiskolák sem elegendő tanteremmel, sem elegendő épülettel, sem elegendő tanítóval nem rendelkeznek. A nőoktatás Magyarországon teljesen el van hanyagolva. Azok a törvények, melyeket bátor voltam felemlíteni, nem biztosítják eléggé az állam befolyását.

Én azzal végzem beszédemet, hogy felhívom a t. miniszter úr figyelmét, hogy már húszonöt esztendőt elmulasztottunk; nem tudom, vajjon lehet-e ezt helyrehozni. De hogy itt egy napot sem kell tovább várni, azt érzem, mert a t. miniszter úr is nagyon jól tudja, hogy itt nincs kevesebbről szó, mint Magyarország jövendőjéről. Ajánlom, méltóztassék mindezeket figyelembe venni és a szerint cselekedni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: Prileszky Tádé!

Prileszky Tádé: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Őszintén bevallom, hogy csak rövid időre fogok élni a t. ház türelmével, mert nincs az a bátorságom, hogy jegyzeteimet, melyeknek kivonata azt tartalmazza, a mit a t. miniszter úr előterjesztett, a mit az indokolásban olvastunk és huszonöt esztendő óta hallunk, most ismételve feltárjam. Azt hiszem, ezt a t. képviselő urak is igen jól tudják, és ezért nem vagyok abban a nézetben, melyet előttem szóló régi jó barátom és képviselőtársam méltóztatott előhozni, hogy először is a miniszter úr nem viseltetik az ügy iránt oly nagy előszeretettel, mint ő, mert aggódik: mit fog a miniszter úr tenni, hogyan fogja programmját rendbehozni? Kérem, ez az ő dolga; majd meglátjuk, mit fog tenni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Igaz, észrevette ezt ő maga is, és azt hozta elő, mit szavaztunk meg a kereskedelmi tárczára. Azonban nem az a kérdés, hogy hány milliót hová költöttünk, hanem, hogy helyesen költöttünk-e és másodszor, hogy ha szükség van itten épen ennél a legfontosabb tárczánál, — ebben igaza van Madarász József képviselő úrnak, a ki azt mondta, hogy ez a legfontosabb tárcza, — . . .

Madarász József: Világos!

Prileszky Tádé: . . . . mondom, hogyha szükség van pénzre, azt mindig megadjuk. Méltóztatnak emlékezni arra, hogy a szélső baloldal egyik szónoka, mikor boldogúlt Eötvös József bárónak egy hosszú vita után megszavaztuk a bizalmat, felkelt és azt mondta: Egymillió forintot indítványozok szabad rendelkezésére bocsátani a tanügy czéljaira, és akkor boldogúlt báró Eötvös József azt mondotta: nagy köszönettel fogadom a bizalmat, sajnos

Digitized by Google

azonban, nem tudom ezt a pénzt elkölteni. Mert hiányzottak néki akkor az arra való egyének.

Polónyi Géza: Most el tudná költeni! *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Prileszky Tádé: Trefort Ágoston idejében, mert rosszak voltak pénzügyi viszonyaink, igen keveset adhattunk; ő azonban megtette azt, és igen helyesen, hogy a mire szükség volt, arra póthitelt sem kért, hanem túlkiadásokban számolta azt el, és nem találkozott egyetlen egy képviselő sem, a ki ezt megtagadta volna.

Én a jelenlegi miniszter úr programmját, a mely ellen alapos ellenvetéseket nem hallottam, egész tisztelettel a magamévá teszem, mert őszintén és igazságosan elmondotta nézeteit, a mint azt hiszem, hogy egy minisztertől el lehet várni, és nézeteit tiszteletben is kell tartani. Ehhez tehát nem szólok; egy kérést azonban intézek hozzá. *(Halljuk! Halljuk!)* Én azt hiszem, hogy Magyarország mindenesetre csak akkor lesz nagy, ha az egyenjogosított magyar állampolgárok nemcsak szívben és lélekben, de nyelvben is magyarok lesznek. Mert én azt tartom, hogy nálunk nemzetiségek nincsenek, *(Derültség a szélső baloldalon.)* nálunk csak egyenjogosított magyar állampolgárok vannak, mert a ki e szent földet lakja, a ki itt él és hal, az nem lehet más, mint magyar. *(Helyeslés a szélső-balon.)* Adjuk meg tehát mindenkinek az alkalmat a magyar nyelv elsajátithatására, mert tapasztalásból tudom, hogy ennek milyen sikere lehet. Kerületemben, mely tót ajkú honpolgárokból áll, három magyar állami elemi iskolát állítottunk fel már. Méltóztassék a miniszter úrnak megnézni, vagy megnézetni, vagy nézze meg bármely képviselő úr, hogy ennek míly sikere lett. Ott a tót gyerekek jobban beszélnek magyarúl, mint mi. *(Élénk derültség.)* A hol tehát egy község áldozatokra kész és arra fogja kérni a t. miniszter urat, hogy egy állami iskolát állítson fel, ne nézzen a budgetre, hanem ha van pénze, adjon, ha nincs pénze, akkor is adjon. *(Derültség.)* Kérjen póthitelt, ha arra nincs idő, számolja el, mint túlkiadást. Olyan képviselő nem lesz itt a házban, a ki erre a költséget meg ne szavazná. *(Élénk derültség.)*

A második dolog, a mire nagyon kérem a t. miniszter urat, hogy a felekezeti iskolákat — tapasztalásból beszélek, mert kerületemben is vannak ilyenek, a hol szép sikerrel tanítják a magyar nyelvet — kisérje figyelemmel, és azokat, a hol tényleg sikert tudnak felmutatni, — hiszen Magyarországot egy pár ezer forint nem öli meg — részesítse bizonyos jutalomban; *(Helyeslés.)* ez sokba nem fog kerülni és igen jó hatással lesz. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Igaza van annak a rómainak, a ki azt mondta, mikor valami nagy dologba kezdett: »Quid valeant humeri, quid ferre recusent.« Hogy mit képes elbirni, mit nem, ezt tartsa szeme előtt; de a mit vállai elbirnak, azt teljes erővel léptesse is életbe.

A költségvetést elfogadom. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Perczel Béni jegyző: Gróf Zichy Jenő!

Gr. Zichy Jenő: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nem volt ugyan szándékomban az általános vitában résztvenni. Fentartottam volna azt magamnak azon időre, a midőn a részletes tárgyalásnál azon pontokra kerültünk volna, melyek kulturális momentumuknál fogva elvi felfogás folytán engem közelről érdekelnek, mert azokban vélem nemzetem boldogúlásának és jövő fejlődésének alapját! És ha mégis felszólalok, teszem ezt azért, mert az igen t. miniszter úr tegnapi programmbeszédének, mondhatnám székfoglalójának kifejtése közben a kulturkérdések tárgyában egy pár, engem közelről érdeklő momentumra tett megjegyzéseket és észrevételeket, tavalyi indítványaimat felemlítvén. De ha már most, az általános vitánál felszólalok, nem a kultuszminiszter úr beszéde késztet főleg erre, mert hiszen a miniszterelnök úr körülbelül ugyanazokat mondotta. És valóban, az igen t. kultuszminiszter úr és miniszterelnök úr beszédeiben — bármit mondjon az én kedélyes barátom, Prileszky Tádé — én mégis ellentétet látok. Hiába mondja ő, hogy nincs; van azokban ellentét, még pedig igen nagy ellentét. A nagy vitáknál, midőn a szenvedélyek magas hullámokat vertek, csendben voltam, nem szólaltam föl, de ma engedje meg a t. ház, hogy elmondjam véleményemet. *(Halljuk! Halljuk!)*

Itt nem egy reformról, nem egy párt hatalmáról, de az ország sorsáról van szó. Adják vissza a nemzetnek, az országnak a békét. *(Helyeslés a bal- és szélsőbalon.)*

Itt egy kifejezésre kell, hogy visszaemlékezzünk, melyet Colbert mondott XIV. Lajosnak, mikor ott is rohamosan akartak reformintézményeket létesíteni. Ezt mondotta: »Auprèt du bonheur d'amélivrer il y a danger d'immover.« Ez azt jelenti, hogy rohamosan rombolást ne tűzzünk ki magunknak czélúl, de haladjunk lassan, de biztosan.

Ez szolgáljon mindjárt válaszúl előttem szóló kedélyes képviselőtársamnak azon észrevételére, a mit az imént tett, beszédjének azon részére, a hol azt mondja, hogy hiszen Trefort miniszter és a mostani is, midőn a budgetet összeállítják, ha nincs kellő anyagi erejük, ám költekezzék csak tovább és kérjenek utólag póthitelt, ne törődjenek a megállapított budgettel. Ez veszedelmes preczedens volna, mert ha ezt megteszi a kultuszminiszter, megteszi a kereskedelmi miniszter is, és a többiek is. A példa

Digitized by Google

vonz! *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ennek helyesebb megoldása a czélszerű beosztásban foglaltatik. Osszák be helyesen a szükségleteket, nyújtózkodjanak a takaró hosszáig; a kereskedelmi tárcza dotálásánál épúgy, mint a kultuszminiszterénél, és egyáltalában mindegyik tárcza előirányzatánál, és ne menjenek oly felesleges kiadásokba és az adófizető polgárok oly megterheltetésével járó idétlen reformokra, mint a minőket utóbbi időkben megszavaztak. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ezt mellékesen mondottam el, de már régen a szívemen fekütdt, és újból is azt mondom, ha a síma bársonyszékről elmélkednek a kultuszminiszter és miniszterelnök: adják előbb vissza a békét az országnak! *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Azt mondottam, ellentétet látok a kultuszminiszter és a miniszterelnök beszédében. Sajnos, tegnap nem lehettem jelen, csak ma olvastam. Mindjárt ott, a hol az egyházpolitikai javaslatokról szól, igen lényeges ellentéteket látok. Egész ridegséggel ragaszkodik az egyházpolitikai javaslatokhoz, és mindjárt utána azt mondja: *(Olvassa.)* »mi a vallásosságot és a vallásos érzület ápolását, a magyar állam rendje egyik kardinális biztosítékának tartjuk, és annak erkölcsi tekintetben a legnagyobb erőt tulajdonítjuk, *(Élénk helyeslés.)* az érintkezésben pedig az egyházzal és felekezetekkel mindenesetre még a túlságos érzékenységet is kimélni akarjuk.« A miniszter úr tehát kifejti, hogy nem szándékozik sérteni a vallásos érzelmeket, és az egyik törvényjavaslatban ott van a felekezetnélküliség. E kettő nagyon messze fekszik egymástól!

Áttér a miniszter úr a katholikus autonómiára. Ez természetesen minden kultuszminiszteri programmbeszédben elő kell, hogy fordúljon. *(Derültség balfelől.)* Ez olyan bevett szokás. Igy kezdjük, és befejezzük szép, általános liberális frázisokkal; beleveszszük a szegény öreg Deákot, hogy azt mondotta rá: csinálják azt a katholikusok maguk, mi csak azt fogjuk megmondani, hogy mit ne csináljanak bele! Aztán végül jön az ankét. Ez az »entreprise des pompes funèbres«, a mivel mindent el lehet temetni. *(Derültség balfelől.)* Ezzel 30 év óta temetik az autonómiát, ezzel viszik temetőbe a kongrua kérdését, hanem azért jönnek rohamosan a legszebb, a legnagyobb és legdrágább reformeszmékkel.

Nos, tisztelt miniszterium, valamennyiökhöz szólok, *(Egy hang balfelől: Nincsenek itt!)* egy képviseli őket, hiszen egy értelemben vannak valamennyien. Tettekkel nyerjék meg a bizalmat az országtól, melylyel ma bizony még nem birnak. A kultuszminiszternek különben én tisztelem személyét és bizalommal is vagyok képességei iránt, el is fogadom azt, a mit itt a népoktatás és az oktatás teóriájáról kifejtett; de szépen kérem, kerülje az »ánkét« kifejezést. *(Derültség balfelől.)* Kérem a t. miniszter urat, tartsa magát távol ettől a szerencsétlen fogalomtól, mert ezzel még vajmi kevés létesíttetett.

Itt van megint a művészet kérdése: a múzeum kezelése. *(Derültség balfelől.)* No kérem, itt rettentő dilemmában érzem magamat, de még nagyobb dilemmában lehetnek önök odaát, t. uraim és képviselőtársaim, a szabadelvű párton. Hiszen én csak köszönetet szeretnék szavazni a miniszternek, de akkor maguk haragusznak meg reám, t. képviselőtársaim, a túloldalon! Mert mit tapasztalunk. Azt mondja a miniszter úr, persze ánkét van itt is kilátásba helyezve, *(Derültség balfelől.)* hogy az elődei nézeteihez és elveihez ragaszkodik; de kérem, melyik elődjének nézeteihez? A legutóbbiéhoz? A legutóbbi elvetette interpellácziómra adott feleletében az én indítványomat, az utolsóelőtti pedig elfogadta a t. ház egyhangú hozzájárulásával. Elismeréssel vagyok a jóakarat iránt és nagyon fogok örvendeni, hogy az indítványom, ha már meg kell lennie — ánkét formában, — tanúlmány tárgyát képezze; de az istenért, hisz oly egyszerű dolog ez a két indítvány, a mit már elfogadtak — újból — szóval fogadták el, nyomtatásban napirendre tűzték, megint elfogadták: és azután ez húzódik már négy esztendeje, és az országnak ez a kincses háza odaát nem érdemli meg, hogy az urak egyszer egy órára összejőjjenek és azt elintézzék! *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Ha én, mint egyszerű képviselő, ki tudok dolgozni egy törvényjavaslatot egy fél nap alatt, és mert nem tárgyalják, tízszer is interpellálok: tartsa a kormány kötelességének mielőbb intézkedni. *(Helyeslés a baloldalon.)* Talán nagyon is rápirítottam a kormányra, de kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az egyszerű, közönséges polgári ésszel gondolkozó, nem a »multi vocati, pauci electi«, nem a liberális párthoz tartozó képviselők ezen állapotok iránt bizalommal nem lehetnek! Önök odaát ma feketét szavaznak meg, holnap a fehéret üdvözlik, holnapután ismét a feketét. *(Felkiáltások a szélsőbalon: Sárgát! Derültség a szélsőbalon..)* Ez így van. Mert midőn ezen indítványom szóba került, egyhangúlag elfogadtatott. Gróf Csáky Albin, akkori kultuszminiszter kiemelte, hogy a mennyiben az indítvány a múzeumra vonatkozólag a miniszteri felelősséget csorbítani nem fogja, hozzájárúl az általam indítványozott, főrendekből és képviselőkből összeállítandó bizottság szervezéséhez. Önök akkor egyhangúlag elfogadták az indítványt, melyet a jelenlegi miniszterelnök, akkori házelnök enunciált. Mikor a kivitelre került a sor, hosszasabban húzódván a dolog, előbb in-

Digitized by Google

dítványt, később interpellácziót intéztem a mostani kultuszminiszter úr elődjéhez ebben az ügyben, a miniszter úr sokáig nem felelt, egyszer egy szép reggel, nem tudom, talán rosszúl aludt, *(Derültség balfelől.)* felkelt és válaszolt, azt mondván, hogy indítványomnak a köteles példányra vonatkozó részét elfogadja, de a bizottság szervezéséhez abszolúte hozzá nem járúl. Ezzel a kérdés el lett intézve, mert önök a túlsó oldalon szépen egyhangúlag leszavazták azt, a mit egy évvel ezelőtt elfogadtak. Tegnap, sajnos, nem voltam a házban jelen, de bizonyos vagyok benne, hogy midőn a mostani kultuszminiszter úr indítványomat elfogadta, önök azt bizonyára megint nagy örömmel fogadták. Hát, t. ház, ma fehér, holnap fekete: hol lehet itt bizalom, hol lehet itt megnyugvás? Hová vezetik önök az országot? Adják vissza a békét! *(Helyeslés balfelől.)*

Elnök: Az ülést tíz perczre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: T. ház! Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak helyüket elfoglalni, az ülést megnyitom.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: Sima Ferencz!

Sima Ferencz: T. ház! Sajnálom, hogy a t. miniszter úrnak azon kívánságát, hogy a közoktatási tárcza költségvetésének tárgyalásánál szoritkozzunk teljesen a közoktatási kormányzat tárgyilagos bírálatára, nem teljesíthetem. Nem teljesíthetem pedig épen a t. miniszter úrnak tegnap elmondott programmbeszéde miatt. E programmbeszéd mindinkább arra a meggyőződésre juttat engem, hogy a t. túloldal és vele együtt a t. kormány a magyar közvéleményt, de különösen a magyar parlament ellenzéki oldalát semmi egyébnek nem tekinti, mint fátum objektumnak, a melylyel szemben Magyarországon az a legtermészetesebb, a legjogosabb, a legindokoltabb felfogás, hogy a mi itt történik, a felett a magyar közvélemény, a magyar parlament, de a magyar ellenzék maga is egyszerűen napirendre tér, mint befejezett dolgot tudomásúl veszi, mint befejezett dolog előtt meghajtja a fejét.

Én azonban sem ezen tények előtt, sem a t. kultuszminiszter úr programmja előtt nem hajtok fejet, mert az lelkiismeretes és politikai meggyőződésemmel merőben és határozottan ellenkezik.

T. képviselőház! Sajnos jelenség az, a mely a kultuszminiszter úr tegnapi programmbeszédében elvi szempontból nyilatkozott meg. Polónyi Géza t. képviselőtársam tegnap e programmbeszédnek egyházpolitikai részére azt a kivánságát fejezte ki a t. miniszter úrral szemben, hogy öntsön úgy ő, mint a t. kormány, de az egész t. túloldal is egyszer már valahára az elvileg mindig magasan tartott, tisztának hirdetett pohárba tiszta bort. *(Felkiáltások balfelől: A bor nem elég olcsó!)*

T. ház! A bor elég olcsó, hanem a bornál én úgy tapasztalom, hogy még olcsóbb a túloldalon az elvhez való ragaszkodás és a politikai meggyőződés integritása mellett való szilárd, rendíthetetlen kitartás. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Erre nézve a legeklatánsabb bizonyíték a kultuszminiszternek az egyházpolitikai reform kérdésében tegnap tett azon kijelentése, hogy ő a főrendiházzal való konfliktus kikerűlése végett, és vele az egész kormány készek némileg abdikáczió terére lépni.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Tessék úgy mondani, a mint én mondottam!

Sima Ferencz: Úgy mondom tehát, a mint a miniszter úr mondotta. Azt mondotta a t. miniszter úr, hogy az elveket fentartjuk, azonban a szavakhoz mereven nem ragaszkodunk. Azt hiszem, hogy a szavak juttatják kifejezésre a törvényt, hogy a szavakban nyer kifejezést formailag és érdemileg maga az elv. Már most, t. ház, a mikor a t. miniszter úr nem mondja azt, hogy a még elintézésre váró törvényjavaslatokkal szemben melyek azok a szavak, a melyekre nézve a miniszter úr a béke érdekében engedni kész, akkor jogos az a felfogás, sőt én felteszem, és azzal nyiltan merném vádolni is a miniszter urat, hogy itten nem a szavakkal való alkudozás kérdésében áll a lejtő felé a kormány, hanem elvi kérdésben is, *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* mert hisz nyiltan hirdetik a kormánypárthoz közel álló lapok, hogy először a felekezetnélküliséget ejti el a kormány, másodszor egy még fontosabb dologgal provokálja a parlament bírálatát és kemény ítéletét: azzal tudniillik, hogy a parlament által egyhangúlag elfogadott zsidóreczepczióval is az abdikáczió terére készűl, sőt már ott is van. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

Rám nézve egészen közömbös lehet, hogy elejti-e a kormány e javaslatot, vagy fentartja-e; de ha közönbös rám nézve, nem lehet az a túloldalra és a t. miniszter úrra nézve . . .

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nem is közönyös!

Sima Ferencz: . . . a ki, mint képviselő, úgy a zsidó reczepczió, mint a vallás szabad gyakorlata kérdésében a legmerevebb álláspontot foglalta el, s a ki, midőn ez oldal az akkori minisztert váltig hivogatta a békés kiegyenlítés útjára s váltig tanácsolta, hogy jó lesz legalább a szavakban engedni; a túloldal éljenzése és tapsai között jelentette ki, hogy itt alkunak

Digitized by Google

sem érdemben, sem a szavakban nincs helye. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: A szavakra nézve nem mondtam. *(Halljuk! Halljuk!)*

Sima Ferencz: A miniszter úr azt mondja, hogy ez nem áll. Én tehát felolvasom beszédének ama passzusait, melyek e tárgyban elfoglalt álláspontját legmarkánsabban juttatják kifejezésre. A miniszter úr ugyanis 1894. junius 25-én a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvény tárgyalásakor ezt mondta — s ez volt körűlbelűl legfontosabb államférfiúi nyilatkozata a parlamentben *(olvassa)*: »A felekezeti kényszer s vallás- és lelkiismereti szabadság nézetem szerint egymást kizáró fogalmak. Tudom én azt, t. ház, hogy azok, a kiket a legtisztább meggyőződés, sőt tovább megyek: a leghazafiasabb aggodalom késztet arra a lehetetlen feladatra, hogy a vallásfelekezeti kényszert s a vallás- és lelkiismereti szabadságot összeegyeztessék, mi ellenünk azt mondják, hogy mi doktrinér tételek bálványozásában gyönyörködünk, és ilyenek levezetése képezi törekvésünket. De tudva azt, hogy mind a törvényhozói gondolatnak van egy lerombolhatatlan sarktétele, melynél a megalkuvásnak meg kell állnia« — tehát alkudni nem lehet! »Mert különben az elv a maga erejéből ki van forgatva, annak tartalma színehagyott, kopott, üres burokká válik. Én — tudniillik a miniszter úr — a magam részéről és a bizottság is — tudniillik az e törvényjavaslatot előkészítő bizottság — ily sarkalatos tételnek tekintem, hogy a lelkiismereti és vallásszabadságból folyólag az annus discretionalist elért polgárt nem lehet kényszeríteni, hogy valamely bevett vagy elismert vallásfelekezethez tartozzék. Az emberi kedélyvilág legnagyobb kincse a vallásszabadság. Ide ne nyúljon az állam rideg külerőszakkal, akkor sem, ha valaki kételkedik, vagy tagadja azt, a mit a bevett vallások objektiv igazságnak hirdetnek.«

Madarász József: Teljes igazság!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Ez úgy is van!

Sima Ferencz: Teljes igazság. Ezt mondta a kultuszminiszter úr, mint volt képviselő, és ezen beszédét éljenzés és taps közt fogadta abban az időben a kormánypárt. És ugyancsak tegnap, mikor a t. miniszter úr az abdikáczió felé lépéseket tesz, a t. túloldal, ha már nem is tapsokkal, de még mindig lelkes éljenzéssel fogadta e programmbeszédet. Én azt gondolom, hogy ha a nyáron sem a szavakban, sem a formában, sem lényegben, sem stiláris szempontból abszolute alkúnak nem volt helye és ki volt zárva a túloldal részéről minden legkisebb lépés ezen törvényjavaslat formai és lényeges részétől való eltérés, tehát a közeledés lehetősége érdekében azokhoz, a kik különösen erről az oldalról kivánták és kérték a törvényjavaslatnak módosítását, akkor a t. miniszter úr és a t. túloldal részén elvileg ma sem lehet más a helyzet, mint az, hogy tehát alkúnak abszolute nincs helye. Ha pedig a t. kormány és a t. túloldal az alkú terére lép, akkor az én meggyőződésem szerint a t. miniszter úrnak még akkor is el kellene hagynia azt a helyet, hogy ha a törvényjavaslatot beterjesztő miniszter lett volna, és még inkább nem lett volna szabad elfoglalnia most, mert ezt az én meggyőződésem szerint csakis elvei és meggyőződése rovására tehette és tette. Legalább ezt fentartom és állítom mindaddig, mig a miniszter úr a képviselőháznak tájékozást nem nyújt az iránt, hogy mennyire megy tehát az alkudozás, mennyire megy tehát az áldozatkészség, mennyire terjed az abdikáczió a kormány és kormánypárt részéről az úgynevezett béke, az alsó- és felsőház közötti konfliktus kikerűlhetése érdekében. Én azt gondolom, hogy az ilyen elvi öntartás, melyet a legközelebbi válság útján a t. túloldalnak s az egész kormány alakúlásának képe és ennek erkölcsi szimptomája kifelé a magyar közvélemény felé mutat, egyáltalában nem alkalmas arra, hogy a közvélemény megbizhasson a magyar parlament elvi integritásában. De e bizalmatlanság nem minket, hanem önöket illeti s így a magyar közvélemény ítéletének kifogásoló kritikája teljes súlyával csak a t. kormányra és a t. kormánypártra hárúlhat. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Én, t. ház, megvallom őszintén — meglehet, hogy épen erről az oldalról talán nem talál rokonszenvre ezen kijelentésem, — de a mily imponáló volt nekem a volt kormány bukása, azért, mert meggyőződésem szerint ő az elvekkel bukott el, mely elveket akár helyesen, akár helytelenűl, de képviselt szilárdúl és rendíthetetlenűl, ép oly kevéssé imponálhat és ép oly kevéssé nyújthat megnyugtatást egy oly új kormánynak megszületése, mely állítólag ugyanazon elvi alapon, ugyanazon elvek szolgálatában, ugyanazon zászló alatt kiván küzdeni, mint a nagy elődök, de sokkal kisebb lábbal, sokkal kisebb kézzel, sokkal kisebb agygyal és sokszorta kevesebb képességgel és lehetőséggel arra, hogy ezen ország nyugodalmát csak egy pillanatra is helyreállítsa. Én a volt miniszteriumot nem dicsérem, én nem állok szolgálatában senki másnak a világon, mint saját lelkiismeretemnek és meggyőződésemnek, hanem egyet erről az oldalról kész vagyok, sőt köteles vagyok konstatálni, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy a volt kormány egy eszme, egy elv szolgálatában bukott el, az új kormány pedig már az elvi integritás feláldozá-

Digitized by Google

sával alakúlt meg, lépett ebbe a házba és igyekszik a magyar közvéleményt megnyugtatni az iránt, hogy a magyar parlamentben ma már minden lehetséges, még egy Bánffy-kabinet is. Lehetségesnek lehetséges, mert megvan. S azt hiszem, hogy ez a párt, mely ridegen és határozottan az elveknek képviseletén áll, az elvek és eszmék szolgálatában tartja fenn magát szivós és nehéz küzdelmében kitartóan és erősen, a t. túloldalnak alakúlását, a mint az a mai kormánynyal megjelent, megelégedéssel fogadhatná, mert sokkal könnyebb küzdelem vár reá a jövőben. Pártszempontból tehát mi ezt a helyzetet csak köszönettel fogadhatjuk azoktól, kik csinálták, hanem az ország közvéleménye és közérdeke szempontjából, mint hazafi, mint állampolgár azt senki megelégedéssel nem fogadhatja. Sokkal nagyobb megnyugvás egy ellenzéki emberre is annak tudata, hogy a kormányon erős, hatalmas, nagy, a helyzettel és a körülményekkel megbirkózni képes emberek állanak, mint olyan kormány, a melyik a magyar közvéleménynek, hogyha volna Magyarországon igazi közvélemény, legelső hatalmas áramlatára elsöpörtetnék, mint a pehely. *(Mozgás jobbfelől.)*

Ne méltóztassanak zokon venni, hogy ha erről az oldalról elvi szempontokból is bírálat alá jön egyszer valahára az a politikai színjáték, melyet közel két esztendő óta a t. túloldal az ország mulatságára, az ország közérzületének és közerkölcsének teljes alásülyesztésére ebben a pillanatban játszik.

Akár a sajtónak magatartását nézem, akár a homogén túloldal erkölcsi érzetének és ítéletének világánál szemlélem a magyar politikai helyzetet, azon nagyon szomorú és leverő meggyőződésre kell jutnom, hogy Magyarországon a t. ház és t. túloldal részéről nincsen ma már semmi eshetőség és semmi esendőség, a mely az embereket a maguk meggyőződésében és lelkiismeretében csak egy pillanatra is felrázza, hogy azt mondaná már egyszer ez az úgynevezett önérzetes szabadelvű párt, hogy ennek már a mi szégyenünkre és a mi romlásunkra s az ország kárára megtörténnie nem szabad. Itt megtörténik minden; megtörtént a Bánffy-kabinet is s felvonúltak az új miniszterek is. Nagyon természetes, hogy ezek a t. miniszter urak ha már itt felvonúltak a magyar parlament színe elé, viseljék is el következményét azon szerepnek, a melyet magukra vállaltak azzal, hogy a mai rendkivüli válságos viszonyok között a t. szabadelvű pártnak a megmentésére vállalkoztak. Annak a szabadelvű pártnak, a melyet Szilágyi Dezső és Wekerle Sándor fentartani képesek már nem voltak. Az a párt, a melyhez én tartozom, akkor, a mikor még a t. kormány és pártja szóban, formában, stilusban, lényegben, elvben, tartalomban és lázban az elvi integritás színvonalán állott, a közoktatási tárcza költségvetését elfogadta, és kijelentette, hogy annak sem egésze ellen, sem részletei ellen opponálni nem fog, és annak elbírálásánál legfeljebb arra fog szorítkozni, hogy inkább lelkesíteni kívánja a közoktatásügyi kormány vezetőjét arra, hogy az egyes tételeknél igyekezzék minél nagyobb áldozatokra megnyerni nem ezt az oldalt, a mely opponál, hanem azt a pártot, a melynek a t. kormány a kifolyása, hogy az ország kulturális fejlődése érdekében kívánatos és szükséges áldozatok minél magasabb színvonalon és minél nagyobb összegekben juttassanak kifejezésre.

Meggyőződésem szerint a nagy emberek helyére — és ne vegye ezt a t. kormány sértésnek — kisebb emberek jöttek, kisebb fejjel, kisebb képességgel, hanem ugyanazon igénynyel, mint az úgynevezett nagy elődök. Ezen igényekkel szemben, t. ház, habár a költségvetést egészében és részleteiben elfogadom, is, mégis méltóztassék megengedni, hogy a t. kultuszminiszter úrnak a már elvi szempontból teljesen perhorreszkált álláspontján kívül még egyebekben is kiterjeszkedjem programmbeszédjének elbírálására. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőház! Ha elvileg esett ez a kormány, akkor meggyőződésem szerint tartalomban még óriásibb mértékben esett. Ezt, uraim, a hatalom iránt mindig hízelegni kész és minden udvariasságra képes, és a megadásra minden pillanatban jelenlevő szabadelvű párt sem fogadhatja el. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* A magam részéről kijelentem, t. ház, hogy nem birom magamat beletalálni előttem szólott t. képviselőtársam azon hangúlatskálájába, és nem tudok az ítélet azon színvonalára felemelkedni, hogy a t. kultuszminiszter úr programmbeszédje előtt megelégedéssel kapitulálhassak. Kicsiny, üres, sovány, tartalmatlan, egy népiskolai igazgató szűk látköréhez mért az egész programm, a melyet a t. miniszter úr itt tegnap bemutatott. *(Ellenmondás jobbfelől.)*

Dégen Gusztáv: Az egész közvélemény mellette van!

Sima Ferencz: Indokolni fogom azt, a mit állítottam, és megmondom azt, a mit érzek, s a miről ebben a pillanatban kötelességem is nyilatkozni *(Halljuk! Halljuk!)*

Nincs a t. miniszter úr beszédjében semmi stil, nincsen abban egy vezérgondolat, nincs valami irányelv, a mi a t. parlamentben, mintegy sugár, útat nyitna a gondolkodásra, hogy államférfiak és képviselők, jertek, gondolkozzatok, itt az anyag, itt az irányeszme, itt a tartalom, e fölött évelődjetek, ezt emészszétek meg az ország hasznára s a magyar kultura fejlő-

Digitized by Google

dése érdekében. Azon egyetlenegy momentum emelkedik ki a t. kultuszminiszter úr beszédjéből, hogy a magasabb tanképzés szempontjából a harmadik egyetem kérdésében álláspontja van. Elismerem, t. ház, hogy ez az egy kiemelkedik a kultuszminiszter úr programmjából. Ez az egy pont az, melylyel szemben a volt elődök álláspontjától eltér, mert ők nem foglaltak el e tekintetben semmi álláspontot s nem tettek semmiféle nyilatkozatot.

Azonban, t. ház, én azt hiszem, hogy a magyar közoktatásügyi kormányzatnak iránya, a magyar közoktatásügyi kormányzatnak elve, színe, lelke és tartalma nem a harmadik egyetem megoldásának kérdésében kulminál; nem az a kérdés a magyar közoktatásügy szempontjainak helyes és egészséges vezetése, irányítása tekintetében, hogy lesz-e Magyarországon harmadik egyetem, és hol lesz az, hanem az a fő, dominans az az irányadó, hogy milyen az íze, milyen a szelleme azon gondolatvilágnak, melyet a t. kultuszminiszter úr volt elődjeivel szemben képviselni akar tárczájának vezetésénél. Mert azt mondotta, és itt t. Bánó József képviselőtársamat értem, hogy a miniszter úr tartott egy ellenzéki beszédet volt elődjeivel szemben. *(Úgy van! a szélsőbalon.)* Hát én nem éreztem ennek az ellenzéki beszédnek semminemű lelkesítő hatását, a mely engem megadásra késztetett volna. Sőt nem tudom, miben áll annak ellenzéki színe; és ha van is, meg kellett ennyit tenni már azon elvi szempontból ejtett csorbák kiköszörülésére is, melyek a vallászpolitikai kérdések tekintetében a t. kultuszminiszter úr programmjában itten kifejezésre jutottak. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

T. ház! A miniszter úr azt mondja, hogy legyen méltányos, de legyen igazságos és legyen tárgyilagos is az ellenzék már azért is e tárcza tárgyalásánál, mert ő még alig egy hete vette ezen tárczát kezébe, tehát nem volt még ideje arra, hogy ezen tárcza vezetésére magának határozott irányelvet állapíthatott volna meg. Ha Magyarországon a kormányok élére így teremnek az államférfiak, akkor én a kalapomból ki tudnék húzni húsz nevet, ha beleteszek, a kik mind azt mondhatnák, hogy még nem volt időm gondolkozni arról, hogy jön egy kor, mely után belőlem kultuszminiszter lesz. *(Derültség a szélsőbalon.)*

Ez magában véve egy oly játék a magyar parlamenttel, a magyar közvéleménynyel, Magyarország jóhírnevével szemben, mely az egész ellenzék részéről teljes mértékben követeli a bírálatot és elitélést. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Kun Miklós: Mégis haragusznak érette!

Sima Ferencz: Az én meggyőződésem szerint, t. ház, a közoktatásügyi kormányzatnak tulajdonképeni alapelvét a népnevelés ügyével szemben elfoglalt álláspont és irány adja meg. Ezt érezte maga a t. kultuszminiszter úr is és épen azért jelentette ki tegnapi beszédének mindjárt bevezető részében, hogy a parlamentben, de a közvéleményben, sőt a sajtóban is több oldalról nyilvánúl óhajtás és követelés az államosítás iránt; *(Wlassics mosolyog.)* legyen nyugodt a t. miniszter úr, rászolgálunk még mi a mosolyára a t. miniszter úrnak, még ennek a tárczának a tárgyalásánál később is; de keserű mosoly lesz az.

Azt mondja a miniszter úr, hogy az államosítás kérdésével nincs tisztában, helyesnek tartja ugyan az államosítást, de egyáltalán még nincs tisztában azzal, hogy ez az eszme az életben miként oldható meg, mert ez az eszme financziális akadályokba ütközik.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Egy árva szóval sem mondtam, hogy nem vagyok vele tisztában!

Sima Ferencz: Most, t. képviselőház, az én meggyőződésem szerint a magyar közoktatásügyi miniszternek egygyel mindenesetre tisztában kell lennie: azzal, hogy az államosítás terén kívánja-e vezetni a népnevelést, vagy pedig az államosítástól különváltan, határozott, egészséges programm alapján, egy bizonyos keretben és irányban akarja-e vezetni; mert ma e tekintetben különválasztó vonal nincsen; részben fentartja a népiskolákat az állam, legnagyobb részben fentartják a felekezetek és a községek, de a három fentartó hatóság között a törvény által nincs oly szabatosan meghúzva a választóvonal, a mely a kormánynak döntő befolyást biztosítana a népiskolák feletti felügyelet és az azzal járó közoktatásügyi kormányzat tekintetében. Már most kérdem én azt, t. képviselőház, ha a népoktatás képezi a magyar közoktatásügyi kormányzatnak alapfundamentómát, a minthogy ez képezi: nem az első feladat-e az, hogy a t. miniszter úr programmszerűleg adjon irányt önmagának is, de a magyar parlamentnek is, a magyar közvéleménynek és a tanügyek iránt érdeklődő Magyarországnak is arra nézve, hogy mikép akarja fejleszteni a népnevelés ügyét. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* A magam részéről azon rövid idő óta, a mióta szerencsés vagyok ennek a képviselőáznak tagja lehetni, valahányszor a közoktatásügyi tárcza volt napirenden, mindíg a mellett nyilatkoztam és nyilatkozom most is, hogy a magyar közoktatásügyi kormányzat csakis úgy képes a magyar állameszmét, az egységes magyar kulturát, az egységes magyar nemzetet megteremteni, ha a népnevelés terén behozatik az államosítás.

Digitized by Google

T. képviselőház! Tegnap a t. miniszter úr az államosítás kérdésével szemben pénzügyi aggályokat hozott fel, igaz, hogy ezekkel számolnia kell az országnak, és első sorban a t. miniszter úrnak; de ez aggályok illuzióvá válnak, ha a t. miniszter úr tekintetbe veszi azt, hogy a ma fennálló iskolák tényleg dotálva, ellátva és kormányozva vannak, azon iskoláknak fundamentumuk van, a melyen nyugszanak. Ha tehát a t. kormánynak az államosítás körül pénzügyi aggályai vannak, a melyekre a t. miniszter úr is hivatkozott, és nagy elődei is hivatkoztak, ezek a legnagyobb mértékben elenyésznek, és ez a dolog meggyőződésem szerint a nemzeti kulturfejlődés, a magyar állameszme igazi megizmosodása és teljes megvalósítása érdekében keresztül is vihető, mihelyt a kormány akarja, mert a magam részéről úgy tapasztaltam, hogy Magyarországon a katholikus népiskolák eddig is majdnem kivétel nélkül mint községi iskolák szerepelnek, legnagyobbrészt pusztán a protestáns népiskolák azok, melyek az illető egyházak és felekezetek által tartatnak fenn. Én magam is a protestáns egyházhoz tartozó vagyok, de a magyar állam eszme érdekében nem hiszem, hogy legyen egyetlenegy hazafi, a ki az egyházi kivételességekről, melyeket az iskolák fentartása kérdésében a protestáns egyházak képviselnek, le ne mondjon, azokat fel ne áldozza akkor, ha a népiskolák államosításának kérdése úgy áll az ország előtt, mint az egységes magyar nemzet megtestesítésének egyedüli útja. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* De addig is, mig a közoktatás államosításának kérdése megoldható, szerettem volna, a t. ház pedig méltán elvárhatta, volna a miniszter úrtól, hogy egy vezérelv és gondolat érvényre jusson programmjában arra nézve, hogy milyen irányban fogja tehát a ma létező állapotok és adatok felhasználásával fejleszteni a magyar népoktatási ügyet. *(Zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)*

Kun Miklós: Kérdezd Pulszkytól!

Sima Ferencz: Pulszky Ágost t. képviselőtársamtól nem kérdezhetem meg, mert mint államtitkár nem volt hivatva a magyar közoktatásügy kérdésében mint vezérférfiú a vezetést irányítani, s mielőtt gondolkozhatott volna a feladatáról, őt is elnyelte a válság, a mint hogy az elnyelt sok minden dolgot a világon és elnyeléssel fenyegeti a szabadelvű pártot. De a mit tőle nem kérdezhetünk, kérdezni, sőt követelni fogjuk attól a minisztertől, ki ma a közoktatási tárczát vezeti.

Már most, t. ház, úgy a nép-, mint a középiskolák fentartásának kérdésében uralkodik Magyarországon egy rendszer, mely nem vált díszére a volt nagy elődöknek sem, de melyet fentartani egyáltalán nem tartok megengedhetőnek a kis utódok kezében sem. Közel egymillió forintra megy ugyanis az az összeg, mely a költségvetésben kisdedóvók, nép- és középiskolák állami segélyezési czéljaira szerepel. Már most kérdem a t. miniszter úrtól és elvárom, hogy a részletes tárgyalás során e tekintetben megnyugtató választ is fog adni: van-e a miniszterium által egy skála megállapítva, mely irányúl szolgál ezen állami segély kiadásánál? Én megengedem, t. ház, hogy az államháztartás bármelyik ága korteskedési czélra kihasználtassék, mert ha meg nem engedem is úgy van, hanem valamint a templomból ki kellett korbácsolni a galambkufárokat, a közoktatás teréről is el kell távolítani a korteskedésre szolgáló minden objektumot és minden gondolatot. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Már pedig, hogy áll a dolog e tekintetben Magyarországon? Úgy, hogy a mely községnek vagy kerületnek befolyásosabb képviselője van, az a közoktatásügyi kormányzattól ki bir eszközölni a maga községei számára iskolák fentartása czímén nagy és nagyobb összeget, a mely községnek pedig e tekintetben előnyös összeköttetései a kormánynyal nincsenek, egyáltalában nem képes elérni semmi eredményt iskolái fentartása czímén.

T. ház! E szomorú jelenség is való. A t. miniszter úr első pillanatra meg fog arról győződni, hogy addig, mig vannak oly városok és községek Magyarországon, a melyek közoktatásügyi czélra a törvény által előírt 5%-on túl 25—30% évi házipénztári kirovást áldoznak iskoláik fentartására, és abszolute semmi állami segélyben nem részesülnek, addig, t. ház, vannak községek, a melyek jóakaró pártfogók támogatásának segélyével képesek a t. miniszter úrnak felhasznált jóakaratával olyan arányú államsegélyt eszközölni ki iskoláik fentartására, hogy az illető község szinte mentes e tekintetben minden községi adótól.

Mi ez, t. ház? Nem-e egyik objektuma a korteskedésnek a magyar politikai élet terén, és objektuma a politikai álláspont kizsákmányolásának és kihasználásának. Állami erdők, szubvenczió, kincstári bérletek és más politikai terrénumok tekintetében, ám méltóztassanak segélyt és támogatást nyújtani az arra méltán rászolgált képviselő uraknak, de az iskolai alapokat, a melyeket a parlament a községi iskolák fentartására és segélyezésére szavaz meg, csakis egy elfogadott normál szerint szabad kiosztani, mely nem lehet más, minthogy abból a segélyből minden város és község, mely községi iskolát tart fenn, abban az arányban részesüljön, a mint az a községnek közterheltetési arányával összefér, és a mely a méltányosságot és igazságot minden tekintetben kielégíti.

Digitized by Google

T. ház! 1868 óta e tekintetben abszolute nincs és nem volt semmi normál. Szeretem hinni, hogy a t. miniszter úr, ha lesz rá ideje, igyekezni fog majd e tekintetben valami aranykulcsot keresni, a mely kizár minden dédelgetést és minden protekcziót; és mely biztosítja az illető iskolafentartó községeket arról, hogy itt visszaélés nem történhetik. De ott vannak, t. ház, a középiskolák. Méltóztassanak a költségvetésbe betekinteni. Hisz a részleteknél még e kérdésekhez hozzá fogunk szólani, melyeket most csak fővonásokban érintettem. Van ott valami norma arra, hogy melyik iskola miért részesül abban az államsegélyben, melyet kap? A gimnáziumot fentartó városok közül az, melynek képviselője közelebb áll a kormányhoz, gimnáziuma nagyobb állami segélyben részesül, mert az illető protektor hatalmasabb a kormány jóakaratának kihasználására. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon)* Ezt a rendszert, t. ház, törölni kell. *(Zaj. Elnök csenget.)* Fel kell állítani egy becsületes alapot, mely kizár minden korteskedést.

T. ház! Miután meg vagyok arról győződve, hogy ez a tárcza, mely csakugyan méltán tekintetik az egész magyar parlament, az egész ország egyik legféltettebb kincsének, a részleteknél is behatóbb bírálat tárgyául fog szolgálni, a mely bírálatból az egyes tételeknél magam is ki fogom venni az engem megillető részt. Annálfogva, t. képviselőház, nem időzöm hosszasabban ennek a tárczának általános bírálatánál, egyet azonban nem hallgathatok el már itt, ez pedig az, hogy Pap Géza t. képviselőtársam az ő államtitkárjelölti beszédében, a melyet itt volt szives az imént elmondani .... *(Derültség a szélső baloldalon. Egy hang: Aligha lesz!)* .... Nem látom át, miért ne lehetne államtitkár. *(Egy hang a szélső baloldalon: Prileszky Tádé legyen! Derültség!)*

Molnár Béla: Micsoda viccz ez? Tessék tárgyilagosan bírálni, ha tud!

Sima Ferencz: Pap Géza t. képviselő úr, mondom, a legélesebb bírálat tárgyává tette a tanfelügyelői intézményt, a melyet nem mint intézményt ítél el, hanem szervezeténél fogva, s az államkormányzatba akként történt beillesztésénél fogva, a mint az be van illesztve. Erről az oldalról, t. ház, a közoktatásügyi tárcza tárgyalása alkalmával a legélesebb elbírálás alá épen mi vettük itt az intézményt mindig; de a túloldalról csak védelmet hallottunk, s mondom most ezt az intézményt t. képviselőtársam a legélesebb elítélésben részesítette, egészen váratlanúl, egészen meglepően, mert hiszen nem új dolog a tanfelügyelőség; de csodálatos, Pap Géza t. képviselőtársam csak most jön rá, hogy ezen intézmény mai szervezetében tarthatatlan. Ez a bírálat, s az az ellenzéki hang, melyet e tekintetben t. képviselőtársam használ, egy adomát juttat eszembe. *(Halljuk! Halljuk!)* Az egyszeri keresztény ember nagypénteken teljesen leverve, búsan jött ki a templomból, s a mint kilép, legelőször is egy zsidóval találkozik. Azt nyakon csipi, s elkezdi ütlegelni. Kérdi tőle a zsidó: »Miért bántasz engemet«? »Azért mert ti öltétek meg Jézus Krisztust!« Azt mondja erre a zsidó: Hisz az Istenért, az már nagyon régen volt! »Lehet, mond a keresztény, de én most jöttem ennek tudomására.« *(Derültség a szelső baloldalon.)* Hát csodálatos dolog, t. ház, hogy Pap Géza t. képviselőtársam is csak most, ennek az intézménynek 27 évi fenállása után jött tudomására annak, hogy a tanfelügyelőség úgy, a mint van, tarthatatlan. Én különben avval a kritikával szemben csak elismeréssel adózom, és kijelentem, t. ház, hogy miután a párt elhatározta, hogy ezt a költségvetést elfogadjuk, én is elfogadom, de nem a miniszter úr iránti bizalomból, hanem a közoktatásügy érdekében. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Molnár Antal jegyző: Kovács Albert! *(Felkiáltások: Holnap! Holnap!)*

Kovács Albert: Ámbár még öt percz van a háromnegyed kettőig, mégis tisztelettel kérem a t. házat, legyen kegyes megengedni, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy beszédemet holnap tarthassam meg, mert sokkal hosszasabban akarok beszélni, mint a mennyire az időből kitelik. *(Helyeslés.)*

Elnök: T. ház! Azt gondolom, hogy a t. ház beleny ugszik, hogy a képviselő úr holnap tarthassa meg beszédét. *(Helyeslés. Halljuk! Halljuk!)*

A holnapi ülés napirendjén lesz a jelenlegi budget tárgyalásának folytatása. *(Helyeslés.)* S ezzel az ülést berekesztem.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 40 perczkor).

Digitized by Google

416. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 26-án, szombaton,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvények bemutatása. — Indítvány- és interpellácziós könyvek felolvasása. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Sima Ferencz interpellácziója az alföldi szocziális izgatások tárgyában a belügy- és földmivelésügyi miniszterekhez. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Wlassics Gyula, Josipovich Imre, b. Fejérváry Géza.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A jegyzőkönyvet a mai ülésben Molnár Antal jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett felszólalók jegyzékét gr. Esterházy Kálmán és a javaslatok ellen felszólalókat Bartók Lajos jegyző urak fogják jegyezni.

Napirenden van a jegyzőkönyv hitelesítése.

Molnár Antal jegyző *(olvassa a január hó 25-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Van valakinek észrevétele a jegyzőkönyvre? Miután senkinek sincs, a jegyzőkönyv hitelesíttetik.

Bemutatom a veszprémi királyi törvényszék és területéhez tartozó járásbíróságok, valamint a központi ügyészség hivatalszolgáinak és fogházőri személyzetének Komjáthy Béla képviselő által beadott kérvényét; továbbá az illavai országos fegyintézet őrszemélyzetének Kubinyi György képviselő által benyújtott kérvényét az 1893. évi IV. tczikk reájok vonatkozó részének módosítása tárgyában.

Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a ház kérvényi bizottságának.

A mai napon, t. ház, következik az indítvány- és interpellácziós könyv felolvasása.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: T. ház! Jelentem, hogy az indítványkönyvbe újabb bejegyzés nem tétetett. Az interpellácziós könyvben a következő bejegyzés van: *(Halljuk! Halljuk!)* »1895. január 26-án. Sima Ferencz az alföldi szocziális izgatások tárgyában a belügy- és földmivelésügyi miniszterekhez.«

Elnök: Sima Ferencz képviselő úr interpellácziját a mai ülésben az előre meghatározott időben, az ülés végén fogja elmondani.

Következik a napirend: a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1895-ik évi költségvetésének folytatólagos tárgyalása.

Molnár Antal jegyző: Tuba János!

Tuba János: T. ház! A kultuszminiszter úr programmjának a népoktatásügyre vonatkozó részét bizonyára megnyugvással fogadja az annak megítélésére mégis első sorban hivatott szakértői közvélemény: a tanítóság. A kultuszminiszter úr oly kérdések megoldását tűzte ki a közel jövő feladataiúl, a mely kérdések megoldása régi vágyát, régi törekvését képezik már a tanügyi köröknek. Ilyen a népoktatási törvénynek általa kilátásba helyezett reformja, melyet, ha jól emlékszem, már az 1878-iki országos egyetemes tanítógyülés égetően sürgős szükségnek jelzett. E revizió terjedelme, iránya felől lehetnek és tényleg nagyon is eltérők a nézetek, de abban, a mit a kultuszminiszter úr a legközelebbi jövő feladatáúl megjelölt, a reviziónál okvetetlenül keresztülviendő gyanánt kimutatott, azt hiszem, mindenki egyaránt egyetért. Az igen t. kultuszminiszter úr három fő-

Digitized by Google

hiányát jelzi a népoktatási törvénynek, és ennek megfelelően kíván a reviziónál intézkedni. Ezek elseje intézkedés azon felekezeti iskolákkal szemben, melyek ismételt megintés daczára sem felelnek meg az előírt követelményeknek. A második a felekezeti tanítóképezdék és tanárok minősítési ügyének rendezése, a harmadik a szakfelügyeletnek szervezése, rendezése. Ezek közül én csak a két utóbbi kérdéshez kívánok hozzászólani s azokhoz néhány reflexiót fűzni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A mi a felekezeti tanítóképezdékkel szemben felállított azon követelményt illeti, hogy ezek az állami tanítóképezdékkel szemben minden tekintetben egy színvonalra helyeztessenek, hogy azokkal egyenlő tantervük legyen, hogy továbbá a felekezeti tanítóképezdei tanárok minősítése államvizsgától tétessék függővé, ez oly minimális követelmény az állam részéről a felekezeti képezdékkel szemben, a felekezetek számára megadott tanítóképzési jognak egyenértékétől, mely ellen, meg vagyok győződve, legalább azok a felekezetek, melyek hazafias érzülettől vannak áthatva, kifogást emelni nem is fognak. Azonban én ennek a kérdésnek megoldásával, megvallom, részemről nem látom teljes mértékben megóva az államnak a népoktatáshoz fűződő igen fontos érdekeit. Az én szerény véleményem szerint is ennek gyökeres megoldása az iskolák államosítása volna, és felfogásom szerint népoktatási politikánk végczélja más, mint az iskolák államosítása, nem is lehet. Abban azonban egyetértek az igen t. kultuszminiszter úrral, hogy ez a kérdés ma nem vihető keresztül részint a felekezeteknek érzékenykedése, részint és legfőként pedig pénzügyi tekintetek miatt. Miután tehát az iskolák államosításának lehetősége ez idő szerint és valószínűleg még igen hosszú ideig keresztül nem vihető, felfogásom szerint, ha az iskolákat nem államosíthatjuk, államosítanunk kell magát a népnevelést. Én részemről legalább kimondandónak vélném a revizió alkalmával azt, hogy a népoktatás állami feladat, annak ellátása az állam joga és kötelessége, e jogot és kötelességet azonban szivesen megosztja akár magánosokkal, akár felekezetekkel, akár községekkel, a mennyiben megengedi nekik népoktatási tanintézetek felállítását, a melyek azonban tartoznak az állam által kijelölt irányt követni; tartoznak az állam által kiadott tanterv szerint tanítani, és általában az iskolának úgy külső, mint belső életében az állami iskolákkal egyenlő eljárást követni.

T. ház! Igen fontos, és a felekezeti képezdei tanárok minősítésének kérdésével együtt megoldandó volna a tanítóképzés kérdése is. És ha már keresztül nem vihetjük azt, hogy legalább a tanítóképezdék államosíttassanak az egész vonalon, akkor legalább az a teendő várna ránk e tekintetben, hogy a tanítóság szellemi színvonalát emeljük az által, hogy a tanítói pályára lépés előfeltételéül magasabb előképzettséget állapítsunk meg, mint most van. Tudom én azt, igen t. ház, hogy ez ma még a mi viszonyaink között jámbor óhajtás, mert megvalósításának előfeltétele kell, hogy legyen a tanítók anyagi ellátásának a mai viszonyokhoz mérten jelentékeny javítása. De, igen t. ház, ha már most ez a kérdés ilyenformán meg nem oldható, akkor legalább olyan intézkedéseket kell tennünk, hogy a tanítóság szellemi színvonalát önképzés, önmunkásság, tanügyi eszmecserében való részvétel által emeljük. Erre pedig igen jó hely és alkalom kinálkozik a megyei tanító-testületek szervezetében. A törvény szerint most a megyei tanító-testületnek csak a községi és állami tanítók a tagjai. Nézetem szerint tehát a revizió alkalmával feltétlenül kimondandó volna az, hogy a megyei tanító-testületnek a felekezeti iskolák tanítói is kötelezett tagjai és azokban a tanító-testületi értekezletekben, tanácskozásokban és gyülésekben való részvétel szigorú feltételekhez köttetik. Ez mindenesetre üdvösen hatna ki egyrészről e tanítók szellemi nivójának emelésére, másrészről a tanítóság közszellemének ápolására, ébrentartására.

A kultuszminiszter úr másik orvoslandó bajul a szakfelügyeletet jelölte meg, és fájdalom, az a kritika, melyet erre nézve mondott, igaz. Én azonban annak okát, hogy a tanfelügyelők a rájuk váró feladatot oly mértékben, úgy, mint azt tőlük megvárhatjuk, meg nem olhatják, nem magában a szervezetben, nem is az egyénekben keresem, mert hiszen a legbuzgóbb, a legodaadóbb és legönfeláldozóbb tevékenység mellett is a tanfelügyelőnek feladatát megoldania egyszerűen fizikai képtelenség: minthogy oly nagy körre terjed ki hatásköre, annyi iskola tartozik ellenőrzése alá, hogy azokat évenkint legfeljebb csak egyszer látogathatja meg, az állandó, folytonos ellenőrzést pedig abszolute nem gyakorolhatja. Talán a leghelyesebb megoldás volna, a mire a miniszter úr is rámutatott, hogyha a tanfelügyelők számát megfelelő mértékben szaporítani lehetne, és különösen, a mit a szakkörök már oly régen hangoztatnak, ha a járási tanfelügyelői intézmény meghonosúl. Ennek útjában azonban pénzügyi tekintetek állanak. Úgy látszik, a t. kormány, úgy, mint korábban, most is azt az álláspontot foglalta el, — a mit be kell látnunk, — hogy az államháztartás egyensúlya érdekében a túlságos kiadásoktól lehetőleg tartózkodnunk kell. Ha tehát, t. ház, ez a kérdés ilyen formá-

Digitized by Google

ban meg nem oldható, vajjon nem lehetne-e a kérdésen akként segíteni, a mint ezt egy országos tanítói gyűlés már igen behatóan megvitatta, hogy bizonyos körök képeztetnének, a melyekben több iskola volna együtt és az azon egyes körökben lévő egyik kiváló tanító, főtanító vagy bármilyen más czímmel megbízatnék az ilyen iskolák szakszerű ellenőrzésével bizonyos jutalom mellett, mely pénzügyi tekintetben semmiesetre sem róna annyi terhet az államra, mint a járási tanfelügyelői intézmény életbeléptetése.

Ha már, t. ház, a szakfelügyelet kérdése a revizió alkalmával rendeztetni fog, akkor mindenesetre ki kell terjeszteni a figyelmet arra is, hogy a tanfelügyelői képesítésnek kérdése is végre-valahára megoldassék, még pedig oly irányban, hogy a tanfelügyelői állás bizonyos szakelőképzettséghez köttessék, olyan előképzettséghez, a melynek elsajátítása a gyakorlat terén kiváló tanítóknak is módjukban állana, hogy így a gyakorlati téren működő kiváló tanítók előléptethetők legyenek a tanfelügyelői állásra.

De, t. ház, a revizionál felfogásom szerint kiváló súlyt kell fektetni még arra is, hogy a törvénynek az általános tankötelezettség elvére és ezen elv keresztülvitelének biztosítására szolgáló intézkedései mentül hatályosabbakká tétessenek. Mert mit látunk, t. ház? Azt, hogy annak daczára, hogy az általános tankötelezettség már több, mint egy negyedszázad óta van érvényben, még ma is igen nagy azon tankötelesek száma, a kik nem részesülnek az oktatás áldásában. Belátom, t. ház, hogy ennek részben oka az iskolák hiánya; de tény az, és a ki a gyakorlatból ismeri a tanügyi adminisztrácziót, az tudja, hogy ennek legfőbb oka abban keresendő, hogy részint a törvénynek idevonatkozó, bár hiányos diszpozicziói sem hajtatnak végre, részint hogy ezen diszpoziczió nem teljesen kielégítők és nem eléggé hatályosak arra, hogy a tankötelezettség pontos végrehajtását biztosítsák.

Igy például a törvény megállapítja, hogy az iskolába be nem íratkozott növendékek szüleivel szemben először az intési eljárás alkalmazandó, azután a bírság, de arra már nincsen rendelkezés, hogy a bírság be nem hajthatása esetén mi történjék. Megállapítja a törvény, hogy ha a szülő nem tesz eleget a hatóság felhivásának, azon esetben a gyermek számára külön gyám és gondnok rendelendő; de hogy ezen eljárás hogy történjék, hogy ezen gyámkirendelés költségeit ki viselje, arra nézve semmiféle diszpoziczió nincs.

Én tehát a revizió eszközlése alkalmával erre nézve mindenesetre hatályosabb intézkedések felvételét látnám czélszerűnek, és pedig — csak jelzem az irányt — oly irányban, hogy például a politikai jogok gyakorlatának előfeltétele a népiskolai tanfolyam bevégzése legyen, hogy az ipari és kereskedői pályára csak olyanok léphessenek, a kik a népiskolai tanfolyamot bevégezték. És itt meg kell emlékeznem arról is, hogy az általános tankötelezettség végrehajtásánál igen sokszor találkozunk azon jelenséggel, hogy a szülők a legjobb akarat mellett is gyermekeiket nem adhatják iskolába azon okból, mert felruházásukról gondoskodni nem tudnak. Itt előtérbe kellene lépnie a társadalmi jótékonyságnak is, és a szegény szülőknek, gyermekeik nevelése tekintetében, okvetlenül segítségére kell sietni. És végül a népoktatási törvény reviziójánál okvetlenül gondoskodni kellene azon szellemi és testi fogyatkozás miatt a törvény értelmében a népoktatási tanintézetekből kizárt egyének neveléséről, és ezek számára nevelőintézetek létesítéséről is, mert ezek ma semmikép sem sajátíthatják el a népoktatás körében előforduló ismereteket, úgyszólván, ki vannak zárva a közművelődés köréből.

A törvény revizióju mellett azonban alig kerülhetjük el azt is, t. ház, hogy a népiskolai tantervet is, legalább több részében, revizió alá vegyük. Nem szándékozom ezzel a kérdéssel bővebben foglalkozni, csak arra kivánok rámutatni, hogy vajjon az az egységes tanterv, a mely nálunk érvényben van, fentartható-e továbbra is akkor, a mikor nálunk osztatlan és osztott népiskolák vannak, mikor van iskola 6—8 tanítóval, és van hatosztályú iskola egy tanítóval. Ismerem, t. ház, az egységes tanterv mellett szóló érveket, azoknak súlyát érzem is, de viszont számolnunk kell a gyakorlati élet követelményeivel, a fizikai lehetőséggel és azzal, hogy utóvégre egy tanító hat tanító munkáját el nem végezheti, különösen faluhelyen, a hol rendszerint osztatlan népiskolák vannak, és a hol a szorgalmi idő is nem tíz hónapra, hanem csak 7—8 hónapra terjed.

T. ház! Ennyit kivántam a népoktatás ügyét érdeklő kérdésekről szólni. Most áttérek felszólalásom tulajdonképeni tárgyára: a városi kegyuraság kérdésére. Megvallom, t. ház, hogy részemről szivesen alkalmazkodtam volna a miniszter úr azon kéréséhez, hogy ezen vitába mást, mint közoktatásügyi momentumokat, ne vegyítsünk, de mert Tóth Aladár t. barátom e kérdést szóba hozta, részemről hozzá kivánok járúlni e kérdés visszásságainak feltüntetéséhez és annak a megokolásához, hogy a városi kegyuraság kérdése mielőbb megoldandó.

Én e kérdés felvetését helyénvalónak és időszerűnek is tartom, mert összefügg vagy legalább helyes kapcsolatba hozható a katholikus autonómia és a kongrua-rendezés napirenden levő kérdésével. De ettől eltekintve, e

Digitized by Google

kérdés rendezését sürgős politikai szükségnek is ítélem egyrészt városaink jövő fejlődése érdekében, másrészt az eddigi egyházpolitikai alkotásoknál is szemünk előtt lebegett nagy czélok: a felekezetek közötti egyenjogúság és közéletünknek a dominálló felekezeti szempontoktól való mentesítése szempontjából.

Igaz, hogy a kegyuraság egész terjedelmében rászorúlna a gyökeres rendezésre. Az egész intézmény elavúlt, idejét múlt középkori jogintézmény, mely sehogy sem illeszthető be a modern intézmények sorába. A magánkegyuraság is dús forrása a vitás kérdéseknek, melyek untalan foglalkoztatják bíróságainkat és miniszteriumainkat, a nélkül, hogy a döntés másra, mint a sokszor nagyon is ingadozó gyakorlatra támaszkodhatnék. Igy például a kegyuraság ingatlanhoz kötött jogok és kötelességek összessége lévén, hányszor válik vitássá, — kivált tulajdonos-változásnál, és ha az új tulajdonos nem katholikus, — hogy a jog miként és ki által gyakoroltassék? Az is jogi furcsaság, hogy bár a kegyúri teher az ingatlanhoz kötött dologi teher: telekkönyvileg nincs kitűntetve és arról a tulajdonos csak magánúton nyerhet értesülést. Már ez maga is eléggé indokolná a gyökeres rendezést. De utóvégre a magánkegyuraság csak magánérdekeket érint s bár ennek rendezése is kivánatos, nem oly égető kérdés mégsem, mint a városi kegyuraságí jogé, a melynek mai állapotban való meghagyása igen fontos közérdekbe ütközik. Önerejükre utalt, kulturális, közgazdasági és egyéb más feladatokkal annyira megterhelt városainkra e jog oly tetemes terhet ró, hogy azok nem képesek ama feladataikat kielégítően megoldani. Másfelől e kérdés igen alkalmas arra, hogy a városi közéletbe belevigye a felekezeti szempontokat és egymással szembeállítsa a különböző hitű polgárokat.

Nem akarom e jog keletkezése és fejlődésének részletes ismertetésével a t. házat fárasztani, csak két kiváló momentumra utalok. Az egyik, hogy városaink e jogot akkor nyerték, midőn a katholikus vallás még nálunk uralkodó vallás volt, és a városok lakossága egészen vagy túlnyomó részben katholikus volt. A másik az, hogy a városok közjogi önállóságával karöltve járt az egyházi önállóság is, úgy, hogy a földesúri hatalom alól magukat kivont városok függetlenségük, önállóságuk egyik legfőbb biztosítékát látták az egyházi önállóságot is biztosító kegyúri jog elnyerésében, és ép azért erre erősen törekedtek és az elnyert kegyúri jog épségben tartására nagy súlyt fektettek.

Azonban, t. ház, idők folytán a helyzet nagyon lényegesen megváltozott. Midőn még a városok lakossága egészben vagy túlnyomó részben a kegyuraság alá tartozó egyház híve volt, midőn a népoktatási szükségletek ellátásáról is maguk az egyházak gondoskodtak, akkor a helyzetnek természetszerű következménye volt az, hogy a városok a kegyúri terheket viselték, s ez senkinek szemet nem szúrt és senki érdekébe nem ütközött. Azonban ma, midőn városainkat a legkülönbözőbb vallásfelekezetek lakják, midőn vannak városaink sorában olyanok, melyekben a más vallású lakosság száma a katholikus egyház híveinek számát felülmúlja: akkor csakugyan ez az állapot tovább fenn nem tartható.

De változott a helyzet más tekintetben is. Nevezetesen a patronátusi jog elveszítette a korábban birt közjogi fontosságot, s az ma már semmi fontossággal nincs a városok önállóságára és függetlenségére, az egész kegyuraságból úgyszólván csak a patronátusi terhek viselése maradt fenn, a melylyel szemben ellenértékül a »jus praesentandi« áll, és ezt is ma már rendszerint nem a városok egyeteme, hanem a közgyűléseknek katholikus tagjai gyakorolják. Távol legyen tőlem, hogy én ezt kifogásoljam vagy ez ellen óvást emeljek, sőt én nagyon helyesnek, igazságosnak és méltányosnak tartom azt, hogy más vallásúak a katholikus vallás ügyeibe be ne avatkozzanak.

E változott helyzettel szemben most már mégis csak kell valamit tenni. Városaink ugyanis, hogy a reájuk nehezedő és a kielégítést mindinkább hangosan követelő feladatuknak megfelelhessenek, kénytelenek legtöbb helyen magas százalékú pótadó kivetéséhez folyamodni, ha tehát helytálló és fentartható volna is az a jogelv, hogy a patronátusi kötelezettség vagyoni alapját a város közvagyona, illetve az abból folyó közjövedelem képezi, mégis mindenesetre igazságtalanság és méltánytalanság volna az, hogy ilyen pótadókkal sujtott városokban az egyik egyháznak összes szükséglete a közpénztárból fedeztessék, és a többi egyházaknak pedig semminemű segély ne adassék. Jogos volt tehát az a törekvés, — legalább az én szerény felfogásom szerint az, — mely ezen bajnak orvoslását tűzte ki feladatául, és mely első fellépésében az 1791: XXVI. tcz. amaz intézkedésére támaszkodik, — nem szó szerint czitálom, csak értelmét mondom, — hogy a protestánsok katholikus egyházi czélokra adókkal meg ne terheltessenek.

Belátta ezen törekvésnek jogosságát részben az akkori kormányhatóság is, a mennyiben a magyar királyi helytartó-tanács 1799. évi október 8-án kelt normalejában ezen kérdés szabályozását legalább megkisérlette, kimondván alapelvül azt, hogy a mennyiben a patronátusi teher a városi közvagyon jövedelméből nem fedezhető, vagyis ha a patronátusi teher részben vagy egészben a pótadóból fedeztetik, a többi vallás-

Digitized by Google

felekezetek is megfelelő segélyre tarthatnak igényt

Ez az egyetlen pozitiv szabályozás, a mely erre a kérdésre vonatkozik. Ez megváltoztatva nincs, s ma is teljes érvényben áll fenn. De hogy mennyire nem felel meg a változott viszonyoknak és felfogásoknak: mutatja ezt az azóta kifejlett gyakorlat, mely ezen normalenak elavult elvein igen könnyen túltette magát.

Azóta már a törvényhozások sokszor foglalkoztak egyházpolitikai kérdésekkel, de sem az 1843/44-iki, sem az 1848-iki, nem az 1865/68-iki törvényhozás ezt a kérdést fel nem ölelte, sőt intézkedéseiben még csak nem is érintette; mert nem tekinthető ilyen intézkedésnek az 1868: LIII. tcz. 23. szakaszának azon rendelkezése sem, hogy a különböző vallásfelekezetek által lakott városban és községben, mely házi pénztárából egyházi czélokra vagy valamely felekezeti iskola javára segélyt szolgáltat ki, e segélyben igazságos arány szerint minden ott létező vallásfelekezet részesítendő. Nem tekinthető e törvényszakasz a kegyuraságot érintőnek; mert hiszen a patronátusi teher jogi alappal biró kötelezettség, mely segélynek nem minősíthető, igy tehát a többi vallásfelekezeteknek a patronátusi teherrel arányban való segélyezését ezen törvényszakasz sem állapítja meg, legalább nem kifejezetten, legfölebb csak e törvényszakasz szellemében vonható erre mindenesetre igazságos, de joghatály tekintetében nagyon is kérdéses következtetés. Tény azonban, hogy ezen törvény hatálybalépte óta, noha némely városokban a többi vallásfelekezetek segélyezése korábbi időből datálódik de leginkább ezen törvény hatálybalépte óta, és különösen az idézett szakaszban lefektetett igazságos elv hatása alatt városainkban az a gyakorlat fejlődött ki, hogy ott, hol a város patronátusi terheket visel, ott a többi vallásfelekezeteket is bizonyos segélyben részesíti a közpénztárból. *(Zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek a baloldalon!

Tuba János: E segélyezés mérve, aránya és magállapítási módja a különböző városokban különböző. Valósággal a hány ház, annyi szokás. Az egyik helyen az adó arányában történik a segélyezés megállapítása, máshol a hívek lélekszáma arányában, ismét harmadik helyen bizonyos átlagokban. Egyik helyen formális egyezményen alapszik, másik helyen pedig ad hoc az illető városi közgyűlés határozza meg. Tudtommal azonban — pedig ezzel a kérdéssel behatóan foglalkoztam, és igen sok városnak e részbeni viszonyát ismerem — Magyarországon ma nincs patronátusi joggal biró város, mely a többi vallásfelekezeteket is segélyben ne részesítené. A kegyuraság rideg jogi következményeit tehát megszüntette, vagy legalább enyhítette az e tekintetben azóta kifejlett gyakorlat, a mely egyszersmind a szabályozó törvényes intézkedés hiányát is némileg pótolta; de csak némileg, mert eltekintve attól, hogy e segély megállapítása különböző városokban a legkülönbözőbb módon történik, s hogy ezen segély megállapításának kétségenkivüli jogi s törvényes alapja nincs, s hogy az akármikor meg is szüntethető, a mi pedig a felekezetek közötti egyenjogúság elvét, talán nagyon is közel érintené s talán sértené, ez a gyakorlat nagyon is tág tért nyújt arra, hogy a városi közügyek intézésében a felekezeti érdekek és felekezeti szempontok dominájanak, és e réven a felekezetiesség szelleme a városi társadalomban is folyton ápoltassék, folyton ébrentartassék. Másfelől pedig előállhat az a veszély is, hogy a városok érdeke egyenesen kiszolgáltatik a felekezeteknek. Mert megtörténhetik, t. képviselőház, a mint meg is történt már nem egy városban, hogy a városi közgyűléseken a más vallásfelekezetiek igen szivesen hozzájárúltak a patronátusi teher emeléséhez csak azért, mert ugyanazon arányban növekedett az ő egyházuknak adott segély aránya is. Ennek pedig a városok anyagi érdekét kiszolgáltatni nem lehet. Igaz, hogy e tekintetben az ily visszaéléseknek korlátokat szabhat a miniszterium ellenőrzési joga, és ha visszaélést lát, azt a miniszter orvosolhatja, de nem szüntethet meg egy más, igen nagy visszásságot. Igy például, t. ház, megtörténhetik az is, a mi, ismétlem, szintén már megtörtént, hogy a patronátusi egyház képviselete arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel a patronátusi teher jogi alapon nyugvó kötelezettség, tehát a többi egyházak segélyezése szüntettessék be, vagy ha ez nem történik meg s a többi egyházaknak adatik segély, akkor ezen segély arányában az 1868: LIII. tcz. 23. §-a alapján adassék a patronátusi terheken felül még a katholikus egyháznak is segély.

T. ház! Azt hiszem, hogy ezen rövid reflexiókkal sikerült megvilágosítanom a helyzet tarthatatlanságát és megokolnom azt, hogy a városok patronatusának kérdése mindenesetre nemsokára okvetetlenül megoldást fog követelni. Megoldása politikai szükség egyfelől a városok jövő fejlődése érdekében, másfelől a felekezeti egyenjogúság és közéletünknek a felekezeti szempontoktól való mentesítése érdekében.

Még csak arról kell szólanom, t. ház, hogy miként vélem én ezt a kérdést megoldhatónak. *(Halljuk! Halljuk!)* Ezzel bővebben foglalkozni nem kivánok, inkább csak irányt jelölök meg, inkább csak egy eszmét vetek fel. *(Halljuk! Halljuk!))* E rendezés történhetik kétféle módon, vagy gyökeresen vagy legalább a leg-

Digitized by Google

szembetűnőbb visszásságok megszüntetése által. A gyökeres megoldást máskép nem tudnám elképzelni, mint úgy, hogy a patronátusi jog gyakorlása rászáll a majdan létesítendő helyi katholikus autonómiára. A patronátusi teher megváltásáról a városok természetes hozzájárulásával az államnak kell felfogásom szerint gondoskodnia. De ha ez a gyökeres megoldás keresztülvihető nem volna, akkor legalább is rá kellene lépni arra a térre, hogy ez a kérdés okvetetlenül oly módon szabályoztassék, a mely a városok közéletéből a felekezeti villongás üszkét kivetné.

A midőn ezeket a t. miniszter úr figyelmébe ajánlom, kijelentem, hogy a költségvetést elfogadom. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Bartók Lajos jegyző: Madarász Imre!

Madarász Imre: T. képviselőház! Magyarország közoktatásügyi állapotának mérlegelése és elbirálása alkalmából mindenekelőtt hármat kivánok konstatálni. Jelesen azt, hogy helyes tanügyi politikánk, vagyis olyan, a mely közoktatási ügyünk fokozatos fejlődését és ennek alapján a nemzeti közművelődés általános és nagy czélját kellő mérvben, — hangsúlyozom, — kellő mérvben elősegítette és biztosította volna, eddig még nem volt.

Másodszor azt, hogy a jelenlegi vallás- és közoktatásügyi t. miniszter úr tanügyi politikájának helyességét vagy helytelenségét az ezelőtt pár nappal tartott programmbeszédéből megítélni és meghatározni egyáltalában nem lehet.

És harmadszor az, hogy pénzügyi tekintetben sem az a költség, melyet eddig az állam nyújtott, sem az, mely jelenleg a költségvetésben a közoktatásügy czéljaira felvéve van, épen nem elegendő,

Madarász József: Ez igaz!

Madarász Imre: A mi azt illeti, t. ház, hogy helyes tanügyi politikánk eddig még nem volt, azt hiszem, ezt szavakkal alig szükséges, alig kell bizonyítanom. Napnál világosabban bizonyítják ezt egyrészről az igen t. miniszter úrnak programmbeszéde, másrészről pedig a miniszteri jelentésben foglalt statisztikai adatok.

Soha semmi eloquencziával, soha semmi okoskodással, sőt még, hogy úgy mondjam ellenséges intenczióval sem lehetett volna jobban, inkább meggyőzőleg s határozottabban bebizonyítani eddigi tanügyi politikánknak helytelenségét, mint azon számos hiba és hiány felsorolásával, melyeket az igen t. miniszter úr programmbeszédében, mint nem jókat, mint nem helyeseket tüntetett föl közoktatásunk terén. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* És én elismerem, hogy e tekintetben az igen t. miniszter úr nagyon őszinte. Ne is gondolja, hogy legyen valaki, a ki őszinteségét kétségbe vonja. Egyátalában elismeri azt mindenki, hogy valóban úgy van, a mint mondotta. Mert semmisem természetesebb, mint az, hogy ha közoktatásügyünkben, illetve a közoktatás terén immár csaknem 30 esztendő elmúltával még most is oly sok a hiba, még most is oly sok a hiány: úgy nem volt, nem lehetett helyes azon tanügyi politika sem, melyek mellett ezek létezhettek, melyek mellett ezek még most is fennállhatnak. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Hanem aztán e mellett a politika mellett nem is lehet ám érvelni. Nem érvelhet e mellett még Pap Géza t. képviselőtársam sem, ki tegnapi beszédében az eddigi tanügyi politika dicsőítésére összehasonlítást tett az 1869. és a jelen év között. Így konstatálta a haladást. Hát ez, t. ház, egészen igaz, egészen való; a haladást nem is vonja senki kétségbe, sőt olyan természetesnek tartja azt mindenki, hogy minden rábeszélés nélkül ugyan kész elhinni azt is, hogy még nagyobbmérvű vagyis annál nagyobbmérvű a haladás, minél előbbi évekről veszszük az összehasonlítást. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

De hát vajjon ez-e a kérdés? Nem! Nem az a kérdés, t. ház, hogy haladunk-e vagy sem, hanem az a kérdés, hogy milyen, illetőleg kellő mérvben történik-e a haladás. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Erre pedig, azt hiszem, mindannyiunknak nemmel kell felelnünk, és csakugyan úgy maga az igen t. miniszter úr programmbeszédében, valamint a miniszteri jelentés statisztikai adatai határozottan nemmel is felelnek. Hogy a t. miniszter úr miként és mily mérvben bizonyítja ez a »nem«-et, erről már megemlékeztem. Most meg kell emlékeznem a miniszteri jelentés statisztikai adatairól is, és itt engedelmet kérek, hogyha oly számokra kell hivatkoznom, a melyeket mindannyian tudunk, de a melyekre mégis állításom igazolásául hivatkoznom szükséges. Ezen jelentésből tudjuk ugyanis, t. ház, hogy az úgynevezett alkotmányos életünknek immár 28. esztendejében még most is 1712 község van olyan, a hol iskolák, részint a népesség csekély száma, részint a lakosság szegénysége miatt egyáltalán nincsenek, és 136 községünk van olyan, a melyben népiskolai épületek vannak ugyan, de melyekben a tanítói állomások be nem töltése miatt szintén nem folyik a tanítás, és így ezeket is a teljesen iskolázatlan községek közé kell számítanunk, úgy, hogy összesen 1848 községünk van olyan, a hol a gyermekek iskolai oktatásban egyáltalán nem részesülnek. Ha már most, t. ház, községenként átlagosan csak 20 tankötelest veszünk is fel, már akkor is több, mint 36.000-re megy a teljesen iskolázatlanok száma.

Digitized by Google

De hiszen ez még hagyján; akkor még, ha így állanánk, a mi közoktatásunk állapota csakugyan jó volna; hanem ugyancsak a miniszteri jelentésből tudjuk azt, hogy 2,700.000 tanköteles közül több, mint félmillió, vagyis 536.699, tehát a tankötelesek egyötöd része az, a mely nyilvános iskolai oktatásban itt Magyarországon egyáltalán nem részesül.

És, t. ház, ugyanigy vagyunk a néptanítókat illetőleg. A miniszteri jelentés szerint ugyanis van jelenleg 25.752 néptanító, és tény, hogy ezek száma évről-évre valami kevéssel szaporodik; de ha a tankötelesekneknek osztályonkénti számát az idevonatkozó törvények értelmében tekintjük, akkor kiderül, a mit maga a jelentés is elismer, hogy Magyarországon még 8131 tanítóra volna szükség, tehát még ennyi nincsen, és így a tanítóknak több, mint egyötöde hiányzik Magyarországon. S ha hozzávesszük ehhez azt is, hogy a működő tanítók közül 3 hiján 1300 van olyan, a ki magyarúl nem tud, akkor, azt hiszem, t. ház, hogy ezek a tények önmagukban is véve teljesen elítélik az eddigi tanügyi politikát, és annak helytelenségét nyilván bizonyítják.

De hát azt mondják, t. ház, hogy hiszen mégis haladunk. Igaz, hogy a féllépés, a lassú mozgás is bizonyos haladást jelent; de ugyan kérdem, mit mondjunk erre a haladásra is akkor, a mikor ugyancsak a miniszteri jelentésből azt kell látnunk, hogy habár a tankötelesek száma az előző évhez képest több, mint 62.000-rel növekedett, a tényleg iskolákba járók száma mégsem emelkedett, úgy, hogy az iskolázatlanok számának tömege több, mint 32.000-rel nagyobb volt, mint például az 1891. és 1892. évben. Mit jelent már ez, t. ház, ha nem azt, a mit az igen t. miniszter úr is jelentésében önmaga beismert, hogy tankötelezettségi törvényünk fokozatosan csökkenő arányban közeledik végczélja felé, ez pedig nagyon kedvezőtlen eredmény, nagyon, de nagyon szomorú állapot?

És hogyha most azt kutatjuk, hogy vajjon mi oka lehet ennek a kedvezőtlen eredménynek, a t. miniszter úr — mert hiszen elődének jelentését teljesen magáévá tette — könnyen kielégíteni vél bennünket azzal, hogy okúl adván részint az iskolafentartó községeknek anyagi gyengeségét, részint a kisebb polgári és apróbb hitközségi életet, végül azt mondja, hogy mindezekben teljesen indokoltnak látja mindazt, a mit a közoktatási évi jelentések statisztikai adatai bizonyítanak. Nos hát, t. ház, én ezt ezzel egyáltalán nem látom indokoltnak, sőt azt tartom, hogy ha már ismerve vannak a haladásnak gátló okai, és a közoktatásügyi kormány, illetőleg az állam mégsem igyekszik megszüntetni azon okokat: ez a tény már önmagában véve elítéli az eddigi tanügyi politikát, és annak helytelenségét bizonyítja.

Hiszen, t. ház, a hol az egyesek ereje gyenge, épen ott kellene az összesség hatalmával segíteni; hiszen a hol az egyes egyházak vagy községek nem birják a köznek nagy terhét, épen ott kellene a közügynek, a nemzet egyetemét illető közjónak érdekében az államnak jóltevőleg, segítőleg fellépnie. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* De hát ezt nem tette, és nem teszi most sem a közoktatási kormány; de nem teszi, t. ház, még mást sem.

Ime, t. ház, itt van a roppant tanítóhiány. A mint említettem, több, mint 8000 tanítóra volna szükségünk, és nincs tanító. Miért nincs? Részint azért, mert tanítóképezdék, legalább olyanok, a hol a szegénysorsú gyermek is tanúlhatna, kellő számban nincsenek, részint pedig azért, mert ha volnának is kellő számban képezdék, úgy látszik, nem igen lennének kellő számú növendékek. Miért? Azért, t. ház, mert ma, a mikor már egy díjnoknak is egy forintja van naponkint, és így évenként 365 forintot keres, és a mikor az életszükségletek folyvást gyarapodnak és drágúlnak, bizony egy önérzetes, jóravaló fiatal ember csak nehezen szánhatja rá magát olyan hivatalra, a mely még az egyszerű, a legközönségesebb megélhetést is alig biztosíthatja számára.

Hiszen méltóztatnak emlékezni, hogy egy pár évvel ezelőtt mi, ezen az oldalon ülők, csak azt sem tudtuk elérni küzdelmeinkkel, hogy a tanítói fizetések 600 forintban állapíttassanak meg, vagy legalább a minimum 400 forint legyen, hanem igenis megértük, t. ház, azt, hogy korpótlékot kap épúgy az, a kinek fizetése 1000 forint, vagy az 1000 forintot is meghaladja, mint az, a ki alig 200—250—300 forinttal dotáltatik. És mi következik ebből? Az, hogy az előbbi esetben annyira túlterheltetnének az iskolafentartó községek, hogy majd újabb iskolák felállítására teljesen képtelenek lesznek; az utóbbiakat illetőleg pedig még csak az sem áretett el ezen intézkedéssel, hogy azoknak a szegénysorsú tanítóknak tisztességes exisztenciája biztosíttassék. És ha már, t. ház, tanítóink kellő számban nincsenek, — pedig ki van mutatva, be van bizonyítva, hogy nagy nálunk a tanítói szükséglet, — és ha tanítókat az ismert viszonyok és körülmények közt kellő számban nem kaphatunk, ugyan kérdem én: mikor várhatnók akkor ily, a közoktatásügynek nemcsak emelkedését és biztos haladását, de csak lendületes menetét is? És vajjon — kérdem — csodálkozhatunk-e, hogyha ily körülmények és viszonyok közt több, mint félmillió az iskolázatlan gyermekek száma Magyarországon? Csodálkozhatunk-e azon, hogyha számos, igen számos

Digitized by Google

községben nincsen iskola, és ha van is, vagy nincsenek az iskolában tanítók, vagy pedig 150, sőt több gyermek is jut egy-egy tanító vezetése alá.

Hát micsoda közoktatásügyi politika az, t. ház, mely tanitók nélkül akarja a közoktatásügyet vezetni, emelni és virágoztatni? Micsoda politika az, a mely tanítókat kiván, hogy úgy mondjam, követel, a nélkül, hogy azoknak tisztességes megélhetésöket biztosítaná? Micsoda közoktatásügyi politika az, mely nem siet a gyengébbeknek erősbítésére és nem tesz semmit ott, a hol már az egyes egyházak és községek tenni képtelenek? Vagy micsoda közoktatásügyi politika az, a mely vagy túlterheli a tantárgyak özönszámával a gyermeket, és így önönmaga teszi kétessé a sikert, vagy pedig a tantervnek örökös változtatásával, módosítgatásával még a tanítónak sem enged egy bizonyos irányt, egy bizonyos rendszert követni a tanításban.

Pedig, t. ház, a tantervet, mint már gr. Csáky volt miniszter úr is czélozá, csakugyan revideálni, illetőleg változtatni kell már most is, részint, hogy a tantárgyak helyesebb beosztást nyerjenek, részint, hogy a sokszor, de mindig méltán emlegetett túlterhelés elvégre, ha lehet, megszüntettessék.

Mi okozza ezt a túlterheltetést, t. ház? *(Halljuk! Halljuk!)* Részint a tantárgyak sokasága és különbözősége, részint a tankönyveknek czélszerűtlen volta, vagyis az, hogy az a tankönyv, annak stilusa és modora nem a gyermek felfogásához és képzettségéhez van alkalmazva, részint újabb és újabb tantárgyaknak koronként a többiek közé való behozatala, részint és igen sok helyen pedig, t. ház, a szokásossá vált házi feladatok adása.

Nem állítom azt, t. ház, hogy mindenütt, de saját tapasztalatomból mondhatom, hogy igen sok helyen már a 2-ik elemi osztálybeli gyermeknek, tehát az alig hét éves gyermeknek, a ki még írni és olvasni is alig tud valamit, naponként házi feladatokat adnak a tanítók, és pedig nem holmi könyvnélkülizésre, nem is a szokásos írásgyakorlásra, hanem a magyar nyelvtanból és számtanból, és jaj annak a gyermeknek, ha ezt el nem készíti.

Hát ugyan kérdem: mit csináljon az a szegény gyermek? Vagy elkészítteti másokkal és akkor semmit sem tanúl, semmi hasznát nem veszi annak a házi feladatnak, vagy pedig részint a könyvnélkűliek megtanúlásával, részint az írásbeli feladatok kidolgozásával tönkreteszi, agyongyötri magát testi ereje és épségének rovására. Nem elég, t. ház, hogy az a 7—8 éves gyermek naponként öt órát üljön és tanúljon az iskolában, hanem elrabolják tőle még azt a szünidőt is, melyet iskolán kívül, a szülői háznál, a szabadban, testi ereje, egészsége és üdesége fejlesztésére fordíthatna.

Hát azt felemlítsem-e, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy igen sok helyen, különösen pedig a népesebb városokban a tanító urak, a helyett, hogy egyenként foglalkoznának növendékeikkel, mindannyian egyetemi tanároknak képzelik magukat és csak magyaráznak, *(Derültség és helyeslés a szélső baloldalon.)* magyaráznak egyszer-kétszer, és a többit bízzák arra a 7—8 éves gyermekre, és nincs Magyarországon, t. ház, sem miniszter, sem tanfelügyelő, sem iskolalátogató, sem iskolatanácsos, a ki ezeket észrevenné, ki ezeket a bajokat orvosolná? *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Vagy felemlítsem-e végül — most jut eszembe — az ismétlőiskolásokra vonatkozó azt a legújabb rendeletet, hogy azon gyermekek, — az ismétlőiskolások, — a kiket már a szorgalmi időszakban is csak alig-alig lehet egyszer hetenkint iskolába felhozni, most arra kényszeríttetnek, hogy az iskolai szünidő alatt, a midőn a mezei munka legjavában folyik; a mikor iskola sehol a világon nincs; a mikor arra a 12—15 éves gyermekre a szülőknek legnagyobb szükségük volna, mondom, most arra akarják azokat kényszeríteni, hogy az iskolai nagy szünidő alatt tanúljak a kertészetet és fanemesítést?

Én sohasem hallottam ilyen czélszerűtlen intézkedést, és ez, valamint az ehhez hasonló esetek nem bizonyíthatnak mást, t. ház, mint azt, hogy tanügyi politikánkból hiányzik az az egységes irányelv, melyen az egésznek alapúlnia, a mely körül az egésznek forognia kellene. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

De nem megyek tovább ezen a téren, és nem kivánok ez alkalommal a közép- és felsőiskolákra vonatkozólag sem szólani, annyival kevésbbé, minthogy erről már Kiss Albert és Veres József t. barátaim és több más képviselőtársaim is bővebben, részletesebben szólottak, és hiszem, hogy lesznek, a kik még szólani fognak. Én csak konstatálni akarom még egyszer azt, a mit már előbb mondtam, hogy mindezen általam felsorolt tagadhatatlan tények a leghatározottabban bizonyítják azt, hogy helyes tanügyi politikánk eddig még nincsen. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

Hogy milyen lesz ezután, azt még ma biztosan senki meg nem mondhatja. Gróf Csáky Albin, igen t. volt miniszter úr kutatta, kereste, fel is ismerte és tudta közoktatásunk számos hibáját és hiányát, kezdeményezett és tett is e tekintetben sokat, és voltak, tagadhatatlanúl voltak czélszerűeknek látszó intézkedései, illetőleg tervei a jövőre nézve, de nem valósíthatta meg mindazt, a mit jónak gondolt és tervezett. Az

Digitized by Google

utána következő báró Eötvös Loránd, volt közoktatásügyi miniszter úr sokkal kevesebb ideig viselte miniszteri méltóságát, mintsem hogy e tekintetben teljesen megismerhettük volna. Reménnyel fogadtuk, de reményünk valósítását nem láttuk meg. A jelenlegi igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr tanügyi politikájának helyes vagy helytelen voltát még ma szintén nem ismerhetjük. Mert igaz ugyan, hogy adott már programmot, az is igaz, hogy abban a saját kifejezései szerint azon főbb elveket és irányokat akarta megjelölni, a melyeket működésében követni fog, de, megvallom, én ezeket az elveket, irányokat programmbeszédében nem találom meg, nem találom az egész közoktatás rendszerére kiterjedő, azon egységes, öntudatos irányelvet, a mely a helyes tanügyi politikának magvát vagy, ha úgy tetszik, tengelyét képezi.

Azt látom, hogy az igen t. miniszter úr abból, a mi közoktatásunkban nem jó, igen sokat felismert; de hogy a felismert hibákat és hiányokat, alig egy párnak kivételével, milyen módon akarja orvosolni és pótolni, azt nem látom. Azt látom, hogy a t. miniszter úr egész hévvel, komoly igyekezettel és erős akarattal kiván működni; de hogy a nemzetet a legközelebbről és a legmélyebben érdeklő egyházi és közoktatási nagy kérdéseket s általában a nemzeti közművelődés nagy czélját mily elvek, irányok és tervezet szerint akarja megoldani, elérni és biztosítani: azt nem látom. Különben minden kételyt, homályt és bizonytalanságot eloszlatni és tanügyi politikájának helyességét mentől rövidebb idő alatt bebizonyítani: ez a t. miniszter úr hivatása. Annyi azonban teljesen bizonyos, t. ház, hogy ha az eddiginél jobb, helyesebb tanügyi politikát akarunk, akkor mielőbb pótolnunk és helyre kell hoznunk mindazon hibákat, hiányokat és mulasztásokat, a melyeket a nevelés- és közoktatásügy terén eddig tapasztaltunk. Egyszersmind egy, legalább a főbb vonalaiban előre megállapított s nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szempontból is az egész közoktatásügyet átölelő, egységes irányszerű tervezet alapján olyan tanügyi politikát kell megteremtenünk, a mely tanügyünknek fokozatos emelkedését, haladását okvetlenül biztosítsa. Erre nézve pedig a már sokszor említettem, helyes tanügyi politika mellett okvetlenül szükséges, hogy pénzügyi tekintetben sokkal több, sokkal nagyobb áldozatot hozzon e téren az állam, mint eddigelé.

Jól tudom ugyan, t. ház, hogy e tekintetben a jelenlegi költségvetés is már bizonyos javulást, emelkedést mutat. De kérdem, micsoda, milyen parányi ez a czél roppant fontosságához képest? Hiszen ha az iskolafentartók, egyházak és községek esetleg lemondanának iskolatartási jogukról és az államnak kellene átvennie azokat, higyjék el önök, t. uraim, hogy az az összeg, melyet eddig az állam a közoktatásie czélokra adott, oly csekély, hogy akkor, ha minden iskolát az államnak kellene fentartania, az az összeg még az iskola-padok pora letakarítási költségének fedezésére sem volna elegendő. *(Zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Legyenek szivesek csendben lenni.

Madarász Imre: Pedig az iskola úgy a közművelődés és tudomány, mint a nemzeti előhaladás érdekében feltétlenül szükséges. Az iskolában pedig tanítóknak kell lenniök, és pedig olyanoknak, a kik nem kényszerűségből, nem kenyérkeresetből, hanem örömmel, kedvvel, hazafias szent lelkesedéssel végzik a tanítást és nevelést a haza jövő reményeivel, a nemzet zsenge virágainál, a gyermekeknél, a kiknek bizony-bizony tanúlniok kell, mert igaz volt, igaz ma is, igaz marad mindig, hogy elvész az a nép, a mely tudomány nélkül való. A költségvetést elfogadom. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

Perczel Béni jegyző: Kovács Albert!

Kovács Albert: T. ház! Én is, mint az előttem szólók legtöbbje, teljesíteni kivánom a t. miniszter úr óhajtását, *(Halljuk! Halljuk!)* és a tanügyhöz fogok szólani, nem pedig az egyházpolitikához. Az egyházpolitikához való szólás alkalmas ideje a t. miniszter úrral szemben valamivel később fog elérkezni, akkor tudniillik, a mikor nemcsak feltevések, hanem immár kézzelfogható tények alapján lehet tőle megkérdezni, hogy vajjon a maga intranzigens felekezetnélküliségével és a maga legintranzigensebb polgári házasságával hogyan kerülhetett egy olyan kabinetbe, a mely épen bizonyos tranzakcziók megtételére alakúlt. *(Tetszés a baloldalon.)*

De ezen kérdést azon, néhány hét múlva immár bekövetkezendő időre halasztom. Azonban két egyházpolitikai kérdés immár téryek alapján jogosúlt a t. miniszter úrral szemben. *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)* Az egyik, a mely kisebb fontosságú, az, hogy ha már ő az utóbbi hetek alatt oly békülékeny liberálissá alakúlt át: miként vél szolgálatot tehetni a felekezetek közötti békének azzal, hogy azt a kiméletlen leleplezést, melyet előbb a kath. főpapsággal szemben tett, most újból ismételte és fölújitotta?

A másik, a fontosabb az, hogy mit ért a miniszter úr beszédje elején a tárgyalás alatti két egyházpolitikai törvényjavaslat azon lényeges alapelvei alatt, melyekre nézve nem szándékozik alkudni, a melyeknek integritását fentartja és mit ért bennök azon szavak alatt, a melyekhez nem akar mereven ragaszkodni? Ez-

Digitized by Google

iránt a házat bizonytalanságban hagynia nem szabad. Megengedem, hogy hatalma van erre a túloldal szavazataiban, de az alkotmányjog természete tiltja, hogy e hatalmával éljen, és akkor hagyja a házat bizonytalanságban, midőn először áll a ház elé, hogy annak bizalmát kérje. *(Úgy van! balfelől.)*

Tegnap igen furcsa hír volt eziránt elterjedve, melyet bizalmas suttogásban lehetett hallani: tudniillik, hogy a miniszterelnök már megegyezett a főrendiházi ellenzékkel, hogy az egyik törvényjavaslatból kihagyja a felekezetnélküliséget, a másikból a zsidó vallásra való áttérhetést, s így a főrendiház mindkét javaslatot elfogadja.

Hát kérdem a t. miniszter urat, ezek-e azok a mellékes szavak, melyekhez nem ragaszkodik mereven, *(Tetszés balfelől.)* s ha igen, melyek hát azon alapelvek, a melyeknek integritását fenn akarja tartani? *(Úgy van! balfelől.)*

De hát, a mint mondám, az egyházpolitikai térre most nem terjeszkedem ki, hanem áttérek a tanügyi kérdésekre, itt is azt a sorrendet követve, melyben a miniszter úr programmbeszédje szerkesztve volt. Szólok hát először a népiskolákról.

A miniszter úr programmja a népiskolákkal szemben két pontba foglalható össze: az egyik az 1868: XXXVIII. tcz. reviziója, a másik az, hogy a népiskolákat nem szándékozik államosítani.

A mi a reviziót illeti, ha jól emlékszem, néhány évvel ezelőtt magam vetettem fel először e kérdést itt és a közoktatásügyi bizottságban. Elmondtam, hogy bár e törvény keletkezése idejében kitünő alkotás volt, de épen e jó törvény hatása alatt egy negyedszázad folyamán kinőtt az iskola annak keretéből, kinőtt főkép a magyar állam azon helyzetből, hogy továbbra is beérhetné az iskolára való befolyás azon mértékével, melyet e törvény megállapít, s hogy ennélfogva az revizióra szorúl. De a mondott idő óta történt ez irányban egy jelentékeny tény: értem az 1893. évi XXVI. tcz. megalkotását. Ezen törvényczikknek czíme a felekezeti iskolák segélyezése; azonban gr. Apponyi három módosítványt adott be ezen törvényczikkhez, a mely el is fogadtatott. E három módosításnak együtt az értelme az, hogy a nemzeti iskola eszméje a felekezeti iskolának fölébe helyeztetik, nem ellenébe, hanem fölébe. Ezen törvény alapján ma Magyarországon megállhat minden jó iskola, ha a nemzeti eszmét szolgálja, de nem lehet semmiféle felekezeti iskola, semmiféle régi felekezeti autonómia alapján, mely jogosítva lenne arra, hogy Magyarországon az állam ellen izgasson, és az államnak ellenségeket neveljen, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* mert a miniszter fel van hatalmazva arra, hogy az ily iskolát akkor zárathassa be, mikor az ebben az irányban hibázott, s ennek helyére állami nemzeti iskolát állíthasson fel. Ez a törvény egyfelől feleslegessé teszi az iskola államosítását; másfelől pedig a 68-iki törvény revizióját megfosztja azon fontosságtól és sürgősségtől, hogy a revizió egy miniszteri programm sarkpontjává lehessen.

A t. miniszter úr, úgy látszik, nem bír tudomással erről a törvényről; *(Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter tagadólag int.)* beszédében legalább egy szóval sem említette ennek létezését, s ez nekem feltünt. A t. miniszter úr eddig nem foglalkozván a tanügygyel, talán ezen törvény históriáját se figyelte meg.

Ez a törvényczikk bámulatos hosszú idő alatt került vissza Bécsből, sokkal hosszabb idő alatt, mint a házasságjogi törvény, s mikor visszakerült, a t. miniszter úrnak nagynevű elődje ennek végrehajtását még csak meg sem kezdte, még csak meg sem kisérelte; közvetlen kitünő elődje pedig — én úgy vagyok értesülve — hivatalba lépése alkalmával kiadta a büróban a jelszót, hogy ezzel a törvényczikkel ne hozakodjanak elő, és hogy a felekezetekkel és a nemzetiségekkel jó békességben kell élni. Sem az egyik, sem a másik egyetlen egy lépést másfél év alatt e törvény végrehajtására nem tett, s most ezen előzmények után a miniszter úr teljesen hallgatással mellőzi, s létezéséről tudomást sem vesz. Ez bennem aggodalmat keltett. Ha a t. miniszter úr ezt a törvényt hallgatással tünteti ki, s ha egyszersmind az államosítást tanügyi politikájából teljesen kizárja: akkor soha se fogja felépíteni azt a nemzeti kulturát, a melyért az atheizmusnak néhány hét előtti ékesen szóló ügyvédje most még az Istenhez is felfohászkodott. *(Derültség és tetszés a bal- és szélsőbalon.)*

A t. miniszter úr meglehetősen éles kritika alá vette azt, a mi a tanügy terén létezik, és a mi a múlt években történt. Úgy látszik, ez most divat a túloldalon, mert a t. túloldal mai szónoka is követte ebben vezérét. Hát hiszen nem az én feladatom, hogy a megelőző kormányokat tanügyi működésükért megvédelmezzem. Magam is megtámadtam őket többször ég élesen, de mindig kiemeltem azt, hogy a népiskolai ügy Magyarországon az 1868-iki törvényen egészséges alapon nyugszik, és ha talán történtek hibák ezen körben is, de sokkal kisebb mértékben történtek, mint a gimnáziumi oktatás terén, és a tanügynek ez az ága az egészséges fejlődés útjáról soha leterelve nem lett. Ezt most is kiemelem, s figyelmeztetem a t. miniszter urat, hogy ha csakugyan véletlenül az találna lenni a predesztinációja, hogy

Digitized by Google

ideje lesz ezen törvényczikk reviziójába belefogni, avatott kezekkel nyúljon hozzá, nehogy az az egy jó is tönkremenjen, a mi ebben az egy törvényczikkben még mindig fennáll.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Majd a képviselő úr is lesz szíves közreműködni!

Kovács Albert: Inkább maradjon ez a törvény revizió nélkül, mintsem hogy helytelenül revideáltassék.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Az már bizonyos!

Kovács Albert: Második helyen szólt a t. miniszter úr a polgári, kereskedelmi és ipariskolákról. A kérdésnek egész elintézését abban az egy szóban foglalta össze, hogy ezeknek a helyzete tűrhetetlen.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Csak a polgári iskolákra mondtam!

Kovács Albert: Én is osztom a t. miniszter úrnak ezt a nézetét, több nézetét is, nem valamennyit, de ezt igen. Csak azt az egyet sajnálom, hogy nem mondotta meg a miniszter úr, hogy miben áll ezeknek tűrhetetlen állapota és mi ezen helyzetnek az orvossága.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nagyon jól ismerem, de nem akartam annyira részletekbe bocsátkozni!

Kovács Albert: De ha csak annyit mond, hogy ezeknek helyzete tűrhetetlen: ebből mi a miniszter úr programmja felől okosabbak nem lesztünk. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Ha terhére nem leszek a t. miniszter úrnak, megmondom rövid szóval, frázis nélkül azt is, hogy mi a tűrhetetlen ezeknek helyzetében, és azt is, hogy mi ennek az orvossága. *(Halljuk!)*

Maga az intézmény helyes, fennáll az a művelt népek közt mindenütt, és jól funkczionál mindenütt a maga természetes czéljára, de Magyarországon az a baj, hogy a maga természetes czéljától ez az iskola eltereltetett. A közoktatási kormány már régebben, Trefort idejében, engedve azon nyomásnak, mely a közönség részéről reá gyakoroltatott, átalakította ezen iskolákat apró hivatalnokokat képző intézetekké, *(Derültség. Úgy van! a baloldalon)* és most már ezek ezer számra gyártják az olyan félkegyelmű embereket, a kik sem észszel, sem kézzel dolgozni nem tudnak. *(Derültség. Úgy van! a baloldalon.)* Az ilyen emberek most már százával küldik a pályázataikat minden oly hivatalra, melyhez tudományos képzettség nem szükséges, s kézzel dolgozni nem kell. Ellenben hiába várjuk tőlük, hogy megteremtsék azt az értelmes, művelt és jóravaló iparos- és kereskedői osztályt, melyben a nyugat-európai művelt népek ereje rejlik. Ez a tűrhetetlen. Ennek az orvossága pedig az, hogy vissza kell adni ezeket az iskolákat a maguk természetes rendeltetésének, és el kell venni tőlük a proletárképzést. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hogy egy különben nagyon fontos részletre is kitérjek, tekintve azt, hogy különösen a kereskedelmi iskolák csodálatos nagy számmal vannak Magyarországon, mintha mi volnánk a világ legelső kereskedő-népe, *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* én szükségesnek tartanám, hogy ezek szakszerű tanfelügyelet és szakszerű felvigyázás alá helyeztessenek; mert a bölcsészetileg képzett tanfelügyelőtől nem lehet várni és nem is lehet kívánni, hogy iparosok és kereskedők képzéséhez is értsen; ő minden tanácsával a maga irányát, a maga képzettségét fejezi ki; ebbe az irányba tereli a képzést, s én nem merem remélni, hogy általa ezen iskolákat vissza lehetne terelni azon egyszerű, praktikus czélok elérésére, a melyekre ezeknek szolgálniok kell.

Lits Gyula: Vigéczeket nevelnek! *(Derültség balfelől.)*

Kovács Albert: A t. miniszter úr, mint általános elvet mondotta ki, hogy az iskolában a tanterv mellékes, a professzor a fő. Ez azonban csak a felsőbb iskoláknál igaz teljesen; ott a tanterv jóformán majdnem közönyös, ott minden a professzoron fordúl meg; de az alsófokú iskolákról ezt nem lehet mondani. Hiszen rossz professzort az ember nem konczedál, de különösen nem lehet mondani ezt ezen praktikus czélú intézetekről, a melyeknél a tanterv is nagyon fontos. Ezeknek első tanterve, a melylyel megindúltak, bár a kezdet tökéletlenségeit viselte magán, de a mostaninál még mindig jobb volt. Azért itt a tanterv reviziójának méltóztassék nagyobb fontosságot tulajdonítani a t. miniszter úrnak, mint a milyent beszéde folyamán annak tulajdonított. Igaz az, a mit mondott a t. miniszter úr a felsőbb iskolákra nézve, de nem merném igaznak állítani az alsóbb iskolákra vonatkozólag.

A mi a középiskolákat illeti, ezekről a t. miniszter úr csak nagyon röviden nyilatkozott. Én is csupán csak egy tételére kívánok röviden reflektálni, és ez az internátusok kérdése. *(Halljuk!)*

Az internátusok mellett és ellen sokat vitatkoztak már az ahhoz értő emberek. Ellenesei azt szokták felhozni, hogy az internátusi nevelés az embert félszeggé, a társaságban ügyetlenné, szegletessé teszik; hívei pedig ezen hátrányokat nem tagadhatván, azt állítják, hogy az előnyei, tudniillik a nagyobb tudás, a mely ott elérhető, az olcsóbb megélhetés, a növendékek erkölcsének nagyobb védelme, és több effélék fölülmúlják

Digitized by Google

azon hátrányait, a melyek kétségtelenül léteznek. De hogy a t. miniszter úr az internátusoktól várja az ifjaknak az általános müveltségben, a tapintatban és modorban való emelkedését, és épen ezen czél eléréséért akarja az internátusokat felállítani, ez már mégis unikum a pedagógiában. *(Derültség. Úgy van! balfelől.)* Bizony megírom az angoloknak. *(Derültség balfelől.)* És elnevezem ezt a tételt a Bánffy-kabinet pedagógiai készültségének. *(Derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Még egy tételére a középiskolák kérdésének később fogok rátérni.

Következik az országos közoktatási tanács. *(Halljuk! Halljuk!)* Ezt az intézményt, úgy, a mint van, azzal a hatáskörrel, a melylyel van, csakis olyan kultuszminiszter állíthatta fel, a ki maga az oktatásügyhez nem értett, *(Úgy van! Felkiáltások a szélső baloldalon.)* és csakis a maga eredete tarthatta fenn maig.

De én mindig bizton vártam, hogy mihelyt egy szakértő miniszter fog a kultuszminiszteri székben ülni, első teendői közé fogja sorolni az országos közoktatási tanács eltörlését. Nem is csalódtam. Br. Eötvös Loránd, ámbár csak fél évig volt miniszter, miniszterségének mindjárt a kezdetén megszüntette a közoktatási tanácsot.

Csodálkozva hallottam, hogy a t. miniszter úr pedig visszaállította.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Megszüntetve nem lett!

Kovács Albert: Ez csak a jogász megjegyzése lehet. Törvényesen és formailag nem szünt meg, mert hiszen úgy tudom, hogy királyi rendeleten alapszik, tehát csak ezen az úton lehet formailag megszüntetni. De tényleg Eötvös megszüntette működését, és ha végleg el akarta volna törölni, a formákat neki is meg kellett volna tartania. De hát a jogi formákat és ügyvédi szempontokat mellőzve, Eötvös tényleg megszüntette működését, a t. miniszter úr pedig visszaállította.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Ideiglenesen!

Kovács Albert: A világért sem szándékozom ebből kellemetlen következtetéseket levonni, csak bátor vagyok mégis az ügyet a jobban informálandó kultuszminiszterhez appellálni.

Méltóztassék, t. miniszter úr, a saját fejével gondolkodni, és nem a közoktatási tanácséval, és azért, a mit gondolt, méltóztassék itt helyt is állani, és nem hárítani a felelősségnek egy részét a közoktatási tanácsra, a mihez különben a ház a múltban hozzá volt szoktatva.

Végül áttérek a felső oktatásra. A t. miniszter úr programmbeszédén egy sajátságos vonás húzódik végig, a mely megvan abban mindenütt, de mégis legjobban kidomborodik ott, hol a felső oktatásról szól.

A mi frázist az emberek valaha csak az oktatásról gyártottak, — nem a szakpedagógusok, azok nem felelősek a miniszter úr beszédjéért, — hanem a mi frázist azok a zsurnaliszta-pedagógusok gyártottak, azt a t. miniszter úr mind összeszedte, fehéret, és feketét egyaránt, de egynek is a természetes és szükségszerű következését ki nem vonta.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Melyik az? Mutassa meg!

Kovács Albert: Hanem a maga következtetéseit mindenütt a helyi érdekek és viszonyok szempontjából állította fel. Nem a szakszerű tanférfiúi, nem a közoktatási vezér, a ki egy fél életet fordított az oktatásügy elméleti és gyakorlati megismerésére, nem a professor Hungariae, a minek a kultuszminisztert óhajtjuk, nyilatkozik meg ezekben, hanem az opportunista politikus. *(Úgy van! Helyeslés a bal- és a szélső balfelől.)*

Példának okáért a t. miniszter úr azt mondja: az egységes középiskola a jövő iskolája, azonban ennek felállítása nem közvetlenül szükséges; elismeri az egységes középiskola védőivel szemben, hogy »nektek van igazatok«, de a másik pártnak meg azt mondja: »ti azonban ne féljetek, mert titeket nem bántalak«. Az akadémiai oktatásról azt mondja, hogy az nem helyes oktatás, az egyetemi oktatás a helyes. Természetesen, hiszen nincsen már a világon ember, a ki ezekhez ha a dolgokhoz valamit ért, el ne ismerné.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Fakultativ rendszer vagy vegyes rendszer, az két különböző dolog!

Kovács Albert: Még helyes körből példákat is kezdett felhozni: a franczia és a német oktatást. Hozzá tehette volna, hogy a franczia iskolának ismeretes felületessége és tudatlansága,...

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Az sem igaz!

Kovács Albert: ... a németeknek pedig ismeretes tanúltsága és alapossága igen jelentékeny részben visszavihető az ottani akadémiai és egyetemi rendszerre; ebből azonban nem azt a következtetést vonja, hogy tehát az akadémiákat megszünteti, hanem azt, hogy az akadémiákat fentartja. *(Derültség balfelől.)* Mert itt már egy féltuczat kormánypárti város helyi érdekű hazafiságával állana szemben, és az opportunista politikus nem engedheti meg magának azt, hogy az opportunizmus ezen érdekeit a tanügy érdekeinek alárendelje. *(Derültség balfelől.)*

A t. miniszter úr elolvasta Berzeviczy

Digitized by Google

Albertnek szép brosürjét, — valóban szép munka az, — elmondja, milyen szépen érvelt a harmadik egyetem mellett, és elismeri, hogy az valóban szükséges volna, de nem azt a következtetést vonja ki belőle, hogy tehát felállítja a harmadik egyetemet, hanem azt, hogy nem állítja fel. *(Derültség a baloldalon.)* Berzeviczynek is igaza van a harmadik egyetem kérdésében, de ne féljenek azok, a kik ellene vannak, mert a miniszter nem állítja fel. *(Derültség a baloldalon.)*

Hirdetni kezdte, — mert csak kezdte, — hogy a professzorokat jól meg kell fizetni, *(Halljuk!)* mert ha nem, annak az lesz az eredménye, hogy minden igazi tehetség azon pályákra kerül, a hol nagyobb kilátásokkal van előhaladása iránt, és a tanári katedrákba a középszerűség fog menekülni. És én azt hiszem, ha innen a szomszédból egy ellenséges hang közbe nem szólt, talán azt is elmondta volna a miniszter úr, hogy Angliában, Németországban, Hollandiában az egyetemi professzoroknak oly nagy fizetése van, hogy semmiféle foglalkozásban oly nagy fizetést el nem érhetnek, mint az egyetemi katedrán. Épen ezért ezen művelt országok abban a helyzetben vannak, hogy a legelső juristákat, a kik a birói vagy ügyvédi pályán és a tudományban már kitűntek, a legelső mérnököket, a legelső theologusokat, a kik a papi pályán már kitűntek, hívhatják meg egyetemi tanszékre.

Hock János: Ott a miniszterekből lesznek tanárok!

Kovács Albert: Nem ujonczokat, nem kezdőket, a kik a professzori katedrán együtt készülnek el tanítványaikkal, hanem bevégzett embereket; és épen ezen alapúl a germán tudományosság; hanem — oh fátum — innen a szélső baloldalról egy ellenséges hang közbeszól, és ez tökéletesen elég volt arra, hogy a miniszter úr visszarettenjen a következtetések levonásától. Helyes a professzorok fizetésének felemelése, de ne méltóztassék félni, a miniszter úr nem szándékozik ezt tenni. *(Tetszés és derültség balfelől.)*

Hanem a t. miniszter úr Berzeviczynek azon igazán szép brosürjében még egy más fejtegetést is olvashatott volna, de úgy veszem észre, ez nem kapta meg figyelmét. Azt tudniillik, a hol a t. képviselő úr a papi nevelés ügyéről szól. *(Halljuk! Halljuk!)* Engedje meg Berzeviczy t. képviselő úr, hiszen oly rövid ideje, hogy megvált a közoktatás egyik vezéri állásától, hogy itt ebben a kérdésben és ebben az ügyben hozzá is egy kérdést intézzek. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. képviselő úr észreveszi, hogy nincs a világon egy olyan állam, a mely a papnevelést a maga kezéből annyira kieresztené, mint a magyar. Minden állam maga gondoskodik a papnevelésről, és ez helyes. Azt vagyok bátor kérdezni t. képviselőtársamtól, miért jött rá erre a helyes dologra épen abban a perczben, a mikor kiesett a kezéből az a hatalom, melylyel ezen okos gondolatát megcsinálhatta volna? Hiszen 10—12 évig ült az államtitkári székben; sohase jutott ez eszébe? Gondolom, máshol is hallott és olvasott e kérdésről, de én is többször elmondottam itt, és felhívtam a kormány figyelmét arra a körülményre, hogy Magyarországon Balázsfalván és Szebenben nemzetiségi légkörben az ország nyilvános ellenségei professzionátus bujtogatókká nevelik a papokat, *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* és oktalan és bolond az az állam, mely az effélét eltűri. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* És ha sehol a világon még ki nem találták volna azt, hogy a papokat az állam neveli, a mint hogy az állam neveli Muszkaországban, Angliában, Németországban és mindenütt a világon, de Magyarországnak egymagának kellett volna ezt kitalálni. *(Élénk helyeslés balfelől.)* De hát Berzeviczy t. képviselő úr is a jó dologra akkor jött rá, mikor elkésett vele. Tartok tőle, hogy a t. miniszter úr is úgy jár, hogy csak megkésve, akkor, mikor másodszor fogja olvasni Berzeviczy brosürjét, akkor veszi észre, hogy milyen okos dolog van még benne. *(Tetszés és derültség balfelől. Halljuk! Halljuk!)*

T. miniszter úr, a nemzeti kulturának a világon mindenütt a legerősebb oszlopa a papság; a milyen oszlopa a papság a nemzeti kulturának, olyan az a nemzeti kultura. És a ki a nemzeti kultura épületének ezt a legfontosabb oszlopát figyelmen kivül hagyja, a ki a magyar nemzet papjainak nevelését Balázsfalván és Szebenben eszközli, no hát az ne vegye a szájára a nemzeti kultura gondolatát, mert annak a szájában ez a szó nem egyéb, mint közönséges zsurnalisztikai frázis. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Én is egy fohászszal végzem beszédemet, *(Halljuk! Halljuk! Élénk derültség balfelől.)* és az én számban az imádság nem épen csak retorikai frázis.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Az enyémben sem!

Kovács Albert: Adja az ég, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy ez a hosszú és immár három esztendő óta tartó kormányválság olyan időben jusson végleges befejezéshez, hogy ezen homályos és zavaros programm által a haza tanügyét még jobban megzavarni ne lehessen. Ha az ember lóra ül, mielőtt lovagolni tudna, *(Egy hang a szélső baloldalon: Ez már nem fohász!)* igen könnyen úgy jár, hogy a paripa vagy ledobja, vagy oda viszi, a hová nem szándékozik, épúgy, mint az egykori oláh pappal történt, a ki megvett egy kimustrált dragonyos lovat, de nem

Digitized by Google

igen tudott rajta ülni. Egyszer a ló meghallotta a trombitaszót, és papostól együtt bevágtatott a dragonyosok glédájába. Vigyázzon a t. miniszter úr, mert szintén egy ismeretlen paripára ült fel. Kívánom, hogy le ne dobja, és oda se vigye, a hová nem akarja. *(Élénk helyeslés és derültség a bal- és szélsőbalon.)*

Gróf Esterházy Kálmán jegyző: Pulszky Ágost! *(Felkiáltások: Öt perczet kérünk! Zaj. Elnök csenget.)*

Pulszky Ágost: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Midőn a közoktatásügyi költségvetéshez hozzászólni szándékozom, mindenekelőtt az imént hallott felszólalásra nézve konstatálnom kell, hogy az eltért hangjában is, a kritika módszerében is, azon átlagos és általános szinvonaltól, a melyre a vita szerencsére emelkedett, és konstatálnom kell, hogy abban a jogosult kritikától oly eltérést találunk, a mely talán inkább az ízlés, mint a gondolkodás rovására irandó. Mert nem tagadom, hogy sok tételre nézve, malyet Kovács Albert igen t. képviselő úr beszédének első részében kifejtett, sokan, a kik a tanügygyel foglalkoztak, kell, hogy vele egyetértsenek; de másrészt tagadhatatlan az, hogy a mi e tételekre következik, olyan méltánytalan, de nemcsak méltánytalan, hanem saját álláspontjából és előzményeiből is olyan helytelen következtetésekkel volt mérve és megállapitva, hogy annak czáfolatát bátran hagyhatjuk, azt hiszem, a ház higgadt gondolkodására, bátran hagyhatjuk az időre, ebbe belebocsátkozni talán nem szükséges. Csak egyet kell megjegyeznem, azt, hogy annak, a ki saját részéről és a saját felfogása szerint, mindenesetre jogosan, a felekezeti álláspontot buzgón védte; hogy annak, a ki a felekezetek közti béke kérdésére igen nagy súlyt fektet, és a ki az egyházpolitikai kérdésekben is azt találja, hogy az eddig történtek túlmennek azon a körön, a melyet ő helyesnek tartott annak idején: legkevésbé sem szabad egy olyan kérdés vitatásába bocsátkoznia és egy oly kérdést programmpontúl követelnie, a mely kérdés megbolygatása mindenütt direkte nem az egyház és állam közti differencziák vitatására, hanem egyenesen arra vezetett, a mit mindenütt kulturharcznak neveznek.

A mi itt lefolyt, a mint bátor leszek mellékesen erre rátérni, az nem lehetett, nem volt kulturharcz. Soha senki, a ki az eddigi egyházpolitikai programm alapján állott, nem fogja elismerni, hogy kulturharczról itt szó lehetett volna; *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* hogy kulturharczot akart volna valaki provokálni, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* hogy kulturharczot akart volna valaki folytatni, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Ellenmondások a bal- és szélső baloldalon.)*

Gróf Batthyány Tivadar: Olvassa el a »Pesti Hirlap«-ot!

Pulszky Ágost: Hanem, hogy mihelyt az állam a papképezés kérdésébe belenyúl, a kulturharcz múlhatatlanúl kitör; hogy ez a kérdés maga jobban elmérgesíti az egyház és állam közti viszonyt, mint bármely más kérdés feszegetése és megoldása: ez azt hiszem kétségtelen, és a ki ma békére törekszik, békére az elvek integritásának fentartása mellett; csak békére törekszik, őszintén fentartva a vívmányokat, a melyek az állam szempontjából szükségesek voltak, a melyek sem a vallás, sem az egyházi szervezet, sem egyházi érzület ellen egyáltalán nem vétettek: az csak visszautasíthat *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* minden olyan kisérletet, a mely oly térre vezetné a vitát, a mely térről azután helyes kibontakozás egyáltalán nincsen. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Csak ennyit akartam a t. előttem szólóknak egyházpolitikai vonatkozásaira megjegyezni. S most legyen szabad áttérnem arra, a mi felszólalásom tulajdonképeni czélját képezi, de előzetesen még egy megjegyzést kell tennem azon kivánságra vonatkozólag, a melyet e vitában több szónok részéről hallottunk. Polónyi Géza t. képviselő úr, gróf Zichy Jenő igen t. képviselő úr és gondolom Bánó József t. képviselő úr is ismételve felszólaltak a miniszter úr kijelentésének azon részei ellen, a melyekben a katholikus autonómia kérdésére vonatkozólag a tanúlmányozást helyezte kilátásba; a melyekben több kérdésre vonatkozólag ankétek egybehivását, és a kérdésnek tanúlmányozását szükségesnek jelezte, és a kérdések tanúlmányozásának kijelentését a miniszteri székből, és az ankétnek módszerét ismételve hibáztatták.

Hát meglehet, t. ház, hogy a t. képviselő urak annyira tisztában vannak a nagy elvekkel, a melyeket proklamálni szükségesnek vélnek; a keresztülviteli módozatokkal, a melyeken ez elveknek érvény szerezhető, hogy a maguk részéről azon padokról, a hol ülnek, e tanulmányozást, az ankétek egybehivását feleslegesnek tartják. De ha valaki meggondolja, hogy igen könnyű elveket, rendszereket proklamálni, igen könnyű, még antitéziseket is felállítani és proklamált rendszerek tekintetében kritikát gyakorolni; ha meggondolja valaki, hogy a jelszavak igen bőven teremnek, de a különféle jelszavak végre is kimeríthetők, és a különféle rendszerek és eshetőségeknek könnyen a végére lehet járni; hogy végre elég hosszú ideig megállapodott a modern társadalom, és az alkotmányos kormányforma mindenütt; hogy a felmerülhető kérdések jóformán katalogizálhatók és kimeríthetők, és úgy

Digitized by Google

tudom, talán van is egy angol könyv, melyben minden felmerülhető politikai kérdés mellett és ellen szóló érvek fel is vannak sorolva: ha ezt valaki meggondolja, és csak azon szempontból indúl ki, hogy megköveteli a miniszteri felelősségel fellépő államférfiútól, hogy megmondja, hogy ezen rendszerek vagy jelszavak egyike vagy másika között választ és minő álláspontot választ: akkor értem, hogy az illető a tanúlmányozást, az ankétet feleslegesnek tartja. De ha meggondoljuk azt, hogy a politikában nem a jelszavak keresése, nem az álláspontok elfoglalása nehéz, hanem az elfogadott elveknek keresztülvitele és alkalmazása a körülményekhez; ha meggondoljuk, hogy a politikai élet rendkívüli változataiban, abban, a mit a társadalom szervezettségének nevezünk, azaz a különféle jelenségek és különféle társadalmi tényezők kölcsönös hatásában, minden egyes adott esetben változnak azon következmények a melyek egy elfogadott elv miként való életbeléptetéséből származnak; ha meggondoljuk azt, hogy nálunk ugyanaz az elv ma és húsz év előtt keresztülvive, egészen másnemű jelenségekre vezet, és e tekintetben egész más tényezőkkel kell számolnunk: akkor érteni fogjuk nemcsak azt, hogy a miniszteréknek szükséges, hogy a kérdések tanúlmányozását, mikor azok felmerülnek, hogy úgy mondjam, a közönség szempontjából is napirendre tűzzék, hanem szükséges az is, hogy a változott körülményekkel együtt újra és újra tanúlmányozzák azt az ügyet és megfontolás alá vegyék, minő következménye van azután az elfogadott elv életbeléptetésének. És ekkor nem fogják a t. képviselő urak elveszettnek találni azt az időt, melyet a miniszterek a kérdések tüzetes tanúlmányozására és ankétek egybehívására fordítanak. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Elveszett igenis az az idő, mely elvek proklamálásával foglalkozik a nélkül, hogy azon elvek keresztülvitelének feltételeit meggondolná; elveszett az az idő a melyet oly diszkussziókra fordítunk, a melyeknek közvetlen praktikus eredménye sem a közvélemény felvilágosítása, sem a keresztülvitel feltételeinek megszerzése szempontjából nincsen. *(Úgy van! jobbfelől.)*

De az az idő, mely azzal van elfoglalva, hogy a konkrét egymásutánt, hogy a teendő lépések szigorú lánczolatát megállapítsa; az az idő, mely azzal telik el, hogy a keresztülvitel feltételeit megkönnyítse, az az idő nincs elveszve soha. *(Úgy van! jobbfelől.)* És, t. ház, nagyon sajnálnám, ha arról a helyről *(A miniszteri székre mutat.)* nagy kérdéseknek felvetését hallanám a nélkül, hogy ezen nagy kérdések megfontolásának kellő garancziáit látnám az illető nyilatkozatban. Mert úgy a politikai felelősség, melylyel a miniszter tartozik, mint a pénzügyi felelősség, mely ezen politikai felelősséggel a legbensőbb kapcsolatban áll, megköveteli, hogy minden szó, melyet onnan hallunk, komolyan vétessék egyrészt, és másrészt, hogy azon komoly szó a megvalósításnak garancziáit is nyújtsa akkor, mikor annak kijelentése történik. Ezen garancziákat én úgy a katholikus autonómia kérdésére, mint azon egyéb kérdésekre nézve, a melyekre vonatkozólag a miniszter úr a tanúlmányozást és ankétek egybehívását kilátásba helyezte, látom az előzményekben; látom azon komolyságban és igyekezetben, a melylyel e kérdések részleteivel itt foglalkozott s épen azért csak egyet akarok még megjegyezni, hogy tudniillik a mig egyrészt minden olyan intézkedés kivánatos és czélszerű, mely valamely legiszlativ vagy adminisztrativ kérdés komoly előkészítésének megkönnyítését és megvalósításának biztosítását czélozza, addig másrészt minden olyan rendszabály veszedelmesnek bizonyúl, mely akár a miniszteri inicziativát, akár a miniszteri végrehajtási kötelességet és hatalmat érinti, és valamint részemről mindig szivesen hozzá fogok járúlni a t. miniszter úrnak minden indítványához és kijelentéséhez, mely valamely ügy tüzetes tanúlmányozását vagy ánkét elé való vitelét czélozza, úgy részemről mindig aggodalmasnak tartom, ha akár testület, akár valamely bizottság, akár a házban, akár azon kivül, oly hatáskörrel láttatik el, a mely hatáskör a miniszteri inicziativát vagy a miniszter felelősségét csorbítja. Épen azért, minden olyan indítványt, a mely ilyen testület létesítésére vagy az ügyek olyan elintézésére vonatkozik, a mely mellett ezen politikai és pénzügyi felelősség a miniszternél megszünik, — mert lehetetlen, hogy annak terhét hordja, a mikor a tulajdonképi tevékenységi jogot és kötelességet esetleg másra akarják átruházni, — minden ilyen eljárást lehetőleg kerüljön, és remélem, lehetőleg kerülni is fog. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ezek előrebocsátásával legyen szabad most tisztán a közoktatásügyi kérdések keretében és csakis a népnevelés kérdésével foglalkoznom. Foglalkozom pedig azért, mivel minden egyéb kérdésre, mely a közoktatásügygyel összefügg: a középiskola, a felsőbb egyetemi oktatás, a művészet és emberbaráti intézmények ügyeire vonatkozólag alkalmunk lesz, részben a részleteknél, részben pedig azon indítványoknál, intézkedéseknél és törvényjavaslatoknál, a melyek e tekintetben kétségkivül keletkezni fognak, és a ház elé jönnek, mikor valamely intézkedés szükséges lesz, bőségesen foglalkozni. De a népoktatás ügye olyan, a melylyel lényegileg a képviselőházban a költségvetés alkalmával kell foglalkoznom; mert annak daczára, hogy nagy elismeréssel vagyok a t. miniszter úr azon intéz-

Digitized by Google

kedése és felfogása tekintetében, a melylyel az 1868. évi népoktatási törvény revizióját napirendre hozta: részemről, röviden kifejtendő okoknál fogva, nem várhatom azt, hogy ezen revizió egyhamar bekövetkezhessék, és azt hiszem, hogy aránylag hosszú ideig mindaz, a mi a népoktatás körében történik, csakis adminisztrativ úton fog történhetni. Kétségtelen ugyan, hogy az 1868-iki törvény messze túl van haladva minden intézkedésében, és azon kardinális és alapintézkedése, mely a népoktatás költségeinek fedezetéről szól, az élet által már teljesen el van temetve; mert a legtöbb felekezet — és ezt örömmel lehet konstatálni — nem 5%-ot, hanem az egyenes adó 10% át is tetemesen felülhaladó összeget áldoz a közoktatás ügyére, elannyira, hogy nincs is község, melyben a hitfelekezetek a 10%-ot felülhaladó áldozatot a népoktatás ügyének ne hoznának.

Ez az első, a miben a népoktatásügyi törvény túl van haladva. De egyszersmind megmutatta az élet, hogy a népoktatásügyi törvény túlhaladása daczára, a tetemesen nagyobb áldozatok meghozatala a népoktatás czéljából, a törvény módosítása nélkül is megtörtént. Az élet sok tekintetben megkezdte maga az üdvös megoldást és a reformot. Üdvöset mindenekfelett nemcsak a czél szempontjából, hanem üdvöset mindenekfelett, mert azt mutatja, hogy a népoktatás szükségéről való meggyőződés ez országban a legmélyebb rétegeken keresztülhatolt. Kétségtelen azonfelül, hogy a népoktatási törvény revizióra szorúl már azért is, mert tényleg nem elég hatályos. Mert annak daczára, hogy a későbbi törvények és ezek közt az 1893-ik évi XXVI. tczikk is, a melyre bátor leszek mindjárt rátérni, tetemesen megnevelte az állam hatalmát, annak daczára mégsem áll az államnak módjában kellő erélylyel intézkedni azon esetekben, a hol az iskola-intézmények egyáltalában nem felelnek meg, vagy a hol — a mi kivételes ugyan, de kivételképen mégis megtörténik — a felekezeti hatóságokkal való érintkezés útján sem lehet a bajokat szanálni. Vannak ily esetek, bár izoláltan, és ezekben a törvény nem elég hatályos, kétségtelen, hogy a törvénynek úgy az elemi, mint a polgári tanítóképzésre vonatkozó határozmányai szintén nem elégségesek, annak daczára, hogy talán a polgári, illetőleg a magasabb tanítóképzésre vonatkozólag ma sincs a törvény teljes mértékben kihasználva, és e tekintetben annak oly interpretácziója lehetséges, mely számos bajt még a törvény revizióját előtt is szanálhat. Kétségtelen azonban, hogy számos más kérdésben nem találunk a törvényben kellő alapot: ilyen az egységes vagy nem egységes tanterv kérdése, ilyen az iskolák megkülönböztetése az illető helyek természete szerint, a hol az iskola működik, a szerint, a mint azok nagyobb vagy kisebb községek, vagy városok. Kétségtelen, hogy a tanfelügyeletre való határozmányok is elégtelenek. Az is kétségtelen, hogy azon határozmányok, melyek az iskolák anyagi kellékére vonatkoznak, egyrészt nem elég kimerítőek, másrészt oly magyarázatra nyújtanak alkalmat, mely talán túlságos költekezésre, luxusra, inkább külső, mint belterjes, inkább költséges, mint az intézetek számát szaporító eljárásra vezet, tehát olyanra, mely minden tekintetben téves. Csakhogy nem elég a bajokat konstatálni, hogy a 68-iki törvény revíziójának szükségét megállapítsuk. Nem elég ez, mert a törvény hiányai nem a törvényből magából, hanem részben azon kapcsolatból erednek, a melyben az e törvény alapján álló intézmények közigazgatásunk egyéb köreivel állanak.

1868 óta közigazgatásunk tetemesen átalakúlt, sok részben javúlt, más részekben ha nem is romlott, de nem is fejlődött a várakozásnak megfelelően. Azért e törvény a változott közigazgatási rendszer mellett nem vezethet a czélba vett eredményhez. Például épen a tanfelügyelet kérdése olyan, mely nem a népoktatási törvény, vagy a tanfelügyelői intézmény egyoldalú reformja által oldható meg, a melyre nem elég a járási tanfelügyelők eszméjének felvetése, hanem a mely csak a közigazgatási rendszerrel kapcsolatban és összhangban oldható meg. Ezenkivül a népoktatási törvény intézkedéseinek hatályossága részben a tanfelügyelettel, részben számos más adminisztrativ kérdéssel függ össze, sőt némely tekintetben az adórendszerrel, tehát financziális kérdés megoldásával hozható kapcsolatba. Ép ezért, mielőtt reformot elő lehetne terjeszteni, ennek igen tüzetes tanúlmányozása szükséges; szükséges a tervezetek elkészítése és tág körben való megvitatása, hogy lássuk, melyek a közvetlenül eszközölhető javítások, és lássuk azon érdekeket is, melyekről most talán alig van sejtelmünk, de a melyek a törvény egyik vagy másik pontjának módosítása, reformálása által érintetnek, és a melyek tekintetében talán igen nagy érzékenység áll fenn általában. Addig én nem hiszem, hogy sikeresen keresztülvihető lenne az 1868-iki törvény reformja, addig én nem hiszem, hogy a népoktatás rendszerében gyökeres javítás lenne eszközölhető, míg azon felekezeti és tagadhatatlan nemzetiségi féltékenység, a mely a legújabb időben ismét felgerjedt, s a melynek számtalan szimptomáját látjuk, közrejátszik e kérdés elintézésében; mert én nem látok nagyobb veszedelmet annál, mint ha féltékenységet gerjesztünk, vagy a féltékenység következményeit kell számba vennünk oly intézménynél, melynél magánál

Digitized by Google

kívánom, hogy a legnagyobb egyetértés és a kedélyek legnagyobb megnyugtatása álljon fenn és a mely üdvös eredményt csak úgy teremthet, hogy ha annak reformja, hogy ha az erre vonatkozó intézkedések összhangban vannak a lelkek és kedélyek általános állapotával, a meggyőződéseknek általános színvonalával, *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* a melyeket csak harmonice lehet az ország közvéleményével keresztülvinni, nem pedig vitában, nem pedig tusában. És én örvendetesnek tartom azt, hogy a népoktatás kérdésében — és ez oly állapot és oly eredmény, a melyet veszélyeztetni nem szabad — még ma is, még akkor is, a mikor különböző oldalról azt halljuk, hogy a vallási meggyőződések sérelmet szenvednek, vagy legalább az állítólag sértett vallási meggyőződések nevében és mellett szólalnak fel egyik-másik részről az emberek, és valóban oly nagy a valódi egyetértés, oly nagy a közös czél felé való őszinte törekvés, hogy még az egyházpolitikai viták következtében kifejlődött mozgalom sem bolygatta meg azon őszinte és nyílt közreműködést, a melylyel a legkülönbözőbb tényezők részéről találkoztunk, mikor a népoktatás kizárólagos érdekeinek előmozdításáról volt a szó.

És konstatálhatom ma az ebbeli mozgalmaknak tüzetes ismerete után, hogy nálunk nem helyes az állami és felekezeti iskolák közti ellentétet, mint alapellentétet felállítani. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ép ezen szempontból sajnálom, hogy az államosítás mindenesetre korai, nálunk pedig, azt hiszem, soha teljes mértékben el nem fogadható jelszava az e kérdésről való vitába beledobatott, mert nem úgy áll a dolog, a mint azt Polónyi Géza t. képviselő úr a múltkor kifejtette, hogy vagy az állami iskola mellett, vagy a felekezeti iskola mellett kell valakinek állást foglalnia; nem így áll a dolog hazánkban, és nem így áll a dolog az életben. Kétségtelen, hogy nálunk a konczepczió, a mely az állami iskola létesítésére vezetett, némileg eltér attól, mely megvalósíttatott a fennálló állami iskolák rendszere által, de itt az élet az eredeti konczepczión kétségtelenül javított. E tekintetben az 1868-iki törvény kétségtelenül a külföld példájára viszonyainkra nem egészen alkalmazható fogalmak közt keresett útat, midőn egyrészt a községi, másrészt a felekezeti iskolákkal szemben a községi iskolára vonatkozólag nem mindenben czélszerű határozmányok voltak azok, a melyek, azt hiszem, eredményezték, hogy a nemzetiségi vonatkozásoktól eltekintve is, a községi iskola ma másutt, mint városokban, nálunk üdvös eredményekre nem vezethetett és gyökeret nem verhetett. Máskép van ez az állami iskolával. Az állami iskolát kezdettől fogva mint pótlót, mint mintát, mint irányadót, mint kisegítőt fogták fel és mint egyesítőt és kiegyenlítőt ott, hol az egyesítésnek és kiegyenlítésnek az állam közvetlen belenyúlásán kívül más módja nem volt, hol azonban azt, a mi odiózusabb lett volna, az államhatalom ezen belenyúlásában kiegyenlítette és kiegészítette az, hogy a mely mértékben az állam hatalmával belenyúl, azon mértékben egyszersmind az eszményével támogatja is. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ez volt az a mozzanat, mely az állami iskolát nemcsak lehetségessé, hanem népszerűvé is tette Magyarországon, és a mely lehetővé tette azt, hogy az állami iskola fennálljon, fejlődjék, minta-intézménynyé váljék a felekezeti iskolák részére, de a felekezetek ne tekintsék azt azzal a féltékenységgel, a melyet különben sok helyütt az állami iskolák ellen a felekezetek részéről a külföldön tapasztalunk. És mondhatom, hogy épen a legnagyobb katholikus egyházmegyében, a prímási egyházmegyében, újabb időben is ismételt és ismételt bizonyságát láttuk annak, hogy a felekezeti hatóságok részéről az állami iskolák ott, hol múlhatatlanúl szükségesek, a legmelegebb támogatásban részesíttettek, és hogy, legalább az újabb időkben, soha az állami és felekezeti iskolák közötti ellentét ki nem élesíttetik, sőt az azok közötti átmenet tényleg lehetővé tétetik. Örvendetes meglepetésemre szolgált több izben, hogy oly férfiak, kik képviselő korukban nem a felekezeti béke és egyetértés apostolai gyanánt szerepeltek itten, ott, hol a tanügy érdekében hivatalosan kellett működniök, mint a haladásnak, mint a felekezeti egyetértésnek, mint a felekezetek és állam közötti béke fentartásának valóságos apostolai és őrei jelentkeztek. *(Helyeslés a jobboldalon.)* És nem lehet eléggé elismerni ezen egyházi férfiak érdemét azért, mert épen heves harcz és küzdelem közepette e teret neutralizálták s úgyszólván ugyanazon eredményt létesítették, mint a mely a genfi konvenczió által a csatatéren sebesültekre és betegekre vonatkozólag létesíttetett. *(Helyeslés a jobboldalon.)* És az örvendetes, ha azt mondhatjuk a népiskolákról és a népoktatási ügyről, hogy az úgyszólván a nemzet lelkiismerete által neutralizált terrenumnak tekintetik, a melybe a pártharczok és a felekezeti harczok általában be nem hatolnak. Vannak természetesen és lehetnek e tekintetben kivételek is, de azt hiszem, hogy kötelességem azt konstatálni, hogy túlnyomó nagy részben az egyházi hatóságok részéről is ugyanazon felfogással, ugyanazon közreműködéssel találkozunk. S ennek meg kell, hogy legyenek a maga konzequencziái a népiskola ügyének további fejlesztése tekintetében.

Az egyik konzequenczia már a törvénykönyvben benn található. És az, a melyről Kovács Albert t. képviselő úr oly dicsérettel

Digitized by Google

nyilatkozott, az 1893: XXVI. tcz., mely midőn lehetővé tette az állam részéről a felekezeti iskolák segélyezését, lehetővé tette egyszersmind a felekezeti iskolák ellenőrzését, és lehetővé tette az oly őszinte közreműködést különböző részről, mely nagy financziális megterhelés nélkül sokkal közelebb visz azon ideálhoz, mely után e téren folyvást kell törekednünk, hogy ne lehessen Magyarországon iskolázatlan gyermek, ne lehessen olyan, ki egyáltalában a népnevelés jótéteményeiből ki van zárva. Ezt az általános államosítással, vagy államosításra való egyetemes törekvéssel soha elérni nem fogjuk; nemcsak financziális szempontból, nemcsak azért, mert a tizenhat millióból, mely a népoktatásra szükséges, több mint 14 millió a felekezetek és községek, és nem az állam részéről adatik közvetlenül, hanem más miatt is: az anyagi támogatás mellett, melyet a felekezetek a népnevelésnek nyújtanak, azon erkölcsi támogatás miatt is, melyet a felekezetek részéről nem nélkülözhetünk ez ügyben, és a melyről lemondani a legnagyobb hiba volna, a melyet egy államférfiú e kérdésben egyáltalában elkövethet. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* T. ház! Méltóztassanak meggyőződve lenni azok, a kik e tekintetben kételyt táplálnak arról, hogy nemcsak a hatalom szeretete az, mely a felekezeteket az iskolához fűzi, más mozzanatok azok, melyek ebbe belejátszanak. Természetes, hogy az illető felekezetbeliek, a mely mértékben buzgók, a mely mértékben igazán át vannak hitüktől hatva, azon mértékben tartják szükségesnek ezt egyszersmind saját családjuk, saját hozzatartozóik körében terjeszteni és megerősíteni, és ez oly törekvés, a mely, a mikor az általános műveltség törekvésével összetalálkozik, attól nem választandó el könnyelműen, azzal nem juttatandó direkte ellentétbe. Az államnak így, ha daczára annak, hogy a felekezetekkel együtt képes e kérdéseket megoldani, a felekezeti erőt a maga czéljaira képes fordítani, azokat a felekezetek ellen akarja megoldani, el kell vonnia saját erőiből azt, a mit azok leküzdésére kell fordítania. Ez, azt hiszem, nem kívánatos, nem czélszerű, és, mondom, nemcsak pénzügyileg, hanem erkölcsileg sem engedhető meg.

De ha egyszer erre az álláspontra állunk, ha ezen álláspont konzequenczióit elfogadjuk, a mint elfogadtuk már 1893-ban — és mellékesen legyen szabad itt Kovács Albert t. képviselőtársamnak megjegyeznem, hogy talán nem jogosúltak azon szemrehányások, melyeket azért tesz, mivel az 1893: XXVI. tcz. még végrehajtva nincsen, mert épen a jelenlegi költségvetés az első, a melyben annak végrehajtásáról egyáltalán gondoskodni lehet, és épen ezen gondoskodás és megfelelő végrehajtás nagy munkát, hosszú előkészítést igényelt, a melyre egy rövid év, mely azon törvény meghozatala óta letelt, egyáltalán nem sok, de hogyha az igen t. képviselő úr fáradságot vett volna magának csak felekezeti főhatóságánál tudakozódni, tudhatná, hogy e tekintetben már a főhatóság részéről történt inicziativa után a miniszterium részéről a válasz meg is érkezett, és az előintézkedés meg is történt, és hogy mihelyt e budget megszavaztatik, lehetővé fog válni az azon törvényczikk által kilátásba helyezett segélynyújtás is, tehát e tekintetben, azt hiszem, a panaszok jogosúltsággal nem birnak, ha — mondom — az 1893: XXVI. tcz. szempontjából tekintjük a dolgot, akkor lehetetlen, hogy ne tartsuk szükségesnek egyszersmind az 1868-iki törvény némely oly interpretáczióját, a mely eddig inkább theoretikus volt és helyes törekvésnek felelt meg, mely azonban az 1893: XXVI. tcz. által megteremtett új helyzetnek többé egészében nem felel meg. Értem ez alatt azon interpretácziót, a mely helyes elvi alapon indúlva ki, tudniillik abból, hogy a tanítók állása, minél önállóbbá és minél függetlenebbé tétessék, másrészt oly következtetésekre vezetett, a mely talán épen a közoktatásügy érdekében teljes mértékben fenn nem tartható, a mikor az úgynevezett paptanítók intézményét teljesen és elvileg kizárni igyekezett. Én belátom és beismerem, hogy a paptanítók intézménye nem ideális intézmény, nem olyan, mely minden körülmények közt normálisnak volna mondható. Teljesen elismerem azt is, hogy ott, a hol a tanítónak teljesen önállóan és függetlenül, a tanítói pályán való fentartása lehetséges, és állása megfelelően dotálható, a tanító, a ki kizárólag tanítással foglalkozik, mindenesetre sokkal nagyobb előny a tanügyre. De valamint az 1868-iki törvény a kántortanítókat a felekezeti iskolákból soha ki nem zárta és ki nem zárhatta, és azokat ki nem zárhatjuk még hosszú időn keresztül, sőt szükséges, hogy még az állami iskolákban is gyakran oly egyének alkalmaztassanak, a kik a felekezetek részére a kántori teendőket is elvégzik, úgy vannak körülmények, melyek közt azt, hogy a lelkészi funkczió a tanítóival teljesen inkompatibilis, fel nem tarthatjuk, és nem egyes nemzetiségre vagy felekezetekre való tekintettel. Egyes részről történtek ez irányban panaszok, de a szükséglet, mint meggyőződtem, sokkal tágabb közre terjed, mint a mely körből ezen panaszok felmerültek. És épen az általános iskoláztatás elvének egyetemessége érdekében, annak érdekében, hogy lehetőleg ne maradjon község iskola, még pedig elegendő iskola nélkül azért, hogy az összes községbeli gyermekek részesül-

Digitized by Google

jenek a népnevelés jótéteményében, a lelkésztanítók alkalmazását nem lehet kizárni.

Nem egy nemzetiség, nem egy felekezet kivánsága vagy privilegiuma ez csupán, találjuk ezt az erdélyi evangelikus egyházban, a szászoknál, találjuk ugyanoly mértékben ezen kivánságot és szükséget az unitárius egyháznál, találjuk majdnem megfelelő mértékben a református egyház különféle kerületeiben, valamivel kisebb mértékben az evangelikus egyházban, de megtaláljuk még a római katholikus egyházban és Magyarországban is, és természetes, hogy ott, a hol ezen az úton a dotációk olyanokká válhatnak, hogy egy tisztességes, művelt ember azokból kellőképen fentarthatja magát, a hol e mellett a törvényszabta követelmények úgy a tanítói képesítés szempontjából, valamint a magyar nyelv ismerete és azon képesség szempontjából, hogy a magyar nyelv taníttassék, megvannak, ott semminemű józan törvényhozási indok nem foroghat fenn arra, hogy a népnevelési törvénynek oly magyarázat adassék, mely mellett ezen szükséglet legalább még ma kielégíthető ne legyen, és a mely mellett ezen intézmény csupán azon mértékben lesz leszállítható és megszüntetendő, a mely mértékben a községek vagyonossága, népesedése emelkedvén, lehetségessé válik szétválasztani két oly hatáskört, melyeket ma egy ember mindenesetre képes együttesen betölteni.

Ezen szorosan, hogy úgymondjam, az elemi népoktatásra vonatkozó megjegyzések után legyen szabad a magasabb népoktatás némely kérdésére vonatkozólag is egy pár megjegyzést tennem. *(Halljuk! Halljuk!)* És itt mindenekelőtt egy általános elvet kell, mint okvetetlenül szem előtt tartandót megemlítenem: azt, hogy sehol sem kell nagyobb mértékben, mint épen a népoktatásnál figyelembe venni azt, hogy mi felel meg a közönség kivánalmának. Szépek lehetnek a nevelésügyi kérdések, szépek lehetnek azon nevelésügyi theoriák, azon nagy eszmék, melyeket bizonyos czél szemmel tartásával logikailag magalkothatunk, de ha van egy tér, a melyen a közvetlen ösztön és érzék jelentőségét el lehet ismerni, és a közvélemény, hogy úgymondjam, spontán nyilatkozatainak jelentőséget kell tulajdonítani, úgy a népnevelés tere az. Ha valamely intézmény felé nagy a tódúlás, ha azt tapasztaljuk, hogy valamely intézményt a községek és városok egész sora, a nemzet osztályainak egy nagy része megkivánja és szükségesnek tartja, akkor akár beleillik ez egészen a tantervek keretébe, akár nem, akár a népnevelés összességének, hogy úgymondjam, logikai rendszerének kiegészítő részeként jelentkezik, akár némi anomáliaként mutatkozik, mégis tagadhatatlan, hogy a közszükség érzete itt egy kétségtelen vezérfutat, vezérfonalat nyújt. S két tekintetben tapasztaljuk ezt a legnagyobb mértékben. Az egyik tekintet az, a mely, hogy úgymondjam, az elemi és középiskola közötti fejlődésre vonatkozik. Ilyen intézmény most tulajdonképen csak egy van, nagyobb számban, nagyobb arányokban kifejtve, s ez a középkereskedelmi iskolák intézménye. Logikailag nem helyes, czélja tulajdonképen nem olyan, a mely azon nagy közkedveltségnek megfelelne, a melynek ez intézmények örvendenek. Tényleg úgy látszik, mintha nem volna szükség oly nagy mértékben a kereskedelmi képzésre, mint a minőben az ily intézetek azt nyújtják, és mint a minőben a különféle városok ezen intézeteket maguknak követelik. Tudom, hogy ennek egyik oka nem a népnevelés, hanem a véderő által teremtett viszonyokban rejlik, hogy tudniillik itt egy alsóbbfokú érettségi vizsga állván fenn és annak letétele megadván az egyévi önkéntesi kedvezményt, igen sokan talán ezen intézeteket kizárólag e czélból frekventálják; de ennek nem az a következménye, hogy ezen intézetek, vagy hasonló intézetek számát lényegileg csökkenteni, vagy az érettségi vizsga feltételeit tetemesen szigorítani kellene. Egy közszükség ez, a mely nyilván előtérbe lépett; csak az a kérdés foroghat itt fenn, vajjon ezen intézetek mellé nem állíthatunk e más, analóg intézeteket, a melyek talán nem kereskedelmi, nem oly térre, a melyen talán túltermelés létezik az egyénekben, hanem más térre nevelnék az embereket, egy ugyanolyan képzettségi foknak megfelelő érettségi vizsga és előnyök elérésének kilátásba helyezésével, mint a minők ezen intézetek mellett állanak fenn, de más pályákra való előkészítéssel, a mely más pályák, azt hiszem, ma adva vannak már hazánkban a körülmények, az ipar fejlődése következtében. Ma igen sok téren mutatkozik szükség képzett, magasabbrendű, bizonyos tudományos képzettséggel is ellátott munkaerőkre, a melyeken azelőtt ez egyáltalán fenn nem forgott s igen sok tekintetben mutatkozik az, hogy e munkaerőket, a melyeknek szüksége fennforog, a külföldről, jelesen Németországból kell importálnunk. Csak méltóztassék azon nagy körét nézni a foglalkozásoknak, a melyek az elektriczitás gyakorlati érvényesítésével kapcsolatosak, *(Helyeslés jobbról.)* az alsóbbrendű elektrotechnikusoknak és montőröknek nagy seregét, de más iparágakban alkalmazott művezetők, mesterek legnagyobb részét, a kiknél nemcsak kézügyesség a fő, sőt ez alárendelt, kivévén talán a rajz szempontjából, hanem a kiknél a fő bizonyos tudományos és értelmi képzettség, és e mellett tagadhatatlanúl a kézügyességnek, habár nem is a szoros kézművesség szempontjából való kifejtése, és

Digitized by Google

meg méltóztatnak találni azon tért, a melyen okvetlenül kivánatos még az alsóbbfokú, hogy úgymondjam, középnevelés bővebb kifejtése és a melyen talán még üdvösebb eredményekre lehet jutni, mint a melyekre a merőben kereskedelmi középiskolák által eljutni lehet. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Nem azért mondom ezt, hogy a kereskedelmi középiskolák eltöröltessenek, ellenkezőleg, azok szaporítása is múlhatlanúl szükségessé fog válni, de azzal kapcsolatban, azok egynémelyikének, sőt talán azok tetemes számának átalakítása is.

A másik tér, a melyen szintén nagy, önkéntes, sokkal nagyobb mértékben való hozzájárulást tapasztalunk a fennálló intézetekhez, mint az eredetileg tervbe volt véve, az, a mire a t. túloldal részéről Kiss Albert, valamint más felszólalt, ha jól tudom, Madarász igen t. képviselő úr figyelmeztetett, és ez a nőnevelés tere. Valóban bámulatos Magyarországban, hogy azon rövid idő óta, a mely óta a nőképzés nemcsak a tanítóképzés kérdésére vonatkozólag lett tulajdonkép irányítva, hanem az a felsőbb leányiskolák szervezése és a polgári leányiskolák nagyobb tömegben és mértékben való felállítása által más téren is lehetővé tétetett, minő nagy a tolongás, a törekvés ezen intézetekre, és mennyire népszerű az ország különféle községeiben és városaiban az az eszme, hogy ott magasabb nőintézetek létesíttessenek. Ez egyike, tagadhatlanúl a legörvendetesebb jelenségeknek, mindenkire vonatkozólag, a ki a népnevelés iránt érdeklődik, és mutatja azt, hogy a nép helyes érdeke és ösztöne felismerte, hogy mig a férfiú kiképzésére vonatkozólag az elemi és ismétlő-iskolák kipótoltatnak egy sokkal hatályosabb rendszerrel és eszközzel, mely a közmüveltségre nézve, mondhatom, tán az iskoláknál fontosabb tényező, tudniillik az általános védelmi kötelezettség által, addig épen, a mivel a nőnevelés terén ez az equivalens hiányzik, egy nagyobb mérvű követelés és törekvés mutatkozik a felsőbb leányintézetek létesítésére. Kétségtelen azonban az is, hogy azon mértékben, melyben ezek száma múlhatlanúl szaporítandó lesz, egyszersmind — s azt hiszem, az igen t. miniszter úr erre rá is utalt már és jelezte, hogy ezzel foglalkozik — ezeknek tantervei is okvetlenül módosítandók azon irányban, a mely a magasabb nőnevelésnek a tudományos kiképzéssel párhúzamosan a gyakorlati kiképzést és azon gyakorlati tulajdonságok és ügyességek elsajátítását is feltételévé teszik, melyek a hitvesi és anyai kötelességek teljesítésénél a vidéki középosztály nagy tömegénél a családok boldogúlására múlhatlan feltételeknek mutatkoznak. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Nem politikai jellegű e kérdés, bár én azt hiszem, hogy a politikai életben is ez a legnagyobb jelentőségű kérdések egyike. És én élénken emlékszem, hogy évekkel ezelőtt innen Csengery t. képviselő úr, kinek közoktatási ügyünk annyit köszönhet, a nőnevelés ügyét a t. ház figyelmébe ajánlotta, és hogy az a mag, melyet akkor elvetett, minő szép gyümölcsöket termett, és minő szükséges azt, a mi már magától így megerősödött, a mire a talaj magában is üdvösnek mutatkozott, minél inkább fejleszteni.

Mielőtt, t. ház, lényegében ezekre vonatkozólag felszólalásomat befejezném, legyen szabad még csak azon kritikákra vonatkozólag, a melyek a budgetet illetőleg felhozattak, pár szóval felelni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Természetes, hogy midőn a népnevelésről, midőn a közoktatásról van szó, és nemcsak a múlttal, hanem a jövőben eszközöltetni jelzett törekvésekkel szemben is, minden részről inkább a panaszok hangzanak fel, mint az elismerések, és természetes, hogy ha a közoktatásügyi költségvetést egyéb költségvetések abszolut számaival összehasonlítják, az igen t. képviselő urak közül igen számosan azt találják, hogy tulajdonképen e költségek elégtelenek, és talán nem tesznek elegendő bizonyságot azon igyekezetről, a melylyel az országot kormányzó körök a közoktatási ügy iránt viseltetnek. Ez azonban, azt hiszem, teljesen téves értelmezés, valamint teljesen eltévesztett politikának tartanám azt is, a mely a közoktatásügyet úgyszólván mesterségesen hajtani és a kellő kereteken túl fejleszteni kivánná, a budget mesterséges növelése által. Nem hasonlíthatjuk össze, és igen helytelen e költségvetés tételeit összehasonlítani oly tárczák költségvetéseinek tételeivel, a melyekben nagy üzemek bruttó kiadásai foglaltatnak benn. Ha Bánó József t. képviselő úr a kereskedelmi tárczára hivatkozik, merőben elfelejti azt, hogy azon kereskedelmi tárcza költségvetése nem a kereskedelmi és ipari czélokra szolgáló összegek költségvetése, hanem abban benfoglaltatik az államvasutak egész bruttó költségvetése, benfoglaltatik a távírda, a posta, a postatakarékpénztár s az egész közlekedésügy egész bruttó költségvetése, temérdek nagy üzemeknek, melyek úgyszólván az állam monopóliumát képezik, összes kiadásai és bevételei. Ezek egészen más jelleggel birnak, mint azok a tárczák, melyek adminisztrativ vagy adminisztrácziő útján érvényesíthető természetűek. És, t. képviselő úr, nem hiba és nem képezheti szemrehányás tárgyát az, hogy ha az állam, tudatában annak, hogy más társadalmi tényezők a közoktatás ügyében mit tesznek, és mit tehetnek, a maga részéről budgetjében nem a közoktatásügy bruttó eredményének és költség-

Digitized by Google

vetésének kifejlesztésére törekszik, hanem a maga, hogy úgy mondjam, netto-hozzájárulását fekteti csak le a költségvetésben. És ne feledjük el, hogy nemcsak a felekezetek, a községek, az önkormányzati körök, hanem számos más tényezők is hozzájárulnak a közoktatásügyi költségekhez, a minek nyomát e költségvetésben nem találjuk, annak daczára, hogy tulajdonkép ez is állami hozzájárulás a költségvetéshez, hogy az egyetem, hogy különösen a középoktatási ügy nagy részben oly tényezők által és oly alapokból tartatik fenn, a melyek szükségképen nem jelentkezhetnek e költségvetésben.

És, t. ház, nincsen nagyobb veszély, mint épen a népoktatás terén oly intézmények bizonyos túlápolása, a melyek a közszükséglet érzetének nem felelnek meg. Épen egy ügy fel is tünik e költségvetésben, mint a mely aránylag kisebb gondozás alá vétetett, de csak látszólag, mint a minőt erre vonatkozólag várni lehetett, s ez a kisdedóvás ügye. A kisdedóvás ügyére aránylag kevesebb van a költségvetésbe felvéve, mint a mennyi kilátásba helyeztetett akkor, mikor a kisdedóvási törvény eredetileg megalkottatott, de ez igen természetes, mert épen ezen ügy az, a mely talán azon túldicséret, melyben az különböző oldalról részesült és azon túlságos jelentőség folytán, a mely különböző részről, midőn az először szóba került, annak tulajdoníttatott, némileg kompromittálva lett nem a miniszterium intézkedései, nem a miniszteri programmok által, hanem azok által, a kik ez ügynek túlbuzgó barátai voltak, és a kik az ügy fejlődéséhez oly várakozásokat kapcsoltak, a mely várakozásoknak egyáltalán megfelelni nem lehet. Innen egyrészt az igazolatlan agitáczió és antipathia bizonyos nemzetiségi körökben a kisdedóvási törvény ellen; innen másrészt bizonyos antipáthia, mely szintén igazolatlan ugyan, de tényleg nagy mértékben létezik községi körökben, a nép nagy rétegeiben oly áldozatok iránt, melyek a kisdedóvási intézmények életbeléptetésére múlhatatlanoknak bizonyúlnak, és innen talán ez ügy túlbuzgó proklamálása és pártolásából az, hogy annak fejlődése és életbeléptetése csak sokkal lassabban fog érvényesülhetni, mint a hogy annak idején egyáltalán tervbe vétetett.

Történtek panaszok a túloldalról a miniszter által benyújtott jelentés miatt. *(Halljuk!)* Történtek felszólalások, hogy a jelentés adatai igazolatlanok, túlszigorúak. T. ház, én azt hiszem, hogy az ilyen miniszteri jelentéseknek nem az a feladatuk, hogy kizárólag dicséretes vagy örvendetes mozzanatokat fejtsenek ki első sorban. A mi kormányaink — s azt hiszem, a jelen kormány is e tekintetben összes elődjeinek dicséretes példáját csakis követheti — nem tekintették az ily jelentéseket reklám- vagy kiállítási tárgyaknak; azoknak nem az a czéljuk, hogy az elért eredményeket fényesen kitüntessék és kürtöljék, hanem igenis az a czéljuk, hogy a közvéleményt felvilágosítsák, hogy a szakértők szemeit épen azon hiányokra vezessék rá, a melyek fennállanak; hogy talán valamivel sötétebb színekkel is ecseteljenek ott, a hol intézkedések szüksége fenforog és a hol a közönség talán ezen intézkedések mulhatatlanságáról és a megfelelő áldozatok szükségességéről teljesen felvilágosítva még nincsen. *(Tetszés jobbfelől.)*

Nincs mit hibáztatni tehát abban, hogyha a jelentés inkább pesszimisztikus, mint optimisztikus színezetű. És akkor, ha őszintén feltáratnak a tanítóképzés hiányai, ha őszintén feltáratnak azon körülmények, a melyek a felekezeti igyekezetek legnagyobb elismerése mellett is az ottan századokon át megrögzött szokás következtében észre sem vétetnek az illető intézetekben: ezért nem gáncs, nem hibáztatás, ezért, azt hiszem, hogy inkább elismerés illetheti azokat, kik e jelentésekért felelősek. *(Tetszés jobbfelől.)* És ha, t. ház, annak daczára, hogy e jelentések pesszimisztikus színezetűek, és hogy e jelentésekből lehető volt konstatálni az igazságnak megfelelően azoknak nagy számát, a kik még iskoláztatásban nem részesültek, s az iskolai felügyelet tökéletlenségét és a tanítóképzés hiányait: mégis, a ki e jelentésekkel és az ügygyel egy kissé tüzetesebben foglalkozik, nem vonhatja ki magát azon magasztos benyomás alól, melyet a közoktatásügynek fejlődése a múlttal összehasonlítva, Magyarországban minden részrehajlatlan embernél kell, hogy előidézzen.

Nem az eredmény nagysága miatt, mely ez által el lett érve, nem a miatt, mivel esetleg egyik vagy másik kitünő férfiú érvényesülne abban, vagy egy kitünő konczepczió volna benne megtestesítve, hanem ellenkezőleg, épen azon nagy törekvések szemlélete miatt, a melyeket a nép legalsóbb osztályaiban is a népoktatás szempontjából tapasztalunk épen azon nagy munka elismerésének fejében, melyet nem egyes kiváltságosak vagy kiváló állásúak részéről, hanem — hogy úgy mondjam — a népoktatás névtelen hősei részéről tapasztalunk az egyes családokban, — mert nem kell azt hinni, hogy a népoktatásnak a miniszteri tanácsosok vagy tanfelügyelők, vagy tanítók a fő előmozdítói, — nem ezek: a családok azok, melyekben a népoktatás szükségességéről való meggyőződés mélyen be van fészkelve, s melyek egyedül biztosítják e tekintetben a haladást, ezen, a nép szivében való meggyőződés szempontjából a ki széjjeltekint, konstatálhatja az egyes más országok

Digitized by Google

előhaladását mindenesetre megközelítő, sőt talán fölülmúló haladást, konstatálhatja azt, hogy ebben az országban semmi munka, akár felelősséggel és névvel, akár névtelenül történik, miniszteri és tanfelügyelői irodákban, semmi buzgó munka elveszve nincsen, hogy itt a nép szívében a tanító megtalálja a maga jutalmát, és ez a biztosítéka annak, hogy azon panaszok, melyek ma fenforognak, és azon hiányok, a melyek esetleg még e tekintetben anyagi szempontból felhozhatók, orvosolva lesznek az idők folyamán oly áldozatokkal, melyeket a közönség szívesen és önként tesz. És azért nem szükséges a budgetnek mesterséges, hogy úgy mondjam, túlságos merevségét kifogásolni, és ezen szempontból járúlok nemcsak a budget elfogadásához, hanem kérem a t. házat, hogy azt úgy azon részeiben, melyek a bővebben kifejtendő munkásságra vonatkoznak, valamint azon korlátozások mellett, melyeket hazánk pénzügyi helyzetének bölcs megfontolása folytán állanak fenn, szintén fogadja el, és tegye magáévá. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Az ülést öt percre felfüggesztem.

Szünet után.

Elnök: T. ház! Az ülést megnyitom. Személyes kérdésben és szavai értelmének helyreigazítása végett gr. Zichy Jenő képviselő úr kért szót.

Gr. Zichy Jenő: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Pulszky Ágost képviselőtársam talán Kovács Albert paripáján visszalovagolva a közkatonák sorába, körülbelül hattyúdalaként elmondott hosszú beszédének elején szíves volt rólam is megemlékezni. E megemlékezésében talán tegnapelőtti felszólalásomat kissé félremagyarázta. Ezért élek jogommal, és vagyok bátor válaszolni.

A t. képviselő úr úgy tüntetett fel, mintha azon passzusban, a melyben én az ankétekről szólottam, azon felfogást fejeztem volna ki, hogy minek tanúlmányozza a miniszter, hiszen tanúlmányozásra nincs is szükség. Azt, hogy én ezt így kontempláltam volna, bocsánatot kérek, sem t. képviselőtársam, sem senki rólam fel nem teheti, mert ha én egy kérdésről szólok, én magam azt aprofondirozom, azt tanúlmányozom. De minthogy t. képviselőtársam kvázi ezen budgethez saját énjét ragasztva, azt mint önön gyermekét itten hosszú beszédben elemezve ajánlotta, engedje meg, hogy én egy kérdéssel fordúljak ő hozzá. *(Halljuk! Halljuk!)*

A kérdés pedig az, hogy mivel indokolja a t. volt államtitkár úr s ma szabadelvű párti képviselőtársam azon időből, mikor még államtitkár volt, minisztere és így valószínűleg az ő hozzájárúlásával is az én interpellációmra adott azon válaszát, melylyel akkori egyik indítványomat elvetette? Nem hittem, hogy vissza kell térnem . . .

Elnök: *(Csenget.)* T. képviselő úr, ez sem nem személyes kérdés, sem szavai értelmének helyreigazítása.

Gr. Zichy Jenő: Ez igaz!

Elnök: Ez egy egészen új kérdés, melyet a képviselő úr tenni szándékozik, ilyenre pedig a képviselő úr ezen felszólalásában jogosítva nincs.

Gr. Zichy Jenő: Igazság, de a t. ház megengedheti; *(Felkiáltások a szélsőbalon: Megengedjük!)* ha pedig nem, fentartom magamnak, hogy a kultuszminiszteri budget részletes tárgyalásánál ezt a kérdést bővebben fejtegessem. *(Helyeslés.)* Addig pedig kérem tudomásúl venni, hogy én az ankétnek és a tanúlmányozásnak ellensége sohasem vagyok, de igen is az ankét czím alatt való elodázásnak ad graecas Calendas ellensége vagyok, maradok és leszek mindig. *(Helyeslés balfelől.)*

Perczel Béni jegyző: Okolicsányi László!

Okolicsányi László: T. ház! Azt hiszem, hogy az idő előrehaladottságára hivatkozhatom, mert ma még interpelláczió is van. *(Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Ha jól fogtam fel, a t. képviselő úr óhajtaná beszédét hétfőre halasztani.

Okolicsányi László: Igen!

Elnök: Miután 3/42-kor volna jogosítva a képviselő úr *(Zaj a szélső baloldalon. Felkiáltások: Interpelláczió van! Halljuk az elnököt!)* választani a között, hogy elhalasztja-e beszédét, vagy pedig ma beszél, s ha beszélni kíván, akkor a ház meghallgatja, akármilyen hosszan tart is beszédje, most azonban az egész hátralevő időt nem fordíthatjuk a vitára, mert ma interpelláczió van bejegyezve, és szándékom volt 3/42-kor a vitát mindenesetre megszakítani, hogy az interpelláló a kérdést megtehesse. *(Helyeslés.)* Ennélfogva azt hiszem, daczára annak, hogy a 3/42 óra nem érkezett el, ezen körülmény miatt jogosítva van a képviselő úr erre a kérelemre.

Hoitsy Pál: A házszabályokhoz kérek szót!

Elnök: Azt gondolom, a t. ház bele fog egyezni, hogy a képviselő úr hétfőn mondja el beszédét. *(Helyeslés.)*

Méltóztassék a házszabályokhoz szólani.

Hoitsy Pál: T. ház! A házszabályokra vonatkozólag van egyetlen egy megjegyzésem. Abba teljesen belenyugszom, a mit az elnök úr enunciált, azonban figyelmeztetni vagyok bátor az igen t. elnök urat, hogy a házszabályok szerint nem az utolsó negyedóra, de az utolsó

Digitized by Google

félóra van szerdán és szombaton arra adva, hogy az interpellácziók megtétessenek. Miután ma csak egy interpelláczió van, elég lesz egy negyedóra is, de a jövőre való tekintetből voltam bátor ezt megjegyezni.

Elnök: Kérem, a házszabályokban ez nem foglaltatik, ennélfogva nem fogadom el e figyelmeztetést. A háznak szokásos megállapodása, hogy az utolsó félórában történjenek az interpellácziók, a házszabály csak utal az ily megállapításra. Ma ép előlegesen bizonyosságot szereztem arról, hogy az utolsó félóra erre nem szükséges, ezért az egy negyedóra is teljesen elég lesz félórán belül ugyan, de az utolsó negyedórát elegendőnek véltem az interpellácziára. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Most pedig, t. képviselőház, ha a t. ház beleegyezik abba, hogy a képviselő úr hétfőre halaszsza felszólalását, kérem az interpelláló urat, méltóztassék interpellácziját most már megtenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Sima Ferencz: T. ház! A belügyminiszter és a földmívelésügyi miniszter urakhoz . . . *(Zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek!

Sima Ferencz: . . . az alföldi izgatások tárgyában kívánok interpellácziót intézni, és ezen interpelláczió kapcsán magának a t. háznak figyelmét az Alföldön, a munkások körében uralkodó abnormális állapotokra felhívni. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőház! Nagyon rövid kívánok lenni, mert az ügy magában véve elég fontos arra, hogy a két miniszter úr annak idejében ebben a tárgyban kellő felvilágosítást és megnyugvást nyujtson a t. háznak. Azonban interpellácziómat előterjesztésénél mégis bátor vagyok a t. ház becses figyelmét felhívni arra a körülményre, hogy a magyar Alföldön innen-onnan már három egész év óta internaczionális úton oda bevándorolt kezekkel a munkások között meg lett az izgatás indítva, és az napról-napra mind nagyobb és nagyobb és a gazda- és vagyonos-osztályra mind messzebb terjedőleg fenyegető mérveket kezd ölteni.

T. képviselőház! A munkásmozgalom egészen más jelentőségű a magyar Alföldön, mint az a munkásmozgalom, a mely fővárosokban és a külföldön az iparos és gyári világ körében nyilatkozik. Az a munkásmozgalom, mely az ipari és gyári világot érinti, rendes, jó policzia mellett alig fenyeget mást, mint az illető munkaadót vagy gyárost, kit az iparos-segédek vagy munkások sztrájk által a munkabér felemelésére kényszeríthetnek. Az a munkásmozgalom azonban, mely a magyar Alföldön a föld munkásnépénél nyilatkozik meg, magát az állami rendet, magát a vagyont, a tulajdonnak szentségét és a közbiztosságot veszélyezteti a legnagyobb mértékben, a melylyel szemben, t. képviselőház, — meggyőződésem szerint, — ki az ottani viszonyok alapos ismerője, tudója és látója vagyok, immár nagyon is elérkezett az ideje annak, hogy a t. kormány a leghathatósabb eszközöket vegye alkalmazásba, hogy az ottani bajok orvoslást nyerjenek.

T. ház! Más körülményre nem is hívom fel a t. ház figyelmét, mint arra, hogy ha például az alföldi munkásnép körében nyilvánúl a legnagyobb arányban a munkások elégedetlensége és követelése a munkaadóval szemben, és ott egy úgynevezett mezei-munkás-sztrájk áll be, az, t. ház, az egész magyar Alföld mezőgazda-népének anyagi exisztencziáját hozza hosszú időre zavarba és veszélybe. Mert elég annak a mezei munkásnak csak két hétig sztrájkolni a legnagyobb munka idején, s az egész magyar Alföld megérzi, mert azt a munkást ott pillanatra előállítani senkisem képes semmiféle eszközzel, és ezáltal az illető birtokosnak, de magának az államnak is a legnagyobb károkat és veszélyeket lehet okozni.

És, t. ház, ma ez az alföldi munkásmozgalom azért bir kiváló jelentőséggel és nagy veszélylyel a magyar Alföldön, mert az elmúlt esztendőnek inséges volta ennél a munkásmozgalomnál nem pusztán csak a tisztán munkával foglalkozó napszámosoknak elégületlenségét szította fel, de magával rántá óriási tömegét a munkás-társadalom azon rétegének, melynek van ugyan némi csekély vagyona, de ezen csekély vagyon neki teljes exisztenczíát nem nyújtván, ő neki magának azonkivül még két keze munkájával is kell érvényesülnie, a maga és családja fentartása érdekében.

Ez a munkásmozgalom, t. ház, a magyar Alföldön internáczionális úton terjesztetik, röpiratok segítségével, és külföldről és Budapestről oda lerándult izgatók útján szíttatik, a nélkül, hogy e tekintetben a kormány bármiféle represszionális intézkedéshez nyúlt volna eddig, a nélkül, hogy ezen izgatások ellensúlyozására mindazon eszközöket alkalmazásba vette volna, a melyek igénybevétele ott a közjólét és közbiztonság érdekében feltétlenül megkivántatnak.

Én, t. ház, interpellácziómmal semmi mást nem kivánok elérni, mint a belügyi és földmívelésügyi miniszter urakat provokálni arra, hogy ebben a kérdésben magának a parlamentnek nyújtsanak alkalmat arra, hogy a szükséges, gyakorlati szempontból elkerülhetetlen, a közbiztonság érdekében pedig gyorsan alkalmazandó segélynek megbeszélése, megvitatása itt a parlament útján eszközölhető legyen.

Még csak azt kivánom ezen kérdésnél felemlíteni, hogy az előbbeni belügyminiszter úr

Digitized by Google

részéről történtek ugyan némely intézkedések az alföldi munkásmozgalom ellensúlyozására; ezek az intézkedések azonban nem arra voltak alkalmasak, hogy az ottani elégületlenséget csilapítsák, hanem inkább arra, hogy azt fokozzák, s az elégületlenséget még oly térre is átvitték, a melyen azzal eddig nem találkoztunk. Nevezetesen, a volt belügyminiszter úrnak azon intézkedése ez, melylyel a munkásokat minden gyülésen való megjelenéstől eltiltotta, mi által a munkásoknak saját érdekükben történő minden megbeszélés elől teljesen elzárta a tért, s őket zsandár felügyelete alá helyezte, mi által nemcsak magukban a munkásokban teremtette meg a legnagyobb fokú elégületlenséget, hanem a mai liberális irányú kormánynyal szemben a polgári szabadság szempontjából még azokban is ellenhatást keltett a miniszternek ezen rendelkezése, a kik e tekintetben a munkásmozgalommal abszolute semmiféle kontaktusban nem állanak, de nem is lehetnek.

T. képviselőház! Ezeknek előrebocsátása után a belügyminiszter és a földmívelésügyi miniszter urakhoz a következő interpellácziót vagyok bátor intézni: *(Halljuk! Olvassa.)*

Interpelláczió Perczel Dezső belügy- és Festetits Andor gróf földmívelésügyi miniszterekhez.

1. Van-e tudomásuk a belügy- és földmívelésügyi miniszter uraknak arról, hogy a magyar Alföldön immár egész Délmagyarországra kiterjedőleg két év óta rendszeres s az utóbbi időkben aggressziv szocziális izgatás folyik a munkásnép között a vagyonfelosztás nagyon veszedelmes, de a szegény tudatlan munkás népre igen kecsegtető tan és tendenczának nyílt hirdetésével?

2. S tudják-e a tisztelt miniszterek urak azt, hogy ez a rendszeres izgatás, mely internacionális kézzel intéztetik, a vagyon és osztályrend ellen indított erkölcsi hadjáratával már eddig is nem pusztán a teljesen vagyontalan munkás-nép óriási tömegének gondolkozását fertőztette meg, de kezdi magával ragadni a némi vagyonnal biró, de a múlt évi inséges termés következtében ma a napi kenyérrel alig, sőt nem is rendelkező azon társadalmi réteget is, mely rendes és jobb körülmények között a magyar Alföldön s az egész Délmagyarországon a rend és hazaszeretettől áthatotott józan munkás társadalmat, s mint ilyen, a legjobb államfentartó elemet képezi?

3. S ha van tudomásuk mindezekről, — mivel felteszem, hogy a t. miniszter urak leginkább képesek megítélni egy ilyen tendenczával megindított mozgalomnak következményeiben megmérhetlenül veszedelmes kihatását úgy az izgatás által közvetlenül érdekelt és fenyegetett társadalomra, valamint magára az államra nézve is, — van-e szándékuk az izgatás hatásának ellensúlyozására, még mielőtt a baj nagyobb terjedelmet öltene, megfelelő törvényes ellenszer, de egyúttal a baj gyökeres orvoslására is szolgáló gyógyszer alkalmazásával kiragadni a lelketlen izgatók kezéből azt a munkásnépet, melynek rend- és hazaszeretetére nemcsak az országnak van feltétlen szüksége, de a melynek munkája és szorgalma a míg egyrészről ma egyedül van hivatva az alföldi mezőgazdasági kultura fentartása és fokozása s ezzel az alföldi vagyonos társadalom anyagi érdekeinek biztosítására, másrészről kellő garancziák mellett magának a munkásnak nemcsak tisztességes megélhetesét biztosítja, de az egyéni erő józan kihasználásával a vagyonszerzésre is a legbiztosabb út?

4. S ha van szándékuk az egész országot oly imminenter érdeklő ezen nagy kérdésben a mily gyors és erélyes, épen oly eszélyes intézkedések foganatbavétele által az e téren joggal féltett rend és vagyon biztonságnak védelmet nyújtani: nem látják-e szükségét annak, hogy azon eszközök megválasztása iránt, melyeket a baj orvoslására alkalmazni kivánnak, sürgősen javaslatot terjeszszenek elő a képviselőházhoz, hogy további eljárásukra nézve és nagy felelősséggel járó minden intézkedésükben magának a törvényhozásnak felhatalmazását is birhassák?

Elnök: T. ház! A beadott interpelláczió a földmívelésügyi és belügyminiszterekkel közöltetik.

Egyéb tárgy nem lévén, t. ház, a háznak hétfői napirendjére az 1895. évi vallás- és közoktatásügyi tárcza költségvetése tárgyalásának folytatását javaslom kitűzni.

Ha méltóztatnak ezt jóváhagyni, *(Helyeslés.)* kimondom ezt, mint határozatot.

Az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 órakor.)

Digitized by Google

417. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 28-án, hétfőn,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Főrendiházi elnök átíratai: 1. b. Radvánszky Béla koronaőr megválasztásának megerősítésére, 2. Wekerle Sándor miniszterelnök felmentésére és b. Bánffy Dezsőnek miniszterelnökké való kineveztetésére vonatkozó királyi leíratokról szóló országos levéltári elismervények tárgyában. — Pénzügyminiszter törvényjavaslatot terjeszt be az 1895. év első két hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1894. évi XXXIV. törvényczikk hatályának az 1895. évi április hó végeig való kiterjesztéséről. — Frey Ferencz a IV. bíráló bizottság tagjának eskütétele. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Lukács László, Wlassics Gyula, b. Fejérváry Géza, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A jegyzőkönyvet gr. Esterházy Kálmán, a javaslatok mellett szólók jegyzékét Josipovich Géza, a javaslatok ellen szólók jegyzékét Papp Elek jegyző urak fogják vezetni.

Méltóztassanak a jegyzőkönyvet meghallgatni.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző *(olvassa a január hó 27-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha a jegyzőkönyv ellen nincs semmi észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesíttetik.

Bemutatom, t. ház, a főrendiház elnökének kétrendbeli átíratát, a melyeknek kapcsán átküldi b. Radvánszky Béla koronaőr megválasztásának jóváhagyására és megerősítésére, valamint dr. Wekerle Sándor miniszterelnöknek ezen állásától történt felmentésére és b. Bánffy Dezsőnek miniszterelnökké való kineveztetésére vonatkozó kegyelmes királyi leíratok eredeti példányainak az országos levéltárban történt elhelyezését igazoló elismervényeket.

Az országos főlevéltárnok által kiállított elismervények a ház irattárába tétetnek.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: Lukács László pénzügyminiszter!

Lukács László pénzügyminiszter: T. ház! Van szerencsém az 1894 : XXXIV. tcz. hatályának további két hónapra való meghosszabbítására vonatkozó törvényjavaslatot tisztelettel beterjeszteni. Kérem a t. házat, méltóztassék e törvényjavaslatot kinyomatni, szétosztatni, és előzetes tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz utasítani. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Az 1895. év első két hónapjában viselendő közterhekről szóló 1894 : XXXIV. tcz. hatályának meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat a pénzügyi bizottsághoz utasíttatik.

T. ház! Mielőtt a napirendre áttérnénk, Frey Ferencz képviselő úr, a ki a IV. bíráló bizottság tagjául megválasztatott, fogja az esküt letenni.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa az eskümintát. Frey Ferencz az esküt leteszi).*

Elnök: Következik a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1895-iki költségvetésének folytatólagos tárgyalása.

Hock János jegyző: Sághy Gyula!

Digitized by Google

Sághy Gyula: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az új kormánynak s így a tisztet kultuszminiszter úrnak működésük rövidségénél fogva ténykedéseivel alig, hanem csakis nyilatkozataikkal állunk szemben, azért az ellenzéki feladat ezúttal alig terjeszkedhetik ki másra, mint programmbeszédének bírálatára.

Készséggel elismerem azt, hogy a t. kultuszminiszter úr annak daczára, hogy őt összes előzményei inkább az igazságügyi szakmára jelölték volna, — bár mint tanférfiúnak, a tanügygyel is kellett foglalkoznia, — mégis teljes buzgalommal törekedett a rendelkezésére álló néhány nap alatt a tárczájának keretébe tartozó ügyekről magát informálni.

Másrészt szivesen csatlakozom azon óhajához, hogy ezúttal a vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetésének tárgyalása alkalmából a súlypontot oly hosszú idő után már egyszer inkább a közoktatás kérdéseire, mintsem a kultuszügyekre, fektessük.

Tehetem ezt, t. ház, annál könnyebben, mert hiszen az egyházpolitikai javaslatok mindegyikével szemben, melyek közül már néhány törvényerőre emelkedett, elég behatóan jeleztem álláspontomat; tehetem annál inkább, mert hiszen az akkor kifejtett álláspontomhoz sem hozzáadni valóm, sem abból elvenni valóm nincs.

Mert az azóta történtek és magának a kormányválságnak oka, valamint egész lefolyása is mindinkább megerősített engem azon meggyőződésemben, hogy azon aggályok, melyeket ezen oldalról azok ellen kifejeztem, s a melyeket általában ezen padokról kifejeztek, nem voltak alaptalanok, és hogy a jövő következmények s a történelem a mi álláspontunknak fognak igazságot szolgáltatni, mint a hogy igazságot szolgáltatott annak részben az új kormány is azon nyilatkozatával, hogy ezen törvények végrehajtása a felekezeti érzékenység lehető kímélésével fog eszközöltetni. Én, t. ház, a törvénynek csak egyféle végrehajtását ismerem, tudniillik vagy végrehajtatik az a maga egészében, vagyis megvalósíttatik mindaz, a mit a törvény kiván és életbeléptettetik, vagy egyes részeiben végrehajtatlan marad. Midőn tehát a t. kormány azt az intenczióját látszik jelezni, hogy ezen törvények egyes részeit egyelőre legalább végre nem hajtja, akkor ebben a volt kormány egyházpolitikai akcziójának legélesebb elítélése foglaltatik s ehhez a magam részéről semmi hozzátenni valóm nincsen. *(Tetszés balfelől.)*

De, t. ház, ha már felszólalok, az egyházpolitika köréből mégsem mellőzhetem teljesen a katholikus autonómia s az ezzel összefüggésben levő, hosszú idő óta vajúdó és sürgős megoldást igénylő kongrua kérdését.

Ezen kérdések elsejét, tudniillik a katholikus autonómiát illetőleg ismét teljes készséggel elismerem azt, hogy a t. kultuszminiszter úr nyilatkozatában, szemben a volt kormányok álláspontjával és nyilatkozataival, némi haladás van. Azonban mégsem tartom a t. miniszter úrnak ezt a nyilatkozatát minden tekintetben kielégítőnek, még pedig két okból. Először azért, mert az némely irányban homályban hagy, más irányban pedig némi tekintetben ellenmondásba keveredik. A t. miniszter úr egyrészről elismerte az', — és itt szó szerint olvasom fel szavait, — hogy *(Olvassa.)* »a katholikusoknak joguk van az autonómiára, az önkormányzatra; azt a jogot, melylyel a többi vallásfelekezetek birnak, a katholikusok is megkívánhatják a maguk részére«.

Gr. Batthyány Tivadar: Nemcsak kívánhatják, de követelik is!

Sághy Gyula: De a másik perczben a t. miniszter úr ezzel szemben ezt az első kijelentését némileg meggyöngítette és egy kis ellenmondással, azt tette hozzá, hogy »az a sokat hangoztatott egyenlőségi elv nem lehet a katholikus autonómiának rendezési elve«; továbbá hozzáteszi magyarázatúl azt is, hogy »nem lehet, hogy a katholikus autonómiának ép oly tartalma legyen, mint a protestáns autonómiának«.

Hát ez magában véve, így állítva fel, tiszta igazság. Az tudniillik igaz, hogy a katholikus egyház autonómiája, beltartalmát tekintve, nem lehet azonos a protestáns egyházak autonómiájával; mert hogy a katholikus egyháznak dogmatikus felfogása, valamint kormányzati és igazgatási formája és összes szervezete egészen más irányú, mint a protestáns egyházaké, az kétségtelen. De nem is hiszem, hogy valaki valaha így értelmezte volna az egyházi autonómiákra vonatkozólag a jogegyenlőség elvének alkalmazását. Mert e jogegyenlőségi elv alkalmazása csak azt kívánja, hogy az állam a maga részéről az autónomiának határait annyiban egyenlő módon vonja meg, hogy mindegyik egyháznak a maga ügyeiben, a maga belületére s belszervezetére nézve egyenlően biztosítsa a szabad mozgást és önkormányzati tevékenységet. *(Helyeslés balfelől.)*

És nem is hiszem, hogy valaki másképen követelte volna a katholikus autonómia megvalósítását, mint ezen értelemben. Ha a t. miniszter úr szintén így értelmezi azt, akkor igenis elfogadom nézetét; ámde ekkor ne méltóztassék a jogegyenlőség elvének alkalmazását kizárni, mert a jogegyenlőség elvének alkalmazása az autonómiára épen abban áll, a mit most kifejteni bátor voltam.

A katholikus autonómiának határairól szólván a t. miniszter úr, azt talán maga is nagyon

Digitized by Google

természetesnek fogja találni, hogy a katholikus autonómiának határai abban az értelemben, mint most kifejtettem, igenis kell, hogy egyenlők legyenek a protestáns egyházak autonómiájának határaival, mert nem arról van szó, hogy a szervezet, az autonóm közegek hatásköre legyen egyenlő a protestáns autonómiával, hanem arról, hogy a mit a protestáns egyházak illetékes orgánumai intéznek el, intézhessék a katholikus egyház illetékes orgánumai is, hogy aztán ezen belől mi s mennyi illeti vagy illesse meg az autonóm testületeket, az egyházi belszervezet különbözősége szerint fog különbözni, s kell, hogy különbözzék is, de ezt aztán a katholikus egyház maga határozhatja meg, s ez irányban annak más korlátját nem ismerhetem el. De elismerem annak más vonatkozásban még egy másik hatását is jogosúltnak, azt tudniillik, a melyet a történelmi fejlődés folytán az apostoli királyi jogok épségben tartása szab elő. Hanem itt is homályban hagyott a t. miniszter úr egy pont iránt; itt is szeretném teljesen ismerni álláspontját, vajjon ezt az épségben hagyást, ezt az érintetlenséget, melyet oly nagyon hangsúlyozott, csakis magára az apostoli király legfőbb kegyúri jogaira vonatkoztatja-e, — a midőn álláspontjához hozzájárúlok, — avagy ezen joguk gyakorlásának módjára is ki akarja terjeszteni? Ez utóbbihoz részemről nem járúlhatok, de homlokegyenest ellenkezik úgy az előbbeni, mint a mostani kormány által követett egyházpolitikai állásponttal is, mely mindinkább az egyháznak az államtól való elválasztására irányúl. És ezen újabban teremtett helyzettel szemben tarthatatlan, hogy a kormány olyan mélyreható belenyúlást érvényesíthessen az egyházi életbe az egyházi állások betöltésénél, a mint az most van. Ha tehát erre is érti a t. miniszter úr az érinthetlenséget, változhatlanságot, akkor azt nem fogadhatom el, mert az ilyen autonómia csak árnyék s nem valódi autonómia lenne. S nem látom be, hogy ha a görög-keleti püspökök választhatók most is, ha a pannonhalmi apát állásának betöltésénél az illetékes rendi testület kandidációja érvényesúlhet, miért ne lehetne a katholikus autonómia keretén belül, egész általánosan megvalósítható azon elv, hogy az illetékes autonómikus testület tegye meg ő Felségéhez az egyházi állások betöltése iránt a javaslatot, ha mindjárt a kormány közvetítésével is. *(Helyeslés a baloldalon.)* Ezzel szemben szeretném a t. miniszter úr határozott álláspontját ismerni és több világosságot nyerni a t. miniszter úr részéről. *(Helyeslés a baloldalon.)* Mert, t. miniszter úr, ha ezt az álláspontot el nem fogadja, akkor a katholikus autonómia épen nem felelne meg a felekezeti jogegyenlőségnek s valóban Prokrustes agyába lenne szorítva. Akkor az előbb általam felolvasott, egymással ellenmondásban levőnek látszó nyilatkozatai csakugyan valóságos ellenmondást foglalnának magukban, s akkor csakugyan, a mit az egyik kezével nyújt, a másik kezével elvenni látszik. *(Úgy van! balfelől.)*

Azt mondja továbbá a t. miniszter úr a katholikus autonómia kérdéséről, — itt is felolvasom szó szerint szavait: *(Olvassa.)*

»De ne méltóztassék elfeledni, t. ház, hogy a katholikus autonómia kérdése első sorban mégis csak a katholikusok ügye, és nem lehet oktroyákkal valami nagy eredményeket elérni.«

Ismét tiszta igazság, melyhez teljes mértékben hozzájárúlok, csak méltóztassék ezt az igazságot tényleg követni, és méltóztassék mielőbb alkalmat nyújtani arra, hogy a katholikusok ezt az autonómiát maguk megcsinálhassák. És ha a t. kormánynak komoly szándéka van, akkor tegyen félre minden habozást és tegye meg a lépéseket arra, hogy az ennek megalkotására a miniszter úr által és a 30-as bizottság által is jogosúltnak elismert, egyedűl hivatott illetékes tényező, a kongresszus mielőbb összehivassék; mert különben csakugyan olyan föltételekhez látszik kötni az igen t. miniszter úr a katholikus kongresszus egybehivását és így az autonómia megvalósítását, hogy ez valósággal nem volna egyéb, mint a katholikus atonómiának ad graecas Calendas való elhalasztása. Mert ha azt akarja megvárni, — a mint beszédének egyik passzusából következtetni lehet, — mig a teljes egyetértés a szervezetre nézve a katholikusok közt megl szen, akkor várhat a világ végéig, mert emberi életben nincs kérdés, melynek minden részleteire nézve mindenki teljes egyetértésben lehessen. Hisz minden ily kérdésben s ily intézménynél épúgy különböző nézetek s pártok alakúlnak, de mindenütt aztán a többség, mint a parlamentben, és az 1871-iki kongresszuson is az döntött, melyhez akkor az ország összes püspökei, főpapjai hozzájárúltak. Nincs tehát — ez az eset is mutatja — a katholikus autonómia gyors megvalósításának semmi valódi akadálya, ha komoly az elhatározás. Tessék csak ez irányban a kezdeményező lépést megtenni, tessék újra összehivni a kongresszust, mely különben fel sem oszlattatott, tessék annak javaslatára, illetve felterjesztésére akár lényegileg, akár legalább formailag a választ megadni akkép, hogy vagy jelelje meg a 71-iki javaslat azon pontjait, melyek megváltoztatása az állam szempontjából szükséges, vagy pedig hivja fel a kongresszust arra, hogy józan belátása szerint akár a 71-iki javaslatok alapján, akár attól függetlenül dolgozzon ki új javaslatot.

Digitized by Google

De egyiket vagy másikat méltóztassék mindenesetre gyorsan megtenni, mert ez nem olyan kérdés, melyben még további tanúlmány vagy tájékoztatásra lehetne szüksége.

Részemről különben inkább az utóbbi eljárást ajánlanám, mert nem szeretném előre nagyobb mérvben megkötni sem a korona, sem a kongresszus kezét. Nem szeretném, ha a kormány a korona által előbb az autonómia keretét körülírná, mert ez oly oktroyálás volna, melyet a miniszter úr is helyesen perhorreszkál. Tessék az autonómia tartalmának megállapítását a kongresszusra bizni, s ha az elkészül munkálatával, megjelölni a módosításra szoruló pontokat. A beavatkozás nagyobb mértéke ellenkeznék az egyházak jogegyenlőségének elvével. Mit szóltak volna például a protestánsok, ha a kormány az ő legutóbbi zsinati törvényhozásuknak kötött marsrutát szabott volna? Teljes joggal protestálhattak volna ez ellen. Igy tehát a katholikusokkal szemben sem lehet eljárni. A katholikus autonómia tehát csak a képviseleti alapon nyugvó katholikus kongresszusból veheti illetékes kiindúlását.

Áttérek most a kongrua kérdésére, melylyel csak röviden akarok foglalkozni. Csak azt a meggyőződésemet akarom kifejezni, melyet már régen vallok, hogy ha e kérdés, a mely már annyi huzavonán s retortatárgyaláson ment keresztül, annak idején — a mint azt már akkor óhajtottuk — a katholikus autonómia kérdésével kapcsoltatik össze, és ha igazán komolyan hozzáfogtunk volna már akkor a katholikus autonómia megvalósításához, már régen mindkét kérdés megoldva lehetne, a mint az helyesen, czélszerűen úgyis csak magának a katholikus autonómiának keretén belül oldható meg. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Hanem, ha a t. miniszter úr e részben nem fogadná el álláspontomat, — bár nagyon ajánlom, mert ezt tartom az egyedül helyes megoldási módnak, — arra kérném, hogy ha külön akarja a kongrua kérdését megoldani, ne hagyja azt sokáig abban az ázsiai állapotban, a melyben az ma létezik, hanem tessék teljes erővel hozzáfogni megoldásához, és ha minden erélye daczára mégis sokáig húzódik a dolog: akkor segítsen egyelőre legalább egyes viszásságokon, a melyekre nézve a segítés módját előbb is megtalálhatja s melyeknél ez nagyon égető már.

Értem például azt a visszás helyzetet, a melybe jön a lelkész, de a felekezeti kántortanító is híveivel szemben, a mikor maga személyesen kénytelen házról-házra járva, az úgynevezett párbért beszedni. Ezeken az állapotokon haladék nélkül változtatni szükséges, tessék legalább azt egyelőre szabályozni, mert a hívek és a lelkész közötti kivánatos viszony szempontjából is végtelenül káros és hátrányos anyagi exisztencziájára nézve is, de a lelkész és tanító állásának méltósága s kivánatos tekintélyével sem egyeztethető meg, hogy kényteleníttessenek híveiktől maguk közvetlenül szedni be az úgynevezett lektikát!

T. ház! De igéretemhez híven nem akarok az egyházpolitikával bővebben foglalkozni; e két kérdést azonban oly aktuálisnak tartom, hogy ennek kiemelését nem tartottam mellőzhetőnek, hanem áttérek az oktatásügyek kérdésére. Itt azonban mindenekelőtt egy megjegyzést kell előrebocsátanom s ez az, hogy a nemzeti egység megalkotásának, a nemzeti állam kiépítésének és a magyar állameszme megszilárdításának két legfőbb tényezője, nézetem szerint, a közigazgatásnak és a közoktatásnak megfelelő szervezete. És nem tudom, hogy nem bir-e a kettő közül az utóbbi még az előbbinél is nagyobb súlylyal, és azért örömmel hallottam e részben a t. miniszter úrnak programmbeszédében ép a nemzeti irány hangsúlyozását.

Kétségtelen, hogy kulturánk nemzeti jellegének kell képeznie az irányító eszmét a közoktatás összes ágaiban, ennek kell egész teljességében áthatnia úgy a nép-, mint a közép- és felsőbb oktatás egész rendszerét és így azoknak működését is, a kik a közoktatás egyes ágaival foglalkoznak; mert, ha a műveltség, az általános kultura magassága, annak foka adja meg a művelt nemzetek közt minden nemzetnek, minden államnak és népnek a maga méltó poziczióját, úgy kétségtelen, hogy másrészt az európai népcsaládokban a kultura nemzeti jellege adja meg annak külön egyediségét, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* és ép azért az általános kultura emelése mellett mindenekfelett a kultura nemzeti jellegére és annak megóvására kell törekednünk, ha igazán a nemzeti állam egyedisége biztosítását és fenmaradását elérni óhajtjuk. Semmi áldozat nem kamatoz oly bőven, mint a mit ezen czél elérésére fordítunk, és sehol sincs oly rosszúl alkalmazva a túlságos takarékosság, mint ép e téren. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

De ha, t. ház, ezekből indúlunk ki, akkor a közoktatás egész rendszerét, annak minden ágazatában akként kell berendezni, hogy először egyáltalában az ismeretek lehető bő körét nyújtsa, másodszor, hogy a nemzeti szellemet s a nemzeti jelleget folyton ápolja és istápolja. Elismerem azonban, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy ha a legkitünőbb rendszert valósítjuk is meg, hogy ha e rendszeren belül az eszmék nem találnak lelkes apostolokra, kik e rendszer tartalmát működésükkel kitöltik, akkor a legkiválóbb rendszer fiaskót vall. Megengedem azt is, hogy a legrosszabb rendszer mellett is legalább részben kedvező eredményekkel találkozhatunk, ha meg-

Digitized by Google

vannak a megfelelő és eszmékért lelkesedő tényezők, ha a tanerőkben megvan az iránt a lelkesedés és odaadás. De ép azért, mert a legkiválóbb tanerők működését is békóba vetheti egy rossz rendszer, nem szabad kicsinyelni magának a rendszernek megállapítását sem.

E két tényező egyaránt fontos a közoktatás terén, de hogy a megkívántató tanerőket a kellő számban megszerezhessük, — ebben kétségtelenül igaza van a t. kultuszminiszter úrnak, — a tanerőknek úgy anyagi, mint társadalmi pozícióját olyanná kell tenni, hogy az elegendő vonzerőt gyakoroljon rájuk nézve, hogy ezen pályára, ha hajlamuk és hivatásuk odavonzza őket, teljes odaadással lépjenek. *(Helyeslés a baloldalon.)* Ennek megvalósítását mindjárt a legalsó fokon, a népoktatás körében munkálkodó néptanítói karnál kell kezdeni. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Megengedem, hogy az állam financziális helyzeténél fogva nem lehet ezt egyszerre nagy arányokban kezdeményezni, de meg kell kezdeni fokozatosan. Mikor a mostani költségvetésnek előterjesztése a magyar állam financziáinak oly képét tárja fel, mely mellett a pénztárfölöslegek milliókra rúgnak, talán itt volna az ideje, hogy a miniszter úr komoly megfontolás tárgyává tegye, vajjon nem lehetne-e már most a néptanítók fizetésének minimumát legalább 400 forintra felemelni, miként azt akkor óhajtottuk és követeltük, mikor az erre vonatkozó törvényjavaslat tárgyaltatott. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mert kétségtelen, hogy a nemzet ezen igazán legfontosabb, de legsanyarúbb helyzetben sínylődő napszámosai a nemzeti lét legfontosabb tényezőit képezik, mert ők rakják le a nemzeti kultura alapköveit. S magának a nemzetiségi kérdés megoldásának is egyik legfontosabb tényezője a nemzeti népoktatásnak emelése, mi kétségtelenül a magyar nemzeti kultura terjedését s vonzóerejének fokozását idézi elő, és ez lesz azért az a tényező, mely harcz és háború nélkül, békésen fogja eszközölni az összeolvadás nagy proczesszusát.

Ép ezen szempontból örömmel üdvözlöm a t. miniszter úr azon kijelentését is, hogy az 1868-iki népoktatási törvény olyatén revíziójára fog törekedni, *(Helyeslés.)* hogy a magyar nemzeti oktatás az egész vonalon megvalósúljon, hogy az állam kellő garancziákat nyerjen, hogy az oktatás semmi ágában sem fognak érvényesülni az állameszmével ellentétes áramlatok. Csakhogy bátor vagyok figyelmét felhívni arra is, hogy e részben tartalmaz már intézkedéseket az 1893-iki törvény is, melyek még nincsenek végrehajtva. Ezek ugyan, megengedem, hogy nem minden irányban elég hatályosak, de ha nincsenek végrehajtva, még kevésbbé lesznek hatályosak. *(Helyeslés.)* Arra méltóztassék figyelemmel lenni, hogy az 1868-iki népoktatási törvény revíziójánál azon törvényhozási intézkedések megfelelő módon alkottassanak meg, melyek szükségesek arra, hogy az államnak biztosíték adassék az iránt, hogy belenyúlhasson mindenütt a közoktatási ügybe ott, a hol azt a magyar állameszme érvényesítése kívánja; de egyszersmind tessék gondoskodni arról, hogy ha azon törvényhozási intézkedések meglesznek, azok végrehajtása minden tekintetben megfelelő legyen.

Madarász József: Ez már igaz!

Sághy Gyula: És, t. ház, én akkor, ha ez így áll és ha ez így lesz keresztülvíve, nem állok messze azon álláspontól, melyet a t. miniszter úr a közoktatás teljes államosításának kérdésével szemben elfoglalt. Mert én elképzelem és elérhetőnek tartom az államosításnak az egész vonalon való keresztülvitele nélkül is, hogy az oktatásügyben a nemzeti irány teljesen érvényesüljön, ha az állam magának megszerzi azon garancziákat, a melyek érvényesítése szükséges mindenütt ott, a hol a felekezeti oktatás, a felekezeti autonómia örve alatt államellenes és a magyar állameszmét fölforgató izgatás folyik, s az ifjúság oktatása ily veszedelmes irányba tereltetik. De szükséges lesz mindenesetre gondoskodni arról is, hogy minden oly esetben, és minden oly helyen, a mikor és a hol az állam közbelépése másként ez irányban a kivánt eredményt el nem érheti, azonnal kivehesse az ilyen államellenes irányzattal telt iskolát a felekezet kezéből és azt azonnal államosíthassa is.

Az ilyen parczialis államosítással — a hol szükséges — épen úgy elérjük a czélt, mint ha az egész vonalon keresztülvinnők az államosítást, sőt talán még megfelelőbben, mert ez úgy financziális szempontból, mint a felekezetek érdekeinek jogosúlt kimélése szempontjából is könnyebben keresztülvihető, mivel csak ott kellene mélyebben belenyúlnia az államnak a felekezeti oktatásba, a hol a magyar állameszme, a nemzeti állam érdekei veszélyeztetetteknek mutatkoznak, s akkor — legalább jogosan s indokoltan — a felekezetek csakugyan nem panaszkodhatnak a felekezeti jogosúlt érdek megsértéséről, mert akkor az állam azokat nem is sérti, hanem csak nem tűri, a mint nem is tűrheti, hogy a felekezeti autonómiának ürügye és védszárnyai alatt nemzetiségi izgatások s államellenes tendencziák tüzessenek az iskolákban

Ezek után, t. ház, az oktatás egyes ágai tekintetében óhajtok legalább röviden egyes megjegyzéseket tenni. *(Halljuk!)* Először is szólani akarok népoktatásunk némely hiányairól és illusztrálni kívánom annak némely kinövéseit, nem annyira ki nem elégítő volta, mint inkább némely túlzások tekintetében, mert a hol az

Digitized by Google

oktatás körül bizonyos túlzás tapasztalható, az ép oly hiba, mint ha az oktatás nem kielégítő.

Én magam tapasztaltam némely iskolában, hogy igen nagy súlyt helyeznek arra, a mi a középiskolákban igenis szükséges és helyes, hogy a magyar nyelv minden csinját-binját a mondatelemzés, a nyelvtan összes részleteit ismerjék; de hogy a népiskolákban miért helyezzenek erre súlyt, a midőn ott tulajdonkép csak elemi ismereteket kell terjeszteni, azt nem látom be; sokkal okosabb volna az írás, olvasáson, a számtani műveleteken kívül a hazai történelem és még talán az állampolgárok általános jogainak ismertetésére helyezni a súlyt. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* E mellett kétségtelenül szükséges volna a közerkölcsiség emelésének érdekében a megfelelő vallásoktatásra is nagyobb súlyt helyezni. Ezeken kívül nagyon szükségesnek tartanám még, hogy a népiskolákban oly gyakorlati ismeretek terjesztésére helyeztessék a súlypont, melyeknek a nép fiai a mindennapi életben, mindennapi foglalkozásukban majdan kiváló hasznát vehetik, mint például a földmívelés különböző ágainak ismertetésére, *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* mert ez a nép anyagi jólétének egyik forrását is képezné.

Ajánlom tehát a t. miniszter úrnak ezen eszméket szives figyelmébe.

De még egyet. *(Halljuk!)* A népoktatási törvény gondoskodik ugyan a magyar nyelv tanításáról is, de az ezen részében ma sincs teljesen végrehajtva. Ajánlom tehát az igen t. miniszter úrnak figyelmébe, hozza be mielőbb, vigye keresztül egész általánosságban a magyar nyelvnek az oktatását a magyar állam területén lévő összes iskolákban. *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)* Mert csak az, a ki a magyar állam nyelvét birja, birja a különböző nyelvű állampolgárok között az érintkezést közvetíteni, és csak az birja igazán a magyar állameszmét felfogni, s csak az képes annak igazán hódolni, azért lelkesülni, a ki az állam nyelvét is ismeri, *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)* mert ez az érzület átalakulására lényeges befolyást gyakorol. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Áttérve most már, t. ház, a középoktatás kérdésére, *(Halljuk!)* azt, hogy a középiskolai oktatás ma nem kielégítő, az igen t. miniszter úr is elismeri, ez nem is igényel bizonyítást. A főhiányok, a melyeket részben ő is kiemelt, de talán nem mindeniket, a következők: először a túlterheltség s részben az ebből folyó ki nem elégítő eredmény, azután a tanítás mellett teljes elhanyagolása a nevelésnek és jellemképzésnek *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)* és részben még ma is elhanyagolása a szellemi erő kimívelése mellett a testi erő kifejlesztésének. Az pedig, a mit az igen t. miniszter úr mondott, nem pusztán a kávéházban töltött időre vezethető vissza, hanem odajönnek az ifjak az egyetemre, igazán sorvatagon, mert a testi erő fejlesztésére a középiskolákban még mindig nem helyeznek elég sulyt; már pedig régi igazság, hogy ritka kivételektől eltekintve, tehát rendszerint ép szellem csak ép testben, erős lélek és jellem csak erős testben lakozik. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Beöthy Ákos: Mens sana in corpore sano!

Sághy Gyula: A túlterheltetés kérdésére nézve, ajánlom az igen t. miniszter úrnak szives figyelmébe, hogy ezen, bár részben ugyan a tananyagnak kevesbítésével is lehet ugyan segíteni, de sok tekintetben maga a tanrendszer és az oktatási módszernek átalakítása által is, *(Úgy van! a baloldalon.)* mert hiszen a középiskolákban is találkozunk olyas kinövésekkel, mint a minőket a népoktatásnál érintettem. Sokszor találkozunk az egyes tanszakokban igazán apró részletekbe való elmélyedéssel, mély tudományossággal való taglalásokkal. Pedig talán a középiskolának nem egy szaktudomány ismeretkörének, hanem az általános műveltségnek megadása, főfeladata; ez csak az alapot képezi, azután ha a felsőbb iskolába igazi tanulási kedvvel jön, és igazi jó alapot nyert a középiskolai oktatásban, önként fogja szivesen magát tovább képezni a felsőbb iskolákban vagy akár önképzés útján is.

Csak egy példát akarok felhozni azon szomorú tapasztalatokból, a melyeket a mai középoktatás állapotáról a t. miniszter úr is, a míg közöttünk működött az egyetemen, azt hiszem, szintén eleget láthatott. Veszem például csak a latin nyelv oktatását a középiskolákban, *(Halljuk! Halljuk!)* mert hisz »ex uno ad omnia« vonható a következtetés. Nyolcz éven át tanítják a latin nyelvet, talán tanítják Horatius ódáit is lefordítani, de persze csak beemlézett fordításokból tanulják úgy, hogy a szavakat nem is értik az illetők, és nyolcz évi tanulmány után az eredmény egyenlő majdnem a semmivel, mert nemcsak általában azok, kik az érettségi vizsgát egyszerűen, hanem sokszor olyanok is, a kik azt kitüntetéssel teszik le, nemcsak hogy egyáltalán a latin nyelv ismerete nélkül jönnek fel az egyetemre, hanem a latin nyelv iránt még csak érzékkel sem birnak, mert nem egyszer halljuk az egyetemi vizsgákon azt mondani, hogy »dos profectitium«, »testamentum rupta«, vagy pl. a »mutuum«-ot megegyezésnek, a »consensus«-t kölcsönnek fordítani.

Nos hát, mit érünk azzal, ha a latin nyelv legminucziózusabb a szakfilologushoz méltó elem-

Digitized by Google

zését taníttatjuk, ha Horatius ódáit beemléztetjük eredetiben vagy fordításban, ha azért a latin nyelv oktatásával a középiskolában magának a nyelvnek legalább megértését el nem érjük. Valójában a jelenleginél sokkal nagyobb eredmény lenne, ha a gimnáziumi oktatás befejeztéig legalább a gyöngébbek is vihetnék a Cornelius Nepos-féle művek megérthetéséig, míg a jobbak Tacitus és Livius olvashatásáig s talán még Cicero beszédeinek megérthetéséig is, s akkor majd Horatiust maguk is megtanulnák, ha magukat a latinban még tovább képezni kivánnák. S nem zárná ki azért, hogy a latin remekírók, a latin nagyobb költők műveivel fővonásaikban meg ne ismerkedjenek, de méltóztassék ebből levonni a következtetést, és arra irányozni törekvését, hogy oktatásnak ne csak rendszere, de módszere is átalakíttassék.

De hát mit szóljak, t. ház, a nevelés teljes elhanyagolásához? Az egész gimnáziális rendszer csak arra van berendezve, hogy a menynyire lehetséges, tölcséren töltsék meg az ifjak agyát az ismeretek egy bizonyos mennyiségével, mikor az ifjú agy a sok bevehetetlen szublimátumoktól megundorodva, felkerül a felsőbb iskolákba, nemcsak tanulási kedvét, de fogékonyságát és tanulási képességét is teljesen elveszti.

És ez onnan van, mert a mai rendszerben nem lehet meg magában az oktatásban az igazi élet és szellem, a mely megkapjon és magával ragadjon, s így fejleszsze könnyedén, megerőltetés nélkül a szellemi tehetségeket, ébrentartva az érdeklődést, úgy nincs meg úgyszólván a mai rendszerben a lehetősége sem annak, hogy a kedély s a jellem az ész művelődésével arányosan fejlesztessék s képeztessék, oly rendkivüli egyes, ritkán előfordúló kivételektől eltekintve, kiknek egyéni kedélyük, jellemük s szellemük annyira imponáló, hogy azt képesek mintegy belehelni egyéniségük kiválóságánál fogva tanítványaikba, kiket azért tanítványaik maguk a követendő ideál piedesztáljára emelnek. S bár mindenkinek, a ki a tanpályán működik, egész tehetségével erre kell törekednie, mégis hiába törekszik, mert ha a rendszer békóba veri és szűk korlátok közé szorítja tevékenysége irányát, ez a kihatása az ifjúságra egyátalában nem lehet.

De hát, t. ház és t. miniszter úr, természetes, hogy nem lehet elég, mint már előrebocsátottam, magának a rendszernek átalakítása, hanem igenis gondoskodni kell kiváló tanerők megnyeréséről és a megfelelő tanárképzésről. És én elismerem azt is, hogy itt nehéz feladattal állunk szemben, mert oda kell annak a középiskolai tanárnak anyagi és társadalmi poziczióját emelni, mint más vonatkozásban ezt a t. miniszter úr is jelezte, hogy ők a tanári pályán megmaradva és annak szentelve egész életüket, azon társadalmi és anyagi helyzetbe juthassanak, minőt hasonló körülmények között és tehetség mellett más pályán elérniök lehetne.

Méltóztassanak megengedni, ha akadnak is kivételes esetek, mikor rendkivüli, kiváló egyéniségek, kiket hivatásuk és hajlamuk oly ellenállhatlan erővel ragad meg, hogy képesek mindenről lemondani, hogy hivatásuknak élhessenek, mégis számolnunk kell e tekintetben is az emberi gyengeséggel és természettel, mert az emberi természetben és a társadalom mai szervezetében rejlik annak oka, hogy a ki az ismeretek bizonyos fokát elsajátította, ambicziával is bir, és ha látja, hogy ezt azon a pályán, melyre hivatása vonzza, ki nem elégítheti, el nem érheti, akkor más pályára fog menni, a hol magasabbra emelkedik, s mi elkedvetlenítőleg hat vissza a tanpályán megmaradottakra is.

Oda kell tehát törekedni, hogy a társadalom legkiválóbb elemei legyenek megnyerhetők erre a pályára, s azok kellőleg kiképeztessenek jövendő hivatásukra, és nem bánom, ha, mint a t. miniszter úr jelezte, akár internátusokban is, mert ha kellő vezetéssel birnak az internátusok, akkor ezek útján is elérhetjük a tanerők megfelelő nevelését és képzését. Jól mondja azt egy ilyen kiváló tanügyi írónőnk, illetve írja egyik értekezésében: De Gerando Antónia, — és én ajánlom a t. miniszter úrnak szíves figyelmébe, az ő kiváló tanügyi értekezéseit, mert tessék elhinni, nagyon sok szép irányeszmét fog azokban találhatni, — hogy az oktatás és nevelés a művészetnek legmagasabb foka, a mely valóban művészi ihletséget igényel, hogy úgy tudja idomítani az ifjúság anyagát, mint a szobrász, a festő a maga anyagát. De a miként ezeknek az anyag különbözőségére is bizonyos figyelmet kell fordítani, úgy a tanárnak is az egyéni, az individuális különbségre is figyelnie kell, és a különböző individuálitások önálló fejlődését nemcsak gátolni nem szabad, de előmozdítania kell.

Meglehet, t. ház, hogy ez talán nagyon idcális szempont, de ne méltóztassanak szem elől téveszteni, hogy ha mi valamely eredményt akarunk elérni, akkor épen e téren van helye ideális czélpontok kitűzésének. Mert úgyis az ideált csak megközelíteni lehet, és előrehaladni csak akkor fogunk, ha ily ideális czélokat tűzünk ki, épen a nemzet jövőjét képező ifjúság oktatásánál és nevelésénél, mert különben a stagnáczió és hanyatlás áll be.

T. ház! Nem akarok ezúttal a felső oktatásnak *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* egészére kiterjeszkedni, még pedig két okból. Először azért, mert ennek igen számos kérdéseivel más al-

Digitized by Google

kalommal már behatóbban foglalkoztam, — és ez egyik oka annak, hogy ez alkalommal ezen kérdésekre nem kívánok bővebben kiterjeszkedni, — másodszor azért, mert épen a felső oktatásban, különösen, mondjuk, a budapesti egyetemnél észlelhető hiányokat a t. miniszter úr, mint ki annak jogi fakultásán ép a legutóbbi időkig működött, jól ismerheti, és így azoknak orvoslását tőle jogosan várhatjuk is. De egyes kérdéseket talán nem lesz mégsem egészen felesleges legalább röviden érintenem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Elég bőven szólottam már más alkalommal az egyetemek kérdéséről is, most erre vonatkozólag csak annyit óhajtok megjegyezni, hogy osztom a t. miniszter úrnak azon nézetét, hogy az akadémiai rendszerről át kell térni az egyetemi rendszerre. Már régen hangsúlyoztam én ezen álláspontomat és örvendek, hogy a t. miniszter úr ezen álláspontomat magáévá tette. Hanem ezzel megint úgy vagyunk mint a katholikus autonómiánál, hogy a t. miniszter úr nyilatkozatai egymással kissé ellenkezésben vannak, mert hogyha az akadémiai rendszerről az egyetemi rendszerre való áttérést aktuálisnak jelzi és tartja, akkor nem tudom elképzelni, miért nem akar hozzáfogni a harmadik egyetem létesítéséhez, mikor ez által épen valamely létező akadémiánál az akadémiai rendszerről az egyetemi rendszerre való áttérést biztosítaná és gyorsítaná. Hiszen ez volna az első lépés, mert hiszen, mint a t. miniszter úr ki is nyilatkoztatta, nem akarja valamennyi akadémiát fentartani. S nem is kell több, mint a mennyi az ország szükségleteinek megfelel, de azokat aztán fejleszteni és egyetemi nivóra kell emelni.

A mint a t. miniszter úr maga is jelezte, itt-ott a jogi fakultást egy másodikkal, a filozófiai fakultással óhajtja kiegészíteni. S ez mindenesetre helyes kezdeményező lépés lenne eszméjének kivitelére, és ehhez hozzá is fogok járúlni; de ismétlem, csodálkoznom kell, hogy épen a harmadik egyetem felállításának kérdését aktuálisnak nem jelzi.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Sürgősen aktuálisnak nem!

Sághy Gyula: E tekintetben, nem tehetek róla, a mint egyrészről készséggel fejezem ki elismerésemet és örömömet azon szép, beható értekezés felett, a melyet épen annak érdekében Berzeviczy Albert t. képviselőtársam és volt államtitkár úr kiadott, úgy épen azon csodálkozom, hogy a t. miniszter úr nem hajlott meg, nem a múlt évi költségvetés tárgyalása alkalmával általam kifejtett argumentumok előtt, talán azok gyengeségénél fogva, de azon erős, mélyrehatóérvek előtt, melyeket Berzeviczy Albert t. képviselő úr felhozott. Mert ha ahhoz, hogy a budapesti és a kolozsvári egyetemek is még fejlesztést igényelnek, hasonló argumentum alkalmaztatott volna annak idején a kolozsvári egyetem felállítása ellen is, akkor az még ma sem lenne és sohasem felállítható, mert a meglevő egyetemek fejlesztése mindig szükséges lesz. Méltóztassék pedig venni azon állapotokat, melyekben a budapesti egyetem volt, mikor a kolozsvári egyetem felállíttatott. Emlékszem, mert akkor már itt működtem, hogy az egész orvosi fakultás az Újvilág-utczában, abban a kis épületben volt egyesítve, a melyet most lebontanak; még külön klinikái sem voltak. És ez mégsem volt akadálya a kolozsvári egyetem felállításának, sőt egyik emeltyűje volt annak, hogy a budapesti egyetem, mint utóbb a kolozsvári egyetem is, jobban fejlesztessék. Azt hiszem tehát, hogy a harmadik egyetem felállítása sem fogna a meglevő egyetemek fejlesztésének hátrányára szolgálni.

És a mint örömmel konstatálom, hogy előbb említett értekezésében Berzeviczy Albert t. képviselőtársunk nemcsak a harmadik egyetem kérdésével foglalkozott, hanem azon eszmét, a melyet e házban talán én karoltam fel először, tudniillik a második műegyetem felállításának eszméjét felkarolta és hathatós érvekkel támogatta, úgy másrészt csak azt kell sajnálnom, hogy t. képviselőtársam nem akkor sietett ezen eszmének támogatására, mikor még abban a helyzetben volt, hogy annak megvalósítására aktive is befolyást gyakorolhatott volna, és azt gyorsíthatta volna. Mindenesetre a t. miniszter úr programmjának egyik hézaga az, hogy a második műegyetem kérdését nem is érintette, pedig e téren kulturánk állapotát az a különös körülmény eléggé illusztrálja, hogy még Ausztriában öt műegyetem van, nálunk csak egy van, és mint a múlt évi költségvetés tárgyalása alkalmával az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is elismerte, az sem felelhet meg ma már teljesen hivatásának. Ez is igazolja a második műegyetem felállításának sürgős szükségességét.

T. ház! Mindjárt bevégzem felszólalásomat, *(Halljuk! Halljuk!)* mert azokról a hiányokról, a melyeknek orvoslását a t. miniszter úr a budapesti egyetemnél úgyis kilátásba helyezte, csakugyan szükségtelen lenne bővebben megemlékeznem. Ilyen a tantermek és a tanerők szaporításának kérdése. De legyen szabad itt a t. miniszter úrnak mégis figyelmébe ajánlanom, hogy azon tanszékek felállításán kivül, a melyeket a jogi fakultás propoziczióba hozott, a magyar magánjog és közjogra is szükséges már a párhuzamos tanszékek mielőbbi felállítása, ezen tudományszakoknak nagy fontosságánál és hall-

Digitized by Google

gatóik nagy számánál fogva. S habár párhuzamos előadásukról részben gondoskodva van is, ez mégsem olyan jelentőségű, mintha a czélra külön párhuzamos tanszékek rendszeresíttetnek, és ott külön szakerők érvényesítik tehetségüket.

A mit a központi egyetem kiépítéséről mondott a t. miniszter úr, abban részben lényeges haladást konstatálok; mert a t. miniszter úr volt hivatali elődeivel szemben sürgősnek tekinti az egyetemi központi épület kiépítését. Meg vagyok róla győződve, hogy ez a kiépítés lehető rövid idő alatt megtörténhetik, ha t. miniszter úr komolyan akarja, csak fogjon hozzá teljes erélylyel, — hiszen meg vannak az erre vonatkozó tervek, — hogy legalább ne maradjunk szégyenben, hogy ha majd a millenium alkalmával ellátogatnak hozzánk a külföldi tudósok, ne lássák ott a puszta falakat merevedni, és szégyenletünkre ne legyünk kénytelenek idegen helyen vendégképen tartani a közgyűléseinket, nem lévén az ország első egyetemének évek óta már saját aulája sem. Igaz, hogy erre kissé rövid az idő, de ha gyorsan hozzákezdet az építkezéshez, ezt az ezredéves ünnepély elérkeztéig még befejeztetheti.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Én is elmondtam!

Sághy Gyula: Magam is említettem, hogy a t. miniszter úr mondta, de azt nem mondta, hogy ez az építkezés a milleniumi ünnepélyre elkészül; azért voltam bátor ez ügyet figyelmébe ajánlani.

Végül, t. ház, még egy kérdéssel akarok foglalkozni, melyet a t. miniszter úr is érintett, s melyre nézve örvendek annak, hogy álláspontjában osztozhatom. A t. miniszter úr ugyanis nagy súlyt helyez a felsőbb oktatás terén is a tanrendszer bizonyos stabilitására. Igaza van, mert semmisem bolygatja jobban az oktatás sikerét, mint a rendeleti úton való gyakori változtatása a tanrendszernek. De ha a t. miniszter úr igazán komolyan elérni óhajtja e téren a stabilitást, akkor legyen szíves arra az útra lépni, a melyet e részben az utolsó jogászgyűlés kijelölt: méltóztassék törvényhozási úton szabályozni a felsőbb oktatást, mihelyt a létesítendő reformokkal tisztába jött, s azokra nézve elhatározáshoz jutott, mert csak így fogja a stabilitást biztosítani, mert a rendeletek általi szabályozás sokszoros válságokból folyó miniszteri változásokkal szemben az ötletszerű változtatások veszélyét nagyon is közel hozza, míg a fejlődés természetszerű törvényeinek megfelelő későbbi átalakításoknak a törvényhozási szabályozás sem állja útját.

Épen azért ajánlom ezt a pontot is a t. miniszter úr figyelmébe, és ezzel befejezem szavaimat. *(Helyeslés balfelől.)*

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: Kammerer Ernő!

Kammerer Ernő: T. ház! Ha bátorságot veszek magamnak, hogy a múzsa és némely kulturális irányok érdekében szót emeljek, ez ne túlságos optimizmusnak bizonyúljon, hanem annak: a ködök daczára érezni vélem, hogy apad az áradat, hogy feltűnik az új alakulások biztos talajú szárazföldje, és hogy elindúlhat végre a galamb a jobb jövő és a béke reményének olajágával. A nyugodt, békés fejlődés reményében emelek tehát szót némely képzőművészeti érdekekben, és kérem a tárgy fontosságánál fogva a t. ház és miniszter úr figyelmét igénytelen megjegyzéseimre.

Jogos büszkeségemet képezi azon páratlan fejlődés, melyet a magyar képzőművészet tanúsít. A mi más nemzeteknél csak generációk munkája révén sikerült, az nálunk rövid, alig egy-két évtized alatt eléretett, hogy van önálló, változatos irányú festészeti iskolánk nagyszámú, tehetség és tudásban gazdag mesterrel. A magyar géniusznak ez páratlan megnyilatkozása, mert haladásunk egy irányában sem érezzük oly közvetlenséggel az eredetit, a magyart. De az eredményeknek nem szabad vakokká, elfogúltakká tenniök bennünket. A növés annyira gyors volt, hogy ma sínyli ezt az egész organizmus, művészetünk fájában nem elég a nedvkeringés, az nem birja táplálni virágait.

Ezen eredmény elérésében az állam közreműködésének kétségtelenül nagy befolyása volt, és a szellemektől, melyeket idézett, ma már nem szabadúlhat, tehát felelőssége egész súlyával kezébe kell vennie a további irányítást is, mert az ezer színben csillogó, derűlt vásznak mögött, melyek gyönyörrel töltenek el, az élet komor ridegsége van, a nyomorral teljes jelen, a reménytelen jövő.

Okát ez állapotoknak könnyen megtalálhatjuk, mert egyes, igen tehetséges művészek behatása következtében nagy gyorsasággal fejlődött a művészet és ezzel nem tartott lépést a közönség esztétikai műveltsége; nem vált életszükségletté a szép, és kevés kivétellel áldozatszámba megy, ha valaki egy műtárgyat vesz, és nem a mű által nyújtott élvezetben nyerjük a jutalmat, hanem rendszerint melléktekinteteket keresünk. Művészi produkcziónk ezért már is messze túlszárnyalta a szükségletet, és azért túlprodukczió mutatkozik, ennek minden bajával és veszélyével. A baj orvoslására itt elhangzott kevés felszólalásban, gr. Andrássy Tivadar, Fenyvessy Ferencz t. képviselőtársaink részéről az a mindig hangoztatott kívánalom emelkedik ki, hogy emeljük az állami szubvencziót. De ez, szerintem, még ha teljesen kielégítenők is a várakozást, az abnormis viszonyokat gyökeresen orvosolni nem fogja.

Digitized by Google

A baj okát én abban látom, hogy művészeti irányunkat nem fejlesztettük organikusan; a fősúlyt arra fektettük, a mi minden körülmények között csak a befejezés, a korona lehet; fejlesztettük képzőművészetünket és nem helyeztünk elég súlyt műiparunk fejlesztésére. A bajt gyökeresen csak úgy fogjuk gyógyítani, ha végre ma áttérünk egész erélylyel arra, hogy a képzőművészetek mellett minél intenzivebben a műipart fejlesszük, egész igyekezetünket a műipar ápolására fordítsuk. Mert tévesztett dolog az a közönségtől, egyszerre a nagyszabású és költséges művészi termékek kultiválását várni; a közönséggel meg kell ismertetni és meg kell szerettetni előbb azon formákat és technikákat, melyeket a művészet nemesít, és csak akkor, ha életszükségletté tettük mindazt, a mi szép, fogjuk nem affektációból és mellékteki ntetekből, hanem életszükséglet gyanánt támogatni a művészeteket.

Tehát ez idő szerint — szerény véleményem szerint — főfeladatunkat a műipar fejlesztésének kell képeznie. És e tekintetben bocsánatot kérek, ha túlmesszire fogok kitérni, de egy pillantást akarok vetni a japán ipari viszonyokra. *(Halljuk!)*

Ismeretes dolog, hogy talán egy nép se gyakorolja a műipart annyi izléssel, annyi eredetiséggel és oly olcsón, mint a japánok, épen azért a japáni iparczikkeknek piacza ma már az egész világ. Ők ezt a rajzolásban való készültségnek köszönhetik. A hogy nálunk minden ember, még az írni és olvasni tudó is, meg fogja rajzolni az *a* vagy *z* betűt, úgy képes a japáni ember lerajzolni a természetnek őt környező mindama tárgyait, melyeket műiparában alkalmaz, mint a chrizantemumot, madarat, halat vagy emberi alakokat. És ezért természetesen nincs utalva sablonszerű felfogásra, hanem minden ipari készítményben teljes individualitását és saját eredetiségét érvényesíti.

Nálunk is fődolog tehát a rajztanításnak mentül intenzivebbé tétele már a népoktatási intézetekben, de mindenesetre az ipar- és a középiskolákban. És itt engedje meg a t. miniszter úr, hogy figyelmét felhívjam az úgynevezett görögpótló tanfolyamokra. Ne engedje meg, hogy néhány, a grammatika formalizmusában megcsontosodott filológus képes legyen ellenirányú működésével ezen egyik igazán nagy és lényeges reformunk hatását paralizálni. Mert a rajzolás, műtörténet, főkép építészet története több ideális irányt fog adni a fejlődő kedélynek, mint a grammatika formalizmusa, nehány kinnal fordított, meg nem értett irodalmi szemelvény *(Helyeslés és tetszés.)*

További követelmény lesz a minél gyakorlatibb ipari szakoktatás, a melynek ügye nálunk még kellőleg felkarolva nincs. Két kézbe van az letéve: a kereskedelmi és a kultuszminiszterébe, a mint a pedagógiai vagy a gyakorlati irány predominál. Szerintem már e megkülönböztetés is téves, mert hisz az intézeteknek csak egy czélja lehet, a minél gyakorlatiabb oktatás. Nagyon sok jeles szakerő van alkalmazva ezen intézeteknél, a ki az elméletben igen képzett. Nem akarom mondani, hogy a theoriára az iparosnak nincs szüksége, hanem az elmélet legyen közvetlen vonatkozásban az illető iparág gyakorlatával s tanerőkül alkalmaztassanak oly egyének, a kik nemcsak a theoriáról tudnak beszélni, hanem az elméletet a gyakorlatban is tudják alkalmazni. Nagyon kérem tehát úgy a kereskedelmi, mint a kultuszminiszter urat, hogy ez intézményekre, mint a jövő gazdasági fejlődés egyik sarkkövére a legnagyobb figyelmet fordítsák. Intézetünk aránylag már elég van, de azokat szaporítani is szükséges, és a mi a fő, valamennyit minél gyakorlatibb irányban kell fejleszteni.

További fontos intézmények a technológiai múzeumok is. Ily intézmény van a fővárosban s itt a kultuszminiszter felügyelete alatt áll, és van négy a vidéken a kereskedelmi miniszter vezetése alatt. Hogy miért vannak ezek így megkülönböztetve, azt nem akarom most kutatni. A technológiai múzeum czélja az, hogy az iparos megtalálja bennük mindazon nyers anyagokat, melyekre ipara gyakorlásában szüksége van, és megtalálja mindazon eszközöket, a technika legújabb vívmányait is, a melyet az anyaggal való nehéz küzdelemben érvényesíthet. Képessé kell tenni a konkurrencziára minden irányban az által, hogy nyomban megismertetjük vele szakelőadások, kiállítások útján mindazt, a mivel olcsóbban és jobban produkálhat. Hogy a technológiai iparmúzeumok e czélnak megfeleljenek, kívánni sem lehet, mert nagyon rosszúl vannak dotálva. A budapesti alig kap többet 3000 forintnál e czélokra, a vidékiek 200—300 forintot; van olyan is, mely egyáltalában nem kap állami dotácziót. Erre is tehát kiváló figyelmet kell fordítanunk, mert mindez feltétele az egészséges alapon való ipari életnek.

De tovább is kell mennünk és minél szélesebb alapon fejlesztenünk kell a műipart. A magyar géniusz erre is annyira rátermett, hogy kellő irányítás mellett e téren is nagy fejlődést várhatunk. Erre sehol sem oly kedvező a talaj, mint nálunk. Hisz minden pásztorgyerek ornamentumokat farag, minden falunak megvan a maga művésze, a ki kezdetleges bicsakkal fából, agyagból, pecsétviaszszal meglepő dolgokat produkál. Ez emberanyaggal meg lehet alkotni rövid idő alatt az önálló magyar iparművészetet is. S erre első sorban az iparművé-

Digitized by Google

szeti múzeum és a műipari szakoktatás van hivatva. Jól tudta ezt az iparművészeti múzeum nagynevű megalkotója, Trefort Ágoston, s ezt már az intézet elhelyezésében is kifejezésre juttatta, egy fedél alá helyezve azt azon csarnokkal, melyben a képzőművészeti kiállítás van. De már az elhelyezés mutatta, hogy a sorrendre nem fektettünk kellő súlyt, mert míg a képzőművészeti termékek kiállítására az akkori viszonyokhoz képest fényes termek rendeztettek be addig az iparművészeti múzeum egy-két földszinti, hogy úgy mondjam, szobában és pinczehelyiségekben nyert helyet.

A legnagyobb elismerés illeti gróf Csáky Albin volt vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, mert ő az ez irányban szükséges annyi teendő közt elsőnek ép az iparművészeti múzeum építését ismerte el. Az építés szépen halad, és nagyon kérem a jelenlegi t. miniszter urat, hogy minden akadályt hárítson el, mely az épület befejezését, vagy az intézetnek mielőbbi megnyitását akadályozná; mert az iparművészeti múzeum megnyitásától egy új éra fog számíttatni, ha az kellő alakban és irányban eszközöltetik. Meglesznek tehát immár a keretek, és csak a kellő anyagi eszközök kellenek, hogy e keretek méltóan betöltessenek. Ez intézetnek is a gyakorlati élettel a legbensőbb kontaktusban kell lennie, érintkezésbe kell lépnie az iparosvilággal, át kell hatnia az ipar minden ágát, irányításával és útbaigazítással ellátnia minden formát és izlést kereső iparost; a kiállítások és nyilvános előadások útján mennél élénkebb érintkezésben legyen a közönséggel is, hogy ezt is áthathassa a műszeretet és a műipartermékek kedvelése. Az iparosokkal való benső kontaktus milyen eredményeket idézhet elő, erre nézve csak a szomszéd bécsi viszonyokra utalok. Ez úgy martirja, Eitelberger, megalkotta a bécsi iparművészeti múzeumot oly szándékkal, hogy a műipart emelje, és eredménye, mely kizárólag neki köszönhető, az, hogy a bécsi műipar ma annyira virágzik és annyira megbirja a konkurrenciát.

Az iparművészeti múzeummal kapcsolatban a műipari tanfolyamoknak kell irányítani. Erre nézve megvannak már az alapok, a működés teljesen kielégítő, hanem azt hiszem, hogy ez csak embriója annak, a mit e téren eszközölni kell, és azért úgy a fővárosban, mint a nevezetesebb vidéki városokban ez irányban nagyon sok tennivaló van. De ha egy-két évtized alatt fejleszthetjük a képzőművészeteket, nem kétlem, hogy a legrövidebb idő alatt czélt fogunk érni a műipar fejlesztése körül is, a mi által széles rétegeket juttatunk biztos keresetekhez, milliókat fogunk az országban visszatartani, a melyek most külföldre vándorolnak, és egyúttal oly széles alapokra fektetjük a műszeretetet, hogy a képzőművészetek jövője iránt nem lesz szükséges többé aggódni.

De mit tegyünk addig is művészetünkkel, és mit tegyenek művészeink addig, a míg ez mind megvalósúl. Megkisérlem ezen kérdésre is megadni a nehéz és nem népszerű válaszokat. *(Halljuk!)*

Az állam óvakodjék mindenekelőtt bármily mesterkélt eszközökkel is szaporítani azok számát, a kik a művészeti pályára lépnek. A festészeti iskola felső tanfolyamaiba csak a legbivatottabbakat bocsássa, kiknek kiváló tehetsége kétségen felül áll, a többiek tereltessenek a gyakorlati pályára, addig, a míg tehetségükkel arányban nem álló ambicziójuk túlságosan fel nem támad. Az oktatásügy, ipar terén találhatnak jövedelmező foglalkozást. Egy további, nehezemre eső megjegyzésem az, hogy a női festészeti tanfolyam helyeztessék a halálra itéltek közé. Anakronizmus az mostani esztétikai és kulturális fejlettségünkkel; az államnak nem lehet hivatása, hogy oly pályára képezzen, a melyen eredmény és siker nem kecsegtet. Tartsa fenn az állam ez intézetet mindaddig, míg az ott képzettek vezetésre szorúlnak, de azután egyelőre legalább szüntesse be. Egyesek műtermeiben vagy a mesteriskolában is nyerhet a tehetséges nőnövendék kiképzést. A mi azokat illeti, kik ezen pályára neveltetnek, azokat támogassa az állam két kézzel, kevesebbet, de sokkal hathatósabban, mint eddig tette, nagy és hosszú időre adandó ösztöndíjakkal, hogy minden irányban teljes és alapos kiképeztetést nyerhessenek. A külföldön élő művészeink közül ne hívassék haza senki. A borzalom egy nemével értesültem a lapokból arról, hogy az előző kultuszminiszter úr külföldön élő művészeink hazatelepítésére nem tudom milyen lépéseket tett s atelier-k építését tervezte. Ez a lehető legszerencsétlenebb dolog. Ha itt élő művészeink közül valaki netalán külföldön nyerhet elhelyezést, azt támogassa két kézzel a miniszter úr.

A mi itt élő művészeinket illeti, azokat az eddigi mértéknél nagyobbal támogatni. Nem szabad elfelejteni, hogy a legműveltebb nemzeteknél is a festészet és szobrászat bizonyos nagyobb szabású irányai: a történeti, egyházi festészet, monumentális szobrászat csak állami támogatással tarthatja fenn magát és fejlődhetik. De hogy egyedül az állam segélyezése az egész vonalon nem segíthet, erre eklatáns példaként hivatkozom egy szakkörökből származó és a múlt év elején itt is széjjelterjesztett iratra, melynek czíme: »A magyar művészet válságos helyzete«. Ez felszámította, hogy mindössze 50.000 forinttal a mutatkozó bajok gyökeresen orvosolhatók. A költségvetés különféle czímei

Digitized by Google

alatt szétszórtan ez évben ezen összegnél már is körülbelül nagyobb segély van a művészetnek nyújtva, s nem hiszem, hogy ennek daczára a helyzet egy hajszálnyival is javúlhatna.

A mi végül művészeinket illeti, azoknak is számolniok kell az élettel s támogatniok kell az állami törekvést. Nagy problémákkal Magyarországon csak kiváló tehetségeknek szabad foglalkozniok, kik nagyot tudnak alkotni, és e réven igényt is támaszthatnak arra, hogy alkotásuk, mint a magyar kultura egy kiváló műve közalapból megszereztessék. A többi, kinek ez nehéz, szálljon alá a mindennapi élet prózai körülményei közé, és szolgáljon néki vigaszúl, hogy Rafael akkor is nagyot alkotott, mikor dekorativ festészettel foglalkozott, hogy Benvenuto Cellini, Dürer Albert művészit alkotott akkor is, mikor gyertyatartót, sótartót modellirozott, vagy egyszerű rajzok sokszorosítása körül működött közre. Művészeinknek a műiparral kell kapcsolatot keresniök. A gyorsan épülő főváros és vidéki városaink, a társas élet találkozási helyei, bőséges alkalmat kínálnak a dekorativ festészet és szobrászat gyakorlására. Művészeti éra indúlhat meg nálunk, ha a kellő, mérsékelt igényű munkaerő rendelkezésre áll, a sok hamis márvány, barbár aranyozás helyett különböző dekorativ festészeti és szobrászati termékeket fogunk láthatni, feltámadhat mindenütt a magyar izlés és eredetiség. *(Helyeslés.)* Tisztességes jövedelemre tesznek ez által szert művészeink, s ne feledjék el, hogy egyúttal fontos kulturmissziót is végeznek, mert fejlesztik a közönség izlését, műszeretetét s nagyobb alkotásaik megértésére teszik a közönséget fogékonynyá.

Ne feledjék azt sem, hogy ha az antik vagy középkori művészetek bármely góczpontját nézik, az ipari és művészeti termékek közt a legteljesebb harmóniát fogják találni, és azt, hogy a művészet sehol egyszerre készen elő nem állott, mint Minerva Jupiter fejéből, hanem meg kellett előbb teremteni annak előfeltételeit, és hogy, mint például Velenczében is, megszületett előbb a monumentális építészet, fejlődött a műipar ki és csak legutóbb, a XVI. században jelentkeznek a képzőművészeti ágak nagy arányokban.

Ne az állam segélyezésétől, alamizsnáitól várjuk tehát kizárólag az életet, a fejlődést, hanem fogjunk kezet mindenkivel, a ki a műipari ízlés minden szélesebb körű meghonosításán fáradozik. *(Helyeslés a jobboldalon.)* S ez nálunk annál szükségesebb, mert hagyományokra mi ez irányban, sajnos, nem támaszkodhatunk. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Én nagyon köszönöm a t. ház figyelmét, melylyel felszólalásomat szíves volt végighallgatni, és kijelentem, hogy a költségvetést elfogadom. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Hock János: Okolicsányi László!

Okolicsányi László: T. ház! Valahányszor a vallás- és közoktatásügyi kérdések kerültek szóba akár itt a házban, akár a közoktatásügyi bizottságban, én mindig megragadtam az alkalmat, hogy azokhoz szerény nézetem kifejtésével hozzájárúljak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Jelenlegi felszólalásom alkalmával azonban, érzem, hogy az eddigiektől igen különböző helyzetben vagyok. Máskor felszólalásaim alapját a tényleges állapotok, kormányintézkedések, rendelkezések képezhették, ma pedig szemben állunk egy oly miniszterrel, a kit a tényleges állapotokért, a múltban történtekért hathatósan felelősségre vonni nem lehet, és a kinek a jövőben követendő politikájáról mindössze csak annyit tudunk, a mennyit ő maga a múlt csütörtökön elmondott programmbeszédében jónak látott elénk terjeszteni. Ennélfogva, t. ház, a közoktatásügyi miniszter úrnak csakis a múlt csütörtökön elmondott programmbeszédére reflektálhatok, előre is kijelentvén, hogy nem akarok annak minden részletére kiterjeszkedni, mert hiszen az oly gazdag gondolatokban, tervekben, anyagban, hogy szerintem egy emberélet alatt sem valósítható meg mindaz, a mit a közoktatásügyi miniszter úr ott megvalósítandónak jelölt ki.

Én tehát egynéhány különösen fontos és oly közoktatási kérdésre, melyet sajnálattal nélkülöztünk abban a programmbeszédben, akarok néhány megjegyzést tenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. közoktatásügyi miniszter úrnak beszéde két részre oszlik. Az elsőben az egyházpolitikai kérdéssel foglalkozik, a másodikban pedig kizárólag a közoktatásügyivel. Én érdemlegesen és behatóbban beszédének csak második részével szándékozom foglalkozni. *(Halljuk! Halljuk!)* Azonban bármennyire szeretném is teljesíteni a miniszter úrnak azon kívánságát, hogy az egyházpolitikát ezen vita alatt lehetőleg mellőzzük, mégsem tehetem, hogy beszédének első részére néhány megjegyzést ne tegyek. *(Halljuk! Halljuk!)*

Meg kell ezt tennem azért, mert részben homályos helyek, részben meglepő, egészen szokatlan kifejezések fordulnak abban elő.

A t. miniszter úr egyebek között azt mondja: »A katholikus autonómiának határai adva vannak; adva vannak egyfelől a katholikus egyház isteni rendeltetésén alapúló hierarkhiai szervezetben, mert hiszen a mi egyházunk isteni kinyilatkoztatáson alapszik.«

Bánó József: Hát a mienk nem ezen alapszik?

Okolicsányi László: Tovább azt mondja:

Digitized by Google

»A mi vallásunk — a katholikus vallás — szerint minden joghatóság felülről jön.«

Igen helyesen kérdezte itt Bánó József t. barátom, hogy hát az övék nem? Engedelmet kérek, t. miniszter úr, ez a hang akárhol használható, akár egyetemi előadásban, akár magántársalgásban, akár az egyházi zsinaton, egy egyházmegyei kerületben, de nem használható és soha használva nem is volt, itt a parlamentben.

Madarász József: Itt ezt használni nem is lehet!

Okolicsányi László: Mert hová is jutnánk mi akkor, ha itt valaki így beszélne: »a mi vallásunk, a katholikus vallás«, és »az önök vallása, a protestáns?« Miért ezeket az ellentéteket szembeállítani?

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nem lehet talán bevallani, hogy valaki katholikus?

Okolicsányi László: Ebben a kifejezésben bántó csak az, hogy szokatlan; hogy soha nem használta ezt a kifejezést, különösen a miniszteri székből, egyetlen miniszter sem. Még meglepőbbé teszi e kifejezést az, hogy épen oly miniszternek a szájából hallottuk, a ki még néhány hónappal ezelőtt a katholikus egyházhoz, a katholikus valláshoz nem olyan nagyon kötötte magát, és nem beszélt így, hanem a felekezetnélküliségnek intranzigens védelmezője és szószólója volt. Nekem, t. képviselőház, nem szabad feltételeznem azt, hogy ez a kifejezés véletlenül becsúszott kifejezés volt, hanem azt kell hinnem, hogy ez meggondolt és szándékolt volt. Ha pedig annak a czélját keresem, nem képzelhetem, hogy annak itt a házban valami hatás elérésére irányzott czélja lett volna. Legfölebb szólhatott az talán a vidék némely könnyen hivő katholikus lelki pásztorainak, a minők talán a csáktornyai kerületben is vannak, *(Derültség a szélsőbalon.)* hogy ime, hát nyugtassák meg lelkiismeretüket, hiszen a miniszter úr is jó katholikus, és így nyugodt lélekkel rászavazhatnak.

Azok, t. képviselőház, a miket a miniszter úr az egyházpolitikára vonatkozólag elmondott, itt különböző kombinációra és magyarázatra adtak alkalmat. Némelyek a miniszter úr beszédében valóságos hátrálást láttak, egy kis »Rückwärts-Concentrirung«-ot.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Majd meglátjuk!

Okolicsányi László: Mások az elvekhez való merev ragaszkodást akarják kimagyarázni belőle. Én is azt mondom, a mit a t. miniszter úr mondott, hogy majd meglátjuk! Én a pythiai jóslat homályos értelmének kimagyarázgatásába, fejtegetésébe nem bocsátkozom; de azt az egyet sajátságosnak tartom benne, hogy miképen lehet az elvek integritásához való ragaszkodásról beszélni, és egy pár mondattal tovább engedményeket kilátásba helyezni, a melyek állítólag csak a szavakban való engedményeket tesznek. Azokat az engedményeket mindenesetre az ellenzékkel, legalább azzal az ellenzékkel szemben, a mely az egyházpolitikában ellenzéket képezett, kell megtenni, ha annak megnyugtatását és lecsillapítását akarja elérni vele a t. kormány. Én arról meg vagyok győződve, hogy az az ellenzék, a mely itt és az egész országban olyan nagy küzdelmet vívott, épúgy vagy talán sokkal inkább elveiért folytatta azt a küzdelmet, mint a reformokat támogatók. Ha pedig elvekért küzdött az ellenzék, akkor azt oly engedménynyel, mely csak a szavakban való engedmény, bizonyára nem lehet megnyugtatni, legfölebb, ha azok a szavak elveket jelentenek, és akkor meg már az elvek integritása nincs fentartva. Hát ez oly önmagával való ellenmondás, mely — bocsánatot kérek a triviális kifejezésért — fából vaskarika. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

Épen azért, t. ház, ennek a kimagyarázgatásába és értelmének fejtegetésébe bocsátkozni nem akarok. Bevárjuk, hogy a t. miniszter úr milyen politikát fog követni. Én részemről — és ezt egyénileg mondom — ő vele szemben álláspontot a szerint fogok elfoglalni, a milyeneknek az ő tényeit látni és tapasztalni fogom. Addig neki sem oly szándékot imputálni nem akarok, mely tán nincs meg benne, sem pedig elvitatni tőle nem akarok oly törekvést, mely talán benne megvan.

Ezekkel, azt hiszem, eléggé indokoltam azt is, hogy az egyházpolitikai kérdésekkel miért nem tartom szükségesnek, sem alkalomszerűnek bővebben foglalkozni. Áttérek inkább a közoktatásügy tulajdonképeni kérdéseire. *(Halljuk! Halljuk!)*

A közoktatásügy kérdései között, t. ház, én mindig legfontosabbnak, mert a nemzet legnagyobb rétegeire kiterjedőnek találtam, a népoktatás ügyét, és épen ezért első sorban ezzel kivánok foglalkozni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mondhatom, nagy örömmel fogadtam a t. miniszter úrnak azt a kijelentését, hogy az 1868. évi népoktatási törvény revizióját programmjába felvette. Hogy az a revizió milyen legyen, hogy az mikre terjeszkedjék ki, azzal most bővebben foglalkozni nem akarok. Hiszen megnyugtató e tekintetben az, hogy a miniszter úr megigérte már, hogy az elkészítendő törvényjavaslatot, mielőtt az a házban tárgyalás alá kerülne, a sajtóban és más úton is a közvélemény tudomására fogja hozni, hogy minél szélesebb körök mondhassanak véleményt felőle.

A mi a népiskolák jelenlegi állapotát illeti,

Digitized by Google

és a mire nézve mindenesetre óhajtanék intézkedést ebben a revizionális törvényjavaslatban, az a városi és falusi népiskolák megkülönböztetése. Nemcsak a tanrendben, a tantárgyak megválasztásában, hanem, azt hiszem, a módszerben is jelentékeny különbséget kell a kettő között tenni.

Itt a házban már tegnap Pulszky Ágost t. képviselőtársam és a közoktatásügyi miniszteriumnak volt államtitkára szóba hozta a kétféle népiskolának szükségességét, és azt hiszem, senkisem vonhatja azt kétségbe, hogy egészen más népiskolai oktatásra van szüksége annak a falusi gyermeknek, a ki a népiskola elvégzése után mindjárt az apja gazdaságában földmívelési munkához fog, mint annak a városi gyermeknek, a ki később — nem is beszélve azokról, kik középiskolába lépnek, hanem csak azokról, a kik az iparos vagy kereskedelmi pályára készülnek — polgári, kereskedelmi, vagy ipariskolákba szándékozik lépni. Röviden megemlítettem ezt, mint olyan kérdést, a melyre az 1868-ik évi népoktatási törvény reviziójánál mindenesetre figyelemmel kell lenni.

A mi a népiskolák államosítását illeti, ez a sokat hangoztatott kérdés itt a házban annyira meg volt már beszélve, hogy talán nem szükséges nekem vele bővebben foglalkoznom. Az én nézetem erre vonatkozólag csak az, hogy az államosítás jelenleg, főleg financziális okokból, az egész országban keresztül nem vihető. Kívánatosnak főleg nemzeti szempontból tartom ezt azért, hogy a magyar állameszme megerősödését oly vidékeken, oly iskolákban is, a melyek eddig nem voltak magyar nyelvűek, keresztülvihessük, megvalósíthassuk. Épen ezért tökéletesen egyetértek azzal, a mit az előbb Sághy Gyula t. képviselőtársam mondott, hogy tudniillik bizonyos vidékeken ezt az államosítást részletekben már most is meg lehet kezdeni, és egyáltalában nincs ok attól tartani, hogy a felekezetek valami különös féltékenységgel vagy felháborodással fogadnák az államosítást, legalább a magyar hazafias felekezetek semmiesetre sem fognak azzal szemben ilyen ellenszenves álláspontot elfoglalni. Ha az állami iskolákat perhorreszkálni fogják bizonyos felekezetek, azok legfeljebb olyanok lehetnek, melyek a magyar államnak is ellenségei. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

T. képviselőház! Arra nézve, hogy az államra és a magyar nemzetre káros irányt a népiskolák ne követhessenek, csakis hathatósabb, erélyesebb iskolafelügyeletet tartok szükségesnek, *(Helyeslés a bal- és a szélsőbalon)* és itt én nem látok semmi más megadást, mint a tanfelügyelőknek oly nagymérvű szaporítását, hogy járásonkint állíttassanak fel tanfelügyelőségek, *(Helyeslés a bal- és a szélsőbalon.)* ha talán nem is olyan minőségben és nem is olyan dotácziókval, mint mostan, hanem legyenek az érdemes, régi szolgálatban, hosszú gyakorlatban tapasztalatokat és érdemeket szerzett tanítók járási népiskolai igazgatóknak vagy járási iskolafelügyelőknek elnevezve, egy-egy járás iskoláinak felügyeletével megbízva, úgy, hogy azok az ő 30—40, legfeljebb 50 iskolájukat mindig kellő ellenőrzés, kellő felügyelet alatt tarthassák. Ne fordúljanak elő olyan esetek, mint most, hogy egy-egy tanfelügyelőség területéhez három-négyszáz, sőt egy vármegyében 600 iskola is tartozik. *(Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)* A népiskola kérdésével, a népiskola jóságával összefügg, t. ház, a népiskolai tanítóknak javadalmazása, anyagi helyzetüknek miként való elrendezése is, és nagy örömmel hallom, hogy ma a t. túloldalról is kezdik belátni, hogy a 300 frtos minimum valóban oly csekély, hogy e mellett sokáig megmaradni már nem lesz lehetséges. Örülök rajta, hogy ma már kezdik ezt belátni, csak azt sajnálom, hogy egy vagy másfél évvel ezelőtt, mikor itt az 1893 : XXIII. törvényczikk tárgyaltatott, a t. túloldal oly határozottan és oly egyhangúlag foglalt állást csak a 100 forintos emelés ellen is. Nem mulaszthatom el, hogy e helyen meg ne emlékezzem arról, hogy a t. miniszter úr közvetlen elődje, b. Eötvös Loránd a tanítók helyzete javításának szükségét már maga is belátta, a mikor a jelenlegi költségvetésbe a jutalmak és segélyek czímén eddig 7.000 forinttal szerepelt tételt 40.000 forintra, tehát 33.000 forinttal emelte fel. Ezzel is bizonyítékát adta annak, hogy habár mi az ő programmját sohasem hallottunk, és szándékait nem ismertük, bizonyára érzékkel birt a közoktatás szükségletei iránt, és tudomása volt arról, hogy hol vannak bajok, melyeket orvosolni kell. De nem elég, t. képviselőház, a ténylegesen működésben levő tanítók sorsáról gondoskodni, hiszen ha ezt teszszük, csak saját népnevelésünk, közművelődésünk érdekében, tehát közérdekből teszszük.

Szükségesnek és erkölcsi kötelességnek tartom, hogy gondoskodjunk a tanítóról akkor is, mikor az megöregedve, belefáradva munkájába, a tényleges szolgálatra többé nem képes, s öreg napjait nyugalomban, nyugdíjban kénytelen eltölteni.

T. képviselőház! A nyugdíj-törvény, mely csak három évvel ezelőtt, 1891-ben alkottatott meg, egészben véve elég jól gondoskodik a tanítók nyugdíjazásáról. Csak az a szerencsétlenség, hogy az a törvény nem úgy van végrehajtva, a hogy azt annak idején a törvényhozás itten megbeszélte és kontemplálta. Ennek kö-

Digitized by Google

vetkeztében azután a tanítók között oly sok panaszszal, oly sok elkeseredéssel találkozunk, hogy be kell látnunk annak elkedvetlenítő hatását a tényleg működő tanítóságra is, ha az látja, hogy ha egyszer az ő öreg napjai is elérkeznek, jogos igényeiben épen úgy meg lesz rövidítve, mint a hogy most megrövidíttetnek az ő öregebb kollégái, a kik most nyugdíjba lépnek. Lássuk, t. ház, ezt a kérdést a gyakorlatban.

Az 1891 : XLIII. törvényczikk 4. §-ának *e)* pontja azt mondja, hogy a készpénzfizetést pótló vagy kiegészítő földilletmény jövedelméül a terménybeli járandóságok és egyéb szolgálmányok tíz évi átlaga szerint számítandó helyi érték veendő. Ezen világos rendelkezés szerint tehát a föld jövedelme a tíz évi átlagos jövedelem szerint volna felveendő. Ezzel a törvénynyel azonban teljesen ellentétben áll a közoktatási miniszteriumnak az az 1893. évi rendelete, a mely azt rendelte, hogy a tanítói földjövedelem a kataszteri tisztajövedelem szerint vétessék számításba. Én 1893. évi októberben interpellácziót intéztem e miatt az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz. És a miniszter úr válasza akkor meglehetősen megnyugtatóan hangzott. Azt mondta ugyanis a t. miniszter úr, hogy nem azért vette fel a kataszteri tisztajövedelmet, hogy ezen az alapon állapíttassék meg a nyugdíj, hanem csak azért, hogy egy biztos alapon micsoda perczentuális összegnek hozzáadásával lehet a legigazságosabban, a legméltányosabban megállapítani a valódi jövedelmet.

A t. miniszter úr ezen igérete következtében később ki is adatott egy rendelet, mely az illető megyei hatóságokat utasította, hogy a saját megyéjük területén állapítsák meg azon perczentuális összeget, a mely minden esetben a kataszteri tiszta jövedelemhez hozzáadandó lesz a nyugdíjösszegnek megállapítása czéljából. Hát, t. ház, ez meg is történt, és a nyugdíjakat már most a kataszteri tiszta jövedelem alapúlvételével és vidékenkint 10—12% hozzáadásával állapitják meg. Hogy ez a gyakorlatban mily eredményekre vezetett, arra nézve egy konkrét esetet bátorkodom felhozni, a melynek összes íratai eredetiben nálam vannak, és mely a múlt évben fordúlt elő.

Egy tanítónak földjövedelme a kataszter szerint 122 forint 50 krajczár volt, a 10% hozzáadásával 134 forint 84 krajczár, és ez a földterület 15 év óta évi 400 forintért van haszonbérbe adva. Itt tehát egy évi adójövedelemben 265 forint különbség mutatkozik. De, t. ház, mindenki tudja azt, hogy a kataszteri tiszta jövedelem nem a földnek a jövedelme, hanem, hogy az csak a földadó alapja. Azt hiszem tehát, hogy senkisem volna hajlandó birtokát eladni azon az áron, a melyet a kataszteri tiszta jövedelem tőkésítésével számítanak ki. Ha pedig így áll a dolog, úgy az az eljárás, melyet mostanáig is követnek, méltán ad okot sok és jogos panaszra. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

Az akkori közoktatásügyi miniszter úr, gr. Csáky Albin ezen intézkedését azzal indokolta, hogy a közigazgatási hatóságok útján beszerzett adatokban s a különböző vallomásokban oly nagy eltérés volt, hogy nem voltak képesek valódi jövedelmét a földnek megállapítani.

T. ház! Én ebben először is rettenetes szegénységi bizonyítvány látok az illető adminisztrativ közegekre nézve. Mert, engedelmet kérek, ha egész hatósági apparátussal sem lehet megállapítani a föld jövedelmének valóságos értékét, akkor az illető adminisztráczionális közegek sem ítélő, sem számítási képességgel nem birnak.

Arra kérem már most a t. közoktatásügyi minisztert, szerezzen meggyőződést magának arról, hogy a tanítói földek tiszta jövedelme mily módon lett megállapítva az 1893: XXVI. törvényczikk szempontjából. E törvényczikk 6. §-a szintén azt rendeli, hogy a tanitói földek jövedelme a tíz évi átlag szerint állapítható meg. Azt pedig tudjuk, hogy ezekben a kérdésekben a financziális szempont mindig predominál a miniszteriumban. Mikor a tanítói fizetéseknek kiegészítéséről van szó, akkor a valóságos tíz évi jövedelmet, mikor pedig a nyugdíjkérdésről van szó, a mikor adni kell, akkor a kataszteri tiszta jövedelmet veszik számításba. Azt hiszem, ha a fizetéseknek kiegészítése szempontjából a valódi fizetés megállapítása lehetséges a tíz évi átlag alapján, akkor ugyanazon közegek ugyanúgy megállapíthatták volt azt a nyugdíjigény szempontjából is.

Nagyon sok panaszra ad okot, és azt hiszem, hogy méltán, a kántortanítók nyugdíjának és fizetésének megállapítása. Ugyanazon eset forog itt is fenn. A mikor arról van szó, hogy a kántortanítónak fizetése megállapíttassék, vagyis hogy a 300 forint évi minimum eléréséhez mennyi kívántatik még az államkincstár részéről, akkor azt mondják az 1893: XXVI. tcz. értelmében: *(Olvassa.)* »a tanítói fizetés megállapításánál a tanítói és kántori járandóságok együttesen veendők számításba«, mikor azonban arról van szó, hogy a kántortanítónak mennyi nyugdíj adassék, akkor az 1893-iki miniszteri rendelet úgy intézkedik, hogy a szét nem választható fizetésnek csak a felerésze vétessék tanítói fizetésnek.

A ki tudja, hogy a kántortanítók foglal-

Digitized by Google

kozásának mennyivel nagyobb részét teszi a tanítói működés, mint a kántori; a ki tudja, hogy mennyivel fárasztóbb a tanítói, mint a kántori működés: mindenesetre igazságosnak és méltányosnak fogja tartani, a kántortanítóknak azon mindenhol és folytonosan hangoztatott panaszát, hogy tanítói és kántori jövedelmüknek egyszerűen kettéhasítása nagyon igazságtalan és méltánytalan. Nem mondom, hogy ha talán 1/5 részét vennék kántori és 4/5 részét tanítói fizetésnek, ez bár még nem egészen felelne meg a két különböző működés arányának, de mégis a méltányosságot inkább megközelítené, mint az, ha a felét kántori, a felét tanítói fizetésnek tekintik. Nagyon szomorú dolog, hogy a nyugdíjtörvény végrehajtását illetőleg még sok más, okmányokkal bizonyított panaszokkal is találkozunk. Ilyen az úgynevezett utólagos elbírálás, mely abban áll, hogy mikor a tanító nyugdíjáért folyamodik, díjlevelét még egyszer elbírálás alá veszik, jövedelmét még egyszer megbecsülik, s igen sokszor kisebbnek találják, mint azelőtt. Igy aztán, daczára annak, hogy sokkal nagyobb nyugdíjigény után teljesítette évi díjfizetéseit, egyszer csak azzal lepik meg őt, hogy sokkal csekélyebb nyugdíjat kap, mint a mennyire éveken át jogosan számított. S ha még számbavesszük, hogy a nyugdíj, az özvegyi ellátás, segély, végkielégítés stb. iránti kérvények sokszor hónapokig nem intéztetnek el: az állapotoknak oly képét nyerjük, melyet a magyar állam szempontjából valóban szégyelnünk kell.

A ki nem bir érzékkel a mások baja iránt, gondoljon arra, hogy ha egyszer ő is miniszter lesz s aztán miniszteri nyugdíjat fog húzni: ő sem örülne annak, ha valami felsőbb hatalom így kezelné az ő nyugdíjigényét. *(Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.)*

Bármily fontosaknak tartom is e kérdéseket, nem fárasztom tovább a ház figyelmét, hanem áttérek egy más, szintén nagyon fontos kérdésre, a középiskolák átalakításának, nevezetesen az egységes középiskola megalkotásának kérdésére. Sajnálattal vettem ki a miniszter úr beszédéből, hogy ő e kérdést valami sürgősnek nem látja, megérettnek nem tartja, szóval: azt érzem ki beszédéből, mintha ad graecas Calendas el akarná azt odázni. Én nem vagyok vele e kérdésben egy véleményen. Az egységes középiskolák ügyével oly sok fontos kulturális kérdés függ össze, hogy bármily nehézségek állanak is a megoldás útjában, le kell azokat győzni, s az egységes középiskolát minél előbb létesíteni kell. *(Helyeslés balfelől.)*

Már az eddigi fejlődés is oly úton halad, mely mintegy átmenetet képez az egységes középiskolához.

A gimnáziumban a görög nyelv fakultativvá van téve, a reáliskolában mindenki, a ki akar, tanulhat latinul. A gimnáziumban a modern nyelvek, mint rendkivüli tantárgyak fel vannak véve, s ez által a lehetőség meg van adva, hogy arra az ifjak beiratkozhassanak. Nagyon könnyűnek látom tehát az egységes tanterv elkészítését bizonyos, a felsőbb osztályokban megengedett bifurkáczióval, a mely legfölebb a nyelvekre nézve engedné meg az eltérést, úgy, hogy tetszés szerint választva, némelyek a klasszikus nyelvekből, mások a modern nyelvekből, bocsáttatnának az érettségi vizsgára, a többi tárgyakban a tanítás egyenlő és egységes volna. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

De, t. ház, nemcsak ezzel, hanem az iskolák elhelyezésének, valamint a polgári, kereskedelmi és ipariskolák végleges szervezésének kérdésével is összefügg az egységes középiskola kérdése.

Méltóztassanak megnézni, hogy a gimnáziumokban és a reáliskolákban az ifjúságnak aránylag milyen csekély százaléka az, a mely tanúlmányait teljesen elvégzi, és az érettségi vizsgálatig halad. A közoktatásügyi miniszter úr előttünk fekvő jelentésének adataiból például azt olvasom, hogy 1887-ben a reáliskolák első osztályaiban 4834 tanuló volt; 1894-ben, tehát nyolcz év letelte után, mikor ezek az első osztályú tanulók a nyolczadik osztályba kerültek, az összes reáliskolák nyolcz osztályában 339 tanuló volt, tehát 4834-ről leapadtak 339-re. A gimnáziumokban 8712 tanuló közül a nyolczadik osztályba csak 2436 jutott el. Nem bizonyítéka-e ez is annak, hogy az ifjúságnak igen nagy része a gimnáziumokba vagy a reáliskolákba beiratkozik csak azért, mert helyben más iskola nincs; s a helybeli iskoláztatás előnyeit akarja élvezni, részint azért, mert a szülők folytonos felügyelet alatt akarják tartani fiaikat, részint azért, mert az otthonról való eltávozás, az idegen városokban való iskoláztatás nagyobb költségekkel jár, a melyeket az ifjak szülői meg nem bírnak? Mivel tehát helyben nincs más iskola, mint reáliskola vagy gimnázium, belép abba az iskolába és jár négy-öt esztendeig, akkor azután ott hagyja, hogy vagy a kereskedelmi vagy az ipari, vagy gazdasági pályára lépjen. Ennek már most nagyon hátrányos oldala van pedagógiai szempontból. Az ily fiatalság nevelése, tanúltsága mindig tökéletlen és befejezetlen, mert ők egy oly tanterv alapján kezdtek az iskolában tanúlni, a mely nyolcz évi tanfolyamra volt beosztva, s melynek teljes befejezése csak a nyolczadik osztályban történik meg, azután pedig tanúlmányaikat az iskolázás feleidejében megszakítják, s így a tananyag

Digitized by Google

a mely részükre szánva volt, nem nyerte meg a maga teljes tervszerű betetőzését.

Nem volna-e sokkal czélszerűbb ezek részére négy- vagy ötévi tanfolyamokra beosztott tananyaggal biró ipari, kereskedelmi, polgári iskolákat létesíteni, a melyekben négy-öt év alatt elsajátíthatják azokat a tudományos ismereteket, melyekre nekik a gazdasági pályán, ezen a kenyérkeresseti pályán, melyre lépnek, szükségük van, s négy-öt év alatt teljesen befejezett iskolázásban teljesen befejezett és az illető pályára elégséges műveltséget szerezhetnek maguknak. A polgári és kereskedelmi iskoláknak ilyen szaporítása csakis akkor lehetséges, hogyha a sok helyen felesleges s a lakosság igényeinek meg nem felelő középiskolák, kivált a csonka gimnáziumok meg fognak szűntettetni. A megszüntetésre alkalom nyílik ott, a hol — néha kis helyen, alig 5000 lakossal biró községben — két csonka gimnázium is van, vagy pedig gimnázium és reáliskola egymás mellett. *(Zaj. Halljuk! Halljuk! a baloldalon. Elnök csenget.)* Ebből a szempontból óhajtottam volna, hogy a t. miniszter úr határozottabban nyilatkozzék az egységes középiskoláról, mint olyan kívánalomról, melyre minél előbb szükségünk van.

Ha pedig a középiskolák kérdésével foglalkoztam, azzal kapcsolatban még egy kérdésre óhajtom a t. miniszter úr figyelmét felhívni, és ez az internátusok kérdése. Úgy veszem észre, hogy a t. miniszter úr az internátusnak elvben nem ellensége, sőt ellenkezőleg, az egyetemen a filozófiai fakultás mellett kívánja őket létesíteni. Nekem ebben a tekintetben nincs ellentétes álláspontom, de szükségesnek tartanám azt, hogy gondoskodva legyen a gimnáziumok mellett is legalább helylyel-közzel internátusról a vidéken is. Budapesten a Ferencz József-intézet nem felel meg olyan szülők igényeinek, kik azokat a nagy anyagi áldozatokat nem viselhetik; s ép ezért vidéki kisebb és olcsóbb internátusokra volna szükség, nagyobb vidéki gimnáziumok mellett, hová a szülők az ő középiskolába lépő gyermekeiket beadhatnák azzal a nyugodt öntudattal, hogy azok ott kellő felügyelet alatt lesznek, s nem lesznek kitéve a rossz társaság, az erkölcsi és tanúlmányi hanyatlás mindenféle veszélyének.

Most, t. ház, csak ezekre nézve óhajtottam egyet-mást elmondani; a mi pedig a közoktatásügyi tárcza költségvetését illeti, tekintettel azokra a fontos czélokra, melyeknek ez a tárcza szolgál, én ezen alkalommal a költségvetést elfogadom. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Öt perczre az ülést felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést ismét megnyitom.

Perczel Béni jegyző: Hock János!

Hock János: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A mint a költségvetés tárgyalásából látom, a vita irányát a miniszter úrnak székfoglaló beszéde szabta meg és talán vétenék én is a köteles parlamenti ildomosság ellen, ha a jelen felszólalásomban főleg nem e beszéddel foglalkoznám.

Én tehát a jogosúlt kritikának ugyanazon fegyvereivel kívánok élni, a melyeket a miniszter úr vitt bele a küzdelembe, és elfogadom a harczot azon a keskeny téren, a melyet ő programmbeszédében kijelölt és szorosan körülhatárolt. Sőt tekintettel leszek még arra az avance-ra is, a melyet a miniszter úr új állására való tekintettel az idő rövidsége miatt a ház méltányosságától joggal elvárhat. De megvallom, bárminemű enyhe mértékét alkalmazzam is beszédével szemben a kritikának, nyiltan ki kell mondanom, hogy — szerintem — nem elégítette ki azt a várakozást, melyet a magyar kultura legelső tényezőjéhez úgy ez a ház, valamint kint a közvélemény méltán fűzött. Nem a miniszter úr személyének kicsinylése akar ez lenni. Távol légyen tőlem ez a gondolat. Csupán azon helytelen politikai gyakorlat elítélése, mely nálunk a minisztereket a szakképzettségre való tekintet nélkül alkalmazza.

És ezen gyakorlat szálai visszanyúlnak már a régi időbe. Nálunk a politika vezető szempontja sohasem az volt, hogy a legalkalmasabb egyéneket keresték volna ki a tárczák betöltésénél, hanem mindig arra néztek, hogy az illető minő szolgálatot tehet a pártnak. Szóval a pártérdek dominált. Ez volt az oka, hogy e szempontból csináltak és buktattak minisztereket, és a kérdés sohasem az volt, hogy az illető resszort-miniszter minő szolgálatot lesz képes tenni tárczájának, hanem hogy mennyire veszi használt a kabinet.

Most is így történt. A t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr tehetségeiben kétségtelenül erőt nyert a kabinet, de ez, meggyőződésem szerint, a közoktatás ügyének rovására történt. Mert a mint mérnökből csináltak belügyminisztert, a mint főispánból csináltak kultuszminisztert, úgy az ő büntetőjogi szaktekintélyét a kultuszminiszteri tárcza szekeréhez kötötték, s ez ép oly dicstelenül fogja őt meghurczolni, mint a hogy egyszer Ilion falai körül Achilles meghurczolta Hektor holttestét. *(Derültség balfelől.)*

Nem abba a poziczióba helyezték tehát a t. miniszter urat, a hol kétségtelen tehetségeit szakszerűen ki is fejthette volna, és valaki ezt a rendszert akként jellemezte, hogy a mi parlamentünkben az a furcsa gyakorlat kapott

Digitized by Google

lábra, hogy a gömbölyű lyukba szögletes szeget vernek, a szögletes lyukba pedig gömbölyű szeget vernek, *(Élénk derültség és tetszés balfelől.)* szóval soha olyant, a mi beleillik. *(Helyeslés balfelől.)*

Természetes, hogy a feladatok ily összekúszálásából dilettáns kisérletezések eredhettek csupán, és az egyes miniszter urak egyéni jó tulajdonságai sohasem tudják ellensúlyozni a szakértelem készületlenségéből eredő hibákat. Nálunk tehát mindig a közérdek volt az a bontóasztalra kitett holttest, a melyen a miniszter urak kisérleteztek, hogy évek hosszú tapasztalatai után azután praktikus szakemberekké váljanak. *(Derültség balfelől.)* Mert ritka miniszteri kandidátusban volt meg az önbirálatnak az a szükséges mértéke, hogy a szakértelem hiányát magának a miniszteri állásnak előnyeiért előre meg ne bocsássa. *(Derültség és tetszés balfelől. Úgy van!)*

A t. miniszter úr is úgy tett, mint a többi elődjei, a kik úgyszólván váratlanul, mint deus ex machina, csöppentek bele reszortminiszterségükbe, és akkor azután úgy tettek, mint az a mindentudó fiatalember, a ki soha el nem ismerte volna magáról, hogy legyen a világon valami, a mihez nem ért. A mikor egy társaságban kérdezték tőle, hogy hát hegedűlni tud-e, hogyne tudnék, persze hogy tudok. A ház asszonya erre előkeresett egy hegedűt s kérte a fiatal embert, hogy játszszék azon egyet. A fiatal ember egy pillanatra zavarba jött s azt mondta, »asszonyom, én játszani nem tudok«. Mire a háziasszony azt felelte: »Hiszen azt mondta, hogy tud hegedűlni«! — »Hegedűlni tudni tudok, de még sohasem próbáltam meg«. *(Derültség a baloldalon. Egy hang jobbfelől: Régi viccz! Nem helyes a hasonlat!)* Kérem, hogy helyes-e vagy helytelen-e a hasonlat, arra súlyt nem fektetek, de igaz. A miniszter úr kezébe is oly hegedűt adtak, melyen még sohasem játszott s melyet csak a jövőben fog megpróbálni.

Nem pusztán a miniszter úrra értem ezen hasonlatot, hanem, őszintén megvallom, ezt a hibát találtam én gróf Csáky Albin székfoglalójában is.

Az ő nagy talentumát, közigazgatási zsenijét hozzá kötötték a kultúrához, hol eleinte kisérletezett, később alkotni próbált, mert egy talentumos erő becsvágya megköveteli, hogy alkotásokban nyilvánúljon meg; de ha erre a kellő gyakorlat, előkészültség, tájékozottság nincsen meg, munkája rendszertelen és kártékony lesz. Ha nagy tehetségeit ott alkalmazták volna, a hol ki is fejthette volna: a nemzeti fejlődés javára minő előnyöket nyert volna a haza!

Félek, hogy ez a jövő vár a kultuszminiszter úrra is, kinek nagy tehetségeit ezzel az ismeretlen tárczával bénították meg. Megőrli őt is ez a nagy parlamenti őrlőmalom, mielőtt reszortjának még csak masinájába is belenézhetett, mielőtt a gyakorlat, a tapasztalat útján megismerhette volna tárczáját. Ez a kisérletezés csak az ő tudását fogja növelni, de a közoktatásügynek határozottan hátrányára válik, mert a közoktatás nem egy elvont elmélet, hanem szerves élet, melyet ha nem fejlesztenek, stagnálni kezd, s ez egyértelmű magával a visszaeséssel. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Ne vegye tőlem rossz néven a miniszter úr, hogy ilyen sötét horoszkópot állítottam fel jövőjére nézve, de erre, megvallom, megadta a jogot az a székfoglaló beszéd, melyet a napokban tartott. Nem a beszéd szónoki értékére czélzok, sőt még parlamenti hatását sem kicsinylem; én egyszerűen kifogásolom azt a tartalmatlanságot, mely tárgyi tekintetben ezen beszédet a közönséges referáda színvonalára sülyesztette alá. Nem találtam benne egyetlen vezéreszmét, egyetlen kimagasló gondolatot, a mely egy nagyszabású, minden részleteiben átgondolt kultúr-politikát inaugurálna. Ez a beszéd részletkérdések, kicsinyes, apró tartalmú folyó ügyeknek, adminisztrativ dolgoknak felsorolása, a melyek tiszta, áttekinthető közoktatásügyi programmot nem nyújtanak, olyan programmot értek, a mely a faji és nyelvi asszimilácziónak munkáját bevégezhetné, Magyarországon erőteljes kultúr-közszellemet teremthetne.

Madarász József: Ez a közoktatásügyi miniszter feladata!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Ez a feladata, igaza van, és ha ezt a definicziót elmondja, ez már elég!

Hock János: Minthogy általánosságban én sem akarok megmaradni a kritika mellett, áttérek a részletekre s ott fogom kimutatni, hogy a miniszter úr beszéde csakugyan tartalmatlan.

Ez a beszéd az ő felosztása szerint is két főrészből állott: az egyik az úgynevezett egyházpolitikai vagyis kultuszkérdések, — mint a hogy ő nevezte és értette ez alatt az állam és egyház közötti viszony szabályozását, — a másik pedig a közoktatásügyi politika, a mely alatt a népnevelési, a tanügyi, szóval az oktatásügyi feladatokat csoportosította.

Őszintén megvallom, beszéde első részét szerencsésebbnek találtam. Én — a minő hatást rám az a beszéd tett — jogosan hihetem, hogy a miniszter úr a kormány nevében is kijelentette, hogy fel akarja adni azt a szerencsétlen küzdelmet, melyet az egyházakkal és a katholiczizmussal szemben megkezdtek; ki akarja békíteni a főrendiházi ellenzéket, szóval: el akarja ejteni a felekezetnélküliséget.

Digitized by Google

Molnár Béla: Egy szót sem szólt erről!

Hock János: Expressis verbis nem mondta, de Talleyrand szerint arra valók a szavak, hogy a gondolatot eltakarják. S ha keresem az ő szavai hátterében a rezervátát, tisztán látom, hogy a miniszter úr fel akarja adni azt a pontot, mely a még le nem tárgyalt törvényjav s-latban folytonos harczot provokál.

Mi már a miniszter úrhoz e tekintetben több kérdést intéztünk, de ő hallgatott és helyette megvédelmezi a kabinet elveinek integritását Molnár Béla képviselő úr. *(Derültség balfelől.)* Én különben nemcsak a miniszter úr beszédéből okoskodom, hanem Perczel miniszter úrnak tegnap Bonyhádon elmondott beszédéből is, mely csudálatosan egyezik a kultuszminiszter úréval. Ő is úgy nyilatkozott a függőben levő javaslatokról, hogy »a szerkezethez és szavakhoz nem ragaszkodunk, a főczél, hogy törvénynyé váljanak az elvek!«

Nos hát, a ház követelheti, hogy preczizirozza a kabinet, mit értenek a miniszter urak az elvek alatt, mert ezt sem én nem tudom, sem más, még Molnár Béla képviselő úr sem, sőt én előbb fogom megtudni, mint ő. *(Élénk derültség a baloldalon.)*

Én azt hiszem, hogy a miniszter úr e rezervátákkal aranyhidat akar építeni a kabinet visszavonulásának. Mert ha a kormány még a felekezetnélküliséget sem akarja törülni: nem tudom, mi értelme lehet azon csillapító szavaknak, melyeket a miniszter úr a béke helyreállításáról s a kedélyek megnyugtatásáról elmondott. Hiszen politikai akczióval kell békét csinálni s nem orvosi preskripcziókkal; nem gyógyszertárból hozatott gyógyszerekkel kell a kedélyeket lecsillapítani, hanem politikai tettekkel. *(Helyeslés balfelől.)* Már pedig, ha a régi irányt akarják fentartani, csak nem fognak ily kifejezéseket használni, melyeknek akkor semmi súlyuk és értelmük nincs!

Én tehát a szavakhoz való merev ragaszkodás feladása alatt értem a felekezetnélküliség feladását, mert ez volt az az ütközőpont, melyen a főrendiház ellenállása kicsúcsosodott. Ha azonban a miniszter úr csak a kifejezésekben való enyhítésre gondol, akkor azt a reményét, hogy a harcz majd lecsillapúl, nagyon naiv dolognak tartom. Mert ha a Wekerle-kabinet ereje nem tudta megtörni azt az ellenállást: a Bánffy-kabinet tekintélye ugyan nem lesz rá képes. *(Élénk tetszés és derültség a baloldalon.)* Ha a kormány csakugyan akarja a békét, itt kell engedményt tenni, mert olyan czukrosvíz-féle engedményekkel a főrendiházi ellenzéket nem fogják lecsillapítani. *(Mozgás jobbfelől.)*

Ha ezt értette a miniszter úr, én részemről örömmel veszem nyilatkozatát tudomásúl, és üdvözlöm a kormányt új álláspontja alapján, mert én megvallom, hogy én a felekezetnélküliséget sem vallási, sem állami szempontból sohasem tartottam kivánatosnak, sohase is tudtam megérteni azt a kitörő örömet, melylyel úgy e házban, mint a házon kívül köszöntötte azt a közvélemény egy része; nem tudtam megérteni, mert ha a lelkiismeret szabadságának védelméről volna a szó, magam is odaállanék védelmére; de hisz az a törvényjavaslat nem a lelkiismeret szabadságát akarta istápolni és biztosítani. Nem, a felekezetnélküliség javaslata útat akart nyitni a vallástalanságra, *(Helyeslés. Úgy van! a baloldalon. Ellenmondások jobbfelől és a szélső baloldalon.)* hiszen a szervezett egyházak szétbomlására vezetett volna az a javaslat, és ha a vallástalanság . . . .

Madarász József: Seholsem vezetett arra!

Hock János: Bocsánatot kérek, az minden vitán felül álló dolog, hogy az a javaslat szervezett egyházak szétbontására vezetne. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Ausztriában és Németországban arra vezetett?

Hock János: Azt hiszem, t. ház, hogy e kérdésben alig fog tisztázódni álláspontunk, mert hisz ez közöttünk a különbség, s hónapok óta e kérdés felett hiában vitatkoztunk. Én megvallom, hogy én ragaszkodom most is azon nézetemhez, hogy puszta elméleti teóriákért én a szervezett egyházak szerkezetét nem veszélyeztetném; *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* nem veszélyeztetném állami szempontból sem, mert hiszen Magyarországon a lelkiismeret szabadsága nincsen korlátok közé szorítva. Ki az az ember, a kit kényszerítenének valamely egyházi kultusz gyakorlására?

Thaly Kálmán: A katona!

Hock János: Ki az az ember, ki meggyőződését családi körében, otthon szabadon nem vallhatja? Ki az az ember, a ki az ő vallásos hitét bárminő cselekmények alakjában külső szertartásban kifejezni tartozik? Senki!

Thaly Kálmán: A katonák! »Térdre imához!«

Förster Ottó: Helyes! *(Nagy zaj a baloldalon.)*

Thaly Kálmán: Dehogy helyes! Negyedfélmillió protestáns minek térdeljen? *(Zaj. Halljuk!)*

Elnök: *(Csenget.)* Kérem, ne méltóztassanak beszélgetni!

Hock János: Abban csakugyan igaza van Thaly Kálmán képviselő úrnak, hogy a katonákat imához térdeltetik; de hisz a katonaság szolgálati szabályzatához, a katonaság szellemé-

Digitized by Google

hez általában a parlament hozzá nem férkőzhet, mert az ki van véve hatásköre alól.

Thaly Kálmán: Az a baj!

Hock János: És a katonaságnál ép az előírt szabályzatok a legfőbb hadúr tetszésétől függnek, és azt csakugyan megváltoztatni nem lehet.

Thaly Kálmán: A bosnyákoknál elhagyták!

Hock János: Azt, hogy a katonaságot imához térdeltetik, sokkal ártatlanabb dolognak tartom, mint ha az a katona szocziális eszméktől szaturálva, fegyverét a társadalmi rend és a trón ellen fordítja. *(Zajos helyeslés és felkiáltások a baloldalon: Az igaz!)*

Szóval, t. ház, katonai kérdésekkel nem kívánok most foglalkozni, hanem azt mondom, hogy puszta elméletért, szabadsági teóriáért én soha az egyházak szerkezetét meg nem bolygatnám. Mert igaz az, t. ház, hogy elméletekből kiindúlva, sokkal teljesebb függetlenséget és korlátlanságot nyújt az egyéni lelkiismeret számára az, ha ott hagyhat minden köteléket, ha kiléphet minden egyház kötelékéből, ha vallástalanúl, hit nélkül, felekezet nélkül élhet; de ennek konzequenczija azután az, hogy az állami szerkezet kötelékéből is mindenki kiléphet; a községi teherviselés keretéből mindenki kiléphet, mert ez sokkal nagyobb szabadság és az egyik ép oly szabadsági theória, mint a másik. Ennek a társadalomnak a fennállása két oszlopon nyugszik, századokból reánk hagyott örökség ez, melynek helyébe jobbat tenni senkisem tud; az egyik az egyház szerkezete, a másik az állam szerkezete. Nem bolygathatjuk meg az egyiket a nélkül, hogy meg ne ingassuk a másikat; *(Helyeslés a baloldalon.)* nem dönthetjük le az egyiket a nélkül, hogy veszélybe ne sodorjuk a másikat. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* Hiszen még a franczia forradalom sem ment el eddig, midőn a konvent idejében a túlzásokig elment, s kimondotta Danton: »que la terreur soit à l'ordre du jour!« Mikor a fejetlenség úgyszólván lábrakapott és pusztított, még ott sem mentek addig, hogy a vallástalanságot törvényben konstituálják, hanem csak addig, hogy Chaumette felállította tételét az être suprêmejéről, és vallási rendszerében a legfőbb lény szertartásos tisztelete úgyszólván államvallássá volt emelve. Csak az a kormány, mely nálunk a felekezetnélküliséggel tág tért nyitott a vallástalanságnak, az ment el addig, a meddig Biltaud elment, mikor Robespierrenek azt mondta: »Va t'en avec ton être suprême, tu commences m'ęmbêter!« Menj a te legfőbb lényeddel, kezdesz már úntatni!

Ha egy törvényjavaslatot nyújtanak be, s arra a törvényjavaslatra az van írva: »a lelkiismereti szabadság biztosítása«, — én ahhoz szívesen hozzájárúlok; de ha oly törvényjavaslatot nyújtanak be, mely falláczia, mert tartalmában mást rejt, mint a mi homlokára tűzve van, ahhoz én nem járúlok. Mert az a törvényjavaslat nem a vallás szabad gyakorlatáról szól, hanem a vallástalanság szabad gyakorlatáról. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Azonban, ha a t. kormány, a mint én észrevettem, és a t. miniszter úrnak magatartásából most már még inkább észlelem, a felekezetnélküliséget csakugyan törli és elejti, én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy belenyughatom a kormány ezen új álláspontjába. Csakhogy a miniszter úr már nincs ebben a szerencsés helyzetben, mert én kezdettől fogva ezen az álláspónton állok, a miniszter úr pedig csak pár héttel ezelőtt még az intranzigens liberális hírével dicsekedett. Csak pár héttel ezelőtt ebben a házban, tapsok közt hirdette annak ellenkezőjét, a mit most fog hirdetni.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: De nem fogom!

Hock János: Mi indította erre a t. kormányt, azt én nem kutatom, én csak mint jó keresztény, szívből örülök a megtért Saulnak. *(Élénk derültség a baloldalon.)* Hanem, mint politikusnak, van erre egy megjegyzésem. Abba a bizonyos magasabb közéleti erkölcstan kultuszába *(Derültség és tetszés a baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* nagyon nehezen illik be az a politikai frivolitás, hogy egy pár héttel később a miniszteri székből felemelt homlokkal hirdessék annak ellenkezőjét, a mi nekünk a liberálizmus bajnoki czímét megszerezte. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Honnan tudja mindezt?

Hock János: Onnan tudom, mert már több alkalommal voltunk bátrak kérni a t. miniszter urat, hogy nyilatkozzék, vajjon . . .

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Fogok nyilatkozni, fogok, legyen türelemmel!

Hock János: . . . a felekezetnélküliség elejtését érti-e a kormány, s a miniszter úr e kérdésre nyíltan nem válaszolt, holott megtehetné e kérdésre egy felelettel: igen vagy nem?

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Mit akar? *(Zajos . derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Hock János: A miniszter úrnak teljesen igaza van; ő azt mondja, nem értette teljesen kérdésemet. Tehát azt a kérdést voltam bátor föltenni: vajjon a felekezetnélküliséget a főrendeknél feladja-e a kormány, igen vagy nem?

Rosenberg Gyula: Csak nem vár most feleletet?!

Digitized by Google

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Majd válaszolok rá ön után azonnal! *(Egy hang a szélső baloldalon: Most is meghallgatjuk!)*

Hock János: Minthogy a miniszter úr válaszolni fog utánam, azt hiszem, hogy azzal a ház is teljesebb választ fog nyerni.

Ezen elvnek elejtése engemet megnyugtat, de nagyon nehézzé teszi a kabinet helyzetét. Legalább várt volna még ezen kabinet egy pár hétig, míg a dolog élénk emlékezete elmosódik. De ilyen gyors tempóban haladni csakugyan nem illik bele abba a magasabb közéleti erkölcstan kultuszába. Hiszen erről mondja Hamlet: »Oh gonosz hamarság.« Még csak az a bársonyszék sem hült ki, melyen a miniszter urak elődjei az önök tapsaitól is bátorítva hirdették az intranzigens politikát, és íme, most már odaértünk, hogy a miniszter úr nincs tisztában azzal, vajjon igennel vagy nemmel válaszoljon-e. Nem tudja, hogy a kabinet álláspontját hogyan fejezze ki.

Én úgy láttam különben, hogy a miniszter úr egyházpolitikai nyilatkozatát valami jutikus homály födi, és ennek már meg tudom magyarázni az okát. Tisztán látom, hogy még maga a kormány sincsen egészen tisztában azzal, hogy voltaképen az egyházpolitikában mit is fog cselekedni. Ők így gondolkodnak: a kormány mereven fog ragaszkodni mindahhoz, a mit a főrendiház megszavaz, *(Élénk derültség balfelől.)* s a kormány el fogja ejteni mindazt, a mit a főrendiház elejt. *(Élénk derültség balfelől.)* Ezek az elvek nem kétségesek, csak az az egy bizonyos, hogy küzdelembe nem megyünk érte, mert a harcz esélyeit nem tudjuk előre, s mert hiába, jobb az embernek egy élő rókának, mint egy meghalt oroszlánnak lenni. *(Élénk derültség.)* És ez szerintem az a különbség, mely a jelen kabinetet a múlt kabinettől elválasztotta. Én, uraim, politikai ellenfele voltam azon kabinetnek, és vele együtt Szilágyi Dezsőnek is, de be kell ismernem az ő politikai határozottságát, meggyőződésének bátorságát és következetességét. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ő egész ember volt Frangepán jelszavával: »Frangit, sed non flectitur.« Ő — s úgy hiszem, ezt a hasonlatot nem fogja triviálisnak venni — olyan volt, mint egy pusztai bika. *(Általános, zajos derültség.)* Kérem, homéri hasonlat, s ha ezt egy klasszikus tekintélynek egész korszakok gyönyörködtetésére el lehetett mondani, talán nekem is lehet mondani egy példa illusztrálása végett. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mondom, szemben olyan volt, mint az a pusztai bika, a melyik véletlenül a vasutak sineire heveredik, és mikor látja, hogy jön rá a veszedelem, jön rá egy ismeretlen állat, a melylyel tisztában nincsen, hát az első pillanatra megszegi a nyakát és azt gondolja: Én, az a hatalmas bika, a ki eddig a legelőn még minden bikát levertem, ettől az állattól ijednék meg? Vagy én zökkentem ki, vagy az átgázol rajtam! Átgázolt rajta, átgázolt az események erejével, de megállott helyén. Mert az a gárda meghalt, de az a gárda nem adta meg magát. Hanem ez a gárda, úgy látszik, el van tökélve arra, hogy meg nem hal semmi áron, de megadja magát minden áron. *(Zajos derültség és tetszés balfelől.)*

Ezzel az elégtétellel mi tartoztunk, én részemről azt hiszem, tartoztunk a Wekerle-kabinetnek, a mely kabinetre az erő tipusát Szilágyi egyénisége nyomta rá, mert mikor az a kabinet *(Halljuk! Halljuk!)* belement a főrendekkel a küzdelembe, hát úgy cselekedett, mint Toldi Miklós, a ki elrúgta a parttól a csónakot, mert tudta, hogy ebből a küzdelemből élve csak az egyik fog visszamenni; de ennek a kabinetnek a tipusa nem Toldi Miklós, hanem Falstaff, a ki fenhangon mindig azt hirdette, hogy a vitézségnek legelső kelléke az óvatosság. *(Derültség balfelől.)*

Ez az elhatározás lehet az indító oka annak az ingadozásnak is, a melyet a miniszter úr a katholikus autonómia kérdésében elfoglalt, midőn ezt a fontos dolgot érintette. Ha szabad magamat úgy kifejeznem, én szinte egy pillanatra beleláttam a miniszter úr gondolkodásának a masinájába, és tudom az okát adni, hogy micsoda rúgók indították őt akkor, a midőn a katholikus autonómia kérdésében ilyen roppant tág és egyátalán körül nem írt állást foglalt el. Ő, azt hiszem, a kabinet fejével egyetértve, mert hiszen ily fontos kérdésben a kabinet megegyezése is szükséges, a kabinet fejével egyetértve, az autonómia lényegéről igy okoskodtak: A politikai helyzet bizonytalan, az esélyek nem a mi kezünkben vannak, és lehet, hogy a házat mielőbb fel kell oszlatni, mert azt az erőt, a melyet a Bánffy-kabinet önmagában meg nem talál, talán majd egy új választás folytán megnyeri. De ha még fel nem kellene is oszlatni időelőtt a házat, a mandátumok rövid idő múlva lejárnak, és haragusznak a katholikusok is, haragudnak a püspökök is, tehát ki kell őket elégíteni, a katholikusokat az autonómiával, de olyformán, hogy a püspök urak érette meg ne haragudjanak. *(Derültség balfelől.)* De bárminő ok indította is a miniszter urat ennek a kérdésnek a felvetésére, én örömmel üdvözlöm, mert hiszen az az autonómia 25 év óta érik, és gyümölcseit még mindeddig a katholikus egyház élvezni nem tudta. Nem pedig azért, mert az effektuálásnak mindig más útját és módját ke-

Digitized by Google

resték, mint a mely természetes eredményekhez vezetne.

Ez a mód, a mint itt is többször mondták, és a hogy innét a múlt évben is hangsúlyoztuk, a kongresszusnak mielőbbi összehívása, mert csakugyan a katholikus autonómia a katholikusok belügye, és az állam a jus supremae inspectionis alapján csupán annyit tartozik ott tenni, hogy megmondja, minő célok ütköznek állami célokba és feladatokba, és azokat az autonómia keretéből kizárja.

De ha már ezt az eszmét kezébe vette a t. miniszter úr, szépen kérem, ne ejtse el többé, még az esetben sem, ha esetleg a püspök uraknak neheztelését kell a kabinetnek magára vonnia; mert csakugyan nevetséges dolog, hogy az a régóta sürgetett intézmény eddig megvalósúlni nem tudott. A katholikusok óhajtják, az episzkopátusz helyesli, a kormány programmjába veszi, e házban minden oldalról — és hozzáteszem — vallásküloubség nélkül, egyformán sürgetjük, és az intézményt mégsem tudják talpraállítani. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Olay Lajos: Igen, mert a püspökök nem akarják! *(Zaj balfelől.)*

Hock János: Kérem, helyes. Ha van akadály, jogunk van megtudni, miben rejlik az akadály; jogunk van megtudni, kire háramlik a felelősség teljes súlya, és ha a bizalmatlanságon feneklik meg ezen kérdés, jogunk van megtudni, kinek bizalmatlanságán feneklik meg, hogy azután szemébe mondjuk, hogy mi katholikusok mivel szolgáltunk rá e bizalmatlanságra. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Mert minket is megillet az önkormányzat azon joga, melynél fogva egyházi ügyeinket az államhatalomtól függetlenül egyházunk változhatlan tanainak szellemében önállóan kezelhetjük és vezethetjük. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* Vannak az egyháznak oly jogai, melyek a hívő közönséggel megoszthatók. Ne beszéljenek azért nekem itt hierarchikus szervezetről. Ez csak ürügy, kifogás. Ez a hierarchikus szervezet még önmagában nincs ellenmondásban a jogmegosztással, az nem tiltja még, hogy a laikus elem a hitélet körébe bele ne vonassék, hogy a katholikus önérzet istápoltassék. Ez nem mond ellene annak, hogy az egyházi állások, hivatások és méltóságok betöltésénél a laikus elemnek súlya ne legyen, hogy a világi elem egyházi javaink és alapítványaink kezelésében és ellenőrzésében befolyással ne birjon; hogy közoktatási ügyeink rendszerében, vezetésében ez a világi elem ne érvényesüljön; sőt még egyházfegyelmi kérdésekben is érvényesülhet és katholikus alapítványok felállításában és ellenőrzésében is. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Ezeket a jogokat még a katholikus egyházjog szerint is meg lehet osztani, és ott, a hol a kánonjog konczedál, ott a püspöki kar ellenállása csak opportunitás, mert a püspöki kar is ezen kánonjogi alapon áll, és a püspöki karra is a törvény irányadó és nem a testületi szellem és testületi érdek. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Én a világi elemet ily határok között nagyon szívesen látom az autonómiában. Sőt tovább megyek, szívesen látom a világi elem túlsúlyát is. Mert én egy életrevaló, erős szerkezetet akarok, és nem akarom azt, hogy épen a főpapi túlsúly fentartásával az egyes katholikusok beálljanak a püspökök mellé sekrestyéskedni. Jogi szervezetet, korporácziót képzelek, mely bennünket képvisel, mert eddig a katholikusok a kormánynyal, a hatalommal szemben képviselve nem voltak. *(Igaz! Úgy van! balfelől)* Ha a házban egy dolog volt felvetve, és hozzászóltunk, azt mondták, a kormány, vagy a túlsó oldal: honnan vette a mandátumot, ki bízta meg az összes katholikusok nevében beszélni? Ha püspök szólalt föl és a katholikusok érdekében beszélt, azt mondták: ez a hierarchia, ez az episzkopátusz, ez az ultramontán irány! *(Élénk tetszés és derültség balfelől.)* Ha pedig a katholikus egyház feje beleszólt katholikus dolgokba, melyek dogmatikusak és erkölcsi jelentőségűek, és mégis érintik némileg a politikai helyzetet, akkor azt mondták: ez idegen hatalom, annak semmi köze a mi viszonyainkhoz, és igy nem volt soha, a ki képviseljen bennünket. Minden felekezetnek megvolt a maga autonómiája, önkormányzati joga, törvény alapján álló korporácziója, mely joggal képviselhette, joggal felléphetett, mint annak az egyháznak mandatáriusa; de nekünk két évtizeden át nem volt; ez az oka, hogy rajtunk fát vághattak. Igen, sőt minél pozitivebb a püspök urak függése a kormánytól, annál szükségesebb tért nyitni a független világi elem befolyásának, a ki a saját érdekében nem fog paktálni és tranzigálni, hanem meg fogja óvni az egyházat mindenféle jogtalan támadás ellen, bárhonnan jöjjön is az. Hiszen a püspöki kar a kormánytól függő helyzetében ezt sokszor meg sem tehette, mert a kormányt és a püsköki kart bizonyos érdekkölcsönösség kötötte össze. A kormány osztogatta a püspökségeket, a püspök urak pedig a régi jó időkben segítették beliferálni a többséget, melyből a kormány alakúlt. *(Mozgás a jobboldalon.)* Igy fejlődött ki azután közöttük egy csodálatos biologiai kapocs, tudniillik az, hogy a kormány és a püspöki kar időközönként kölcsönösen újraszülték egymást. *(Zajos derültség.)*

Meszlény Lajos: Tisza Kálmán volt a bába!

Hock János: Ezért van nekünk, katholikusoknak, szükségünk az autonómiára.

Digitized by Google

Midőn az 1848: XX. tcz. 3. §-a értelmében a katholikus egyház elvesztette preponderáncziáját, a mely a királynak az apostoli szentszéktől nyert kiváltságain alapúlt, ezzel a katholikus egyház egyenlővé lett az egyenlők közt. És mi nem is kívánunk többet.' De ha egyenlőkké lettünk az egyenlőkkel, megillet bennünket is az egyenlőség azon mértéke, hogy ügyeinket az önkormányzatban magunk kezelhessük. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Hogy pedig a katholikus autonómia konstituálása miként fog történni, azt bizza rá a t. miniszter úr is a kongresszusra. Szerintem önkormányzat csak képviseleti alapon képzelhető, és bizonyára így is fog megalakúlni.

A mit azonban a t. miniszter úr a kongruaalap rendezéséről mondott, . . .

Gr. Zichy Jenő: Az ánkét!

Hock János: Az ánkét rendszerint a miniszteriumok mozgó agyveleje s arra szükségük van. *(Zajos derültség balfelől.)* Ismétlem, a mit a t. miniszter úr a kongrua rendezéséről mondott, — bocsásson meg, hogy őszintén felelek, — de erős tájékozatlanságot árúlt el ebben a kérdésben.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Mi az a tájékozatlanság?

Hock János: Lássa miniszter úr, én nem kívántam, sőt senki joggal erről az oldalról nem kívánhatta, hogy a t. miniszter úr négy nap múlva egy tökéletes programmot adjon. Ez lehetetlen, de annyit megkívánhatunk, hogy a mit abból a székből a t. miniszter úr elmond, az azután a dolgok tiszta és világos áttekintését, ismeretét nyújtsa, mert azok a szavak erős súllyal esnek a kinyilatkoztatás mérlegébe, a menynyiben azokat a szavakat a nagy közönség úgy fogja fel, mint a kormány álláspontját. És ha mi a t. miniszter úr szavaiból kiindúlva, akarnánk tiszta képet konstruálni a kongruaügy szabályozásáról, nincsen az a zseni, a legnagyobb fantáziával, a ki abból egy világos dolgot ki tudna okoskodni. A miniszter úr azt mondotta, hogy öt pont lett vita alá bocsátva: a kegy uraság, a párbér és egyéb szolgálmányok, a stólajövedelem és alapítványok, a görög-katholikus plébániák ügyei és az, hogy az erdélyi státus bevonassék-e a kongrua rendezésébe, és ő Felségének az a kívánsága, hogy a kongruabizottságok ezt megvitassák.

Az ügyben ismét pihenés állt be, de újabban ő Felsége elé terjesztetett a kongrua-bizottság szabályzata úgy a kisebb, mint a nagyobb jövedelmek összeírása végett s mihely ő Felsége ezt helybenhagyja, ő rögtön intézkedni fog az összeírás iránt. Bocsánat! Ez egy nagyfontosságú kérdésnek bizonytalan időre való kitolása és kicsinyes elodázása. Ez a dolog is évtizedek óta vajúdik és bizottságokról-bizottságokra hagyták a kérdést, és úgyszólván egy lépéssel sem vitték előre a megoldás felé. Pedig valóban tarthatatlan a helyzet, midőn Magyarországon nézzük a dúsgazdag katholikus főpapokat és mellettük a nyomorral küzdő alpapság egy részét a melynek kenyere nincs. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Én magam ismertem egy ily szegény felvidéki plébánost, kinek összes jövedelme 315 forint kongruára volt szorítva, s mikor megkérdeztem tőle, urambátyám, tud ebből élni? eszik-e valaha egy kis húst? azt mondotta az ő szeretetreméltó felvidéki dialektusával: »Húst igenis eszek: télen, mikor disznót ölök s nyáron, mikor uraság nyulat lövi.« *(Derültség balfelől.)*

Tehát ha az uraság hajtóvadászat alkalmával nyúlat lő, akkor jutott a plébános asztalára hús.

Botrányos állapotok ezek, melyeken csakugyan segíteni kell. Ezelőtt 160 évvel kezdték rendezni a papi kongruát az 1733. márczius 7-iki királyi rezoluczió értelmében. Ekkor megállapították 150 forintban, tehát a megélhetési minimum akkori időben 150 forintra volt téve. Ez akkor nagy pénz volt. *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)*

A megváltozott életviszonyok és a művelődéssel együttjáró igények folytán természetes, hogy ezt az összeget többé életfentartásra el nem fogadhatjuk. Ez az oka, hogy már Mária Terézia 1770-ben az új plébániák alapításához 300 forint minimumot kötött. II. József ezt megerősítette és az 1790—91-iki tcz. 67. §-a egy országos bizottság kiküldését javasolta, hogy ebben az ügyben terjeszszen elő bizonyos javaslatot. Ez az anket — ez volt az ánkétek őse *(Derültség balfelől.)* — Mitterbacher Dániel püspök vezetése alatt oly tervezetet terjesztett elő, hogy a minimuma a papi kongruának 400 forint legyen, és a hol ez az összeg hiányzik, ott a vallásalap egészítse ki. Csakhogy a vallásalap ezt a terhet nem birta meg. Ez az oka, hogy 1827-ben rendezetlenül maradt a papi kongrua és csak a nyolczadik törvényczikk hozta be a 315 forintos papi kongruát. Jelenleg tehát úgy állunk, hogy a 315 forintos kongrua a törvényes alap, és hogy ez képezi a papi fizetést. Hogy ebből a mi viszonyaink között egy művelt, akadémikus képzettséggel biró osztály meg nem élhet, az tiszta dolog, az természetes. *(Úgy van! balfelől.)* Csak felhivom itt a t. képviselő urak figyelmét épen a tanítók mozgalmára, midőn azzal a 400 forintos minimummal szemben kijelentették, hogy abból nem tudnak megélni és 600 forintos minimumot követelnek, mint exisztencziális minimumot. Ha a tanítóknak igazuk van ebben a kérdésben, — pedig igazuk van, — akkor a papi kongrua

Digitized by Google

emelésének ideje is, azt hiszem, már elkövetkezett. *(Helyeslés a baloldalon.)* Nincsen ország a kontinensen, a hol épen a papi fizetés ilyen aránytalan volna, és a papi kongrua ilyen alacsony volna. Ausztriában egy évtizeddel ezelőtt rendezték a papi kongruát és ezt helyenként, tehát nem egyforma kulcs szerint állapították meg. De még Bukovinában is 1200 forinttól 600 forintig terjed a kongrua. Badenben 1882-ben szabályozták a papi kongruát és 2200 márkától egész 1600 márkáig terjed az. Bajorországban 1872-ben 700 forintról felemelték 900 forintra a papi kongruát. Poroszországban 400 tallér. Csodálatos, hogy épen ez a dúsgazdag magyar katholikus egyház hagyta ilyen inségesen nyomorogni papjait, és vajjon nem ez az oka-e annak, hogy nálunk a katholikus egyház és a katholikus papok anyagi helyzetét furcsán ítélik meg? Miért? Mert a nagy tömeg nem látja a főpapi fény mellett a sötét árnyat, nem látja a fényes főpapi paloták mellett a roskadozó nádverte kunyhót, a selyem és bársony uszály mellett nem látja a szegény papok kopott reverendáját. *(Úgy van! balfelől.)* Pedig ezek egyforma hivatást teljesítenek és csak a jogkörökben nagyobbak és állnak egymás felett. *(Úgy van! a baloldalon.)* Sőt a mik 1827. óta történtek, csak kedvezőtlenek voltak a papi kongruára nézve. Mert azóta a régi kongrua értékét csökkentették részint a papi tized eltörlésével, részint azzal, hogy a papokat az adómentesség alól kivették és a közteherviselés alá helyezték. Ehhez járúl a kegyúri teherviselés elvének ridegebb alkalmazása, sőt a misepénzek csökkenése is. Mindezek a papi kongruát 315 forintra csökkentették. Az 1836 : VI. tcz. pedig hiába rendeli el a papi telkek részére legelő kihasítását, mert némely helyen még most sincsen keresztülvive a tagosítás. Sőt az 1853. márczis 2-iki úrbéri pátens is csak ott nyújt némi előnyt a papi állásnak, a hol azelőtt megvolt a fajzási jog.

Mindezek, t. ház, hozzájárúltak ahhoz, hogy a papi állás némely helyen nyomorúlt existenczia, és hogy a legnagyobb inséggel és a kenyér gondjaival kell küzdeniök a papoknak. És a t. miniszter úr mindezen dolgok után mégis azt mondja, hogy majd intézkedni fog a javadalmak összeírása iránt. Bocsánatot kérek, köszönjük mi ezt a szívességet. Ez körülbelől hasonlít ahhoz a szánalomhoz, mikor a nyomorúlt koldus belép a gazdag bankárhoz alamizsnát kérni és ez azt mondta a szolgáinak: dobjátok ki, mert meghasad a szívem! *(Élénk derültség a baloldalon.)*

Kérem, t. miniszter úr, ezen embereknek már kenyér kell és nem összeírás. *(Élénk derültség balfelől.)* Már ezelőtt tíz évvel megindítottak egy összeírást, de azt elvetették, mert helytelen volt. Tíz év óta mindig írkálnak, de a papi kongruát egy lépéssel sem vitték a megoldás felé. *(Úgy van! a baloldalon.)* A kormányok a püspököktől, a püspökök pedig a kormánytól várták a megoldást. *(Derültség a baloldalon.)* Ez az oka, hogy a két doktor a kezelés metódusára nézve összeveszett egymással, s addig czivakodott, míg a pácziens ki nem szenvedett. *(Derültség a baloldalon.)*

Mindezek után áttérek a kultuszminiszter úr közoktatásügyi politikájára. *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)* Én csak azt sajnálom, hogy abban az egész beszédben nem találtam egy egységes konczepcziót, egy öntudatos összefüggő rendszert, mely a közoktatásügy kiépítéséről, a magyar kultura megalapításáról tiszta és világos képet adott volna. És bocsánat, t. miniszter úr, de a laikus járatlanságnak oly sok dilletantizmusát árúlja el azon apró-cseprő részletekben, a melyek aktaszerűleg kezelendők, a melyek irányeszme gyanánt a parlament elé nem hozhatók, hogy én még azon kis szubsztratumot is, a mi abban a beszédben benne volt, csak a miniszteri referádának tulajdonítom. *(Mozgás a jobboldalon.)* A népoktatás tekintetében, hogy sorban vegyem a miniszter úr beszédét, először is felvet egy nagy gondolatot: a felekezeti iskolák és az állami iskolák viszonyának kérdését. Nagyon helyesen említette, hogy az állami iskolák képezik az eszményt a kulturpolitikus szemében, mert hiszen az állami iskolákkal feltétlenül rendelkezik a kulturpolitikus. Minthogy azonban a felekezetek 14.000-en felül tartanak fenn iskolát, az állam azokat most még a saját erejéből átvenni nem tudja. Helyesen említette, hogy a felekezetek hozzájárúlnak segélyükkel az állam kulturhivatásához, és ezt a kezet visszaútasítani nem szabad. Igaza van a t. miniszter úrnak, de az a megkülönböztetés, a melyet felállított, nem helyes. Ő ugyanis azt mondta, nem az a kérdés, ki tartja fenn az iskolát, hanem az, hogy jók-e azok? Én nyolcz éve vagyok már tagja a képviselőháznak és azóta nem volt kultuszvita, a hol ezt három-négy szónok el ne mondta volna. *(Derültség a baloldalon.)* Boldogúlt Csatár Zsigmondnak volt az kedvencz szójárása, hogy nem az a kérdés, hogy az iskolákat ki kezeli, hanem az, hogy jók-e azok? *(Derültség a baloldalon.)*

Nem ez a szempont tehát az irányadó, ennél van még egy fontosabb feladat: ez a nemzeti szempont. Mindaddig, a míg népoktatásunk keretében az egész vonalon nem állítják be a nemzeti iskolák programmját, addig iskolaprogrammunk nincs. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* A magyarság szellemének kell áthatnia népnevelésünket, kezdve az elemi iskoláktól, mert

Digitized by Google

attól függ e nemzet jövője, ha állami egysége mellett egyúttal befejezheti-e nemzeti egységet. A jövő politikájának teljes erővel kell rávetnie magát ezen feladatra, mert ez a nemzet életképességének egyetlen feltétele. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* Nemzeti irányú oktatásunknak átgondolt, egységes politikai tervezete nálunk évtizedeken át nem volt. Mint Kovács Albert t. képviselőtársam helyesen felemlítette, az 1893. évi XXVI. tcz. a felekezeti iskolák segélyével applikálta legelőször a nemzeti iskola felé való törekvést és ezen törekvés ezen padokról indúlt ki, és ha köztünk más különbség nem volna, mint az oktatás tekintetében a nemzeti politika inaugurálása, már ez maga egy programm, mert ez a nemzet jövője. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Közel 30 évi alkotmányos életünkben tudtunk-e asszimilálni máskép, mint kultúrális úton? És még ezt sem akarjuk erőteljesebben cselekedni? Tudtuk-e asszimilálni az udvart, a hadsereget, a külképviseletet? Sajnos, még a t. magyar kormányt se tudtuk asszimilálni! *(Derültség a baloldalon.)*

Nem az a kérdés a felekezeti iskolában, megfelel-e az a tanügyi igényeknek, hanem az, hogy megfelel-e a nemzeti feladatoknak, hogy az iskolában ne bújjék a felekezetiség köpenye alá a nemzetiségi izgatás, a mely a magyar állam egységére tör. Ha bebújik oda, akkor én azt az iskolát, bármely felekezeté is, biztosítván a felekezet részére a valláserkölcsi tanítást, állami kezelés alá veszem, mert tűrhetetlen, hogy az állam területén oly iskolák legyenek, melyek a magyar nemzetet veszélyeztetik. *(Élénk tetszés balfelől.)* Csakhogy ehhez az alkotás bátorsága is kell, és nem szabad szász paktumokkal tönkretenni a nemzeti jövőt. *(Élénk tetszés balfelől.)* A kis Románia is jobban teljesíti ebben feladatát. Ott egész magyar területek vannak, hol a községekben oly erőszakos oláhosítás folyik, hogy nemcsak az iskolák tannyelve nem lehet magyar, hanem a társalgás nyelvének is oláhnak kell lennie, a gyermek még az utczán sem mer magyarúl köszönni. *(Felkiáltások a szélsőbal felől: Horvátországban is igy van ez!)* De nálunk a nemzetiségi népiskolákban nem mint oktatási nyelv szerepel a magyar, hanem grammatikából közvetett tanmóddal tanítják, tehát úgy, a hogy még felnőtt ember sem bir idegen nyelvet elsajátítani. *(Úgy van! balfelől.)* A tanító a helyett, hogy magyar beszéd- és értelemgyakorlatokat tartana, magyarúl társalogna a gyermekkel, elemeztet egyes mondatokat, hogy mi az alany, mi az állítmány, s a gyermekkel papagályszerűen betanúltat egyes szavakat. Igy az aztán nemcsak nem tanúl meg magyarúl, hanem meg is gyűlöli azt a nyelvet, mely neki annyi hiábavaló fáradságot okozott. *(Úgy van! balfelől.)*

A nemzeti iskolában, hol a magyar szellem biztosítva van, nem a tanító a fő, mint a miniszter úr mondja, hanem az a szellem, a mely ott uralkodik. Ez pedig elérhető a tanfelügyelet deczentralizációjával. Ne tegyünk ki egyeseket kényelmes tanfelügyelői poziczióba, hol kerületük negyedrészét sem tudják meglátogatni, hanem érdemes tanítókat alkalmazzunk kisebb kerületekben, melynek minden iskoláját évenkint ötször is meglátogathatják, s figyelemmel kisérhetik a nemzetiségi szempontokat is. Igy jó avancement-t is biztosítunk érdemes tanítóinknak. Hiába mondja a miniszter úr, hogy minden baj megszűnik, ha hazafias szellemű tanítókat képzünk. De hol képzünk? A nemzetiségi tanítóképezdékben? *(Halljuk! Halljuk!)*

Sőt feltéve, hogy ezeknek a tanítóképző-intézeteknek szellemét, magyarságát a minisztérium tudja biztosítani és garantirozni, még akkor is csak 30 év múlva volnának azok az állások betölthetők, a melyeket jelenleg sok helyütt izgató dászkálok foglalnak el. Ha pedig mi 30 év múlva akarunk csak nemzeti politikával az iskolákhoz hozzányúlni, átgázol rajtunk az idő szelleme, s mi is úgy járunk, mint annak a községnek a lakossága, a mely tűzvész idején, hogy a veszedelmet lokalizálja, távíratilag rendelt Budapestről fecskendőket. *(Úgy van! balfelől.)* Itt gyors segítségre van szükség, és még az esetben is, ha e hazafias szellemű tanítókat rögtön talpra állíthatnók is, mint Varrus egy lábdobbanással légióit, a magyar meg van kötve a tanítótestület működése, az iskolaszéki intézmény által. Mert az egyes községekben, a hol erős nemzetiségi sóvinizmus uralkodik, a mai közigazgatási szervezet úgy át van gyúrva, hogy a bíró, az előljáró és az iskolaszéki tagok szintén sóviniszták és nemzetiségi izgatók. A tanítónak ügyköre ilyen iskolaszékek felügyeletének van alávetve. Sok parasztember, a ki nem tud írni, a ki abszolute képtelen nevét leírni, tagja ezen iskolaszéknek, s ő van hivatva bírálatot mondani a tanító működése fölött. Az ő kötelessége hogy megállapítsa a tantervet, átnézze a módszert, erre megjegyzéseket tegyen, sőt még a tanító elleni fegyelmi ügyekben is eljáró közeg.

Ez a tanítói méltóságot is sérti, és ott, a hol a sóvinizmusnak fészke van, a tanítónak legjobb magyarsága is meg van törve. *(Úgy van! a baloldalon.)*

Megvallom, t. ház, hogy ehhez a dologhoz még hosszasabban is hozzá tudnék szólani, mert én is csak egyes részleteket említettem, de tekintettel az idő előrehaladottságára, ha megengedi a t. ház, mindazokat, a miket még el-

Digitized by Google

mondani akarok, hogy tiszta, egész képet nyújthassak a közoktatás ügyéről, a közoktatás czíménél részletesen fogom elmondani. *(Élénk helyeslés és éljenzés a baloldalon. Szónokot számosan üdvözlik.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Eredeti szándékomtól eltérőleg, mert csak a vita végén akartam azokra a megjegyzésekre, melyeket az általam kifejtett programm ellen a t. képviselő urak felhoztak, válaszolni; mivel azonban nemcsak Hock János képviselő úr, hanem több más képviselő úr is felvilágosítást kért azon nyilatkozatom tekintetében, a melyet a két elintézetlen törvényjavaslatra vonatkozólag tettem, a ház iránt tartozó kötelességemnek ismerem bővebben nyilatkozni, hogy e tekintetben semmiféle kétely fenn ne forogjon. A félreértésre okot — nem akarom mondani félremagyarázásra, — a következő nyilatkozatom szolgált, a melyet szóról-szóra fogok felolvasni: *(Halljuk! Halljuk! Olvassa:)* »Ha a kedélyek izgalmát, az annyira szükséges és kivánatos felekezeti békének érdekében és az országgyűlés másik t. házával a konfliktust megszüntethetjük oly módosításokkal, *(Halljuk! Halljuk!)* melyek az elvek integritását nem érintik, igen természetes, hogy végzetes politikai hibának tartanám a szavakhoz való merev ragaszkodást.«

Már most azt kérdezi Hock János t. képviselő úr, és kérdezik vele együtt mások is, hogy mi az az elvek integritása? Ezt kell megmagyaráznom. De Hock képviselő úr és vele többen nem is várják meg reá a választ, hanem megadják azt önmaguk, és nem valami nemes vagy dícséretreméltó lojalitással, egyszerűen csak azt mondják, hogy ez a nyilatkozat elvfeladást, abdikácziót takar, s ezt variálják a legkülönbözőbb módon. *(Halljuk! Halljuk!)* Pedig ha az elvek integritásának fogalmát, vonatkozással a két elintézetlen törvényjavaslat tartalmára, a magyarázatot az interpretáczió szabályai szerint méltóztatnának megállapítani, ha szívesek lettek volna előzetes ítéletük megállapításánál tekintetbe venni azt, hogy én politikai reputáczióm érdekében előre tiltakoztam azon feltevés ellen, hogy én a lényeget feláldozzam, és hogy magam hivatkoztam az e házban elmondott beszédeimre, melyekből egy passzust az egyik képviselő úr fel is olvasott, és melyben igen pregnánsul van kifejezve az, hogy én intranzigens elemnek mit tartottam az egyik törvényjavaslatnál, a vallás szabad gyakorlatáról szólónál, a mit természetesen ma is magaménak vallok: akkor más ítéletet kellett volna alkotni előzetesen is, mint a milyet úgy Hock, mint több képviselő úr is méltóztatott »orbi et urbi« hirdetni. *(Helyeslés a jobboldalon. Mozgás balfelől.)* Méltóztassanak csak türelemmel lenni. A t. háznak módjában lesz majd látni és megbírálni azokat a módosításokat, s ha ilyeneket az országgyűlés másik t. háza tesz és azokhoz a kabinet hozzájárúl, meg fogja ítélhetni, hogy mennyiben lehet itt abdikácziról, mennyiben lehet itt elvfeladásról szólni. Egyébiránt, a ki ezen két törvényjavaslatnál az elvek integritásának ily komprehenziv összefoglaló tételét használja, mint én használtam, és használta a kormány általános programmjában, az nem valami homályos, hanem tiszta, átlátszó, világos és határozott fogalmat mondott ki. *(Mozgás a baloldalon. Helyeslés jobbfelől.)* Nekem, t. ház, mindenki igazat fog adni, ki a magyarázat szabályait nem akarja a feje tetejére állítani, hogy a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat két igen egyszerű, átlátszó, mindenki által fölismerhető alapelven és oszlopon nyugszik. *(Halljuk! Halljuk!)* Az egyik alapelv az egyéni, a másik a testületi vallásszabadság. Az utóbbi biztosítja a felekezeteknek a törvényben megfelelő föltételek mellett szabad alakúlását. Az egyéni vallásszabadságnak pedig kardinális tétele az áttérés és a kilépés szabadsága. Az áttérés szabadsága az, hogy valaki a bevett, vagy elismert vallásfelekezetek bármelyikéből áttérhet egy másik bevett vagy elismert vallásfelekezetbe, s a kilépés szabadsága az, hogy a bevett vagy elismert vallásfelekezetekből bárki is kiléphet, a nélkül, hogy az állam az annus discretionist elért polgárát arra kényszerítse, hogy valamely bevett vagy elismert vallásfelekezethez eo ipso csatlakozzék. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ez két oly kardinális tétel, a melyekhez én ragaszkodom, és ragaszkodnia kell mindenkinek, a ki a lelkiismeret szabadságával hipokrita játékot nem akar űzni. *(Helyeslés.)* Ezen két kardinális tételből én nem engedek semmit. *(Helyeslés jobbfelől.)* A ki tehát elvfeladásról, vagy abdikáczióról beszél, az kétségtelenül igen helytelenül ítélt, és az elvek integritását egyszerűen félremagyarázta.

Már most azt méltóztatnak mondani, hogy közelebbről mit jelent az egész? Nekem nincs módomban tudni, hogy milyen módosításokat fognak az országgyűlés igen tisztelt másik házában előterjeszteni, de ha például olyan módosítás tétetnék, — nem tudom, hogy ilyent tesznek-e, — hogy a felekezetenkivüliség kifejezése a törvényjavaslatból töröltessék, *(Derültség a baloldalon.)* a mi nem is olyan nevetséges, mint némelyek hiszik, mert a formaváltozásnak is megvan a maga fontossága; a főrendiház olyan tisztelt tagjait, kik az egyházpolitikai javaslatok többi részét, tehát a kötelező polgári házasságot az állami anyakönyvekről szólót is megszavazták, kellemetlenül érintette az, hogy a felekezetenkivüliség expressis verbis jut a törvényben kifejezésre, és törvény-

Digitized by Google

ben szabályoztatik a felekezetenkivüliek jogviszonya. Ezért ha valaki azt indítványozná, hogy a kilépettekre vonatkozólag a jogviszonyok szabályozása rendeleti útra hagyatnék fenn, ehhez, — bár formailag jelentékeny módosítás, — a kormány és a szabadelvű irány hívei hozzá járúlhatnak. Ez még az elvi integritást nem érintené, csak a formában való jelentékeny engedményt képez. De ezzel úgy az elvi integritás épségben van, mint a gyakorlati szükségnek is elég volna téve, *(Zaj a baloldalon.)* mert ez a rendezésnek más módja, de a rendelet szintén hatályos jogforrás, mely rendelkeznék a kilépettek jogviszonyairól, de még sem a törvény foglalkoznék ezzel.

Ábrányi Kornél: Kilépés, ugyan mi az? *(Nagy zaj.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Ábrányi Kornél t. képviselő úr ezen közbeszólására csak azt jegyzem meg, hogy ha meg méltóztatik nézni például az erre vonatkozó német törvényhozást, ott nem találjuk a felekezetnélküliség kifejezését, hanem ott is azt mondják: »Übertritt«, a mi egyértelmű az áttéréssel és »Austritt« — kilépés. »Austritt« alatt értvén azt, hogy az annus discrecionist elért polgár nincs kötelezve valamely bevett vagy elismert vallásfelekezethez csatlakozni. Nem oly nevetséges tehát az, mint a milyen nevetségesnek tetszik föltüntetni, és mindenesetre a formaváltozás is birhat az előtt súllyal, a ki belátja, hogy ma már Magyarországban már csak gyakorlati szempontból sem lehet a felekezeten kívül állóknak jogviszonyait rendezetlenül hagyni. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Határozottan nyilatkozom a másik egyházpolitikai törvényjavaslatra, tudniillik az izraeliták reczepcziójára vonatkozólag is, mert, ha az izraeliták reczepcziójáról beszélünk, akkor arról van szó, hogy nekik is az a jogállás biztosíttassék, melyben a reczipiált vallások általában vannak.

Már most a dolog úgy áll, hogy mi a kérdést fölvetettük, napirendre hoztuk s a törvényhozás elé vittük; és ha mi ebben a törvényjavaslatban foglalt intézkedések, tehát az izraelita vallásúaknak nyújtott jogok bármelyikéből engedünk, nem érjük el azon czélt, a mely előttünk lebeg, mert ha a törvényjavaslatban foglalt jogokat csorbítjuk, az izraeliták inferiórisabb helyzetbe jutnak, mint a milyenben voltak eddig. Ezt izraelita polgártársaink nem érdemlik és bízom a főrendiház bölcseségében, hogy ehhez a javaslathoz változatlanúl hozzájárúl.

Ónody Géza: A kötelességben is vegyenek részt!

Elnök: *(Csenget.)* Ne tessék a szónokot félbeszakítani!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Természetesen fentartom magamnak, t. ház, hogy később majd a többi ellenvetésre is kiterjeszkedjem, a melyeket Hock János képviselő úr ma felhozott; de engedjék meg, — bármennyire előrehaladt is az idő, — hogy ma még két, elég tendencziózusan odaállított támadásra mindenesetre válaszoljak. *(Halljuk! Halljuk!)* Ezek egyike a kongrua kérdése. A képviselő úrnak szokása, hogy felállít egy tézist, egy becsmérlő jellemzést s azután nem bizonyít. Azt mondja: a kongrua-kérdésben ugyan nyilatkoztam, de abban igen nagy tájékozatlanságot árúltam el. Mit mondottam, t. ház, én a kongrua-kérdésre vonatkozólag? Azt mondottam, hogy az összeírási szabályzatot a kongrua bizottság úgy a nagyobb mint a kisebb javadalmasok tekintetében elkészítette. Én úgy találtam a miniszteriumban az előiratok nyomán a status quot, hogy ezt az összeírási szabályzatot ő Felségéhez jóváhagyás végett fölterjesztették, s azt mondottam, hogy ha a szabályzat ő Felségétől jóváhagyva visszaérkezik, az összeírás iránt intézkedem. Már bocsánatot kérek, előbb az első lépést kell megtenni s az összeírás iránt kell intézkedni.

Hock János: Tíz évvel ezelőtt összeírták már!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Kérem, a kongrua-bizottság most fejezte be működését, — bizonyosan a képviselő úr is tud erről, — s az összeírási szabályzat most ő Felsége előtt van; tehát én nem tehettem intézkedést, mielőtt ő Felségétől az összeírási szabályzat vissza nem érkezett. Hát miben árúltam el tájékozatlanságot? Avagy az a tájékozatlanság nálam, hogy nem részleteztem a kongrua történetét, úgy, a mint ő jónak látta azt itt előadni? Hiszen az minden kis brosürben megtalálható, a mely a kongruáról szól, *(Igaz! jobbfelől.)* s én nem akarhattam ezzel a t. házat úntatni, mert én azzal akartam beszámolni, mit akarok én a kongrua-kérdésben tenni, nem a történeti rész elreczitálásával akartam úntatni a házat.

Azután a nemzeti iskolára vonatkozólag tett itt egy nagy hatásra számított megjegyzést. Azt mondotta — »a miniszter egy igen elkoptatott kifejezést használt, a melylyel Csatár Zsigmond is élt, — hogy nem az a lényeges: ki az iskolafentartó, hanem hogy az az iskola jó-e?« — aztán — elismerem, nagy szónoki bravúrral és lelkes páthoszszal — kezdte nekünk magyarázni, hogy »nem az a fő, hogy jó-e az iskola, hanem a fő az, hogy nemzeti-e az iskola, és ha azt nem tudják megalkotni, akkor mi eltéveszthettük az egész irányt, ezért maga a nemzeti iskola megérdemli, hogy programm legyen« stb.

Digitized by Google

Hát mit mondottam én, t. ház, programmom előadása alkalmával? Azt mondottam, hogy *(Olvassa:)* »az iskola lényegére nézve nem az a kérdés, hogy ki az iskolafentartó, hanem az a kérdés, hogy jó-e az az iskola, az a kérdés, hogy a kor színvonalán áll-e az az iskola, az a kérdés, hogy a magyar állameszme követelményeinek megfelel-e.« S az utóbbira nézve iparkodtam néhány módot is megjelölni, melyekkel a magyar állameszme követelményeinek is meg lehetne felelni. Elismerem tehát, t. ház, hogy brillansul beszél a t. képviselőtársam és jobban el is tudja takarni gondolatait, mint én a magaméit, mert ő sokat tud a szóvirágok mögé rejteni. *(Derültség. Úgy van! jobbfelől.)* Hanem az ily brillans szónoklat mellett nála mindig ott van — az a nem épen lojális módszer, — hogy a megtámadott ellenfelének állításából a felét kiszakítja a többit teljesen elhallgatja. *(Tetszés. Igaz, igaz! jobbfelől.)*

Ez a nem utánzandó módszer jellemzi őt, és ebből méltóztassék megítélni Hock János t. képviselő úr egész támadását. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: T. ház! A holnap 10 órakor kezdődő ülés napirendjére a vallás- és közoktatásügyi költségvetés folytatólagos tárgyalását tűzöm ki.

Az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 20 perczkor.)

418. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 29-én, kedden,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Pénzügyi bizottság jelentése az indemnity meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat tárgyában. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: B. Bánffy Dezső, Perczel Dezső, Lukács László, Dániel Ernő, Wlassics Gyula, b. Fejérváry Géza, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést ezennel megnyitom. A mai ülésben a jegyzőkönyvet gr. Esterházy Kálmán jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett szólókat Josipovich Géza jegyző úr, az azok ellen szólókat Papp Elek jegyző úr fogja jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni a múlt ülés jegyzőkönyvét.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző *(olvassa a január hó 28-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs senkinek észrevétele, a jegyzőkönyv hitelesítve van.

Elnöki bejelentés nincs.

Josipovich Géza jegyző: Hegedüs Sándor, a pénzügyi bizottság előadója!

Hegedüs Sándor előadó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Van szerencsém a pénzügyi bizottság jelentését (Iromány 790.) az 1895-ik év első két hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1894. évi XXXIV. tcz. hatályának az 1895. évi április hó végéig való kiterjesztéséről szóló (Irom. 789.) törvényjavaslat tárgyában tisztelettel benyújtani.

Kérem a t. házat, méltóztassék a jelentés kinyomatását és az osztályok mellőzésével annak idején napirendre tűzését elhatározni.

Elnök: A jelentés kinyomatása és szétosztása elrendeltetik; napirendre tűzése iránt annak idejében a t. háznak javaslatot fogok tenni. Következik a napirend tárgya: a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1895-ik évi költségvetésének (Irom. 716) folytatólagos tárgyalása.

Mielőtt erre rátérnénk, meg kell jegyeznem, t. ház, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy Papp Elek jegyző úr akadályozva lévén megjelenni, a javaslatok ellen szólók jegyzékét a mai napra Hock János képviselő jegyző úr fogja vezetni.

Hock János jegyző: Hévizy János!

Hévizy János: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nézetemmel — azt hiszem — nem

Digitized by Google

állok egyedül ezen házban, ha azt mondom ki, hogy a nemzetek és népek létföltételeinek megteremtésében és megvédelmezésében a legerősebb, a legnagyobb fontosságú fegyver a kultura. *(Helyeslés.)* Maga a t. előadó úr e vitát bevezető beszédében kijelentette, hogy a magyar nemzet jövője attól függ, hogy mennyiben tudja megelőzni a nemzetiségeket a közművelődésben. Hozzátehetem még azt is, hogy a magyar nemzet jövője attól is függ, hogy a szomszéd kulturnemzetek művelődését hogyan, mily mértékben tudjuk nyomon követni, ha már egyáltalában meg nem előzhetjük.

Ha már a közművelődés és ezzel együtt a közoktatásügy ily nagyfontosságú, akkor igen természetesnek fogja találni a t. ház, hogy az ellenzék a vita mai ötödik napján sem fáradt bele a közoktatásügy tárgyalásába és teljesíti kötelességét abban az irányban, hogy a t. miniszter úr által felállított programmot és a jelentés adatait bírálata tárgyává teszi. E kötelességemnek akarok én is megfelelni, a midőn felszólalok. Felszólalok pedig olyformán, hogy egyenesen a közoktatásügyre térek át, a helyett, hogy hosszasan foglalkoznám a t. közoktatásügyi miniszter úr egyházpólitikai programmjával. Erre nézve megjegyzéseimet röviden majd beszédem végén fogom megtenni.

T. ház! A közoktatásügy bölcsője a kisdedóvás. Nem szükséges ebben a házban azt hangoztatnom, hogy mily fontos feladat úgy nemzeti, mint társadalmi szempontból az apró lelkeknek a gondozása. Ezt az ügyet fejlesztenünk, ezt az ügyet ápolnunk nem utolsó kötelesség. Nem szólok arról, hogy hány kisdedóvó-intézettel rendelkezik ma Magyarország, hiszen, mint a jelentés mondja, úgyis csak az idén fogják fejleszteni ezt az intézményt fokozottabb mértékben.

Arról sem szólok, hogy hazánk tizenkétezret kitevő, vagy azon felül való községei közül hány bir óvóintézettel, de nem hunyhatok szemet azon tény előtt sem, hogy a kisdedóvók száma a szükséglethez képest kevés.

Manapság van az országban 12 kisdedóvóképző-intézet. Ezek közül csak három állami s a tizenkettőből is egy németnyelvű.

Méltóztassanak visszagondolni a jelentésnek ama kijelentésére, hogy fokozottabb mértékben fogják felállítani a jelen esztendőtől fogva a kisdedóvóképző-intézeteket, és méltóztassanak ugyanakkor elképzelni, hogy az a tizenkét óvónőképző hogy fogja ellátni vezetőkkel a keletkező új intézeteket?

Én úgy hiszem, t. ház, hogy igen rossz benyomást tesz e háznak minden tagjára az, ha tapasztalja, hogy Magyarországon még a tanítás legalsóbb fokán is találkozunk azon sajnálatos jelenséggel, hogy a tanító- vagy óvóképzők között találkoznak olyan intézetek, melyek nem az államnyelvet használják, tehát melyek nem az állami közszükségletből folynak és ezáltal nem a nemzetnek tesznek szolgálatot.

Én az oktatásnak legalsó fokán is elvárnám, hogy olyanokat ne alkalmazzon és ne hagyjon alkalmazni a magyar tanügyi kormány, a kik a magyar állam nyelvét nem kezelik teljes szabatossággal.

A jelentés, t. ház, arról emlékszik meg, hogy 501 óvóintézet emeltetett már különböző fokozatokban a múlt évben; ezzel szemben az óvószemélyzet szaporúlata csak 449. Ezt az ellenmondást látszólagosnak jelenti ki a jelentés, mert ennek mindenre van megjegyzése, mindenre van takarója.

Madarász József: Kibuvója!

Hévizy János: Azt mondja ugyanis, hogy ez a látszólagos ellenmondás abból a körülményből állott elő, mert a múlt időkben nem volt elég óvóképző-intézetünk és többen sereglettek az óvónői pályára, elhelyezést pedig ezen intézetekben nem tudtak nyerni, így tehát visszavonúltak az egyes családokba, és ott maradtak, másrészt pedig alkalmaztattak az egyes óvónők mellé segédóvónőknek, és mikor azután az óvóintézetek megszaporodtak, ezen segédóvónők önállósíttatván, ezen intézetekben alkalmaztattak. Ez azonban, nézetem szerint, a létszámon nem változtatott, mert ezek az óvónők, ha segédóvónők voltak is, előbbeni állomásukban épen úgy benne voltak az óvónői létszámban, mint azután, mikor önállósíttattak.

De fogadjuk el a jelentésnek ezt a magyarázatát. Ha teljes erővel megindúl az óvófejlesztés az idén, ismét csak arra mutatok vissza, hogy honnan fogja ellátni vezetőkkel ezen fejlődő új óvókat a tanügyi kormány, mikor nem reflektálhat még a segéd-óvónőknek önállóvá tételére sem?

Nézetem szerint tehát itt elsőrendű feladat az óvónőképző-intézetek szaporítása. Nem tartom feleslegesnek újból figyelmeztetni a t. miniszter urat arra sem, a miről már Hock János t. képviselőtársam is megemlékezett, — és ez sajnálatos jelenség, — hogy az óvó-személyzetben már is vannak olyanok, a kik egyáltalában nem tudnak magyarúl, és 93 van olyan, a ki csak kevéssé ismeri a magyar nyelvet. Ezt az állapotot nem lehet tovább tűrni, és én nagyon csodálkozom azon, hogy az összes európai kormányok között egyedül a magyar kormány az, melyet folytonosan ösztökélni kell arra, hogy a nemzeti követelményeknek eleget tegyen. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Hiszen mi nem akarunk itt Babiloniát,

Digitized by Google

hanem egy magyar nemzeti államot alkotni. Egy magyar nemzeti államnak pedig feltétele az, hogy magyar nyelven beszéljen az államnak minden alkalmazottja, magyar nyelven beszéljenek azon felekezeti alkalmazottak is, a kik a közoktatásnak szolgálatába állanak. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Madarász József: Úgy van, de Bécsben nem engedik meg!

Hévizy János: T. ház! A népoktatásnak államosítása nem először hozatott itt e házban szóba, azt hiszem, nem is utoljára. Azon párt részéről, a melyhez tartozni szerencsém van, követelték már azt régebben és követelni fogják a jövőben is. Én is azt tartom, t. ház, hogy a magyar nemzeti államnak garancziáit leginkább biztosítja az állami oktatás, és az államnak joga is van ilyen intézetek felállítására; hanem mégis azt gondolom, hogy az állam a saját érdekei ellen cselekednék akkor, ha félretolná a közoktatás teréről azokat a folyton buzgó egyházi forrásokat, melyek a saját czéljaikkal mindig össze tudták egyeztetni az egységes magyar nemzeti állam követelményeit. Azt tartom, t. ház, hogy a magyar kormánynak nem lehet az a feladata, hogy egyes ilyen erőforrásokat visszaszorítson, tisztán azért, hogy az iskoláknak más jelleget adjon, hanem az a feladata, hogy a meglevőket igyekezzék beleszorítani a magyar nemzeti állam szolgálatába; ha pedig ez nem megy, akkor vegye kezébe az iskola kulcsát.

Én, t. ház, úgy gondolnám, hogy a magyar tanügyi kormány előtt egy vezéreszmének kellene lennie, és kell, hogy ez eszme ott lebegjen előtte: beleplántálni mindenkibe már kisded korában és továbbfejleszteni a fejlődés összes fázisain át azt, hogy a magyar állam minden szülötte, minden Magyarországon élő egyén ezen magyar államnak nemcsak lakosa, hanem egyszersmind kötelességekkel és jogokkal felruházott polgára; megtanítani őt arra, hogy ő ennek a magyar nemzetnek tagja, habár édes anyja más nyelven szólott is hozzá; felvilágosítani a felől, hogy az anyanyelv mellett a nemzet nyelvét megtanúlni, elsajátítani polgári kötelessége. *(Helyeslés a balés szélső baloldalon.)* A hol az egyházak és az iskolafentartók nemes intencziókkal vannak eltelve, de erőiknek fogyatékossága mellett nem bírnak eleget tenni az állam követelményeinek, ott az államnak feladata, hogy ezeknek segítségére siessen, és kezetfogva velük, állandó fészket alkosson a magyar közoktatásnak. A hol azonban rosszakaratra talál a tanügyi kormány, ott teljes szigorral járjon el, mert a hol 26—30 éven át nem boldogúlhattunk tanáccsal és kalácscsal, úgy gondolva, hogy ott — bocsánat a kifejezésért — helyénlevő leszen megpróbálni virgácscsal. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Ne kicsinyeljük a felekezeti működést a közoktatás terén, mint az igen divatossá vált e házban. Vannak ugyanis a mi felekezeti iskoláink között olyanok, a melyek minden tekintetben kiállják a versenyt az állami iskolákkal; vannak azonban nagyon rosszak is. Ezekre csak két sors várhat: vagy megjavítani a régi kezekben, vagy kivenni kezükből az iskolát és újakat állíttatni helyükbe az állam által.

Ámde ilyen nagy czélok elérésére mindenek előtt pénz kell, és pedig nem annyi, mint a mennyi a költségvetésbe föl van véve; pénz nélkül, anyagi erők nélkül, a mi összes vitatkozásaink a közoktatásügy felől, a mi összes tanácsaink, panaszaink tisztán akadémiai értekezések értékével birnak, de orvoslást nem fognak nyerni. És nem az a kérdés, a mivel annyit dicsekedett a t. előadó úr a bevezető beszédében, hogy tudniillik a közoktatási költségvetés a régi szomorú helyzetéből mennyire kivergődött, úgy hogy három millióról kilencz és fél millióra emelkedett a rendes kiadásoknál; nem ez a kérdés, hanem az, hogy elég volt-e a múltban, elég volt-e azóta, és elég-e a jelenben? *(Egy hang balfelől: Sohasem volt elég!)*

Hát, t. ház, az előadó úr azt állította, hogy igenis a magyar nemzet mindig eleget áldozott a közoktatásügyre, a kulturára. A valóság nem az, hogy a nemzet eleget áldozott, hanem az, hogy a nemzet eleget áldozott volna, hogy ha a magyar nemzeti kormány és a t. többség ezt az áldozatkészséget meg nem akadályozza. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Többen említették, hogy még mindig fél millió gyermek nem részesül nálunk az oktatás áldásában. Azt talán az előadó úr is megengedi, hogy a gyermekek nem azért nem járnak iskolába, mert nincs hozzá kedvök, hanem legnagyobb részt azért, mert nincs iskola, a melybe járjanak. Hogyan mondhatni tehát, hogy eleget áldozunk a közmívelődésre, a mikor fél millió gyermeknek ábéczés könyvet sem tudunk kezébe adni. Ha a többség és a t. kormány, nem követve elődei példáját, több érzéket fog mutatni a nemzeti közoktatás iránt: mi a közoktatásügyi budget tárgyalásakor nem fogjuk markunkat összeszoritani, hanem kinyitni.

A jelentés 16.942 népiskolai intézetet mutat ki Magyarországon. Nagy szám, s egy év alatt mégis 36.000-rel növekedett az iskolába nem járók száma. S valósággal ijesztő, hogy ugyanennyi idő alatt csak huszonöt új népiskola nyilt meg. E két szám sehogy sem áll egymással arányban. S ily elszomorító adattal szemben nem tudom, mily lélekkel állíthatja az előadó úr, hogy eleget áldozunk a közoktatásra.

Digitized by Google

A jelentés a baj egyik főokának azt tartja, hogy egyrészt vannak szegény és kevésbé népes községek, melyek a maguk erejéből nem birnak iskolát felállítani; másrészt vannak olyanok, a hol nyelvi és felekezeti tekintetben a lakosság nagyon meg van oszolva, s egymásra roppant féltékeny. A magyar államnak épen e helyeket kellene elfoglalnia. Az a szegény nép, az a kevés lélekszámmal biró község, mely iskolát állítani nem bir, örömmel fogja üdvözölni az állami oktatót is. Ott pedig, a hol felekezeti féltékenység uralkodik, s a felekezetek nem akarnak megválni zúgiskoláiktól, a törvény szigorú intézkedésére van szükség, hogy a zúgiskola állami iskolával helyettesíttessék. Benne kellett volna lenníe a jelentésben, melyet ugyan nem a t. miniszter úr alatt szerkesztettek, hogy már e községekre nézve megtörtént az intézkedés állami intézet létesítése iránt.

A tanítói karban ezren fölül vannak, a kik egyáltalában nem tudnak magyarúl. Még ez kevésbbé szomorú, de az már igazán megbotránkoztató, hogy ezren felül vannak, a kik tudnak magyarúl, de még sem tanítják e nyelvet. Erre is van mentsége a jelentésnek. Azt mondja: a tanítók, nem lévén alkalmuk a nemzetiségi területeken a magyar nyelvet gyakorolni, elfelejtették a magyar nyelvet, tehát nem képesek azt tanítani. Ha egy tanító, a mint megtanúlta a magyar nyelvet, elkezdi azt az iskolában tanítani, e foglalkozása közben nem felejtheti el azt a nyelvet, sőt egy kis kitartás, egy kis szorgalom, és egy kis fáradság útján pár év múlva egész társalgási kört gyűjthet maga körül az ő tanítványaiból. Ezt tehát nem lehet mentségül felhozni.

Abban látom én a hibát, t. ház, hogy azok a tanítók nem hogy nem tudnak, de nem akarnak magyarúl tanítani és beszélni. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* A tanfelügyelők csekély száma mellett az ellenőrzés nem is veszi észre ezeket a bajokat sok helyütt, ha pedig észre veszi, az állam az ő végrehajtó hatalmát nem érvényesíti velük szemben. Szinte felháborítja az embert, mikor olyan panaszokat olvas, mint a milyenek bentfoglaltatnak abban a jelentésben, a melyet a temesvári közigazgatási bizottság elé terjesztett az ottani tanfelügyelő: Sebesztha Károly. *(Halljuk! Halljuk!)* Még e hó folyamán, körülbelől 10-ikén tartatott az a közigazgatási bizottsági ülés, a melyen Sebesztha Károly ezt előterjesztette. Statisztikai adatok alapján mutatja ki, hogy a románok iskolázása nálunk milyen alatta van az országos átlagnak, a mi egyrészt a nép szegénységének, másrészt a vezetők ingerencziájának tudható be. A megye területén működő tanítók közül 148 nem tud magyarúl. Ebből 94 román tanító, tehát 201 tanítóból csupán 20% tud valamicskét az állam nyelvéből. 82 román iskolában magyarúl vagy egyátalában nem, vagy nagyon kevés eredménynyel tanítottak. Igy esik meg azután sok helyütt az a visszás dolog, hogy a román gyermekek alig pár mondatot tanúlnak meg magyarúl, ellenben a velük járó német, vagy szerb ajkú gyermekek tökéletesen megtanúlnak románúl. Ily gyermeket 200-at mutat ki a tanfelügyelő jelentése.

Azt gondolom, t. ház, hogy nem panaszkodnia, hanem tennie kell itt az államnak. *(Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)* Fokozottabb mértékben igyekezzék a kormány a törvényt végrehajtani, azután pedig, ha ez nem használ, állami iskolák felállításával segítsen a bajon.

Ne késsék azután a tanítói fizetés minimumát meghatározó törvény végrehajtásával sem a közoktatásügyi kormány, mert az még ma sincs végrehajtva. Nem kevésbbé megbotránkoztató volt az, midőn a múlt év második felében, olvashatta mindenki, hogy egy nagy alföldi városnak tanítója a csőszi állásért folyamodott, mert a csősznek fizetése nagyobb volt, mint a tanítóé. Akkor még nem hozták meg a tanítói fizetések rendezéséről szóló törvényt. És ne csak az állami intézeteknek nézzünk utána, mert hiszen nem is azok részére készült az a törvény, hanem a felekezeti intézetek számára. Nézzük azt, hogy a felekezetek nem teszik-e ölbe kezüket, s hogy vajjon a törvény végrehajtásának megfelelnek-e, és hogy mi akadálya van, hogy a törvény mindeddig végrehajtva nem lett. 300 forint oly csekélység, t. uraim, hogy igazán csodálja az ember, hogy akad az intelligens pályára termett ember, a ki vállalkozik a tanítóságra. Mit várhatunk azután attól a tanítótól, a ki még ezt a csekélységet sem kapja meg.

Ha valóban komolyan akarunk a helyzeten javítani, akkor nem szabad a tanítók anyagi érdekeit elhanyagolnunk. Akkor nekünk másodsorban — mert először a szellemi téren — az anyagi téren kell őket istápolnunk.

Azt is figyelmébe ajánlom a t. miniszter úrnak, hogy a fizetésrendezésről szóló törvény nem lehet olyan törvény, mint az általuk állandónak és megváltozhatatlannak hirdetett 67-iki kiegyezés, s azt hiszem, hogy e törvény megváltoztatásával nem szabad e század határain túl várni.

A felekezeti tanítók hiányáról panaszkodnak; a jelentés pedig azt mondja, hogy a 70 tanítóképző-intézet fölös számmal nem termel tanítókat s nincs túltermelés. Normális viszonyok közt a tanítóképzők működésének ez az eredménye nagyon is örvendetes volna, de ha figyelembe veszszük azt. hogy fokozottabb mértékben

Digitized by Google

kell a népiskolákat fölállítani különösen nemzetiségi helyeken, akkor ezek a tanítóképzők elégtelenek arra, hogy elég tanítóval szolgáljanak a tanügyi kormánynak, de elégtelenek arra is, hogy a felekezeteket ellássák, pedig én azt hiszem, hogy a tanügyi kormánynak épúgy szívén kell, hogy feküdjék a felekezeti oktatás ügye, mint az állami oktatás, mert ez a kettő egy czélt szolgál. Ilyformán a tanítóképzők szaporításának szüksége csakugyan beállott.

A tanfelügyelői intézmény segítségére adott iskolalátogatóktól én sem várok sokat, miként a t. miniszter úr sem, mert az officium nobile manapság már nem olyan, mint régen volt. Manapság már ritkán akad ember, ki a maga dolgát elhagyja másért. De azután azok az iskolalátogatók olyanok, hogy legnagyobb részük annyit ért az iskolák dolgához, mint — köznyelven mondva — a hajdú a harangöntéshez.

Maga a kormány is elismeri, hogy a tanfelügyelői intézmény nem képes ellátni a maga teendőit. Ebből az következik, hogy a tanfelügyelői intézményt meg kell változtatni és a tanfelügyelőket szaporítani, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* és pedig leghelyesebben úgy, a mint azt a közoktatásügyi bizottságban Bánó József t. képviselőtársam javaslatba hozta: a járási tanfelügyelők szervezésével. *(Helyeslés a bal- és szélsőbalon.)*

A mi a polgári iskolát illeti, erről az intézetről ma igazán nem tudjuk, hogy micsoda; csak azt tudom róla, hogy egy félbemaradt intézmény, a mely annak idejében azért lett fölállítva, hogy levezető-csatornául szolgáljon a középiskola túltömöttsége ellenében s a tanfelügyelő felügyelete alá helyeztetett. Ez azt mutatja, hogy népoktatási intézmény, de középiskolai bizonyítványnyal egyértékű bizonyítványokat állít ki, mert a ki a polgári iskolából át akar lépni a gimnáziumba, tisztán csak a latin nyelvből kell neki pótolni tanúlmányait, épúgy, mint a ki a reáliskolából akar átlépni a gimnáziumba. E tekintetben tehát azt mondhatjuk, hogy középiskolai intézmény.

Mikor a tanítóknak és tanároknak fizetésrendezését állapítottuk meg, akkor a polgári iskolai tanárok több fizetést kaptak, mint a mennyit a tanítók, s kevesebbet, mint a középiskolai tanárok; ilyenformán azután a nép- és középiskola között úgy függnek, mint Mahomed koporsója a levegőben. Igen helyeslem, t. ház, hogy a t. miniszter úr azt a kijelentést tette, hogy a polgári iskola mai állapota tűrhetetlen. Az okát ugyan nem mondta meg, bár szerettem volna ugyan tudni, és érthető is az én kiváncsiságom, hogy ezen szavakba foglalt reformszándék milyen irányt fog követni?

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Visszaadni eredeti rendeltetésének.

Hévizy János: Itt az ideje, t. ház, hogy csakugyan czélszerűbben helyeztessenek be közoktatásügyi rendszerünkbe a polgári iskolák. Nem térhetek azonban ezek felett napirendre mindaddig, a míg a t. miniszter úrnak egy, a tanári karra sérelmes dolgot föl nem említek, és arra a t. miniszter úr jóakaró figyelmét föl nem hívom. Adataimat, t. ház, egy polgáriskolai tanárnak hozzám intézett jelentéséből veszem.

A tanügyi kormány a fizetési rendezésről szóló törvényjavaslathoz csatolt táblázatos kimutatás szerint a felsőbb nép- és polgári iskolák tanárai fizetésének rendezésére és javítására akkor 52.740 forintot vett fel a költségvetésbe, a mely összeg a táblázat szerint úgy lett volna akkor 517 felsőbb nép- és polgári iskola közt elosztandó, hogy a fizetés rendezéséről szóló törvény életbelépésekor lett volna 18 rendes tanárnak 1000 forint, 164-nek 900, 163 nak 800 forint fizetése. Mint méltóztatik látni, a 900 és 800 forintosok meglehetős egyforma számban voltak kontemplálva.

A segédtanárok közül kaptak volna 58-an 700, 57-en 600 és még egyszer 57-en 500 forintot. Úgy hiszem, t. ház, hogy ezen szabályzatban azért volt az arány ily részletesen megállapítva, hogy az irányadóúl szolgáljon akkor is, a mikor már a polgári és felsőbb népiskola tanárainak száma meg lesz szaporítva, hogy tehát a tanárok a jövőben is ily irányban osztassanak meg az új fokozatokban. Mégis az 1893. január 20-án megjelent rangsorban azt találjuk, hogy a polgári iskolai tanárokra vonatkozólag a szabályzati arányt a miniszterium egyenesen félretette, és a helyett egészen önkéntes beosztással él a miniszterium szakközege, vagy maga a miniszter úr. 18 rendes tanár helyett csak 9 jött a X. fizetési osztály 1000 forintos fokozatába, 164 helyett 45 jutott 900 forintosba és 163 helyett 305 a 800 forintos fokozatba. A segédtanítók természetesen szintén ily pórúl jártak.

A jelenlegi beosztás még szánalomraméltóbb helyzetet mutat fel, és sokkal távolabb áll attól az aránytól, a melyet az eredeti táblázatos kimutatás felállít. A IX. rangsor utolsó vagyis 1100 forintos fokozatában van 57 igazgató és 7 rendes tanár, vagyis 10·40 százalék, a X. rangsorozat ezer forinttal 1·14 százalék, előbb 1·92 százalék, 900 forinttal 7·31 százalék, előbb 8·60 százalék, 800 forintos 56·26 százalék, előbb 58·38 százalék. Tisztán ennél a harmadik fokozatnál van némi javúlás.

Ezen összehasonlításból méltóztatnak látni, hogy a polgári iskolák tanárain ily önkényes beosztással csakugyan sérelem ejtetett, mert ha

Digitized by Google

a törvényhez csatolt táblázatos kimutatás megállapította az arányokat, méltóztassék azt be is tartani. Vagy talán azon táblázatos kimutatás az akkori időben csak a t. ház kápráztatására volt bemutatva? Nem! Felkérem azért a miniszter urat, hogy ez ügyben tájékoztassa magát közegei által és nyugtassa meg azokat az anyagi helyzetükben és önérzetükben is sértett polgári iskolai tanárokat azzal, hogy a táblázat eredeti arányait állítsa vissza. *(Úgy van! Helyeslés a szélső baloldalon.)* Hiszen a törvény intenciója nem lehet más, mint hogy a tanárok arányosan osztassanak be a nekik szánt fizetési fokozatokba.

Ha jól emlékszem, a fizetéseket szabályozó törvény tárgyalása alkalmával az akkori kultuszminiszter, gr. Csáky Albin megigérte azt is, még pedig a mi sürgetésünkre, hogy az 500 forintos segédtanári kinevezéseket fokozatosan meg fogja szüntetni. Nincs megszüntetve ma sem; sőt újabban és újabban mindig neveznek ki 500 forintos segédtanárokat. Szeretném tudni és tisztelettel felkérem a miniszter urat, hogy nagynevű elődjének ebbeli igéretét mennyiben érzi magára nézve kötelezőnek?

T. ház! Az alsóbbfokú ipariskoláknál az ipari szakrajzoktatás rendkivül kitünőnek bizonyult. Nekem magamnak volt alkalmam tapasztalni, hogy mily haladást tettek az alsóbbfokú ipariskola növendékei a szakmájukhoz tartozó rajzokban úgyannyira, hogy három évi oktatás után egy épitőiparos egyenesen ilyen három osztályból kikerült ipariskolai növendékkel rajzoltatta meg a terveket és épittetett is egy egyház részére.

Ha, t. ház, ily jelenségek mutatkoznak, akkor azt tartom, hogy méltán gondoskodásába ajánlhatom a t. miniszter úrnak, hogy ezt fejleszteni, ápolni még inkább tartsa kötelességének. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

E megjegyzésekkel, t. ház, a közoktatás alsóbb ágazataival végeztem volna. Mielőtt azonban a középiskolákra áttérnék, a t. miniszter úrhoz volna egy kérésem. *(Halljuk! Halljuk!)*

A miniszter úr az oktatás felsőbb fokozatában működött. Ritka az az egyetemi tanár, a ki az apró lelkeknek, a serdülő fiatalságnak ügyeihez le tud ereszkedni, nem úntatva, hanem érdekelve. Legyen ő az a ritka kivétel, ki magas állásából nemes érdeklődéssel bocsátkozik le ezen kisdedekhez, a serdülő fiatalsághoz, tegye magáévá ügyüket, mint azt Isten tudnia engedte, s a mint azt a magyar közoktatásügyi minisztertől elvárhatjuk, *(Zajos helyeslés a szélsőbalon.)* s akkor méltó elismeréssel fogunk neki adózni ezen padokról is.

A középiskolai oktatás méltó gondját képezi az államnak, illetve a közoktatásügy élén álló miniszternek, mert hiszen itt nyerik elméjük és jellemük kiképzését azok, kik egykor hivatva lesznek Magyarország úgy állami, mint társadalmi és egyéb ágazataiban a vezetést átvenni. Nem közönbös reánk nézve, hogy milyen legyen a jövő Magyarországa. *(Úgy van! a baloldalon.)* Épen azért nagyon is megfontolandó, hogy ezen középiskolák rendszere, szervezete, a tanárok képesítése, képessége, és a kezükbe adott eszközök elégségesek-e arra, hogy a nagy ügyet méltóan szolgálják? A középiskola jelenlegi tagoltságában azt tapasztaljuk, hogy a gimnáziumoknál a görög-pótló tárgyak behozatala óta a tanítás két ágazatra oszlik: a felsőbb osztályokban, a mennyiben a humaniorákkal ellenkezőleg, a kiknek hajlamuk van, áttérhetnek a reáltantárgyakra. Ugyanezt a jelenséget tapasztaljuk a reáliskoláknál is; ott meg rendes tanári állások vannak rendszeresítve a latinnyelvi tanfolyamra, és azok, a kiknek hajlamuk van a latin nyelvet tanúlni, művelhetik magukat ebben a nyelvben. A két középiskolai intézetnél tapasztalt ezen azonos jelenség engem a felől győzött meg, hogy a két intézetnek különállósága mivel sincsen indokolva, és hogy elérkezett az egységes középiskolának az ideje. *(Helyeslés a szélsőbalon.)* És ez az eszme, a melyet gróf Csáky miniszter úr vetett fel, a legszélesebb körben meg tudta nyerni a rokonszenvet a maga számára; a t. miniszter úr pedig csak a jövő század sugarait látja.

Thaly Kálmán: Közel van már nagyon!

Hévizy János: Nagyon közel van! Öt esztendő! Mondom, csak a jövő század sugarait látja hivatva arra, hogy megérleljék ezt az eszmét. Már pedig kitolni a jövő századba az egységes középiskola ügyét, annyi, t. ház, mint a jövő század regényébe áttenni ezt az ügyet. A t. miniszter úrnak, úgy gondolom, nem szabad ilyen nagy terminusokkal dolgozni; ha már fix határidőt nem tud kijelölni az egységes középiskola létesítésére, legalább a közelebbi, vagy legközelebbi, vagy távolabbi jövőt kellett volna megjelölni.

Ha a t. miniszter úr az ő reformjaiban, a mint kijelentette, a középiskola eszméjét szem előtt akarja tartani, s ezzel egyszersmind azt is elárúlta, hogy híve az egységes középiskola eszméjének; ha szeme előtt akarja ezt tartani a parcziális reformoknál, akkor neki mindenesetre el kell képzelni tudnia nagy vonásokban, hogy milyen lesz ez a jövő iskolája, és ha igy van, t. ház, akkor én igen sajnálom, hogy ezt a szerencsés felfedezést nem hozta a mi tudomásunkra, mert a t. miniszter úr, mint alkotmányos miniszter, az ő parcziális és az egységes középiskola útjának egyengetésére szánt reformjai létesítésénél mindenesetre a mi közre-

Digitized by Google

működésünket is igénybe akarja venni, és ha a mi közreműködésünkre szüksége van, akkor nekünk tudnunk kell azt, hogy miféle irányeszme az, a melynek érdekében azokat a parciális reformokat megalkotja.

Ha pedig még nagyjában sem látná ez intézetek milyenségét, formáját a jövőben, akkor természetesen egy öntudatosan működni akaró miniszternek nem szolgálhat irányadóúl reformjainak megalkotásában egy, a jövő homályában kialakúlatlan intézmény.

Igy állván a dolog, t. ház, látnivaló, hogy a t. miniszter úr programmjának ezen része homályban van, és erre nézve, hogy ha szándékában van intézkedni, igen kérném és óhajtanám, sziveskedjék a vita befejeztével határozottan nyilatkozni.

A t. miniszter úr programmjában három pontot jelölt meg, mint olyat, melyek első sorban kihívják az ő intézkedését. Ezek között legbecsesebbnek találom azon pontot, melyben kimondja, hogy a középiskoláknak nemzeti erősödését akarja. A t. miniszter úrnak ezt a kijelentését bizonyára a házban mindenki örömmel hallotta, és különösen örömmel hallották azok a férfiak, a kik Magyarország közoktatásügye iránt érdeklődnek. Ha valamely miniszteri programm egyes részeit vívmánynak mondhatjuk, hát én a miniszter úr programmjának ezen részét csakugyan vívmánynak mondom, mert e vívmánytól várom, hogy a közoktatásügyi hagyományos vaskalapnak egy részét összefogja törni.

A nemzeti szellem erősbödése! Hát ennyi ideig kellett kopogtatni ezen nemzeti szellem erősbödésének saját hazánk iskolafalain?

Szokásainkat, t. ház, elfelejtettük, vagy színtelenekké gyúrta át a világpolgáriasodás. Nyelvünket teletömtük idegen nyelvek kifejezéseivel, mind az öt világrész ismert nemzetétől kölcsönözve ki szavakat. Öltönyeink után elnézhetnének akár a hesszeni választófejedelem alattvalóinak. Ajkunkon ott lebeg a nagy költő mondása: »A haza minden előtt«, hanem azért nemzetközi jelszavak és intézmények után futunk szüntelenül. Más apróbb nemzetek régen öntudatára ébredtek nemzeti létérdekeik istápolásának, mi ma sem tudunk még eléggé magyarok lenni. Adassék meg tehát, t. ház, az alkalom a magyar fiataloknak, hogy a hajdankor emlékeinek szemléletébe, történetünk alakjainak nagyságába, és irodalmi termékeink remekeinek élvezetébe elmerűlve, tanúljanak önzetlen hazaszeretetet, és tanúlják szeretni a nemzet nyelvét. *(Tetszés és helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hallatlan könnyelműségnek tartom, hogy mi megtűrjük még a középiskolai oktatás terén azt, hogy van nekünk itt az országban hét német, négy román és egy olasz nemzetiségű középiskolánk, és hogy ettől eltekintve, van még 19 középiskolánk, a melyekben a magyar nyelv egy más nyelvvel osztja meg az uralmat. Én remélem, hogy a t. miniszter úr nemcsak a magyarnyelvű és a magyar nemzeti iskoláknak szánta ezt az üdvös reformját, hogy a nemzeti elemet erősbítse a tanrendben, hanem épen az általam említett iskoláknak is, hol erre fokozott mértékben van szükség. Én azonban ezzel nem elégszem meg; én követelem, én sürgetem, hogy ezek az intézetek nyelvben és szellemben legyenek magyarokká egyaránt. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* A nemzetiségi, intelligenciára törekvő fiatal ember nem idegen szellemben és idegen nyelven élesítse elméjét, hanem a magyar kultúra termékeivel. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Vegye fel a t. miniszter úr ezt is programmjába, ez is ér annyit, mint programmjának többi pontjai. Különösen pedig azért ajánlom ezt a t. miniszter úr figyelmébe, mert hiszen tudvalevő dolog, hogy ezek az iskolák a nemzetiségi izgatók és izgatások főfészkei. Az utóbbi években pedig mindig azt hirdette a szabadelvű párt, — és benne természetesen a t. miniszter úr is, — hogy az egységes magyar állam érdekei irányadók az ő működésükben.

Ha ez igaz, akkor azt kérdem én, hogyan tudták eddig megtűrni az állam ellenségeinek ezt a termőtalaját? Hiszen a magyar állam érdekei azt követelik, hogy egyedűl a magyar kultúra terjeszsze ki áldásait e haza földén. A t. miniszter úr és a szabadelvű párt vegye fel ez irányban is a harczot, lelkesűljön e dolog iránt, és én azt hiszem, sőt igérem, hogy akkor az ellenzéknek sem lesz külön nézete ebben a kérdésben.

A t. miniszter úr magáévé tette azt a széltében hangoztatott vádat, hogy a középiskolában túlterheltetés van.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Néhol!

Hévizy János: Igaza van. Nemcsak néhol, de mondhatnám, hogy a t. miniszter úr programmbeszédjéből épen csak arra mutathatok rá, hogy a t. miniszter úr csak egyetlen egy oly intézetet talált, a hol túlterhelés nincsen. Tény, t. ház hogy ez a baj megvan; tény, hogy ma annyi ismeretet akarnak annak a fiatal embernek a fejébe tömni, hogy annak felét sem képes megemészteni. És, t. ház, nagyon kényelmes álláspont az a t. miniszter úrra nézve, hogy ha ezekért a bajokért nem a rendszert, nem a tantervet, hanem a tanárokat okolja. O nem a rendszerben, nem a tanulnivaló sokaságában látja a

Digitized by Google

hibát, hanem abban, hogy rosszak a tanárok, rossz a methódus.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Az is!

Meszlény Lajos: A rendszer is rossz, a tanár is rossz, a miniszter is rossz!

Hévizy János: Tegyük fel, t. ház, hogy a t. miniszter úrnak igaza van: rosszak a tanárok, rossz a methódus.

T. ház! Hisz a felekezetek régen felhagytak a tanárképzéssel; a felekezetek az ő tanárjelöltjeiket a budapesti és a kolozsvári egyetemre küldik kiképzés végett; a budapesti és kolozsvári egyetemen pedig az állam tart fenn tanárképző-intézeteket. Ki felelős tehát azért, ha azok a tanárok rosszak? Hát nem az állam-e? nem a közoktatásügyi kormány? Hisz annak az ellenőrzése alatt vannak, az állapította meg azt a rendszert, mely szerint azok a tanárok képeztessenek.

E helyütt nem időzöm tovább a tanárképzés bajainál; én a túlterhelés főforrását a tanterv túlszélességében látom, és látom abban is, hogy a tanterv keresztülvitelére a középiskolákba behozott és a minisztérium által approbált tankönyvek rendszerben úgy, mint nyelvezetben a legnehézkesebbek.

T. ház! Megszűnt annak az ideje, el van tiltva, hogy a középiskolákban tollbamondás által segítsen a tanár a tankönyv hiányain, sőt egyenesen kötelességévé teszik a felettes hatóságok a tanároknak, hogy azért van a tankönyv, hogy az képezi a vezérkönyvet, azt használják a tanításnál; pedig legtöbb esetben ezeknek érthetetlenségével kell megküzdeniök. A tanárnak nincs ideje a legapróbb részletekig megmagyarázni annak a gyermeknek az előadottakat, mert hiszen számban is annyian vannak az iskolában, tehetségre nézve is annyira különböznek egymástól, hogy valóban nem ér rá mindenkivel foglalkozni, és nem ér rá az előadottaknak egy-egy pontjánál annyit időzni, hogy valamennyien megérthessék; a főigazgató folytonosan úton van és sürgeti, hogy a tanterv ezen évre ennyit meg ennyit írt elő a tanárnak feldolgozás végett; méltóztassék elvégezni! Ott, t. ház, a hol nem ez a rendszer, hanem az, hogy végezz annyit, a mennyit birsz, és úgy, a hogy tudod, a szerint, a milyen anyagod van hozzá: ott a tanításnak más formája és más sikere is van.

És a t. miniszter úr mindezeket nem vette figyelembe és nem restelte megpirítani az egész ország tanári karát *(Halljuk! Halljuk!)* azzal, hogy Magyarország összes középiskolái közt csak egyetlenegy intézet van, a mely tanítani tud, a melynek methódikája jó, és a mely könnyűvé teszi a feladatot a növendékeknek, és ez a tanárképző-intézet mellé adott gyakorlóiskola, vagy mintagimnázium.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Van több is, de ezt például hoztam fel!

Hévizy János: No már, t. ház, nem tudom, hogy mi az oka, hogy a többi középiskola nélkülözi ezen arkanumot? Hiszen a tanárnak és tanulónak egyaránt kívánatos volna, hogy feladataikat megkönnyítsék. Nem szándékosan keresi a tanár azt, hogy saját munkáját szaporítsa, és vajjon nem a tanár dicsősége-e az, hogyha minél nagyobb sikert, minél nagyobb eredményt ér el? Ez képezi törekvéseinek tárgyát, tehát akadályokat, nehézségeket önmaga útjába szándékosan gördíteni nem fog.

T. ház, a miniszter úr egészen figyelmen kívül hagyja, mikor a mintagimnáziumot példaként állítja fel, hogy ennek az intézetnek egészen kiváltságos helyzete van a többi középiskolák közt, mert ennek növendékei csupa úri gyermekekből állanak, a kik addig otthon nevelkedtek, a kik már otthonról, a család köréből bizonyos nevelést, bizonyos intelligenciát visznek az iskolába, és azonkívül olyan intézetet sem talál többet, a melyben a növendékek csupa jó tehetségű gyermekekből állnak, mert ha meg méltóztatik tekinteni azt a rendszert, mely ott a növendékek klasszifikációjára, milyenségére nézve alkalmazásban van, azt fogják találni, hogy még az elégségesek is ki vannak szorítva abból az iskolából, *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* és csak a jó tehetségű növendékek tűretnek meg. Valamint azt is méltóztassék figyelembe venni, hogy a vidéki iskolák különösen a túltömöttséggel mennyire küzdenek. Itt, a mintagimnáziumban harmincz a létszám egy-egy osztályban; ez oly létszám, melylyel egy tanárnak megküzdenie igenis lehet, *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* míg a vidéken — maga a jelentés konstatálja — daczára a miniszterileg megszabott 60-as törvényes-létszámnak, mint maximumnak, a létszám fölment 72-re, sőt 75-re is. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: 80-ra is!)*

Hát, t. ház, addig, a mig a vidéki középiskolának szegény, nyomorgó emberek gyermekeivel kell a tanítást közvetítenie, az ismereteket közölnie, — a nyomor sohasem jó nevelő, sőt a legrosszabb, — addig, t. ház, ne méltóztassék csodálkozni azon, hogy a tanárok nem birnak megbirkózni feladataikkal és túlterhelés áll elő. El kell végezni a tananyagot; különböző tehetségek, rosszak és jók vegyesen vannak abban a gimnáziumban. Mindjárt az első ellenőrző tanácskozmány kihullatja a növendékek felét, a kik nem az intézetbe valók. De azokat sem kalácscsal, sem tanáccsal nem

Digitized by Google

lehet kicsalni az intézetekből, a szülők ott hagyják ezeket a tanár nyakán és ezáltal megkötik a jótehetségű növendékeket, mert a tanárok azokkal nem tudnak úgy haladni, mint a jótehetségű növendékekkel. Méltóztassék ugyanazokat a feltételeket, a miket a mintagimnáziumnak megadnak, megadni a többi gimnáziumoknak, és jótállok, hogy a túlterhelésből többé baj nem származik. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, ugyanazok a tanárok, a kik a minta-gimnáziumban tanítottak, vidékre is kikerülnek, ott is alkalmaztatnak, és nem hiszem, hogy ne próbálták volna meg ugyanazt a rendszert, módszert érvényesíteni a vidéken, a melyet a minta-gimnáziumban alkalmaztak. Ha megpróbálták és nem tudnak vele boldogúlni, az a mellett bizonyít-e, hogy rosszabb módszerük van a többi középiskolai tanároknak? Nem, hanem azt, hogy más módszert nem alkalmazhatnak.

A felől is biztosíthatom a t. miniszter urat, hogy a kilátásba helyezett főigazgatói adminisztrativ úton való megfenyegetése a tanároknak nem jár semmi pozitiv eredménynyel, mert fizikai lehetetlenséggel szemben semmiféle adminisztráczió nem érhet el sikert.

Méltóztassék tehát a baj gyökerére tekinteni és a baj gyökerét elvágni, méltóztassék a tankönyveket revideálni, ez a biztos út arra, hogy a túlterheltetés megszűnjék.

Veres József t. képviselőtársam ez oldalról felhozta azt, hogy a gimnáziumi és reáliskolai tanárok elhanyagolják a lélek- és jellemképzést, Kiss Albert t. képviselőtársam pedig, hogy a tanárok már nem tanítanak, hanem tanúltatnak.

T. ház! Igen könnyű ily vádakat vagdalni azon tanároknak a fejéhez, a kik itt nincsenek, a kik magukat nem védhetik. Annyi elfoglaltság mellett, mint a mennyi ma osztályrészeül jut a középiskolai tanároknak, csodálható-e, hogy csak kevés időt fordíthatnak a lélek- és jellemképzésre? És ennek a fáradságnak sikerét, munkáját is lerontja a társadalmi szokás. Lábrakapott végtelenül a liberális felfogás az egész társadalomban, és a családokban olyanokat megengednek a növendékeknek, a miktől távol kellene azokat tartani, vagy a későbbi fiatal korban kellene megjelenniök azokban a társaságokban, a melyekbe már ma, éretlen korukban beviszik őket. Családi nevelés és iskola csak kezet fogva mutathat fel eredményt; ha az iskolai nevelést és tanítást lerontani törekszik a családi nevelés, ne csodálkozzunk azon, ha nem tudunk középiskoláinkkal brillirozni és eredményt felmutatni.

A tanárhiányt konstatálta a t. miniszter úr, de szerinte ez csak részleges, a mennyiben az állami középiskolákra nem terjed ki, csakis a német és franczia nyelvre. Ily szakok tanárait igen nagy nehézséggel kap az állam, ez tény; de, t. ház, az is tény, hogy a mathematikai szakban is igen szűken vannak ellátva az állami iskolák tanárokkal, s akárhány intézet van, a hol úgy kellett segíteni a bajon, hogy fölosztották a tanárok egymás közt a hiányzó tanárnak óráit. Nem olyan kicsiny ez a baj. De ha ma még nincsen is baj, a tanárhiány dolgában az állami intézeteknél nem lehet figyelmen kivül hagyni, hogy a legközelebbi pár esztendő alatt roppant csökkenés fog előállani a tanárok számában a nyugdíjazások következtében. A nyugdíjazások óriási mértékben fognak előállani. S akkor, t. ház, ezeknek hiányát honnan fogja pótolni a közoktatásügyi kormány akkor, mikor a felekezetek is kapva-kapnak egy-egy jelentkező tanáron? És nem a mai szükség magyarázza-e meg, t. ház, azt a sajnos jelenséget, hogy az állam kezét kinyújtja már még a felekezeti, a szerzetes tanárok után is? Hiszen legutóbb történt, hogy egyik felekezetből kilépett egy tanár és egyenesen állami intézetbe ment át. Csak a szükség magyarázza meg ezt. Boldogúlt Trefort miniszter soha nem tette azt, hogy szerzetesi intézetből kilépett tanárt egyenesen az állami oktatás kötelékébe vegyen fel. Mert hát méltóztassanak megengedni, mégis csak van ennek egy kis inmorális háttere is.

Azután, t. ház, főgondját kellene fordítani a tanügyi kormánynak a szerzetesi intézetekre. Hiszen Magyarország jó középiskolái azok. *(Úgy van!)* És Magyarországon olcsóbb tanárokat seholsem találni, mint épen a szerzetesi iskolákban; olcsóbb oktatás ezeknél nincsen. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Hazafiság tekintetében pedig soha egyetlen egy helyen panaszra okot nem szolgáltattak. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Hát, t. ház, ha ez így van, akkor a tanügyi kormánynak nem elszedni kell ezektől a szerzetesi intézetektől a tanárokat, hanem segíteni rajtuk, s segítségükre sietni.

De elszedni tőlük a tanárokat s ugyanakkor szemükre lobbantani azt, hogy náluk legnagyobb a tanárhiány: nem igazság.

Egyáltalában, t. ház, végre is szakítsunk már azzal, hogy a felekezeti meg szerzetesi intézeteket csak ütni tudják ebben a házban. Hiszen mit tapasztalunk a felsőbb hatóságok részéről? Azt, hogy ha egy-egy szerzetesi felekezeti intézetben jól van klasszifikálva a növendékek legnagyobb része, azt mondják, hogy enyhén klasszifikáltak.

Hasonló esetben az állami középiskolák kitünő iskoláknak bizonyúltak be. Ha a szer-

Digitized by Google

zetesi vagy társadalmi középiskolákban sokakat buktattak meg, azt mondják, hogy rossz az intézet, el kell csapni a tanárokat. Ha pedig állami intézetekben fordúl elő hasonló jelenség, akkor azt mondják: szigorú mértéket alkalmaztak a tanítványok klasszifikálásánál. Hagyjunk fel az ilyen theóriákkal. Ezek a felekezeti intézetek épúgy megteszik a maguk kötelességét erejükhöz mérten, mint a hogy megteszik az állami iskolák. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Hagyjunk fel ezzel a szemrehányó rendszerrel, adják meg mindenkinek a magáét. Ezek az iskolák épúgy megteszik kötelességüket, mint megteszik az államiak. Az elismeréssel tehát ne késsünk ott sem. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A t. miniszter úr tegye czélszerűbbé és hozzáférhetőbbé a tanárképzést, mert ma nem úgy van, mint ő mondta, a tanárok ma nem képeztetnek, hanem inkább képződnek. Azok az egyetemi oktatási órák bebizonyítják, hogy nem tanárképzés folyik ott, hanem az egyetemi tanárok praelegálnak, nem tanítanak, hanem praelegálnak; a tudós beszél belőlök, és nem a professzor a professzor-jelöltnek. Méltóztassék a rendszert is megváltoztatni. Úgy gondolom, hogy ezen a hiányon azáltal lehetne segíteni, hogy az egyetemtől különválva állítana fel a kormány tanárképző-intézetet, a melyhez természetesen hozzá volna csatolva a gyakorló-gimnázium is. De igyekezzék a t. miniszter úr a tanárok anyagi helyzetét is arányba hozni az ő műveltségükkel, mert az a fáradság, a mivel a diplomát megszerzik, semmivel sem kisebb, mint azé a bíróé, a ki ott ül a törvényszék padjain, mégis nem a törvényszéki bíróval van egyrangban; nem is a rang bántja őket, mint inkább anyagi dotácziói alacsonysága, pedig egy jó tanárnak mindig ér annyit az ő munkája, mint egy jó biróé az igazságszolgáltatásban. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Igen sajnálom, hogy a t. miniszter úr nem emlékezett meg még egy fontos kérdéséről a tanári világnak. Én is csak jelzem és a t. miniszter úr figyelmébe ajánlom ezt. Ez pedig a szolgálati pragmatikának és a fegyelmi szabályzatnak megalkotása. Végre valahára adjuk meg már a módot a tanároknak, hogy felebbvalóiknak sokszor igaztalan támadása és bántalmazása ellenében, kezökben a szolgálati pragmatikával, megvédelmezhessék magukat.

Nem akarok itt rátérni részletesen példákkal arra, hogy miféle zaklatásoknak vannak kitéve a tanárok; egyszerűen csak jelzem, és annak idején, ha szükség lesz rá, példákkal is fogom illusztrálni.

Nem látja-e a miniszter úr elérkezettnek az időt arra, hogy a tandíjakat a középiskolákban leszállítsa? Méltóztassék elképzelni, hogy egy szegény hivatalnoknak három gyermeke van, a kikért egyenkint a középiskolában 36 forint tandíjat fizet, és ehhez jönnek a könyvek, a jobb ruházat, a melyben egy intelligens középiskolai tanulónak meg kell jelenni. Egész kapitálist emészt fel a középiskolai oktatás, és honnan vegye az a kishivatalnok ezen kapitálist? Segítsünk a bajon, t. miniszter úr, azáltal, hogy zsugorítsuk össze a tandíjat.

A vidéki akadémiákra nézve nem vagyok egy nézeten a t. miniszter úrral. Én, t. ház, minden nevezetesebb városban, az ország különböző pontjain arányosan elosztva óhajtanám, hogy állíttanának fel akadémiákat, mert ezek sokasága hozzáférhetővé tenné a tudományokat, és a vidéki társadalmi élet sokkal alkalmasabb arra, hogy a tanulók tanúlhassanak, mint a fővárosi zilált társadalom.

Végül beszédem befejezéseként áttérek a miniszter úr egyházpolitikai kijelentéseire. *(Halljuk!)*

Örömmel konstatálom, hogy az előbbi kormány aggressziv hangja elhangzott, s a helyett a miniszter úr kíméletes és bizonyos megalkúvásra kész magatartást emleget. A miniszter úr fejét rázza, ez annyit jelent, hogy nem áll, a mit mondtam. Én most arról nem vitatkozom, hogy mi a lényeg és mi nem az, de ha a kifejezések bizonyos módosításától nem irtózik, mi ez egyéb, mint megalkúvásra való készség? *(Helyeslés a baloldalon.)* E békülékeny hangot igen szívesen veszem tudomásúl. A mi a főrendiháznál lévő két javaslatot illeti, nem arra vagyok kiváncsi, melyik az a kifejezés, melynek módosításába a miniszter úr belenyugodnék? Ezt végezze el a főrendiházzal, s ha azzal nem tudja elvégezni, majd lesz alkalmunk vitatkozni arról, mi a lényeg, és mi csupán kifejezésmód.

Engem a miniszter úr programmbeszédében legjobban érdekel a katholikus autonómia kérdése, melynek megoldását oly rég sürgetjük e házban s az egész országban tartott katholikus gyülekezetekben. S még sem birtunk eljutni a megoldás küszöbéig sem, daczára annak, hogy a t. ház ritka egyértelműséggel karolta fel ez eszmét. Hogy jogunk van az autonómiához, a miniszter úr is elismeri, sőt beszéde nagy részéből az autonómia iránt bizonyos jóindúlatot érzek ki. De erre vonatkozó megjegyzéseinek végső passzusa azt a benyomást tette reám, hogy az ő miniszterségе alatt nem fog létrejönni az autonómia. Azt mondta ugyanis, hogy az autonómia első sorban a katholikusoknak ügye. Ez tökéletesen igaz. Hanem most jön a punctum saliens. A miniszter úr így folytatja: *(Olvassa.)* »Épen ezért, míg a katholikus világban magában nem érlelődnek meg tisztán a gondolatok, — mer

Digitized by Google

hiszen méltóztatik látni a nagy ellentétet a világi elemek, az alpapság és főpapság felfogása között, addig mondom, mindenesetre kötve van a további intézkedések lehetősége«; meg van kötve továbbá a t. miniszter úr keze azáltal, hogy a világi és egyházi katholikusok nem érlelték meg még azt az eszmét, hogy milyen legyen tartalmilag ez a katholikus autonómia.

Ha ettől teszi függővé az autonómiát, akkor sohasem lesz az meg, mert az autonómia tartalmának meghatározása nem a nagy közönségnek, hanem arra hivatott bölcs férfiak tanácskozásának feladata. A t. miniszter úrnak pedig az a feladata, hogy e tanácskozások lehetővé tételét eszközölje ő Felségénél. Ugyan kérem, ne méltóztassanak már minket különböző ürügyek alatt kijátszani, és folyton távol tartani azon jogoktól, melyek az egyenlőség és a tulajdon révén is megilletnek. Azt hiszem, hogy a katholikus világ nagy társasága talán érdemes volna arra, hogy ügyeit komolyabban vegyék. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

A költségvetést különben, t. ház, a mit még nem tettem, a mióta ezen padokon ülök, hazám ifjúsága részére megszavazom, de a bizalmat akkorára tartom fenn, a mikorára a t. miniszter úr ezeknek a padoknak a megbizásából fog abba a bársonyszékbe ülni. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Molnár Antal jegyző: Berzeviczy Albert!

Berzeviczy Albert: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A parlamenti szokásnak megfelelőleg mindenekelőtt a közvetlenül előttem szólt t. képviselő úr beszédére reflektálva, arra vonatkozólag részemről csak annyit tartok szükségesnek megjegyezni, hogy én csodálkozom a felett, hogyan panaszkodhatik a képviselő úr a miatt az igazságtalan elbánás miatt, melyben a szerzetesrendi gimnáziumok itt e házban részesülnek. Én valóban nem emlékezem rá, hogy itt oly nyilatkozatot hallottam volna, mely a szerzetesrendi gimnáziumokat szemrehányással illette volna. Hogy az igen illetékes helyről konstatálva lett, hogy a szerzetesrendi gimnáziumok különösen bizonyos szakokban hiányt szenvednek tanerőkben, ez annál kevésbbé sértő, mert hisz a tanerők hiánya legalább relative, az állami és királyi gimnáziumokra nézve is elismertetett, és mert tagadhatatlan tény, hogy a szerzetesrendek igen gyakran vannak abban a helyzetben, hogy az általuk ellátott gimnáziumokban a rendbeli tanerők hiánya miatt kénytelenek világi, úgynevezett szupplenseket, helyetteseket, meglehetős szerény díjazás mellett alkalmazni, a kik néha hosszabb ideig működnek ily állásban és helyzetben, mintsem az kivánatos volna, a mi mindenesetre azt tanúsítja, hogy szemben azzal a bizalommal, mely a szerzetesrendek oktatása iránt oly nagy mérvben tapasztalható, ők az általuk fentartott középiskolákat a szükséges tanerőkkel minden perczben és minden szakra nézve, ez idő szerint tényleg ellátni nem képesek.

E rövid észrevétel előrebocsátása után van szerencsém kijelenteni, hogy részemről teljes mértékben követni akarom az igen t. vallás- és közoktatási miniszter úrnak azt a hozzánk intézett felszólítását, hogy a jelen vitában lehetőleg a közoktatási kérdésekhez tartsuk magunkat. Én tehát részemről kizárólag közoktatási kérdésekkel szándékozom beszédem folyamán foglalkozni. *(Halljuk! Halljuk!)* Ezek közül is most csak azokkal, melyek az eddig, lefolyt vitában különösen előtérbe léptek, míg egynéhány más közoktatási vagy közművelődési kérdéssel talán a részletek során lesz szerencsém foglalkozni, mivel nem akarok ezúttal új anyagot vegyíteni a vitába, és ez által az ezen első budget-tétel felett rendesen kifejlődni szokott úgynevezett általános vitát még hosszabbra nyújtani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mindenekelőtt egy, mondható, személyes jellegű kérdésben kell felszólalnom Kovács Albert és Sághy Gyula t. képviselőtársaimmal szemben. *(Halljuk! Halljuk!)* Kovács Albert t. képviselőtársamnak egy egyenesen hozzám intézett kérdésére kell válaszolnom, és ezenkivül úgy az ő, mint Sághy Gyula képviselő úr részéről tett szemrehányással szemben kell védekeznem, Kovács Albert képviselőtársammal szemben pedig még egy félreértés tekintetében is.

Az igen t. képviselő urak engem szerfelett megtisztelő és lekötelező elismeréssel nyilatkoztak azon munkámról, melyet a harmadik egyetem kérdéséről közművelődésünk szempontjából közrebocsátottam. *(Halljuk! Halljuk!)* Egyetértését nyilvánította Kovács Albert képviselő úr főkép arra vonatkozólag, a mit ott a papképzésre nézve mondok, Sághy Gyula képviselő úr pedig arra vonatkozólag, a mit a harmadik egyetem kérdésére magára mondottam. De mindketten ehhez az elismeréshez azután azt a szemrehányást fűzték, vagy legalább is csodálkozásukat fejezték ki a felett, hogy miért jövök én ezekre a helyes nézetekre csak akkor, mikor már kisiklott kezemből a kormányzati befolyás, az a hivatalos hatáskör, melynek segítségével ezen nézeteimet megvalósíthattam volna? Én ugyan nem tizenkét évig, mint Kovács Albert t. képviselő úr mondta, hanem csak nyolcz évig voltam államtitkár, de elismerem, hogy az is elég hosszú idő arra, hogy az ember a maga eszméi és nézetei nagy részét megvalósíthassa, illetőleg azok megvalósítására közrehasson. De mivel a t. képviselő urak, mint nyilatkozataikból ítélhetek, irányomban nem akarnak igazságtalanok lenni, talán szivesek lesznek elismerni azt, hogy én ezen idő alatt nem henyéltem, és

Digitized by Google

hogy az a kormány, melynek államtitkára voltam, birt bátorsággal nehéz és kényes kérdéseket is napirendre hozni, és azok legnagyobb részét meg is oldani. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ha tehát vannak feladatok, melyekre nézve én magamnak határozott nézetet formáltam, és a melyek hivatalos működésem idejében napirendre tűzhetők nem voltak, azt talán nem lehet a meggyőződés nyilvánításában való bátorság hiányának betudni. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Utóvégre, azt hiszem, senki sincs abban a szerencsés helyzetben, hogy bizonyos idő alatt mig hivatalos hatáskört foglal el, minden eszméjét és nézetét arra a hatáskörre vonatkozólag megvalósíthassa; és ha én most, mikor hivatali hatáskör többé nem áll rendelkezésemre, irodalmi téren, esetleg parlamenti beszédeimben igyekszem nézeteimet, eszméimet érvényesíteni, a t. képviselő urak talán magok is természetesnek fogják találni, hogy ezen a téren oly feladatokról beszélek, a melyek még ezentúl valósítandók meg, és nem olyanokról, melyeket már megvalósítottunk.

A mi magukat, a képviselő urak által felhozott kérdéseket, első sorban a papképzés kérdését, és erre vonatkozólag könyvemben kifejtett felfogásomat illeti, kénytelen vagyok sajnálattal konstatálni, hogy bármennyire örűlök, valahányszor Kovács Albert t. képviselőtársammal, kinek nagy tájékozottságát ezen a téren készséggel elismerem, valamely közoktatási kérdésre nézve egyetértek, mégis úgy látom, hogy a papképzés kérdésére nézve, az ő minapi nyilatkozata után ítélve, az egyetértés közöttünk legalább is nem teljes, és hogy ő az én erre vonatkozó fejtegetésemet félreértette.

A t. képviselő úr azt látszik kívánni, hogy nálunk a papok képzését az állam vegye egészen a maga kezébe, és e tekintetben hivatkozott arra, hogy úgyszólván az egész művelt világ minden állama a maga feladatának tekinti a papképzést. Oly állítás, melyet nehéz volna bebizonyítani, mert az én tudomásom szerint talán nem is létezik művelt állam, mely a papképzést egészen és kizárólag a maga hatalmi körébe tudta volna vonni. Azt elismerem, hogy az a nézet, melyet erre vonatkozólag a t. képviselő úr kifejtett, csakugyan oly természetű, hogy annak gyakorlati érvényesítése egyértelmű volna a kulturharcz felidézésével. Azonban mit mondtam én erre vonatkozólag? Én csupán azt kívántam, és azt kívánom ma is, hogy a papképzéssel szemben az államérdek követelményei bizonyos tekintetben érvényesíttessenek; nevezetesen: én helytelenítettem azt az áramlatot, mely főkép egyházaink körében a hetvenes évek óta uralkodóvá vált, és a mely nem kedvez az egyetemi theológiai fakultásoknak. Továbbá én szükségességét hangsúlyoztam két dolognak; először annak, hogy a papképzés mindennemű intézménye megfeleljen azoknak a követelményeknek, melyeket az állam a vallási meggyőződés és a vallásgyakorlati rendszerek teljes kimélése mellett a maga szempontjából felállítani jogosítva van. Ilyen például, hogy a lelkészi pályára lépők, és főkép a hittani intézetek tanárai magyar állampolgárok legyenek, hogy a magyar nyelvet birják. Ezek oly követelmények, melyekre nézve már régibb törvényünk is van, a melyekre vonatkozólag, bizonyos hitfelekezetekre nézve, léteznek érvényes királyi rendeletek, a melyekre vonatkozólag a ma még mindig tárgyalás alatt lévő és a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslatban kivánunk garancziákat teremteni a jövőben keletkező hitfelekezetekkel szemben, és a mely követelmények felállítása szükségesnek ismertetett el a most említett törvényjavaslat tárgyalásakor a képviselőház közoktatási bizottságában úgyszólván minden párt részéről, és elismertetett a kormány részéről is. Oly követelmények ezek, a melyek a hazai hitfelekezetek túlnyomó részénél már úgyis érvényesítve vannak, és a melyeknek érvényesítése a hátralevő részszel szemben, azt hiszem, nem fog komolyabb nehézségbe ütközni.

A másik dolog, a mit én szükségesnek jeleztem és amire a fősúlyt fektettem, az, hogy nézetem szerint szükséges, hogy az állam a felekezetekkel egyértetőleg, — mert másként e czélt megvalósíthatónak nem tartom, — gondoskodjék arról, hogy lehetőleg minden hitfelekezet papjai, illetőleg papjelöltjei megtalálják, ha keresik, a legfelsőbb tudományos kiképeztetés eszközeit, értem ez alatt azt, hogy kivánatos, hogy az állam a maga egyetemein lehetőleg minden hitfelekezet számára theológia fakultásokat állítson fel. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ugyanaz, a mit boldogúlt báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter a maga egyetemi törvényjavaslatában kontemplált, vagyis a felekezetek egy jogosúlt igényének kielégítése, a felekezetek bármely jogának elvonása nélkül, oly dolog, mely, nézetem szerint, a kultúrharcz minden veszélye nélkül megvalósítható, hogy ha egyszer az erre vonatkozó nézetek, főkép az egyházak, a felekezetek körében kiforrtak és megállapodásra jutottak.

Ezeket tartottam szükségesnek a pap-képzésre vonatkozólag Kovács Albert t. képviselőtársammal szemben megjegyezni.

Sághy Gyula t. képviselőtársam egyetértését nyilvánította azokra nézve, a miket én speczialiter a harmadik egyetem kérdésére vonatkozólag elmondottam. Minthogy pedig ott elmondott nézeteim az eddig felszólalt igen t.

Digitized by Google

szónokok részéről megczáfolva nem lettek, e tekintetben, minthogy nézeteimet bőven kifejtettem irodalmilag, nem akarom a t. házat fárasztani azzal, hogy e kérdésre bővebben reflektáljak.

És így áttérhetek már most a vitának úgyszólván legkimagaslóbb kérdésére, a melylyel a szónokok legnagyobb mértékben foglalkoztak, és ez a népnevelés ügyének, főkép pedig a népoktatási törvény reviziójának kérdése. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én örömmel üdvözlöm a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak azt a kijelentését, hogy a népoktatási törvényt revizió alá kívánja venni, és hogy ezen revizionális munkálat előkészítésére már az intézkedéseket meg is tette. Azt hiszem, annál több jogom van e terv pártolására szót emelni, mert én ennek szükségességét jeleztem már az 1893 : XXVI. törvényczikk tárgyalása alkalmával e t. házban, tehát már akkor, a mikor még hivatalos felelősséggel járó állást foglaltam el. A népoktatási törvény reviziójának szükségességét főkép a tanítóképzés szempontjából jelezte ugyanakkor a t. akkori volt vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, jelenlegi képviselőtársam, Csáky Albin gr. *(Élénk éljenzés.)* Sőt személyemre vonatkozólag még a régibb időről is szólhatok, a mennyiben 1891. évi február havában nyújtottam be egy terjedelmes emlékiratot akkori miniszteremhez, melyben a népoktatási törvénynek valamennyi hiányára rámutattam és ezen törvény reviziójának szükségessége mellett érveltem, s a mely emlékiratomnak több része az 1893 : XXV. törvényczikkben kifejezést is talált. Nem oszthatom azon t. képviselőtársaimnak mindenesetre a legjobb szándékból eredő agodalmait, a kik azt mondták, hogy ezt a tárgyat a napirendről le kell venni mindaddig, míg az egyházpolitikai reformok által felidézett izgalmak teljesen le nem csillapodnak. Én azt hiszem, hogy ezek az izgalmak az egyházpolitikai reformoknak immár küszöbön álló végrehajtása után nagymértékben csillapodni fognak, másrészt pedig úgy hiszem, hogy a kormánynak mindenesetre hosszabb időre van szüksége ezen törvény reviziójának előkészítésére. Figyelembe veendő továbbá az is, a mire az igen t. miniszter úr nagyon helyesen utalt, hogy a népoktatási törvény reviziója folytán megállapítandó népoktatási közigazgatásunknak bele kell illeszkednie a közigazgatási reform által létesíttetni szándékolt keretbe. Akkor tehát, a midőn a közigazgatási reformot a törvényhozás tárgyalni fogja, nevezetesen a mikor a megyék és községek közigazgatására vonatkozó törvényjavaslatokkal fogunk foglalkozni, a kormánynak már mindenesetre tisztában kell lennie magának a népiskolai törvény reformjának legalább alapelveivel. *(Általános helyeslés.)*

Ezen reform főelveire nézve én, mint már egy előbbi alkalommal is nyilatkoztam, most is csak azt a nézetemet fejezhetem ki, hogy az nem lehet a népoktatás államosításával egyértelmű. Ezt a teljes államosítást a népoktatásnak hangoztatták és hangoztatják ebben a házban és e házon kivül számosan, úgy tűntetve azt fel, mint a nemzeti nevelés nélkülözhetetlen alapfeltételét. Bár én az e részben felszólalt t. szónokok teljes jóhiszeműségét és meggyőződésük őszinteségét legkevésbbé sem szándékozom kétségbevonni, mégis kénytelen vagyok hangsúlyozni, hogy nézetem szerint a kormánynak és a többségnek az ilyen merész reformokra való bátorításokkal szemben bizonyos tartózkodó óvatosság a kötelessége. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Mert van nekünk, t. ház, arra nézve már tapasztalatunk, hogy mi buzdíttattunk és bátoríttattunk, főkép az ellenzék részéről, néha kíméletlen támadások által is bizonyos messzebb és mind messzebb menő reformokra, és a midőn a kormány és a többség magát ott, a hol csakugyan szükséges volt, a mélyreható reformokra elhatározta, az erre buzdítók, bátorítók és unszolók nem támogatták vállalkozásunkat, *(Igaz! Úgy van! Zajos helyeslés jobbfelől.)* hanem azok közül nagyon sokan az ellentáborhoz csatlakoztak. *(Igaz! Úgy van! Élénk tetszés jobbfelől.)*

Én tehát azt hiszem, hogy a mi részünkről e kérdésben különösen indokolt t. képviselőtársam, Prileszky Tádé által is említett Horatius-féle »Quid valeant humeri« mondás megszívlelése. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Egyébiránt csatlakozom Pulszky Ágost t. képviselőtársam azon nézetéhez, hogy a népoktatás teljes államosítását nemcsak pénzügyi nehézségek gátolják, de ez ellen szólnak más szempontok is. Én azt hiszem, hogy azért, mert a népoktatási törvény hiányai mellett lehetséges, sőt tényleg meg is történik az, hogy bizonyos népiskolákban államellenes tendenciák merülnek fel, ez még nem elég indok arra, hogy a felekezetek áldozatkészségét és érdeklődését teljesen számüzzük az iskolaügyeknek épen arról a teréről, a melyen a vallási momentumok leginkább preponderálnak, s a melyen tehát a felekezeti oktatás a legjogosúltabb. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

De arról azután igenis hatályosan kell gondoskodnunk, hogy az államnak megadassanak az eszközök, megadassanak a módok arra, hogy államellenes üzelmeket mindennemű iskolában lehetetlenné tegyen, és hogy a népiskolák úgy fegyelmi, mint tanulmányi tekintetben mind a

Digitized by Google

kellő színvonalra emeltessenek. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől)*

Kovács Albert t. képviselőtársam odanyilatkozott, hogy az 1893: XXVI. törvényczikk folytán a népoktatási törvény reviziójának jelentősége és sürgőssége megszűnt; különösen megszűnt azon rendelkezések következtében, a melyeket ebbe a törvénybe, illetőleg akkoriban törvényjavaslatba gr. Apponyi Albert képviselőtársam módosítványai folytán vettünk fel. Én igen nagy fontosságot, nagy értéket tulajdonítok általán ennek a törvénynek és különösen azoknak a szakaszoknak, melyekre t. képviselőtársam hivatkozott, de mégsem osztozhatom az ő nézetében, mert ennek a törvénynek minden rendelkezése és így annak azon szakaszai is, melyekre a t. képviselő úr hivatkozott, feltételezik a felekezeti iskolának a tanítói fizetés kiegészítése szempontjából az állam által való segélyezése esetét. Már pedig létezhetnek és bizonyára fognak is létezni felekezeti iskolák, melyek ezt az állami segélyezést igénybe nem veszik, arra rá nem szorúlnak. Az ilyen iskolákkal szemben főleg ott, a hol helyben más államilag segélyezett községi vagy felekezeti iskola sem létezik, az eljárás jövőben is csak az 1868-iki népiskolai törvény alapján fog mozogni. Már most nem valószínű-e, hogy épen azok a népiskolák, melyekben megvan az államellenes tendenczának a csírája, igyekezni fognak elkerűlni az állam befolyását, tehát az államnak segélyezését is, és a mennyiben segélyre szorúltak, ennek a segélynek forrásait inkább másutt fogják keresni?

És itt mindjárt kénytelen vagyok a népoktatási törvénynek egy igen jelentékeny hiányára rámutatni. Mig a középiskolai törvény intézkedik arról, hogy magyarországi középiskola külföldi állam segélyét igénybe semmi körűlmények között ne vehesse, és a mennyiben ezt teszi, e miatt megtorlás alá essék, addig a népoktatási törvény erre vonatkozólag semmi diszpozicziót nem tartalmaz; népiskola ellen ilyen okból vizsgálatot indítani egyátalán nem lehet.

De rámutathatnék még a népoktatási törvénynek igen számos más hiányára is, a melyek mind igazolják a revizió szükségességét és a melyek nagy részére az eddigi beszédekben reflexió nem történt. Ilyen például a tankötelezettség végrehajtása, az iskolamulasztásoknak bírságolása; a törvénynek erre vonatkozó rendelkezését illetőleg t. barátom, Tuba János helyesen jegyezte meg, hogy az majdnem végrehajthatatlan, végrehajthatatlan főleg azért, mert egyfelől a bírságok, különösen ismétlődés esetében túlmagasan állapíttatnak meg a törvényben, és másfelől azért, mert behajthatatlanság esetére intézkedés nincsen, valamint nincsen intézkedés arra nézve, hogy esetleg a bírság például valamely szolgálmánnyal megváltható legyen. A népiskolai törvénynek az iskola tannyelvére vonatkozó rendelkezései ezen törvény által a felekezeti iskolákra kiterjesztve nincsenek, és így tényleg ma az az állapot, hogy megeshetik és meg is esik, hogy egy magyar többségű iskolában a magyar anyanyelvű tankötelesek a felekezeti iskolában köteleztetnek a nemmagyar nyelvű oktatásra, a nélkül, hogy ez ellen az államkormány a törvény alapján felléphetne. A testgyakorlat például a jelenlegi népoktatási törvényekben a leányiskolákra, a női képezdékre kötelezőleg kimondva nincsen, annak behozatala tehát tisztán az iskolafentartók belátásától függ. A felsőbb leányiskolák, úgy azoknak szervezete, tanrendszere, mint igazgatása törvényileg egyáltalán szabályozva nincsen. A zúgiskolák irányában követett eljárás tényleg minden törvényes alapot nélkülöz, mert népoktatási törvényeink sem a zúgiskolának fogalmát nem adják meg, sem a népiskola engedélyezését nem ismerik. A polgári és felsőbb népiskolák helyzetének tarthatatlanságára már több oldalról történt ráutalás. Én azt hiszem, hogy a mi különösen a polgári iskolákat illeti, azoknak helyzetét végleg a középiskolai reform fogja megadni. Ha egyszer a középiskolai reformmal tisztában leszünk, akkor fogjuk világosan látni azt a helyzetet, melyet közoktatásügyünk szervezetében a polgári iskoláknak el kell foglalniok.

Az a fontos elv, hogy a tanító a maga állásától csakis szabályszerű fegyelmi eljárás útján legyen elmozdítható, a népiskolai törvény által a felekezetekre kimondva egyáltalán nincs, ezen elvek érvényesítése a felekezetekkel szemben a kormány részéről bizony igen gyakran akadályokba ütközik.

Nincs szankczió továbbá jelen törvényünkben arra nézve sem, hogy tiltott tankönyvet használó tanító a miniszternek az egyházi hatósághoz intézett felhívására a maga állásától csakugyan felfüggesztessék.

Iskolai rendtartási szabályok, minőket a középiskolai törvény oly nagy számmal és részletességgel tartalmaz, a népiskolai törvényben egyáltalán nincsenek, még a felsőbb fokú népiskolákra s a képezdékre nézve sem. Innen ered az az ingadozás és lazaság, mely egyáltalán a népiskolai oktatás terén a rendtartásban mutatkozik.

A törvénynek a tanítóképezdékre vonatkozó hiányai több oldalról lettek kiemelve. Én különösen egy dologra kivánok figyelmeztetni, és ez az, hogy a törvény a képezdei magánvizsgálat feltételeinek megállapítását úgyszólván egészen az iskolafentartók belátására bizza, pedig ezen a résen tolakodik be a legtöbb hivatlan és se-

Digitized by Google

lejtes elem tanítóságunk közé. Itt tehát okvetlenül segíteni kell. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Néhányan a tanítóképzés teljes államosítását sürgetik. Én ezt époly kevéssé tartom lehetségesnek, mint a népoktatás államosítását. De belátom azt, hogy a képesítés ügyében az államnak a népiskolai oktatás terén nagyobb befolyást kell gyakorolnia a jelenleginél, annál inkább, mert a képezdék működésének egyedüli komoly ellenőrzését ez képezheti. A t. miniszter úrnak erre vonatkozólag tett kijelentései reménnem engedik, hogy erre a kérdésre nézve helyes elvek fognak a népoktatási törvény revíziójánál érvényesülni.

Talán itt lesz helyén, t. ház, hogy reflektáljak Kiss Albert t. képviselőtársam nyilatkozatára, melyet akkor tett, midőn a képesítés és képzés közötti különbségre utalva, nekem tulajdonította az e két fogalom közötti elmés megkülönböztetést, és aggályát fejezte ki azért, hogy a t. miniszter úr ezt a megkülönböztetést magáévá tenni látszott. Hát, t. képviselőtársam, ezt az elmés megkülönböztetést nem én találtam fel, nem is a t. miniszter úr; ez a megkülönböztetés benne van törvényeinkben, benne van iskoláink tényleges jogállapotában, sőt lehet mondani, benne van majdnem az egész művelt világ iskolai praxisában.

A középiskolai törvény például az érettségi vizsgálatra nézve épen azért, mert annak már bizonyos képesítő hatálya van, az eljárást egészen máskép szabályozza, részletesebben intézkedik róla, mint a tisztán a képzés körébe tartozó osztályvizsgálatokra nézve. Az érettségi vizsgálatoknál már jelen kell lennie és bennök részt kell vennie a kormány képviselőjének még az autonóm felekezeti középiskolákban is. A tanárképzéstől a törvény a felekezeteket egyáltalán el nem tiltja, és mégis a középiskolai tanárok képesítésére nézve azt mondja, hogy a két egyetem székhelyén a miniszter által kinevezett, tanférfiakból álló állami bizottságok működjenek és ezektől nyerjék az illetők a tanári képesítést.

A kisdedóvókról szóló törvény csupán az óvóképesítő-vizsgálatra nézve írja elő, hogy a tanfelügyelő abban részt vegyen, és az oklevél érvényességéhez a tanfelügyelő aláírása szükséges. És hogy állunk a jogakadémiákra nézve? Erre vonatkozólag törvényünk nincs, de a minden oldalról elfogadott szabályszerű gyakorlat az, hogy az államvizsgálat felekezeti jogakadémiáknál is államilag kinevezett bizottság előtt tehető csak le. S ez egy igen természetes, világos és tiszta elvnek kifolyása, mert a képzés és képesítés joga csakugyan két egészen különböző dolog, különösen, ha azt a modern társadalmi és állami élet fejleményei szempontjából vizsgáljuk.

A képzés szabadsága, a tanítás az iskolaállítás szabadsága úgyszólván a gondolatszabadság korollárriuma, és ezért szabad államokban nem is szokott ez nagyobb mértékben korlátozva lenni, minthogy legfeljebb a szükséges képesítés igazolása kivántatik egyesektől, a kik iskolát akarnak állítani. Testületeknél az e czélra való szervezkedés igazolása, felekezeteknél már maga a rendeltetés igazolja a jogosúltságot. A képesítés azonban, ha ezalatt az állam által elismert jogsúltságot értjük arra nézve, hogy valaki bizonyos nyilvános világi hivatást kövessen, ez oly ügy, melyet az állam a maga kezéből egészen ki nem bocsáthat.

Kiss Albert: Nem erről szólottam!

Berzeviczy Albert: Mert tényleg azoknak, a kik az illető képesítettek szolgálatait igénybe akarják venni, az állam kezeskedik a felől, hogy az illető birja azokat az állam által elismert képességeket, a melyek őt a közönség bizalmára érdemessé teszik. *(Helyeslés.)*

A mi iskolai jogrendszerünk e tekintetben mindig eltalálta a helyes középutat. Nem ment abba a végletbe, a melybe például a franczia rendszer, mely az enseignement libre-től, tehát a felekezeti oktatástól is a képesítés minden jogát megtagadta; de viszont az állam jogait és érdekeit kellőképen biztosítani igyekezett a népoktatási ügykör kivételével újabb törvényeinkben és körülírta az államnak e téren fennálló kötelezettségeit is.

A mi iskolai jogrendszerünk a képesítés kérdéseiben is mindig méltányos volt, és meg vagyok róla győződve, hogy a jövőben is mindig méltányos lesz a felekezetek iránt. A mi iskolai jogrendszerünk nemcsak a bár magukban véve még oly helyes, tiszta állambölcseletet vagy szócziálpolitikai elveket tartotta és tartja szem előtt, de szem előtt tartja a történeti fejleményeket is; szem előtt tartja azt, hogy mielőtt az állami élet mai kifejlett alakját vette volna fel, tényleg minden képesítés az iskola tekintélyén alapúlt, mint a hogy nagyrészt ez a rendszer áll fenn még ma is oly előrehaladott államban, mint Anglia. Tekintetbe veszi azt, hogy valamikor tényleg az egyházak voltak az államok iskolamesterei a közoktatásügy egész mezején, és hogy az egyházak iskoláiból kerültek ki legnagyobb részt azok a szellemek, a kik a mai modern állami élet alapjait lerakták. Én tehát, ismétlem, nem kételkedem, hogy a magyar állam a felekezetek iránt méltányos lesz a képesítés kérdésének rendezésénél, a népoktatatás terén is, de meg fogja óvni ezen a téren is az állam érdekeit és jogait. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ma ezen a téren tényleg az állam érdekei és jogai kellőképen megóva, a képesítés tekin-

Digitized by Google

tetében kellő garancziákkal körűlvéve nincsenek sem a tanítóképezdei tanárok képesítésére, sem a tanítók és tanítónők képesítésére nézve. Ezeknek a kérdéseknek mai állapota részint az állam teljes absztinencziáját jelenti, részint a legnagyobb ingadozásnak és bizonytalanságnak a képét tűntetik fel, a mi szükségkép összeütközésre vezethet, mint a hogy tényleg egyes esetekben vezetett is. Az egyetlen diszpoziczió törvényeinkben, mely az állam erre vonatkozó jogai és érdekei biztosítására látszik czélozni, az 1879 : XVIII. tcz. rendelkezése; ez azonban először csak a nem magyar tannyelvű képezdékre vonatkozik, másodszor csak a tanítójelölteknek a magyar nyelvben való kiképzésének ellenőrzését biztosítja és így én a törvénynek ezt a rendelkezését kielégítőnek egyáltalában nem tartom.

Minthogy már a népnevelésről szólok, legyen szabad itt áttérnem Pap Géza t. barátomnak az ismétlő-oktatásra vonatkozó fejtegetésére. Azt hiszem, hogy t. képviselőtársam tévedett, a mikor hibáztatta azt, hogy eddigelé a felekezeti népiskoláknak az ismétlő-oktatás teljesítése megengedtetett. De ő talán akaratlanúl is rámutatott szintén a népoktatási törvény egy hiányára, mely épen az ismétlő-oktatásra vonatkozik, a melyre ő teljes joggal fektett oly nagy súlyt.

A dolog tudniillik úgy áll, hogy a népiskolai törvény az ismétlő-oktatást csakugyan csak abban a fejezetben tárgyazza, a mely a községi iskolákra vonatkozik, és ezt a szakaszt nem sorolja azok közé, a melyeket a felekezetek az általuk felállított népiskolákban megintés terhe alatt megtartani kötelesek. A baj tehát nem az, hogy a felekezeteknek megengedtetik az ismétlő-oktatás teljesítése, hanem az, hogy néhol a felekezeti népiskolák tanítói megtagadták az ismétlő-oktatás teljesítését, illetőleg az ismétlő-oktatás teljesítéseért a községtől külön díjazást követeltek, arra utalva, hogy ez a község feladatát képezi. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Ez az okoskodás — nézetem szerint — téves, mert a népiskolai törvény seholsem enged következtetést arra, hogy létezhetnének olyan népiskolák, melyek kizárólag az ismétlő oktatás czéljára állíttattak fel. A népiskolai törvény a mindennapi és az ismétlő-oktatást mindenütt, mint egy és ugyanazon elemi népiskola feladatát tűnteti fel. Nézetem szerint tehát világos, hogy a ki elemi népiskolát tart fönn, az köteles ebben az elemi népiskolában az ismétlő-oktatásról is gondoskodni; de ép oly kétségtelen, hogy ugyanez a törvény semmiféle eszközöket nem ad a kormány kezébe arra nézve, hogy a felekezeteket az általuk fentartott népiskolákban az ismétlő-oktatás teljesítésére kötelezhesse.

Általán igen helyesen utalt rá az igen t. miniszter úr arra, hogy egész népoktatási törvényünk főhibája a szankcziónak teljes hiánya. Méltóztassék elhinni, hogy bármennyit áldozzunk mi népnevelési ügyünk emelésére, bármennyit áldozzunk mi állami iskolák felállítására, a felekezeti népiskolák segélyezésére, — bár korántsem akarom mondani, hogy ezek veszendőbe menő áldozatok volnának, — annak a czélnak, hogy mi minden népiskolában biztosítsuk a kellő tanúlmányi és fegyelmi színvonalat, és hogy minden népiskolának hazafias irányát biztosítsuk: ennek a czélnak teljesen megfelelni nem leszünk képesek addig, a mig a kormánynak a jelenlegi népoktatási törvény által nyújtott eszközöknél hatályosabb és eredményesebb eszközök nem adatnak kezébe arra nézve, hogy az államellenes tűzelmeket folytató iskolákkal szemben felléphessen. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Kétségkivűl nagy és eléggé meg nem becsűlhető vívmány és haladás az, a mit az 1893 : XXVI. törvényczikk tartalmaz. Annyi, a mennyinél többet az adott viszonyok közt elérni alig lehetett volna. A jövő feladata már most az, hogy a tört úton tovább haladva, a népiskolai törvény még hátralevő hibáit is orvosoljuk a teljes revizió alakjában. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Kissé hosszabbra terjedt, t. ház, az, *(Halljuk! Halljuk!)* a mit a népoktatás kérdésére nézve mondani kénytelen voltam; igyekezni fogok hátralevő észrevételeimet lehetőleg rövidre szabni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A közoktatási tanácsra nézve nem osztozván Kovács Albert t. képviselőtársam nézetében, én a vallás- és közoktatásügyi miniszter oldala mellett egy ily tanácsadásra hivatott szakértő-testűletet szükségesnek tartok, természetesen a miniszter felelősségének mindennemű alterálása nélkűl. Megengedem, hogy a közoktatási tanácsnak képzelhető, a jelenleginél czélszerűbb szervezete is és valószínűleg egy ilyen czélszerűbb szervezet szem előtt tartása volt az, a mi a volt igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat arra indította, hogy ezen tanács működését beszüntesse. De a míg ily czélszerűbb szervezet megállapítva nincs, nézetem szerint, helyes volt a tanács reaktiválása, főkép azért, mert a tanácsra sürgős és fontos teendők várakoznak. Ilyen elsősorban az a kérdés, melyet a t. miniszter úr már helyesen visszautasított a tanácshoz, és a mely itt a szónokok által többrészről lett említve, tudniillik az osztatlan népiskolák tantervének, az — úgy mondhatni — minimális népiskolai tantervnek megállapítása.

A túlterhelésről ezúttal is, minden alkalommal, sok szónok beszélt. Nekem már annyi-

Digitized by Google

szor volt alkalmam erre vonatkozó nézeteimet a t. ház előtt kifejteni, hogy nem akarom a t. képviselőtársaimat ennek ismétlésével untatni. *(Halljuk! Halljuk!)* Csupán arra kérem az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy mivel változatlan meggyőződésem az, hogy a túlterhelés ellen nemcsak negativ, de pozitiv rendszabályokkal is, nevezetesen jobb, czélszerűbb testi neveléssel kell küzdeni, ennélfogva méltóztassék a testi nevelésre nézve *(Élénk helyeslés.)* az utóbbi időben tett többrendbeli kezdeményezéseket kellő figyelemben részesíteni. *(Élénk helyeslés.)*

Egy más kérést is kell az igen t. miniszter úrhoz intéznem a millenáris kiállítás tanügyi szabályaira vonatkozólag. Sajnálattal értesültem, hogy ezen kiállítás tanügyi osztályának eredeti programmjából, valószinűleg pénzügyi nehézségek miatt, némely dolgok töröltettek, hogy e programmban némi redukczió történt. Igy nevezetesen töröltetett a mintacsarnok, a mintaszerű népiskola és óvoda. Egyáltalában nem akarom azt állitani, hogy nem tudnék képzelni a közoktatási ügyre közvetlenül gyümölcsözőbb beruházást egy kiállításnál, de ha már millenáris kiállítást rendezünk, ha e kiállításon közgazdasági haladásunkat a maga teljességében, imponáló méretekben mutatjuk be: akkor reputácziónknak tartozunk azzal, hogy szellemi kultúránk, különösen közoktatási ügyünk bemutatására ugyanannyi gondot és megfelelő költséget fordítsunk. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Tervbe volt továbbá véve a kiállítás alkalmából egy emlékmű, egy ismertető mű kiadása, mely több idegen nyelvre fordítva, megismertetné közoktatásunk eddigi fejlődését és jelen állapotát. Megvallom, hogy én a kiállítás által létrehozandó dolgok közül közoktatás ügyeinkre nézve talán ezt tartanám a legmaradandóbb becsűnek. Hasonló volna ez a mű ahhoz a kitünő munkához, a melyet a chicagói kiállítás alkalmából a német kormány megbízásából Lexis a német egyetemekről készített. Ezt a tervet is melegen ajánlom tehát a t. miniszter úr figyelmébe.

Örömmel értesültem arról a miniszter úr programmbeszédéből, hogy ő el van határozva a kisdedóvási törvény végrehajtása terén teljes buzgalommal járni el.

Ismerem azokat a sajnálatos és csakis félrevezetés által megmagyarázható, semmi által nem indokolt mozgalmakat, melyek a kisdedóvási törvény végrehajtása elé helyenként akadályokat gördítenek. Nézetem szerint az ily mozgalmak csak addig lehetségesek, míg a nép nem látja a kisdedóvodák áldásos működését, és az ily mozgalmak ellen semmivel sem lehet eredményesebben működni, mint épen a kisdedóvodák terjesztése által. *(Helyeslés.)*

Bizony ellenszenvvel találkoztak eredetileg, kezdetben az állami népiskolák is; s hogy ma ezen a téren mily dicséretes és örvendetes együttműködés érhető el, azt t. képviselőtársam, Pulszky Ágost beszédéből is hallottuk. Mikor a középiskolai törvényjavaslatot itt tárgyaltuk, nyilatkozatokat hallottunk, melyek arra engedtek következtetést, hogy a felekezeti középiskolák inkább sohasem fogják az állam segélyét igénybe venni, semhogy az állam befolyásának útat nyissanak. És ma az állapot az, hogy a kormány alig képes a felekezeteknek középiskoláik segélyezése iránti igényeit kielégíteni, és hogy az állam megfelelő befolyásának biztosítása, ellenőrködési funkcziója minden súrlódás nélkül megy végbe. *(Helyeslés.)*

Meg vagyok róla győződve, hogy így lesz ez a kisdedóvási törvény végrehajtásánál is, ha egyszer a mesterségesen szított izgalom lecsillapodik, és e hazában mindenki meggyőződik a felől, hogy a kisdedóvodákkal nekünk nem az a czélunk, hogy a kisdedeket erőszakosan megmagyarosítsuk, hanem az, hogy — különösen faluhelyen — a kisdedek életét és egészségét megóvjuk, tehát a nemzet erejét ápoljuk. *(Helyeslés.)*

Végzem beszédemet, t. ház, *(Halljuk! Halljuk!)* azzal, hogy a ki közoktatási ügyünknek ebben a költségvetésben is visszatükröződő állapotát elfogúlatlanúl fogja bírálat alá venni, az nem fog igazat adni Bánó József t. képviselőtársamnak, a ki azt mondta, hogy a legutóbbi 25 év a magyar nemzeti kultúrára nézve elveszett, elmulasztatott.

Bánó József: Nem mondtam!

Berzeviczy Albert: Bocsánatot kérek, azt értettem a képviselő úr beszédéből. És nézetem szerint tökéletesen igaza van t. barátomnak, Fenyvessy Ferencz előadó úrnak, a ki azt mondta, hogy igaz, hogy sem ennek a költségvetésnek összege, sem ennél sokkal nagyobb összegek nem volnának elegendők arra, hogy a magyar nemzeti kultúrának minden elképzelhető igényét kielégítsék, de igenis elegendők arra, hogy ezen az alapon jóakarattal, hazafias buzgalommal és hozzáértéssel szembeszállva úgy a közönnyel, mint a minden áron való gáncsoskodással: a nemzeti kultúrának, a nemzeti fejlődésnek nagy művét tovább építsük. És mivel meg vagyok arról győződve, hogy a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr erre nézve úgy a képességeket, mint az akaratot teljes mértékben birja, készséggel szavazom meg neki a költségvetést. *(Élénk helyeslés és éljenzés jobbfelől. Szónokot számosan üdvözlik.)*

Digitized by Google

Elnök: T. ház! Az ülést öt perczre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést megnyitom.

Gr. Batthyány Tivadar: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Minthogy a parlamenti szokás, majdnem mondhatnám, a parlamenti illem megköveteli, hogy a felszólaló képviselő közvetlen előtte felszólalt képviselőtársa beszédére is reflektáljon, én a magam részéről megvallom, igen nehéz helyzetben vagyok e téren, mert nem érzem magamban azt a hivatást, azt a képességet, hogy egy oly kitünő, szakavatott tanügyi férfiú fejtegetéseire részletesen nyilatkozzam, azokkal részletesen foglalkozzam. *(Felkiáltások balfelől: Nincs miniszter! Felkiáltások a jobboldalon: Van előadó!)*

Abban a kellemes helyzetben vagyok, hogy előttem szólt t. képviselőtársamnak szakavatott, részletes fejtegetéseiben tanügyi viszonyaink hiányairól nagyjában és egészében osztozom; azonban legyen szabad t. képviselőtársammal szemben sajnálatomnak adnom kifejezést, hogy ő, a ki oly sok éven át előkelő poziczióban a magyar tanügyi közigazgatás élén állott, ezen hiányokat most elismerve s annak idején bizonyára szintén elismerve, nem törekedett nagyobb mértékben azok pótlására azon időben, midőn még a hatalom, a végrehajtás keresztülvitelének módja kezében volt.

Berzeviczy Albert: Erre már volt szerencsém felelni!

Gr. Batthyány Tivadar: Áttérve már most beszédem tulajdonképeni tárgyaira, első sorban kötelességem felszólalni, reflektálva azon nyilatkozatra, a melyet a kabinet bemutatkozásakor a vallás- és közoktatási miniszter úrnak az egyházpolitikai kérdések tárgyalása folyamán kifejezett, határozottan radikális szellemü és vajmi csekély vallásos felfogással biró felfogásaira, nézeteire és meggyőződésére nézve tettem.

Igen természetes, hogy én most midőn az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr programmbeszédje alkalmával e házban a legbensőbb vallásos érzülettől áthatott beszédet mondok, ennek a mutatio in melius-nak igen örvendek, habár egy kissé csodálkozom is azon, hogy ő ily rövid idő alatt a vallásos érzület terén oly rohamos javulást tanusít. *(Derültség balfelől.)* Én mindazonáltal szivem teljes melegével üdvözlöm a — sajnos — jelen nem lévő kultuszminiszter úrnak ezen újabb vallásos felfogását, igazán teljes vallásos érzelemtől áthatott beszédjét. Minthogy azonban sajnos, az utóbbi évek tapasztalatai engem arra birtak, hogy a miniszteri székekből tett nyilatkozatokkal szemben bizonyos elővigyázattal, bizonyos óvatossággal viseltessünk; *(Helyeslés a baloldalon.)* minthogy igen sok szép frázist, igen sok szép mondást és szép igéretet hallottunk már az utóbbi időben a miniszteri székekből, a melyek azután, midőn arról volt szó, hogy a gyakorlatba átvitessenek, hiú ábrándoknak, hiú reményeknek bizonyúltak: ezért, ha én melegen üdvözlöm is a t. miniszter úrnak vallásos érzelmeiről tanúskodó újabb beszédét, ezt csak bizonyos kautelákkal, bizonyos feltevésekkel, fentartásokkal tehetem. Nevezetesen először is azzal a feltevéssel, hogy az igen tisztelt miniszter úr igazi meggyőződése ebben a beszédben található, nem pedig amazokban, melyeket az előadói és egyszerü képviselői helyről mondott el; továbbá azon feltevéssel, hogy az igen t. miniszter úr nemcsak oda a Mura vidékére akart hatni, midőn ezen beszédét elmondotta, hanem — és erre helyezem a fősúlyt — hogy a szép szavakat az ugyanoly értelmü szép és korrekt cselekedetek is fogják követni. *(Tetszés a baloldalon.)* Ha az igen t. miniszter úr meg fog győzni bennünket a tettek mezején arról, hogy az ő vallásos érzelmei igazán olyanok, a minőknek ő azokat itteni felszólalása alkalmával kifejezte, akkor üdvözletem már nem lesz feltételekhez fűzve, hanem egészen tisztán fogom azt a miniszter úr lábai elé letenni. *(Tetszés a baloldalon.)*

A tárgyalás folyamán igen sok képviselőtársam tett említést a népoktatás államosításának kérdéséről. Engedelmet kérek, hogy erre a kérdésre röviden visszatérek, *(Halljuk! Halljuk!)* de sajnos, a vita folyamán arról kellett meggyőződnöm, hogy a felfogások e részben sok tekintetben eltérők és nem egészen tiszták. Azt hiszem tehát, hozzájárúlok a helyzet tisztázásához, ha egy pár szóval erről a kérdésről én is megemlékezem. *(Halljuk!)*

Méltóztatnak tudni, hogy a felekezeti iskolák államosítása a t. függetlenségi és 48-as pártnak régi programmpontja, hogy a kötelező polgári házasság kérdése szintén a t. függetlenségi párt egy régi programmpontját képezte, és hogy egy bizonyos transzfúzió útján ez a programm egy szép napon átszármazott a ház azon oldalára, *(A jobboldalra mutat.)* utóbbi meg is valósíttatott, legalább a törvényhozás termeiben, a miből a zavarok és viszályok egész sorozata keletkezett. Én sajnálattal tapasztalom, hogy ezen transzfúzió újabban szintén készül a felekezeti iskolák államosítása kérdésében. *(Mozgás.)*

Megmondom, hogy miért tapasztalom ezt sajnálattal. Először azért, mert hogyha azoknak a felekezeti iskoláknak államosítása olyan feltétlenül kitünő, üdvös dolog, hogy az ellen nincs mit felhozni, akkor sokkal szebb, sokkal korrektebb lett volna, ha a t. szabadelvü párt régóta maga vette volna fel programmjába és

Digitized by Google

nem szorúlna arra, hogy lassacskán vegye át a szélső baloldaltól azt a programmpontot is. *(Helyeslés a baloldalon.)* De, t. ház, a múlt nyáron, midőn a liberális-radikális láz a legmagasabb fokot érte el, akkor, mondhatni, egészen veszélyes felfogásokkal találkoztunk már az igen t. kormány körében is. Emlékeztetem a t. képviselőházat, hogy midőn például a múlt nyáron Debreczenben valami tanítókongresszus szótöbbséggel szintén a felekezeti iskolák szekularizációja mellett foglalt állást, emelkedtek hangok a kormánypárti sajtóban is, még pedig annak a legkomolyabb orgánumaiban, a melyek azt a theóriát fejtegették, hogy a házassági jog államosításának természetes és logikus következménye most már az iskolák államosítása lesz. Ismételten tárgyalva lévén ez a kérdés a kormánypárti sajtóban is, most már mit látunk? Azt, hogy e vita folyamán a t. kormánypárt soraiban egynéhány szónok határozottan elfogadta a t. függetlenségi és 48 as pártnak ezen programmpontját, és kimondották programmképp igen t. képviselőtársaim, hogy ők szintén az iskolák államosítását kivánják, és ha ez ma még keresztül nem vihető, ennek más oka nem lehet, mint a pénzügyi nehézség.

Már engedelmet kérek, t. ház, ez az ok egymagában véve kevés garanczíát nyújt az államosítás effektuálása ellen, mert ezen már igen sokszor túltették magokat az igen t. urak. Hisz látjuk épen ma is, hogy ugyanakkor, a midőn a nagy garral hirdetett pénzügyi egyensúly helyreállítása után ismét belemegyünk a deficzites budgetbe, Magyarország belügyminisztere azt hirdeti, hogy ő jól vagy rosszúl, de szeptember 1-én, ha nagy költséggel is, de mégis életbe fogja léptetni az állami anyakönyveket. Midőn én ezt látom, t. ház, igen félek, hogy majd az a pénzügyi nehézség, ha bizonyos uraknak ez konveniál, egy szép napon ugyanily módon el fog enyészni, és akkor arról az oldalról is kivánni fogják a felekezeti iskolák államosítását. Én ezzel szemben, t. képviselőház, nagyon kérem azon t. urakat a ház mindkét oldalán, a kik az államosítási tendenczíának barátjai, — mert én elhiszem, hogy e mellett theoreticze egész komolyan lehet argumentálni, — méltóztassanak megfontolni ama következményeket, a melyek az államosításból természetszerűleg folynak.

Ha ma, midőn látjuk, hogy a házassági jog államosítása, a polgári házasság behozatalával máris annyira felkelettek a kedélyek izgatva, hogy a t. kormány a tűz eloltására kénytelen vállalkozni, akkor, t. ház, hogy az egyházakat sokkal nagyobb mértékben érdeklő oktatási kérdés államosításánál a kultúrharcz ki fog törni, az nekem teljes és legbensőbb meggyőződésem. Vajjon helyes-e ezt a szegény, amúgy is eléggé sanyargatott országot egy újabb és teljes kultúrharcznak kitenni, azt t. képviselőtársam elbírálására bízom. De mivel én az ellenkező meggyőződésen vagyok, igen örűlök, hogy a szabadelvűpárt oly tekintélyes tagjai, mint Berzeviczy Albert és Pulszky Ágost t. képviselő urak, itt e házban az államosítási tendenczíákkal szemben foglaltak állást.

Én, t. ház, nemcsak pénzügyi szempontból, de épen azon béke szempontjából, melyet, úgylátszik, a t. kormány is, legalább szavakban, keres, igen kérem, hogy az ilyen tendenczíák terjesztése által ne méltóztassék a kedélyeket továbbra is felzavarni.

Sréter Afréd: Szélmalomharcz! Senkisem akarja ma!

Gr. Batthyány Tivadar: Ma nem, de talán a jövő évre akarják. Hogyan volt a polgári házassággal? Négy évvel ezelőtt még nem kellett a polgári házasság, leszavazták; két évre rá pedig már általánosan kellett önöknek. Épen így lehet ezzel is; *(Zaj. Elnök csenget.)* azért tartom kötelességemnek kérve figyelmeztetni a képviselő urakat, hogy ezt a kérdést ne bolygassák. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Én, t. ház, teljesen osztozom azok felfogásában, a kik a ház minden oldaláról oly értelemben felszólaltak, hogy igenis a felekezeti iskoláknál is súlyt kell helyezni arra, hogy nemzeti irányban folytassák az oktatást, és hozzáteszem a magam részéről még azt is, hogy az igen t. kormánynak kötelessége arról is gondoskodni, hogy ne csak a felekezeti iskolákban, hanem igenis az állami iskolákban is a vallás-erkölcsi nevelésre igen nagy súlyt fektessünk. Annál inkább szükséges ez, t. ház, mert igen jól tudjuk, hogy azon, nálunk is mind fokozódó szocziálforradalmi tendenczíákkal szemben a legjobb ellenszer egyrészről a hazafiság érzetének felgerjesztése az ifjúságban, másrészről pedig a vallásos érzület ápolása. *(Élénk helyeslés. Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Ezzel kapcsolatban tárgyaltatott itt, t. ház, a papnevelés államosításának kérdése is. Én azt hiszem, t. ház, nem szükséges részletesebben nyilatkoznom e kérdésben. Én őszintén megvallom, hogy Kovács Albert igen t. képviselőtársam és barátom ebbeli felfogását magamévá nem tehetem, épen azon veszélyek miatt, melyek miatt a felekezeti iskolák államosítása ellen szóltam. Abban a véleményben vagyok, hogy Berzeviczy Albert t. képviselőtársam ismét helyesen kivánja megfejteni ezen kérdést, — kár, hogy eddig nem tette, — azzal, hogy épen úgy, mint a katholikus papságnak meg van a maga egyetemi magasabb kiképeztetésére adva a módja, a többi a különösen a nemzetiségi egyházak

Digitized by Google

papjainak magasabb kiképeztetésére hasonlókép meg kellene adni az egyetemi oktatás lehetőségét, a mely azután mindenesetre teljesen magyar szellemű nevelés is volna. Ha ezt a miniszter úr végrehajtaná, én lennék az első, ki őt ezen a téren üdvözölném. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Áttérve most a közoktatásügyi kérdések egyik további pontjára, legyen szabad egész röviden a szakoktatás terén különösen a kereskedelmi szakoktatás kérdését az igen t. miniszter úrnak figyelmébe ajánlanom. Én a kereskedelmi szakoktatás kérdését két szempontból bírálom és két szempontból látom megoldhatónak. Az egyik a kereskedelmi akadémiák, a másik a kereskedelmi középiskolák és az alsófokú kereskedelmi iskolák kérdése, s azt hiszem, hogy ha a miniszter úr ezen kérdéseket, melyek már évek óta képezik tanulmányozás tárgyát, akkép fogja megoldani, hogy a három vagy négy kereskedelmi akadémiának — a mennyi van az országban — a nivóját tovább emeli és ezen kereskedelmi akadémiákban a kereskedők azon osztályát neveli, képzi, mely a világkereskedelemmel van hivatva foglalkozni, és másrészt az alsófokú kereskedelmi iskolákban arra helyezi a fősúlyt, hogy ne túlságos theóriával, hanem leginkább a gyakorlati, kisebb jellegű kereskedelmi szükséglet czéljaira legyenek kiképezve: akkor helyesen oldotta meg ezt a kérdést is. *(Helyeslés a baloldalon.)* Nagyon kérem azonban a miniszter urat, hogy ezen kérdés megoldását siettesse. Úgy tudom, gróf Csáky Albin t. képviselőtársam e kérdéssel már régebben foglalkozott, azt elő is készítette, s annak gyors megoldását annál szükségesebbnek tartom, mert a mint méltóztatnak emlékezni, a tisztviselők fizetésének rendezéséről szóló törvényből kimaradt épen a kereskedelmi akadémiák tanárai anyagi helyzetének rendezése, arra való utalással, hogy majd ezen tanintézetek újjászervezése alkalmával a tanárok anyagi ügyei is rendezve lesznek.

Már pedig, t. képviselőház, én akkor, a midőn a közép- és felsőiskolai tanárok helyzete már talán egy-két év óta rendezve van, méltánytalanságnak tartanám, hogy a kereskedelmi intézetek tanárai ezen fizetésjavítás áldásaira esetleg még évekig is várni legyenek kénytelenek.

Az igen t. miniszter úr roppant sajnálja volt és talán leendő kollégáit, a t. egyetemi tanárokat azon szomorú helyzetüknél fogva, hogy ők, a bürokratikus lajtorján a legmagasabb, a méltóságos czímmel összekötött miniszteri tanácsosi rangfokozatot nem érhetik el és kénytelenek azzal megelégedni, hogy az osztálytanácsosi, tehát nagyságos czímmel összekötött rangot érjék el. Megvallom, kissé furcsának tartom, hogy épen egy volt egyetemi tanár úr sajnálja annyira kollégáit, mert hiszen ő jól tudhatta, és kell tudnia, hogy habár az illető urak a méltóságos czímet nem nyerik is el az egyetemen, de rekompenzálva vannak legnagyobbrészt anyagi helyzetüknek sokkal kedvezőbb voltánál fogva, valamint azáltal, hogy nekik a törvény sokkal nagyobb szabadságot, teljes szabadságot ad, hogy képviselők, államtitkárok, miniszterek lehessenek, *(Zaj. Elnök csenget.)* sőt épen különösen azáltal, hogy nálunk, sajnos, — megmondom majd, miért sajnos, — épen az egyetemi tanárság képezi úgyszólván a miniszter-liferáns hivatalt; *(Derültség balfelől.)* sajnálom pedig azért, mert bármenynyire tisztelője legyek és vagyok is az igen t. egyetemi tanároknak, én azt a tapasztalatot tettem, hogy a politikában, a közigazgatásban, a közgazdaság terén nem a theoretikus, hanem a gyakorlati képzettségű emberek azok, a kik igazán jól és pontosan képesek működni, *(Úgy van! balfelől.)* és sajnos, épen a t. egyetemi tanárok körében látjuk azt, hogy a midőn ők az ő kitűnő theóriáikkal beleülnek a miniszteri székekbe, ezekkel igen gyakran úgy járnak, a mint a theóriákkal igen sokszor megtörténik, hogy azok, a mig a könyvben meg vannak írva, remekek, s a midőn az életbe kell átvinni, csak bajt és hátrányt okoznak. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* Különben is, t. ház, ha a t. miniszter úr olyan nagyon sajnálja az ő volt kollegáit, én ismét sajnálom az egyetemi hallgatókat, *(Derültség balfelől.)* sajnálom azért, — a sokból csak egy párt akarok felhozni, — mert a midőn az illető ifjak szülei gyakran sanyarúan és nagy nélkülözések árán összegyűjtött filléreikkel felküldik őket ide az ország fővárosába, hogy itt magukat képezzék, hogy magasabb qualifikácziót nyerjenek el, ezen ifjak, midőn itt a fővárosban tartózkodnak, gyakran hetekig nem mehetnek el az előadásokra, — pedig szomjúhoznak a tudományvágytól, — *(Derültség.)* azért, mert az igen t. egyetemi tanár urak vagy a delegácziókban töltik idejüket Bécsben, vagy pedig valami fontos voksolásra kell eljönniök a képviselőházba, vagy pedig máshol vannak elfoglalva. Sajnos, igen gyakran előfordúl, hogy az egyetemi hallgatók így vagy egyáltalán nem jutnak előadásokhoz, vagy pedig félórai, negyedórai előadást élveznek az egész óra helyett. Ezt én igazán sajnálatos dolognak tartom. *(Helyeslés a baloldalon.)* De sajnálom én, t. képviselőház, az egyetemi hallgatókat azért is, mert úgy vagyok értesülve, hogy akárhány kitűnő tanár előadására egyszerűen el nem mehetnek, mert a tantermekben nincs annyi hely, hogy elférhetnének, és igen termé-

Digitized by Google

szetesen, inkább hogysem a folyosón álljanak az óra alatt, el sem fáradnak az egyetemre, elszoknak az egyetemre járástól s inkább keresik a kávéházakat, mert ott legalább helyet találnak. *(Helyeslés balfelől.)*

Ezekért, de más okból is sajnálom én az egyetemi hallgatókat, különösen sajnálom pedig az egyetemen dívó vizsgálati rendszer miatt. Méltóztatnak tudni, hogy az egyetemen ugyanazon tantárgyak katedrájára több tanár is neveztetik ki; a tanárok mindenike a fennálló tanszabadság következtében a maga tudományos felfogásának alaptételeire bazirozva oktatja az ifjúságot. Már most a vizsgálati szabályzat szerint megtörténhetik és meg is történik gyakran, hogy az egyetemi hallgató, a ki az egyik tanárnak felfogását és tantételeit vette tudományos tanúlmányainak alapjául, egy másik tanárnál vizsgázik, ki ezeket a tantételeket sokszor teljesen hibásaknak és téveseknek tartja, úgy, hogy igen sokszor hallottam, hogy egyetemi hallgatók megbuktak egyszerűen azért, mert az egyik tanárnak készültek s a másiknál kellett vizsgázniok. *(Igaz! Úgy van!)*

Én ilyen és hasonló inkonveniencziák miatt sajnálom az ifjúságot, és ha a t. miniszter úr, ki maga is tanár volt, és sokkal jobban, behatóbban és alaposabban ismeri ezen hiányokat, ezeken segíteni fog, akkor határozottan nagy érdemeket fog magának szerezni.

T. ház! Megvallom, már múltkori felszólalásom alkalmával abbeli kétségemet fejeztem ki, vajjon az igen t. kabinet egyszerű folytatása-e a réginek, egyszerű személyváltozást képez-e csupán, fentartva az egész vonalon és teljes mértékben az előbbi kormány irányát és elveit, vagy pedig a személyváltozással némileg elvváltozások is fognak-e beállani? Sajnálatomra az egyházpolitikai kérdések terén, melyre röviden vissza fogok térni, nem tudom, mennyire fog változni a t. új miniszterium felfogása; de — a miniszter úr, mint kriminálista, talán jobban tudná magát kifejezni — az összetett vagy indirekt bizonyítékok alapján én némileg remélem, hogy az egyházpolitikai téren is fognak bizonyos módosítások, eltérések a t. kormány programmjában mutatkozni, mert a közoktatásügy terén például igen nevezetes ellentétek vannak — részint üdvösek, részint nézetem szerint nem helyesek — az előző kormány és a mostani miniszterium között. Hogy csak egy kérdést említsek, itt van a közoktatási tanács kérdése. Csáky Albin vagy már Trefort felállította, b. Eötvös Loránd rögtön — és felfogásom szerint igen helyesen — annak működését felfüggesztette, az igen t. miniszter úr pedig, a ki különben más téren az alapos tanúlmányozásnak teljesen Pulszky Ágost t. képviselőtársam theoriái szerint nagy híve, ezt a kérdést nem soká tanúlmányozta, hanem alig hogy belekerült a miniszteri székbe, a közoktatási tanácsot ismét visszaállította, és azt mondja, hogy ő azért tette és tehette ezt, mert a közoktatásügyi tanácsot felállító szervezőszabályzat ő Felsége által jóváhagyatván, a míg ő Felsége azt nem módosítja, addig ő neki ezt a tanácsot létezőnek kell tartania.

Ha ez így van, akkor vagyok bátor egy kérdést intézni a t. miniszter úrhoz: úgyebár a szabályzat csak egész terjedelmében lehet ő Felsége által jóváhagyva, s nem lehetséges, hogy egyes részei ő Felsége által, más részei a miniszter által legyenek jóváhagyva? Ha pedig áll, a mint hogy mindenesetre áll az, hogy az egész szabályzat ő Felsége által van jóváhagyva, akkor kérdem a t. miniszter urat: minő jogon eliminálta mégis a tankönyvbíráló bizottságot?

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nem eliminéltam, csak fogom!

Gr. Batthyány Tivadar: Akkor még inkább sajnálom, hogy a t. miniszter restituálta ezt a közoktatási tanácsot, mert tudjuk, hogy az egész ország tanférfiai körében épen ezek a tankönyv-bírálatok voltak azok, a melyek óriási felháborodásra, viszályokra és panaszokra adtak okot. *(Felkiáltások a szélsőbalon: Visszaélések! Monopólium!)*

T. ház! Hogy a t. ház becses figyelmét nagyon soká ne legyek kénytelen igénybe venni, áttérek a katholikus autonómia kérdésére. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én, t. ház, a ki mondhatom, évek óta foglalkozom ezzel a kérdéssel, itt a házban, erről az oldalról s arról az oldalról is hozzászóltam a kérdéshez, a sajtóban is ismételten foglalkoztam vele, azt hiszem tehát, nem szükséges, hogy azzal újból részletesebben foglalkozzam, nem szükséges, hogy újból kifejtsem azokat az indokokat, a melyek miatt a katholikus autonómia országos szervezetét mielőbb életbe kell léptetni stb. Egy-két megjegyzést azonban mégis kénytelen vagyok e kérdésre nézve tenni.

Valahányszor itt a képviselőházban a katholikus autonómia kérdése szóba hozatik, valami közbeszólások folytán mindig megüti a fülemet az, hogy a püspöki kar nem akarja. T. ház! Én megengedem, hogy régebben, mondjuk, a Tisza Kálmán miniszterségе idejében, midőn a vallási kérdések terén a »quieta non movere« elve uralkodott, a püspöki kar elismerve bár a katholikus autonómia jogosúltságát minden téren, épen ezen »quieta non movere« elv alapján az autonómia életbeléptetésének elhalasztá-

Digitized by Google

sát, későbbi időkre kitolását maga is kívánta, vagy legalább ahhoz hozzájárult. Ma azonban, t. ház, egész más időket élünk. Én azt hiszem, az igen t. püspöki kar époly jól tudja, mint a hogy magam is meg vagyok győződve, hogy akkor, midőn a házassági jog államosítása folyamatban van, midőn a felekezeti iskolák államosításáról folynak a diszkussziók a törvényhozás termeiben, a midőn már a sajtóban, sőt a házban is újabb időben tovább is mennek, a midőn már az egyházjavak szekularizációjának kérdése is mind gyakrabban kerül szóba a közvélemény előtt: akkor, én azt hiszem, a magyar püspöki kar lehetetlen, hogy fel ne ismerje a helyzetet; azt hiszem, a magyar püspöki kar nem lehet oly vak, — bocsánat a kifejezésért, — hogy be ne látná azt, hogy ma a papi javak, a felekezeti iskola létezése »lenni vagy nem lenni«-je szorosan összefügg azzal, hogy lesz-e Magyarországon katholikus autonómia, vagy nem?

Ha a magyar püspöki kar ellenezné — a mint, hogy meg vagyok győződve, sőt tudom, hogy nem ellenzi — a katholikus autonómiát, akkor le kellene számolnia azzal, hogy igen rövid időn belül bekövetkeznék a szekularizáczió az egész vonalon, valamint, hogy meg vagyok győződve, hogy ők is igen jól tudják, hogy a szekularizáczionak egyetlen ellenszere épen az autonómia létesítése. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ennélfogva, t. ház, megengedem, hogy a magyar püspöki karnak a detailkérdések, a kongresszus összehívásának módozatai tekintetében lehet eltérő véleménye, mondjuk példáúl Polónyi, t. képviselőtársam véleményétől, de hogy ők ellenezznék a katholikus autonómia létesítését, azt tagadásba merem vonni. *(Helyeslés balfelől.)*

Ha tehát a püspöki kar részéről nincsen komoly ellenvetés, mert csak detailkérdésekben lehetnek eltérések, a mennyiben az egész ország világi katholikusai és az alpapság egyrésze határozottan követelik ezt az autonómiát, és midőn már évek óta tárgyaltatik folyton ez a kérdés: akkor én azt hiszem, elvárhatjuk azon férfiútól, ki Magyarország közoktatásügyi miniszteri székében ül, hogy ő ne legyen kénytelen ezen kérdést még soká tanúlmányozni. Neki akkor, mikor a miniszteri széket elfoglalta, ezt a kérdést teljes alapossággal ismernie kellett, és ezért elvárjuk, hogy a katholikus kongresszus tekintetében nem fog tovább tanúlmányozni, hanem az összehívás miatt a konkrét lépést meg fogja tenni és pedig a legközelebbi időben. *(Helyeslés balfelől.)* Ha ezt megteszi az igen t. miniszter úr, akkor kormányának programmja tekintetében is nagy lépést fog előre tenni, értem azt a lépést, a mely a megnyugtatást, a pacifikácziót tűzte ki czélúl. Ellenben, t. ház, ha még továbbra is ilyen bürokratikus siberekkel húzzák-halasztják az autonómia létesítését: számoljanak azzal, hogy az amúgy is óriási izgalomhoz még egy további országos izgalmat fognak előidézni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

T. ház! Az igen t. miniszter úr azt a kérésformába öntött tanácsot adta nekünk, hogy a jelen vallás- és közoktatási költségvetési tárgyalás alkalmával ne igen foglalkozzunk a vallási kérdésekkel, hanem inkább a közoktatási ügyeket tegyük bírálatunk és tanácskozásunk tárgyává. Én, t. ház, igen szerettem volna, az igen t. miniszter úrnak ezen tanácsát követni, és követhettem volna is, ha a miniszterelnök úr a múltkor, a midőn a kabinet bemutatkozása alkalmával volt szerencsém egynehány kérdést intézni hozzá, ezen kérdéseimre konkrét választ adni méltóztatott volna. Sajnos azonban, az igen t. miniszterelnök úr ezt tenni nem látta jónak, s ennélfogva kénytelen vagyok a helyzet tisztázása szempontjából lehető röviden ezen ügyekkel is mégegyszer foglalkozni.

T. ház! A kabinet programmjában a vallásügyi kérdések terén, a vallási háborúskodás és izgalmak szempontjából két pont emelkedik ki. Az egyik arra vonatkozik, hogy a parlament két háza közötti differencziákat akarják elenyésztetni, a másik pedig, hogy — a mint ők is ilyen korrektül és a való tényállásnak megfelelően elismerik — a felizgatott kedélyeket meg akarják nyugtatni.

A mi az elsőt illeti, a múlt hét hétfőjén a miniszterelnök úr nem találta időszerűnek megmondani nekünk, hogy miben áll az a mód, a melylyel ő a két ház közötti differenczia és ellentét kiegyenlítését eszközölni véli? Azóta már tudjuk, hogy minő módon akarja az igen t. miniszterelnök úr ezt elérni, de nem tudjuk a miniszteri nyilatkozatokból, mert azok oly általánosságban tartattak, hogy azokból kimagyarázni, hogy tulajdonképen mi a kormány akarata, senki eddig képes nem volt. Hanem megtudtuk a szokott módon, tudniillik az igen t. kabinet bécsi félhivatalosa útján, a »Neue Freie Presse« útján. *(Derültség balfelől.)* Ez megmondta, hogy a két ház közötti differenciát hogyan akarják eloszlatni és a miniszter úr tegnapi beszéde körülbelül megegyezik azzal, a mit a »Neue Freie Presse« írt. Bocsánatot kérek, t. ház, azt hiszem, hogy ha már itt a parlamentben arra vagyunk hivatva, hogy a politikai kérdésekkel, a politikai helyzettel foglalkozzunk, mégis csak helyesebb dolog lenne, ha a t. kormány itt tájékoztatná a parlamentet és az országot, nem pedig a »Neue Freie Presse« útján. *(Úgy van! balfelől.)*

Ezt csak mellékesen akartam felemlíteni,

Digitized by Google

t. ház; a főkérdés az, hogy stiláris módosításokkal, mint az igen t. miniszter úr emlegeti, el fogják-e érni a kiegyeztetést? Tény az, tudjuk mindnyájan, hogy a főrendiháznak ellenzéke, és pedig nemcsak az az ellenzék, a mely a többi egyházpolitikai javaslatot is ellenezte, hanem a kormánypártnak egy csoportja is határozottan, ismételten a felekezetnélküliség törvénybeiktatása ellen foglalt állást. Azt hiszem, hogy a helyzet tisztázására sokkal egyszerűbb volna, ha a t. miniszter urak megmondanák, hogy a felekezetnélküliség kérdését el akarják-e ejteni, igen vagy nem, mert ha nem akarják elejteni, akkor ez oly játék, a melylyel igyekeznek egy pár főrendiházi tagot levenni a lábáról. Hogy ezen igyekezet azonban a törvényhozás bármely faktorával szemben a törvényhozás bármely tagja méltóságának meg nem felelő eljárás, hogy itt hirlapi czikkekben magyarázgatják, engednek is, nem is engednek és a végén, hogy ha sikerült egy pár főrendet leszedni a lábáról, utólag azokra ráolvassák, hogy rászedtünk titeket, mert az elvből még sem engedtünk, mondom, ezt megfelelő megnyugtató eljárásnak tartani nem lehet. *(Helyeslés balfelől.)*

T. képviselőház! Én a magam részéről talán erre a kérdésre nem is fektetek oly nagy súlyt, mert bízom a főrendiház bölcseségében, bízom a főrendek elvhűségében, hogy azt, a mit ők ezelőtt három, ezelőtt hat hónappal az országra nézve jónak vagy rossznak tartottak, azt ma is annak tartják, s hogy ők e tekintetben véleményüket meg nem változtatják; bízom tehát abban, hogy az igen t. kabinet kénytelen lesz komoly, kézzelfogható, tényleg a béke előidézésére szolgáló engedményt megtenni, ha pedig nem teszi, akkor a főrendiház kötelességének teljesítése tudatában lesz, és kötelességét teljesíteni is fogja. *(Helyeslés balfelől.)* Sokkal fontosabb, t. képviselőház, nézetem szerint a kormányprogramm másik része. Még csak erre kivánok röviden kiterjeszkedni.

A t. kormány ugyanis azt mondja, ők most már a felizgatott kedélyeket lecsillapítják, a békét helyre fogják állítani, szóval paczifikálni fogják az országot. Itt ismét visszatérek röviden arra, a mit már a multkor is kértem a miniszter úrtól és indokolni akarom azt, miért tartom szükségesnek, jónak és czélszerűnek, hogy a t. kabinet egész őszintén, konkréte megmondja, hogy melyek azon módok és eszközök, melyek neki rendelkezésére állanak; *(A miniszterelnök mosolyog.)* mert egy miniszterelnöki mosoly természetesen nem lehet erre elegendő, hanem melyek azon komoly módok és eszközök, melyekkel a paczifikácziót el akarja érni?

Megmondom, hogy miért kivánom ezt. Ha a t. miniszterelnök úr, vagy a kabinet bármely tagja itt előáll és konkréte elmondja nekünk, hogy ezekkel és ezekkel a módokkal fogom én a békét helyreállítani, akkor, t. ház, két alternativa előtt állunk. Az egyik alternativa az, hogy ezen eszközök nem fognak elegendők lenni a béke helyreállítására, és akkor ezen kijelentések fölött egyszerűen napirendre fog térni a közvélemény, s a küzdelem egymás ellen tovább fog folyni. Meglehet azonban, s remélem, hogy a t. miniszter úr más módozatokat kontemplál, tudniillik, hogy komoly tetteket akar s oly eszközöket akar itt proponálni, a melyekkel a békét el fogja érni. És én főként ezért óhajtom, hogy a t. miniszter úr mondja meg konkréte, hogy van konkrét propozicziója, terve. Ha ezt egyszerre az egész ország közvéleménye elé állítja, úgy akkor ennek sokkal nagyobb hatása lesz, mint ha egyenként, darabonként fogja előadni, mint hogy ha egyes apró-cseprő konczessziókat fog tenni, a melyekről később azt fogja mondani, hogy még sem konczessziók azok.

Nem ellenzékieskedésből szólok, de hogy ha a t. miniszter úr a közvélemény megnyugtatására akar hatni, akkor, mondom, ilyen részletekben való kirukkolással és magyarázgatásokkal hatást nem fog elérni az országban; nem fog mást elérni, hogy ha hetekre-hónapokra biztatja és reményt kelt a közönségben, hogy igazán valami paczifikáczionális művelet elé indúl a kormány, ezzel, mondom, nem fog mást elérni, mint hogy a reményt felgerjeszti az emberekben és az emberek kezdik hinni, hogy tényleg bizonyos javaslatokkal, előnyökkel akarja bíztatni, de azután, midőn azt fogják látni, hogy mindez csak szép, de üres frázis volt, melyet tettek nem követnek, akkor az elkedvetlenedés, a bizalmatlanság sokkal nagyobb lesz. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Ezek az én komoly és alapos indokaim, melyek arra késztetnek, hogy a t. kabinet tagjait ismételten felkérjem, mondja meg őszintén, van-e módjukban, hogy megnyugtassák a nagy közönséget vagy nem? Ha van módjukban, mondják meg ezt nyiltan; ha pedig nincs módjukban, ne térjenek ki ennek kinyilatkoztatása elől és ne izgassák fel a nagy közönséget és a kedélyeket hiú igérgetésekkel. *(Helyeslések a baloldalon.)*

Én, t. ház, nem akarok a rekriminácz[illegible] terére lépni. Nem is akarom előhozni, hogy nekünk talán némileg igazunk is volt, midőn a felekezeti béke megbontásától féltettük az országot az egyházpolitikai javaslatok miatt. Csak egyre legyen szabad figyelmeztetnem a t. házat. Midőn az anyakönyveket be akarták itt hozni, mi kifejeztük abbeli véleményünket, hogy ezen anyakönyveket a mai közigazgatási apparátussal jól, czélszerűen vezetni nem lehet, hogy az erről szóló törvény az országra és annak polgáraira

Digitized by Google

való károsító hatás nélkül végrehajtható nem lesz, és akkor erre azt mondták, hogy ez csak ultramontán ellenzékeskedés, s midőn azután a belügyminiszter úr feltárta előttünk, hogy 840.000 forint költséggel miképen fogja ő az anyakönyveket behozni, ismételve óva intettük és figyelmeztettük a kormányt, hogy ez a módozat nem lesz helyes, akkor megint mi voltunk az ultramontán fakczlózus ellenzék, mely mindent ellenez az alapelv miatt.

Örömmel konstatálom, hogy Perczel Dezső, Magyarország ez idő szerinti belügyminisztere, részben már is nekünk adott igazat akkor, midőn bejelentette, — még pedig nem is sokat ankétezett és tanúlmányozott e fölött, — hogy eltérve az előbbi belügyminisztertől, a ki az anyakönyvek vezetését a jegyzőkre akarta bízni, ő a tanítókra akarja ezen teendőket ruházni.

Hogy ha beigazolódott már eddig is az, hogy úgy, mint május vagy juniusban akarták behozni az anyakönyveket, ez nem lehetséges, hanem kénytelen keresnek más módozatot, azt hiszem, hogy a logika mellettünk szól. Mi pedig azt mondottuk kezdettől fogva, hogy a mai közigazgatással kompromittálni lehet azt az intézményt, de jól életbeléptetni semmiesetre sem. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

T. ház! Szorosan a t. kultuszminiszter úr ügyköréhez tartozólag, legyen szabad egy rövid megjegyzést tennem a tanítók anyakönyvvezetésre való alkalmazásának kérdésével szemben.

Méltóztatnak tudni, hogy Perczel Dezső belügyminiszter úr választói előtt elmondott programmbeszédében kijelentette, — nem mondta ki persze, hogy a jegyzőkben nem bízik, — hanem kijelentette, hogy nem a jegyzőkre, hanem a tanítókra fogja az anyakönyvvezetést bízni. *(Ellenmondások jobbfelől.)* Ez volt az értelme beszédének.

Denique, a dolog fáczitja az, hogy kisebb-nagyobb mértékben, — többen, kevesebben, az egészen mellékes, — a tanítók fognak az anyakönyvvezető hivatalok élére állíttatni. A t. belügyminiszter úr erre nézve már bejelentette, hogy egy tiszteletteljes kéréssel fog kollégájához, a t. közoktatásügyi miniszterhez fordúlni.

Azt mondta tudniillik, hogy fel fogja kérni kollégáját, a vallás- és közoktatásügyi minisztar urat, hogy az 1868: XXXVIII. tczikket akként interpretálja, hogy a tanítók az anyakönyv vezetésével megbízathassanak. Én utána néztem és úgy találtam, hogy az 1868: XXXVIII. tczikk 141. szakasza határozottan kimondja, hogy a tanító hivatalnok nem lehet. Az 1894. évi XXXIII. tczikk 12. §-a pedig azt mondja, hogy az anyakönyvvezető közhivatalnok.

Én nem vagyok jogász, de azt hiszem, hogy a helyes interpretáczió, a jogi definiczió ezen világos szavak után csak az lehet, hogy egyszerűen ki van zárva annak lehetősége, hogy egy miniszter saját hatáskörében ilyen nyíltan egy törvényt elmagyarázzon, vagy félremagyarázzon. *(Élénk helyeslés balfelől.)* Semmi kifogásom az ellen nem lehet, ha a miniszter a tanítókat akarja most már felhasználni; övé a hatalom, övé a többség, megteheti; de annak egyedüli módja, bejelenteni, hogy az egyházpolitikai törvényen egy kis novelláris reviziót csinálni mégis csak szükséges lesz. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Hogy ha a miniszter ezt tenni akarja, ismétlem, tessék ide javaslatot terjeszteni, erre nézve a törvényhozás felhatalmazását kérni, s akkor azután hozzászólunk a dologhoz.

Az ellen azonban, hogy törvényt a törvény betűjével és szellemével ellentétesen interpretáljanak, eleve is tiltakozunk. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

S most zárom beszédemet. *(Halljuk! Halljuk!)* Midőn mi belementünk az egyházpolitikai vitába, a ház minden oldalán és a miniszteri padokon is elismerték, hogy az egyházpolitikai programm alapelvei tekintetében az egész ház egy véleményen van. Wekerle és Szilágyi miniszter urak ezt ismételten ki is jelentették. Ezt elismerték akkor, midőn a szenvedélyek még nem voltak felizgatva, és akkor nem állították a törvény utolsó betűjét is az elvek magaslatára. Igenis, az alapelvek tekintetében — pedig a t. kormány saját reputácziója érdekében, igen helyesen, csak ezeknek integritását akarja fentartani — eltérés köztünk nem volt. Ezt azért említem, mert remélem, hogy a t. kormány most tényleg a béke útjára fog lépni. Mi is a békét kerestük, és ha a kormány igazán csak az alapelveket akarja fentartani, könnyen meg is találhatja a békét az elvek integritásának legkisebb sérelme nélkül. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Méltóztassék elhinni, hogy a t. kormány ezzel valódi hazafias cselekedetet tesz, mert ez az egyedüli módja annak, hogy helyreállítsa az egész országban is a békét, a melyre, hogy csak egyet említsek, kivált a jövő évi millenáris ünnepre való tekintettel, oly nagy szükségünk van. *(Helyeslés balfelől.)* A magyar államnak a világ előtti reputácziója érdekében szükséges, hogy ne úgy mutassuk be az ezeréves országot, mint a mely felekezetek és társadalmi osztályok szerint van széttagolva és egymással harczban, hanem mutassuk be mint egységes, a hazáért közöseo lelkesedő országot. *(Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)*

Ha a kormány ezt eléri, sem e házban, sem ezen kivül senkisem fog önökkel szembenállani. De ha csak frázis mindaz, a mit a békemisszióról mondanak: akkor az egész ország

Digitized by Google

önökre fogja vetni a millenium megrontásának ódiumát. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

A költségvetést elfogadom, mert meg akarom adni a magyar kultúrának költségeit. A kormány iránti bizalom tekintetében lesz alkalmunk az appropriációs vitánál behatóan és részletesen nyilatkozni. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Hock János jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! *(Felkiáltások: Holnap! Holnap!)* Nekem ugyan mindegy, ma is elmondhatnám beszédemet, azonban akkor sajnálnám, az igen tisztelt elnök urat és a többségét a jelenlévő képviselő uraknak, a mennyiben maradásukkal megtisztelnének, mert én két órára nem fejezhetem be beszédemet. *(Felkiáltások: Holnap!)* Tehát a mint méltóztatnak velem parancsolni, akár ma, akár holnap beszélek, de mondom, ma, idejében nem fejezhetném be. Azért, ha az igen t. elnök úr megengedi, — 3/42 lévén amúgy is, — holnapra kérném beszédemet halasztani. *(Helyeslés.)*

Elnök: T. ház! Azt hiszem, a ház hozzájárúl, hogy a képviselő úr beszédét holnap fogja elmondani. *(Helyeslés.)*

Mielőtt az ülést bezárnám, azon javaslatot teszem a t. háznak, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy állapítsa meg napirendjét ezen tárgy utánra is, a mely jelenleg szőnyegen van, és pedig azért, mert mindesetre igen helyes, ha a képviselő urak tájékozva vannak, hogy ezen költségvetés letárgyalása után mi és milyen sorrendben fog következni. *(Helyeslés! Halljuk!)*

Az én javaslatom, t. ház, az volna, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetésének letárgyalása után mindjárt napirendre tűznők az 1894-iki XXXIV. tcz. hatályának április végeig való meghosszabbításáról szóló törvényjavaslatot. *(Helyeslés.)*

Azután kérelmem és javaslaton az volna, ha elhatározná a t. ház, hogy ezen javaslatnak letárgyalása után napirendre jönne a véderő bizottság jelentése az 1895. évben kiállítandó ujonczok, megajánlásáról szóló törvényjavaslat tárgyában és azon két jelentésről, mely ezen törvényjavaslattal együttesen tárgyalandó, tudniillik a közös hadseregbeli és honvéd egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredményéről, és a másik, a közös hadseregből a honvédség állományába történt tiszti áthelyezésekről.

Ennek letárgyalása után már a tárgy sokaságánál fogva is, következnék a honvédelmi miniszterium költségvetése, az azzal kapcsolatban lévő és együtt tárgyalandó jelentésekkel.

Méltóztatnak ehhez hozzájárúlni? *(Helyeslés.)* Ily értelemben kimondom a határozatot, és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik délután 1 óra 50 perczkor.)

Digitized by Google

419. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 30-án, szerdán,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvények bemutatása. — Az indítvány- és interpellációs könyvek felolvasása. — Költségvetés (1895) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Boda Vilmos interpellációja a szegzárdi főgimnázium megnyitása tárgyában.

A kormány részéről jelen vannak: B. Bánffy Dessö, Perczel Dessö, Lukács László, Wlassics Gyula, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést ezennel megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét gr. Esterházy Kálmán jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett felszólalókat Josipovich Géza, a javaslatok ellen szólókat Hock János jegyző úr fogja jegyezni.

Olvastatik az utóbbi ülés jegyzőkönyve.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző *(olvassa a január hó 29-én tartott ülés jegyzőkönyvét.*

Elnök: Minthogy senkinek sincs észrevétele a jegyzőkönyv ellen, az hitelesítve van.

Bemutatom a gyulai királyi törvényszék és területéhez tartozó járásbíróságok s ügyészség szolgáinak és fogházőreinek Terényi Lajos képviselő által beadottt kérvényét;

továbbá a lugosi törvényszéknél és területén alkalmazott hivatalszolgáknak és fogházőri személyzetnek Szende Béla képviselő által benyújtott kérvényét az 1893 évi IV. törvényczikk reájok vonatkozó részének módosítása tárgyában.

Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a ház kérvényi bizottságának.

Több jelentés nincs az elnökség részéről.

Következik az indítvány- és interpellációs könyv felolvasása.

Perczel Béni jegyző: Jelentem a t. háznak, hogy az indítvány-könyvben újabb bejegyzés nincs. Az interpellációs könyvben a következő bejegyzés van: »1895. január hó 30-án. Boda Vilmos. A szegzárdi főgimnázium megnyitása tárgyában a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.«

Elnök: A képviselő úr az interpellációt ma ülés végén a szokott időben fogja megtenni.

Következik a napirend: a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1895-iki költségvetésének (Irom. 716) folytatólagos tárgyalása.

Hock János jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Tagadhatatlan, hogy ha a legutóbbi évek közoktatásügyi tárczájának budgetvitájára visszatekintünk, több mint két, három, sőt már a negyedik évben is — visszafelé számlálván — a vita tárgyát leginkább az egyházpolitikai kérdés képezte, elannyira, hogy az kis mértékre, inkább, a részletes vitára szorította le az ezen, oly nagyfontosságú tárcza kérdései körüli eszmecserét. A közhangúlat, mely e házon kívül foglalkozott minden körben az egyházpolitikával, természetes, hogy ide, az ország politikai életének fókusába is úgy hatott hogy uralkodónak azon eszmecserének kellett lenni.

Én azonban ezt mindenkor sajnáltam, nem azért, mert az egyházpolitikát vitatták, hanem azért, mert a mellett a közoktatásügyi politikára, a közművelődés kérdésének megvitatására nagyon

Digitized by Google

kevés idő és figyelem fordíttatott. Én ezt a tárczát és ügykörét sohasem tekintem, legalább első sorban, politikai tárczának, mert azon eszmétől vagyok áthatva, mint magyar ember, hogy első sorban nemzeti kultúránk sokágú kérdésének emelésére, pártkülönbség nélkül mindnyájunknak egyesülnünk kell akkor, ha azt akarjuk, hogy fajunk uralkodófaj megmaradjon jövőben is e négyfolyamos, hárombérczes országban. *(Helyeslés a szélsőbalon.)* Könnyen beszélhetnénk akkor, t. ház, ha — mint más európai nagy nemzetek, a német, angol, franczia, vagy csak a 30 millióra menő olasz nemzet is — egységes nyelvvel birnánk és ez ország lakosaiban a magyar nemzeti kultúrát jószerével, rábeszéléssel, itt-ott az állameszme hatalmával nem kellene terjesztenünk. De ha történetünk viszontagságai folytán őseink nem tették, vagy nem tehették meg e tekintetben a maga idején azt, a mit más nemzetek megtettek, hogy tudniillik asszimilálták volna az asszimilálandó elemeket és így ez a feladat reánk jutott: akkor, hogyha lépést akarunk tartani az európai kultúrával, sőt megelőzni akarjuk azt, hogy az itteni nemzetiségek, a melyek — megengedem, jogosúltan — a maguk nemzeti nyelvét és irodalmát is ápolni s fentartani akarják, az általános művelődésben bennünket túl ne haladjanak: mindent el kell követnünk, hogy különösen e tárcza teendői közt elősegítsük mindazt, a mi a nemzeti művelődésre vonatkozik. Azért, kérem, ne méltóztassanak felszólalásomat szigorúan pártszempontból tekinteni, mert hisz ez nem közjogi kérdés. A mennyire híve vagyok pártomnak a közjogi téren, annyira nem lehetek pártember a magyar kultúra terén, *(Helyeslés.)* a melynek csekély tehetségemmel régi harczosa, régi munkása vagyok és óhajtok maradni utolsó lehelletemig. *(Éljenzés.)* És így, legyen az bármely párthoz tartozó magyar ember, a ki velem a magyar közművelődés érdekében kezet fog, híven fogok vele annak emelésén közreműködni. *(Helyeslés.)*

Ez a felfogás vezet engem, t. ház, a közoktatásügyi tárcza ügykörének megítélésében és örülök rajta, hogy ha helyesléssel találkozom.

Természetesen ennek a tárczának ügyköre igen nagy és sokkal több ágú, hogysem egy felszólalás keretében kimeríthető volna. A t. miniszter úr megkisérlette, programmjában nagyon sok érdekeset mondott el a legkülönneműbb szakokról, de természetesen behatólag csak egykettővel foglalkozhatott, a többit csak megpendítette, a többire nézve csak jelezte, hogy mely irányban akar haladni. Máskép nem is tehetett. Én tehát nem rovom meg azt, a mint többen tették, hogy nagyon is sokat ölelt fel programmbeszédében. Én ebben a közművelődés ügye iránti jóindúlatot látok, és iparkodást, hogy sokágú ügykörének minden részletével foglalkozni akar és a mennyire emberi erőtől telik, munkatársainak segítségével tárczájának tárgyait megfelelőleg fejleszteni s előbbre vinni szándékozik.

Azon kevés képviselőtársam, a kik a legközelebb lezajlott egyházpolitikai vitának e terén minden más egyebet uraló eszmeáramlatától el nem ragadtatva, a közoktatásügyi tárczánál tanügyi kérdésekkel és művelődési tárgyaival is foglalkoztak, valóban, ha a ház íratait tekintjük oly kevés számmal vannak, hogy úgyszólván ujjaimon összeszámlálhatnám. Visszaemlékezve ezen vitákra, midőn a t. képviselők nagy része a szellemes egyházpolitikai beszédeket meghallgatván, azután a teremből is eltávozott, mégis kötelességünknek tartottuk egynehányan ezen tárcza ügykörét a részleteknél is megbeszélni a magyar kultúra szempontjából. Gr. Zichy Jenő t. képviselőtársam volt egyike a legbuzgólkodóbb felszólalóknak. Gróf Andrássy Tivadartól is a képzőművészetekről hallottunk szép beszédet. Fenyvessy Ferencz előadó úr t. képviselőtársam is egyike volt azoknak, a kik minden alkalommal felszólaltak a kultusz-vitáknál. Kiss Albert t. képviselőtársam különösen a népoktatás kérdéseit az egyházpolitikai kérdések között is behatóan tárgyalta. Szintígy Schvarcz Gyula és Herman Ottó t. képviselőtársaim és az én csekélységem. Jóformán mi voltunk hatan-heten, a kik az egyházpolitikának mindent elsodró árjai közt is megemlékeztünk a közoktatásügyi tárcza egyéb ágairól szerény, de jóindulatú felszólalásainkkal. Én most is ezt az eljárást kívánom követni, most is a tanügyi és egyéb kulturális kérdésekről akarok szólani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az egyházpolitikai kérdéseket egy tekintetből érintem csak, a mennyiben parlamenti szokás szerint meg akarok emlékezni előttem közvetlenül szólott képviselőtársam, tudniillik a tegnapi ülés végén felszólalt gróf Batthyány Tivadar beszédéről. Szólott ő nehány tanügyi kérdésről is; megérintette a kereskedelmi szakoktatást, szólott továbbá az egyetemi tanárok társadalmi helyzetéről, különösen azon tekintetben, a melyről a t. miniszter úr programmbeszédében nyilatkozott.

Erre fogok reflektálni én is. Körülbelül egy nézeten vagyok az övével, de ezt a szerintem is fontos kérdést kissé tüzetesebben akarom fejtegetni. Azonban volt gróf Batthyány t. képviselő úr beszédének egyházpolitikai része is, különösen a katholikus autonómiát sürgette erélyesen. Érdeklődéssel hallgattam felszólalását, erélyes sürgetését, melynek egyik passzusa így szól: »A szekularizácziónak egyetlen ellenszere a katholikus autonómia megalkotása.« Ez igen érthetően van mondva, annyira, hogy én, mint

Digitized by Google

bár képviselő, de vallásfelekezetemre nézve protestáns, nem mondhatnám el ezt így, és a mikor a Batthyány-család még protestáns volt, ők sem mondhatták volna el, de most tőle, mint katholikustól, máskép hangzik, mintha én mondanám. De mint protestáns ember örülök ennek az erélyes hangnak. A mennyiben tudniillik csakugyan a püspöki karban rejlenék a katholikus autonómia életbeléptetésének akadálya, — a mit én nem vagyok hivatva megítélni, — akkor legalább az ily erélyes hangokat meg fogja érteni az a püspöki kar. És arról — azt gondolom, — minden protestáns ember nevében biztosíthatom katholikus képviselőtársaimat, hogy mi protestánsok fogunk legjobban örvendeni azon, hogy ha a katholikus egyház is autonómiát nyer. *(Helyeslés.)* Nem olyan tessék-lássákféle autonómiát, hanem valódit, olyant, a milyen itt követeltetett. *(Helyeslés.)* Ha a hierarchia történetét tanúlmányozzuk, elfogúltság nélkül nem róhatjuk fel a katholikus hierarchiának s általában a keresztyén hierarchiának a hatalmi túlkapásokat, mert hiszen ez minden hierarchiának természete. Ha visszamegyünk például a régi egiptomi hierarchiára, ott is ezt tapasztaljuk, annálinkább természetesen a keresztyén hierarchiánál, mely a középkorban nagyhatalomra vergődött, ugyanis az emberi természet gyarlóságában rejlik, hogy hatalmi túlkapásokra hajlandó. Mi protestánsok, vagyis inkább őseink gyakran éreztük e túlkapások súlyát. Nem rekrimináczióképen hozom fel, de én olyan felekezet részéről, a hol a világi elemnek megfelelő ingerencziája van az egyház ügyeire, sohasem tartok a hierarchia túlkapásaitól, *(Helyeslés.)* sőt azt hiszem, hogy a hazai vallásfelekezetek békéje állandóságának egyik hathatós orvosszerét fogjuk birni a nem árnyék, hanem valódi jogokkal felruházott, reális katholikus autonómiában. *(Helyeslés.)* Én legalább ilyen autonómiát óhajtok nekik, nem mondom, jogom sincs azt mondani, hogy olyat, mint a protestánsoké, hisz elvégre ők magok hivatvák megállapítani, hogy minő legyen. Üdvözlöm Batthyány t. képviselőtársamat az erélyes hangért, melylyel azt sürgette. Mint mondtam, remélem, hogy e hangot meg fogja érteni a püspöki kar, melynek hazafiságában nem kételkedem, s hogy ennélfogva mi protestánsok katholikus testvéreinket nemsokára, mint valódi autonómiával birókat fogjuk üdvözölhetni.

A miniszter úr programmbeszédében sok dologra kiterjeszkedett, melyeket mind felölelni — mint már mondám — meghaladná egy szónoklat határát. Én inkább csak azokra kivánok reflektálni, a miket a középiskolai és egyetemi kérdésekről mondott. A középiskolára nézve megjegyezte, — s ezért már Hévizy t. barátom is elismeréssel adózott neki, — hogy ő ott a nemzeti elemet jobban akarja kifejlesztetni, mint eddig történt. Én is, mint magyar, melegen üdvözlöm őt ezért. Nekem e kérdésben sok kemény harczom volt boldogúlt Trefort miniszterrel, a ki a középiskola feladatául inkább az általános tudást, a reális tudományok, kivált a természettudományi irány ápolását tűzte ki. Nem moondom, hogy nem szükséges ez is. De oly kicsiny és idegen elemektől annyira körűlvett nemzet, mint a magyar, sokkal inkább van utalva a nemzeti szellem fejlesztésére, mint a reális irányra. *(Igaz! Igaz! a szélsőbalon.)* Mióta tagja vagyok e háznak, — pedig annak már közel 20 éve, — mindig ezt hangsúlyoztam, és főképen ezért vívtam sokszor heves harczokat Trefort miniszterrel. Hiszen méltóztatnak még emlékezni a tánczoló dervisekre, és több effélékre. Hangsúlyoztam sokszor erélyes szavakkal, hogy a nemzeti történelem tanítását már az algimnáziumban a III. vagy IV. osztályban kezdjék meg; s ezt csak úgy birtuk végre nagynehezen kicsikarni, hogy hivatkoztunk a közös hadügyminiszterre, a ki a kadétiskolák fölvételi vizsgálatán megkivánta a nemzeti történelem tudását. Ez előtt meghajolt az akkori miniszter úr, és elrendelte, hogy a hazai történelmet már a III. osztályban tanítsák. Midőn tehát említett nyilatkozatáért ismételve üdvözlöm a miniszter urat, kinek felfogása, úgy látszik, közeláll az enyémhez, és kérem ezen eszméi mielőbbi megvalósítására: különösen figyelmébe ajánlom, hogy a nemzeti elem erősítését a középiskolákban ne szorítsa csak a felsőbb osztályokra, hanem adjon annak teret már az alsógimnáziumban is. Mert a tanügyi statisztika azt mutatja, hogy a tanulók közűl kevesebb mint 50% jut az érettségi vizsgáig. Azokból, a kik a gimnázium első osztályába beiratkoztak, a legtöbben elszélednek más pályákra; nemcsak azon okoknál fogva, a melyeket itten már fölemlítettek, hogy ott, a hol helyben gimnázium vagy reáliskola van, ezekbe járnak, de mert természetszerűleg egyéb, gazgasági, katonai, kereskedelmi s más efféle pályákra szánják magukat, melyek végzésére elég a gimnázium alsóbb négy osztálya.

Mielőtt Trefort, minisztersége utolsó éveiben, az algimnáziumban a történelem tanítását elrendelte, az összes gimnáziális és reáliskolai ifjúságnak több mint a fele úgy nőtt fel, hogy hazája történelméről semmit sem hallott, mert a IV. osztályból más pályára menve, ott azt megint nem tanították. Hogyan fejlődjék ki aztán az ilyen ifjúban a hazaszeretet, melyről mégis el kell ismerni, hogy annak a hazai történelem egyik főforrása, fejlesztő eleme.

Hogy némi javúlás történt az utóbbi időben,

Digitized by Google

azt elösmerem, azonban még most is a nemzeti elem nem olyan a gimnáziális oktatásban, a milyennek óhajtanók. És a miniszter úr is ebben a véleményben lévén, helyeslem azon kijelentését és figyelmeztetni bátorkodom, hogy az orvoslást alulról kezdje: ne csak a felsőbb gimnáziális osztályokra szorítkozzék, hanem az alsóbbakra is s a reáliskolákban is valósítsa meg ezt a nemzetiebb irányt. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A harmadik egyetem felállításáról is megemlékezett a miniszter úr rövideden. Én is rövideden akarok erről szólani. Nem bocsátkozom a helyre nézve fejtegetésbe, hogy Pozsony, Kassa, Debreczen, Szeged vagy nem tudom, melyik város kapja meg; a hely kérdésének kimerítő fejtegetése inkább röpiratokba való. Én a miniszter úrral itt is, ezen a téren is annyiban egy nézeten vagyok, hogy e kérdést nem jelezhetem nagyon akutnak.

Én is azt mondom, hogy a népoktatás, a középoktatás, és a most meglévő két egyetem fejlesztése terén sokkal égetőbb teendők vannak, mint egy harmadik egyetem felállítása. Nem azért, mintha ezt elodázni akarnám, de mert a dolgok rendje úgy kívánja, midőn lényeges akadálya van a harmadik egyetem azonnali felállításának. S ez az, a mit én a miniszter úr beszédjére egy rövid közbeszólással megemlítettem, hogy tudniillik a megfelelő tanerők hiányoznak. Tisztelet, becsület a tanári karnak, hanem megvallom, hogy én az egyetemi tanárra nézve igen magas mértéket állítok fel. Azzal sem vádolhatnak pedig bennünket, a kik így gondolkozunk, hogy circulus vitiosusban vagyunk, ha azért nem állíthatunk harmadik egyetemet, mert nincsenek tanerőink, s mégis halasztva a kérdést, nem képeztünk megelőzőleg tanárokat. Mert én igenis azt óhajtanám, hogy új tanárok képzésére, a kikből magasabb képességű egyetemi tanárok válhatnak, különös figyelmet fordítsunk s ezzel készíteném elő a harmadik egyetem fölállítását. Hajdan, mikor hazánkban főiskolákat állítottak, már nevezték legyen azokat akár egyetemeknek, akár akadémiáknak, akár kollégiumoknak, hivatkozhatom a történelemre, hogy a mikor például Zsigmond király idejében Budán egyetemet alapítottak s Mátyás azt bővítette, ott leginkább külföldről behívott tanárok tanítottak; de arra is van példa, hogy viszont Bécsben, úgy más külföldi egyetemeken magyarok tanítottak, a kik a budai egyetemből, vagy a Vitéz-féle pozsonyi akademia istropolitanából kerültek ki.

De nem akarok én oly messze időkre visszamenni, közelebb is találok példát. Tudjuk azt, hogy a XVII. században az erdélyi fejedelmek, a kik Magyarország nagy részének, hét vármegyének is urai voltak, a felsőbb tanügy fejlesztésére kiváló gondot fordítottak, különösen Bethlen, I. Rákóczy György és Lorántfy Zsuzsána. Ezek állítottak Gyulafehérvárott főiskolát és főiskolává emelték a sárospatakit. Minő eszközökkel? Ha kitünő egyetemi qualifikáczióval biró tanár kellett, a ki magas fokán álljon a tudományoknak, de nevelni is tudjon, igazán fejedelmi díjazással elhozatták a külföldről például Alstediust, Bisterfeldet, a ki mint diplomata is Rákóczy Györgynek jobbkeze volt, s a kit a külföld akármelyik udvarához, a franczia, porosz, lengyel, svéd, angol udvarhoz bátran küldhetett, mint követet, oly kitünő jártassággal birt úgy a tudományok, mint a politika terén. Vagy pedig II. Rákóczy György elhozatta Basire Izsákot, Jakab angol király volt nevelőjét, ki tanár volt az erdélyi főiskolán, szintúgy II. Rákóczy György és Lorántfy Zsuzsána, hogy a pataki iskolát magas színvonalra emelje: az akkori európai leghíresebb tanügyi szervező tehetséget, a nagynevű tudóst, Amos-Commeniust hozatták el Patakra, ki három esztendőt töltött ott, szervezve és tanítva.

Őseink ime, így segítettek magukon, s ezek a külföldi tudósok neveltek aztán idehaza jeles tanárokat magyarokból, úgyszintén magyar ifjaink, mint ezeknek tanítványai, odakint a külföldi egyetemeken tanúlva, kész tanárokként jöttek haza. Ez a mód azonban addig lehetett csak gyakorlatban, míg latin volt az oktatás nyelve; de természetesen mi ily módhoz nem nyúlhatunk. Most képeznünk kell magasabb qualifikáczióju tanárokat, kik az egyetemen is jól betöltsék helyüket; vagy ha vannak ilyenek magyarok, és nincsenek ott alkalmazva, hanem középiskolában: tehetségeiket megillető helyre kell őket kinevezni. Van azonban olyan magyar születésü egyetemi tanár is, többet is tudok de egyet különösen megnevezek, a ki kitünő magyar tudós, de külföldi egyetemre kénytelenült vonúlni: ez Lenhossék, ki a közelmúltban a baseli egyetemen tanított, jelenleg pedig a würzburgi egyetemen van alkalmazva. Nagyon helyes dolgot cselekednék a t. miniszter úr, ha ilyen, a külföldön is a magyar tudománynak hírnevet szerző tudóst visszaszerezne a hazai egyetem díszére. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* De ha a külföldről nem tudnánk is behozni senkit, legalább a magunk jeleseit ne engedjuk oda kiszorúlni, hanem tartsuk meg őket. mi magunknak. *(Helyeslés.)*

Olyan példánk is van ugyan, hogy a magyar kormány kitaníttatott egyes speczialis szakmára tanárúl magyarországi egyetemi kapaczitásnak; például Babes-t, kiküldte Párisba Pasteurhoz, *(Igaz! Úgy van!)* s ott kiképeztette; de ő azután itt hagyott bennünket, mint Szent-Pál az oláhokat, *(Felkiáltások a szélső baloldalon:*

Digitized by Google

Azért oláh!) elment saját faja, az oláhok közé, s most Bukarestben terjeszti azt a tudományt, melyet a magyar kultura segélyével sajátított el. Azonban hála Istennek nyertünk helyére oly jeles magyar szakerőt, hogy távollétét épen nem sajnálom; hanem az oly erőt, mint Lenhossék, csakugyan nyereségnek tartanám budapesti egyetemünk számára, s a t. miniszter úr érdemet szerezne magának azzal, ha az ily jeles szakerőket hazavonzaná.

A t. miniszter úr, a mint beszédéből látom, ép oly magas qualifikációt állít fel az egyetemi tanárok számára, mint én; nevezetesen említi: »Én az angol és francia egyetemi tipus szélsőségének elkerülésével a közönségesen németnek nevezett egyetemi rendszernek vagyok híve.«

Madarász József: Gyönyörű rendszer!

Thaly Kálmán: Nem olyan megvetendő dolog az! *(Olvassa.)* »Az tulajdonképen nem német, hanem az általános tudomány-egyetemnek, az univerzitás fogalmának felel meg. A német egyetemi rendszer az, mely az egyetemet magas szinvonalra emeli, mert az egyetemnek nemcsak tanító, de egyúttal tudományt mivelő intézetnek, nemcsak tanító, hanem egyúttal tudományt buvárló intézetnek kell lennie. A jó tanár és tudós teszi az egyetemet, nem a rendszer.«

Ezekben nagyon sok igaz van. Ha a német egyetemeket sorra tekintjük, — egy néhányat magam is ismerek, — és tekintjük általában a német tudományosságot: azt találjuk, hogy a legelsőrendű híres tudósok mint egyetemi tanárok működnek vagy működtek a közelmúltban; például Helmholtz, vagy régiebbek közül Bunsen, Kirchhof, Gneist; továbbá Mommsen, Curtius, Sybel, Hinschius, Roscher, Du-Boys Reimond, Overbeck stb., szóval minden téren találunk német földön jelesebbnél-jelesebb erőket, mint egyetemi tanárokat, a kikre, mint a saját tudományáguk müvelőire és tovább fejlesztőire büszkén tekint nemcsak az illető egyetem, nemcsak Németország, hanem egész Európa tudományos világa.

A német egyetemi rendszer mellé hozzávehette volna a t. miniszter úr a svájczi és a hollandi egyetemeket is, mert ezek rokonszervezetűek; és úgy a német mint a hollandi s svájczi, részben pedig az angol egyetemeknek a magyar tudományos világ is sokat köszönhet; nagyonerős, világos elméjű, a tudományukban fényes eredményeket kivívott magyar kapaczitás azon egyetemeken nyerte felsőbb képeztetését, s ez által bizonyos szellemi nexusban is vagyunk azon intézetekkel; mert sokan közülök — ismerek magam is olyanokat — levelezésben maradtak egykori egyetemi tanáraikkal. E tanárok, ámbár nagynevű tudósok, mint például a boldogult Roscher vagy Wagner, a berlini egyetemen a nemzetgazdaság tanára, nem restelnek tanítványaik közül 20—25-öt kiválogatni a legjelesebbek közül és azokkal baráti viszonyba lépnek. Külön szemináriumokat tartanak nekik; például Wagner a gyárakba is kirándul tanítványaival, hogy ott a helyszínén gyakorlatilag magyarázza meg a nemzetgazdaság körébe vágó egyes fontosabb szakmákat.

Ezt óhajtanám és szeretném elérni a mi egyetemeinknél is. Ezt szeretném — a kormány e részben, tudniillik szemináriumok kezdeményezése tekintetében tett is már intézkedéseket — meghonosítani minálunk!

De ily, egész életüket kedvelt szakmájuknak szentelő erőkben, fájdalom, nem igen bővelkedünk; ezeket tehát minden módon előteremteni, képeztetni, szaporítani kell, és csak ha meg vagyunk győződve, hogy képesek leszünk nemcsak a budapesti, hanem a kolozsvári egyetemet is kitünő, elsőrangú, a maguk tudományágát továbbmüvelő és továbbvivő szakerőkkel ellátni, akkor látnám szükségét a harmadik egyetem felállításának. Ez különben talán a legkönnyebben, legkisebb állami költséggel és a legkevesebb tanerő-szaporítással Debreczenben volna létesíthető, mert itt a filozófiai és theológiai fakultás, sőt a jogi is, sokkal nagyobb mérvben van kifejlesztve, mint az országban bárhol másutt. És minthogy a protestáns egyház maga is ott már akkora összegeket hozott össze, és kész áldozni a filozófiai és jogi karra még többet is: az államnak itt a legkevesebbe kerülne az egyetem felállítása. De, mint mondám, helyi viszonyokról bővebben beszélni nem akarok, most csak megérintem; mert a mint szintén említettem, osztozom a miniszter úr nézetében; és ezt a kérdést a felhozott okoknál fogva, főként a tanerők tekintetében nem tartom oly akutnak; sőt elismerem, hogy vannak más, sürgősebb teendőink a közoktatás terén.

A budapesti egyetemen is volt egy, csak nemrég elhunyt tanár, — hogy a többiekről ne szóljak, — a kit én sok tekintetben az egyetemi tanár ideáljának tartok. Salamon Ferenczről emlékezem, a magyar történelem tanáráról. Egy mélyfelfogású, tudományágának buvárlatában elmerülő elme volt, a ki határozott, nemzeti irányban, eredeti felfogással tárgyalta anyagát, és mondhatom azt is, hogy a nemzeti történelemnek eszmekörét jóval előbbre vitte, mint a hol előtte állott. Mint tanár, előadás tekintetében bizony gyenge volt. Dadogott, s többnyire olvasta előadásait, de mély tudományáért mégis dísze volt a tanári karnak. Megvolt nála a mély gondolkodás és a históriai aranytoll, habár nem volt meg a vonzó előadás, de

Digitized by Google

hát ettől annál inkább eltekinthettek a tanítványai, mert hallottak tőle olyan eszméket és olyan tősgyökeres magyar felfogást, melyet soha el nem feledtek, és a mely elhintett eszmék magvai náluk később dúsan gyümölcsöztek.

A t. miniszter úr, a mint mondotta, az egyetemi tanároknak különösen társadalmi állását kivánja emelni; én tehát most arról akarok szólani: mit értsünk ezen szándék alatt? *(Halljuk! Halljuk!)*

Azt mondotta a t. miniszter úr, hogy az egyetemi tanárok karriérjüket legfeljebb az osztálytanácsosi rangon végzik, tehát azt óhajtja, »hogy ezek a tanárok teljes megelégedéssel tölthessék be tanári pályájukat és végezhessék tudományos búvárlataikat, mert hiszen a bürokratikus pályán minden középszerű egyén, ha szorgalmas, számíthat arra, hogy ezen társadalmi pozicziót eléri, és többre is viszi, csak egy egyetemi tanár nem«.

Én itt közbeszóltam, hogy iparkodjék magát a tudomány terén értékesíteni! Erre a miniszter úr azt felelte, hogy »tökéletesen igaza van Thaly Kálmán képviselő úrnak, de bizonyára meg fogom győzni a t. képviselő urat azon sok apró kellemetlenségről, melyek épen ebből kifolyólag régi, nagyon érdemes tanárokat értek«.

Engedje meg nekem a t. ház, hogy most erről a kérdésről egy kissé beszélhessek. *(Halljuk! Halljuk!)* A t. miniszter úr tehát az egyetemi tanárok társadalmi állását óhajtja emelni. Ennek két módja lehet. *(Halljuk! Halljuk!)* Az egyik mód a már szinte kórsággá fajult rangosztály-emelés, a másik pedig a magasabb dotáczió. Foglalkozzunk röviden mind a kettővel.

A t. miniszter úr bevallotta, hogy a német egyetemi rendszer lebeg szemei előtt. T. ház, én a német nemzetben sok jó tulajdont ismerek el, még azon nyers és durva tulajdonok mellett is, a miket őseikben már Tacitus megbélyegzett, s a mely nyers és durva tulajdonságok a rajnai mocsarakban hadakozott ősgermánok ivadékaiból még ma sem haltak ki. De becsülöm a németekben a rendszeres munkaszeretetet, a szorgalmat, kitartást s a családias erényeket. Igaz, hogy ezen erények az osztráknémetekben aránylag csak kis mértékben vannak meg; mert a többi igazi németek az osztrákot igazi németnek nem is ismerik el. *(Élénk derültség a bal- és a szélső baloldalon.)* Sokat megfordúltam én Berlinben, Hamburgban, Münchenben, rajnamelléki németek, poroszok közt, s bizony az osztrákokról azok a nyugati németek csak úgy félvállról, sőt a katonai elemek bizonyos megvetéssel beszéltek még csak nemrégiben is, ha bizalmas körben voltak, a mint volt szerencsém magamnak is magasrangú porosz tisztek között ezt tapasztalni. Én tehát különbséget teszek ezen művelt északi németek között és azok között, a kik Ausztriában, Stájerben, Tirolban laknak; mert kérdezem: Stájerből vagy Tirolból felvilágosodás mikor terjedt szét e világra? *(Derültség a szélsőbalon.)* Hát különbséget teszek ezen németek és azon németek között, a kikkel például Bethlen Gábor, Rákóczy György szövetséget kötött. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

De térjünk vissza tárgyunkhoz!

A t. miniszter úr szeme előtt a német egyetemi rendszer lebegett. Én sok német egyetemi tanárral voltam és vagyok ismerős, s nagyon jól tudom, hogy közülök számosoknak a czíme »Hofrath«, »Geheimrath« stb. Egy Gneist, Roscher, Wagner, Mommsen nem veti meg ezt a czímet, sőt bizonyos tekintetben büszkék arra, de exczellenczziásoknak még a saját tanítványaiktól sem hívatják azért magukat, hanem Herr Geheimrath, Herr Hofrath stb. *(Derültség balfelől.)*

Mondom: én a németnek erényeit ugyan elismerem, hanem a gyengeségei előtt sem hunyok szemet. Eszembe jut, t. ház, egy kurucz nóta . . . *(Halljuk! Halljuk!)*

Madarász József: Mégis hunczut a német! *(Derültség.)*

Thaly Kálmán: Nem az. Hanem eszembe jut egy másik kurucz nóta, mely így jellemzi a németet: »Vigyázz kurucz, jön a német, Lásd, mily okos, tudós féreg!« *(Zajos derültség.)*

No hát, t. ház, ilyen tudós féreg a német. *(Derültség.)* Mert hogy tudós, az tagadhatatlan; de hogy féreg, az is való, *(Derültség.)* mert mivelhogy szeret csúszni-mászni. *(Derültség.)* A német ugyanis boldog, ha már egyéb titulust nem kaphat, hogyha legalább Commercienrath lehet. *(Zajos derültség.)* Ha az ember egy német fürdő vendégei lisztáját átnézi, elrémül a Rath-oknak mindenféle fokozata és sorozata előtt, melyet azok ott beírnak.

Ez már valóságos társadalmi betegség, mely Németországban van leginkább kifejlődve. Mikor tehát a német egyetemi rendszer előnyei előtt meghajlok: akkor annak kicsinyes gyengeségei, megvallom, engem respektussal nem töltenek el, és előttem Mommsen, Wagner, Roscher, Hinschius, Sybel, vagy akármelyik nagy német tudós nem jobb egyetemi tanár azért, mert az egyik Geheimrath, a másik csak Hofrath, a harmadik meg nem tudom miféle Rath. A könyve, a mit ír, az előadásai, a mit érnek, azokban rejlik az ő valódi érdeme.

A magyar humorral pedig, t. ház, nem egyezik meg ezen rangemelésekkel való orvos-

Digitized by Google

lási mód. Az én felfogásom szerint az egyetemi tanárok soraiban még irígységet keltenének azáltal, ha az egyiket a második díjosztályba, a másikat — bár én eltörülnék mindenféle díjosztályt — az ötödik, negyedik, meg nem tudom hányadikba tennők; és az a szegény tanuló sem tudná, mert ráírva az arczára senkinek nincsen, hogy excellenczias-e vagy méltóságos, vagy nagyságosnak, vagy hogyan czímezze tanárát? Előttem bizony ez a mostani, hatodik díjosztályban levő egyetemi tanár is épen olyan nagyrabecsült, a mily sokat érnek az ő munkái és előadásai. Nem volt boldogult Pauler miniszter úr egyetemi tanár korában még semmi czímmel feldíszítve, de a kik itt ülünk, csaknem mindnyájan az ő tanítványai voltunk: még hamvaiban is áldjuk őt, és felhivok mindenkit tanúbizonyságúl, mekkora tiszteletben részesítettük őt mindig, micsoda elismeréssel voltunk iránta és minő lelki örömmel és gyönyörűséggel hallgattuk szép előadását. *(Igaz! Úgy van!)*

De hát vegyünk más embert, ne egyetemi tanárt, a magyar jellem prototipusául abban a tekintetben, a mi a czímeket, rangokat illeti. *(Halljuk! Halljuk!)* Azt gondolom, elfogadják a túlsó oldalról is, ha Deák Ferenczre hivatkozom, *(Halljuk!)* ez már csak elég erős elme és elég nagy ember volt. Fogadott-e el ő valaha valami magas czímet vagy érdemrendet? Emlékezzenek csak rá vissza! Legfölebb épen csak a hatodik díjosztálybeli czímet engedte meg, legfölebb azt, ha nagyságolták. Mondta volna valaki csak Deák Ferencznek azt, hogy »kegyelmes uram!« Azok kal az átható, világosszürke szemeivel, nagy borzas szemöldökeivel úgy nézett volna rá, oly mérgesen, amint önökre ránézett akkor, a mikor felkelt és visszafordúlva azt mondotta: »Az ördög a ti vezéretek, nem én!« *(Zajos derültség balfelől.)* Deák Ferencz azért csak mindig Deák Ferencz maradt, ha nem czímezték is Geheimrathnak, Hofrathnak vagy nem tudom én miféle Rathnak.

De ne beszéljünk holtakról, élő embert is találunk példaképen, és ezen házban is. *(Halljuk! Halljuk!)* A t. elnök urunknak az elnöki működésen kivül a többi képviselői dolgát — természetesen — szabad felhozni, sőt még kritizálni is. Ezzel a kritizálási joggal Hock János t. barátom élt is a múlt napokban, még pedig kissé erős színezettel, annyira, hogy Szilágyit erejének mivoltára nézve a pusztai bikához hasonlította.

Én nem választok ilyen — mint Hock t. képviselőtársam is jellemezte — triviális hasonlatot; ellenkezőleg, az én igen t. ifjúkori barátomat azzal kívánom megtisztelni, hogy Deák Ferencz után említem. Hát próbálja meg valaki a házon kivül, akárhol, Szilágyi Dezsőt nem kegyelmes úrnak, — noha ez a czím őt, mint valóságos belső titkos tanácsost megilleti, — hanem egyszerűen csak elnök úrnak czímezni, a mint én Szilágyi Dezsőt ismerem: ő bizony ezt egy csöppet sem fogja rossz néven venni, mert önérzetében jogosan tudja, hogy ő Szilágyi Dezső marad akár excellencziázzák, akár nem. Én azt tartom, hogy az ember adja meg a czímnek a súlyt, és nem a czím adja meg az embernek a súlyt. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

Hiszen utazzék valaki például Nápolyba, Palermóba, szálljon egy előkelő hotelbe, osszon egy kissé bőven borravalót és azonnal excellencziázzák, sőt még a principe czímet is megkapja. Az olasz annyira kinézi az emberekből: kinek mi hizeleg, hogy boldogult Orbán Balázs képviselőtársunkat, mikor Nápolyban utazott, mert nem szállt volt a legelső hotelbe, — gazdálkodni akarván, — és mert nem osztott bőven, hanem csak tisztességesen borravalót, de mivel nagy bajusza volt, az olaszok nem excellenzának, hanem signore capitanonak czímezték. *(Derültség.)* Hát így osztogatják a czímeket, persze nem azok, a kiket odafönt hivatal szerint az osztogatás megillet. Azt mondom, t. ház, hogy ki milyen czímben részesüljön, az attól függ: mennyire birja egyéni súlyának értékét kiküzdeni. Én az egyetemi tanároknál arra fektetem a súlyt, hogy legyenek csak belőlük Roscherek, Hinschiusok, Mommsenek, Pettenkoferek; nem szükséges őket akkor beletenni magasabb osztályokba, tisztelni fogja őket úgyis az egész ország, hálával fognak róluk a tanítványok megemlékezni és meg fogják találni a társadalomban az őket megillető helyet. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

Azt mondja a t. miniszter úr, hogy engem meg fog győzni arról, hogy azon egyetemi tanárok, a kik nagyon elmerülnek tudományos búvárlatokba, sok apró kellemetlenségnek vannak kitéve. Gondolom, kire czéloz; bár idősebb vagyok a miniszter úrnál, közös tanárunk volt: a boldogult nagytudományú Wenczel. Sokat tanultunk tőle, és különösen, a kiben kellőleg még ki nem fejlődött volna: tanulhatott tőle erős, jó magyarságot, ragaszkodást a magyar történelemhez és a magyar jogfejlődéshez. Hát igaz, hogy ezzel az igazán derék, sokérdemű tudós tanárral utóbb — úgy hallottam és olvastam — nem az őt megillető tisztelettel bántak elöregedett korában hallgatói, a mint bántak például mindenkor Paulerrel. De annak, hogy énekelték neki: »der Wenzel kommt«, vagy nem tudom én mit, *(Derültség.)* nem az volt az oka, hogy ő nagyon belemerült a tudományokba, hanem az, hogy elöregedett és nem tudott tekintélyt tartani, a mi megeshetett volna akkor is, ha tanulmányaiba úgy bele nem merül. Mert egészen más, különálló dolog az auktoritás. Tudom, hogy Szilágyi Dezsővel, mikor egyetemi tanár

Digitized by Google

volt, bezzeg nem tréfálkoztak úgy a hallgatói, mint az öreg Wenczellel. *(Derültség.)*

Azonban, ha a t. miniszter úr, mint mondotta, akar tenni valamit az egyetemi tanárok társadalmi állásának emelésére, — és e szándékát nagyon üdvösnek tartom, — akkor megint egy más példával fordúlok a németekhez, és azt hiszem, hogy ez gyökeresebb orvoslás lesz.

Tudósokkal, a kik a maguk tudományágát magasra emelik, Németországban mit csinálnak? Liczitálnak rájuk az egyetemek. Huszonkét egyetem van Németországban. A legelső rangú, a legnépesebb, leggazdagabb a berlini, lipcsei, müncheni, bonni, strassburgi. Ezek közt valóságos verseny fejlődik ki érettük. Dús személyi pótlékokat adnak X-nek, Y-nak a rendes tanári fizetésen felül azért, mert X. és Y. feltünik: Bonnban, Bonntól elvásárolja Lipcse, Lipcsétől Berlin stb., ez így szokott menni ott. És ebben én bizonyos nemes versenyt, az egyéni érdemnek, a tudomány terén és a tanári pályán kifejtett érdemnek igen sokkal üdvösebb méltatását látom, mint hogyha puszta titulusokkal próbáljuk a kiváló érdemüeket jutalmazni.

Boldogúlt Frigyes császár, a mostani Vilmos császár édesatyja, a kiről tudjuk, hogy nagyon humánus gondolkodású ember volt, és a német egyetemi élet fejlesztésére tőle telhetőleg trónörökös korában is mindent megtett, természetesen, mint egyúttal porosz király, a berlini egyetemre szerette volna összegyüjteni a németországi összes elsőrangú tudósokat. Még abban az utolsóelőtti útjában is szegény, melyet San-Remo felé tett, Münchenben megszállván, meghívatta magához a híres müncheni tanár Pettenkofert és Pettenkoferhez meghívást intézett, hogy neki a berlini egyetemen volna helye, ekkorra világhírű tudós ne maradjon Münchenben. Ez szerényen említette meg, hogy ő délnémet, és a délnémet és északnémetek között társadalmilag, szokásokra nézve — és a többi — bizonyos ellentétek vannak, hogy tehát ő jobban érzi magát az ő szükebb hazájában Münchenben, mintha Berlinbe menne; szerényen visszautasította a császár meghívását. A császár ekkor azt kérdezte tőle, vajjon családos ember-e ő. Pettenkofer azt mondta, hogy igenis, nagy családdal bir. Mennyi fizetése van neki Münchenben, kérdezte a császár. Erre azt mondotta, hogy 25.000 márka. Akkor tehát — azt mondotta Frigyes császár — 40.000 márkáért el fog jönni Berlinbe. Pettenkofer nagyot nézett rá. A családapa és a tudós, a délnémet és északnémet küzdött benne ekkor; gondolkozott egy kissé. Erre azt mondotta tovább Frigyes császár: Nos, ha 40.000 márkáért nem jön, hát 50.000 márkáért el fog jönni, mert a családapa kényszeríti erre a tudóst. Gondolkozzék róla: mire Olaszországból visszajövök. Azonban tudjuk, hogy az emelkedett lelkű német császárnak ez az utolsó útja volt. Így maradt Pettenkofer Münchenben. Azonban jellemző ez az eset arra, hogy ezen németországi nagy egyetemeknek koronás pártfogói hogy méltányolják a tudományt, és milyen módon iparkodnak ők az egyetemi tanárok társadalmi helyzetét javítani.

Természetes, t. ház, mi szegény nemzet lévén, ilyet nem birunk, mi ilyet nem tehetünk. De valamit mégis tehetnénk ebben az irányban, és azt gondolom, hogy a t. miniszter úr az egyetemi tanárok társadalmi állásának javítására ezt az utóbbi módot, tudniillik a személypótlék fokozását fogja választani, nem pedig az előbbit, a címdotácziót. Az egyetemi tanárok is alkalmasint jobb néven veendik ezt. Hiszen általában a czímkórságban úgyis a túlságig benne vagyunk, és én azt a magyar humorral egyezőnek egyátalán nem tartom; hagyjuk meg azt a németeknek, mert az az ő speczialitásuk, mondom, nem irigylem ezért őket.

Az egyetemeknél, különösen a budapestinél, az orvosi fakultásról is volt röviden szó a t. miniszter úr programmjában, hogy ott épitkezések kellenek. Tudom én is, hallottam, hogy a klinikája, boncztermе s a többi rossz is, sötét is, ahhoz tüzetesen nem akarok hozzászólni. Hanem ajánlom a t. miniszter úr figyelmébe azt, a mit már megelőző, — nem közvetlen megelőző, — hanem azelőtti t. tárczavezetőjének, gróf Csáky Albinnak is figyelmébe ajánlottam: a kórházakat. Méltóztassék Kétly tanár urat, vagy Kovács tanár urat, vagy akármelyik másik egyetemi orvosi fakultási elsőrangú kapaczitást magához kérni, igazat fog nekem abban adni, hogy orvosi fakultásunknak igen nagy akadálya a kórházak kérdése, az, tudniillik, hogy Budapest legnépesebb kórházai nem a kultuszminiszter és nem az egyetem rendelkezése alatt állanak, hanem a város és a belügyminiszter rendelkezése alatt. Az egyetemi klinika kicsiny. A ritkább betegedési esetek az ottani beteglétszám közt alig fordúlnak elő, pedig azok kezelésére is be kell oktatni a hallgatókat. Sok magyar orvosnövendék, talán 800—900 van a bécsi orvosi fakultáson; talán az is egyik oka ennek, hogy itt beteg sokszor nincs, legalább a tudomány szempontjából érdekes beteg alig van; és a mikorra megtudják, hogy a Rókus-kórházban, melynek iszonyú nagy létszáma van, ily ritka betegedési eset fordúlt elő, addig az a beteg vagy meghalt, vagy meggyógyult, szóval, nincsen olyan stádiumban, hogy az oktatásra alkalmas legyen, és ha igen, akkor is abban van a nehézség, hogy a tanár oda nem viheti hallgatóit. Ideiglenesen úgy segítettek a bajon, hogy az egyik osztály odajár

Digitized by Google

a Rókusba, de ez is nyomorúságos állapot, midőn a növendékek a város egyik végétől a másikra, egyik kórházból a másikba kénytelenek menni tanóráikra.

T. ház! Valamennyi egyetemi városban az egész világon, de például Franciaországban az egész ország kórházai és a betegügy a közoktatásügyi és nem a belügyi tárczához tartoznak. Én azt az egy körülményt találnám csupán gyökeres orvoslásnak és a budapesti orvosi fakultás igazi, valódi kifejlesztésének, ha a budapesti kórházakat egyenesen a kultuszminiszter venné át, és hogy jó orvosi karunk növekedhessék, első sorban a tudomány czéljaira engedné át azokat, és jövőre a betegek kezelését az egyetemi tudós tanárokra biznák. Többször beszéltem velük, és ha meghivatja őket a t. miniszter úr, okvetlenül ilyen véleményben lesznek ők is. Valamint tehát már a miniszter úr elődjének, gróf Csáky Albinnak ajánlottam, a ki elismerte, hogy úgy, a mint a külföldi államokban és legtöbb helyen így van, hogy a közoktatásügyi tárczát illeti a kórházügy: úgy remélem, hogy a mit ő neki ideje megvalósítani nem volt, a t. miniszter úr meg fogja valósítani, vagy legalább a kezdeményező lépéseket erre nézve meg fogja tenni, és egyetemünk orvosi fakultását ezáltal nevezetesen viendi előre. *(Helyeslés balfelől.)*

Van nekünk, t. ház, az egyetemi kérdésről áttérve, egy más, igen nagy kultúrális befolyású nemzeti intézetünk, tudniillik a nemzeti múzeum. Röviden megemlékezett róla a t. miniszter úr, *(Halljuk! Halljuk!)* de csak annyiban, a mennyiben gr. Zichy Jenőnek kétrendbeli, a múzeumot illető beadványa fekszik a ház előtt, az egyik tudniillik a múzeumi ellenőrző bizottság, a másik a köteles példányok kérdése.

A főbaj azonban nem itt rejlik, noha mindkét kérdés figyelemre méltó; hanem a főbaj az, hogy a múzeum nem fejlődhetik kellőleg. Pedig nincs intézményünk, — megfigyeltem, és hosszú évek tapasztalatainak eredményeként mondom ezt, — mely azzal fontosságban vetekedhetnék, mert a magyar népnek, még a legalsóbb rétegeknek is, a szemléleti oktatáshoz végtelen nagy érzéke van. A múzeumot százezrek látogatják a legkülönbözőbb néposztályokból, és azoknak érdeklődését megfigyelve, pár év előtt arra kértem gr. Csáky Albin kultuszminiszter urat, rendelje el, hogy némely tárlatban népszerű előadások, magyarázatok tartassanak időnként ingyenesen a nagyközönségnek. E kérésem eredményeként gr. Csáky Albin az eszmét jónak találva, megkisértette ezt, és íme, mit láttunk? Úgy tódult a tanúlni vágyó mindenféle elem, a faluról bejövő nép és mások százezrei az előadásokra, hogy épen azért, mert a muzeum termeiben a szekrények annyira össze vannak halmozva, hogy a termek szűkek, az előadásokat jóformán meg sem lehetett tartani, mert az üvegszekrényeket az odatóduló tömeg összenyomkodta. Ez igen érdekes jelenség, örűlnünk kell, hogy a szemléleti oktatást népünk ennyire felfogja, hogy mennyire tudnivágyó. Fel kell használnunk népünk ezen tudvágyát és kúlturáját a múzeumi gyakorlati magyarázatokkal, oktatással emelni, és egyáltalában a múzeum látogatottságát minél hasznosabbá tenni népünk képzésére. De ez, t. ház, a jelenlegi helyiségek szűk volta miatt lehetetlen. Gyűjteményeink annyira szaporodnak, hogy azok nagy része pinczékben, folyosókon, sötét zugokban, lépcsőházakban vannak elhelyezve. A régiségtárban például az üvegszekrények a terem közepére vannak állítva, oly szorosan, hogy, mint említettem, magyarázóelőadások nem tarthatók, mert az előadások alatt a hallgatóság benyomja az üvegfalakat. Én is tagja voltam annak a múzeumi ánkétnek, mely egyedűl azt ajánlotta orvosszerűl, — és nincs is más mód, — hogy a természetrajzi tárgyak tétessenek át egy külön természetrajzi múzeumba, és a nemzeti múzeum csakis a specziális hazai tárgyakra tartassék fenn. Ez esetben a könyvtár, a régiségtár és egyelőre a hazai történelmi képtár kellőleg kiterjeszkedhetnek és népszerű előadásokat is lehet a termekben tartani népünk oktatására. Az akkori t. pénzügyminiszter úr tett ez ellen annyiban nehézséget, hogy noha elvileg elismerte, hogy szükségünk van egy természetrajzi múzeumra, mindazonáltal addig, míg az országház, ez a nagy, költséges, luxuriózus épűlet el nem készűl, ezen czélokra nem akar összeget előirányozni. Nem akarok én drága, milliókba kerűlő palotát, hanem szerényebb, nyolczszázezer vagy egymillió forintba kerűlő épűlet is elegendő lenne a természetrajzi múzeum számára, a fővárostól a helyet úgyis ingyen reméljük kapni.

Mert mily állapotok vannak? A világhírű becscsel biró Haynald-féle herbárium, növénygyűjtemény már itt semmiképen nem fér el, bérházba kellett költöztetni, a Ganz vagy Geist-féle bérházba, privátlakásoknak készült helyekre, a hol konyhák, előszobák stb. vannak, ez nem igen épületes dolog és nem épen tudományos gyűjtemények elhelyezésére való. Ott tűz is érheti, elpusztúlhat sokkal könnyebben, mint a szeparált helyeken álló múzeumban. Hogy tehát a természetrajzi tárak egy külön épületbe helyeztessenek el, okvetlenül mielőbb szükséges, mert addig nemzeti múzeumunk, hazai specziális tudományágaink ezen ereklyetára nem fejlődhetik, és a szemléleti oktatás, mire népünk oly rendkívűli hajlamot mutat, a magyarázatok

Digitized by Google

nem eszközölhetők a tér szűke miatt. Nagyon melegen kérem tehát a t. miniszter urat, méltóztassék kollegáira, különösen a pénzügyminiszter úrra hatni, hogy ez a természetrajzi múzeum mielőbb elkészülhessen, hogy másik múzeumunknak is legalább megillető kultúrális hasznát vehessük. Szűkeu vagyunk ottan egyáltalában máskép is. A magyar főúri és nemesi családok — dícséretükre legyen mondva, — történeti emlékeiket, okmányaikat mind tömegesebben adják által megőrzés végett a nemzeti múzeumnak. Azonban a családi levéltárak, melyeknek a központba letétele a történeti búvárlatok valóságos kincses bányáját képezi, annyira betöltötték már a múzeumban ezen helyeket is, hogy nem tudják maholnap hová tenni. Az utolsó, a most érkezett gr. Balassa-levéltár betöltötte a helyeket egészen, úgy, hogy ha csak a hírlapi könyvtárt a külső folyosóra nem teszszük, családi levéltárt többé nem fogadhat be a múzeum. Erre a körülményre megint és sürgetőleg felkérem a t. miniszter úr figyelmét. Ezen a bajon még előbb kell segíteni, mielőtt a természetrajzi múzeum felépülhetne.

Nem akarok bővebben szólani a múzeum ügyéről; ha szükséges lesz, az illető rovatnál majd megbeszélem.

Sajnálom, hogy a t. miniszter úr a különben nagyon sokoldalú programmbeszédében a képzőművészetekről megfeledkezett. Nem mondom ezt azért, mintha feltenném, hogy nem helyez kellő súlyt a képzőművészetekre, sőt meg vagyok az ellenkezőről győződve. Azonban itt is egy körülményt a figyelmébe kell ajánlanom. Eötvös Loránd b. volt miniszter úr a múlt nyáron a törvényhatóságokhoz egy köriratot intézett, a melyben meleg hangon felhívta azokat az ezredéves ünnepély alkalmából, hogy a területükön lezajlott történeti események vagy ott született nevesebb férfiak arczképeit, szobrait stb. készíttetnék el. Törvényhatóságainkban megvan erre a jó hajlam és az országban a miniszter úr felhívására már eddig is eredménynyel biztató mozgalom indúlt meg. Most is kaptam leveleket Komárom vármegye és Zólyom vármegye részéről; a törvényhatóságok ugyanis hozzánk, történetbúvárokhoz fordúlnak, és felkérnek bennünket, hogy a megyéik területén lezajlott történeti események közül jelöljünk ki többet, hogy azt lefestessék. Több municzipiumnak volt is szerencsém kijelölni néhányat és elfogadták. Hanem egy nagy baj lesz a jóakarat mellett. Oly kevés történeti festőnk van, annyi lesz egyszerre a megrendelés, hogy — meg vagyok róla győződve, — történeti festőink nem lesznek képesek megfelelni a tömeges megrendelésnek, mert alig van két-három történeti festőnk. Ezek is magyarázatot kérnek tőlünk a különböző fegyverekre, kosztümökre vonatkozólag mindenféle egyes korokból és csak ilyenkor jut igazán eszembe, hogy mennyire igaza volt a nagytudományú Ipolyi Arnold püspöknek, a képzőművészeti társúlat egykori elnökének, midőn egy hatalmas megnyitó beszédében a magyar történeti festészet kultiválására buzdította képíróinkat. Fájdalom, hogy nincsen magyar Matejko-nk, a ki a lengyel történetnek minden mozzanatát oly dicsőségesen megörökítette. *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)*

Most, midőn a magyar történeti események megörökítésére a mozgalom már megindúlt, felhívom a t. miniszter urat, hogy ámbár sok jeles festőnk van, de ezek leginkább genre és tájfestők, és történeti festéssel, fájdalom, alig kettő-három foglalkozik, méltóztassék lehetőleg odahatni, hogy ifjú növendékeinknek a festészeti iskolában képeztetését a történeti festésre fordítsák, úgy, a hogy azt boldogúlt Ipolyi Arnold abban a feledhetetlen beszédében kontemplálta; sőt állami ösztöndíjjal küldjön ki a külföldre képzettebb olyan ifjú festőket, a kik a történeti festésre adták magukat, a végett, hogy a külföldi történelmi múzeumokat, kosztümöket stb. tanúlmányozzák. Mert másképen attól tartok, hogy fantáziából fognak históriai képeket festeni, melyek nem lesznek történelemhűek. Hiszen utoljára is, a nagyszámban levő genrefestők jó tiszteletdíjért el fogják vállalni a történeti képek készítését is, hanem azután, hogy csakugyan hű megörökítései lesznek-e műveik azon kor eseményeinek, viseletének stb., a melyből a tárgy vétetett »az nagy kérdés. Van ugyan két-három művésztink, a kik jelesek a történelmi festészet terén, de ez kevés, úgy, hogy ezek nem fogják győzni a számos megrendeléseket. Itt az idő tehát arra, hogy képeztessenek ifjaink a történeti festészetre, és ekképen fog a t. miniszter úr megfelelni művészeti téren annak az iránynak, melyet a középiskolánál hangoztatott, hogy tudniillik a nemzeti elemnek több tért kell nyitni. *(Helyeslés balfelől.)*

Befejézésül még egyre kérem fel a t. miniszter úr figyelmét és ez a képző-művészet. *(Helyeslés.)* A millenium alkalmából történelmünk legkiválóbb alakjai képekben, szobrokban ábrázolva lesznek a kiállításon; az országház épületén is lesznek ily szobrok. Itt felhivom a t. miniszter úr figyelmét arra, hogy van Drezdában, a szász királyi palotában történelmünk egyik legnemesebb alakjának, II. Rákóczy Ferencznek egy előkelő régi magyar művész, Mányoki által festett eredeti igen szép arczképe, melyet maga a nevezett fejedelem ajándékozott volt a szász király egyik ősének, Ágost lengyel királynak, barátjának. Ha a t. miniszter úr gr. Csáky miniszterségé idejéből előadatja az aktákat, erre vonatkozólag

Digitized by Google

levelezéseket fog találni. Arról volt szó, hogy ennek, a reánk nézve oly kiváló képnek az eredetije a magyar nemzet számára megszereztessék, de az elháríthatlan akadályba ütközött; mert a kép a szász királyi háznak majorátusi kincseihez tartozik, s így a szász törvényhozás hozzájárulása nélkül nem volna megszerezhető. Ha tehát az értékes eredetit nem kaphatjuk meg, a mely nekünk nagy kincs volna, mert Kupeczky után a legkitünőbb régi magyar festőtől, Mányokytól ered, kérem a miniszter urat: küldjön ki egy elsőrangú képírót Drezdába, hogy a képnek legalább másolatát, művészéhez és a történelmi képtárhoz méltó másolatát készítse el, a mit a szász király meg fog engedni. Ez nem kerül sokba, s a millenium már közel van *(Helyeslés.)*

T. ház! Ezzel már be is fejezhetném felszólalásomat. *(Halljuk! Halljuk!)* Volna ugyan még tárgyam. *(Halljuk! Halljuk!)* Mikor Polónyi t. képviselőtársam beszélt, én közbeszóltam, és köztünk egy kis pour-parler fejlődött ki arra nézve, hogy vajjon mindenkoron olyan türelmesek voltak-e a világi katholikusok a protestánsok irányában, mint ma. Tudnék példák hosszú sorával előállani a történelemből, még a szatmári béke utáni időkből is, mely az ellenkezőt bizonyítaná, de inkább hallgatok; mert nem akarok beszédembe egyházpolitikai momentumokat vegyíteni. Csak egy kis humoros tévedésről kell megemlékeznem. A másnapi hirlapokat mikor olvastam, jót nevettem, mert az állott bennük, hogy én azt kiáltottam közbe, példát hozván fel a protestáns-üldöző kath. főurak közül: »Hát Esterházy Miklós Mór?« *(Derültség.)* Akkor bizonyára egy oly fiatal gyorsíró barátom találta az iránt kezelni, a ki az általam említett régi Esterházy Miklós nádorról talán keveset hallott, de a mostani Miklós Mórról annál többet olvasott, és így nekem az utóbbinak nevét adá a számba. *(Derültség.)* Mondom, jóizűt nevettem ezen a komikus névcserén. Sietek t. gyorsíró barátomat megnyugtatni, hogy Esterházy Miklós Mór ezideig még nem Magyarország nádora, s talán nem is lesz az; még csak nem is oly történeti nevezetességü ember, hogy rá, mint példára hivatkozhattam volna. Meglehet, hogy ilyenné lesz, de a mily irányban indúl, azt hiszem, hogy szomorú történeti nevezetességgé válik, ha válik. *(Derültség.)*

T. ház! Ezek után kijelenthetem, hogy azon elveknél fogva, melyeket felszólalásom elején hangsúlyoztam, nem tekintem pártkérdésnek a közoktatásügyi tárczát és örömmel elfogadom az előirányzott költségeket, mert azok a magyar kultúra fejlesztésére előirányozvák.

A mi végre a miniszter úr iránti bizalmat illeti, én, mint pártember — természetesen, — erről a helyről bizalmat nem szavazhatok neki, hanem, mint ember, lehetek iránta bizalommal, és vagyok is. Ebben a házban tudniillik a ház tagjai közül talán én vagyok, a ki a miniszter urat a legrégibb idő óta ismerem; a ki az ő korán megnyilatkozott fényes tehetségeinek fejlődését érdekkel figyeltem; a ki őt az irodalom szentélyébe egykor az általam szerkesztett »Századok«-ban, a magyar történelmi társulat folyóiratában, bevezettem, a kit később az Akadémiában, mint tagtársamat üdvözölhettem; én, mondom, egyénileg örömmel látom őt a miniszteri széken és a bizalmat neki szívesen is előlegezem; mert meg vagyok győződve, ismervén az ő erős nemzeti érzületét, sokoldalú tudását és fényes tehetségeit: hogy mindent el fog követni arra nézve, hogy a közoktatásügyi tárcza történetének azon szakát, a melyben ő vezeti az ügyeket, a hazai kultúrára nézve emlékezetessé tegye. A költségvetést elfogadom. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Hock János jegyző: Bartók Lajos!

Bartók Lajos: T. ház! A kultusztárcza az, melynek keretébe az egyes tárgyaknak úgy kell beilleszkedniök, hogy egy legfőbb eszme domborodjék ki: a magyar művelődés, a magyar nemzeti eszme. E czélra van rendelve minden külső megnyilatkozása a magyar szellemi életnek, ezt szolgálják az iskolák, a magasabb tanintézetek, a múzeumok, a művészeti csarnokok, sőt az egyházak is. Mert midőn például az egyházpolitikai kérdések szőnyegre kerülnek, nem a házasság, kánonjog rendezése állíttatik fel fővezéreszméül, sőt indokolásúl sem, hanem a magyar állameszme szolgálata. *(Helyeslés a baloldalon.)* Sajnos azonban, t. ház, az egyházpolitikai harczok szenvedélyei oly magas hullámokat vetettek, hogy tartamuk alatt e politikai összeütközések következtében a tanügy is nagyon sokat szenvedett. Kezdeményezés sok történt e téren, de bevégzett eredményt alig látunk. Most változott a politikai helyzet, az egyházpolitikai harczban nyugalom állott be, egy feszült, várakozással teljes intervallum. A javaslatok egy része szentesítve van, más része legközelebb kerül a főrendiház elő. Ez idő kevéssé alkalmas arra, hogy az egyházpolitikai kérdésekről szóljunk, különösen talán épen azért nem, mert maga a kultuszminiszter úr is beszédjében tagadhatatlanúl a mérsékletnek helyes hangját használta és bizonyos mértékben enyhíteni igyekezett azokat a sebeket, melyeket a harcz hevében az ellenzék szenvedett. Én a miniszter úr beszédét figyelemmel kisérve, kivált egy passzusát fogadom el és teszem vezéreszmémmá, s ez az, hogy »a szavakhoz való merev ragaszkodás czélját tévesztett dolog.« Én azonban nagy dilemmába jutnék, ha a miniszter úr szavaihoz ragaszkodni akarnék,

Digitized by Google

mert sok helyt annyi homály van azokban és annyi ellentét a tényekkel, hogy a nagy Goethevel azt kellene mondanunk: »több világosságot!« *(Felkiáltások balfelől: Mehr Licht!)* Igaz, németül kellene mondani, hiszen a nálunk inaugurált magyar-német tanrendszerhez képest mindig gyertyát gyújtunk az ördögnek, s a magyar nemzeti tudományosság önállósítására keveset teszünk. *(Helyeslés balfelől.)*

Én megelégszem egyelőre azzal, mit a kultuszminiszter úr igér, mert a katholikus autonómiát helyesli, elfogadja, ennek megvalósítását kilátásba helyezi. Mert kezdetben úgy voltunk vele, hogy minden liberális politika és jelszavak daczára is a katholikus autonómiáról szólni képtelennek vagy kivihetetlennek tartották. Azt mondották a túloldalról, hogy mihelyest a kedélyek le fognak csillapodni, azonnal hozzálátnak a katholikus autonómia végrehajtásához. A kedélyek pedig nem fognak lecsillapodni, míg a katholikus autonómia végre nem hajtatott. Ez circulus vitiosus volt eddig. Hogy miként hajtatik végre, erre nézve sem akarom a felvetett, nagyon is körülhatároló vonalakat elemezni. A magam nézete szerint a katholikus autonómiát úgy fogjuk megcsinálni, a hogy azt mi, a hívek óhajtjuk, tekintet nélkül a hierarchiára, csupán az állami törvények zsinórmértékét tartva irányadónak. *(Helyeslés a baloldalon.)* Ezt ép a valódi szabadelvűség, a nemzeti egyház érdekében követeljük mi, az egyházért s tisztán a nemzeti vallásért, azon egyetlen vallásért, melynek dogmáit elfogadjuk minden párkülönbség nélkül. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

De én, t. ház, megvallom, hogy egy másik politikai szempontot is megjegyzéssel kell kisérni a kultuszminiszter úrnak múltkori igen érdekes és tartalmas beszédével szemben.

És ez az a fordúlat, a mely akkori beszéde között van, melyet mint igazságügyi bizottsági előadó tartott, és a között, melyet mint igazságügyi miniszter, — bocsánatot kérek, nem tudni soha, hogy az igazságügyi előadóból minő miniszter lesz, — mint vallás- és közoktatásügyi miniszter tartott. Mert az igazságügyi előadó az integritásnak volt híve; az igazságügyi előadó, az intranzigens volt, az a felekezetnélküliséget hangsúlyozta mindenekelőtt; a kultuszminiszter pedig a katholikus anyaszentegyház legbuzgóbb hívének vallotta magát. Úgy, hogy én szinte elképzelek egy dialógot, a mely az igazságügyi előadó és kultuszminiszter között folyt le. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az igazságügyi előadó úgy nyilatkozik: »Én az elvi integritás alapján állok, és mint radikális reformer, nem engedhetek a negyvennyolczból! Éljen a vallástalanság! Éljen a felekezetnélküliség! Le a katholikus autonómiával!« Erre azt mondja a kultuszminiszter: *(Halljuk! Halljuk!)* »Úgy látom, hogy az igen t. előadó úr intranzigens, nagyon sajnálom önt; én kérem, jó katholikus vagyok, *(Derültség és tetszés a baloldalon.)* vallásom, egyházam híve, a katholikus anyaszentegyház isteni rendelésén alapuló hierarchiai szervezetét tisztelem, valamint ő Felségének legfelsőbb kegyúri jogait; mindenekfelett pedig bizom a gondviselésben, mely önből, az igazságügyi előadóból, engem kultuszminiszterré csinált!« *(Élénk derültség és tetszés a baloldalon.)* Erre azonban még replikál az igazságügyi előadó: »Tisztelt miniszter úr! Én is bízom, de csak a szabadelvű párt gondviselésszerű mindenhatóságában, örökkétartó hatalmában, mely én belőlem első sorban a gondviselésszerű férfiút csinálta meg, az igazságügyi előadót. És a lényeget én nem fogom elejteni!« A miniszter erre ismét visszafelel: »Mirevaló ez a szavakhoz való merev ragaszkodás? *(Derültség és tetszés a baloldalon.)* Az elvi integritás, az elvek érintetlensége, az megmarad örökké, csakhogy nem hajtjuk végre soha. *(Derültség és tetszés balfelől. Halljuk! Halljuk!)* Tetszik, vagy nem, különben én ily frondőrrel nem állhatok szóba!« *(Derültség és tetszés.)* »Legyen tehát a gondviselés nevében, — végzi az előadó, — békűljünk ki az elvi integritás alapján, mert ezt kivánja a magasabb közéleti erkölcstan kultusza!« *(Derültség és tetszés a baloldalon.)*

T. ház! Különös politikai morál jellemzi a mi alkotmányos és parlamenti közéletünket s ez az a végtelen politikai nyúlékonyság, az a meseszerű elaszticzitás, a mely minden akrobata művészetén túltesz, mely szerint elveinket oly könnyen tudjuk szilárdítani vagy enyhíteni a hatalomért vagy az előhaladásért. Ezt nagy politikai betegségnek tartom, épúgy, mint t. képviselőtársam, Thaly Kálmán említette a czímkórságot. A szilárdság, az mindig alapúl kell, hogy szolgáljon az emelkedésre, de minél magasabbra emelkednek a férfiak, annál kevésbbé hasonlítanak önmagukhoz, a kiindulási, eredeti egyéniségükhöz. Ezt látjuk úgy a tudós-világban, mint a közélet minden ágában, a politikai életben, s ezért bocsánatot kérek, ha az új kultuszminiszter úrnál, ellenzéki szokás szerint, nem udvariassággal, nem bókolással kezdem, hanem azt fentartom akkorra, mikor tényekkel fogunk szembenállani. *(Helyeslés a bal- és szélsőbalon.)*

A t. kultuszminiszter úr beszédjének egy pár tanügyi kérdésére, s első sorban az országos közoktatási tanács visszaállítására akarok kitérni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ezt lehet jó intézkedésnek nevezni, de én kissé hamarságnak tartom, midőn gróf Csáky Albin, a t. miniszter úr egyik előde azt meg-

Digitized by Google

szüntette. *(Egy hang: Eötvös szüntette meg!)* Bocsánat: Eötvös miniszter úr. Elődeit magasztalva a jelenlegi kultuszminiszter úr, őket követni ígérte mindenben, mondván, hogy elődei példáján fog haladni. Azt hiszem, hogy egy kissé elsietett dolog volt, hogy már másnap az elődje által feloszlatott tanácsot restituálta. *(Derültség balfelől.)*

Az egyetemre vonatkozólag tett egy megjegyzést a t. kultuszminiszter úr, melyben azt mondja, hogy a német rendszer híve.

Ezt kiegészítette s magyarázó megjegyzésekkel kisérte Thaly Kálmán t. képviselő úr. A német egyetemi rendszer alatt egy általános tudományos rendszert kell érteni, a mely nem nemzeti jellegű, ezt mondta a kultuszminiszter úr is. Én ezt helyeslem és örömmel hallom; azonban tény az, hogy bármiként magyarázzuk is, nálunk a kulturában a vezérszellem mégis a német, nemcsak a művészetben, nemcsak a litteraturában, hanem mindenekfelett törvényhozásunkban, honnan 67 óta annyira hiányzik az önállóság, az eredetiség szelleme, *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* hogy merem állítani, hogy ha Werbőczy s a többi ős törvényhozók fölkelnének, nem ismernének a mai rendszerben semmi magyar szellemre, *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)* annyira az adopcziónak, az utánzásnak, a majmolásnak bélyegével bir, hogy egyáltalán nem illik a magyar nemzeti karakterre. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)* Sajnos, hogy ezen közszellemnek, az utánzat szellemének hódol társadalmunk minden ága épúgy, mint művelődésünk legfőbb tényezői. S ez mire mutat? A legszomorúbb képet tárja elénk; arra mutat, hogy a tehetség hiányzik ebből a nemzetből, mert utánozni csak képtelen emberek szoktak, a tehetség mindig önállósággal s eredetiséggel jár. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Megfontolni mindent, megtanúlni mindent, de követni csak azt, a mi czélszerű, és mi által a nemzeti, eredeti karaktert meg lehet őrizni, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* ebben gyökerezik egy nemzet élete, csupán erre lehet büszke. Társadalmunknál, — és erre azért térek ki, mert ez igazán összefügg a magyar kultusztárczával, — bocsánatot kérek e szóért, jellegtelenebbet nem lehet képzelni; ez semmiféle európai művelt nemzet társadalmához nem hasonlít; legkevésbbé hasonlít pedig a a magyar társadalomhoz. *(Úgy van! balfelől.)* Itt vége van a patriarkális magyar szellemnek. Itt vége van az ősi puritánizmusnak, s a melyet Deák Ferencz képviselt még a parlamentben. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* Itt lábrakapott a protekczió, a stréberség, a herbertizmus, a nagyzás hóbortja, s a liberálizmus örve alatt ledöntve a régi oltárokat: a Mammonnak emeltetett oltár, *(Zajos tetszés és helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* azért lett oly kietlen, oly gyűlöletes az egész élet, melyben nincs semmi szép, semmi megnyugtató, semmi, a mi a jövőben biztatólag intene. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Voltak nagy atyák, a kik halhatatlan érdemeket szereztek maguknak az országban, s azt hiszem, a nemzet nem mulasztotta el, hogy ezek iránt hálás tiszteletét ne nyilvánítsa; és voltak fiaik, a kik érdemes munkájukkal és képességükkel, becsülettel haladtak a nagyok nyomdokán tovább. De mióta a herbertizmus minden téren felütötte a fejét: az atyák érdemeiért sokszor még az unokáknak is oly gazdag kamatokat kell fizetni tekintélyben és állásokban, melyeket a nemzet igazán nem bir meg, *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* a mi a valódi tehetség érvényesülésének és a demokráczia szellemének határozott kárára és pusztúlására vezet. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Azért kell, t. képviselőház, kulturánknak, a mely a t. kultuszminiszter úr kezébe van letéve, sokkal magasabb szellemi irányba feltörni, nem kell megmaradni a német szellemnél, nem elég, hogy az egyetemek német szellemben idomíttassanak, hanem mindenekelőtt a magyar tudományosság szellemében kell őket vezetni. Ne legyen az egyetem csak a jövendőbeli államférfiak ideiglenes szabadszállása, ne legyen a semidoctus fiatal embereknek rendőrileg kiképző intézete, a kik ha megszülettek pápaszemmel és kopaszon, már jogczímet tartanak a tudós névre, *(Derültség balfelől.)* mert a míg a külföldön hosszú, fáradságteljes pálya után kapják meg a valódi tudós czímét, addig nálunk úton-útfélen találkozunk zsenge tudósokkal, a kikről nem tudjuk, hogy az európai czivilizáczió melyik ágában teremtettek valamit, és mily téren vitték előbbre hazájok műveltségét? *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Mindenekfelett szükséges, hogy az egyetemen meglegyen a tanrendszer komolysága, és hogy a tanár hivatásának azon magaslatán álljon, a mely megvan a német egyetemek tanárainál; mert egyetlen vonás van, a melyben nem követjük a németeket: és ez az alapos, korrekt munkálkodás és képzettség. Erre van mindenekelőtt szükség; és az egyetemet illetőleg arra, hogy a tudós az ő tudományos munkájáért honoráltassék, megbecsültessék és elismerésben részesüljön, a melyben azonban nálunk, barbár viszonyaink mellett, egyedül politikai szakmában tett, helyesebben mondva, tisztán az állam vagy kormány érdekében tett szolgálatokért jutalmazzák meg a férfiút. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* És hozzá kell járúlni a kulturális élet föllendüléséhez, t. ház, még annak, hogy a parlament nagyobb gonddal, nagyobb gyengédséggel, több áldozatkész-

Digitized by Google

séggel viselje gondját a művészeteknek, a képző- és szinművészetnek és az irodalomnak, a mennyiben azt hatásköre megengedi.

A magyar nemzet, t. ház, egy rendkívüli jelentős évforduló elé közeledik: ez az ezredév. Az ünnepély megtartásáról és elhalasztásáról már gyakran folyt a vita. Én lelkiismeretembe nyúlva, t. ház, nem lehetek barátja annak a gondolatnak, hogy siessünk ezzel az ezredévvel. Ha elő akarjuk mozdítani és lehetővé akarjuk tenni a második ezredév megünneplését, ne felejtsük el, hogy addig igen komoly és fontos dolgaink vannak. De ad hoc nem szabad különösen ezen ünnepély lehetőségét és politikai jelentőségét koczkáztatni, mert az adott kulturális és igen-igen fenyegető nemzetiségi viszonyok között attól lehet tartani, hogy demonstrácziók fognak történni a magyar állameszme ellen a nemzetiségek részéről, a mihez a jelen pillanatban felekezeti izgatottság is járúl. *(Halljuk! Halljuk!)*

Hiszen, t. ház, én úgy hiszem, hogy a megelőző kultusz-budgetbe fel volt véve egy fél millió forint négyszáz iskola felállítására. Gróf Csáky Albin kultuszminiszter úr volt különösen azon eszmének megpendítője és híve, hogy tanügyi szép produktumokkal tegyük emlékezetessé és korszakossá a millenium ünnepélyét. A pénzügyi bizottság azonban, nem tudom miért, ezen összeget törölte. *(Mozgás balfelől.)* Tehát még ennyi kulturális eredményt sem érhetünk el ebből az alkalomból.

Azonban a nemzetiségi viszonyokkal szemben van a kultuszminiszter úrnak egy helyes intézkedése, mely a tanfelügyelőkre vonatkozik. Ezeknek számát szaporítani akarja. Én ezt nagyon helyeslem. Különösen a román nemzetiségi vidékre nagyon szükséges, hogy kellő misszióval, de kellő képzettséggel is biró egyének lelkesedéssel, hivatásuk átérzésével küldessenek ki. Hanem szükséges e mellett az is, hogy az eddig feladatukat teljesíteni nem biró tanfelügyelők vonassanak felelősségre, és esetleg ha képtelenek, mellőztessenek. A vegyes nemzetiségű vidékeken épen oly sokat ártanak a rossz tanfelügyelők, mint a mennyit tehetnek a jók s feladatuk magaslatán állók. *(Úgy van! a baloldalon.)* Magam is példáival birok mindkét körülménynek. *(Halljuk! Halljuk!)*

De a mennyire fontos a közoktatás emelése, t. ház, hogy magasabb szempontból az államnak igazi európai jelleget adhassunk, ép annyira kivánatos, hogy kulturális állapotaink is magasra emeltessenek. Mikép állunk például művészeti intézeteinkkel? *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! A képzőművészetek eddig a kultuszminiszteri tárczához tartoznak, és nem mondhatni, hogy talán hiányosan viseltetik gondjuk, bár szellemileg viszont nem vitatható el, hogy képzőművészetünk korántsem bir azzal az eredetiséggel, s különösen önállósággal, mint kellene, hogy az nemzeti palládiumunkat képezze. De még a fejlődés stádiumában van. A magyar festészet és szobrászat még gyermekéveit éli, s máris nagyszerű lépéseket tudott tenni, s egyes művészeink Európa figyelmét magukra tudták vonni. Ámde szükséges, hogy azok, a kiknek befolyásától, vezetésétől függ a művészeti közszellem, a művészeket teljes önállóságra szoktassák meg. A külföldi akadémiákban tanúljanak, de ne utánozzák. Próbálják meg a magyar iskolát a művészi életbe léptetni és megalkotni. *(Helyeslés a baloldalon.)*

A mi a szinművészetet illeti, a magyar nemzetnek, a mely a nemzetiségi kérdésnek megoldására nem rendelkezik szabad fegyverrel, csupán szellemi eszközökkel: igazán csak művészete az, a mi általános hódító erővel bir. És mégis például a szinházak a belügyi tárczához tartoznak, és midőn a belügyminiszter úr most programmbeszédjét tartotta, mely igen körültekintő, megemlékezik a filloxera-pusztítások kártalanításáról és pótlásáról, megemlékezik még arról is, hogy a tanítóknak miként nyújtatik kenyér azáltal, hogy anyakönyvvezetőkké lesznek: mondom, a belügyminiszter úr figyelme minderre kiterjedt, de a művészetekről egy szóval sem tartja méltónak Bonyhádon megemlékezni. *(Úgy van! a baloldalon.)*

T. képviselőház! A házban többször hangsúlyoztuk, hogy a szinművészetek a maguk fórumához, a kultuszminiszteriumhoz tétessenek át. Éveken át e mellett harczolt az igen t. előadó úr, Fenyvessy Ferencz t. képviselőtársam; sőt már 1891-ben a közoktatásügyi bizottság elő is állott a javaslattal, s a ház hozzájárúlt ahhoz, hogy ez az áthelyezés foganatosíttassék. Gr. Csáky Albin kultuszminiszter úr aztán azt jelentette ki, hogy ő maga nem törekedhetik arra, hogy tárczájának köre kibővíttessék más rovására, de különben nagyon szívesen elfogadja. Én ismételve hangsúlyozom, sőt igenis kérem, hogy a szinházak helyeztessenek át a kultusztárczába, és végre számos szervezeti hiánya, különösen a nemzeti szinháznak, pótoltassék. *(Helyeslés balfelől.)* A bevégzetlen szervezetű vezetés miatt, a mely mai napig is megmaradt a nemzeti szinháznál, mondhatni, bizonyos művészi pangás állott be, hiányzik az igazgatás végleges megszilárdítása, így a biztos és szilárd művészeti vezetés; hiányzik a rendezésnek teljessége, hiányzik bizonyos bőkezűség, a melylyel a szinházakat el kell látni, különösen a nemzetit. Ezért érezhető azután magok a szinházi tagok, s épen az első művészek között

Digitized by Google

is egy általános elégedetlenség, mert ők megszokták, hogy a nemzeti szinház mindig nagy művészi haladást és elsőrangú kiválóságot reprezentáljon. A beállott stagnáczió már nagy, t. képviselőház! Épen most, miként már olvassuk, a legkitünőbb tagok egyikét, a ki még büszkesége lehet a szinpadnak, megkínálják a nyugalommal és csekély díjazással, a minővel a politikai pályán valóban csak az alárendeltebb tisztséget betöltő erők érik be. Ezenfelül azt látjuk, hogy a magyar eredeti művészi szellemre csak kevés gond fordítható, mivel mindig az anyagi szempontokat kell szem előtt tartani. Magának a művészetnek, művész egyéniségeknek tekintélye annyira alárendeltetik, hogy valóban itt az ideje, hogy a miniszter úr adja meg rendszabályozás által azt, hogy a művészek képezzék az urat a saját házokban, a művészet csarnokában. *(Helyeslés a baloldalon.)*

A művészeti szellemnek meg kell adni a tiszteletet, és akkor elérjük, hogy egyensúly lesz közéletünkben, és társadalmunk fejlődése és nemesbülése előre fog haladni gyorsan. De a mi a magyarság szellemét érinti, azt látjuk, hogy a zene terén, operánknál épen a művészeti szempont s a magyarságé együttvéve igen alárendelt fokon áll. *(Helyeslés balfelől.)* Az eredeti szerzők, mint látszik, egészen elmellőztetnek, és a nyelv a szinpadon, az oktatásnál és a rendezésben majdnem egészen a német.

Ugyanezt látjuk a magyar királyi zeneakadémiánál is, a hol ezelőtt hat évvel gr. Csáky Albin miniszter kijelentette, hogy három évig szabad még idegen nyelven tanítani a tanároknak, azontúl csak magyar nyelvű előadások lehetnek, különben a tanárok elmozdíttatnak. Ezóta hat év telt el, és a magyar királyi zeneakadémiában még mindig négy tantárgyat adnak elő németül. *(Felkiáltások balfelől: Szégyen!)* A magyar ifjak tehát, a kik csak magyarúl tudnak, nem képesek az oktatásban részesülni. *(Felkiáltások balfelől: Szégyen!)* T. ház! A kultusztárczának keretébe tartozik mindenekfelett az, hogy a kegyeletet nyilvánítsa a magyar szellemi élet kitünőségei iránt. Más tekintetben sohasem feledkeztünk meg elhalt jeleseinkről. Rákóczy hamvainak hazahozatala végett is tettünk intézkedéseket. Egy kitünő művészünk volt, Liszt Ferencz, ki mai napig büszkeségünk, kinek európai neve volt, ki magyar volt szívvel, működésében és különösen jótékonyságában, Bayreuthban nyugszik, s ott mauzoleumát — mondhatom — a koszorúk özöne borítja, mert az ottani előadásokat látogató egész művelt világnak nemcsak Európának fiai és leányai leteszik sírjára a koszorút, s leteszi ismételve maga Bayreuth városa is. Helyes és a kegyeletnek megfelelő volna, hogy e legnagyobb virtuózunk hamvai hazahozassanak, hogy a kegyeleten kívül a művészet iránti ambiczió is emeltessék. *(Helyeslés.)*

T. ház! Befejezem beszédemet. *(Halljuk! Halljuk!)* Mégegyszer hangsúlyozom azt, hogy égető szükségünk van arra, hogy a milyen lázas tevékenységet fejtett ki a magyar nemzet a politika mezején, hasonló önvédelmi harczot folytasson a kultúra terén. Szabad, független és önálló államot nagy és pedig európai műveltség nélkül képzelni nem is tudok, sőt jogosúltnak sem ismerhetek el, mert akkor a legmüveletlenebb hordák rémuralmát és aggressziv dúlásait ismernők el az államalapításnál jogosúltaknak. És egy államnak, minő Magyarország, egész jövője függ attól, hogy lehető gyorsasággal haladjon az eszmék mezején, hogy azokat minél előbb meghonosítsa s nagyra növelje, de magyar legyen az minden ízében; és el ne mulaszszon semmit az eszmék haladása érdekében. *(Helyeslés.)* A legjobban megboszúlják magukat azon igazságok, melyeket nemzetünk magáévá nem tett; és az elmulasztott eszközök, mint a harczokban, a műveltség csatáiban is a magyar nemzet lételét veszélyeztetik. *(Úgy van! balfelől.)*

S midőn e század nagy hadistene: Napoleon, Európát letörte, egy egyszerű alak jelent meg előtte, a ki egy művelödési eszmével jött hozzá, azt mondta: Ime a gőzzel mennyire lehet haladni a vizen! Mindenki kinevette Fultont. Pedig ő, ha megragadja ezt az alkalmat, leggyülöltebb és legveszélyesebb ellenségének, Angliának nyakára hághatott volna. Elmellőzte, Anglia ragadta azt meg, és az a gőzhajó, mely utoljára a bukott óriást Szt. Ilona szigetére vitte, a Bellorofon, midőn fütyült, nagyon kifütyülhette ezt a férfiút, a ki egyetlen eszmét, a haladás eszméjét nem ragadta meg egy pontban eléggé, és ennek folytán ereje és mindenhatósága megtört.

És, t. ház, önerőnkben ha nem bizakodunk és az aggresszivitást a kulturális czélra fel nem veszszük, akkor mi rajtunk nem segíthet senki. Ezt mondja egy kitünő államférfiú: »Miért folyamodjunk más nemzetek segítségeért? Nincsenek-e e hazának saját fiai, kik azt szükség esetén védelmezhetik? vagy azt gondolja valaki, hogy azon esetre, ha az erő minmagunkból csakugyan annyira kiveszett volna, hogy önvédelemre többé képesek nem vagyunk, a sülyedő birodalmat idegen szövetség fel fogja tartani? Mintha egy nemzet mások kegyelméből fennállhatna s mintha oly szövetség, a melyre a viszonyok által kényszeríttettünk, egyéb volna a szolgaság egy neménél. Ki látta, hogy a gazda, ha a háza meggyúlt, mielőtt az oltáshoz fogna, előbb a harmadik szomszédba fut segítségért? Ez helyzetünk! Viszonyainkban min-

Digitized by Google

den segítség későn jönne. Egy van, a mire támaszkodhatunk: saját erőnk.«

Örökre igaz szavak! Ezt Magyarország első alkotmányos kultuszminisztere mondotta, báró Eötvös József.

Ebben az foglaltatik, hogy saját erőnkre, önállóságunkra kell támaszkodni: ez az egyetlen gondviselés, mely őrködik felettünk. Saját erőnk tehát úgy a politikai, mint a kultúrális téren a gondviselés. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Én a kultusz-budgetet elfogadom: ismétlem, a mit máskor is mondtam, hogy még szívesebben fogadnám azt el a kultúrczélokra, ha nagyobb volna. *(Helyeslés.)* Remélem, — hogy udvariassággal végezzem talán nem épen kellemes szavaimat, — ismerve a t. kultuszminiszter úrnak különben tetterős egyéniségét, hogy a legjobb indúlattal, a legjobb intencziókkal fog a magyar közélet, a magyar kultúra terén vezetni és haladni.

De ha már benne vagyok a bizalmi szavazatban, — ellenzéki újabb szokás szerint nem mulaszthatom el én sem, hogy a mélyen t. elnök urat ne üdvözöljem, mint a háznak egyik szerény jegyzője. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélsőbalon.)*

Elnök: Az ülést öt perczre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést megnyitom. Méltóztassanak helyöket elfoglalni.

Hock János jegyző: Herman Ottó!

Herman Ottó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Legyenek oly kegyesek és engedjék meg, hogy a miniszter úr megjelenését bevárjam. *(A vallás- és közoktatásügyi miniszter a terembe lép.)*

T. ház! Midőn a közoktatás felett folytatott vita során magam is kardot rántanék, hogy abban a nemes viadalban csekély tehetségemhez képest részt vehessek, ezt a kardot a nemes párviadal szabályai szerint legelőször is tisztelettel meghajtom dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előtt, a kivel összemérni óhajtom. Tisztelettel hajtom meg azt egy szaváért, a mely szó nagyjelentőségű.

Az igen t. miniszter úr abban a búcsúiratban, a melyet a budapesti tudomány-egyetem tanári karához intézett, úgy fejezte ki magát, hogy a tanári székről, mint eszményi magaslatról lépett mostani helyére mint vallás- és közoktatásügyi miniszter. Legmélyebben meg vagyok győződve arról, hogy a mikor a t. miniszter úr azt mondja, hogy a tanári hivatás eszményi magaslat, különösen pedig az egyetemi tanárság, ő azt a szónak komoly és nemes jelentősége szerint érti. Ő nem értette úgy, a mint azt újabb időben magyarázni szokás, hogy a tanár a tandíjakhoz képest így-amúgy kötelességet teljesít, és ha a tandíj dolga gyengén áll, akkor a tanár részéről a sztrájknak is bizonyos neme indokolva van. Tehát a szó nemes értelmében mondotta a t. miniszter úr, a mit mondott; így akarom én azt fölfogni.

Valóban, t. ház, a tanári hivatás különösen a magyar nemzet kebelében és különösen most nemcsak egyike a legfontosabbaknak, hanem legfontosabb, tekintettel művelődésünk állapotára és a helyzetre. De azért én nem fogadom el a t. miniszter úr beszédjéből azt, a mit így mondott: buzdítólag kell hatni a tanárokra azáltal, hogy bizonyos rangbeli emelkedést juttassunk nekik. Itt osztozom Thaly Kálmán barátom nézeteiben, a ki azt mondta, hogy igyekezzenek érvényesülni a tudományos működés révén. *(Helyeslés balfelől.)*

Az a tanár, a kinek a professzor czím nem elégséges, a ki hajhászsza a külső kitüntetést, s az anyagiakban a fokon túl járó követeléseket: az, t. ház, nem az a tanár, a kire Magyarországnak legelső sorban szüksége van. *(Helyeslés.)* Legyen ez, t. ház, általánosságban érintve, és méltóztassék ezt elfogadni beszédem exordiuma gyanánt.

Az exordium után rátérek beszédemnek tulajdonképeni fonalára, és elkezdem azon, hogy mikor én Európa északi részét bejártam, láttam óriási hullámverést, és a mikor a legóriásibb hullám a legmagasabb sziklafokra hágott, tarajáról elszabadúlt a tajték, és ott maradt a szikla tetején hófehéren, ragyogóan és messziről tekintve, valaki nagy kincsnek is tarthatta; de az, a ki a sziklára fölhágott és a tajtékot megvizsgálta, hamar rájött, hogy az csak üres buborékok halmaza, a melyet a szél egyetlen fuvalma, a napnak egyetlen sugara nyomtalanúl eltűntet. De én délszaki vihart is láttam, mely felkavarta a tenger legmélyét, onnan kiszakította és felemelte a mélységben élő szervezeteket; nem egy magas szikla fokára rávetette a nemesgyöngytermő kagylót, és a mikor a sziklára letette, a kagyló széttört, de ott maradt a sziklán a nemes gyöngy.

Kérdések kérdése, hogy a közoktatásügy mostani vezetője, a kit egy igen nagy vihar, mely felkavarta a magyar társadalmat és a parlamenti életet legmélyebb fenekéig, felvetett a magas szirtfokra: vajjon ez a férfiú tajték, vagy nemes gyöngy lesz-e?

Hát, t. képviselőház, a mikor én a mostani közoktatásügyi minisztert a magaslaton látom, legelőször is eszembe kell, hogy jusson, hogy mennyire igazuk volt azoknak a képviselőtársaimnak, a kik folyton azt vitatták a társadalomban és a parlamentben is, hogy a római katholikus vallás üldözve van. Igazán üldözve van, mert hiába van a képzett protestáns, hiába

Digitized by Google

a képzett görög-keleti és hiába a görög katholikus, hiába a képzett unitárius, — zsidókról nem is beszélek, nehogy gróf Pongrátz Károly t. képviselőtársam kimutassa megszokott filoszemitizmusát, — mondom, hiába vannak ezek: ezeknek az az óriási előnyük, hogy sohasem foglalhatják el Magyarország kultuszminiszteri székét. De a mikor az államtitkárság betöltéséről van szó, tűvé tétetik a parlament és a társadalom, hogy hol is lehetne már mostan egy protestáns férfiut, — a többi felekezetekről nem is szólva — kapni, csakhogy enyhítsük azt a nagy áldást, mely abban áll, hogy csak katholikus ember lehet miniszter; enyhítsük az által, hogy annak legalább államtitkára protestáns legyen.

Mégis csak megszívlelni való kérdés, hogy csináljunk-e végre őszinte, nyilt politikát, vagy sem? Folytassuk-e azt a rettenetes hipokrizist, mely beszél üldözésről ott, a hol nem is létezik és nem is létezhetik? És ha előttem egy jó katholikus képviselő és pap, Hock János, rámutat az 1848 : XX. tcz. 3. §-ára és azt mondja, hogy a római katholikus egyház megszünt kiváltságos egyház lenni: hát ez sem áll. Valahányszor az államban oly funkczió előtt állunk, a melybe a vallás is befoly, csupán a római katholikus vallás az, a mely illetékesnek van elismerve. Legyen az koronázás, emlékünnep, vagy bármi más: a többi felekezet ezeknél csak tűrt valami.

A miniszter úr azt mondja, hogy »a mi vallásunk« — nem tudom, vajjon a Bánffy-kabinetre értette-e, vagy más testületre — »isteni kijelentésen alapúl, és hogy minden hatóság felülről jő«. Ez sem olyan beszéd, minőt én egy egyetemi tanártól és rendkívül finom disztingválásra kötelezett jogtudóstól elvártam volna. Fontolja meg a miniszter úr jól e szót. Igen jól kell tudnia, hogy mióta az infallibilitás dogma, igenis felülről jön a hatóság, tudniillik Rómától Bécsen keresztül egész addig a székig, a melyen a miniszter ül. Ez nem olyan kijelentés, a mely szerint a magyar nemzetet kell és lehet vezetni. Ily kijelentést a magyar parlament nem fogadhat el. Csak két lehetőség van: vagy az, hogy itt összeveszünk, és ez a kisebb baj; vagy az, hogy itt éveken keresztül hippokrita arczokat vágjunk, mintha minden rendben volna, ez pedig óriási veszedelem a nemzetre, mert erkölcsrontó. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ha a t. miniszter úr azt mondja, hogy a még letárgyalandó egyházpolitikai javaslatokra nézve a lényeg, az elv megóvására törekszik, de a kifejezésben és formulázásban engedményekre kész: ezt — és már tegnap is ezt mondta egy képviselő — már a megalkuvás bizonyos nemének tartom. A ki pedig annak a tábornak, a mely most Magyarországon fegyverkezik a szabad gondolkodás, a szabad szellem és minden kultúra ellenében, csak egy kicsit mutatja meg a hátát: legyen kész arra, hogy azok a szent pá-ztorbotok ugyancsak érezhetőkké válnak a hátán. *(Derültség balfelől.)* Nincs szándékomban a — magam is elismerem — áldástalan egyházpolitikai kérdéseket fejtegetni. Csak kettőre szorítkozom, a mi elvi jelentőségű s a mi ezekben elveimet és politikai irányomat teljesen kimeríti és teljesen őszinte is, és ez a kijelentés a következő: A ki egy középkori lovagot ki akar vetkőztetni a középkori vértezetből és ártalmatlanná akarja tenni az ő fegyverzetét, annak legelső gondja az legyen, hogy vegye el tőle az íjjat, mert azzal ő bizonyos távolságra nyilakat tud röpíteni. Másodszor el kell venni tőle a dárdát, mert ezzel is képes bizonyos távolságra sújtani. A harmadik az, hogy vegye ki kezéből a kardot, mert valameddig az kezében van, azt, a ki vértezetét le akarja csatolni, az a kard sújtani fogja. Csak mikor e hármat levette, akkor bontsa le róla a vértezetet és akkor vezesse be a czivilizáczió sodrába, hogy ott álljon, mint szabad ember, mint szabadon gondolkozó és függetlenül cselekvő hazafi.

T. ház! Annak az egyházpolitikai kisérletnek, melynek eddig egyik eredménye az is, hogy már a bécsi »Vaterland« szerkesztői is befolynak a magyar pártalakulásokba, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* rossz kiindulási pontja volt. A ki meg akart hódítani a magyar kultúra számára bizonyos rétegeket, annak legelőször gondoskodnia kellett volna arról, hogy az íjjat, dárdát, kardot vegye ki kezökből és ennek a fegyverzetnek a kivétele — szerintem — semmi más jelentőséggel nem birt, más jelentősége nem is lehetett, mint az egyházi javak szekulárizácziója. *(Derültség és mozgás. Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

Még egy másik kijelentésem van és ez az, hogy a főpapság hatalmának túlterjeszkedése ellenében a katholikus hívek az autonómiát szokták felhozogatni. A háznak talán legtipikusabb református képviselője: Kiss Albert t. barátom, azt mondta annak idején a ház színe előtt, hogy ő ezt azt autonómiára való törekvést szívből pártolja és helyesli.

Én, t. ház, az autonómia kérdéséről a következőkép gondolkodom: Az autonómia áldás ott, ha arról van szó, hogy a felekezetek gyűjtsék a maguk körében azokat az anyagi eszközöket, a melyek szükségesek arra, hogy ők a maguk egyházi és oktatái czéljaikat elérjék. Ott az helyén van. De ott, a hol nem a hívek közt való vagyongyűjtéséről és ennek miként való alkalmazásáról van szó; a hol ez a vagyon már megvan, mint megvan a katholikus egyházi vagyon, az autonómia, eltekintve attól, hogy a magyar püspöki kar már most is tiltakozik ellene,

Digitized by Google

más jelentőséggel nem birhat, csupán csak egyetlenegygyel, tudniillik rendelkezni oly pénz felett, mely nem a hívektől ered. Hogy a püspöki kar beleegyezzék abba, hogy a hívek rendelkezzenek azok fölött az eszközök fölött, melyeket nem ők adományoztak: ez egy tökéletesen áldatlan kisérlet és ennek foganatja nem lesz. Én még legjobban megértettem gr. Csáky Albin volt közoktatásügyi minisztert, a ki egy igen jelentékeny elvi kijelentést tett, mikor azt mondta, hogy nem felülről kell az autonómiát kezdeni, hanem a községeken alúlról, hogy tehát ott a híveknek tömegében ébreszsze fel előbb az autonóm tevékenység iránti hajlamot s az arra szükséges belátást, és akkor azután jöjjön a magasabb szervezet, mert ez az egyetlen módja annak, hogy bizonyos kártékony befolyások, melyek a hatalommal mindenütt járnak, paralizáltassanak. De, t. ház, én csak egyetlen egyet nem hittem és nem hiszek most sem, s ez az, hogy szekulárizáczió nélkül, a mi nem fosztogatás, hanem csak egy meglévő vagyonnak a nemzet érdekében való czélszerű alkalmazása, *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)* a nemzet érdekei tekintetéből, hogy e nélkül lehessen ezt a dolgot elintézni.

És legvégül, t. ház, legigazabb volt az a mondás, hogy a vallás nem is tartozik ebbe a házba, a hol annyi felekezet van képviselve. Tessék kimondani azt: *(Halljuk! Halljuk!)* hogy minden vallás szabad, egyetlen korlátja a büntető-törvénykönyv és a tiszta erkölcsi érzés, de a képviselőházból ki van rekesztve. Minden felekezet tartson magának annyi és olyan papot, a hányat és a minőt akar és bir. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Meszlény Lajos: De az egyiktől vegyük el a vagyont!

Herman Ottó: Ezek után, a melyekre nézve megengedem, hogy itt e házban előnyben vagyok és azt hiszem, nem sok tagja van ennek a háznak, a ki ezt kimondani akár czélszerűnek, akár bátorságában állónak tartotta volna, áttérek egy más sorozatra, még pedig tisztán tanügyire. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én már meghajtottam kardomat a t. miniszter úr előtt és felveszem beszédem fonalát ott, hol azt hiszem, az legindokoltabb is. Az összes közoktatásügyi fogyatkozások, a melyek Magyarországon tényleg megvannak, csak egy módon szüntethetők meg, ez a mód pedig az, hogy a tanerők képzését komolyan vegyük elé. *(Helyeslés.)* Én nem akarok példálódzni. Engem akkor, midőn ezt a kérdést fejtegetem, tisztán csak lelkiismeretem s mondhatom: hazám és közművelődésének érdeke vezet. Arról én tökéletesen meg vagyok győződve, hogy minden csak experimentáczió, a mi nem odatörekszik, hogy mindenekelőtt a tanerőket a kultúra minden fokán jókká és szolidakká tegyük. És ha ehhez képest tanerőink állományát és azt a módot veszszük, a mint azok beállíttattak a magyar kultura soraiba, azt fogjuk találni, hogy a múlt kormányzatokat nem tehetjük felelősekké mindazokért a hibákért, melyek előfordúltak. Igazságosan nem tehetjük azért, mert mi már magyarságunknál fogva is úgy állunk, hogy nekünk ab ovo mindent magunkból kellett kiteremtenünk, hogy már nyelvünk elszigeteltsége is egyenesen arra kényszerített, hogy első sorban a mindennapi szükségleteket saját erőnkből teremtsük ki, akár érettek voltak azok, akár nem. Tehát bizonyos fokig felmenthetők múlt kormányaink azokért a hibákért, a melyek közoktatásunkban jelentkeznek. De, t. ház, a tanár- és tanítóképzés ügye Magyarországon határozottan rosszúl áll ma is, rosszúl áll pedig azért, mert a mi tantestűleteinket nem hatja át az az egységes kulturális szellem, az a magasabb műveltség és komolyság, a mely nélkül el nem képzelhető, hogy a tanerők valóságos nemes missziót lássanak abban, a mire ők hivatva vannak.

Ez a dolognak az egyik, sötét oldala. A másik pedig az, hogy a tanári katedrán a helyek betöltésében túlságosan nagy befolyás engedtetett a protekcziónak, túlságosan könnyen hittek bizonyos besúgásoknak és ajánlgatásoknak. Azt tagadni nem lehet, t. ház, hogy ha bizonyos körök azt mondják, hogy bizonyos szakokra tanárokat találni nem tudnak, azoknak egy tekintetben igazuk van, tudniillik abban, hogy az ő körükből már nem tudnak embert előteremteni. De azzal nincs bebizonyítva az, hogy azért már Magyarországon seholsem lehessen találni arravaló, alkalmas embereket. Nem czélzok én itt a klikk-rendszerre, hanem bizonyos mindenhatóságokra, hogy bizonyos kulturális hivatásokra nézve mindig voltak bizonyos csalhatatlansággal felruházott, vagy legalább annak gyanújában álló egyének, a kiknek szava elégséges volt arra, hogy katedrák kikkel töltessenek be. És a mit mi most látunk magasabb intézményeinkben, különösen pedig a fővárosiban, az tisztán és egyenesen arra mutat, hogy a rosszúl megválogatott tanári anyag az oka azoknak a bajoknak, a melyek jelentkeznek.

Csak egy vagy két példát legyen szabad az illetők megnevezése nélkül elősorolnom. Budapesten áll az élettani intézet fényes berendezéssel. Mindenki azt hitte, hogy máshonnan nem jöhet ki egy élettani kézikönyv, mint a budapesti, teljesen felszerelt intézetből. De nem igy volt, t. ház, mert a tankönyv a szerény kolozsvári egyetemből került ki, és mihelyt

Digitized by Google

Kolozsvártt ez az erő jelentkezett, az csak arra való volt, hogy áthelyeztessék Budapestre.

Azt mondják, hogy bizonyos katedrákra nekünk nincsenek alkalmas férfiaink. Legyen szabad nekem egy egészen tipikus esetet elmondani, a melynek valóságáért kezeskedem. *(Halljuk! Halljuk!)* A mikor egyik tanárunk megkezdte a Balatont kutatni, a mi igen érdemes feladat, szó volt arról, hogy szükség van oly szakemberre, a ki az alsóbbrendű lényeket tudományos zoologiai tekintetben feldolgozza.

Diszponibilis emberünk nem volt. De én emlékeztem, t. képviselőház, hogy nekem beküldött valaki egy német munkát, a mely teljes alaposságról tett tanúbizonyságot, és a mely arról szólt, hogy az olasz kormány által kiküldött egy hajó, mely a világot körüljárta, anyagot hozott haza s ennek feldolgozása az illetőre bizatott rá. A könyvön szerzőként meg volt nevezve B. Haller, és a kelet ez volt: Retesdorf bei Schässburg. Azt hittem, hogy ez valami szász ifjú, a kire én talán 30 évvel ezelőtt befolyást tudtam gyakorolni, hogy ez azután kinőtte magát, és most ott dolgozik valahol Erdélyben. Én tehát felszólítottam egy idevaló tanárt, hogy nem tudja-e, ki lehet ez a B. Haller. És kitünt, t. ház, hogy az senki más, mint gróf Haller Béla. Hát már most mi következett ebből? Én azt mondtam: hogyan lehet ilyen embert, a ki már más tekintetben is nagy jelentőséggel bir, mert gróf létére okos dolgokkal foglalkozik, *(Általános, élénk derültség.)* így parlagon hevertetni; hiszen ezt az embert minden áron ide kell hozni, alkalmat kell neki adni, hogy dolgozzék, mert tudományos és társadalmi tekintetben óriási nagy dolog ez, olyan, mint báró Eötvös Lóránd esete, a kinek tanárrá való képzése és tanszékének elfoglalása, a mi Magyarországon rendkívül jó hatással volt bizonyos felfogásokkal szemben. Tehát őt mindenesetre be kell hozni. És akkor mi tünt ki tovább? Az, hogy gróf Haller fent járt Budapesten és tett lépéseket, — természetesen nem folyamodásban, mert nem akarta magát refusnek kitenni, — és akkor az illető szaktanár azt kérdezte tőle: »És van-e a gróf úrnak intézete?« Azt mondta: »Nincs!« És ez az egy kérdés elégséges volt arra, hogy gróf Haller Béla eladja birtokát és kiköltözzék Heidelbergbe, a hol ma már magántanári állást foglal el.

T. ház! Ez csak egy eset volt.

A másik eset ez: *(Halljuk! Halljuk!)* Mikor Lenhossék, hires anatómusunk meghalt, megüresedett az anatómia katedrája. Mi, a kik ezekkel a dolgokkal tüzetesen foglalkozunk és ismerjük az embereket, nagyon jól tudtuk, hogy a Lenhossék-családban csakugyan bekövetkezett az, hogy egy igen nevezetes talentum apáról fiúra szállott, és mikor az öreg Lenhossék behúnyta a szemét, a fia már tökéletesen képzett anatómus volt. Nem oly értelemben, mint Budapesten a tudományos egyetemi tanárok egyrésze, a mely sem tankönyvet nem ír, sem tudományos dolgokkal nyilvánosan nem foglalkozik, a mely a magas tudományosságnak úgyszólván csak gyanújában áll, *(Derültség)* hanem valósággal kitünő munkák tanúskodtak arról, hogy ez a fiatal ember tökéletesen készen van a maga szakmájában. Az egyetlen kifogás, a mit ellene emeltek, az volt, hogy fiatal, csak 26 esztendős. Ez az ellenvetés különben igen jellemző, s gyakran fordúl elő nálunk, a miből azután a következőt is ki lehet vonni. Ugyanis minálunk nem szabad az embereknek akkor adni módot, hogy dolgozzanak a tudomány terén, a mikor még hosszú élet van előttük, hanem csak akkor, midőn a fontos tudományos poziczió — úgyszólván — részben már nyugdíj is lehet. *(Úgy van! Úgy van!)*

T. ház! A dolog pedig úgy állott, hogy jól és helyesen csak ezt a fiatal erőt lehetett az anatómiai katedrára alkalmazni, de hát ő fiatal volt. Mit csináltak tehát? Elővettek egy tetőtől-talpig derék, igazán tudós embert, Thanhoffer Lajost, a ki a szövettanban elsőrendű auktoritás volt; nem állítottak neki szövettani katedrát, a melyre nálunk az egyetemen égető szükség van, hanem azt mondották: Te leszel az anatómia professzora. Jól tudom én, hogy ő ezen a téren is betölti helyét, de itt arról volt szó, hogy tartsunk meg egy helyett két embert, a ki a maga helyén megfelel. És mit tett Lenhossék? Kiment külföldre, és lett, még pedig rögtön, a bázeli egyetemen professzor, ma pedig már az anatómia rendes tanára Németországban.

És akkor, azt mondják, hogy nekünk nincsenek embereink. Ugyan méltóztassék csak egyetlenegy szakot is megnevezni, és jól utána nézni, de ne a szabadalmazott körökben, ne tessék ilyenek befolyására hallgatni, hanem járjanak el úgy, a hogy el kell járni: tessék megkeresni az embert, esetleg megadni neki a módot, tessék azt szükségképen kiküldeni a külföldre, kiképeztetni s visszahozni ide: és tessék azután tíz év múlva a mi magasabb tudományos intézeteinket megnézni, hogy ott a tudományos szellem mivé fog fejlődni és mik lesznek a tanerők a nemzet javára és áldására? *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

A t. miniszter úr úgy meg van győződve, mint én, hogy a kik ma a magyar kultúrában első helyen vezetnek és első helyen állanak, azoknak túlnyomó nagy része még b. Eötvös József miniszterségé idejéből származik, a ki rendkívül nagy súlyt fektetett arra, hogy küld-

Digitized by Google

jön ki jó formát mutató ifjú tudósokat a külföldre és képeztesse is őket, adja meg a módot, hogy a mikor hazajönnek, valóban szolid tudományos alappal birjanak. Én azt, hogy mennyiben vált be az összesség, nem tudhatom, de ez az irány helyes és jó, és a mi összes kulturánk követelményeire való tekintetből mi másképen nem javíthatjuk tanári karunkat, tehát az oktatásunkat sem, ha nem nyujtunk módot, hogy tudósaink külföldre menve, ott igazán, de igazán végezzenek valamit, és mikor visszajönnek, hozzák ide a tudomány komolyságát, a felfogás tisztaságát, az akaratot, nem pedig a felfelé való kapaszkodást; hozzák ide azt az áldásos munkálkodást, a mely a tanárnak a legszebb és legdicsőbb feladata. *(Élénk helyeslés.)*

Én, t. képviselőház, elvekről akarván szólani, elsősorban azokról nyilatkozom, a melyekért csupán csak egyedül magam kivánom a felelősséget magamra vállalni, így állva, kérem legyen szabad, hogy kimondjam azt a véleményemet is, a mely bennem megerősödött, az általános államosítás kiáltó óhajtásával szemben. Már minálunk, t. képviselőház, ez egy formális betegség; az államosítás mindenütt egy erős áramlat kezd lenni.

Kovács Albert t. képviselőtársam nagy bámulatomra még a papok képzését is államosítani akarja. Ezt én különben részemről már a törvényhozásból a magam szempontjából úgy is kirekesztettnek tekintem, ebbe tehát nem kell belemennem; elfogadom azt a nézetet, hogy ebből kulturharcz származnék. De a mi azután a többi dolgok államosítását illeti, erre nézve én teljesen osztozom b. Eötvös Loránd nézetében, a melyet ő mint miniszter kifejezett, hogy tudniillik az oktatásban az államosítás jelent egyszersmind uniformitást is, és hogy kultúrális dolgokban nincsen nagyobb csapás, mert képtelenség is, mint az, hogy mindent egy tanrendszer szerint, mindent egy tanterv szerint, mindent egyformán lássunk el. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Az eszmék fejlődése megakad és megszünik ott, a hol különböző felfogások nem találkoznak és nem ütköznek össze. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Nem az uniformizálás a szükség, hanem az, hogy a különböző irányú tanintézetek különböző eszmekörei komolyan, nemesen és igazán hivatásszerűen ütközzenek össze, és ennek az áldását hintsék a nemzetre és kulturájára. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Én is azt vallom, t. képviselőház, a tanintézetekkel szemben, legyenek azok felekezetiek, legyenek azok községiek, vagy bármilyenek, a mit a mostani miniszter Deák Ferencztől vett: nem az a feladat, hogy mi az intézetet uniformizáljuk, hogy mi ezeket s bennök az eszméket beleszorítsuk a békóba, hanem feladatunk, hogy mondjuk ki, hogy milyennek nem szabad lenni a tanintézetnek. Ha mi ezt kimondottuk, s a többire nézve a tanárképzés szoliditását előtérbe helyezzük, nincs semmi veszedelem, nincs semmi baj, melytől nekünk félnünk kellene.

Én, t. ház, hozzájárúlok ahhoz, hogy ott, hol igazi törekvés mutatkozik, a hol annak áldását látjuk, az állam ahhoz képest, a mint azt eszközeink megengedik, igenis segítőleg hasson közre, biztosítson magának felügyeleti jogot is, mert minálunk egyszer oly viszonyok vannak, hogy el kell fogadnunk, el hell tűrnünk ezt is. De hogy már most mindent államosítsunk, és hogy ezt épen azon pártok sürgessék és követeljék, melyek a hatalommal szemben állanak, nem gondolva meg, hogy ha minden államosítva lesz, az összességre másnak, mint a hatalomnak befolyása nem lesz, no hát én az ilyen észjáráshoz és törekvéshez nem csatlakozom. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A t. miniszter úr programmja nekem nem nyújt elégséges anyagot arra, hogy én bizonyos elvi fejtegetéseket folytathassak, mert a miniszter úr programmja — a mit én különben rosszalólag nem hozhatok fel, mert tudom, hogy egészen rövid idő állott rendelkezésére, hogy beletájékozza magát a dologba — egész anyaga szerint nagyon hasonlít azon jelentéshez, melyet egy ispán szokott a földesúrnak előterjeszteni, hogy például itt szükséges egy sövény javítása, ott az ólak betakarása, itt egypár üvegtábla bevágása stb., a mi tehát még nem a jószágkormányzói előterjesztés, mely a gazdaság fő irányait jelöli meg. Hát ezt az utóbbit nem nyújtja nekem ezen programm, a mi nem következés, hogy a jövőben tartalmasabb ne legyen.

De, t. ház, ezzel karöltve jár egy más jelenség is. Én tökéletesen meg vagyok győződve arról, hogy ha a kultuszminiszterium részéről valamelyik évben a közoktatás állapotáról szóló jelentés el találna késni, a t. háznak általános tárgyalása a kultuszvita tekintetében roppant szűkre zsugorodnék. Én, t. ház, nem láthatom azt sem a ház, sem a nemzet érdekében állónak, hogy egy statisztikai kimutatásokkal, az állapotok vázlásával teletömött jelentés felett a képviselők hosszú parafrázisokat bocsássanak itt közre. Magyarországnak nem erre van szüksége, hanem szüksége van különösen a kultúra terén eszmék termelésére; de azután nem eszmefuttatásokra, hanem komolyan megfontolt eszmék fölvetésére és megvitatására.

S ha ezt veszszük és komolyan veszszük, akkor a már mondottakon kívül is be kell vallanunk, hogy mi törekvéseinkben még mindig csak a kezdetén állunk a kultúrának; hogy minálunk a kezdeményezés igen sok, de a kifej-

Digitized by Google

lesztés, az alapos eljárás mentül kevesebb. És ez annál bajosabb és áldástalanabb, minél igazabb az, hogy hátra vagyunk maradva a kultúrában, s hogy már a környezet is rászorít arra, hogy mind a két kezünkkel — mindenki a maga terén — igyekezzünk, hogy komolyan, szolidan, a szent ügy feladatához képest teljesítsük kötelességünket és mozdítsuk elő a szellemi előhaladást.

De ha így veszszük ezt a dolgot, én ezúttal csak példának okáért a múzeumokra mutatok, melyekre gr. Zichy Jenő képviselőtársam mindig ánkéteket követel, de a melyekre nézve egyetértek b. Eötvös Loránd nézetével, hogy tudniillik a laikusokból álló ánkétek épen olyanok, mint Magyarországon a többi bizottság, hogy tudniillik az ügyek fejlesztésénél rendesen több bennük az akadály, mint a fejlődés. Nem abban gyökerezik, t. ház, az ily intézeteknek a megbírálása, a minők például a múzeumok, hanem annak a szellemi produkcziónak a mennyiségében, tartalmában, értékében és kihatásában, a mely ez intézetekből ered. S ha így veszszük, t. ház, a dolgot, hiábavaló beszéd az, ha azt mondják, hogy például a magyar nemzeti múzeum az európai muzeumok közt már ilyen meg olyan rangot képvisel. Már az teljességgel nem áll, t. ház, mert a ki a külföldiekkel annyit érintkezett, mint én, tudja, hogy igaz, a külföldiek, ha idevetődnek, a legnagyobb dicsérettel halmozzák el a mi intézeteinket, a múzeumot is, de miért? Mert annyit sem vártak, mint a a mennyit találtak; mert azt hitték, hogy itt már Ázsiában lesznek, a hol még mindig a csodák országa van. De, t. ház, ha összemérjük ezeket az intézeteket teszem, azt csak a harmadrangú német államok intézeteivel is, azt fogjuk tapasztalni, hogy bizony rendkívül hátra vagyunk mi még.

De a mi a bajok baja, t. ház, az az, hogy mi ilyen és ezekhez hasonló intézeteknek a magyar kultúrai szükségletek mindennapi részében semmi nyomát sem találjuk.

T. ház, nagy a lárma példának okáért a közoktatási tanács miatt, és különösen a tankönyvbírálat miatt.

T. ház! A baj nem itt van. A baj abban gyökerezik, hogy az egész tankönyvirodalom kilencztized része tűzre való; mert jól mondta Veres József t. képviselőtársam, hogy nincsen meg benne a magyar gondolkozás, nincsen meg benne a magyar nyelv, nincsen meg az, a mi besegítse a tartalmukat a magyar szellembe, a mi pedig a kultúrának legnagyobb, mindennapi szüksége.

De hát, t. ház, hol is vannak ezek a fontesek, hol vannak azok a forrásművek, a melyek a magyar tudományos kutatásnak, eredeti magyar tudományos működésnek eredményei legyenek? Hol vannak azok a tankönyvek, a melyeket a magasabb rendű tanári karnak és az intézeteknek saját érdekében és a magyar kultúra érdekében, becsületből és a dolog komolyságánál fogva első sorban kellett volna megteremteniök, még pedig már régen, és a melyeket időről-időre fejleszteni kellett volna? Hol vannak azok a kézi könyvek, a melyek ötven, hatvan sőt száz kiadást érnek, és úgy, a mint a kiadások haladnak, a könyvek is folyton javúlnak, folyton tökéletesednek, mert szerves kapcsolatban vannak a haladó tudománynyal, az illető nemzet kulturális haladásával és egész lényével? Hol vannak azok, t. ház? Hiszen a ki a germanizmusok kimutatásában jártas, ujjal, úgyszólván vaktában mutathat reá a helyekre s arra, hogy melyik német tankönyvből vannak kihalászva. Ez oktat azután arra is, hogy mi ebben az áldatlan rendszerben az, a mit a magyar szellem és a szemlélődés módja soha be nem vett és bevenni nem fog, a mi tehát meddő teher?

T. ház! Ezen a téren nekünk komoly munkához kell látnunk. De ha arról van szó, hogy oldjuk meg a feladatot, megint csak arra kell visszatérnem, a honnan kiindúltam: az első és legfőbb a tanárképzés komolysága, a többi, t. ház, akkor magától jön és magától érlelődik.

Azt mondják sokan, hogy az olyan felfogás, mint az enyém, a mennyiben a régi időkre is vonatkozik, azt jelenti, hogy én is laudator temporis acti vagyok. Ez nem igaz, t. képviselőház. Úgy, a mint én vissza tudok menni az én emlékezetem szerint, mennyi és milyen gondosság volt fordítva az 1848. év előtti időkben a tanár kiválasztására és a tanár alkalmazására, milyen retortákon ment az keresztül, a míg leszűrődött a kiválasztott egyén egész egyénisége, egész tudása, hogy rá merhették bizni, hogy a jövő generáczióra befolyással legyen: az, t. ház, nem kérdés és nem vitatható, hogy akkor milyen eredményeket értek el. De az eljárás, az irány helyes volt és tiszta színarany, azzal a könnyelmű, megbélyegzendő eljárással szemben, a hogy mostan megválasztják a vezető erőt és rábizzák a jövő nemzedéket. Rábizzák Magyarország nem egy helyén abszolute éretlen elemekre, a melyekre nem lehet bizni emberi lényt, de még állatot sem, *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* mert okvetetlenül elrontják.

T. ház! Az idő előrehaladt, s én végezni akarok. *(Halljuk! Halljuk!)* Meg vagyok győződve arról, hogy ennek a közjogi ellenzéknek — és ezúttal nem beszélek frakcziókról, hanem a közjogi ellenzék egészéről — ma sem változott meg a közművelődéssel szemben sem az iránya, sem a felfogása. A magyar közjogi ellenzékről

Digitized by Google

fel lesz jegyezve a történelem lapjain, hogy az első volt, a mely sürgette a közoktatás javítását és kimondotta azt, hogy semmiféle áldozattól vissza nem riad, *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.)* visszariadni nem akar, mert azt a haza elleni bűnnek tartaná. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.)* Jól érezte, hogy ennek a nemzetnek a jövőjét nem annyira a kard, nem annyira a megalkuvás bizonyos hatalmakkal, . . . *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.)*

Madarász József: Azzal legkevésbbé!

Herman Ottó: . . . hanem a tudás, a szellemi hegemónia biztosítja. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.)* Én meg vagyok győződve, t. ház, hogy a közjogi ellenzék most is így gondolkozik, s most is, tekintve ennek az ügynek fontosságára és szentségére, nem fogja megtagadni azt a költséget, a melyet tőle a közművelődés javára követelnek, mert tudja, hogy az a hazának legfontosabb, legszentebb ügye. De már azt megkívánja a közjogi ellenzék viszonzásúl, hogy könnyelmű módon senkisem sáfárkodjék; hogy ha valahol, a kultúra terén válogassa meg a kormány embereit és állítsa oda azokat akkor, a mikor meg vannak érve, mikor az érettségről pozitív munkálkodás, nem pedig ajánlatok alapján meggyőződött. Különben pedig, t. ház, mint a múltban is, nem mint a bizalom kifejezését, hanem mint hazám elsőrendű szükségletét, a közoktatásügyi költségvetést elfogadom. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Perczel Béni jegyző: Vajay István!

Vajay István: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Részemről is igen szívesen teljesítem az igen t. kultuszminiszter úr programmbeszédében foglalt azon óhajtást, hogy a jelen költségvetés tárgyalása alkalmával lehetőleg közoktatásügyi kérdésekkel foglalkozzunk, . . . *(Zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek, t. ház!

Vajay István: . . . annyival is inkább, mert a legutóbbi évek kultuszvitái alkalmával az egyházpolitikai kérdések teljesen háttérbe szorították az oktatásügyi kérdéseket.

Közoktatásügyünk nagy területén különösen a népoktatás ügyének jelen állapota az a terrénum, a hol számos mulasztás pótlásra, számtalan hiány elenyésztetésre, és számos nyílt seb orvoslásra vár. Az intézkedést és a munkát leginkább kihívja az az igazán szomorú állapot, hogy még ma is, a 19-ik század utolsó évtizedében *(Halljuk! Halljuk! Zaj. Elnök csenget.)* az ország ezeréves fennállása ünnepének küszöbén az ezeret meghaladja azon helyek száma, a hol népiskola egyáltalában nincsen. Már pedig ha mi nemcsak névleg, de tényleg is a kultúrállamok sorába akarunk lépni, legelső kellék az, hogy mindazon helyeken, a hol az ábc-re és az egyszeregyre ráutalt apró honpolgárok vannak, azok számára az alapismeretek megszerzésének eszköze és a lehetőség is megadassék.

T. ház! Nem keresem, nem kutatom, kit illet a mulasztás vádja azért, hogy ezen szomorú állapotok még ma is uralkodnak; nem keresem, kit terhel a felelősség ezen igazán sajnos mulasztásokért. Egy előttem kétségtelen; az, hogy a magyar állam tanügyi kormányának elsőrangú feladata és kötelessége, hogy iskolák állíttassanak ott, a hol még nincsenek, és a hol azokra szükség van. és a tanügyi kormánynak elsőrangú feladata, hogy azon szegényebb vidékeket, a melyek saját erejükből nem képesek iskoláikat felállítani és fentartani, segélyezze, és a segélyezés által juttassa azon helyzetbe, hogy a népoktatásnak templomot építsenek.

T. ház! Sokkal fontosabb kérdésnek tartom a hiányzó iskolák felépítésének és fentartásának kérdését, mint azt a másikat, mely, — megvallom, őszinte sajnálatomra, — ellenzéki oldalról felvettetett, hogy tudniillik az oktatásügy az egész vonalon államosíttassék. A mint ezen irányzattól egyrészről nem tagadhatom meg sajnálatomat, másrészt nem hallgathatom el elismerésemet azon képviselő urak, és ezek közt Berzeviczy Albert t. képviselő úr iránt, a ki a hitvallásos iskoláknak oly szépen szolgáltatott igazságot, midőn a való tényeknek megfelelőleg kijelentette és be is bizonyította, hogy a mai modern kor munkás, tudományos és szereplő nemzedéke épen a hitvallásos iskolákból került ki.

Egyáltalában feleslegesnek tartom az iskolák államosítása kérdésének feszegetését, mert a hol eddigelé még csak ez a kérdés megbolygattatott, mindenütt kultúrharczra vezetett. Az egyház ugyanis az iskolákra vonatkozó jogairól le nem mond. Az egyház az iskolákat mindig édes gyermekeinek tekintette, és habár elismeri, hogy az államnak igenis van joga meghatározni, hogy az iskola milyen legyen, és ezen minősítésre teljes erejéből törekszik is, hanem azért az iskolákra vonatkozó jogairól az egyház lemondani nem szokott soha.

Hogy egy gyakorlati példára hivatkozzam, utalok Franczia országra. Franczia országban az oktatás ügyét államosították, és mit bizonyít a mindennapi tapasztalat? Azt, hogy az úgynevezett állami iskolák nagy része kong az ürességtől, mig a hitbuzgó hivők áldozatkészségéből fentartott úgynevezett hitvallásos iskolák mindenütt tömve vannak.

Nem az a kérdés tehát, hogy milyenek legyenek azok az iskolák, hanem a hol nincsenek és a hol erre szükség van, ott legyenek és jók legyenek, nemzeti szellemben vezettessenek, és a kor követelményeinek megfelelő szín-

Digitized by Google

vonalra emeltessenek. Mert, t. képviselőház, a dolog úgy áll, hogy addig, míg mi itt az országgyűlésen arról vitatkozunk, hogy állami legyen-e az oktatásügy vagy hitvallásos, addig az írni, olvasni és kissé számolni tudó oláh parasztból lett dászkálok az egyes oláh vidékeken legsikerültebben eloláhosítják a mi Szabó, Farkas és egyéb jóhangzású magyar nevű testvéreinket, a kik, ha aztán felnőnek, és művelt, intelligens emberek lesznek, még akkor is oly erősen érzik a magyarellenes szellemet, a magyargyűlöletet magukban, hogy még ha magyar könyvre is van szükségük, nem Budapestről hozatják, hanem Bukarestből.

Egy ezen vidéken hosszabb időn át tartózkodott úri embertől hallottam ezen dolgokat, és pedig épen Szolnok-Doboka vármegyében, hol különben az igen t. kormányelnök úr bőséges tapasztalatokra tehetett szert e tekintetben.

Ezek után, t. ház, áttérek a népoktatás ügyének egy másik nyilt sebére, mely sürgős és haladéktalan orvoslást kiván. Okolicsányi t. képviselőtársam már rámutatott a minap a tanítók azon jogos panaszára, mely abból a sérelemből származott, hogy a tanítói nyudíj megállapításánál velük szemben a hatóságok a törvények világos rendelkezésének ellenére oly mostohán bánnak el, hogy például mikor arról van szó, hogy egy tanítói nyugdíjra való jogosultság állapíttassék meg, egyszerűen megfelezik a létező fizetést, s egyik felét kántori fizetésnek, másik felét pedig tanítói fizetésnek mondják. Ezen sérelmes intézkedés ellen már többször felemelték szavukat a tanítók, megkértek számos képviselőt interpelláczió tétele végett, és ezek közül Okolicsányi képviselőtársam interpellált is, felemelte szavát. Ezen sérelmes intézkedés ellenében egy memorandumban Dulánszky Nándor pécsi püspök is felkelt, és a legújabban ezen sérelmek orvoslására irányuló intézkedés czéljából megindított mozgalom is kifejezést nyert azon memorandumban, melyet a tanítók országos bizottsága a t. miniszter úr elődjéhez, b. Eötvös volt miniszter úrhoz és jelenlegi képviselőhöz intézett. Nem akarom a t. házat a részletekkel untatni, csak egyszerűen arra kérem a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, méltóztassék azt a memorandumot becses figyelmére méltatni, az abban felhangzó jogos és méltányos panaszokat figyelembe venni, és mivel magánkérelem alakjában is egy egész sereg akta fekszik a t. miniszter úr bürójában, méltóztassék ezen sérelmek orvoslásáról haladéktalanúl intézkedni. A tanítók nem kegyelmet kivánnak, hanem igazságot, jogosságot és méltányosságot! Ezen sérelmek orvoslását azonkívül önmagunknak és a t. kultuszminiszter úrnak még a hála is diktálja, mert bizony, ha tanítónk nem lett volna, a ki bennünket írásra, olvasásra, számolásra megtanított, akkor bizonyosan nem volnánk most oly számottevő tényezői a magyar törvényhozásnak, mint a minő számottevő tényező a magyar képviselőház. Ezeket kivántam a t. miniszter úr figyelmébe ajánlani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Szólásra még többen vannak feljegyezve, és mivel még interpelláczió is van bejelentve, és az illető interpelláló képviselő úr talán hosszabb ideig kiván szólani, azt hiszem, rátérhetünk az interpelláczióra. *(Helyeslés.)*

Hock János jegyző: Boda Vilmos!

Boda Vilmos: T. ház! A mélyen t. vallás- és közoktatásiügyi miniszter úr egyik nagynevű elődje, gróf Csáky Albin tárczája költségvetésének tárgyalása alkalmával több ízben kijelentette, hogy Magyarországon a középiskolák nincsenek czélszerűen, a közérdeknek megfelelően szétosztva. Sok olyan terület és hely, mely nem rendelkezik kellő számú növendékekkel, bir középiskolával, míg a nagyobb jelentőségű helyek, emporiális városok, sőt megyei székhelyek, alkalmas voltuk daczára, a lakosság és a magyarság kárára, nélkülözni kénytelenek azt; hozzátette, hogy tökéletesen ismeri a bajt, és komolyan foglalkozik az annak megszüntetésére alkalmas eszközök mérlegelésével. Egy ilyen, mindeddig mostoha elbánásban részesült, és a középiskola felállítására minden szükséges kellékekkel rendelkező hely Tolna vármegye, illetőleg székhelye Szegzárd.

Tolna vármegye lakosságának létszáma 257.000 és évenként 1,600.000 forint állami adóval van megterhelve. A 15.000 lelket számlálló Szegzárd városa, mint Tolna vármegye közigazgatási székhelye kebelében bir királyi törvényszékkel, királyi pénzügyigazgatósággal, királyi járásbírósággal, királyi tanfelügyelőséggel, királyi államépítészeti hivatallal, királyi szőlőszeti tanfolyam-vezetőséggel, azonkívül két önálló római katholikus és egy református plébánia, 24 gyakorló két ügyvéd, gyógyszerész, 6 lelkész, 9 orvos, 31 elemi és népiskolai tanító és két pénzintézet alkalmazottai tartózkodnak állandóan falai közt. Ez a nagy értelmiség, az egész hivatalos világ és társadalom húsz év óta már teljes egyértelműséggel munkálkodik azon, hogy Tolna vármegye ezen szégyenteljes állapotából kivergődve, egy teljes középiskolával rendelkezzék a maga területén. Mindhiába; a mai napig még mindig az a helyzet, hogy egy nagy és népes vármegye kénytelen fiait idegenbe küldeni, ha azokat a középiskolai oktatásba részesíttetni kivánja öregbíti e magában véve kellemetlen helyzetet, hogy a legközelebb fekvő két középiskola, hova a tolna-

Digitized by Google

vármegyei fiúk tanúlmányaik folytatása végett vándorolni kénytelenek: Pécs és Kalocsa parallel osztályok felállítására képtelenek lévén, azzal iparkodnak a túltömöttségen segíteni, hogy a vidékről jelentkező tanulókat tömegesen visszautasítják.

Belátta ez állapotok tarthatatlanságát gróf Csáky Albin, volt vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, és még 1892. évi márczius 3-án, tehát közel három évvel ezelőtt, Tolna vármegye közönségéhez egy leiratot intézett, a melyben kijelentette, hogy a vármegye területén egy teljes főgimnáziumnak a létesítését részéről elvileg kívánatosnak tartja. Azóta mindig az alkudozások folynak. Szegszárd a maga részéről felajánlotta 45000 forint értéket képviselő polgári iskola épületét, elvállalta annak kibővítési költségeit, vagyis erre a czélra 30.000 forintot szavazott meg; fedezni ígérte a felszerelési költséget, a mely szintén három ezer forintot tesz ki. Ezenkívül kötelezte magát a középiskola fentartási költségeihez évi ötezer forinttal hozzájárúlni, a mi szintén százezer forint tőkének felel meg. Tolna vármegye közönsége hasonlóképen meghozta a maga áldozatát és erre a czélra ötezer forint évi hozzájárúlást, vagy ha a kormánynak inkább alkalmas, egyszer és mindenkorra százezer forintot biztosított. Vagyis az államnak rendelkezésére áll egy felszerelt és habár nem valami monumentálisan épített, de a középiskola befogadására alkalmas épület. Ezenkívül a tandíjjal együtt minden évben 16—18 ezer forint jövedelem, és ha, az ottani polgári fiúiskolát beszünteti és ennek fentartási költségeit is e czélra fordítja, — a mi általános óhaj, — akkor évi 24.000 forint jövedelemmel rendelkezik az állam, a mi tudvalevőleg egy teljes főgimnázium majdnem összes költsége.

Már most kötelességem lévén az elkeseredett tolnavármegyei közvéleménynek élőszóval is hangot adni: egész tisztelettel intézem a vallás- és közoktatási miniszter úrhoz a kérdést, hogy vajjon mi akadálya van még e középiskola felállításának? Hisz a kormánynak semmivel, vagy csak nagyon csekély összeggel kellene költségvetését megterhelni, és az állami iskola, az érdekeltség nagy áldozatkészsége folytán mégis létesülne. Hát hol van állam a világon, hol a kormányzat köteles ténykedése a lakosság által ily mértékben megkönnyíttetik? Vagy tán az az oka, hogy egyéb körülményeket mellőzzek, a tolnavármegyei kulturális érdekek mellőzésének, hogy nem valami exponált nemzetiségi vármegye? Hát hová vezet annak az elvnek merev alkalmazása, hogy a magyarosodás érdeke megkívánja, hogy a középiskolák nemzetiségi vidéken létesüljenek? Kétségkívül oda, hogy az államfentartó magyar elem kulturális és közgazdasági nagy hátrányokat kénytelen elviselni a nem magyar ajkú lakossággal szemben. Mert míg a nem magyar ajkú lakosság mindenütt helyben találja a szükséges tanintézeteit, gyermekeit könnyen, minden nagyobb áldozat nélkül iskoláztathatja s egyszersmind élvezi a tanintézet anyagi előnyeit: addig a magyarság ettől elesvén, még kulturális fejlődése érdekében nagyobb áldozatok hozatalára is van utalva.

Mindezen okoknál fogva nagyon kérem a t. miniszter urat, hogy e soká vajúdó kérdést minél rövidebb idő alatt megoldani szíveskedjék. Az a közönség, mely válságos közgazdasági helyzete daczára ily nagy áldozatokra vállalkozott, mely évtizedeken át türelmesen várta, hogy jogos érdekei végre is kielégítést nyernek, megérdemli, hogy az ezredéves ünnep alkalmával azon örömben részesüljön, hogy az állam minden nagyobb megterheltetése nélkül lerakhassa további kulturális fejlődésének alapköveit. Ez ügyre nézve van szerencsém a közoktatási miniszter úrhoz a következő interpellácziót intézni: *(Olvassa.)*

»Interpelláczió a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz. Tekintve, hogy gróf Csáky Albin volt vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Tolna vármegye közönségéhez még 1892-ik évi márczius hó 3-án intézett leiratában kijelentette, hogy a vármegye területén egy teljes főgimnázium létesítését elvileg részéről is kivánatosnak tartja;

tekintve, hogy egy később kelt miniszteri leirat a felállítandó főgimnázium helyéül Szegzárdot megállapítván, egyszersmind meghatározta a feltételeket, melyek bekövetkezése esetén a kormány az állami főgimnáziumot létesíteni kész;

tekintve, hogy ezen miniszteri leirat folytán Tolna vármegye közönsége 5000 forint évi hozzájárúlást már megszavazott; Szegzárd képviselőtestülete pedig szintén jogerős határozattal a szükséges épületnek emelését és a felszerelési költségeknek viselését magára vállalta, s egyszersmind a fentartási költségekhez évi 5000 forintnyi hozzájárúlást biztosított;

tekintve, hogy Szegzárd mostani válságos közgazdasági helyzetében csak úgy képes elvállalt nagymérvű kötelezettségének megfelelni, ha az egyesek által a főgimnázium létesítése érdekében aláirt 30.000 forintnyi összeg is a czélnak biztosítva marad;

miután azon három évi határidő, melyre az egyesek fizetési kötelezettsége terjed, folyó évi május hó 1-én lejár:

tiszteletteljesen kérdem a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hajlandó-e a Szegzárdon felállítandó állami főgimnázium létesítése érdekében intézkedéseit oly időben megtenni,

Digitized by Google

hogy az egyesek által aláirt 30.000 forintnyi összeg a czélnak biztosíttassék; az építkezés a folyó évben megkezdhető, és a főgimnázium I. és V. osztálya az 1896-ik év őszén megnyitható legyen? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Boda Vilmos képviselő úr interpellácziója a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrral közöltetik.

Több tárgy nincs a napirenden, a ház holnapi ülésére vonatkozó napirend pedig már meg van állapítva, tudniillik a vallás- és közoktatásügyi tárcza költségvetésének folytatólagos tárgyalása.

Ezzel az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 45 perczkor.)

420. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi január hó 31-én, csütörtökön,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyvi hitelesítése. — Kérvény bemutatása. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza.

A kormány részéről jelen vannak: B. Bánffy Dezső, Perczel Dezső, Lukács László, Wlassics Gyula, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: T. ház! Az ülést megnyitom. Méltóztassanak helyöket elfoglalni. A mai ülés jegyzőkönyvét gr. Esterházy Kálmán jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Josipovich Géza, az azok ellen jelentkezőket Hock János jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni a múlt ülés jegyzőkönyvét.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző *(olvassa a január hó 30-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Van-e valakinek észrevétele a jegyzőkönyv ellen? *(Nincs!)* Ha nincsen, a jegyzőkönyv hitelesítve van.

Előterjesztem, t. ház, az erdélyi magyar színészet százéves jubileuma alkalmából alakított bizottságnak, Hegedüs Sándor és gróf Esterházy Kálmán országgyülési képviselők által beadott kérvényét, a kolozsvári nemzeti szinháznak állami kezelés alá vétele iránt.

Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatik a ház kérvényi bizottságának.

Egyéb bejelentés nincsen. Áttérünk a napirendre, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1895. évi költségvetésének (Irom. 716) folytatólagos tárgyalására, a »központi kiadások, személyes illetékek« rovatánál.

Hock János jegyző: Márkus József! *(Halljuk! Halljuk!)*

Márkus József: T. ház! Ha a történetíró valamikor jogi szempontból fogja jellemezni azt az időszakot, mely az 1867-ik évi kiegyezéstől idáig lefolyt, az ezt tárgyazó fejezetnek minden valószínüség szerint azt a czímet fogja adni: »Törvényenkivüli állapot Magyarországon«. Mert szorosan véve, vagyis a jelzett kifejezést a tényekre viszonyítva, nemcsak azt nevezzük törvényenkivüli állapotnak, mikor valamely ország vagy tartomány abszolut hatalom alá kerül, hanem jogi szempontból bírálva a körülményeket, törvényenkivüli állapotnak kell kijelentenem azt a helyzetet is, mikor vannak ugyan törvények, de a kormány s a parlament ezen törvényeket nem hajtja végre, hanem kénye-kedve szerint intézkedik. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Az 1867. és 1868-ik évi törvényhozást némelyek — igazán nem tudom, miféle indokból — szeretik a »bölcs« jelzővel felruházni. Én azonban ezen bölcs intézkedéseknek nyomát sem látom, sőt látok egy ellenkező tényt, látom azt, hogy az akkor megalkotott törvények hézagosak, hogy azok megtürik a vitát és azt a hitet ébresztik az emberben, mintha az akkori országgyülésnek az lett volna elsőrendü czélzata, az lett volna a tendenciája, hogy olyan férfiakat válaszszon ki ezen törvények fogalmazására és megalkotására, a kik képesek azon

Digitized by Google

törvényeket olyan módon megalkotni, hogy azoknak kellő értelme ne legyen, hogy azok mentől inkább nyúlékonyak legyenek, hogy azok alkalmas eszközül szolgáljanak a kormánynak azon czélra, hogy azokat akként alkalmazza, a mint neki tetszik, és azok által hatalmi érdekeit esetenkint megvédelmezze. *(Úgy van! balfelől.)* Ha valaki kétségbe vonja ezen állításomat, elég rámutatnom az 1867 : XII. tcz.-re, melyet alaptörvénynek nevezünk, s a mely törvényczikk leginkább volna hivatva arra, hogy egy jól átgondolt törvénynek ismérveit hordja magán. Azonban mit tapasztalunk, t. ház? 25 vagy 27 éven keresztül időnként megújul ezen törvény tartalma fölött a vita. Önök azt állítják, hogy azon törvények keretébe tartozó minden követelményt kielégítettek már, mi pedig tagadjuk ezt. Ez még nem volna olyan rendkívül feltünő körülmény, hanem van még más is, a mi sokkal hatékonyabban bizonyítja ezen törvények rosszaságát. Méltóztassanak visszaemlékezni azon körülményre, hogy ezelőtt néhány évvel erről az oldalról egy rendkívül erős gondólkozóképességgel biró férfiú, Szentkirályi, egy szép napon azon csodálatos hangzású, de teljesen igaz kijelentéssel lepte meg a házat, hogy annak a pártnak *(a függetlenségi pártra mutat)* törekvései a 67-iki törvények keretén belül is érvényesülhetnek, egyetlen egy pont kivételével, mely kevésbbé lényeges, s ez a külügyi képviselet. És teljesen igaza volt.

Én ezt illusztrálom egy olyan jelenettel, mely a napokban itt e teremben fordúlt elő. Egy kormánypárti képviselőtársam fölszólított ezen oldalról egy tagot, *(a függetlenségi pártra mutat)* ki katonai kérdésekkel szokott foglalkozni, hogy menjen át azon oldalra. *(A kormánypárt felé mutat.)* Azt mondta erre a függetlenségi: »Nagyon szívesen, abban a pillanatban megteszem ezt, a mikor megmutatod az 1867 : XII. törvényczikkben ezt a szót: közös hadsereg. Én veled szemben két helyen megmutatom azt a másikat: a magyar hadsereget«.

Miután nem czélom, hogy a t. ház figyelmét ez irányban kössem le, ezt csak példa gyanánt hoztam fel azon állításaim megvilágítására, a melyeket később elő fogok adni.

Az 1867. évi XII. törvényczikk homályos szövegezéséhez hatalmas versenytársúl szegődik az 1868. évi XXXVIII. törvényczikk, a mely bár kevésbbé fontos, mint közjogi szempontból amaz, azonban a nemzet életére épen olyan nagy befolyással lehet, vagyis épen olyan fontosnak kell ezen törvényczikket tekintenünk. Én, t. ház, külső szereplésemnél fogva nagyon sokszor voltam kénytelen foglalkozni ezen törvényczikkel, és mentől tovább olvastam annak meghatározásait, annál homályosabbnak lettek előttem, és mentől tovább tanúlmányoztam, annál inkább megérlelődött bennem az a meggyőződés, hogy ez a törvény, melyet a bölcsnek jelzett korszak hozott létre, semmi más, mint egy óriási férczmű, mely a magyar közoktatás ügyét teljesen elejti.

T. ház! Ezen állításomat, a mennyire az idő rövidsége megengedi, megkisérlem néhány példával megvilágítani, még pedig nem pusztán elméleti szempontból, és nemcsak azért, hogy egy beszéddel több hangozzék el e teremben.

Az 1868 : XXXVIII. törvényczikk két nagy elvet mond ki. Az egyik az iskolák jellegére, az iskolafentartók minőségére vonatkozik, a másik ehhez hasonló fontosságú elv az iskolai költségekre. A törvény kimondja, hogy az állam nem veszi át teljesen az iskolaügyet, hanem megengedi a felekezeteknek, községeknek, magánosoknak, hogy iskolát állítsanak, sőt ezt bizonyos körülmények között rájuk is parancsolja, de hozzáteszi, hogy a felállítással járó költségek az egyenes állami adó 5%-át meg nem haladhatják.

Mindjárt az első alapelv életbeléptetésénél egy óriási hiba követtetett el. Nagyon természetes, hogy az iskolák felállítását esetleg a felekezeteknek kellett kimondaniok, nekik kellett a szükséges költségeket is beszedniök, de sok felekezetnek nem volt képviseleti szervezete, tehát senkisem intézkedhetett arról, hogy a felekezetek az iskolafentartásra szükséges pénzt híveiktől beszedjék. E hiányon, ha jól emlékszem, nyolcz év múlva az 1876 : XXVIII. törvényczikk megalkotásakor iparkodott segíteni a törvényhozás, de az akkor és ma is fenforgó különleges viszonyok folytán nem ért czélt, a mennyiben a felekezetek érzékenysége akkor is akadályozta a törvényhozást abban, hogy a népiskolai hatóságokra és azok működésére vonatkozó törvény a korszellemnek és a logikának megfelelően alkottassék meg. Az 1876. évi XXVIII. törvényczikk alapján feljogosíttattak az egyházi főhatóságok, hogy saját felekezeti iskolájuk szervezése és fentartása tekintetében szabályrendeletet alkossanak, a mit a püspöki kar meg is tett. Az általa készített szabályrendelet a kormány részéről jóváhagyva, életbe lépett. S most látjuk, hogy e szabályrendelet korántsem felel meg a viszonyoknak s végtelen hézagokat hagy kitöltetlenül. Nem képes oly szervezetet alkotni, mely hatékonyan működhetnék. Ezt később ismét példákkal fogom illusztrálni. Szerintem nagyon helyes, hogy a törvényhozás megállapította az iskolák fentartására felhasználható költségeket, s megjelölte azon százalékot, melynél többet az ország lakosai semmi körülmények között nem terhelhetők. De minthogy e rendelkezés pótlásául nem

Digitized by Google

gondoskodott arról, hogy a hol az 5%-ból az iskolák költsége ki nem telik, ott a kormány tartozzék iskolát állítani, ezzel elejtette a népoktatás ügyét, s ennek köszönhető, hogy népoktatásunk oly állapotban van, a minőben látjuk, s hogy arról a miniszter úrnak is oly sujtó kritikát kellett mondania, minőt tőle hallani szerencsét'enségünk volt.

T. ház! Az 1868: XXVIII. törvényczikk megengedi a felekezeteknek, hogy külön hitfelekezeti iskolát állítsanak fel és ott, a hol a felekezetnek külön képviseleti szervezete nincs, és a hol a törvény életbelépéséig az iskolafentartásra szükséges költségeket a községtől nyerték, mondom, megengedi a törvény, hogy azontúl is annak pénztárából húzzák. Nagyon természetes, hogy a mennyiben a népoktatásügyi törvény különböző kategóriákat és különbségeket állitott fel a népiskolai tanintézetekre nézve, kénytelen volt a felekezet meg a község szavazás útján dönteni, hogy melyik jellegű iskolát fogadják el, tehát szavazni kellett a képviselőtestületeknek és pedig a hol hitfelekezeti képviseleti testület nem volt, ott szintén a községi képviselőtestület döntött, mint mely az ő mandatáriusa gyanánt működött. Itt azonban mindjárt egy lényeges hézag állott elő, oly hézag, a mely azóta számtalanszor kényszerítette a közoktatásügyi kormányt, hogy ezzel az ügygyel foglalkozzék, és a különböző vidékeknek, községeknek különböző előadásai vagy pedig politikai jellege alapján, vagy a miniszternek sajátságos felfogása szerint így vagy amúgy döntetett el az ügy.

Nevezetesen előfordúl itt az a körülmény és kérdés, hogy ha egyszer a felekezet kijelentette hogy iskolát tart fenn, ez a felekezeti jelleg később megváltoztatható-e vagy sem? Az egyházi főhatóságok és a t. miniszter úr elődei azon felfogásban voltak, hogy ez többé meg nem változtatható, nevezetesen nem változtatható meg az egyházi főhatóságok beleegyezése nélkül. Azonban, daczára annak, hogy a törvény hiányos és nem tartalmaz elégséges rendelkezéseket erre a tárgyra vonatkozólag, én kénytelen vagyok abban az ellenkező felfogásban lenni, hogy az igenis megváltoztatható. És pedig megváltoztatható nemcsak szavazással, megváltoztatható nemcsak úgy, hogy az illető felekezet kijelenti, hogy nem akar tovább iskolát fentartani, hanem az illető felekezet passzivitásával is, mert a törvény 15. § a kijelenti, hogy ha a felekezetek nem látják el iskoláikat úgy, a mint azt a törvény meghatározza, abban az esetben a közigazgatási bizottság javaslatot tehet a miniszternek, hogy az iskola községivé vagy államivá alakíttassék át.

Arra vonatkozólag, hogy az ily átalakúláshoz szükséges-e az egyházi főhatóság beleegyezése, egyebet nem mondhatok, mint, hogy olvassa el bárki a népoktatásügyi törvényt: annak egyetlenegy szakaszában nem talál semmiféle kifejezést, a mely ezt a rendelkezést még távolról is tartalmazná. Már pedig bármennyire rossznak, bármennyire hézagosnak és könnyelmüen szerkesztettnek mondható is ez a törvény: lehetetlen azt feltennünk, hogy ily óriási hibát követhetett volna el a törvényhozás, hogy a törvény ily fontos és lényeges dologra nézve semmi meghatározást se tartalmazzon.

A második kérdés, a mely itt előtérbe nyomúl, az, hogy a község visszaléphet-e azon ajánlatától, melylyel az iskolára szükséges költségeket a községnek megajánlotta?

Ha kötelezettség volna, akkor talán nem léphetne vissza, de a népoktatásügyi törvénynek 25. §-a egész nyiltan kijelenti, hogy a község csak abban az esetben köteles a felekezeti iskolák költségeit beszedni és viselni, ha neki tetszik, tehát nem parancsolólag rendelkezik, hanem fenhagyja a községeknek a teljes szabadságot. *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)*

Ezután mindjárt első sorban szemünkbe ötlik azon további kérdés is, hogy ha a hitfelekezet magára vállalta az iskola fentartásának kötelezettségét, vajjon ez csak azon iskolákra és költségekre vonatkozik-e, melyek akkor meg voltak, vagy egyszersmind a jövőre is kötelezettséget vállalt, hogy bármilyen újabb költségek merülnek fel, bármily mérvben szaporodik a népesség, bármennyi iskolát kell felállítani: ezeknek költségét is viselni fogja. Szerintem erre nincs kötelezve a hitfelekezet, mert a törvénynek egyetlenegy szakasza sem tartalmazza ezt a rendelkezést, s lehetetlen önkényüleg kiolvasni a törvény szövegéből ilyen lényeges és fontos intézkedést.

Ezen kérdésekhez fűződik egy negyedik is, nevezetesen az: hogy ha a hitfelekezeti iskolák fentartására szükséges költségeket a község magára vállalta, köteles-e többet adni 5%-nál? Szerintem nem köteles, mert a törvény erre vonatkozó világos intézkedéseit. és az azokból levont következtetéseket véve zsinórmértékül, minden kétséget kizárólag látható, hogy ezen ország területén senki, semmiféle körülmények közt nem köteles iskolai czélokra 5%-nál többet adni. Kimondja ezt a törvény a felekezetekre is, a mennyiben csak akkor tartják fenn iskoláikat, ha akarják. Már most mi következik ebből? Az, hogy ha iskoláink rossz állapotban vannak, ha a népnevelés ügye sülyedésben van, ha mi nem birtunk felemelkedni a kultúrállamok sorába, ha a magyar kultúrát ezen a téren elhanyagoltuk, vagy előbbre nem vittük, úgy ennek okozója volt az a törvényhozás, a mely ilyen rossz

Digitized by Google

törvényt alkotott, de okozója 27 éven keresztül maga a képviselőház is, a mennyiben nem szavazott meg kellő dotációt a kormány rendelkezésére. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Én azt hiszem, hogy Magyarországon az iskolák fentartása legalább is igényli az egyenes állami adó 10%-át. Ha már most előfordúl az az eset, hogy a hitfelekezet, vagy a község 5 vagy 6%-nál nem hajlandó többet fizetni, akkor a hiányzó összeget a kormánynak az országos budgetből kellene fedezni, mert ha ezt nem teszi, nagyon természetes, hogy a közoktatás ügye nem lesz úgy ellátva, a mint azt az állam érdeke igényli.

Az igaz, hogy ennek a differenciának eloszlatására, mely az 5 és a 10 vagy 15% között mutatkozik, az akkori képviselőház ezen törvény megalkotásával némileg segíteni iparkodott. Nevezetesen az 1868: XXXVIII. törvényczikk 43. §-a szerint, ha a község kimutatja, hogy anyagi erői nem elégségesek iskolájának kellő fentartására, akkor a miniszter segélyzi a a községet. Ezzel az egyetlen egy szóval, ezzel a rossz kifejezéssel tönkre lett téve a magyar oktatásügy. Mert nem azt mondja a törvény, hogy segíteni köteles, csak azt mondja, hogy »segélyezi«. Nagyon természetes, akkor fogja tenni, ha akarja. Minthogy pedig egész a legutóbbi időkig ez a szerencsétlen ország folytonos deficzitekkel küzdött, s minthogy a katonai kérdések és nyugdíjazások rendkívüli összegeket vettek igénybe, az országgyűlésnek sohasem volt módjában ezen költségek fedezésére a kellő összegeket megszavazni, sőt volt eset rá, a mint itt az országgyűlési tárgyalás folyamán hallottam — bár erre nézve biztos adatot nem birtam magamnak megszerezni, — hogy valamelyik miniszternek, ki szintén abban a hitben volt, hogy hivatását jól tölti be, és a magyar kultúra ügyét előbbre vitte, talán összegeket is kínáltak, de ő azt mondta, hogy nem tud azokkal mit csinálni, mert a mit a törvény kötelességévé tett, annak már megfelelt.

Még egyetlenegy példát hozok fel, t. képviselőház, arra nézve, hogy ezen törvény mily csodálatos és zavart intézkedéseket tartalmaz. Ott, a hol hitfelekezeti iskola áll fenn, de van más vallású harmincz tanköteles gyermek, akkor az a község kénytelen községi iskolát fölállítani, de megmondja a törvény, hogy csak leszámolással, vagyis a község lakosai az általuk e czímen befizetett öt százalékból reparcziálnak, a szerint, a mint községi vagy felekezeti iskolát tartanak fenn.

S most, miután ehhez a ponthoz értem, meg kell emlékeznem arról a szóváltásról, mely Pap Géza és Berzeviczy Albert t. képviselő urak között, *(Halljuk! Halljuk!)* az ismétlő iskolákra vonatkozólag lefolyt. Ezt nem azért említem fel, mintha azt valami rendkivüli fontos dolognak tartanám, hanem mindezen általam felhozott észrevételekkel és példákkal azt akarom illusztrálni, hogy mennyire rossz ezen törvény, valamint azt is, hogy a kormány ezen törvény alapján .... *(Zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek!

Márkus József: ... mennyi botlást követett el a múltban. Pap Géza t. képviselő úr beszédének ide vonatkozó részében azt vitatta, hogy az ismétlő-iskola nem lehet más, csak községi. Ezzel szemben Berzeviczy volt államtitkár úr, a ki ezen törvényt minden részében valószinűleg áttanúlmányozta és sokszor volt azon helyzetben, hogy azt alkalmazza, azt a megjegyzést tette, hogy Pap Géza téved, mert hiszen a törvény ezt az intézkedést nem tartalmazza, és Pap Géza azért esik tévedésbe, mert az ismétlő iskolákra vonatkozó rendelkezés más fejezetbe van beszúrva. Berzeviczy t. képviselő úr azonban alaposan tévedett. Nincsen az illetéktelen fejezetbe szúrva, nincsen sem a hitfelekezeti iskolákra, sem a községi iskolákra vonatkozó részben, hanem az általánosban, a hol az elemi iskolák kategóriáiról beszél, vagyis melyben az alsóbb ismétlő- és felsőbb népiskolákról és a polgári iskolákról van szó. Különben a törvény egész határozottan megmondja, hogy milyen lehet az az ismétlő-iskola.

Az 50. §. így szól: »A 12-ik évet betöltött, s általában azon gyermekek, kik a mindennapi iskola egész tanfolyamát bevégezték, az ismétlő iskolába kötelesek járni.

Ha ugyanazon helységben hitfelekezeti, vagy egyéb népiskolák is volnának, melyekben csak hat évi tanfolyam van, azon iskolákból kikerült gyermekek is 15-ik évök betöltéseig kötelesek a községi ismétlő-iskolába járni.«

Tehát határozottan kimondja, hogy az ismétlő iskola csak községi lehetne; azonban semmilyen sem lesz, a törvénynek ezen rendelkezése azért nem nyerhet alkalmazást, mert nem lehet sem a hitfelekezeteket, sem a községeket kötelezni arra, hogy öt százalékon túl ily kategóriájú iskolákat állítsanak fel.

T. ház! Ha már itt azon tévedéssel foglalkoztam, melyet Berzeviczy Albert t. képviselő úr elkövetett ...

Berzeviczy Albert: Nem követtem el!

Márkus József: Bocsánat, szerintem igen. Bátorságot veszek magamnak, hogy Berzeviczy képviselő urat egy másik tévedésre figyelmeztessem, *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)* a mely szorosan véve nem tanügyi kérdésre vonatkozik, és nem is tudom megérteni az indokát annak, hogy épen most, ezen időkben miért tette ő meg azon teljesen szükségtelen észrevételét,

Digitized by Google

és miért akart bennünket kényszeríteni arra, hogy ezen kedvezőtlen tételt az ő számlájára írjuk? *(Halljuk! Halljuk! a bal- és szélsőbalon.)*

Azt mondotta a képviselő úr, hogy ő jelenleg nem barátja az államosításnak, s ezen kijelentés egyik indokául azt hozta fel, hogy már számtalanszor volt reá eset, hogy az ellenzék sürgetésére átléptek ilyen térre, de aztán mikor a reformok megvalósítására került a sor, épen azon ellenzék, a mely őket nógatta, cserben hagyta, tehát ő többé nem akarja a pártját és magát kitenni annak, hogy ismét ily ferde helyzetbe hozassanak. Azt hiszem, t. ház, hogy Berzeviczy Albert t. képviselő úrnak ezen észrevétele semmiesetre sem vonatkozik a függetlenségi pártra, hanem vonatkozhatik és vonatkozik reánk és távollévő vezérünkre, vonatkozhatik pedig két esetre, tudniillik a közigazgatás államosításának kisérletére és a kötelező polgári házasságról szóló törvény beterjesztésére. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. képviselő úr alaposan téved, mert igaz ugyan, hogy a nemzeti párt, illetőleg akkor még mérsékelt ellenzék padjairól sokszor nógattatott a kormánypárt, hogy a közigazgatást javítsa, illetőleg államosítsa, és azután akkor, midőn döntésre került a sor, ezen párt ellene szavazott az illető törvényjavaslatnak, de nem azért, mintha elvét változtatta volna meg, hanem azért, mert a javaslat azok nem nyújtott a közszabadságra nézve kellő garanciát, nem volt biztosíték, hogy azon törvényt oly módon alkotják meg és hajtják végre, a mint a közszabadság érdekei megkívánják! *(Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Sőt a tárgyalás folyamán oly indítványokkal léptek fel, melyek még az eredeti szerkezetet is teljesen kiforgatták minden alakjából és értékéből, mert önöknek nem volt egyéb czéljuk azon törvény megalkotásakor sem, a mint nincs egyébkor sem, mint hogy arra vigyázzanak, hogy saját hatalmi érdekeik biztosítva legyenek. *(Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Ellenmondások a jobboldalon.)*

És, t. ház, tanúi voltunk akkor egy másik tünetnek is, nevezetesen annak, hogy mikor az ország azt kezdte hinni, hogy a mérsékelt ellenzék azon törvény megalkotásához segédkezet nyújt, akkor önök minden szükség nélkül hangsúlyozni kezdették azon felfogásukat, hogy segédkezésre semmi szükségük nincs. *(Igaz! Úgy van! balfelől).* Kinyilvánították, hogy erőseknek érzik magukat a reform keresztülvitelére, sőt kijelentették azt is, hogy ha tetszik a mérsékelt ellenzéknek, átmehet azon padokra, de soha se legyen azon feltevésben, hogy önöknek a törvény megalkotásában segédkezet nyújtott, *(Igaz! Úgy van! balfelől)* vagyis a legudvariatlanabb, — egyéb kifejezést nem használok, — a legudvariatlanabb módon visszautasították ezen párt közreműködését, *(Igaz! Úgy van! balfelől).*

A t. képviselő úr észrevételének második része minden valószínűség szerint azon körülményre vonatkozik, hogy vezérem és ez a párt a polgári házasság kötelező alakja ellen szavazott. Itt is téved a képviselő úr. Nagyon sokszor megvolt már vitatva ez a kérdés a sajtóban, a képviselőházban, magánosok részéről, számtalanszor tétetett már meg ez az észrevétel, és ezzel szemben többször kijelentette gr. Apponyi Albert, hogy önök közül bárki, esetleg a legjobb kutató álljon elő s mutasson ki az ő beszédjeiből, nyilatkozataiból egyetlenegy szót, mely arra vonatkozik, hogy ő valaha igéretet tett a polgári házasság kötelező alakjára nézve.

Ezen észrevételt úgy közbevetőleg köteles voltam megtenni. És most méltóztassék, t. ház, ismételten megengedni, hogy nehány perczig még igénybe vegyem becses idejét, még pedig azon kérdések fejtegetésére vonatkozólag, melyek a népoktatás keretébe tartoznak. *(Halljuk!)*

A törvény meghatározza, hogy azon községek, a melyek 5000 lakosnál nagyobb népességgel birnak, kötelesek minden körülmények között felsőbb népiskolát állítani, abban az esetben pedig, ha az 5000 lakost meghaladják és kellő anyagi erővel rendelkeznek, kötelesek polgári iskolát állítani.

Ezen rendelkezésnél is megvan, t. képviselőház, azon általam már sokszor hangoztatott hézag, hogy nem mondja meg a törvény egész világosan, vajjon az iskolákra fordítandó és a törvény által meghatározott 5% vonatkozik-e ezen felsőbb népoktatási intézetekre, polgári iskolákra is, vagyis ezeknek költsége is benfoglaltatik-e az 5%-ban? De szerintem az is minden vitán kívül álló dolog, hogy ez is benfoglaltatik. Erre vonatkozólag nem akarok újabb bizonyítási eszközök felsorolásába bocsátkozni; a kit érdekelnek e kérdések és foglalkozni fog velök, az illető szakasz elolvasása után rögtön fogja látni, hogy teljesen igazam van. Különben más az, a mit én ezen rendelkezésnél megjegyezni kívánok.

A felsőbb népiskola tantárgyai a következők: — megjegyzem, hogy három évi tanfolyamban adatnak elő, — szépírás, rajz, mértan, természettan, alkotmánytan, könyvvitel. A polgári iskolában, a mely hat éves tanfolyammal bir, és melynek egy osztályába 50 növendéknél több nem lehet, a tanterv a következő: Politikai számvevés, német nyelv, mértan, természettan, vegytan, statisztika, köz-, magán- és váltójog, rajz. Ezek a rendes tantárgyak, a rendkívüliek pedig: latin, franczia nyelv és zene. A ki ezt így felületes szemlélettel elol-

Digitized by Google

vassa, azt fogja gondolni: hisz ez pompás dolog, ezt egy rendkívül művelt és eszélyes ember kontemplálta.

Hiszen annak csak örülni lehet, ha az emberek műveltek lesznek, ha mindenki tud rajzolni, szépen írni, s a köz-, magán- és váltójog alapelemeit ismeri; de méltóztassanak tekintetbe venni, hogyan néz ki ezen rendelkezés a gyakorlati életben? Azon községben, melyben lakom, ötezernél több lakos van, de rendkívül kevés az intelligenczia, a nép jobbára mezőgazdasággal foglalkozik. A lakosság körülbelül 10—12 ezret tesz ki, melynek túlnyomó része a húszezer kat. holdnyi határban künn a tanyákon, a kisbirtokokon lakik.

Eddig a törvénynek ezen részét nem hajtották végre, a mint hogy ennek a törvénynek kevés intézkedését hajtották végre. Az illető miniszterek ezt csak akkor tették, mikor nekik tetszett, vagy pedig melléktekinteteik úgy kívánták. Most azonban nem tudom, kinek, eszébe jutott, hogy hiszen a törvény vonatkozik erre a községre is; kötelezzük tehát, hogy ezen iskolát felállítsa. Hát én nem vagyok képes belátni ennek a czélját, hogy mi szüksége van egy földmíves embernek három éves korában dedóba járni, tizenkét éves koráig az alsóbb népoktatásban részesülni, azután esetleg ismétlő-iskolába járni és a polgári iskolát is látogatni, vagyis életének egyrészét iskolában tölteni. Szinte csoda, ha nem hal el tudővészben, mert ennek a törvénynek előbb-utóbb az lesz a következése, hogy nem úgy, mint most az emberek tizenöt százaléka fog tudővészben elveszni, hanem fele, itt majd a csontkezű embernek kell beavatkozni és csak akkor fogják a mai túlhalmozottságot belátni, mikor az emberek ötven százaléka fog tudővészben elhúnyni.

Én nem akarom tovább a t. ház becses figyelmét igénybe venni, bár rendkívül tág tér áll előttem. Mint beszédem elején kijelentettem, ezen dolgokat sem minden czélzatosság nélkül hoztam fel. Azt is tudom, hogy ezen általános észrevételeknek megtevésére, ha pusztán csak a népoktatásnak általános viszonyait vettem volna tekintetbe, rosszul választottam meg az időt, mert nagyon jól tudom, hogy az 1868:XXXVIII. törvényczikk reviziója ez alkalommal nincs napirenden, és minden valószínűség szerint nagyon hosszú idő fog még lefolyni addig, míg új javaslat terjesztetik be, és az sem bizonyos, hogy ez a kormány fogja-e a javaslatot beterjeszteni. Azt is tudom, hogy a beterjesztendő javaslatnak az általam taglalt eszmék és meghatározások szabatosan fogalmazott részleteit fogják képezni.

Meg kellett azonban tennem ez észrevételeket, mert kerületemben az iskolaügy felett évek óta valóságos harcz fejlődött ki, mely körülménynek túlnyomó részben a törvény hézagos és hiányos rendelkezése az oka. Azon községekben az iskolák katholikus felekezeti jellegűek; minthogy azonban a katholikus felekezetnek képviseleti szervezete nincs, az iskolaügyek felett a községi képviselőtestületek tanácskoznak és határoznak, és a községi pénztár viseli az iskolák fentartására szükséglendő költségeket. Azon községek katholikus kegyúri jogokat is gyakorolnak, és pedig a plébániákat elsősorban a redempczionális közbirtokosság tartotta fenn, vagyis azok, a kik földeket birtak és váltottak. De ezeknek, tudniillik a közbirtokosoknak, épen úgy nem volt képviseleti szervezetük, mint nem volt a katholikus hitfelekezetnek. Már most arra nézve, hogy ezen csodálatos helyzetből mily sok viszály fejlődött ki, és hogy mennyire szükséges ezen kegyúri viszonyok rendezése is, néhány példát bátorkodom felhozni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Egy alkalommal a község képviselőtestülete elhatározta, hogy mikor mint kegyúri testület tanácskozik, akkor más vallású tagokat nem tűr meg kebelében, vagyis azoknak nem ad szavazati jogot. Ezen rendelkezés, mint szabályrendelet a törvényhatóság elé került és a törvényhatóság tiszti főügyésze, ki esetleg református vallású volt, javasolta a törvényhatóságnak, hogy ezen intézkedést semmisítse meg azért, mert akár zsidó, akár református az a képviselő, minthogy választás útján nyerte — a képviselők felerésze — megbízatását, és miután katholikus emberek is befolytak az ő választásába, tehát azokat is képviseli és jogosítva van ezeknek nevében szavazni. A község képviselőtestülete ezt az ügyet megfelebbezte, a kultuszminiszter úr ő Felsége, mint legfőbb kegyúr elé terjesztette, és ő Felsége mondotta ki az egyházi főhatóság közreműködése folytán, hogy ilyenkor csak a katholikus képviselők birnak szavazati joggal. Azonban, t. ház, még más anomáliákra is vezet ez a rendetlenség. Nevezetesen most legközelebb előfordult azon községekben, hogy egyik-másik község az iskolák hitfelekezeti jellegét meg akarta változtatni és a felsőbb hatóságok azon nézetben voltak, hogy ez a szavazás nem érvényes. Kimondotta a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr egyik határozatában, hogy a község képviselőtestülete, azon kötelezettségről, hogy a hitfelekezeti iskolát fenn kell tartania, le nem mondhat. Sőt a közigazgatási bizottság tovább ment. Daczára minden ellenkező magyarázatnak, daczára a felebbezéseknek, akként intézkedett, hogy ha a község képviselőtestülete az iskola fentartására szükséges költségeket budgetjébe fel nem veszi, akkor ő hivatalból állítja be. És a mint

Digitized by Google

már előbb említettem, elhatározta azt is, hogy a község köteles polgári iskolát felállítani.

T. ház! Én nem foglalkoztam — és pedig egész öntudatosan — a t. miniszter úr programmjának azon részével, mely általánosságokra vonatkozik. Mint már ismételten is kijelentettem, felszólalásomnak tulajdonképeni célja az, hogy ez a vitás ügy rendeztessék, és egy nagy tömeg embernek a nyugalma visszaadassék. Én ezeket a kérdéseket nem is akartam a parlament elé hozni, hanem a múlt év folyamán, még májusban, memorandum alakjában egy előterjesztést tettem a miniszteriumhoz, és azt mondottam, beszéljük meg a dolgot, küzdjön ész ész ellen, és én rendkívül fogok örülni, hogy ha a kultuszminiszter úr engem tévedésemről meg fog győzni. Azonban daczára, hogy jelzett kérvényemet még májusban beadtam, máig sem kaptam rá határozatot, a község pedig végrehajtásokkal zaklattatik és nem tudja senkisem, mennyiben van igaza a községnek és mennyiben nincs. *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)*

Ezek után, t. ház, igen erős vágyat éreznék magamban arra, hogy az úgynevezett egyházpolitikai kérdések terére is kiterjeszkedjem, mert én czéltalannak látom az olyan kérelmet, minőt a t. miniszter úr intézett hozzánk, hogy foglalkozzunk mi csupán szorosan vett közoktatásügyi kérdésekkel. A t. miniszter úr talán abban a hitben van, hogy a polgári házasság kötelező alakzatának megszavazásával és a még hátralévő két javaslat elintézésével ezek az egyházpolitikai kérdések teljes csendben le fognak merülni az örökkévalóságba.

Téved a t. miniszter; ezeknek a kérdéseknek épen ellenkező sajátságuk van; az a sajátságuk, a mi az ágyúnak a shrapnelnek és kartácsnak, hogy nem a kilövés pillanatában veszedelmes a golyó, hanem a mikor czéljához közel ér, mert akkor szétrobban. *(Helyeslés és tetszés a szélsőbalon.)* És tekintve azon körülményt, hogy ezen háznak egy töredéke egyedül azon tendencziával alkotott egy külön pártot s foglalt el a parlamentben külön állást, hogy a katholikusokkal szemben érezett gyűlöletének kifejezést adjon, és ezen állásfoglalás pendantja gyanánt azért alakult meg az országban egy másik párt, a néppárt, hogy ezen szivélyes és rokonszenves érzelmeket viszonozza, ebből mindenki kétségtelenül és egész bizonyossággal láthatja, hogy ezen kérdések nem tűntek le s nem fognak letűnni még a törvények életbeléptetése után sem. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* s még kevésbbé fognak letűnni a két javaslat letárgyalása után. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Ezekkel a kérdésekkel tehát nem foglalkozom, azon feltevésben, mert, fájdalom, ennek a háznak nagyon sok alkalma és hosszú ideje lesz ezen kérdésekkel foglalkozni, és mi ezen kényszernek egyáltalán nem örülünk, sőt nagy szerencsétlenségnek tartjuk. Egyetlen egy van a világon, a ki ennek örül, s ezt az egyet Bécsnek hívják.

Egyébként mindezen kérdésektől eltekintve, én őszinte örömmel üdvözlöm a t. kultuszminiszter urat a miniszteri székben, és nem osztozom azok nézetében, kik őt nem tartják hivatva arra, hogy tárczáját betöltse. Ezt teljesen hiszem, hogy, ha mást nem is bír hosszú vagy rövid ideig tartó minisztersége alatt felmutatni, fel fogja mutatni mint jogász és jogtanár azt az eredményt, hogy ezt a rossz törvényt legalább tisztességesen és igazságosan hajtja végre. Épen ezért ismételten üdvözlöm a t. miniszter urat, és kijelentem, hogy a kultusz-budgetet elfogadom. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Josipovich Géza jegyző: Dégen Gusztáv!

Dégen Gusztáv: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A parlamenti szokás szerint röviden reflektálni akarok előttem szólott t. képviselő úrnak szavaira, *(Halljuk! Halljuk!)* különösen pedig a népoktatás ügyére vonatkozó megjegyzéseire, *(Zaj. Elnök csenget.)* és el akarom mondani azokra vonatkozó észrevételeimet. A t. képviselő úr ugyanis az 1868 : XXXVIII. törvényczikkre való tekintettel a felekezeti népiskolák felől odanyilatkozott, hogy felfogása szerint ezen iskolákra nézve a kormánynak olyan ingerencziája van, hogy ez iskoláknak átalakítását követelheti akkor, mihelyt a felekezetek az iskolák fentartására nem szolgáltatják a szükséges pénzbeli segélyt, vagyis mihelyt azok fentartásáról nem gondoskodnak.

Úgy tudom, t. ház, hogy az 1868-ik évi XXXVIII. törvényczikk ép az ellenkezőt mondja, tudniillik a felekezeti népiskolák számára fentartja a teljes autonómiát, a szabad rendelkezési jogot, a mennyiben a felekezetek az iskolák fentartására az ügyeket a maguk körében elintézhetik. A kormánynak csak annyiban van ingerencziája, hogy őrködik a felett, hogy a törvény náluk is körömszakadtáig végrehajtassék, azt iskola feladatának megfeleljen; hanem hogy az, hogy a közoktatásügyi miniszter ezen iskolák átalakúlását követelheti, azt a törvényből senkisem fogja kimagyarázni.

Ezen megjegyzésnek megtétele után áttérek beszédem tulajdonképeni tárgyára. *(Halljuk! Halljuk!)* En, t. ház, a miniszter úrnak előttünk föltárt programmját, a mennyiben abban ő az óvodáktól kezdve egész az egyetemekig elmondta tervét és nézetirányát, mint egész és teljes programmot, tökéletesen osztom, osztom pedig azért, mert nézetirányában találkozom azzal, hogy ő konzervativ, azaz bizonyos állandóságban létesíteni akarja azon elveket, a

Digitized by Google

melyeken az oktatásügy alkotmányosságunk visszaállítása óta következetesen, folytonosan kiépítve, a dicső emlékű előbbi miniszterek által törvénybe iktatva lett.

Berzeviczy Albert t. képviselőtársunk, a ki, úgy hiszem, a ház minden tagjának nézete szerint, ebben a tárgyban egyik kitünő szakemberünk, igen jeles felszólalásában, melyben ő a létező törvényeknek itt-ott meglevő hézagait és hiányait felemlítette és a hiányokra vonatkozólag az orvoslást is feltárta, szintén osztja azt a nézetet, hogy az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak programmja helyes, hogy a programm létesítésével a nagy feladat meg fog oldatni.

Én az oktatásügy konzervativ irányának igenis barátja vagyok. Ez azonban ki nem zárja azt, hogy a kor igényeinek megfelelő követelmények is, a konzervativizmus mellett életbe ne léptettessenek, hogy az az alap, melyre az oktatásügy építve van, folyton-folyton ki ne építtessék tovább. Hiszen Magyarországon van erre elég példánk. A régi ratio educationis, mely szerint itt Magyarországon évtizedeken át kezeltetett a közoktatásügy, erős elveket állapított meg, melyek szerint állandóan kezeltetett az oktatás és nevelés, és senkisem fogja tagadni azt, t. ház, hogy a ratio educationis uralkodása alatt ezen oktatási rendszer alkalmaztatása mellett Magyarországon jeles hazafiak, jeles tudósok, az ügy iránt buzgólkodó egyének kerültek ki az iskolákból és erre tekintettel én is híven ragaszkodom azon elvhez, hogy a tanügyben a konzervativizmus fentartassék, azaz bizonyos mérvű állandóság fentartassék.

Nem akarom a t. miniszter úr programmjának egész terjedelmét felszólalásom tárgyává tenni; érzem azt, hogy az oktatásügyi vita a t. képviselőház türelmét eddigelé is nagymértékben vette igénybe. Ámbár erre vonatkozólag nem osztozom a »Budapesti Hirlap« — mely hirlap Magyarországon tekintélyes lap — mai vezérczikkében közölt ama megjegyzésében, mely szerint az igen t. lap abban a véleményben van, hogy az itt az oktatásügy dolgában elhangzott beszédek termékeny talajra a t. miniszter úrnál találni nem fognak, hogy kár itt az időt azzal a vitával eltölteni. Én ellenkező nézeten vagyok az itt lefolyt vitára nézve. Azt hiszem, a nemzet igen fog örülni, midőn tudomást vesz arról, hogy a képviselőház az oktatás és nevelés ügyével itt igen behatóan foglalkozott. Sőt megvagyok győződve arról, hogy azok a felszólalások, melyek itt tétettek az oktatás és nevelés különböző irányára, igen termékeny talajra találnak annál a férfiúnál, a jelenlegi vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnál, a kiben, hiszem, meg van az érzék arra, hogy meg tudja becsülni értékét azoknak a felszólalásoknak, melyek mindannyian igenis beleillenek az ő programmjába.

Az oktatásügynek és egyáltalában a tanításügynek, nézetem szerint, akkor van sikere egy nemzetnél, és ha erről szólunk, nevezetesen nálunk magyaroknál, hogy ha az oktatás egész vonalán, a tanügynek egész mezején az oktatás nemzeti, azaz szorosan nemzeti irányú. Ha az oktatás nem nemzeti, akkor saját magunknak nevelünk ellenségeket.

Madarász József: Igaza van!

Dégen Gusztáv: És épen a t. miniszter úrnak erélyére támaszkodva, bízom én a t. miniszter úrban, hogy a mennyiben a népoktatási törvénynek vannak hézagai, vagy a felekezeti tanintézetekben hiányokat talál, azokat a hiányokat erélyével orvosolni fogja.

De nemcsak nemzeti legyen az oktatás; hanem, t. ház, az oktatás nem érne semmit, hogy ha egyúttal alapos nem volna. *(Helyeslés.)* Én az oktatásra nézve megkivánom az alaposságot, még pedig alaposságot a legalsóbb iskoláktól kezdve fel egészen a legmagasabb intézetig. Az oktatásnak alaposságára nézve pedig a t. miniszter úr igen helyesen hangoztatta programmjában azt, hogy a tanerőknek kellő kiképeztetéséről és a tanerők kellő mennyiségének beállításáról akar már legközelebb is gondoskodni.

Igaz, hogy a t. miniszter úr programmjának ez a pontja költségbe fog kerülni; de azt hiszem, hogy a nemzet, midőn a tanügyet illetőleg áldozatkészségről van szó, valamint eddigelé sem zárkózott el soha attól, úgy most is szívesen meg fogja ezt az áldozatot hozni, természetesen mindig azon határok közt, a melyekben azt a pénzügyi helyzet megengedi.

A nemzeti és alapos oktatáson kívül azonban, szerintem, még egy kivántatik, hogy tudniillik az oktatás a neveléssel legyen egyesítve, azon intézetekben és tanodákban, hol az oktatás a neveléssel szorosan egybeköthető, még létesítsen neveléssel párosított oktatást. Mert csakis a neveléssel párosult oktatás útján fogjuk elérni azt, hogy a gyermekekbe a kötelességérzet beoltatik, a tudomány iránti inger és vágy felköltetik. Mert ha nincsen nevelés az oktatásban, akkor hiába fognak a növendékek a felsőbb tanintézetekbe menni, ott nem fogják elérni azt, a mit a haza tőlük vár.

Midőn tehát a t. miniszter úr a neveléssel egyesített oktatásról és a kellő tanerők beállításáról gondoskodni akar, mint tudjuk, gondoskodni is fog, úgy ez alkalommal arra figyelmeztetem, hogy ne csak tanúlt, hanem egyszer-

Digitized by Google

smind nevelt tanítóknak és tanároknak produkcziójáról gondoskodjék.

De ettől eltekintve, t. ház, az oktatásnak és nevelésnek van még egy további feltétele is, nézetem szerint, a mely az, hogy az oktatással megbízott férfiak, kezdve a tanítóktól a tanárokig, a képesítés megbírálásában legyenek igazságosak, a vizsgálatoknál legyenek szigorúak, pártatlanok, és ezt kivánom a haza, a tudomány, a nemzeti fejlődés érdekében az oktatás minden terén. Mi haszna van oly oktatásnak, t. ház, ha tanítók és tanárok szorgalmasak és buzgók, ha akkor, a mikor a tanúlónak képesítését, annak qualifikáczióját kimondani kénytelenek, olyan alacsony nivóra kénytelenek leszállni, a vizsgálatnak mérvét olyan alacsony fokra teszik le, hogy azok, a kik így bizonyítványukat elnyerték, oly gyöngék, hogy bárhová menjenek és alkalmaztassanak a várakozásnak nem felelnek meg. Súlyt fektetek tehát a vizsgálati nivóra nemcsak az egyetemeken és a középiskolákban, hanem súlyt fektetek egyszersmind a polgári és a népiskolákban is. Mert nézetem és meggyőződésem az, hogy olyan növendék, ki kellő értelmiséggel nem bir, hogy azt a társadalom magas fokán értékesítheti, maradjon a társadalomnál azon szűkebb téren, a hol kisebb képesítéssel is meg fog felelni a haza várakozásának ott, a hol alkalmazást nyer vagy nyerhet. De a mikor arról van szó, hogy a társadalom magasabb terén, a mely fontos, így például a jogszolgáltatás, a közigazgatás, a tanügy alkalmaz valakit, kivánom, hogy erre nézve olyan képesített férfiakkal birjon a haza, a kik beválnak, a kikre nézve nyugodt a haza, a kik fontos állásaikban minden tekintetben pártatlanúl és részrehajlatlanúl fogják ellátni azon hivatalokat és állásokat, a melyekre őket a haza meghívta. Ezt akartam röviden elmondani az oktatásügy és nevelés kérdésére vonatkozólag.

Itt nem hagyhatok figyelmen kívül egy észrevételt, a melyet gr. Batthyány Tivadar képviselőtársam a budapesti egyetem jogi karára vonatkozólag tett. T. képviselőtársam tudniillik azt említette, hogy a budapesti jogi karon a túltömöttség annyira megy, hogy az oktatás feladatát, czélját abszolute nem képes megoldani. Én ezt tökéletesen osztom, és azt hiszem, hogy nemcsak én, hanem a t. miniszter úr, a ki az egyetem jogi karán dicsőségteljesen és közelismeréssel működött, és Berzeviczy Albert t. képviselőtársam is, ki mint szakember az egyetemi ügygyel igen mélyen, behatóan foglalkozott, és brosürjében, a melyben a harmadik egyetem szükségét hangoztatta, a jogi kar túltömöttségéről igen szellemesen írt, osztja határozottan az itt elmondandó nézetemet.

Én, t. ház, ennek a bajnak, mely gyors orvoslást igényel, orvoslására tudnék adni a miniszter úrnak egy orvosszert. *(Halljuk! Halljuk!)* Magyarországon van az ország különböző részeiben sok igen jeles jogi tanintézet, melyekben a jogászok neveltetnek, tudniillik a jogakadémiák. Ezen jogakadémiákon, az irodalom terén is igen kiváló tanerők működnek, s e nagy költséggel fentartott intézetek, fájdalom, mégis néptelenek. Megmondom, miért. Először azért, mert a mostani ügyvédi rendtartás az ügyvédi diploma elnyerését a jogtudorsághoz köti. A fiatalság tehát már e miatt is a fővárosba tódúl. Ezenkívül a fiatalság tudja, hogy a budapesti egyetem jogi karán, a hol 2500—2800 hallgató van, a tanári kar a fegyelmet nem gyakorolhatja oly szigorúan, mint a vidéki jogtanintézetekben, így tehát a könnyelműbb fiatalokat ez is idevonzza. A harmadik ok az, hogy a szegényebb fiatal emberek szülei azt hiszik, hogy a fiúk itt könnyen találnak mellékfoglalkozást, melylyel fentarthatják magukat. Fájlom, ha találnak is mellékfoglalkozást, ez akkor nekik kárukra van annyiban, hogy a természetes iskolakerülés következtében, az oktatás előttük ismeretlen, és aztán könnyelműen csak úgy próbálnak szerencsét a vizsgákon, a hol aztán néha sikerül is nekik képesítési bizonyítványt kiszédelegni, akkor mint jogvégzett, de valójában, mint teljesen gyönge és haszonvehetetlen emberek kereshetik kenyerüket.

Én ez égető és kiki által e házban elismert bajok orvoslására tudnék egy javaslatot tenni. *(Halljuk!)* Én azt hiszem, sőt erős meggyőződésem, hogy deczentralizálni kellene a joghallgató fiatalságot, természetesen az egyéni szabadságuk fentartásával. *(Halljuk! Halljuk!)* Ugyanis mivel senkit sem lehet kényszeríteni, hogy menjen jogakadémiára jogot hallgatni, de azért van annak módja, hogy a fiatalságot oda terelhessük, nézetem az, hogy mindenekelőtt azokat az állami ösztöndíjakat, melyek ninosenek függővé téve attól, hogy az azokat élvezők az egyetemen végezzék tanúlmányaikat, ceteris paribus, inkább jogakadémiai hallgatóknak kellene adományozni. Ez nagy vonzóerővel birna a szegényebb fiatalokra, kik a kis városban, a hol az élet olcsóbb, könnyebben meg tudnának élni és önmagukat fentartani. Igy aztán jó része a fiatalságnak jogakadémiára menne, és nem is saját kárukra, mert, minthogy ott nagyobb fegyelmet és jó tanerőket találna, tanúlmányozási sikerük is reájok nézve eredményteljesebb lenne. Továbbá tel lehetne állítani e vidéki városokban az akadémiákkal kapcsolatosan kevés költséggel a mensa academikát is, ez életfentartási tényezővel módja lenne nyújtva a szegényebb ifjaknak, hogy olcsón táplálkozzanak.

Digitized by Google

De a legerélyesebb és czélhoz vezető legjobb gyógyszer én szerintem az volna, — a mennyiben a tanrendszert a rigorózumokra és a doktorátusra nézve az ügyvédi rendszabály módosítása előtt megváltoztatni nem lehetne, — hogy próbaképen a közoktatásügyi miniszter úr egy-két akadémiát, legalább azokat, a melyek az ő nézete szerint oly tanerők felett rendelkeznek, a melyek egyenlő lépést tartanak a tudomány haladásával, a budapesti egyetem jogi karra fiókintézeteinek nyilvánittassanak, s engedtessék meg azokon rigorózumok tartása, s azok, a kik ott a rigorózumokat sikeresen elvégzik, kötelezttessenek disszertácziót irni, s azt a budapesti egyetemhez benyújtani; e disszertáczió képezné az egyetemen egy szigorú kolloquium tárgyát és alapját, a melynek sikeres kiállása után az alma mater őt jogtudorrá avathatná fel. Ezzel rögtön apasztathatnék még a budapesti egyetem túltömöttsége, a jeles jogakadémiák oly kivánatos népesítésére.

Igaz, talán nagyon is fellengzőnek tetszik e most kifejtett javaslat. Hanem mikor arról van szó, hogy 2800 fiatal ember, a ki feljön a jogra, kik a szülők vagyonából élnek, a kiknek fentartása körülbelül egy fél milliónyi összeget tesz ki, akkor a haza vagyoni érdeke is kivánja azt, de a szülők gondoskodása követelheti, hogy a tanuló itt sikeresen tanúljon. De fájdalom, az egyetemi vizsgálatok eredménye ennek ellenkezőjét bizonyítja, miről majd az egyetemtételnél leszek bátor észrevételemet megtenni.

Bocsánatot kérek, hogy egy kissé terjedelmesen nyilatkoztam e kérdésben, *(Halljuk! Halljuk!)* de én azt hiszem, hogy én a hazának teszek szolgálatot és azon szülőknek, a kik talán nem ismerve a helyzetet, felküldik gyermekeiket az egyetemre, és a vége az, hogy egy pár évi itt lődörgés után, hogy úgy mondjam, visszajönnek, elköltve a szülők vagyonát, és sem a szülők, sem a haza, sem a közjó, senki sem veszi e fiatal emberek hasznát. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Thaly Kálmán t. képviselőtársam egy igen érdekes megjegyzést tett a tanárok beszerzési módjára nézve, és utalt a Németországon uralkodó és dívó rendszerre, hogy ott az egyetemek liczitálnak egymásra, és ha valahol egy kitünő tanárt találnak, iparkodnak azt a kitünő tudóst a maguk intézetének legnagyobb áldozatokkal megszerezni. Ez az elv, t. ház, igen helyes, és t. képviselőtársamnak igaza van, hogy egyes egyetemek azért emelkedtek oly nagy nivóra s azért tettek szert oly nagy hírre, mivel ők a legjelesebb tanárokat a maguk számára így meg tudták szerezni.

Említtetett itt egy magyar tudósnak a neve, tudniillik a boldogúlt s a tudomány terén érdemes, és Magyarország minden határain elterjedt tudományos hírű boldogúlt Lenhossék orvostudornak fia, dr. Lenhossék Mihályról, hogy ez a fiatal tudós meghivást kapott a külföldről először a bázeli, azután a würzburgi egyetemre. Ennek a fiatal hazánkfiának, mint magyar tudósnak visszahívása, a tudomány-egyetemnek való megszerzése, valoban érdekében volna a hazai tudománynak. Én osztom e nézetet, és én meg is vagyok győződve arról, hogy az úgy Thaly Kálmán, mint Herman Ottó képviselő urak által ez irányban tett észrevételekre való tekintettel, a miniszter úr meggondolás tárgyává fogja tenni, vajjon ez óhajtásnak meg fog-e felelni tudni; igen, vagy nem?

Hogy ha már ez a kérdés itt meg lett pendítve, engedje meg a t. ház, hogy erre a kérdésre vonatkozólag egy szerény nézetet fejthessek ki. *(Halljuk!)* Hiszen itt Magyarországon több magasabb tanintézet van, melyen jeles tanárok működnek. Nem látom át, miért nem lehetne az igen t. közoktatásügyi miniszter úr figyelme arra is irányozva, hogy oly kitünő tanerők, melyek más tanintézeten vannak, megszereztessenek az egyetemre a kitüntetés ama nemével és módjával, hogy meghivassanak a tudomány-egyetemre, a nélkül, hogy annak az intézetnek a tekintélye, a melytől ez a tanerő elvonatnék, a mennyiben ott működése alatt bizonyos tudományos tekintélyre emelkedett, ne csorbíttassék. Hiszen a magyarországi különböző jogakadémiákon köztudomás szerint vannak oly tanerők, kiknek tankönyvei szerint nemcsak az összes akadémiákon, hanem a tudomány-egyetemen is tanítják az illető a tudományt. Hogy ha ily férfiú egy-két évtizeden át az akadémián jeles tehetséggel működik, az irodalom terén kitüntette magát s hírnévre tett szert, azt hiszem, a t. miniszter úrnak meg lesz az érzéke az ő kifejtett programmja szerint, hogy az ily tanerő kitüntetve, az egyetemre hivassék meg, a Németországban dívó és helyesnek talált gyakorlat szerint. Igaz, hogy újabb időben fájdalmas jelenségekkel találkoztunk. Nem tudom, hogy a valóságnak megfelel-e, de legalább szó tárgyát képezte az, hogy midőn a budapesti egyetemen egy-két tanszak betöltéséről volt szó, egynéhány vidéki tanintézetnél alkalmazott tanár lett fölszólítva, vajjon hajlandó-e az alma maternél megüresedett tanszakot elfoglalni; igen vagy nem? s hogy azok részéről tagadó válaszok jöttek, azon indokolással, a mennyiben ők a vidéki akadémiákon, a kolozsvári egyetemen jobban érzik magukat, tekintettel arra, hogy itt az életviszonyok drágábbak, hogy ott jobban tudnak megélni, s azon illetményeikkel itt a fővárosban nem tudnák családjukat fentartani. Ebből én azt látom, hogy ha e tanerők meg-

Digitized by Google

szerzése-csakugyan érdekében lett volna a tudomány egyetemnek, vajjon nem lehetne-e annak módjára, a mint Thaly Kálmán t. képviselőtársam említette, hogy ha az illető tanár helyzete olyan, hogy az ő anyagi helyzete rosszabb volna itt, mint amott a kisebb egyetemen, vagy akadémián, nem lehetne-e jelentékeny személyes pótlékkal kiegyenlíteni ezt a differenciát, és így őt a tudomány-egyetemnek megnyerni. Ez részemről csak egy nézet, a melyet én itt kifejteni akartam. Hogy ha ez a dolog megtörtént, ...

Berzeviczy Albert: Megtörtént!

Dégen Gusztáv: . . . a mint a közbeszólásból is hallom, hát ez úgy történt, hogy a győri jogakadémia megszüntetése után, a tanároknak egyik legkitünőbbje, a ki ideiglenesen nyugállapotba helyeztetett, ott maradt. Ennek a jeles tudós és írónak a megszerzése, ha arról van szó, hogy tanerők hiányában szenvedünk, — bár nem akarok ugyan itt nézetemmel preokkupálni — szerintem helyes volna és a tudomány-egyetem érdekének megfelelne. Az igen t. miniszter úr felszólalása közben, azaz jobban mondva programmjában említette, továbbá igaz, hogy azzal a tapintattal, melylyel a közoktatásügyi miniszter erről az érzékeny kérdésről szólhat, hogy a tanerők képesítése tekintetében magasabb nivót fog intendálni.

De itt a felszólalások közben szó volt arról, hogy gyenge tanerőink is vannak. Ez egy oly kifejezés a melylyel Magyarország összes tanári kara váldoltatik, és ha itt konkrét pédákat nem mutatnak föl, akkor azt a vádat, hogy a tanerők Magyarországon egyáltalán gyöngék, a magam részéről nagyban és egészében — úgy hiszem — vissza is utasíthatom. Mert hogy ha valahol egy gyenge tanerő létezik, ha ez valakire rá van sütve, akkor a közoktatásügyi kormány bűnt követne el, ha ezt a tanerőt arról a helyről azonnal el nem mozditaná, mert nagy felelősséggel jár egy tanerőt valahová odaállítani, a hol a haza a nemzedékét 20, 25, usque 30 évig tanügyi vezetésére bizza, ha ez a hozzákötött várakozásnak meg nem felel. Én azt hiszem, hogy ezen észrevételek, a melyet itt megnyilatkoztak, nem tétettek komolyan, hanem csakis azért hozattak fel, hogy az igen t. vallás- és közoktatásügyi minisztert figyelmeztessék arra, hogy a tanerők qualifikációjára kellő súlyt fektessen.

Hévizy János és Polónyi Géza t. képviselő urak két dologról tettek említést. Polónyi Géza képviselő úr a tanpénz kérdését inczidentaliter emlité fel, azt mondván, hogy a tanpénzt, a tandíjat, természetesen nézete szerint, az iskolák minden vonalán vagy lejebb kell szállítani, vagy meg kell szüntetni.

Ebben a nézetben sok igazság van, de a nézetek elágazhatnak a tanférfiak és tanügyi kormány között e tekintetben.

Én például abban a nézetben vagyok, hogy a tanpénz megszüntetése nem időszerű, még pedig az ország pénzügyi helyzetére való tekintettel, mert én nem látom át, hogy midőn a jobbmodú szülő gyermekét iskoláztatja, mért ne támogassa e tekintetben a közoktatásügyi kormányt, akkor, a midőn a pénzügyi helyzet a tanpénz megszüntetését még meg nem engedi. Nem hallgathatom el azonban e kérdésnél azt, hogy a tanpénz fentartása mellett azt az elvet kell követni, hogy azon szülőknek, a kik relativ módtalanságukat be tudják bizonyítani, gyermekei a tanpénz fizetése alól felmentessenek. Azért említettem relativ módtalanságot, mert teszem fel, azt kérdeznék tőlem, hogy egy tisztviselő, a kinek 1600—1800 forint fizetése van és a fővárosban kénytelen lakni, vagy akár Magyarország más városában, a hol az életviszonyok épen oly drágák, mint a fővárosban, gyermekeért fizessen-e tanpénzt? Én erre a kérdésre határozottan azt mondanám, hogy nem, mivel ő a relative szegény. Erre nézve a tanpénznek fizetése sokkal nehezebben jár, mint például egy kiskereskedőnél, a ki a forgalmi konjunkturáit saját élete fentartására felhasználhatja és kiaknázhatja.

T. ház! Mielőtt befejezném felszólalásomat, *(Halljuk! Halljuk!)* egypár szóval még érinteni akarom az egyházpolitikai törvényeket is. *(Halljuk! Halljuk!)* A szentesített törvényekkel szemben úgy állunk, — az egyházpolitikai kérdésekre tekintettel, — mint hazafiak, a kik kötelesek vagyunk e törvényt tisztelni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Én e tekintetben követem Magyarország püspöki karának álláspontját, és ez az, hogy »fiat pax«. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Én a békét óhajtom, *(Helyeslés a jobboldalon.)* s ezen békét óhajtja a püspöki kar, óhajták a felekezetek. *(Felkiáltások a szélső balfelől: Nem mindegyik!)*

Förster Ottó: Megbizásból beszél?

Dégen Gusztáv: A közbeszólásokból azt hallom, hogy nem mindegyik. Én azt hiszem, hogy a püspöki karban nincsen egy tag sem, a ki háborút akar. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Háborút senkisem akar!)* És a midőn én ehhez a nézethez csatlakozom, egyszersmind ahhoz is, a mit a miniszterelnök úr nagy programmjában s a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr saját programmjában, a törvényerőre még nem emelkedett két törvényjavaslatról említett, mondván, hogy e törvényjavaslat létesítésénél fentartja az elveket, a felekezetek érzékenységének legcsekélyebb sértésével. *(Egy hang a baloldalon: Hát a szavakhoz nem ragaszkodik?)* Ő a szavakhoz nem ragaszkodik s igen helye-

Digitized by Google

sen teszi, ha ezzel létre tudja hozni a békét a képviselőház és főrendiház között, és főleg, ha ezzel az általános békét létesítheti. Ha pedig a miniszterelnök úr és a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr programmja alapján ez a megvalósítás stádiumába jut, akkor én leszek az első, a ki mellékjük állok, s azt hiszem, nem lesz és nincsen a képviselőháznak egy tagja sem, a ki nem békét, hanem háborút akarna. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Engedjen meg a t. képviselőház nekem még egy megjegyzést a kongrua kérdésére vonatkozólag. *(Halljuk! Halljuk!)* Én igen sajnálom, hogy egy általam igen t. képviselőtársammal szemben kénytelen vagyok egy észrevételt tenni, de azt hiszem, hogy ezt ő maga sem fogja tőlem rossz néven venni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Hock János t. képviselőtársam a kongruakérdés megbeszélésénél említette, hogy a kongruát miként rendezték más államok, hogy azok miként biztosítottak ama lelkészeknek, a kik úgynevezett gyakorló lelkipásztorsággal foglalkoznak, exisztenciáját? *(Halljuk! Halljuk!)* A t. képviselő úr igen szellemesen indokolta, hogy helyes volt a külföldi felekezetek részéről azon intézkedés, mely szerint a lelkészek exisztenciája biztosíttatott. A kongrua kérdésének megoldására vonatkozólag az igen t. képviselő úr említette, s én úgy találtam, hogy Hock János t. képviselőtársam, a ki épen a katholikus eklézsiának egyik tagja, kemény kifejezésekkel élt akkor, midőn először nagyban és egészben, — én így vettem ki szavaiból, — azt akarta jelezni, hogy a kongrua kérdésének megoldására a főpásztorok, a püspökök részéről semmiféle lépések sem tétettek.

Hock János: Tíz évvel azelőtt tettek!

Dégen Gusztáv: Én, t. ház, csak annyit tudok, hogy az egri és a kalocsai érsek az ő megyéjükben a kongrua kérdését úgyszólván meg is oldották. Úgy tudom, hogy a mi főpásztoraink, a mi püspökeink ott, a hol az illetők, — a kiknek, mint plébánosoknak az idők folyamán jövedelmeik megcsappantak, és kik társadalmi állásukhoz képest illendően és gond nélkül megélni nem tudnak, a hol tehát ezek kérelmezőleg lépnek a püspökök elé, mondom, főpásztoraink tőlük a kívánt gyámolítást nem tagadták meg.

Igaz, hogy a kongrua ilyen kérelmezett segélyezés megadásától lényegesen különbözik, mert ez ilyenkor kegyadomány, és mi azt követeljük, hogy a kongrua szabályozásával az exisztenczia biztosítva legyen, és hogy az illetőnek akkor joga legyen azt követelni, hogy ő társadalmi állásának megfelelőleg megélhessen. Abban sincs igen t. képviselőtársamnak igaza, hogy a püspöki kar és egyesek e kérdés megoldására semmiféle lépést sem tettek, sőt igen t. képviselőtársam ne vegye tőlem rossz néven, ha egy kifejezésére nézve megteszem észrevételemet. *(Halljuk! Halljuk!)* A t. képviselő úr a főpásztorokat úgy állította a törvényhozás, és úgy az egész ország színe elé ezzel úgyszólván még a tömegre is hivatkozik, hogy a tömegek nem látják a püspöki paloták árnyékát, hogy a püspök nagy palotájában nem látja a közvitézeknek — lelkészeknek — nádból vert gunyhóit, és a purpurjában nem látja a közvitézeknek, lelkészeknek, a kopott kabátját. Igen tisztelt képviselőtársam, úgy hiszem, hogy ha szavainak magyarázatára reflektálva, igazat ad nekem abban, hogy talán nagyon is erős árnyalatát használta a kifejezéseknek, hogy talán nem is az volt a czélja, hogy ezzel a tömeget ingerelje, hogy a tömeget mintegy a püspöki kar ellen felbújtsa. A püspöki kar az e kifejezésekkel való megtámadás ellen itt e házban védekezni nem tud. Én nem vagyok ugyan sem meghatalmazva, sem hivatva, hogy őket itt védjem, de mivel nemcsak én, hanem igen sokan t. képviselőtársaim közül ezekről a kongrua szabályozására vonatkozólag mindenesetre úgy vettek tudomást, mint én, kötelességemnek tartottam a t. képviselőház előtt ezt a megjegyzést itt koczkáztatni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Egyébiránt ezzel be is fejezem beszédemet. Minthogy én úgy a t. miniszter úrnak képzettségében, mint jóakaratában és buzgóságában bízom; minthogy bízom a miniszterelnöknek adott programmjában, a melylyel szoros kapcsolatban áll a vallásügyi miniszternek programmja is; minthogy bízom abban, hogy egyesített erővel és jóakarattal úgy a vallás-, mint a közoktatásügyi kérdést az igen t. miniszter úr szerencsésen megoldani fogja tudni, én szívesen megszavazom a költségvetést, *(Helyeslés jobbfelől.)* és csak azt kívánom, hogy várakozásaink, a melyeket mi a miniszter úr működéséhez fűzünk, teljesülésbe menjenek. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Mielőtt az eddigi vita anyagával foglalkoznám, nem mulaszthatom el, hogy két irányban köszönetet ne mondjak a t. képviselőháznak. *(Halljuk! Halljuk!)* Első sorban köszönöm azt, hogy azt a tiszteletteljes kérésemet figyelembe venni méltóztattak, hogy inkább közoktatásügyi kérdésekkel, mint az egyházpolitikai kérdésekkel, mert az kétségtelen, hogy a jelen vitán inkább a közoktatási kérdések uralkodtak, mint az egyházpolitikai kérdések. Másod sorban köszönöm azt, hogy a sok felszólaló képviselő úr három kivételével programmomat tárgyilagos bírálatban volt szives részesíteni. Arra a felhivásra, a mely szintén az ellenzéki oldalról jött, hogy tudni-

Digitized by Google

illik a közoktatásügy és annak területe legyen az a neutralizált terület, a hol még a legélesebben elkülönített pártok is találkozzanak egymással, a hol csak érv érv ellen, tapasztalat tapasztalat ellen küzdjön, én azzal a jó példával akarok válaszolni, hogy a vitában, tisztán a személyem ellen irányúló támadásokat — értem azokat, melyek az ügygyel kapcsolatban nincsenek — hasonló módon támadásokkal viszonozni nem fogom. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Áttérve a vitának anyagára, abban a meggyőződésben voltam, hogy talán az egyházpolitikai kérdésekkel nem lesz szükséges most foglalkoznom, mert hétfői inczidentális felszólalásomban elég világosan és határozottan körvonaloztam azt az álláspontot, melyet a két elintézetlen egyházpolitikai törvényjavaslatok tekintetében elfoglalok. Azonban itt azt tapasztalom, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy daczára azon egészen határozott nyilatkozatnak, mégis a később felszólaló urak nem adták fel ezt a vádat, hogy mi elvfeladók vagyunk, hogy az abdikáczió terére léptünk, hanem különféle variácziókban folyton előhozzák ezt a vádat. Sőt Bartók Lajos t. képviselőtársam igaz, félig tréfásan, dialóg alakjában, de bizony erős vádat emel, mikor a politikai nyulékonyság vádjával illet. Én általában és különösen e helyen igen sok vádat eltűrök sőt el is kell tűrnöm mégis azon vádat, mintha a politikai nyulékonyságnak akarnék objektuma lenni, határozottan visszautasítom. *(Helyeslés jobbfelől.)* Azután gúnyosan említi az én újévi beszédemben használt »közéleti erkölcstant«, s itt talán az a hiba, hogy nem használtam a politikai ethika kifejezést, hanem magyarúl beszéltem és a közéleti erkölcstan szabályait rám nézve alkalmazva, azt mondja, hogy furcsán állok én a közéleti erkölcstan szabályaival. *(Halljuk! Halljuk!)* Én ezen kifejezést a lelépett kabinet magatartására vonatkozólag mondottam, *(Halljuk! Halljuk!)* és most a házban ismét ünnepélyesen kijelentem, hogy én itt, ezen a helyen csak oly módosításokat fogok védelmezni és képviselni, a melyek a lelépett kabinet nagynevű tagjai által is elfogadtatnak. *(Élénk helyeslés.)*

Ezeken kívül a vitának úgynevezett egyházpolitikai részében egy eszme merült fel, melyre okvetlenül nyilatkoznom kell, és ez Kovács Albert t. képviselő úrnak a papnöveldék államosítására vonatkozó fejtegetése. Erre ugyan Pulszky Ágost és Berzeviczy Albert képviselő urak már válaszoltak, de azt hiszem, hogy erről a helyről is kötelességem kijelenteni, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy a papnöveldék államosítására a kormány egyáltalán nem gondol, mert ez valóban a kultúrharcz felidézését jelentené; *(Úgy van! jobbfelől.)* valamint kétségtelen dolog, hogy a magasabb kiképeztetés lehetőségét meg kell adni a különböző vallásfelekezeteknél is, és hogy erre fokozatosan törekedni kell. *(Helyeslés.)*

Talán nem lesz felesleges erről a helyről azt a kívánalmamat is kifejezni, hogy a papnöveldék fentartói iparkodjanak minél inkább a tanrendet is úgy megállapítani, hogy a papok minél nagyobb általános műveltségre tegyenek szert, általában hogy a működési színvonal itt is emelkedjék, mert hisz ez maguknak az egyházaknak is nagy érdekökben van. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Mert azt elismerem, a mit Kovács Albert t. képviselő úr mondott, hogy a kultúrának kétségtelenül egyik leghatalmasabb tényezője a papság, de hozzáteszem, hogy csupán akkor, ha tisztán csak hivatásának él, és hivatásának keretében marad. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Szükséges az autonómia tárgyában is nyilatkoznom, mert habár általánosságban megnyugtatóknak méltóztatnak találni azokat a kijelentéseket, a melyeket erről a kérdésről tettem, mégis azt látom, hogy különösen azt vették többen zokon, hogy én felállítottam a határokat, a melyek között az autonómia mozoghat. Minthogy azonban feltétlenül szükséges, hogy a kinek ebben a kérdésben vannak nézetei és meggyőződései, azokat határozottan ki is mondja: én tehát határozottan kimondom, hogy nem képzelhetek olyan autonómiát, mely ellentétben lenne a katholikus dogmákkal, diszcziplinákkal stb., *(Mozgás a bal- és szélső baloldalon.)* mert hisz akkor magával a katholikus vallás elveivel jönne összeütközésbe. És én merek is hivatkozni arra, s méltóztassék a bizonyítást e tekintetben felvenni, hogy hol és melyik országban van Baltimoretól kezdve, egyetlenegy állam is, mely a katholikus dogmákkal ellentétben állapította meg az önkormányzatát? *(Felkiáltások a szélső balfelől: Hiszen mi sem kívánjuk azt!)*

Polónyi Géza: Ki kíván ilyet? *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Épen ezért mondottam ezt, mert azt méltóztattak tőlem rossz néven venni, hogy felállítottam e tekintetben is a határt. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Áttérve már most a közoktatásügyi politikára vonatkozó vitaanyagra, legyen szabad mindenekelőtt azon kifogásokkal foglalkoznom, melyek általánosságban tétettek. *(Halljuk! Halljuk!)* Az általános jellemzés körülbelül három irányú volt. Az egyik szerint, — nem sok képviselő úr, talán kettő, — azt mondotta, hogy a programm teljesen tartalmatlan. Sima képviselő úr pedig még egy kissé erősebb kifejezéssel

Digitized by Google

élve, azt mondotta, hogy teljesen üres. A másik jellemzés az, hogy a programmban sok a részlet, de nincs vezérlő gondolat, nincs irány. A harmadik általános jellemzés az, hogy nincs benne új eszme. Legyen szabad tehát ezen vádakra igen röviden a következőket válaszolnom. *(Halljuk! Halljuk!)*

Azon vád ellen, hogy a programm tartalmatlan, legyen szabad nekem szintén ellenzéki képviselőkre hivatkoznom, például Okolicsányi képviselő úrra, ki azt mondta, hogy a programm annyira gazdag, hogy egész élet szükséges annak megvalósítására; Bánó képviselő úrra, a ki azt mondotta, hogy feltalálta benne a nemzeti pártnak számos eszméjét, a miért le is mondott határozati javaslatának benyújtásáról, mert hisz abban körűlbelűl megtalálja azt, a mit annyi éven át sürgetett; Thaly és Bartók képviselő urakra, a kik azt mondották, hogy nagyon sok dolgot ölel fel ez a programm.

Egyébként, t. ház, azon két képviselő úrnak sem lesz ez ezen egész pártatlan ítélete. Inkább talán csak egy jelszó, a mely nagy elterjedésre számítva, csak úgy ki van dobva, mert ez a neme a kritikának az, mely igen könnyen hivőkre talál, mert egy ilyen röpke szó, minthogy az emberek nem olvassák el a programmot, alkalmas arra, hogy kielégítsék az ócsárolni szeretőket, azt mondván: ne is olvassuk a programmot, hiszen üres! *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

De, t. ház, talán mégsem olyan tartalmatlan az a programm, habár megjegyzem, hogy én sem akadémiai disszertációt, sem essay-t nem akartam a közoktatásügyi politikáról előadni, hanem az aktuális közoktatásügyi politikának legközelebbi teendőit kivántam a t. ház előtt feltárni. Az a programm, a mely felöleli a 68-ik törvény revizióját és pedig nemcsak általánosságban, hanem rámutat a hiányokra is, még pedig azt hiszem, semmiféle hatalmi érdek által sem vezetve, de tisztán didaktikai és adminisztrativ szempontokból, a mely felkarolja a tanítóképzés ügyét és annak módjaira is ráutal; a mely a tanfelügyelői szervezet az adminisztrációba való beillesztésének eszméjét megpendíti; a mely a kereskedelmi iskolák eddig meg nem állapított tantervének kérdését véglegesen óhajtja szabályozni s feladatául ki tűzi a polgári iskolákat rendeltetésüknek visszaadni; az ipari szakoktatásban, a gyakorlati irány megőrzése mellett a szervezet egységét akarja megóvni; a középiskolai oktatás terén az egységes középiskola irányában halad és minden parciális reformot ennek rendel alá; a mely a nemzeti elemet a tanrendben megerősíti, a görög nyelvet pótló tanrendet, mely ellen igen sok kifogás van, reform alá kivánja venni, a tanárhiány pótlására és a tanárképzésre vonatkozó intézkedéseket felkarolja, az országos közoktatási tanács halaszthatatlan reformját tűzte ki céljául, mert hiszen e tanács működésének visszaállítása nem azt jelenti, hogy jelen szervezetében kivánom azt fentartani, sőt határozottan kimondtam, hogy legsürgősebbnek tertom a közoktatásügyi tanács reformját is: a mely a tankönyvbírálatnak, mely igen sok bajra vezetett, teljesen új módját kívánja behozni; a mely a felsőbb oktatás terén az egyetemi rendszert, mint irányadó elvet határozottan megjelöli, és a jogakadémiákra vonatkozólag szintén határozottan megmutatja, hogy mely irányban kivánja azokat továbbfejleszteni: az a programm, azt hiszem, nem tartalmatlan és nem üres.

Thaly Kálmán: Nem mondtuk, hogy üres!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nem is Thaly képviselő úrra mondtam, a ki épen az ellenkezőt állította, mert — mondom — ha e programmak csak felét is megvalósíthatom, akkor nagyon nyugodtan hagyhatom el e helyet, mert a magyar kultúra ügyének csakugyan tettem hasznos szolgálatot. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A másik kifogás, a melyet említettek, hogy nagyon sok a részlet, de nincs benne vezérlő gondolat, irányelv.

T. ház! Egész életemben, igen szerény irodalmi munkásságomban, a tanszéken, a törvényhozás elé szánt munkálataimban mindig egyre törekedtem: arra, hogy a vezérlő gondolatot, a komprehenziv tételt magamnak felállítsam. Éreztem tudományos foglalkozásom közben is, hogy ennek a korszaknak a tulajdonképeni jellemzése a nagy analizis, és ennek, mondhatnám igen gyakran nyomasztó érzete alatt voltam, és akkor jól esett lelkemnek felemelkedni a szintezis magaslatára és keresni az összefoglaló, a nagy, megnyugtató igazságokat. Méltóztassék elhinni, a gyakorlati politika terén sem teszek máskép, egy lépést sem tudok tenni a nélkűl, hogy ne legyen előttem vezérlő gondolat, mely engem vezet. Elismerem azonban azt, t. képviselőház, hogy én a magyar kultura és közoktatási politika vezérgondolatának definiált tételeit programmbeszédemben nem adtam. Azt hittem és hiszem, hogy a magyar kultura és közoktatásügyi politikának vezérgondolata nem változhatik e hely minden gazdacseréjével. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* Azt hittem és hiszem, hogy ez a magyar közoktatás és kulturpolitika a nemzetnek nagy közkincsét képezi, melyet a tradiczió tekintélye vesz körűl. Ez nemcsak a szakembereknek úgynevezett czéhbeli pvivilégiuma, ezt már mindenki ismeri, mindenki tudja. *(Helyeslés jobbfelől.)* Azt hittem, hogy programmom minden szaván átrezeg az, a

Digitized by Google

mi minden magyar szivében él, hogy az iskolának az egységes magyar nemzeti kulturának szolgálatában kell állnia. *(Általános helyeslés.)* Azt hittem és hiszem, hogy nekem nem kellett külön biztosítani a házat arról, hogy felfogom a magyar nemzet speciális kulturmisszióját, melynek köszönhette eddigi létét és köszönni fogja továbbfejlődését. *(Helyeslés.)* Azt hittem, hogy nekem ezen a helyen nem kell beszélnem arról a szerves kapcsolatról, mely a népiskola, a középiskola és a felsőbb oktatás közt fennáll, hogy tudniillik a jó népiskola premisszája a jó középiskolának, a jó középiskola pedig premisszája a jó egyetemnek, és viszont, jó egyetem nélkül nem képzelhető jó középiskola, mert hiszen a tanárképzés azon fordúl meg, hogy milyen az egyetem. Erről nem tartottam szükségesnek beszélni, t. képviselőház. Azt hittem, hogy ennek, a részletes programmomnak minden szava mögött megtalálják azt a végczélt, mely előttem lebeg, hogy minél műveltebb, minél hazafiasabb, minél erősebb nemzedéket tudjunk nevelni, hogy azután minél jobbak és hatalmasabbak legyünk; *(Élénk helyeslés.)* Azt hittem, hogy az is átvonúl programmomon, hogy én nem a szisztemákra helyezem a súlypontot, hanem a tanár- és tanitóképzésre, és nagyon örülök, hogy Herman Ottó t. képviselő úr, kinek nagy műveltsége előtt tisztelettel hajlok meg, tegnap azt mondotta: »a tanárképzés minden«. Igaza van. Renan is azt mondja a közoktatás terén: »Les hommes sont tout.« Ez tehát mégis csak egy kis vezérgondolat is.

Én, t. ház, szántszándékkal kerültem programmomnak felállításában az általánosságokat. Azt akartam, hogy a legközelebbi jövő feladatait tárjam a ház elé, és hogy módjában legyen a t. háznak azt megbírálni, hogy én is tanúságot meríthessek abból a bírálatból. Én nem is szakemberek számára, hanem a képviselőháznak, általában a nagyközönségnek tájékoztatására a legnagyobb egyszerűséggel tártam fel részletesen a teendők sorozatát.

Azután egy önvallomást teszek. *(Halljuk! Halljuk!)* Én igazán haboztam, hogy vajjon általánosságban maradjak-e, vagy pedig hogy részleteket is feltárjak, és ekkor egy nagy szakember tanácsával éltem, a kit Kovács Albert t. képviselőtársam is elismer annak, mert hiszen ő róla van szó. *(Derültség jobbfelől.)* Midőn tudniillik Csáky Albin gróf volt vallás- és közoktatásügyi miniszter úr programmját előadta, és előadásában igen magas komprehenziv tételek'en foglalta össze a jövő feladatait, akkor Kovács Albert t. képviselő úr beszédet tartott és azt mondta: *(olvassa)* »A miniszter úr közvetlen előttem történt felszólalásában egy tanügyi programmot adott, de ez oly fenséges általánosságban mozgott, hogy valamint én nem tudom, azt hiszem, más sem tudja megmondani, hogy a részletekre nézve mi fog immár ebből következni?« *(Derültség jobbfelől.)* Továbbá: *(Olvassa.)* »És szólott a miniszter úr az intenziv és extenziv haladásról, a mely, úgy hiszem, igen értékes dolgot foglal magában; mindenesetre felette hasonlít a Trefort-programm kifejezéséhez.« Azután így folytatja: *(Olvassa.)* »Általánosságokat Trefort is tudott mondani, de mikor a részletekre került a sor, akkor soha semmiféle kérdéssel tisztában nem volt.« *(Derültség jobbfelől.)* »A kultuszminiszter — úgy mond továbbá — az egész oktatásügynek fővezére és irányzója; épen azért neki nemcsak általános frázisokat kell tudni, hanem tisztában kell lennie a kérdések legapróbb részleteivel is.« Végre azt mondja: »És ha a fővezér minden öntudatos czél nélkül áll a nagy ügynek élén, ha konkrét és kézzelfogható irányzás helyett csak általános szólamokat tud mondani a hadseregének a tudomány és művelődés szépségéről, és ha csak azt tartja feladatának, hogy mint egy szélkakas, mindig arra fordúljon, a honnan az utolsó szót a fülébe fújták: akkor a tanügy szenvedni fog az egész országban, minden rétegében.« *(Derültség jobbfelől.)*

Tehát, t. képviselő úr, én őszintén megvallom, hogy midőn ezt a beszédét elolvastam, azt gondoltam, hogy ha most programmbeszédemben részleteket fogok előadni és kerülöm az általánosságokat, legalább Kovács Albert t. képviselő úr helyeslésével fog engem ezért jutalmazni. *(Élénk derültség és tetszés jobbfelől.)*

Azután azt méltóztattak mondani, hogy ebben a programmban nincsen semmi új. No, t. ház, nagy visszaélést űzünk ezzel az ujsággal. Mert én, a ki egy kissé, legalább egy irányban, szakkérdésekkel bővebben is foglalkoztam, merem mondani, hogy például a büntetőjog körében is egy század alatt csak egy olyan elme születik, a mely újat tud produkálni, olyant, a mit én újnak nevezhetek. Tehát az az »új« nem valami gyakori dolog. A gyakorlati politika terén pedig ha erről a helyről valaki egy eddig nem hallott új eszmével lépne fel, úgy azt én nagy bizalmatlansággal fogadnám, *(Helyeslés jobbfelől.)* Mert én nem azt akarom, hogy erről a helyről új eszmékkel lépjenek fel, hogy erről a helyről új eszméket ajánljanak elfogadásra, hanem a mit a közvélemény már megérlelt, a mi egészen tisztában áll előttünk a gyakorlati politika terén, ily érett eszmékkel kell erről a helyről előállani és annak megvalósítására törekedni. *(Helyeslés jobbfelől.)* Én tehát készséggel elismerem, hogy programmomban bizony valami új eszme, olyan, a mi most erről a helyről először lett volna hangoztatva,

Digitized by Google

nincsen. Nem akarom mondani, hogy a parlamentnek alkotmányos országokban ne volna hivatása új eszméknek propagálása. Ilyen új eszméknek propagálása kétségtelenül úgy nálunk, mint más alkotmányos országokban a parlament egyik feladata lehet, de nem erről a helyről akkor, midőn a legközelebbi teendők programmját állapítjuk meg. *(Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől.)*

Most, t. ház, áttérek a részletes kifogásokra, és itt először is foglalkozom Polónyi Géza képviselő úr beszédével, a ki azt mondta, hogy nincs egészen tisztában azzal, hogy a népoktatás államosítására nézve minő állást foglalok el, hogy tehát erre nézve határozottabban nyilatkozzam. Azt hiszem, eléggé világosan megmondtam, hogy én az államosítást, mint exkluziv princzipiumot el nem fogadhatom, arra nem törekedem. Én úgy tudom, hogy a népoktatás terűletén két véglet van. Az egyik, tudniillik, hogy kizárólag csak az egyház tartja a maga hatáskörébe tartozóknak az iskolákat, a másik, midőn az állam mondja azokat a maga hatáskörébe tartozóknak.

A magyar törvényhozás egyik gondolatot sem fogadta el, de én azt hiszem, hogy nem is fogja elfogadni. Miért? Mert az iskolafentartóknak ezen hatalmas elemét, az egyházat, semmi esetre sem szabad egyszerre megfosztani ettől a jogtól, és a magyar kultúra érdekében van az, ha úgy a felekezetek, mint a községek vagy magántársulatok a népoktatás ügyének szintén áldoznak és e nagy ügy érdekében megteszik a szükségeseket. *(Helyeslés jobbfelől.)* Nekem tehát tiszta az álláspontom, midőn az államosítást úgy fogom fel, hogy a hol a felekezet, vagy pedig a község nem képes iskolát állítani, ott az mindenesetre felállítandó, de nemcsak ilyen szubszidiáriusan mert hiszen a törvényből egészen más látszik ki, mert a törvény azt mondja, hogy az állam a maga költségén mindenütt állíthat népiskolákat.

T. ház! Én leszek a legszerencsésebb, ha a t. ház módot ad nekem arra, hogy mennél több állami iskolát állítsak fel. Hiszen 536.000 tanköteles van még, a kik nyilvános oktatásban nem részesűlnek. Sajnálom nagyon most is azt, hogy például legközelebb, — a milleniumi ügyre vonatkozó megállapodást értem, — csak legfölebb száz népiskolát leszek képes felállítani. Azt azonban, t. ház, ismét túlzásnak tartom, — és legyen szabad erre azért kitérnem, mert ez a felfogások egyensúlyát zavarja meg, — nálunk igen gyakran hallom azt, hogy mi a felsőbb oktatás továbbfejtesztésére addig ne áldozzunk, míg a népoktatás teljesen ki nincsen építve. Míg annyi és annyi ezer tanköteles gyermek nem részesűl nyilvános oktatásban, luxusnak tartják sokan a felsőbb oktatás továbbfejlesztését. Ez, t. ház, téves nézet, a melylyel ebben a házban, de a sajtóban is igen gyakran találkozunk. Mert hisz ne feledkezzünk el arról, hogy végtére is az egyetemek keletkezése jelöli ki az új művelődés kezdetét. *(Igaz! Úgy van!)* Legyen szabad erre nézve egy nagy magyar szaktekintélyre hivatkoznom, a ki arra figyelmeztet bennünket, hogy »a ki azt a csekély műveltséget, a melyet a legjobb népoktatás is nyújthat, a nemzetek sorsa intézésére elegendőnek véli: nagy tévedésben van. Nem az írni-olvasni tudók száma dönt a nemzetek sorsa felett, hanem az a nemzet áll meg diadalmasan a nagy verseny minden terén, a melynek nagyobb tudósai, államférfiai, hadvezérei, orvosai, kitünőbb ügyvédei, hivatalnokai, tanítói, művészei, műveltebb kereskedői, mezőgazdái és iparosai vannak. Ezért áldoz minden művelt nemzet aránylag többet a közép- és felsőbb oktatásra, mint az elemi oktatásra. A radikáldemokráczia hóbortja, hogy a tudományt szintúgy megoszthatni, mint a vagyont, a politikai jogokat. A tudomány csak kevesek kiváltsága marad minden viszonyok közt. A ki a közoktatás terén nivellirozásra törekszik, a köztudatlanság színvonalára igyekszik alászállítani nemzetét.«

Sok igazság van ebben, *(Helyeslés jobbfelől.)* t. ház, és megfigyelésre méltók ez aranyszavak, a mikor mi oly könnyen állítjuk szembe egymással a kulturális kérdések fontosságát, a mikor mi oly könnyen mondjuk azt, hogy nem kell addig a felsőbb oktatás fejlesztésére gondolni, míg a népoktatás ki nincs építve. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ezekkel szemben tisztelettelteljesen a ház figyelmébe ajánlom a mondottakat. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Több képviselő úr, különösen Prileszky Tádé képviselő úr felemlítette, hogy különös gondot fordítsak a jó tanítók jutalmazására. Erre már most is a költségvetés bővebb alkalmat nyújt nekem, mint az eddigi költségvetések nyújtottak. Mindenesetre igen fontos dolognak tartom az ambicziót mintegy felkölteni a tanítókban azáltal, hogy az igazán érdemes tanítók kellő jutalomban részesűlnek.

Legyen szabad itt is bejelentenem a t. háznak, *(Halljuk!)* hogy épen most foglalkozom azzal, — a népoktatási rovat megadja erre a módot, — hogy az állami népiskolai tanítók egyrészét, a mely olyan városokban és községekben lakik, a hol a megélhetés nehezebb, fokozatosan a XI. fizetési osztályba bevigyük öt-, hat-, hétszáz forint fizetéssel. E tekintetben még nincsen végleges megállapodás, most tárgyalok a pénzügyminiszterrel, s azt hiszem, hogy az eredmény kedvező lesz.

Digitized by Google

Ugyancsak egy képviselő úr azt is felemlítette, hogy túlkiadásokba is bocsátkozhatom, mert hisz a túlkiadást e téren mindig szívesen megszavazza a ház. Bocsánat, igen szép emlékek vannak ugyan fűzve a közoktatási rovat túlkiadásaihoz, mert hisz volt idő, hogy ép a népoktatási rovatnál előfordult 500.000 forint túlkiadás is, de e nélkül ma nem lenne annyi népiskolánk, a mennyi van, és én csak kegyelettel szólhatok Trefort emlékéről, a kinek miniszterssége alatt e túlkiadás előfordult: de mégsem fogok engedni e biztatásnak. *(Helyeslés jobbfelől.)* Én a ház határozatát respektálom, *(Helyeslés jobbfelől.)* és inkább arra fogok törekedni, hogy már a költségelőirányzatban feleljünk meg a valódi szükségletnek. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A tanítói nyugdíj ügyében több képviselő úr méltóztatott arra figyelmeztetni, hogy annak megállapításánál bizonyos inkonveniencziák fordúlnak elő. Kellő tájékozottságot szereztem e tárgyban s láttam a panaszokat. Azok a legtöbb tekintetben nem egészen alaposak, de mindenesetre törekedni fogok a képviselő urak által is fölemlített memorándum áttanúlmányozása után az eljárást olyanná tenni, hogy a tanítók jogos érdekeit kielégíthessem. *(Helyeslés minden oldalról.)*

Polónyi t. képviselő úr felhozta, hogy nem szóltam programmomban egy nagy dologról, melyről elismerem, kötelességem nyilatkozni, tudniillik a magasabb nőnevelésről. *(Halljuk! Halljuk!)* Azt hiszem, nem azt akarta, hogy a nőemanczipáczió ügyét fejtegessem, hanem inkább azt, — s ebbeli óhajtását ki is fejezte — hogy szóljak arról, hogy a műveltebb, szegényebb sorsú nőknek ellátását biztosító intézkedéseket meg fogjuk-e tenni? Én tudom, hogy ez nagyfontosságú kérdés; az a műveltebb, előkelő nő, a ki férjhez nem megy, nagyon érzi a helyzet súlyát, ha el van zárva a tisztességes megélhetés módjától. Mielőtt e tárgyról elmondanám szerény nézeteimet, legyen szabad kimutatnom, hogyan állunk e kérdéssel ma. Mondhatom, a magasabb nőnevelés ügye igen örvendetesen haladott. 1869-ben például 7 tanítóképezde volt 170 növendékkel, ma van 17, 1427 növendékkel. A legmagasabb műveltséget két polgári iskolai tanítónő-képezde nyújtja: az egyik, mely állami jellegű, Budapesten, az Andrássy-úton, a másik, a mely katholikus jellegű, Kalocsán. Budapesten, az állami felsőbb leányiskolában az 1893/94. tanévben két úgynevezett továbbképző tanfolyamot rendeztek be, az első tanfolyamban volt is növendék, de a másodikba csak három akadt; ezt tehát nem lehetett fentartani. Van ezenkívül 12 városban 15 női kereskedelmi tanfolyam, s talán érdekli a t. házat, hogy 351 növendék közül 170 alkalmazást is nyert. Ma tehát úgy állunk, hogy e reszort keretében 3744 tanítónő, 2760 kisdedóvónő, tehát összesen 6404 nő lett alkalmazva. Arra nincs statisztikai adatom, hogy a postánál, a távírdánál, a vasútnál hány nő nyert alkalmazást, de tudjuk, hogy számosan nyernek itt alkalmazást.

Azonban valószínűleg nem ez ösztönözte a t. képviselő urat a felszólalásra, hanem az, hogy a leánygimnáziumokra nézve . . .

Polónyi Géza: És az orvosképzésre!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: . . . és a továbbképzésre nézve hajlandók vagyunk-e intézkedni? *(Halljuk!)*

Az bizonyos, hogy nálunk ma leánygimnázium nem létezik. Egy létezik Bécsben, létezik, — tudtommal, — hogy csak a közelebbiekről szóljak, Zágrábban is. De nőknek az érettségi vizsgálatot már nálunk is megengedték. A leánygimnázium kérdése azonban a legszorosabban függ össze azzal a kérdéssel, hogy az egyetemeken a továbbképzést megengedhetjük-e vagy sem, és vajjon az együtt tanúlás, vagy a külön tanúlás elvét fogadjuk-e el? Én magam aziránt teljesen tisztában vagyok, hogy a gyermek- és nőorvosi és a gyógyszerészeti pályákra mindenesetre czélszerű lenne a képzésről gondoskodni. *(Általános helyeslés.)* Zürichben most 184 nő van az egyetemen, 80 az orvosin, 48 a bölcsészetin, és négy a jogi karon. Felemlítem itt, — talán érdekli a házat, — hogy a bölcsészeti hallgatók közt van egy magyarországi okleveles polgári iskolai tanítónő is *(Halljuk! Halljuk!)* Zürichben, a ki húzza polgári iskolai tanítónői fizetését és 500 forint segélyt is kap, hogy ott a bölcsészeti tanfolyamot hallgathassa. Egyébiránt a Mária Dorothea-egyesület szintén foglalkozik azzal, hogy egy női gyógyszerészeti tanfolyam berendezése iránt megtegye az intézkedéseket. Teljesen helyes és ideje, hogy ezekkel a kérdésekkel komolyan foglalkozzunk, *(Élénk helyeslés.)* s a mint említettem, azokra a pályákra vonatkozólag, melyeket közelebbről megjelöltem, szükséges lesz ezzel a kérdéssel a kormánynak is behatóan foglalkoznia. *(Helyeslés.)* Egy t. képviselő úr fölvetette azután itt azt a kérdést is, hogy a tandíjat szándékozom-e leszállítani, igen vagy nem? Méltóztassék csak tekintetbe venni azt, hogy alig van ország, a hol a tandíj oly alacsony volna, mint épen nálunk.

Polónyi Géza: A középiskolákban?

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: A középiskolákban. Én bátor leszek a t. képviselő úrnak hivatalos statisztikai adatokat erre nézve közölni. *(Halljuk!)*

A középiskolák tandíja Ausztriában, Bécsben 50 forint egy évre, nagyobb városokban 40 forint, kisebb városokban 30 forint. Poroszországban a berlini Joachimsthalsches gimná-

Digitized by Google

ziumban a tandíj 120 márka, más berlini gimnáziumokban 100 márka, a provinciákban 90—150 márka között váltakozik. Szászországban az állami középiskolákban mindenütt 120 márka, a drezdai városi gimnáziumokban a helybeliek 120 márkát, az idegenek 180 márkát fizetnek.

Franciaországban a tandíjra nézve több szakosztály van. A párisi lycéekben fizetnek a division elementaireban 250 frankot, a division degrammaireban 300 frankot, a division superieureben 350 frankot, a classe de mathematiques specialesban 400 frankot. A bordeauxi, lyoni, marseillei, roueni és toulouni lycéekben a fönebbi osztályok szerint 150, 200, 250 és 300 frankot. A kisebb lycéekben az osztályok szerint 120 és 80, 150 és 100, 200 és 120 frank között váltakozik a tandíj.

Félreértések kikerülése végett megjegyzendő, hogy e tandíjakba az internátusok díjai nincsenek beszámítva. Magyarországon pedig Budapesten 5 forint, *(Fölkialtások balfelől: Hol?!)* a pozsonyi, trencséni, nyitrai, losonczi, besztercze-bányai és lőcsei gimnáziumban 4 frt, Zsolnán 3 frt, szóval.... *(Élénk felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Évenkint?)* Én nem azt mondtam, hogy évenként; azt mondtam, hogy ezek a felvételi díjak, a melyek fizetendők; elismerem, hogy ez nem a tandíj, *(A miniszter a tandíjakra vonatkozó jegyzeteit keresi)* de a magyarországi tandíjakat is tessék összehasonlítani, fel vannak osztva vidékenként Budapest és a főbb városok tandíjai. Ha tehát ezeket össze méltóztatnak hasonlítani a többi európai államok tandíjaival, méltóztassanak elhinni, *(Zaj és mozgás a szélső baloldalon: Nem jól állították össze az adatokat!)* a tandíjakra vonatkozó tabellákat, bocsánat, nem találom, de biztosíthatom, hogy a különbség igen lényeges.

T. ház! Egyébiránt a szegény és jeles képzettségű tanulókra vonatkozólag a tandíj elengedtetik, fél tandíjak vannak, és a tandíjjövedelem nem nagy, mert hisz a tanúlmányi alapnál 207.000 forintot, a tárezánál 226.000 forintot tesz ki. Mindenesetre törekedni fogok arra, hogy a tandíjelengedésekre vonatkozólag az olyan eljárás biztosíttassék, hogy a szegénysorsúaknak a tandíjfizetésben nagyobb kedvezmények biztosíttassanak. *(Helyeslés.)*

Azt a nézetet is hallottam, hogy az egységes középiskolát elejtettem volna. Ezt egy szóval sem mondottam. Én az egységes középiskolát, mint czélt tűztem ki; a pareziális reformoknál is mindig az egységes középiskola felé törekszem, következőleg nem áll az a vád, hogy én az egységes középiskolát nem is óhajtom érvényesíteni.

Az internátus eszméjét felvetve, azt mondtam, hogy a bölcsészeti kar mellé az internátus felállítása által a tanárképzésben, az általános műveltség emelésének is egyik eszközét fogjuk megtalálni. Akkor az igen tisztelt képviselő úr azt mondotta, hogy ezt a pedagógiai eszmét Angolországba meg fogja írni, mert ez olyan speciális dolog. Na, tisztelt képviselő úr, csak írja meg az angoloknak, válaszszon ki egy ködös napot, mikor nagyon borongós az idő és nagy a spleen, és tessék elhinni, hogy fognak ugyan az angolok mosolyogni, de nem azon az eszmén, hogy az internátust Magyarországon felkarolják, hanem azon, hogy ezt a t. képviselő úr mint nevetségest akarja odaállítani. Nincs ország a világon, hol az internátusokat annyira felkarolnák, mint Angliában. *(Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Épen Anglia az, hol az egyes internátusok úgy a szellemi, mint a testi képzés terén versenyre kelnek, s a lehető legnagyobb eredményeket biztosítják az ifjúság nevelésében és tanításában. Ez egyike a legegészségesebb angol intézményeknek, a melyet nálunk utánozni kell. *(Helyslés a jobboldalon.)*

A mi pedig az általános művelődést illeti, ha kellő felügyelet, lelkiismeretes jó prefektura mellett mindennel el van látva, nyelvismereteit gyarapíthatja, zenét tanúlhat stb., csak mindenesetre jobb, mint ez a mai elhagyatott állapot. Nézzük meg a filozofiai hallgatók azon részét, mely kénytelen itt a fővárosban teljes visszavonúltságban élni, s alig képes azt a társadalmi műveltséget, mely e téren szükséges megszerezni. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

T. ház! Kötelességem az egységes jogi államvizsga tárgyában is nyilatkozni. Kiss Albert t. képviselő úr felvetette azt a kérdést, vajjon az egységes államvizsga tárgyában minő álláspontot foglalnak el, mert hiszen ez összefügg a jogakadémia további fejlődésével. Én az egységes jogi államvizsga tárgyában úgy találtam a tárgyalásokat, hogy gróf Csáky Albin terjesztett a ház elé egy javaslatot. Ezt a javaslatot b. Eötvös hivatali elődöm átdolgoztatta, és az átdolgozottjavaslatot elküldte az igazságügyi és a belügyminiszteriumhoz véleményezés végett.

A belügyminiszteriumtól a vélemény megérkezett, az igazságügyi miniszteriumtól a mai napig még vélemény nem jött. Méltóztassék megengedni, hogy egy ily nagyfontosságú kérdésben, mint ez, a válasz visszaérkezése után foglalhassak álláspontot, de előre jelzem azt, hogy az én álláspontom nem fog olyan lenni, mely a jogakadémiák további fejlődését megakasztaná. *(Helyeslés.)*

Nagy köszönettel tartozom Thaly Kálmán t. képviselőtársamnak, — azaz nem t. képviselőtársamnak, hanem t. képviselő úrnak, mert jelenleg nem vagyok képviselő, — igen érdekes figyelmeztetéseért a múzeumokra és egyéb mű-

Digitized by Google

vészeti kérdésekre vonatkozólag, továbbá azért is, hogy figyelmemet felhívta a Mányoki-féle képre; erre vonatkozólag kijelentem, hogy mindent el fogok követni arra nézve, hogy egy arra alkalmas festővel Mányokinak a Drezdában lévő képét lefestessük és megszerezzük múzeumunk számára. *(Helyeslés.)* Egyébiránt megjegyzem, úgy vagyok értesülve, hogy itt a fővárosban is létezik több Mányoki-féle kép, és ezekről talán szintén jó lesz a másolatokat megszerezni.

Thaly Kálmán: Radványon is van Radvánszkyéknál!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Igen örülök annak is, hogy a t. képviselő úr, mint Herman Ottó, úgy gondolom, felvetette az egyetemeken a szemináriumok kérdését. Valóban, t. ház, saját gyakorlatomból mondhatom, hogy nincsen intézmény, a melylyel határozottan jobb eredményt lehetne biztosítani, mint ha az egyetemi tanár egyúttal szemináriumot is tart. Mondhatom, hogy az első percztől fogva, midőn egyetemi tanszékemet elfoglaltam, mindig tartottam szemináriumokat, és nagyobb lelki gyönyört semmisem szerzett a tanári pályán, mint a szemináriumokban való működés. Én ezt igenis ajánlani fogom a tanár urak figyelmébe, természetes, hogy a szeminárium ne csak gyakorlati téren mozogjon, hanem tudományos intenziv működés legyen egyik főiránya és elve.

Bánó József t. képviselő úr a beszterczenaszódmegyei ügyben egy formális interpellácziót méltóztatott hozzám intézni a szász tanítók magyarúl nem tudása kérdésében. Az iratok alapján kötelességszerűen a következőket adom elő a t. háznak. A közigazgatási bizottság 1894. évi január 25-ikén 110. szám alatt kelt jelentésében kifogást tett 14 tanító ellen. Az ezen jelentésre 1894. évi február 21-ikén hozott és a közigazgatási bizottsághoz intézett rendelet kimondta, hogy azon tanítók ellen kifogást tenni nem lehet, mert részben az 1872-ik évet megelőző időben lettek alkalmazva, s így az 1879. évi XVIII. törvényczikk 3. §-a értelmében a magyar nyelv tudását követelni nem lehet, részben a Kolozsvárott az ottani állami tanítóképezdében megtartott magyar nyelvű póttanfolyamról kiállított oklevelük van, vagy pedig a felekezeti tanítóképezdében nyert és a magyar nyelv tudását is igazoló és az 1879. évi XVIII. törvényczikk 6. §-a értelmében az illető királyi tanfelügyelő aláírásával is ellátott oklevelekkel birnak. Természetes, hogy a mennyiben a tanfelügyelők ezen okleveleket könnyelműen állították volna ki, ezért a tanfelügyelőket kell és szükséges felelősségre vonni. Ennek a rendelet kifejezést is adott. Hogy jövőben a hiányos magyar nyelvi ismerettel biró tanítók képesítése meggátoltassék, 1894-ben a kultuszminiszter egy rendeletet adott ki a nem magyar tannyelvű tanítóképezdében vizsgálatot tevők magyar nyelvi ismeretének szigorúbb megbírálása iránt. Ezentúl tehát, t. ház, szigorúbban bírálják el azokat, mint a hogy ezt eddig tették. A magyar nyelvet eléggé nem tudó, de forma szerint kellően képesített és a törvény alapján kifogással meg nem támadható tanítók részére 1894-ben egy magyar nyelvű póttanfolyam rendeztetett be. Besztercze-naszódmegyei magyarúl nem tudó ágostai evangelikus tanítók közül öten vettek részt e tanfolyamban; jelenleg csak hat ágostai evangelikus tanító van Besztercze-Naszódmegyében, a kik a magyar nyelv tanítására képesítéssel nem birnak, de a kiknek alkalmazása ellen épen azért nem lehet kifogást tenni, mert az elősorolt okok miatt a törvény ezen kifogást megtenni nem engedi.

Egész hűen megadtam tehát az iratok alapján a képviselő úrnak a felvilágosítást; remélem, hogy így, ebben az értelemben meg is lesz a felvilágosítással elégedve.

T. ház! Azonnal végzem beszédemet, *(Halljuk! Halljuk!)* csupán egy kérdésre akarok még kiterjeszkedni. *(Halljuk! Halljuk!)* Igen gyakran hallottam ebben a házban azt ismételtetni, hogy ánkéteket fognak tartani, hogy a közoktatási tanács véleményét is meg fogom hallgatni stb.

A múltra nézve már megfelelt erre Pulszky Ágost képviselő úr, de én a jövőre nézve is kijelentem, hogy oly nagyfontosságú kérdésekben, melyek a magyar kulturát, a közoktatási politikát érintik, nem tehetem, hogy azon szakférfiakat, a kik az élettel, az iskolával állanak szoros összeköttetésben, mellőzzem. *(Helyeslés.)* Ha azonban az ánkét arra való, hogy egyes kérdéseket egyszerűen eltakarjon, abban az esetben én nem fogom az ily természetű ánkéteket pártolni és támogatni. Én oly ánkétet akarok, mely az élet tapasztalataiból vett jó tanácsokkal a haza és a nemzet érdekének szolgál. *(Helyeslés a jobboldalon.)* És Zichy Jenő gróf képviselő úr, ha hozzáfordúlok majd azon szakkérdésekben, a melyekben őt illetékesnek tekinthetjük, bizonyára szíves készséggel jön majd az ánkétbe, és ott engem tanácsával támogatni fog. *(Helyeslés a baloldalon. Derültség a jobboldalon.)*

Egyáltalában pedig sohasem fogok a bürók homályából idehozni törvényjavaslatot, *(Élénk helyeslés.)* mert nem tartom helyesnek, hogy e bürók íróasztalairól egyenesen ide jöjjenek a törvényjavaslatok. Menjenek előbb ezek szaktanácskozmányok elé, szóljon előbb hozzá az egész szakértő, esetleg nem szakértő közvélemény, és ha azok ily módon meg vannak érlelve, akkor van helyén, hogy a törvény-

Digitized by Google

hozás foglalkozzék velük. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ezzel, t. ház, a főbb kérdésekre kiterjeszkedtem, s zárom beszédemet. *(Halljuk! Halljuk!)* Egyik képviselő úr azt mondotta, hogy a magyar kultúra ügyének egy perczig sem szabad stagnálnia. Ezt érzem és tudom, mert a stagnáczió azonnal visszaesést jelent. És épen azért, t. ház, mert én ezt tudtam és tudom, ennélfogva arra a kérdésre nézve, a melyet teljesen érettnek tartottam, úgyszólván hivatalbalépésem napján megtettem az intézkedést, értem a népoktatási törvény reviziója munkábavételét. És ez a háznak úgyszólván osztatlan helyeslésével találkozott, és én bízom abban és remélem, hogy az előkészítő munkálatokat ha nem is gyorsan, de mindenesetre oly időben és oly alakban fogom a közvélemény elé bocsáthatni, hogy azok közhelyesléssel is fognak találkozni; mert — ismétlem — nem hatalmi szempontok azok, melyek miatt ezen kérdést előtérbe állítom, hanem tisztán didaktikai és adminisztrativ szempontok. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Én, t. ház, merész kisérletekbe és vakmerő újításokba bocsátkozni nem fogok, hanem azt tudom, hogy a magyar kultúra ügyének minden ágában a fokozatos fejlődés útján fogok haladni, és erre nézve egyelőre csak az szolgáljon biztosításul, hogy én tudom, mivel tartozom e felelősségteljes állásban hazámnak, nemzetemnek, és e nemzet legféltékenyebben őrzött kincsének: a magyar kultúra ügyének. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Kovács Albert képviselő úr személyes kérdésben kiván szólani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Kovács Albert: T. ház! Főkép szavaim értelmének helyreállítása czímén és igen kis részben személyes ügyben vagyok bátor a t. háztól egy pár perczre szót kérni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. miniszter úr felolvasta egyik régibb nyilatkozatomat, melyet gróf Csáky Albin programmbeszédének elmondása alkalmával tettem és olyanformán tüntette fel a dolgot, mintha most az ellenkezőjét mondottam volna.

T. képviselőház, én a miniszter úr programmbeszédjével szemben, sem azt, hogy az igen általános, sem azt, hogy az igen részletes, szóval sem érintettem; bátor vagyok tehát kérdezni a t. miniszter úrtól, *(Halljuk!)* minő jogon czitált engemet saját magammal szemben? Hiszen igenis voltak ebben a képviselőházban némelyek, a kik arról az oldalról megtámadták a miniszter úr beszédét, a mely oldalról védelmezték. Én azok közé nem tartoztam, e szerint tehát saját magamnak velem szemben való idézése a t. miniszter úr részéről teljesen igazságtalan. De a t. miniszter úr alkalmasint szükségét érezte annak, hogy az én beszédemre valamit mondjon, és ha egyebet nem tudott mondani, mint ezt, hát ez valóban nem sok.

A másik az internátus kérdése. A t. miniszter úr az angolokat idézi velem szemben, mint a kik az internátusnak igen kedvelői.

Igaz, t. ház, hogy sehol az internátusokat olyan nagyon nem kedvelik, mint épen Angliában; de nem volt szükséges ezt velem szemben idézni, mert én ezen alkalommal az internátusokat sem meg nem támadtam, sem meg nem védelmeztem. Megtámadtam a miniszter úrnak azon nézetét, mintha az internátus volna azon eszköz, a mely által az ifjaknak a nagyobb társadalmi műveltséget meg lehet adni. Ha ezt megírom az angoloknak, ők igenis ezen esetben nekem fognak igazat adni, és nem a miniszter úrnak. Az angolok kedvelik az internátust, de nem ismerik félre annak hátrányait és ezek mérséklésére rendkívüli eszközöket alkalmaznak, de az angolok többre becsülték az előnyöket; a melyekkel az internátusok kétségtelenül birnak, mint a mennyire féltek azon hátrányoktól, a melyek azokkal együtt járnak. Az angol művelt embert nem is tekinti senki a társadalmi műveltség mintaképének; inkább nyersnek és szegletesnek mondják az angol embert, de az angol tetszik magának ebben a szerepben. Nekem tehát teljesen jogom volt azt mondani a t. miniszter úrral szemben, hogy az internátust felállítja-e vagy nem, az nem kérdés most, de ha abból a czélból állítja fel, hogy az ifjaknak a társadalmi műveltségben, rutinban és csiszoltságban nagyobb előnyöket nyújtson, akkor az internátusok természetével nincsen tisztában és ezt az állításomat most is ismétlem. *(Helyeslés balfelől.)*

Elnök: Öt perczre felfüggesztem az ülést.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést megnyitom.

Molnár Antal jegyző: Drakulics Pál!

Drakulics Pál: T. képviselőház! Azon t. képviselőtársaim, kik a ma előttünk fekvő költségvetéshez hozzászólottak, elég tüzetesen és behatóan foglalkoztak mindama kérdésekkel, a melyek ezen tárcza keretébe tartoznak. Részletesen, tüzetesen vitatták meg, kellő szakismeretekkel mindezeket, és részemről szerénytelenségnek tartanám, ha ezen felszólalások után a tanügyi kérdésekhez hozzászólanék, mivel sem pedagóg nem vagyok, sem a tanügygyel behatóan nem foglalkoztam. Az egyházpolitika terére sem akarok lépni, általában nem akarom ezen kérdéseket újból feszegetni. Hiszen ezek eléggé meg lettek vitatva az alkalommal, a midőn az egyházpolitikai reformokat czélzó

Digitized by Google

törvényjavaslatok itt tárgyaltattak; meg lettek vitatva nemcsak itt a házban, hanem az egész országban, minden alkotmányilag megengedett, sőt sajnos, gyakran meg nem engedett úton és módon.

Elég izgalmat is szült ez, eléggé dúlta fel az ország lakosságának békéjét és én épen azért nem tartom czélszerűnek azt, hogy ezen izgalom fokoztassék és ébrentartassék.

A mint ezekből láthatják, teljesen azon az álláspontón állok, melyen az imént előttem szólott t. képviselőtársam, Dégen Gusztáv úr, a ki azt mondta, hogy ő az egyházpolitika terén a »pax«-ot óhajtja. Én is a »pax« barátja vagyok, de mégis különbség van közöttünk. Ő azt véli, hogy itt a pax elérhető lesz az által, hogy a mint az igen t. miniszterelnök úr és a t. kultuszminiszter úr programmukban kifejezték, hogy reményük van, mely szerint az általuk követendő eljárás útján sikerülend a még hátralévő két törvényjavaslatot a főrendiházban keresztülvinni s ezzel ezen kérdések szuperálva lesznek. Hát, t. ház, hogy tudhassuk azt, hogy ez elérhető lesz-e, ahhoz ismernünk kellene az álláspontot, melyet úgy a t. miniszterelnök úr, mint a t. kultuszminiszter úr elfoglalnak, s a melynek alapján a kompromisszumot a főrendiházzal létesíthetni gondolják. Úgyde ezt sem a t. miniszterelnök úr, még kevésbbé a t. közoktatásügyi miniszter úr nem fejtették ki, annak daczára, hogy a t. kultuszminiszter úr háromszor is nyilatkozott e kérdésben. Sőt midőn második nyilatkozatában azt mondta, hogy első ízben világosan megjelölte az álláspontot, olyasmit hangoztatott, hogy a szavakhoz nem ragaszkodik, de az elveket okvetlen fentartani kívánja. Kérdem a t. miniszter urat, vajjon azt képzeli-e, hogy a főrendiház, mely határozottan állást foglalt az ellen, hogy a felekezetnélküliséget és a kereszténységnek zsidó hitre való áttérését törvénybe iktatni nem engedi, mondom, képzeli-e a t. miniszter úr, hogy ha ezt más szavakkal, esetleg kétértelmű szövegezéssel fogják a törvényjavaslatban kifejezni, a mit aztán interpretálni kellene, természetesen így és úgy, a mint már Perczel Dezső belügyminiszter úr az interpretáczió terére lépett, ismétlem, képzelheti-e t. miniszter úr, hogy ezzel a főrendiház magát félrevezettetni engedi? Én nem képzelem. A t. miniszter úr nem fejtette ki egész világosan álláspontját és így nem tudom, hogy ezúttal elérhető lesz-e a pax. A t. miniszter úr mai felszólalásában pedig azt mondta: már két ízben elég világosan nyilatkoztam, miután nem értettek meg, most fogok egészen világosan nyilatkozni. Én ekkor azt hittem, most már előáll tervével; de mit mondott? Azt mondta: én csak addig engedem ezt a törvényt megváltoztatni, a meddig azt a volt igazságügyi és vallásügyi miniszter urak, a kik a törvényjavaslatot konczipiálták, azt megengedik. De hogy ez a »meddig, mi« nem tudjuk. Eszembe jut itt egy zombori városi tanácsnoknak az esete, a ki az egyik tanácsülésben elaludt s midőn felébresztették és kérdezték tőle, hogy mi az ő véleménye az akkor tárgyalt ügyben? hirtelenében, mert rendesen egy másik tanácsnoktársa véleményét szokta osztani, azt felelte, hogy az én véleményem ugyanaz, a mi N. N. kollégámé. De véletlenül ugyanakkor ez a kolléga semminemű véleményt nem mondott. Épen ilyen a t. miniszter úr mai felszólalásában adott magyarázat, hogy tudniillik meddig szándékozik elmenni a főrendiházban még tárgyalásra váró törvényjavaslat szövegének megváltoztatásában.

De továbbá, daczára annak, hogy én is a »pax« embere vagyok, azt hiszem, hogy a t. túloldalnak ezen a téren követett eljárása mindenre inkább alkalmas, mint arra, hogy ez a »pax« létrejöjjön, akár itt a parlamentben, akár az országban. Mindjárt megmondom röviden, hogy miért nem alkalmas. Az előttem szólt t. képviselőtársam, Márkus József t. képviselő úr már rámutatott arra a teljesen alaptalan és indokolatlan vádaskodásra, melyet a szabadelvű pártnak egy különben igen tekintélyes tagja ellenünk intézett azzal, hogy elvtelenséggel vádolt bennünket, azt mondván, hogy az elveket, melyeket felhozunk a parlamentben és megvalósíttatni kivánunk, mikor azok effektuálás végett törvényjavaslat alakjában ide kerülnek, cserben hagyjuk és önök ellen állást foglalunk. Ki is fejtette azon differencziát, mely az egyházpolitika terén általunk megvalósítani kivánt és az önök által törvénybe iktatott reformok között van és erre nem akarok mással felelni, mint azzal, a mivel igen tisztelt barátom és pártelnököm, Horánszky Nándor képviselő úr, a ki röviden megjegyezte: »a kést kétféleképen lehet használni: okosan és másféleképen«. Igaz, hogy a mily hasznos és szükséges házi eszköz a kés a felnőtt ember kezében, époly veszedelmes játékszer a gyermekek kezében. Mi, igen, mindig akartuk és most is akarjuk a reformok azon részét, a melyek szükségesek az állam fáján felbúrjánzott és annak fejlődését gátló, egészségtelen kinövéseinek lenyesegetéséhez. De önök mit tettek? Önök az egészségesekhez is nyúltak, önök nemcsak azokat akarják lemetszeni, a melyek feleslegesek és ártalmasak, hanem az egészséges ágakat is, sőt a kést azok ellen is fordították, a kik önöket figyelmeztették, hogy ez nem helyes. Ez mutatja, hogy intencziójuk nem volt komoly, hanem játék, hogy csak hatalmi érdekek istápolására hozták fel s

Digitized by Google

most is mindenben csak arra törekszenek. Vagy talán azzal akarják az ország békéjét helyreállítani, mi a bonyhádi választókerületben történik, a hol olyan igaztalanságot, olyan égbekiáltó törvénytelenséget követnek el, épen annak megválasztása érdekében, a ki arra volna hívatva, hogy a választások tisztasága felett őrködjék? *(Zajos helyeslés a baloldalon.)* Hallottam sok törvénytelenséget a választások alkalmával, de azt még nem hallottam, hogy az ellenzéki embereknek nem akarták kiadni a választási névlajstromot, holott ezt kötelesség kiadni. S ez történik ott, a hol a belügyminiszter megválasztásáról van szó. Az, a ki a rend helyreállítására van hivatva, a főszolgabíró maga zavarta meg a rendet, ő egy védtelen gyermeket lerántott lováról, sőt taposta; ilyen eljárással akarják a rendet helyreállítani, és ilyen eljárással kívánják, hogy önök irányában békülékeny szellemmel viseltessünk? Mi sem vagyunk férgek és nem engedjük elgázoltatni magunkat, akármilyen hatalom álljon az önök háta mögött. *(Élénk tetszés a baloldalon.)*

De nem ezzel a dologgal akarok foglalkozni, mert egy specziális ok ez, a mely engem felszólalásra késztet, tudniillik a görög-keleti szerb egyház autonómiájának kérdése. A t. miniszter úr, mikor székfoglaló-beszédjét tartotta, sok mindenről emlékezett meg, majd minden dologról emlékezett meg, a mi tárczájának köréhez tartozik, s mintegy programmját adta jövendőbeli miniszteri működésének. Hogy eme vállalkozása mennyiben sikerült, annak kritikájába nem bocsátkozom; mert az eléggé megvitattatott. Én csak egyet nélkülöztem ebben a programmban, és pedig azt, hogy a miniszter úr épenséggel nem nyilatkozott a görög-keleti egyházak autonómiájának kérdéséről.

T. ház, Miután a görög-keleti egyházak autonómiája törvénybe van iktatva, törvényileg biztosítva és szabályozva van, s minthogy legalább tudtommal egy oldalról sem czélozzák eme törvénynek a megváltoztatását, akár az autonómiának megszorításával, akár annak kibővítésével, s így az autonómia kérdése nem is aktuális: érthetőnek találnám, hogy a miniszter úr erre nem terjesztette ki figyelmét. Érthetőnek találnám, ha e törvény meg is tartatnék, és ha e részben panaszok föl nem merülnének. De mit látunk? Azt, hogy a kormány úgy tesz, mintha nem is volna a törvényről tudomása, mert évek sora óta nemcsak meg nem tartja azt, hanem egyenesen az ellenkezőjét veszi a törvény rendeleteinek, a nélkül, hogy emez eljárását, akár az állam érdeke, akár bármely fontosabb közérdek kívánatossá tenné. Sőt ellenkezőleg, épen a közművelődés érdekeivel ellenkezik, hogy a kormány, meg nem engedvén a kongresszus egybehívását, útját állja annak, hogy az egyházi hatóságok czélirányosabban szerveztessenek, és a felekezeti iskolák a kor szelleméhez képest fejlesztessenek. Ennek bizonyítására felolvasom az 1868:IX. törvényczikk 3. §-át, mely így hangzik: »A fennevezett két metropoliának hívei (tudniillik a románnak és szerbnek hívei) jogosítva vannak egyházi, iskolai és ezekre vonatkozó alapítványi ügyeiket, az ország törvényeinek korlátai között, külön-külön és az illető metropoliták által ő Felségének teendő előleges bejelentés mellett időszakonkint egybehívandó egyházi gyülekezeteikben (kongresszusaikban) önállóan intézni, rendezni, és ezen kongresszusokon alkotandó és ő Felsége által jóváhagyandó szabályok értelmében saját közegeik útján önállóan kezelni és igazgatni.«

És a törvény eme világos rendelkezéseivel szemben mit látunk? Nem akarom a régi autonomikus sérelmek hosszú lánczolatának felsorolásával a t. házat úntatni, sőt ellenkezőleg, fátyolt akarok rájok vetni s iparkodom őket a feledékenységnek átadni. Csak arról akarok szólani, hogy a legújabb időben mily eljárást követett a most lelépett kormány. A 80-as években kongresszus egyáltalán nem volt összehíva. Ez az akkori kormányok mentségére arra a konfliktusra vezethető vissza, mely Angyelics German patriarcha és a főpapság között egyrészről, és a világiak és a világi alpapság között másrészről tört ki, a tisztán az egyházi szervezetre vonatkozó kérdések megoldásának módja körül. Ezért az akkori kormányt felelősségre nem vonom, mert itt ugyanannyi hibája volt az akkori patriarchának, ki maga sem akarta a kongresszust összehívni. Halála után összehívatott a kongresszus a patriárcha-választás czéljából. Ez az aktus kizárólag a kongresszus elé tartozván, ezért lett a kongresszus összehíva.

Ez összehívatott 1890. évi április hó elején, mihelyt azonban a patriárcha megválasztatott és installáltatott, májusban a kongresszus el is napoltatott. Azonban csak rövid időre, és csak azért, hogy tárgyalandó javaslatait, hogy a képviselők idejét túlságosan igénybe ne vegye, egy bizottság által előkészíttesse s a kongresszus elé terjesztesse. E bizottság meg is választatott, és a kongresszust elnapolták. Elnapoltatott tavaszig azért, mert a kongresszust, a szervezeti szabályok értelmében, melyek az általam előbb idézett törvények alapján megalkottattak és ő Felsége által szentesíttettek, tehát törvény erejével birnak, minden évben a húsvét és pünkösd közti napokban kell összehívni, és ez a szükséghez képest hosszabb-rövidebb ideig tanácskozik. Daczára ennek a rendelkezésnek, s daczára annak, hogy igen sok tárgyalandó kérdés volt, a kongresszus tavaszra

Digitized by Google

nem lett összehíva, azaz a kormány nem adta meg az engedélyt az összehívásra, azt megtagadta, nem akarta az összehívást ő Felségének bejelenteni, s így azt nem lehetett összehívni. Tehát csak ez volt az az akadály, mely miatt össze nem hívatott. Végre 1892. évi novemberben, tehát csak két és fél évvel utána összeült a kongresszus, *(Halljuk! Halljuk!)* egy pár szabályzatot alkotott, de csakhamar el lett napolva, mert némely kérdésekben — nem akarom a t. házat azzal úntatni, hogy melyek azok — nem tudott a kongresszus többsége a papsággal megegyezésre jutni. De mi történt azután? Azóta elmúlt ismét több, mint két esztendő. Az akkor alkotott szabályzatok felterjesztettek a kormányhoz, és a mai napig sem lettek visszaküldve, azok sorsáról senkisem tud semmit.

Most megmondom, hogy melyek azok a szabályzatok. Egyrészről, hogy dokumentáljam azt, hogy azoknak elintézése felette szükséges és sürgős, másrészről, hogy olyanok, a melyek semminemű állami és közérdekkel ellentétben nem állanak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az első ugyanis volt a fő- és alpapság javadalmazásának a szabályozása. Azt hiszem, hogy ennek szabályozása miután az állam segélyezése nélkül történik, semminemű állami érdekkel összeütközésbe nem jöhet. A másik az egyházi hatóságok tisztviselőinek, a felekezeti összes nép-, valamint középiskolák tanítóinak, illetve tanárainak és azok özvegyeinek és árváinak nyugdíjazása, a harmadik pedig a papok özvegyeinek és árváinak ellátásáról intézkedik. Ez a három szabályzat olyan, hogy abszolute nem képzelhető az a közérdek, a melynek megóvása végett a kormánynak megfontolás tárgyává kellene tenni e szabályzatok jóváhagyását. Daczára annak, hogy több, mint két év telt el azóta, még mindig a miniszteriumban feküsznek, azokhoz nem nyúl senki, a közben az azóta elaggott tanárok s ezek özvegyei kolduskenyérre jutnak. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* A negyedik, az iskolák szervezésére vonatkozik. Én nem tudom, hogy van-e a t. kormánynak, s főleg a jelenlegi vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak erről tudomása, de azt tartom, hogy ha a szabályzat esetleg olyan, hogy az az államérdekkel vagy a közérdekkel bármi tekintetben összeütközik, ennek nem az az útja és módja, hogy évek hoszú során át a fiókban tartassék, *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* hanem meg kell mondani, mi kifogás van ellene, és ha törvénybe vagy az állam érdekébe ütközik, — tessék megmondani, melyek a módosítandó passzusok, és miképen kívánja a módosításokat eszközölni, — de ne tessék a miniszterium bürófiókjaiban hevertetni. A kormány az 1875-iki és 1879-iki kongresszus által felterjesztett javaslatokat több mint tíz évig tartotta magánál, és csak akkor küldte vissza minden indokolás nélkül. Bocsánatot kérek, ki tud átdolgozni valamely alkotott szabályzatot, ha nem tétetnek meg a nehézmények? Ez lehetetlen. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* A kormánynak egyrészről ez az eljárása, másrészről pedig az, hogy mindég akadékoskodik s a kongresszust összehívni nem engedi, mert most is úgy a kongresszusi választmány, mint a patriarcha többszöri sürgetés daczára sem engedte a kongresszust összehívni, pedig ezek a kérdések és ezenfelül még számos, szintén sürgősen rendezendő, kérdés várja megoldását; mint mondám ez az eljárás az autonómiánkat biztosító törvénynek legflagransabb megsértését képezi. Én nem csodálkozom, hogy az a kormány, mely az egyházpolitikai javaslatokat konczipiálta, az egyházak érdekeivel abszolute nem törődik, azok jogait, integritását nem védelmezi, sőt sérteni engedi, de nem értem azt, hogy Magyarországnak alkotmányos kormánya a törvény világos rendelkezését nem respektálja és a törvényt lábbal tiporja. Nem érteném ezt, ha nem láttam volna, hogy a túloldal kebeléből kikerült kormányok ezt más téren is megcselekedték, és a törvény rendelkezésével nem törődtek. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Csak az a különbség, hogy más téren belátják azok, a kiket az érint, hogy egyedül a hatalmi érdekek azok, melyek erre késztetik, ezen a téren pedig az illető nemzetiségek, kiknek sérelmét ez képezi, ezt annak imputálják, hogy a magyar elem el akarja nyomni, ki akarja pusztítani őket; ez az eljárás tehát a nemzetiségi politika tekintetében is igen veszélyes. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Különösen a mizerabilis közigazgatás, a csigalassúságú és minden jogbiztonságot nélkülöző igazságszolgáltatás mellett, most az új egyházpolitikai reformok törvénybe iktatása után; talán ezzel akarják Önök a nemzetiségeket a magyar nemzeti állameszmének megnyerni, és az izgatás útját állani, hogy az egyházi autonómiát is lábbal tiporják? *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

A kik azt hiszik, hogy így fogják elérni a czélt, nagyon csalatkoznak. Ez az ellenkezőjét fogja szülni, s nagyon félek, t. ház, hogy ez az eljárás, ezen folytonos sérelmek még a legjobb hazafiakat is el fogja keseríteni, először a magyar kormány ellen, és ha a sérelmek folytonosak és meg nem szűnnek, lassanként el fogják keseríteni minden ellen, a mi magyar, és el fogják őket idegeníteni mindentől, a mi magyar. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)* Ily úton pedig egy egységes magyar nemzeti állam megteremtése és konzolidácziója teljes

Digitized by Google

lehetetlen. *(Élénk helyeslés a bal- szélső baloldalon.)*

Minthogy pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr programmjában ezen autonómikus sérelmekről, a melyekről szupponálnom kell, hogy közoktatásügyi miniszter létére tudomással bir, nem nyilatkozott, nem nyilatkozott arra nézve sem, hogy ő e tekintetben a törvény álláspontjára kíván-e állani, én nemcsak, hogy iránta bizalommal nem viseltetem, de ezen flagrans törvénysértésekkel szemben bármily szívesen szavaznám is meg különben e költségvetést, a közmívelődés érdekében, kijelentem, hogy én a liberális párt kebeléből kikerült kormány miniszterei egyikének sem szavazok meg egy fél krajczárt sem. *(Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.)*

Hock János jegyző: Asbóth János!

Asbóth János: T. ház! Kapcsolatosan azokkal, a mik itt elmondattak, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* a nemzeti kultúrpolitika tekintetében, a mely e vitában napirenden volt, én nem nagy beszédet, csak egy kis históriát akarok elmondani. *(Halljuk! Halljuk!)* Ez a kis história bir a műfaj minden kellékével, igen rövid, csak öt perczig fog tartani, *(Derültség.)* igen mulatságos és igen tanúlságos, mert éles fényt derít arra, hogy Magyarország kormánya Magyarországon hogyan csinál magyar kultúrpolitikát. *(Halljuk! Halljuk!)* E kis história, t. ház, szól egy magyar népiskoláról, összefüggésben a nemzetiségi kérdéssel. Előre kivánom bocsátani, t. ház, hogy a nemzetiségi kérdés természetére nézve szivesen konczedálok mindent. Konczedálom azt, hogy csinálják Bukarestben, a bécsi egyetemen, Gráczban, Párisban, Rómában. De viszont kénytelen vagyok az előttem szólott t. képviselő úrnak a felfogásához csatlakozni, a ki utalt arra, hogy milyen mértékben csinálják még azt egészen más helyen, mert meg vagyok győződve, hogy az idegen izgatás és befolyások nem tudnának eredményt elérni, legalább nem akkorát, ha a nemzetiségi kérdésnek a talaját elő nem készítenék, *(Élénk helyeslés bal- és szélső baloldalon.)* ha a nemzetiségi kérdést nem csinálnák Budán a magyar királyi miniszteriumokban, mint a hogy előkészítik ott a talajt az alföldi szocziálista mozgalmakra. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

T. ház! Nálunk a nép, a szegény ember egy példátlan kizsákmányolási rendszernek van védtelenül áldozatúl odadobva. Három komponense van ennek a kizsákmányolási rendszernek. Az egyik, t. ház, egy kortes adminisztráczió, a mely mindent alárendel és mindent feláldoz a kortes-szempontoknak, és azzal, a mi a kortes-szempontból tekintetbe nem jő, alig törődik. A másik komponense ennek a kizsákmányolási rendszernek, t. ház, egy zsaroló és igazságtalan adórendszer. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső balon.)* A harmadik pedig, t. ház, a közvetítő kufárok, uzsorások és üzérek sáskaserege. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Sehol a világon, t. ház, az egyszerű ember, a szegény nép oly védtelenül nincs odadobva ezen kizsákmányolásnak, mint nálunk; sehol Európában, — mert a czivilizált országokról nem is beszélek, — a hol már régóta messzemenő védelmi rendszerről gondoskodtak az ebből eredő veszélyek ellen, de meg vagyok győződve, hogy ebben a kombináczióban és komplikáczióban még Oroszországban és Törökországban sincsenek hátrább.

T. ház! Az 1848-iki törvényhozás kimondotta a közteherviselés egyenlőségét. Hová lett ezen egyenlő teherviselés? Kongó frázis, üres mesebeszéd. Mindenki látja a milliókat, melyek messzemenő adókedvezményekben, vagy épen adómentességben részesülnek; mindenki tudja, hogy az az ember, a ki munkájából él, ha összeszámítja egyenes-, pót-, közvetett adóit, az év egy nagy részének munkáját adójának megkeresésére fordítja. *(Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)*

Azt mondják, t. ház, hogy az 1848-iki törvényhozás befogadta a népet az alkotmány sánczaiba. Kongó frázis, mesebeszéd! *(Derültség jobbfelől.)* Magyarországon még mindig csak 800.000 emberre szorítkozik a választói jog *(Igaz! Úgy van! a baloldalon. Ellenmondás a jobboldalon.)*

Évekkel ezelőtt s azóta ismételve bátor voltam felhivni a t. ház figyelmét arra, *(Zaj jobbról.)* kérem a t. képviselő urakat, és különösen Pulszky képviselő urat ott a túloldalon, méltóztassanak a dolgot figyelmükre méltatni. Évekkel ezelőtt és ismételve felhivtam a t. ház figyelmét arra, hogy akkor, a mikor a czivilizált országok mind vagy behozták, vagy legalább megközelítették az általános szavazati jogot, — a nélkül, hogy én erre az álláspontra helyezkedném, — mi siváran és ridegen nem maradhatunk meg azon állásponton a politikai jogok gyakorlása tekintetében, a melyen vagyunk, hogy a haladó kor igényeit mereven és hidegen visszautasítsuk. *(Zaj. Derültség jobbfelől.)* Nagy örömömre szolgált, hogy azt, a mit én évekkel ezelőtt azon padokról sürgettem, a múlt években a belügyminiszter úr is hangoztatta, és akkor az eszme kezdett ott annyira népszerű lenni, hogy Pulszky Ágost t. képviselőtársam is konstatálta, hogy elérkezett az idő a szavazati jog kiterjesztésére.

Pulszky Ágost: Tavaly egy szót sem szóltam erről!

Digitized by Google

Asbóth János: A belügyi budget, vagy pedig az országgyűlés költségvetésének egyik tárgyalása alkalmával mondotta azon jeles beszédét, melyet figyelmébe ajánlok a t. háznak, és ha ő elfelejtette, különösen neki. *(Derültség balfelől.)*

T. ház! A hol a nép magyar, ott természetesen mindennek a hatása nem vezetett oda, hogy abból nemzetiségi mozgalom fejlődjék, ottan az agrár-szocziálizmusra vezetett; de ott, a hol a nép nem magyar, megtermékenyítette a talajt a nemzetiségi mozgalmakra. *(Igaz! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)* T. ház! Azáltal, hogy nálunk meg van hamisítva a parlamentárizmus, azáltal, hogy feje tetejére van állítva a parlamentárizmus, mely kétségkívül párturalom, a mely azonban korrektivumát találja abban, hogy az uralomban és kormányzásban a pártok váltakozzanak . . .

Gr. Szápáry László: Helyes! *(Élénk derültség jobbfelől.)*

Asbóth János: . . . E helyett azt látjuk, t. ház, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy a t. többség mindent feláldoz és mindent alárendel annak, hogy évtizedről évtizedre prolongálja hatalmának kizárólagosságát. Ez által, t. ház, oda fajúlt nálunk a pártharcz, hogy elveszítette a kontaktust és a rezonanczát a népben, hogy azokat a konvenczializmusokat és fikcziókat, melyek körül az nagyrészt mozog, megúnta a választó közönség, mert azok iránt vagy egyáltalán sohasem birt érdeklődni, vagy ha birt, akkor kiábrándúlt, mert meggyőződött arról, hogy abból semmi haszna, annak semmi köszönete nincsen.

A nemzetiségi kérdést illetőleg az én meggyőződésem az, hogy annak megoldására csak egy út van: fokozni, minden lehető eszközzel emelni azt a természetes attraktiv erőt, melylyel a haza fogalma és az egy ezredév óta közösen eltöltött történelem tradicziói birnak. Ezt a természetes erőt fokozni minden lehető módon, és elkerülni kell mindazt, a mi azt a természetes attrakcziót megakaszthatja, a mi ezen természetes hatással szemben felkelti az ellenhatást; mellőzni kell minden erőszakos belenyúlást, mely csak ellenszenvet és ellenállást provokál. *(Helyeslés balfelől.)*

És, t. ház, az a politika, melyet eddig Budáról csináltak, és melynek folytatóiként vallják magukat a mostani t. miniszter urak, mindent elmulasztott, hogy ezen természetes, attraktiv erő érvényesüljön és fokoztassék; és mindent elkövetett, hogy annak hatása megakasztassék. Ezt kivánja egy konkrét adattal illusztrálni az én kis históriám. *(Halljuk! Halljuk!)*

Krassó-Szörény vármegye déli részében tiszta oláh és részben szerb nép közt van egy kis magyar község, Udvarszállás a neve, a hazafias Bissingen grófok telepítették oda. A viszony az ottani nép és a magyar szomszédok között jó, mert azon népben mindig megvolt a magyar hazához való ragaszkodás, talán épen azért, mert a határszélen lakik, és mikor Istenben boldogúlt atyám V. Ferdinánd király parancsára ott a magyar határt védte Knyizsanyin betörő csapatai ellen, a románoknál is nemcsak élénk rokonszenvet, de tettleges támogatást is talált. Azok bizonyos jólétben élnek az igen kedvező talaj folytán, és miután ott a tisztviselők emberségesen bánnak velük, a hazaellenes izgatás ott tért foglalni nem tudott, sőt a vagyonosabb román parasztok elküldik fiaikat Kecskemétre és Szegedre, hogy tanúljanak magyarúl, a szegényebbek pedig, miután a költségeket el nem viselhetik, elküldték gyermekeiket Udvarszállásra a magyar iskolába, hogy ott magyarúl tanúljanak.

Igaz, hogy ezen iskola primitiv és szegény volt. A községnek fizetnie kell a részlettörlesztéseket és rendes iskolát nem tarthatott fenn; de az uraság adott nekik telket, segítette az épület felállítását és egy becsületes ácsmester vállalkozott arra, hogy majd ő lesz az iskolamester; és így létezett ez az iskola, a melynek legalább megvolt az az előnye, hogy ott a román szomszédok is taníttathatták fiaikat. De ez a becsületes ácsmester kidőlt, s azóta, a mint nekem Virág uram, a bíró panaszolta, régóta folyamodnak ők a tanfelügyelő s a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, mondván, hogy mert ők szegények, maguk nem tudnak iskolát felállítani; minek az lett, — mint mondá — a következménye, hogy eddig ide jöttek az oláhok magyarúl tanúlni; most pedig, uram, ha nem akarjuk, hogy fiaink úgy nőjjenek fel, mint a barmok, kénytelenek vagyunk őket elküldeni oláh iskolába. *(Mozgás.)* Ez, t. ház, igen jelentéktelen kis dolog, de mégis jellemző; *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* pedig az ilyen csekély dolgok kultiválásából áll a valódi magyar kultúrpolitika. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* Távol áll tőlem, t. ház, hogy a t. miniszter úr ellen e miatt vádat emeljek, mert hiszen ő nem tehet erről, ő csak most vette át az ügyek vezetését; de nagyon ajánlom, hogy ezzel az ügygyel foglalkozzék és figyelmére méltassa. Nagynevű elődeit sem vádolom. »Inter arma silent musae.« Ők nem foglalkozhattak a magyar iskola szervezésével, mert nagyobb, dicsőbb, magasztosabb ügygyel voltak elfoglalva: szervezniök kellett a vallásháborút! *(Úgy van! a baloldalon. Derültség a jobboldalon.)*

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincsen feljegyezve; kiván-e valaki még szólani? Senki

Digitized by Google

sem. Miután senkisem kíván szólani, a vitát bezárom.

Következik a szavazás. Szavazásra fel van tévè a központi igazgatás első címének első tétele alatt a személyi járandóságokra előirányzott 291.081 forint.

Megszavazza-e a t. ház ezt az összeget: igen vagy nem? *(Igen!)*

Kérem azon képviselő urakat, a kik megszavazzák, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)*

A ház többsége megszavazza, s ezzel a napirend ki lévén merítve, a legközelebbi ülés ideje és napirendje meg lévén állapítva, az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 50 perczkor.)

421. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi február hó 1-én, pénteken,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvények bemutatása. — Elintézetlen interpellácziók jegyzékének bemutatása. — Költségvetés 1895-re, részletes tárgyalás (vallás- és közoktatásügyi tárcza) folytatása. — Elnöki jelentés a vallás- és közoktatásügyi miniszter helyettesitőjéről.

A kormány részéről jelen vannak: b. Bánffy Dezső, Perczel Dezső, Dániel Ernő, Wlassics Gyula, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét gr. Esterházy Kálmán jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kívánókat Josipovich Géza, az azok ellen jelentkezőket Hock János jegyző urak fogják jegyezni.

Olvastatik az utóbbi ülés jegyzőkönyve.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző: *(Olvassa a január hó 31-én tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Van valakinek észrevétele? Miután senkinek sincs, a jegyzőkönyv hitelesítve van.

Bemutatom a máramaros-szigeti királyi törvényszék és területéhez tartozó járásbíróságok, valamint a központi ügyészség hivatalszolgáinak és fogházőri személyzetének, Urányi Imre képviselő által beadott kérvényét az 1893. évi IV. törvényczikk reájok vonatkozó részének módosítása iránt.

Bemutatom továbbá Tippman Alajos tiszafüredi lakos kérvényét, melyben aggkorára való tekintettel a reá kivetett egyházi adó megszüntetését kéri.

Ezen kérvények tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a ház kérvényi bizottságának.

Ezenfelül, t. ház, a házszabályok 188. §-a értelmében fel fog olvastatni azon interpellácziók jegyzéke, melyekre még felelet nem adatott.

Perczel Béni jegyző *(olvassa a jegyzéket).*

Elnök: Már most következik a napirend: a vallás- és közoktatási miniszterium 1895. évi költségvetésének (Irom. 716) folytatólagos tárgyalása.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Dologi kiadások 52.800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Összes kiadás 343.881 frt. Bevétel 93.653 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Országos közoktatási tanács. Rendes kiadások: XX. fejezet, 2. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 2. czím. Kiadás. Személyi járandóságok 7.800 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Dologi kiadások 6.800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Összes kiadás 14.600 frt. Bevétel 4.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Tankerületi főigazgatóságok. Rendes kiadások: XX. fejezet, 3. czím. Kiadás. Személyi járandóságok 62.906 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Digitized by Google

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 12.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Együtt 75.406 frt. Népnevelési tanfelügyelőségek. Rendes kiadások: XX. fejezet, 4. czím. Kiadás. Személyi járandóságok 206.825 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 39.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Együtt 245.825 frt. Vizsgálati bizottmányok. Rendes kiadások: XX. fejezet, 5. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 3. czím. Kiadás 15.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 12.200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Budapesti királyi egyetem. Rendes kiadások: XX. fejezet, 6. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 4. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások 791.576 frt.

Fenyvessy Ferencz előadó: T. ház! Kérem e czímnél az átruházási jogot megadni.

Hock János jegyző: Várady Károly! *(Nincs itt!)* Herman Ottó!

Herman Ottó: T. ház! Látom az egész hangúlatból, hogy ma aligha lehet komoly vitát kezdeni. Ha méltóztatnak kívánni, hogy csak úgy leperdűljön a költségvetés, én hajlandó vagyok ennek nem állani útját. *(Halljuk!)*

Midőn az egyetem ügyében mégis felszólalni bátorkodom, nem az indít rá, hogy akár kritikát gyakoroljak, akár dicshimnuszt zengjek a budapesti vagy a kolozsvári egyetemről, hanem fölkérem a t. ház figyelmét arra, hogy, felfogásom szerint, a törvényhozás tartozik a nemzetnek egy kijelentéssel. Midőn annak idején a kormány az ország figyelmét ráfordította a harmadik egyetem ügyére, s erről a legkomolyabb tárgyalásokat folytatta; midőn az erre nézve törvényhozásilag megtartott ánkétnek egyetlen meghivott szakértője sem volt, a ki ne ismerte volna el, hogy a harmadik egyetemre okvetlenül szükség van, midőn a legóvatosabbak is csak kevés esztendőre vélték annak fölállítását elhalaszthatónak, midőn Magyarország városai versenyre keltek és a versenybe illetékes részről senki gátlólag nem lépett közbe: akkor, szerintem, a törvényhozásnak nyilatkoznia kell, vajjon az egész mozgalom komolyan volt-e értve vagy sem?

Beöthy Ákos: A városok részéről komolyan, a kormány részéről nem!

Herman Ottó: T. ház! Egyike a leghivatottabbaknak ez ügyben mindenesetre Berzeviczy Albert t. képviselőtársam, ki a harmadik egyetem kérdéséről és a magyar kultúráról általában csak nem rég tett közzé egy igen alapos tanúlmányt, melyet a vitában már többen érintettek is. Berzeviczy t. képviselőtársam és barátom eszejárása teljesen megfelel az enyémnek. Én is azt vallom, hogy hallgatni a harmadik egyetem felállítását oly megokolással, hogy ha majd a meglevő két egyetem teljesen ki lesz építve, csak ekkor menjünk át a harmadikra, ily okoskodás meg nem állhat. Igen helyesen jegyzi meg Berzeviczy azt, hogy az egyetemek oly intézmények, melyek soha sincsenek és nem is lehetnek készek, mert a tudomány sincs soha készen, s a mint a tudomány halad, kell fejlődniök az intézményeknek, tehát az egyetemeknek is. Én is azt a nézetet vallom, hogy már tekintettel az ügy történeti részére is, határozott nyilatkozatnak kell történnie. S ha egy megjegyzésem van Berzeviczy Albert t. képviselőtársam és barátommal szemben, úgy ez csupán a hely kérdését illeti, a melyre nézve nekem megállapodott nézeteim vannak, a melyeket egész rövidséggel és tömörséggel előadva, ajánlom a t. ház figyelmébe. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! A harmadik egyetem kérdésében a pályázó városok közt legélesebben folyt a verseny Pozsony és Szeged között. Berzeviczy Albert t. barátom akként gondolkozik, hogy Pozsony volna az alkalmas hely az egyetem számára, mig Szegednek talán inkább megfelelne egy műegyetem. Pozsony mellett pedig az érvelés kardinális pontja az, hogy inkább nyújtaná az egyetemi tanároknak azokat a társadalmi viszonyokat és körülményeket, *(Helyeslés jobbfelől.)* a melyek közt a tanárok jól találnák magokat.

T. ház! Nemcsak Pozsony specziális barátai, hanem a mint bizonyos bólingatásokból látom, mások is, abban a felfogásban osztoznak, hogy az illető város társadalmi intézményei, társadalma s annak körülményei döntők arra nézve, hogy egy tanári kar jól helyezkedjék el. De a tapasztalás egészen mást mutat. A ki a német egyetemeket ismeri, az tudja, hogy a német egyetemek tanári kara azokban a városokban, a hol az egyetem van, a város társadalmával rendszerint hadi lábon áll. Sőt ha nem is akarunk kimenni Németországba, *(Halljuk! Halljuk!)* a második egyetem felállítása alkalmával Kolozsvárt sem valami nagy előzékenységgel fogadták a tanári kart, hanem ott is a társadalom körei bizonyos fokig hadi lábra helyezkedtek a tanári karral szemben is. Ez az érvelés tehát, t. ház, nem állhat meg.

Az az egyetem nem is ér egy hajítófát sem,... *(Zaj.)*

Digitized by Google

Elnök: Csendet kérek, t. ház! *(Halljuk! Halljuk!)*

Herman Ottó:... a melynek tanári kara nem tudja maga magának megteremteni azon a ponton, a hol az egyetem felállíttatott, azokat a viszonyokat, a melyek nem az ő társadalmi elhelyezkedésének kellemes voltát teszik első helyre, hanem tudományos feladatának komoly és hathatós megoldását; *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* azt a tanári kart, a mely ebben nem találja kielégítését, tehetik bárhová, az nem fog megfelelni annak a czélnak, a miért egyetemeket állítani akarunk. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Legyen, t. ház, elég ebből ennyi. De van itt egy más kérdés. A pozsonyiak természetesen azt fogják mondani, hogy engem ellenszenv vezet, a mikor Szeged számára és egyátalában a magyar Alföld számára reklamálom az egyetem intézményét. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Nekem ebben, t. ház, megállapodott és megérett nézetem a következő: Az alföldi egyetem hivatva van arra, hogy megadja a magyar kultúrának azt az igazi magyaros zománczot, a melyet ez a kultúra nem nélkülözhet. Ezt a zománczot nem adja meg a magyar kultúrának sem Pozsony, sem maga Budapest, a fő- és székváros. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Ezt a zománczot, ha mi csakugyan intenziv, hatásos szellemben, magyar kultúrát akarunk teremteni, mi nem nélkülözhetjük. Az egyetem tehát már ennélfogva is, eltekintve minden geografiai indokolástól, inkább Szegedre, mint máshová való. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* És ha arról van a szó, hogy egy második műegyetemre is van szükség s hogy azt hová kell elhelyezni: hát tiszta dolog, hogy az nem való a búzatermő vidékekre, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* hol az egész társadalom és az egész törekvés mindig inkább a gazdaság felé fog hajlani, és ennek során egészen másnemű polgári pályák kifejlesztésére. Ezzel szemben a második műegyetem nagyon természetes helye a felföld, hol már az összes viszonyoknál és eredettől fogva is oly intézmények, oly iparágak és oly társadalmi viszonyok fejlődtek ki, melyek inkább kedveznek egy műegyetem felállításának és a műegyetem üdvös kihatásának is. Én azt hiszem, egészen világos és érthető az, hogy egy műegyetemet oda kell állítani, hol vagy technikai vállalatok vannak és technikai irányzat lüktet, vagy pedig a hol már egyenesen erre való intézmények vannak, melyek egy műegyetemmel máris egybevágó irányban működnek. Ha ezt így veszszük, akkor, csekély felfogásom szerint a műegyetemet czélszerűbben és hasznosabban nem lehet máshová helyezni, mint például Selmeczbányára, mert ott egy műegyetem felállításánál már olyan kész katedrákat találunk, melyek egyszersmind a műegyetem katedrái is. Ott van először katedrája a mathematikának, ott van katedrája a mechanikának, a chemiának, az ábrázoló mértannak, a geodesiának, a gépészetnek. Azonkívül ott van a bányászat összes berendezése. Általában a felföldön azok az iparágak, melyek a technikai tudományokból merítik erejöket, el vannak terjedve, és a mi ezen kívül még rendkívül fontos, ott az egész társadalomban valóban történelmi gyökerei vannak a technikai foglalkozás iránti hajlamnak, mert onnan jöttek mindenkor a kohászok, a bányászok, az erdészek és mások. S ha azt kérdik, hogy akkor a selmeczi bányászati és erdészeti akadémiából mit kell csinálni, én azt hiszem, hogy az egész békésen ott maradhat, még pedig szoros kapcsolatban a politechnikummal. Nem is volna ez oly elütő valami, mert e szakok kongruálnak egy műegyetem feladataival; sőt most úgyis az az irányzat és hajlam uralkodik, hogy a bányászatot és erdészetet egyetemekkel kell kapcsolatosan továbbfejleszteni, az úgynevezett Hochschule-féle irányzatban. De a Hochschule-nak azt az irányzatát, mely azután azt mondja, hogy mert egy fővárosban a gyáripar jobban ki van fejlődve, mint másutt, ennélfogva ezeket a szakintézeteket is mind a fővárosba kell áthelyezni, ezt én nem pártolhatom, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* mert ezzel is csak odáig jutnánk, mint egyáltalán a fővárosi egyetemmel, hogy több a tanulóanyag megromlása, mint annak kitünővé válása. Hanem azokon a helyeken, a hol régi időktől fogva a kongruens iparágak: bányászat, kohászat stb., úgyis megvannak, felállítani egy magasabb intézetet, különösen akkor, mikor ott már kész katedrákra is találunk, ez szerintem helyes és első sorban megfontolandó dolog.

Én tehát, t. ház, ha arról van szó, hogy egyetemet és műegyetemet kell felállítani, a mellett vagyok, hogy állíttassék fel az egyetem ott, hol a magyar kultúrának megadhatja az igazi nemzeti zománczot, a melyet nem nélkülözhetünk. És minthogy erre nekünk égető szükségünk van, nem osztozhatom Berzeviczy t. barátom azon nézetében sem, hogy például kifogásolja azt, hogy Debreczenben állíttassék fel egy protestáns egyetem, ebben pedig csupán a geografiai elhelyezésre fekteti érvelését. Állítsanak fel oda protestáns egyetemet, sőt állítsanak fel akár még három helyen is protestáns egyetemet; de ezek legyenek azután igazán magyarok. Mert, t. ház, azt tagadni nem lehet, hogy még mai napig is, ha a kultúrális kihatásokat tanúlmányozzuk Magyarországon, azt fogjuk találni, hogy nagy rétegben, nagy körben nem a fennálló egyetemek-nyújtotta irányzat, nem a fő-

Digitized by Google

városi egyetem-nyújtotta szellem az, a mely áthatja a magyar társadalom zömét értelmileg, hanem még ma is megkülönböztetjük a régi, úgynevezett traktusokat, a debreczeni, a sárospataki, és katholikus szempontból például az egri traktust, a hol tanárok és általában a kultúrával foglalkozók még ma is bizonyos irányban működnek, mely működés igen széles körben és igen intenzive hat ki a társadalomra magára.

De nem akarom a t. ház figyelmét továbbra is igénybe venni, csak egyre kérem még ki, arra, hogy ha már egyszer egy évtizeddel ezelőtt komoly tanácskozást folytattunk, a melybe akkor Magyarország összes illetékes férfiai meg voltak idézve, még pedig parlamenti bizottság elé, a hol ezek komoly beható tanácskozás alapján és úgy nyilatkoztak, hogy elismerik a harmadik egyetem szükségét, akkor ezt a tanácskozást és eredményét a törvényhozásnak így vagy amúgy honorálnia kell, de ezt a dolgot magára hagyni, elodázni és mindig csak pénzügyi szempontokkal állani elé, ez többé nem lehet, az el nem fogadható. Mert ha mi mindenkor és minden alkalommal azt hangoztatjuk, hogy a kultúra a legfőbb, hogy ez, a mint múltkor kifejeztem magamat, sokkal inkább biztosíthatja lételünket az idő folyamán, mint maga a kard és a hatalom, akkor, t. ház, meg kell lennie a kormánynál annak a belátásnak, a mint a képviselőházban megvan az áldozatkészség, hogy a nemzeti kultúrára nézve okvetlen szükséges nemzeti intézményeket a magyar kultúra javára felállítsa.

Ez volt az, t. ház, a mit ebből az ötletből ehhez a czímhez hozzáfűzni óhajtottam. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

Josipovich Géza jegyző: Dégen Gusztáv!

Dégen Gusztáv: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: T. képviselőház! A közoktatásügyi miniszter úr kérelmére Klamarik miniszteri tanácsost, mint a miniszter úr megbizottját bejelentem. *(Helyeslés.)*

Dégen Gusztáv: T. képviselőház! Herman Ottó t. képviselőtársam az egyetem czíménél felszólalt és felszólalása odairányúlt, hogy a létesítendő harmadik egyetem, nézete szerint, hol állíttassék fel. Hivatkozott Berzeviczy Albert képviselőtársamnak itt a házban már több izben dícsérettel említett brosürjére, a melyben kifejti, hogy nézete szerint a harmadik egyetem kérdése miként oldandó meg, s a mely brosürben a harmadik egyetem felállítása helyéül ő Pozsonyt jelöli meg. Herman Ottó t. képviselőtársam más nézetben van, s azt kívánja, hogy a harmadik egyetem az ország más városában helyeztessék el. Ez vitás kérdés, t. ház, Lehet beszélni pro és contra, hogy Pozsony, Debreczen, vagy Szeged-e az a hely, a hol az egyetem felállítandó.

Én ennek a kérdésnek vitatásába ereszkedni nem akarok; hanem én, t. ház, az »egyetemi« tételnél egészen más irányban akarom a t. ház figyelmét fehivni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A budapesti királyi egyetem úgy, mint a kolozsvári egyetem is azon legfelsőbb intézet, mely hivatva van Magyarország közigazgatására s általában igazgatására minden téren növendékeket nevelni. Én a budapesti egyetem működésére akarom a t. ház figyelmét irányítani s rámutatni azon szomorú eredményre, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által rendelkezésünkre bocsátott hivatalos adatok mutatnak. *(Halljuk! Halljuk!)*

E hivatalos kimutatásból kitünik az, hogy a múlt 1893. évben az első és második alapvizsgára hány növendék jelenkezett és hány tette le azokat a budapesti egyetemen. És itt igen szomorú eredménynyel találkozunk. *(Halljuk! Halljuk!)* Igy 884 első alapvizsgára jelenkezett egyén közül 315 megbukott, a második alapvizsgára jelenkezett 478 jelölt közül megbukott 187; az első alapvizsgán megbukott 215 pótvizsgára jelenkezett egyén közül megint megbukott 51, valamint a második alapvizsgánál pótvizsgára jelenkezett 225 egyén közül megbukott 114.

A szigorlatoknál pedig következőleg áll a tétel. *(Halljuk! Halljuk!)* Az első szigorlatra jelentkezett 314 jelölt közül megbukott 112; a második szigorlatra jelenkezett 259 jelölt közül megbukott 106; a harmadik szigorlatra jelentkezet 387 jelölt közül megbukott 133.

Ezeket az adatokat, t. ház, abból a czélból soroltam fel, hogy gondolkozzunk egy kissé fölötte. *(Zaj.)* Én azt hiszem, t. ház, hogy e szomorú adatok felmutatása érdekelni fogja épúgy a t. házat, mint az egyetemi tanúlókat, illetőleg azok szülőit, mivel nem lehet közönyös reájuk nézve, hogy minő eredménynyel végzik tanúlmányaikat azon ifjak, a kik a budapesti egyetemre jöttek tanúlni. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ezekből a szomorú adatokból azt akarom konstatálni, hogy a budapesti egyetemen — a jogi karról beszélek — a jogtudományi tanári kar kellő szigorral kezeli a vizsgákat, és hogy ezen szigorral szemben az egyetemre járó fiatalság kevés kötelességérzettel teljesíti hivatását.

Mi következik ezen adatokból, t. ház? Az, hogy eszközökhöz kell nyúlni, melyek alkalmasabbak arra, hogy más eredményt érjünk el, mint a minőt a hivatalos adatok felmutatnak.

Én, t. ház, erre vonatkozólag abban a né-

Digitized by Google

zetben vagyok, hogy itt egy bizonyos hiány létezik a gimnáziumi oktatás és az egyetemen támasztott követelmények között. Az a fiatal ember, a ki feljő az egyetemekre, úgy a kolozsvárira, mint a budapestire, az érettségi vizsgával nem hoz annyi előkészültséget, annyi qualifikácziót, hogy megfelelhessen az egyetemi követelményeknek. Ebből én oda akarok konkludálni, hogy az oktatásügyi kormány minden eszközt, minden erőt, minden befolyást arra fordítson, hogy az érettségi vizsga magasabb nivón végeztessék el, és ott mondassék el a »vissza«. *(Mozgás a szélső baloldalon.)* Ha Madarász t. képviselőtársam más, praktikusabb és életrevalóbb orvosságot tud ajánlani a közoktatásügyi kormánynak, én leszek az első, ki azt el fogja fogadni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ha az érettségi vizsgát tett fiatal ember oly készültséggel jön fel az egyetemre, a mely nem képesíti őt tanúlmányai folytathatására, ez teljes gazdasági veszteség. Mi ámítjuk az illetőt, a ki idejön az érettségi vizsgálattal azon hiszemben, hogy folytathatni fogja egyetemi tanúlmányait; ámítjuk, mert ime, az eredmény az ellenkezőt mutatja. Én tehát, t. képviselőház, az oktatásügyi kormányt arra hivom fel, hogy — nem mondom, minő eszközökkel, ezeket meg fogja tudni találni — az érettségi vizsga színvonalát emelje, és akkor, véleményem szerint, a budapesti és a kolozsvári egyetemen, a hol aránylag ugyanilyenek a viszonyok, a jövőben egészen másként fognak kinézni az eredmények.

De, t. képviselőház, — s ezt talán nagyobb érdekkel fogja tudomásúl venni Madarász képviselőtársam, — ha nézzük, hogy a budapesti egyetem ifjainak minő százaléka végzi tanúlmányait kitünő eredménynyel, erre nézve is igen szomorú adatokra kell a t. képviselőház figyelmét felhívnom. A tavalyi 584 első éves közűl az első alapvizsgát kitünő sikerrel letette csupán 27; a második alapvizsgálatot 478 jelölt közűl 23, mondd huszonhárom. Az első, második és harmadik szigorlatra jelentkezett 818 jelölt és kitünő sikerrel letette a 818 szigorlatot tevő közt 29, mondd huszonkilencz.

Megjegyzem, hogy azon jelöltek, kik az első, második és harmadik szigorlatokra jelentkeznek, olyanok, a kik már két vizsgálati retortán keresztűlmentek, talán már hárman is, mert ezek letették az első és második alapvizsgálatot, letettek egy államvizsgálatot is, legyen az jogtudományi vagy államtudományi, elég az hozzá, hogy két vizsgálati retortán már keresztűl mentek, és daczára ennek, 818 jelölt közűl csak 28 tette le a specziális szigorlatot kitünően.

Én, t. ház, mint magyar ember és mint olyan szerény tagja a háznak, a ki élete egy részét a tudomány terén töltöttem és a közoktatási ügygyel foglalkoztam, ezt szomorúsággal észlelem; mert azt hiszem, kétségtelen, hogy a magyar fiatalságban elég a képzettség, hogy megvan a magyar emberben a tehetség, csak ezt a tehetséget és képzettséget kellő gyeplővel kell, hogy vezessük és irányítsuk. Engem már az elsőnek elmondott tétel is elszomorít, hogy mennyien buktak meg az első kisérletnél az egyetemen, midőn megkisérlették a tudományt kivenni belőle; de még inkább elszomorít engem az, hogy oly kevés a kitűnő, a mint felmutatott adatokkal igazolni bátor voltam.

Tegnap volt szerencsém a t. háznak az általános vitánál nézetemet előadni, hogy miként óhajtom én a budapesti egyetem jogi karán a létező hiányokat orvosolni; de ezekre az adatokra való tekintettel, melyek már az ottani oktatás eredményét mutatják fel az országnak és a háznak, igen kérem a közoktatásügyi kormányt, méltóztassék odahatni, hogy a kolozsvári és budapesti tudomány-egyetem — és itt csak a jogi karról beszélek — jöjjön és jöhessen azon helyzetbe, hogy a képviselőháznak és az országnak más eredményeket mutasson fel az oktatás terén.

T. ház! A műegyetem adatai be vannak mutatva a képviselőháznak, és a műegyetemi kimutatásban azzal a kifejezéssel is találkoztunk, hogy sajnálattal közli azt, hogy a műegyetemet végzett tanulók nem végzik oly sikerrel tanúlmányaikat, mint ezt a műegyetemi tanári kar maga is óhajtaná. Az adatok azonban a műegyetemen sokkal kedvezőbbek, mint a tudományegyetemen, mert a kimutatás szerint az építészeti szakban, melyben 40 jelölt volt, 36-nak elfogadtatott a szigorlata, a mérnöki karban 223 jelölt közűl 166 képesíttetett, a gépészeti osztályban 100 jelölt közűl 76 képesíttetett, a vegyészeti osztályban pedig kilencz jelölt közűl kilencz nyert képesítést. De a hivatalos kimutatás egyre fektet súlyt és ott mondja el szomorú tapasztalatát. Kiemeli ugyanis azt, hogy az 1893. s 1894. évben azok közűl, kik négy évvel azelőtt, tehát 1889. és 1890-ben beíratkoztak az egyetemre, — tehát ez tulajdonképen a műegyetemi működésnek sommás eredménye, — a kik tehát folytonosan s műegyetemre jártak és bevégezték a négy évet, hogy ezen 218 egyén közűl csakis 63 végezte el sikerrel a műegyetemi tanfolyamot, vagyis a négy éven át járt ifjú közűl csak 30% nyerte el a qualifikácziót, és ebből, ha egy köznapi kifejezéssel szabad élnem, 70% sikertelenűl járta a műegyetemet.

Én, t. ház, e tételek felmutatásánál azon szomorú tapasztalatra jövök, hogy azon ifjak,

Digitized by Google

kik a fővárosba jönnek, hogy itt végezzék magasabb tanúlmányaikat, ezt a czélt el nem érik. De nem azért, mintha a tudomány-egyetemen nem volnának meg a kellő számú és kitünő egyének, igenis, van oly számú tanerő, hogy kevés egyetem van, mely oly mennyiségü és oly kitünő tanárokkal rendelkeznék, mint a budapesti tudomány- és müegyetem. Tehát a hiba nem a tanerőkben, hanem a tanúló ifjúságban van. A magyar tanúló ifjúságot szigorúbban, fegyelmezettebben kell az egyetemen és müegyetemen tartani és a mennyiben látom, hogy a müegyetemi oktatás eredményei, bár nem kielégitők, de mégis jobbak, mint a tudomány-egyeteméi, én odakonkludálok, t. ház, és egy principiumot akarok kiemelni, azt, hogy az én meggyőződésem szerint nagyobb erélylyel és nagyobb fegyelem alatt kellene tartani itt a fővárosban úgy a müegyetemen, mint a magyar tudomány-egyetemen beirt növendékeket.

Ezzel az észrevétellel zárom be felszólalásomat és megszavazom az egyetemi tételt. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Hock János jegyző: Hortoványi József!

Hortoványi József: T. ház! Herman Ottó t. képviselőtársam felemlitette, hogy a harmadik egyetem székhelyéül ő egyedül Szegedet tartja alkalmasnak, a müegyetemet pedig a felvidéken óhajtja elhelyezni.

T. ház! Ha a hely kérdésére nézve vitába akarnék bocsátkozni, utalnék én is Berzeviczy Albert t. képviselőtársam sokszor emlitett brosürjére, a melyben fontos és komoly érvekkel van kimutatva, hogy a harmadik egyetem székhelye csak Pozsony lehet. Én meg vagyok győződve, hogy ha e kérdésben határozni kellene, mindnyájan a mellett volnánk, hogy a harmadik egyetemet csak Pozsonyban lehet elhelyezni. *(Helyeslések. Zaj és ellenmondás a szélső baloldalon.)*

T. ház! Bár az igen t. miniszter úr szintén elismerte a harmadik egyetem szükségességét,.. *(Zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek, t. ház!

Hortoványi József: . . . de nem tartotta első sorban szükségesnek; én azonban, t. ház, igen óhajtanám, hogy ha mindjárt nem is lenne meg a harmadik egyetem, de dönteni kellene mielőbb a hely kérdésében és mondánók ki, hol legyen a harmadik egyetem, hogy legalább vége legyen a városok közötti versengésnek!

A mi magának az egyetemnek költségvetését illeti, t. ház, a nélkül, hogy egyéb részletekbe bocsátkoznám, úgy, mint a tavalyi költségvetés tárgyalása alkalmával kifejtettem, most is kijelentem, hogy az egyetem határozottan katholikus jelleggel bir, tisztán katholikusok alapitották, ez tehát az állami költségvetésbe fel nem vehető. Midőn ennélfogva tiltakozom az ellen, hogy az itt felvétessék, kijelentem, hogy ezt a tételt épen ezen indokból nem fogadom el.

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincsen feljegyezve. Az előadó úr kíván szólani.

Fenyvessy Ferencz előadó: T. képviselőház! E czimnél több képviselőtársam szíves volt felszólalni, köztük különösen Herman Ottó t. képviselőtársam, ki bár azzal kezdte beszédét, hogy kritikát nem akar gyakorolni a törvényhozás felett, mégis bizonyos szemrehányással illette azért, mert ezen házban folyton és folyton hangzik fel a kívánság, a sürgetés egy harmadik egyetem felállítása iránt, s ez a kérdés még sem megy egy lépéssel sem előre.

E tekintetben Herman Ottó t. barátom és képviselőtársamnak teljesen igaza van, de e perczben legalább e helyről nem óhajtanék kiterjeszkedni azon kérdés fejtegetésére, vajjon Magyarországon az egyetemi rendszer, vagy pedig a felsőbb szakiskolák rendszerének meghonosítása volna-e kivánatos. Csak azt konstatálom, hogy tagadhatatlan tény, hogy az egyetemi rendszer ma már az egész világon hódit, Japánban is van már, hogy Amerikában is bámulatos módon vannak felépitve és dotálva az egyetemek; jelenleg is 40 egyeteme van Amerikának, köztük oly óriási gazdag, mint a harmarti, a melynek 722.000 dollár évi jövedelme van, Amerikában magánosok is épitenek egyetemeket. Pár évvel ezelőtt egy dúsgazdag amerikai ember, Leland Stanford, fia emlékére emelt egy egyetemet és 75 millió forintot hagyott mint alaptőkét az egyetem javára.

Ily viszonyok között egy csöppet sem csodálható, t. ház, ha másutt fejlődnek az egyetemek, újak alakúlnak; de Magyarországon, bármennyire is elismerem általában egy harmadik egyetem szükségét, de feltétlen szükségét e perczben nem tudnám elismerni. Mert bár az egyetemi rendszer Magyarországon meg van immár honosítva és uralkodik is, de a t. miniszter úrnak teljesen igaza van és volt abban, hogy nálunk az akadémiák fejlesztéséről sem szabad megfelejtkezni.

A felsőbb szakiskolák rendszerének abszolut helytelenségét nem lehet konstatálni. Daczára annak, hogy például a párisi egyetem volt a bolognai mellett az egyetemek ősanyja, és tudjuk, hogy a múlt században még 22 egyeteme volt Franciaországnak, ma Párisban azonban egyetlen egy egyetem sincs; tudjuk, hogy valamennyi felsőintézet szakiskola; maga a Sorbonne, a Faculté des Lettres, Collège de France, az École normale, az École des Hautes Études stb. mind csak felsőbb szakiskolák, és nem hinném, hogy a felső szakiskolák ezen rendszere ellen érdemes kifogást lehetne tenni.

Digitized by Google

Hazánkban az a helyes felsőbb kultúrpolitika, hogy, mint a t. miniszter úr helyesen mondotta, a meglevő életképes akadémiákat fejleszszük, esetleg úgynevezett csonka egyetemekké alakítsuk. Ez sem új idea, hiszen Helfy t. képviselőtársam a megmondhatója, hogy Olaszországban akárhány csonka egyetem van. Siennában csupán a jogi és orvosi fakultás van meg, Machertában szintén csakis az orvosi és jogi fakultás, úgyszintén Modenában is. Van Olaszországban négy magánegyetem, azok közül három csak kisebb, csonka egyetem. Ez sem volna helytelen, sőt inkább nagyon is helyeselhető politika, ha a meglévő életképes akadémiák, kisebb egyetemekké fejlesztetnének. De, t. ház, ma, a mikor még nemcsak kiépítve nincs a két egyetem, — a mint Berzeviczy t. képviselőtársam nagytudományú munkájában megjegyezte, — de még felépítve sincs; a mikor, mint azt a múltkori budgetvita alkalmával előhozni bátor voltam, az orvosi fakultásnál is temérdek a hiány és a kiadások iránti szükséglet, a mikor megtevém az összehasonlítást a lipcsei, berlini és bécsi orvosi fakultás között, kimutattam, hogy nálunk mily szegényesen van dotálva minden az egyetemnél.

Ha a kolozsvári egyetemen is tömérdek a szükséglet, melyet nem birunk, nem tudunk kielégíteni, akkor a harmadik egyetemnek feltétlen sürgősségét nem tudom elismerni.

A mi pedig a helyet illeti, abba előadói minőségben nem bocsátkozom bele, ha tudniillik a törvényhozás csakugyan szükségességét látná a harmadik egyetem felállításának, hogy az Pozsonyban legyen-e, vagy Szegeden, vagy másutt; elvégre attól félek, hogy úgy járunk, mint a királyi táblákkal, hogy valahány város van, mely érzi, hogy az egyetem jó lenne neki, mind a t. miniszter úrhoz és a t. házhoz fog fordúlni azon kéréssel, hogy ő van leginkább jogosítva és hivatva arra, hogy az egyetemet kebelében építsék fel. De ne feledjük, t. ház, hogy nem lenne feltétlenül szükséges nálunk, ha már egy harmadik egyetemről van szó, azt a vidéken felállítani. Én a vidéken inkább a fennálló jogakadémiákat fejleszteném, és ha egy harmadik egyetemről van szó, azt Budapesten állítanám fel. *(Mozgás és ellenmondás a szélsőbalon.)* Hiszen, t. képviselőház, Prágában is van két egyetem. Brüsszelben és Leobenben egymás mellett vannak egyetemek. Egy-egy óra távolságra vannak Németországban egyetemek Hallében, Lipcsében, Marburgban, Giessenben stb., és én nem értem, miért nem lehetne például Budán felállítani a harmadik egyetemet. Itt a tömérdek kultúrális intézmények úgyis megvannak, könyvtáraink vannak, melyeket létesíteni akár Szegeden, akár Pozsonyban igen sok költséggel járna.

Egyébként, t. képviselőház, én csak felvetem e kérdést, és ismétlem, hogy nem a harmadik egyetemről beszélek e helyről, csak annak feltétlen sürgősségét nem tudom elismerni és elfogadom azt az álláspontot, mely mindig az én álláspontom is volt, melyet a t. miniszter úr a minap igen helyesen kifejtett ebben a házban, hogy tudniillik nincs ellene a harmadik egyetemnek, iparkodik is annak létesítését elősegíteni, de főczélja a mellett a meglevő egyetemek kiépítése és a meglevő életképes akadémiáknak fejlesztése. *(Helyeslés.)*

Ezt akartam csak megjegyezni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Kíván valaki a tételhez szólni? Miután senkisem kíván, a vitát bezárom. Következik a szavazás.

T. ház! A pénzügyi bizottság javaslata szerint a személyi járandóságok és dologi kiadások közt az átruházási jog engedélyezése javasoltatik. Ennek megfelelően felteszem a kérdést: méltóztatik-e a t. ház ezen tétel alatt 791.576 forintot megszavazni, igen vagy nem? *(Igen!)* Megszavaztatik a pénzügyi bizottság javaslata értelmében.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 34.028 frt.

Elnök: Semmi észrevétel nem tétetvén, megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Budapesti középiskolai tanárképző és az azzal egybekötött gyakorló-iskola. Rendes kiadások: XX. fejezet, 7. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 5. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 50.704 frt.

Elnök: Itt is átruházási jogot javasol a pénzügyi bizottság. Van-e észrevétel a tétel ellen? Miután senkinek észrevétele nincs, az megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 5.300 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Kolozsvári egyetem. Rendes kiadások: XX. fejezet, 8. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 6. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 334.126 forint.

Elnök: Nem lévén észrevétel, a pénzügyi bizottság javaslata értelmében megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 32.127 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Kolozsvári középiskolai tanárképző. Rendes kiadások: XX. fejezet, 9. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 17.232 frt.

Elnök: A pénzügyi bizottság javaslata értelmében megszavaztatik.

Digitized by Google

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: József-műegyetem. Rendes kiadások: XX. fejezet, 10. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 7. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 275.259 forint.

Elnök: Nem lévén észrevétel, a pénzügyi bizottság javaslata értelmében megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 28.700 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Kassai királyi jogakadémia. Rendes kiadások: XX. fejezet, 11. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 8. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások összesen 26.588 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 600 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Országos mintarajziskola és rajztanárképző. Rendes kiadások: XX. fejezet, 12. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 9. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások összesen 77.695 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 2.350 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Iparművészeti iskola. Rendes kiadások: XX. fejezet, 13. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 10. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások összesen 50.940 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 750 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Gimnáziumok. Rendes kiadások: XX. fejezet, 14. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 11. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások összesen 443.269 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 145.825 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Reáliskolák. Rendes kiadások: XX. fejezet; 15. czím. Rendes bevételek, VII. fejezet, 12. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások összesen 726.600 frt.

Hock János jegyző: Szederkényi Nándor!

Szederkényi Nándor: Engedje meg a t. ház, hogy egy rövid felszólalást tehessek. Azt lehetne ugyan mondani, hogy némileg lokális érdekben teszem, midőn a reáliskolák tételénél az egri reáliskola érdekében, mint azon város képviselője felszólalok, de megengedi a t. ház, hogy midőn lokális érdekűnek látszik is felszólalásom, én azt nem egyedül helyi érdekűnek, hanem országos érdekűnek is tartom, annyival inkább, mert Eger városának kultúrális intézményei történeti múlttal birnak, és ha fejlődésünk és művelődésünk történetét valaki meg fogja írni, Eger városának a múltban is, a jövőre is meg fogja adni a maga méltó helyét. Igy tehát az ottani intézmények, ha lokális érdekűek is, de országos érdekkel is birnak. *(Úgy van! a szélsőbalon.)*

Eger városában az ottani művelődési intézmények az államnak eddig mijébe sem kerültek; azok fentartatnak részint régi alapítványokból, részint pedig e czélra áldozott magánerőből, főleg a gimnázium a cziszterczita-rend áldozatkészségéből. Az újabb időben azonban, mint mindenütt, úgy Egerben is szükeknek bizonyúltak a fennálló intézetek. Az ország minden részéből vannak tanuim a közélet kitünőségei közül, a kikre hivatkozhatom, hogy Eger művelődési intézeteit nemcsak a város és vidékének lakossága, hanem az ország messze vidékéről jövők is veszik igénybe és nyerik ott művelődésüket és neveltetésüket. Szükké váltak tehát már az ottani intézmények; a gimnázium nem volt képes megfelelni a keresletnek. A város lépéseket tett, hogy a gimnázium mellé egy reáliskola állíttassék. És a város a maga részéről minden áldozatra kész volt, és ha nem éri a várost az a csapás, a mely érte, biztosíthatom a házat, hogy a város áldozatkészsége annyira ment volna, hogy az állam segélyére most nem volna szükség. A jelen viszonyok között is mit tett a város? Saját erejéből a reáliskolát felállítani ma már képtelen lévén, a kormányhoz fordúlt, felajánlott az állam részére egy két-emeletes házat, annak teljes felszerelését és évi hozzájárúlást a tanárok fizetésének pótlására. Ez — gondolom — annyi, a minél többet kívánni sem lehet. Vannak más városokban is ilyen iskolák állítva hasonló módon, holott azon városok gazdasági viszonyok tekintetében Egerhez nem hasonlíthatók.

A város tehát ezeket ajánlatba hozta, az állammal megegyezés is történt, és felállíttatott az alreáliskola négy osztálya. A tanulók tömege mutatja, hogy a négy osztályt fejleszteni kell. Hiszen a négy osztályba annyi tanuló jár, hogy én kimutathatnám, hogy némely reáliskola nyolcz osztályában sincs annyi tanuló, mint itt. Tehát fejleszteni kell az alreáliskolát főreáliskolává. A város kész volt ismét áldozatot hozni, s azt mondta, hogy a mit a maga erejéből tehet, megteszi, természetesen a lehetetlent nem képes megtenni. Újabb egyezkedés folyt tehát az állammal a főreáliskola felállí-

Digitized by Google

tása iránt. Az állami kiküldöttek körülbelül 100.000 forintos palotaszerű épületet szerettek volna a város által állíttatni. Én elismerem, hogy mindaz igen szükséges, hogy egy 100.000 forintos palotaszerű épület építtessék, de engedelmet kérek, Eger városától ma azt kívánni, hogy az eddigi áldozatokon felül még újabb nagyobb áldozatot hozzon, igazán merem állítani, nem méltányos. A város felajánlott 40.000 forintot, természetesen a már átadott kétemeletes épülettel, és arra kérte a minisztert, hogy ezzel elégedjék meg; hiszen nem egyedül lokális érdek ott ez az iskola, sőt nem is a közelfekvő vidékek, hanem messze vidékekről jönnek oda a tanulók. A város 40.000 forint készpénzt kész áldozni; a 90%-os pótadóból már többet követelni nem lehet, a mint túlfeszíteni az áldozatkészséget sem lehet; mert azt sem tehetjük, hogy legyen reáliskola, de nem lesz majd a városnak népe, a mely élni tudna a túlfeszített áldozat miatt.

Most annyira ment a város, hogy 1894-ben az V. osztályt is saját erejéből tartja fenn, hogy azok a növendékek, a kik a IV. osztályt elvégezték, ne szóródjanak széjjel. A t. miniszter úr elődje helyben is hagyta, hogy a város az V. reálosztályt saját költségén állította fel, s megadta a nyilvánossági jelleget is. A miniszteri leirat egy sora úgy szól, hogy a miniszter fentartotta magának, hogy a továbbiakra nézve később nyilatkozzék. Ez igen sok jóakaratot tanúsított az ügyben. Intézkedni nem volt ugyan már ideje, de tény, hogy a város iránt méltányosan óhajtott eljárni.

Én tehát most arra kérem a t. miniszter urat, méltányolja ő is a városnak igazán erején fölüli áldozatkészségét, és fogadja el a felajánlott negyvenezer forintot és a megfelelő évi hozzájárulást. Ha ennyivel nem is lehet talán a modern kivánalmaknak megfelelő reáliskolát felállítani, pótolja a hiányt a miniszter úr, hiszen nem sok kell hozzá. Eger városa úgyis igen keveset élvez az állami költségvetésből. Aztán meg itt nemcsak Eger városáról van szó, hanem annak nagy környékéről is, melynek szintén nélkülözhetlen szüksége volna ez intézetre.

Ezt vagyok bátor a t. miniszter úr figyelmébe ajánlani, kérve jóakaratú támogatását. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Szederkényi Nándor t. képviselő úr kérdésére igen röviden van szerencsém a következőket válaszolni. *(Halljuk!)*

Hivatalbeli elődöm csakugyan tárgyalásokat kezdett Egerrel az ottani alreáliskola kiegészítése tárgyában és a várostól új épület felállítását és évi tízezer forint hozzájárulást kért. A város e felhívásra azt válaszolta, hogy negyvenezer forintot felajánl a mostani épület kibővítésére, évi hozzájárulásúl pedig hatezer forintot hozott javaslatba. Én a tárgyalást újra felveszem, s mivel nemcsak Eger érdeke, hanem egyúttal nagy állami érdek is, hogy ott egy főreáliskola legyen, s különben is mindig arra fogok törekedni, hogy a mennyire lehetséges, az úgynevezett csonkaiskolák kiegészíttessenek: ígérhetem a t. képviselő úrnak, hogy e tárgyalásokat igen rövid idő alatt eredménynyel fogjuk befejezhetni.

Ha már felszólaltam, legyen szabad Boda Vilmos képviselő úrnak tegnap interpelláczió alakjában tett kérdésére is válaszolnom. Tudniillik a város és a megye kérelmére a közoktatásügyi kormány kijelentette, hogy ha Szegzárd város új épületet emel és évi tízezer forinttal járúl a harminczezer forintot tevő költségekhez, az ottani polgári iskola átalakítható lesz főgimnáziummá. Ez a válasz január 5-én érkezett a miniszteriumhoz és így a közbeesett kormányválság miatt a további tárgyalások megakadtak. Én azonban ígérem a t. képviselő úrnak, hogy sürgősen be fog fejeztetni ez a tárgyalás. A sürgősség szempontját épen ő emelte ki és lehetőleg biztos reményt is nyújthatok arra nézve, hogy a tárgyalások eredményre fognak vezetni.

Egyúttal bátor vagyok arra nézve is felvilágosítást adni, méltóztatott Asbóth János képviselő úrtól hallani azokat a panaszokat, melyek Udvarszállásra vonatkoznak. Tisztelettel jelentem, hogy már a mult évben ott állami népiskola engedélyeztetett és az iskola felállítása iránt a tárgyalások folyamatban vannak. Azokon a hiányokon tehát, melyeket a t. képviselő úr felemlített, segítve lesz. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. A vitát bezárom.

Boda Vilmos: T. ház!

Elnök: Kérem a t. képviselő urakat, méltóztassanak felíratni magukat, vagy legalább a vita bezárása előtt jelentkezni, mert én a vita bezárása után nem vagyok abban a helyzetben, hogy bárkinek is a szót megadhassam. *(Helyeslés.)* Jelen alkalommal bezártam a vitát és így nem adhatom meg a szót. *(Felkiáltások: Szóljon egy másik tételnél!)*

Tisztelt ház! Következik a szavazás. A reáliskolák fejezetében személyi járandóságok és dologi kiadások czíme alatt javaslatba van hozva 726.600 forint. Ha nincs észrevétel, — mert megtámadva a tétel nem lett, — a ház ezt elfogadja.

Egyszersmind kéri a pénzügyi bizottság jelentésében a 14. és 15-ik czímek közt az átruházási jog engedélyezését. Ez ellen észrevétel

Digitized by Google

nem tétetett s ennélfogva a ház az átruházási jogot megadja.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 214.791 forint.

Elnök: Ha nincs észrevétel, megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(Olvassa.)* Felekezeti, törvényhatósági, valamint községi középiskolák segélyezése. Rendes kiadások: XX. fejezet, 16. czím. Kiadás 303.100 forint.

Hock János jegyző: Boda Vilmos!

Boda Vilmos: T. ház! Eredetileg az volt a szándékom, hogy ennél a rovatnál fogom a szegzárdi gimnázium még függőben lévő ügyét szóvá tenni. Azonban minthogy törekvésem egyedül odairányúl, hogy én a t. kormánytól, illetve az illető szakminiszter úrtól ezen kérdésre nézve határozott feletet nyerjek; miután a t. miniszter úr oly szíves volt, hogy egy másik rovatnál ezt a kérdést kellőleg preczizirozta, én a feleletet megkapván, kijelentem, hogy ezt egyúttal interpellácziómra adott feleletnek is tekintem és azt visszavonom.

Elnök: T. ház! Azt jegyzem meg, hogy az interpelláczióra adandó felelet a házszabályok szerint mindig külön történik, s szabály szerint ugyanakkor nyilatkozik az interpelláló képviselő úr. Ha a miniszter úr — a mint tette — adott felvilágosítást, ez a házszabály szerint az interpelláczió elintézésének nem tekinthető. *(Helyeslés.)*

Hock János jegyző: Meskó László!

Meskó László: T. ház! Ez a tétel bizonyítja a legcsattanósabban azt, hogy nem mindig pénzügyi tekintetek azok, melyek miatt lehetetlen teljesítenünk azokat a kultúrális igényeket, melyekkel a nemzeti kultúrának tartozunk. Ez a tétel igazolja, hogy míg a költségvetést készítő miniszter úr 282.700 forintot vett fel a felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák segélyezésére, addig a pénzügyi bizottság ezt az összeget 20.400 forinttal emelte fel, és igy 303.100 forintban kéri a költséget megállapítani. Azt hiszem, hogy a pénzügyi bizottságnak senki sem vetheti szemére azt, hogy nem őrködik teljes gonddal a helyreállított pénzügyi egyensúly megtartása fölött és a pénzügyi bizottságot senki sem vádolhatja túlságos pazarlással. Én üdvözlöm ezen a téren a pénzügyi bizottságot, a miniszter urat pedig arra kérem, hogy előirányzataiban a jövőre nézve ne engedje magát a pénzügyi bizottság által túlszárnyaltatni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A miért felszólalok, az az a körülmény, hogy ezen tétel alatt oly összegek is fel vannak véve, melyek egyes felekezeti középiskolák számára azon államsegélyen túl vannak kiutalványozva, mely államsegélyt részükre a kötött szerződés biztosít. Több esetet tudok az országban, hogy például a mult esztendőben is ezen államsegélyen felül irányoztattak elő bizonyos segélyösszegek, ezeket az összegeket az illető középiskola tényleg meg is kapta s élvezte a nélkül, hogy maga az alapszerződés, mely az államsegély tekintetében létrejött, revizió tárgyát képezte volna, és a nélkül, hogy ez a felemelt állami segélyösszeg úgy, mint azt a törvény rendeli, magába a szerződésbe felvétetett volna. A kérdés annyiban fontos, hogy mindaddig, mig ezek a segélytöbbletek az illető iskolák részére szerződésileg biztosítva nincsenek, addig az illető középiskola nincs abban a helyzetben, hogy czélszerüen és állandó jelleggel intézkedhessék a segély felhasználása iránt. Bár az a körülmény, hogy a t. miniszter úr ordináriumban irányozza elő ezt a többletet, mintegy biztosítékul szolgál arra nézve, hogy ezek állandó kiadásai lesznek a magyar állami költségvetésnek, én mégis a megkötött szerződésben sokkal több jogi biztosítékot találok arra nézve, hogy minden kultuszminiszter fel fogja venni ezeket a kiadásokat a rendes állami költségvetésbe, s ennélfogva röviden csak azt vagyok bátor kérdezni a mélyen t. kultuszminiszter úrtól: szándékozik-e az illető iskolafentartó testületekkel tárgyalásokba bocsátkozni arra nézve, hogy ezen többletként előirányzott állami segélyösszegek az illető iskolafentartó testülettel kötött szerződésbe mint állandó hozzájárulások vétessenek fel? Erre nézve kérem az igen t. miniszter úr nyilatkozatát.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Meskó t. képviselő úr kérdésére a leghatározottabban kijelenthetem azt, hogy ezen segélytöbbletek szerződésileg fognak biztosíttatni. Igen természetes, hisz különben nem lenne biztosítékuk az illető iskolafentartóknak arra nézve, hogy évenként mikép rendezzék be iskolai szükségletüket. *(Helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve, ennélfogva, ha szólani senki sem kiván, a vitát bezárom. Méltóztatik a háznak a fenforgó tételt elfogadni? *(Igen!)* Elfogadtatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: A középiskolákkal összekötött alumneumok, internátusok és konviktusok segélyezése. Rendes kiadások XX. fejezet, 17. czím. Kiadás: 4000 forint.

Elnök: Észrevétel nem tétetvén, elfogadtatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Állami felsőbb leányiskolák. Rendes kiadások XX. fejezet, 18. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 13. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások. 285,235 forint.

Molnár Antal jegyző: Hock János!

Hock János: T. képviselőház! *(Halljuk!*

Digitized by Google

Halljuk!) A közoktatásügyi költségvetés tárgyalásánál a részletekig menő pontossággal vitatták meg kiváltkép a népoktatás kérdését, de még a szakemberek figyelmét is inkább a fiúgyermekek iskoláztatása kötötte le, és a nőoktatás kérdésével általában nem is foglalkoztunk. Egyedül Polónyi Géza t. képviselő urat veszem ki, a ki részletesebben fejtegette e kérdést, és a miniszter úr tegnapi válaszát, melyben irányeszméket adott a nőoktatás rendszerének fejlesztéséről. E két felszólaláson kívül e kérdés a vitába alig volt belevonva.

Pedig a nemzeti közoktatás nagy rendszerében fontos szerepet játszik a nőiskolák kérdése is. *(Általános helyeslés.)* Azt hiszem, nincsen olyan szakember, a ki elvi szempontból a nőoktatás jogosúltságát kétségbe vonná. Nevelésre erkölcsi joga van a nőnek is, és az igazságot megismerni joga van minden teremtménynek, a ki arra képességgel bir.

A nőoktatás fejlesztése különben is fontos nemzeti feladat, mert hiszen a társadalom erkölcsi irányát a nő tarja kezében, és az a nő mindíg művéltségének megfelelő módon adja meg a jövő nemzedék első irányát a jóra vagy rosszra. *(Általános helyeslés.)* A hol a nő szelleme emelkedettség nélküli, szíve üres, kedélye alacsony, soha sem fejlődhetik ki egészséges családi élet és sohasem művelt társadalmi állapot. S minél magasabb fokra hág a czivilizáczió, a nők társadalmi és erkölcsi befolyása is annál mélyrehatóbb lesz. Azért napjainkban már nem elég, hogy a nő zongorázni, énekelni, vagy tánczolni tudjon, hanem sajátítsa el mindazon ismereteket, a melyek a női hivatás és a női életkor szempontjából reá nézve hasznosak és szükségesek. *(Általános helyeslés.)*

A nőnevelésnek, t. ház, épúgy, mint a női hivatásnak, kettős czéljának kell lenni. Tanítsa meg először azt a nőt élni önmagáért és másodszor családjáért. Mert bármit beszéljenek nekem a theoretikus emanczipáczió hívei, az én véleményem szerint a nők igazi élethivatása mégis csak a családi élet terén belöl fekszik. *(Általános helyeslés)* A női iskoláknak ezért mindíg alkalmazkodniok kell a nők élethivatásához, vagy a mint Croiset helyesen mondja: a női iskolákban női programm kell. Mert bár a jelen kor többet követel értelmi tekintetben a nőtől, mint követelt az antik kor, de azért ugyanazon erényeknek, ugyanazon erkölcsöknek és kötelességeknek gyakorlását követeli most is, a miket hajdan a házi tűzhely szentélye megkövetelt.

Nem akarok, t. ház, erre szót szaporítani, és a midőn elismerem, hogy a nő tulajdonképeni élethivatása gyermekeinek példás és erkölcsös nevelése, azért még nem tagadhatom, hogy a nőnek nem ez az egyedüli életfeladata. Szívesen konstatálom, hogy egy nő igazán boldog csak gyermekei és férje oldalán lehet, és a kitől a végzet ezt megtagadta, az a szegény nő czélttévesztett. De viszont nem vagyok annyira egyoldalú, hogy megtagadjam a nőtől azt a jogot, hogy a nőnek legyen külső idividuális élete is. Ez pedig megköveteli, hogy a nő elsajátíthassa mindazon művelséget, a melylyel korunk mozgalmait figyelemmel kisérheti, a melylyel a tudományos eszmék, a haladás vívmányai iránt érdeklődhetik, hogy legyen annyi művéltsége és ízlése, hogy a szépművészeti dolgokat méltányolni tudja, szóval hogy művéltségénél fogva tudja vezetni a társaságokat és így nemesítse az ízlést és azon modort, melyről bizony a férfiak magok között gyakran hajlandók megfeledkezni.

De hogy a nő mindezt művéltségénél fogva elérhesse, oda nem elég a csillogó külszín, a művéltség felületes máza, hanem alapos és komely tudásra van szükségük a nőknek is.

A nőiskoláknak tehát, szerintem, mindig tekintettel kell lenniök *(Zaj a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* a nők sajátságos nemi viszonyaira és — a mi fő — azok élethivatására; mert a ki a nőnek magasabb szakképzést akar nyújtani, az nemcsak a női hivatással, hanem magával, a női természettel is ellentétbe jut. A magasabb szakértelem, a pozitiv munka a férfinak feladata; a nő feladata inkább negativ irányú. Ezért hivatása nem a szakértelem, nem a küzdelem, hanem az élet ellentéteinek kiegyenlítése. Művelni kell azért azokat a szerencsés tulajdonságokat, a mikkel őket a gondviselés felruházta, csakhogy e művelés sohasem hozza őket ellentétbe a szocziális élet gyakorlati igényeivel. *(Helyeslés.)* Sem az élet, sem a társadalmi viszonyok egy nőtől annyi szakértelmet, annyi munkaképességet nem kivánnak, mint egy férfitól; de azt megkivánják, hogy a mit tud, azt tudja alaposan, és hogy szükség esetén magát tovább művelhesse, és korunk szellemét és művészeti mozgalmait figyelemmel kisérhesse. *(Helyeslés a baloldalon.)* Ha pedig ez a nő tulajdonképen életczélját elérni képtelen lenne az iskolai képzettsége legyen az eszköz, melylyel magának pályát törhet és életfentartását esetleg biztosítsa.

Ez a nőiskolák feladata, és mihelyt azok e feladatuktól eltérnek, csak a szocziális veszedelmek számát fogják szaporítani. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Azért, t. ház, világosan áll előttem a kérdés, hogy nőiskoláztatásunk jelen rendszere megfelel e ennek a feladatnak? És én őszintén válaszolok rá: nem. A szakférfiak, a tanügyi kormány figyelmét évtizedeken keresztül, inkább a fiúiskolák kérdése kötötte le, és teljesen elhanya-

Digitized by Google

golták a nő magasabb képzésére és nevelésére alkalmat nyújtani. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Nálunk például a franczia lycéek és collègeek magasabb nőképzése teljesen ismeretlen! Az állami felső nőiskolák, melyeknek tételét most tárgyaljuk, azon intézetek nálunk, melyek a nő legmagasabb képzésének színvonalát nyújtják. A Courses superieures-ök, vagy a Gosslár által felállított magasabb porosz nőiskolák egyáltalában össze nem hasonlíthatók a mi felsőbb nőiskoláinkkal. Ilynemű intézetek hiányában, azután a szülők kénytelenek leánygyermekeiket a tanitóképző-intézetekbe küldeni. A legtöbb szülő ugyanis úgy okoskodik, hogy ott nemcsak általános műveltséget fognak nyerni leányaik, hanem szükség esetében kezükbe adják azon fegyvert, azon eszközt is, a melylyel jövőjüket biztosíthatják. Az a leány nem lesz tehát kénytelen hajlamai ellenére odadobni magát a legelső férfinak a ki életfentartásáról és jövőjéről gondoskodni akar.

A t. miniszter úr is ebből a felfogásból indúlhatott ki, midőn tegnapi beszéde alkalmával kijelentette, hogy gondoskodni fogunk a nő magasabb képzéséről, mert hiszen máris szaporítjuk a tanitónő intézeteket.

Ez szerintem nem egészen helyes és találó okoskodás. A nőnevelés kérdésében máris romboló erővel pusztít az oklevél-mánia. A legtöbb szülő a tanitónő-képezdében akarja elhelyezni gyermekét és nem gondolják meg, hogy ezek az intézetek nem a társadalmi műveltséget fejlesztik és emelik magas fokra, nem is az élet, hanem az iskolák számára nevelnek. Szóval a magasabb nőiskolák hiánya okozta azután azt, hogy a tanitónőképző-intézetek túltermelnek, és úgy járunk, mint Budapesten, hogy ha egy-két tanitónői állás megüresedik, százával érkeznek be a folyamodványok, Rövid idő múlva mi is úgy fogunk járni, mint a departement de la Seine-ben jártak, a hol 25 megüresedett tanitónői állásra 4174 aspiráns akadt. És a szülők ezen még sem okúlnak, nyakra-főre küldik leánygyermekeiket a tanitónői qualifikáczió-fabrikákba a hol ezek lángoló buzgalommal nekifekszenek tanúlmányaiknak, de elhanyagolják tulajdonképen azon magasabb ismeretek megszerzését, a melyek a felsőbb női műveltséghez csakugyan szükségesek. Mert nagyon téved, a ki azt hiszi, hogy egy egyoldalú szaktanítás hazánkban a női műveltség általános színvonalát fogja emelni. Itt azután a képzőintézetekben össze-vissza tanúlnak minden csodabogarat. Tudnak mozaik-munkát, megtanúlják a majolikafestést, de a ruhára egy foltot vetni nem képesek. *(Úgy van!)* Értik az aquarellt, kezelik a tust, de a főzőkanalat megfogni nem tudják. *(Derültség balfelől.)* Szóval jelesen vizsgáznak a konyhavegytanból, de sok növendék a kávé és bab között a különbséget nem tudja *(Derültség balfelől.)* Itt nyernek azután képzettséget a szakpályára, de oly szakpályára, a hol az életben alkalmazást a nagyon kifejlődött verseny miatt többé nem kaphatnak. Csakhogy, mikor azután megrongált idegzettel, fellengző reményekkel öntik ki ezek a tanitó-képzőiskolák a növendékeket az életbe, alkalmazást hiába keresnek. Lelkűket megtöri a csalódás, sőt a kenyérhajhászat gondjai ugyanazoknak az izgalmaknak és csalódásoknnk teszik ki őket, mint esetleg az állást nem nyerő férfiakat, csakhogy az ő lelkük ellenálló ereje gyengébb, és ez a csalódás azután őket csakugyan megtöri és megviseli. *(Úgy van!)*

No, t. ház, még abban az esetben is, ha a legnagyobb részét el is tudjuk azoknak a végzett tanitónőknek helyezni, fennáll a veszély; mert ezek a mi legmagasabb női iskoláink az odatódúló leánygyermekeket a sok munka és fáradság által idegeikben annyira megviseli, hogy, a mint Candolle Alphonse konstatálta, a svájczi tébolydákba a nőknek legtúlnyomóbb része tanítással foglalkozott. Ugyanezt jegyzi meg 1883-ban Shaftesburry a lordok házában, a mikor kimutatta, statisztikailag igazolta, hogy azon 183 egyén közűl, a kiket abban az évben az állami tébolydába szállítottak, 145 volt a nő és csak 38 a férfi. És vajjon mi az oka ennek a kétségbeesett diplomahajhászatnak. Az a 300 frtos tanitónői állás, a mely összeget itt a fővárosban egy jól alkalmazott szolgáló vagy cselédlány is megkereshet magának? Én tehát örömmel látnám az oly intézetek fölállítását, a melyek a női műveltség általánosabb színvonalát emelik, de az ne legyen pusztán tanitónői szakképzettséghez kötve. *(Helyeslés.)*

Szóval a magasabb női iskolákat válaszszuk külön a tanitónői diplomáktól. De az ilynemű iskolák mellett vagyok bátor a tanügyi kormány figyelmét felhívni a teljesen praktikus irányú gyakorlati női iskolák felállítására is.

Én például már addig nem megyek el, a meddig Polónyi t. képviselőtársam, hogy a fiúiskolákkal szemben egy konkurrens női gimnázium-sorozatot akarnék felállítani. A mi társadalmi viszonyaink a franczia lycéek és collégeok gimnáziumi rendszerét nem birják meg.

Nálunk egy intézet, egy magasabb képzést nyújtó nőintézet a felsőbb leányiskolák fentartása és fejlesztése mellett elég arra, hogy tényleg kielégítse a nőoktatás igényeit. De nem elég arra, hogy az alsóbb sorsú szegény osztály leánygyermekei megnyerhessék azt a praktikus technikai nevelést, mely nekik úgyszólván az élethez és exisztencziájukhoz képzettséget és qualifikácziót nyújt.

Digitized by Google

Ilyen technikus, gyakorlati irányú iskolák, melyeket a miniszter úr tegnap felemlített, a postai, távírdai tanfolyam, vagy pénztárosnői szaktanfolyam, vagy ezeknél való alkalmazás. Vagy itt van nálunk a női kereskedelmi iskolák felállítása. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Ezelőtt tizenkét évvel állították fel Franciaországban először az ilyen technikus irányú praktikus nőiskolát, a hol azután az elméleti tanítást összekötötték egyúttal házvezetési teendőkkel, és megtanították a nőket, mint kell takarékosan élni és munkás életet folytatni. Ezt az iskolát rövid idő múlva négy új iskola követte újonnan Franciaországban. Ezeken kívül Párisban van húsz, a vidéken közel harmadfél száz oly nőiskola, a hol megtanítják ép a szegény sorsú nőket, hogyan kell mosni, varrni, hogyan kell porczellánt, kelmét festeni, könyvvezetést vinni, szóval megtanítják azon állásokra, melyek az életben úgyszólván kis igényekkel lépnek fel, de a melyek egy nő exisztencziáját biztosíthatják. A legtöbb nő szorgalmas, ügyes, pontos és ezen feladatoknak inkább megfelelhet, mint egy férfi, a ki szakképzettségénél fogva magasabb foglalkozást keres.

Én tehát azt hiszem, hogy a mi társadalmi igényeink ilyen két irányban kivánják a nőoktatás fejlesztését. Azoknak a legmagasabb sorsú vagyonos szülőknek, a kik leányainak anyagi sorsa biztosítva van, nyújtsunk egy felsőbb iskolát, hol magasabb képzettséget nyerhetnek, és a nemzeti kultúrának a női képzésben is adjuk bizonyítékát. De az alsóbb sorsúak leánygyermekeinek ilyen praktikus irányú képzettséget nyújtsunk, és ne a tanítóképzőintézeteket terjeszszük és fejleszszük, mert ez egyoldalú képzést ad, mely a nagyobb műveltség általános színvonalát nem emeli, és e mellett a túltermelés a szocziális veszedelmek számát fogja nálunk szaporítani. *(Helyeslés balfelől.)*

Ezért én örömmel üdvözlöm a miniszter úr kijelentését, hogy például a gyógyszerészeti pályát a nők részére egyengeti. Mert csakugyan igaz az, hogy a nő természeténél fogva a kotyvasztásnál, keverésnél és csomagolásnál ügyesebb és pedánsabb, mint a férfi; sőt jó eszmének tartom a női- és gyermeki orvos-pályákra való képzést is. *(Helyeslés balfelől.)*

De ehhez előfeltétel kell, és kell egy magasabb nőiskolát legalább a központban felállítani, hol teljes képzés nyerhető. Mert a nőoktatási ügynek ily kétirányú fejlesztése mellett, a tanítónői pályára csak az fog menni, kit nem az élet kényszere, a jövőtől való félelem visz oda, hanem a kit hivatása és arratermettsége oda vonz, és ott ő ezután csakugyan helyes hivatást fog teljesíteni. De általában a nők minden osztályát, a kik magasabb képzést keresnek, nem szabad erőszakkal a preparandiákba terelni, mert különben egy improduktiv osztályt nyerünk, a melyet alkalmazni nem tudunk, és ezzel úgyszólván a prostitucziónak egyik szálkáját is beletörjük a társadalom élő testébe.

A tanügyi kormány figyelmét tehát még egyszer felhivom e kétirányú oktatásra. A tanítónőképző-intézeteket pedig még a városok versengése miatt se fokozza és szaporítsa, hanem intenzivebb fejlesztéssel inkább fogjon a praktikus irányú iskolák felállításához, mert véres kenyér az a tanítói pálya, és a gondviselés — a hagyomány szerint — a nőt csak azzal sújtotta, hogy fájdalommal szüljön, és nem azzal, hogy véres verejtékkel keresse a kenyerét. *(Tetszés.)* A tételt különben elfogadom. *(Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Berzeviczy Albert: T. ház! Az előttem szólott igen t. képviselő úr nézetem szerint egy dologban mindenesetre tévedett. *(Halljuk! Halljuk!)* Azzal vádolta mintegy az eddigi kormányzatot, mintha túlságosan igyekeznék a leányokat a tanítónői pályára terelni, mintha a tanítónői képezdéket ebből a czélból fejlesztette, terjesztette volna, holott ezáltal csak elégedetlen exisztencziák teremtését érte el, és azt, hogy igen sok leányra nézve a tanítónői pályára való kiképeztetés, az erre a pályára való lépés végzetessé vált. Azt hiszem, hogy a t. képviselő úr az eddig történteket helytelenül ítéli meg, ha így vélekedik, mert ellenkezőleg, a kormány részéről az utóbbi időben, — legalább, a melyről én szólhatok — semmi olyan rendszabály nem keletkezett, mely a leányokat mesterségesen a tanítónői pályára terelte volna. Sőt, miután a kormány meggyőződött arról, hogy tényleg feles számmal lépnek a tanítónői pályára a nők, inkább korlátozni, megnehezíteni igyekezett az e pályára való lépést, már tudniillik csak annyiban, a mennyiben oda igyekezett, hogy valóban csak erre a pályára hivatást érző nők lépjenek a tanítónői képezdébe s képezzék magukat tanítónőkké, nem pedig azok, a kik csak felső képzés elnyerésére keresik fel az intézetet, s nem azért, mintha tanítónők akarnának lenni. E czélra szolgáló rendszabály volt például az, hogy a tanítónőképezdébe való belépés felvételi, még pedig nagyon szigorú felvételi vizsgához köttetett. *(Úgy van! jobbfelől.)* Erre való intézkedés volt például az, hogy az ösztöndijak az első évfolyamban, tehát újonnan belépő növendékekre nézve korlátoltattak. Úgy hiszem, ezek mind oly intézkedések, melyekre mindent lehet mondani, csak azt nem, hogy a tanítónői pályára túlságosan terelték és édesgették a nőket. A nőknek a társadalmi életre való kellő kiképzését eléggé érhetjük el nálunk ez idő szerint a felsőbb leányiskolák által. Egyáltalán nagyon kevés különb-

Digitized by Google

ség van tulajdonképen a tanczél tekintetében, a mi felsőbb leányiskolánk és a franczia lycées des jeunes filles között, melyeket t. képviselőtársam a mi iskoláinktól annyira megkülönböztetve említett fel. De igaza van abban, hogy szükség van már társadalmi szempontból is arra, hogy legyenek bizonyos gyakorlati iskolák, melyekben a nők gyakorlati kiképzést nyernek egyes életfentartási pályákra. És így nagy örömmel üdvözlöm a felmerült eszmét, melyhez a t. miniszter úr is hozzájárulását jelentette ki, hogy a nők is például a gyógyszerészeti pályára képeztessenek.

Oly eszme, melylyel rég rokonszenvezek, minek volt alkalmam kifejezést is adni. Azt hiszem, ezen a pályán a nők nagyon jól meg fogják állani helyüket. És ugyancsak a nők előtt nyitandó gyakorlati pályák szaporítása lebegett a kormány szeme előtt, mikor a kereskedelmi női tanfolyamok létesítéséről gondoskodott, mely intézmény czéljának meglehetősen megfelel, s mely intézmény — azt hiszem — képes kielégíteni egyikét azoknak az igényeknek, melyeket a t. képviselő úr felemlített. Ezeket óhajtottam csak az előttem szólott t. képviselő úr előadásával szemben megjegyezni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Hock János: Szavaim félreértése jogczímén kérem a t. háztól, hogy szólhassak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én azt hiszem, elég tisztán és világosan fejeztem ki gondolataimat, és ezért nagyon sajnálom, hogy daczára annak, t. képviselőtársam engem mégis félreértett. Én nem a tanügyi kormány intézkedéseit akartam itt kritizálni, hanem Herman Ottó t. képviselőtársamnak intéseiből kiindúlva, kifelé akartam beszélni a szülőknek, hogy felhívjam figyelmüket a túltömött tanítónői pályára, és idejekorán informáljam őket arról, hogy leányaiknak alkalmasabb, az életnek jobban megfelelő oktatást adjanak. Ebből kifolyólag felemlítettem, hogy nálunk a nők számára kétirányú képzés van biztosítva. Én a magasabb női műveltség megszerzésére alkalmas iskolát sürgettem itt a fővárosban, vagy más helyen, akár internátussal egybekötve, akár internátus nélkül. A női gimnáziumok fölállítását egyáltalában nem helyeseltem, hanem e helyett a praktikus gyakorlati női szakiskolák felállítását indítványoztam. Azt mondja nekem a t. volt államtitkár úr, hogy a kormány a múltban arra törekedett, hogy a tanítónőképző-intézetektől a hívatlan elemet távoltartsa, és felvételi vizsga útján akarta megszorítani a jelentkezők felvételét, és mégis a statisztika nekem ad igazat, mert most sokkal több növendéket vettek fel, mint egy-két évvel ezelőtt, és ezeknek száma évenkint szaporodik, gyarapszik, mert a tanítónőképző-intézetek is vagy kiegészíttetnek, vagy szaporíttatnak. És itt az igen t. volt államtitkár úr azt mondja, hogy mi a tanítónőképző-intézeteket . . .

Elnök: Figyelmeztetem a t. képviselő urat, hogy most már polemiába ereszkedett és szavai értelmét már eléggé megmagyarázta. *(Zaj.)*

Hock János: . . . Egy szóval befejezem. Azt hiszem, hogy gondolataimat eléggé tisztán fejeztem ki, és azért csak annyit akarok még mondani, hogy a t. volt államtitkár úr szerint a tanügyi kormány a múltban iparkodott a szülők figyelmét a tanítónőképző-intézetektől elvonni; viszont a miniszter úr tegnap azt mondotta, hogy a magasabb női műveltség megszerezhetése végett szaporították a tanítónőképző-intézeteket. Itt ellentét van a volt és az új kormány között; ennek kiegyenlítésére pedig már nem vállalkozom. *(Élénk helyeslés és tetszés a baloldalon.)*

Elnök: Kíván-e még valaki a tételhez szólani, t. ház? Miután senkisem kíván szólani, a vitát bezárom.

Maga a tétel meg nem támadtatván, azt hiszem, kimondhatom, hogy azt a t. ház megszavazza. *(Helyeslés.)*

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel, VII. fejezet, 13. czím 114.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bábaképezdék. Kiadások: XX. fejezet, 19. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 14. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 46.630 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 7.250 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Budapesti állami ipariskola. Kiadás: XX. fejezet, 20. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 15. czím, Személyi járandóságok és dologi kiadások 72.190 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 7.550 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Iparostanúlók iskolái. Kiadás: XX. fejezet, 21. czím, 68.000 frt. Rendes bevételek: VII. fejezet, 16. czím.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Fiumei állami kereskedelmi iskola. Kiadások: XX. fejezet, 22. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet,

Digitized by Google

17. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 17.055 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 1.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Soproni állami kereskedelmi iskola. Kiadások: XX. fejezet, 23. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 18. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 9.310 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel: 4.025 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Brassói állami kereskedelmi iskola, kapcsolatban középfaipariskolával. Kiadások: XX. fejezet, 24. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 19. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 20.190 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 1.270 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Keleti kereskedelmi tanfolyam. Kiadások: XX. fejezet, 25. czím 12.100 frt. Rendes bevételek: VII. fejezet, 20. czím.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Kereskedelmi iskolák segélyezése. Kiadások: XX. fejezet, 26. czím 27.000 frt.

Hock János jegyző: Thaly Kálmán! *(Felkiáltások: Nincs itt!)*

Elnök: A tételhez senkisem szólván, megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Elemi és polgári férfitanító-képzők. Rendes kiadások: XX. fejezet, 27. czím. Rendes bevételek: VII. fejezei, 21. czím. Kiadás: Személyi járandóságok és dologi kiadások 427.417 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 22.430 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Elemi és polgári tanítónőképzők. Rendes kiadások: XX. fejezet, 28. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 22. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások: 291.224 frt.

Fenyvessy Ferencz előadó: Kérem a t. házat, hogy e czím megszavazása mellett a 27. és 28-ik czím közt az átruházási jogot kegyesen engedélyezni méltóztassék.

Elnök: Nem lévén észrevétel, a tétel megszavaztatik s a 27. és 28. czímek közt az átruházási jog megadatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 84.750. frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Népnevelés. Rendes kiadások: XX. fejezet, 29. czím. Rendes bevételek VII. fejezet, 23. czím Kiadás: 2,265.847 frt.

Hock János jegyző: Szederkényi Nándor!

Szederkényi Nándor: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A népoktatás tételénél a polgári iskolai tanárokat illető és rájuk sérelmes intézkedést kívánom röviden megismertetni. Hévizy János t. képviselőtársam már az általános tárgyalásnál részleteiben annyira ismertette és kifejtette azon sérelmet, hogy a polgári iskolai tanárok az osztálysorozatba nem azon mérvben és nem azon rendben lettek beiktatva, mint azt ők a törvény szellemével és betűivel megegyeztetni tudják.

Már Hévizy János t. barátom behatóan ismertette, elmondotta és felsorolta azokat az osztályozásokat, így tehát én azt nem ismétlem többé. Én tudom azt, hogy a t. miniszter úr azon osztályozásokat úgy veszi, mint azokat elődjétől megkapta, és így természetesen azt a módszert, mely akkoriban vezette a t. miniszter úr elődjét, nem ismerheti, és így nem is anynyira felvilágosítást kérek, mint inkább a t. miniszter úrnak becses figyelmét felhívom arra, hogy miután 615 polgári iskolai tanár ezt az osztályozást sérelmesnek tartja magára nézve és kimutatásokban előadják, hogy miként sérelmes: arra kérem a t. miniszter urat, hogy ha ideje fogja engedni, vegye tekintetbe és nézze át, hogy valóban azok a sérelmek fenforognak-e az ország nevelésügyével foglalkozó ezen érdemes férfiakra, és ha fenforognak, azokon, a mint lehet, segíteni méltóztassék. Én ezt vagyok bátor a t. miniszter úr kegyes figyelmébe ajánlani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Perczel Béni jegyző: Hock János!

Hock János: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az a beható és szakszerű fejtegetés, melylyel Berzeviczy Albert t. képviselőtársam a népoktatási törvény revizióját megokolta, azt hiszem, teljesen kimerítette ezt a fontos kérdést és egyúttal előkészítette az útat, — legalább a ház közhangúlatában, — a népoktatási törvény revíziójához. Én tehát újabb érveket ebből a szempontból csatolni nem is akarok; csupán azt jegyzem meg, hogy a revizió eszméjét illetékes formában legelőször Kovács Albert t. képviselőtársam vetette fel, és így a kezdeményezés munkájából a háznak ezen oldala is jogos részt követelhet.

T. ház! A mi népoktatási törvényünk

Digitized by Google

1868-ból való. A mi jó, bölcs, okos dolog volt abban az időben, azt most már az események fejlődése meghaladta. Szóval, az idő és a viszonyok megkivánják, hogy ezt a törvényt is módosítsuk újabbi társadalmi viszonyainkhoz és újabbi nemzeti igényeinkhez. Hiszen, t. ház, rohamos a haladás minden téren, gyorsan érik minden, és a fejlődés e lázas rohamodásában közoktatásunknak sem szabad hátramaradnia. Még azon nagy nemzetek is, a melyeknek a nemzetiségi ellentétek nehézségeivel nem kell küzködniök, rövid időközökben alakították át népoktatási törvényeiket. Igy például az angol népoktatási törvényt, az úgynevezett »The Elementary education act«-ot 1870-ben hozták meg és már 1873-ban, 1874-ben és 1876-ban, egymásután következő években úgyszólván revideálták. Igy tettek Svájczban, hol az iskolatörvényt 1832-ben hozták meg, és már 1839 ben és később, 1859-ben revideálták. Franczia ország még gyorsabban alakította át népoktatási intézményeit és törvényeit. Igy tehát nálunk is elérkezett az ideje, hogy egy körülbelül huszonhétéves törvényt beleszabjunk a mai viszonyainkba; mert sem tanügyi, sem kulturális viszonyainkba ez a törvény nem fér már bele.

Én tehát, t. ház, e tekintetben teljesen Berzeviczy Albert t. képviselőtársam álláspontjára helyezkedem. Helyeslem egyúttal a t. miniszter úrnak tervét is a revizió tekintetében. Hogy azonban ennél a tételnél mégis felszólalok, annak oka egy félreértés, a melylyel tegnapelőtti beszédem egy része némely oldalról találkozott. A többek közt épen egy kormánypárti tekintélyes lap szememre vetette, hogy én a népiskolákban az erőszakos magyarosítással komoly politikai veszedelmeket idézhetek fel. Hát, t. ház, azt hiszem, hogy ez a vád félreértésen alapúl. Mert én az állami és felekezeti iskoláknak egymás közt való viszonyára nézve teljesen korrektnek találom a t. miniszter úr álláspontját. Én a kulturális hivatás tekintetében sohasem akartam az államot a felekezetekkel szembeállítani; sőt véleményem szerint oktalanság volna a mai viszonyok közt ellökni magunktól azt az erkölcsi és anyagi támogatást, a melylyel az iskolafentartók segélyére sietnek az államnak kulturmissziójában. De minálunk a nemzeti politika minimumának tekinthetem azt, hogy a népoktatást iskoláinkban az egységes nemzeti állameszme töltse be és szaturálja az iskola közszellemét, szóval, hogy az iskolafentartás ürügye alatt a népoktatási intézetek a nemzetiségi sóvinizmus melegágyai ne legyenek.

Én tehát, t. ház, sohasem kifogásoltam a felekezeteknek, vagy bárkinek iskolafentartási jogát és azt nem is diffikultáltam, csak azt mondtam, hogy az állam felügyeleti joga erélyesebbé és hatályosabbá tétessék az iskolákra, hogy oda be ne férkőzhessék semmi, a mi a nemzeti eszmével, az állameszmével ellenkezik. Hogy az iskola úgy kitünő felszerelésében, mint belső szervezetében megfeleljen a nemzeti eszmének. Előttem csakugyan közönbös ebben az esetben, hogy kik jogosúltak iskolafentartásra.

Csak a vezető szellem legyen az állam kezében, és akkor az államellenes izgatások nem fejlődhetnek ki. Sőt az olyan iskolákat, a melyekben megfelelő a külső és benső vezetés szelleme a nemzeti irányban, azokat állami segélyezésben is részesíteném, mert a mit önmaga erejéből az állam megalapítani, felállítani nem tud, ott kezet fogva a felekezetekkel, felállíthatjuk és jókarban tarthatjuk az iskolákat. Mert, szerintem, egy nemzetnek erejét nem csupán a felsőbb rétegek nagy műveltsége adja meg, és bár boldogúlt Trefortnak kedvencz mondása volt, a mit tegnap a miniszter úr is mondott, hogy a műveltség olyan, mint a nap, mely felülről adja a világosságot és a fényt; de a nemzet igazi erejét mégis a tömeg közműveltsége emeli. Ez az oka, hogy a szabadságot, hogy a közműveltséget seholsem találjuk meg a világon oly magas fokon, mint Svájczban, mert ott a nép legalább az elemi ismeretek tisztaságával rendelkezik.

T. ház! Azt hiszem, mi az iskolafentartóknak — legyen az akár felekezet, akár nemzetiség — úgyis megadjuk azt a jogot, hogy bizonyos feltételek mellett, melyek az állameszmét biztosítják, önmaguk kezelhessék iskolájukat. Ennél többet csakugyan nem adhat az állam az idegen ajkú polgároknak. Tessék összehasonlítani a tételes európai állapotokkal a mi nemzetiségeink helyzetét. Szembetünőleg nagy lesz a különbség.

Van-e nagyobb szabadság az egész kontinensen, mint a mennyit mi nyújtunk a nemzetiségeknek? Vannak-e pozitiv sérelmek, a melyeknek elvi hátterük van?

Hogy egyes visszaélések történnek egy és más helyen, megengedem, de ezek csak egyes konkrét esetek, a melyeknek elvi háttere és alapja nincs, és ezen sérelmeket az államnak kötelessége orvosolni, és orvosolhatja is, hogy ha a közigazgatás szervezetét nem kortesapparátusnak, hanem kormányzati eszköznek tekinti. T. ház! Szerintem tehát nincs nagyobb szabadság talán az egész világon, mint nálunk a nemzetiségeknek úgy az iskolai, mint az egyházi téren. Iskoláikat fentarthatják, az egyházi szervezetben pedig az állam nekik autonómiát ad. Sőt tovább megyek. Nem épen úgy megvédi-e a törvény a nemzetiségeket, mint a magyar

Digitized by Google

elemet, és a politikai jogok gyakorlásában meg vannak-e szorítva?

T. ház! A sajtószabadság, a gyülekezési jog és a közszabadság minden biztosítéka nálunk mire van fektetve? Nemzetiségi szempontra? Nem. Hanem az állampolgári jogokra. Az államszerző magyar faj egyetlen kiváltságot sem tartott fenn a maga számára, hanem megosztotta a nemzetiségekkel minden jogát. Ha tehát visszaélések fordúlnak is elő egyes esetekben, azért ne az államot tegyék felelőssé, hanem azt a közkormányzatot, a mely a törvényt helytelenül applikálja. *(Helyeslés balfelől.)*

T. ház! Tessék összehasonlítani, hogy mit tesz Oroszország a lengyelekkel, vagy a Baltitengermelléki németekkel? Vagy mit tesz Poroszország Posenban, vagy Elzasz-Lottringiában? Erőszakkal zúzza szét a faji és nyelvi korlátokat, hogy bevégezze az asszimiláczió munkáját.

Pedig nálunk a nemzetiségek nem tették azt a szolgálatot, a mit tetek a poseniek, mikor a német egységért franczia földön saját fiaiknak vére folyt. És mégis nálunk az állam ellen folyik az izgatás az egész vonalon, és sajnos, még belevitetik az iskolába is, és folyik az izgatás egy olyan alap pénzeivel, melyeket egy miniszter könnyelműsége potom áron játszott a nemzetiségek kezére. Ezt az izgatást azonban nem szabad, nem lehet többé tűrni az iskolákban, mert különben lemondunk azon kötelességünkről, mely nekünk faji individualitást, állami szuverénitást biztosít.

A mi népiskolánkban a tanügyi reformot illeti, felhivom a miniszter úr figyelmét az ipari és iskolai kézimunka behozatalára. Ez az a svéd slöjd, melyet Franczia- és Németországban is behoztak, mely a kéztügyességet is fejleszti, a megfigyelő tehetséget élesíti és szorgalomra szoktatja a gyermeket. S aztán, ha hazamegy a gyermek, visz haza magával foglalkozást, mely elvonja figyelmét oly dolgokról, melyek erkölcsi romlásba vihetnék.

Felemlítem továbbá a tornatanítás reformját a falusi népiskolákban. Mert én azon szergyakorlatokat, melyeket újabban a falusi iskolákban forsziroznak, feleslegesnek tartom. A testi nevelés végett a falusi gyermeknek nincs szüksége szergyakorlatokra. Testedző játékra van szüksége; foglalkoztatni kell kerti munkával, gazdasági gyakorlattal, a melynek utóbb hasznát veheti. Hisz az a gyermek úgyis szabadon él, mint a madár, süti a napfény, fújja a szél, lepi a por és a friss levegőben kifejtheti mozgásszabadságát. Neki az ily forszirozott gimnasztikai gyakorlatokra nincs szüksége. *(Élénk helyeslés.)*

Van még egy szempont, melyre a népiskolánál fel akarom hívni a miniszter úr figyelmét.

Hajdan minden középiskolában volt egy előkészítő osztály, a melyben arra törekedtek, hogy a gyermeket előkészítsék a középiskolára, tágítsák fogalomkörét, s kezébe adják kulcs gyanánt a magyar nyelvet. Nincs is kultúrállam, a hol ne volnának ilyen classe préparatoireok. Franczia országban a lycée-k és collége-ek mindegyikének megvan ez osztálya. Sőt megvan az internátusokban is, a hol azután előkészít az enseignement de grammaire. Az angol grammar schools-ok és public schools-ok mellett is ott van az előkeszítő iskola. Sőt ezek azzal sem elégesznek meg, hanem a növendékeket külön vizsgálat alá veszik. Igy van ez a német és porosz Vorbereitungsschulékban is. Az a népiskola végezze be feladatát, egységes bevégzett műveltséget nyújtson a nemzet nagy rétegeinek és azok számára, a kik azután a középiskolákba szándékoznak menni, legyen felállítva az előkészítő osztály, a mely a hivatatlan elemet kiválasztja, és a középiskolákban a túltermelést meg nem engedi. Ily körülmények között az a középiskola is jobb anyagot produkál és nem lesztünk kénytelenek ahhoz fordúlni, a mit ma Dégen Gusztáv képviselő úr mondott, hogy a VIII. osztályban szorítsák meg a vizsgákat: vissza annak, a ki nem felső oktatásra való. *(Mozgás. Zaj.)* Előbb a népoktatásból való átlépésnél kell megszorítani a dolgot, ott kell felállítani a tilalomfát, hogy »vissza«, mert azokból a társadalomnak használható és produktiv tagjai lesznek még, a kik itt lépnek más pályára; de a kit a VIII. osztályból kergetnek vissza, az az improduktiv osztályhoz fog tartozni, a melynek életigényei lesznek, de a melynek életfeltételei társadalmi viszonyaink közt nincsenek. Ezek csak azok számát szaporítják, a kiket a franczia declassé-knak nevez. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Josipovich Géza jegyző: Ragályi Béla!

Ragályi Béla: T. ház! Midőn a költségvetés ezen tételét vizsgálva, összehasonlítom azt nemcsak a régebbi 20—25 év előtti, de a legközelebbi évek költségvetésével is, ezen költségvetésben a fokozatos fejlődés és czéltudatos haladás örvendetes jeleit látom. Nem akarom azt állítani, t. ház, hogy ezen fejlődés, ezen haladás rohamos volna, mert hiszen a rohamos fejlődésnek a pénzügyi egyensúly fentarthatására irányúló törekvések útját állották a múltban, sőt bár kisebb mérvben, útját állják a jelenben is. Mindamellett a költségvetésnek évről-évre emelkedő kiadási tételei világosan bizonyítják azt, hogy a közoktatásügyi kormány nem zárkózott el a korszerű szükségletek kielégítése elől, sőt eme követelmények megvalósítására a rendelkezésére álló

Digitized by Google

eszközökkel mindig dicséretesen törekedett. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

De most engedelmet kérek a t. háztól, hogy rátérek felszólalásom valódi indokára, tudniillik az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz egy kérdést intézzek. *(Halljuk! Halljuk!)* A múlt 1894. évi julius 25-én a kultuszminiszterium akkori igen t. vezetője 17.260. szám alatt a felekezeti főhatóságokhoz egy leiratot intézett, a melyben a tanítói teendőknek lelkészek által való ellátását szigorúan eltiltotta. Nem akarom azt állítani, t. ház, hogy ezen intézkedés elvileg nem volna tökéletesen korrekt és helyes, azonban méltóztassanak megengedni, hogy sajnálattal konstatáljam, hogy ezen intézkedésnek a gyakorlatban való kivitele nagy, alig leküzdhető nehézségekbe ütközik. Szomorú tapasztalás igazolja azt, hogy az ország felsőbb vidékein, a hol épen a népesség szegénysége miatt a legszerényebb díjazással ellátott tanítói állások vannak, a mellett nagymérvű tanítói hiány is uralkodik, úgy, hogy ha ezen tanítói állomások díjazása a törvényszabta minimumot eléri is, vagy ha el nem éri, de az állam által a múlt évben meghozott törvény értelmében ezen minimumra kipótoltatik, mégis sok esetben megtörténik, hogy az illető állomások kellő képesítéssel biró pályázók hiányában a törvényszabta módon nem tölthetők be. Ily esetekben a felekezeti főhatóság azon elvből indulva ki, hogy magára a közoktatásügyre nézve üdvösebb és kivánatosabb, hogy ha ideiglenesen a tanítói teendőket ily községekben a lelkészek látják el, mint hogy ha a tanítás szünetel, és az iskolák üresen állanak; ezen elvből indulva ki, a felekezeti főhatóság esetről esetre csak ideiglenesen a tanítás vezetését a lelkészekre bízta, a kik a theológiai akadémián a nevelés és oktatástant úgyis kötelezőleg tanúlják, s így ezen a téren egészen dilettánsoknak nem tekinthetők, s kik épen a hivők csekély száma miatt elég időt találnak a lelkészi teendők elvégzése mellett arra is, hogy az oktatás ügyének kellően megfelelhessenek.

De van egy másik eset is, t. ház, s ez az: a midőn az illető állomások már eredetileg a múltban mint lelkésztanító-állomások voltak szervezve. Ezen állomásoknál a lelkészi és tanító-fizetés együttes, egymástól, alig elkülönithető, s csak együttesen képes az illető egyén szerény exisztencziáját biztosítani. Külön tanítói állás szervezésére részint szegénysége, részint pedig a népesség csekélysége miatt anyagilag az egyházközség képtelen, s ha az állam ily helyeken külön tanítói állásokat akarna szervezni, miután ezen lelkésztanítók, állomásukra királyilag szentesített törvényeink értelmében lettek megválasztva, s megválasztásuk alkalmával nekik a lelkésztanítói fizetés díjlevélben biztosítva lett, nem lehetne az ő díjlevélileg biztosított fizetésükből az oktatás czéljaira bármit is a méltányosság sérelme nélkül elvenni, s csakis azon esetben volna az lehető, hogy ha a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr őket ezért méltányos kárpótlásban részesítené. Ezekből kifolyólag én arra kérem az igen t. kultuszminiszter urat, hogy az általam elmondottakat szíves figyelmére méltatva, azon fenhívatkozott miniszteri leirat hatályát felfüggeszteni, vagy ha az nem lehetséges, legalább egyelőre annak szigorú végrehajtásától eltekinteni méltóztassék. Ezen kérésem után kijelentem, hogy a mennyiben úgy az igen t. kultuszminiszter úr programmbeszédében, valamint a költségvetésben is, a korszerű fejlődés és a fokozatos haladás biztosítékait látom, a tételt elfogadom. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Öt perczre az ülést felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újra megnyitom.

Molnár Antal jegyző: Bornemisza Lajos!

Bornemisza Lajos: T. képviselőház! A budget általános tárgyalása alkalmával a népnevelés ügye és kérdése annyira kimeríttetett, hogy ezen tételnél én csakis igen rövid időre vehetem igénybe a t. ház szíves figyelmét.

Mindenki el fogja ismerni, hogy a népnevelés támogatása és fejlesztése különösen a felvidéken a nem magyar ajkúak közt igen nagy kulturális és nemzeti fontosságú. Épen azért fel akarom használni az alkalmat, hogy egyrészről felkérjem a t. miniszter urat, hogy a népnevelést a jövőre nézve nagyobb mértékben támogatni szíveskedjék, másrészt pedig igen röviden egynémelyeket elmondjak a tanítási rendszerről. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mindnyájan tudjuk, hogy az állam nagy gondot és áldozatot fordít a népnevelésre. Épen azért mindannyiunknak, kik a népnevelésből származó eredményeket nézzük és látjuk, kötelességük rámutatni azon hibákra, melyek abban találtatnak; mert ha akarjuk a kormány hathatósabb támogatását, kötelességünk megmutatni, mi a hiba, és mily intézkedések által lehet elérni azt, hogy az állam áldozatkészsége megteremje a maga gyümölcseit.

Látjuk, t. ház, hogy a községi, különösen a nem magyar ajkú népiskolákban magyarúl akarnak tanítani és a tantárgyakat magyarúl adják elő oly gyermekeknek, a kik egyátalában semmit sem tudnak magyarúl, és az eredmény az, hogy négy év múlva a gyermek kijön az iskolából a nélkül, hogy valamit tudna. Ép azért igen szükségesnek látom, hogy az egyes vidékek viszonyainak, gazdasági fejlődésének meg-

Digitized by Google

felelőleg, nem az ábécével és a szemléleti képekkel tanítsanak magyarúl, hanem a házi és gazdasági ipar fejlesztésének gyakorlati bemutatásával tanítsák meg azt a gyermeket a magyar nyelvre. Ezáltal két czél éretik el. Először is a szülők sokkal nagyobb kedvvel küldik gyermekeiket az iskolába és nagyobb áldozatkészséget tanúsítnak, ha a gyermek hazajövet megmondja, hogy valamit tanúlt olyant, a mihez neki kedve van, mintha a gyermek azt mondja szüleinek: kénytelen volt öt-hat hónapig iskolába járni, de nem tud semmit.

Ép azért igen kérem a t. miniszter urat, legyen kegyes a jövőben odahatni, hogy különösen a tanítóképezdékben, a hol lehetséges, egy kis gondot fordítsanak a gazdasági szakoktatásra is, úgy, hogy a tanítóknak is legyen fogalmuk ezen gazdasági szakoktatásról. Mert mire való a tanító? Nemcsak arra való, hogy négy-öt hónapig kelletlenül, muszájból oktassa a gyermekeket, hanem hogy az iskolán kívül is egész éven át a néppel, a szünidőkben pedig az ismétlő-iskolás gyermekekkel foglalkozzék. Ott van a mezőrendőrségi és mezőgazdasági törvényből kifolyólag a községi faiskolák ápolása, a községi és mintagazdaságok felállítása és gondozása. Már a községi törvény is jelzi, hogy ezek fejlesztésére és ápolására a tanító van hivatva; de ha az a tanító kijön a képezdéből s neki ezen dolgokról fogalma sincs, hogyan lehet kívánni, hogy az iskolában gazdasági szakoktatással foglalkozzék? *(Helyeslés.)*

Miután ezt a t. miniszter úr szíves figyelmébe ajánltam, legyen szabad még egy kérdéssel foglalkoznom, s ez a népiskolák segélyezésének és államosításának kérdése.

A népiskolák államosításának kérdése annyira ki van merítve, hogy ezzel egyáltalán nem akarok bővebben foglalkozni Nekem teljesen mindegy, hogy az állam államosítja vagy segélyzi e, vagy a felekezet, illetve a község tartja fenn az iskolát; a fődolog az, hogy minden nagyobb községben legyen iskola. És épen azért oly községekben, melyek szegénységüknél fogva nemcsak iskolát, de iskolaépületet sem képesek fentartani, méltóztassék vagy államosítani, vagy segélyezni. Ez tisztán a tanügyi kormányzat hatáskörébe tartozik.

Csakhogy a községi iskoláknál most újabban, miután a tanügyi kormányzat iskolai épületek felállításával kevésbbé foglalkozik, az a szokás, hogy a miniszterium megmondja: állami tanítót adunk, de iskolahelyiségről a község gondoskodjék. De az a különös, t. ház, hogy egy községről, a hol tán a legdrágább épület 1000—1200 forintba kerül, jönnek az államépítészeti hivatalhoz iskolafelépítési tervekkel, melyek 10—15.000 forintba kerülnek. Ettől a község annyira megijed, hogy még azt a kis áldozatot sem hozza meg, — értem a nyersanyagot, a kézimunkát, — melyet különben tanügyi czélokra örömmel vállalt volna magára. s egyátalában nem is bocsátkozik iskolaépítési tárgyalásokba. Méltóztassék, t. közoktatásügyi miniszter úr az illető vármegyék tanfelügyelőinek véleményét is szem előtt tartani. Oly községtől, melynek egész évi jövedelme nem tesz többet 3—4000 forintnál, hogyan lehet azt kívánni, hogy iskolaczélokra 10—15.000 forintot áldozzon? De ez talán nem annyira a rendszer hiányossága és nem megfelelő volta okozza; mert én azt hiszem, hogy ha a t. miniszter úr, különösen a szegény Felvidéken az iskolákat jövőre jobban támogatni akarja, akkor már csak méltóztassék az illető tanfelügyelő úrban is egy kissé megbízni, mert a tanfelügyelő most ezen dolgokban semmit sem tehet. Tervek terveket váltanak fel, huza-vona és irkálás mindenfelé három-négy év eltelik a nélkül, hogy az iskola egy lépéssel előbbre menne.

T. ház! A tavalyi évben a volt közoktatásügyi kormányzat különösen oly tanítóknak, kik a magyar nyelv tanításánál bizonyos eredményeket tudtak felmutatni, jutalmakat osztott ki. Csakhogy oly kis mértékben, hogy vannak vidékek, a hol vagy a szegény tanítókat mindnyájukat kellett volna jutalmazni, kik a magyar nyelv tanításába eredményt tudnak felmutatni, vagy senkit; mert igen nagy igazságtalanság az, ha tíz szegény tanító megérdemli a jutalmat, s abban csak egy vagy kettő részesül. *(Igaz! Igaz!)*

T. ház! Ezeket elmondva, összegezem kérelmemet. *(Halljuk! Halljuk!)* Legelső kérelmem, hogy a Felvidéken a népnevelés érdekében, miután azt mindenki elismeri, hogy annak nagy kultúrális feladata van, a t. miniszter úr továbbra még hathatósabban, még jobban segélyezze, vagy hogy ha akarja, államosítsa az iskolákat. A másik kérésem pedig abban áll: kisérje figyelemmel a tanítóképezdékben a tanítók gazdasági kiképzését, hogy mintagazdaságokban tanúlják meg a gazdasági szakoktatást, s ezzel későbbi tanítványaik anyagi haszna is biztosítva legyen.

Midőn én ezt a t. miniszter úr figyelmébe ajánlom, igen kérem, méltóztassék ezen ügyet földmívelésügyi miniszter kollegájával is megbeszélni, mert hisz utóvégre a gazdasági szakoktatás az ő tárczájához tartozik. De ki oktassa a népet a gazdasági szakban, ha nem a tanító? És mi nem külön földmívelési tanintézeteket akarunk a községekben felállítani, csak azt akarjuk, hogy az igen t. kultuszminiszter úr támogassa a gazdasági szakoktatást jutalmak kitűzésével és anyagi segélylyel, hogy ezáltal a szegény nép, a mely most igazán csak kény-

Digitized by Google

szerűségből nem tud magyarúl, a jövőben kényszer nélkül tudjon magyarúl. Ajánlom a tételt elfogadásra.

Josipovich Géza jegyző: Schreiber Frigyes!

Schreiber Frigyes: T. ház! Csak egy pár szavam van e tételhez. *(Halljuk! Halljuk!)* Ragályi Béla t. képviselőtársam nagyon helyesen útalt arra, hogy a múlt évben kibocsátott miniszteri rendelet, mely a lelkészi és tanítói hivatás szigorú elkülönítését hagyta meg, sok nehézségre, sok vitára ad alkalmat, de az ezen ügyhöz fűzött kérés megokolásához nekem is van egypár szavam. *(Halljuk! Halljuk!)* Nem úgy áll a dolog, mintha itt csak egy teljesen, a törvény értelmében tett korrekt intézkedés ellen méltányossági tekintetek szólnának, hanem ellenkezőleg, úgy, hogy különben helyes pedagógiai elvek által vezéreltetve, a kormány azt, a mit általánosságban helyesnek látott és a mely elv a törvényben is kifejezésre talált, mindenütt keresztül akarta vinni, hogy tudniillik a lelkészség, hitszónokság és a tanítói hivatás ne legyen egy személyben egyesítve. De épen a törvény szava megengedi azt, hogy a felekezetek tanítói az isteni tiszteletnél is segédkezzenek, és erre nézve a felekezeti autonómiának legerősebb szava van. Van Erdélyben több mint száz község, hol a helyi viszonyok, község, szegénység stb. ennek a két hivatásnak kombinációját csakugyan szükségessé teszik, és történik ez ottan a népoktatási törvény értelmében, és az azokban lefektetett elvek teljes tiszteletbentartásával akként, hogy minden tanító, a ki egyszersmind lelkészi teendőt végez, minden hitszónok, a ki egyszersmind tanító is, teljesen forma szerint kiállított, az állami biztos által hitelesített tanítói oklevéllel bir, tehát úgy áll a dolog, a hogy a törvény azon szavai, melyek szerint a tanítónak szabad isten-tiszteletet végeznie, csakis így érthetők. Azért kérem, méltóztassék a mélyen t. kormánynak ezt, a Ragályi Béla t. képviselő úr által felhozott kérdést ezen igazságos megvilágításban is tekinteni és ahhoz képest megoldani. *(Helyeslés.)*

Molnár Antal jegyző: Herman Ottó!

Herman Ottó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Van a népoktatásnak egy ágazata, a mely Magyarország közoktatásügyi költségvetésében intézményeink során nincsen felvéve, daczára annak, hogy a népoktatás ezen ágazata, különösen Magyarországra nézve rendkívül nagy fontossággal és jelentőséggel bir. Legyen szabad, t. képviselőház, ennek az ágazatnak jellemzésére a következőt felhoznom.

Magyarországon ez idő szerint senkisem élhet meg tudományos foglalkozásából, de palotákat építhet akárki, ha üzletszerűen folytatja a nép rendszeres butítását, erkölcsének alásását.

T. ház! A mire én itt czélzok, az semmi más, mint a ponyva-irodalom, melynek tartalma szerint erkölcsrontó és népbutító irányzata segíti az illetőket arra, hogy az ország szívében, a fővárosban fényes palotákat építsenek és nagyterjedelmű nyomdákat is tartsanak fenn. Ennek a rettentő mételynek kiölése azért is rendkívül nehéz, mert fájdalom, a múltak kedveztek oly szellem kifejlődésének, hogy a nép inkább hajlik rút és csúnya dolgok olvasására, mint erkölcsnemesítők befogadására. Senki sem fogja tagadni, hogy az ez ellen való küzdelem egyenesen a népoktatásnak nemes értelemben vett kötelességei közé tartozik.

Itt évekkel ezelőtt kezdődött egy mozgalom, mely a kormánytól eredt. Boldogúlt Trefort Ágost lehetővé tette, hogy úgynevezett »Jó könyvek« czímén keletkezzék egy vállalat, melynek első sorban feladata az volna, hogy a ponyvairodalommal szemben kedveltesse meg a néppel a jobb és nemesebb olvasmányokat. Ez a vállalat, úgy a mint meg volt alapítva és az a szellem, melyben vezettetett, nem felelt meg a szükségletnek, mert nem számolt azzal a fokkal, a melyen a nép értelmileg még áll. Ezt a vállalatot nagyon helyesen és okosan átalakították később alak szerint, épen olyanná, mint a milyen a ponyvairodalom. De megválogatták annak a szövegét is, és iratták lehető legkitünőbb íróinkkal. De azt tudnunk kell, t. ház, hogy ily meggyökeresedett mételylyel szemben a harczot felvenni és azt megtörni, annyit jelent, mint évek hosszú során át folytonos áldozattal, folytonos törekvéssel minden körben és mindenüvé bevinni a jobb terméket. Itt tehát egy bizonyos áldozatra okvetlenül szükség van.

Én felkérés folytán is szólok ebben az ügyben, és tájékoztattam magamat alaposan. Kimutatták előttem, hogy ennek a nemes vállalatnak eddig 8,000.000 példánya forog már közkézen a nép között. De, t. képviselőház, ez még mind nem elégséges. És azok a nemes és buzgó férfiak, a kik ezt felkarolták, a kik ezt művelték, mind a mai napig is aggodalommal vannak eltelve az iránt, hogy az a valóban csekélységes csekély összeg, mely a vállalatot mind a mai napig fentartotta és terjesztését lehetővé tette, talán veszélyeztetve van és talán nem fog megadatni.

Nem tízezrekről, sem százezrekről, sem milliókról nincsen szó, hanem egyszerűen egy 1000 forintos tételről, a melynek egyik fele gondolom a Röck Szilárd alapból adatott ki, és csak 500 forint esett a közoktatási tárcza ter-

Digitized by Google

hére. Legyen szabad azt a reményemet kifejeznem, hogy a közoktatás ügyének mostani kezelője megértve ezen ügynek rendkívüli nagyfontosságát, — mert nemesebb hivatás ebben a körben nem is képzelhető, — azon lesz, hogy ezen tétel rendeltetése a jövőben is megmaradjon. Ezt kérem és várom a t. miniszter úrtól.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Kötelességemnek tartom némely, egyenesen hozzám intézett kérdésekre azonnal válaszolni. *(Halljuk! Halljuk!)* Igy Szederkényi Nándor képviselő úr felemlítette, hogy a polgári iskolai tanároknak a fizetési fokozatokba való beosztásánál bizonyos sérelmek történtek. Ezt az ügyet eddig nem volt alkalmam tanúlmányozni. Majd meg fogom vizsgálni és biztosíthatom a t. képviselő urat, hogy a mennyiben sérelem történt, én azon segíteni akarok és fogok. *(Helyeslés.)*

Hock János képviselő úr igen sok helyes eszmét hozott fel; a többi közt talán szükséges, hogy erről a helyről egyik eszmére nézve nyilatkozat történjék, tudniillik a szlöjd felkarolása tárgyában. *(Halljuk! Halljuk!)* Ez ma még minden iskolába behozva nincsen; hanem mégis vannak iskolák, a melyekbe a szlöjd tényleg be van hozva. Kijelenthetem, hogy a kormány annyira súlyt helyez arra, hogy a szlöjd minél nagyobb mértékben propagáltassék, és jelenthetem azt, hogy épen tegnap vagy tegnapelőtt láttunk el segélylyel egy óvónőt, a ki ezen kérdés tüzetes tanúlmányozása czéljából Norvégiába utazik.

Méltóztatnak tudni, hogy Sopronban szintén van egy szlöjd magánintézet, melyet az állam segélyben részesít. A közoktatási kormány mindenesetre oda fog törekedni, hogy ez a szlöjd lehetőleg még tantervileg is biztosíttassék a népiskolákban. Ez igen nagyfontosságú dolog, elismeri mindenki, a ki ezzel a kérdéssel foglalkozott, és ismerek e házban három olyan képviselő urat, a kik a szlöjdnek meleg barátai, a kik azt folytonosan propagálják a társadalomban épúgy, mint az irodalomban.

Felhozta továbbá Hock János képviselő úr azt, hogy czélszerűbb volna a szertornázást egy gazdasági foglalkozással helyettesítni, vagy legalább is e mellett az időnek egy részét valamely gazdasági foglalkozásra fordítani. Tökéletesen osztozom ebben a nézetében. Mindenesetre arra fogok törekedni, hogy ebben az irányban a kellő intézkedések megtörténjenek.

Ragályi Béla képviselőtársam felemlítette a pap-tanító kérdést, a mennyiben vannak oly községek, a melyekben a papok egyúttal a tanítói tisztet is teljesítik. Erre vonatkozólag egy rendelet adatott ki, mely ezt megtiltotta. Ezt a rendeletet a t. képviselő úr sérelmesnek tartja annyiban, a mennyiben vannak községek, a melyek nem képesek külön papot és külön tanítót is tartani.

A népoktatásról szóló törvénynek 141. §-a megtiltja azt, hogy ily állások összesíttessenek, kumuláltassanak. Ámde, t. ház, az kétségtelen dolog, hogy nálunk oly körülmények és viszonyok vannak, a melyek szerint, ha ez a törvény a maga merevségében fentartatnék, ez azt eredményezné, hogy sok helyen nem volna iskola, vagy ha volna is iskola, nem volna tanító. Ennek következtében a közoktatásügyi kormány, valamint eddig is kivételesen megengedte, úgy ezután is meg fogja kivételesen és ideiglenesen esetről-esetre engedni, hogy ott, a hol ennek szüksége mutatkozik, a pap egyúttal tanító is lehessen. Természetesen ennek egyéb fő és elsőrendű feltétele az, hogy az illető pap tanító-képesítéssel birjon. *(Helyeslés.)*

Bornemisza t. képviselő úr főleg azt ajánlotta figyelmembe, hogy a tanító-képezdékben a gazdasági szakoktatásra is különös súly helyeztessék. Nem azt méltóztatott mondani, hogy a gazdasági szakoktatás behozassék, mert az ma már be van hozva a képezdékben, tanárok is vannak erre, sőt az ismétlő-iskolák tantervébe is fel van véve; ez azonban nem zárja ki azt, hogy ezentúl sokkal nagyobb súly helyeztessék rá, mint eddig. Teljesen osztozom nézetében arra nézve, hogy vonatkozással a mezőrendőri törvényre, ezen a téren hatályosan és erélylyel kell intézkedni, hogy haszna és eredménye lehessen.

A mi azt illeti, hogy különösen a Felvidékre az állami iskolák behozatalára különös súlyt helyezzek: igérhetem, hogy a Felvidéken, különösen a szegényebb községekben azon leszek, hogy állami iskolák állíttassanak, s hogy azok a tanítók, a kik a magyar nyelvben kitünnek, megjutalmaztassanak. Erre nézve vagyok bátor a t. ház tudomására hozni azt, hogy a folyó évben 120 tanító fog 50—50 forintnyi jutalomban részesülni, eddig csak 100 tanító részesült 25—40 forint jutalomban. *(Helyeslés.)*

A mi Herman Ottó képviselő úrnak azon felszólalását illeti, hogy a ponyvairodalmat helyettesítő irodalom támogatására a költségvetésbe nagyobb összeget beállítsak: jelezhetem, hogy senki sincsen jobban meggyőződve a ponyvairodalom pusztító és romboló hatásáról, mint én, és annak helyettesítését igen fontos népnevelési feladatnak tartom. Ennélfogva igenis törekedni fogok erre, s csak kérni fogom a t. házat, hogy az illető költségvetési tételt majd szívesen szavazza meg. *(Általános helyeslés.)*

Herman Ottó: T. ház! Egy rövid szóval

Digitized by Google

köszönetet kívánok mondani a t. miniszter úrnak ezen nemes készségéért.

Péchy Tamás: T. ház! A t. miniszter úrnak most elhangzott válasza után: mindazon kérdésekre, melyek ezen tételnél felmerültek, kiterjeszkedni nem akarok. Engem is nagy részben megnyugtatott a miniszter úr válasza, különösen azokra nézve, a melyeket Bornemisza képviselő úr felhozott. Hanem egy kérdésre észrevételt kell tennem és az épen az, a mit t. képviselőtársa, Ragályi említett fel, tudniillik a paptanítók kérdése. Az 1868. évi XXXVIII. törvényczikk 141. §. azt mondja: »A tanító, országos, vármegyei, városi, községi, egyházi, valamint esküdtszéki tag is lehet ugyan, de semmiféle hivatalt nem viselhet. A felekezeti iskola tanítói az istentiszteletnél és temetkezéseknél segédkezhetnek.«

Én megvallom, ezt úgy magyarázom, hogy a törvény intencziója az volt, hogy a pap egyszersmind tanító ne lehessen. Nem tartom ezt helyesnek a praktikus élet szempontjából; tekintettel arra, hogy különösen a szegényebb egyházak nem képesek — mint Ragályi képviselő úr is kifejtette — papot és tanítót tartani, és mégis sokkal jobb, ha ilyen szegény egyházakban van pap-tanító, a ki tanít, mintha nincsen semmiféle tanító: én ezen kérdést úgy, mint ma van megoldva, nem tartom helyesen megoldottnak.

Schreiber képviselő úr épen most fejtegette, hogy a Királyföldön és Erdélynek más részében is egészen más eljárás divik, hogy ott a papok tanítók is egyszersmind. Én pedig tudom, hogy nálunk, a magyar felvidéken, — Ragályi képviselő úr is helyesen kifejtette — nem engedik meg, hogy a pap tanító is legyen. Ez nem felel meg a törvény előtti egyenlőségnek. A törvény hatályának egyformának kell lennie ugy a Királyföldön, mint a magyar felföldön.

Osztozom abban a nézetben, hogy a tanító azért, hogy feladatának megfelelhessen, semmi más hivatalt ne viselhessen, mely őt attól elvonja. De a gyakorlati élet szempontjából szükségesnek tartom, hogy a szegényebb egyházak papjainak, a kiknek az egyház kicsiny voltánál fogva úgyis több idejük van, törvényben engedtessék meg, hogy a tanítást is végezhessék. Ezért arra kérem a miniszter urat, hogy mivel bebizonyúlt, hogy a törvényben felállított theória nem vihető keresztül a gyakorlati életben úgy, mint azt az emberek az íróasztalnál képzelik: méltóztassék e tekintetben egy novellával segíteni e bajon. *(Helyeslés.)*

Elnök: Schreiber képviselő úr kiván szólani!

Schreiber Frigyes: T. ház! Nem azt akartam mondani, hogy a tanítók lelkészi teendőkkel legyenek megbízva. A mit mondtam, csak indokolása volt annak, hogy lelkészek, segédlelkészek, vagy hitszónokok egyszersmind mint tanítók is lehessenek alkalmazhatók.

Josipovich Géza jegyző: Zay Adolf!

Zay Adolf: T. ház! A miniszter úr az 1868-iki törvény 141. §-ának oly értelmezést adott, melylyel én egyet nem érthetek. Legyen szabad ezt indokolnom. A miniszter úr úgy állította oda a dolgot, mintha a törvény elrendelné, hogy a tanító egyúttal nem lehet lelkész. Pedig ennek az ellenkezője áll, a mennyiben a 141. §. utolsó bekezdése azt mondja, hogy a felekezeti tanítók az isteni tiszteletnél és a temetkezéseknél segédkezhetnek. Én úgy állítom fel a kérdést: szabad-e képesített tanítónak az isteni tiszteletnél segédlelkészképen működnie, tehát szabad-e tanítónak a törvény értelmében egyúttal segédlelkésznek is lennie? Mert ez a kérdés veleje, s nem szabad a kérdést úgy felállítani, hogy a papnak szabad-e egyúttal tanítónak is lennie? Már pedig arra a kérdésre, hogy a qualifikált tanító a mellett végezhet kisegítő lelkészi teendőket is, a törvény igennel felel. Igy is van ez az ország több vidékén, s különösen a királyföldi községekben. Ezen állapot tehát a törvényben gyökeredzik s nem szorúl miniszteri engedélyre.

Osztozom Péchy Tamás t. képviselő úr azon nézetében is, hogy a mennyiben a törvény nem engedné is meg, hogy maga az önálló pap egyúttal tanítói teendőket végezzen, e törvény esetleges reviziójával kell arról gondoskodni, hogy az megfeleljen az ország sok helyén fenforgó viszonyoknak és szükségletnek. Meg vagyok arról győződve, hogy abban mindnyájan egyetértünk, hogy sokkal inkább érdekében van az országnak, hogy terjedjen a művelődés, mintsem az, hogy egy törvény holt betűjén lovagoljunk az ország kultúrája és művelődésének rovására, különben nem is volna semmi rabiga annak, miért ne működjék egy kis és szegény községnek a papja egyúttal mint tanító is, ha erre qualifikálva van, hisz lelkészi teendői kis faluban bőségesen engednék ezt meg. Remélem tehát, hogy ennek az ügynek az lesz az elintézése, hogy a t. közoktatásügyi miniszter úr már azon tárgyalások folyamán, a melyek az ő resszortjában és miniszteriumában erre a tárgyra nézve már régen folyamatban vannak, meg fog győződni arról, hogy ezen jelenlegi praxis, melynélfogva qualifikált néptanítók egyúttal mint segédlelkészek működnek, teljesen megfelel a törvény betűjének is, sőt, hogy még azon papokat, kik egyúttal mint tanítók működnek szegény, kis községekben, sem szabad ezen kultúrai nagybecsű missióban gátolni.

Digitized by Google

Ezen ügy tehát, meggyőződésem szerint, bővebb konsziderácziót tárgyát fogja képezni, és meg fog fontoltatni az is, nem kellene-e a törvény esetleges reviziójánál gondoskodni arról, hogy ott, a hol az a szegény községekben az iskola fentartásának szempontjából szükséges, maga a pap is működjék mint tanító.

Én ajánlom ezt az ügyet az igen t. miniszter úr további érettebb tanúlmányozásába. *(Helyeslés.)*

Tény az, hogy a törvénynek nem felelne meg, és hogy a közoktatás ügyének ártana, ha a jelenleg fennálló viszonyokon, midőn a néptanító egyúttal segédkezik a lelkésznek hivatalában, és egynéhány községben a papok is résztvesznek a nép oktatásában, most változtatnánk. Ez az ügy olyannyira fontos kultúrális dolog, hogy a jelenlegi perczben inczidentaliter nem szabad azt elintézni, sokkal bővebb megfontolást igényel, s meg vagyok róla győződve, hogy a kormánynál jóakaratú és konczilians megfontolás és a törvénynek, valamint a kultúrai szükségletnek megfelelő elintézést fog találni. *(Helyeslés.)*

Péchy Tamás: T. ház! Félremagyarázott szavaim értelmének helyreállítására kérek szót. Én soha segédlelkészekről nem beszéltem, mert az én nézetem szerint ott, a hol segédlelkészt fizetni lehet, ott a tanítót is lehet fizetni. *(Helyeslés a középen.)* Én azon szegény egyházakról beszéltem, a melyek nem képesek a lelkész mellett még tanítót is tartani, s a hol a lelkész maga is nagyon szegény, de ez még sem segédlelkész, hanem rendes lelkész. Nézetem szerint ez csak a protestánsoknál fordúl elő. *(Helyeslés a középen.)*

Elnök: Miután szólásra senki nem jelentkezett s maga a tétel ellen sem tétetett kifogás, ennélfogva a t. ház a 2,265.847 forintot megszavazza.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 83,483 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Kisdedóvónő- és dajkaképzés. Kiadás: XX. fejezet, 30. czím. Bevétel: VII. fejezet, 24. czím. Kiadás: Személyi járandóságok és dologi kiadások 55.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel: 3.400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Kisdedóvás. Kiadás: XX. fejezet, 31. czím. Bevétel: VII. fejezet, 25. czím. Kiadás 170.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 600 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Egyéb népnevelési czélok. Rendes kiadások: XX. fejezet, 32. czím. Kiadás 162.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Siketnémák intézete Váczon. Rendes kiadás: XX. fejezet, 33. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 26. czím. Kiadás: Személyi járandóságok és dologi kiadások 44.400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 22.578 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: A budapesti I. kerületi állami tanítóképzővel kapcsolatos és siketnémák oktatására képesítő tanfolyam. Rendes kiadások: XX. fejezet, 34. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 27. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások 6.357 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 4000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Vakok országos intézete Budapesten. Rendes kiadások: XX. fejezet, 35. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 28. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások 47.496 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 20 956 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa.)*: A vakok országos intézetéből kilépő növendékek segélyezése. Rendes kiadások: XX. fejezet, 36. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 29. czím. Kiadás 2.921 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 2.921 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Balaton füredi szeretetház. Rendes kiadások: XX. fejezet, 37. czím. Rendes bevételek VII. fejezet, 30. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 15.468 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 3.100 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Emberbaráti intézetek segélyezése. Rendes kiadások: XX. fejezet, 38. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 31. czím. Kiadás 15.000 frt.

Molnár Antal jegyző: Okolicsányi László!

Okolicsányi László: T. ház! Azok az

Digitized by Google

intézetek, melyek az emberbaráti intézetek címe alatt foglaltatnak össze, nem annyira közoktatási és közművelődési, mint inkább humanisztikus czélokat szolgálnak. Azon szerencsétlenek ápolásáról és lehető szellemi képzéséről és fejlesztéséről van itten szó, kiket a természet nem áldott meg egészséges szervekkel, egészséges idegekkel. A kérdés, mely ezen intézetek fentartásával és segélyével kapcsolatban áll, nem annyira kulturális, mint inkább közbiztonsági kérdésekkel és emberbaráti tekintetekkel függ össze. Én különösen ezen czím negyedik rovata alatt említett hülyék és gyengeelméjűek országos intézetének segélyezésére kivánom a t. miniszter úr figyelmét felhívni.

Köztudomású dolog, hogy nálunk Magyarországon mindenfelé, minden vidéken találkozunk azokkal a szerencsétlenekkel, kikből a falu népe bolondot csinál, kiknek betegségével, nyomorúlt állapotával az emberek visszaélnek. Köztudomású dolog, hogy ezek közt az emberek közt igen gyakran a legfajtalanabb, a legerkölcstelenebb kihágások fordúlnak elő: természetesen az illetők cselekvényei nem is beszámíthatók. Köztudomású dolog, hogy ezek az emberek veszélyesek a társadalomra, veszélyesek arra a községre is, a melyben élnek, mert a piromanikusok legnagyobb része kerül ki belőlük, kik nem ismerve tényeik következményeit, gyönyörűséget találnak abban, hogy kazlakat, házfedeleket felgyújtsanak.

Ezekről az emberekről, ezeknek felügyelet alatt való tartásáról gondoskodni kötelessége a társadalomnak. A külföldön állami intézetek gondoskodnak ilyenekről. Igy Németországban különösen a szászországi hubertusburgi intézetet említhetem meg, de azonkívül vidékenkint fordúlnak elő a népiskolák mellett olyan segélyiskolák, melyek épen gyöngeelméjűek képzésére vannak fentartva, az úgynevezett »Hilfschule für Schwachsinnige«.

Magyarországon a közoktatásügyi törvény nagyon röviden végez ezekkel a szerencsétlenekkel. Azt mondja az 1868: XXXVIII. tcz., hogy a szellemileg gyenge gyermeket az iskolaszék az iskolai kötelezettség alól felmentheti, a taníthatatlan, tompaelméjűekre pedig a 3. §. azt rendeli, hogy nyilvános intézetekből kizárandók. Ezek a szerencsétlenek ki vannak zárva a tanításból, szabadon hagyják őket járni-kelni az országban és nem gondoskodnak arról, hogy kiknél a betegség túlnyomó mérvű, azok orvosi gondozásban részesüljenek, kiket pedig csak az elmebeli gyengeség akadályoz az iskoláztatásban, azok egy más módszerrel, az ő tehetségükhöz képest lehetséges tanításban mégis részesüljenek.

Nálunk a statisztikai adatok 1880-ból és 1890-ből az ilyen hülyéknek és gyengeelméjűknek a számát több, mint 18.000-re teszik. Ezzel szemben van egy intézetünk itt Budapesten, a Frimm-féle magánintézet, a mely intézet 3000 forintos állami segélyben részesül ugyan, tekintettel azonban arra, hogy az intézet megalapítása idejében csakis egy nagyobb állami kölcsön igénybevételével jöhetett létre, a segélyezés mégis úgy történik, hogy nem kapja meg a 3000 forintot, hanem ez az összeg csak betudatik azon kamatokba, a melyeket ő tartozik a Kolonics-, és Széchenyi-féle alapoknak fizetni azon kölcsön után, melyet az intézet annak idején kapott. Ebben az intézetben mindössze 52 vagy 56 növendék részesül gondozásban és nevelésben. Az intézet különös gondot fordít arra, hogy kézimunkákra és kézügyességekre tanítsa az ott elhelyezett növendékeket.

T. ház! Ennek az intézetnek, illetőleg az intézet tulajdonosának, mint magánembernek, a sorsa legújabban csakis az által vonta magára a figyelmemet, hogy véletlenül értesültem arról, hogy az intézet tulajdonosának anyagi viszonyai annyira romlottak, hogy még 3000 forint államsegély mellett sem képes intézetét tovább fentartani és azon túladni igyekszik. Nehány orvosi szaklapban közzétett hirdetés figyelmeztetett engem erre és így utána jártam annak, hogy ennek az intézetnek tényleg hogy állanak a viszonyai, *(Halljuk! Halljuk!)* és meggyőződtem arról, hogy az intézet azt a 3000 forint segélyt az államtól csak azon kötelezettség fejében kapja, hogy tartozik érte tíz gyermeket ingyen eltartani. Tehát egy-egyre 300 forint esik, a mi bizony az ilyen szerencsétleneknél különösen szükséges gondozás mellett, nagyon kevés. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Meggyőződtem arról, hogy ezen intézetben 52 gyereknek a gondozására és ápolására 19 cseléd állandó tartása szükséges, a kik szintén meglehetős magas díjakat követelnek a foglalkozásukkal járó kellemetlen és nehéz feladatok következtében. Három tanító, az orvos és egyéb költségek annyira megterhelik azt az intézetet, hogy nem csodálkozom, ha azt az intézetet egy vagyontalan magánember fentartani nem képes.

Én tehát a miniszter úr figyelmét arra hívom fel, hogy vizsgálja meg ezen intézetnek az ügyét, vizsgálja meg, vajjon szükség van-e arra, megfelel-e feladatának és hivatásának? Ha megfelel, akkor belátása szerint vagy nagyobb segélyben részesítse azt, vagy, a mit én a leghelyesebbnek és legkivánatosabbnak tartanék, államosítsa azt egészen. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Annál is inkább fontosnak és időszerűnek tartom ezt a dolgot, mert tudomásom van arról, hogy körülbelül egy évvel ezelőtt a közoktatási

Digitized by Google

miniszteriumban már tárgyalások folytak ezen intézet államosítása érdekében és az akkori közoktatásügyi miniszter úr, gróf Csáky Albin, teljesen meg volt nyerve azon eszmének, hogy az intézet államosíttassék. Ezen intézet ő Felsége magánpénztárából évi 300 forint segélyben részesült. Az idén azonban ezen segélyt is elvesztette azért, mert ő Felségének azt jelentették, hogy az intézet államosíttatni fog, tehát ő Felsége magánsegélyére többé szüksége nincs. A mikor azután a költségvetés befejeztetett, nagy meglepetéssel láttam, hogy ott az államosításról gondoskodva nincs, azt pedig tudjuk, hogy az ő Felsége által ezelőtt nyújtott segély tényleg elmaradt.

Ezekre voltam bátor a t. miniszter úr figyelmét felhívni és ajánlom ezeket szíves gondoskodásába. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! E nagyfontosságú emberbaráti intézetre vonatkozólag bizonyos dologról nem lehet a t. képviselő úrnak tudomása, hogy ha azt hiszi, hogy csak 3.000 forint segélyben részesült ezen intézet. Bátor vagyok tudomására hozni, hogy hivatalbeli elődöm már az idén is a népnevelési szükségletből 2.000 forint segélyben részesítette ez intézetet. Mindenesetre igen helyes dolog volna, hogy ha ezt az intézetet államosíthatnók, és törekedni is fogunk arra, hogy ily emberbaráti intézeteket az állam lehetőleg saját maga állítson föl. Tárgyalások is folynak már e tekintetben. Bátor vagyok azonban egyre figyelmeztetni a t. képviselő urat: hogy a kultuszminiszterium feladatkörébe tulajdonképen csak azok tartozhatnak, a kik tovább képezhetők, mert azok, a kik csak gyógykezelést igényelnek, a belügyminiszterium hatáskörébe tartoznak, és mondhatom, hogy a tárgyalás anyagából láttam, hogy a két miniszter között e tekintetben folytak is tárgyalások. Magát az államosítás eszméjét elejteni nem fogom. Határozott igéretet azonban nem tehetek arra, hogy már a jövő évi költségvetésben ez szerepelni fog, de annyit mondhatok, hogy törekedni fogok, úgy, mint hivatalbeli elődöm, a megtakarításokból nagyobb segélyt nyújtani. *(Helyeslés.)*

Elnök: Maga a tétel meg nem támadtatott; azt hiszem, szavazásra sem kell bocsátani. *(Helyeslés.)*

Kijelentem, hogy a tétel megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 1.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Állami tanintézetek építésére felvett kölcsönök törlesztése. Rendes kiadások: XX. fejezet, 39. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 32. czím.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Kiadás. I. Befejezett építkezések: Az eddigelé létesített épületek költségeire az országos tanítói nyugdíj- és gyámalapból felvett és 1892. év végével 3,891.566 frt 04 krt tevő kölcsön törlesztésére 3 ik részletűl 231.794 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Az eddigelé létesített épületek költségeire a magyar vallásalapból felvett és 1892. év végével 491.631 frt 81 krt tevő kölcsön törlesztésére 3-ik részletűl 29.283 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Az eddigelé létesített épületek költségeire az egyetemi alapból felvett és 1892. év végével 526.537 frt 26 krt tevő kölcsön törlesztésére 3-ik részletűl 31.362 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Az eddigelé létesített épületek költségeire több alapból felvett és 1892. év végével 2,079.491 frt 06 krt tevő kölcsön 3-ik törlesztési részleteűl 123.861 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: II. Be nem fejezett építkezések: A kolozsvári egyetemi boncztani intézet 354.325 frt építési és belső felszerelési költségének törlesztésére 13-ik, illetőleg 10-ik részlet 19.488 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: A kolozsvári egyetem egészségtani és élettani intézetének építésére és belső felszerelésére fordított 216.801 frt kamata és törlesztési 10-ik részlete 11.924 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: A mármaros-szigeti állami férfitanító-képző telkének és épületének vásárlására felvett 90.000 frt, valamint annak bővítésére felveendő 48.167 frt, együtt tehát 138.167 frt kölcsön 11-ik törlesztési részlete 7.599 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: A budapesti állami ipariskola és technológiai iparmúzeum épületének felépítésére fordított 349.940 frt kamata s törlesztésére 9-ik részletűl 19.246 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: A technológiai iparmúzeum s állami ipariskola új épületének belső felszerelésére felvett 57.411 frt kölcsön 7-ik törlesztési részlete 3.158 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: A székely-udvarhelyi állami reáliskola építésére

Digitized by Google

eddig felvett 97.616 frt kölcsön kamata és törlesztésére 6-ik részlet 5.369 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A brassói állami közép kereskedelmi és faipariskola épületének létesítésére felveendő 63.157 frt kölcsön kamata és 5-ik törlesztési részlete 3.474 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A budapesti egyetemi boncztani intézet létesítésére felveendő 450.000 frt kölcsönből 1895. év végeig beruházandó mintegy 300.000 frtnak kamata és 3-ik törlesztési részlete fejében 16.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A Beleznay-telken a műegyetem czéljaira emelendő épület költségeire felveendő 181.382 frt kölcsön kamata és 5-ik törlesztési részlete fejében 9.979 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A budapesti VII. kerületi állami gimnázium elhelyezésére szükséges épület létesítésére fordítandó 234.872 frt és illetőleg a telek egy részének eladása után befolyó 46.000 frt levonása után felveendő 188.872 frt kölcsön kamata és ötödik törlesztési részlete fejében 10.388 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A második mesteriskola épületének létesítésére felveendő 30.000 frt kölcsön kamata és 4-ik törlesztési részlete 1.650 frt.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A pozsonyi állami felsőbb leányiskola épületének kibővítésére, valamint az új helyiségek belső felszerelésére felveendő 58.478 frt kölcsön kamata és 4-ik törlesztési részlete 3.216 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A kolozsvári állami tanítónőképző épületének létesítésére felveendő 115.000 frt kölcsön kamata és 4-ik törlesztési részlete 6.325 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A pozsonyi állami reáliskola számára emelendő épület telkének megvételére és az épület létesítésére felveendő 193.150 frt kölcsön kamata és 4-ik törlesztési részlete 10.623 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A győri állami főreáliskola építési költségeire a város által felajánlott 55.000 frton felül kölcsön útján fedezendő 67.000 frt kamata és 3-ik törlesztési részlete 3.685 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A bajai tanítóképző internátusának felépítésére felveendő 50.000 frt kölcsön kamata és 3-ik törlesztési részlete 2.750 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A dévai állami elemi és felső leányiskola épületére felveendő 42.987 frt kamata és 3-ik törlesztési részlete 2.364 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A fiumei állami iskolák épületének telkére felveendő 135.000 frt kölcsön kamata és 3-ik törlesztési részlete 7.425 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A beszterczebányai állami felső leányiskola telkére és épületére felveendő 100.000 frt kamata és 3-ik törlesztési részlete 5.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A kassai állami felsőbb leányiskola épületére, belső felszerelésére és tanszerbeli felszerelésére felveendő 197.000 frtból az 1895. év végéig igénybe veendő 103.000 frt kölcsön kamata és 3-ik törlesztési részlete 5.615 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Állami elemi és polgári iskolák épületeinek létesítésére felveendő 896.000 frtból az 1895. év végeig igénybe veendő 396.000 frt kamata és 3-ik törlesztési részlete 21.780 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A kolozsvári egyetem központi épületének folytatólagos kiépítésére felveendő 300.000 frt kamata és 3-ik törlesztési részlete 16.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A nagyszebeni főgimnázium épületének telkére felveendő 74.720 frt kölcsön kamata és 3-ik törlesztési részlete 4.110 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Az iparművészeti múzeum és iskola építésére és belső felszerelésére felveendő kölcsönből az 1895. év végeig felhasználandó 800.000 frt kamata és 3-ik törlesztési részlete 44.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A budapesti egyetemen létesitendő I. szülészeti és nőgyógyászati kóroda felépitésére az 1895. év végeig felhasználandó 300.000 frt kamata és 3-ik törlesztési részlete 16.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A budapesti egyetemen létesitendő II. szülészeti és nőgyógyászati kóroda felépítésére szükséges 300.000 frt kamata és 3-ik törlesztési részlete 16.500 frt.

Digitized by Google

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A temesvári tanítóképző épületének létesítésére felveendő 46.500 frt kamata és törlesztési részlete 2558 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A budapesti II. kerületi állami tanítónőképző épületének kibővítésére, valamint az új helyiségek felszerelésére felveendő 106.737 frt kamata és 2-ik törlesztési részlete 5.870 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A brassói állami elemi és polgári leányiskola számára vásárlandó telek ára fejében felveendő 12.870 frt kamata és 2-ik törlesztési részlete 708 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A soproni kereskedelmi akadémia számára épületvásárlásra és az épület átalakítására felveendő 51.500 frt 2-ik részlete 2.883 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A budapesti VIII. kerületi gimnázium telkére és épületére szükséges 350.000 frt kamata és 2-ik törlesztési részlete 19.250 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A fiumei állami leányiskola építésére felveendő 160.000 frt kamata és 1-ső törlesztési részlete 8.800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Az eperjesi állami kisdedóvónőképző-intézet telkére, épületére és belső felszerelésére felveendő 95.200 frt kamata és 1-ső törlesztési részlete 5.236 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A pozsonyi állami kisdedóvónő képző intézeti tanfolyam mintaóvodájára szükséges 17.400 frt kamata és 1-ső törlesztési részlete 957 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A losonczi tanítóképző internátusának kibővítésére szükséges 25.000 frt kamata és 1-ső törlesztési részlete 1.375 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A nagyváradi bábaképezde épületének kibővítésére szükséges 25.600 frt kamata és 1-ső törlesztési részlete 1.408 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A szombathelyi bábaképezde épületére szükséges 55.525 frt kamata és 1-ső törlesztési részlete 3.054 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A lugosi állami gimnázium épületére szükséges 80.000 frtból 1895. évben felveendő 40.000 frt kamata s 1-ső törlesztési részlete 2.200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A zalaegerszegi gimnázium épületére szükséges 120.000 frtból kölcsön útján fedezendő 80.000 forint első felének kamata és 1-ső törlesztési részlete 2.200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A fehértemplomi gimnázium épületére szükséges 50.000 frt kamata és 1-ső törlesztési részlete 2.750 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Az országos mintarajziskola és rajztanárképző épületének kibővítésére felveendő 110.000 frt kamata és 1-ső törlesztési részlete 6.050 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* A képzőművészeti kiállítási épület létesítésére felveendő 300.000 frt kamata és 1-ső törlesztési részlete 18.128 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Összes kiadás 775.395 frt. Bevétel 15.114 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Ösztöndíjak és egyéb tanulmányi czélok. Rendes kiadás 78.229 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Bevétel 7.320 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa):* Magyar nemzeti múzeum. Rendes kiadás 146.498 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Hock János jegyző: Gr. Zichy Jenő!

Gr. Zichy Jenő: *(Halljuk! Halljuk!)* Nagyon örvendek azon végtelen érdeklődésnek, melylyel a muzeális kérdésben találkozom; ritka jelenség és köszönetet mondok érte; de talán nem fogom kielégíteni önöknek nagy érdeklődését, mert felszólalásom rövid lesz, hiszen ezen tárgyban annyi alkalommal ismételten adtam elő indokaimat azon kétrendbeli indítványom tekintetében, melyeket most legutóbb is, ezen budgetnek általános tárgyalásánál alkalmam volt előadni. Most csak sajnálkozásomnak adhatok kifejezést a felett, hogy tulajdonképen ezen budget, a menynyire az ország kincsesházát, a Széchenyi-könyvtárt illeti, abszolute teljesen régi voltában maradt meg. Az átmeneti kiadásokban, ott igenis

Digitized by Google

találunk egy pozicziót, mely összeköttetésben van a muzeális könyvtárral, mely a levéltárra vonatkozik, és mely előttem nem világos.

Olay Lajos: Minden hazafi előtt világos! *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Kérem, méltóztassanak csendben lenni.

Gr. Zichy Jenő: És ép ott, a hol az ország ügyeiről van szó, szeretem a világos számadásokat. *(Helyeslés a baloldalon.)* Ez az oka annak, hogy én a muzeális kezelést másként akarom vezettetni, mint a hogyan eddig vezetve volt.

Azon számtalan, mindenféle hírlapi hírek folytán, melyek az utóbbi időben majdnem mindennap közöltettek, és azon homályossággal szemben, mely azt sem mondja, hogy hány esztendőre van ezen húszezer forint felvéve, azon kérdést és kérést intézem a t. miniszter úrhoz és a t. kormányhoz: tessék tiszta játékot játszani velünk; *(Derültség jobbfelől.)* tessék megmondani, miről van itt szó. Én semmi ítéletet nem mondok, de elvárom, és az ország nevében követelem, hogy önök itt tiszta számadást mutassanak be a háznak. *(Zaj.)*

Olay Lajos: Ezt mondhatja Windischgrätz, de nem Zichy Jenő! *(Zaj.)*

Elnök: Olay képviselő úrnak nincs joga közbeszólni. *(Zaj.)*

Gr. Zichy Jenő: Önök, uraim, a kik az érdekességet abban lelik, hogy mikor hecczre van alkalom . . . *(Zaj a szélső baloldalon.)* A miniszter úrtól kérem a választ. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Ugy értettem, hogy a t. képviselő úr az átmeneti kiadások XXII. czímében foglalt, a nemzeti múzeumi levéltári osztályának kiegészítésére felvett húszezer forintra nézve kíván már a jelen czímnél a kormánytól felvilágosítást. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőház! Igen röviden és a leghatározottabban fogok nyilatkozni. *(Halljuk! Halljuk!)* Mi a jelen költségvetést annak teljes tudatával vettük át, hogy a képviselő úr által felhozott, de nem a jelen czímhez tartozó tétel alatt előirányzott összeg Kossuth Lajos iratainak . . . *(Zajos éljenzés és felkiáltások a szélső baloldalon: Becsületes dolog volt! Éljen a kormány! Éljen Wekerle!)*

Thaly Kálmán: Éljen Wekerle! Éljen Eötvös!

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Tehát ismétlem, annak teljes tudatával vettük át ezt a költségvetést, hogy ez a tétel Kossuth Lajos iratainak megvételére fog fordíttatni. *(Élénk éljenzés és tetszés a szélső baloldalon.)* és igen természetesen, az előző kormánynak ez irányban vallott kötelezettségét mi is fentartjuk. *(Élénk helyeslés jobbfelől és a szélső baloldalon.)* Csak azt jegyzem meg, hogy mi ezt a tételt jövőre állandó tételül fogjuk a költségvetésbe beilleszteni, *(Helyeslés jobbfelől és a szélső baloldalon.)* mert mi ezt a húszezer forintot igenis olyan összegnek tartjuk, a mely összeget nekünk a nemzeti múzeumban megőrzendő fontos okmányok megszerzésére valami nagyon sokallanunk nem lehet. *(Helyeslés.)* Következőleg ez az összeg azon okmányok megszerzési költségeinek fedezésére szükséges, a melyeket jövőre is a múzeum számára megszerezni óhajtunk s ezért a szóban levő tételt mi az állandó rovatba fogjuk beilleszteni. *(Élénk helyeslés.)* Gondolom, ezzel a minden kételyt kizáró válaszszal megnyugtattam a t. képviselő urat. *(Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől és a szélső baloldalon.)*

Gr. Zichy Jenő: Engem teljesen megnyugtat. *(Élénk derültség. Elnök csenget.)* Nagyon örvendek, hogy az ország azon helyzetben van, *(Elnök hosszasan csenget. Felkiáltások: Halljuk az elnököt!)* hogy évenként ilyen összeget . . . *(Elnök hosszasan csenget. Nagy zaj. Felkiáltások: Halljuk az elnököt!)*

Elnök: Zichy képviselő úrnak nem volt szava. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Zaj. Halljuk az elnököt!)* Jelenleg tárgyalás alatt áll a nemzeti múzeum kiadásainak személyi járandóságok és dologi kiadások czíme alatt felvett 146.498 forintos tétel. Már most, t. ház, én nem tudom, hogy ezen tételben mi czímen méltóztatnak szólani, mert ebben az a 20.000 forintos kiadás nem foglaltatik. *(Úgy van! Úgy van! Élénk derültség.)*

Gr. Zichy Jenő: A jegyző felszólított...

Elnök: Kérem . . . *(Nagy zaj. Felkiáltások; Halljuk az elnököt!)* . . . kérem, én még nem fejeztem be, méltóztassanak meghallgatni észrevételemet. *(Halljuk! Halljuk!)* Ezen a helyen tehát az a tétel, a melyre a felszólalás vonatkozott, nem foglaltatik, hanem foglaltatik az átmeneti kiadások közt, a melyek tárgyalás alatt nem állanak, *(Úgy van! Úgy van!)* és én, t. ház, mint elnök, a szabályok értelmében meg nem engedhetem, hogy itt egyéb tárgyaltassék, mint a min a sor van, tudniillik a személyi járandóságok és dologi kiadások a magyar nemzeti múzeumnál. Tehát ehhez méltóztassanak szólani. *(Helyeslés és tetszés.)*

Gr. Zichy Jenő: Bocsánatot kérek, t. házelnök úr, én a muzeális kérdéshez írattam magamat fel, a jegyzőt a zsivajban nem lehetett hallani; én megkértem a jegyző urat, hogy hívjon fel, ha rám kerül a sor; ő felhívott, tehát szóltam. *(Nagy zaj.)*

Digitized by Google

Elnök: T. ház! Muzeális kérdés, *(Zaj. Felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)* mint a budgetnek egyik tétele nem létezik. *(Élénk derültség és tetszés. Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* Hanem most napirenden van a nemzeti múzeum személyi és dologi kiadásairól szóló tétel. *(Élénk tetszés jobbról.)* Felkérem a t. képviselő urakat, a kik a tárgyalás alatt levő tételhez, nevezetesen a személyi és dologi kiadásoknak összevéve 146.498 forintnyi tételéhez szólni akarnak, méltóztassanak szólni, természetesen minden hátralevő tételhez annak idejében és helyén szólani lehet. *(Élénk helyeslés.)*

Kérdem a jegyző urakat: van-e valaki felírva? *(Nincsen!)* Ha nincsen felírva senki, kérdem, akar-e valaki hozzászólni? Miután senkisem jelentkezik, t. ház, most már felteszem a kérdést: méltóztatnak-e a személyi járandóságok és dologi kiadások rovata és tétele alatt felvett 146.498 forintot megszavazni, igen vagy nem? *(Igen.)* Megszavaztatott. *(Felkiáltások balfelől: Két óra! Hétfőn!)*

Csendet kérek, t. ház! Valóban nem lehet azon csodálkozni, ha a jegyző urak és a t. ház tagjai nincsenek tájékozva ebben a zsivajban, holott, ha csendet tartunk, mindenki ki lesz elégítve és mindenki elmondhatná a maga beszédét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Bevétel 15.372 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Országos képtár és ezzel kapcsolatos magyar történeti képcsarnok. Rendes kiadások: XX. fejezet, 42. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 34. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások 42.180 forint. *(Nagy zaj és felkiáltások balfelől: Két óra! Nem hallani a jegyzőt!)*

Elnök: Jelenleg tárgyalás alatt áll az országos képtár és az ezzel kapcsolatos magyar történeti képcsarnok fejezete alatt a személyi járandóságok és dologi kiadások rovata 42.180 forinttal. *(Felkiáltások balfelől: Két óra!)* Ez tárgyalás alatt van, ezt el kell végeznünk. *(Helyeslés.)* Van-e valaki felírva? *(Senki sincs.)* Senki sem lévén felírva, azt hiszem, a t. ház, az előirányzatot megszavazza. Ezzel meg van szavazva.

Már most, t. ház, két óra elmúlt. *(Élénk derültség.)* A ház következő ülését hétfőn fogja tartani, mert holnap ünnepnap van. A hétfőn 10 órakor kezdődő ülésen a ház korábbi határozata értelmében a napirend első tárgya lesz a vallás- és közoktatásügyi költségvetés tárgyalásának folytatása, egyszersmind arra az esetre, ha ezt a tárgyat befejezzük, a ház határozatának megfelelőleg javaslom, hogy méltóztassék majd tárgyalni a pénzügyi bizottság jelentését az 1894. évi XXXIV. törvényczikk hatályának meghosszabbításáról. Méltóztatnak hozzájárulni? *(Helyeslés.)*

Ezzel az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 5 perczkor.)

Digitized by Google

422. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi február hó 4-én, hétfőn,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Zelenyák János végleges igazolása. — Asbóth János és Kőrösi Sándor szabadságoltatása. — Kérvény bemutatása. — Pénzügyi bizottság jelentése a honvédséghez besorozott ujoncztöbblet kiképzésére szükséges költségfedezetre vonatkozó honvédelmi miniszteri előterjesztés tárgyában. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, vallás- és közoktatásügyi tárcza. — Indemnity meghosszabbítása 1895. április 30-ig. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: b. Bánffy Dezső, Lukács László, Perczel Béla, Wlassics Gyula, gr. Festetits Andor, b. Fejérváry Géza, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. Méltóztassanak helyöket elfoglalni. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző úr, a javaslatok mellett szólók jegyzékét Schóber Ernő jegyző úr, a javaslatok ellen szólókét Papp Elek jegyző úr fogja vezetni.

Méltóztassanak meghallgatni a múlt ülés jegyzőkönyvét

Gr. Esterházy Kálmán jegyző *(olvassa a február hó 1-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Van-e valakinek észrevétele a jegyzőkönyv ellen? Minthogy senkinek sincs, a jegyzőkönyv hitelesítve van.

Jelentem a t. háznak, hogy dr. Zelenyák János Szepes vármegye lőcsei választókerületi képviselőnek megválasztása óta a kérvényezésre fentartott 30 napi határidő eltelt a nélkül, hogy ellene kérvény adatott volna be.

Ennek folytán a nevezett képviselőt végleg igazoltnak jelentem ki.

Bemutatom Asbóth János képviselő úr levelét, melyben megrongált egészségének helyreállítására két havi szabadságot kér.

Ugyancsak bemutatom Kőrösi Sándor képviselő úr levelét, melyben súlyos betegsége miatt négy heti szabadságidőt kér.

A ház a kért szabadságidőket engedélyezi.

Bemutatom az ipolysági királyi törvényszék és területén levő járásbíróságok, valamint a központi ügyészség hivatalszolgáinak és fogházőri személyzetének Horváth Béla képviselő által beadott kérvényét, az 1893. évi IV. törvényczikk reájok vonatkozó részének módosítása iránt.

Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatik a ház kérvényi bizottságának.

Az elnökségnek több jelenteni valója nincs.

Schóber Ernő jegyző: Szerb György, a pénzügyi bizottság előadója!

Szerb György előadó: T. ház! A pénzügyi bizottság megbizásából van szerencsém benyújtani ennek jelentését (Irom. 788, 791) a honvédelmi miniszter úr azon előterjesztése iránt, a mely a múlt évi hiányok pótlására a honvédséghez besorozott újoncz-többlet kiképzésére szükséges költségfedezetről szól. Kérem, méltóztassék a jelentést kinyomatni, szétosztatni és a honvédelmi tárcza költségvetésével egyidejűleg tárgyalás alá venni.

Elnök: A benyújtott bizottsági jelentés ki fog nyomatni, szét fog osztatni és napirendre tűzése iránt annak idején fog intézkedni a t. ház.

Következik a napirend első tárgya: a vallás-

Digitized by Google

és közoktatásügyi miniszterium 1895. évi költségvetésének (Irom. 716) folytatólagos tárgyalása.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Országos képtár és ezzel kapcsolatos magyar történelmi képcsarnok. Bevétel 595 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Országos zeneakadémia. Kiadás: XX. fejezet, 43. czím. Bevétel: VII. fejezet, 36. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 51.998 frt.

Kammerer Ernő!

Kammerer Ernő: A t. ház elnézését remélem, ha e tételnél nehány perczre szíves türelmét kérem. A zeneakadémiát évenkint szép számmal hagyják el a képzett zenészek, de zenei életünk organizálatlan voltánál fogva vagy kénytelenek a külföldre menni, vagy idehaza a mindennapi élet keserves küzdelmei között óraadással tartják fenn magukat és tovább nem fejleszthetik magukat és a művészetet. Ennek oka, a mint említettem, a mi zenei életünk szervezetlensége.

E szervezés — megvallom őszintén — Magyarországon nem oly könnyű dolog, még pedig a czigányzene miatt. A czigányzene annyira símúl mindenkinek egyéni kedvteléseihez, legbizarrabb ötleteihez, hogy ily zenéhez szokott publikumot komolyabb művészi zenéhez szoktatni, valóban nem könnyű dolog. De azért ezt mégis meg kell tennünk, és erre fel kell használnunk azt az organizmust, mely rendelkezésünkre áll, és ezek a dalárdák.

A vokális zene terén ugyanis aránylag fejlettebbek a viszonyok, majd minden városnak megvan a dalárdája, és a melyik avatottabb karmesterrel rendelkezik, rendszerint igen szép eredményt is tud felmutatni.

Az én ideám az volna, hogy a kultuszminiszter úr költségvetésébe aránylag csekélyebb összeget állítson be a hazai zene fejlesztésére. E tétel keretéből ő az oly helyeken lévő dalárdákat, a melyeknél a zenei élet előbbrehaladt, segélyezné azon czélból, hogy kellően képzett és avatott karmestereket tarthassanak. Ezek által zenei életünk szépen fejlesztethetnék.

Ezen segély fejében a segélyt elfogadókat évenkint működésük bejelentésére lehetne kötelezni, ellenőrizve, hogy mily irányban haladnak, viszont a karmesterek kötelességévé lehetne tenni, hogy igyekezzenek ott az instrumentális zenét is meghonosítani.

Épúgy lehetne e tétel terhére segélyezni a városi zenekarokat is, hogy képzett karmestereket tarthassanak, és így ily czélra lehetne segíteni az egyházi zene fejlesztését is. Igy e téren aránylag csekély összeggel rövid idő alatt szép eredményt lehetne elérni. S a következés volna, hogy a zeneakadémiából kikerült képzett művészek nem volnának kénytelenek a külföldre menni, hanem itthon maradhatnának, s a magyar zene és zeneirodalom érdekében érvényesülhetne tehetségük.

Egy másik tiszteletteljes kérésem az volna, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy kegyeskedjék a miniszter úr a zeneakadémia elhelyezését figyelmére méltatni. Meg fog arról győződni, hogy annak helyiségei annyira szűkek, hogy ily körülmények közt ezen intézet továbbfejlődését nem várhatjuk. Tisztelettel kérem, kegyeskedjék figyelmére méltatni a zeneakadémiai palota és hangversenyterem építése tárgyában létező előmunkálatokat, mert jóakarattal, meg vagyok győződve, kevés anyagi áldozattal ezen kérdés is megoldható lesz. A tételt egyébként elfogadom. *(Helyeslés.)*

Szederkényi Nándor: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* Igen örvendek, hogy az előttem szólott t. képviselő úr az ország dalköreire is felhívta a figyelmet. Magyarországon van egy intézmény, mely — azt lehetne mondani — magától fejlődött és ma már kulturális viszonyaink között igen szép helyet foglal el. Az ország közönsége tudja és hallja, hogy Magyarország dalkörei itt-amott összejönnek és nagy versenyeket rendeznek. Legutóbb Fiuméban voltak, és a mint az összes bírálatok után bátran mondhatom, az ország örömmel győződhetett meg arról, hogy a dalkultúra Magyarországon a legszebb kifejlésben van. Azonban a kik annak belső dolgait ismerik, azt is tudják, hogy az rendkívüli küzdelmekkel megy végbe, hogy igazán bámúlni kell azt a nemzeti érzést, és azt a kötelességtudást, melyet az ország egyes városainak lelkesült polgárai a dalkultúra érdekében tanúsítanak.

A t. előttem szóló felhívta rá a t. kultuszminiszter úr figyelmét. A dalosszövetkezet kebelében, a mely ma már országos szövetkezet, sokszor volt szó arról, hogy némi tekintetben állami gyámolításban is részesíttessék, hogy intenzívebb, erőteljesebb fejlődésbe mehessen át. Nagyon szép tünetek azok, melyek e téren nyilvánúlnak; de ha egy kissé gyámolíttatnék, különösen anyagi segélylyel, valóban azt lehetne mondani, hogy Magyarország dalkultúrája magas színvonalra tudna emelkedni, és az ország büszkeségévé válnék.

Én ezt röviden megérintem a t. előttem szóló felszólalása folytán, és arra kérem a t. miniszter urat, — mert ez ügyben a kellő tájékozást e pillanatban tőle követelni nem lehet, — hogy ha bokros teendői engedik, ebben az irányban is terjeszsze ki figyelmét, és tekintse meg a magyar kulturának ezen működési terét is, és a mennyire lehet, ha szükségét fogja látni, ennek a hóna alá is oda tegye kissé a

Digitized by Google

kezét, hogy az továbbfejlődjék s az ország büszkeségévé váljék.

Ezt voltam bátor a t. miniszter úr figyelmébe ajánlani. *(Helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Az előadó úr kíván szólani.

Fenyvessy Ferencz előadó: T. ház! Van szerencsém a t. háznak tudomására hozni, hogy azokra nézve, a miket Kammerer Ernő és Szederkényi Nándor képviselő urak felhozni szívesek voltak, már némely intézkedések vannak a budgetbe felvéve. Ugyanis a 49. czímben 2. rovat alatt fel van véve ezerötszáz forint a zene czéljaira. Elismerem, hogy ez csekély, de kétségkívül már ez is jelzi, hogy a budget is abban az irányban halad, a melyben az imént felszólalt t. képviselő urak felszólalásai. Egyébiránt megjegyzem, hogy a zeneakadémiában intézkedések történtek az irányban is, hogy a zongoratanító-képesítésben, egyúttal az énektanításra való képesítés is benfoglaltassék, a mi e szempontból igen helyes és szükséges.

Igen örülök különben, t. ház, hogy azon vádak és gyanúsítások, a melyek annak idején itt a ház kebelében a zeneakadémia ellen felhozattak, az idén megszüntek. Ennek oka talán az a körülmény volt, hogy a volt t. miniszter úr már intézkedett az iránt, hogy folyó évi február hó elsejétől a magyar zene sajátságaira egy külön tanszék állíttassék fel, a melyet Káldy Gyula foglalt el. *(Helyeslés.)*

A mit végül Kammerer Ernő a tekintetben felhozott, hogy a tantermek szűkek és kényelmetlenek abban t. barátomnak tökéletesen igaza van. Megjegyzem azonban, hogy a miniszteriumnak egy összehívott ánkét ez ügyben már régóta memorándumot mutatott be, egy új zenepalota építése tárgyában. Hogy ennek a sorsa mi lett, azt jelenleg megmondani nem tudom. De nem kételkedem, hogy a jelenlegi t. miniszter úr, mihelyt alkalom lesz reá, e kérdéssel is foglalkozni fog.

A tétel különben megtámadva nem lévén, azt a t. háznak elfogadásra ajánlom. *(Helyeslés.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Minthogy felvettetett az a kérdés, hogy a zeneakadémia elhelyezése nem felel meg czéljának, bátor vagyok megjegyezni, hogy egy zenecsarnok építése tárgyában a tárgyalások folyamatba tétettek, ezt a kérdést azonban a fővárossal egyetemben kell megoldani, mert az a fővárosnak is érdekében áll, a mennyiben tulajdonképen jó akusztikájú hangverseny-termünk nincsen, mert a Vigadó termei hangversenyek tartására nem alkalmasak. Én tehát a tárgyalásokat ez irányban újból felveszem s nyíltan megmondom, hogy e tekintetben a főváros részéről is bizonyos támogatást kivánok, mivel egy zenepalota létesítése annak is nagy érdekében fekszik.

Felemlítette a t. előadó úr azt, hogy sok panasz tétetett a házban az iránt, hogy a magyar zenét nem kultiválják kellőleg. Én is ismétlem tehát, hogy Káldy Gyula a magyar zene sajátságairól és a régi magyar zene történetéről február első heteiben megkezdi előadásait.

Az egyik közbeszóló képviselő úr felemlíti, hogy a magyar nyelvet elhanyagolják az akadémiában. Erre nézve is tájékoztattam magamat, mivel a házban gyakran történtek oly felszólalások, hogy a zeneakadémiai tanárok a magyar nyelvet nem birják. Gróf Csáky egy rendeletet adott ki, mely arra kötelezte a tanárokat, hogy három év alatt lehetőleg sajátítsák el a magyar nyelvet.

Kötelességemnek tartottam meggyőződést szerezni arról, hogy e rendeletnek minő eredménye van, és köteles őszinteséggel elmondom, hogy két tanár van, a ki még ma nem sajátította el a magyar nyelvet. Az egyik Köszler, a zeneszerzés tanára, egyik legkiválóbb professzor és európai hírű ember, a kit alig lehetne nélkülöznünk. Ő maga kijelentette, hogy teljes erővel törekszik a magyar nyelv elsajátítására, de nem birván valami különös nyelvtanulási tehetséggel, ma még nem képes egészen magyar nyelven tanítani.

A másik Popper gordonka-művész, a ki szintén nem tudja a magyar nyelvet. Én felvetettem magamnak azt a kérdést: vajjon helyes lenne-e ezen tanároktól megválni akkor, a midőn őket még ma olyanokkal, a kik a magyar nyelvet tökéletesen birják, s oly magas művészi színvonalon állanak, mint ők, helyettesíteni nem tudjuk. S én abban a véleményben vagyok, hogy kár lenne a zeneakadémiát két ily jeles erőtől megfosztani.

Egyébiránt a zene-akadémiában törekednek arra, hogy új nemzedék váltsa fel a mostanit, s e tekintetben legyen szabad oly jeles erőkre utalnom, mint például Thomann vagy Lentz, a ki Joachimnak volt tanítványa, vagy Szendi. Mind a három a zeneakadémiának növendéke volt, a külföldre ösztöndíjjal voltak kiküldve, azon kötelezettséggel, hogy visszatérve, a magyar zeneakadémián fognak bizonyos ideig tanárkodni. *(Általános helyeslés.)* Ma már ezek az urak magyar nyelven tanítanak, s előadásaik magas színvonalon állanak.

Igérem, hogy oda fogok törekedni, hogy a magyar nyelvű oktatás a maga teljességében érvényesüljön. De ismétlem, hogy az említett két kiváló tanár urat kár lenne a zeneakadémia kötelékéből elbocsátani, mert ők oly kiváló művészek és tanárok, a kiket pótolni nem tudnánk. S végül legyen szabad fölemlítenem, hogy

Digitized by Google

a zeneszerzés tanában oly műkifejezések vannak, hogy ma még azokat a terminus technikusokat magyar nyelven kifejezni sem igen tudjuk.

Ezt voltam bátor a t. ház becses figyelmébe ajánlani, és kérem a tétel megszavazását. *(Általános helyeslés.)*

Bartók Lajos: T. ház! Múltkori beszédemben bátor voltam a kultuszminiszter úrhoz kérdést intézni az iránt: való-e, hogy a magyar zeneakadémián négy tantárgyat még folyvást német nyelven adnak elő, daczára annak, hogy már hat évvel ezelőtt kijelentette gróf Csáky Albin volt kultuszminiszter, hogy három év alatt a magyar tannyelvet minden tantárgyra behozza a zeneakadémiába, s a tanár urak csak magyarúl fognak tanítani.

Az előadó úr ma azt jegyezte meg, hogy a magyar zeneakadémia ellen e tekintetben fölmerült panaszok valótlanok, sőt nem egyebek, mint gyanúsítások. Ime, a t. miniszter úr szavaiból látjuk, hogy nem voltak azok gyanúsítások, hanem méltán indokolt kérdés volt az: vajjon teljes-e már a tanrend magyarnyelvűsége a zeneakadémiában? *(Helyeslés balfelől.)*

Készséggel tudomásúl veszszük az előadó úr azon kijelentését, hogy a magyar zene történetének, s egyátalában a magyar irányú zenének tanszék állíttatik; mert ez igen helyes és a nemzeti művészet követelése. De másrészről méltóztatnak belátni ezúttal is, hogy kérdésem épen nem volt gyanúsítás, s hogy volt alapja és igazam volt, mert hiszen a miniszter úr ma is kijelentette, hogy tényleg két tanár nem képes magyar nyelven tanítani; tehát a magyar növendékek a német nyelvre vannak utalva. E szerint a művészetben is úgy vagyunk, mint a hadseregben, hol a kommandó német még a tanteremben is, de sőt német a tannyelv legelső műintézetünkben is: a magyar királyi operaházban.

De visszatérve a t. miniszter úr szavaira, nagyon szívesen méltánylom azon kijelentését, hogy a zeneakadémia tanárai közül kettő: Köszler és Popper a magyar nyelvet igyekszenek elsajátítani. Igen jeles zenetudós és tiszteletre méltó férfiak ezen művészek, és nem is lehet czélunk az, hogy őket elriaszszuk, a kik a magyar művészet szolgálatában érvényesítik kiváló tehetségeiket, s a kik a hazának kitünő becsü művészerői akarnak lenni, hanem igenis, a germanizmus megrögzött szelleme ellen minden téren fel kell lépni. *(Élénk helyeslés balfelől.)* Hiszen a magyar zenét, a magyar zeneművészetet nagymértékben fölkarolták s előmozdították idegenek, német és cseh muzsikusok, és ezekből váltak számos klasszikusok, úttörő művészeink, még zeneművészi élettünknek hajnalán; de kiknek szellemök iránya magyar volt minden tekintetben. Nem viseltettünk tehát idegenkedéssel bármely nemzetiségű idegen férfiak iránt sem, a kik odaadással és tehetséggel jöttek a magyar nemzetiségnek a szolgálatára; de igenis, azt a jövőért el kell érnünk, hogy csakugyan egy új tanári nemzedék egészen magyarúl, magyar nyelven és magyar szellemben adjon elő a zeneakadémián is. *(Helyeslés.)*

Épen azért, midőn megnyugvással veszem tudomásúl a t. miniszter úr szavait, s helyeslem intézkedését, hogy a magyar nyelv, a magyar szellem helyreállíttassék, hogy teljesen érvényre jusson a zeneakadémiában: nem mulaszthatom el ez alkalomból ismételve felvetni kérdésemet, hogy azon az előadó úr által is és általam is, és mások által is többször hangoztatott áthelyezése színházainknak, köztük az operának is, a kultuszminiszteriumba, valósúl-e t. ház, és mikor fog valósúlni? mert ennek semmi akadályt sem a képviselőház, sem a közoktatásügyi bizottság útjába nem gördített, sőt mindenki mellette nyilatkozott, és ime, ennek az intézkedés szükséges volta is mutatja, hogy menynyire helyes és szükséges az, hogy a kultuszminiszter resszortjába tétessenek át színházaink, a nemzeti színház és az opera. Mert fájdalommal kell kijelentenem, t. ház, hogy a magyar királyi opera vezetésében, szellemében semmi öntudatosságot nem mutat, mintha érzéke volna a magyar művészet, a magyar szellemű, a magyar eredetiségű operának fellendítése iránt. Sőt ne szóljunk eszmékről, ideákról, t. képviselőház; de egyszerűen azon csarnokon belül, az intézeten belül az uralkodó nyelv, a vezényleti nyelv mondhatni kizárólag a német. Az intendáns az, a ki a kormánynak a képviseletében az állam fensőségét jelenti, de ott egyébként a magyar nyelvnek vajmi csekély, alárendelt szerepe van, a színpadi igazgatás, a betanítás mind némettől folyik: a művészek egy része nem is énekel magyarúl, s a kik idegen létökre magyarúl énekelnek, azok alig birnak ideájával a magyar nyelv szellemének, úgy, hogy komolyan venni az ilyen előadások drámaiságát azoknak, a kik magyarúl értenek és éreznek, alig lehet, kiejtésük különösségénél fogva és azon leszállítottságánál fogva a művészetnek, a mit magában involvál az, hogy magyarúl beszél, vagy pláne énekel valaki, a ki a magyar nyelvet nem érti.

Igen helyesnek tartom, és azt hiszem, a t. ház osztozik benne, hogy a magyar nyelvet emeljék végre teljesen érvényre művészetünkben, mert a capite foetet piscis; elmondhatni, hogy ha művészetünk lelke már nem magyar: nem lesz az irodalmunk sem az, és nem lesz magyar a társadalomnak közszelleme. *(Úgy van! balfelől.)*

Ajánlom még egyszer a t. miniszter úrnak figyelmébe indítványunkat, hogy az opera és a

Digitized by Google

nemzeti színház helyeztessenek át a kultuszminiszterium kebelébe, és erre nézve kérem, intézkedjék a legrövidebb idő alatt a miniszter úr. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Papp Elek jegyző: Ugron Gábor!

Ugron Gábor: T. ház! Nemzetünknek azon sajátsága, hogy egész külön rendszerű nyelvvel bir az európai népek között, azon felfogás, a mely egész jogi életét áthatja és megkülönbözteti, e nemzetnek egész műveltségi vonalán nyilatkozik, nyilatkozik a zenében is; a magyar zene a magyar nemzetnek oly kiváló tulajdonságát képezi, a mely a nemzetnek kultúrai múltját, de egyszersmind kultúrai hivatását is jellemzi. A magyar zene eddigelé kevés kimüvelésben részesült; úgy, mint minden ismeretnél, úgy mint minden művészetnél, ebben is a kezdetlegesség stádiumán állunk; de épen az, hogy a kezdetlegesség stádiumán állunk, gondoskodás tárgyává kell, hogy tegye a magyar zenének ápolását, a magyar zenének fejlesztését.

Hogy a magyar zene ápolása és fejlesztése megtörténhessék, arra kell, hogy a t. ház figyelmét kikérjem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mindnyájan tudjuk, hogy a magyar zene a népies motivumokban maradt fenn és azokból kell, hogy újra alkottassék, úgy, mint a hogy a magyar nyelv a nép ajkán maradt fenn és a nép ajkán elhangzott szóból volt újraalkotandó, és ép azért annak lehet köszönni, hogy a magyar nyelv úr és pór ajkán egy, mert az alap, a kiindúlás a nép nyelvéből történt. Igy kell eljárnunk zenénk fejlesztésénél is. A zenei motivumok ma a nép ajkán élnek és a nép ajkáról kerültek művelés alá, és nyertek kifejlődést.

De a nép ajkán ma még igen sok magyar dal, igen sok magyar zenei emlék él, melynek fenmaradását biztosítani kell. Biztosítani pedig csak úgy lehet, hogy ha megbízható és zenei szakértő férfiak az országot beutazzák és azon élő öreg embereket meghallgatják, kik a régi magyar egyházi dalokat még ismerik, a régi harczi dalokat még éneklik, a régi hegedősöknek történelmi dalait és dallamait tudják és ismerik; miként a népmesék és népdalok szóval összegyűjtettek, akként gyűjtessenek össze a zenei emlékek dalban.

Most a tudomány igen könnyű segédeszközt nyújt erre. Mert — és ezt az ideát idegen embertől hallottam, de nagyon fontosnak és lényegesnek tartom — a fonográf találmánya lehetővé teszi, hogy zenei tudással és érzékkel biró emberek az országban szétküldessenek és a fonográf segélyével ezen, némely elaggott férfiak ajkán élő nemzeti dalokat a fonográfban felfogják és felfogván, azok azután mint egy zenei kincstárban lerakandók lennének, hogy a későbbi időben azon dalok és motivumok, melyek a magyar zene fejlődésére nagy kihatással lehetnek, összegyűjtessenek, és közkincscsé válva, — a mint közkincscsé váltak a népdalok, — a magyar nemzeti zene fejlődésének további históriai alapját képezzék.

Ezek a dalok, melyek az ország legkülönbözőbb részeiben a legkülönbözőbb magyar származású fajok ajkain élnek, igen sok tekintetben figyelemreméltók és érdekesek. Hiszen a miket Káldy Gyula, a miket egy ember összegyűjtött, azok már kincscsel egyenlő értékkel birnak. Hátha nem egy ember, hanem a magyar állam megbizásából 10—12 ember az ország különböző részeit bejárná az utolsó községig, e régi magyar dalok ismerőit felkeresné, azokat a dalokat a jövő számára felvenné és biztosítaná, azon előadás szerint, melyet élethűen a fonográf visszaad, ezzel a magyar zenének oly kincsesházát lehetne összehozni, melyben akkor, ha majd eljön az a magyar zenei lángelme, a ki a magasabb magyar zenét lesz hivatva megalkotni és biztos alapra helyezni, megtalálja azon anyagot és motivumokat, melyek feldolgozása által európai jelentőségre emelheti a ma csak némi kuriozitással biró magyar nemzeti zenét.

Ezért kérem a t. miniszter urat, méltóztassék intézkedéseket tenni, hogy a miként a magyar népmesék és népdalok összegyűjtettek, úgy a népies egyházi, harczi, víg és szomorú dalok az ország legkülönbözőbb részein szakértők által összegyűjtessenek, a nemzet kincsesházában elhelyeztessenek, hogy a feldolgozás kiindúlási pontját és anyagát képezzék. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Papp Elek jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Nem szólaltam volna fel e tárgyban, de a magyar zenetörténeti vita oly érdekes fejtegetéseket mutat fel ezen rovatnál, hogy a t. közoktatásügyi miniszter úrnak örömmel tudomásúl vett kijelentéséhez fűzve is gondolataimat, magam is lehető rövidséggel hozzászólok azon irányban, a melyben Ugron Gábor t. barátom is szót emelt. Épen ő, továbbá Eötvös Károly barátom és én voltunk azok, kik évek óta sürgettük már, különösen Káldy tanár úrnak a régi magyar zenegyűjtés és a régi történeti zenedarabok előadása terén elért sikereire utalva, az általa nagy sikerrel megkezdett nemzeti zenetörténeti iránynak hovatovább fejlesztését; s épen azért, nagy örömmel vettem részemről ma tudomásúl azt, a mit a t. előadó úr érintett, a miniszter úr pedig bővebben is kifejtett, hogy Káldy immár a zeneakadémiában mint tanár alkalmazva van.

Eötvös Károly: Nincs alkalmazva!

Digitized by Google

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Igenis, február elsejétől kezdve alkalmazva van! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Eötvös Károly: Megint meggátolja Mihálovich úr meg Nikisch úr!

Thaly Kálmán: Örülök ezen, mert ismerem Káldynak nemcsak érdemeit, hanem lánghuzgalmát is, a régi magyar zene felkutatása és kimüvelése körül, és egyúttal kérem az igen t. miniszter urat, mint a ki mostani felszólalásában nagy jóindulatot és érdeklődést tanusított a magyar történeti zene kifejlesztése iránt, méltóztassék azt ezen jóindulatában megtartani és továbbra is mindent elkövetni a magyar zenekincsek összegyüjtésére, a mint azt Ugron Gábor t. barátom ajánlotta.

Én még tovább is megyek annyiban, hogy nem tartom a magyar zenét, mint azt Ugron Gábor t. képviselőtársam talán csak egy kicsúszott szóval jellemezte, csupán kuriózitásnak a külföld szemében, mert úgy tapasztalom, hogy nemcsak Európában, de még Amerikában is egyre-másra tért hódít a magyar zene, és hogy minden kuriózitás mellett elismerik szakemberek, hogy az eredeti motivumokban oly gazdag, mint a világnak már kimüvelt és más nemzeti zenefajai közül egy sem; úgy, hogy a magyar zene végtelenül alkalmas — szakemberek nyilatkozatai szerint — ezen eredeti motivumokban való gazdagságánál fogva, hogy úgy kifejtessék, és azon magaslatra emeltessék, mint a melyen például az olasz zene áll.

Jól tudom, hogy ezt egyszerre elérni nem lehet, hanem igenis azon úton, a melyet Ugron Gábor t. képviselőtársam itt helyesen kijelölt, hogy a még imitt-amott meglevő és össze nem gyüjtött — mert újabb időben, legyünk igazságosak, kivált egyesek buzgalma folytán a gyüjtés terén is sok történt — zenei emlékek állami gondoskodással és állami segélylyel is öreg emberektől stb. gyüjtessenek egybe, s mivel itt-amott még régi hangjegyek is találtatnak, ezek is szedessenek össze. Például a párisi nemzeti könyvtárban vannak Róbert Károly és Nagy Lajos idejéből való hangjegyek, a melyekben magyar zeneművek is foglaltatnak. Ismeretes János-Zsigmond fejedelemnek hires zeneköltője Bacfarcus, a ki János halála után Olaszországba ment, s a magyar zenedarabokat ott is terjeszté. Ennek is több hangjegye maradt fenn, de mindezek még összegyüjtve nincsenek. Tinódynak kinyomatott zeneművei is a hangjegykulcsok homályossága folytán problematikusok. Szóval, vannak még a magyar történeti iratokból fenmaradt régi magyar zenei nyomok is, melyek szintén tanulmányozandók, és valamint a nép ajkán levő népmesék összegyüjtettek, épen úgy összegyüjtendők az ódon népdallamok is; a mire igen szerencsés eszme a fonográf alkalmazása. A mint összegyüjtötte az egyházi énekek igen tekintélyes részét Bogisich, a mint összegyüjtötte a világiak nagy részét előbb Bartalus, utóbb pedig Káldy...

Eötvös Károly: Káldy gyüjteménye még ma is kiadásra vár!

Thaly Kálmán: Igenis, kiadásra vár; azokat, természetes dolog, igen szép feladat lesz állami segélylyel kiadni, mert hiszen ez még hozzá nemzetiségi különbség nélkül is jelentőséggel bir, mert például az oláh zene a magyar zenétől végtelenül sokat vett át, s úgy össze vannak olvadva, hogy ki kell fejteni az egyiknek a motivumait a másikból; föl kell kutatni, mi az oláh zenében a magyar motivum és megfordítva, a magyar zenében mi az úgynevezett oláhos; de a mi sokszor voltaképen nem is oláhos, hanem csak régies magyar. Szóval, ezekben a kérdésekben, a melyeket csak sejtünk, de melyek még komolyan tanulmányozva nincsenek, egyesek buzgalma nem elég, s azért kérem a t. miniszter urat, a ki, mint iménti kijelentéséből örömmel vettem észre, nagy érdeklődést tanúsít a régi zene története iránt, hogy ez ügyet melegen felkarolni méltóztassék. *(Helyeslés.)*

Azonban, valamint a nemzeti nyelv, a melyről szintén volt szó, a maga mivoltában egyedül a népies nyelvből, avagy viszont egyedül a régi irodalmi nyelvből új életre nem kelthető, a nélkül, hogy a rokonszármazású nyelvekkel az összehasonlítás meg ne történjék: ép úgy vagyunk a zenével is. Közeledik a millenium; hogy nemzeti jellegünket ez alkalommal kellőképen bemutathassuk az európai érdeklődőknek, arra különösen alkalmas a zene, a mely fülbemászó tulajdonságánál fogva mindenkire hat.

A magyar zenének akkoráig tovább kifejtését zenetörténeti alapon e körülmény is sürgeti, és e tekintetben bátorkodom felemlíteni egy dolgot, a melyet már egyszer gróf Csáky Albin volt miniszter úrnak is figyelmébe ajánlottam, a ki azt jóakaratúlag is fogadta, de közeget nem talált e czélra. Tudniillik a mint a nyelvtudomány terén az összehasonlító nyelvészet fontos szerepet játszik, úgy áll ez a zenetörténet terén az összehasonlító zenészeti kutatásra nézve. Magam is tettem oly obszervácziót, — a ki ismerem a Tinódy-féle és egyéb régi magyar zenei motiviumokat, — hogy Kis-Ázsiában s a Marmara-tenger partjain tömérdek az olyan török népdal, mely a magyar zenei motivumokkal szorosan rokon. Figyelmébe ajánlottam gróf Csáky Albin volt miniszter úrnak, hogy küldjön ki oda egy

Digitized by Google

oly egyént, mint például Káldy tanár, kinek érzéke van hozzá, hogy gyűjtse össze a kisázsiai és árméniai török népzene-termékeket, hogy azok összehasonlíttassanak a magyarokkal és a török-magyar származási rokonság, a mennyiben mondhatom, ez a zenében is megvan, megvilágíttassék és kifejtessék. Tudjuk meg, hogy a háromszázados együttlakás folytán is a magyar zenében mennyi a törökelem, és viszont a török zenében a magyar motivum; ezt tisztába kell hozni, és mondhatom, hogy erre a körülményre önkéntelenül figyelmessé lettem ott, mert szembeszökőleg megvan a hasonlat például a Tinódy Sebestyén-féle harczi énekek és a Törökországban meglevő katonai jelzések s egyéb melankólikusan hangzó hősi népdalok közt. Ezt kinyomozni csekélységbe kerülne, egy-kétezer forinttal ki lehet egypár nyári hónapra küldeni — szünidők alatt például — Káldyt, a ki a zenemotivumokhoz nagyon ért, és Kúnost, a ki népmeséket gyűjt és a ki jól ismeri a török nyelvet. Ha ily egyesített expediczió, az egyik a török népmeséknek, a másik a török népzenének a magyarral való rokonságának felderítésére kiküldetik, bizonyára meg lesz az eredmény! *(Helyeslés.)*

Én, t. ház, a tételt elfogadván, örömmel veszem tudomásúl azt, a mi ebben az irányban már is történt, és kérem a t. miniszter urat, méltóztassék a történeti magyar zene kifejlesztését melegen felkarolni. *(Helyeslés.)*

Papp Elek jegyző: Eötvös Károly!

Eötvös Károly: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Csak néhány szóval, lehetőleg röviden akarok hozzájárúlni ahhoz az eszmecseréhez, a mely hogy itt a házban fölmerűlt, annak bizony én egyénileg is rendkívűl örvendek Azonban természetesen nem örvendek azon indokoknak, melyek ennek előkerűltét szükségessé teszik.

Mindenekelőtt tisztelettel megjegyzem, hogy az ismételve említett Káldy Gyulának életében, a ki a magyar történeti zene gyűjtője és kritikai kiadója, egy érdekes jelenség az, hogy ő a magyar királyi operának magasrangú zenei szaktisztviselője volt, de mert magyar volt, onnan el kellett mennie, és helyébe jöttek a Mahlerek és Nikischek, és Káldynak, a ki a magyar zene hivatott tanára lehetne és kellene is neki régen lennie, a magyar zeneakadémiában nincsen helye, mert ott a Mihálovichok és egyéb németek foglalták el a helyet és vezetik félre az ifjúságot. *(Felkiáltások: Mihálovich nem német, hanem magyar!)*

Bocsánatot kérek, a működése német. Annál rosszabb, hogy ha magyar ember, de működése kizárólag német és én biztosíthatom a t. ház minden tagját, méltóztassék Mátyás király inkognitójában a magyar királyi zeneakadémiát meglátogatni, és a mit ott beszélnek, meghallgatni, meg fog arról győződni, hogy ott magyarúl beszélni nem szabad; nemcsak a magyar zene van onnét kitiltva, és nemcsak a magyar zene érzék van ott tökéletesen semmivé téve, de még magyarúl beszélni sem lehet. Igy van a királyi operaházban is. Nem azt értem, mintha e helyekről nyíltan ki volna tíltva a magyar beszéd, mert hiszen odáig az impertinenczia nem terjed, hogy nyiltan el legyen tiltva; de tényleg úgy van, hogy a ki ott magyarúl beszél, azt egyszerűen kilökik azért, hogy a Mahlerek és Nikischeknek nyíljék hely, a lehető legbusásabb fizetés mellett.

Ezt csak mellékesen jegyzem meg. A mit Ugron Gábor és Thaly Kálmán t. képviselőtársaim indítványoztak és jól megindokoltak, azt a javaslatot már volt szerencsém a t. házban egypár év előtt megtenni. Sőt tovább megyek. Én határozottan három irányban tettem meg indítványomat, tudniillik először, hogy az évről-évre folyton képződő, támadó és enyésző magyar népzene rendszeresen egy, erre a czélra évről-évre kiküldendő komisszió által gyűjtessék össze. Ez az egyik feladat.

A másik feladat az, hogy úgy az epikai, mint az egyházi magyar zene valahára komplét gyűjtessék össze és kritikailag megállapítva adassék ki. Tudom, hogy ezen a téren már nevezetes adalékok vannak együtt; de azt is tudom, hogy például a magyar egyházi zene egy roppant gazdag gyűjteménye már évek óta ott hever az akadémia irattárában és nincs reá anyagi tehetség, hogy az kiadható legyen, mert a pénz, az kell Mahleréknak és Nikischéknek, a kik egyedűl a német zenét ismerik.

A harmadik feladat pedig volna az, hogy a keleti zene gyűjtése tekintetében ne csak Kis-Ázsiára szorítkozzunk, hanem, mint pozitiv indítványom szólott, a kelet összes népzenéje gyűjtessék össze; a moldáviai népzene, a hol csakugyan sok magyar motivum van, a volgamenti népzene és a lengyel népzene.

Európa művelt nemzetei közűl egy sincs erre jobban hivatva, mint a magyar nemzet és Európa összes művelt nemzetei közt egynek sincs erre nagyobb indoka, mint nekünk. Mert ha a millénium ünnepélyén összes szellemi, műveltségi és történeti kincseinkkel fel akarunk lépni, ezen kincseink legbecsesebbikének onnan hiányoznia nem volna szabad.

Nekem akkor, midőn a jelenlegi kultuszminiszter úrnak előde két év előtti felszólalásom következtében egy ánkétet hívott össze, szerencsém volt oda meghivatni, és akkor indítványomat részletesen formuláztam, s az jegyzőkönyvbe is foglaltatott. Akkor a t. miniszter úrnak előde megigérte, hogy majd az ő szak-

Digitized by Google

embereinek is meghallgatásával az általam megjelölt irányban intézkedni fog, a mire már akkor megjegyeztem, hogy no hiszen, ha ebben a tárgyban a miniszter úr az ő szakembereivel fog tanácskozni, akkor abban semmi komoly lépés nem fog történni, mert azok az ő szakemberei nagyobb ellenségei a magyar zenének, mint valaha a Thaly Kálmán németje volt a magyar nemzetnek. Azoknak a kezében minden, a mi a magyar zenei kultúrára vonatkozik, elenyészik, megsemmisül. Már akkor nagy megbotránkozással jegyeztem meg, hogy például a magyar királyi zeneakadémián a magyar történelmi zene s a magyar zenének történelme nem taníttatik. Már a t. miniszter úr elődje megígérte, hogy alkalmas szakember a magyar történelmi zene tanszékére oda fog állíttatni. Nos, hát tökéletes részletességgel nem emlékezem ugyan, de bizonyos, hogy Káldy Gyula urat felszólították, hogy hetenkint egy órán át valami nagyon szegény alamizsnás, krajczáros napidíjért mint rendkívüli alkalmazott adja elő a magyar történelmi zenét és a magyar zene történetét. Önérzetes férfi Magyarországon a magyar állam elsőrangú intézetében ilyen szolgai szerepre nem vállalkozhatik. Két év múlt el azóta, és arra nézve, hogy abban a magyar történelmi zene tanszéke rendszeresítve lett volna és odavaló férfi alkalmaztatott volna, nem történt semmi. Örömmel hallom a miniszter úr részéről, hogy most egy alkalmas szakférfi a magyar zene történelmét elő fogja adni. De az is miként? Lesz-e rendszeresített tanszék? Nem! Éves fizetéssel lesz-e ellátva? Nem! A megkívántató idő, mód, figyelem, tanterem s kellő taneszközök rendelkezésére adatnak-e? Nem! Hanem hetenkint egy-két óra adásával, nem is kötelező tantárgyképen, nyomorúlt alamizsnás tiszteletdíj mellett tesznek majd kisérletet. Vajjon — ezt kérdem — a magyar zeneakadémiában szabad-e megengednünk, hogy ott a magyar zene csak alamizsnáért könyörögve jelenhessen meg?

Igy van a királyi operaházban is. És kérdem: ezeknek az intézeteknek nem az volna-e nem mondom egyetlen, de legszükségesebb és elsőrangú feladatuk, hogy a magyar zenét műveljék? És kérdem, hogy összes állami zenei oktatásunknak és zenei műintézeteinknek nem arra kellene-e főleg, nem mondom kizárólag szorítkozniok, hogy a magyar zenének szépségeit vigyék be a serdülő, mindkét nemű ifjúságnak lelkületébe, hogy azután a magyar zene útján a magyarság egyéb nemes sajátságai is mintegy vérré váljanak ezen világvárossá és internaczionálissá fejlődő nagy városban? Ez volna a feladat. S e helyett a kormány az opera, a zeneakadémia és az orfeumok egyebet sem csinálnak, mint a németségnek csinálnak tanyát. Még talán nem volna oly nagy baj, ha a magasabb, nemesebb német zenének csinálnának, de e helyett a legtőbb zenés helyiség a legalacsonyabb, a legaljasabb, a legromlottabb és a legrombolóbb német és egyéb idegen zenét, az orfeumok, kávéházak zenéjét, a Németországból már erkölcstelenségük miatt is kizárt vagy meg nem tűrt selejtes zenének siet Budapesten helyet, tért, boldogúlást nyújtani, hogy szabadon rombolhassák a magyar szellemet, a magyar közérzületet. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Ez az a dolog, melyet ismételve ajánlok a t. miniszter úr figyelmébe, méltóztassék már egyszer az ország kormányának felébredni, mert inkább ne legyen a földön ez a város, mintsem ez internaczionális és német legyen. Mert ez a város olyan irtóztató súlylyal nehezedik nyelvével, szellemével, szólásmódjaival, sajtójával, iparával, pénzhatalmával az országra, hogy ha ebben a városban a magyar nemzeti műveltség kellő bázist nem talál és a magyar nemzeti műveltség egyik kiváló része, a magyar zene meghamisíttatik, elkorcsosodik vagy megsemmisíttetik: akkor az egész nemzet szomorúan meg fogja érezni ezen nagy nyomást. s lassankint nemzeti kincseinknek elvesztésétől kell félnünk. Egyszer lássunk már tisztán, hisz a főváros lakosságának túlnyomó része egyáltalában nem magyar, s az elemi oktatás nem tudja azt magyarrá tenni, mert a modern czivilizáczió ezer és ezer más, sokkal hatalmasabb eszköze, itt folyton germanizál, csehizál, internaczionalizál. *(Derültség jobbfelől.)* Bocsánatot kérek Berzeviczy Albert t. képviselőtársamtól, de ha ő ezen csodálkozik, akkor sejtelme sincs a magyar főváros viszonyairól.

Berzeviczy Albert: Sokkal alaposabban ismerem, mint a képviselő úr! *(Zaj.)*

Eötvös Károly: A mi a nemzeti érzületet a legbiztosabban és legkönnyebben vinné be a főváros rétegeibe, az épen a zene. Pedig épen a magyar zene műveltetik legkevésbbé, sőt egyáltalában nem azon intézetek részéről, melyek a kormánytól és részben az állami rendőrségtől függnek. E bajokon gyökeresen kell segíteni. S én igen kérem a t. kultuszminiszter urat, hogy a mit elődje megkezdett, de szakemberei ellenkezése miatt folytatni nem tudott, azt vegye erélyesen kezébe, s valahára juttassa sikerhez. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Helfy Ignácz!

Helfy Ignácz: T. ház! Midőn egyfelől teljes készséggel hozzájárúlok előbben felszólalt t. barátaim fölszólalásához, másfelől fölhívom a t. miniszter úr figyelmét egy látszólag kicsiny, de valóban nagyhorderejű zenészeti ügyre. *(Halljuk! Halljuk!)* Azt méltóztatott mondani programmbeszédében, hogy egyik főfeladatának tekinti kultúránk nemzeti irányban való fejlesz-

Digitized by Google

tését. Elvárom ezt tőle a zene terén is. Hogy pedig e czélt elérhesse, egyik feladatát képezze az is, hogy a magyar nemzeti zenét udvarképessé tegye, mert az most annyira udvarképtelennek van deklarálva, mint én és elvbarátaim kormányképteleneknek. Huszonnyolcz év alatt a magyar ember igen sokat, fájdalom, nagyon is sokat el tudott felejteni; sokat tud ő megbocsátani, de vannak dolgok, melyekkel megbarátkozni nem tud és soha nem is fog: ilyen a zene terén a »Gott erhalte«. Hogy a magyar nép azt a maga királyi himnuszának tekintse, azt soha emberi hatalom el nem éri. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Évekkel ezelőtt megindúlt e téren egy mozgalom; írók és zeneszerzők versenyre keltek, hogy egy tiszta magyar, modern királyi himnuszt alkossanak, melyet az udvar is elfogadjon. S írt is ilyet valaki, még pedig senki más, mint az, kit a világ az önök Wagnerje mellett a jelenkor legnagyobb zeneszerzőjének ismert el: Liszt Ferencz Ő csinált egy magyar himnuszt, de azt udvarképtelennek deklarálták, mert kisűlt róla, hogy Rákóczi korabeli dallamra volt alapítva. Ámde természetes, t. ház, hogy ha magyar király-himnuszt akarunk, ezt nem is a Karaffák idejéből fogják venni, hanem kell, hogy magyar motivumok, magyar szellem legyen benne.

Méltóztassék elhinni, t. miniszter úr, hogy ez a dolog sokkal nagyobb fontossággal bir, mint a hogy az első perczre látszik, mert a himnusz, különösen pedig a fejedelemnek himnusza, nemcsak a belföldön hallatszik, hanem a himnuszról ismerik meg a nemzetet az ünnepélyeken és a kiváló alkalmakkor a külföldön is. Csak a múlt héten olvashatta a miniszter úr, hogy a franczia köztársaságnak elnöke fogadta az osztrák-magyar nagykövetet; fogadta pedig kiváló nagy pompával, kirukkolt a díszőrség, ott volt két zene-banda is, nagy pompával fogadták őt, és mikor megjelent, azonnal felhangzott a »Gott erhalte«. Igy természetes, hogy miután a mi szomorú helyzetünk olyan, hogy ugyanaz a követ képviseli Magyarországot és Ausztriát is, hogy hébe-korba a »Gott erhalte«-t nem lehet eltiltani, de hallanók egyszer a magyar királyi himnuszt is, hogy legalább tudomással birjon a külföld is arról, hogy létezik egy magyar király is, *(Helyeslés a szélsőbalon.)* létezik mindent alkalommal. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)* Ez a dolgot vagyok bátor a miniszter úrnak különös figyelmébe ajánlani, annál is inkább, mert nem alkotandó, hanem már megalkotott nagy műremekről van szó. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Méltóztassék odahatni, hogy vagy ez, vagy egy újabb, a hogy tetszik, magyar király-himnusz szolgáljon nagy nemzeti és udvari ünnepélyek alkalmával. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

Elnök: Kiván még valaki szólani? Ha nem, a vitát bezárom.

Az előadót illeti a szó. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Kár volt a vitát bezárni!)*

Madarász József: Fenyvessy Ferencz kérte. *(Zaj.)*

Fenyvessy Ferencz előadó: Én — bocsánatot kérek — nem kértem, hogy a vitát zárják be; hivatkozom az elnök úrra.

T. ház! Újból fel kell szólalnom, mert azt hiszem, hogy kötelességem e helyről néhány megjegyzést tenni azokra nézve, a miket ez oldalról *(A szélső baloldalra mutat.)* néhány képviselő úr szíves volt felhozni.

Mindenekelőtt Bartók Lajos képviselőtársam beszédére van néhány megjegyzésem. *(Halljuk! Halljuk!)* Ő kifogást tett ellenem, a ki bátor voltam megjegyezni a vitában, hogy immáron azok a vádak és gyanúsítások, melyek annakelőtte a magyar királyi zeneakadémia ellen e teremben felhozattak, megszűntek. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Dehogy! Egy sem szűnt meg!)* Mielőtt én beszéltem, megszűntek, mert senki a képviselő urak közül nem szólott ez irányban.

T. ház! A vádakra nézve elismerem, hogy voltak vádak. De ezek mi ellen voltak? Az ellen, hogy a zeneakadémián egypár tanár nem tudott és nem tud magyarúl. Ezt elismerem és konstatálom. Ezt a szót azonban, hogy »gyanúsítás«, én nem azon képviselőtársaim ellen akartam használni, a kik ez ellen felszólaltak, hanem azon képviselő úr ellen, a ki egy ízben a zeneakadémia ellen e házban, mint erkölcsbíró szerepelt, most azonban két év óta épen azért, mert maga a saját személyére nézve fél a t. ház erkölcsbíróságától, nem szokott e házban megjelenni. *(Felkiáltások: Ki az?)* Linder György!

Bartók Lajos t. barátom szíves volt megint felhozni azon panaszt, hogy a magyar királyi zeneakadémiánál — gondolom — két tanár nem tud még magyarúl. Ez a régi vád. És én volnék a legelső, a ki örűlnék, ha a zeneakadémiának minden tanára, köztük az érdekelt két igen nagynevű tanár is tudna magyarúl. És ha t. képviselőtársam tud valakit, a ki azt a két kitűnő tanárt pótolja és magyarúl is tud, én volnék a legelső, a ki azt ajánlanám a miniszter úrnak, hogy mondjon fel ennek a két tanárnak és alkalmazzon helyettük más két oly tanárt, a ki tud magyarúl. Ámde, t. ház, nem szabad ily túlzásokba menni a zene terén, hiszen a zenénél nem a nyelv a fő, hanem a fül és az ügyes kéz. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Hát az érzület?)*

Elnök: Ne méltóztassanak a szónokot félbeszakítani.

Digitized by Google

Fenyvessy Ferencz előadó: Mit tanít ez a két igen t. tanár? Az egyik, Popper Dávid, a világ leghíresebb gordonka-művésze.

Thaly Kálmán: A másikról van szó, ki a theóriát adja elő!

Fenyvessy Ferencz: Popper Dávid nem tud jól magyarúl; de mit tanít ő? A tananyag a dur és moll skálák diatonikailag és chromatikailag, három-négy oktáván át, legató és staccato. Legyenek meggyőződve t. képviselőtársaim, hogy erre magyar ékesszólás nem kivántatik. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem szabad németül tanítani!)* Avagy azt hiszik, hogy a Cossmann, Bach, Schuhmann-hoz magyar ékesszólás kell?

A másik tanár Koessler János, egyike a legkiválóbb tanároknak a zeneszerzés terén. Mit tanít ő? Tanítja többek közt a nehezebb — találási gyakorlatokat dur és moll-hangnemben s tananyagát képezik a modulativák, akkord gyakorlatok, az enharmonika változatait. Ehhez sem kell magyar ékesszólás.

Eötvös Károly: Hát német kell hozzá?

Fenyvessy Ferencz előadó: Nem szeretném, ha engem a ház bármelyik tagja is félreértene. Ismétlem, én is jobban szeretném, ha magyar nyelven oly híres tanárunk volna, minő Popper és Koessler, de mert nincs, örüljünk, ha ilyen szakférfiak tanítanak minálunk.

Eötvös Károly: Dehogy örülünk. Menjenek haza Németországba!

Fenyvessy Ferencz előadó: Épen e pillanatban dicsérte Helfy Ignácz t. képviselőtársam Liszt Ferenczet, ki egy magyar király-himnuszt írt, ki a zeneakadémiának örök büszkesége és elnöke volt, de egy szót sem tudot magyarúl. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Helfy Ignácz: De magyar érzelmű volt. *(Mozgás jobbfelől.)*

Fenyvessy Ferencz előadó: Érzülete ezeknek is magyar. *(Úgy van! jobbfelől.)* Az igaz, hogy a mikor Liszt Ferencz megkomponálta magyar király-himnuszát, nem tudom mi okból, de 1884-ben az operában a megnyitás ünnepén azt nem adatták elő. A lapok azt írták, hogy az akkori intendáns, báró Podmaniczky Frigyes azért nem merte volna előadni, mert abban a király-himnuszban a Rákóczy és Bercsényi forradalmi nóták voltak feldolgozva . . .

Thaly Kálmán: Nem forradalom volt az, hanem szabadságharcz.

Fenyvessy Ferencz előadó: . . . Tehát a Rákóczy-Bercsényi szabadságharcz nótái lettek benne feldolgozva. Erre a magyar nyelvet nem beszélő Liszt Ferencz mit irt báró Podmaniczky Frigyesnek? Azt írta, hogy azon indok, ha igaz, a mit a lapok írnak, hogy azért nem adják elő e »Hymnus«-t, mert benne Rákóczy és Bercsényi forradalmi nótái fordulnak elő, nem helyes, mert örüljön a magyar király és a magyar nemzet, hogy az úgynevezett forradalmi nótákból csinálódik a magyar király-himnusz. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ez épen oly eset, mint mikor a pogány templomok át lettek alakítva keresztény templomokká. *(Helyeslés.)*

Kötelességam még, t. ház, különösen Eötvös Károly képviselő úrral szemben pár szót mondani, kivel már évek óta úgyis mint előadó, úgyis mint nem előadó próbálok versenyre kelni, de úgy látom, hogy sohasem birom őt meggyőzni. A t. képviselő úrnak különös sajátsága hogy úgy tesz, mint a hogy tenne az, ki Budapestet a régi Baedeckerből ítélné meg, és azt mondaná, hogy Budapesten nincsen például Abbázia-kávéház, hogy itt nincsenek nagy hotelek, de itt van a Griff és a Vörös-Ökör. *(Derültség.)* Húsz évvel ezelőtt tényleg így volt, de hogyha valaki megnézi az új Baedeckert, ilyeneket nem állíthat. Azt mondja t. képviselő úr, hogy semmi sem történt a magyar zenetörténet szempontjából. Régen így volt ez, de ma már nincs úgy, mert 1893. október 11-én 24.836. szám alatt a volt kultuszminiszter úr mit rendelt el? A magyar zenének intenziv ápolását elrendelte, a mi immár foganatosítva is van, hogy a magyar zene története behatóan tárgyaltassék, és azzal megbízta dr. Harrach Józsefet, a zenetörténet és zene-esztétika tanárát, utóbb pedig Káldy Józsefet, nem tudom, minő honorárium mellett, ez az ő dolga, hogy a magyar zene sajátságait és műemlékeinket adja elő. Igenis van tehát gondoskodva erről.

Eötvös Károly: Február másodikától! *(Derültség.)*

Fenyvessy Ferencz előadó: Nem, 1893-tól kezdve van gondoskodva!

A t. képviselő úr, Eötvös Károly mindig ajánlgatja a miniszter úrnak, hogy mint Mátyás király, inkognito menjenek el az operába és a zeneakadémiába, de ő maga még sohasem volt ott. *(Élénk derültség.)*

Én itt a házban, — talán kegyes lesz reá emlékezni, — egy hangversenyre szóló tiszteletjegyet adtam át neki, hogy pénzbe ne kerüljön, *(Derültség.)* nem mintha ez terhére volna, de azt hittem, hogy így hamarább megy el, a mely konczerten minden darab magyar zeneszerzőtől és az egész műsor magyar művekből állíttatott össze. Én megjelentem, az akkori t. miniszter úr is ott volt, de Eötvös Károly t. képviselő úr sem inkognito, sem saját személyében jelen nem volt.

Eötvös Károly: No már inkognito ott voltam! *(Nagy derültség.)*

Fenyvessy Ferencz előadó: És most

Digitized by Google

t. képviselőház, hogy az eddigi vidám dur-hangulatból egy komolyabb moll-ba menjek át . . .

Eötvös Károly: Nikischről beszéljen!

Fenyvessy Ferencz előadó: . . . meg kell jegyeznem, hogy Eötvös úr Mihalovichot, a magy. kir. zeneakadémia érdemes igazgatóját méltatlanúl bántotta, a midőn azt állította itt a házban, hogy Mihalovich működése kizárólag német. Ebből egy szó sem igaz, a mit tudni fog más is, hiszen végre itt is vannak értelmes úri emberek, *(Élénk derültség.)* zeneileg művelt embereket értettem, a kiket nem lehet nagyhangú valótlanságok állításával félrevezetni. Mert ha a t. képviselő úr többet foglalkoznék zenével és többet értene ahhoz, akkor el kellene és el fogná ismerni, — mert én őt igazságos embernek tartottam mindig és most is annak tartom, — hogy Mihalovichban egyike a legkitünőbb magyar zeneszerzőt birjuk. Mihalovichnak köszönhetjük, hogy Arany János gyönyörű Toldija meg van zenésítve. Neki köszönhetünk egy magyar király-himnuszt, és Mihalovich Ödön az a férfiú, a kiről itt e házban épen a nemzeti aspirációk képviselője, gróf Apponyi Albert csak nemrégen egy gyönyörű közleményt írt, melyben Mihalovich Ödönt, mint a magyar zene kiváló művelőjét aposztrofálta. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ezt nekem kötelességem volt elmondani, nemcsak azért, mert előadó vagyok, hanem azért is, mert ismerem Mihalovich Ödön urat és ismerem a magyar zeneakadémiát. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Eötvös Károly képviselő úr személyes kérdésben kíván szólani.

Eötvös Károly: T. ház, én azt állítottam, hogy Mihalovich úr a magyar zene művelését nem teszi feladatává sem magának, sem a magyar zeneakadémiának.

Én ezt állítottam, s most részletesebben mondom, hogy ő a német, a Wagner- és mindenféle idegen zenét keveri belé a magyar zenetudományba és nem magyar, nem nemzeti irányban műveli a zenét, és ezen állításomat fentartom. Azon állítását az előadó úrnak, hogy én mennyire ismerem és mennyire értem a zenét, ide talán nem tartozik.

Kammerer Ernő: Egy kicsit mégis!

Eötvös Károly: Én azt hiszem, az előadó úr sem érti jobban a Wagner-zenét, mint én, pedig én sehogy sem értem. *(Általános derültség.)*

Fenyvessy Ferencz előadó: Én komponáltam is!

Eötvös Károly: Én azt hiszem, hogy Wagner azt nem fogná megköszönni. *(Általános, zajos derültség.)* Hanem, hogy a t. előadó úr valahára már eljusson odáig, hogy ő is értse egy kissé a mi zenei állapotainkat, hát a legközelebbi alkalommal egy általa is elismert, kiváló szakember nyilatkozatával fogom neki bebizonyítani, hogy mióta Mihalovich úr, a kit én egyénileg ismerek és tisztelek, — egyszer volt alkalmam vele találkozni egy kultuszminiszteri ánkéten, — mondom, mióta Mihalovich úr áll a zeneakadémia élén, azóta nem magyar az az intézet semmi tekintetben.

Fenyvessy Ferencz előadó: Mikor fogja bebizonyítani?

Eötvös Károly: Legközelebb, legföljebb egy hét alatt. *(Általános derültség.)*

Elnök: Felteszem a kérdést. Személyi járandóságok és dologi kiadások fejében 51.998 forint van felvéve. Megszavazza ezt a t. ház: igen vagy nem? *(Igen!)*

Az összeg megszavaztatott.

Schóber Ernő jegyző *(olvasa)*: Bevétel 13.220 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Országos színművészeti akadémia. Rendes kiadások: XX. fejezet, 44. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 37. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások 13.163 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Bevétel 1.420 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Iparművészeti múzeum. Rendes kiadások: XX. fejezet, 45. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások 26.860 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Technológiai iparmúzeum. Rendes kiadások: XX. fejezet, 46. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 38. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások 25.230 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Bevétel 1.400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Festészeti mesteriskola. Rendes kiadások: XX. fejezet, 47. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 39. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások 15.435 frt.

Papp Elek jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Már ezen tárcza általános tárgyalásánál mondott igénytelen felszólalásomban megemlékeztem arról, hogy képzőművészetünk, *(Nagy zaj.)* de különösen annak festészeti ága egyes zsánerekben meglepő szépen fejlődik. Én, t. ház, nem akarom most ezt részletezni, mivel nem foglalkozom vele, csak elismerésemet fejezem ki; de viszont festészetünknek egy ága, mely pedig ránk, magyarokra rendkívül fontossággal birna, a történeti festé-

Digitized by Google

szet, nagyon el van hanyagolva. Hivatkozhatom e részben Ipolyi Arnold, halhatatlan tudósunknak és a képzőművészeti társula volt elnökének ebben az irányban mondott figyelmeztető, intő, buzdító beszédére, melyet azonban a magyar művészek, fájdalom, nem igen vettek tekintetbe.

Történeti festőnk alig van két-három, azok is többnyire az idősebb nemzedékből valók, a kik már aránylag kevesebbet dolgoznak, míg az ifjabb nemzedék festői közül nagyon, de nagyon kevesen szentelték magukat a történeti festészetnek. Igy fog majd bekövetkezni, még pedig a legközelebbi években az a nagy baj, hogy mivel a törvényhatóságok országszerte elismerendő buzgalommal, a nevezetesebb történeti momentumokat tárgyazó képeket rendelnek és festetnek meg, alig fog találkozni kellő számú magyar festő, a ki ezeket a képeket kortörténetileg híven, a kor szellemének, a fegyverzetnek, a kosztümöknek hű visszaadásával, minden tekintetben korrekte elkészíteni képes volna.

A festészeti mesteriskolánál okvetlenül el kell ismernem azt, hogy ennek igazgatója, Benczúr Gyula, a legkiválóbb képviselője a magyar történeti festészetnek, és ezt ezen irány fejlődésére nézve szerencsésnek tekintem.

Én tehát a t. miniszter úr figyelmét ennél a rovatnál, a melyre az előirányzott összeget különben szívesen megszavazom, arra hívom fel, hogy tekintetbe véve a történeti festészet fontosságát nemzeti szempontokból, a mit már az általános vitánál mondott beszédemben is kifejtettem, de a mire most nem akarok kitérni, tekintve azt, hogy Benczúr Gyula a mesteriskola vezetésére művészi zsenijénél fogva, de mert történeti festő is, volna leginkább hivatva arra, hogy a magyar történelmi festészeti iskolát megalapítsa és mihamararabb továbbfejleszsze, méltóztassék a maga útja-módja szerint odahatni, hogy a mesteriskolában a történeti festészet tanítására az eddiginél nagyobb súly helyeztessék, *(Helyeslés balfelől.)* és hogy a mennyiben szükséges, a kosztümöknek, a fegyvereknek mintákúl való beszerzése terén ne méltóztassék fukarkodni, hanem ezek esetleg még az itt előirányzott összegen felül is, a mennyiben helylyel-közzel megszerezhetők, a festészeti mesteriskola számára megszereztessenek. A múzeumba is járhatnak az illetők, de hogy a múzeumokból kiadják nekik a darabokat, az bajos. Igaz, hogy galvanoplasztikai másolatokat a fegyverekről ott is készíthetnek; hanem ha történeti festészetünket emelni kívánjuk, akkor a mesteriskolának kell erre nézve az irányt megadni és a mesteriskolát kell berendezni oly módon, hogy a növendékek csakugyan leljenek módot a maguk kiképezésére. Igy azután szert fogunk tenni jeles történeti képírókra, époly jelesekre, mint a milyenekkel már a zsáner-festészet terén, örömmel mondom, dicsekedhettünk. Erre nézve ugyan egy lépés az is, a mit a t. miniszter úr akkori beszédemre adott szíves válaszában itt méltóztatott említeni, hogy például az olyan történeti és művészi tekintetben egyaránt nevezetes, régi magyar festőink műveit, minő Mányoki, lehetőleg másolatokban megszerezzük. Ez áll Mányoki elődjéről, Kupetzkiről is, a kiről tudjuk, hogy európai nevezetességű festő volt, a kiért az egyes udvarok, fejedelmek versenyeztek, és a ki épúgy, mint Mányoki, Rómában Olaszország legelső mestereitől nyerte kiképeztetését.

Kivánatosnak tartom azt is, hogy azon festészeti iskolai növendékek, a kiknek a t. miniszter úr állami ösztöndíjakat ad s a kiket tanulmányi czélokból külföldi képtárakba küld, utasíttassanak, hogy viszonzásúl legalább a történelmi képcsoport számára Kupeckynek vagy Mányokynak egyegy, a külföldön lévő képét másolják le. Én azt gondolom, ez nem valami nagy áldozat tőlük és szívesen is meg fogják a tanulmányi útjukra adandó ösztöndíjak és költségek megköszönése és hálája fejében ezt cselekedni. Természetesen kijelölendő volna nekik, hogy melyeket kell lemásolniok, nehogy olyanokat is lemásoljanak, melyeknek másolatai már megvannak. Igy legalább ezen két legjelesebb régi magyar festő: Kupecky és Mányoky képeinek komplet gyűjteményét kópiában megszereznők történelmi képtáraink számára, a mennyiben eredetieket igen bajos ezek közül szerezni.

Ezeket akartam figyelmébe ajánlani a t. miniszter úrnak. Különben a tétel ellen semmi kifogásom, azt megszavazom.

Elnök: Miután szólani senki sem kiván, felteszem a kérdést; személyi járandóságok és dologi kiadások czímén 15.435 forintot megszavaz-e a ház. *(Igen!)* Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Bevétel 80 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Műemlékek országos bizottsága. Rendes kiadások; XX. fejezet 48. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 19.990 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Egyéb közművelődési czélok. Rendes kiadások: XX. fejezet, 49. czím. Rendes bevételek: VII. fejezet, 40. czím. Kiadás 103.897 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Bevétel 2.166 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)* Egyházi czélokra. Rendes kiadások: XX. fejezet, 50 czím

Digitized by Google

Papp Elek jegyző: Kovács Albert!

Kovács Albert: T. ház! Ezen címnél, tudniillik az egyházak számára tett kiadásoknál az első tíz tétel régi megszokott dolgokat foglal magában, ezekhez én nem kivánok szólani. Ellenben a 11-ik tétel egészen új és most vétetik fel a költségvetésbe először. Nem tudom, hogy mi foglaltatik ebben? Épen azért, mielőtt még a kérdés érdeméhez tudnék szólni, bátor vagyok a kultuszminiszter úrhoz némely tiszteletteljes kérdéseket intézni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Azt mondja ez a czím: »A különböző egyházak lelkészi illetményeinek kiegészítésére egyelőre átalánykép 100.000 frt.« Tehát a különböző egyházaknak. Bátor vagyok kérdezni a t. miniszter úrtól, melyek azok a különböző egyházak. Talán valamennyi, vagy csak némelyek, és melyek azok? Továbbá: »azok lelkészi illetményeinek kiegészítése«. Bátor vagyok kérdezni: miféle természetű illetmények azok, melyek itt kiegészíttetnek, mely határig kivánja kiegészíteni a t. miniszter úr ezen illetményeket és miféle czímen, miféle okból vált szükségessé, hogy bizonyos lelkészi illetmények, melyekről nem tudom, mert nem mondatik meg, mely határig, kiegészíttessenek? »Egyelőre átalányképen.« Meddig fog tartani ez az átalány? Ideiglenes-e vagy állandó, és ha egyelőre adatik 100.000 frt, mennyi fog adatni később? Mi az a határ, a meddig ez az általány idő folytán emelkedni fog? Mert hisz, t. ház, vannak oly egyházak, a melyeknek én az államsegélyt, ha reá vannak szorúlva, szívesen megszavazom. Viszont vannak oly egyházak is, a melyeknek teljes joggal semmiféle államsegélyt megszavazni hajlandó nem vagyok. Én semmiféle vallásegyenlőségi elmélet által a praktikus politikai czélokban magamat itt megtévesztetni nem engedem. Olyan egyháznak, ha szegény, mely az államsegélyt a magyar haza és nemzet javára, a nemzeti kultúra javára használja a maga körében, szívesen megszavazom a segélyt; ellenben olyan egyháznak, a melyről előre tudom, hogy az, ha több pénze lesz, csak erősebben fog agitálni a magyar állam és a magyar nemzet ellen, a mely az állam pénzét hazaellenes czélokra használja, itt egyáltalán semmiféle segélyt nem fogok megszavazni.

Melyek tehát azon egyházak? Maga az indokolás e tekintetben csak annyit mond, hogy »a szóban levő egyházak«. Hát ebből, t. ház, meg nem tudjuk, hogy melyek azok? Arra is tesz czélzást az indokolás, hogy az állami anyakönyvvezetés indokából adatik segély. T. képviselőház! Azon államellenes egyházakkal szemben én ebben a kérdésben is hajlandó vagyok isztán és kizárólag a prókátori álláspontra helyezkedni és azt mondani, hogy az állam nem vett el senkitől semmiféle anyakönyvvezetési jogot, hanem csak a maga természetes jogából rendezte be az állami anyakönyvvezetést, következésképen ezen a czímen törvényesen senkinek semmiféle kárpótlással és segélylyel nem tartozik. A többi, a nemzeti egyházaknál pedig nem szükséges szerintem semmiféle különös czímet találni, elégséges, ha azok rá vannak szorúlva, én megszavazom nekik a segélyt.

Mielőtt, t. ház, a tétel elfogadása vagy el nem fogadása iránt nyilatkozhatnám, bátor vagyok a t. miniszter úrtól tisztelettel ezen nagyon homályos tétel bővebb felvilágosítását kérni.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Kovács Albert t. képviselő úr egy kérdést intézett hozzám arra nézve, hogy ezen százezer forint micsoda czélra vétetik fel, és hogy különösen a »különböző egyházak« kifejezés alatt mi értetik?

Hogy miért vétetett fel ez a tétel, arra nézve, azt hiszem, az indokolás teljes felvilágosítást ad annyiban, hogy úgy a miniszterelnök úr, mint az illetékes szakminiszter úr többször kijelentették az országgyűlés színe előtt, hogy úgy a házassági jogról, valamint az állami anyakönyvvezetésről szóló törvényjavaslatok törvényerőre emelése és életbeléptetése folytán a különböző egyházak lelkészeinek illetményei természetesen csak tisztán méltányossági szempontból kiegészítésre szorúlnak, mert mégis bizonyos tekintetben rövidséget szenvednek. Már most, ha az a kérdés, hogy a »különböző egyházak« alatt mi értetik, arra azt válaszolom, hogy a katholikus egyház alig értetik, mert hisz a kongrua kérdése a katholikus egyházra nézve önálló ügy és külön nyer szabályozást, igen természetes tehát, hogy e kifejezés alatt épen azon egyházak értendők, melyekre vonatkozólag a kongrua külön nem szabályoztatik. Már most a dolog úgy történt, hogy a miniszterium bekivánta az adatokat, e tekintetben az eljárás folyamatban van, és az adatok beérkezése után lesz lehetséges megállapítani, hogy minő összeget kapjanak az egyes egyházak. Gondolom, a t. képviselő úr ezekben kellő felvilágosítást nyert, és talán meg is fogja szavazhatni a tételt. *(Helyeslés.)*

Kovács Albert: Legyen szabad tisztelettel kérnem a t. házat még egy rövid nyilatkozatra, *(Halljuk! Halljuk!)* s ez az, hogy nem gondolnám, hogy a katholikus egyház általában ne értetnék ezalatt, mert hiszen az erdélyi katholikus egyház egy csöppel sem gazdagabb az erdélyi kálomista egyháznál; époly szegény, époly magyar s az állam segélyére épúgy rá van utalva. Hanem erre csak mellékesen akarok figyelmeztetni. A mi a t. miniszter

Digitized by Google

úr felvilágosítását illeti, azáltal épen nem vagyok teljesen megnyugtatva, és félig-meddig is csak annak következtében, mert a t. miniszter úr sokkal rövidebb idő óta van ott, mintsem a költségvetés minden egyes tételének minden egyes részletét teljesen átgondolhatta volna.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Lehetetlenség is lett volna.

Kovács Albert . . . Annyira méltányosaknak kell lennünk, hogy ezt elismerjük. Mindazonáltal nem kívánok a tétel törlésére indítványt beadni, habár a t. miniszter úr felelete homályos maradt az iránt, vajjon mindenféle egyház, legyen az hazafias vagy hazaellenes irányzatú, fog-e innen segélyeztetni? Mert okos állam a maga ellenségeit, sem egyházi, sem semmiféle czím alatt nem segélyezi, és azért, mert Magyarországon vallásegyenlőség és viszonosság van, a magyar állam nem tartozik azon egyházakat segélyezni, a melyek ellenségei, azon a czímen, mert segélyezi azokat, a melyek jó barátai.

E tételt három-négy év előtt nagynehezen egy erős vita által sikerült a képviselőházban elismerésre juttatni, s e tételtől én nem szándékozom elállni és ragaszkodom a képviselőház akkori hangúlatához, mely elismerte sokunknak azon nézetét, hogy a hazafias egyházak igenis segélyezendők, a hazafiatlan egyházak pedig ugyanakkor nem segélyezendők. De hát, mondom, a tétel törlése iránt nem teszek indítványt, de a zárszámadásban fogom ellenőrizni, hogy a végrehajtás megfelel-e a képviselőház azon hangúlatának, a melyet épen kifejezni szerencsém volt. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Sághy Gyula!

Sághy Gyula: T. ház! Ezen tételnél csak azért szólalok fel, mert az igen t. kultuszminiszter úrnak záróbeszédében az e házban a katholikus autonómiára vonatkozólag elhangzott kérdésekre, sürgetésekre és fejtegetésekre adott válaszát egyáltalában nem tekinthetem kielégítőnek.

A t. miniszter úr egyrészről olyanvalamire ad választ, a mit tőle senkisem kérdezett, már csak annálfogva nem is kérdezhetett, mert mindenki magától értetődőnek, meg nem támadott igazságnak tekinti, másrészről épen a hozzá intézett határozott kérdésekre egyáltalában nem adott választ, a mi pedig annyival kívánatosabb lett volna, hogy a katholikus autonómiára vonatkozólag első felszólalásában foglalt homályokat, valódi vagy látszólagos ellenmondásokat felderítse, vagy eloszlassa.

T. ház! Reám a t. miniszter úrnak záróbeszédében foglalt nagyon sovány nyilatkozatai e tárgyban azt a benyomást teszik, hogy a t. miniszter úr azokat csak azért mondta, hogy aliquid dicisse videtur. A t. miniszter úr úgy tett, mint Bodóné, a ki másról beszél, mikor a bor árát kérik.

És hogy ez így van, ennek bizonyságául engedjék meg, hogy a t. miniszter úrnak ebbeli rövid fejtegetését szószerint felolvashassam és aztán megtehessem további reflexióimat. *(olvassa):*

»Szükséges az autonómia tárgyában is nyilatkoznom, mert habár általánosságban megnyugtatóknak méltóztattak találni azokat a kijelentéseket, a melyeket erről a kérdésről tettem, mégis azt látom, hogy különösen azt vették többen zokon, hogy én felállítottam a határokat, a melyek között az autonómia mozoghat. Minthogy azonban feltétlenül szükséges, hogy a kinek ebben a kérdésben vannak nézetei és meggyőződései, azokat határozottan ki is mondja: én tehát határozottan kimondom, hogy nem képzelhetek olyan autonómiát, mely ellentétben lenne a katholikus dogmákkal, diszcziplinával stb., mert hisz akkor magával a katholikus vallás elveivel jönne összeütközésbe. És én merek is hivatkozni arra, s méltóztassék a bizonyítást e tekintetben felvenni, hogy hol és melyik országban van — Baltimoretól kezdve Amerikában — egyetlenegy állam is, mely a katholikus dogmákkal ellentétben állapította meg az önkormányzatát? Épen ezért mondottam ezt, mert azt méltóztattak tőlem rossz néven venni, hogy felállítottam e tekintetben is a határt.«

Hát, t. ház, mint méltóztattak hallani, a t. miniszter úr úgy állította szemeink elé a dolgot, mintha e házban néhányan rossz néven, vagy zokon vettük volna tőle, hogy a katholikus autonómiának határait két irányban is felállítja. A t. miniszter úr e részben határozott tévedésben, vagy alapos félreértésben leledzik; mert mindazok a közbeszólások, melyek az ő első felszólalása közben felhangzottak és azok a fejtegetések, melyeket e tárgyban hallottunk, csak azt jelezték, hogy a t. miniszter úr ezen határok megvonásával felesleges munkát végzett úgyszólván nyitott ajtón tört be. Mert senki annak igazságát kétségbe nem vonta, hogy a katholikus autonómia önkormányzati jogköre sem ő Felsége legfőbb kegyúri jogait, sem a katholikus dogmákat és diszcziplinát nem érintheti. Említsen fel a t. miniszter úr valakit, ha tud, a ki ennek ellenkezőjét állította, — mert nagyon czáfolgatta ezt, — nevezze meg, ha van olyan, a ki a katholikus dogmákba, vagy egyáltalán a katholikus egyház isteni eredetű intézményeibe ütköző autonómiát követelt volna.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nem czáfolatúl mondtam, hanem tézisűl.

Sághy Gyula: Avagy talán állíthatja a

Digitized by Google

tisztelt miniszter úr komolyan, hogy a 71-iki kongresszus munkálata, az, melyet az annak idején megállapított s felterjesztett, érinti akár az apostoli király jogait, akár a katholikus dogmákat s a katholikus egyház diszcziplináját?!

Lehet azt csak komolyan is feltételezni, hogy ekkor Magyarország akkori herczegprimása, Simor János, az összes főpapság, a többség ezen határozataihoz hozzájárult volna? Már pedig ezen határozatok nemcsak az ő egyetértésükkel, hanem egyenesen kívánságukra és befolyásukkal hozattak, azt pedig megítélni, hogy mi ütközik dogmákba, mi nem, mégis csak hivatottabb Magyarország püspöki kara, a főpapság, mintsem az igen tisztelt miniszter úr.

S akadt-e csak valaki, — csak tessék megnevezni, ha igen; én nem tudok senkit, — a ki ma az 1871. kongresszus határozatain túlmenő, azoknál messzebbre terjedő önkormányzati hatáskört követelne az országos katholikus autonómia részére?

Azért mikor a tisztelt miniszter úr ezen sehonnét nem támasztott, tehát nem is létező követeléssel szemben egész hősiességgel, mint a katholikus dogmák védője áll ki a sikra: akkor tulajdonképen csak egy Don Quichote-szerű szélmalomharczot folytat. *(Úgy van! a baloldalon.)* Fölállít veszélyeket, fölállít képzelt törekvéseket, a melyek egyáltalában nem is léteznek, melyeket mégis olyká tüntet fel, mintha nagyon is közelfekvők volnának, miután ezen chimnérikus törekvéseknek vizióiban délibábként megjelenő harczosait még annak bizonyitására is nagy hangon ki és felhívja: »hogy hol és melyik országban van, Baltimoretól kezdve, Amerikában, egyetlenegy állam is, mely a katholikus dogmákkal ellentétben állapította meg az önkormányzatát?«

De, tisztelt ház, mindezekből úgy látszik, hogy a tisztelt kormánynak, annak a kormánynak, mely az előbbi kormánynak s politikájának puszta folytatásaképp deklarálta magát, a mely pedig egyházpolitikai akcziójában a katholikus dogmákat legkevésbbé sem respektálta, nagy szüksége lehet a magas püspöki karral elhitetni azt, mintha nem a kormány oldaláról, hanem a katholikus autonómia megvalósítását követelő katholikusok részéről fenyegetné veszély a katholikus dogmákat, de hogy ő majd ezen veszélyekkel maga fog szembeszállni, s fogja a katholikus dogmákat minden érintés ellen megvédeni, s azért nincs mitől tartania, csak támogassa híven a kormányt, s liferáljon neki továbbra is kormánypárti képviselőket, hát akkor majd ezen dogmákba ütközőnek képzelt katholikus autonómiát nem fogja engedni megvalósítani.

De, t. ház, a tett tapasztalatok után azt hiszem, hogy ez a capacitatio benevolentiae nagyon is dugába fog dőlni, mert nem képzelem, hogy a magas püspöki kar rámenjen erre a lépre. Épúgy nem fogja komolyan venni, mint nem veszi senki komolyan itt e házban, hanem tekinteni fogja annak, a mi, tudniillik a t. miniszter úr Cervantes meséjével való konkurrenciájának fogja tekinteni. *(Úgy van! a baloldalon.)* Azonban nekem kérnem kell a tisztelt miniszter urat mégis, hogy az ily dolgokkal ne humorosan, hanem komolyan foglalkozzék, s határozottan jelölje meg álláspontját, mert Magyarország 9—10 millió katholikusának s a képviselőháznak joga van kivánnia, sőt követelnie, hogy tudják, hogy e téren mikép állunk a t. miniszter úr s a tisztelt kormány szándékaival. Ilyen kérdéseknél nem szabad a homályt fenhagyni, sem egyik, sem a másik irányban, mert az könnyen két oldalról is hitegetésnek színében tünhetnék fel, s a helyzetnek nem tisztázását, hanem csak összebonyolítását idézheti elő.

Csak az utolsó ülésben tapasztalhatta az igen tisztelt miniszter úr, hogy a nyiltság s határozottság a miniszteri nyilatkozatoknak nem hátrányára, hanem csak előnyére válhatik, midőn ilyen nyilatkozata a muzeumi levéltár kiegészítésére vonatkozó 20.000 forintos tételre nézve pártkülönbség nélkül az egész háznak osztatlan helyeslésével találkozott. *(Úgy van! balfelől.)* Okuljon tehát ezen a példán a jelen kérdésnél is, és haladjon tovább ezen a nyomon.

Nem arról van szó, t. miniszter úr és t. ház, hogy a katholikus autonómiának részleteiről és beltartalmáról nyilatkozzék. Ezt senkisem követelte, mert ez nem az ő feladata. Sőt tovább megyek. Én a t. miniszter úrhoz egy irányban, mely pedig csakugyan az ő hatásköréhez tartozik, azon határozott kérdést intéztem, hogy azt a változhatlanságot és érintetlenséget, melyet mindnyájan vitatunk és követelünk ő Felsége legfőbb kegyúri jogainak fentartása tekintetében, csak magukra ezen jogokra érti-e, vagy egyszersmind át akarja-e vinni e jogok mostani gyakorlási módjára is, mely vonatkozásban azt határozottan aggályosnak, sőt elfogadhatlannak jeleztem. Mégis ha a t. miniszter úr ezen kérdéssel talán az idő rövidsége folytán nincsen még tisztában, bár könnyen tisztába jöhet, szívesen és türelemmel várok még egy ideig adandó válaszára. Nem sürgetem azt ezúttal.

De igenis megkivánhatja a képviselőház, sőt minden egyes képviselő is egyenes válaszát arra, hogy egész komolysággal s határozottsággal akarja-e a katholikus autonómia megvalósítására

Digitized by Google

mindazon intézkedéseket a huza-vonára való minden ürügyek keresése nélkül megtenni, a melyek e részben az ő hatáskörébe tartoznak, s hogy a képviselőház 1893-ban erre nézve hozott határozatának mielőbb meg akar-e felelni? Mert ne feledje, hogy azon határozati javaslatban, melyet a ház akkor, mint kompromisszum eredményét egyhangúlag fogadott el, eredetileg csak igen rövid határidő, tudniillik az akkori ülésszak vége volt arra kijelölve, s ez a rövid határidő csakis az akkori kultuszminiszter úr óhajtására hagyatott ki, tekintettel arra, hogy határozott igéretet tett, hogy a föltétlenül szükségesnél nem fogja hosszabb ideig annak végrehajtását elhúzni s mindenesetre a lehető legrövidebb idő alatt fogja megtenni a kongresszus összehívására szükséges előintézkedéseket.

Azóta az ügy annyira előhaladt, annyira megérett stádiumba jutott, hogy ma már nem lehet a katholikus kongresszus összehivásának eszközlésére, — az indokolatlan halasztásnak keresve keresett ürügyei nélkül, — évekre, hanem legfeljebb csak hónapokra terjedő határidőt tűzni ki.

Erre kérünk, még pedig egyenes határozott s világos választ, mert ebben a kérdésben a hallgatás, a további huza-vona egyenlő a komoly akarat hiányával.

De tegyen a t. miniszter úr úgy, a mint akar, nyilatkozzék vagy ne nyilatkozzék: csak két dolgot ne feledjen el. Az egyik az, hogy ha a »pax« nála, melyet első beszédében használt, nemcsak puszta, átkölcsönzött jelszó, melylyel mint varázspálczával véli lecsillapítani a kormány egyházpolitikájával megzavart felekezeti békét, hanem komoly czélt jelent, akkor tessék e törekvésének tettekkel kifejezést adni. Mert a megnyugvás most már csak akkor következhetik be, ha a katholikusok látják, hogy a kormány az önkormányzati téren a katholikusok jelenleg létező jognélküli állapotát komolyan egy megfelelő jogállapottal akarja fölcserélni. S ne másodszor feledje el azt, hogy a katholikus autonómia ügye többé elaludni nem fog, hogy a volt és a jelen kormány szerencsétlen egyházpolitikájának azon egy jó oldala — mint minden rossznak — megvolt, hogy a katholikus öntudat végre fölébredt s hogy immár kilencz-tiz millió katholikus fogja folyton követelni az autonómiát.

Ezért az egész katholikus közönség kész lesz harczba menni s a mint megelégedésünkre sikerült a protestánsoknak nagy küzdelmek árán kivívniok autonómiájukat: úgy sikerülni fog ez a katholikusoknak is. Mert ha egyszer megindúlt az áradat, nincsenek oly erős gátak, melyeket útjából el ne taszíthatna, és ha oly kormány lenne is, a mely e tekintetben a merev ellenzés álláspontjára helyezkednék vagy ezzel szemben akadályokat akarna gördíteni, ha kell, képes lesz az ily kormányt is még elseperni.

Magát a tételt elfogadom. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Veres József!

Veres József: T. ház! A legtermészetesebb, az államra és egyházra nézve a legüdvösebb viszony bizonyára az volna, ha az állam nem volna kénytelen egyházi czélokra összegeket a maga költségvetésébe felvenni, hanem mindegyik egyház fedezné a maga egyházi és felekezeti kiadásait a maga erejéből, intézkednék a maga működési és hatáskörében, minthogy azonban Magyarország közoktatásügyének igen nagy, túlnyomó nagy részét az állam helyett most még a hitfelekezetek végzik, igen természetes, hogy még most az államnak segítségül kell jönnie a hitfelekezeteknek, hogy azok nemcsak a hitfelekezeti, hanem a nemzeti feladatok végrehajtásában is nála gyámolítást találjanak.

Némely felekezetet az állam rég időtől fogva igen nagy összegekkel gyámolított, másokat azonban eddig még ily jótéteményben nem részesített s így különbséget tett tulajdon édes gyermekei között: az öregebbek és ifjabbak között. Nevezetesen a protestáns felekezek még az államnak igen csekély segélyét élvezték, holott a közművelődésnek rendkívüli nagy szolgálatokat tesznek saját maguk tagjainak egyházi terhes adójából, a mi egy pár adatból nagyon világosan kitűnik.

Az ágostai hitvallású evangelikus egyház például a maga középiskoláiban, melyek kizárólag magyar tannyelvűek, holott a hitfelekezet tagjai nagy részben más nemzetiségűek, a tanúlóknak csak 51%-a, tehát csak a fele evangelikus s így más hitfelekezetűeknek tart ez a magában véve igen szegény felekezet iskolákat, úgy, hogy viszont más jellegű iskolákban a tanúlóknak csak 13%-a evangelikus.

A helvét hitvallású középtanodákban a tanúlóknak csak 60%-a református, más jellegű középtanodákban csak 30%-a református, úgy, hogy elmondhatjuk, hogy ezek a felekezetek nem maguknak, hanem más felekezeteknek is tartanak fenn középiskolákat kizárólag a maguk erejéből, és csak a legújabb időben jut a középtanodák számára az államtól is némi segély.

Ha elgondoljuk, t. ház, azt, hogy a tanítók, lelkészek nemcsak annak a felekezetnek felekezeti érdekét szolgálják más nemzetiségű vidékeken, hanem egyúttal a nemzeti kultúrának is előharczosai és mindenkor a magyar alkotmány buzgó védői voltak, ha elgondoljuk, mily nagy áldozatot hozott századokon át e nehány felekezet az állam helyett és mégis az állam érde-

Digitized by Google

kében, akkor egészen természetesnek találjuk, hogy az előbbi miniszterium ismételten tett igéretet arra nézve, hogy a felekezeteknek nyújtott segélyt felemeli és állandósítja, és ezáltal mintegy elismeri és méltányolja a felekezeteknek azon törekvését, hogy azok nemcsak felekezeti, hanem nemzeti és közművelődési irányban is áldozatot hoztak.

Egyidőben az volt a terv, hogy engedélyezendő sorsjáték által juttatja a kormány a felekezeteket nevezetesebb tőkéhez, hogy ők a maguk nemzeti feladatának megfelelhessenek. Ez a terv nem sikerült, és én részemről örülök, mert az a mód nem egészen méltó ahhoz a czélhoz, a melyet szolgálnia kell. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Vannak református és evangelikus felekezetű lelkészi állomások 200—300 forint fizetéssel, oly exponált nemzetiségi helyeken, a hol gazdagon kellene megfizetni azt a magyar lelkészt és tanítót, azért, hogy a közérdek és közművelődés és a magyar faj érdekében ott igazán nagyon nehéz szerepet visznek, és ha feladatuknak megfelelnek, a nemzetnek nagy szolgálatot tesznek. Nem is szólok arról, mily aránytalan a fizetés más egyházak s felekezetek lelkészi és tanítói fizetéséhez képest, hogy például a római katholikus egyháznál a 30—40.000 forint fizetéssel bíró püspököt szegény püspöknek nevezik, míg a protestáns püspöknek 1000 forintja van. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Pedig ezen szegény protestáns felekezetek lelkészei családapák, kik gyermekeik nevelésére is kénytelenek gondolni; méltó volna, hogy ezeknek nemzeti és állami feladatuk teljesítésében az állam nagyobb mértékben jöjjön segítségére. Én azt vagyok bátor a t. miniszter urtól kérdezni, miután azok az összegek, melyekről azt hittem, az előbbi miniszteriumok igéretei szerint megszűnnek átmeneti tételek lenni, és most is az átmeneti tételek közt vannak felhozva, a következő szakasz 12. pontja alatt: hajlandó-e a t. kormány a Wekerle-kormány e tekintetben tett igéretét magáévá tenni, és az egyházaknak e czélra juttatott segélyt felemelni és állandósítani? A tételt különben elfogadom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Ugron Gábor!

Ugron Gábor: T. ház! Az egyházi czélokra szóló tétel 11. pontja a különböző egyházak lelkészi illetményeinek kiegészítésére egyelőre átalányképen 100.000 forintban van előirányozva. Én azt az elvet vallom, hogy a mely egyháznak vagyona van, az a vagyon ne vétessék el, és ne érintessék senkinek tulajdonjoga, hanem a mely egyháznak nincs elegendő vagyona, hogy kultúrai hivatásának és erkölcsi missziójának megfelelhessen, annak az állam annyi segélyt adjon, a mennyivel hivatását lelkiismeretesen teljesítheti. *(Helyeslés.)* A megoldásnak ezen módja a történelmi jogokat respektálja, a szükségletnek pedig eleget tesz. Az egyház és az állam közötti viszonyt nem rontja meg, hogyha ezen kérdés megoldása törvény útján történik. A mint szükségesnek tartom, hogy a polgári házasság és az állami anyakönyvvezetés életbelépése következtében az egyes egyházak és felekezetek a szenvedendő veszteségekért kárpótoltassanak. — és itt ragaszkodom a kárpótlás szóhoz, — úgy azokat a férfiakat, kik a maguk hivatását becsülettel betöltötték, Magyarország állami létére nézve mindennemű külön remunerácziő nélkül, s a bekövetkezett egyházpolitikai programmra sem közvetve, sem közvetlenül okot nem szolgáltattak, megkárosítani nem volna helyes. Ha nézem Magyarország egyházainak apró egyházközségeit és látom azt, mily csekély javadalmazásból kell egyes lelkésznek megélnie, hogy erkölcsi méltóságát és erkölcsi állását az egyházközség kebelében fentarthassa, és mindennek költségeit fedezze: akkor én ezen tételt feltétlenül szükségesnek tartom. De nem tartom helyesnek, hogy átalányképen szavaztassék meg a kormánynak, a nélkül, hogy a törvényhozás ismerné a kulcsot, mely szerint ez a segély ki fog osztatni. Történjék az egyes lelkészek segélyezése, de állapíttassék meg a törvényhozás által a kulcs, a mód, a mely szerint ez a segélyezés hozzájuk fog jutni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Nem akarom, hogy a rendelkezési alapnak egyházi neme létesüljön, mely arra szolgál, hogy a papság erkölcsi életébe a politikai motivumok, a politikai harczok szenvedélye belevitessék, és a politikai izgalmak eszközeként való felhasználása lehetővé tétessék. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ki kell zárni, hogy bármely egyháznak felekezetei bármely párt által politikai czélból felhasználhatók legyenek. Tegyen minden lelkész a maga meggyőződése szerint. Foglaljon el a politikai élet ben álláspontot. De ne legyen lehetőség arra, hogy a szabad politikai meggyőződés nyilvánításában az állam által az egyházaknak nyújtott segély kiszolgáltatásában gátoltassék, hogy protekcziónak vagy üldözésnek legyen kitéve.

Ezért szólaltam fel, t. ház, és kijelentem azt, hogy a jelen alkalommal — tekintettel az ügy sürgősségére — ezen tételt, úgy, a mint van, megszavazom; de jövőre nézve nem vagyok hajlandó azt megszavazni, hacsak törvény által nincsen megállapítva azon kulcs, a melynek értelmében ezen segély kiosztatik, és nincsen megállapítva az a mód, a melylyel ezen segélyezés az illető egyházak lelkészeinek jut. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Nem akarom az állami hatalmat kezében tartó pártnak omnipotenczióját emelni; azt aka-

Digitized by Google

rom, hogy megbélyegzés, protekczió, kedvezés és üldözések nélkül juthassanak az illető egyházak lelkészei a maguk jogos illetményeikhez. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Josipovich Géza jegyző: Pulszky Ágost!

Pulszky Ágost: T. ház! Legyen szabad azokra, a miket a közvetlenül előttem szólott Ugron Gábor t. képviselő úr, valamint Kovács Albert igen t. képviselő úr elmondott, néhány megjegyzést tennem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Kovács Albert t. képviselő úr beszédéből egy hang ütötte meg fülemet, a melyet megjegyzés nélkül nem hagyhatok, mert hogy vannak egyes hazafias és hazafiatlan egyházi férfiak, azt elfogadom, de azt a kifejezést, hogy volnának nem hazafias egyházak, azt, úgy hiszem, senkisem fogadja el e házban.

Kovács Albert: A ki behúnyja a szemét és nem akar látni!

Pulszky Ágost: Hogyha ezen kifejezés csak lapsus linguae volt, *(Kovács Albert tagadólag int.)* akkor szívesen adok Kovács Albert t. képviselő úrnak alkalmat, hogy ezt helyrehozza; de részemről tiltakoznom kell minden oly felfogás ellen, a mely egyes felekezeteket hazafiatlanoknak deklarál. Mert, azt hiszem, minden egyház oly elvekkel bir és híveinek nagy része is olyan, a kiket a hazafiak közé sorolni köteles mindenki, és a kikre a hazafiatlanság vádját in corpore és egészében reásütni általában nem szabad.

Annál is inkább kénytelen vagyok ezen felfogásomhoz ragaszkodni, mert abban, a mit az Ugron Gábor igen t. képviselő úr által előadottakra mondani szándékozom, talán oly fullánk rejlik, a mely miatt azt lehetne következtetni, hogy én osztozom Kovács Albert t. képviselő úr felfogásában, pedig sem én, s azt hiszem, a ház túlnyomó többsége, abban nem osztozik.

Mert mit mondott Ugron Gábor t. képviselő úr? Azt, hogy ő ezen összegeket, és, azt hiszem, ezen költségvetéssel kapcsolatosan más, a költségvetés ezen címe különböző tételeiben foglalt összegeket jövőben csak úgy fogadja el, hogy ha a felosztás és a különböző egyházak lelkészei közötti kiosztás egy biztos, törvény által megállapított kulcscsal van meghatározva.

Erre a kérdésre ki kell térnem, t. ház. Nem tagadom, hogy idővel az adatok kellő beszerzése és tisztázása után lehetséges lesz oly törvényt alkotni, a melyben ezen összegek kiosztása világosan és tisztán a szükségletek szerint lesz általános elvi alapon megállapítható; de nem lesz lehetséges egyhamar. És a ki azt hiszi, hogy jövő esztendőre ezen igen bonyolult kérdés, hogy úgy mondjam liquidálható lesz, az mindenesetre annak jelentőségével nincsen tisztában.

Itt miről van szó? Szó van arról, — hogy egy könnyen érthető kifejezést használjak, — hogy minden egyháznak, a mely történeti alappal bir és a melynek nagyszámú hívei vannak, és a mely kulturális feladatokat teljesített az állam helyett is, a mint Veres József t. képviselőtársam igen helyesen kifejtette, mondom, hogy minden egyháznak úgyszólván kongruája megállapíttassék és a kongrua kiegészítésének módozatai végre is meghatároztassanak. Erre az előintézkedések megtörténtek már régen. A római katholikusokat illetőleg oly nagy terjedelmű a kérdés és oly bonyolult, hogy tetemes idő fog eltelni addig, míg e tekintetben a törvényes és végleges rendezés be fog következni.

Történtek intézkedések az erdélyi katholikusokra nézve, sőt azokat illetőleg a költségvetésben fel is van véve egy tétel. Itt is azonban, azt hiszem, a kérdés törvényes elintézéséig és megállapításáig igen hosszú idő fog eltelni, és itt eddig sincsen panasz az összegek megosztását illetőleg.

Már most, a mi a többi egyházakat illeti, az első, a mi múlhatatlan: a szükség színvonalának megállapítása. Még ezen megállapításra vonatkozólag is csak a közelmúltban tétethettek meg az előintézkedések, megtétettek pedig azon irányban, hogy a kellő felvilágosítások az egyes törvényes egyházi hatóságok által megadassanak. De ez magában véve nem elegendő, mert gondoskodni kell egyszersmind némely egyházra nézve, a mely egészében hazafias, arról is, hogy egyes lelkészek, a kik talán nem hazafias irányban működnek, és a kikre nagyobb pénzösszeget bízni könnyelműség volna, annak ellenőrzése nélkül, hogy azon pénzösszegek mire fordíttassanak, mondom, szükséges, hogy a kormány e tekintetben diszkréczionárius hatalma még hosszú ideig fönmaradjon, és hogy ha észreveszi, hogy azok hazafiatlan czélokra fordíttatnak, azoknak odafordítását tényleg megakadályozza. E tényleg felmerült szükséget a tekintetben, hogy bármily visszaélések történtek volna a kormány részéről, nemcsak nem bizonyította senki, hanem e tekintetben még eddig panaszok sem fordúltak elő az illető hitfelekezetek részéről sem, úgy, hogy az, hogy itt a kellő tapintat mértéke tényleg érvényesíttetett és gyakoroltatott, épen ezen jelenségekből is kétségtelenné válik.

Ebből, azt hiszem, hogy az úgy jelenlegi állásában, a mikor tulajdonképen csak egy numerus certus pro incerto van a költségvetésben fölvéve, mert ezen 100.000 forint csak annak a jelzése, hogy azon igéretnek megfelelőleg, melyet Wekerle Sándor volt miniszterelnök úr annak idején ünnepélyesen tett, a kellő intézkedések meg fognak történni, nincs egyéb

Digitized by Google

hátra, mint hogy ez a tétel külön megszavaztassék mindaddig, míg a kormány azon helyzetben lesz, hogy erre vonatkozólag a szintén Wekerle Sándor volt miniszterelnök úr által annak idején kilátásba helyezett törvényjavaslatokat a t. ház elé beterjesztheti. Azt hiszem azonban, hogy e tekintetben a képviselőház határidőt egyáltalában nem tűzhet ki. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve.

Péchy Tamás: Bocsánatot kérek. *(Halljuk! Halljuk!)* T. képviselőház! Én arra a kérdésre, melyet előttem szólott t. képviselőtársam beszéde alapján fejtegetett, tudniillik arra, hogy itten egész egyházak lennének olyanok, a melyek hazafiatlansággal vádoltathatnak, hosszasabban kiterjeszkedni nem akarok, mert meggyőződésem szerint csakugyan lehetetlenség bármely egyházat egészében hazafiatlansággal vádolni. Hanem azon második kérdésre kívánok egy észrevételt tenni, a mely fejtegetéseinek tárgya volt, és a mely alkalmúl szolgált a t. képviselő úrnak szavaira, hogy tudniillik ő azt mondja, hogy azon új tétel, a mely a 11. czím alatt levő 100.000 forintban irányoztatik elő, még egy ideig nem volna biztosan megállapítható. Nem osztozom azon nézetben, melyet Veres József t. képviselőtársam fejtegetett, hogy ezen tétel szolgál az egyházak kulturmissziójának pótlására, hanem osztozom azon nézetben, hogy ezen tétel szolgál egyedül azon az anyakönyvvezetésekért teljesített, most már államiakká tett szolgálmányok folytán elvesztett összegek pótlására.

Ezt pedig a dolog természete szerint, miután a kormány íratja össze, igenis lehet reparcziálni igen rövid idő alatt és könnyen, *(Úgy van! balfelől.)* legalább egy év alatt, mint azt Ugron Gábor t. képviselőtársam kívánta, mindenesetre. *(Helyeslés balfelől.)* És én is azt tartom, hogy ebből olyan rendelkezési alapot csinálni, melyből Péternek, mert tetszetős gondolkozása van, adunk, Pálnak azonban, mert azé talán nem olyan tetszetős, nem adunk, nem lehet. Itt tulajdonképen egy más elv az, a mely figyelembe veendő, hogy tudniillik az egyházak papjai mikor megválasztatnak és meghivatnak, bizonyos összegű fizetésre hivatnak meg, ez nekik biztosíttatik; most már ha az állam ebben csonkúlást okoz, nem követelheti, hogy a hívek pótolják ki az illető lelkésznek, hanem igenis az ő általa okozott csonkúlást ki kell pótolnia az államnak. *(Helyeslés balfelől.)*

Én tehát azt tartom, hogy a legczélszerűbb és egészen helyes eljárás itt csak az lehet, hogy összeíratnának azon összegek, melyek valódi vesztességként kimutathatók, és az illető egyházak a maguk papjainak a szerint, a mint választattak, levonás nélkül adják ki azt, a mit elveszítettek. Más eljárás itt helyén nem lehet.

És azért arra kérem az igen t. kultuszminiszter urat, hogy ezen elv szemmel tartásával használja fel azt az összeget, addig is, míg e tárgyban részletes előterjesztést tehet. *(Helyeslés balfelől.)*

Elnök: Kíván még valaki szólani? Ha senkisem, a vitát bezárom.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A vita bezárása után csak azért emelek szót, mert direkt kérdések intéztettek hozzám, a melyekre válaszolnom okvetlenül szükséges. Igy első sorban Veres József képviselő úr kérdi, vajjon az előző kabinet kijelentéséhez képest a különböző egyházakat illető segélyek majd annak idején törvénybe fognak-e foglaltatni; erre a leghatározottabban kijelenthetem, hogy igenis, én is oda fogok törekedni, a jelen kabinet is teljesen fentartja azt az álláspontot, hogy annak idején, mihelyt ezek a segélyösszegek végleg meg lesznek állapíthatók, mert hiszen az sincsen kizárva, hogy ezek még fokozatosan emelkedni fognak, tehát — ismétlem — igenis, mikor ezek bizonyos állandósági jelleggel birnak, de természetesen csak ekkor, a törvényjavaslatot e tekintetben a ház elé fogjuk terjeszteni.

Sághy képviselő úr nem egészen igazságos bírálatban részesítette az autonómiára vonatkozó nyilatkozatomat, mert én azt hiszem, hogy teljes határozottsággal nyilatkoztam, de természetesen nem szóltam az autonómia tartalmának részleteiről, mert hiszen az nem ide tartozik. Megmondtam a határokat, a melyek közt a katholikus autonómiának mozognia kell, s úgy látom, hogy ebben vele teljesen egyetértek, mert hiszen megmondottam, hogy ő Felsége legfelsőbb kegyúri jogai, továbbá pedig a katholikus vallás tanai képezik azokat a határokat, a melyek között az autonómia mozog. Én ezt nem czáfolatúl és nem ellenérvűl hoztam fel, hanem én mint thézist, mint álláspontomat akartam megjelölni, hogy ebből is lássák a t. képviselő urak, hogy én milyen korlátok közt gondolom a katholikus autonómiának a megvalósítását.

A részletekre vonatkozólag, méltóztassék megengedni, talán mégsem lehet paragrafusokba öntve ma már elmondani, hogy mi legyen az országos, mi legyen a megyei, és mi legyen a községi autonómiának hatásköre. A mi pedig azt illeti, mit óhajtunk tenni az autonómia megvalósítása érdekében, bocsánatot kérek: hogyha elolvassa beszédemet a t. képviselő úr, erre nézve is a leghatározottabban nyilatkoztam, midőn úgy állítottam fel a kérdést, hogy alter-

Digitized by Google

nativ teendőt hoztam elő. Azt mondtam: vagy azt fogom tenni, hogy ő Felségének előterjesztést teszek arra nézve, hogy az 1871-iki kongresszusi munkálatból jelöltessenek ki azok a pontok, a melyek elfogadhatók, vagy el nem fogadhatók. Ennek természetes czélja az, hogy ez legyen irányzója a további működésnek. Vagy pedig — és ezt is világosan megmondtam — lehetséges, hogy direkt a kongresszus összehívása iránt fogok intézkedést tenni. Ezt a kettős alternativ teendőt állítottam fel. Azt hiszem, többet és határozottabban most erről a helyről mondani nem lehet, de nem is szabad.

A mi Ugron Gábor t. képviselő úrnak azt a kívánságát illeti, hogy a lelkészi illetmények kiegészítésére vonatkozó költségvetési tételben foglalt összeg, mely egyelőre átalányként van a költségvetésbe fölvéve, esetleg a különböző egyházak szerint állapíttassék meg, erre nézve legyünk először tisztában, mily czélra fordíttatik ez az összeg. A költségvetés indokolása kijelöli, hogy az anyakönyvvezetés és házasságjog életbelépte folytán esetleg bizonyos vagyoni hátrány helyrehozására szolgál ez. Igen természetesen, itt nem jogi kártérítésről, de tisztán méltányossági szempontról van szó. Bátor vagyok megjegyezni, hogy én igenis, lehetőnek tartom azt, hogy az egyes egyházak szerint ez az összeg annak idejében megállapíttassék. Miért? Hisz maga az indokolás mondja, hogy a bekivánt adatok beérkezése után lehetséges lesz véglegesen megállapítani azon összegeket, melyek a szóban forgó illetmények kiegészítésére szükségesek. Ha tehát az adatok kezeim közt lesznek, és azt látjuk ezen adatokból, hogy például az evangélikus egyháznak ismét ennyi összeg, a protestáns egyháznak ennyi összeg lesz szükséges, igen természetes dolog, hogy ezt idővel véglegesíteni is lehet az egyes egyházak szerint. Azt hiszem, az »egyelőre való átalányként« kifejezés el fog tünni a budget-tételekből jövőre, mert hisz maga az indokolás megmondja, hogy az összeg ma véglegesen megállapítva nincs, de ez véglegesen az adatok alapján megállapítható lesz. *(Helyeslés jobbjelől.)*

Elnök: T. ház! Most felteszem a kérdést. A tétel ellen semmi kifogás nem történt. Kérdem: a 454.172 forintot elfogadja-e a t. ház vagy sem? *(Elfogadjuk.)*

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Nyugdíjak. Rendes kiadások: VI. fejezet, 10. czím. Kiadás 340.000 forint.

Papp Elek jegyző: Veres József!

Veres József: T. ház! Azon alkalomból, mikor az állami tisztviselők fizetésének rendezéséről volt szó, a t. képviselőháznak ezen oldalán igen melegen kértük, hogy a tanárok és különösen a néptanítók fizetését is rendezze a kormány, még pedig nagyobb összegben, mint a milyet megállapított; részemről csak sajnálom, hogy a mit már 1868-ban szükségesnek tartott a kormány minimum gyanánt megállapítani, azt még 1892—93-ban sem léphettük túl; sőt még most is sok tanító van, a ki a 300 forintot sem kapja meg. Örökös szégyene lesz Magyarország közoktatásának, hogy azt a 25.000 néptanítót, a kiktől függ népünk nevelése és művelése, oly csekélyre becsülte a törvényhozás, hogy szégyenlette és átallotta bevenni a tisztviselők közé, mert kitünt volna, hogy a tanítóknak sokkal kevesebb fizetést birunk vagy akarunk adni, mint a mennyit adtunk a hivatalszolgáknak. Akkor azonban rövid időre rá, egy más kérdés alkalmával, a tanítói nyugdíjkérdés tárgyalásánál némiképen javított a kormány a tanítók helyzetén. Legalább arra az időre adott nekik valami kilátást, mikor ők már nem élnek, hanem özvegyeik és árváik szorúlnak rá az államsegélyre. A végrehajtásnál azonban azt a kedvezményt, a mit a törvény megad a tanítóknak, némi részben visszavonta, nevezetesen a kántori fizetés levonásánál igen sok tanítót megkárosít az eljárás, viszont azok fizetésének megállapításánál, kiknek fizetésében föld is van, ennek jövedelme megállapításánál nagyon sokan kárt szenvednek. Ez az eljárás, a mennyiben a miniszteriumnál a föld jövedelmét egyszeriben a kataszteri becslésre alapítják, határozottan törvénytelen, mert a szóban forgó törvény világoson így fejezi ki ezt: »a készpénzfizetést pótló, vagy kiegészítő földilletmény jövedelmének tíz évi átlag szerint számított helyi értéke veendő figyelembe«.

Természetes, hogy a földnek tíz évi átlag szerinti jövedelme és a kataszteri becslés szerinti tiszta jövedelem némely helyen rendkívül nagy eltérést mutat fel; ha tehát az eljárásban a törvény szavait mellőzve, egészen más kulcsot alkalmaznak a földjövedelem megállapításánál, csak a tanítók veszthetnek.

Ez az eljárás annyira szemetszúró volt, hogy mindjárt a miniszteri rendelet megjelenésekor interpellácziót tárgyává kellett tenni, és gr. Csáky Albin akkori miniszter határozottan a tanítók javára nyilatkozott. Ugyanis ő azt mondotta, hogy csak a tényleges átlagos jövedelmet kivánja alapúl venni a nyugdíj megállapításánál. És mindezek daczára az újabb időszakban megint csak visszatérnek arra a miniszteriumban, hogy a kataszteri becsléshez ragaszkodnak.

A mellett, hogy ez az eljárás határozottan törvényellenes, egyúttal méltánytalan is. Ha már annak a szegény tanítónak nem tudtunk többet adni, — én ugyan azt hiszem, hogy nem akarunk többet adni, mert tudni tudnánk, — ha nem tudunk 300 forintnál többet adni, a míg él,

Digitized by Google

koplal családjával együtt, de legalább a mit özvegyének, árvájának már a törvény megállapított, legyen lelkünk, t. ház, és azt ne vonjuk el a szegény emberektől. *(Élénk helyeslés a balés szélső baloldalon.)*

Az a törvényhozás, mely a miniszteriumnak és főispánoknak oly bő nyugdíjat szavaz meg; az a törvényhozás, mely a fővárosi gazdag emberek mulatságára a vígszínházra 200.000 forint kamatnélküli kölcsönt akart megadni; az a törvényhozás, mely a nem is magyar nemzeti érdekeket szolgáló operaszínháznak minden estére 2300 forint segélyt tud adni: az a törvényhozás ne vegye el a szegény nyomorgó tanítóktól azt, a mit a törvény már nekik megadott. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

Nemcsak hogy méltánytalan, de kétszínű is az az eljárás, melylyel a nyugdíjakat megállapítják, mert a befizetéseknél elfogadják az évi befizetést a tanítótól azon arányban, mint ő bevallotta földjének jövedelmét, ellenben nyugdíjigénye megbírálásánál már nem veszik figyelembe, mennyit fizetett be, hanem hogy mennyit akarnak neki megadni. És ez nem csekély kérdés, t. ház, mert 25.000 jóravaló, művelt családos ember gondtalan jövőjének biztosításáról van szó; azoknak jövőjéről, kiket a t. képviselő urak is választásokkor igen nagyra szoktak becsülni.

Egy pár adatot vagyok bátor felhozni arra nézve, hogy milyen nagy összegekről van itt szó. Azok az adatok, melyeket én ismerek, az orosházi tanítók fizetésére vonatkoznak. Nem beszélek pro domo; az orosházi evangélikus egyház úgy díjazza tanítóit, a mint a mi életünkben az állam aligha fogja díjazni a tanítókat. 1200—1300 forintra megy fel azok fizetése; de ha életükben megvan tisztességes fizetésük, a mostani eljárás szerint özvegyeik és árváik már nem kapnak ilyen arányban nyugdíjat, mert ezeknek fizetése jórészben földilletményből áll, s így többek között az egyiknek földjövedelme a kataszteri becslés szerint 247 forint, az ő bevallása szerint, házilag kezelvén földét, jövedelme 740 forint. A másiknak kataszteri becslés szerint 265 forint a jövedelme, évekkel ezelőtt kötött bérszerződése szerint évi jövedelme ebből a földből 775 forint, és így tovább. Tehát egyharmadát kapná csak meg a nyugdíjban annak, a mit tényleg és okiratokkal bebizonyíthatólag élvez.

Honnan veszi már most a miniszterium azt a jogot, hogy nem hisz annak a szerződésnek, a melyet ezelőtt talán 7—8 évvel kötöttek, a melyet neki eredetiben bemutatnak, és ő mégis azt mondja: nem hiszem, hogy neked a földből 775 forint a jövedelmed, hanem azt csak 275 forintra becsülöm. Elfogadja ugyan a tanítótól az évi befizetést 775 forint arányában, de a nyugdíjat csak 265 frt arányában adja meg. Ez oly spekuláczió a gazdag, mindenható állam részéről, a szegény tanítók özvegyei és árvái rovására, a melyet szó nélkül hagyni nem lehet.

Hogy miért lehet ily spekulácziót űzni, annak igen egyszerű oka van. Senki nem értesíti azt az iskolafentartót vagy tanítót arról, hogy a fizetést nyugdíja tekintetében mily összegben állapították meg. Évről-évre a tanító fizeti a maga díját és majd csak akkor, ha meghal, tudja meg özvegye, hogy mekkora az ő nyugdíjigénye

Én tehát a legelemibb igazságnak megfelelően arra kérem a t. miniszter urat, méltóztassék minden zavarnak elejét venni azáltal, a mi igazságos, méltányos és törvényes is, hogy mikor a fizetéseket megállapítja, értesítse egyrészt az iskolafentartó hatóságot, másrészt a fizetést élvező tanítót, hogy ennyiben állapította meg, és ha akár a tanító, akár az iskolafentartó hatóság nem nyugszik meg abban, legyen neki módja felebbezni, érdektelen, semleges fél által bíróilag eldöntetni, hogy hitelesen tudta-e bizonyítani, hogy mennyi a fizetése. Addig, míg a tanító él, valahogy majd csak találja módját, hogy az állammal szemben megkisérli jogainak biztosítását, de ha ő meghal és csak a szegény özvegy és árva tudja, hogy mily kevés a nyugdíjuk, az a szegény özvegy és árva teljesen képtelen lesz a hatalmas kormánynyal és állammal szemben a maga igazságát bizonyítani és védeni.

Azért is nagyon is méltánytalan a miniszterium eljárása e tekintetben, mert rendelkezik azzal a tízmillióra rúgó alappal olyformán, mintha csak az övé volna. Pedig teljes joggal felvethetném azt a kérdést, hogy voltakép kié az az alap? Igaz, hogy az állam törvényhozása rendelte meg, de nem az állam adja hozzá a pénzt; az állam évenkint csak 150,000 forintot ad, maga az iskolafentartó hatóság és a tanítók négyszer annyit: 600.000 forintot adnak évenkint, és mégis a tanítók és az iskolafentartó hatóságok nem szólhatnak bele a kezelésbe, egyedül az állam rendelkezik, mely legkevesebbet ad hozzá. Azt is kérném tehát: méltóztassék oly bizottságot szervezni, melyben képviselve legyenek az iskolafentartó hatóságok és a tanítók is, mert így róluk történik intézkedés nélkülök, annyival szükségesebbnek tartanék ily bizottságot, mert voltakép kié az az alap? Nem az államé, és másrészt az állam egészen kénye és tetszése szerint rendelkezik vele, kiadja a kölcsönt, mint a kimutatásban van, voltakép beépíti, ez igen jó kölcsönalap bizonyos intézmények létesítésére, de az érdekelt felek, épen a tanítók és az iskolafentartó ható-

Digitized by Google

ság nincsenek abban a helyzetben, hogy megbírálják, vajjon kellő biztosíték mellett és biztos helyen vannak e kölcsönök kiadva. Arra kérem tehát a t. miniszteriumot, legyen méltányos a tanítóknak különben is sanyarú helyzetével szemben és egyenesen a törvény betűje értelmében járjon el, ne akarja azt csűrni-csavarni az állam és a nyugdíj-alap javára, és egyes, különben is kevés fizetésben részesülő tanítók rovására, a földilletményt hiteles adatok alapján állapítsa meg, ne kizárólag a kataszteri becslés alapján; másrészt méltóztassék a kezelő bizottságot úgy összeállítani, hogy az iskolafentartó hatóság és maguk a tanítók kellő számban legyenek ott képviselve, azután természetesen a megállapított összegről az iskolafentartó hatóságot és magát a tanítót rögtön értesíteni, azután módot nyújtani, hogy eltérés esetében egy független és semleges bíróság ítélhessen.

Ha így lesz összeállítva a bizottság, akkor azt hiszem, hogy a tanítók megnyugvására fogja ezt a különben rohamosan szaporodó nyugdíjalapot kezelni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Maga a tétel ellen kifogás nem emeltetett. Felteszem a kérdést. Méltóztatnak-e megszavazni a 340.000 forintot tevő nyugdíjkiadást? *(Igen!)*

Tehát megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Átmeneti kiadások, beruházások és átmeneti bevételek. Átmeneti kiadások: IX. fejezet, 1—23-ik czím. Beruházások: VI. fejezet, 1—63-ik czím. Átmeneti bevételek: IV. fejezet, 1—26-ik czím. 1-ső czím. Magyarország néprajzi leírásának költségeire 11 évi átalány 6000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* 2-ik czím. A budapesti királyi tudományos egyetemi kör segélyezésére 1200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* 3-ik czím. Felekezeti, törvényhatósági, valamint községi középiskoláknak befektetésekre 60.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* 4-ik czím. A középiskolai tanárok részére tartandó póttanfolyam költségeire (fizikai szerek készítésére és játéktanfolyam) 1000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* 5-ik czím. Egy klasszika-filológiai reális enczikiopédia-szerkesztői és írói költségére szükséges 2000 forint harmadik részlete 500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* 6-ik czím. A magyar nemzeti múzeum épületének tatarozási költségére 1-ső részlet 5000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* 7-ik czím. Az iparművészeti múzeum régibb tartozásainak törlesztésére 3-ik részlet 4000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* 8-ik czím. A pozsonyi kereskedelmi akadémia építkezésére nyújtandó 20.000 forint segély második részlete 5000 frt.

Papp Elek jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Midőn itt a pozsonyi kereskedelmi akadémia új építkezésére nyújtandó 20.000 forint államsegély évi 5000 forintos részleténél felszólalok, kijelentem, hogy az összeg ellen semmi kifogásom, hanem a felszólalást egy rokontárgy érdekében teszem, azért, mert midőn egyik múlt ülésen egy hasonló rokontárgy fordúlt elő a kereskedelmi iskolák segélyezésénél, akkor véletlenül nem voltam a teremben. Ez alkalommal kívánom tehát figyelmeztetni és felkérni a t. miniszter urat azon rokonczélra, a melyről akkor akartam szólni. Tudniillik a debreczeni kereskedelmi akadémia szintén segélyeztetik az állam által, azonban az idei költségvetésben valami levonás vagy tévedés történt. Nem tudom, nem ismerem az aktákat, a t. miniszter úr utána fog nézni, jobban meg fogja a kulcsot találni. Nekem csak arról van tudomásom, hogy a t. miniszter úrnak közvetlen elődje, Eötvös Loránd báró, akkori miniszter úr hivatalosan, rendeletileg értesítette a debreczeni kereskedelmi kamarát, mint a kereskedelmi akadémiát fentartó hatóságot, hogy a debreczeni kereskedelmi akadémia számára az idei költségvetésben 6000 forint államsegélyt irányzott elő. Ehhez képest rendezte azután dolgait a kereskedelmi akadémia. Azonban nem tudom micsoda tévedés folytán, itt a költségvetésben nem 6000 forint, hanem csak 4500 forint irányoztatott elő.

Természetesen ezt is megszavaztam. Sőt a másfélezer forint fölösleget is megszavaztam volna; a mennyiben azonban ez az összeg aránylag oly csekély, másfélezer forint, nem adtam be arra nézve módosítványt, hogy az emeltessék fel. Ugy is bízom abban, hogy a miniszter úr az ő közvetlen hivatali elődjének reputácziója érdekében a debreczeni kereskedelmi akadémia jogos követelésének kielégítésére, a mely követelés Eötvös Loránt báró volt miniszter úr aláírásán alapúl, meg fogja a módot találni arra, hogy ezen csekély különbözet másfélezer forint megtakarításából fedeztessék. Én tehát arra hivom fel a miniszter úr figyelmét, méltóztassék ezen körülménynek mibenállásáról tudomást szerezni, és a debreczeni kereskedelmi akadémiát azzal az összeggel segélyezni, a melyet Eötvös Loránd báró miniszter úr irányzott elő a költségvetésben.

Digitized by Google

Különben a tárgyalás alatt lévő tételt megszavazom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Thaly Kálmán t. képviselő úr megnyugtatására kijelenthetem, hogy a tényállás teljesen úgy van, mint azt a t. képviselő úr előadta. Tudniillik, hogy gr. Csáky Albin volt közoktatásügyi miniszter úr elhatározása folytán b. Eötvös Loránt közvetlen hivatalbeli elődöm intézkedett, illetve megírta a kereskedelmi kamarának, hogy 6.000 forintot fel fog venni a költségvetésbe és így természetes, hogy a debreczeni kereskedelmi akadémiánál számítottak is arra, hogy a teljes 6.000 forint rendelkezésükre fog állani. Azonban a költségvetésbe csak 4.500 forint lett felvéve. Én kötelességemnek tartom gondoskodni arról, hogy ez az összeg lehetőleg megtakarítás útján pótoltassék, mert teljesen jogosnak és méltányosnak tartom, hogy a hivatalbeli elődeim által biztosított összeg az akadémiának rendelkezésére álljon. *(Helyeslés.)*

Thaly Kálmán: Én tökéletesen megnyugszom a t. miniszter úr kijelentésében.

Elnök: Maga a tétel nem támadtatván meg, a ház azt megszavazza.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A műegyetemi olvasókör segélyezésére 600 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A pozsonyi bábaképezde épületének helyreállítására 1.667 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A magyar történelmi képcsarnok rongált állapotban fenmaradt képanyagának helyreállítására 2-ik részlet 1.700 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Az ágostai hitvallású és a helvét hitvallású evangelikus egyházak alapjának gyarapítására 150.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A budapesti egyetem könyvtári épületének helyreállítására 8.890 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A műegyetem czéljaira a Lánczy-féle házban bérelt helyiségekért 7.200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A kolozsvári egyetemi könyvtár és jogi kar átköltözködésére 2.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A budapesti egyetemi második belkóroda s a főző- és mosókonyha palafedelének megújítására 7.429 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő *(olvassa):* A budapesti törvényszéki orvostani intézetben szükséges átalakításokra 1-ső részletül 7.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Középiskolai tanárképzésre (30 ösztöndíj 500 forintjával) 15.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Középiskolai műszavak szótárára egyelőre 1.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Nemzetiségi tankönyvekre 2.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Az országos mintarajziskola és iparművészeti iskola fedezetlen tartozásainak kiegyenlítésére 2.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A nemzeti múzeum levéltári osztályának kiegészítésére 1-ső részlet 20.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A miniszterium tűzifa-tartozásainak kiegyenlítésére 5.000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Egy mechanikai tanműhely személyi és dologi költségeire szükséges 10.000 forintnak 6-ik részlete 1.000 frt. A budapesti egyetemi templom szerelvényeinek kiegészítésére 1.000 frt. A székesfehérvári állami reáliskola telkének rendezésére és befásítására 500 frt. Összesen 2.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Beruházások. A budapesti egyetem természettudományi intézetének tanszerekkel való felszerelésére szükséges 120.000 forint 10-ik részlete 12.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A József-műegyetemen még hiányzó felszerelésekre 15.000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A budapesti egyetemi gyógyszertani, II. vegytani és II. belgyógyászati kóroda felszerelésére 3.000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A kolozsvári egyetem élet- és egészségtani intézetének tanszerekkel való felszerelésére 6-ik részlet 4.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A budapesti VI. kerületi állami reáliskola bebutorozására és felszerelésére 3.000 frt

Elnök: Megszavaztatik.

Digitized by Google

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A magyar nemzeti múzeum laboratóriumainak felszerelésére 5-ik részlet 1.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az országos képtár részére megkivántató szekrények beszerzésére 5-ik részlet 2.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kolozsvári egyetem szülészeti tanszékeinek felszerelésére 3.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A magyar nemzeti múzeum ablakainak és padlójának, valamint több terme nagy butorzatának megújítására 4.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A siketnémák váczi országos intézete kibővítésére szükséges 30.000 frt 3 ik és utolsó részlete 12.000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti egyetem boncztani intézetének telkére és építésére felveendő 450.000 forint kölcsönből az 1895. év folyamán beruházandó 3-ik részlet 150.000 frt

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kassai állami felsőbb leányiskola és polgári fiúiskola épületének létesítésére, belső felszerelésére és tanszerbeli alapfelszerelésére a város által biztosított 130.000 forinton felül kölcsön útján beszerzendő 94.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az állami elemi és polgári iskolák épületeinek létesítésére kölcsön útján beszerzendő 500.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kolozsvári egyetem központi épületének folytatólagos kiépítésére szükséges 300.000 forintból az 1895. évben kölcsön útján beszerzendő 100.000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A nagyszebeni főgimnázium épülete telkének megvételére kölcsön útján beszerzendő 3-ik részlet 30.000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti egyetemen létesítendő I. szülészeti és nőgyógyászati kóroda felépítésére az 1895. évben beruházandó 119.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti egyetemen létesítendő II. szülészeti és nőgyógyászati kóroda felépítésére szükséges 300.000 forintból az 1895. évben beruházandó 100.000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A pozsonyi állami felsőbb leányiskola kibővítésére, valamint az új helyiségek belső felszerelésére kölcsön útján beszerzendő 7.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A temesvári állami tanítóképző épületének létesítésére kölcsön útján beszerzendő 26.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A temesvári állami tanítóképző első berendezésére 5.000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kolozsvári állami tanítónő- és kisdedóvónőképző-intézet új épületébe a légszesz- és vízvezeték bevezetésére, az épület belső felszerelésére és a kert rendezésére szükséges 16.000 forint 2-ik és utolsó részlete 5.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti II. kerületi állami tanitónőképző-intézet épületének kibővítésére, és az új helyiségek felszerelésére kölcsön útján beszerzendő 26.737 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az állami kisdedóvónőképző-intézetek felszerelésére szükséges 7.000 frt 2-ik és utolsó részlete 3.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az Ungvárt létesítendő bábaképezde elhelyezésére szükséges 20.000 frt 2-ik részlete 10.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kolozsvári egyetem új központi épületének belső berendezésére szükséges 25.000 forintnak 2-ik részlete 8.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Állami középiskolák tanszerbeli alapfelszerelésére 10.000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti VIII. kerületi gimnázium épületére a város által fizetendő 80.000 forinton felül kölcsön útján beszerzendő 220.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A pozsonyi főreáliskola butorbeli felszerelésére 7.500 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A magyar történelmi képcsarnok metszetgyűjtemény szekrényeire 1.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Digitized by Google

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A magyar történelmi képcsarnok felállítása alkalmából képkeretek, kartonok és porte-feuillek tömeges beszerzésére 2-ik részlet 2.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A fiumei állami elemi és polgári fiúiskola és kereskedelmi akadémia épületének telkére kölcsön útján beszerzendő 85.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A fiumei állami leányiskola építésére kölcsön útján beszerzendő 160.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az eperjesi állami kisdedóvónőképző-intézet telkére, épületére és belső felszerelésére kölcsön útján beszerzendő 95.200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A pozsonyi állami kisdedóvónőképző-intézeti tanfolyam czéljaira szükséges mintaóvoda építésére kölcsön útján beszerzendő 17.400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A losonczi állami tanítóképezde internátusának kibővítésére kölcsön útján beszerzendő 25.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A beszterczebányai állami felsőbb leányiskola és internátus belső berendezésére 7.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A trencséni állami felsőbb leányiskola internatusának és tornacsarnokának belső berendezéseire 3.000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az állami felsőbb leányiskolák könyvtárainak és tanszergyűjteményeinek kiegészítésére szükséges 5.000 forint első részlete 2.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A dévai állami elemi és felsőbb leányiskola épületének belső felszerelésére 2.950 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A nagyváradi bábaképezde épületének kibővítésére kölcsön útján beszerzendő 25.600 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kolozsvári egyetemi állattani intézet gázcsövi felszerelésére 2.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A szombathelyi bábaképezde épületére kölcsön útján beszerzendő 55.525 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti egyetem közegészségtani intézete felszerelésének pótlására 1.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti egyetem élet- és kórvegytani intézetének felszerelésére 1.164 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az ungvári bábaképezde felszerelésére 5.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kolozsvári egyetem elmekórtani, gyógyszertani és általános kórtani intézeteinek pótlólagos felszerelésére 4.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kolozsvári egyetem könyvtáránál hiányzó munkák beszerzésére 5.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kolozsvári egyetem állattani intézetének kibővítésére 2.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A lugosi állami gimnázium épületének létesítésére kölcsön útján beszerzendő 80.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A zalaegerszegi gimnázium épületére az érdekeltek által fizetendő 40.000 forint és kölcsön útján beszerzendő 80.000 forint, összesen 120.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A fehértemplomi gimnázium épületére kölcsön útján beszerzendő 50.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A szamosújvári gimnázium épületére a város által fedezendő 100.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az országos mintarajziskola és rajztanárképző kibővítésére kölcsön útján beszerzendő 110.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A dévai állami reáliskola tornacsarnokának felszerelésére 800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti VIII. kerületi gimnázium ideiglenes elhelyezésére (átalakítás és butorozás) 6.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az iparművészeti múzeum és iskola épületére és belső felszerelésére kölcsön útján beszerzendő 2-ik részlet 400.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Digitized by Google

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A képzőművészeti kiállítási épület létesítésére kölcsön útján beszerzendő 300.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A vakok országos intézete számára beszerzendő tanszerek és eszközökre 500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Átmeneti bevételek. A budapesti egyetem boncztani intézetének építésére felveendő 450.000 forint kölcsönből az 1895. év folyamában beruházandó 150.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kassai állami felsőbb leányiskola és polgári fiúiskola épületére annak berendezésére és tanszerbeli felszerelésére kölcsön útján beszerzendő 94.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Állami elemi és polgári iskolák épületének létesítésére kölcsön útján beszerzendő 500.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A kolozsvári egyetem központi épületének folytatólagos kiépítésére kölcsön útján fedezendő 100.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A nagyszebeni főgimnázium telkének megvételére kölcsön útján beszerzendő 30.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti egyetemen létesítendő I. szülészeti és nőgyógyászati kóroda felépítésére az 1895. év folyamán kölcsön útján beszerzendő 119.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti egyetemen létesítendő II. szülészeti és nőgyógyászati kóroda felépítésére szükséges 300.000 forintból az 1895. év folyamán kölcsön útján beszerzendő 100.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A pozsonyi állami felsőbb leányiskola kibővítésére és belső felszerelésére kölcsön útján beszerzendő 7.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A temesvári állami tanítóképezde épületének kibővítésére és felszerelésére felveendő kölcsön 26.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti II. kerületi állami tanítónőképző épületének kibővítésére és felszerelésére felveendő kölcsön 26.737 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A budapesti VIII. kerületi gimnázium építési költségeire kölcsön útján beszerzendő 220.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A fiumei állami elemi és polgári fiúiskola és kereskedelmi akadémia telkére kölcsön után beszerzendő 85.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A fiumei állami leányiskola épületének létesítésére kölcsön útján beszerzendő 160.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az eperjesi állami kisdedóvónőképző-intézet telke, épülete és belső felszerelésére kölcsön útján beszerzendő 95.200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A pozsonyi állami kisdedóvonőképző tanfolyam mintaóvodájára kölcsön útján beszerzendő 17.400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A losonczi állami tanítónőképző internátusának kibővítésére kölcsön útján beszerzendő 25.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A nagyváradi bábaképezde kibővítésére kölcsön útján beszerzendő 25.600 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A szombathelyi bábaképezde épületének létesítésére kölcsön útján beszerzendő 55.525 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A lugosi gimnázium épületének létesítésére kölcsön útján beszerzendő 80.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A zalaegerszegi gimnázium épületének költségeihez az érdekeltek által fizetendő 40.000 forint és kölcsön útján beszerzendő 80.000 forint, összesen 120.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A fehértemplomi gimnázium épületének létesítésére kölcsön útján beszerzendő 50.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A szamosújvári gimázium épületének létesítésére a város által fizetendő 100.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az országos mintarajziskola és rajztanár-képző épületének kibővítésre kölcsön útján beszerzendő 110.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az iparművészeti múzeum és iskola épületének költségeire kölcsön útján beszerzendő 400.000 frt.

Digitized by Google

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A képzőművészeti kiállítási épület létesítésére kölcsön útján beszerzendő 300.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A milleniumra felállítandó állami elemi iskolák épületeinek részbeni létesítésére kölcsön útján beszerzendő 200.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

T. ház! Ezzel a vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetése le van tárgyalva. *(Zajos éljenzés jobbfelől.)*

Most következnék a napirend második tárgya, de mielőtt erre rátérnénk, az ülést öt perczre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újra megnyitom.

Következik a napirend második tárgya: a pénzügyi bizottság jelentése (Irom. 790) az 1894. évi XXXIV. törvényczikk hatályának folyó évi április hó végéig való kiterjesztéséről szóló törvényjavaslat tárgyában.

Láng Lajos, a pénzügyi bizottság előadója: T. ház! Az 1894. évi XXXIV. törvényczikkben a kormány felhatalmazást kapott a nélkülözhetetlen szükséges állami kiadások és bevételek iránti rendelkezésre e hó végéig. Miután nincs kilátás arra, hogy e hó végéig a költségvetés véglegesítése egész biztossággal várható volna, a kormány szükségesnek látta e felhatalmazásnak további két hónappal való kiterjesztése iránt törvényjavaslatot terjeszteni a t. ház elé, mely a t. ház rendelkezése következtében a pénzügyi bizottságban letárgyaltatván, a pénzügyi bizottság a kormány ezen javaslatát a t. háznak elfogadásra ajánlja.

Elfogadásra ajánlom a pénzügyi bizottság nevében magam is azon okból, mert mindazon követelményeknek, melyeket úgy a törvényes gyakorlat, mint az alkotmányos szokás az indemnityk tekintetében megállapít, ezen törvényben is elég van téve; nevezetesen a mennyiben azon keretben mozog, melyet a lefolyt 1894. évi költségvetés megállapít, másodszor azon követelménynek is megfelel, hogy a mennyiben időközben új törvények hozatnának pénzügyi diszpozicziókkal, ezek a keretek tartandók szem előtt, harmadszor tekintet van arra is, hogy az elszámolás az 1895 iki költségvetés alapján történjék, és végül diszpozició van téve mindarra is, a mi egyáltalában a forma tekintetében még e részben kivánatos.

Mindezek alapján részemről a törvényjavaslatot tiszteletteljesen elfogadásra ajánlom. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Papp Elek jegyző: Tóth János!

Tóth János: T. ház! A tárgyalás alatt lévő indemnity-törvényjavaslatot a függetlenségi és 48-as párt nevében nem fogadom el. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Bátorkodom álláspontomat általánosságban jelezni. A közelmúlt hetekben lefolyt kormányváltozás eseménye és indokai felett itt e házban négy napig tartott kormánybemutatkozási vita meggyőzhetett az országban mindenkit arról, hogy a magyar törvényhozás képviselőháza egyetlen magyar miniszteriumot sem fogadott még oly nagy bizalmatlansággal, mint a jelenlegit. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Meggyőzhetett mindenkit, a kormány által a törvényhozás elé bocsátott kormányzati programm gyarlóságáról, tartalmatlanságáról és tarthatatlan értékéről, a mennyiben ebben a nemzeti önálló állami lét legfőbb attributumai, nemzetérdekeink és azok követelményeinek érvényesülése, s az azok érvényesítésére való törekvés benn nem foglaltatott. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Meggyőzhette ezen vita az országot, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon)* hogy a 67-es kiegyezés odajuttatta Magyarország közállapotait és közviszonyait, hogy ma már kormányzati politikánk irányítására döntő súlylyal és döntő befolyással birnak a nemzetiségi aspirácziók, a nemzetiségi érdekcsoportok érdekei. És különösen kétségbevonhatlanúl meggyőzhette az országot a vita arról, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* hogy a mai 67-es kiegyezési kormányrendszer, a mely létét és erejét eddig sem a nemzetből merítette, hanem a nemzeti akarat meghamisításával tartotta fenn magát, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* végórájához elért, és ezen kormányzati rendszert fentartó majoritás működése elvesztette azt az erkölcsi tartalmat, melylyel minden körülmények között birnia kell a kormányzati politika irányítása tekintetében, *(Igaz! Úgy van! Helyeslés a szélső baloldalon.)* úgy, hogy csak ideig-óráig zárhatta be kapuját a nemzeti követelmények érvényesülésének ellenállhatatlan ereje előtt. A függetlenségi és 48-as párt ezen nemzeti követelmények hangoztatását mindenkor hazafias kötelességének ismerte, s kötelességének ismeri ma is, ezen törvényjavaslat tárgyalása alkalmával, mert ezt mindig a kormány iránti bizalmi kérdésnek tekintette. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Az általános kormányzat egyes igazgatási ágaira és azok részletes bírálatába bocsátkozni a jelen alkalommal nincs szándékom, mert a költségvetés közepén vagyunk, és így arra amúgy is bő alkalma nyílik az országgyűlésnek; hanem kivánok kiterjeszkedni a t. kormány közjogi álláspontjára, mert ebben rejlik a függetlenségi és 48-as párt bizalmatlanságának legfőbb indoka. A t. kormányelnök úr jónak látta beköszöntő beszédében mindjárt hadat üzenni a mi pártunk-

Digitized by Google

nak, a midőn kijelentette, hogy a kormányzati tevékenység legfőbb alapját az képezi, hogy a 67-es kiegyezés változatlanúl fentartandó. Az igen t. belügyminiszter úr ily minőségben tartott első beszédében még jónak látta hozzáfűzni az ismeretes sem tágítási, sem szűkítési theóriát ezen programmhoz.

Mi, t. ház, szívesen felveszszük e harczot, szívesen küzdünk, különösen a jelen kormánynyal szemben, szívesen küzdünk a nemzet érdekében a 67-iki kiegyezés eltörléséért, mert azt állami szabadságunk és nemzeti önálló egyéniségünk legfőbb akadályának ismerjük. Ezen meggyőződésből kifolyólag tiltakoznom kell ezen 67-iki kiegyezés változhatlansága ellen, mert a kik azt állítják, s a nyert hatalmat ezáltal mintegy megszolgálni akarják, azok túlliczitálják az 1867-iki kiegyezést megalkotó törvényhozás intencziói is, Deák Ferencz gondolkozását és törekvését, mert hiszen nyilvánvaló dolog, hogy Deák Ferencz kijelentette, hogy az 1867-iki kiegyezéssel az ország oly alapot teremtett, a melyen a nemzet az idők és körülmények jobbrafordúltával visszaszerezheti jogait, és kijelentette, hogy ő is a nemzetnek több jogot óhajtott visszaszerezni és megtartani. De úgy Deák Ferencz, mint azok, a kik a helyzet kényszerűségénél fogva, vagy talán abban a hitben, hogy ezen alapon lesz egykor felépítve Magyarország függetlensége, fogadták el a kiegyezést, nagyon csalódtak; mert nem számítottak a jövő nemzedék hazafiatlanságára, nem számítottak arra, hogy alig egy pár évtized múlva lesznek Magyarországnak oly vezető államférfiai, kiknek legfőbb kormányzati törekvésöket az fogja képezni, hogy valahogyan saját nemzetöknek több jogot ne szerezzenek. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

De nem lehet a 67-es kiegyezést változhatlannak deklarálni a parlamentárizmus megsértése nélkül sem; mert hozza be csak a miniszterelnök úr a választások tisztaságát Magyarországon, oszsza be a választókerületeket igazságosan és egyenlő alapon, és hagyja így érvényesülni Magyarország nemzeti akaratát a maga teljes valóságában és igazságában, akkor a magyar nemzet meg fogja adni a választ arra, hogy vajjon a 67-es kiegyezés változhatatlan-e vagy sem? Igaz, hogy ezt a magyar nemzet sem szűkíteni, sem tágítani nem fogja, hanem egyenesen el fogja azt törülni; a parlamentárizmus törvénye pedig azt mondja, hogy a többség kormányoz. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Hivatkozni méltóztatott, t. kormányelnök úr, arra, hogy a 67-es kiegyezést, tehát ezen kormányzat alapját a huszonnyolczéves fejlődés és huszonnyolczéves tapasztalat teszi igazolttá. *(Halljuk! Halljuk!)* Nézzük meg, t. ház, hogy ezen huszonnyolczéves fejlődés hová vitte az országot? Odavitte, hogy az ország alkotmánya minden téren kivetkőztettetett a maga eredeti tisztaságából; az ország önálló állami léte, szuverénitása a külföld által nem ismertetik el; hogy ime már ma félmillió magyar embernek nem szabad magyarúl érezni és gondolkozni; nincs meg a magyar nemzetnek magyar nemzeti érzelemtől és lelkesedéstől áthatott hadserege, melyre minden veszélyben biztos számíthatna; odafejlesztette az országot, hogy az ország közgazdasága és mezőgazdasága a legsúlyosabb válságnak van kitéve, hogy a magyar államfentartó legfontosabb osztály, a földbirtokos osztály, ma adósságának kamata fejében fizeti azon összeget, mely a 67-es kiegyezéskor összes tőkeadóssága volt; odavitte az országot, hogy a közigazgatás épen a kormányon levő emberek által mondatik tarthatatlan rossznak; odavitte az országot, hogy a nemzeti kultúra, az országnak állami integritása eddig soha meg nem engedett támadásnak, veszélynek van kitéve; az ipar-, kereskedelem nem fejlődhetik és általában az összes politikai és társadalmi közfelfogásban mindenütt nyilvánúl a korrupczió. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Ez a huszonnyolczéves fejlődésnek hű képe, t. kormányelnök úr! Ez nem teszi igazolttá a 67-es kiegyezést. *(Igaz! Úgy van! Helyeslés a szélső baloldalon.)* A huszonnyolczéves tapasztalat pedig teszi talán egyeseknél megszokottá, igen sokaknál önző hatalmi czélok elérésének forrásává, hanem azok előtt, a kik az országot, nemzeti jogainak s önállóságának alapján akarják továbbfejleszteni, nemcsak igazolttá nem, hanem egyenesen károssá teszi. *(Igaz! Úgy van! Helyeslés a szélsőbalon.)*

A függetlenségi és 48-as párt tiltakozik a kormány közjogi álláspontja ellen, és az ez alapon folyó kormányzat ellen teljes erejével küzdeni fog és bizalmatlansága jeléül az indemnity-törvényjavaslatot nem fogadja el. Kérem a t. házat, hogy a következő határozati javaslatunkat elfogadni méltóztassék. *(Halljuk! Halljuk!)*

»Mondja ki a képviselőház, hogy mivel a kormány iránt bizalommal nem viseltetik, az általa kért meghatalmazást nem adja meg és az erre vonatkozó 789. számú törvényjavaslatot visszautasítja.« *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Schóber Ernő jegyző: Sréter Alfréd! *(Felkiáltások: Nincs itt!)*

Elnök: Ki van még felírva?

Papp Elek jegyző: Bujanovics Sándor!

Bujanovics Sándor: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nem kívánok ez alkalommal az ország politikai helyzetének taglalásába bo-

Digitized by Google

csátkozni, sem a t. kormány programmjával részletesebben foglalkozni. *(Halljuk! Halljuk!)* Nem kivánok a közjogi kérdésekre sem kitérni; elismerem, hogy az előttem szóló t. barátom ezt a saját álláspontjából teljes joggal tette. Én ez alkalommal erre kitérni nem akarok, nem pedig egyszerűen azért, mert azt hiszem, hogy hazánk politikai helyzetével lesz módunk és alkalmunk alaposan és kimerítően foglalkozni a költségvetési törvény benyujtása, az appropriáczió kérdése alkalmával. Én ez alkalommal csak egész rövidséggel nyilatkozni akarok a magam és elvbarátaim nevében a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatra nézve. *(Halljuk! Halljuk!)*

Kétségtelenül igaz az, a mi a pénzügyi bizottság jelentésében, a melylyel ezen törvényjavaslatnak elfogadását ajánlja, foglaltatik, hogy az 1894. évi XXXIV. törvényczikk hatályának meghosszabbítása, illetve az előbbi kormánynak két hónapra adott költségvetési meghatalmazásnak újból két hónapra való meghosszabbítására szükség van; az is kétségtelen, hogy ezen költségvetési helyzet előidézésében a jelenlegi kormánynak semmi része nincsen; ezért, hogy a költségvetéssel szemben ily helyzetben van ma a ház és az ország, a felelősség nem a jelenlegi, hanem még a múlt kormányt illeti, a mely jónak látta a legnagyobb zavarok közepette, a költségvetés tárgyalása közepette felvetni a bizalmi kérdést. De ezzel nem kivánok foglalkozni; csak konstatálom azt, hogy, ha tisztán a szükség kérdése lebegne szemem előtt, akkor e törvényjavaslatot meg kellene szavaznom; de az ehhez hasonló költségvetési meghatalmazási kérdéseket a mi parlamenti gyakorlatunkban az ellenzék mindig a bizalom szempontjából birálta meg, *(Úgy van! balfelől.)* mindenkor a politikai bizalom hiányában tagadta meg a hozzájárulást az ehhez hasonló törvényjavaslatokhoz, meghatalmazásokhoz. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Igy előttem is ma a politikai bizalom kérdése áll, s szerintem sem ezt kell elsősorban figyelemben és tekintetben részesíteni. Igaz, a jelenlegi kormánynak nincsen múltja, nem kormányzati és törvényhozási tények megbirálásából indúlhatunk ki; csupán csak a házban előadott programmja az, a mely ma birálatunk tárgyát képezi.

De ezen programm tökéletesen elégséges arra nézve, hogy mi a kormánynyal szemben határozott ellenzéki álláspontra helyezkedjünk, bizalmunkat ezen kormánytól is határozottan megtagadjuk. *(Úgy van! balfelől.)*

A kormány bemutatkozása alkalmával előadott programmjában kijelentette, hogy ő az előbbeni kormánynak az elveit magára nézve mindenben kötelezőknek tartja, hogy az előbbi kormány politikai és kormányzati irányát következetesen tovább folytatni és végrehajtani akarja. Ezen kijelentése után a jelenlegi kormányt nem tekintjük egyébnek, mint a volt kormány újabb javított, vagy nem javított kiadásának, mint a volt kormány protektorátusa alatt álló végrehajtó közegnek, *(Úgy van! a baloldalon.)* a mely iránt mi, a kik a volt kormánynyal szemben a határozott bizalmatlanság álláspontján állottunk, egyáltalán nem érezhetjük magunkat hivatva, hogy ezen bizalmatlansági álláspontunkból csak legcsekélyebbet is engedjünk, hogy ezen kormánynyal szemben szakítsunk a múltban követett azon gyakorlattal, melynélfogva hasonló kérdéseket mindenkor bizalmi kérdésnek tekintettünk, és ezen szempontból bíráltunk is el. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ez lévén a mi álláspontunk a jelenlegi kormánynyal szemben, mi vagyunk — mint már a bemutatkozás alkalmával ezen pártnak, melyhez tartozom, vezére is elmondotta, — vagyunk, a kik voltunk azokkal szemben, a kik ugyanazok, a mik elődeik voltak, és ennélfogva a benyújtott törvényjavaslatot bizalomhiány folytán meg nem szavazhatjuk. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Madarász József!

Madarász József: T. képviselőház! Én nemcsak bizalmi kérdésből, hanem elvi tekintetből ellenzem a javaslat elfogadását. A jelen kormány épúgy a 67-es kiegyezési alapon áll, mint az 1867. óta alakúlt kormányok. Én elejétől fogva feladatomúl tűztem ki magamnak hazánknak történelmi kizárólagos önállását, függetlenségét és önrendelkezési jogát visszaszerezni, a mely jogokat a 67-es kiegyezés feladott. Természetes tehát, hogy a ki mindig az 1867-nek törlésére és e helyett hazánk kizárólagos függetlenségének és önrendelkezésének visszaszerzésére törekedett, lehetetlen, hogy ezen alapon levő bármely kormánynak bármit is, költséget vagy bármi mást is, megszavazzon.

Ezen tekinteteknél fogva, mivel 1867 feladta Magyarországnak véréről és vagyonáról való önrendelkezési jogát, és önök 27 évi gazdálkodás után e nemzetet odajuttatták, hogy idegen külbefolyások kezdenek érvényesülni még a kormányváltozásoknál is, tehát kiteszik hazánkat nemcsak közjogilag, de belügyileg is ezen alapon külbeavatkozásoknak, hazánkat pedig segítik megfosztani azon önállástól, melyet 1867 előtt vérére, vagyonára és belügyeire nézve legalább képes volt itt e házban kieszközölni, e tekinteteknél fogva a Tóth János t. képviselőtársam által beadott határozati javaslathoz hozzájárúlok.

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincsen fel-

Digitized by Google

jegyezve. Kérdem, akar-e valaki szólni a törvényjavaslathoz? *(Nem!)* Miután senkisem kíván szólni, a vitát berekesztem.

Szó illeti még a miniszterelnök urat.

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: T. ház! Arról van szó, hogy az 1895-ik év első két hónapjában viselendő közterhek és állami kiadások fedezéséről szóló törvényjavaslat hatálya még két hónapra meghosszabbíttassék, illetőleg felhatalmazást kér a kormány arra nézve, hogy április hó végeig terjedőleg az államháztartást fennakadás nélkül vezethesse. Azt gondolom, t. ház, hogy szorosan véve nem politikai kérdés ez. Az államháztartás rendjének, az állam által elvállalt kötelezettségeknek fedezéséről van szó, és épen azért, t. ház, magam is azon nézetben lévén, a melyet itt különben Bujanovics képviselő úr hangoztatott, hogy szorosan véve nem itt a helye és rendes körülmények közt talán nem is indokolt, hogy ez alkalommal mélyreható politikai vitába menjünk be, arra kérem a t. házat, hogy fentartva magának a jogot, hogy a kormány iránti bizalmának és a kormány programmja iránti nézeteinek részletes kifejtésével foglalkozzék akkor, midőn az 1895-iki költségvetési törvényt fogjuk tárgyalni, szíveskedjék most egészen gyakorlati szempontból, a szükségre való tekintettel, ezen törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Azt hiszem, t. ház, hogy felesleges azon támadásokra, azon erős bírálatokra felelnem, a melyeket itt Tóth János képviselő úr a kormány és különösen a kormányelnök elmondott programmjával szemben felhozott. Ha ő bírálja a mi álláspontunkat, a 67-iki kiegyezéshez való szigorú ragaszkodásunkat, mi azt határozottan védjük; előnyösnek, szükségesnek, állami létünk biztonságára feltétlenül érvényben tartandónak véljük. *(Élénk helyeslés a jobboldalon Zaj a szélső baloldalon.)* És mert így van, azt hiszszük, hogy birjuk is a jogot arra, hogy ezen bázison állva, kérjük bizalmát azoknak, a kik az állam rendjét és az állam biztonságát megingatni nem akarják, fejlődésünknek lehetőségét nyújtani kivánják. Ez idő szerint különben, t. ház, a mint már jeleztem, nem kívánok politikai vitába belemenni; egyszerűen csak a gyakorlatiság szempontjából kezelve a kérdést, kérem a határozati javaslat elvetésével a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Miután az előadó úr szólási jogával élni nem kíván, t. ház, felteszem a kérdést.

Határozati javaslat van beadva, melyben a ház arra van felhíva, hogy a törvényjavaslatot utasítsa vissza, azaz vesse el. Ennélfogva, ha a ház a törvényjavaslatot általánosságban elfogadja ezzel el van vetve a határozati javaslat, ha pedig a ház a törvényjavaslatot általánosságban elvetette, ezzel el van intézve a határozati javaslat, mert tulajdonképen az történt, a mi a háznak javasolva van.

Már most, t. ház, felteszem a kérdést: méltóztatik-e a 789. számú törvényjavaslatot az 1894-ik évi XXXIV. tcz. hatályának meghosszabbításáról, általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* A kik el akarják fogadni, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadta.

Következik a részletes tárgyalás.

Schóber Ernő jegyző: *(Olvassa a törvényjavaslat czímét.)*

Papp Elek jegyző: Ugron Gábor!

Ugron Gábor: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A miniszterelnök úr iménti nyilatkozatát azzal fejezte be, hogy bizalmat kért azoktól, a kik az állam rendjét és biztonságát nem akarják megbontani. Mi, a kik a t. miniszterelnök úr kormányában nem bízunk, azt hiszem, azért még az állam rendjét és annak biztonságát felforgatni, megbolygatni nem akarjuk. Ilyen nyilatkozatot parlamentben politikai pártokkal szemben használni nem helyes. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Mert nem szabad ez országnak egyetlenegy pártját sem azzal bevádolni, mintha az állam rendjének és az állam biztonságának ellensége volna. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Afféle pandúri, perzekutori nyelvjárás mellett lehet ily kifejezést használni, *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* de magas politikai állásban lévő férfiaknak kell arra ügyelniök, hogy a parlamentben lévő pártok jellemzésére oly színeket ne használjanak, a melyeket azon pártoknak vissza kell utasítaniok. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Magyarország állami rendjét nem mi veszélyeztetjük, a kik ezen állam hatalmát, az állam intézményeit, erejét, jellegét kidomborítani és mind erősebbé tenni óhajtjuk, mert akkor Európa minden államában a rend fel volna forgatva, mert minden állama Európának az önállóság alapján van szervezve és a függetlenség alapján van megalakítva. Vajjon az az állam rendjét és biztonságát veszélyezteti-e, a ki azt akarja, hogy az állam saját hatalmának ura legyen, saját vagyona felett rendelkezzék, idegen czélokra az állam erői és hatalma ne fordíttassanak? Nem, mert a ki ezt akarja, az állami rendet, az állam biztonságát kívánja künn és benn megszilárdítani. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Hiszen Magyarország belső biztonságának nincs egyéb veszélye, mint épen az, hogy ezen állam nem rendelkezik feltétlenül erőivel, *(Helyeslés a szélsőbalon.)* és hogy azok, a kik ezen állam mel-

Digitized by Google

lett élnek, a kik ezen nemzetben a viszályokat állandóan felkelteni kívánják, hogy a maguk föderalisztikus terveinek Magyarországon is pártot szervezzenek, Magyarországot nem ismerve azért, hogy azt megvédelmezzék, azt hirdetik, hogy itt pártok vannak, melyeknek felforgató törekvésük van. *(Úgy van! balfelől.)* Azt pedig, hogy ezen vádaskodás megerősítéséhez a kormányelnök úr a maga nyilatkozataival csatlakozzék, el nem fogadjuk, és határozottan visszautasítjuk. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Annyival is inkább vissza kell ezt utasítanunk, mert ne ringassa magát senki azon boldog hitben, mintha a kormányelnök úrnak jelenlegi kabinetje Magyarország állami erőinek megerősítéséhez, biztonságához már létele által is hozzájárulna. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Nagyon különös, hogy egy kormány, melyet a szükség és kényszerűség és a körülmények összejátszása ide az asztalra, mint egy talált gyermeket dobott, *(Derültség a szélsőbalon. Zaj jobbfelől.)* itt felálljon és vádoljon minket azzal, hogy mi az állam rendjét és biztonságát megbontjuk. Hiszen, t. ház, szokjanak le már arról, *(Derültség jobbfelől.)* hogy tisztán a 67-iki alap megvédelmezésének címéből és ürügyéből a 67-iki alapon álló kormányférfiakat is kizárják a hatalomból, minket pedig egyszerűen rend- és biztonságfelforgató elemeknek akarnak deklarálni. Azok hiúk és balgatagok, kik az ily vádaknak hitelt adnak; csak a rosszindulat teheti őket képessé, hogy azokat elfogadják, de azok, a kik Magyarország közviszonyait ismerik, az ily vádakra és inszinuációkra csak visszautasítással felelhetnek. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az a 67-iki alap, a melyben önök az állami rendet látják, nem a valóság; a valóság az, hogy Magyarországnak alkotmánya van és az alkotmányos többség kormányára van fektetve Magyarország parlamentáris rendje. Az az állami rend, hogy a többség uralkodjék, az az állami rend, hogy azt a többséget a választások ne korrumpálják, meg ne hamisítsák; az az állami rend, hogy a többség akarata érvényesüljön mindenkivel szemben; az az állami rend, hogy az, a mi a törvénykönyvben van, végrehajtassék, hogy annak ne csak azok a férfiak tartozzanak eleget tenni, a kik az ellenzéki oldalon ülnek, hanem azok is, a kik a jobboldalon ülnek; az az állami rend, hogy az állam vagyonát csak az állam érdekében használják fel; az az állam biztonsága, hogy azt a vagyont pártczélokra fel ne használhassák. Igen, ha arról van szó, hogy az állami rendet megtámadják és az állam biztonságát fenyegetik, fenyegetik azáltal, ha gyenge kezekre bízzák azon nagy kincseket, ha erélytelen férfiak kezébe adják az ország jövőjét, az ország politikai hatalmát. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Visszautasítom a miniszterelnök előbbi nyilatkozatát a magam és elvbarátaim nevében. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: T. ház! Valóban nem értem indokait azon erős és támadó fejtegetéseknek, melyeket itt Ugron Gábor képviselő úrtól az imént hallottunk. Miről volt, és van most is szó? Az államháztartás rendjének és biztonságának fentartásáról. *(Úgy van! jobbfelől.)* Itt nem állambontó és államrendet zavaró törekvésekről, hanem az államháztartás rendjének fentartásáról volt szó. Ezzel szemben Ugron Gábor képviselő úr támadása szerintem nem indokolt. Arról volt szó, t. ház, hogy ezen törvényjavaslat alapján az állam által elvállalt kötelezettségeknek eleget lehessen tenni; arról volt szó, hogy az állam a maga bevételeit beszedhesse ezen két hónapon keresztül addig, míg a költségvetési törvény létrejön. Megvallom így kellett értenem, és azt hiszem, így is kellett mondanom szavaimat, és mert így van: a támadást indokoltnak nem tartom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincs feljegyezve. Felteszem a kérdést, ellenindítvány különben sem adatván be, méltóztassanak azok, kik a czímet változatlanúl elfogadják, felállani. *(Megtörténik.)*

A többség elfogadja.

Schóber Ernő jegyző: *(Olvassa a törvényjavaslat 1—2. szakaszait, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak.)*

Elnök: T. ház! Ezzel a mai ülés napirendje ki van merítve. A holnapi ülés napirendjére nézve a ház korábbi megállapodásával összhangban ajánlom, hogy első helyre tűzessék ki, a jelenleg részleteiben is elfogadott törvényjavaslat harmadszori olvasása; második helyre pedig tűzessék ki a véderő-bizottság jelentése az 1895. évben kiállítandó újonczok megajánlásáról. A ház további határozatának megfelelőleg ezzel együtt tárgyalandó a véderő-bizottságnak már a ház előtt fekvő két jelentése. Az egyik tárgyazza a közös hadseregbeli és honvéd egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredményét, a másik pedig vonatkozik a közös hadseregből a honvédség állományába történt áthelyezésekre. *(Helyeslés.)*

Ez volna a holnapi napirend. Méltóztatnak ebben megnyugodni? *(Igen!)* Akkor azt határozatképen kimondom és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 órakor.)

Digitized by Google

423. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi február hó 5-én, kedden,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Tomcsányi László szabadságolása. — Kérvény bemutatása. — Indemnity meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat harmadszori olvasása. — Az 1895. évben kiállítandó ujonczok megajánlásáról szóló törvényjavaslat s ezzel kapcsolatosan 1. az 1893/94. évben szolgált közöshadseregbeli és honvéd egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredményéről és a közös hadsereg és honvédség állományában előfordult öngyilkossági esetekről; 2. a közös hadseregtől a honvédség állományába történt tiszti áthelyezésekről szóló honvédelmi miniszteri jelentések tárgyalása. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: B. Bánffy Dezső, Lukács László, gr. Festetits Andor, b. Fejérváry Géza, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. Méltóztassanak helyöket elfoglalni. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző úr, a javaslatok mellett szólni kivánók jegyzékét Schóber Ernő, az azok ellen jelentkezőket Papp Elek jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassék meghallgatni a tegnapi ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a február hó 4-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Kérdem a t. házat, van-e valakinek észrevétele a jegyzőkönyvre? *(Nincs.)* Ha nincs senkinek, a jegyzőkönyv hitelesítve van.

Bemutatom Tomcsányi László képviselő úr levelét, a melyben egészségének helyreállítására hatheti szabadságidő engedélyezését kéri. A kért szabadságidőt a ház engedélyezi.

Bemutatom Gocsman Mihályné, született Brassai Mária ürmösi lakosnak Gutenau Károly képviselő által beadott kérvényét, melyben betegség miatt fogházóri állásától felmentett férjének — végkielégítés helyett — nyugdíjban való részesítését kérelmezi.

Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatik a ház kérvényi bizottságának.

Több előterjesztés, t. ház, nincs. Következik a napirend első tárgya: »az 1895. év első két hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1894. évi XXXIV. törvényczikk hatályának az 1895. évi április hó végeig való kiterjesztéséről« szóló törvényjavaslatnak, (Irom. 790) a mely tegnap részleteiben is elfogadtatott, harmadszori felolvasása; méltóztassanak azt meghallgatni.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa a törvényjavaslatot).*

Elnök: A felolvasott törvényjavaslatot a ház elfogadja-e a harmadik felolvasásban? *(Igen! Nem!)* A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadja és így az elfogadott törvényjavaslat tárgyalás és szíves hozzájárulás végett a főrendiházhoz átküldetik.

Következik a napirend második tárgya: a véderő-bizottság jelentése, (Irom. 737) »az 1895. évben kiállítandó újonczok megajánlásáról« szóló törvényjavaslat tárgyában, és ezzel kapcsolatban a véderő-bizottságnak 738. és 768. sz. jelentései.

A t. ház nem kivánja a jelentést felolvastatni? *(Nem!)* E szerint az felolvasottnak veendő.

Münnich Aurél, a véderő bizottság előadója: T. ház! A tárgyalás alatt levő törvény-

Digitized by Google

javaslat az 1895. évre a közös hadsereg részére 43.809 főnyi, és a honvédség részére 12.500 főnyi újonczjutalék megszavazását kéri. Minthogy ezen törvényjavaslat összes intézkedései az 1889: VI. tcz. illetve az 1893: I. tcz. rendelkezéseinek mindenképen megfelelnek, egész röviden van szerencsém ezen törvényjavaslat elfogadását ajánlani.

Hasonlóképen tudomásúlvétel végett ajánlom a honvédelmi miniszter úr jelentését az 1893/94. évben tényleges szolgálatban állott közöshadseregbeli és honvéd egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredményéről. E jelentés hasonló keretekben mozog, mint a tavalyi, és ugyanazon eredményeket tünteti fel nagyban és egészben, és azért nem akarom a t. házat a számok felsorolásával untatni, hanem egyszerűen utalok a tavaly ezen ügy tárgyalása alkalmával elmondottakra, miután az eredmény hasonló, mint tavaly volt.

Sajnos, époly nagy számmal fordúltak elő az idén is az öngyilkossági esetek úgy a közös hadseregben, mint a honvédségben, és azért ezekről hasonló jelentést tesz a honvédelmi miniszter úr.

Végül kimutatást terjeszt elő a honvédelmi miniszter úr azon tisztekről, a kik a közös hadsereg állományából a honvédség kötelékébe lettek áthelyezve.

Miután mindezek a jelentések azon határozatoknak megfelelnek, melyek alapján beterjesztettek, azok tudomásúlvételét ajánlom. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Schóber Ernő jegyző: Tóth János!

Tóth János: T. ház! A tárgyalás alatt levő törvényjavaslatot, a mely az 1895. évre a közös hadsereg, a haditengerészet és honvédség részére kivánja az újonczokat a törvényhozás által megszavaztatni, a függetlenségi és 48-as párt nevében nem fogadom el, és úgy a közöshadsereg, mint a honvédség részére nem szavazzuk meg az újonczjutalékot.

Alkotmányos nemzeteknek egyik legnagyobb ereje s így alkotmányunknak is egyik legerősebb biztosítéka, az újonczmegajánlásban áll. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* A magyar nemzet mindig szigorúan ragaszkodott ezen jogához s 1848 előtt az újonczmegajánlást mindig feltételekhez kötötte, mely feltételek a nemzeti sérelmek megszüntetésére vonatkoztak. Még 1867-ben sem mondott le a nemzet ezen jogáról, pedig e tekintetben is erős nyomásnak volt kitéve, mert az 1867: XII. tcz. 12. §-ban benfoglaltatik, hogy az újonczmegajánlás feltételét maga a nemzet határozza meg. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* A függetlenségi és 48-as párt a törvényhozás által egyik legnagyobb és legfontosabb alkotmányos jogát, az újonczmegajánlás feltételeinek megszabását kivánja a jelen alkalommal gyakoroltatni, hogy ezáltal e tekintetben nemzeti sérelmeink megszüntettessenek. Úgy vagyunk ugyanis meggyőződve, hogy hadszervezetünk és honvédelmünk jelen formájában az újonczmegajánlásban nagy nemzeti lemondás foglaltatik, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* mert maga a hadszervezet nagy nemzeti sérelmet képez. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Az oly hadszervezet, mint a közöshadsereg, a mely a magyar nemzeti államesmének erőt nem ad, hanem annak csak gyengeségét képezi, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* a mely nem ismeri a magyar nemzet géniuszát, a magyar állam, a magyar alkotmány, a magyar nemzeti törekvések kultuszát, ellentétben áll a nemzettel, melyből újonczait, katonáit veszi *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* és főleg akadályát képezi annak, hogy a magyar nemzet jövőjének, előhaladásának legnagyobb biztosítékát, az önálló magyar hadsereget kifejleszsze. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Egy nemzet pedig, mely komolyan akar önálló állami egyéniség lenni, nem mondhat le önként az állami lét ezen leglényegesebb kellékéről: a nemzeti hadseregről. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* A magyar nemzet sem mondott le arról soha, mert ahhoz évezredes alkotmánya és számtalan törvényei értelmében kétségbevonhatatlan joga van. 1723-ban megállapította ugyan az együttes birtoklásból kifolyólag a közös és kölcsönös védelem kötelezettségét Ausztriával, és azt úgy az 1848-iki, mint az 1867-iki törvényhozás is elismerte, de sem az egyik, sem a másik törvényhozás el nem ismerte a pragmatika szankczióból kifolyólag azt, a mi a pragmatika szankcczióban nincs benn, a védelmi eszközök, a hadügy, a hadsereg közösségét. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Sőt ellenkezőleg, úgy az 1848: III. tcz., mint a 1867-iki XII. törvényczikkben világosan törvénybeiktatta a magyar hadsereget. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Deák Ferencz is, ha nem is a magyar hadsereg lényegét, de legalább a nevét szükségesnek vélte a törvénybe beiktatni és nyiltan kijelentette, hogy Magyarországon a magyar hadsereget meg kell teremteni, *(Nagy nyugtalanság a jobboldalon.)* és erre módot adott az országnak az 1867. évi XII. törvényczikk.

Módot adott igenis nemcsak azáltal, hogy több szakaszában felemlíti a magyar hadsereget, mint az összes haderő kiegészítő részét, hanem elvileg azáltal, nézetem szerint, hogy a magyar államiság elismerése, a magyar alkotmány helyreállítása kétségbevonhatlan logikaként maga után vonta a magyar hadsereg elismerését. Mert önálló állam és alkotmány hadsereg nélkül el nem képzelhető.

Elnök *(Csenget)*: Csendet kérek!

Digitized by Google

Tóth János: Kérdem, t. ház, hol van a magyar nemzet évezredes alkotmányában gyökerező számtalan törvényeinkben, legközelebb az 1867. évi XII. törvényczikkben elismert, a magyar nemzeti állameszmének megfelelő önálló hadseregünk? *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Az 1867-ben és 1868-ban megalkotott véderő-szervezetben bizonyára nincs, mert a közös hadsereg összealkotásánál, nyelvénél, szelleménél fogva ellenkezik alkotmányos jogainkkal és alaptörvényeinkkel, s benne a jogfolytonosság czége alatt a nemzet évezredes jogai ölettek meg.

T. ház! Vessünk futólagosan nemzeti jogainkra egy pillantást, hogy miként tiszteltettek és érvényesültek azok? *(Zaj és nyugtalanság a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

Ugron Gábor: Liberális kávéház!

Tóth János: Nézzük, hogy katonai ügyekben hozott törvényeink mikép respektáltattak és hajtattak végre? Egy nemzet legfőbb kincse, individuális karaktere, ereje nyelvében van. Nyelvében él a nemzet, és ezzel fejlődik, mégis azt látjuk, hogy a magyar nemzetnek nyelvéhez való szuverén joga az állami szervezetnek egyik fontos részében, a hadseregben nem érvényesülhet. Nem érvényesülhet az államnak egyik legfőbb jelvényéhez, a nemzeti zászlóhoz való szuverén joga, mert úgy nyelve, mint nemzeti zászlója idegen nyelv és idegen zászló által a közös hadseregből ki van szorítva. Ez pedig nemcsak fontos, nemzeti jog megsértését képezi, hanem a nemzet érzelmét és lelkesedését bénítja meg. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* Joga van minden államnak, minden nemzetnek bármely, hivatását betöltő állampolgártól megkövetelni állami jogainak tiszteletben tartását, mert ettől függ az államnak biztonsága; és mégis, azt látjuk, t. ház, hogy a katonaság eskűjében benn nem foglaltatik az ország alkotmánya. Látjuk, hogy 1853-tól fogva folytonosan, különösen pedig az 1807. és az 1840-ki országgyűlések nyilván kifejezett törvényeket hoztak a tekintetben, hogy a magyar sorezredekben tisztekül és főtisztekül csak magyarok neveztessenek ki, s mégis azt látjuk, hogy a magyar nemzet annyit sem tudott a maga számára kinyerni, hogy a hadseregben legalább az ujonczjutalék arányában magyar állampolgárok legyenek a vezető tisztek. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Azt látjuk, hogy a nemzet hiába hozza meg a törvényt, hogy magyar állampolgárok csakis magyar ezredekbe soroztassanak be, és a magyar tisztek csak magyar katonai akadémiában képeztessenek ki, azt látjuk, hogy a nemzet hiába hozza meg azon legfontosabb katonai jogot, a diszlokáczió jogát, a mely által, a területi elhelyezés által a magyar hadsereget akarta biztosítani, mert magyar ezredek Ausztriában is elhelyeztetnek.

Nézzük meg az 1848. évi XXII. törvényczikket. Ennek 31. §-ában világosan ki van mondva, hogy a katonaságnál a testi fenyítékek eltöröltetnek; és továbbmenve, az 1868. évi XL törvényczikk 51. §-ában szintén kimondatott, hogy a hadseregben a rabbilincsek és testi fenyítékek eltörlendők. És mégis, ezen világos törvényeink daczára látjuk, hogy a közös hadseregnél épúgy, mint a honvédségnél az emberi méltósággal és a kor műveltségével össze nem egyeztethető testi fenyítékek: rabbilincsek, gúzsbakötések, oszlophoz kikötés mindennapi dolgok. *(Közbeszólások a szélső baloldalon: Igaz! Úgy van! Gyalázat!)*

Látjuk az 1868. évi XL. törvényczikk 55. §-át, melyben a magyar nemzet törvénybe foglalta azon akaratát, hogy a jövő országgyűlés törvénybe iktassa a magyar katonai büntető bíráskodást, és mégis látjuk, hogy a magyar nemzet ezen akarata sohasem respektáltatott; mert mai napig sincs megoldva ezen egyik legfontosabb kérdésünk, és a nemzet fiainak százezrei idegen törvények és rendeletek alá vannak helyezve.

Ezen igen fontos nemzeti sérelemre különben később részletesen ki fogok terjeszkedni. *(Halljuk! Halljuk! Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Látjuk, hogy 1867-ben a nemzet, úgy törvényhozásilag, mint kormányzatilag magának tartotta fenn a katonai élelmezést.

Beöthy Ákos: Az elszállásolást és az elhelyezést is!

Tóth János: Mégis azt látjuk, hogy ez a magyar országgyűlés hatásköréből kivonatott és a delegácziók hatáskörébe vonatott, sőt háború esetében a honvédség is, egyenesen a közös hadsereg katonai intézetei alá van rendelve. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Látjuk, hogy a nemzet törvénybe iktatta a két állam közötti paritást, és mégis, azt tapasztaljuk, hogy a katonai vezérkarnál, a parancsnokságoknál, a tanintézetekben, a hadi iskolákban magyarok alig alkalmaztatnak, s számuk négy százalékra rúg. Látjuk, hogy a katonai akadémiák, katonai tanintézetek, katonai hadi iskolák, törzstiszti tanfolyamok Ausztriában vannak összpontosítva, valamint a katonai gyárak és raktárak.

Mindezekből látjuk, a magyar nemzetnek a katonai ügyekben való jogait; látjuk, hogy ezen jogait a magyar nemzet mindig törvénybe iktatta, de egyúttal látjuk a magyar nemzet sérelmeit, azon tényekben, hogy a magyar nemzet alkotmánya és alkotmányában lefektetett jogai sohasem tiszteltettek, nem érvényesülhettek. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Törvényei

Digitized by Google

nem respektáltattak és végre nem hajtattak. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Kérdem tehát, t. ház, hol van a magyar állam szuverénitásának biztosítása, hogy ha alkotmánya és alkotmányába befektetett jogai nem érvényesülhetnek? Minek hoz a magyar országgyűlés törvényeket, hogy ha ezen törvények végre nem hajtatnak? *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Minek van a magyar nemzetnek független felelős nemzeti miniszteriuma, *(Közbe szólások a szélső baloldalon: Hiszen nincs is! Hol van? Nem látjuk! Derültség a szélső baloldalon.)* hogy ha a magyar nemzet törvényeinek végrehajtását nem eszközli és ha minden idegen befolyástól menten függetlenül nem képes a magyar nemzet jogait érvényesíteni? *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Hadszervezetünkben reformokat követelünk, melyek nemzeti aspirációinknak, jogos kívánalmainknak érvényt szereznek, s követeljük, hogy a magyar nemzetnek a katonai ügyekben törvényeinkben befektetett jogainak érvényesítéséről és a magyar hadsereget megállapító törvényeink végrehajtásáról a kormány gondoskodjék. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Áttérve a honvéd újonczjutalék megajánlásának kérdésére, a függetlenségi és 48-as párt minden alkalommal kifejezte meleg érdeklődését a honvédség intézménye iránt, mert azon hitben volt, és ezen hitében ezen intézmény megalapítása alkalmával az egész ország osztozott, hogy elvégre is ezen intézményből fog kifejlődni a magyar nemzet önálló állami létének legerősebb biztosítéka: az önálló nemzeti hadsereg. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Hanem a magyar nemzet csalódott ezen hitében, mert látja, hogy a honvédség intézményében nem alkotott nemzeti véderőt, hanem egy külön, nem nemzeti jelleggel bíró intézményt, mert a honvédség nem tekintetik másnak, mint a közös hadsereg tartalékának. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* A függetlenségi és 48-as párt pedig látja és tapasztalja, hogy hiába emeli fel mindig jogos szavát a honvédség tökéletesítésére, hiába tesz meg minden lépést, hiába igyekszik felhasználni minden eszközt a honvédség önállósítására; a tökéletesítést nem nyeri meg, az önállóság tekintetében pedig hova-tovább érvényesül az az intenczió, hogy a honvédség a közös hadsereg alá helyeztessék. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Tárgyaltatott több ízben itt, t. ház, hogy a honvédség germanizáltatik, *(Halljuk!)* hogy a Ludovika-akadémiában több tárgy egyszerű kormányrendeletből németül taníttatik, hogy a törzstiszti tanfolyamra csak azok vétetnek fel, a kik németül tudnak; *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* tárgyaltatott több ízben, hogy a magyar honvédség győzelmi képessége iránt semmi garanczíát nem birunk mindaddig, míg idegen szervezetből átvett tűzérség és idegen műszaki csapatok támogatják azt a csatában, mindaddig, míg önálló műszaki csapatokkal, önálló tüzérséggel, önálló vezérkarral el nem láttatik a honvédség.

Mindezek, t. ház, elég indokok arra, hogy legalább mi, a függetlenségi és 48-as párt, és a nemzetnek bizonyára nagy része, lássa, hogy a magyar honvédséget önálló, magyar nemzeti intézménynek nem tekintik, és ezek eléggé fontos indokok arra nézve, hogy a honvédségnek az újonczjutalékot meg ne szavazzuk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* De van még egy fontos indokunk, t. ház, ez a katonai büntető-bíróság és becsületbíróság intézményeinek jelen formája. *(Halljuk! Halljuk!)* Az államnak kétségtelen szuverén joga van ahhoz, t. ház, hogy összet állampolgárai számára az igazságszolgáltatáss megállapítsa, meghozza a büntetőtörvényt és szabályozza a büntető eljárást, és ezáltal magához fűzze az állampolgárokat azon legerősebb kapocscsal, a mely azon tudatban rejlik, hogy hazájában minden állampolgár jogainak a legnagyobb oltalmát találja meg. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Kétségtelen joga van a magyar államnak is, t. ház, katonai igazságszolgáltatását megállapítani, katonai bírósági intézményeit konstituálni; mégis azt látjuk, hogy a nemzetnek ezen szuverén joga nem érvényesülhet, mert a magyar állam és a magyar törvényhozás mintegy kényszeríttetik ideiglenesen lemondani azon igen számos, százezrekre menő állampolgárairól, a kik a hadseregbe mint katonák besoroztattak, mert azon idő alatt azon állampolgárok egy abszolut, ellenőrizhetetlen, idegen hatalom uralma alá, a katonai büntetőbíróság uralma alá helyeztetnek. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Úgy az 1868-iki, mint az 1889-iki védtörvények kimondták, t. ház, hogy a tényleges katonai szolgálatban álló egyének a katonai büntetőtörvény alá helyeztetnek. Kérdem én, t. ház, melyik az a katonai büntető-törvény? Hol van az a magyar törvénytárban? Mert az 1855. január 15-én életbelépett és ma is érvényben lévő osztrák büntetőtörvény Magyarországon jogérvénynyel nem bir, mert a magyar közjog, a magyar törvények jogérvényéhez kellékeket kötött, ezen törvény pedig a törvénynek egyetlen kellékével sem bir, mert az itt, a magyar törvényhozásban soha nem tárgyaltatott, az soha nem szentesíttetett, be nem czikkelyeztetett és ki nem hirdettetett. Kérdem én tehát, t. ház, hogy egy szuverén állam alkotmányával és egy jogállam eszméjével összeegyeztethető-e az, ha az állampolgárok százezrei oly törvény uralma és jogara alá helyeztetnek, a mely abban az országban nem törvény. *(Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbalon.)* De ha

Digitized by Google

nézzük is, t. ház, közelebbről ezen katonai büntetőtörvényt, látjuk, hogy a modern jogfelfogás és igazságszolgáltatás fogalmával össze nem egyeztethető. Mert az igazságszolgáltatásnak minő garancziáját nyújtja az a törvény, hol a vádlott védelem nélkül van kiszolgáltatva a hatalmasabb önkényének és akaratának, mert ma már a legtöbb országban meg van engedve katonai büntető-ügyekben is a védelem szabadsága, sőt a legtöbb államban a vádlott szabadon választhatja meg a védőjét, csak egyedül nálunk van meg az a középkori állapot, hogy a vádlott maga sem védheti magát. *(Felkiáltások a bal- és szélsőbalon: Czopf!)* Az igazságszolgáltatásnak minő garancziáját nyújthatja az a bíróság, hol vádló, védő és bíró egy személyben összpotosúlhat, vagy minő garancziát nyújthat az a bírósági szervezet, melynek tárgyalási nyelvét sem a vádlott, sem a bíróság egyes tagjai esetleg nem értik? Vagy minő garancziát nyújthat egy oly bíróság, hol az egyének a törvény előtt nem egyenlők, mert tudjuk azt, hogy a legények részére és a tisztek részére külön bíróság van szervezve? De ezen magyar katonai büntető-törvénykönyvnek hiánya igen nagy veszélyt rejt magában az államra és társadalmi szervezetre és az egyéni szabadságra is a tekintetben, hogy háború és ostromállapot esetében nincsen megvonva a katonai büntető-bíráskodás határa, nincsen külön választva katonai és polgári hatóságok jogköre, és ezáltal ostromállapot esetében nincs biztosítva a czivil polgárok jogbiztonsága, *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)* mert ezek háború és ostromállapot esetében is a katonai büntető-bíróság alá helyeztetnek. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)* Ebből igen nagy veszélyek származhatnak, nagyon sok összeütközés támadhat, mert az alkotmányos Magyarországban az Ausztriában ostromállapot esetére életben levő törvény nem birhat jogérvénynyel. Rámutat az ebből származható veszélyekre Deák Ferencz is 1868. deczember 6-án tartott beszédében, és sürgősen követelte és e tekintetben határozati javaslatot is nyújtott be itt a törvényhozás termében, hogy a katonai büntető-bíróság szervezése a legközelebbi országgyűlésen megoldandó.

Nézetem szerint, t. ház, nem lehet véleményeltérés sem az országban, sem itt a házban párttekintet nélkül a tekintetben, hogy az államnak kétségbevonhatatlan szuverén joga van a katonai igazságszolgáltatást megállapítni. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)*

Mert egy alkotmányos államban az alkotmányos intézményeknek érvényesülniök kell az állam összes szervezetében úgy a véderő-szervezetben is. Nem lehet véleményeltérés, t. ház, a tekintetben sem, hogy a katonai büntető-bíráskodás és igazságszolgáltatás kérdésének megol[illegible] a legsürgősebb feladat, és a tekintetben [illegible] lehet nézeteltérés, hogy a mostani állapot nemzeti sérelmet képez. Azért tehát joga van megtudni a nemzetnek joga van megtudni a nemzet törvényhozásának azt, hogy daczára a törvényeknek, daczára az évről-évre hallott sürgetéseknek és határozati javaslatoknak, mi az oka annak, és hol az ok és mulasztás, hogy Magyarországon a magyar katonai bíráskodás és büntetőtörvény meg nem hozatik.

Babó Emil: Nem akarja a miniszter!

Tóth János: T. ház! Még igen röviden a katonai becsületbíróság intézményével akarok foglalkozni. *(Halljuk! Halljuk!)* Bírósági intézményt, t. ház, a hadsereg keretében, mint az államszervezet összes keretében egyedül a törvényhozásnak van joga létesíteni. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)* Mégis azt látjuk, hogy 1873-ban egyszerű felségrendelettel a katonaság keretében a becsületbíróság intézménye behozatott és ezen bíróság szervezete soha a törvényhozás elébe nem terjesztetett, a törvényhozás által nem tárgyaltatott, *(Úgy van! a szélsőbalon.)* így tehát alkotmányjogilag törvénytelen. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.)* Ezen bíróság pedig, t. ház, igen fontos bírói funkcziókat végez, mert ítél az élet és vagyonnál is fontosabb becsület fölött, *(Úgy van! a szélsőbalon.)* és hogy egy egyénre katonai bírósági ítéletben kimondassék, hogy emberi méltóságának és életének legfőbb kincse, becsülete elveszett, erre nézve, mint több esetből láttuk, így legközelebb a Leypold esetéből is, nem kell egyéb, mint hogy az illető magyar nemzeti érzületének és hazafiasságának kifejezést adjon. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* A katonai foglalkozás, t. ház, egyszersmind kenyérkereseti foglalkozás is, és az állam nem engedheti azt meg, hogy hivatalnokai egy ellenőrizhetlen törvénytelen bíróság határozata folytán fosztassanak meg kenyerüktől, szabadságuktól, hivataluktól és becsületüktől. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

T. ház! Nagy általánosságban rámutattam a nemzet sérelmeire katonai ügyekben, meggyőződésem szerint az államnak biztonsága, helyes védelme, a védelem helyes szervezése nemcsak abban áll, hogy az újonczokat megszavazzuk és a katonák számát szaporítsuk, hanem főleg abban áll az ország biztonsága, ha a nemzet érdekei összeköttetnek és kellő összhangzatba hozatnak a trón érdekeivel; *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* ha így a nemzet jogai érvényesülnek az állam összszervezetében, és a hadviseléssel kapcsolatos törvényes intézkedések az alkotmány szellemében végrehajtatnak. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Minthogy, t. ház, ezek eddig nem történtek meg; minthogy

Digitized by Google

a nemzetnek sérelmei katonai ügyekben fennállanak: kérem, a t. házat, gyakorolja egyik legfontosabb alkotmányos jogát és szabja meg az újonczok megajánlását s feltételeit, miért is kérem, fogadja el, a t. ház, az általam benyújtandó határozati javaslatot. *(Helyeslés a szélsőbalon. — Olvassa.)*

»Határozati javaslat. *(Halljuk! Halljuk!)* Miután a kormány az országnak katonai ügyekben törvényekben biztosított jogainak érvényt nem szerez, és a magyar hadsereget megállapító törvény végrehajtását mindez ideig nem eszközölte; miután a magyar katonai igazságszolgáltatást, a magyar katonai büntetőtörvényt mindez ideig meg nem alkotta, és a törvényhozás mellőzésével életbeléptetett katonatiszti becsületbirósági intézményt meg nem szüntette: mondja ki az országgyűlés képviselőháza, hogy az 1895-ik évre a közös hadsereg, hadi tengerészet és honvédség részére az újonczokat nem szavazza meg. *(Hosszas, élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: A határozati javaslat fel fog olvastatni.

Papp Elek jegyző *(olvassa Tóth János határozati javaslatát.)*

Perczel Béni jegyző: Tóth Aladár!

Tóth Aladár: T. ház! Annak előrebocsátásával, hogy a folyó évben kiállítandó újonczmegajánlást, mint fennálló véderőnknek lényeges és nélkülözhetetlen létfeltételét készséggel elfogadom, az ezen javaslattal kapcsolatban előterjesztett, az önkéntesek tisztivizsgájáról szóló jelentésre, illetve kimutatásra kivánok rövid felszólalásomban reflektálni, annak kijelentésével, hogy az ezen jelentésben foglalt számadatok igazolják azt, — mikép ezt a véderő-bizottság is megnyugtató véleménnyel vezérelte a t. ház elé, — hogy igen örvendetes eredményű jelenséggel állunk szemben. *(Élénk ellenmondások a szélsőbalon.)*

Ha ehhez hozzáveszszük még az utóbbi években észlelt azon jelenséget, azon perczentuális emelkedési arányt, úgy csakugyan azon örvendetes tényt konstatálhatjuk, hogy immár a mobilizálandó hadsereg, úgy a honvédség részére az ott mutatkozó tiszti szükséglet hiányait kiegészíthetjük, és mintegy annak teljes kompletirozását a legközelebbi időben remélhetjük. Ezzel azonban, t. képviselőház, épen nem mondom, sőt nem akarom mondani, hogy ezer és ezer, de igenis, még igen jelentékeny azon hiánylat, mely úgy a tisztek, mint a tiszti szerep és hatáskörre hivatott állomásoknál betöltésre várakozik.

Nem szándékozom, t. ház, azon számadatoknak felsorolásával foglalkozni, melyek kézen fekszenek, a melyek épen ezt igazolják; elég egy tekintetet vetni a fennálló véderő jelen organizációjára, mely élénk képét nyújtja annak, hogy egyrészről ezen óriási nagy apparátusnak mi a szükséglete, másrészről pedig a fennálló védtörvény ennek kielégítésére minő materialét nyújt és szolgáltat rendelkezésünkre?

Az önkéntesekről szóló jelentésben feltüntetett eredmény kétségtelenül betudandó és érdeme a védtörvény azon szigorított intézkedésének, mely szerint a nem képesített önkéntesek további szolgálati időre visszatartandók.

Kétségtelen az is, hogy a szigorított intézkedés különösen intelligens ifjúságunkra igen terhes, súlyos. Mindazonáltal kénytelen vagyok kijelenteni, hogy részemről ezen intézményt igenis feltétlenül fentartandónak véleményezem, már csak azért is, mert hisz ez pro és contra azon időben e házban elég bőven lett tárgyalva és vitatva, de az életbeléptetés után ezen intézkedés csakugyan teljesen bevált, az aggodalmakat megszüntette, sőt épen a jelentésben feltüntetett sikeres eredményeket várakozáson felül képes felmutatni, és ez egyedül e szigorításnak tudható be, s ezen kérdést ma már túlhaladott kérdésnek tekinthetjük.

Mindazonáltal, hogy ezen szigort enyhítsük, bátorkodom a t. honvédelmi kormányzat figyelmét felhívni arra, hogy a közös hadügyi kormányzattal egyetértve, talán valami módját lehetne ejteni annak, hogy az önkénteseknek az a része, a mely a tiszti vagy tiszthelyettesi qualifikácziót elnyerni nem volt képes, bizonyos belkormányzati, mondjuk, adminisztrativ úton, főkép azokra nézve, a kik conduitejök, törekvésök által különös méltánylatra és figyelembevételre érdemesítik magukat, mint használható képesített altisztek bizonyos tartós szabadságolással mindaddig, míg a tartalékba áthelyeztetnének, szabadságoltassanak, illetve szolgálatuk egy évre rövidíttessék. *(Mozgás a szélső baloldalon. Elnök csenget.)* Meg vagyok róla győződve, hogy ezzel az expedienssel nagyrészben a törvény szigora enyhíttetni fog, de másrészről meg vagyok arról is győződve, hogy a t. honvédelmi miniszter úr, a ki igazán élénk jelét adta mindig annak, hogy a közterhek enyhítése és könnyítése körül bizonyos érzéket tanúsított, *(Mozgás a szélső baloldalon.)* hogy ő, — véderőnk harczképességének csorbítása nélkül, — a lehetőség és kivihetőség határáig el fog menni, hogy a védkötelezettségnek ezen terhét is legnagyobb részben, vagy a mennyire lehetséges, könnyíteni fogja.

Ezen bizalomnál fogva magát a jelentést örvendetes tudomásúl veszem, a javaslatot pedig általánosságban elfogadom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Perczel Béni jegyző: Lits Gyula! *(Halljuk! Halljuk!)*

Digitized by Google

Lits Gyula: T. ház! A közös hadsereg hadjutalékának megszavazása alkalmával engedje meg nekem a t. ház, hogy emlékezetét egy pillanatra visszavihessem azokra az időre, mely a magyar parlamenti közéletnek egyik legkimagaslóbb és legemlékezetesebb mozzanatát képezte, midőn 1889-ben a véderő-törvény újraalkotása alkalmával kemény és ádáz harczokat vívtunk. *(Úgy van! a szélsőbalon.)* Ádáz és elkeseredett volt ez a harcz, t. ház, mert a militárizmusnak telhetetlensége a szabadelvűség lobogója alatt támadta meg az emlékezetes 14. §-ban a nemzetnek egyik sarkalatos jogát és a még hirhedtebb 25. §-ban hazai ifjúságunknak egyik létérdekét. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon!)*

Mi ezen az oldalon, t. ház, csak önérzettel gondolhatunk vissza azon harczokra. Mert hiszen az igazság és méltányosság jogánál fogva megértük azt, hogy a nemzetnek majdnem osztatlan közvéleménye a mi részünkön volt, az önök részén csak a számszerinti többség, és a mi a kitartó és törhetetlen küzdelemnek eredménye volt, az, hogy a 14. §. csak módosítva, hogy úgymondjam, szelidítve juthatott a törvénykönyvbe; *(Úgy van! a szélsőbalon.)* a 25. §. körüli harczot, elismerem, elvesztettük és az ifjuságra, az önkéntesekre a második évi kényszer is reáhúzatott, de, t. ház, az ezen csata elvesztése fölötti fájdalmunkat enyhítette az a tudat, az a tapasztalás, hogy még ezen csata alkalmával is igen hatalmas vágásokat mértünk önökre.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Nem éreztük!

Lits Gyula: Nagyon csodálom; a t. miniszter úrnak akkor igen erős a kitartása és a bőre.

Hogy mily erős csapásokat mérhettünk, arra nézve nem akarok másra hivatkozni, mint arra, hogy maga a generális a csatatéren maradt, és most mint ad honores penzionált generális, mint közlegény szolgál az önök hadseregében. *(Derültség és tetszés a szélsőbalon.)*

T. ház! Mindazonáltal a küzdelemnek vége lőn, és azon indok győzött, hogy a hadseregnek harczképessége és a tiszti hiány teszi szükségessé a törvény megalkotását. S most annak életbeléptetése után alig öt évvel, sajátságos tapasztalattal kell szembenállnunk. Az 1894. év önkéntesei közül azok, a kik a hadseregben a tiszti vizsgát letették, a legutóbb közzétett kinevezések alkalmával csak részben neveztettek ki tartalékos tisztekké, a nagyobb részt csak mint tiszthelyettest, vagy hadapródot helyezték a tartalékba.

Ez a tény meggyőz bennünket arról, hogy a 25. §-ban kierőszakolt kétévi kényszer azon indokolása, hogy a hadsereg harczképessége, a tiszti létszám kiegészítése, szóval az a lamentáczió és fenyegetés legalább is igaz és őszinte nem volt. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.)* Ha pedig én tévednék, akkor áll az, hogy a katonái intéző körök az e tekintetben adott számadatokban és kombinácziókban tévedtek és felületesek voltak. Mert szerintem az alternativa az, hogy vagy van szükség a 25. §-ra s létezik a tiszthiány: akkor kötelesség lett volna a tiszti vizsgát letett és qualifikácziót szerzett ifjaknak egész zömét, egytől az utolsóig tiszti rangra emelni, vagy pedig nem létezik tiszthiány s így a tiszti helyek teljesen be vannak töltve; s akkor nincsen értelme a szekaturának, annak a súlyos tehernek, a melyet a kétévi szolgálat által az önkéntesek nyakába akarunk hárítani. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

Endrey Gyula: Le a 25. szakaszszal!

Lits Gyula: A harmadik feltevésnek én nem akarok itt kifejezést adni, sőt fel sem tételezem azt, tudniillik, hogy a legutóbbi kinevezések, melyek bennünket annyira megleptek, talán a czivilis társadalom rákfenéjének, a protekczionak következménye lett volna, a mely a hadseregben is, különösen az egyéves önkéntesi intézménynél már kezdi felütni fejét. Nem akarok annak sem hitelt adni, hogy a név, az összeköttetések, a megbízhatóság, vagy talán a jóhangzás jönnek tekintetbe, mert azt hiszem, hogy a hadtörténet tanúsága és különösen a mi hadseregünk múltjából levonható igen szomorú tapasztalatok igazolhatnák önök előtt eléggé, hogy éhes katonával, ambicziójában és önérzetében megsértett tiszttel csatát nyerni nem lehet. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Vagy ne foszszanak meg önök senkit azon jogától, a melyet valaki mint katona megszerez azáltal, hogy a tiszti qualifikácziónak birtokába jut, és képesítsék őt arra, hogy a tiszti rangot megnyerje épen úgy, mint a korábbi évek folyamán a tiszti rangot megnyerték. Vagy ha a hadsereg szüksége nem hozná magával, akkor senkit se kényszerítsenek olyan pozicziót elfoglalni a hadseregben, melyet hajlamai ellen vagy tehetségeinek fogyatékosságánál fogva neki megszerezni sokkal nehezebb, mint másnak. Mindenekelőtt ne rójjanak a honpolgárok vállaira oly terhet, mely ezúttal már nem indokolható sem a hadsereg harczképességével, sem a trón és haza biztonságával, hanem egyedül a katonai hatóság kapzsiságával és telhetetlenségével. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Tóth Aladár t. barátom, magyarán mondva, kerülgette a dolgot, mint a macska a kását, s azt mondta: talán módot lehetne találni a második év könnyítésére, például tartós szabadságolás útján. Hát, kérem, ne kendőzzük a dol-

Digitized by Google

got. Vagy van szükség a második évre, vagy nincs. Ha van, ki kell nevezni minden, vizsgát tett önkéntest tisztté; ha pedig nincs, akkor tessék indítványt tenni a 25. §. súlyosbításának eltörlése iránt. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Nagyot fordult a világ kereke azóta, mióta a pénzzel és erőszakkal toborzott, úgynevezett zsoldos hadseregeket eltörülték, s ezeket az általános hadkötelezettségre alakított néphadseregek váltották fel. Amazt Nagy Frigyes annak idején korbácscsal kergette előre, midőn sorai megingottak, s odakiálthatta nekik: »Hunde, wollt ihr ewig leben?« De a XX. század katonájának, a ki már gondolkozik, nem nagyon emeli az önérzetét, ha csak azzal biztatják: Te különb vagy, mint más, mert te a császár kabátját viseled! *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Én azt hiszem, hogy egy következő háborút nem az fogja eldönteni, kié a kabát, hanem hogy a kabát alatt lelkes szív dobog-e és dobog-e hazáért és királyért? *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Mindezek alapján a következő határozati javaslatot nyújtom be: *(Olvassa.)*

»Határozati javaslat. Minthogy a cs. és kir. közös hadsereg azon egyéves önkéntesei, kik a múlt 1894. évben tiszti vizsgát tettek, csak részben neveztettek ki tartalékos tisztekké, nagyobb részük azonban hadapródi vagy tiszthelyettesi rangban helyeztettek tartalékba, mely körülmény nyilvánvalólag azt igazolja, hogy a hadseregben a tiszti hiány megszűnt, s ebből folyólag az 1889. évi VI. tcz. 25. §-ának azon rendelkezése, hogy a tiszti vizsgát nem tett, vagy azon megbukott önkéntes még egy második szolgálati évre is köteleztetik, szükségtelen és felesleges:

Utasítja a képviselőház a honvédelmi minisztert, hogy a véderőről szóló 1889. évi VI. törvényczikk 25. §-ának ily értelemben való módosítása iránt javaslatot terjeszszen elő. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Beadja: Lits Gyula, Ugron Gábor, Sima Ferencz, Molnár József, Uray Imre, Kun Miklós, Lakatos Miklós, Bodzay János, b. Jeszenszky László, Heckenast György, Beniczky Árpád, Gencsy Albert.

Elnök: A határozati javaslat fel fog olvastatni.

Papp Elek jegyző *(olvassa Lits Gyula határozati javaslatát).*

Bernát Béla!

Bernát Béla: T. ház! A tárgyalás alatt levő törvényjavaslat a törvényes állapotnak megfelel, és ebből folyólag az a párt, a melyhez szerencsém van tartozni, az előbbi években is úgy a közös hadsereg, mint a honvédség újonczjutalékára vonatkozó javaslatokat elfogadta. Sok vitatni valónk volna e javaslatnál; ezt azonban kellő hatállyal más alkalommal lesz helyén bővebben kifejteni, és így én erre most kiterjeszkedni nem akarok, hanem csak annak kijelentésére hivatkozom, hogy a tárgyalás alatt levő, az 1895-ik évben kiállítandó újonczjutalék megajánlásáról szóló törvényjavaslatot úgy a magam, mint pártom nevében elfogadom. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Nagy István!

Nagy István: T. ház! Tóth Aladár t. képviselőtársam beszédének ama részével, a melyben ő a tartalékos tisztek vizsgájának eredményéről szóló jelentést örvendetes tudomásúl veszi, én nem érthetek egyet, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* mert én nem abból a szempontból tekintem a jelentést, hogy a közös hadseregbeli önkénteseknek hány százaléka bukott el a tiszti vizsgán, hanem tekintem abból a szempontból, hogy 1116 önkéntes közül 145-re rúg azoknak a száma, a kik egy további évre vannak elütve attól, hogy pályájukat megalapíthatván, önállóságra tehessenek szert, a mi most, a pályaalapítás nehéz korszakában, azt hiszem, elég nagy és tekintélyes számot képez.

E jelentésből is konstatálva látom azon állításoknak igazságát, a melyeket annak idején hangoztattunk a véderőtörvény 25-ik szakasza beható tárgyalásánál. Azon vitában, mely a akkor lefolyt, és a melyről most Lits Gyula t. barátom említést tett, én is kötelességszerűleg kivettem a magam részét, és a hazai ifjúság iránti érdeklődésemnek én is meleg jelét adtam.

Ez a jelentés is, a mely most a t. ház előtt fekszik és tárgyalásaink anyagát képezi, az én felszólalásomnak eredménye, mert annak idején az én indítványom folytán határoztatott el, hogy a honvédelmi miniszter úr évenkint terjeszszen ez ügyben jelentést a ház elé, hogy a haza ifjúságának ügye legalább évenkint egyszer jusson a parlamentnek nemcsak jogos, de nagyon is szükséges ellenőrzése alá. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

A mi ennek a jelentésnek utolsó passzusát illeti, *(Halljuk! Halljuk!)* azt én nem is tartom idevalónak, mivel az csak szomorú fényt vet az önkéntesek ügyére, hogy ugyanakkor, a mikor ezek vizsgájának eredményét tárgyalja, kell az öngyilkossági statisztikával is foglalkozni. Nemcsak a jóizlés szempontjából van ez ellen kifogásom, *(Helyeslés a baloldalon.)* hanem stiláris szempontból is, a mennyiben a végén azt moudja a miniszter úr: »Van szerencsém« a t. háznak jelenteni, hogy ennyi öngyilkosság és öngyilkossági kisérlet fordult elő. *(Derültség a baloldalon.)*

Én azt szeretném, s akkor ezen kifejezés ellen sem tennék stiláris kifogást, ha mielőbb azt mondhatná a t. honvédelmi miniszter úr.

Digitized by Google

hogy végül van szerencsém a t. háznak jelenteni, hogy sem a közös hadseregben, sem a honvédségnél egyetlen öngyilkossági kisérlet sem fordúlt elő. Tudom én azt, hogy vannak motivumok, melyek létezése mellett az öngyilkosságok és öngyilkossági kisérletek el nem kerülhetők, s hogy azok előfordúlnak más nemzetek hadseregeinél is; de merem állítani, a mint azt többször hangoztattam is ebben a házban, hogy ezen öngyilkosságok jó része — nem preczizirozom a perczentszámot — annak az embertelen és brutális bánásmódnak következménye, *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* melyben főleg az ujonczképzés korában némelykor a tekintélyüket nagyon is kimutatni akaró altisztek részéről részesülnek az újonczok. E tekintetben a lapok bőséges tanúságot nyujtanak az előfordúlt brutálitásokról, melyek az illetőket a halálba kergetik.

Én annak idejében az egyévi önkéntesek ügyével behatóan foglalkozván, koczkáztattam azt az állítást, hogy már 1889-ben, tehát a mikor a védtörvény tárgyaltatott, nem volt tiszthiány. Igyekezett akkor engem a honvédelmi miniszter úr, valamint a ház túlsó oldalának több szónoka is megczáfolni; azonban ezen czáfolatok közt hallottunk némelykor nagyon furcsa érveket is. Igy például világosan emlékszem arra, hogy egyik képviselőtársam azt állította, hogy az én számításaim, melyeket pedig hivatalos adatokból merítettem, azért is hibásak, mert nem gondoltam arra, hogy most nagyobb lesz a póttartalék, tehát több szükség lesz tisztre, úgy, hogy azt kellett feltennem, hogy az illető azt hitte, hogy léteznek pótszázadok, pótzászlóaljak, pótezredek, sőt talán póthadtestek is, és hogy ezeknek megfelelő tiszti-létszámmal is kell birniok, holott jól tudjuk, hogy az a póttartalék nem más, mint egy rezervoár, mely csupa legénységi állományhoz tartozó egyénekből áll, kikből a hadügyi kormány a maga szükségletét fedezi. Daczára azonban a legkomikusabb ellenvetéseknek, ma mégis ott állunk, hogy az események nekem adtak igazat; mert hivatalosan konstatálva van, — és ezt az illetékes irányadó hadügyi katonai körök sem tagadják, — hogy ma már a tiszthiány kérdése szuperáltnak tekinthető, ha ilyen egyáltalában volt, de szerintem nem is volt előbb sem.

Itt legyen szabad per tangentem megemlíteni egy igen olvasott, igen elterjedt hirlapban megjelent azon közleményt, a melyre csak azért fektetek súlyt, mivel jó ideje, hogy a közlemény a lapokban napvilágot látott, és a mai napig sem lett megczáfolva. Azt olvastuk ezelőtt tán két héttel a »Budapesti Hirlap«-ban, hogy a 69-ik számú gyalogezred önkéntes iskolájában megjelent Czibulka vezérőrnagy úr, kit nemrég heiyeztek át Budapestre egy másik állomásról, s ott elkezdte az önkénteseket kérdezgetni. Mivel azok jó része nem birta kellően a német nyelvet, azok magyarúl kezdtek felelni, de a vezérőrnagy úr állítólag — positive nem tudom, azonban megczáfolva nem lett, s én, csak figyelmeztetésképp hoztam fel ezeket — kijelentette, hogy előre figyelmeztetem önöket, hogy én a vizsgán magyar feleletet egyáltalában nem fogadok el. E közlemény meg volt toldva még azzal is, hogy az illető vezérőrnagy úr az illető szaktanárokat arra is utasította, hogy mvel a tiszti szükséglet kérdése ma már szuperáltnak tekinthető, a vizsgákon a lehetőségig buktassanak. Nem tudom így van-e, de mert a hír megczáfolva nem volt, ezt én alkalmasnak tartom arra, hogy itt a házban szóba hozzam, és ezen tényt megemlítsem. T. barátom Lits Gyula tartalmas és magvas felszólalásában már oly alaposan nyilatkozott az önkéntes-kérdésről, hogy nekem, a ki e kérdésről máskor is nyilatkoztam e házban, feladatomat nagyon megkönnyítette, minthogy én is teljesen osztozom azon felfogásában, hogy itt egy alternativa előtt állunk.

Ha igazán van tiszti hiány, akkor annak fedezéséről akként kell gondoskodnunk, hogy azon ifjaknak, a kik ily súlyos föltételek és nagy nehézségek mellett szerezték meg a tiszti minősítést, azoknak adjuk is meg a tiszti rangot. Ha pedig ez a szükséglet ma már nem áll fenn, akkor viszont semmi szükségét sem látom annak, hogy az a drákói szigort tartalmazó rendelkezés, a mely a törvényben foglaltatik, és a mely homlokegyenest ellenkezik hazai kulturánkkal és tanügyi viszonyainkkal, és a mely sérti és tangálja a magyar állam szuverén jogait is, mielőbb, a mikor ennek ideje lesz, — mert nagyon jól tudom, hogy ez mindjárt meg nem történhetik, — törvénykönyvünkből töröltessék. *(Helyeslés a bal- és szélsőbalon.)*

Én, t. ház, azon fogalmakkal sem tarthatom ezt a 25. §-t összeegyeztethetőnek, a melyekkel valakinek a tiszti állás elnyerése iránt birnia kell, a melynek elnyerése kell, hogy az illető ambicziója és buzgó törekvése tárgyát képezze; mert az, hogy ezen állást kényszer útján erőltessék az illetőkre, egyenesen sértő és megalázó a tiszti állás dekórumára nézve is. Mindenki igyekezzék legjobb tehetsége szerint azt a tiszti rangot saját érdekében megszerezni, mert ha azt meg nem szerzi, mozgósítás esetén amúgy is meg fogja érezni annak keserű következményeit. Értem az általános védkötelezettséget; értem a kényszer többféle nemeit; értem a tankényszert, értem egészségügyi szempontból a himlőoltás kényszerét; de a tiszti kényszert, tekintve az állást magát, egy csodabogárnál

Digitized by Google

egyébnek nem tekinthetem. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Mindezekből kiindúlva, a következő határozati javaslatot vagyok bátor beterjeszteni, és annak elfogadását a háztól tiszteletteljesen kérni: *(Olvassa.)* »Határozati javaslat. *(Halljuk! Halljuk!)* Utasíttassék a honvédelmi miniszter, hogy tegye meg a szükséges lépéseket az iránt, hogy az 1889: VI. tcz. 25. §-ának a második szolgálati évre vonatkozó rendelkezései, megfelelő törvényjavaslat előterjesztése által, hatályon kívül helyeztessenek.« *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Fentartva magamnak a zárszó jogát abban a tekintetben, hogy a honvédelmi miniszter úrnak úgy Lits Gyula t. képviselő úr által beadott, mint az általam beadott határozati javaslatra teendő észrevételeire bővebben kiterjeszkedhessem, ismételten bátorkodom határozati javaslatomat tisztelettel elfogadásra ajánlani. *(Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.)*

Papp Elek jegyző: *(olvassa a határozati javaslatot.)* Babó Emil!

Babó Emil: T. ház! Szándékomban volt e javaslat tárgyalása alkalmával felszólalni, minthogy azonban már az összes pártok megbizottai nézeteiket kifejtették, sőt azokat javaslatba is foglalták, azt hiszem, a parlamenti ildomosság úgy hozza magával, hogy azokra előbb a t. miniszter úr válaszoljon. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: T. képviselőház! Minthogy úgy tudom, hogy felírva nincsen senki, miután továbbá én ahhoz a szokáshoz, hogy én csak a vita bezárása után szoktam felszólalni, ragaszkodni akarok, bátor vagyok csak röviden válaszolni a történt felszólalásokra.

Hosszú válaszra nincsen szükség, mert tulajdonképen csak egyet kell konstatálnom, azt, hogy új dolgokat nem hallottam. *(Felkiáltások a szélsőbalon: Csak a régi rossz!)*

Ha tekintetbe veszem mindazokat, a miket ezen t. párt részéről *(a szélső baloldalra mutat.)* méltóztattak felhozni, ismételten csak azt kell hangsúlyoznom, hogy értem, bár nem osztom *(Felkiáltások a szélsőbalon: Sajnos!)* álláspontjukat. Álláspontjuk védelmére mindazt méltóztattak most is felhozni, a mit évek hosszú során át már felhoztak, de új dolgokat, ismétlem, abszolute nem hallottam. *(Mozgás a szélső baloldalon.)*

Tóth János t. képviselő úr hivatkozott Deák Ferenczre. *(Halljuk! Halljuk!)* Én eddigelé azt a tapasztalatot tettem, hogy önök nem jól hivatkoznak rá, mert ha ezen *(a szélső baloldalra mutat.)* t. párt Deák Ferenczre hivatkozik, az ő kijelentéseinek rendesen egészen más értelmezést ad, mint a minőt annak maga Deák Ferencz tényleg tulajdonított. Igazi értelmezést itt e helyről *(a szélső baloldalra mutat.)* Deák Ferencz kijelentéseire vonatkozólag még nem hallottam.

Várady Károly: A Tisza-kabinettől hallott talán?

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Mondom, hogy ezen párttól Deák Ferencz kijelentéseire vonatkozólag igazi értelmezést eddig még nem hallottam.

Várady Károly: Bécsben értelmezik azt legjobban!

Elnök: Kérem a t. képviselő urat, ne szakítsa félbe a szónokot. *(Helyeslés jobbfelől.)* Már másodszor teszi ezt.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Ezt fényesebben és eklatánsabbul nem bizonyithatom be mással, mint azzal, hogy Deák Ferencznek, a mig élt, 1876-ig, alkalma volt figyelemmel kisérni a kormány intézkedéseit minden irányban, és igy alkalma volt megbirálni azt is, vajjon helyes nyomon jár-e a kormány, vagy sem? A Deák Ferenczre való hivatkozások tehát, a mik *(a szélső baloldalra mutat.)* a t. ház ezen oldaláról jönnek, megvallom, én rám valami nagy benyomást nem tesznek. *(Élénk derültség a szélső baloldalon: Tavaly is azt mondta!)*

Azt mondja Tóth János t. képviselő úr, hogy a nemzet jogainak csorbítását látja abban, hogy a diszlokáczió joga elvétetett. Pedig erre vonatkozólag törvény hozatott. Nem vétetett tehát el a nemzettől semmi. *(Derültség a szélsőbalon.)*

Rabbilincsekről, testi fenyítékekről, gúzsba és oszlophoz kötésről beszélt a t. képviselő úr. *(Felkiáltások a szélső baloldalról: Mi az a gúzsba kötés?)* Úgy mondotta! Igenis, ezek a szolgálati szabályzatban vannak, s igy nem új dolgok. *(Nagy zaj a szélső baloldalon.)* Legalább tízszer, de százszor magyaráztam már ezeket a dolgokat, azért mondom, hogy ez nem új dolog. Hanem, ha nem akarnak az urak megérteni, arról én nem tehetek. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Ez visszaélés!)* Ez nem visszaélés, mert ezen szigorú büntetések csak akkor alkalmaztatnak, mikor már az enyhébb büntetések egyáltalán nem használnak. *(Felkiáltások a szélsőbalon: Sohasem szabad!)*

Azt mondotta Tóth János t. képviselő úr, hogy törvénytelen a mostani katonai igazságszolgáltatás. *(Közbeszólás a szélső baloldalon: Bizony az!)* Itt van még a régi, az 1868-ban hozott védtörvény, melynek 54. szakasza azt mondja: »Addig is, mig a katonai törvények az általános védkötelezettség igényeinek megfelelőleg annak útján átdolgoztatnának, előzetesen már most kimondatik, hogy a törvény hatálybalépte napjától testi fenyíték« stb. »Azzal tehát,

Digitized by Google

hogy »addig is, mig«, el van ismerve a mai katonai igazságszolgáltatás törvényessége. *(Mozgás a szélső baloldalon.)* Ismételten úgy én, mint a volt igazságügyminiszterek már többször felemlítettük, hogy nézeteltérések merülnek folyton fel az öt miniszter közt, kik hivatva vannak arra, hogy a katonai igazságszolgáltatást szabályozzák, illetőleg a törvényjavaslatot létesítsék. *(Egy hang a szélső baloldalon: Nem akarják!)* Nagyon természetes dolog, hogy itt nehézségek merültek és merülnek fel folyton, de biztosíthatom a t. házat arról, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy éber figyelemmel kisérjük a dolgot, *(Egy hang a szélső baloldalon: Mióta?)* és folyton dolgozunk azon; csakhogy arról, hogy az egyetértés még eddig létre nem jött, nem tehetünk. Nagyon természetes, hogy az igazságügyminiszter urak a dolgot talán oly módon fogják fel, hogy nagyobb szabadság, vagy enyhébb eljárás is elfogadható; mig a katonák, nagyon természetesen, a tisztán csak katonai szempontot hangsúlyozzák.

Ezek a nehézségek eddig el nem enyésztek, és mindaddig, míg el nem enyésznek, mig az egyetértés létre nem jön, nem is leszünk abban a helyzetben, hogy a kivánt törvényjavaslatot előterjeszthessük. *(Egy hang a szélső baloldalon: Ez sem új!)* Hogy ez sem új, ez természetes. *(Derültség!)*

Tóth János, t. képviselő úr előterjesztett egy határozati javaslatot, a mely szerint, ha jól emlékszem, az újonczjutalék kiállítása meg volna tagadandó. Ezt a magam részéről természetesen el nem fogadhatom, és mert én itt a védtörvény 14. §-ában gyökerező intézkedést kérek és csakis a védtörvény alapján kérem az újonczokat: ennélfogva kérem a t. házat, hogy ezen határozati javaslatot mellőzni méltóztassék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Van még két, körülbelül egyértelmű határozati javaslat. Az egyik Lits Gyula, a másik Nagy István képviselő úré. Ezek odairányúlnak, hogy mivel állítólag a 25. szakasz határozmányaira most már szükség nincs, mert a tiszti szükséglet fedezve van, ez iránt a kormány más intézkedéseket és új határozatokat terjeszszen elő a háznak, törvényjavaslat alakjában.

Engedje meg a t. ház, hogy mielőtt ezen kérdésre áttérnék, még csak Nagy István t. képviselő úrnak, Czibulka tábornokra — kit itt néven meg is nevezett — vonatkozó meséjét érintsem.

Ugron Gábor: Lehet-e azt tudni, hogy mese?

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: A »Budapesti Hirlap«-ra hivatkozott a t. képviselő úr; ez pedig előttem egy igen zavaros forrás. *(Nagy derültség.)* Erre nézve csak azt mondhatom, hogy én nem képzelhetek tábornokot, a ki a törvény és szabályok ellen intézkedik. Engedelmet kérek, de ha önök minden mese után járnak, akkor még sokkal borzasztóbb dolgokat is fognak fölfedezni. Méltóztassanak előbb meggyőződni, hogy a dolog igaz-e, és azután a meggyőződés alapján felhozni az esetet, akkor én hivatva és kötelezve fogom magam érezni, hogy utána járjak a dolognak, de mesék után nem járhatok. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj és ellenmondás a szélső baloldalon.)*

Áttérve már most a két határozati javaslatra, egyet konstatálok, és ez az, hogy a 25 ik §-ban foglalt határozmányoknak fényes eredményük volt, és hogy azoknak helyes volta fényesen beigazoltatott. Méltóztassanak reá emlékezni, hogy 1889-ig, tudniillik a véderőtörvény életbeléptetéseig, Ausztriában az összes egyéves önkéntesekből negyvennyolcz százalék, Magyarországon pedig csak huszonkilencz százalék tette le a tiszti vizsgát, minélfogva a tiszti hiány óriási mérvben érezhető volt. Most hat éve annak, hogy a 25. §., mely önöket annyira zsenirozza, érvénybelépett, és mi az eddigi eredmény? Az, hogy Magyarországon körülbelül fél vagy egy százalékkal jobb eredmény éretett el, mint Ausztriában.

Hoitsy Pál: Különb ember is a magyar!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Igen, de ezt csakis a törvény alapján bizonyította be, addig pedig nem. *(Fölkiáltások a szélsőbalon: Bebizonyitotta 48-ban!)* Ez is bizonyítja tehát azt, hogy csak a szelíd nyomás viszi oda a magyar embert, hogy bebizonyítsa, hogy csakugyan különb ember a németnél. *(Nagy derültség.)*

T. ház! A mikor a hadügyminiszter a delegáczió alkalmával is kijelentette, méltóztatnak tudni, hogy a tiszti hiány annyiban van fedezve tartalékos tisztekkel, a mennyiben a mozgósítás első pillanatában előálló tiszti szükséglet a hadseregben már is fedezetet nyer az eddigi létszám alapján.

Konstatálni akarom azonban, hogy a honvédségnél még most is van tiszti hiány a mozgósítás első pillanatában, de ez körülbelül két év alatt el fog enyészni. *(Fölkiáltások a szélsőbal felől: Idegenekkel fogják megtölteni!)* Nem, hanem honvéd tartalékos tisztekkel, kikben mozgósítás alkalmával, még igen nagy felesleg lesz, a melyre azonban épen úgy szükségünk van, mint a közös hadseregben annak idején mutatkozó feleslegre; tudniilik ne méltóztassék elfelejteni, hogy 1886-ban törvényt hoztunk a népfelkelésről, és pedig oly törvényt, a melyre nagyon is szükség volt. *(Helyeslés jobbfelől.)* Én igenis eddigelé is fedeztem ott a tiszti hiányt, úgy a hogy fedezni képes vagyok, de ez bizony

Digitized by Google

részben csak szurrogatum. *(Egy hang a szélsőbalon: Pótkávé!)* A népfelkelésnél nekem sok ezer tisztre van szükségem, és eddigelé a népfelkelés számára rendelkezésemre álló tényleges állomány csak százhuszonnégy. Népfelkelési tiszti helyre elő vannak jegyezve nyugdíjazott és szolgálaton kívüli viszonyban levő tisztek. Méltóztatik tudni, hogy ha valaki tíz-tizenkét-tizenöt évig nem szolgál, az bizony kijő a gyakorlatból. Vannak volt tisztek, a kik ugyanazon helyzetben vannak, továbbá vannak kiszolgált altisztek, a kik a tiszti helyekre a csapatok részéről alkalmasaknak minősíttettek és végül azon tisztjelöltek, kik 1886-ban, midőn a népfelkelési tanfolyamokat szerveztem, mondhatni hazafiságuknak egy jelét adván, azokba beléptek, attól tartva, hogy nemsokára szükség lehet reájuk. *(Mozgás a szélsőbalon és felkiáltások: Hát háború lesz!? Zaj. Elnök csenget.)*

Mindezen elemek nagyon tiszteletreméltók, a melyeknek hasznát is veszi az ember, a mikor kell, és többnyire már nem is igen fiatalkorúak. Ha mi azután azokat a rendelkezésünkre álló fiatal erőket, a kik még benne vannak a gyakorlatban, a népfelkelésbe beosztjuk és azzal a népfelkelés belértékét emeljük, hogy így a népfelkelési csapatokban szolgáló családapáknak legalább azt a biztonságot nyújtsuk, hogy olyan emberek, olyan tisztek állanak élükön, a kik legalább félig-meddig meg is fognak felelni: gondolom, ezt is nagyon természetesnek fogja találni a t. ház.

Az egyéves önkéntesekre vonatkozó számbeli eredmény, a mostan érvényben levő véderőtörvény tízévi cziklusának lejártával az lesz, hogy a népfelkelésnél mutatkozó hiányt még egészen nem is fedezhetjük. A hadügyminiszter és a honvédelmet illetőleg a honvédelmi miniszter kénytelenek a mozgósítás első pillanatában nemcsak a tiszti létszámot fedezni, de kötelesek vagyunk arról is gondoskodni, hogy az esetleg hosszú időn át tartó háborúban előállott tiszti fogyaték azonnal pótoltassék; ez egy bizonyos százalékot vesz igénybe, a melynek tartalékban kell lennie, a többit a népfelkeléshez fogjuk beosztani. De az ott előállott tiszti szükséglet ezek által még nem is fog teljes fedezetet találni.

Ennélfogva, minthogy a törvény 25. §-ában elért eredmény olyan, a milyen, lehetetlenség, hogy ennek módosítását vagy eltörlését most javaslatba hozzuk. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Azt hiszem, hogy még a t. ház ezen oldala is át fogja látni, hogy a jelen körülmények közt ott állunk, *(Ellenmondások a szélsőbal felől.)* hogy ezen 25. §. üdvös eredményeire számítanunk kell a jövőben is.

De — és itt Tóth Aladár t. képviselő úr megjegyzésére reflektálok — bátorkodom igenis azt kilátásba helyezni, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy valamint a hadügyminiszternek és a honvédelmi miniszternek jogában áll a törvény értelmében három évre, illetőleg egy évre besorozott katonákat, ha bizonyos feltételeknek megfeleltek, még a szolgálati idő letelte előtt adminisztrativ úton szabadságolni, úgy itt is az egyéves önkéntesekre vonatkozólag. *(Egy hang a szélső baloldalon: Kegyelem útján!)* Nincs szükség erre; nincs kegyelem, mert az adminisztracziő útján épúgy létezik jog, mint a törvény útján. *(Zaj a szélsőbal felől.)* Kegyelemről tehát nincs szó, hanem igenis, azon egyéves önkénteseket, a kik minden igyekvésük és kifogástalan magaviseletük mellett sem voltak képesek a tiszti rangot elérni, — hangsúlyozom, minden törekvésük és kifogástalan magaviseletük mellett, — azokat az első év leteltével, igenis, adminisztrativ úton szabadságolni fogjuk. *(Helyeslés jobbfelől).*

Ugron Gábor: A törvénynyel szemben!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Azokat pedig, a kik azt meg nem érdemelték, bizony vissza kell tartani, mert — engedelmet kérek — ez a második év, a melyről sokszor méltóztattak felhozni, hogy az büntetés, nem büntetés; méltóztassék összehasolítani az elért eredményekkel, a második évben szolgálók között egy igen nagy perczent a második évben a tiszti rangot el is nyerte, tehát a czél eléretett. Hanem lehetnek igenis esetek, a mikor valaki legjobb törekvés és legjobb magaviselet mellett sem képes a tiszti rangot elérni; az ilyeneket igenis szabadságolni fogjuk. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Azt hiszem, hogy a t. háznak megnyugtatására szolgál. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

De bátor vagyok még azt is hozzátenni, *(Zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)* hogy ha esetleg látnók azt, hogy ezen adminisztrativ intézkedés visszaélésekre vezetne, akkor a törvény egész szigorát kénytelek leszünk újra életbeléptetni, mert egyáltalában nem lehet szándékunk visszaélésekre okot szolgáltatni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Én tehát kérem a t. képviselőházat, méltóztassék az előttünk fekvő törvényjavaslatot, a benyújtott határozati javaslatok mellőzésével, úgy, a mint van, elfogadni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ugron Gábor: T. ház! A miniszter úr azzal kezdette beszédét, hogy az ellenzéki oldal szónokai semmi újat sem mondottak. Én nem viszonozhatom a miniszter úr nyilatkozatát, nekem el kell ismernem, hogy a miniszter úr igen sok újat mondott, mert új egy alkotmányos miniszter ajkairól, midőn Czibulka őrnagy valamely tényéről van szó, hogy azt egyszerűen mesének deklarálja, és új az, midőn azt mondja,

Digitized by Google

hogy a képviselő, a ki itt a nemzet nevében gyakorolja az ellenőrzési jogot, előbb szerezze meg a bizonyítékokat a laktanyában és csapatai között élő vezérőrnagygyal szemben, s akkor, midőn be van bizonyítva a tény, jöjjünk ide, és a miniszter úr akkor tudni fogja kötelességét. Hiszen a katonai, kormányzati és parlamenti felelősség nem azon alapszik, hogy az egyes képviselők hajtsák végre a vizsgálatot, szerezzék meg a bizonyítékokat, hanem hogy ha vádak emeltettek, ezen vádakban addig az ítélet ne hangozzék el, míg az illetékes miniszter ki nem nyomozta, hogy ezen vádak alaposak-e, vagy alaptalanok; hogy ha a hatóság közbejöttével hivatalos úton megejtett vizsgálat megerősíti vagy megczáfolja a vádat, akkor nagyon természetes, hogy kötelességük szerint kell eljárniok. Igaz, hogy ezen nyilatkozat a t. miniszter úrtól a parlamentben új; de hogy az a felfogás, hogy egy generálissal szemben még vádat is merjenek emelni, szörnyűködésbe ejti és kicsinylő visszautasításra bírja, ez a nem új, ehhez szokva vagyunk. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* De épen ez az ok az, mely bennünket a hadsereg jelenlegi szellemével és irányzatával szemben a legnagyobb óvatosságra int, és ez az, a mely bennünket arra figyelmeztet, hogy az alkotmányos ellenőrzés a hadsereggel szemben nem érvényesül úgy, mint annak egy szabad polgárokból álló országban és társadalomban érvényesülnie kell. *(Helyeslés. Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Újat mondott a t. miniszter úr, midőn azt mondta, hogy a közös hadseregre vonatkozó törvényes intézkedések megítélésénél Deák Ferenczre ezen oldalról történő hivatkozások rendesen hamis világításban tüntetik fel az ügyet. Nem az a kérdés, hogy Deák Ferencz mit mondott; hanem az a kérdés, hogy a törvénykönyv mit tartalmaz. A törvénykönyv magyar hadseregről szól, mely az egész hadseregnek kiegészítő része. A törvénykönyv azt mondja 11. §-ában, hogy a magyar király mint alkotmányos uralkodó bir azzal a joggal, hogy a hadsereg belszervezete, vezérlete és vezénylete felett intézkedik. Mit jelent az, midőn a törvény azt mondja, hogy mint alkotmányos urolkodó birja ezen jogokat? Azt, hogy a az alkotmány feltételei szerint az alkotmány kivánalmai és szelleme szerint, rendelkezhetik feltétlenül a hadsereg belszervezete, vezérlete és vezényletére nézve Ha az alkotmányos király uralkodói jogánál fogva rendelkezik, akkor kérdem a t. miniszter úrtól, hogy az a hadsereg a maga nyelvében lehet e egyéb, mint minden alkotmányos intézménye Magyarországnak, lehet-e egyéb, mint magyar, lehet-e egyéb, mint a magyar állam természetének megfelelően, magyar? Mi jogon jutunk hozzá ahhoz, hogy a magyar király alkotmányos jogánál fogva valamit németre csináljon? *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.)* Ez teljesen ellenkezik az 1867 : XII. tcz. szavainak értelmével, lényegével.

Kétségtelen, hogy midőn ezen törvény meghozatott, volt egy tényleges állapot, tudniillik az abszolutizmus idejében Magyarország ellen, Magyarország leigázására és eltiprására volt szervezve abszolutisztikus módon egy hadsereg. Ebben a hadseregben az akkor még német politikát követő uralkodóház a maga német törekvéseinek és német császárságai vágyainak kifejezést adandó, teljesen a német szellemet érvényesítette. Igaz, hogy midőn az 1867. évben a magyar nemzet visszanyerte önrendelkezési jogát, akkor e tényleges állapottal számolni kellett. Egy napon, és egy minden tekintetben elveszett hadjárat után nem lehetett azt a hadsereget egyszerre és rögtönösen felbontani, annak a hadseregnek összes belszervezeti viszonyait rögtön megváltoztatni, és idő kellett hozzá, hogy az átalakúlás megtörténjék. S az összes organizáczióban megtörtént annak átalakúlása. A régi, abszolutisztikus és a dinasztia tulajdonát képező hadsereg lassanként átalakúlt az állam és a nép hadseregévé, s ha ez átalakúlt, ezen átalakúlási folyamatnak azon törvény értelmében, mely az 1867 : XII. tcz. paragrafusait tartalmazza, kellett tovább folynia és kellett tovább érvényesülniök az alkotmányos befolyás kívánalmainak.

Azt mondja az igen tisztelt miniszter úr, hogy Deák Ferencz legjobban értelmezte azt, hogyan gondolkozik ő a hadseregről és az egész véderőről. Deák Ferencz, mint erre a miniszter úr is hivatkozott, 1876-ban halt meg. Igen jól tudjuk, Deák Ferencz idejében és ha Deák Ferencz életben volna, alig hiszem, hogy jubileumot ülhetett volna a t. miniszter úr abban a székben, mert Deák Ferencz nem engedte volna meg, hogy a honvédség mind jobban beleszoríttassék a közös hadsereg keretébe, *(Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.)* tehát mikor Deák Ferencz élt, akkor dandárokra volt osztva a honvédség, és mint dandárokban szervezett adminisztrativ és katonai test nem volt a közös hadsereg ordre de batail-jába beosztva, hanem külön testet képezett. 1876-ban meg volt még az, hogy hoztak át szükségből és kényszerűségből a közös hadseregből tiszteket, de nem azért, mint a későbbi időkben történt, hogy a honvédség tisztikarának előmenetele jobb ne találjon lenni, mint a közös hadseregbeli tisztek előmenetele. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* 1876-ban voltak a honvédségnek tisztjei, de Deák Ferencz nem volt vakmerő miniszter, a ki megpróbálja, hogy a honvédezredeseket át-

Digitized by Google

parancsolja a közös hadseregbe, s a magyarság hadi intézményeiben fölnevelt férfiakat kiszolgáltassa a közös hadsereg intézményének. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Minden katona, minden ezredes elég önálló arra, hogy maga határozza meg, mi áll az ő érdekében, és nem szükséges, hogy felette a nemzeti szellem rovására, atyáskodást gyakoroljon a miniszter. *(Úgy van! szélsőbal felől.)*

A miniszter úr azon váddal szemben, a melyet Tóth János t. képviselőtársam felhozott, hogy a katonai büntető törvénykönyv és büntető eljárás soha már meg nem lesz, azzal válaszolt, hogy ez törvényes alapon nyugszik, mert a törvényhozás 1868-ban egy indemnitást szavazott meg. Annak mindnyájan ismerjük történetét. Egy részletes törvényjavaslattal jött az akkori igazságügyi miniszter, Horvát Boldizsár, a képviselőház elé, és mert abban a törvényjavaslatban a hadseregnek oly jogok lettek volna biztosítva, a melyeket a hadsereg maga tényleg gyakorolt, de a melyeknek gyakorlását egy alkotmányos intézmény, mint a magyar törvényhozás el nem ismerhet, inkább azt a törvényjavaslatot visszavonta, és visszavonta épen Deák Ferencz felszólalása következtében. *(Úgy van! a szélsőbalon.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Majd megmagyarázom, hogy miért!

Ugron Gábor: Épen mert olyan jogok foglaltattak azon, törvényjavaslatban — *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* a tárgyalási jegyzőkönyvek mindenkinek rendelkezésére állanak, és így a honvédelmi miniszter úrnak is, — a melyeket megadni nem akartak. Inkább elfogadták a tényleges állapotnak rövid időre való fentartását, mintsem hogy törvényhozási úton, azon abszolutisztikus és az alkotmányossággal szemben álló törekvéseit a hadseregnek szentesítették volna.

És mi következett belőle? Mivel sem a törvényhozást, sem az alkotmányosság révén kormányzó igazságügyminisztereket nem lehetett megnyerni a hadsereg omnipotens intézkedései és rendelkezései számára, melyek a polgári szabadsággal homlokegyenest ellenkeznek, ennek daczára fogva máig, ilyen hosszú idő óta, sohasem érkeztek rá, hogy a katonai büntető törvénykönyvet és eljárást megalkossák. Hasztalan szólaltak fel a képviselőházban és a delegácziókban, mindig az volt az indok, hogy a miniszterek nem értenek egyet. Meddig nem fognak még ezek a miniszterek egyetérteni? *(Derültség.)* Csak abban van a miniszter uraknak egyetértésük, hogy ha pénzt és embert kell kérni Magyarországtól, *(Úgy van! a szélsőbalon.)* akkor az egyetértés rögtön létrejön? De ha jogot és biztosítékot kell nyujtani a közös hadsereg zászlaja alá küldött magyar polgárok részére, akkor az egyetértés nem tud létrejönni. A közös hadseregre nézve is, miután Magyarországnak igazságszolgáltatási joga nem képez közös ügyet; miután a magyar honpolgárok felett való igazságszolgáltatásügy nem képez közös ügyet, és a honvédelmi miniszter úr sehol sem mutathat nekem törvényt, a hol csak az is ki volna mondva, hogy a hadsereg fölötti bíráskodás egyező elvek szerint volna gyakorlandó az osztrák büntető bíráskodással: azt kérdem én a t. háztól, ha ezt a közös hadseregre nézve sem lehet a törvényből igazolni, akkor a honvédségre nézve, mely a nemzetnek saját institucziója, mily jogon elegyedik bele Ausztria honvédelmi és igazságügyi minisztere abba, hogy a magyar honvédségnél mily büntető törvénykönyv, szabályzat és eljárás alkalmaztassék? Hát Magyarország állami önállósága és függetlensége az igazságszolgáltatás terén öt miniszternek az értekezésétől függ? Magyarországnak e téren teljes szuverénitása, önrendelkezési joga van. Nem kell oda egyéb, mint hogy a törvényhozás két háza és a király közös egyetértésben megalkossák a törvényt, és a mely pillanatban megalkották, az minden osztrák miniszter, minden hozzájárulása nélkül érvényes. *(Igaz! Úgy van! szélsőbal felől.)*

A miniszter úr, ideértve az 1868-iki törvény 54. §-át, elolvasta ezt a részt: hogy »addig is, míg a katonai törvények az általános védkötelezettség igényeinek megfelelőleg annak útján átdolgoztatnának, előzetesen már most kimondatik,« — eddig elolvasta, de már azt, a mi utána következik, nem olvasta el: *(Olvassa.)* hogy »a törvény hatálybalépte napjától testi fenyíték és rablánczbüntetés az álló hadseregben (hadi tengerészetben) és honvédségben többé nem alkalmazható«.

Azt mondja a t. miniszter úr, hogy a katonai büntető bíráskodás alkotmányos úton van érvényben. Igen, de alkotmányos úton való érvénybenlételénél határai és korlátai vannak, melyeket a nemzet szuverén akarata szabott meg, s melyeket szolgálati szabályzat alapján semmiféle katonának lábbal tiporni nem szabad, *(Helyeslés a szélsőbalon.)* a melyek előbb az állam minden hivatalnokának, akár tollal, akár fegyverrel szolgálja a hazát, fejet kell hajtania.

Azt mondja a miniszter úr, hogy ez nem új dolog, hanem régi. Ebből a kifogásból csak azt láthatjuk, hogy világos törvényt sértő visszaéléseket csak rövid ideig kell tűrni, s ebből rögtön jogosúltságot merítenek a további visszaélésekre is. A miniszter úr azt mondja, hogy e törvénynyel szemben a szolgálati szabályzatban kiszabott kurtavas teljesen jogosúlt, mert a törvény csak a rablánczot tiltja. Hát mi az a

Digitized by Google

rabbilincs? Hiszen minden ember tudja. Két karika egy hosszú lánczon. S mi az a kurtavas? Két karika egy kurta lánczon. *(Élénk derültség. Igaz! Igaz! a szélsőbalon.)* No már, ha a törvény eltörülte a rablánczot, nem határozta meg a lánczok hosszúságát, hanem egyformán eltiltotta a kurta és a hosszú lánczokat. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)*

A törvény eltörűlte a testi fenyítéket. Mi volt a testi fenyítés? A botbüntetés. De a törvény nemcsak a botbüntetést, hanem mindennemű testi büntetést eltörűlt. Hát akkor mily jogon merészlik a katona urak Magyarország terűletén alkalmazni az oszlophoz kikötést? Ez oly nyilvános törvénysértés, melyet csak az ország gyengesége tűrhet el, mely csak az alkotmányos institucziók csekély hatékonysága mellett maradhat büntetlenűl. Mi az oszlophoz kikötés, t. ház? A legembertelenebb büntetések egyike, olyan büntetés, a melyet az afrikai utazók kaffer kiséretükkel szemben alkalmaznak, de a midőn megtudja Anglia, hogy ezek a kultúrmissziós utazó afrika-járók ily vad büntetést, mint a milyen az oszlophoz való kikötés, alkalmaznak, elszörnyűködik és lázong, és egy Stanley hírneve és dicsősége meg van általa csorbúlva. S akkor nálunk a hadseregben a büntetés az, hogy az illető kiköttetik egy oszlophoz akkép, hogy lábujjhegye alig éri a földet s a hátgerinczénél fogva csüng. Ez az emberi kínzás egy raffinirozott módja, mely az embert nem öli meg, de agyonkínozza, mely a szolgálati szabályzatban magában megtalálja embertelen voltának leírását, mert azt mondja, hogy először megvizsgáltatik orvossal, kibirja-e, másodszor az van benne, hogy egy katona állíttatik melléje, hogy ha életveszélyes szimptomák mutatkoznának, azonnal leoldja. *(Mozgás balfelől.)* Mi ez, ha nem tortúra, nem embertelen kínzás? *(Zajos helyeslés a szélsőbalon.)* A büntetés e módja a törvény nyilt rendelkezésével, hogy testi fenyíték nem alkalmazható, egyenesen ellenkezik. *(Zaj a szélsőbalon. Felkiáltások: Elájúlnak!)* Minden második, harmadik katonánál megtörténik, hogy elájúl, hanem tudok oly esetet is, hogy ott felejtették hosszabb időre, mint félórára és meghalt. *(Mozgás a szélsőbalon. Egy hang: Mese!)* És ez nem mese. Ez 1875-ben történt, midőn a 62. ezrednél szolgáltam, a melynél mint önkéntes voltam beírva.

Azt mondja a miniszter úr, hogy ezek a büntetések csak mint utolsó fenyíték alkalmaztatnak, olyanoknál, a kiknek már semmi sem használ. Látszik, hogy a csapatszolgálatot a miniszter úr rég elhanyagolta Budapest és Bécs között való kéjutazásai közben, *(Derültség a balés szélsőbalon.)* és nem tanúlmányozta; mert a ki a csapatszolgálatot ismeri, az igen jól tudja azt, hogy mindennap, a hányszor hazajönnek a katonák, a »kurtavas« és a »dunkli« úgy hűll, mint a záporeső. *(Derültség.)* Az oszlophoz való kikötés ritka büntetés, az valóság. De ki van jogosítva kurtavasat, tehát rabbilincset és testi fenyítéket, az oszlophoz való kikötést alkalmazni és megállapítani, vajjon ez a büntetés csak utolsó esetben és mily biztosítékok feltétele mellett alkalmaztatik? Ki van erre jogosítva? A századparancsnok, a ki gyakran egy fiatal főhadnagy, egy gyakran igen szenvedélyes és felindúlásban levő férfiú.

Tóth Ernő: Nem igaz! Csak a századparancsnok alkalmazhatja! *(Mozgás a szélsőbalon.)*

Ugron Gábor: Azt mondtam, hogy a »századparancsnok«. *(Mozgás a szélsőbalon.)*

Elnök *(csenget):* Méltóztassék a szónokot meghallgatni.

Ugron Gábor: Egy főhadnagy, mint századparancsnok alkalmazhatja, és a századparancsnok belátására, vérmérsékletére van bízva, hogy egy ily büntetés, melyet a törvény tilt, mely senkinek, még az angestellter Feldzeugmeisternek sincs joga kiszabni, melyet az 1868-iki országgyűlés eltörölt, alkalmaztassék. *(Derültség jobbfelől. Mozgás a szélsőbalon.)* Nem tudom, hogy azok a képviselő urak mit találnak olyan mulatságosnak, azt-e, hogy az ország törvényein így keresztűl-kasúl lehet járni, vagy azt, hogy a nép gyermekeinek százezrével ily elbánás lehetséges és megengedtetik? Vagy azt tartják-e mulatságosnak, hogy ők, a kiket azért küldöttek ide, hogy a népet védelmezzék, a helyett, hogy védelmezzék, czinkosságba mennek? *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)* A t. képviselő urak bizonyosan azt gondolják, hogy ezek a büntetések csak azon szerencsétlen embereket érik, kik tényleg szolgálatban vannak, vagy háború esetén be fognak hivatni. Egészen elfelejtik, hogy ők is ezen katonai büntető-törvénynek ki vannak téve, a mely pillanatban háború üzentetik meg; mert a háború megüzenése után a hadviselésnek terűlete a felvonúlt hadsereg előtt és után, a katonai büntető-törvénykönyv súlya alá szokott helyeztetni. Hol van az a törvény Magyarországon, mely meghatározza, hogy a katonai büntető-törvény háború esetében micsoda módon alkalmaztatik? A polgári és katonai igazságszolgáltató hatóságok közt a határvonal, a hatalom gyakorlásának joga hol van megállapítva? Tudhatják, hogy nem csak a katona, hanem az egész czivil lakosság van a katonai büntető-törvénynek alávetve, tehát nemcsak azon szerencsétlen emberek, kik be vannak sorozva, hanem azok az urak is, kik most nagy kényelemmel ülnek egyik-másik padon. Szabad-e — mert a mai világban a hadviselés hosszú vonalat foglal el — milliókra menő állampolgárok-

Digitized by Google

nak jogi biztosságát teljesen rendezetlenül hagyni? Szabad-e az, hogy a törvényhozás 1868 óta nemcsak a katonai büntető bíróságokat, de másfelől a katonai törvényeknek ostromállapot, vagy háború esetén való alkalmazásának korlátait meg nem alkotta külön törvényben, melyet saját szuverén jogánál fogva épúgy meghozhatott volna, mint azt a Lajtán túl az osztrák császárság törvényhozása megalkotta?

A t. miniszter úr sajátságos okoskodással él a 25. §. védelmében, azt mondván, hogy a törvény fényesen bevált. Ez teljesen új az ő okoskodásában, mert midőn 1889. márczius 23-án ezen törvény 25. szakaszát tárgyaltuk, én akkor határozottan rámutattam arra, hogy a közös hadseregnek nem áll érdekében a 25. §. meghozatala, mert a közös hadseregnek elegendő tisztje van. A miniszter úr azt mondja, hogy nem volt elegendő tisztje, azért kellett azt megalkotni és az eredmény rendkivül fényes, mert most már elegendő tisztje van. Én a következőket mondottam akkor: »Az indok az, hogy nincs elegendő tartalékos tiszt, és hogy az egyévi önkéntesek tartalékos tisztekké kell, hogy váljanak mind. Az első indokot, hogy nincs elég tartalékos tiszt, fogadjuk el, és mit tapasztalunk? 23.500 tisztje van a közös hadseregnek és ebben 6.000 tartalékos tiszt. Tehát egy negyed részénél az összes tisztikarnál többet képeznek a tartalékos tisztek. Ha minden egyéves önkéntes tartalékos tisztté válnék, akkor a tartalékos tiszt 13—14.000 volna, de ha legnagyobb sikerrel teszik is le a vizsgát és a tartalékos tisztek száma 12.000 lesz, akkor 23.500 tisztállománynak több mint egy harmada tartalékos tiszt lesz. És kik azok a tartalékos tisztek? Hadnagyok és főhadnagyok. S mit képzel a t. ház? Egy hadseregnek szervezete a legprimitivebb katonai kívánalmaknak megfelel-e, a melyben hadnagyok és főhadnagyok, — mert ennél többre nem viszik fel — a rendes állományban lévő hadnagyok és főhadnagyokat hozzáadva, majdnem fele részét teszik a közös hadseregnek? De nemcsak az áll, hogy a tisztikarban van hiány, hanem a delegácziók tárgyalásánál igen sokszor hangoztatott és sokkal erősebben, hogy az altisztekben is van hiány, hiszen a delegáczió megszavazza minden évben a közös hadsereg költségvetését.«

Már 1889-ben megmondottam tehát, a midőn a t. miniszter úr javaslatát ostromoltam, hogy a 25. §. alkalmazása mellett be fog következni az, hogy a hadnagyok és főhadnagyok felét fogják képezni az egész tisztikarnak; bebizonyítottam, hogy az egészen fölösleges, és most maga a hadügyi kormány jő felénk és igazolja, hogy felfogásunk teljesen jogosult és helyes volt, mert most ő maga sem óhajtja, hogy az egyéves önkéntesek tisztekké neveztessenek ki. Ha a hadügyi kormány a törvények értelmében jár el, az ellen nem lehet kifogása senkinek. De a hadügyi kormány most sem jár el a törvények értelmében, mert azon miniszteri rendelet most elhatározta, hogy a kik ezentúl letették a tiszti vizsgát, azok nem fognak tartalékos tisztekké kineveztetni, hanem hadapródokká és altisztekké. És valóban mindenki meggyőződhetik a hadsereg rendeleti lapjából, hogy oly egyéves önkéntesek, a kik sikerrel letették a tiszti vizsgát, daczára annak, hogy a törvény azt rendeli, hogy azok a hadszervezet szerinti szükséglet mérvéhez képest tartalékos tisztekké, a mennyiben pedig ezen szükséglet már fedezve van, hadapródokká neveztetnek ki, nem hadapródokká, hanem altisztekké neveztettek ki.

Ez a törvény intencziójával határozottan ellenkezik; ez a törvény nyilt megsértése, a melyet jogosnak el nem ismerhetek. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbal' felől.)*

Münnich Aurél előadó: Hadapród lehet tizedes is!

Ugron Gábor: Tudom, de nem annak vannak kinevezve!

Miért ostromoltuk mi a 25. §-t? Azért, mert magyar ifjainkat mintegy büntetéssel sújtja azért, hogy nem beszélik eléggé a német nyelvet; mivel kényszeríti őket arra, hogy tanúlmányaik rendjén a német nyelvben oly jártasságot szerezzenek, hogy ők a hadseregben a tiszti rangot elnyerhessék. És a midőn a közös hadügyminiszter azt mondja, hogy többé nincs szükség tartalékos tisztekre, akkor a honvédelmi miniszter úr azt mondja, igen helyes okoskodásban, hivatkozva a népfelkelési törvényre és annak végrehajtására, hogy még ma is a népfelkelés tiszti állománya nincsen fedezve. Mi következik ebből? Hogyha mi azt indítványozzuk, hogy a 25. §. eltörültessék, akkor azzal állanak elő, hogy a tiszti hiány nincs fedezve; ha pedig arról van szó, hogy a törvény értelmében az egyéves önkéntesek saját szorgalmuk és buzgóságuk szerint a tiszti rangot elnyerhessék, akkor nincsen szükség a tartalékos tisztekre.

Az igazság az, hogy a mi kormányunk szeret örökké utánozni és most a porosz hadi kormányzatot utánozza, sőt a mint látjuk, attól sokszor tanácsot is kap, a melyet követ is. Poroszországban is az egyéves önkéntesekkel szemben intézkedéseket léptettek életbe, de a porosz kormány másként jár el, mint a mi hadügyi kormányunk.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Bizony másként!

Ugron Gábor: Bizony másként, mert a a porosz kormány a hadviseléshez ért. *(Zajos*

Digitized by Google

derültség.) A német hadügyi kormány, mondom, a hadviseléshez ért. Fájva kell, hogy ezt elismerje a t. miniszter úr is. *(Igaz! Úgy van! a szélső balfelől.)*

Engedje meg a t. ház, hogy elmondjam, miként jár el a porosz hadügyi kormány. Épen azért, mert a porosz kormány ért a hadviseléshez, azt tartja, hogy minden embert tehetsége szerint kell alkalmazni. És ez helyes. A hadszervezet elve, tehetsége szerint alkalmazni és használni fel mindenkit. Miként viszik keresztül ezt a poroszok? *(Halljuk! Halljuk!)* Akként viszik keresztül, hogy az egyéves önkéntesi szolgálatnak rövid időszaka után az önkéntesek felett ítélnek, és a kinek a képessége, társadalmi állása, hajlamai olyanok, hogy belőle a hadsereg számára kitünő tiszt nem válhatik, azt szortirozzák és azt mondják: neked altiszti kiképzést fogunk adni, mert többre nem vagy képes, de azon a helyen kiképeztetve, be fogod tölteni hivatásodat. Az pedig, a ki szellemileg erősebb, képzettebb, az a tiszti rang elnyerésére fog kiképeztetni. Nálunk azonban azt teszik, hogy mindenkit egy sablonba akarnak beszorítani, tekintet nélkül arra, hogy vannak-e katonai hajlamai és van-e képessége arra, hogy mint tiszt a tartalékban szolgálatot teljesítsen. Rájuk parancsolnak büntetés terhe alatt, hogy neked a tisztivizsgát le kell tenned, holott a hadseregnek kétféle szükséglete van: egyfelől tisztekre, másfelől altisztekre van égető szükség. Az altisztekben szükséges az önálló ítélő- és cselekvőképesség. Minél szétszórtabb a harczvonal, minél kisebb csapatokban kell, hogy vezettessék a legénység: az altisztek működése annál fontosabb. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Legkevésbbé szolgál rá a hadügyi kormány, midőn azt hiszi, hogy az altisztek cselekvési és önálló itélőképességét akként fogja érvényesíteni, hogy ha régi, a szolgálatban megrögzött altiszteket tart a hadseregben, a kik a rendes szolgálatot a legnagyobb pontossággal tudják ellátni, de a nagyon változékony, sok leleményességet kivánó és nem a megszokás, hanem találékonyságon nyugvó szolgálatot a legkevésbbé képesek teljesíteni. Erre a nemzet intelligenciájából kikerült ifjúságból kiképzett altisztikar van hivatva. Ezért a 25. §. katonailag is tarthatatlan és oktalan intézkedés, *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* és nem egyéb, mint mindazokkal szemben, a kik a német nyelvet és a német kultúrát nem szolgálják, büntető intézkedés, hogy saját kultúrájuktól elszokjanak, és csupán eszköz arra, hogy a hadsereg német szolgálati nyelvét fenn tudhassák tartani.

Nem nálunk, hanem Ausztriában törik meg ezen kisérlet. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* A ki a lajtántúli dolgokat figyelemmel kiséri, meggyőződhetik, hogy már odajutottunk hajlékonyságban, hogy maguk a hadsereg vezetői elismerik, hogy a hadsereg német adminisztrativ nyelve nem a magyarok ellenállásán fog megtörni, hanem a csehek, szlovének és lengyelek ellenállásán, a kik a német nyelvet nem akarják megtanúlni, és a kik iskoláikban minden erőltetéssel és erőfeszítéssel szemben a német nyelvű tanítást elhanyagolják. Hát miért kelljen Magyarország kultúráján azt a csapást ejteni, hogy az a magyar ifjú, a kinek az a hivatása, mint magyarnak, hogy saját nemzetének kultúráját emelje, saját nemzetének nyelvét ismerje minél belterjesebben, és azt művelje: miért kelljen azt arra szorítani, hogy azért, hogy mint egyévi önkéntes, életéből két évet ne veszítsen el, saját kultúrájával szakítson, és a német nyelv elsajátítására fordítsa a maga idejét? Nem szabad nekünk felejtenünk, hogy a mi kultúránkban van a mi erőnk, és a míg a magyar kultúra Magyarországon a legerősebb lesz, bárki legyen és bármit hangoztasson is, az országban ezen kultúra alapján ez a nemzet kormányozni és uralkodni fog; de a nemzetnek egysége a nemzet kultúrájának az egységében a legerősebb támaszra talál, mert sokkal több Magyarországnak állami ereje, sokkal több Magyarországnak állami képessége, épen azért, mert nemzetiségek laknak Magyarországon, mint a mennyi a magyar nemzetnek kultúrai ereje. És épen azért, mert az állami életben és az állami erők csoportosúlásában a magyar kultúrának egysége s a magyar kultúrának ereje főgondoskodásunkat kell, hogy képezze, meg kell, hogy szüntettessék az az intézkedés, a mely a 25. §-ban foglaltatik, a mely intézkedés a magyar ifjúságot arra kényszeríti, hogy a német nyelvre sokkal nagyobb figyelmet fordítson; mert ha valaki Magyarországon magyarúl nem tud, legyen az román, legyen az szerb, vagy legyen az tót, az nem képez az ő életében és az ő pályafutásában hátrányt; hanem ha nem tud németül egy magyar ifjú, az már a hadseregnél, a hol neki okvetlenül szolgálnia kell, neki hátramaradására szolgál. *(Úgy van! balfelől.)*

A t. miniszter úr azt mondja, Tóth Aladár képviselő úr felszólalására nyilatkozva, hogy az egyévi önkénteseknél lehetséges az, hogy egy részök, a kik jó magaviseletet tanúsítanak, a kiken nem múlik, hogy nem teszik le a tiszti vizsgát, tartósan szabadságoltassék. Ez a t. miniszter úr nyilatkozatában szintén új, mert a miniszterek arra vannak hivatva, hogy a törvényt végrehajtsák, a törvény pedig itt azt mondja, hogy azon egyévi önkéntesek, kik ezen vizsgánál meg nem felelnek, kötelesek még egy évet csapattestük osztályainál tényleg szolgálni. A törvény itt nem enged semmi magyarázatot. Mi

Digitized by Google

eléggé akartuk a véderőtörvény tárgyalásánál lehetővé tenni, hogy ezen törvénynek szigora enyhíttessék. Akkor a t. miniszter úr azt megtagadta; most, midőn kormánypárti oldalról hozzá fel egy képviselő, akkor, mint kedves ajándékot, ezt kilátásba helyezi. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Alkotmányos államban nem a miniszteri kegyosztások útján kell, hogy a hadszervezet rendezve legyen. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* A törvénynek szigorú intézkedései és rendelkezései szerint a miniszterek arra valók, hogy azt a törvényt végrehajtsák, nem pedig arra, hogy egyik része végrehajtassék, részben pedig az végre ne hajtassék. Az adminisztrativ úton való eltérés a törvénytől, nem egyéb, mint túlkapás, nem egyéb, mint visszaélés; még jó czélból sem szabad azt alkalmazni, hanem igen, t. ház, elfogadom a miniszter úrnak azon argumentumát, mert ezen argumentum világosan bizonyítja, hogy a 25. §-nak azon része, a mely az egyévi önkénteseket a tiszti vizsga le nem tétele esetén egy második szolgálati évre kényszeríti, kellő értékkel már nem bir: az egyszerűen a törvénykönyvünkből kihagyandó, és a miniszteri önkénykedésnek és a miniszteri protekcziónak végevetendő. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Az a törvény mindenkire egyenlően kell, hogy szóljon, egyenlően és igazságosan; a magyar nemzet kultúrájának érdekében és a magyar ifjúság érdekében csak akkor hangzik jól, ha a 25. §-ból az a rész, a mely a második évi szolgálatot elrendeli, kihagyatik, és azért én elfogadom Lits Gyula képviselőtársamnak határozati javaslatát. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Tóth Ernő!

Tóth Ernő: T. képviselőház! Bocsánatot kérek, hogy nehány perczre a t. képviselőház figyelmét én is igénybe veszem. *(Halljuk! Halljuk!)*

A mint méltóztattak látni, nagymértékben aposztrofálva lettem Ugron Gábor és Lits Gyula t. képviselőtársaim által. Én ezt csupán az ő vehemensebb vérmérsékletük rovására írhatom fel. Ezt a kijelentést meg kell tennem, különben ők is félreértenek. *(Felkiáltások. Kik?)* Az én pártombeli két t. képviselőtársam.

Én egy szóval sem helyeslem a kikötés büntetését, hanem mikor Ugron Gábor igen t. képviselőtársam arról beszélt, egy igen t. képviselő úr — nem tudom, ki — belekiáltott, hogy a hadnagynak is joga van rendi fenyítést, többek közt a kikötést is, alkalmazni. Nem Ugron Gábor t. képviselőtársam mondotta, valaki belekiáltotta. Én az igazság kedvéért egyszerűen csak azt jegyeztem meg, hogy ez nem áll, a mint hogy ezt fenn is tartom. És ne kívánja tőlem senki, hogy olyas dolgokat, melyek nem állanak, t. képviselőtársaim kedvéért beismerjek. *(Zaj.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Kérdem, akar-e még valaki a tárgyhoz szólani? *(Nem!)* Ha szólani senki sem kíván, a vitát bezárom.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: T. ház! Én mégis kötelességemnek tartom, Ugron Gábor t. képviselő úr imént tett egyes megjegyzéseire visszatérni. Hiszen újonczokról és katonai dolgokról lévén szó, mi természetesebb annál, mint az, hogy Ugron Gábor t. képviselő úrból kitör a harczi szellem és szerinte erélyes hangon, nézetem szerint bizony csak általános igazságokból, túlzásokból és hangjához alkalmazott theóriákból álló kedélyes vegyületet adott elő. Legyen szabad csak egyes pontokra visszatérni. Azt mondja a t. képviselő úr, hogy a király jogai mikénti gyakorlásánál nagyon vigyázni kell, hogy ez alkotmányos irányú szellemben történjék. Tökéletesen igaza van, csakhogy én disztingválok. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Én igenis azt mondom, alkotmányos irányú szellemben, de nem Ugron Gábor t. képviselő úr szellemében. *(Derültség jobbfelől.)* Ő a többek közt azt mondta, hogy Deák Ferencz idejében a honvédség dandárokban volt beosztva a közös hadseregbe.

Ugron Gábor: Nem volt beosztva, dandárokra volt osztva, de a közös hadseregbe nem volt beosztva, azután tetszett az új ordre de bataille-t megcsinálni!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Engedelmet kérek, én nem tudom, Ugron Gábor t. képviselő úr honnan vette a katonai tudományát, hanem én úgy vagyok értesülve, hogy egy hadsereget önálló dandárokban nem szoktak az ellenség elé küldeni, hanem valahova mégis csak kell, hogy a dandár beosztva legyen. Most hadosztályokban tehát a dandárnál sokkal nagyobb önálló testületekben van a honvédség szervezve, ennélfogva az a vád, hogy beosztatik a közös hadseregbe, — bocsánatot kérek, — nem áll. Az sem áll, — nem tudom, honnan vette a képviselő úr, — hogy én ezredeseket átparancsoltam volna a közös hadseregbe. Méltóztassék nekem megnevezni csak egyet is, a kit átparancsoltam.

Ugron Gábor: Hát Petényi miért mondott le? Miért mondatták le?

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Nem mondatták le. Ő szolgált nem tudom biztosan, 38—40 évig és ezen alapon kérte nyugdíjaztatását. *(Derültség.)*

Ugron Gábor: Előbb átrendelték a közöshadseregbe, azután nyugdíjazták! *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Digitized by Google

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Ez nem áll; mert igaz az, hogy felhivás ment, hogy a honvédségi magasabb tisztek előtt ne zárjuk el az utat, hogy másutt is szolgáljanak, ha kedvők tartja, és ezért felszólíttattak, hogy ha valaki közülök akar, úgy tessék jelentkezni. Mindenkinek szabad akaratától tettük függővé, vajjon jelentkezik-e vagy sem.

Lits Gyula: És jelentkeztek ?

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Többen jelentkeztek és ketten közülök át is helyeztettek! Hát mi kifogás van ez ellen, t. ház?

Meszlény Lajos: Semmi, jól megy minden. *(Nagy derültség.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Arra hivatkoztak itt, hogy Horvát Boldizsár törvényjavaslatot nyújtott be annak idején *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* a katonai és polgári judikatura szabályozása iránt. Engedelmet kérek, azt mondta a t. képviselő úr, hogy az irományok mindenkinek rendelkezésére állanak. Olvassa el tehát a t. képviselő úr az irományokat és akkor azt fogja találni, hogy a törvényjavaslat azért ejtetett el itt e házban, mert e törvényjavaslat szerint, még a tartalékosok is katonai juriszdikczió alá voltak helyezendők. Nagyon természetes, hogy ezt a magyar törvényhozás el nem fogadhatta.

Ugron Gábor: Hiszen azt mondtam én is !

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Az tehát nem volt valami kedvező javaslat; sokkal kedvezőtlenebb volt a most érvényben levő intézkedésnél. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás és zaj a szélső baloldalon.)*

Meszlény Lajos: Jól beszél, halljuk! *(Derültség.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Szememre hányja a t. képviselő úr, hogy a Budapest és Bécs között való kéjutazásaimban elfelejtettem volna a katonai belszolgálatot. Hát, hogy vajjon a katonai bel- és csapatszolgálatot jobban értem-e nála vagy sem, azt a tisztelt ház bölcs ítéletére bízom. *(Nagy derültség.)*

Meszlény Lajos: Szavazzunk felette! *(Derültség.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Egyet azonban mégis tudok és ez az, hogy ha már utaznom kell, inkább utazom Bécs felé, *(Zaj a szélső baloldalon.)* a hol a koronás király van, mintsem Czeglédre, vagy Székely-Udvarhelyre. *(Derültség.)*

Ugron Gábor: Én Czegléden sem futottam meg, mint a generális urak! *(Derültség a szélső baloldalon.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: A harag a legrosszabb tanácsadó. *(Derültség. Zaj. Elnök csenget.)*

Menjünk most át azokra, a mit a t. képviselő úr a 25. szakaszra mond. Azt mondja, hogy a hadügyminiszteri rendelet szerint ezentúl az egyéves önkéntesek nem lesznek többé tisztekké kinevezendők, hanem hadapródokká vagy altisztekké.

Meszlény Lajos: Helyes! *(Nagy derültség.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Mindenesetre helyes, hogy az egyéves önkéntesek most, a midőn a létszám megvan, a törvény értelmében egyelőre tisztekké nem neveztetnek ki, hanem a fogyatékhoz mérten lassan léptettetnek elő. Ezt a t. ház, és a t. képviselő úr is nagyon természetesnek fogja találni, ha elolvasta a 25. §-nak nem tudom hányadik bekezdését, a mely szerint a tiszti szükséglet mérvéhez képest az önkéntesek tisztekké kinevezhetők, *(Mozgás a szélső baloldalon.)* azon túl pedig hadapródokká. Hogy a hadügyminiszter az egyéves önkénteseknek altisztekké való kinevezését rendelte volna el, arról nincs tudomásom A t. képviselő többet tud talán nálamnál. Ez meglehet. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon. Nagy derültség.)* Úgy látszik, hogy megint, nem tudom, véletlenül-e vagy szánszándékkal, félre méltóztatik magyarázni a hadügyminiszter rendeletét, a melyben azt mondja, hogy az egyéves önkéntesek október 1-jén, a mikor kilépnek a szolgálatból, ha különben teljesen megfeleltek, őrmesteri ranggal is szabadságolhatók.

Méltóztatnak tudni, hogy az egyéves önkéntesek, ha különben teljesen megfelelnek, fél év letöltével tizedesi kitüntetést nyernek, és eddigelé azok, a kik teljesen megfeleltek, október elsején, midőn szabadságoltattak, káplári avagy szakaszvezetői kitüntetést nyertek. Ez a rendelet csak azt mondja, hogy az őrmesteri kitüntetést is megkaphatják, tehát ez kedvezmény azon időig, míg, az illető tisztté lesz kinevezendő vagy kinevezhető. Ha ezt kifogásolja a képviselő úr, erről nem tehetek.

De a t. képviselő úrnak egy másik állítására akarok visszatérni, és ez az, hogy hivatkozott arra, hogy a porosz, illetőleg a német hadseregben hogyan járnak el, és hogyan értékesítik az egyévi önkénteseket. No már, t. ház, én kijelentem, hogy szívesen elfogadom az egyévi önkéntesekre vonatkozólag a porosz, illetőleg a német rendszert azonnal, de ki lesz az első, a ki kígyót-békát kiabál, ha azt behozzuk? Ugron Gábor képviselő úr, *(Derültség jobbfelől.)* mert az sokkal szigorúbb annál az eljárásnál, a melyet mi az egyévi önkéntesekkel szemben alkalmazunk.

Én tehát ismételve kérem a t. házat, méltóztassék a törvényjavaslatot elfogadni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Digitized by Google

Elnök: T. ház! Miután az előadó úr nem kiván szólani, a tárgyalás be van fejezve. Már most felteszem a kérdést. Beadatott három határozati javaslat. Ezek közül az egyik, tudniillik Tóth János t. képviselő úr határozati javaslata . . . *(Zaj.)* Kérem legyenek szivesek a képviselő urak nem diskurálni . . . Tóth János határozati javaslata lényegében a törvényjavaslat ellen képez ellenindítványt, ennélfogva azt javaslom a t. háznak, hogyha a törvényjavaslat általánosságban elfogadtatott, akkor ez a határozati javaslat tekintessék olyannak, a mely a törvényjavaslat elfogadása által el van vetve. *(Helyeslés.)*

A mi a másik két határozati javaslatot illeti, tudniillik Nagy István és Lits Gyula t. képviselő urak határozati javaslatát, ezek a tárgyalás alatt levő bizottsági jelentéssel szemben képeznek ellenindítványt, a mennyiben a véderő bizottság jelentése azt indítványozza, hogy a honvédelmi miniszternek a közös hadseregbeli és honvéd egyéves önkéntesek tiszti vizsgájának eredményéről, valamint a tiszti áthelyezésekről szóló jelentései vétessenek tudomásúl, ennek ellenében pedig ezen határozati javaslatok nem a tudomásúl vételt, hanem külön határozati javaslatot hoznak a háznak javaslatba.

Ezekre nézve is tehát azt javaslom, hogy a mennyiben az említett két jelentést a ház tudomásúl venné, tekintessenek ezen határozati javaslatok is úgy, mint a melyek el vannak vetve. Abban az esetben, ha a ház azt a két jelentést tudomásúl nem venné, ezen határozati javaslatokat feltenném szavazásra a beadás sorrendjében.

Ugron Gábor: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az elnök úr nyilatkozatát az újonczjutalékra és Tóth János képviselőtársam határozati javaslatára felteendő kérdés tekintetében helyeslem és elfogadom. Azonban meg kell jegyeznem, hogy az egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredményéről szóló jelentés tudomásúl vétele nem ellentétes Lits Gyula t. képviselőtársam határozati javaslatával; azért kérem, méltóztassék a jelentés tudomásúl vétele felett a kérdést külön feltenni, és a 25. §. módosítására vonatkozó határozati javaslatot szintén külön szavazás alá bocsátani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Holtsy Pál: Én is kérem a t. elnök urat, hogy a mennyiben lehetnek olyanok, a kik példáúl tudomásúl veszik azt a jelentést, melyet a miniszter úr beadott, mégis Lits Gyula képviselőtársam határozati javaslatát elfogadják: hogy mindenkinek legyen alkalma és módja úgy szavazni, mint az a házszabályoknak megfelel, méltóztassék a kettőt külön szavazás alá bocsátani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Kétségtelen az, t. ház, hogy azok, a kik a bizottság jelentését tudomásúl veszik, daczára azon jelentés tartalmának, lehetnek azon a nézeten, hogy reform eszközlendő a véderőtörvényen. Kivánatos tehát, hogy a határozati javaslat külön szavazás alá bocsátassék. *(Helyeslés.)*

Már most így lévén a dolog, kérdem, hogy az 1895. évben kiállítandó újonczok megajánlásáról szóló törvényjavaslatot általánosságban elfogadja-e a t. ház: igen, vagy nem? A kik elfogadják, kérem, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadja, és ezzel Tóth János határozati javaslata el van intézve.

Most kérdem, hogy a honvédelmi minisztér úr jelentése felett a közös hadseregbeli és honvéd egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredményéről és azon öngyilkossági esetekről, melyek a közös hadseregben, valamint a honvédség tényleges állományában előfordúltak, a véderőbizottság jelentését tudomásúl veszi-e a ház, vagy sem? *(Igen! Nem!)* Azok, a kik tudomásúl veszik, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Tudomásúl vétetik.

Most felteszem a kérdést, hogy a véderőbizottság jelentését, mely a közös hadseregből a honvédség állományába történt tiszti áthelyezésekről szóló miniszteri jelentésnek tudomásúl vételét ajánlja: elfogadja-e a ház, vagy nem? *(Igen! Nem!)* A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Tudomásúl vétetik.

Most fel fogom tenni szavazásra Lits Gyula t. képviselő úr határozati javaslatát. Kivánja a ház, hogy azt újra felolvastassék? *(Nem!)*

A ház tehát azt felolvasottnak veszi. Most kérem, hogy a kik elfogadják azt a határozati javaslatot, a melyben a honvédelmi miniszter útasíttatik arra, hogy az 1889 : VI. törvényczikk 25. §-ának módosítása iránt javaslatot terjesszen elő, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)*

Kisebbség. Tehát a határozati javaslat nem fogadtatott el.

Hátra van még Nagy István határozati javaslata, mely lényegében ugyanazt mondja, a mit Lits Gyula t. képviselő úr javasol. Azt hiszem, t. ház, az előbbi szavazással ez is el van intézve. *(Helyeslés jobbfelől. Nyugtalanság a baloldalon.)*

Méltóztatnak ebben megnyugodni? *(Felkiáltások balfelől: Nagy István vissza akarja vonni!)*

Én, t. ház, azt az elintézési módot javaslom, mely a házszabályoknak legmegfelelőbb, mert ha ilyen, jóformán azonos tartalmú két határozati javaslat van benyujtva, miután a ház saját határozatával nem jöhet ellentétbe, az első szavazás által lényegében a második határozati javaslat is el van intézve. *(Helyeslés.)* Méltóz-

Digitized by Google

tatnak hozzájárúlni? *(Igen!)* Ezen értelemben mondom ki a határozatot.

Következik a részletes tárgyalás.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa a törvényjavaslat czímét, 1., 2., 3. szakaszait, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak).*

Elnök: E szerint a törvényjavaslat részleteiben is le van tárgyalva, és ezzel a mai napirend ki van meríve. Ámbár a háznak van egy határozata, hogy a függőben levő javaslatok mily sorrendben fognak fölvétetni, azt gondolom, ma már ne folytassuk a tanácskozást. *(Helyeslés.)*

A holnap 10 órakor kezdődő ülés napirendjére nézve javaslatba hozom a honvédelmi minisztérium 1895. évi költségvetésének tárgyalása előtt a jelenleg megszavazott törvényjavaslatnak harmadik felolvasását. Utána a honvédelmi minisztérium költségvetése, és ezzel együtt volnának tárgyalandók a pénzügyi és véderő-bizottság jelentései a közös hadsereg katonai nevelő- és képzőintézeteiben magyar állami alapítványi helyekre elhelyezett ifjakról; továbbá a pénzügyi és véderő-bizottság jelentése a Ludovika-akadémia állapotáról, azután a pénzügyi bizottság jelentése a hadmentességi díjalap álladékáról, és a pénzügyi bizottság jelentése a honvédmenház 1893. évi számadásairól; továbbá a pénzügyi bizottság jelentése az országos honvédsegélyző egyesület számadásairól, és végre a pénzügyi bizottság jelentése az 1894. évi rendkivüli kedvező újonczozási eredmény következtében szükséges költségek fedezése tárgyában. *(Helyeslés.)*

Méltóztatnak ehhez hozzájárúlni? *(Igen!)* Akkor kimondom határozatképen ezen javaslatomat, és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 órakor.)

424. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi február hó 6-án, szerdán,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Felirat bemutatása. — Az indítvány- és interpellácziós könyvek felolvasása. — Az 1895. évben kiállítandó ujonczok megajánlásáról szóló törvényjavaslat harmadszori olvasása. — Kölségvetés (1895.) részletes tárgyalása, honvédelmi tárcza. — Uray Imre interpellácziójának elhalasztása. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: B. Bánffy Dezső, Lukács László, Perczel Dezső, Erdély Sándor, Wlassics Gyula, gr. Festetits Andor, b. Fejérváry Géza, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett felszólalók jegyzékét Schóber Ernő, és a javaslatok ellen felszólalókat Papp Elek jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni a múlt ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a február hó 5-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Van e valakinek észrevétele a jegyzőkönyvre? *(Nincs!)* Miután senkinek sincs, a jegyzőkönyv hitelesítve van.

Bemutatom Heves vármegye közönségének felíratát a véderőről szóló 1889: VII. tcz. 25. §-ának megváltoztatása iránt. Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatik a ház kérvényi bizottságának. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Következik az indítvány- és interpellácziós könyvek felolvasása.

Schóber Ernő jegyző: Tisztelettel jelentem, hogy az indítványkönyvben újabb bejegyzés nem foglaltatik. Ellenben az interpellácziók könyvében 1895. évi február 5-iki kelettel Uray Imre képviselő interpellácziót jegyzett be a földmívelésügyi miniszter úrhoz »a Kászonyzápszony-somi új csatorna és a jándi új körtöltés és partvédelem« tárgyában.

Elnök: A képviselő úr az ülés végén a szokott időben megteendi interpelláczióját.

Következik az 1895. évben kiállítandó újonczok megajánlásáról szóló törvényjavaslat (Irom. 730) harmadik olvasása.

Digitized by Google

Schóber Ernő jegyző *(olvassa a törvényjavaslatot).*

Elnök: Harmadik olvasásban elfogadja-e a ház a törvényjavaslatot? *(Igen! Nem!)* A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadja, és így az átküldetik a főrendiházhoz tárgyalás és szives hozzájárulás végett.

Következik a napirend második tárgya: a honvédelmi miniszterium 1895. évi költségvetése (Irom. 718), és ezzel kapcsolatosan a véderőbizottság hat rendbeli jelentése, melyek a napirendre kitűzettek (Irom. 763—767).

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Központi igazgatás. Rendes kiadások: XXII. fejezet, 1. czím. Személyi járandóságok és dologi kiadások 321.121 frt. 14 kr.

Elnök: Kiván valaki szólani a tételhez? Ha szólni senkisem kiván, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Honvédségi intézetek. Rendes kiadások: XXII. fejezet, 2. czím. Kiadás. Honvéd-központi ruharaktár 67.822 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Honvédközponti fegyvertár és lőszer-bizottság 44.374 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Ludovika-Akadémia 444.618 frt. *(Mogás és felkiáltások a szélső baloldalon: Szólásra vannak felírva!)*

Elnök: *(Csenget.)* Engedelmet kérek, t. ház, én az első tételnél feltettem a kérdést, méltóztattak hallani, kiván-e valaki szólni? De senki sem jelentkezett. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Senkisem hallotta! Lakatos fel van írva! A jegyzőnek kötelessége lett volna felszólítani!)* Nagyon sajnálom, én szabály szerint feltettem a kérdést, a t. házat felszólítottam, kimondottam a határozatot, s a szabályok szerint lehetetlen azt feloldani. Én nagyon kérem a t. képviselő urakat, — méltóztatnak tudni a szabályokat, — legyenek szivesek azt a friss konverzácziót, a mely rendesen az ülés elején szokott folyni — mind a két oldalon hibáznak ebben a tekintetben — abba hagyni, hogy a képviselő urak tájékozhassák magukat az iránt, hogy a költségvetés melyik tétele kerül tárgyalás alá? Méltóztassék most szólani.

Lakatos Miklós: T. ház! Midőn ezen költségvetés tárgyalásánál felszólalok, kettős kötelességet teljesítek. Első kötelességem az, hogy azon pártnak, melyhez tartozni szerencsém van, a független és 48-as pártnak azon határozatát hozom tudomására a t. háznak és a t. honvédelmi miniszter úrnak, hogy ezen költségvetést általánosságban sem fogadja el ezen párt. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ezt indokolni alig szükséges, mert a pártot ugyanazok az okok vezérelték a határozat hozatalánál, a melyek vezérelték tegnap az újonczjutalék megtagadásánál. Minthogy pedig tegnap felszólalt t. barátom és elvtársam Tóth János tüzetesen foglalkozott ezen megtagadás indokolásával, fölöslegesnek tartom, hogy hosszasan fejtsem ki azon okokat, a melyek e pártot ezen határozathozatalra ösztönözték. Röviden csak azt jegyzem meg, hogy azon követelések, melyekkel ez a párt számos évek óta fordúlt a honvédelmi miniszter úrhoz, tudniillik hogy a honvédség tüzérséggel és műszaki csapatokkal láttassék el, még mai napig sem teljesültek, mert úgy látszik, ezek az igéret földén vannak, a melyre mi úgy fogunk eljutni, mint Mózes jutott el a Kánaán földjére. A második indok, mely a pártot e határozat hozatalára ösztönözte, az, hogy a katonai büntetőtörvénykönyv, a katonai büntető eljárás és a tiszti becsület kérdésében követett eljárás reformja még mai napig is késnek az éji homályban, és úgy látszik, ott fognak örökre elaludni. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Második indokom, a mely felszólalásra késztet, hazafiui önérzetem, mely nem engedi meg, hogy elhallgassam észrevételeimet azon intézkedésekre vonatkozólag, a melyeket a miniszter urak úgy szoktak kifejezni, hogy fejlesztették a honvédséget, a mit én azonban nem fejlesztésnek, hanem senyvesztésnek nevezek. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Mikor a honvédség, mint magyar katonai intézmény a törvény által terhet nyert, az ország minden honpolgára, ki szereti hazáját, szives örömmel fogadta azt, mert azt hitte, hogy ez az önnálló hadsereg magát fogja képezni, mert azt hitte mindenki, . . . *(Zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek!

Lakatos Miklós: . . . hogy ezzel egy lépést teszünk előre a magyar haza függetlenségének és önállóságának visszaszerzésére, a melyet még 1861-ben Deák Ferencz és pártja nagyon hatalmasan követelt, mert megmondhatták, hogy mi várhatunk, mi türünk, de nem engedünk követeléseinkből, a melyekre jogosítva vagyunk, mert azon jogokat, a melyeket erőszakkal vettek el, könnyebb visszaszerezni, mint azokat, a melyeket önként föladtunk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* De már 1867-ben a nemzet meg volt puhítva, és még a haza bölcse is annyira, a mennyire beadta derekát, *(Derültség a szélső baloldalon.)* és akkor az a párt odaadta a nemzet legvitálisabb jogait egy tál ézsaui lencséért, a mely lencsén igaz, hogy meghíztak sokan, és azzal sokan jóllaktak, *(Derültség a szélső baloldalon.)* de a nemzet maga mindig éhezett és éhezik ma is, és ha az 1867-es alap még továbbra

Digitized by Google

is megmarad, akkor ez a nemzet el fog pusztúlni végkép. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Mikor zászlóaljakra lett osztva a honvédség, azt hittük, hogy a 48-asok fiai támadtak fel a honvédségben, a kik méltó utódaik lesznek az apáknak. És ime, mit csinált a t. miniszter úr? Először dandárokra és regimentekre osztotta azt, s azután par force bekebelezte, szétszaggatva, hadtestekbe, úgy, hogy abból a honvédségi intézményből nincs már a mai napon semmi, mert az egy tökéletesen bekebelezett testrésze a közös hadseregnek. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Igaz, hogy a honvédelmi miniszter úr nem Magyarországon nevelkedett, külföldön tanúlt, magába szívta az osztrák szellemet; mert hiszen a katonai iskolákban nem tanítanak mást, mint hogy hogyan kell kiölni — s egyszersmind kiölik — a növendékekből a hazafiúi érzelmet. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Elhiszem, hogy a t. miniszter úr jó tábornok lehet a közös hadseregben, de nem gusztusom szerinti, nem nemzeti, nem hazafias irányú honvédelmi miniszter.

Mézes madzagot is húztak keresztül a honvédség száján: elláttak mitrailleuse-ökkel. Azt hittük, hogy ezután majd jönnek a tüzérség, az ágyúk, a műszaki csapatok; és mi történt? A mitrailleuse-ök ott vannak a lomtárban, bennük fekszik az állam holttőkéje, az állam ráfizeti a raktározási és felügyeleti költséget.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Nincsenek a lomtárban!

Lakatos Miklós: Hát hova lettek? *(Közbekiáltások a szélső baloldalon: Eladták!)* Eladták? Nem tudok róla semmit, úgy vagyok értesülve, hogy megvannak. Hát méltóztassék azokat vagy eladni, vagy honvédszobrot öntetni belőlük a milleniumra. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* És hogyha ezt meg nem engednék, minthogy a honvédségnek úgy is tetszik beharangozni, tessék belőlök a honvédség részére halálharangot öntetni, hogy végképen beharangozzanak neki.

Madarász József: Ezek csak újak! *(Általános derültség.)*

Lakatos Miklós: A honvédség fejlesztésére igen jó volt, hogy a törvény megengedte, hogy a közös hadseregből tisztek áthelyeztessenek a honvédségbe. Igaz, hogy ezt a törvény megengedte; de ebben kettős bajt látok. Az egyik baj az államra hárúl az által, hogy nem alsóbb rangú tiszteket: hadnagyokat, főhadnagyokat, hanem törzstiszteket vesznek át, a kik már 20—25 évig szolgáltak, a kiknek aztán egy pár évi szolgálat után kénytelen a magyar államkincstár nyudíjat fizetni. Igaz, hogy ezen nyugdíjakat a törvény már 1875 óta a közös kasszából rendeli fizettetni, de azon szerencsétlen 1875 : LI. törvényczikk befenekelt Magyarországnak; *(Derültség a szélső baloldalon.)* mert a honvédelmi miniszter igyekszik minél többet egyre-másra nyugdíjba küldeni, azon törzstisztek közül, hogy újakat hozhasson be helyettük és ezáltal Magyarország ifjúságának a karrierjét megakasztja, a kik nem mehetnek előre mert ott vannak az osztrákok, a kik azt a jó katonai szellemet behozzák a honvédségbe, behozzák a német nyelvet, azt itt értékesítik, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* hogy a nemzet iránti lelkesedést a legénységből kiöljék. Ez az intézkedés azonban, t. honvédelmi miniszter úr, nem fog czélra vezetni, mert a magyar ifjúságból a nemzeti szellemet nem lehet kiölni. Hiába kaszárnyázzák a legénységet a midőn nemzeti ünnep van, tudják azok jól, miért teszik azt velük. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Ha a hazaszeretetet nem tudják ápolni a legénységben, higyje el a miniszter úr, hogy úgy el fogja az puffogtatni a manlichereket, — hiába tanítják őket Rückwerts-Concentrierung-ra, — hogy az ellenségnek nem fognak vele ártani.

Még egy megjegyzésem van a német nyelvnek a honvédségnél való terjesztésére. Hiszen meg van határozva, hogy a nyelvnek, a színnek, a zászlónak nemzetinek kell lenni; a törzstiszteknek pedig kutya-kötelességük a miniszter úr rendelete, vagyis a hadügyminiszter úr rendelete szerint, kinek a miniszter úr végrehajtója, tökéletesen birniok a német nyelvet, különben századosnál feljebb a honvédségnél nem viheti senki. Hát ez nem megsértése, nem kijátszása-e a törvénynek, hogy azok a fiatal emberek, birjanak bárminemű talentummal, ha nem birják a német nyelvet, mint egyetlen qualifikácziót, akkor vagy ott hagyják a honvédséget, vagy pedig mint századosok őszűlhetnek és vénűlhetnek meg? *(Úgy van! a szélső balfelől.)*

Igy tett a t. honvédelmi miniszter úr a Ludovika-Akadémiában is, oda is becsempészte a német nyelvet. *(Úgy van! a szélső balfelől.)* Ott a német nyelven kívül még két tantárgyat tanítanak német nyelven. Ha most azok az alapítók feltámadnának, bizony meg nem köszönnék a t. honvédelmi miniszter úrnak, mert azoknak ugyan eszük ágában sem volt, hogy valaha a Ludovika-Akadémiában németül még csak beszélni is fognak, nem hogy németül fognak tanítani.

Ezek azok, a miket én a t. honvédelmi miniszter úrnak a honvédség fejlesztésére vonatkozólag elmondani hazafiúi kötelességemnek tartottam. *(Helyeslés a szélsőbalon.)* De ezenkívül még egy kérdésem van. Miért irtják ki a honvédségből a hazafias szellemet? Hiszen példája van annak, hogy hazafias érzűletű magasabb

Digitized by Google

tiszteket nyugdíjaztak. Miért lett például Máriássy János elbocsátva nyugdíjba?

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Kérte!

Lakatos Miklós: Azért, hogy megverte azt a német generálist Kassán a fegyvergyakorlaton? *(Derültség a szélsőbalon.)* Hogy a honvédséggel bravurt csinált? Hiszen a lapok kürtölték; megadták neki a báróságot »aber Titel ohne Mittel«. *(Derültség a szélsőbalon.)* A főrendiházba is bevitték, de ez mind nem elég az olyan katonai talentumnak, a minő ő volt, a ki még szolgálatképes volt.

A másik: Hollán Ernő. Azt is nyugdíjazták; miért? Azért, mert hazafias érzelmű, és olvashatta a t. ház minden tagja a lapokban közölt bucsúzóját, a mely szerint csak azt sajnálta, hogy azt a honvédséget, a melyet ő kiképzett, fegyverképessé tett, ellenség elé nem viheti. Ezt is főrendiházi tagsággal tisztelték meg.

Még egy kérdésem és kérésem van a t. honvédelmi miniszter úrhoz. Attól félek, hogy a midőn a honvédelmi miniszteri palotából egy-egy magyar királyi honvédelmi miniszter kijön, valami keserűség, valami hazafias fájdalom fogja el, ha ott látja a Hentzi-szobrot, Magyarországnak e szégyenoszlopát. Nem érez-e a miniszter úr semmi keserűséget, semmi hazafias sérelmet azon a piaczon, a melyhez úgyis annyi keserű történelmi emlék fűződik már; mert ott veszté fejét Hunyadi László királyi esküszegés miatt, és ott volt az, a hol Zsigmond zsarnoksága alatt harmincz nemes vesztette fejét. Hát ime, ez is még ott legyen a nemzet keserítésére? Jól tudja a t. honvédelmi miniszter úr, hogy ez sérti a nemzet közérzületét, mert különben nem őriztette volna az egész rendőrséggel a honvédszobor leleplezése alkalmával. Pedig a magyar ember nem oly alattomos, hogy alattomban csináljon valamit; az nyiltan tesz. Vár, tűr, de egyet ne tessék elfejteni: Ha fátyolt vetett a nemzet a múltakra, megérdemelné, hogy fátyol vettessék onnan felülről is a múltakra, hogy ne álljon ott, mint kisértet az a szobor, a mely fenyegeti Magyarországot az abszolutizmus emlékeivel, azon emlékekkel, a midőn nem volt szabad magyarnak lenni, mikor a magyar hazafiakat bitófára és börtönbe vonszolták. Ez sérti a magyar nemzet közérzületét.

Hiszen, ha a minő bátor katona a miniszter úr, olyan bátor miniszter lenne, ha mint a koronának bizalmas tanácsosa megmondaná ő Felségének, hogy ez a nemzet közérzületét sérti, én bízom a királynak alkotmányos jóindúlatában, mert hallom, hogy jó szíve van, a kinek pedig jó szíve van, az nem csak magát szereti, hanem szereti hozzátartozóit is. Már pedig ő Felségéhez családján kívül közelebb niucsen senki, mint ez a magyar nemzet, a mely hűségesebben a kutyánál szolgálta a Habsburg-házat 300 esztendő óta, megmentette nemcsak a királyi, de a császári hont is sokszor a feldúlástól, manap is a lojalitásnak mindig jeleit adja; és ez ne érdemelné meg azt a bizalmat, a melyre rászolgált, hogy azt a szobrot, mely köztudomásúlag a nemzet közérzületét sérti, onnan eltávolítsák? *(Élénk helyeslés a b l- és a szélső baloldalon.)*

Kérem a t. honvédelmi miniszter urat, legyen a minő bátor katona, olyan bátor miniszter, a minő még eddig 67 óta nem volt, és én akkor kalapot emelek a t. miniszter úr előtt. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Tóth Ernő!

Tóth Ernő: A kormánynak az igen t. miniszterelnök úr legközelebb előadott programmjában a hadsereg, illetve a hadszervezet fejlesztéséről is tétetett említés. Ezen eszméből kiindúlva, én sem kívánok ezúttal pártunk azon alkotmányos törekvéséről beszélni, a mely a ma fennálló hadszervezetnek az ország közjogi önállóságához illő átalakítását czélozza, hanem azon kérdéseket teszem szó tárgyává, a melyek hadszervezetünk fejlődését előmozdíthatják, vagy annak fejlődésére gátló hatással lehetnek.

Az európai nagy hatalmak hadi készültsége és harczképessége azon kötelességeket rója reánk, hogy e téren mi sem maradjunk készületlenül, és az állampolgárok anyagi jólétének figyelemben tartása mellett erősítsük hadszervezetünket azon mértékben, a mely mértékben azt a mai nemzetközi viszonyok megkövetelik.

A jövő háborúkban az tekintheti magát a helyzet urának, a ki a harczteren a harczképzett tömegek legnagyobb súlyával megjelenik és rendelkezik, és a kinek hadszervezete kellőleg kifejlődött és megállapodott lesz, és a ki kellő preczizitással és gyorsasággal mozgósít.

Az ideál tehát egy oly hadszervezet volna, mely az államnak összes fegyverfogható elemeit a lehető legrövidebb idő alatt és legkevesebb költséggel harczképessé nevelni, háború kitörésekor azt magába felvenni, és a lehető leggyorsabban az ellenségre vetni képes. Ha hadszervezetünket más európai nagyhatalmak hadszervezetével összehasonlítjuk, azon meggyőződésre jutunk, hogy hadszervezetünknek úgy extenziv, mint intenziv fejlettsége tekintetében azoknál hátrább állunk. Az összehasonlítás igen érdekes azoknak, a kik a dolog iránt érdeklődnek. A hadszervezet fejlettsége megítélésének egyik lényeges faktora a hadseregek békelétszáma, és a békelétszámnak arányviszonya az össznépességhez. A közös hadsereg és a két honvédség — tudniillik a magyar és osztrák honvédség — békelétszáma együttvéve 41 millió össznépesség mellett körülbelül 333.000 fő.

Digitized by Google

Ezzel szemben a franczia hadsereg békelétszáma 42 millió össznépesség mellett 564.000, a német hadsereg békelétszáma pedig 49 millió össznépesség mellett 584.000, sehol sem számítva a csendőrséget és azon csapatokat, melyek szorosan véve a hadsereghez nem tartoznak. Nálunk tehát minden 126 polgári lakosra esik egy tényleges szolgálatban álló katona, Németországban 83 lakosra egy, Franczia országban pedig 75 lakosra egy.

A hadszervezet fejlettségének egy másik és közvetlenebb mértéke a már békében fennálló formációknak a száma. Az össznépesség arányához képest e téren is hátrább állunk, mint akár Franczia-, akár Németország, sehol sem számítva azon formációkat, melyeknek békében csak keretei vannak meg. A mi hadseregünknek van 1800 gyalogszázada, ezzel szemben Franczia országnak 2404, és Németországnak 2398. Nekünk van 252 lovasszázadunk, Franczia országnak 446, Németországnak pedig 465. Nekünk van 243 tábori és hegyi ütegünk. Franczia országnak van 480, Németországnak pedig 490. Nekünk van 72 vártüzér századunk, Franczia országnak 100, Németországnak pedig 148 gyalogtüzér százada. Nekünk van 87 különféle műszaki századunk, Franczia országnak 93, Németországnak pedig 128. Már békében fogattal ellátott ágyunk van nekünk 996, Franczia országnak 2104, Németországnak pedig 2542. Lőszerkocsink, mely már békében fogattal van ellátva, nekünk alig van, Franczia országnak van 1004, Németországnak pedig 97. A két honvédség és közös hadsereg lóállománya békében körülbelül 57.000-et tesz kerekszámban. Franczia országnak lóállománya békében 128.000, Németországé pedig 96.000.

A hadsereg fejlettségének további ismertető jele a már békében fennálló formációknak ereje, békelétszáma; mennél közelebb áll a békeformációk létszáma, a hadi létszámhoz, annál fokozottabb a fejlettség. Daczára annak, hogy mint fentebb számokban kimutatni szerencsém volt, hadszervezetünk extenzive is fejlettlenebb, mint más európai nagyhatalmaké; békében fennálló formációink ereje, békelétszáma is kisebb és csekélyebb, mint más európai hadseregé. A mi hadseregünkben egy gyalogszázad békelétszáma átlagosan 99 fő, a franczia országi hadseregben egy gyalogszázad békelétszáma 140, a német hadseregben pedig 156. A lovasság mindenütt hadilétszámon áll, tehát a formációk békelétszámáról nem szólhatok. A tábori és vártüzérséget — együttvéve — egy tábori üteg, illetve vártüzérszázad békelétszáma nálunk körülbelül 106 fő, Franczia országban 136, Németországban pedig 133 fő. A technikai csapatokat együttvéve, századonkint a békelétszám nálunk átlagosan 110 fő, Franczia országban 130, Németországban pedig 155 fő. És végre, a vonatcsapatoknál egy század békelétszáma nálunk 135 fő, Franczia országban 157 fő, s a német hadseregben 138 fő.

Hadszervezetünknek az orosz hadszervezettel való összehasonlitása is igen érdekes képet nyújt.

Igaz ugyan, hogy az orosz hadszervezet az össznépességhez arányítva fejletlenebb, mint a mienk, de az orosz hadsereg ereje úgy békében, mint háborúban igen meghaladja a mienket. Itt is bátor leszek adatokkal szolgálni.

A mi hadseregünknek és a két honvédségnek — itt tehát együtt veszem az egészet, és oda veszem azon formációkat is, a melyeknek békében csak a keretei vannak meg — van 2544 gyalog százada; ezzel szemben áll Oroszországnak 3888 gyalog százada, nekünk van 312 lovas századunk, Oroszországnak pedig 585; a mi 243 tábori és hegyi ütegünkkel szemben áll Oroszországnak 407 tábori ütege; a mi 72 vártüzér-századunkkal szemben áll Oroszországnak 200 vártüzérszázada és a mi különféle 87 műszaki századunkkal szemben áll Oroszországnak 143 műszaki százada. Nekünk van 996, már békében fogattal ellátott ágyúnk, Oroszországnak 2364, és végre a mi 57 000 békebeli lóállományunkkal szemben áll Oroszországnak 124.000 lova. A hadsereg és a két honvédség 333.000-re menő békelétszámával szemben áll Oroszországnak 750.000 főnyi békelétszáma — kerek számokban. Ehhez nincs hozzászámítva sem az ázsiai hadsereg, sem a finn hadsereg.

Mindezekből, t. ház, azon meggyőződésre jutunk, hogy a t. kormánynak abbeli törekvése, hogy a hadszervezetet fejleszteni akarja, indokolt.

Beöthy Ákos: Ki fogja fizetni?

Madarász József: Kún-Szent-Márton!

Tóth Ernő: Madarász képviselő úr szintén nem fizet aránylag többet, mint más, én is fizetem, a mi aránylag rám esik. Ha az európai viszonyok továbbra is így tartanak, nemsokára elementáris erővel fog előtörni azon kényszerűség, hogy hadszervezetünket a szükség által parancsolt mértékben mi is fejleszszük, de erre a monarchia népeinek vállain nyugvó nagy terhek mellett alig gondolhatunk. Óriási erőmegfeszítésekre volna szükség, ha más európai nagy hatalmasságokat csak némileg is utol akarnánk érni; a mely erőmegfeszítésnek különösen Magyarországot a közös hadsereg érdekében megnyerni alig lehet, ha csak a fennálló hadszervezetet: a paritás elveihez és az ország közjogi önállóságához illőleg át nem alakítjuk.

De van egy más módozata a hadszervezet fejlesztésének, *(Halljuk!)* a miről t. képviselő-

Digitized by Google

társam, Lakatos Miklós is bezélt, és ez a honvédség fejlesztése.

A honvédség érdekében a nemzet minden áldozatra kész, míg ellenkezőleg a közös hadsereg iránti áldozatkészségét fokozni alig-alig lehet. Meg kell tehát ragadni az alkalmat, a míg meg van, és fel kell használni a jó akaratot, mert bizony a honvédség iránti rokonszenv is megcsappanhat. Már azelőtt itt a házban számadatokkal volt szerencsém konstatálni azt, hogy a közös hadsereg kötelékébe tartozó hadkötelezettek tiz évfolyamát a közös hadsereg békében fennálló formácziói magukba felvenni nem képesek, különösen az új véderő-törvény életbeléptetése óta, a melynek hatálya alatt a hadsereg anyakönyvi állománya ma már közel 1,100.000 főre emeltetett; noha a véderő-törvény szerint is a hadsereg törvényes létszámának tulajdonképen 800.000 főnek kellene lennie.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Hol van az megírva?

Tóth Ernő: A véderő-törvény indokolásában határozottan az van, hogy 800.000 fő törvényes létszámnak fentartására szükséges a kiszabott újonczjutalék.

Beöthy Ákos: Fokozni nem akarják, hanem a hiányok és fogyatékok pótlására szolgál az.

Tóth Ernő: De erről én most nem beszélek. Megmondtam a véderő-törvény tárgyalása alkalmával azt, hogy a hadügyi kormányzatnak elburkolt törekvése a hadsereg létszámának felemelése, és ezen törekvése sikerült is. Elismerem, ez sikerült; csakhogy azután van e mellett egy kis bökkenő is. Mert a hadsereg kebelében összehalmozott ezen nagy tömeg a közös hadsereg formáczióiba be nem fér. Ha tehát ezen óriási költséggel katonailag kiképzett tömeget háború esetén katonailag értékesíteni akarjuk, akkor már béke idején kell gondoskodnunk a szükséges számú keretek felállításáról; mert bizony a mozgósításkor felállítandó új formácziókhoz nem köthetünk nagy reményeket. Azonban, t. ház, a hadsereg fejlesztése az itt uralkodó rendszernél fogva sokkal költségesebb; fejlesztessék, tehát a honvédség, a mit a nemzet kész örömmel fogad, olykép, hogy jövőre a honvédség felemelendő létszámához képest szaporíttassék a honvédség lovas és gyalog-csapatok keretei; állíttassék fel honvédtüzérség és szerveztessenek honvédműszaki csapatok. E honvédtüzérség és honvéd műszaki csapatok felállítása mellett ugyanazon indokok szólnak, azt ugyanazon indokok támogatják, a mely indokokat közönségesen fel szokták hozni a közös hadsereg egynyelvűségének szükségességére. Mert a mi áll a közös hadseregre nézve, az áll a honvédségre nézve. Méltóztassanak megnézni a honvéd hadosztályokat német nyelvű tüzérség és esetleg műszaki csapatokkal. Továbbá az a régi ellenvetés is, hogy honvédtüzérséget és honvéd műszaki csapatokat nem lehet felállítani a honvédségben a rövid szolgálati idő miatt, elvesztette már jogosúltságát; mert hiszen tudjuk, hogy törvény szerint a honvédeket is benn lehet tartani három évi szolgálatra. A hadügyi kormányzatnak tehát és a t. kormánynak, ha már egyszer feladatául tűzte ki a hadszervezet fejlesztését, el kell fogadnia a nemzet áldozatkészségét ott és azon a téren, hol azt felajánlja. Mert ha ezt akár előitéletből, akár bármely más okból nem teszi, vét a monarchia külbiztossága és nagyhatalmi állása ellen. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Áttérek ezután, t. ház, még egy kérdésre, mely specziálisan a honvédséget illeti. A honvédségnél egyik legfontosabb és legnagyobb figyelmet érdemlő és közvetítő kérdés, az altiszti kérdés, mely fontosságában nyert különösen a népfelkelésnek az igen t. honvédelmi miniszter úr által tervbe vett fejlesztése által.

Minden évben találunk a költségvetésben a népfölkelés fejlesztésére irányúló költségeket, a melyek csak akkor lesznek igazán gyümölcsözők, ha a honvédség, mikor arra szükség leszen, a népfölkelésnek olyan altiszti kart adhat, a mely a népfölkelést igazán katonai értékű csapattá és hasznossá tenni képes. A keretrendszeren nyugvó honvédség és népfelkelés katonai értéke nagy mértékben függ a honvéd altiszti kar minősége, katonai képzettsége, érzete és szellemi nivójától és állandó jellegétől. A honvédség azon mértékben fog haladni, a mely mértékben altiszti karának minősége katonai képzettsége, kötelességérzete és szellemi nivója emelkedik a mely szükséges katonai tulajdonságokat csak is, állandó jellegű altiszti kartól várhatjuk. Meg kell tehát ragadnunk minden alkalmat arra, hogy azokat az altiszteket, a kik a műveltebb elemekhez tartoznak, a honvédségnek tényleges szolgálati kötelezettségükön túl is megtarthassuk, a mit azonban csak úgy érhetünk el, hogy ha az altiszti kart tényleges szolgálata alatt már az őt megillető poziczióba helyezzük, és kiöregedés vagy szolgálatképtelenség esetére nekik legalább is a legszerényebb megélhetést valami úton-módon az államnak nagyobb megterheltetése nélkül biztosítjuk. Igaz, hogy a törvény szerint ma igényjogosúltság illeti a hosszú szolgálatú altiszteket polgári alkalmazásra; ezen igényjogosultság azonban a legtöbbnyire csak igény marad, és csak nagy megerőltetéssel juthat a kiszolgált altiszt az őt megillető és megfelelő polgári álláshoz, a minek következése az, hogy a műveltebb elem, a mely csak némileg is bízik abban, hogy a polgári életben megélhet, tényleg szolgálati kötelességén túl a honvédség-

Digitized by Google

nél meg nem marad, és a kik megmaradtak is, aránylag fiatalabb korukban iparkodnak a honvédség kötelékéből kilépni, mert tudják, hogy kiöregedés és szolgálatképtelenségök esetére a legsanyarúbb életmód sincs nekik biztosítva, ha valami polgári állást el nem nyerhetnek.

A honvédségi intézmény fejlesztése, és az altiszti kar helyzetének javítása tekintetéből ajánlom a t. honvédelmi miniszter úr figyelmébe, hogy szigorúan őrködjék a felett, hogy az igényjogosúltsággal biró altisztek alkalmazására vonatkozó törvényt végrehajtassék, és ott, a hol egy igényjogosult altiszt az őt megillető polgári állásra folyamodik, az másokkal szemben semmi körülmények közt ne mellőztessék. Mert ezen törvény a hatóságok által kijátszatik, és pedig úgy, hogy oly állásra, melyre altiszt folyamodott, kebelbelit léptetnek elő, és annak helyébe azután ismét kebelbelit tolnak előre, az altiszt pedig hoppon marad. Továbbá nyittassék meg az altisztek számára minden oly polgári állás, mely az altiszteket akár előképzettségük, akár minősítvényüknél fogva megilletik. Tapasztalásból mondhatom, hogy egy hatóság minősítvényében sem lehet annyira megbízni, mint a katonai hatóság minősítésében, mert ott sem rokonságnak, sem protekciónak, sem semmi ilyenfélének szerepe nincs, mint másutt; ezt talán méltóztatik konczedálni. Továbbá kivánatos volna, hogy oly altisztekre nézve, kik tényleges katonai szolgálatból lépnek át polgári állásba, szüntettessék meg a korbeli korlátozás. Végre oly altiszteknek, a kik nem birtak polgári állást szerezni, hosszú szolgálat után, ha megérdemlik, kiöregedésük esetére biztosíttassék a legszerényebb megélhetés. Ajánlom az előadottakat a t. ház és a honvédelmi miniszter úr becses figyelmébe.

Papp Elek jegyző: Lits Gyula! *(Nincs itt!)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Kérdem, akar-e még valaki szólani?

Madarász József: T. ház! Felette sajnálom, hogy a függetlenségi és negyvennyolczas párt részéről, a mely párt mindig inkább azon volt, hogy a nép nyomasztó terhei könnyítessenek, nem pedig, hogy szaporíttassanak, oly felszólalás hangzott el most, a midőn kereskedő, iparos és földmíves egyaránt küzd a nyomorúsággal, a mely felszólalás azt akarja, hogy a mi hadseregünk hadszervezete — mert én a magyar törvényhozásban sohasem beszélek más országok hadszervezetéről, hanem csak a miénkről — szaporíttassék, és így a nép terhei megint növeltessenek.

Azért, midőn egy képviselőtársam közbeszólván azt kérdezte, honnan veszszük a pénzt, azt mondtam közbe: »a kún-szent-mártoni kerület« — úgy hiszem a képviselő urat azt küldte ide — »majd megfizeti«. Nem azért mondtam ezt, mintha azt óhajtanám, hogy akár a t. képviselő úr kerületének, akár bármely más kerületnek polgárai a mai sajnos viszonyok között új adóval terheltessenek. Én azzal a közbeszólással csak azt akartam mondani, hogy t. képviselőtársam felszólalását a mai nyomasztó viszonyok között nem tartom helyénvalónak.

Igenis, mérlegelnünk kell hazánk biztonságát, de e biztonság megszerzése kedvéért nem szabad nyomorúságos helyzetbe juttatnunk hazánk népét, melynek gyermekeiből válnak a katonák. Mert ha a haza oly nyomorúlt helyzetben lesz, hogy nem tudja adóját fizetni, a haza gyermeke nem lesz képes fegyverét forgatni. Sőt kötelességünk arra gondolni, vajjon helyes-e mindig a fegyveres béke drágítására szólítani fel a képviselőház tagjait.

Én hosszú életemen át, hosszú képviselői pályámon mindég azt tartottam, hogy az ellenzéknek legalább sohasem kell a kormány hatalmának terjesztésére bármi tekintetben, sem az egyik, sem a másik irányban, kivéve a közoktatási téren, a mely leginkább el van hanyagolva a kormánynak egyetlenegy tagját is arra hívni fel, hogy ennek és ennek a szervezetnek a fejlesztése, szaporítása által, mintegy kedvet kapjon rá, mintegy a ház útasítaná, hogy több és több költségeket kivánjon ezeknek föntartására. *(Egy hang a jobboldalon: Honvédség!)*

Magára a honvédségre is. Én azt tartom, hogy Magyarország teljesíti önmaga iránt kötelességét, ha a honvédséget, a míg jobb anyagi helyzetbe nem jut, fentartja azon térben és azon költséggel, mint eddig.

Egyébiránt a t. miniszter úr panaszkodott tegnap, hogy mindig csak a régieket mondjuk. Én azt hiszem, hogy Lakatos Miklós t. barátom mondott valami újat is. Én nem igen mondok újat; mióta a t. honvédelmi miniszter úr a honvédelmi tárcza minisztere, azóta nem mondottam. A mit ma mondok, az is régi ugyan, de most a miniszter úr előtt új lesz.

Én azt tartom, hogy maga az általános védelmi kötelezettség is, a mint az kezeltetik, a nép, vagyis a polgárok gyermekei iránt igazságtalanság. Én jól tudom, hogy az egyéneknek is helyt kell állniok hazájuk biztonságáért, de azt is jól tudom, hogy e mellett a vagyonnak kétszer inkább kötelessége helyt állni a haza és a vagyon biztonságának megszerzéséért.

És én, midőn azt látom, hogy e hazában igen sokan igen nagy vagyonnal, legalább kezelésileg meg vannak áldva, mint a holt kezek birtokosai, személyileg pedig semmit nem adnak, semmivel sem szolgálják le azt, a mit az igen szegény

Digitized by Google

milliók gyermekei leszolgálnak vérükkel, régente pedig kötelesek voltak azon élvezetért bizonyos vérbeli áldozatot is hozni, akkor én azt tartom, hogy az általános védkötelezettségre is, kivált midőn az nem tisztán a saját magunk országának védelmére fordíttatik, nekünk nem azt kell kívánni, hogy az még inkább fejlesztessék, hanem azt kell kívánnunk, hogy a jelen létező állapot is igazságos legyen abban, hogy a vagyonnak bővebb e részbeni megadóztatása végett, vétessenek figyelembe azok, kik egyénileg nem teljesítik kötelességüket.

Én tehát azt gondolom, hogy nem arról kell gondoskodnunk, hogy minél több és több polgárt vonjunk el polgári rendeltetésétől, hanem azon kell iparkodnunk, hogy a katonáskodás, a mely kötelessége a polgároknak, de a mely a polgárt az ő polgári kötelessége alól fel nem menti — és én a katonát is csak mint polgárt tekinthetem — minél rövidebb időre vonja el polgári foglalkozásától.

Én nem értek ahhoz a »balra«, »jobbra« stb. szemfényvesztéshez, *(Derültség.)* hanem értem, láttam, tapasztaltam, hogy 1848—1849-ben 14—15—16 esztendős ifjak megverték azt az osztrák katonát, azt a csehet, meg morvát, a kit 20—25—30 évig oktattak. Én azt mondom, hogy a katonát mint polgárt kell tekinteni, hazája védelme iránt lelkesíteni; ez a legfőbb katonai tudomány a magyarra nézve, mert azt nem lehet tagadni, hogy a magyar könnyen megtanúlja a fegyverforgatást, és a hazájáért lelkesedik, és ha háborúba viszik, bizony ha csak valami irtózatos nagy számmal nem jönnek ellene, megveri biz az a németet, és el is kergeti, miként elkergette azelőtt is. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Én azt gondolom, arra kell nekünk törekednünk, hogy a magyarok jelleme szerint már a tanodákban kellene a gyermekeket 13—14 éves korukban és utóbb is őszi időben, mikor legjobban ráérnek, a fegyverforgatásban és a vadászatban gyakorolni, de minél rövidebb legyen az az idő, melyben ők polgári hivatásuktól elvonva katonáskodni kötelesek. Ha tehát majdan eljövend a véderő-javaslatnak újbóli megvitatása, — azt mondják sokan, én nem értem, — hogy egy év untig elég arra, hogy a szükséges katonai gyakorlatokat a magyar elsajátíthassa, akkor a rendes katonai éveknek most gondolom, — két évbeli szolgálata *(Egy hang: Három év!)* vagy három évi, szállíttassék le egy vagy két évre, de minél kevesebbre.

Azt is gondolom, hogy a 12 év, az igen sok arra nézve, hogy egy polgár a maga hivatásától elvonassék. Emlékezem én az 1848. előtti időkre, emlékezem 1848-ra, és ha 1848-ban elég volt a négy évi katonai kötelezettség, én úgy hiszem, nekünk képviselőknek az a kötelességünk, hogy azokat az éveket tartsuk meg, a melyek ezelőtt is elegek voltak. És így ajánlom a t. képviselő uraknak, és ajánlom a t. képviselőháznak, hogy ne törekedjék most a túlfejlesztésre, mely sok pénzbe kerül, hanem törekedjék arra, én magam is óhajtom, hogy minden magyar férfi kiképeztessék katonailag is, hanem ezen kiképeztetési rendes kötelezettsége, csak egy, legfeljebb két évre, általános katonai kötelezettsége pedig négy évre határoztassék meg, ezentúl pedig jöjjön bele a népfelkelésbe.

Meglehet, t. ház, hogy mivel azok, a miket elmondtam, 1848—49-ben jóknak bizonyúltak, a mai viszonyok közt nem találtatnak helyén lévőknek. De én azt hiszem, sokkal jobb, ha a képviselőházat már ma figyelmeztetjük arra, hogy a polgárok lassankint tudják már, hogy ők nem pusztán ágyútölteléknek születtek, és nem azért, hogy polgári állásuktól 10—12 esztendőre elvonassanak. Legyenek meggyőződve, hogy ez nem a vagyonosok elleni küzdelem, hanem inkább a vagyonosoknak áll érdekükben, hogy a szegényebbeknek megkönnyítsék a helyzetét; mert hiszen ők inkább is hozhatnak áldozatot.

Mindezeket csak azért hoztam fel, hogy megmagyarázzam mai közbeszólásomat, és hogy ha majdan a véderőjavaslat újból tanácskozás alá kerül, hogy már addig gondolkodjanak a képviselő urak, hogy arra a véleményre és meggyőződésre jussanak, a minő az enyém, hogy a katonának nem szabad másnak, mint polgárnak lennie, sőt hogy magának a rendes katonának is Magyarországon csakis a magyar hadseregben, magyar tisztek alatt, magyar vezénylettel, magyar nemzeti zászlók alatt kellene és kellend állania, a katonai szolgálati éveket pedig szorítsuk csak a legszűkebb időre.

Ezek azok, a miket megfontolás és szives hozzájárúlás végett a t. képviselőháznak elmondani szükségesnek tartottam. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

Elnök: Tóth Ernő képviselő úr személyes kérdésben kér szót.

Tóth Ernő: T. képviselőház! Személyes kérdésben és szavaimnak félremagyarázása miatt kivánok szólani. *(Halljuk! Halljuk!)* Az előttem szóló képviselő úrnak szokása, hogy másokat aposztrofál, a mint most engem is, és teszi ezt — bocsánatot kérek a kifejezésért — nem a legjobb akarattal. Most is úgy állította oda a dolgot, mintha én nyakra-főre a fejlesztést kivántam volna, holott egész beszédemnek tenorja az volt, hogy ha szükséges a fejlesztés, — a mi előtt szemet nem húnyhatok ha ő nem tartja szükségesnek, én annak tartom, ez véleménykülönbség, és ezért ne boszankodjék, — ha tehát szükséges a fejlesztés, hozzátettem, hogy

Digitized by Google

tegyék az állampolgárok anyagi jólétének szemmeltartása mellett. Én azt is mondottam, hogy ha már a hadi szervezet fejlesztetik, akkor inkább fejlesztessék a honvédség, mert kevesebb költséggel jár. Azon követelésről, hogy a honvédség fejlesztessék, hogy az tüzérséggel és műszaki csapatokkal láttassék el és így a szervezet kiépíttessék, sem a 48-as párt, sem pedig én a t képviselő úr kedvéért le nem mondok.

Különben előttem egészen új, hogy az igen tisztelt, úgynevezett függetlenségi párt és Sárkereszt úrnak igen t. képviselője nem kívánja és nem akarja azt, hogy a honvédség fejlesztessék és hogy tüzérséggel és műszaki csapatokkal láttassék el; gratulálok hozzá.

Madarász József: Szavaim félreértése miatt kérek szót. *(Derültség.)* Méltóztassanak meghinni, nem értem a derültséget. A képviselő urak tudják, hogy én, kivált most, igen kevésszer szólok fel, szavaim helyreigazítása végett, és ha teszem, bizonyosan komoly indok vezérel. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőtársam úgy adta elő a dolgát, mintha én a tüzérségnek és műszaki csapatoknak a honvédségnél való alkalmazását elleneztem volna. Bocsánatot kérek, akkor rosszúl értette szavaimat. Én nagyon jól tudom, hogy ha már meg van a honvédség, a mellé a tüzérséget és műszaki csapatokat a t. háznak okvetlenül meg kellene szavaznia és hozzá kellene járúlnia, tehát az ehhez való költség ellen nem szóltam. Én t. képviselőtársamnak általában azon kifejezésére tettem meg észrevételemet, melyben ő hivatkozott arra, hogy a külföld, más államok mindenütt fejlesztik külsőleg és belsőleg is, a mint ő magát magyarúl kifejezte: exkluzive és inkluzive. Tehát ő arra szólította fel a t. házat, hogy Magyarország sem maradjon el e megett s én erre mondottam, hogy én ennek ellenében arra hívom fel a t. ház figyelmét, hogy a képviselőház minél kevesebbet és csakis a szükségig adja meg a szükséges összeget, és minél kevesebb időre szabja meg a katonáskodás idejét majd a jövő véderőtörvény tárgyalása alkalmával.

Papp Elek jegyző: Lits Gyula!

Lits Gyula: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az előttem szólott két képviselő úrnak igen intenziv vitája a tüzérségről és műszaki csapatokról talán még magát a honvédelmi miniszter urat is meggyőzték arról, hogy ezek okvetlenül szükségesek, *(Derültség.)* és már most azt hiszem, komolyan gondolkozni fog arról, hogy a tüzérséget és a műszaki csapatokat a honvédségnél csakugyan felállítsa-e vagy sem? Én tehát nem erről akarok szólani, s nem is szigorúan a szóban lévő tételhez. Hanem hogy igazsága legyen a honvédelmi miniszter úrnak, hogy mi sohasem mondunk új dolgokat, én is régi dolgokról fogok beszélni, és figyelmét és emlékezetét egy régebben tett igéretére akarom felhívni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Tudni fogja a t. ház, hogy én már több alkalommal, különösen a földmívelési költségvetés tárgyalása alkalmával egy abnormis helyzetre hívtam fel a t. képviselőház figyelmét, arra, hogy a magyar állam kizárólagos tulajdonát képező ménes-intézeteknél császári és királyi katonák töltik be a katonai szolgálatot. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Mikor én a volt földmívelésügyi miniszter úrnál tettem panaszt, ő azon kifogással élt, hogy ezen kérdés megoldása nem kizárólagosan ő reá tartozik, hanem ez a katonai körök kérdése. *(Halljuk! Halljuk!)*

Igaz, talán nagyban hibáztam a kérdés feltevésében, hogy én azt követeltem, hogy az állami ménesintézeteknél a honvédség lássa el a katonai vizsgálatot, a mire a honvédelmi miniszter úrnak az a többé-kevésbbé igazolt és jogos kifogása volt, hogy a honvédség érdekeinek ártanánk azzal, ha őket az ezen ménesintézetekben szükséges katonai szolgálattal bíznók meg. Én erre, t. ház, a múlt évben fordítottam egyet a kérdésen, és egyenesen arra kértem a honvédelmi miniszter urat, hogy érintetlenül hagyva a honvédséget, nem találja-e módját annak, nem tudja-e azt keresztülvinni, hogy jelenleg a császári és királyi közös hadseregbe sorozott méntelepi katonaság ezentúl ezen jellegét elvesztve, egyenesen magyar királyi állami méntelepi katonaság czím alatt soroztassék be, és az egész állomány helyeztessék át a magyar honvédelmi miniszter ügykezelése alá; *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* mert hiszen azt már mégis csak meg méltóztatik engedni, hogy ez szégyenletes állapot, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* hogy itt a magyar állam tulajdonát képező ménes-intézeteknél 1867-ben visszamaradt közös hadseregbeli katonaság ma is még ott teljesíti a szolgálatot, és az a különös, majdnem komikus helyzet áll elő, hogy azok szolgálati tekintetben, a mi a szolgálat ellátásának minőségét illeti, tartoznak a földmívelési miniszteriumnak rendelkezése alá, személyi tekintetben azonban rendelkezik velök a bécsi hadügyminiszter.

Már most egy generális be van vezényelve a földmívelési miniszteriumba mint referens. *(Halljuk!)* Az egyes ménes-intézeteknél levő csapatok jelentenek németül annak a generálisnak a földmívelési miniszteriumhoz, az a generális személyi tekintetben csinálja a német jelentéseket Bécsbe a Kriegsministeriumnak, csinálja más tekintetből, — feltételezem legalább — magyarúl a földmívelési miniszteriumhoz. Ez komikus és szégyenletes állapot, t. ház. Én

Digitized by Google

csak azt akarom megemlíteni, hogy az elmúlt ősszel, midőn az állami lovakat árverezték Budapesten, nekem szerencsém volt itt találkozni egy bajor gazdatiszttel, a ki szintén eljött erre az árverésre lovakat vásárolni. *(Halljuk!)* Ez azt mondja nekem: Kérem, én úgy tudom, hogy ezek a ménes-intézetek a magyar államéi, s itt minden jelvény, a mint látom, nemzeti szinü, magyar, . . . *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Lits Gyula: . . . hogyan van az mégis, hogy a katonák, kik ezeket a lovakat elővezetik és bemutatják, fekete-sárga zsinórral vannak ellátva, és a mint észrevettem, a tisztek németül vezénylik őket? Megvallom őszintén, t. képviselőház, hogy én ennek a bajor tisztnek nem tudtam kellő felvilágosítást adni, és nem mertem elküldeni a honvédelmi miniszter úrhoz sem, mert meg voltam győződve, hogy ő sem tud neki felvilágosítást adni. *(Derültség a szélső baloldalon.)* A múlt évben ebben a kérdésben elértem már végre annyit a t. miniszter úrnál, *(Halljuk!)* hogy azt az igéretet tette, hogy foglalkozni fog ezzel a kérdéssel, és azt tanúlmányozni fogja; megemlítette azt is, hogy tudomása szerint Bécsben a hadügyminiszteriumnál valami különös kifogásokat nem tesznek ez ellen, mert hiszen ő nekik is terhükre van ez a kérdés. Én tehát nagyon bízom ebben a kijelentésben, hogy ez a kérdés nem jár úgy, mint a katonai igazságszolgáltatás kérdése, hol öt miniszternek elhatározására van szükség, *(Derültség a szélső baloldalon.)* és igen rosszúl van felosztva a hatáskör, mert én úgy veszem észre, hogy az öt közül az erősebbek nem akarják, és a gyengébbek akarják, nem is hiszem, hogy ebből legyen valami; itt azonban, minthogy Bécsben nem tesznek ellene kifogást, itt csak a gyengébbről volna szó, a magyar honvédelmi miniszterről. *(Derültség a szélső baloldalon.)* A honvédelmi miniszter pedig tavaly azt igérte, hogy tanúlmányozza a dolgot, és valami különös nehézség nem lesz benne. Megszoktuk már a t. miniszter úrtól, hogy ő nagyon fösvény és tartózkodó igéreteiben, és meg kell egészen őszintén és nyiltan mondanom, hogy a mit igérni szokott, rendesen meg is szokta tartani. Nagyon kérem tehát, legyen szives ez esetben is úgy tenni, és ne engedje meg azt, hogy én oly csalódáson menjek keresztül, mint az egyszeri zsidó, kinek pere volt a királyi kurián. Az a zsidó elment a kuriai bíróhoz és azt mondta neki: méltóságos úr, egy éve már, hogy a perem itt van önnél; én tönkre megyek vagyonilag, családostúl, mindenestül, ha méltóságod az én peremet nem referálja el. Tehát kérem, legyen oly szives, és soron kivül tárgyaltassa le az én peremet. A kuriai bíró meglehetősen nyersen és kiméletlenül elútasította a zsidót és azt mondta neki: várjon, a sor majd rákerül, akkor el fogom referálni. A zsidó egész elszomorodással azt mondta neki: méltóságod bizonyosan antiszemita, azért nem akarja a peremet elintézni. A kuriai bíró azt válaszolta neki: no hát ha tudni akarja, én antiszemita vagyok, és van rá elég okom, mert maguk feszítették meg a Jézus Krisztust. A zsidó erre azt felelte neki: kérem ennek Jézus Krisztus maga volt az oka, mert appellált volna a méltóságos bíró úrhoz, még most is élne. *(Zajos derültség.)*

Azért én több bizalommal appellálok a honvédelmi miniszter úrhoz, hogy ne legyen ő az a kuriai bíró, és ne legyek én az az appelláló zsidó. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincsen feljegyezve. Kiván még valaki szólani? Miután senkisem kiván, a vitát bezárom.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: T. ház! Bátor leszek csak röviden két kérdésben felszólalni, a melyek itt felvettettek, és a melyekre kötelességemnek tartom válaszolni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az egyiket Tóth Ernő képviselő úr hozta szóba az altiszti ellátást illetőleg. Igaza van Tóth Ernő t. képviselő úrnak, hogy ez iránt érdeklődni kell; érdeklődünk is a kérdés iránt, foglalkozunk is vele, és az altiszti ellátást illetőleg kell, hogy valami történjék. A tárgyalások folyamatban vannak már régen, hanem a törvényen nem változtathatunk főleg a tekintetben, a mint Tóth Ernő képviselő úr kivánta volna, hogy azokra, a kik tényleges szolgálatban vannak, és a 45-ik életkorig polgári ellátásban nem részesültek, lehetőleg még magasabb korban is polgári alkalmazásban részesülhessenek. Ez azért nem lehetséges, mert már 1873-ban, mikor ezt a törvényt tárgyaltuk, ezen kérdés felmerült, de a polgári hatóságok részéről — és méltán — azzal az ellenvetéssel jöttek, hogy ha az illető 45 éven felül van, már olyan öreg, hogy végtére nekünk üdvös szolgálatokat nem tehet. Hát bizonyos határt szabni kell, és rendesen a 45 ik életév már olyan, hogy igenis még hasznát veheti az ilyen embernek az illető hatóság, a hol alkalmazva leend, de biztonsággal hosszabb időn át való szolgálatra számítani még sem lehet.

Elég az hozzá, hogy az altiszti kérdéssel foglalkozunk, ezt igenis kijelentem és ha e részben megállapodás jön létre — a mint remélem, hogy létre is fog jönni nem sokára — ezt annak idején bátor leszek a költségvetés tárgyalása alkalmával bejelenteni.

A második kérdés, a mely felhozatott, és a melyre kötelességemnek tartom válaszolni: a Lits Gyula t. képviselő úr által felemlített

Digitized by Google

méneskari csapatok kérdése. Igaz, hogy én tavaly igéretet tettem, hogy foglalkozni fogok ezzel a kérdéssel, — tovább nem ment igéretem — az igaz, hogy tulajdonképen egy anomália az, hogy e csapatok a hadügyminiszter alá tartoznak, holott a tulajdonképeni szolgálat, a fő része a szolgálatnak a magyar kormány alá tartozik, de itt egy oly technikai nehézség előtt állunk, a mely nehézség üdvös megoldásának nyitját legalább eddigelé nem találtuk meg. Tudniillik évenkint 1100 újonez kell a méneskari csapatokhoz, és a méneskari csapatoknak háromszáz mesteremberre van szükségük, tudniillik nyergesekre, szíjgyártókra és szabókra. Ha már most, ez az újonczjutalék 1100, — eltekintve attól, hogy a törvényjavaslatnak előterjesztése szükségeltetnék — hogy ha 1100 újonczczal többet kapok a honvédségnél, lehetetlenség, hogy azután a 13.600 főből álló újonczjutalékból még 300 mesterembert állítsak ki.

Lits Gyula: Hát most honnan állítják ki?

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: A közös hadsereg újonczjutalékából.

Lits Gyula: Tessék átírni a honvédséghez!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Uraim, összekeverik a dolgot egészen. *(Mozgás és zaj a szélső baloldalon.)*

Bocsánatot kérek, az urak azt mondják, hogy lehet; a hadügyminiszter meg magam azon nézetben vagyunk, hogy legalább egyelőre nem lehet, mindaddig, a míg ezt a kérdést teljesen nem tisztázzuk. *(Derültség és ellenmondások a szélső baloldalon.)* A ki katonai újonczozási kérdésekkel foglalkozott, az tudja, mit jelent az: 300 mesterembert kiállítani.

Lits Gyula: Tessék a honvédségbe átvinni! *(Zaj.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Azt egy nagy újonczjutalékból igenis ki lehet állítani, de egy kis újonczjutalékból nem, és mihelyt e kötelezettséget elvállalnám, nemcsak hogy nem tudnék a méneskar igényeinek eleget tenni, hanem a honvédlovasság állapotán és harczképességén is határozottan rontanék. *(Egy hang a baloldalon: Hát e szerint Magyarország nem tarthat ménest?)* Ne méltóztassék úgy túlozni, Magyarország tart ménest, és látjuk, hogy a legénység tényleg ott van, de eddigelé azon viszony áll fönn, hogy ezek oda tartoznak és nem a honvédelmi miniszter alá. *(Fölkiáltások a szélső baloldalon: Elég rossz! Oda kell tenni!)* A mennyiben lehetséges lesz, meglesz, . . . *(Zaj a szélső baloldalon.)*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, ne zavarják közbeszólásaikkal a szónokot! *(Helyeslés jobbfelől.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: . . . a mennyiben nem találjuk útját annak, hogy lehetségessé tegyük, úgy nem lesz. *(Zaj a szélsőbal felől.)*

Többet nem tehetek; egyszerű megjegyzésekkel nehéz kérdéseken átcsúszni nem lehet. Méltóztassék meggyőződve lenni, hogy a kérdést tanúlmányoztuk, a hadügyminiszter nem mostan, de még 1872-ben kijelentette készségét arra, hogy átadja, de ezen nehézségeket nem tudtuk eddig megoldani. *(Mozgás és zaj a szélsőbal felől.)*

A többire nézve igen sok érdekes adatot hallottam, igen sok tanácsot köszönettel vettem, és meg lehetnek győződve, hogy a mennyiben azokat katonailag czélszerűeknek és politikailag eszélyeseknek és elfogadhatónak tartom, *(Mozgás a szélsőbal felől.)* annak idején érvényesíteni is fogom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Papp Elek jegyző: Nagy István!

Nagy István: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Kérem a képviselő urat, ehhez a tételhez akar szólani? A vitát bezártam. *(Fölkiáltások a szélsőbal felől: Nem hallottuk! Zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)*

Nagy István: Midőn az igen t. elnök úr azt kérdezte, hogy kíván-e valaki szólani, akkor én felálltam és szólásra jelentkeztem.

Thaly Kálmán: Felállott! Én még azután jelentkeztem!

Nagy István: De ugyanakkor felállott a t. honvédelmi miniszter úr, és én udvariasságból neki átengedtem a szót. *(Úgy van! Úgy van! balfelől. Nagy zaj és nyugtalanság.)*

Thaly Kálmán: A gyorsírók sem jegyezték fel a vita bezárását. *(Nagy zaj a bal- és szélsőbal felől.)*

Elnök: Én nem tudom, hogy mit jegyeztek fel a gyorsírók, mit nem. Azt, a mit én enunczíálok, kötelességük feljegyezni. *(Úgy van! jobbfelől. Nagy zaj és nyugtalanság balfelől.)*

Ugron Gábor: Bocsánatot kérek, t. ház! .. *(Nagy zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Kérem, most én szólok és adom elő az ügy állását; azután a képviselő urak kérhetnek szót. *(Helyeslés. Halljuk! Halljuk!)* Én felszólítottam a jegyző urakat, hogy van-e valaki följegyezve. Azt mondták, senki sincsen följegyezve. Ekkor én azt kérdeztem a t. háztól, hogy kíván-e még valaki szólni. *(Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj és nyugtalanság a szélsőbalon és számos közbekiáltások: Rögtön felállt! Kiabáltunk! Elnök csenget.)* Én most nem kérdem az urakat, hogy nekem huszonöt képviselő úr ott feleljen, hanem azt mondom el, hogy mik történtek. *(Halljuk! Halljuk!)* A képviselő urak azt mondják, hogy Nagy István képviselő úr felállott, *(Igen! a baloldalon.)* Én azonban azt

Digitized by Google

nem láttam. *(Nagy zaj és nyugtalanság a szélsőbalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* A képviselő úrnak akkor hivatása lett volna azt mondani, hogy szólni kíván. *(Igaz! Úgy van!)* A képviselő úr azonban ezt nem tette; én pedig nem láttam, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* hogy felállott és bezártam a vitát. *(Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj. Élénk ellenmondások a bal- és szélsőbalon. Zajos felkiáltások a jobboldalon: Halljuk az elnököt!)* T. ház! Én bezártam akkor a vitát, és senkinek ebben a házban nincs joga azt kétségbe vonni. *(Zajos helyeslés és tetszés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és szélsőbalon.)*

A vita bezárása után szót kért a miniszter úr, mert a minisztert mindig szó illeti, és kapott is szót. Ez a dolog állása. Ugron Gábor képviselő úr kíván szólni.

Ugron Gábor: T. ház! Az igen t. elnök úr előadása teljesen korrekt mindaddig, míg azt mondja, hogy a vitát bezárta. *(Mozgás jobbfelől.)* Az esetet én figyelemmel kisértem. Míg a t. elnök úr a premisszákat mind előrebocsátotta, melyek mind szükségesek arra, hogy ezután következzék a verbum regens: hogy a vitát bezárja, . . . *(Zaj. Felkiáltások jobbfelől: Ki is mondta! Elnök csenget.)*

Elnök: Tessék kihallgatni a szónokot!

Ugron Gábor: Hiszen a vitának semmi tárgya, érdeme nincsen; az igen t. elnök úr, midőn a miniszter úr itt felállott, abban a perczben megszakította a mondatot és a verbum regenst a vita bezárására nézve nem mondta ki. *(Úgy van! a bal- és szélsőbalon. Nagy zaj. Ellenmondások jobbfelől.)*

Különben engedelmet kérek, én ezt így hallottam. *(Derültség jobbfelől és felkiáltások: Rosszúl! Zaj. Elnök csenget.)* Bocsánatot kérek, a t. képviselő urak ott nagyon jól tudnak bizonyságot tenni; pedig fogadok, hogy legnagyobb részük az egész ügy vitatása alatt nem is volt itt a teremben, hanem oda künn tartózkodott. *(Úgy van! Úgy van! Derültség a szélsőbalon.)* Különben az a kérdés, hogy a gyorsírók feljegyezték-e a bezárást, szintén nyomós; ha feljegyezték a gyorsírók, hát bezáratik a vita, és a legközelebbi czímnél tovább folytatjuk a tárgyalást. *(Nagy zaj és nyugtalanság.)*

Thaly Kálmán: T. ház! *(Zaj. Halljuk!)*

Elnök: Bocsánatot kérek, mi czímen kér a képviselő úr szót? *(Felkiáltások a szélsőbalon: A házszabályokhoz kíván szólani! Felkiáltások jobbfelől: Halljuk az elnököt!)*

Thaly Kálmán: Akkor a csapatok czíménél kérem magamat felírni.

Elnök: T. ház! Én a szabályokat megtartom szigorúan és kérem e képviselő urakat, tartsák meg szígorúan. *(Helyeslés. Zaj.)* És különösen a zaj az oka annak, hogy egy indítvány felett jóhiszeműleg ilyet lehet előadni. *(Úgy van! Igaz!)* A vitát nemcsak hogy bezártam, hanem ez fel is jegyeztetett, *(Felkiáltások balfelől: Részben!)* és azután ki akartam tűzni a kérdést. *(Igaz! Úgy van!)* Mikor a miniszter úr jelentkezett, abbanhagytam a kérdés kitűzését. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Görgey Béla: Ez az igaz! Gyanusítani és rágalmazni ilyenekkel nem szép! *(Zaj. Ellenmondás a szélső baloldalon. Élénk felkiáltások jobbfelől: Halljuk az elnököt!)*

Elnök: Ennélfogva a vita be lévén zárva, senkinek szót nem adhatok. *(Helyeslés jobbfelől.)* És ezzel kapcsolatban kérem a t. képviselő urakat, mert én szigorúan fogom a szabályokat megtartani, de meg is tartatni, *(Élénk helyeslés és éljenzés jobbfelől.)* méltóztassanak megukat előre fölíratni és mikor én kérdést teszek, nemcsak fölállani, de szóval is jelentkezni.

B. Andreánszky Gábor: Hiszen szóval is jelentkezett!

Elnök: *(Csenget.)* Andreánszky képviselő urat kérem, ne szóljon közbe. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Mondom, méltóztassanak szóval is kérni a szó megadását, mert meglehet, hogy véletlenül valahová nem nézek, és állhat ott az illető, az még nem jelentkezés. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Már most felteszem a kérdést.

B. Andreánszky Gábor: T. ház!

Elnök: *(Hosszasan csenget.)* Mihez kíván a képvisalő úr szólani?

B. Andreánszky Gábor: Személyes kérdésben! *(Halljuk!)*

Elnök: Andreánszky képviselő úrnak *(Halljuk! Halljuk!)* az én figyelmeztetésem ellen felszólalni nem lehet joga; tehát mihez kíván szólani?

B. Andreánszky Gábor: Én a házszabályokhoz kívánok szólani. *(Halljuk!)*

Elnök: Akkor tessék szólani!

B. Andreánszky Gábor: Én megfigyeltem a dolgok lefolyását. Nagy István képviselő úr az elnök úr kijelentése közben azonnal fölállott, az elnök úr erre nem nézett, és így nem hallotta, hogy öten is kiabáltunk, hogy Nagy István szólani akar, és hogy Nagy István maga is szót kért.

Ezt az adatot akartam kijelenteni, ez teljesen megfelel a valóságnak, ezt elnöki hatalommal ledisputálni nem lehet. *(Helyeslés balfelől.)*

Elnök: Andreánszky képviselő urat, mert az én kijelentésemre ézzrevételt tett beszéde végén, ezennel rendreutasítom. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a bal- és szélső baloldalon.)*

Ugron Gábor: Nincs joga hozzá! *(Nagy zaj.)*

Elnök: Be lévén fejezve az inczidens, felteszem másodszor a kérdést. A kik a honvéd-

Digitized by Google

ségi központi fegyvertár és lőszerbizottság czímén a 44.374 forintot megszavazzák, méltóztassanak fölállani. *(Megtörténik.)*

A többség megszavazza.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Ludovika-Akadémia 444.618 frt.

Elnök: Kíván valaki szólani a tételhez? *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! Felkiáltások a szélső balfelől: Nem halljuk, mit olvasnak!)* Kérek csendet, t. uraim. Kíván valaki a tételhez szólani? Senkisem kíván? Ennélfogva felteszem a kérdést. *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)*

Ugron Gábor: Tessék csendet csinálni! Nem tudjuk, hogy miről van szó!

Elnök: Mindenekelőtt arra kérem a t. ház mindenik oldalát, hogy ha meg akarjuk egymást érteni, akkor legyen csend, *(Igaz! Úgy van!)* s akkor mindjárt minden akadály nélkül folyik a tárgyalás.

Thaly Kálmán: Előbb is az volt a baj!

Elnök: Kérdem, akar-e valaki hozzászólani a honvédségi intézetek czím harmadik rovatához: a Ludovika-Akadémiára 444.618 frt?

Nagy István: Én akarok szólani.

Elnök: Nagy István képviselő úr akar szólani!

Nagy István: T. ház! Mindenekelőtt megjegyzem, hogy sokkal nagyobb tisztelője vagyok az elnöki enunciácziónak, már csak azért is, mert három éven át volt szerencsém a ház jegyzőjeként működni, semhogy ha hallottam volna azt az enunciácziót, hogy a vita be van zárva, az ellen a legkevesebb kifogást tettem volna, és mégis fel akartam volna szólalni. Én azonban azt egy szóval sem hallottam, de azért feltétlenül elhiszem, hogy az enunciáczió megtörtént. Én felálltam, s már el is kezdtem beszédemet s ki is mondtam az első szót: »Tisztelt«, a midőn felkelt a honvédelmi miniszter úr, és én természetesen nem folytathattam beszédemet.

Áttérve a Ludovika-akadémiára, tudomásúl veszem a miniszter úrnak erre nézve beterjesztett jelentését s az ott elért eredményeket eléggé kielégítőknek és örvendeteseknek tartom. De a kérdés bizonyos oldalaival mégis foglalkoznom kell. Újat nem fogok mondhatni, mert régiek a panaszok is és a védelmek is, de a panaszok el fognak múlni, ha megszűnnek a sérelmek; erről méltóztassék meggyőződve lenni.

Én most is azt mondom, hogy akkor teszünk legnagyobb szolgálatot a hadsereg és a monarchia érdekeinek, ha az 1867-ik évi kiegyezési törvény minden rendelkezését, annak intencziói és szelleme szerint megvalósítjuk, és megadjuk a magyar államnak mindazt, a mi ezen törvény betűje és szelleme szerint megilleti.

S most, midőn ismét egy hirlapi közleményre hivatkozom, sietek kijelenteni, hogy nem hiszem, bármennyire szeretném is, ha ezt hihetném, hogy az illető hírlaptudósító nem tévedett volna.

Azt olvasom ugyanis ama lapból, melyet a miniszter úr zavaros forrásnak tekint, — e felett nem vitatkozom, — de melyet én pártatlan, ügyesen és jól szerkesztett lapnak tartok, a »Budapesti Hirlap«-ban, hogy a költségvetés tárgyalása folyamán meglepetés fogja érni a t. házat, a mennyiben a miniszter úr arra fog költséget kérni, hogy a Ludovika-akadémia olyképpen bővíttessék ki, hogy abban a közös hadsereg részére is képeztethessenek ki az ifjak, természetesen magyar szellemben és jobbára magyar nyelvben leendő szakoktatás mellett; sietek kijelenteni, hogy én ezt ugyan soha nem hittem, bár nagyon szerettem volna e téren valami örvendetes hírt hallani.

Szeretném ugyanis először, ha a Ludovika-akadémiának oly tervezetet adnánk, mely mellett igazán megérdemelné mai nevét: »Academia superior militaris«. Másodszor szeretném, ha csakugyan létesülne Magyarország területén egy akadémia, — de nem a bécsújhelyi mintájára, — melynek elvégzése után az ifjak, mint tisztek léphetnének a közös hadseregbe.

A Ludovika-akadémia szervezetét olyképen gondolnám, a mint azt már egyszer volt szerencsém említeni. Az 1879-ik évi beszállásolási törvény értelmében nekünk akárhány oly laktanyánk van, a melyek katonai czélokra már nem alkalmasak s így ma üresen állanak. Ha a honvédelmi kormány megvenné azokat, és oly mérvben, a mennyire szükséges volna, ott létesítené azt az intézményt, a mely Ausztriában már fennáll, tudniillik az úgynevezett »Landwehr-Kadetenschule« intézményt, a honvéd-hadapród-iskolák intézményét, a hol az ifjak a középiskola negyedik osztályának bevégzése után vétetnek fel, tehát mint a közös hadsereg hadapródiskolái négy évi tanfolyamának elvégzése után, tiszthelyettesi ranggal osztatnak a hadseregbe, ezt igen könnyen lehetne keresztülvinni, azért, mert ezen laktanyák üresen állván, jelenlegi tulajdonosaiktól könnyen volnának megszerezhetők. Létesíthetnének tehát megfelelő számú honvéd-hadapród-iskolákat és a Ludovika-akadémiában egy honvédfőreáliskolai tanfolyamot, azután meghagynók a honvédségi felsőbb és törzstiszti tanfolyamot, azután, a mint az Bécsujhelyen is van, egy három éves akadémiai tanfolyamot, de természetesen magyar tannyelvvel; másképen ez nem is lehetne. Ha így szervezzük ezt az intézetet, méltóztassanak meggyőződve lenni, hogy annyi lenne az aspiráns, az oda belépni kívánók száma, hogy a miniszter úr nem győzné azokat visszaútasítani, mert ezen intézetekben a hon-

Digitized by Google

véd hadapród-iskolákban, egyszerűbb lévén az ellátás, mint például jelenleg a Ludovika-akadémiában, oda sokkal olcsóbb díjazás mellett szegényebb sorsú szülők gyermekei is beléphetnének.

Ennyit a honvédségi képzés kérdéséről. Továbbá kívánom és ismételten fogom is kívánni azt, hogy Magyarország állami szuverénitásának elég tétessék, és az ország területén egy oly akadémia állíttassék fel, a mely ifjainknak lehetségessé teszi, hogy ennek bevégzése után tiszti minőségben beléphessenek a közös hadseregbe is.

Ezen követelményt annyira az 1867-ik évi törvény korollariumának tartom, hogy ezen követelménytől, mely egyúttal a monarchiának és hadseregének válnék legnagyobb hasznára, semmiféle körülmények közt el nem térek. Azt hiszem, el fog jönni az az idő, midőn ennek szükségét az intéző körök is be fogják látni. Különben legyen szabad arra hivatkoznom, hogy én annakidején az összes delegaczionális naplóknak, valamint az országgyűléseknek szemelvényszerű gyűjteményét állítottam össze, a hol nem ellenzéki képviselőknek, hanem a kormánypárthoz tartozó egyes képviselőtársaimnak, ezek közt, hogy többet ne említsek, boldogúlt Baross Gábor volt kereskedelmi miniszternek, akkori hadügyi albizottsági előadónak nyilatkozata is foglaltatik, a ki szintén, mint a hadügyi albizottságnak referense, mindig sürgette ezen akadémia felállítását. De különben az 1875-ik évben, ha jól tudom, deczember 6-án megpendítette ez eszmét Ürményi Miksa is, és az igen t. volt miniszterelnök úr, jelenlegi képviselőtársunk: Tisza Kálmán azt mondotta, — szó szerint nem idézem, de azt hiszem, lényegileg híven mondom el, — hogy a magyar akadémia kérdése mindenesetre oly eszme, a melynek megvalósítására minden magyar embernek törekednie kell.

A volt miniszterelnök úr sokáig állott a hatalom élén és alkalma lett volna a nemzet e közkívánalmát megvalósítani, de az évek múltak és a nemzet ezen jogos követelménye még sem teljesült. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Ezt akartam a t. kormány figyelmébe ajánlani. Most még csak egyre terjeszkedem ki, a tegnapi közleményre, melyet felhoztam egy vezérőrnagyra nézve, s melyre a honvédelmi miniszter azt mondta, hogy az zavaros forrás; járjak utána a dolognak, és ha a dolog csakugyan igaznak fog bizonyúlni, ő megteszi a magáét. A ki tudja azt, hogy még a polgári hatóságnál is lehetetlen ily esetekben az eredményt kikutatni, és sikerrel eljárni, az, úgy hiszem, be fogja látni, hogy nekem nincs jogom és tehetségem arra, hogy az előttem ismeretlenül is igen t. vezérőrnagy urat magam elé idézzem és kihallgassam; e kívánalom lehetetlenségét mindenki beláthatja. Azonban, hogy megmutassam a honvédelmi miniszter úrnak, hogy ezen kissé furcsán hangzó kívánalmának is, a mennyire tőlem telt, — bár nem lettem volna erre kötelezve, — siettem eleget tenni, bátor vagyok kijelenteni, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy én a nevezett lap egyik tudósítójával beszéltem, és megkérdeztem, honnan merítette a hirt? Ő erre azt mondotta, — mint ezt lapjának mai számában az országgyűlési tudósításban meg is írta, — hogy ők szó szerint vették bele ezen idézetet a közleménybe, és oly embertől hallották, a ki az egész jelenetnek fül- és szemtanuja volt. Én akkor sem mondottam, hogy erre megesküszöm, csak azt mondottam, hogy ez a lapokban megjelent, meg nem czáfoltatott, s rám nézve különös fontossággal bir az a körülmény, hogy semmi czáfolat e tárgyban nem jelent meg. Ha a t. honvédelmi miniszter úr azon helyzetben lesz, hogy engem ezen közlemény teljes alaptalanságáról meg fog győzni, annak senkisem fog nálam jobban örülni. Ezeket kívántam ezúttal megjegyezni. *(Helyeslés balfelől.)*

Elnök: Szólásra senkisem lévén feljegyezve, a vitát bezárom.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: T. ház! Méltóztassanak megengedni, hogy Nagy István t. képviselő úrnak röviden válaszoljak. *(Halljuk!)*

Ő azt mondja, hogy nem hoz fel újat, régi sérelmek, régi panaszok ezek, s csak akkor fognak megszünni, midőn a kérelem teljesítve lesz. Én azt vagyok bátor a t. képviselő úrnak válaszolni, hogy a sérelmek és panaszok ismételt előadása és sürgetése engem sohasem fog arra birni, hogy valamit konczedáljak. *(Zaj a szélső baloldalon.)* Engem csak az argumentumok fognak arra birni.

Nagy István: Argumentáltam is!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Hogyha én nekem valaki bebizonyítja, hogy igaz, helyes és eszélyes az, a mit követel, arra én ráállok, hanem a sürü sürgetés előttem nem indok.

A t. képviselő úr Magyarország szuverénitása szempontjából követeli a Ludovika-akadémia kibővítését abban az értelemben, a melyben már régóta követeli. Engedelmet kérek, de ez is csak olyan nagyhangzású szó. Magyarország érvényesítette szuverénitását akkor, midőn ezeket a most létező közjogi viszonyokat szabályozta. Akkor szabályozta jogait, szabályozta elvállalt kötelezettségeit. Ez a szuverénitás, és nem az, vajjon egy magyar tannyelvű akadémia létezik-e vagy sem. Ennek a szuverénitáshoz köze nincs.

Digitized by Google

(Helyeslés a jobboldalon. Ellenmondások a baloldalon.)

Azt mondja a t. képviselő úr tegnapi megjegyzésemre, hogy utána járt a dolognak, és az esetet olyan valaki mondotta el, a ki hallotta. Kicsoda az? Méltóztassék megmondani, és én utána járok.

Nagy István: Azt nem mondta! Én nem vagyok vizsgálóbíró!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Engedelmet kérek, én csak nem járhatok utána minden pletykának, hogy az igaz-e. Tessék nekem megmondani, ki mondta, akkor azonnal megvizsgáltatom a dolgot. Ez kötelességem, de pletykának nem járhatok utána. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a bal- és szélső baloldalon.)*

Azonkivül a t. képviselő úr hivatkozik arra, hogy már annak idején Ürményi a párt támogatásával követelte az akadémiát. Igen, de követelte Ürményi azt is, hogy a honvédség feloszlattassék és azt akkoriban feleslegesnek deklarálta. Tehát követeltek sokat, a mi nézetem szerint nem helyes. Hogy tehát Ürményi és a párt ezt vagy azt követelte, az reám nézve — bocsánatot kérek — nem lehet mérvadó.

Csak ezeket voltam bátor kijelenteni. *(Helyeslések jobbfelől.)*

Elnök: Felteszem a kérdést: a kik a 444.618 forintot a Ludovika-Akadémia címe alatt meg akarják szavazni, szíveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* A többség megszavazza.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Honvédmenház 37.589 forint 87 krajczár.

Elnök: Kiván valaki ehhez szólani? *(Senki!)* A kik megszavazzák, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség megszavazza.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Ujonczozási felülvizsgálati költségek. Rendes kiadások: XXII. fejezet, 3. czím 25.000 forint.

Thaly Kálmán: Sohasem halljuk a fejezetek czímeit!

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: XXII. fejezet, 3. czím. Ujonczozási felülvizsgálati költségek 25.000 forint.

Elnök: Kiván valaki hozzászólani? *(Nem!)* Senkisem kívánván, ellenvetés sem történvén, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Honvédfőparancsnokságok: XXII. fejezet, 4. czím: 66.024 forint 17 krajczár.

Elnök: Ha szólani senkinem kíván, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Kerületi parancsnokságok. Rendes kiadások: XXII. fejezet, 5. czím: 327.804 forint.

Elnök: Senkisem kíván szólani, észrevétel sem történvén, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Csapatok. Rendes kiadások: XXII. fejezet, 6. czím: Pénzbeli illetékek 5,063.860 forint.

Elnök: Az előadó úr kíván szólani.

Szerb György előadó: T. képviselőház! Van szerencsém ajánlani, hogy ezen czím alatt az I. és IV. rovatok közti kiadásokra nézve a honvédelmi miniszter úrnak az átruházási jog megadassék. *(Helyeslés.)*

Papp Elek jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Az előadó úr indítványa ellen kifogásom nincsen, a mennyiben az I. és IV. czím, tudniillik a »központ« és a »csapatok« között a t. ház a virement jogát a miniszter úrnak mindenkor meg szokta adni, mert tagadhatatlan, hogy a hadügyi kormány megkívánja, hogy átvezénylések időközben is történhessenek a központból a csapatokhoz és viszont megfordítva. E dolog előttem világos lévén, az előadó úr indítványához hozzájárúlok, mindig feltéve természetesen azt, hogy a t. miniszter úr a ház által adott ezen joggal visszaélni nem fog, tudniillik nem fogja oly nagy mértékben az átvezényléseket a csapatoktól a központba eszközölni, hogy a csapatoknál bizonyos tisztek hiánya megéreztessék, teszem fel: a csapatkiképzésnél, holott a központban esetleg felesleges erők volnának. Én föltételezem a t. miniszter úrról, hogy a ház által adott ezen jogával ily túlságos mérvben élni nem fog.

T. ház! Midőn itt a csapatoknál szót kértem, legfőként két kérdést akarok érinteni. Az egyiket már egyik előttem szólott t. képviselőtársam említette, és a t. miniszter úr által válaszra is méltattatott, s ez az altisztek kérdése. Ez áll egyaránt a közös hadseregre s a honvédségre is. Én azt gondolom, nem szükséges túlságosan indokolnom, hogy az altisztek értelmessége, qualifikácziója, pontos szolgálati tudása, szóval feladatukra való termettsége mennyire elősegíti a véderő hasznavehetőségét, elannyira, hogy azt lehet mondani, hogy a véderő voltaképen az altiszti kar jóravalóságán nyugszik, *(Úgy van!)* legalább nagyobb részben, miután a fegyelmet ezek tartják fenn, a legénységgel közvetlen vannak folytonosan érintkezésben, és így a legénység szellemére és kötelességtudására jó altiszt nagy hatással van. Ezért csak a poroszokra utalok, és utalok Bismarck herczegnek azon büszke nyilatkozatára, mikor egy nagy közönség előtt tartott beszédében a porosz katonai dicsőségről emlékezve, a német altisztikar magas műveltségi fokára utalt, és azt mondotta az európai nemzeteknek: ezt tessék utánam csinálni! Hát ezt, a mennyiben a monarchia területén, melyhez a közös hadsereg is és hazánk területe még inkább tartozik, vannak különféle ajkú népek, a mennyire ezek értelmi qualifiká-

Digitized by Google

cziója engedi, valóban szükséges is utánozni. E kérdés azonban nagy mértékben összefügg a közoktatás kérdésével, nevezetesen a nép- és elemi iskolák emelésével, mint a hogy ezt épen ily felfogástól vezéreltetve egy alkalommal a közoktatási költségvetés vitatásánál hangsúlyoztam, mint indokot ifjúságunk képzésére, a mely felfogáshoz gróf Apponyi Albert t. képviselőtársam szintén hozzájárult, és tüzetesen vitattuk akkor a közoktatás és az elemi oktatás szempontjából is ezen kérdést.

Részemről azt óhajtom, hogy altiszti karunk a közös hadseregben és a honvédségben rátermettségével kellőképen érvényesíthesse befolyását. Az altisztek megválogatásánál, kinevezésénél a tisztikar lehetőleg pártatlanúl járjon el. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* A honvédségnél ez kevésbbé áll, minthogy ott a magyar nyelv a szolgálati és vezényleti nyelv, mint a közös hadseregnél, a hol némely ezrednél szokásban van, hogy inkább azt veszik, hogy melyik legény a bejött ujoncok közül — mert hát több havi gyakorlat után kiválnak azok, és megismerik őket — bírja a szolgálati nyelvet, a német nyelvet, és az altiszteket a sok közül szemelik ki, sokszor, fájdalom, kellő tekintet nélkül arra, hogy mennyiben van meg azon emberekben az altiszti qualifikáczió; csak a német nyelvet tudja, lehet különben iszákos, rendetlen, vagy bánhatik túlnyersen a legénységgel. Óhajtom azt, hogy pártatlanúl válasszák ki közülök az altiszteket, és a magyar elemet, mely könnyű felfogással és a jó katonának való minden tulajdonsággal bir, ne mellőzzék az altisztek megválasztásánál csak azért, mert nem birja a szolgálati nyelvet, a német nyelvet, hanem ha különben altisztnek való, tétessék az a jóravaló magyar katona altisztnek; szóval ne gátolja a német nyelv nemtudása azt, hogy a jóravaló közlegényből altiszt legyen. Ha pártatlanúl járnak el, azt hiszem, a közös hadseregben is igazat fognak nekem adni ezen felfogásban.

A mi azt illeti, hogy az altisztek a törvényes szolgálati időn túl is huzamosabb időn keresztül megtartassanak a tényleges szolgálatban, mert az ily rendhez szokott régi altisztek többnyire javára válnak a fegyelemnek: a mellett vagyok, hogy buzdítással hassunk oda, nemcsak a polgári életben való alkalmaztatással, de a mennyíre lehet, — és a módját a hadügyi kormányzat megtalálhatja, — a közös hadsereg tényleges szolgálatában is az altiszti szolgálatnak a mostaninál fokozottabb díjazásával, különösen azoknál, a kik kitüntetik magukat rátermettség tekintetében. És én részemről a honvédségnél a katonai rátermettség emelésére ezen áldozatot nem sajnálom, mert ez a hadsereg harczképességét nagyban emelni fogja.

A 45 éven felül való alkalmaztatás a polgári életben többnyire nehézményeltetik, kivált oly ellátásoknál, melyekkel nyugdíjigény is van egybekötve. Tudom, hogy a hadügyi kormányzat és más miniszteriumok közt is ebben a részben már sokszor történt jegyzékváltás. A mostani törvény alapján vasútaknál és egyebütt hivatali szolgákképen és más alkalmazásokban, börtönfegyőröknek stb. úgy is alkalmaztattak, a mennyire lehetett, ezen altisztek, de, — mondom, — én a valódi orvoslást ott keresném: először függetlenül, pártatlanúl megválasztani az arravaló elemeket az altiszti kinevezésekkor, másodszor pedig a hosszasabban szolgáló altiszteknél még a tényleges szolgálat ideje alatt nagyobb anyagi dotácziót adni, mint a mennyit eddig adhattunk.

T. ház! Ennyit akartam ehhez a dologhoz szólani.

A másik dolog, a mihez szót emelni kívánok, nem új; máskor is szóltam ebben az ügyben már itt, de eddig még eredmény nélkül. A t. miniszter úr az imént azt mondotta egy másik képviselőtársamnak, Nagy Istvánnak, hogy ő a sürgetésre nem hallgat, hanem az argumentumokra ad. Hát én majd megpróbálom argumentumokkal is szolgálni a t. miniszter úrnak. *(Halljuk!)*

Az inczidenst pedig azért hozom fel, mert csak közelebbről történt, hogy Hock János t. képviselő úr itt érintette, hogy mennyire vallásegyenlőség van ebben az országban. Igaz, t. ház, itt van kezemben az 1868. évi LIII. tcz; ennek 19. §-a így hangzik: »Egyik vallásfelekezetnek tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeliek egyházi szertartásait megtartsák.«

Ez áll a katonára, a honvédre is, hiszen az is polgára e hazának. Hangsúlyoztam itt többször az ezen szakasz ellen elkövetett sérelmet; hisz ezt a szakaszt ő Felsége a magyar király, a ki egyszersmind a hadseregnek, a közösnek is hadura, szentesítette. Én tehát azt gondolom, nem követ el az a legfőbb hadúr sem — a mint nevezik őt, noha a törvénykönyvben ez a kifejezés nincs meg, — semmi olyat, a mi az ő általa szentesített más törvénynek végrehajtásával járna.

Tisza Kálmán egykori miniszterelnök úr is ebben a tárgyban részemről már akkor is felszólalván, és ezen sérelmet, a mely ezen szakasz ellen elkövettetik, elhárítani ohajtván, maga is elismerte, hogy igenis, itt van sérelem, hanem akkor úgy jelezte, hogy nem az a módja és útja azon sérelemelhárításának, a melyet én akkor követtem, tudniillik felszólalni. Hja, de nekem egyéb utam

Digitized by Google

és módom nincsen; a t. miniszter uraknak van, és a közös hadügyminiszter, Krieghammer, a mint ki fogom mutatni, részben ezt a sérelmet már el is hárította. Azért óhajtom, hogy háríttassék el

Tudjuk, hogy a reglementben az a vezényszó fordúl elő, hogy »Térdelj imához!« és így, mikor Magyarországon van három felekezetben 3,400.000 protestáns, van 800.000 izraelita, tehát több mint 4,000.000 olyan ember, a kinek vallási szertartásai az imához való letérdeplést nem rendelik meg, sőt mondhatjuk azt is, hogy szokásban nincsen, inkább tiltják: nem abban van a sérelem, hogy letérdepeltetik azt a kálvinista meg zsidó katonát, hanem abban van a sérelem, hogy imához térdeltetik. Ezt belátta a négyszázezer bosnyák mahomedánra vonatkozólag Krieghammer hadügyminiszter, méltányosnak találván, hogy a mohamedán vallás szertartásai ellen a bosnyák zászlóaljakat ne kényszerítsék; liberálisan járt elől jó példával, és a bosnyák zászlóaljakra nézve a reglementből, az oktatási gyakorlati szabályzatból kitörültette a »Térdelj imához» vezényszót, és a bosnyák zászlóaljakat nem kényszeríti a mohamedán vallás ellenére való imához térdelésre. No, kérdem, t. ház, ha most már itt a törvény, — a mely csak elég argumentum, — a mely szerint nem szabad kényszeríteni más vallásfelekezet szertartásaira senkit, a másik pedig példa, és reménylem, ez is argumentum lesz a t. miniszter úrnak, mert a közös hadügyminiszter cselekedte, ha ő 400.000 bosnyákra nézve méltónak találta, hát méltóztassék azt a négy millió protestánst és izraelitát is valaminek tekinteni, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* és azt a jogot, a melyet a törvényesen be nem vett mohamedán vallásúaknak megadtak, ugyanazt a jogot valahára meg nem tagadni a törvényesen bevett protestáns vallásúaktól és az izraelita vallásúaktól. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Hiszen, t. ház, nem dőlne össze a monarchia akkor, hogyha nem térdepelnének le imára. Lám, a bajor hadsereg reglementjében is benn volt ez, miután Bajorország katholikus ország, Lindaut, Nürnberget és egy pár később hozzájárúlt szabad protestáns várost kivéve, és a mint a német egység megalakúlt, a bajorok átrevideálván a maguk reglementjét, — a porosz reglementben, természetesen, mint protestáns államában nincs meg a térdeplés imára, — kidobták a bajorok is, és azért a bajor katona csak olyan jól verekszik, mint a porosz, ha nem térdel is imához.

Ezek engem arra emlékeztetnek, hogy midőn 1848-ban az oroszok hazánk határaihoz közeledtek, Horváth Mihály püspök akkori kultuszminiszter országos bőjtöt rendelt el ellenük. Valamint az országos bőjt nem verhette ki az országból az oroszokat, úgy az országos térdeplés imához meg nem veri az ellenséget, hanem igenis sérelmet követünk el a meglévő pozitiv törvény ellen, és Magyarországon négy milliónál nagyobb számot tevő vallásfelekezetnek vallásos érzülete ellen.

Azért újra kérem a t. miniszter urat arra, hogy valamint ezt Krieghammer hadügyminiszter belátván, a bosnyákokra nézve kivételt tett, méltóztassék ezt alkalmazni idehaza is, arra a több mint négymillió honpolgárra nézve, kinek fiai kénytelenek ezen felekezeti törvény ellenére azt megszegni a hadi reglement parancsából.

Egyéb körülményt, t. ház, ezúttal és ezen rovatnál nem akarok felhozni, miután úgy is az általános vitában már elvtársaim által több pont megvitattatott. Még csak engedtessék meg előhoznom egy-két szóval, hogy a Ludovika-akadémiát, melyről az imént volt szó, meg akarom hagyni annak, a mi, tudniillik hogy az igenis emelhessék hadi, katonaügyileg minél magasabb nivóra, hanem csakis a honvédségnek képezzen tiszteket. Úgy lesz ott a szellem egységes és olyan, a milyen eddig volt, a mely hála Istennek, azt mondhatom tapasztalásból, jó. Tanulnak is és jó szellemet tartanak a növendékek közt és kellő fegyelem is van, mióta megtalálták azt az embert ez intézet élére, a ki valóban nivóját emelte. Én ezt az intézetet nem bolygatnám, hanem hagynám virágzásnak emelve a honvédség számára abban az irányban, a mint van. Az önálló katonai akadémiának ügyét a közös hadsereg számára, a mi természetesen más kérdés, nem elegyíteném ide. Azt tessék felállítani az önök régi óhaja szerint ettől elkülönözve; mert annál többet nyerne a katonai ügy, hogyha egy közös hadseredbeli magyar katonai akadémia léteznék és egy honvédségi.

Különben, t. ház, a tétel ellen nekem nincsen semmi kifogásom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Hock János!

Hock János: T. ház! Én megvallom, nem a tétel lényegéhez akarok szólani, mert katonai kérdésekben teljesen járatlan vagyok, és nem vagyok szakember. De miután az előttem szóló képviselő úr nevemet volt kegyes felemlíteni, s egyúttal hivatkozás történt múltkori felszólalásomra, melyben nyiltan kérdeztem, hogy Magyarországon kit kötelezneknek meggyőződése ellenére kultusz-cselekedetre, ugyanazt az érvet említette fel a t. képviselő úr, mint a múltkor, hogy a protestáns katonákat. Hogy ez protestáns részről sérelem, elismerem, mert a protestánsok vallási gyakorlataikat nem térden szokták végezni, s így imáikat a protestáns szertartási szokások értelmében sem térdelve végezik. De legyünk

Digitized by Google

itt teljesen méltányosak és igazságosak egymás iránt. Ha a képviselő úr három vagy négymillió protestáns érdekében megköveteli, hogy a hadseregnél csakugyan ne térden imádkozzanak, akkor annál a hadseregnél én is megkövetelhetem, hogy a görög-egyesültek és görög-nemegyesültekkel tizmillióra rugó katholikus hivők, a kik vallási gyakorlataikat és az imát térdelve szokták végezni, viszont ezt a hadseregnél is térdelve végezzék. Bocsásson meg a t. képviselő úr, midőn a bosnyákokat említi, nem valami szerencsés érvet használ, mert a bosnyákoknál a nagy többség mohamedán, *(Egy hang a szélsőbalon: Részben!)* s így egy csapatban egy vallásúak vannak beosztva. Ott természetesen az ily imagyakorlat is megengedhető, mert a vallási szertartások egyenlők, hasonlók. Én tehát ezt a kérdést máskép nem tartom megoldhatónak, mintha a territoriális rendszer elejtésével: külön sorozzuk a hadseregben vallásfelekezet szerint az ezredeket, *(Nagy derültség.)* és akkor azután felállítunk protestáns tüzérséget, katholikus honvédeket, lutheránus bakákat, és zsidó könnyű lovasságot. *(Nagy derültség.)*

Thaly Kálmán: T. ház! Személyes kérdésben kérek szót. *(Nagy zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek, t. ház! Thaly Kálmán képviselő úr személyes kérdésben és szavai értelmének helyreigazítása végett akar szólani.

Thaly Kálmán: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Beszédje utolján mutatta a t. képviselő úr azt, hogy nemcsak képviselő, hanem nagyon katholikus pap is. Nem veszem tőle rossz néven. *(Egy hang a baloldalon: Nem is lehet!)* Ő követeli, daczára annak, hogy nem akarja elnyomni a más vallásúakat, a törvény nem engedvén, — talán csak azért nem, — *(Nagy derültség a jobb és szélsőbaloldalon.)* mondom, meg is követeli, hogy a katholikusoknak kedvéért a protestánsok meggyőződésükben továbbra is elnyomassanak. És nevetségessé akarja tenni a kérdést oly módon, hogy ezután katholikus, és nem tudom milyen regimentek, meg zsidó könnyű lovasság legyenek.

Hock János: Nem tudok mást mondani!

Thaly Kálmán: Nevetségessé tenni könnyű, de a bosnyák zászlóaljak legénysége sem mind mohamedán; tessék a bosnyák népesség statisztikáját megnézni; vannak ott görög-katholikusok és kisebb számmal római katholikusok is, és azokra nézve a hadügyminiszter úr kivételt nem tett. Már most kérem, én Debreczen város első kerületét képviselem; *(Halljuk! Halljuk!)* abban a kerületben nincs talán ötven választóm sem, a ki ne volna kálvinista. Nem joggal szólalok-e fel, és mások is, a törvény végrehajtását követelve, mikor ott a 39-ik ezred, a híres Don Miguel-ezred szegény legénységének le kell térdepelnie?

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Borzasztó!

Thaly Kálmán: Pedig állva akar imádkozni, mert alig akad közöttük, a vidéket is oda számítva, egy negyedrész, a mely ne volna református, és kénytelen a maga vallásának megalázásával, mert ez az ő szertartásaival ellenkezik, *(Zaj és mozgás a baloldalon. Ellenmondások a jobboldalon.)* kénytelen — mondom — a törvény ellenére oly szertartás előtt meghajolni, mint katona, *(Zaj.)* a mely szertartás ellenkezik a vallásával. *(Felkiáltások a baloldalon: Ez már nem személyes kérdés! Zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* T. ház! *(Nagy zaj.)*

Thaly Kálmán: Ezeket akartam, t. ház, magyarázatúl elmondani, és fentartom a vádat, hogy ez reánk nézve sérelem, és mert az imához való térdepléssel nem verjük meg az ellenséget: hagyassék az ki egyszerűen.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: T. képviselőház! Méltóztassék megengedni, hogy ezen nagy sérelemre vonatkozólag magam is egy pár szót szóljak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Thaly Kálmán: Tisza Kálmán, az önök generálisa is elismerte, hogy sérelem! *(Egy hang a szélsőbalon: Csak vakparádé az egész!)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Bocsánatot kérek, vegyük csak azt, hogy alkotmányos államban élünk, úgy-e? *(Zajos ellenmondások a szélső baloldalon. Felkiáltások: Hát a vallás szabad gyakorlata?)* Vegyük az elvet, a vallásszabadságot is. A többséghez alkalmazkodnunk kellett, a mit a nemzet többsége akar, az ránk nézve törvény.

Thaly Kálmán: Akkor ne hozzunk olyan törvényt!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Már most alkalmazzuk ugyanazon elvet a katonasághoz is. *(Halljuk! Halljuk!)* A boszniai csapatok nagyrésze mohamedán.

Thaly Kálmán: A 39-ik ezrednél is.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Engedelmet kérek, hogy a 39-ik ezrednél a többség mohamedán volna, azt tagadom. *(Nagy derültség jobbról.)*

Thaly Kálmán: De református; és minket, reformátusokat, törökhitűeknek csúfolnak. *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Ne méltóztassék így felháborodni, képviselő úr.

Thaly Kálmán: Nem háborodom én fel!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: A bosnyák csapatoknál meg a moha-

Digitized by Google

medánok vannak többségben, ámbár ott vannak más vallásúak is, és azért nem térdepelnek ott le imához.

Micsoda sérelem történik a protestánsokkal szemben?

Thaly Kálmán: Ott van a törvény!

B. Fejérváry Géza honvédemi miniszter: Vannak ott a 39. ezredben lutheránusok is. Azok is protestánsok, és térdepelnek!

Thaly Kálmán: A lutheránusok nem térdepelnek, csak az eskettetésnél. *(Nagy derültség jobbról.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Én nem mondtam, hogy mikor. De azután engedjen meg a t. képviselő úr egy kérdést. Nagy történetbúvár létére tudja, . . .

Thaly Kálmán: Az nem tartozik ide!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: . . . hogy Cromwell katonái, hogy Gusztáv Adolf katonái és Bethlen Gábor katonái térdepeltek.

Thaly Kálmán: Ez utóbbiak ugyan nem térdepeltek!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: De igen!

Thaly Kálmán: A Bethlen Gáborói ugyan nem!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: És történt-e sérelem azokban? Semmi. *(Nagy zaj és közbekiáltások a szélső baloldalon.)* Én csak azt kérdem, hogy történt-e sérelem, vagy nem?

Thaly Kálmán: De nem térdepeltek! Tagadom, hogy Bethlen Gábor katonái térdepeltek volna. *(Nagy derültség jobbfelől. Zaj és nyugtalanság a szélsőbalon.)* Ezen nincs mit nevetni! *(Nagy derültség jobbfelől.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Térdepeltek mindnyájan, a katholikusok úgy, mint a lutheránusok!

Thaly Kálmán: Kálomisták voltak azok többnyire! *(Derültség.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Kérem, t. ház, amúgy is vannak, fájdalom, külön katholikus, külön protestáns, külön zsidóbálok. Hagyjuk ezt a kérdést azoknak. Alkalmazkodjunk a katonaságnál is a többséghez úgy, mint ez mindenütt érvényre jut. Azt hiszem, ez a kérdés nem olyan akut. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Thaly Kálmán: Az egyik térdepeljen, a másik meg maradjon állva! *(Nagy zaj.)*

Veres József: T. ház!

Elnök: Bocsánatot kérek, a vita be volt zárva, és a miniszter úr azután szólt. *(Helyeslés jobbfelől.)*

T. ház! Felteszem már most a kérdést. A csapatok czímén, pénzbeli illetékek fejében 5,063.860 frtot megszavazza-e a ház: igen, vagy nem? A kik megszavazzák, sziveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* A többség megszavazza.

Öt perczre az ülést felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést megnyitom.

Következik a 2. tétel.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Elhelyezés 2,014.669 frt.

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, mert a tárgyalás megkezdődött. Tárgyalás alatt van a csapatok czímének II. rovata.

Kíván valaki szólani? Felírva senki sincs. Minthogy senki sem jelentkezik, kérem, hogy a kik a tételt megszavazzák, legyenek szivesek felállani. *(Megtörténik.)* A többség megszavazza.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Élelmezés 2,183.889 frt.

Elnök: Senkisem szól a tételhez? Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Lóeleség 787.555 frt.

Elnök: Senkisem szól a tételhez? Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Ruházat és felszerelés 1.039,018 frt.

Elnök: Senki sem szól a tételhez? Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Betegápolási költségek 161.308 frt.

Elnök: Senkisem szól a tételhez? Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Töltények beszerzése 405.026 frt.

Elnök: Senkisem szól a tételhez? Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Pótlovazás 669.018 frt.

Elnök: Senkisem szól a tételhez? Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Egyszersmind kérdem a t. házat, hogy az átruházási jogot az I—IV. rovat között úgy, a mint a pénzügyi bizottság indítványozza, megszavazza-e vagy sem. *(Igen! Nem!)* A kik megszavazzák, kérem, sziveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* A többség megszavazza.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Csendőrségi költségek. Rendes kiadások: XXII. fejezet, 7. czím. Személyi járandóságok 28.247 frt 68 kr.

Elnök: Nincs észrevétel? Senkisem kíván szólani? Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Honvédhadbíróság. Rendes kiadások: XXII. fejezet, 8. czím. 69.048 frt 98 kr.

Elnök: Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Honvédhadbiztosság. Rendes kiadások: XXII. fejezet, 9. czím. 118.313 frt 13 kr.

Elnök: Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Digitized by Google

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Honvédszámvevőség. Rendes kiadások: XXII. fejezet, 10. czím. 128.681 frt 84 kr.

Elnök: Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Alapítványi helyek a közös katonai intézetekben. Rendes kiadások: XXII. fejezet, 11. czím. 69.000 frt.

Elnök: Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa:)* Nyugdíjak. Rendes kiadások: VI. fejezet, 12. czím. 688.600 forint.

Elnök: Nincs észrevétel? Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Átmeneti kiadások és beruházások. Átmeneti kiadások: XI. fejezet, 1—13. czím. Beruházások: VIII. fejezet. I. Átmeneti kiadások. 1. Az országos honvédegylet rendelkezésére 300.000 frt.

Papp Elek jegyző: Illyés Bálint!

Illyés Bálint: T. ház! Annak a pártnak megbízásából, a melyhez tartozni szerencsém van, ennél a tételnél a következő határozati javaslatot terjesztem elő. *(Halljuk! Halljuk! Olvassa.)*

»A képviselőház útasítja a kormányt, hogy a jövő 1896. évi költségvetésbe a honvédelmi tárczánál az 1848/49-iki honvédek segélyezésére 400.000 forintot vegyen fel.« *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ezen határozati javaslatot a múlt költségvetési tárgyalás alkalmával Lakatos Miklós t. barátom terjesztette elő, és akkor többen szólaltunk fel ennek támogatására, de a felszólalások, s maga a javaslat is, belefulladtak egy miniszteri igéretbe.

Én hiszem, t. ház, hogy a volt miniszterelnök úrnak komoly és jóakaratú törekvése volt a régi honvédek segélyezési ügyének rendezése, a mint ennek kifejezést is adott e házban és e házon kívül. De az egymásra torlódó események megakadályozták ennek létesítését. Másrészt azt is be kell vallani, hogy a jóakaratú kezdeményezés nem a legszerencsésebb csapáson indult meg akkor, mikor a régi honvéd-egyletek és a központi bizottság háttérbe szorításával a segélyező bizottság kezében összpontosíttatott minden befolyást és hatalmat. Maga a honvédigazolásnak 26 éven át gyakorolt joga is kivétetett ezen egyletek kezéből, és a törvényhatóságok hozzájárulásával a segélyegyletre ruháztatott, sőt megszoríttatott rövid néhány hónapi időre az igazolás határideje is, kimondatván, hogy ennek keretén túl a honvédigazolások nem eszközölhetők, s így, mikor gyógyítani akart, bár nem szándékosan, de mégis sebeket ejtett.

T. ház! Ha én felolvasott határozati javaslatom szűk keretében maradnék csupán, akkor elég volna rámutatni azon dicső korszakra, mely hazánk történetében páratlanúl áll, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* és ezen dicső korszak megteremtésére, vitéz honvédeinkre, és azután egyet fordítva a bűvös lámpa üvegén, mintegy ködfátyolképben felmutatni régi dicsőségünknek árnyalakjait: az inséggel, nyomorral küzdő, segélyért esdő rokkant honvédeinket, és rájuk mutatva, kik nemcsak dicsőséget szereztek a hazának, de — mint Csaba királyfival a hunok hadai leveretésök után is — visszajártak és visszajárnak szellemükkel és hősiességük példájával védeni az alkotmányt, a szabadságot és a hazát, csak kérnem kellene a t. házat, hogy ezen rokkantak számára szavazza meg a már másodízben kért 400.000 forintot. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Szerény kérés ez, hisz más, nagyobb, gazdagabb, önállóbb nemzetek nem a vagyoni állapothoz, hanem a tett szolgálatokhoz mérik a jutalmat és segélyt. De mi szegények vagyunk, tőlünk a nyomor tengerébe egy könycsepp is értékes áldozat. Adjuk meg tehát azt a parányit, a mi tőlünk telik. És ezzel be is végezhetném felszólalásomat, de mint bátor voltam előre jelezni, nem maradhatok a beterjesztett határozati javaslat szűk keretében, mert az évek hosszú során elhanyagolt, s ma már zilált állapotba jutott honvédsegélyezési ügy megoldást és ebből a tekintetből némi megvilágítást igényel. Szabad legyen tehát még e kérdésnél a t. ház türelmét néhány perczre igénybe vennem. Hiszen ez nem pártkérdés; ez az egész képviselőháznak közös kegyeleti kérdése *(Igaz! Úgy van! a szélsőbal felől.)* és egyszersmind égető kérdése.

Az 1848—49-iki honvédek ügye államilag rendezve még eddig soha sem volt. És bár a 60-as években lelkes felszólalások történtek itt a képviselőházban, a honvédek elismerése és segélyezése érdekében, mint ezt igen t. barátom és képviselőtársam Madarász József jobban fogja tudni nálamnál, mind a mellett a honvédügy »ne nyúlj hozzám« virágnak tekintetett, és bár a királyi pár a 100.000 forintnyi nemzeti adományt visszaajándékozta a nemzetnek a segélyalap javára, mindazonáltal a segélyezés ügye társadalmi térre tereltetett. Gr. Andrássy Gyula akkori miniszterelnök volt az, ki a gyűjtést a képviselőházban megkezdte és az alapítók és ajánlók egy bizottságot alakítottak, a mely a segélyezést kezelte. Ez volt a kezdet. Más oldalról már a 60-as évek elején országszerte honvédegyletek alakúltak, és a fővárosban egy központi bizottságot alakítottak, a melynek hatáskörébe tartozott a honvédek igazolása.

Eddig mind a két külön testület egy közös czélra működött össze, de mint már feljebb is

Digitized by Google

mondottam, most a régi honvédegyletek és azoknak központi bizottsága kezéből kivétetett, még az igazolási jog is a segélyező bizottságra ruháztatott, és így ezeknek az egyleteknek a hatásköre majdnem a semmire devalválódott.

Hát kérdem, t. ház, hogy ha ezen eljárás által a régi honvédegyletek központi bizottságának törvényesen elismert autonom jogai nem sértetnének is meg, vajjon akkor is helyes és czélszerű volna ezen eljárás?

Nem czélszerűbb-e, ha a régi honvédek maguk igazolják bajtársaikat, maguk kezelik azok igazolás-ügyét, a kiket talán közelebbről, és talán személyesen is ismernek, valamint azokkal szemben is ők teljesítik a bírálatot, a kik magukat honvédeknek, sőt honvédtiszteknek szeretik kiadni? És ha e tekintetben történhettek, sőt történtek is közelebbről tévedések egyes megyei honvédegyleteknél, mindig ott volt, mint felülbíráló testület, a központi bizottság, melyben, úgy tudom, negyven kiváló qualifikált és lelkiismeretes egyén bírálta el a hozzá beterjesztett igazolványokat, mielőtt az igazolást megadták volna.

A t. honvédelmi miniszter úr ugyan a múlt évi költségvetés tárgyalásánál azt mondta, hogy az a segélyező bizottság autonom ügye, a melybe a kormány nem avatkozhatik, és részéről czélszerűbbnek is látja, ha a segélyezést a régi bajtársak eszközlik egymás között. Úgy emlékszem, hogy ekként méltóztatott nyilatkozni. *(A honvédelmi miniszter helyeslőleg int.)* Én készséggel elismerem, hogy a honvédügyet s vele a segélyezés ügyét a régi honvédek kezéből általában kivenni jogsérelem volna. Ám maradjon annak, — hogy úgy mondjam, — szellemi része az ő kezükben. De tekintettel arra, hogy ma már a segélyezés ügye nem abban a stádiumban van, mint régebben volt; mert a nemzetgyűlés hozzájárulásával ma már a társadalom szűk keretéből kiemeltetett, és a segélyösszegnek az állam által való fölemelése és gyarapítása némi kötelezettséget ruház az államra, a melyet a társadalmilag szervezett bizottság többé nem végezhet: ennélfogva a honvédsegélyezés ügyének dologi részét az állam, illetőleg a kormány felügyelete alá helyezendőnek vélem, még pedig részint megtakarítás szempontjából, mert úgy tudom, hogy a segélykezelő bizottság valami hatezer forint és aprólékos kiadásokra nyolczezer forintot, összesen mintegy tizennégyezer forintot emészt fel, de odahelyezendőnek vélem másrészt az állam, illetőleg a kormány felelőssége szempontjából is, a mely egy törvényhozásilag megszavazott összeg hovafordítása tekintetében a kormányt terheli.

De ezúttal a honvédsegélyezési kérdés megoldásának részleteibe bocsátkozni nem akarok! Vannak itt a képviselőházban nálamnál gyakorlatibb egyének. Ott van a honvédközponti bizottságnak igen t. elnöke: Péchy Tamás t. képviselőtársam. S van itt több régi honvéd, és vannak honvédegyleti tagok, a kik meg fogják találni az általam felemlített sérelem gyógyeszközét. Én csak egy szerény indítványt vagyok bátor a képviselőház elé terjeszteni, mely így szól: *(Halljuk! Halljuk!)* »Utasíttatik a kormány, hogy az 1848—49-ik évi volt honvédek segélyezése, és azzal kapcsolatos ügyeinek rendezése végett hivjon összse egy értekezletet, a mely ezen ügyeket a központi honvédbizottság és országos segélybizottság meghallgatásával mielőbb helyes és czélszerű megoldásra segítse.« *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Midőn határozati javaslatomat és indítványomat logjobb reménynyel terjesztem a t. ház elé, zárom beszédemet a nagy halhatatlan ezen szavaival: »Nagy hálával tartozunk kétségen kivül azoknak, a kik hazánk szabadságáért, függetlenségéért a legnagyobb áldozatot hozták.« És én hiszek e házban, hiszek a nemzetben, hogy azoktól az áldozatot hozó honvédektől nem fogja megtagadni méltánylását és elismerését! *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

Ajánlom határozati javaslatomat és indítványomat elfogadásra.

Elnök: A határozati javaslat és indítvány fel fog olvastatni.

Papp Elek jegyző: *(olvassa a határozati javaslatot és az indítványt. Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Péchy Tamás!

Péchy Tamás: T. ház! *(Halljuk!)* Előttem szólott t. barátom Illyés Bálint személyesen is aposztrofált ugyan, de én, ha ez nem történt volna is, mégis kötelességemnek tartottam volna e kérdésnél felszólalni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nem szándékozom hosszasan fejtegetni a honvédsegélyezés ügyének állását; nem szándékozom pedig ezt tenni azért, mert hiszen a t. ház ezzel igen gyakran foglalkozott, s így a ház tagjai előtt ezen ügy nem ismeretlen. Vannak azonban némely észrevételeim, a melyeket ez alkalommal okvetlenül fölemlítendőknek tartok.

A szóban forgó tétel, mélynél én is felemelem szavamat, így szól: »Az országos honvédegylet rendelkezésére 300.000 frt.«

Nekem ezen tételre, t. ház, három észrevételem van. Az egyik észrevételem az, hogy ez az összeg kevés. T. barátom, Illyés Bálint is 400.000 forintra kívánja felemeltetni, de az én tudomásom szerint az is kevés, mert itt egy igen sajátságos esettel állunk szemben.

Méltóztatnak tudni, t. képviselőház, hogy a honvédsegélyezés czímén, ugyanígy, mint most, a múlt évben is 300.000 forint irányoztatott elő; de minthogy az akkori hangúlat szerint

Digitized by Google

mintegy nyugdíjaztatásuk helyeztetett kilátásba a honvédeknek, a honvédsegélyző-egylet a kormány tudtával és beleegyezésével egy szabályzatot dolgozott ki a nyugdíjazásra nézve, mely megállapította az összegeket is, és így a honvédsegélyző-egylet a kormány beleegyezésével a nyugdíjakat megállapítván, egy bizonyos szükség szerinti fedezetet is kilátásba helyezett, a mely nélkül a megállapított nyugdíjakat, melyek már folyóvá is vannak téve, és időszakonkint fizettetnek, fedezni teljes lehetetlenség.

Ezen nyugdíjak és más segélyezés czímén kiosztott összegek a 300.000 forintot nagyon meghaladják ma, mert hiszen, mint méltóztatnak tudni, most már azok a régi honvédek, többnyire oly elaggott emberek, kik nem képesek keresni, tehát mindazok, a kiknek saját vagyonuk nincsen, vagy nagyon is csekély vagyonuk van, és így nem képesek többé magukat fentartani, ezen szabályzat értelmében rangjuknak megfelelőleg nyugdíjaztattak, és ezen nyugdíjösszeg ma összesen 480.000 forintot tesz ki évenkint a kezelési költségekkel együtt.

Már most ha itt méltóztatnak felvenni 300.000 forintot, az nagyon természetesen a 480.000 forintot fedezni nem fogja. A honvédsegélyző egyletnek, a melynek ezen összeg rendelkezésre bocsáttatik, még vannak ugyan tőkéi azon adományokból, a melyeket t. barátom Illyés Bálint felsorolt, és a melyek keletkezése a t. ház előtt ígenis ismeretes; de ha ez a tétel marad 300.000 forint, akkor ötnegyed esztendő múlva a honvédsegélyző-egyletnek összes tőkéi el lesznek költve, és többé egy krajczárja sem lesz.

Ez ugyan tulajdonképen oly igen nagy baj a jelenlegi honvédekre nem volna, mert hiszen az fel nem tételezhető, hogy a t. ház a már egyszer megállapított, kilátásba helyezett, sőt már folyóvá is tett nyugdíjakat ezután beszüntetné; hanem ebből azután az következnék, hogy az az összeg, a mely eredetileg úgy volt a gyűjtés alkalmával adományozva, hogy a menynyiben a volt honvédek által el nem fogyasztatik, a jelenlegi honvédekre menjen által, ez az összeg megszünnék teljesen. Ezért tehát kénytelen vagyok a t. háznak figyelmébe ajánlani, hogy ez a 300.000 forint nem elégséges. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Azon honvédigazolási eljárás szerint, melyet t. barátom itt ecsetelt, azt lehet mondani, hogy a honvédsegélyezésre szorult honvédek már mind evidenciában vannak, és igen valószinű, hogy legnagyobb részük meg is kapja a nyugdíjat, értve tudniillik azokat, a kik erre igényt tarthatnak a szabályok értelmében, mert ez a nyugdíj nem olyan, mint más nyugdíj, melynél nem vétetik tekintetbe a nyugdíjazandó vagyoni állása; erre csak azok tarthatnak igényt, a kik arra rászorúlva vannak.

Tehát ma körülbelül azt lehet mondani, hogy mindazok a régi honvédek, a kik erre a nyugdíjazásra rá vannak szorúlva, ma már azt a nyugdíjat kapják is. Már most pedig, ha a természet törvényeit tekintjük, és azt veszszük figyelembe, hogy ezek a régi honvédek, a kik már mind — mondhatni — aggkorú emberek, évről-évre okvetetlenül fogyni fognak, minden valószinűség szerint ez a most igen nagy, 480.000 forintos összeg néhány év múlva csakugyan 300.000 forintra fog apadni.

Ezt jegyzem meg az összegre nézve, és én részemről abban a nézetben volnék, hogy tekintettel ezekre, a miket előadtam, az a 400.000 forint sem lévén elégséges, a melyet t. barátom indítványba hozott, a kormánynak lenne feladata olyan összeget hozni javaslatba, mely fedezné, ha már csakugyan a honvédek segélyeztetnek, azt az egész összeget, mely szükséges. Mert hisz az lehetetlen, hogy a már most is nyugdíjazott honvédek közül az egyik megkapja, a másik ne kapja meg, a mire már most igényt formál, mert folytonosan húzza is. Ez az egyik észrevételem.

A másik észrevételem arra vonatkozik, hogy ez az összeg a honvédsegélyző egyletek rendelkezésére bocsáttassék-e? Én, t. ház, a honvédsegélyző egyleteket nagyon jól ismerem, mert a honvédegyesületek központi bizottsága részéről én is bele vagyok választva ezen honvédsegélyző egyletbe, és így annak működését természetesen figyelemmel kisérhetem, sőt magam is befolyhatok abba. Ez ellen a segélyegylet ellen semmiféle kifogás nem lehet. Ez a segélyegylet volt honvédekből áll, épúgy, mint a hogy maguk a honvéd központi bizottságok, és általában a honvéd-bizottságok az országban volt honvédekből állanak, hanem az a jogczím, mely alatt ezen segélyző egyletek rendelkezésére bocsátandó az az összeg, az én nézetem szerint nem elegendő arra, hogy annak az ország, mint ilyen, összegeket rendelkezésére bocsásson, azért, mert történetesen annak is vannak magánosok által, és a király ő Felsége által is, és legnagyobb részben ő általa adott összegek rendelkezésre. Itten tehát én részemről igen különösnek tartom azt, hogy annak a magán pénzösszeadás következtében létesült honvédsegélyző egyletnek bocsássa az ország ezeket az összegeket rendelkezésére. Ez a második észrevételem.

Harmadik észrevételem, t. ház, az, hogy — a mint az a dolog természetében fekszik — ebből a körülményből, melyet itt most érintettem, surlódások fejlődtek a régi honvédek közt.

Van itt most háromféle bizottság; az egyik

Digitized by Google

az országos honvédegyleteknek itteni központi bizottsága, a másik a honvédsegélyző bizottság, a harmadik a honvédmenház bizottság. Ez mind a három egészen külön teljesíti a maga feladatát. De a helyett, hogy ez a három bizottság egyike a másiknak ügyét elősegítené, előmozdítaná, az egyebet nem csinál, hanem egyik a másiknak működésében gáncsokat talál.

Hát ez siralmas állapot a volt honvédekre nézve, és azt hiszem, Magyarország hazafiaira nézve sem lehet közönbös. Hogy a régi honvédek egymást mindig marczangolják, az fájhat minden igazi hazafinak. *(Általános helyeslés.)* Én tehát, t. ház, . . . *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: *(Csenget.)* Kérek csendet, t. ház!

Péchy Tamás: Én tehát szintén azon nézetben vagyok, a melyet t. barátom is tolmácsolt, hogy tudniillik a t. kormány tanácskozást hivjon össze, és ezen tanácskozásban mindezen, a régi honvédeket felölelő kérdéseket megbeszélve, megállapítva, terjesszen aztán a t. ház elé például a jövő költségvetés alkalmával javaslatot ennek végleges rendezésére. Ezen tanácskozásra méltóztassék meghivni az országos honvédegyletek központi bizottságából küldötteket, méltóztassék továbbá a honvédsegélyző egyletből és a honvédmenházból is küldötteket meghivni, és méltóztassék oda működni, hogy a honvédek részéről ne legyen csak tulajdonképen egy bizottság, mely mindezeket intézze, hogy szünjenek meg azok az egymás közti torzsalkodás, és némely tekintetben gyanusítások, melyek azonban, nézetem szerint, teljesen méltatlanok és igazságtalanok; gyanusítások azon honvédsegélyző egylet ellen, mely a pénzek kezelésébe befoly, — a dolog természete szerint, — mert azt gondolják, és a mai időben az az általános felfogás, hogy ott talán némelyek nagy jövedelmeket, fizetéseket kapnak illetéktelenül, de a többiek természetesen semmit sem kapnak, és úgyszólván csakis egy irodát tarthatnak fenn. Ez surlódásokra szolgáltatott okot, s azért azt hiszem, legczélszerűbb lesz úgy intézkedni, hogy küldessék ki egy bizottság a honvédek részéről, különben pedig mindennemű pénzkezelés az állam által történjék, mert hiszen a volt honvédeknek nincsen is módjuk arra, hogy oly pénztárnokot tartsanak, a ki százezreket kezel, vagy oly pénztári helyiségeket, hol ily nagy összegek kezeltessenek. Kezeljen tehát az állam minden pénzt, és legyen egy bizottság a honvédek részéről, mely a megállapítandó módon kezelje a honvédigazolásokat, s akkor azután a nyugdíjazottakkal sem lesz semmi különös dolga többé, mert hiszen ott meg van állapítva kinek-kinek nyugdíja; meg van a könyvecskéje, a melylyel nyugdíját felveszi; mindezzel a honvédeknek semmi dolga többé nem lesz; a pénzkezelés pedig az államra tartoznék.

Illyés Bálint t. barátom egy határozati javaslatot adott be. Én ehhez hasonlót kivántam beadni, és csak egyetlenegy pótlással el is fogadhatom azt, tudniillik az ő indítványából kimaradt az, hogy »meghallgatásával a honvédmenház bizottságnak«; én pedig azt is meg kivánnám hallgattatni, és nem csak az a két másik bizottságot.

Kérném tehát, méltóztassék belevenni, hogy meghallgatásával a 48/49. évi honvédegyletek központi bizottságának; meghallgatásával a honvédsegélyző egyletnek és a honvédmenház bizottságnak is, hivassék össze az a tanácskozás, azután méltóztassék a kormánynak e dolgot véglegesen elintézni. *(Helyeslés. Felkiáltások balfelől: Halljuk az indítványt!)* Irásban is meg van, ha kivánni méltóztatik, felolvasom határozati javaslatomat. *(Olvassa.)*

»Minthogy a 48/49-iki honvédek segélyezési ügye, mely a volt honvédek részéről jelenleg három különböző bizottság ellenőrzése mellett gyakoroltatik, ezáltal nehézkes is, és surlódásokra is szolgáltat okot, útasítsa a ház a kormányt, hogy a honvédsegélyezés ügyét a 48/49 iki honvédek központi bizottságának, a honvédsegélyző egylet bizottságának és a honvédmenház bizottságának meghallgatásával akként alakítsa át, hogy ezeknek teendői egy bizottság által gyakoroltassanak, és a törvényhozás által megszavazott pénzösszeg tisztán államilag kezeltessék.« *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Illyés Bálint: T. ház! Ezzel az indítványnyal szemben, mely jobban kimeríti a dolgot, a magam indítványát visszavonom, és csatlakozom a Péchy Tamás t. képviselőtársam indítványához. *(Helyeslés.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a határozati javaslat.

Papp Elek jegyző *(olvassa Péchy Tamás határozati javaslatát).*

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Azonnal, hogy az új kabinet megalakult, volt már alkalma foglalkoznia azon surlódásokkal, melyek a különböző egyletek közt, illetőleg a hogy neveztetnek, központi bizottság, segélybizottság és menházbizottság között fenforognak, és meggyőződött már kezdetben arról, hogy ez a kérdés feltétlen és határozott rendezést kiván; *(Helyeslés.)* rendezést kiván körülbelül azon elveknek megfelelően, a mint azokat itt Illyés Bálint képviselő úr és Péchy Tamás képviselő úr is jelezték. Ennek folytán már a legutóbb tartott miniszteri tanácsban elhatározta a kormány, hogy a kérdés rendezése érdekéből a miniszterelnökség tárgyalásokat folytasson, és megállapodásait a miniszter-

Digitized by Google

tanácsban tárgyalja. Ezzel, t. ház, megnyugtatni kívánom a képviselő urakat, hogy ezen kérdés már ez idő szerint tárgyalás alatt és folyamatban van.

Meggyőződött a kormány arról is, hogy a költségvetésbe felvett 300.000 forint nem felel meg azon igényeknek, melyek a honvédsegélyezés és nyugdíjazások tekintetében fenforognak; oly mértékben győződött meg arról, hogy a magam részéről és a kabinet nevében nem is járulhatok azon határozati javaslathoz, illetőleg indítványhoz, melyet Illyés Bálint képviselő úr beadott, mert nem látom a kérdést megoldva a folyó évre; már a folyó évre vonatkozólag megoldás szüksége forog fenn, *(Élénk helyeslés.)* és ezért, t. ház, azt a 100.000 forintot, melyet Illyés képviselő úr az 1896-iki költségvetésbe óhajt felvétetni, a kormány már az 1895-iki költségvetésbe kívánja felvétetni, és erre kéri a t. házat, *(Élénk helyeslés.)* indítványozván, hogy a honvédelmi tárcza átmeneti kiadások I. czíménél 300.000 forint helyett már az 1895-ik évre 400.000 forint vétessék fel az országos honvédsegélyegylet rendelkezésére. *(Élénk helyeslés.)* Indítványomat elfogadni kérem. *(Élénk helyeslés.)*

A mi már most a rendezésre vonatkozó határozati javaslatot illeti, természetesen, ha az én indítványomat méltóztatnak elfogadni, akkor az Illyés Bálint képviselő úr indítványát mellőzni méltóztatnak. *(Felkiáltások: Visszavonta!)*

A Péchy Tamás és Illyés Bálint képviselő urak által beadott indítványra ki kell jelentenem, hogy daczára annak, hogy Illyés Bálint képviselő úr a maga indítványát visszavonta, én szivesebben járúlnék ahhoz, és azt magamévá tenni is hajlandó vagyok, természetesen a »menház-bizottság« két szónak betoldásával; mert az kimondja, hogy a kormány a kérdést tanúlmányozza, értekezletet hívjon össze, és a központi honvédbizottság, és az országos honvédsegélyző bizottság és a menház-bizottság meghallgatásával mielőbb czélszerű megoldásra vezesse a kérdést. Ez szerintem elég arra, hogy a kérdéssel most érdemlegesen foglalkozzunk. A kormánynak módjában lesz a továbbiak iránt intézkedni, esetleg a ház határozatát, ha az szükségesnek mutatkozik, kikérni. Mig a Péchy Tamás képviselő úr határozati javaslata, már előre bizonyos elveket állapít meg, a melynek elfogadására ez idő szerint a magam részéről a kabinetet nem kötelezhetem, *(Helyeslés.)* mert a határozati javaslat kimondja az állami kezelést, az állampénztárban való elhelyezést, a mit ez idő szerint legalább elhatározhatónak nem tartanék.

Azért kérem a t. képviselő urakat, méltóztassanak indítványaikat visszavonni, és méltóztassék Illyés képviselő úrnak első indítványát, a melyet most magamévá teszek, elfogadni, bevételével a »menház-bizottság« két szónak. *(Helyeslés.)* Kérem a t. házat, indítványom elfogadásával a beadott többi indítványokat mellőzni. *(Élénk helyeslés.)*

Péchy Tamás: T. ház! Minthogy fel vagyok híva nyilatkozatra a hallottak folytán, indítványomat vissza fogom vonni, csak megjegyzem, hogy miként. Mielőtt indítványomat beadtam, magam is azt mondottam, hogy hozzájárúlok Illyés Bálint képviselőtársamnak határozati javaslatához, azon hozzátétellel, hogy a honvédmenház-bizottság is meghallgattassék, tehát ép azt mondottam, a mit a t. miniszterelnök úr is mondott. Minthogy én nem azért csináltam a magam határozati javaslatát, mintha én kívánnám, hogy annak minden pontja rögtön elfogadtassék, hanem, hogy irányadóúl szolgáljon, mert nekem a honvédek ügye a fő, s nem az, hogy nekem igazam legyen, ennélfogva indítványomat visszavonom. *(Általános helyeslés.)*

Pap Géza: T. ház! Legyen szabad egészen röviden kijelentenem, hogy a miniszterelnök úr által beadott indítványt magamévá teszem, és azt egész terjedelmében elfogadom, és kérem annak a t. ház által való elfogadását is. *(Helyeslés a jobboldalon. Derültség.)*

Elnök: Csendet kérek, t. ház. Senkisem lévén felírva, kérdem, kíván-e még valaki ezen tételhez szólani? Ha senkisem kíván, a vitát bezárom.

Már most következik a szavazás.

T. ház! Beadatott három rendbeli indítvány. Ezek mindegyike visszavonatott, azon kijelentés és indítvány folytán, melyet a miniszterelnök úr tett, és a melyet Pap Géza képviselő úr is a magáévá tett. *(Derültség.)* Ennélfogva úgy szándékozom a kérdést feltenni, hogy a visszavont indítványok nem jönnek tekintetbe, hanem a házszabályok 184. §-a alapján, a mely azt rendeli, hogy pénzajánlatoknál előbb a legnagyobb összeg jön szavazás alá, s azután a nagyság sorrendjében a többiek: ennél a tételnél, tudniillik az országos honvédsegélyző egylet rendelkezésére bocsátandó összegnél, a 400.000 frtos összeget fogom előbb szavazásra bocsátani; *(Helyeslés.)* ha ez nem fogadtatnék el, akkor a pénzügyi bizottság által javaslatba hozott 300.000 frtos összeget fogom szavazás alá bocsátani. *(Helyeslés.)*

Már most kérem, t. ház, azokat, a kik a 400.000 frtos összeget, mint az országos honvédsegélyző egylet rendelkezésére bocsátandót elfogadják, sziveskedjenek fölállani. *(Megtörténik.)* Elfogadtatott.

Schöber Ernő jegyző *(olvassa)*: Kincstári laktanyák kiépítésére, átalakítására, s ennek megfelelő felszerelésére, illetve berendezésére az ujonczszolgálati időnek az 1890. évi V. tcz.

Digitized by Google

alapján történt meghosszabbítása miatt, s a még hiányzó fedett lovardák felépítésére négy évre engedélyezett 435.000 frt negyedik részlete 108.750 frt. *(Felkiáltások balfelől: Még egy határozati javaslat van hátra! A miniszterelnök határozati javaslata! Zaj.)*

Elnök: Kérem, méltóztassanak figyelni.

Péchy Tamás képviselő úr visszavonta a maga indítványát; azt megelőzőleg pedig Illyés Bálint képviselő úr visszavonta a magáét, még pedig olyan formán, hogy a mikor Péchy Tamás képviselő úr megtette a maga indítványát, akkor vonta vissza Illyés bálint képviselő a magáét és ahhoz járult; ezt azután Péchy Tamás képviselő úr visszavonta. Tehát a javaslat elesett. Maradt tehát Illyés Bálint képviselő úrnak az az indítványa, mely az 1896-iki budgetbe akarja felvenni a 400.000 frtot. Ez a 400.000 frt, mely az 1896. évre lett indítványozva, jöhet még szavazás alá. *(Felkiáltások balfelől: 95-re! Zaj.)*

Péchy Tamás: Méltóztassék megengedni, hogy a kérdéshez szóljak. Illyés Bálint t. barátom visszavonta a maga határozati javaslatát, mikor én már hozzájárultam volna az övéhez egy kis toldással, és hozzájárult az enyémhez. A t. miniszterelnök úr ugyanazt, a mit Illyés Bálint és én indítványoztunk, már azzal a változtatással terjesztette be, hogy az 1895-iki költségvetésbe vétessék fel. *(Úgy van!)* Ezért vontuk mi vissza a mi határozati javaslatainkat és járultunk hozzá a t. miniszterelnök úréhoz. Azt hiszem tehát, a t. miniszterelnök úr által beadott javaslatra kell még szavazni. *(Zaj)*

Elnök: Méltóztassék egészen nyugodtan meghallgatni. *(Halljuk! Halljuk!)* Előbb az indítványokat mondom el, aztán a már megtörtént és általam enunciált szavazást. *(Halljuk! Halljuk!)*

Illyés Bálint képviselő úr két határozati javaslatot adott be. Az egyik arra vonatkozott, hogy útasíttassék a kormány, hogy e tételre a jövő évi költségvetésbe ne három, hanem 400.000 forintot vegyen be. Második indítványa abból állott, hogy a segélyezési és ezzel kapcsolatos ügyek rendezésére a központi honvédbizottság és az országos segélybizottság meghallgatásával a kormány egy czélszerű megoldási módot találjon és jelentsen be a háznak. Ekkor Péchy Tamás képviselő úr beadott egy indítványt, mely főleg erre a másodikra vonatkozott, s mely szabatosabban, részletesebben volt formulázva. Ekkor Illyés Bálint képviselő úr nem az összegre, hanem az ügyek kezelésére vonatkozó indítványát visszavonta, s Péchy Tamáséhoz csatlakozott. Maradt tehát két indítvány: az egyik Péchy Tamás képviselő úré, a másik Illyés Bálintnak a 400.000 forintra vonatkozó indítványa. Ekkor a miniszterelnök úr és Pap Géza képviselő úr is azt indítványozták, hogy a 400.000 forint ne az 1896-iki költségvetésbe vétessék fel, hanem már ebbe a most tárgyalás alatt lévő költségvetésbe a 300.000 forint helyett, és erre Péchy Tamás képviselő úr a saját indítványát is, a mely az ügyek kezelésére vonatkozik, visszavonta. Ennélfogva maradt két indítvány. Az egyik indítvány vonatkozik a jelen évi költségvetésre, és azt tárgyazza, hogy 300.000 forint helyett 400.000 forint iktattassék be. Ezt szavazásra bocsátottam, és a ház, úgy láttam, egyhangúlag elfogadta. *(Úgy van!)*

Hátra van még egy indítvány, Illyés Bálint képviselő úré, a mely útasítani kivánja a kormányt, hogy az 1896. évi költségvetésbe is 400.000 forintot vegyen fel. *(Felkiáltások balfelől: Az elesett! Visszavonja!)*

Horánszky Nándor: T. ház! A kezelésre vonatkozólag is tett egy indítványt — miként azt az elnök úr igen helyesen méltóztatott megjegyezni — Illyés Bálint képviselő úr, melyet azonban ő visszavont, valamint visszavonta Péchy Tamás képviselő úr is a magáét, de azt a miniszterelnök úr magáévá tette, a mint kijelentette, és egy módosítást is nyujtott be hozzá.

Elnök: Az nincsen előttem.

Horánszky Nándor: Ezen másik indítvány volna tehát az, a melyre a ház határozatát provokálni kell. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Elnök: T. ház! A házszabályok azt tartják . . . *(Zaj.)* Kérem, ne méltóztassanak konverzálni. A házszabályok azt tartják, hogy minden indítványt és minden módosítványt írásban kell benyujtani. Én három indítványt kaptam, azokat szavazásra is bocsátottam, negyedik indítvány előttem nem fekszik, *(Derültség.)* ezt kérném bemutatni, akkor képes vagyok azt szavazásra bocsátani. *(Zaj.)*

B. Bánffy Dezső miniszterelnök: T. ház! Egy tévedés van a dologban. Én, t. ház, igen kérném, ne méltóztassanak túlságosan a formához ragaszkodni. *(Derültség a baloldalon.)* Bocsánatot kérek, méltóztassanak ezt nem vonatkozásnak venni; a forma iránt való elnézést nem kérem a magam számára.

Illyés Bálint képviselő úr beadott egy indítványt, a mely indítványhoz Péchy Tamás képviselő úr járult, kikötésével annak, hogy beletétessék: »és a menház-bizottság.« Én a magam részéről kijelentettem, hogy ezen indítványt, mely még most is itt van kezemben, magamévá teszem azon két szó hozzá csatolásával. Kérem tehát a t. házat, hogy a többi indítványok mellőzésével, illetőleg kérem az illető képviselő urakat, hogy indítványaik visszavonásával az Illyés Bálint képviselő úr által beadott, és általam két szóval kibővített indítványhoz járuljanak. Ezt az indítványt még Pap Géza képviselő

Digitized by Google

úr is magáévá tette; most is itt van a kezemben. *(Derültség balfelől.)*

Kértem a t. házat, méltóztassék elfogadni határozati javaslatomat arra vonatkozólag, hogy a tétel 300.000 forintról 400.000 forintra emeltessék, mellőzvén az Illyés Bálint képviselő úr által beadott határozati javaslatot, a mely csak az 1896. évre szól, és a melyre most szükség nincs; természetes, hogyha felveszszük az 1895. évre, annál inkább felveszszük 1896-ra. Ha különben, t. ház, a formai nehézségek rendjén most már ezen indítvány felett szavazni nem lehet, vagy nem méltóztatnak akarni, én egész határozottan kijelentem, hogy akár méltóztatnak e felett szavazni, akár nem, én ennek értelmében járok el: a kérdés rendezésével foglalkozni fogok, fogom a kérdést tanúlmányozni, az értekezletre ama három bizottság küldötteit meghivom, és ahhoz képest a megoldásra szükséges intézkedéseket megteszem. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A mi a pénzajánlati tételt illeti, volt szerencsém a t. háznak jelenteni, mikor a kérdést feltettem, hogy az 1895-iki budgetben ezen segélyezési tétel alatt nem 300.000 forint; hanem 400.000 forint vétetett fel a háznak unanim határozata következtében. *(Helyeslés.)* Ez tehát el van intézve. Már most én szorosan szabály szerint akarok eljárni. *(Helyeslés.)* Van itt még egy indítvány, mely szintén pénzbeli tételre vonatkozik, de nem erre a budgetre, hanem útasítást foglal magában a kormány számára, hogy mit tegyen a jövő 1896. évi budgetbe.

Ez Illyés Bálint egyik indítványa. Kivánja a képviselő úr azt szavazás alá bocsátani?

Illyés Bálint: A jövőre igen is kivánom! *(Zaj.)*

Elnök: Kérek csendet! Méltóztassanak elhinni, hogy a dolog nem bonyolódott, ha maguk össze nem zavarják. Kérem felolvasni Illyés Bálint képviselő úr indítványát.

Papp Elek jegyző *(olvassa az indítványt).*

Elnök: Csendet kérek! A kik az 1896-iki budgetre vonatkozólag most egy útasítást akarnak elhatározni, azaz Illyés Bálint képviselő úr felolvasott indítványát elfogadják, méltóztassanak fölállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség, el van vetve.

Már most, t. ház, rájövünk az indítványok másik csoportjára. Kérek egy kis türelmet, mert akkor könnyen megérthetjük egymást. Illyés Bálint képviselő úr a segélyezési ügy rendezésére nézve tett egy indítványt, mely felolvastatott. Gondolom, a t. ház nem kivánja, hogy újra felolvastassék. *(Helyeslés.)*

Utána Péchy Tamás képviselő úr tett egy indítványt, mely ugyanarra vonatkozott, de részleteiben attól különbözött. Csak az a furcsa dolog történt, hogy a Péchy Tamás képviselő úr Illyés Bálintéhoz járúlt módosítással, Illyés Bálint pedig a magáét visszavonta és Péchy Tamáséhoz járúlt. *(Élénk derültség.)* És ekkor történt, t. ház, hogy a miniszterelnök úr Illyés Bálint képviselő úr indítványát bizonyos módosítással elfogadta, és a háznak elfogadásra ajánlotta. Már most, hogy kijöjjünk e nem egészen rendes dologból, nekem egy javaslatom volna, t. ház. *(Halljuk! Halljuk!)* Úgy látom, hogy Illyés Bálint képviselő úrnak ez a módosított indítványa, melyhez a miniszterelnök úr is hozzájárúlt, és melyet a háznak elfogadásra ajánlott, a ház minden oldalát kielégíti, és ezért, hogy véget vessünk ennek, azt javasolnám a háznak, méltóztassék ezt meghallgatni, és azután bölcseségük szerint határozni. *(Helyeslés.)*

Papp Elek jegyző: *(olvassa Illyés Bálintnak a miniszterelnök által módosított indítványát).*

Elnök: T. ház! Felteszem már most a kérdést, hogy ezt az indítványt méltóztatnak-e így elfogadni: igen, vagy nem. *(Igen.)* Ellenmondás nem történvén, el van fogadva, és ezzel a tételt elintéztük.

Már most, t. ház, minthogy két órától csak tíz percz választ el, azt gondolom, hogy a tanácskozást berekeszthetjük.

Az interpellácziora nézve jelentem a t. háznak, hogy Uray Imre képviselő úr azt a kérést terjeszti elő, hogy interpellácziját ne ma, hanem szombaton terjeszthesse elő. *(Helyeslés.)* Méltóztatnak elfogadni. *(Helyeslés.)*

A holnapi ülés napirendjére nézve pedig javaslatom a következő. *(Halljuk! Halljuk!)* Első sorban tűzessék ki a honvédelmi költségvetésnek hátra levő része, azutánra pedig tűzessék ki az igazságügyi tárcza költségvetése. Méltóztatnak hozzájárúlni? *(Helyeslés.)*

Az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 50 perczkor).

Digitized by Google

425. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi február hó 7-én, csütörtökön,

Szilágyi Dezső elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Dániel Ernő megbizó levelének bemutatása. — A zárszámadásvizsgáló bizottság jelentése: 1. az 1893. évi állami zárszámadásról; 2. az aldunai Vaskapu-szabályozás 1893. évi munkálatairól és költségeiről; 3. az 1894. év III. negyedében előfordult túlkiadások, előirányzatnélküli kiadások és hitelátruházásokról; 4. Magyarország és Horvát-Szlavonországok között 1892. évre eszközölt leszámolásról szóló állami számvevőszéki jelentések tárgyában. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, honvédelmi tárcza; ezzel kapcsolatosan a pénzügyi és véderő-bizottságok jelentése: 1. »a közös hadsereg katonai nevelő- és képző-intézeteiben magyar állami alapítványi helyekre elhelyezett ifjakról« szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában; 2. a Ludovika-Akadémia állapotáról az 1894-ik évre szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában; 3. a pénzügyi bizottság jelentése a »hadmentességi díjalap álladékáról az 1893-ik évben« szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában; 4. »a honvéd-menház 1893-ik évi számadásairól, valamint e menház 1893-ik évi működéséről és állapotáról« szóló honvédelmi és belügyi miniszteri jelentés tárgyában; 5. »az országos honvédsegélyező-egylet 1893.évi számadásáról, valamint az egyesület 1893. évi működéséről és állapotáról« szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában; 6. »az 1894. évi rendkivül kedvező ujonczozási eredmény következtében a 12.500 főnyi törvényes ujonczkontingensen felül régibb hátralékok fejében besorozott honvéd gyalogsági ujonczok törvényszabta kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet tárgyában« szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában. (Ház határozatképességének megállapítása.) — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: B. Bánffy Dezső, Lukács László, Perczel Dezső, Erdély Sándor, Wlassics Gyula, gr. Festetics Andor, b. Fejérváry Géza, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: T. ház! Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovics Géza jegyző úr, a javaslatok mellett szólni kivánók jegyzékét Schóber Ernő, az azok ellen jelentkezőkét Papp Elek jegyző urak fogják vezetni.

Méltóztassanak meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a február hó 6-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Kérdem a t. házat, van-e a jegyzőkönyvre észrevétel?

Herman Ottó: T. ház! Eddig az a felfogás uralkodott a törvényhozásban, hogy a jegyzőkönyv hitelesítése egyszersmind a ház határozata, de nekem kétségbe kell vonnom azt, hogy a határozathozatalra megkivántató száz tag volna jelen, ennélfogva kérem a t. elnök urat, méltóztassék kötelességét teljesíteni.

Elnök: T. ház! A képviselő úr téved felszólalásában, mert a házszabályok világosan mondják, hogy a tanácskozásra és a jegyzőkönyv hitelesítésére 40 tag elégséges. Egyébként a határozathozatalhoz száz tag szükséges. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Madarász József: T. ház! Nem emlékszem, kimondotta-e már a ház t. elnöke a jegyzőkönyvre a határozatot, mert ha kimondotta, . . .

Elnök: Nem!

Madarász József: . . . áll az, hogy a ház-

Digitized by Google

szabályok szerint, ha kifogás nincs, akkor tanácskozásra és jegyzőkönyv-hitelesítésre 40 tag elegendő, ha azonban valakinek a jegyzőkönyvre nézve kifogása van, akkor — ám méltóztassék megnézni a házszabályokat — 100 tag jelenléte szükséges.

Én csak ezt kivántam a tanácskozás rendjének mindenkivel szemben egyenlő kezelésére felhozni.

Elnök: T. ház! Azt gondolom legegyszerűbb, ha a házszabályok 145. §-át felolvasom: *(Halljuk! Halljuk!)* »A jegyzőkönyv hitelesítésére, ha annak tartalma ellen kifogás nem tétetett, 40 valamint a tanácskozásra 40, határozathozatalra 100 tag jelenléte szükséges.« Már pedig a jegyzőkönyv tartalma ellen kifogás nem tétetvén, azt hiszem, ha csak valaki a tartalom ellen kifogást nem tenne, a mit még mindig tehet, de miután senki sem jelenkezik, a jegyzőkönyvhitelesítve van. *(Általános helyeslés.)*

Áttérek az elnöki bejelentésekre.

Bemutatom Dániel Ernő Torontál vármegye pancsovai választókerületében megválasztott országgyűlési képviselő megbízó levelét. *(Éljenzés a jobboldalon.)* Megvizsgálás és jelentéstétel végett kiadatik az igazolási állandó bizottságnak.

Schóber Ernő jegyző: Pálffy Elemér, a zárszámadás-vizsgáló bizottság előadója.

Pálffy Elemér, a zárszámadás-vizsgáló bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém bejelenteni, hogy a zárszámadás-vizsgáló bizottság az 1893. évi zárszámadásokat, és a Vaskapu-szabályozás költségeire vonatkozó számadásokat (Irom. 792) felülvizsgálta, és ennek következtében erről szóló jelentéseit a t. háznak azon kérelemmel mutatom be, méltóztassanak ezek kinyomatását, szétosztását, s az osztályok mellőzésével napirendre tűzését elrendelni. *(Helyeslés.)*

Elnök: A jelentések kinyomatnak, szétosztatnak és annak idejében napirendre tűzésük iránt a ház intézkedni fog.

Pálffy Elemér, a zárszámadás-vizsgáló bizottság előadója: T. ház! A zárszámadás, vizsgáló bizottság az 1894. év. III. negyedében előfordult túlkiadások, előirányzatnélküli kiadások és hitelátruházásokról szóló számvevőszéki jelentést (Irom. 793) felülvizsgálta, és az erről szóló bizottsági jelentést van szerencsém a t. háznak bemutatni azon kérelemmel, hogy annak kinyomatását, szétosztását elrendelni, és napirendre tűzése iránt intézkedni méltóztassék.

Elnök: Az indítvány értelmében ki fog nyomatni, szét fog osztatni, és annak idejében napirendre tűzése iránt a ház intézkedni fog.

Pálffy Elemér, a zárszámadás-vizsgáló bizottság előadója: T. ház! A Magyarország és Horvát-Szlavonországok között az 1892. évre megejtett leszámolásról szóló jelentést a zárszámadás-vizsgáló bizottság felülvizsgálta, s erről szóló jelentését (Irom. 794) van szerencsém bemutatni azon kérelemmel, hogy annak kinyomatását, szétosztását elrendelni, és napirendre tűzése iránt intézkedni méltóztassék.

Elnök: Ki fog nyomatni, szét fog osztatni, s annak idejében napirendre tűzése iránt a ház intézkedni fog.

Áttérhetünk már most a napirendre. Napirenden van a honvédelmi miniszterium költségvetésének (Irom. 718) folytatólagos tárgyalása.

Méltóztassék olvasni.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Átmeneti kiadások, és pedig: beruházások, 3. czím: »A honvéd központi ruhatár épületének berendezésére s a lovassági karabélyok elhelyezése végett a központi fegyvertár kiépítésére és berendezésére négy évre engedélyezett 60.000 forint negyedik részlete 12.651 forint.

Papp Elek jegyző: Herman Ottó!

Herman Ottó: T. ház! A házszabályokhoz kívánok szólani. Habár el kell ismernem, hogy előbbeni felszólalásomban tévedtem, mert magam megnéztem a házszabályokat, és csakugyan azt találtam, hogy azon felszólalásomban nem lehetett nekem igazam: de már most azt hiszem, hogy csakugyan igazam lesz abban, hogy a tárgyalás megkezdődvén, minden czím határozat tárgyát képezi, és ennélfogva 100 tag jelenléte okvetlenül szükséges.

Kérem tehát az elnök urat, méltóztassék ehhez képest eljárni.

Elnök: Mielőtt feltenném a szavazásra a kérdést, a kérelem értelmében konstatálni fogjuk, vajjon a ház határozatképes-e. Akar-e valaki ehhez a tételhez szólani? Nem akar senkisem? Akkor kérem a jegyző urakat, szíveskedjenek megolvasni, vagyunk-e százan, vagy nem. *(Megtörténik. Felkiáltások: Helyre!)*

A jegyző urak jelentése szerint az elnök beszámításával 105 tagja van jelen a háznak, ennélfogva kérdem, akar-e valaki a felolvasott tételhez, tudniillik a központi ruhatár épületére felvett tételhez szólani. *(Nem!)* Miután senkisem kíván, felteszem a kérdést, megszavazza-e a t. ház ezen 12.651 forintot? *(Igen! Nem!)* A kik megszavazzák, szíveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* A többség megszavazza.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* A tíz népfelkelési huszárosztály számára egy-egy pótcsapat rendszeresítésére hat évre felvett 140.000 forintnak második évi részlete 23.400 forint

Elnök: Miután semmi észrevétel nincs a tétel ellen, sem senki szólani nem kíván, a tétel megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Lőterek biztosítására, telepítésére és berendezésére négy-

Digitized by Google

évre felvett 435.000 forintnak második részlete 108.750 forint.

Szerb György előadó: T. ház! *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek itt a jobboldalon, t. képviselő urak.

Szerb György előadó: Ezen czím alatt a honvédelmi miniszter 435.000 forintot előirányzott oly módon, hogy a múlt évre ennek első részletében 108.750 forintot kért megszavaztatni, a mi meg is szavaztatott. A folyó évre, mint második részletet, ugyanily összeget vett fel a költségvetésbe. Miután azonban a honvédelmi miniszternek a pénzügyi bizottságban tett jelentése szerint már a múlt évben ezen összeg rovására 7.987 forintot elköltött, ennek következtében indítványozom, hogy az ezen tétel alatti összeg 100.763 forintra szállíttassék le.

Elnök: T. ház! Van-e valakinek a tett indítványhoz észrevétele? *(Nincsen.)* Nem lévén semmi észrevétel, felteszem a kérdést, és pedig a szabályok értelmében felteszem először a magasabb tételt. Azok, a kik lőterek biztosítására 108.750 forintot megszavazni kívánnak, szíveskedjenek felállni. *(Néhányan a jobboldalon felállanak, de azonnal ismét leülnek. Nagy derültség a bal- és szélső baloldalon. Zaj.)* Kérek csendet. Ha nem lesz csend, kénytelen leszek egyes képviselő urakat név szerint megszólítani. Miután a magasabb tételt senki sem kívánja fentartani, felteszem most a pénzügyi bizottság előadójának indítványát. Ezen czím alatt 100.763 forintot megszavaz-e a ház: igen, vagy nem? A kik megszavazzák, szíveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)*

Elnök: A többség megszavazza.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Fegyverek átalakítására szükséges 270.000 frtból, mint második részlet 105.000 frt.

Elnök: Semmi észrevétel sem lévén, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Póttartalékosok kiképzésére 42.000 frt.

Elnök: Észrevétel nem tétetvén, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A lovassági ujonczoknak egy sorványban leendő kiképeztethetése czéljából, a honvéd-lovassságnál felemelendő legénységi és lólétszám elhelyezésére szükséges férőhelyek előállítására, a laktanyatelepek kibővítésére szükséges telkek megszerzésére, valamint a helyiségeknek felszerelésére és berendezésére 1,200.000 frt hat évre felosztva, második részletként 200.000 frt.

Elnök: Észrevétel nem lévén, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A honvédség részére szükséges füstnélküli lőszer beszerzésére 2,097.240 frt öt évre felosztva és pedig: 1895. évben 350.000 frt; 1896. évben 510.540 frt; 1897. évben 495.990 frt; 1898. évben 393.470 frt; 1899. évben 347.240 frt; tehát az első részlet 350.000 frt.

Elnök: Senki észrevételt nem tévén, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: 23 népfölkelési zászlóaljnak »Mannlicher-fegyverrel« való ellátására szükséges 23.200 darab puska beszerzésére, a megkivántató fegyvertartozékokkal és az átvételi költségekkel 812.522 frt három évre felosztva, és pedig: 1895. évben 300.000 frt; 1896. évben 400.000 frt; 1897. évben 112.522 frt; tehát az első részlet 300.000 forint.

Elnök: Senkisem tevén észrevételt, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: 23 népfölkelési zászlóaljnak »Mannlicher-fegyverrel« történő ellátása folytán szükséges ruházat, felszerelés és töltényekre, a kiszállítási költséggel együtt 1,276.970 frt négy évre felosztva, és pedig: 1895. évben 362.970 frt; 1896. évben 348.000 frt; 1897. évben 206.000 frt; 1898. évben 360.000 frt; tehát az első részlet 362.970 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Sátrak beszerzésére szállítási költségekkel és időközi kamatokkal 800.440 forint öt évre felosztva, és pedig: 1895. évben 163.990 frt; 1896. évben 259.000 frt; 1897. évben 134.000 frt; 1898. évben 128.800 frt; 1899. évben 114.650 frt; tehát az első részlet 163 990 frt.

Elnök: Senkisem tevén észrevételt, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: A honvédés népfölkelési csapatok részére szükséges új zabos-zacskók és új málhaszíjak beszerzésére, továbbá a zaboszacskók, dobok és nyergek átalakítására 42.000 frt.

Elnök: Senki észrevételt nem tevén, a tétel meg van szavazva.

Szerb György előadó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az ujonczjutalék a múlt évben hiányt mutatván fel, ez a következő évben pótlandó volt. Miután az idei ujonczsorozás oly kedvező volt, hogy ennek következtében 20.258 egyént lehetett besorozni, a honvédelmi miniszter a múlt évi hiány pótlására ezen számot besorozhatta.

Ezen ujonczok kitanítására, eltartására a költségvetésben előirányzat nem lévén, ennek következtében a honvédelmi miniszter külön jelentéssel a t. házhoz fordult, mely szerint ezen összeget, mint külön új tételt a jelen évi költségvetésben, még pedig 14-ik tétel alatt (Irom. 788, 799) a rendkivüli kiadásoknál megszavazni méltóztassanak.

Digitized by Google

Ezen összeget egyúttal 600.000 forinttal irányozta elő. Kérem ennélfogva, hogy a 7.758 főnyi ujoncztöbbletre szükséges ezen 600.000 forintot, mint új 14. tételt felvenni és megszavazni méltóztassék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Papp Elek jegyző: Horánszky Nándor!

Horánszky Nándor: T. ház! Én a magam részéről és t. elvbarátaim nevében is nyilatkozva, nem vagyok azon helyzetben, hogy ezen összeget elfogadjam és megszavazzam. *(Halljuk! Halljuk!)* Igen röviden meg fogom mondani az okokat, a melyek engem és t. barátaimat ezen állás elfoglalására indítanak, *(Halljuk! Halljuk!)* és ezzel kapcsolatban leszek bátor rámutatni néhány mozzanatra is, a melyek ezen jelentés elolvasása után mintegy önkénytelenül merülnek fel, és a melyek a helyzetre is némi világot vetnek, úgy, hogy azokat a magam részéről szó nélkül hagyni nem szeretném.

Méltóztatik tudni, hogy a honvédelmi minisztérium költségvetése évenkint legalább részben az 12.500 főnyi kontingensen alapúl, a mely a véderő-törvény értelmében a honvédség számára, mint ujonczjutalék meg van állapítva. *(Halljuk! Halljuk!)* Tudva van az is, hogy a csapatoknál, főképen ezen költségre vonatkozólag átruházási joggal bir a honvédelmi miniszter, és így kétséget nem szenved, hogy azon összegeket, a melyek a csapatok czímén megszavaztatnak, a honvédelmi miniszter ezen átruházási joghoz mérten használhatja is. Én azonban azt gondolom, hogy ha átruházási joggal bir is a honvédelmi miniszter, mégis a költségvetést olyan alapokra kell fektetni, a mely alap a tényleges állapotnak megfelel, minden más eljárás nem helyes. *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)*

A költségvetésnek mindig tényleges alapokon kell nyugodnia, és a honvédelmi miniszter előtt tudva van, hogy ha valamely évben az ujonczjutalék 12.500 főre nem ment, akkor a költségvetést mégis 12.500 főnyi ujoncz-kontingensre alapítani nem helyes. Ez az egyik megjegyzésem.

Most azonban, t. ház, ott állunk, hogy 7.758 főnyi ujonczjutaléknak, a mely tehát a múlt évek hátralékát lenne fedezendő, kiképzésére kér a honvédelmi miniszter úr egy tekintélyes összeget. A mint a pénzügyi bizottságban értesültem, ezen 7.700 főnyi ujonczkontingens-többlet, a mely az 1894-ik évi ujonczozás által állott elő, nem egy év, de több év hátralékát képezi.

Csodálatos megnyilatkozása az, t. ház, a természetnek, azon hátralékkal szemben, a mely több év óta kifejlődve mutatkozik, hogy midőn az 1894-ik évben besorozottak száma nagyobb volt, mint a mennyi a kontingens ez utolsó számig, tehát knapp megfelel azon hátraléknak, a melyet a t. honvédelmi miniszter úr előterjesztésében kikalkulált. Meglehet, hogy így van, nem kívánom kétségbevonni, de bizonyos, t. ház, hogy ha a kormány ilyen czímen a törvényhozástól költséget kér, akkor legalább is köteles évről-évre kimutatni azon hátralékokat, *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)* a melyek az ujonczkivetések alkalmával a kontingensen innen maradtak; köteles a honvédelmi miniszter feltárni az ujonczozás eredményét évről-évre, hogy a törvényhozás ellenőrzési jogánál fogva meggyőződhessék arról, hogy tehát csakugyan fenforog az a hátralék, a melynek kiképzése érdekében a honvédelmi miniszter a költségeket kéri. *(Helyeslés balfelől.)*

Ezen kimutatások, t. ház, nem feküsznek előttünk, legalább én nem láttam, és tudtommal nem látták a háznak többi tagjai sem, sőt a pénzügyi bizottság tagjai sem.

Ha *(Halljuk! Halljuk!)* az ujonczozás eredményei évenkint kimutattatnának, még pedig nemcsak az ujonczjutalékra, hanem minden beállítottakra, jelesen az ujonczokra, a póttartalékosokra, a feles számmal besorozottakra és kevésbbé alkalmasakra: csakis akkor láthatnók azt, hogy mely években történtek hátramaradások, és mely évek hátralékait képezi az a mennyiség, melynek kiképzésére a honvédelmi miniszter úr most költséget kér. E nélkül e javaslatot tárgyalni — felfogásom szerint — a törvényhozás komolyságával nem egyeztethető össze, *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)* és ha kétségbe nem is vonom azt, legalább addig, míg a kimutatásokat nem látom, hogy ez a hátralék tényleg fönforog, mégis a törvényhozásnak nemcsak joga, de kötelessége e kimutatást megkívánni, hogy ellenőrzési jogát gyakorolhatván, tudhassa, hogy az a létszám, melynek a kiképzésére e költség kéretik, megfelel-e a valóságnak, igen vagy nem?

De tovább megyek, t. ház, és abban a véleményben vagyok, hogy a véderőtörvény 42. §-át akkép magyarázni, hogy több évekre visszamenve, a hátralékokat mind felölelni, és mindezen hátralékok kiképzése érdekében költségeket venni igénybe, ez a törvény rendelkezésének meg nem felel. A törvény szószerint azt tartalmazza, hogy évenkint az ujoncz-kontingenshez csak az a hátralék jöhet, mely csakis a megelőző sorozási eredményben állt elő. *(Úgy van! balfelől.)*

Hitem szerint ehhez a kormánynak a törvény alapján nincs joga, és legalább is kétes ez az álláspont, ha a t. kormány erre helyezkedik, mindenesetre azonban súlyos mulasztás forog fenn legalább a tekintetben, hogy ezen hátralékok évről-évre az ujonczmegajánlás alkal-

Digitized by Google

mával ki nem mutattatnak, mert csakis ezekből láthatná a ház és a törvényhozás, hogy az ujonczozás eredményei mikép alakúlnak. Nagyon kérném a t. miniszter urat, hogy még azon esetben is, ha a ház e tételt megszavazza, hogy az évi ujonczozás eredményeit az egész vonalon, tehát ne csak az ujoncz-kontingensre, hanem minden besorozottra nézve a törvényhozással közölni sziveskedjék. Akkor fogjuk meglátni, hogy nálunk a véderőtörvény az alkalmazásban csak irott malaszt, akkor fogjuk csak meglátni, hogy a véderő kezelése mily természetű, hogy továbbá a póttartalékkal, a feles számmal besorozottakkal, a kevésbbé alkalmasakkal, mily óriási létszám az, melyet az ország véradó alakjában évenkint ad, daczára annak, hogy a törvényhozás azon jogát, hogy az ujonczjutalékot ő állapítsa meg, meghatározott mennyiségben évenkint maga gyakorolja.

Még egy másik sajátságos jelenség az is, hogy daczára annak, hogy ezen nagy mennyiség a tényleges állományba soroztatik be, mégis csak hat havi kiképzésre kéretik itt pénz. A honvédségi törvény értelmében a tényleges szolgálat két esztendeig tart, és a t. miniszter úr ezt mégis csak kiképzés czímén, mit a törvény csak a póttartaléknál állapít meg, és csak hat hónapra kéri. Ebből is látható, hogy az egész intézménynek kezelése olyan, hogy ha a t. kormány akarja, vagy szabadságol, vagy be nem hív, szóval nem kezeltetik a törvény megfelelő határozottsággal, *(Úgy van! Helyeslés a baloldalon.)* mert egyeseket a törvény által megszabott szolgálattól felment, másokat a szolgálati kötelezettségen túl terhel.

Ha áll az, hogy két esztendei a tényleges szolgálat, akkor nem áll a miniszternek jogában, hogy a szolgálat tekintetében egyesekkel szemben kénye-kedve szerint járjon el, hanem mindenkivel szemben egyformán kell alkalmazni a törvényt. *(Úgy van! balfelől.)* Hasonló dolog az is, hogy daczára annak, hogy a miniszter úr azt mutatja ki, hogy 7758 azon egyéneknek a száma, a kik hátralék czímén mint ujonczok besoroztatnak a honvédségbe, mégis kiképzés indokából csak hétezret szándékozik a miniszter úr behívni, a többit — gondolom hétszáz és néhányat — természetes fogyatékok czímén, vagy más egyéb okokból nem fogja behívni.

Hogy félesztendei idő alatt a természetes fogyatékok száma tíz százalékra rúgjon, az lehetetlenség, és így a t. miniszter úr itt ismét egy oly jogot vesz igénybe, mely a miniszter urat nem illeti meg. Ez is csak azt mutatja, hogy a véderőtörvénynek akár a közös hadseregre, akár a honvédségre vonatkozó rendelkezései oly módon hajtatnak végre, a mi a törvény intencziójának, a törvény rendelkezéseinek meg nem felel. Itt egy szabad gazdálkodási rendszer honosodott meg, *(Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* a melylyel tisztába kell jönnünk, a melynek alkalmazása alól senkit felmentenünk nem lehet, és nem szabad. Mert ha valamiben szükséges az egyenlő elbánás, úgy az épen a véderőben teljesítendő katonai kötelezettség respektálása körül szükséges, mert ez a legsúlyosabb kötelezettség. *(Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Sajnálom, t. ház, hogy ezen mozzanatokat fel kell említenem. De miután abban a véleményben vagyok, hogy a törvényhozás egyetlen tagja sem lehet meggyőződve arról, hogy ezen hátralék tényleg fenforgott-e vagy nem, miután továbbá igen nagy az összeg, és igen nagy a kontingens, mely tényleges szolgálatra bevonúlni fog, a törvényhozás csak abban az esetben szavazhatja meg ezt a nagy összeget, ha a körülmények minden irányban fel vannak derítve, és a törvényhozás teljesen meggyőződik arról, hogy itt nem törvénytelen túlterheltetés esete forog fenn. Csakis abban a tudatban szavazhatók meg, hogy a kormánynak előterjesztései szabatosak, világosak és határozottak. Én is tehát ezt annál kevésbbé szavazhatom meg, mert ha az előző kormány előtt tudva és ismerve voltak ezek a körülmények, és az a tételt a költségvetésbe még sem állíttatta be, akkor azt kell hinnem, hogy a mostani pénzügyminiszter úr kevesebb szigorral jár el, mint a megelőző pénzügyminiszter, a ki ezt a 600.000 frtot a honvédelmi miniszter úrnak rendelkezésére nem bocsátotta. Ezen okoknál fogva a jelentést, és ezzel kapcsolatosan a kivánt összeget meg nem szavazhatom. *(Élénk helyeslés balfelől. Felkiáltások balfelől: Halljuk a minisztert!)*

Ugron Gábor: Sokáig várat magára a miniszter úr!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Én akkor szólok, a mikor szükségesnek tartom, és nem akkor, mikor Ugron Gábor képviselő úr kivánja! *(Zaj balfelől.)*

Ugron Gábor: A mikor illik, akkor kell beszélni. *(Úgy van! a szélső baloldalon. Zaj.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Hogy mikor illik, azt én itélem meg és senki más! *(Helyeslés jobbfelől. Nagy zaj a szélsőbalon.)*

Polónyi Géza: A kaszárnyában igen, de itt nem! *(Zaj.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Engem nem terrorizál sem Ugron Gábor, sem senki más! A vitára kész vagyok. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj balfelől.)*

Ugron Gábor: Pénzt kér a miniszter úr a törvényhozástól! *(Úgy van! a szélsőbalon.)*

Digitized by Google

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Ha pénzt kérek, azt indokolni is szoktam; indokoltam előterjesztésemben és jelentésemben, és miután itt, úgy látszik, félreértés van a t. képviselő úr részéről, szükségesnek tartom bővebben is indokolni. De hogy mikor és hogyan, az az én dolgom, nem pedig Ugron Gábor képviselő úré. *(Helyeslés és tetszés jobbfelől. Nagy zaj a szélsőbalon.)*

Polónyi Géza: A ki penzióra tart igényt, az teljesítse kötelességét. *(Nagy zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek, t. képviselő urak! Méltóztassanak a miniszter urat meghallgatni. *(Halljuk! Halljuk!)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Soha eszem ágában sem volt azt mondani, hogy szivességből adok felvilágosítást, mindig hangsúlyoztam, hogy az kötelességem.

Polónyi Géza: Igy már tudomásúl veszszük!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Felesleges volt a megjegyzés, önök velem nem paczkáznak. *(Derültség.)*

A t. képviselő úr szabatos, világos és határozott előterjesztéseket kiván. Én azt hiszem, hogy jelentésemben elég világosan, szabatosan és határozottan elő van adva az ok, melynek alapján a 600.000 forintot most kivételesen ezen esztendőre kérem, azért, mert évek hosszú során át az ujonczozási eredmény nem volt olyan kedvező, mint az idén, és így azon kedvező helyzetben voltam, hogy a hátralékot a honvédségnél fedezhettem.

Bölcsen méltóztatnak tudni, hogy a mostani védtörvény életbeléptetése előtt, a honvédség ujonczjutaléka nem volt kontingentálva. A régibb rendszer szerint először a hadsereghez szükséges számú ujonczok beosztattak oda, és a fenmaradtak azután mind a honvédségnek jutottak, kivéve a 10%-nyi póttartalékot, a mely akkoriban még a közös hadseregnek járt. Az 1889-iki új védtörvény alapján megváltozott a viszony; nekünk rendezett viszonyokra volt szükségünk; az olyan határozatlan faktorral, hogy az egyik évben egy pár száz, a másik évben egy pár ezer ujoncz jutott a honvédségnek: ezzel semmiféle katonaságot rendesen organizálni nem lehet. Nekem tehát kontingentálásra volt szükségem, és azt a védtörvény tárgyalása alkalmával kértem is, és az ujonczok száma 12.500-ban lett megállapítva.

A t. képviselő úr nagyon téved, midőn azt mondja, hogy a védtörvény mikénti végrehajtása iránt a t. ház nincs tisztában, és úgy látja, hogy itt szabad gazdálkodás, önkény, és törvénytelen eljárás uralkodik. Bátor vagyok kérdeni, vajjon létezik-e egyáltalában oly kimerítő és részletes végrehajtási útasítás egy törvényhez, mint a védtörvényhez? A ki meg akar győződni állításom helyességéről, méltóztassék a könyvtárban megnézni; én annak idején, mikor a védtörvény létrejött, és a végrehajtási útasítás elkészült, azt három vaskos kötetben megküldtem a t. háznak is, a t. ház minden tagja a könyvtárban megkaphatja, a mikor akarja.

Ugron Gábor: Ott van az asztalon!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Annál jobb, annál könnyebben hozzáférhető.

Ugron Gábor: Nem olvassa senki!

Elnök: Kérem, ne méltóztassanak közbeszólni.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Tehát, hogy itt önkény uralkodnék, hogy szabad gazdálkodás volna, az nem áll; ott minden legkisebb mozzanat szabályozva van, és mindenkinek, tehát a képviselő uraknak is szabadságában áll azt megtekinteni. Nem tudom, történt-e, vagy nem történt, de felteszem, hogy a törvényhozó urak megtekintették és ellenőrizték a honvédelmi minisztert, hogy helyesen járt-e el, vagy nem? Miután azonban hat év óta felszólalás nem történt, annálfogva méltán következtethetem, hogy kifogás nem is találtatott.

Tehát az eljárás szabályozva van. De bátor vagyok hivatkozni azokra az urakra, a kik mielőtt képviselőkké megválasztattak, a megyénél szolgáltak. Ezek az urak igen jól ismerik az eljárást, és megbírálhatják, hogy a hátralékok számítása helyes-e, vagy helytelen? *(Közbeszólás balfelől.)* Ez a törvényhozás elé tartozik. Ha a képviselő úr azt mondja, hogy ő nem ismeri az ujonczozási eredményt: hivatkozom arra, hogy én azt a háznak egy régibb határozata alapján minden évben meg szoktam küldeni a véderőbizottságnak. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem tudja senki!)* Hogy tudja-e vagy nem tudja, arról én nem tehetek. Én megtettem, a mire a ház határozata kötelez, és megküldtem azt kimutatásonkint minden évben, nem tudom, hány példányban.

A ki érdeklődik iránt uk, megtalálhatja őket. *(Zaj a szélső baloldalon.)* Felteszem, hogy a képviselő úr nem kételkedik szavaimban. Engem a ház határozata köt. Ha a ház azt fogja határozni, hogy küldjem meg a kimutatást minden képviselőnek, s én e határozatot elfogadom, ezt is megteszem. *(Nagy derültség a szélső baloldalon.)*

Azt mondja a képviselő úr, hogy e szerint a védtörvény írott malaszt. Azt hiszem, hogy ez állítással ő egyedül áll. *(Zaj a szélső baloldalon.)*

Elnök: *(A szélső baloldal felé fordúlva.)* Ne méltóztassék itt közbeszólni!

B. Fejérváry Géza, honvédelmi miniszter: A képviselő úr kifogásolja a 600.000

Digitized by Google

forintot, a mennyiben azt mondja, hogy ha több újoncz van, több pénzt kellett volna kérni, mert lehetetlen, hogy hat hónap alatt 10% fogyaték álljon be.

Konstatálom mindenekelőtt, hogy a hat havi szolgálati költséget csak pénzben kértem; de tényleg az újonczok tovább fognak szolgálni, a mennyiben régebbi újonczok hamarább elbocsáttatnak; ennélfogva ezek nem hat hónapig, hanem valamivel tovább fognak benmaradni. De a 10%-nyi fogyaték nem úgy számítandó, hogy az hat hónap alatt beáll. Mindazok, a kik újonczozással foglalkoznak, nagyon jól tudják, hogy a honvédséghez némelykor kevésbbé alkalmasak is besoroztatnak, — ez nem a feles számra, hanem csak a létszámra vonatkozik. Vannak, a kik kevésbbé alkalmasak, hanem az újonczozó bizottság, csak hogy kiállíthassa a kontingest, némelykor a gyengyébb legényeket is beveszi. A bevonúlás alkalmával azután ezeket az újonczokat újra megvizsgálják, és rendesen kisül már a bevonúlás alkalmával, hogy bizonyos százalék be nem válik, tehát elbocsáttatik.

Azt tapasztaljuk az idők folyama alatt, hogy azonkivül az oktatás ideje alatt, a kiképzéssel járó fáradságok következtében is egy meglehetős nagy százalék szolgálatképtelenné lesz. Én tehát, hogy felesleges, illetőleg olyan újoncz-anyagot ne idézzek be, a melynél tartanom kell attól, hogy a kincstár fentartja egy bizonyos ideig, ráfordít egy bizonyos összeget, azután mégis rövid idő múlva kénytelen elbocsátani, a mi által nemcsak a kincstárra kár háramlik, hanem az illetőkre nézve is bizonyos mérvü zaklatással jár a dolog, kiadtam a rendeletet a csapatokhoz, hogy az újoncz-bevonúlás alkalmával, az idén szigorúbban járjanak el az orvosi vizsgálatoknál, mint rendesen, és ennek alapján meg vagyok győződve, hogy egy igen jelentékeny százalék elesik, és az a 10%, a melynek elesésére számítok, . . .

Horánszky Nándor: Minden esztendőben.

B. Fejérváry Géza, honvédelmi miniszter: Engedelmet kérek, nem minden esztendőben, mert a körülmények lehetnek olyanok, hogy az orvosi vizsgálat enyhébb, és olyanok, hogy az orvosi vizsgálat szigorúbb. Ha szigorúbb az orvosi vizsgálat, nagyobb lesz a százalék, mely kiesik, ha enyhébb, kisebb lesz ez a százalék.

Ez tehát a körülményektől függ, s ezt mindig kapcsolatba kell hozni az ujonczozási összeredménynyel.

Azt méltóztatott mondani, hogy az augusztus 31-iki végleges számbavétel alkalmával mutatkozó végeredményt be kellett volna mutatni. Ez, a mint jelentésemben egész világosan mondom, ez évben, azonban csak kivételesen, októberben vált szükségessé, mert különböző nehézségek jöttek közbe; én tehát csak az októberi eredményt voltam képes ez idén előterjeszteni.

Horánszky Nándor: Máskor miért lehetett?

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Máskor igenis augusztus 31-dikén terjesztettem elő, mint tavaly, vagy a mint az a jövőben is lesz, hanem az idén rendkivüli körülmények következtében, míg a katonai parancsnokságok a polgári hatóságokkal a végleges számbavétel végett tisztába nem jöttek, ez több időbe került, és ennek folytán én csak októberben terjeszthettem elő. Én nekem mindig egy napot alapúl kell vennem a létszám lezárására és a végleges számbavételre. Ez kétséget nem szenved, de ez nem egy állandó szám. Nagyon téved, a ki azt hiszi, hogy itt egy állandó szám van; mert a létszám . . .

Horánszky Nándor: Máshol van a tévedés!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Hogy hol van a tévedés? Engedelmet kérek, a létszám folytonosan oszczillál. A kinek fogalma van arról, hogy a csapatnál milyen az eljárás, az tudni fogja, hogy az év folyama alatt majdnem mindennap állomány-változások történnek: hadképtelenek lesznek szabadságolva, felülvizsgálat után elbocsátva stb., és vannak megint olyanok, a kik pótállítás útján besoroztatnak, tehát a létszám, az állományviszonyok folyton oszczillálnak, és nem lehet mondani egy napról a másikra, hogy ez egy állandó szám.

Egyébiránt hivatkozom újra a véderő-törvény útasítására, méltóztassék nekem kimutatni abból a véderő törvény útasításból, hogy itt törvénytelenségek vannak ebben. Én a véderő-törvény útasítása alapján jártam el, az eljárás tehát törvényes és helyes, és ennélfogva kérem a t. házat, méltóztassék az idén az átmeneti kiadások közt a kért összeget megszavazni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Papp Elek jegyző: Ugron Gábor!

Ugron Gábor: T. ház! A miniszter úr a rendes törvényben meghatározott ujonczokon túl 52 százalékkal több ujoncznak nem a zászló, hanem a szolgálatba való beállítása czéljából kér 600.000 forintot.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Kiképeztetésre!

Ugron Gábor: A szolgálatba való beállítás, az kiképeztetés; csak engedje meg a miniszter úr, hogy ne a hivatalos kifejezéseket legyek kénytelen használni, hanem a törvényes kifejezéseket. Én a reglement alatt nem állván,

Digitized by Google

nekem nem rendelheti meg, hogy micsoda kifejezéseket használjak. *(Helyeslés és derültség a szélső baloldalon. Zaj jobbfelől.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Mikor alatta állott, akkor sem tudta!

Ugron Gábor: Mikor a reglement alatt állottam, a mekkora rangot elértem, tudniillik a káplári rangot, annak megfelelni tudtam. Ha a t. tábornokok szintén kötelességüket tudták volna, nem lennénk mi Európának kinézerjei, kiket mindig megvertek. *(Élénk derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon. Zaj jobb felől.)* Midőn én a hadseregben a káplári rangot elnyertem, tehetségemen túl nem vállalkoztam; nagyon jól volna, ha a miniszter úr is hasonló bizonyítványt tudna magáról kiállítani. *(Helyeslés a szélsőbalon. Zaj jobbfelől.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Azt másnak az itéletére bízom.

Ugron Gábor: A kérdés az, hogy a 7000 néhány száz ujoncz a 12.000 néhány száz ujonczhoz hozzácsatoltassék-e a folyó évi kiképeztetésre?

Nem az a kérdés, mint a t. miniszter úr mondotta, hogy mi van a véderő-törvény végrehajtási útasításában, hanem az, hogy mi van a véderő-törvényben. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* A véderő-törvény az ujonczozásról következőképen rendelkezik: először a törvényhozás által megszavazott ujonczok állíttatnak ki úgy a közös hadsereg, mint a honvédség részére. A 15. §. értelmében azon ujonczok, kik a közös hadsereg kontingensén felül soroztatnak be és találtatnak a katonai szolgálatra képesítettnek, a honvédséghez tétetnek át, és ha a honvédségi állomány is kitelt, és fölöslegesek maradnak, azok a 15. és 18. §. értelmében a póttartalékba tétetnek át.

Én elhiszem, hogy lehet a fejet ehhez rázni, ...

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Hiszen nem is hallgatom! *(Zaj.)*

Ugron Gábor: Nem is hallgatja? *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Ha nem ez az eljárás, bocsásson meg a t. államtitkár úr, akkor nem tudja a törvényeket, és törvénytelenül járnak el.

Gromon Dezső államtitkár: Nem tanúlok Ugron Gábortól. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Ugron Gábor: A 15. §. negyedik bekezdése a következőket mondja: *(Olvassa.)* »A közös hadsereg, hadi tengerészet és honvédség újonczjutalékának teljes fedezése után fenmaradó újonczok, mint fölös számmal besorozottak, a póttartalékba osztandók be.

Gromon Dezső államtitkár: A közös hadsereg és a honvédség után!

Ugron Gábor: Ezt magyaráztam én is. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Higyje meg, ha nem a felebbvalói érzet hatná át a t. államtitkár urat, a mi a miniszteriumban tehet, hanem figyelemmel volna az iránt, hogy az ember mit mond, akkor értette volna, hogy én azt mondtam, hogy ha a közös hadsereg újonczjutaléka kitelt, akkor a mi fölös szám, az megy a honvédséghez, a mint a törvény rendeli, és a törvény azt mondja, hogy a honvédség jutalékának fedezése után a fölösleg pedig a póttartalékba osztandó be. Ugyanezt megerősíti a 18. §. és a 42. §.

Már most a póttartalékos szolgálati kötelezettségét a törvény szabja meg, s így arról van szó, hogy a póttartalékosok, a kik a törvény értelmében a sorozásnál felesleges számmal, mint szolgálatképesek maradtak, a póttartalékosok kategóriájából kivétetvén, ma póttartalékosi szolgálatra, tudniillik nyolcz heti szolgálat teljesítésére szoríttassanak, hanem hat hónapig legyenek a honvédségi zászló alatt. A másik kérdés, a miről szó van, és mi ismét a véderőtörvény 42. §-ába ütközik a következő. A véderő törvény akkép rendelkezik, hogy az oly fölösleges számmal a póttartalékba beosztottak, hogy ha a honvédség a maga létszámát kiállítani nem tudja, a mely az újonczozási törvényben meg van határozva, akkor ezen póttartalékosok igénybe vehetők. De azt is megmondja továbbá a 42. §., hogy miként történjék ezen hiány fedezése és mi módon viendő át az újonczozásnál felmerült hiányok a következő esztendőre, s az erre vonatkozó harmadik bekezdése így szól: *(Olvassa.)* »Ha mindamellett is hiány maradna fenn, az a legközelebbi újonczkivetés alkalmával felszámítandó hátralékot képez, s ennélfogva a következő évnek újonczjutalékát szaporítja«.

Minden magyarúl tudó ember ezt akként érti, hogy az 1892. évben fedezetlenül maradt újonczjutalék az 1893-iki újonczjutalék feleslegéből fedezhető; de ezt az 1894-ik év újonczjutalékából fedezni nem lehet, mert a törvény a legvilágosabban azt mondja, hogy a »legközelebbi év« és nem »a közelebb évek« és a »legközelebbi« szó használata nem jelenthet egyebet, mint csakis a következő évet. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

De ha volna még valakinek kétsége, akkor is azt mondja a mondatnak későbbi része, hogy a következő év újonczjutalékából szaporithatja. Ezt nem is lehet alkotmányosan másként érteni, mert a törvényhozás az újonczjutalék megajánlásának jogát évről-évre gyakorolja. A magyar törvényhozásnak épen ez a legsarkalatosabb joga, hogyha meghatározza is a hadsereg létszámát, de az újonczjutalék számát évről-évre

Digitized by Google

újra állapítja meg, illetőleg az újonczjutalék megszavazásának jogát évről-évre gyakorolja. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Mi értelme volna akkor az újonczjutalék évenkinti megajánlásának, hogyha a t. miniszter úr nem a törvény értelmében, vagyis nem a legközelebbi évben venné igénybe a feleslegesen kikerülő újonczjutalékot, hanem több évre visszamenőleg állanának elő az újonczjutalék igénybevételével? Alkotmányunknak számos intézkedése utal arra, t. ház, hogy a törvényhozás feltétlenül és szigorúan ragaszkodjék az újonczjutalék évenkinti megajánlásának jogához és ha csorbát szenved ezen létszám, és ha nem tudja teljesíteni azon évre az ország terheit, akkor a legközelebbi év véradójából fedezze a különbözetet, de több évre e tekintetben ki nem terjeszkedhetik.

De, t. ház, hogyha 12.000 és egynéhány száz újoncz felvételére van szüksége a honvédségnek, és ha a mint az igen t. miniszter úr az imént nagyon helyesen kifejtette, hogy bizonytalan számokkal organikus kérdésben, a hol állandó organizációról van szó, nem lehet helyesen eljárni, akkor szükséges, hogy állandó számtételek legyenek, mert a hol állandó keretek vannak, ezen keretekben a legénységnek oktatásáról, elhelyezéséről is gondoskodni kell. Én tehát azt kérdem, hogy vajjon ezen katonai szempont, mely a keretek alkalmazását és érvényesítését, és a legénység elhelyezését is képezi, hogyan fér meg azzal, hogy 12.000 és néhány száz újonczra berendezett keretek egyszerre hat hónapra 52%-kal több, vagyis húszezer és nehány száz emberrel töltessenek be? Vajjon nem okoz-e ez nagy visszásságot? Hiszen arról nekünk először meg kell győződnünk, hogy az újonczozási törvény értelmében a honvédelmi kormány a laktanyákat és azok összes berendezését az állandó keretek számára, a melyek tizenkétezer újonczczal többet lesznek kénytelenek befogadni, miképen fogja érvényesíteni? Engedje meg a t. ház, de ha a miniszter úr nem tudott az ezelőtt hat évvel fennállott törvény értelmében váltakozó számok mellett rendszeres organikus működést kifejteni, a mint azt saját maga állítja, akkor azt kérdezem, vajjon lehet-e helyes és organikus kiképzési működést kifejteni, ha 52%-al több embert akar kiképezni, elhelyezni és adminisztrálni ez évben?

A dolog lényege abban fekszik, hogy a törvény 42. §-ában az áll, hogy a leszámolásnak meg kell történni augusztus 31-ig, de azt mondja, ez oly időszak, melyet nem lehet megtartanunk. *(Zaj jobbfelől.)* Bocsánatot kérek, miről intézkedik a törvény? A törvény értelmében kötelessége ezen időt megtartani, és ha a miniszter ezt nem tudja megtartani, ezen csak úgy teheti túl magát, ha a törvényhozás hozzájárulását megnyeri. *(Igaz! Úgy van! Zajos helyeslés a szélsőbalon.)*

De vajjon megtartható volt-e ezen évben az, hogy augusztus 31-ig a leszámolás megtörténjék, s a rendes költségvetésbe ezen tétel felvétessék? Méltóztatnak igen jól tudni, hogy márczius és áprilisban az ujonczozás lejár. Miként történik a leszámolás? A közös hadsereg, a honvédség, a hadkiegészítő parancsnokságok, főszolgabírák s a honvédelmi miniszterium közegei megkezdik a leszámolást, s azt május, június, július, augusztusban teljesíthetik. Már most, ha négy hónap alatt ez a kezelés nem volt keresztül vihető, a törvény által kiszabott időben a leszámolás nem volt végrehajtható, ez mindenesetre nem azt bizonyítja, hogy a hadügyminiszteriumnál és közegeinél és a hadkiegészítő parancsnokságoknál a törvény intézkedésével megfelelőleg teljesítették kötelességüket. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

Azt kérdem továbbá, ha a miniszternek a papíron való leszámolás azért, mert ötvenkét százalékkal több ujonczról volt szó, nem sikerült a törvény által megszabott s a természetben négy hónapra terjedő időközben, vajjon a kiképzés kisebb dolog-e, mint a leszámolás, és ha nem birtak leszámolni az ötvenkét százalékkal fölemelt jutalékról a törvényes időszakban, miként fognak birni a kiképzésnél és adminisztrácziónál a felemelt ujonczjutalékkal? *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

De vegyük a kérdést úgy, a mint van. *(Halljuk! Halljuk!)* Hiszen, t. ház, nem lehet a véradóleszolgálás teljesen önkényes dolog; nem lehet az, hogy minden szükség nélkül valakire oly teher rovassék, melynek viselésére a törvény értelmében nem kötelezhető! *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)*

Miként lehet azt kívánni, hogy hétezer és néhány száz olyan ember, a ki csak póttartalékos, és a kinek rövidebb időre terjedő szolgálatot kellene teljesítenie, szülői köréből kivonassék és tartósabb időre terjedő szolgálatot teljesítsen?! *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Hiszen ha az az ember, a ki életének berendezésére nézve azon rövidebb szolgálati időnek megfelelő intézkedéseket tett, ha ily módon félévi szolgálatba bevonatik, csak azért, mert a létszám nem telt ki, mi következik ebből? Az, hogy gyakran oly egyének hivatnak be, a kik mint póttartalékosok már meg is házasodtak. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Mert méltóztatnak tudni, hogy a házasság meg van engedve a póttartalékosoknak, s a póttartalékosok hamarább és könnyebben házasodhatnak, mint azok, kik nincsenek a póttartalékba helyezve. *(Úgy van! a szélsőbalon.)*

Polgári viszonyait hétezer néhány száz embernek egyszerűen felforgatni azért, mert a mi-

Digitized by Google

niszter úrnak most kedve érkezett ugyanazon keretekben sokkal nagyobb mennyiségű ujonczot kiképeztetni akarni, mint eddig: nem is helyes. Ne hagyjuk magunkat félrevezettetni. Az egész egy nagy szemfényvesztés. A dolog következőleg áll. Ha a törvény rendelkezéseinek megfelelően a honvédelmi miniszter úr a tizenkétezer néhány száz ujonczot nem kapja meg az évek során át, az a tizenkétezer néhány száz ujoncz a keretekben nem hiányzott, mert a miniszter úrnak a törvény jogot adott, hogy a póttartalékosokat behívja. A miniszter úr ezt meg is cselekedte, mert nem egy esetet tudok, a hol már két-három év óta póttartalékba helyezett egyéneket behívtak és szolgálatra alkalmaztak hosszabb időre. Már most azt kérdem én a t. háztól, mikor itt a miniszter úr nekünk elbeszélte, hogy ő útasítást adott arra, hogy az orvosi vizsgálatnál az orvosok járjanak el szigorúabban, tehát lehetséges az a feltevés is, hogy például az 1894. évben a sorozásnál az orvosoknak az az útasítás ment, hogy járjanak el kevésbbé szigorúan, hogy nagyobb mennyiségű ujonczot lehessen besorozni. Már most én nem is tartom indokoltnak, nem is tartom másként érthetőnek, hogy mikép következhetett be az, hogy az 1894. évben egyszerre oly nagymennyiségű ujoncz vétetett be? Hiszen, ha a t. miniszter úr nem kapja meg a kellő számú ujonczokat, akkor nem kell egyéb, csak hogy a honvédorvosoknak adja azt az útasítást, hogy legyenek elnézők, a kisebb szolgálat teljesítésére alkalmas embereket is bevegyék. *(Halljuk! Halljuk!)* És ha a t. miniszter úr útasítást adhat a szigorúbb, vagy kevésbbé szigorú eljárásra nézve a már besorozott katonák felülvizsgálatánál, mennyivel inkább megteheti azt a besorozandó ifjusággal szemben! Már magában ez igazolja azon állításomat, hogy az 1894. évben mesterséges módon állíttatott elő ezen ujonczt többlet, a melynek most a honvédszolgálatba való behívására kérik tőlünk a pénzt, hogy a miniszter úr maga is szükségesnek látja, hogy nagyobb szigorral járjanak el a doktorok, hogy tiz százalék fogyatékot vesz fel, holott rendes körülmények között egy hadseregben a tényleges szolgálatra behívott ujonczok közül két százaléknál több fogyatékot nem szoktak felvenni. Midőn tehát a fogyatékra nyolcz százalékkal többet vesz fel a t. miniszter úr, már akkor igazolja azon gyanúnkat, hogy útasítása szerint a sorozásnál a sokkal gyengébb testi képességű embereket is bevették. Most, midőn az ujonczozás végeredménye összeszámíttatott, akkor már óvakodnunk kell az előbbi útasításnak következményeitől, és ekként akarják kikiszöbölni azon ferdeségeket és visszásságokat, melyek az előbbi útasítás következtében beállottak.

Én, t. ház, röviden összefoglalva a mondottakat, ezen hatszázezer forintos tételt az átmeneti kiadásokban megszavazni hajlandó nem vagyok. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)* Nem vagyok hajlandó először azért, mert az évi ujonczkivetés jogát a törvényhozásnak semmi módon feladni, azt megváltoztatni nem akarom; másodszor nem vagyok hajlandó megszavazni azért, mert az évi ujonczjutaléknak évenkint lehetőleg egyenlő mennyiségben való kiosztása az egyes korosztályok között az igazságosság követelménye. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Nem vagyok hajlandó a tételt megszavazni azért sem, mert a véderő-törvény határozottan megrendeli, hogy azok póttartalékba helyeztessenek, tehát más, szolgálatra, a mikor a 12 ezer nehány száz fedeztetett, mint póttartalékos szolgálatra a törvény értelmében be nem hívhatók mindaddig, míg a törvény meg nem változik; mert a törvény határozottan kimondja, hogy az ilyen hátralékok csak a legközelebbi évben hiányzó kontingens pótlására használhatók fel; későbbi években hiányzó kontingens pótlására pedig nem. Ha hibás valaki azért, mert a hátralékokról a törvényhozás nem volt informálva, semmi esetre sem a törvényhozás tagjai a hibásak, mert a t. miniszter úr, mint a honvédelmi tárcza vezetője, köteles a nemzetnek a szükséges felvilágosításokat megadni, és ha a t. honvédelmi miniszter úr tárczájának tárgyalása, vagy költségvetésének indokolása alkalmával szükségesnek tartotta volna, hogy a nemzetet az ő költségvetésének alapjáról, az évenkint kiképzendő újonczjutalék évi mennyiségéről, az abban beálló feleslegről vagy hiányról informálja, legyen meggyőződve a t. miniszter úr, hogy a képviselőház arról tudomással birt volna. Az, hogy a véderő-bizottsághoz egy jelentést beadott, még csak a ház egy bizottságával való közlekedés, érintkezés, de nem a házzal való közlekedés; azok, a kik a véderő-bizottságnak nem tagjai, nem kötelesek, de nem is áll hatalmukban, hogy arról tudomással birjanak. De a t. honvédelmi miniszter úrnak kötelességében áll, hogy a nemzetet annak az intézménynek fejlődéséről haladásáról, mely vezetése alatt áll, folyton felvilágosítsa. Felvilágosítsa ne csak abban, a miben dicsekedni lehet, és a miben pénzt lehet kérni, és a felvilágosítás ne csak akkor jöjjön, mikor a t. miniszter úr pénzt kér, mint jelenleg 600.000 forintot, hanem a felvilágosítás akkor is jöjjön, mikor mint például az új véderő-törvény által, és az új újonczozási eredménynek bevallása iránt a képviselőház itéletet kell, hogy alkosson magának. Kérem a t. képviselőházat, ha féltékeny a nemzet újonczmegajánlási jogára, ha a védtörvényt úgy, a mint meg van alkotva, szorosan fentartani akarja, ezt a

Digitized by Google

javaslatot és a 600.000 forintot ne szavazza meg. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Hoitsy Pál.

Hoitsy Pál: T. ház! Én magának a dolognak lényegéhez nem kívánok ez alkalommal szólani, hanem az igen t. miniszter úr iménti felszólalásában egy olyan kifejezést használt, a mely megjegyzés nélkül e házban nem maradhat. *(Halljuk! Halljuk!)* A t. miniszter úr ugyanis úgy nyilatkozott, hogy ha a ház bizonyos határozatot hozna, ő azt hajlandó volna végrehajtani azon kikötéssel, ha azt a határozatot ő is elfogadná. Ez, t. képviselőház, legszelídebb szóval élve, imparlamentáris, és a parlamentárizmus természetével homlokegyenest ellenkező kifejezés.

Olay Lajos: Katonai parancs! Erőszak! Bum! Bum! *(Derültség.)*

Hoitsy Pál: Én fel akarom tételezni a t. miniszter úrról, hogy ő azt csakis úgy értette, hogy ha ezen határozatát a háznak magára nézve nem akarná elfogadni, állásáról lemondana. Ebben az értelemben igenis lehet annak értelmet tulajdonítani, de ez máskülönben olyan kifejezés, a melyre nézve én igen óhajtottam volna az igen t. elnök úrnak itéletét hallani. Én csak azért nem csinálok ebből a dologból most valami nagy kázust, mert újabb időben hozzá vagyok szokva, hogy ne valami nagy súlyt tulajdonítsak annak, a mit egyik vagy másik miniszter úr mond vagy nem mond. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Tóth Ernő.

Tóth Ernő: T. ház! Bocsánatot kérek, hogy a t. ház figyelmét én is igénybe venni bátorkodom. Az ügy érdeméhez szólani nem kívánok, és az intézkedés törvényességét vagy törvénytelenségét nem vitatom, hanem én magamat és t. ellenzéki véderő-bizottsági tagtársaimat szalválni akarom. Semminemű felelősséget magunkra hárítani nem engedünk. Ugyanis itt úgyszólván ránknyomatott az ódiuma annak. hogy nem jött a háznak tudomására az, micsoda hátrálékok fordúlnak elő évenkint az újonczjutalékban. Úgy állíttatott oda a dolog mintha mi nem teljesítettük volna kellőleg a véderő bizottságban ellenőrző kötelességünket. Kijelentem tehát a dolog tisztázása okából azt, hogy nem vonom kétségbe, hogy a tisztelt honvédelmi miniszter úr a véderőbizottságnak beadta jelentéseit a hátrálékokról, de határozottan állítom, hogy a kimutatás a szokásos formában velünk sohasem lett közölve; *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* hogy az ki nem nyomatott és emlékezetem szerint élő szóval sem lett arra figyelmünk felhíva. *(Úgy van! a bal- és szélső baloldalon. Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek, t. ház!

Tóth Ernő: Valószínű, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* hogy a véderőbizottság igen t. előadója azt magánál tartotta...

Olay Lajos: Hát mi most már az igaz?

Tóth Ernő: ... és figyelmünket arra felhívni elfelejtette. Vagy azt is megengedem, hogy a véderőbizottság tárgyalási termének asztalára letették a kimutatásokat, de ezekre figyelmünket fel nem hívták. *(Zaj.)*

Nem kívántam ezúttal egyebet elérni, mint azt, hogy méltóztassék e tekintetben meggyőződve lenni, hogy minket, a véderőbizottság ellenzéki tagjait, semminemű felelősség vagy mulasztás nem terhel. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Meszlény Lajos: Hát mi most az igazság?

Elnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Szólásra többé senki sincs feljegyezve, kérdem: kíván-e még valaki a kérdéshez szólani? Miután senkisem kíván szólani, a vitát bezárom.

A honvédelmi miniszter úr kíván szólani.

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Méltóztassék megengedni, hogy Ugron Gábor t. képviselő úrnak egy pár tételére és állítására visszatérjek. Azt mondja a t. képviselő úr, hogy a beszámolás négy hó alatt, tehát április végén befejeztetvén, az ujonczozás augusztus végéig könnyen eszközölhető. Ha a t. képviselő úr, a ki katonai dolgokkal annyit foglalkozik, visszaemlékeznék, visszagondolhatna arra, hogy a régi védtörvény szerint, a midőn hasonlóképen április végével volt vége az ujonczozásnak, a végleges számbavétel deczember 31 ig volt eszközlendő. Most ezen határidő megrövidíttetett; de ha az csakugyan oly könnyű dolog lett volna, mint állítják, nem lett volna szükség oly hosszú, vagyis deczemberig terjedő időt megállapítani. Az új véderőtörvény szerint megrövidítettük az időt, és így, ha itt-ott nehézségek merülnek fel, akkor egy pár nap nem határoz. *(Derültség és ellenmondások a szélsőbalon.)*

Ugron Gábor: Nem kellett volna a törvénybe beletenni!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Azt mondja a t. képviselő úr, hogy bűn felforgatni 7.000 ember magánviszonyait. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Madarász József: Világos!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: T. ház! A véderőtörvényben benne van, hogy mikor idézendők be a póttartalékosok, kiket e szerint október elsején kellett volna tulajdonkép beidézni, de részben a pénzügyi viszonyokra való tekintettel csak márczius ban lesznek beidézve. Ez tehát kedvezmény, *(Ellenmondások a szélső baloldalon.)* Azt kérdi a t. képviselő úr, hogy fogom elhelyezni azt az ötvenkét

Digitized by Google

százalékos többletet? *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)* Talán emlékszik a t. képviselő úr, hogy kerületenkint sátortáborok állanak rendelkezésünkre. Azt is tudja talán, hogy e sátortáborokban van elhelyezve a legénység többlete.

Ugron Gábor: Márcziusban?

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Igenis márcziusban, mert fűthető sátraink vannak. Ha ezt nem tudja a t. képviselő úr, méltóztassék meggyőződni róla. Nem vagyok ugyan arra hivatva, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy Ugron Gábor képviselő úrnak számtani előadásokat tartsak, . . .

Meszlény Lajos: Bizony nem!

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: . . . hanem ha a t. képviselő úr, teszem fel, bérbe ad egy birtokot, mondjuk 12.000 forintért, és beleteszi a szerződésbe, hogy a megelőző évi hátralék mindig a következő évben fizetendő, *(Derültség és zaj a szélső baloldalon.)* azt kérdem tőle, hogy ha az első, második, harmadik és negyedik évben hátralék mutatkozik, és pedig mondjuk 3—4—5 ezer forint, míg a hatodik évben az csak kétszáz forint, be fogja-e érni azzal, hogy az összes hátralék kétszáz forinttal fizettessék le?

Még csak azt vagyok kénytelen kijelenteni, hogy, — és ezzel nem mondok ujságot, mert régi dolog, hogy Ugron Gábor képviselő úr a véderőtörvényt és eljárást természetesen sokkal jobban ismeri, mint én, — azóta, mióta szerencsém van e t. házban megjelenni, azt a tapasztalatot tettem, és — azt hiszem — a t. ház többi tagja is, hogy nem volt még törvénymagyarázat, a melyalkalommal Ugron Gábor képviselő úr azt ne hitte volna, hogy csakis ő érti legjobban a dolgot. Hát ha valaki tetszeleg magának az ily kómikus szituácziókban, az ízlés dolga. *(Derültség a jobboldalon. Zaj a szélső baloldalon.)*

Hoitsy Pál képviselő úrnak tökéletesen igaza van, hogy szavaimat úgy értelmezem, hogyha a ház egy határozatot hoz, melyet én nem fogadok el, akkor ebből természetesen levonom a konzequenczíákat. Azt is mondja a t. képviselő úr, hogy nem fektet nagy súlyt arra, a mit egyes miniszterek mondanak. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Újabb időben!)* Hogy az újabb vagy a régibb időben, ez mindegy, hiszen mindig ugyanazt a nótát fújják. Én azonban egészen tetszésére bízom, hogyha, teszem fel, Ugron Gábor képviselő úr nézetének tulajdonít nagyobb súlyt, tessék, ez szabadságában áll. *(Derültség jobbfelől. Zaj és éljenzés a szélső baloldalon.)*

Ugron Gábor: Személyes kérdésben kérek szót, t. ház! A miniszter úrnak, a midőn szemrehányást tett azért, hogy én nem értem a honvédség ügyeit, akkor el kellett volna hallgatnia legalább azt, hogy fűthető sátrakban lesznek a honvédek elhelyezve, mert ezzel teljesen igazolta azon állításomat, hogy a jelenlegi keretek mellett és kebelében a kiképzés nem teljes.

Másfelől az igen t. miniszter úr azt mondta, hogy ha én valami haszonbéri szerződést kötnék, és azt úgy kötném, hogy ha nem fizetik a haszonbért, azt a későbbi években fogom behajtani. — Engedje meg a miniszter úr, én okosabb szerződéseket szoktam kötni, *(Derültség a szélsőbalon.)* és a magam ügyeit másképp szoktam kezelni, és jobban foganatosítom jogaimat és igényeimet, mint a miniszter úr a honvédelmi tárczával teszi.

Azt mondja a miniszter úr rólam, hogy én mindig, mikor törvénymagyarázásról van szó, felállok és magyarázom a törvényt, és hogy a véderő-törvényt is jobban értem, mint ő. Hát, t. ház, én csak a magam tehetségei szerint értelmezem a törvényt, mert erre a ház és az országgyűlés együttesen van hivatva; de engedjen meg a t. miniszter úr, azt, hogy a véderőtörvényt én jobban érthetem, mint a miniszter úr, onnan következtetem, hogy a véderő-törvény magyarúl van írva, én pedig jól értek magyarúl. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Méltóztassanak a kérdés feltevésére figyelni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az átmeneti kiadások 14. czímnél indítványozza a pénzügyi bizottság, hogy a következő czím alatt: »Régibb hátralékok fejében besorozott honvéd-gyalogsági újonczok törvényszabta kiképeztetésére« az 1895-iki budgetbe 600.000 forint felvétessék.

Méltóztassanak helyet foglalni. *(Halljuk! Halljuk!)* A kik ezen 600.000 frtot az átmeneti kiadások XIV. czíme alatt megszavazzák, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik. Felkiáltások a szélső baloldalon. Kisebbség! Ellenpróbát kérünk! Felkiáltások jobbfelől: Helyre!)* Kérem, szavazás van; kérek minden képviselő urat, méltóztassék helyét elfoglalni. A kik a 600.000 forintnyi tételt nem fogadják el, szíveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* Kívánják a megszámlálást? *(Nem!)* Akkor kimondom, hogy a többség elfogadja.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: II. Beruházások. A honvéd-főparancsnokság elhelyezésére létesítendő épület előállítására szükséges 260.000 frtból mint első részlet 100.000 frt.

Papp Elek jegyző: Horánszky Nándor!

Horánszky Nándor: T. ház! Csak röviden kívánom igénybe venni a szót, hogy a felmerült vita folytán egy határozati javaslatot terjesszek a t. ház elé és annak elfogadását kérjem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nem térek ki arra a szóváltásra, a mely

Digitized by Google

az imént a t. miniszter úr és köztem lefolyt. A t. miniszter úr engem nagy tévedésekkel vádolt. Ez volt a miniszter úrnak véleménye. Hogy azonban igaza volt-e vagy sem, az nagy kérdés. E tekintetben, gondolom, az igazság legalább is eldöntve nincsen. Sőt ha én hivatkozni akarnék felmerült esetekre, melyek által konstatálhatnám azt, hogy ily alkalmakkor a tévedés nem az én részemen, hanem a t. miniszter úr részén van, akkor vissza kellene mennem a véderő-vitának azon mozzanataira, a melyekben a többi közt a miniszter úrnak a ház elé terjesztett írásbeli jelentésében az konstatáltatik, hogy a véderő-törvény nem fog 400.000 frtnál többe kerülni; és ezzel szemben a póttartalékra és egyéb kiadásokra hivatkozva, ma már konstatálhatom, hogy milliókba került.

Egyébiránt nem ezzel a kérdéssel akarok foglalkozni. Hanem azt a kérdést vagyok bátor a miniszter úrhoz intézni, hogy vajjon a honvédséghez évenkint fölös számúak soroztattak-e be, vagy nem, a lefolyt, különösen pedig azon években, a melyekben ezen hátralékok támadtak?

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Igen!

Horánszky Nándor: Ha igen, akkor a kérdés úgy áll, hogy fölös számmal oda sorozni addig, mig az újonczjutalékban hiány van, nem lehet. A fölös szám csak ott kezdődik, ha az ujonczjutalék fedezve van.

A különbség azután abban áll, hogy mig a fölös számúak csak a póttartalékban szolgálnak, csak a póttartalék kiképzésében részesülnek . . . *(Ellenmondások jobbfelől.)* Bocsánatot kérek, a törvény értelmében a fölös számúak a póttartalékhoz tartoznak. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: Itt a törvényben arról van szó, hogy a hiányt hogyan lehet fedezni. *(Halljuk! Halljuk!)* Béke idejében azon besorozottak, a kik fölös számúak, és az újonczjutalékba beleesnek, a honvédség póttartalékába helyezendők át.

Ennyit mond a törvény. Ellenben — mondja tovább — az említett jutalékban netalán mutatkozó hiányok fedezésére szolgálnak a feles számúak is. *(Zaj balfelől.)*

Horánszky Nándor: Nem ez a kérdés, t. miniszter úr. A kérdés az, hogy a fölös számúak a póttartalékhoz tartoznak-e: igen, vagy nem? Erre nézve a törvénynek más rendelkezését fogom felolvasni, mely — azt gondolom — evidensebb és pregnánsabb. A törvény 14. §-ának 4-ik alineája a következőleg szól: *(Olvassa)* »A közös hadsereg és a honvédség újonczjutalékának teljes fedezése után fenmaradó újonczok, mint fölös számban besorozottak a póttartalékba osztandók.« Ebből következtetem azt, hogy addig fölös számba nem jöhetnek az ujonczok, mig a kontingens fedezve nincsen. Ha pedig így áll a dolog, s a megelőző években, a melyekről a tartalék datálódik, fölös számmal vannak, pedig ezen évekre újonczok igényeltetnek, ez szabad gazdálkodás, s azért e szót nem rosszúl használtam. *(Igaz! Igaz! a baloldalon.)*

De felszólalásomnak tulajdonképen más a czélja. A miniszter úr lehet, hogy a kimutatásokat közölte a véderő-bizottság tagjaival, bárha többen azt mondják, hogy sem meg nem kapták, sem nem látták.

T. ház! Az összegeket nem a véderő-bizottság szavazza meg, hanem a képviselőház. És ha ez elmúlasztja azt a kötelességét, hogy akkor, mikor egy fontos törvényt szavaz meg, a melyben nem csak véradó, hanem tekintélyes pénzadó is igényeltetik és adatik meg, és megszavazza a nélkül, hogy annak alapja tényleg meg volna és fenforogna — a mi csak kimutatások révén volna lehetséges — hát azt én komoly eljárásnak soha nem fogom tartani. *(Helyeslés balfelől.)*

És hogy ez legalább jövőre ne történjék, bátor vagyok a következő határozati javaslatot elfogadásra ajánlani: *(Olvassa.)* »Utasíttatik a honvédelmi miniszter, hogy az újonczmegajánlásra vonatkozó törvényjavaslat benyújtása alkalmával évenkint terjeszsze elő a megelőző év sorozási eredményét is, a megtörtént leszámolás szerint«. Méltóztassék a t. ház a jövőre legalább saját komolyságának megóvása érdekében ezen határozati javaslatot elfogadni. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Elnök: A határozati javaslat fel fog olvastatni.

Papp Elek jegyző: *(olvassa a határozati javaslatot)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: T. ház! Én a magam részéről, bármennyire szeretném, már tisztán udvariasságból is, elfogadni ezen határozati javaslatot, még sem vagyok azon helyzetben, hogy annak elfogadását kérhetném, és pedig azért nem, mert ha utána méltóztatik nézni, mintegy hét év előtt Ivánka Imre képviselő úr felszólalása alapján majdnem szóról-szóra ilyen határozati javaslat merült itt fel, a melyet én elfogadtam, és a melynek alapján, mint bátor voltam felemlíteni, ezen kimutatást, az újonczozási eredményeket és a leszámolási végleges számbavételi eredményeket a véderő-bizottságnak bemutattam.

Hát engedelmet kérek, vagy van a képviselőház akkori határozatának értéke, hogy a kimutatásokat a véderő-bizottságnak bemutassam, és akkor ez a határozati javaslat felesleges, vagy pedig nincsen értéke, a mit föl sem akarok tenni.

Digitized by Google

Ennélfogva kérem a határozati javaslatnak, mint feleslegesnek elejtését.

Madarász József: T. ház! Téved a t. miniszter úr. Hiszen egy bizottság még nem maga a ház! Ha azt óhajtjuk, hogy necsak a bizottság, hanem a ház tagjai is értesüljenek valamiről, az nem bizottsághoz, hanem a házhoz terjesztendő be. Ha a t. ház elvetné Horánszky t. képviselő úr javaslatát, maga iránti kötelességéről feledkeznék meg. Mert nem az a fő, hogy a ház bizottsága, hanem, hogy maga a ház értesüljön arról, a miről eddig a miniszter úr csak a bizottságot értesítette.

Abban sincs igaza a t. miniszter úrnak, hogy ha ő valamit a ház bizottságához beterjeszt, elvonhatja magától a háztól. Kérem azért a t. házat, méltóztassék már a parlamenti alkotmányosság illeméből is Horánszky képviselő úr javaslatát elfogadni. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

Papp Elek jegyző: Ugron Gábor!

Ugron Gábor: T. ház! Ha a kérdés csak annyi érdemleges tartalommal birna, hogy a sorozások eredményei kimutattassanak, tán figyelembe lehetne venni a miniszter úr érzékenységét. De a dolog lényege nem ez. A régi véderő törvény értelmében csak annyi ujoncz volt besorozható, a mennyit az országgyűlés megszavazott. Jelenleg az országgyűléstől megszavazott kontingensen felül minden képes ember besoroztatik, csakhogy a póttartalékba osztatik be. Tegyük föl, hogy 47.000 és 12.000 néhány száz ujoncz kitelik a sorozásból, és nagyobb mennyiségű póttartalékosok gyűlnek fel; erről a törvényhozásnak tudomással kell birnia. Mert ha nem bir, illuzórius az a joga, hogy 800.000 emberben határozta meg a közös hadsereg hadi létszámát, mert akkor a póttartalékosokból az 1886-iki katonai törvény értelmében szabad gazdálkodása van a honvédelmi és közös hadügyminiszternek. Ha a ház értesülni akar arról, hogy a véradó révén hány ember áll rendelkezésére, ismernie kell nemcsak a megszavazott ujonczok kontingensét, hanem a póttartalékosok horribilis nagy számát is. Ez a szám az újabb értesülések szerint már nem 8—10%, hanem határozatlan százalék, és a hadügyi kormány törekvése az, hogy a póttartalék létszámát minél inkább emelve, minél nagyobb ily ellenőrzés nélküli tartalék ujonczhadserege legyen. Ha a törvényhozás a legsúlyosabb adónál, a véradónál lelkiismeretesen akarja gyakorolni ellenőrző jogát, ismernie kell az újonczozás eredményét, az elszámolást, melyből kiderül, hogy évenkint hány ember osztatott a póttartalékosok kategóriájába. Ha mi ezt nem tudjuk, akkor nem tudjuk, hogy mekkora véradót szavazunk meg. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Papp Elek jegyző: Gróf Apponyi Albert!

Gr. Apponyi Albert: T. ház! A jelenlegi vita mutatja, hogy a t. ház nincs teljességében azon adatok birtokában, a melyek ismerete szükséges, hogy a mostani és ehhez hasonló esetekben magát tájékozhassa.

Horánszky Nándor t. barátom határozati javaslata semmi egyebet nem kiván, mint azt, hogy a ház ezen adatoknak folytonosan birtokában legyen, hogy a ház hivatalosan ismerje az újonczozási eredményeket azon összeállítás szerint, a melynek a véderő-törvény rendelkezési szerint minden évben augusztus 31-éig meg kell történnie. Én azt hiszem, hogy ennél méltányosabb, ennél szükségszerűbb kívánság már nem gondolható, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* annál is inkább, mert azokat a kimutatásokat a honvédelmi miniszter úr a háznak egy létező határozata szerint évenkint a véderőbizottsággal közölni úgyis köteles és a mint mondotta, közli is. Természetesen, én nem kételkedem abban, hogy a t. miniszter úr megküldi a kellő számban ezeket a kimutatásokat a véderő-bizottságnak; ebben nem kételkedik senki, de tény az, hogy azok szétosztása azután kellő renddel nem történik meg, mert abban sem lehet ismét kételkedni, hogy a véderő-bizottság több tagjának tanúsága szerint ők nem kapják ezeket kézhez.

T. ház! Ez is bizonyítja, hogy olyan közlemények, a melyek nem a házhoz hivatalosan, hanem valamely bizottsághoz intéztetnek, ki vannak téve annak, hogy még azon bizottság tagjai sem nyernek róluk tudomást, annál kevésbbé az egesz ház. Ha ezek a kimutatások a bizottság számára elkészülnek, akkor semmi újabb munkával nem terheli a honvédelmi miniszteriumot Horánszky Nándor képviselőtársam határozati javaslata. Ez csak azt kivánja, hogy tiszteletben tartassék a háznak ellenőrzési joga. Ennek megtagadására semmi képzelhető ok nincs, hogy ha nem a képviselőház ellenőrzési jogának szántszándékos lenézése. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Ha a t. miniszter úr ebből indúl ki, s ha ez alapon a t. ház Horánszky Nándor határozati javaslatát elveti, ezzel csak azt bizonyítja, hogy minden parlament oly elbánásban részesül, a milyent magatartása által megérdemel. *(Élénk helyeslés és tetszés a baloldalon.)*

Elnök: Szólásra senkisem lévén följegyezve . . .

B. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: T. ház! Méltóztassanak megengedni, hogy azt az adatot ismét megczáfoljam, a melyet Ugron Gábor képviselő úr most utoljára az iránt felhozott, hogy e kimutatásból a póttartalékosok száma nem vehető ki. Engedelmet kérek, benne van és pedig a fölös számokból

Digitized by Google

beosztatott a közös hadsereg póttartalékába 3989, a honvédség póttartalékába 1550.

Horánszky Nándor: Én ezt nem látom, hiába olvassa. *(Zaj a baloldalon.)*

B. Fejérváry Géza honvédemi miniszter: Nem vagyok hivatva a véderő-bizottság tekintélyét a ház előtt védeni, hanem én azt hiszem, hogy ha a háznak egy régebbi határozata fennáll, a mely ezeket az adatokat bizottság elé útasítja, az teljesen felér a kivánt kimutatással. *(Élénk ellenmondás a baloldalon.)* És én a véderő-bizottságban magam is proponálni fogom, hogy jelentésébe ezeket az adatokat vegye fel. Én azt hiszem, hogy ez elégséges. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Senki szólásra nem jelentkezvén, és senki szólni nem kivánván, a vitát berekesztem. Következik a szavazás.

Húsz aláírással névszerinti szavazás kivántatik. Ennélfogva a szabályok alapján a névszerinti szavazást elrendelem.

Felteszem a kérdést. A kérdés az lesz, hogy a t. ház azt a határozati javaslatot, a melyet Horánszky Nándor képviselő úr benyújtott — és gondolom, miután az már fel volt olvasva, a ház nem kivánja, hogy az még egyszer felolvastassék — elfogadja-e, igen, vagy nem?

Kihúzom a betűt. *(Megtörténik.)* »O«. *(Felkiáltások: Oh! Oh!)*

Öt perczre az ülést felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést megnyitom.

Méltóztassanak helyöket elfoglalni. *(Zaj.)* Kérek csendet!

A névszerinti szavazásnál a névsort olvassa gr. Esterházy Kálmán jegyző úr, az »igen«-nel szavazókat jegyzi Hock János jegyző úr, a »nem«-mel szavazókat pedig jegyzi Josipovich Géza jegyző úr; a távollevőket jegyzi Schóber Ernő jegyző úr.

Kezdődik a szavazás.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző *(olvassa a névsort. Jellachich Gyula nevének olvasásánál nagy zaj.)*

Elnök: Kérem, itt van Jellachich képviselő úr?

Jellachich Gyula: Itt vagyok. Nemmel szavazok.

Elnök: Tessék folytatni.

Gr. Esterházy Kálmán jegyző *(folytatólagosan olvassa a névsort. Gr. Károlyi Sándor nevének felolvasásánál nagy zaj).*

Elnök: Méltóztasssanak csendet tartani és helyökre menni. *(Felkiáltások: Helyre! Helyre!)*

Gr. Esterházy Kálmán jegyző *(folytatólag olvassa a névsort).*

»Igen«-nel szavaztak: *Olay Lajos, Ónody Géza, Pályi János, Pázmándy Dénes, Polónyi Géza, Purgly János, Putnoky Mór, Reitter János, Remete Géza, Sághy Gyula, gr. Szápáry László, Szederkényi Nándor, Szentiványi Kálmán, Szinay Gyula, Thaly Kálmán, Tóth Ernő, Tóth János, Ugron Ákos, Ugron Gábor, Várady Károly, Vásárhelyi László, Veres József, Vikár István, Wittmann János, gr. Zichy Jenő, Zelenyák János, b. Andreánszky Gábor, gr. Apponyi Albert, Atzél Péter, Babó Emil, Balogh Géza, Bartha Miklós, Bartók Lajos, Bánó József, Beniczky Árpád, Beöthy Ákos, Berger Ignácz, Bernát Béla, Berzáth Dezső, Bornemisza Lajos, Bottlik Lajos, Bujanovics Sándor, Désy Zoltán, Ernuszt Kelemen, Fernbach József, Förster Ottó, Gencsy Albert, Györffy Gyula, Helfy Ignácz, Hentaller Lajos, Hock János, Hoitsy Pál, Horánszky Nándor, Horváth Lajos, Illyés Bálint, Issekutz Győző, Ivánka Oszkár, Jeszenszky Ferencz, Justh Gyula, Kemény Pál, Kovács Albert, Kovátz József, Kun Miklós, Lakatos Miklós, Lits Gyula, Lukáts Gyula, Madarász József, Matkovits Tivadar, Melczer Géza, Meszlény Lajos, Mihályi Péter, Molnár József, Mülek Lajos, Nagy Gyula, Nagy István, Nánásy Ödön, Nedeczky Jenő.*

»Nem«-mel szavaztak: *Pap Géza, Pálffy Elemér, Perczel Béni, b. Podmaniczky Frigyes, Popovics Vazul, Prileszky Tádé, Popovics István, Radvánszky György, Ragályi Béla, Rakovszky Géza, Reiszig Ede, Rohonyi Gyula, Rosenberg Gyula, Rónay János, Ratkovics Iván, Schóber Ernő, Schreiber Frigyes, Schwicker Henrik, Sigmond Dezső, Simó Lajos, Sporzon Ernő, Stajevits János, Saj Ferdinánd, Szalay Ödön, Szaplonczay Miklós, Szász Károly, Szerb György, Szily Pongrácz, Szuhányi Ferencz, Szunyogh Szabolcs, Telegdi József, gr. Teleki Domokos, gr. Teleki Sándor legifj., Teleszky István, Terényi Lajos, Tisza István, Tisza Kálmán, Tisza László, Tódor József, Tóth Aladár, Urányi Imre, Urbanovszky Ernő, Vargics Imre, Véghső Gellért, Vietoris Miklós, Vuja Péter, Wekerle Sándor, Zay Adolf, Zákó Milán, Zmertych Iván, Amon Ede, gr. Andrássy Tivadar, Apáthy Péter, Adamovics Béla, Balla Gyula, Baranyi Ödön, Bausznern Guidó, Beles János, Berzeviczy Albert, Bessenyey Ferencz, Bobula János, Boncza Miklós, Bölöni Ödön, Barlovics István, Chorin Ferencz, Csávosy Béla, Csernátonyi Lajos, Csincsek Flórián, Darányi Ignácz, Dániel Gábor, Dégen Gusztáv, Dókus Ernő, Dörr Soma, Dedovics György, Drakulics Emil, gr. Esterházy Kálmán, Fabiny Teofil, Fáy Gyula, Fejér Miklós, Fenyvessy Ferencz, gr. Festetits Andor, Filtsch József, Fluger Károly, Francsics Norbert, Francisci Henrik, Görgey Béla, Gromon Dezső, Gulácsy Dezső, Galliuff Lajos, Halassy Gyula, Harkányi Frigyes, Horváth Béla, gr. Hor-*

Digitized by Google

váth-Tholdy Lajos, Janicsáry Sándor, Jellinek Arthur, Jovanovits István, Jókai Mór, Jellachich Gyula, Josipovich Géza, Josipovich Imre, Josipovich Lajos, Kabós Ferencz, Kajuch József, Kammerer Ernő, b. Kemény Ákos, b. Kemény Endre, b. Kemény Géza, b. Kemény János, Kende Mihály, Kiss Pál, Klobusiczky János, Konkoly-Thege Sándor, Kozma László, Krajtsik Ferencz, Králitz Béla, Kubinyi György, Kiss Oszkár, Latkóczy Imre, Láng Lajos, Lehoczky Vilmos, Lévay Antal, Lónyay Géza, Lukács Béla, Magyary-Kossa Géza, Markovics Kálmán, Matlekovits Sándor, Mezei Mór, Miklós Ödön, Mohay Sándor, Molnár Antal, Molnár Béla, Münnich Aurél, Nagy Sándor, gr. Nákó Kálmán, Nedeczey János, Neményi Ambrus, Neumann Ármin, b. Nikolics Feodor, b. Nyáry Béla.

Távol voltak: *Okolicsányi László, Óváry Ferencz, Papp Elek, Pap Samu, Pántotsek Rezső, b. Perényi Péter, b. Perényi Zsigmond, Péchy Tamás, Pogány Károly, Pogány Sándor, Pogrányi József, gr. Pongrácz Károly, Pulszky Ágost, Pavics Ármin, Pintarics Mór, Ragályi Lajos, Reviczky Károly, Rezei Sylvius, Rigó Lajos, Rohonczy Gedeon, Rudnyánszky Béla, Riffer Károly, Rotter Antal, b. Salmen Jenő, Schäfer Dezső, Schuster József, b. Semsey István, Sierbán Miklós, Sima Ferencz, Simonfay János, Sipeky Sándor, Smialovszky Valér, Solymossy László, Sréter Alfréd, Sturmán György, b. Stojanovich György, Schvarz Lajos, Seitz Vincze, Sliepcsevics Péter, Sorak Péter, Spevecz Ferencz, Stekovics János, Szabó Imre, Szabó László, Szacsvay Sándor, Szalay Imre, Szalay Károly, gr. Szapáry Gyula, Szájbely Gyula, Szemere Huba, Szende Béla, Szentiványi Árpád, gr. Széchenyi Tivadar, Széll Kálmán, Szluha István, gr. Sztáray István, gr. Teleki Árpád, gr. Teleki Géza, gr. Teleki József, gr. Teleki Samu, Thold Dániel, gr. Thorotzkay Miklós, Tibád Antal, gr. Tisza Lajos, Tolnay Lajos, Tomcsányi László, Tompa Antal, Tuba János, Tükőry Alajos, Ugron Zoltán, Uray Imre, Ürményi Bernát, Vajay István, gr. Vass Béla, Vállyi Árpád, Vermes Béla, Veszter Imre, Vécsey Endre, Vincz Gyula, Visontai Soma, Vörös János, b. Wenckheim Frigyes, gr. Zay Albert, Zsámbokréthy Emil, Zsámbokréthy József, gr. Zselénsky Róbert, Zec Milós, gr. Almássy Imre, b. Ambrózy Béla, gr. Andrássy Géza, gr. Andrássy Gyula, gr. Andrássy Sándor, Antal Gyula, Antunovich József, Asbóth János, b. Atzél Béla, Ábrányi Kornél, Baky István, Balázs Antal, Balogh János, Barabás Béla, Barcsay Domokos, Barcsay Kálmán, gr. Batthyány Tivadar, Belitska Béni, Beniczky Miksa, Bethy Algernon, gr. Bethlen András, gr. Bethlen Balázs, gr. Bethlen Bálint, gr. Bethlen Gábor, gr. Bethlen Gergely, gr. Bethlen Ödön, Boda Vilmos, Bogdán Virgil, Bolgár Ferencz, Bornemissza Ádám, Bornemissza István, Boros Béni, Bozzay János, Büsbach Péter, Barisics Milán, Chernel Gyula, gr. Csáky Albin, gr. Csáky Lajos, Csávolszky Lajos, Csigó Pál, Czernkovich Miklós, Dániel Pál, Demkó Pál, Drescher Ede, Endrey Gyula, Eötvös Károly, b. Eötvös Loránd, Erreth János, gr. Esterházy Mihály, Egersdosfer Sándor, Falk Miksa, Farbaky István, Farkas Balázs, Fest Lajos, Fornszek Sándor, Földváry Elemér, Földváry Miklós, Frey Ferencz, Ferrich Ferencz, Gajári Ödön, Gull József, Gulner Gyula, Gutenau Károly, gr. Gyürky Ábrahám, Grlics György, Gyurgyevics Vazul, Gyurkovics György, gr. Hadik-Barkóczy Endre, Hajós József, Haviár Dániel, Heckenast György, Hedry Lőrincz, Hegedüs Sándor, Helley János, Herman Ottó, Hévizy János, Hieronymi Károly, Hodossy Imre, Holló Lajos, Hortoványi József, Horváth Ádám, Horváth Géza, Horváth Gyula, b. Huszár Károly, Isáak Dezső, Istóczy Győző, Ivanovics Iván, Iváby Béla, b. Jeszenszky László, b. Jósika Gábor, Justh György, Jagics János, Jankovich Péter, Kaiser János, Kapotsfy Jenő, Kállay Ferencz, Kállay Lipót, gr. Károlyi Gábor, gr. Károlyi István, gr. Károlyi László, gr. Károlyi Sándor, Kék Lajos, Kiss Albert, Király Ferencz, Kobek István, Kolozsváry-Kiss István, Komjáthy Béla, Konkoly-Thege József, Körösi Sándor, Kubina József, Kubinyi Árpád, Kubinyi Géza, Kulman János, Kund Jenő, Kürthy Sándor, Latinovics Ernő, Lánczy Leó, László Mihály, Lázár Árpád, Linder György, Luby Géza, Luppa Péter, Madarász Imre, Majthényi István, Makfalvay Géza, Mandel Pál, Matuska Péter, Márkus József, Meltzl Oszkár, Meskó László, Mérey Lajos, Mikszáth Kálmán, Molnár Józsiás, Morzsányi Károly, Maseg Lipót, Matunci Márton, Milekics Ozirill, Nagy János, Neiszidler Károly, b. Nopcsa Elek, Noszlopy Gyula, Nikolics Vladimir.*

Elnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* 447 igazolt képviselő közül elnök nem szavazott, igennel szavazott 78, nemmel szavazott 137, távol volt 237 képviselő. Ennélfogva Horánszky Nándor képviselő úr határozati javaslata 59 szótöbbséggel elvettetett.

Már most felteszem a kérdést, hogy a beruházások címe alatt felvett 100.000 frtnyi tételt, mely ellen senki kifogást nem tett, méltóztatnak-e elfogadni? *(Elfogadjuk!)* Azt gondolom, nem is kívánnak szavazást; a tétel elfogadtatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa):* Rendes bevételek: IX. fejezet, 1—6. czím. Rendes bevételek. Ludovika-Akadémia: 224,259 frt.

Elnök: A tétel ellen semmi kifogás nem tétetvén, megszavaztatik.

Digitized by Google

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Honvédmenház 2.260 frt.

Elnök: Kifogás nem lévén, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az elárverezett, továbbá a lóvállalkozók által megtérített lovakért 20.000 frt.

Elnök: Kifogás nem lévén, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Használhatatlan töltényhüvelyek és szabályszerűtlen ólomért 36.300 frt.

Elnök: Nem lévén ellenvetés, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Nyugdíjak a közös hadügyi tárcza által a hadsereg állományából a honvédséghez áthelyezett tisztek után fizetendő térítmények 87.800 frt.

Elnök: Nem lévén ellenvetés, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Az elviselt ruházati és felszerelési czikkek hulladékainak eladásából 800 frt.

Elnök: Ha nincs kifogás, megszavaztatik.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Haszonbérek 3.000 frt.

Elnök: Nem lévén ellenvetés, megszavaztatik.

Még hátra vannak azok a jelentések, — egyet kivéve, — melyek az átmeneti kiadások czíme alatt elintéztettek. Ezekre nézve felteszem a kérdést külön mindegyikre.

A honvédelmi miniszter jelentése (Irom. 696,763.) »a közös hadsereg katonai nevelő- és képző-intézeteiben magyar állami alapítványi helyekre elhelyezett ifjakról«.

A pénzügyi bizottság a tudomásúlvételt javasolja.

Méltóztatnak tudomásúl venni? *(Igen!)* Nem lévén ellenvetés, tudomásúl vétetik.

Második a honvédelmi miniszter jelentése »a magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia állapotáról« (Irom. 697, 764.) az 1894-ik évre.

A pénzügyi bizottság javasolja a tudomásúl vételt.

Méltóztatnak tudomásúl venni? *(Igen!)* Tudomásúl vétetik.

Harmadik jelentés a honvédelmi miniszter jelentése »a hadmentességi díjalap álladékáról az 1893-ik évben« (Irom. 698, 765.)

Tudomásúl méltóztatnak venni? *(Igen!)*

Tudomásúl vétetik.

Negyedik a honvédelmi és belügyminiszter jelentése a honvédmenház 1893. évi számadásairól, valamint a menház 1893. évi működéséről és állapotáról (Irom. 699, 766). Tudomásúl veszi a ház? *(Igen!)* Tudomásúl vétetik.

Ötödik a honvédelmi miniszter úrnak az országos honvédsegélyző egylet 1893. évi számadásairól, valamint az egyesület 1893. évi működéséről és állapotáról szóló jelentése. (Irom. 700, 767).

Tudomásúl veszi a t. ház? *(Igen!)* Tudomásúl vétetik.

Ezzel, t. ház, *(Zaj. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!)* a honvédelmi tárcza költségvetése és az ezzel kapcsolatos összes jelentések el vannak intézve. *(Élénk éljenzés a jobboldalon.)*

Következik a napirend másik tárgya, az igazságügyi tárcza költségvetése. *(Felkiáltások: Holnap! Halljuk az elnököt!)*

Magam is azt javaslom a t. háznak, méltóztassék az igazságügyi tárcza költségvetését a holnap délelőtt 10 órakor kezdődő ülés napirendjére kitűzni. *(Helyeslés.)* Egyéb a napirendre nem tűzetik ki. Méltóztatik elfogadni? *(Általános helyeslés.)* Akkor ezt mint határozatot kimondom, és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 10 perczkor.)

Digitized by Google

426. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi február hó 8-án, pénteken,

Berzeviczy Albert, közben gr. Andrássy Tivadar elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Erdély Sándor, Perczel Dezső és Lukács László megbizó leveleinek bemutatása. — Napirend előtti felszólalás az ujonczozás eredményéről szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, igazságügyi tárcza. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: B. Bánffy Dezső, Lukács László, Perczel Dezső, Dániel Ernő, Erdély Sándor, Wlassics Gyula, gr. Festetits Andor, b. Fejérváry Géza, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést ezennel megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző úr vezeti. A javaslatok mellett szólni kivánókat Schóber Ernő, az azok ellen jelentkezőket Papp Elek jegyző urak jegyzik.

Méltóztassanak meghallgatni a múlt ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a február hó 7-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Nincs észrevétel? A jegyzőkönyvet hitelesítettnek nyilvánítom.

Bemutatom Erdély Sándor *(Éljenzés jobbfelől.)* Pozsony vármegye dunaszerdahelyi választókerületében, Perczel Dezső *(Éljenzés jobbfelől.)* Tolnavármegye bonyhádi kerületében, és Lukács László *(Éljenzés jobbfelől.)* az abrudbánya—verespataki választókerületben megválasztott országgyülési képviselők megbizó-leveleit.

Ezen megbizó-levelek megvizsgálás és jelentéstétel végett kiadatnak az igazolási állandó bizottságnak.

Az elnökségnek több jelentése nincsen. A napirend előtt felszólalni kiván, bejelentéséhez képest, Münnich Aurél képviselő úr.

Münnich Aurél: T. képviselőház! Nagyon sajnálom, hogy a tegnapi napon fontos és halaszthatatlan teendők miatt nem voltam szerencsés a házban jelen lehetni, midőn az újonczjutalékról szóló jelentés felett a vita folyt.

Ezen vitában Tóth Ernő képviselő úr azt mondotta, hogy elismeri ugyan, hogy ezen jelentés a véderő-bizottságnak beterjesztetett, de a bizottság tagjainak figyelme erre fel sem lett híva; másik pedig, a mit állított, az volt, hogy valószinű, hogy a véderő-bizottság előadója azt magánál tartotta. Ennek következtében legyen nekem megengedve következő rövid nyilatkozatot tennem. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! A mióta a t. ház elhatározta, hogy az újonczozás eredménye a véderő-bizottsággal mindenkor közöltessék, azon idő óta a honvédelmi miniszter úr minden évben, úgy a mint az idén is történt, átküldötte ezen jelentést a véderő-bizottság elnökségéhez, s az elnökség, vagy pedig csekélységem ezen jelentést évről-évre a véderő-bizottság tárgyalásai alkalmával letette a bizottság asztalára. Egyúttal állítom, hogy a véderő-bizottság tagjainak a figyelme ezen jelentésre mindenkor felhivatott. *(Zaj a bal- és szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* Megjegyzem azonban, hogy rendesen megtörténik, hogy a véderő-bizottság üléseinek kezdetén a t. ellenzéki tagok nincsenek jelen. *(Ellenmondások a bal- és szélső baloldalon. Felkiáltások: Az már nem áll!)* Igy tehát én abszolute nem tehetek arról, hogy ők nem vesznek tudomást ezen be-

Digitized by Google

jelentésről. Ez az egyik, a mit szükségesnek tartottam felemlíteni. *(Helyeslés a jobboldalon. Ellenmondások a bal- és szélső baloldalon.)*

A képviselő úr másik megjegyzését, a mely személyemre vonatkozik, határozottan vissza kell utasítanom; mert engem bármivel lehet vádolni, de kötelességmúlasztással, azt hiszem, engem nem vádolhat senki. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ezeket voltam bátor a t. képviselő úr megjegyzéseire előadni. *(Felkiáltások a baloldalon: Halljuk a véderő-bizottság ellenzéki tagjait!)*

Elnök: A házszabályok értelmében a napirend előtti felszólalások határozathozatal tárgyát nem képezhetvén, azt hiszem, áttérhetünk a napirendre. *(Felkiáltások a baloldalon: Nagy István személyes kérdésben kíván szólani! Halljuk! Halljuk!)*

Beöthy Ákos: Az egész ellenzék meg lett támadva! *(Felkiáltások a baloldalon: Halljuk Nagy Istvánt!)*

Nagy István: Személyes kérdésben kérek szót.

Elnök: E czímen nincs joga szólni, mert személyében nem lett megtámadva. *(Felkiáltások balfelől: A véderőbizottság tagjai lettek megtámadva!)*

Méltóztatik, t. ház, megengedni, hogy a képviselő úr szólhasson? *(Közbeszólások a baloldalon: Joga van hozzá, mint a véderőbizottság tagjának! Halljuk! Halljuk!)*

Nagy István: T. ház! Én egy perczig sem kétkedtem abban, a mit tegnap a t. honvédelmi miniszter úr mondott, hogy ő a póstakönyvből tudja igazolni azt, hogy ezen jelentések elküldettek; azt is megengedem, hogy a véderőbizottság asztalára letétettek; megtörténhetett az is, hogy egyik-másik bizottsági tag, miként arra az előadó úr hivatkozott, az ülés elején nem lehetett jelen. Én azonban azt hiszem, hogy tekintettel az ügy fontosságára, nem ez a módja a hiányok kimutatása közlésének, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* mert akkor, a midőn már a bizottság belemegy a tárgyalásba, úgy hamarjában tanúlmányozni egy ily fontos jelentést, nekem már fizikai időm sincs. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Hanem az ily közlés módja az, hogy a véderőbizottság minden egyes tagjának küldessék meg a jelentés, *(Felkiáltások a jobboldalon: Ez nem személyes kérdés! Halljuk! Halljuk!)* hogy a tárgyalás előtt a jelentést alaposan áttanúlmányozhassa.

Én mondhatom, hogy Tóth Ernő, Lits Gyula, Thaly Kálmán, sem pedig az én csekélységem nem emlékszünk arra, hogy ily kimutatást láttunk, pedig rendesen jelen vagyunk a bizottság tárgyalásain. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Én tehát azt hiszem, hogy jövőre igen jó és kívánatos lenne, hogy ha a t. miniszter úr akként intézkednék, hogy ezen nagyfontosságú jelentések a bizottság ülése előtt megküldessenek a bizottság tagjainak, hogy azokat előre tanúlmányozhassák. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Ezek után azt hiszem, áttérhetünk a napirendre. *(Helyeslés.)*

Következik a napirend: Az igazságügyi miniszterium 1895. évi költségvetésének tárgyalása (Irom. 717).

Kérem az 1. czím olvasását.

Schóber Ernő jegyző *(olvassa)*: Központi igazgatás. Rendes kiadások: XXI. fejezet, 1. czím. Rendes bevételek: VIII. fejezet, 1. czím. Kiadás. Személyi járandóságok és dologi kiadások 291.535 forint.

Elnök: Az első szó az előadót illeti.

Latkóczy Imre, a pénzügyi bizottság előadója: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az igazságügyi tárcza költségvetésének előirányzatai az utóbbi öt év alatt rendszeres, fokozatos, de okszerű emelkedést tüntetnek fel. Okszerűnek mondom ezen emelkedést egyrészről azért, mert az államháztartás egyensúlyának érdekeire soha zavaróan nem hatott, másrészről pedig azért, mert a szükséglet fokozásának indokai a törvényhozás által elfogadott, részben végrehajtott s részben végrehajtás alatt levő újítmányok mindenkor egy és ugyanazon forrásra, egy és ugyanazon törekvésre, jogszolgáltatásunk nagyfontosságú érdekeinek emelésére, ápolására és gondozására vezethetők vissza. Az előttünk fekvő költségvetés nemcsak kimerítő munkaprogrammot tartalmaz a jövőre nézve, de a multnak is egy oly hű képét tárja elénk, melyben a megalkotott igazságügyi reformok, kezdve a királyi táblák deczentralizációjától, és a bírói és ügyészi szervezet módosításától egész az újabban életbeléptetett sommás perjogig, pénzügyi kihatásukban mintegy számszerűleg tükröződnek vissza. Ezen állításom igazolására legyen szabad néhány összehasonlító adatot idéznem az 1889. évre megállapított költségvetésből és az 1895. évi előirányzatból.

A törvényhozás által az 1889. évre elfogadott és megállapított költségvetés szerint a rendes kiadások az igazságügyi tárczánál 12,095.282 forintot tettek ki; az 1895. évi előirányzat szerint kitesznek 15,216.024 forintot. A különbözet, s illetőleg az emelkedés tehát 3,120.742 forint. Habár ezen emelkedésnek túlnyomó, mintegy két harmadrésze az első folyamodású bíróságok szükségletére esik, mindazonáltal a többi czímeknél is jelentékeny eltérések, illetőleg emelkedések mutatkoznak. Igy például 1889-ben a központi igazgatás szükségletének czímén megállapíttatott 235.474 forint, 1895-ben

Digitized by Google

előirányoztatik 291.535 forint. A kuria szükséglete czimén meg volt állapitva 1889-ben 457.943 forint, 1895-ben előirányoztatik 529.759 forint. 1889-ben a budapesti és a marosvásárhelyi királyi táblák szükséglete czimén megállapittatott összesen 767.000 forint. A deczentlralizáczió keresztülvitele után 1895-ben az előirányzat 1,245.642 forint. A főügyészség szükséglete czimén megállapittatott az 1889. évi költségvetésben 108.461 forint, az 1895. évi előirányzat 183.565 forint. A törvényszékek és járásbiróságok szükséglete czimén megállapittatott 1889-ben 6,830.290 forint, 1895-ben pedig előirányoztatik 8,966.840 forint.

Szóval az előirányzatok és czimek mindegyikénél mutatkoznak lényeges eltérések és emelkedések. De az általam, t. ház, most elősorolt adatok nemcsak a különbözeteket, a numerikus differenciákat tüntetik fel, hanem ezen különbözetek beható vizsgálatánál és indokainak tanulmányozásánál azon eredményre, azon meggyőződésre kell eljutnunk, hogy a volt igazságügyminiszter úr az általa annak idején felállított programmal teljes összhangban, kiváló gondot és súlyt fektetett első sorban arra, hogy a bírói szervezet és perjog átalakításának kérdései minél előbb gyökeresen megoldassanak. És e mellett oda törekedett, sőt nagyrészben el is érte azt, hogy a tulajdonjog biztonsága, és a hitel érdekében oly nagyfontosságú telekkönyvi intézmény fejlesztetett és tökéletesbittetett. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Nem lehet hivatásom e helyről a lelépett igazsági kormány tevékenységének azon részére is kiterjeszkedni, mely vagy épen nem áll, vagy csak nehezen hozható kapcsolatba e költségvetéssel. Legyen szabad azonban azt az egyet kiemelnem, a mi iránt e házban, s azt hiszem e házon kivül sincs eltérés; legyen szabad, ismétlem, elismeréssel kiemelnem a volt igazságügyminiszter, Szilágyi Dezső *(Éljenzés a jobboldalon.)* azon tárgyilagos, lelkiismeretes, ... *(Zaj és nyugtalanság a bal- és szélső baloldalon. Felkiáltások: Hizelgés!)*

Horánszky Nándor: Nincsen mellette egy pohár bor?

Polónyi Géza: Az emberi kor legvégső határáig!

Látkóczy Imre előadó: Méltóztassék a mondat végét megvárni, s azt hiszem, a képviselő úr is az elismerés szavába bele fog egyezni. *(Zaj a bal- és szélső baloldalon.)*

Legyen szabad elismeréssel hangoztatnom a volt igazságügyminiszter úrnak azon tárgyilagos, lelkiismeretes, csak a valódi érdemet méltányoló, igazán igazságos eljárását a melyet a kinevezéseknél általában s különösen a bírói állások betöltésénél mindenkor tanusitott. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a baloldalon: Hiszen ez olyan természetes!)*

Ugron Gábor: Ez olyan feltünő dolog? Hisz ez magától értetődik, nem is vártunk tőle mást.

Latkóczy Imre előadó: Áttérve, t. ház, az 1895-ik évi előirányzat egyes tételeinek ismertetésére, legyen szabad előzetesen megjegyeznem azt, hogy az 1895-ik évi költségvetési előirányzat, az 1894-ik évre megállapított és elfogadott költségvetéssel szemben is 463.885 forintnyi emelkedést tüntet fel, ezen többletből esik a rendes kiadásokra 343.885 forint, az átmeneti kiadásokra 10.000 forint és a nyugdíjakra 101.000 forint. Ezen irányban a bevételi előirányzat is 7.160 forinttal emelkedett. A rendes kiadásoknál észlelhető többlet túlnyomó részét abszorbeálják a királyi járásbiróságok és törvényszékek szükségletei azért, mert a sommás perjog életbeléptetése folytán az elsőfokú bíróságoknál alkalmazott személyzet létszámának emelése szükségessé vált. Ezen szükséglet fedezéséről tehát gondoskodni kellett. A másik indoka pedig az, hogy az előző évi költségvetésben több bírói segéd- és kezelőszemélyzeti állás szükséglete csak fél esztendőre volt előirányozva, az 1895. évi előirányzatban pedig az egész évi szükségletet kellett felvenni. Az átmeneti kiadások közt szereplő 10.000 forint onnan ered, hogy az igazságügyminisztérium is az 1896-iki országos ünnepélynél, a milleniumi kiállitásnál részt venni óhajt.

Azt hiszem, miután a nyugdíjkérdés egy érvényesen elvállalt kötelezettség teljesítésére vonatkozik, mint ilyen, jogállamban kontroverzia tárgyát nem is képezheti, s azért tüzetesebb indokolást nem is igényel, ha megjegyzem, hogy az előző évi zárszámadások eredményéhez képest lett a nyugdíjak czimén előirányzott szükséglet itt javaslatba hozva. A bevételeknél észlelhető több előirányzat azon feltevésen és azon reményen alapszik, hogy a fegyenczmunka jövedelmét az 1895. év folyamán lehetséges leszen fokozni. A mi már most a tárgyalás alatt levő központi igazgatás czimü előirányzatot illeti, itt 10.836 forinttal magasabb az előirányzat, mint az 1894. évre megállapított költségvetés szerint. Ennek indoka az, hogy az igazságügyi adminisztrácziából folyó ügyek az utóbbi időkben annyira felszaporodtak, hogy ezeknek megfelelő elintézése a központban alkalmazott személyi létszámnak bizonyos mérsékelt mértékü emelését elkerülhetetlenné teszi.

Ezek előrebocsátása után *(Halljuk! Halljuk!)* tekintve, hogy a jelenlegi kormány az előzőnek összes javaslatait, ezek között tehát a költségvetést is magáévá tette, a pénzügyi bizottság irásban kifejtett álláspontjának meg-

Digitized by Google

felelően arra kérem a t. házat, miszerint a költségvetést általánosságban elfogadni, első sorban pedig a most tárgyalás alatt levő központi igazgatás című előirányzatot, számszerint 291.535 forintot, megszavazni méltóztassék. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Az igazságügyminiszter úr kíván szólani, *(Halljuk! Halljuk!)*

Erdély Sándor igazságügyminiszter: T. ház! Mielőtt az igazságügyi költségvetés részletei felett a vita megindúl, a t. ház engedelmével alkalmat veszek magamnak, hogy álláspontomat az igazságügyi politikával szemben néhány szóval röviden jelezhessem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az igazságügyi politikának jövőben követendő iránya meg van adva az ország újabbkori jogfejlődésében.

A modern élet alakúlásai, a forgalmi és közgazdasági élet élénk fejlődése a jogszolgáltatás terén is szükségleteket teremtettek, s követelményekkel állanak elő, melyek a régibb törvényekben nem voltak megfelelően méltányolva, de a melyekkel újabbkori jogfejlődésünkben feltétlenül számolnunk kell.

Az állampolgárok szabadsága, a jogok egyenlősége, és a vitás kérdések gyors elintézése: kétségtelenül a modern élet szülte követelmények, a melyekkel jogfejlődésünk ellentétes irányba nem kényszeríthető.

Ez az irány, ezek az elvek érvényesültek az utóbbi években létrejött reformtörvényekben.

Ezen irány, ezen elvek körül összpontosúl az ország közvéleménye.

A még megalkotásra váró igazságügyi reformokban is ennek az iránynak, ezeknek az elveknek kell érvényesülniök. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Én az igazságügyi politikával szemben ugyanazt az álláspontot foglalom el, melyen az előző igazságügyi kormány állott. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ráállhatok arra az álláspontra saját, érintetlen meggyőződésemmel, mert megegyezik az ország újabbkori jogfejlődésével, és mert annál a viszonynál fogva, melyben mint államtitkár, a volt igazságügyi kormányhoz állottam, ezt az álláspontot, ezt az irányt, s ezeket az elveket a magaménak tekintem. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Erről az álláspontról én saját elveim megvalósítására törekszem. *(Helyeslés jobbfelől.)*

És miután ez az álláspont az itt e házban több izben folytatott igazságügyi vitákban, de különösen az utóbbi években alkotott reformtörvényekben élénk megvilágítást nyert, én ez alkalommal ebben a kérdésben többet mondani szükségesnek nem tartok. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Áttérek azonban azoknak a teendőknek részletes, rövid megjelölésére, melyeknek teljesítésére én magamat az igazságügyi tárcza átvételénél kötelezettnek érzem.

Széleskörű terveket nem szándékozom a t. ház elé terjeszteni. A tervek megvalósítása nem függ mindig a tervező akaratától.

Az igazságügy terén a reformszükségleteknek olyan nagy tömegével állunk szemben, t. ház, hogy már magában a helyes egymásután megállapítása nagy nehézséggel jár, alapos, körültekintő megfontolást igényel. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Rám nézve az irány megválasztását, az egymásután meghatározását némileg könnyíti s elhatározásom helyessége mellett garanczíát nyújt az a körülmény, hogy az utóbbi évek jogfejlődésében, az utóbbi évek reformalakúlásaiban élénk részt vettem.

Minden egyes reform megalkotásánál meg kellett állapítanunk, hogy mi fog ezután következni. Mi annak szükséges vagy legalább czélszerű kiegészítése. Az egymásutánra nézve évekkel előre tisztába kellett lennünk.

A reformkorszak kezdetén az igazságügyi adminisztráczió, mely az egész vonalon közbeeső forum nélkül a központra nehezedett, szerfelett nehézkes, mondhatom hiányos volt.

Ennek javítása, ennek megfelelő színvonalra emelése nélkül, alaki és anyagi törvényeink sikeres reformjára gondolni sem lehetett.

Ha az adminisztrativ felügyelet hiányos és laza, ha az ügymenet és ügykezelés nem áll szigorú ellenőrzés alatt, reformok végre nem hajthatók. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Példák állanak előttünk, hogy igen jó és üdvös igazságügyi intézkedések vagy épen nem, vagy rosszúl lettek végrehajtva. Csak miután a bíróságok és ügyészségek új szervezete útján meg lettek alkotva a helyes igazságügyi adminisztráczió megbízható közegei; csak miután az új szervezet működése czélszerűnek bizonyúlt, az adminisztráczió nagy mérvben fejlődésnek indúlt és javúlt: csak akkor lehetett, és pedig első sorban a legszükségesebbként jelentkező eljárási törvények reformját napirendre tűzni. Hogy ez a politika helyes volt, az élet szolgáltat mellette bizonyítékot.

A múlt évben életbelépett a sommás eljárást szabályozó polgári perrendtartás és pedig nálunk új, a szóbeliség és közvetlenség alapelvei alapján, és életbelépett nagyobb zökkenés, a jogkereső közönség károsodása nélkül. Ugyancsak a múlt évben hasonló módon lépett életbe az ennek kiegészítését képező fizetési meghagyási törvény.

Az örökösödési eljárás is meg van alkotva, ezt én még ez év folytán fogom életbeléptetni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Digitized by Google

Ezek kiegészítésénél szükség van a végrehajtási törvény némi módosítására és pótlására. E tekintetben már kész tervezet áll rendelkezésemre, a melyet megfelelő revizió után, közelebb a t. ház elé fogok terjeszteni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Mindezek, t. ház, mint említém, kiegészítését képezik sommás eljárás megalkotása és életbeléptetése által megkezdett annak a nagyhorderejű reformnak, mely törvénykezési eljárásainknak az egész vonalon modern átalakítását tűzte czélúl.

A polgári törvénykezés terén ezeken felül most főfeladatomnak tekintem, a szóbeli eljárás konszolidácziójáť. Előkészíteni minden irányban a talajt arra, hogy az a tervezet, mely az általános polgári perrendtartást foglalja magában, annak idejében szintén nagyobb rázkódás nélkül menjen át jogéletünkbe. *(Helyeslés.)*

Ez tulajdonképen nem mint új reform, de mint a meglevőnek kiegészítése fog következni.

A pereknek csaknem 90%-a már a közvetlenség és szóbeliség elvein alapúló perrendtartás szerint tárgyaltatván a hátralevő résznek a keretbe beillesztése nehézséget már nem fog okozni.

A mi törvénykezési eljárásunk másik nagy ágát, a büntető perrendtartást illeti, erre nézve kijelentem, t. ház, hogy sürgős reformszükségleteink közt ezt tekintem a legsürgősebbnek. Ennek megvalósítására helyezem reformtörekvéseimnek egyik fő súlypontját. *(Élénk helyeslés.)*

Erre vonatkozólag egy kész törvényjavaslat áll rendelkezésemre. Közelebb be fogom azt a t. ház elé terjeszteni. *(Helyeslés.)*

Felemlítem még, mint szintén ennek az évnek igazságügyi törvényhozási legelső teendőjét, azt a két kisebb terjedelmű törvényjavaslatot, melyek a kamatláb leszállítását tárgyazzák s melyek már a t. ház előtt feküsznek. Ezeket mindjárt a költségvetés letárgyalása után óhajtanám elővétetni.

Polónyi Géza: Melyik a másik?

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Kettő van; e tekintetben Horvátországhoz való viszonyainkhoz képest két ilyen törvényjavaslat fekszik a ház előtt.

Habár nem szoros értelemben vett törvényhozási teendő ugyan, de akkor, midőn a legközelebbi jövő teendőiről beszélek, fontosságánál fogva, nem hagyhatom felemlítés nélkül a házassági jognak ez évben történendő életbeléptetését sem. *(Élénk helyeslés.)*

Olay Lajos: Nagyon helyes! Csak meglegyen!

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Jól tudom, t. ház, a megalkotásra váró többékevésbbé sürgős reformok sorozatában azok, a miket eddig említettem, csekély részt képviselnek. És épen azért nem lesz talán felesleges, ha röviden felemlítem még azokat a kodifikatorius reformtervezeteket, melyek többé-kevésbbé előkészítve, megalkotásra várnak, a melyeket én minőségük és sürgős voltuk szerint, a kisebbeket esetleg parallel a már említettekkel a tisztelt ház elé fogok terjeszteni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Szakok szerint haladva, első sorban a szervezeti intézményekről kell megemlékeznem. *(Halljuk!)*

E téren lényeges reformszükséglettel nem állunk szemben. Bírósági s ügyészségi szervezetünk reformja négy év óta áll fenn. Feladatának helyesen megfelel. Itt csak a jogfejlődés kívánalmainak megfelelő fejlesztés képezi feladatomat, a minek meg is fogok felelni.

Két kisebb körre kiható reformot azonban ezen a téren is jelzek, és pedig egy külön büntető törvényszék felállítását Budapesten, és a Budapest balparti polgári járásbíróságok egyesítését.

Ezek elsejére kész törvényjavaslat áll rendelkezésemre, közelebb beterjesztendem.

A járásbíróságok egyesítésére nézve az előmunkálatok folyamatban vannak; az késni fog, mert az elhelyezés esetleg építkezés kérdésével függ össze.

Az igazságügyi igazgatás terén, a bírósági fegyelmi törvény, továbbá az ügyvédi rendtartás és ezzel kapcsolatban az egységes bírói és ügyvédi vizsga vár megalkotásra. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Azok megalkotására gondot fogok fordítani.

Az anyagi jog terén működésem súlypontját a magánjog kodexének megalkotása fogja képezni.

Szándékom e tekintetben a következő: Miután az öröklési jog és családi jog tervezete ki van dolgozva, — az általános részre és dologi jogra is vannak előmunkálatok, — a kötelmi jog tervezete pedig munkában van: szükségesnek tartom, hogy ezeknek úgy további kidolgozása, mint átvizsgálása és egy egyöntetű egészszé alakítása egy külön felállítandó bizottság feladatává tétessék. És erre a czélra az eddig külön működő erők egy szervezetbe összefoglaltassanak.

Ez az, a mit közelebb meg akarok tenni, hogy a kombinált munka eredményét a törvényhozási működés stádiumába vihessem át.

Külön kell itt felemlítenem azokat a novelláris intézkedéseket, melyeknek megindítását még ez év feladatának tekintem.

Ezekre nézve hármat emelek ki: *(Halljuk! Halljuk!)* a zsellértelkekről a jászkun birtokviszonyok rendezésére vonatkozó eljárásról, és a határőrvidéki vagyonközösségi viszonyok szabá-

Digitized by Google

lyozásán eszközlendő reformokról szóló javaslatokat. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ezekre nézve az előadói tervezetek készek, de benyújtásukat még egy reviziónak kell megelőznie. Az anyagi törvények reformjához tartozik, és a modern gazdasági élet szükségei által is sürgetve van, a hiteltörvényeknek módosítása, illetve pótlása.

Ezekre nézve a terveket a közönség már ismeri, de melyek benyújtás előtt még bizottsági reviziót igényelnek.

Ilyenek: a tengeri magánjogról, a szövetkezetekről, a magán biztosítási vállalatokról, és a csődönkívüli megtámadásról és a csődeljárás revizióját tárgyazó tervezetek.

Az anyagi büntetőjog köréből egy törvényjavaslat a büntető törvények módosításáról és pótlásáról a t. ház előtt fekszik. Ezt a javaslatot is azok közé sorozom, melyek megalkotása szükséges. De szükségesnek tartom azt is, miután a megalkotásra úgy is már eddig várt, hogy az némely irányban kibővíttessék.

A törvénykezési eljárás terén annak két fő ágazatáról, a polgári és büntető perrendtartásról, valamint a jász-kun birtokviszonyok szabályozására vonatkozó eljárásról és a csődeljárás revizióját már szólottam; itt még csak azt kívánom felemlíteni, hogy feladatomnak tekintem a fiumei törvénykezési viszonyok rendezését is, még pedig oly értelemben, hogy az az ország többi részeivel e tekintetben egyöntetűvé tétessék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ezek azok, t. ház, a miket az igazságügyi tárcza kondifikatórius működése tárgyában, a részletekre kiterjedőleg elmondani szükségesnek tartok.

Én készséggel beismerem e működésnek tárczámra nehezedő nagy fontosságát, de ki kell jelentenem, hogy a szorosabb értelemben vett igazságügyi adminisztrácziót nem csekélyebb fontosságúnak tekintem. *(Helyeslés jobbfelől.)*

És épen ezért, teendőimnek e csoportjára is kiváló gondot kivánok fordítani.

Egész erélylyel fogok odatörekedni, hogy az érvényben lévő jogszabályoknak és az életbeléptetendő új törvényeknek alapján igazságszolgáltatásunk zavartalan, rendes menete biztosítva legyen. *(Helyeslés jobbfelől.)*

E részben csak példaszerűleg említem fel, hogy a bírói létszámnak, a segéd- és kezelő személyzetnek a valódi szükséghez mért szaporítása s a szükségnek megfelelő új közjegyzői állások rendszeresítése által oda fogok hatni, hogy az igazságszolgáltatás körébe tartozó ügyek alaposan és késedelem nélkül nyerjenek elintézést. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A törvények szerint az igazságügyminisztert illető felügyeleti jogot szigorúan, de igazságosan fogom érvényesíteni, a bírósági ügyvitel és ügykezelés érdekében.

Szigorú őre leszek a bírói függetlenségnek. *(Helyeslés.)*

Az igazságügy körébe tartozó kinevezéseknél kizárólag az igazságszolgáltatás fontos közérdekét és a valódi érdemek igazságos méltatását fogom szem előtt tartani. *(Általános helyeslés.)*

Megkeresem a módját annak, hogy a bírák és ügyészek a kezelési teendőktől lehetőleg mentesíttessenek, hogy azokat az egyszerű manipulaczionális dolgok és számadás vétele tulajdonképeni hivatásuktól el ne vonják. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Gondot fogok fordítani arra, hogy a telekkönyvek rendezése kérdésében az utóbbi években alkotott törvények végrehajtása a lehetőleg gyorsíttassék s minél szélesebb körre kiterjesztessék.

Végre gondot fordítok börtönrendszerünk fokozatos fejlesztésére és helyes, törvényszerű kiépítésére, ideértve a már eddig is szép sikerrel működő javítóintézeteket.

Ezekben volt szerencsém, t. ház, jelezni álláspontomat az igazságügyi politikával szemben általában, és megjelölni részleteiben is azokat a teendőket, melyek az igazságügyi kodifikáczió, és melyek az igazságügyi adminisztráczió terén reám várnak, és a melyeknek foganatosítására magamat kötelezettnek érzem.

A mi különösen a kodifikaczionális munkálatokat illeti, t. ház, azok, a miket felemlítettem nem egy, nem két év feladatát képezik.

Az igazságügyi alkotásoknak finom szálai, az elhamarkodott haladást nem tűrik, én e szálakat sem szétszakítani, sem összekúszálni nem akarom s nem fogom.

Az igazságügyi reformoknak legnagyobb ellensége a felületesség s a közegek túlterhelése. Az elhamarkodott igazságügyi törvényalkotásoknak, pedig e két dolog el nem kerülhető következménye.

Az ügyek természete és sürgős volta szerint megállapított egymásutánban, a reformokat alaposan előkészítve és megérlelve fogok haladni. És meg vagyok róla győződve, hogy e reformok megvalósítása az én erőmön s erélyemen múlni nem fog.

Hogy sikert érhessek el, ehhez feltétlenül szükségem van a t. ház bizalmára és támogatására.

A midőn ezt a magam részére, tisztelettel kérem, egyszersmind az igazságügyi költségvetést elfogadásra ajánlom. *(Zajos helyeslés jobbfelől.)*

Molnár Antal jegyző: Kemény Pál

Kemény Pál: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)*

Digitized by Google

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek, képviselő urak!

Kemény Pál: Ezúttal szigorúan az igazságügyi kormányzat 1895. évre szóló költségvetésével kivánván foglalkozni, engedje meg a t. ház, hogy első sorban a t. előadó úrnak ezen költségvetést ismertető előadására tegyek megjegyzést. *(Halljuk!)* Ő bizonyos megelégedéssel konstatálja az igazságügyi adminisztrácziónak s egyáltalában igazságszolgáltatásunknak az utolsó hat évben történt felvirágzását, és ezen költségvetésnek . . . *(Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter a terembe lép. Zajos éljenzés jobbfelől.)*

A t. előadó úrnak öt esztendővel előre kellett kiterjeszkednie, hogy egy bizonyos tekintélyesebb összeget tüntethessen fel, a melylyel kimutassa azt, hogy igazságszolgáltatásunk azon kellő méltatásban részesül a ház részéről, mely azt tulajdonképen meg is illeti. Azonban hogyha magát a költségvetést vizsgáljuk, akkor szomorúan tapasztaljuk, hogy az emelkedés a múlt évhez képest alig 400.000 frt, a mely 400.000 forint egyáltalán véve nincs arányban azon feltornyosúló szükségletekkel szemben, a melyeket az igazságügyi adminisztrácziónkban felmerülő beruházások tulajdonképen igénybe vehetnek, mert ez a 400.000 frt nem is új intézmények létesítésére irányúl, hanem a már meglevő törvényhozások következménye, a 10—15—20 éves pótlékokból származó differenciát, és a 100.000 frtot meghaladó nyugdíjtételek felszaporodásából származik, így tehát elmondhatom, hogy ezen költségvetésben oly új organikus tételt, melyből következtetést vonhatnánk igazságügyünk erőteljes fejlesztésére, én nem látok, és ezen költségvetést elég szerénynek kell konstatálni. A t. igazságügyminiszter úr felsorolta elődjétől átvett leltárát, és körvonalozta jövendő tevékenységét. Kijelentette, hogy azon álláspontot fogja elfoglalni, a melyet elfoglalt elődjének igazságügyi minisztersége alkalmával, azon nyomokat fogja követni, melyeken elődje haladt.

Ezen enunczácziójával szemben a 48-as és függetlenségi párt részéről kijelentem, hogy e párt ugyanazokat az elveket, ugyanazt a magatartást fogja követni, melyet elődjével szemben elfoglalt. Támogatni fogja az igazságügyet, mely az ő féltett kincse, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* de nem fog elnémúlni a jogos kritika gyakorlatában, és nem fog visszavonúlni attól, hogy a közönség érdekében ott, a hol megrovandókat talál, a kellő figyelmeztetéseket ne teljesítse. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Épen azért, midőn kijelentem, hogy e párt, mert az igazságügyi kormányzat politikai tartalommal is bir, pusztán politikai indokokból nem fogadja el a költségvetést; másrészről mindent a legrokonszenvesebben kisér, és minden áldozatot a legszivesebben lát az igazságügy fejlesztésének szempontjából. Épen ezért e párt nevében megütközésemnek kell kifejezést adni a felett, hogy az 1867. óta szereplő kormányok az igazságügy kezelésében nem a valódi erőteljes igazságszolgáltatás fejlesztésére fordították a főgondot, hanem a kormányzás ezen ágát lukrativ czélokra használták fel, értve alatta azt, hogy az igazságszolgáltatás czímletei alatt befolyt jövedelmek folyton sokkal magasabb értéket reprezentáltak, mint a mennyi évek és évek után az igazságügyi kormányzat ezen ágára fordíttatott. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Épen azért, midőn e párt megbizásából az igazságügyi kormányzat felett véleményt nyilvánítok, kötelességem konstatálni, hogy a pártot három eszme vezeti: az igazságügy olcsósága, az igazságügy menetének gyorsasága és a tulajdonképeni jó igazságszolgáltatás létesítése.

Ezen három kellék az, melynek szemüvegén keresztül vizsgálva mondjuk el véleményünket, és mindjárt az első kérdésnél nagyon sajnálom a t. igazságügyi miniszter úr azon kijelentését, hogy teljesen azokat a nyomokat fogja követni, melyeken elődje haladt. Az igazságügy olcsósága tekintetében a múlt esztendőben életbe léptetett sommás eljárás bennünket rendkivül mód kiábrándított. Az egész magyar jogászközönség örömrepesve várta az első reformtörvény életbeléptetését, és a mint a törvényjavaslat el lett fogadva, csendesen a múlt országgyülés utolsó napját használva fel, meglepték az országot egy bélyegtörvénynyel, mely az egész országot, és főképen a legszegényebb néposztályt sujtja, kik részére inkább az ingyenes igazságszolgáltatást kellett volna kimondani, mintsem oly óriási áldozatokkal megterhelni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ezen új bélyegtörvény úgy az itéleti, mint az egyezségi bélyegek felemelésével, a felebbezéseknek majdnem a lehetetlenségig való megdrágításával óriási új terhet rótt a közönségre.

És itt felhívom a t. igazságügyi miniszter úr figyelmét arra, hogy a fizetési meghagyások folytán az eddig volt állapottal szemben oly rendkivüli terhet rótt a közönségre, a melyet az alsóbb néposztály nem fog elviselhetni. Eddig a községi bíráskodásnál 12 krajczáros bélyeggel szolgálták ki, úgy, a hogy az igazságot. Most a közönség neszét vevén a fizetési meghagyások könnyebb kezelésének, nagyon természetes, hogy ezt fogja igénybe venni. A magyar ember azonban, a ki fizetni nem szeret, ellent mond, és az ellenmondás folytán a járásbíró fogja tárgyalni az ügyet. A törvény azonban kimondja, hogy ugyanazon bélyegilletéki díjszabások, a melyek

Digitized by Google

a sommás eljárásban voltak követendők, lesznek követendők itt is, úgy, hogy itt négy-öt forintos követelésre egy forintos ítéleti bélyeget lesz kénytelen felragasztani. Ez a gyakorlat. Nem tudom, jól értem-e a törvényt, de hogy a bíróság ezt a gyakorlatot követte eddig, az tény, s azért felhivom a t. igazságügyminiszter úr figyelmét, hogy igyekezzék a bélyegtörvény tekintetében a pénzügyminiszter úrral egyetemben azt az anomáliát mielőbb megszüntetni. (*Helyeslés a szélsőbalon.*)

T. képviselőház! Igazságszolgáltatásunk második kelléke a gyorsaság, a melyet a jó eljárási szabályok állapítanak meg. Szomorúan látom, t. képviselőház, hogy a szóbeliség alapján a sommás eljárással egyidejűleg az általános polgári törvénykezés nem lett behozva. A kisérletezések és a félig való rendszabályok korszakát éljük folytonosan. Már pedig a szóbeliségre folytatott polgári eljárás az igazságszolgáltatás gyors menetét rendkivül előmozditaná. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*)

E tekintetben, t. ház, hivatkozom az új sommás eljárásba becsúszott hibákra, értem a hatáskörnek azon megszorítását, mely szerint sommás bíróság illetékessége csak 200 forintig terjed a birtok-, telekkönyvi- és öröklési perekben. Ez azt az ideált nem engedi megvalósúlni, a mit a t. igazságügyminiszter úr is magáénak vall, mert ő mint gyakorlati jogászember nagyon jól fogja tudni, hogy ha egy 201 forintos birtokpert a rendes eljárás szerint lefolytatunk és azt az új fölebbezési eljárás költségeinek ki is teszszük, de nincs az az ember, a ki egy ilyen természetű 201 forintos perbe belemenjen, hogy azt a rendes eljárás hosszadalmasságának és költségeinek kitegye. (*Helyeslés balfelől.*) Szerintem az 500 forintig terjedő hasonló természetű követelésekre is az a bíróság, a mely a pénzbeli követelésekben illetékes, egész joggal delegálható volna. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A sommás eljárásról szóló törvény igen nagy előnyének tekintettük, és ez itt a háznak minden oldaláról elismertetett, hogy a 21. §., a mely a perek megelőzésére az egyeztetési eljárást mondja ki, elejét fogja venni a költséges és hosszadalmas pereknek.

T. ház! Az alaptervezettől eltérőleg épen csekélységem indítványára ezen szakasz átalakítás végett az igazságügyi bizottsághoz útasíttatott azon szempontból, hogy a rendes eljárás alá tartozó peres kérdések is a sommás bíróság, mint egyeztető hatóság előtt nyerhessenek megoldást, s így a költséges és hosszadalmas perek már a járásbíróság előtt ekképen intéztessenek el.

Azonban, hogy-hogyan nem, daczára annak, hogy az eredeti javaslathoz csatolt indokolás határozottan kifejezi azt, hogy ezen törvényszakasz czélja az, hogy a törvényszékek elé tartozó rendes perek a sommás eljárás előtt egyeztető eljárással megoldathassanak, mégis ezen indokolással homlokegyenest ellenkezőleg a közkézen forgó Márkus-féle nagy kiadás szerint, a hol ez a miniszteri indokolás ki van nyomtatva, az összes járásbíróságok előtt csak oly ügyekben engedik meg az egyeztető eljárást, a melyekben a királyi járásbíróság az illetékes hatóság. (*Úgy van! a baloldalon.*)

E tekintetben az igazságügyminiszter úrtól nagyobb világosságot kérek, és kérem, hogy a mennyiben intencziója csakugyan az volna, hogy a járásbíróságok előtt az egyeztetési tárgyalások megindíthatók legyenek, kegyeskedjék vagy rendeletileg, vagy bármiképen intézkedni, hogy a járásbíróságok ezen ügyeket ne útasítsák el hivatalból.

Remete Géza: Már a törvény határozott e tekintetben.

Kemény Pál: Elismerem, t ház, hogy a sommás eljárásról szóló törvénynek üdvös hatása van, de ezen anomáliák, a melyeket felemlíteni bátor voltam, vagy magyarázat, vagy pedig rendeleti úton való korrigálást igényelnek.

Szükséges, t. ház, a gyors eljárásra vonatkozólag a büntetőtörvényvkönyv azon szakaszainak módosítása, a melyek kisebb jelentőségűek lévén, a törvényszékek három tagú tanácsát veszik igénybe, a feleket nagy fáradsággal terhelik és óriási áldozatokra késztetik. Úgy tudom, hogy fekszik is erre vonatkozólag egy törvényjavaslat a t. ház előtt. Hogy miért nem kerül az tárgyalás alá, vagy ha nem vált be, ha az igazságügyminiszter úr igényeinek nem felelnek meg, miért nem történik intézkedés, hogy például azon ingók megsemmisítése stb. iránti bűnperekben, a melyek alig öt frt értékűek, egész sereg nép vonúljon be a törvényszékekhez és ott háromtagú tanácsot vegyenek igénybe, ez talán még sem felel meg a gyors eljárás, a gyors igazságszolgáltatás kivánalmainak. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

A költségvetésben van egy tétel, a mely az erdélyrészi telekkönyvek, birtokviszonyok rendezését czélozza. Én nagyon sajnálom, hogy a magyarországi részek telekkönyvére vonatkozólag is nem történik erélyesebb intézkedés, nevezetesen kivánatos, hogy a betétek szerkesztése az egész országban ne járjon ólomlábon, mert ha a telekkönyvnek átalakítása továbbra is ily módon halad, azt hiszem, száz év mulva sem lesznek vele készen. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*) Pedig a jogbiztonság és gyorsaság előfeltétele a telekkönyvek rendes kezelése. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Elismerem, hogy a tényleges birtokosok telekkönyvi fölvételével mindenesetre lehető-

Digitized by Google

séget adott az igazságügyi kormányzat arra, hogy a telekkönyvi állapot mégis a való birtoklásnak megfeleljen, itt azonban ki kell emelnem azt, hogy ezen telekkönyvi tényleges birtokosok felvételéről és telekkönyvezéséről szóló szabályok, három vagy négy törvényben vannak lerakva s ezekhez egy életbeléptetési rendelet lett kibocsátva, a mely oly borzasztó kaosz, hogy a jogász ember is majdnem képtelen azt megérteni, még ha a legnagyobb figyelemmel olvassa is el a törvényt. Ha az ember ki akar igazodni, hat-hét könyvet kell maga elé venni, hogy a törvény előnyeivel tisztába jöjjön; a nagy laikus közönségre nézve pedig az egész eljárás érthetetlen. Én kivánatosnak tartanám, hogy a t. igazságügyminiszter úr gondoskodjék arról, hogy ne mindig a paragrafusoknak czitálásával, hanem a tények felsorolásával egy népszerű kiadásban ismertesse meg ezen eljárást a közönséggel, hogy ne csak szigorúan vett jogászközönség, hanem a laikus elem is megismerhesse azon előnyöket, a melyek a telekkönyvi tényleges felvételekkel az országra származnak. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. képviselőház! Az igazságszolgáltatás harmadik főkelléke a jóság, a mi elsősorban a jó, kellő qualifikáczióval ellátott bírói kartól, másodsorban pedig a jó anyagi törvénytől függ.

Örömmel hallottam a t. miniszter úr előadásából, hogy ő a bírói qualifikáczióról szándékozik törvényjavaslatot előterjeszteni; mert megvallom őszintén, bár elismeréssel adózom a lefolyt évek törvényhozásának abban a tekintetben, hogy a bírói állások lehetőleg honorálva lettek, de a bíró fizetésének emelésével, s ezt szomorúan konstatálhatjuk, nem emelkedett a bíróság szellemi qualifikáczióját. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Ez nem a t. igazságügyminiszter úr hibája; ez már 1874-ből datálódik, midőn az ügyvédekre nézve behozták a doktorátus kényszerűségét és megfeledkeztek arról a karról, a mely tulajdonképen a színarany igazságot van hivatva kiszolgáltatni, és annak a qualifikáczió járól nem gondoskodtak. *(Igaz! Ugy van! a szélsőbalon.)* Mi történt ennek következtében? A tehetségesebb fiatal emberek iparkodtak az ügyvédi pályára s kiléptek az életbe; a kevésbbé tehetségesek pedig bemenekültek a bíróságokhoz, *(Igaz! Úgy van!)* ott úgy a hogy, azon a bizonyos lajtorján valahogyan csak előre mentek, mikor a vidéki jogakadémiáknak a qualifikáczió ja után két-három esztendeig a bíróságnál működtek, elmentek, letették a gyakorlati bírói vizsgát, a melyet én egyátalán véve elégnek nem tartok azon magas funkczió teljesítésére, a melyet egy bírónak társadalmilag és hivatalában betöltenie kell. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Gyakorlati szempontból sem jártak el a mult időben a t. igazságügyminiszter urak kellőképen. Én számtalan bírót ismerek, a ki kezdte a járásbíróságnál, ki folytonosan a vétségi és kihágási ügyeket kezelte, azután letette a bírói vizsgát, ott maradt, és most azt sem tudja, mi fán terem a csőd, a kereskedelem, a telekkönyv.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Nem mi csináltuk ezt!

Kemény Pál: Tudjuk ezt, csak figyelmeztetem erre, s nem vádképen mondom ezt, t. igazságügyminiszter úr, hanem azért, hogy a gyakorlati képzés tekintetében a jövőben gond fordíttassék arra, hogy a bírói pályára lépő fiatal emberek a járásbíróságoktól tétessenek át a törvényszékekhez és viszont, a törvényszékeknél pedig kellő munkamegosztással adassék meg annak lehetősége, hogy ők az igazságszolgáltatásnak minden ágában kellő qualifikácziót szerezhessenek.

Áttérek már most, t. képviselőház, az anyagi törvényekre. Örömmel konstatálom, hogy az igen t. igazságügyminiszter úr megigérte az ügyvédi rendtartás előterjesztését is, bár nagyon sajnálom, nem hallottam semmiféle elvet, semmiféle irányzatot a t. igazságügyminiszter úrtól, a mely szerint óhajtja ezen törvényjavaslatot megszerkeszteni, és a ház elé terjeszteni. Egyet kérek csak az igen t. igazságügyminiszter úrtól: abban a törvényben legyen kifejezése egyszer már annak, hogy az ügyvédi kar a bírói karnak kisegítő orgánuma; hogy szűnjék meg a bírói kar részéről tapasztalt azon bizonyos ridegség és apátia az ügyvédi karral szemben, a mely sokszor — a mint itt a budapesti lapokban is olvashatja az ember — olyan skandalumokban nyilvánúlt, *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Egy hang: Zsitvay jól csinálja!)* a mit nem lehet máskép lélektanilag megmagyarázni, mint hogy az ügyvédet nem a kellő figyelemben és megtiszteltetésben részesítik. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Örömmel konstatálom, t. ház, hogy az igen t. igazságügyminiszter úr gondot fog fordítani magánjogi törvényeink kodifikálására, és jelezte, hogy egyik része már készen is van, a másik munkában van. De ez engemet, t. ház, és t. képviselőtársaimat sem elégítheti ki. Mert, t. igazságügyminiszter úr, mi már évek hosszú során megszoktuk ezen igéretet a miniszteri székből.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Én még sohasem igértem.

Kemény Pál: Egy jól kodifikált magánjogi törvénykönyv, ez az első feltétele egy állam rendes közgazdaságának és igazságszolgáltatásának. A magánjog belenyúl a társadalom, a közgazdaság élet-lelkébe. Rendszerezett, kodifikált magánjog nélkül tartózkodó lesz a kül-

Digitized by Google

föld velünk szemben, nem mer velünk üzleti összeköttetésbe lépni, mert nem tudja, milyen elvek szerint fognak elbíráltatni azon jogviszonyok, a melyeket egyik a másikkal megköt. Ezen magánjogi törvény kodifikáczióját még eddig minden miniszter megigérte, de a volt miniszterek munkáit a következő miniszterek, daczára annak, hogy óriási áldozatok és szellemi munka eredményei voltak, rendszerint irattárba tették, és a nagy költség és szellemi produkczió megtörtént, s azért törvénykönyvünk még sincs. Tehát én igenis kérem az igen t. miniszter urat, hogy komolyan méltóztassék az ügyet venni. Jól tudom én azt, hogy a rendes magánjogi kodifikáczió nem rövid idő munkája, ám de erős akarattal sok mindent keresztül lehet vinni. Hisz láttuk már a lefolyt években, midőn a politikai szükség a pártot kényszerítette arra, hogy a házassági jogot kodifikálja, a legmeglepőbb gyorsasággal, — elismerésül mondom, — az alaposság rovása nélkül oly gyorsan tudták létesíteni ezen házasságjogi törvényjavaslatot, hogy én nem kétlem, miszerint ugyanilyen komoly elhatározással egy magánjogi törvény teljes egészében is létesüljön. Nagyon sajnálom tehát, hogy a t. miniszter úr programmja nem nyugtatott meg bennünket, nem tett igéretet az iránt, hogy a büntető eljárással egyidejüleg a katonai büntető törvénykönyvet is el fogja készíttetni és a ház elő terjeszteni.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Nem én készítem!

Kemény Pál: Nagyon jól tudom én azt, hogy ez nem tisztán a két miniszter úr dolga. Azonban nem áll az sem, a mit a honvédelmi miniszter úr mondott a napokban, hogy ez öt miniszter resszortjába tartozik, de nem tudnak megegyezni. Én, t. ház, a törvényhozás terén lehetetlenséget nem ismerek, és ha annak az öt embernek a működése nem tud odakonczentrálódni, hogy egy katonai büntető törvénykönyv létrejöjjön, akkor az nem azt jelentené, hogy nem lehet megcsinálni ezt a büntető törvényt, hanem azt, hogy vagy nem akarják, vagy nincsen képességök hozzá. *(Felkiáltások a szélsőbalon: Nem engedik Bécsben!)* E párt kéri, követeli a t. miniszter úrtól, hogy hasson oda, hogy az illetékes körök közt egyszer már a kellő harmónia létrejöjjön; kéri ez a párt a t. miniszter urat, hogy ezen kérdésben a nemzetnek szuverénitását és önállóságát élénk kifejezésre juttassa. Kéri ez a párt a t. igazságügyminiszter urat, hogy igenis jelentse ki azt, hangoztassa azt, hogy ez Magyarország kizárólagos belügye, hogy ugyanazon elvek, a melyek büntető törvénykönyvünkben lefektetve vannak, kell, hogy dominánsok legyenek a katonai törvénykönyvben is, csupán azon módosítással, a mit a szigorral egybekötött katonai specziális fegyelem követel. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Végre, midőn örömmel konstatálom, hogy az igen t. igazságügyminiszter úr kellő érzékkel viseltetik a modern forgalmi élet szükségletei iránt, és kijelenti, hogy jövendő működésében ezen forgalmi élet szükségleteit tartja szemelőtt, és törvényhozási működésében ezek lesznek világító szövétnekei: engedje meg, hogy ezen álláspontjára hivatkozva, felhívjam figyelmét a felszínen levő szocziális kérdésekre, a melyekkel a társadalmat, kell, hogy az államkormányzatok teljes mértékben igénybe vegyék, hogy ezen felszínre jutott áramlatok a kellő mederbe visszatereltessenek. Az ipari munkások küzdelme a tőkével szemben, a földmunkások küzdelme a földbirtokossággal szemben: mind a kettő veszedelmes lehet az államra nézve annyival inkább, mert ezen irányzatoknak bizonyos mérvü létjogosúltságát eltagadnunk nem lehet. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* De ezen irányzatok, ezen kérdéseknek létjogosúltsága kétszeres kötelességévé teszi az államnak és az államkormányzatnak, hogy ezen anomaliák megszüntetése érdekében tőle telhetőleg mindent elkövessen.

Nem akarok, t. ház, itt közgazdasági kérdések fejtegetésébe bocsátkozni; csak azt akarom konstatálni, hogy az agrár-szocziálizmusnak egyik főindoka a meglevő latifundiumokban rejlik. A százezer földnélküli földmunkáskéz a latifundiumokon uralkodó külteljes gazdálkodás folytán nem tud eléggé érvényesülni, és kellő munka, és annak kellő érvényesítése nélkül áll. Nem lehet a magánjog érdekeit sérteni, azt jól tudom, de ismétlem, t. ház, hogy ott, hol jogintézmények vannak, a melyek egyes birtokokat a közforgalomból kivesznek, akkor, a midőn ezen közforgalomból kivétel az agrár-szocziálizmusnak oly élénk tápot ád: ott azt hiszem, a hitbizományokat, mint jogintézményt a t. igazságügyminiszter úrnak vizsgálat tárgyává kell tennie, és meg kell gondolnia, hogy a mai kor keretében, ezen feltornyosúló szükséglettel szemben kiállják-e azon kritériumot, a melyet talán a múltban megfeleltek? Úgy tudom sohasem volt ez magyar intézmény; sohasem vált a nemzet vérévé. Azt hiszem, hogy a közgazdasági viszonyok fejlődésével szemben ezen hitbizományi intézménynek a kor színvonala szerint rendezése elengedhetetlen kötelesség, és épen ezért a negyvennyolczas és függetlenségi párt részéről bátor vagyok a t. ház asztalára egy határozati javaslatot letenni. *(Halljuk! Halljuk! Olvassa):*

»Utasítsa a képviselőház a kormányt, hogy a polgári törvénykönyvek, a katonai büntetőtörvénykönyvek és a hitbizományok

Digitized by Google

korszerű rendezéséről szóló törvényjavaslatot még oly időben készítse el és terjeszsze be a képviselőházhoz, hogy ezek még ezen országgyülésen tárgyalhatók legyenek. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! A képviselő úr maga olvasván fel határozati javaslatát, azt nem szükséges újból felolvastatni. *(Helyeslés.)*

Papp Elek jegyző: Issekutz Győző!

Issekutz Győző: T. ház! Mindenek előtt kijelentem, hogy azon párt nevében is, a melyhez tartozni szerencsém van, az igazságügyi tárcza költségvetését nem fogadom el; nem fogadom el általános politikai szempontból sem, mert a kormányzati hatalom eszközeit nem tartom megadhatónak egy oly kabinet részére, a melynek feje a híres besztercze-naszódmegyei, a szászok által basának nevezett főispán, a specziális nemzetiségi kérdésben itt oly szelidnek mutatkozott. *(Zaj a szélső baloldalon.)* Engedelmet kérek, de . . .

Thaly Kálmán: Én hallgatom, de szabad közbeszólni! *(Ellenmondások balfelől.)*

Issekutz Győző: . . . Igen, csakhogy egyéb párbeszédeket folytatni nem lehet. Én, t. ház, megütközéssel tapasztaltam, és politikai álláspontom körvonalozásánál, ezt, mint indokot kivánom felemlíteni, hogy a szász nemzetiségi néppárt programmján álló liberális képviselő uraknak itt a híres besztercze-naszódmegyei főispán a legszelidebb miniszterelnök képében mutatta be magát, és ezzel szemben a kabinetnek másik tagja, a legkellemesebb, legelegánsabb és gavallér modoráról ismert honvédelmi miniszter, a nemzeti érdekeket követelő ellenzékkel szemben, akkor, midőn közpolgari biztosítékról van szó, a legintranzigensebb álláspontot foglalja el. *(Úgy van! balfelől.)* Ha semmi egyéb, ha a t. kabinetnek azon kijelentése, hogy az előbbi kormány álláspontján áll, nem lenne elegendő arra, hogy mi is álláspontunkon megmaradjunk, a legközelebb elmúlt napok eseményei erkölcsileg kényszerítenének arra, hogy honpolgári szempontból ellenzéki álláspontunkat fentartsuk. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Az igazságügyi politikának jelenségei is teljességgel meggyőztek arról, hogy kötelességet teljesítünk, midőn az ellenzéki magatartást az igazságügyi politika megbirálásánál is fölvetjük.

Én a bírói függetlenségi törvényt a legmesszebb menő hatályban értem és átérzem, mert ismerem azon küzdelmeket, a melyeket a magyar nemzet az alkotmányosság helyreállítása előtt is, a jelen alkotmány alapját képező törvények megalkotása előtt is, és a 18-ik század végén folytatott a bírói függetlenségért.

Teljesen átérzem tehát azt, hogy a bírói függetlenség mit jelent felfelé, és mit jelent velünk polgárokkal szemben, kik a független bíróság itéletével szemben mindenkor a kellő tartózkodással viseltetünk; azonban azt is tudom, hogy a közelmúltak tapasztalatai is arról győztek meg, hogy a bírói függetlenségnek kifejtése mindig szoros okozati összefüggésben áll az igazságügyi politikai hatalom mikénti kezelésével. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Engedelmet kérek, az 1869: IV. tcz.-ben kimondott bírói függetlenséget a magyar törvényhozás egyszer, ha jól emlékszem, 1875-ben, az áthelyezések megengedéséről szóló törvények által engedte felfüggesztetni, de tette ezt nyiltan. Azokban a hires igazságügyi alkotásokban azonban, a melyekre a t. előadó úr ma oly dicshimnuszt zengett, a bírói függetlenség megtámadását találjuk föl, de már nem nyiltan, hanem a modern kor szellemében. Az 1891: XVII. tcz. eltörölte a bíróval szemben azt az álláspontot, melyet elfoglalt a korábbi törvényhozás, hogy tudniillik a bíró tehetségének érvényitését és érvényesülését, a magasabb munkakörnek elfoglalását, a magasabb munkakörre való képesség és készültség felmutatása útján és által kérelmezheti.

Azon törvény, melyet sokan modern alkotásnak tartanak, és a 20 éves politikai rendszernek a közélet minden részletére való kihatása alkalmas volt és lesz is, és ezt méltóztassék a jövőben is figyelemmel kisérni, a bírói függetlenséget, nem ugyan a hatalom erőszakoskodásaival szemben, hanem a hatalom kegyeinek keresésével erkölcsileg megrontani. *(Úgy van! balfelől.)*

Az igen t. előadó úr a bírói és ügyészi szervezetet hozta fel, mintegy nagy kiemelkedő mozzanatot azon igazságügyi alkotások közül, a melyeknek folytatása a jelenlegi igazságügyminiszternek programmját képezi. Teljesen igazat adok neki; de én perhorreszkálok minden olyan intézkedést, mely a bírót bizonyos rendőri felügyelet alá helyezi, mert van a bírói és ügyészi szervezetnek oly intézkedése, hogy annak alapján, úgyszólván minden ellenőrzés nélkül, a nélkül, hogy a bíró valaha arról tudomást szerezhetne magának, a bírót elnöke vagy feljebbvalója titkosan és tetszése szerint minősítheti. *(Úgy van! a baloldalon.)* Ilyen intézkedés, alkotmányos államban, azok előtt, kik a bírói függetlenséget a szó legnemesebb értelmében kívánják, érdemszámba nem vehető. *(Úgy van! balfelől.)*

A táblák deczentralizációját sem tartom a múltak tapasztalata szerint olyan bevált siker-nek, a melyre egy igazságügyi politika érdemkövét lerakni lehetne. A királyi táblák deczentralizációjának indokai voltak a hátrálékok

Digitized by Google

feldolgozása, a szóbeliségnek minél szélesebb mederben való behozatala; de a királyi táblák deczentralizácziója a hátrálékok feldolgozása tekintetében abszolute semmi eredményt sem mutathat fel. Azt pedig, a mit felmutat, felmutathatja a bírói személyzet létszámának felemelése, felmutathatja a felebbezések korlátozása, de maga a deczentralizáczió, mint intézmény e tekintetben eredményt nem mutathat fel.

Második indok volt, hogy a szóbeliség mennél szélesebb mederben vitessék keresztül. És akkor mit látunk? Látjuk, hogy a sommás eljárás reformja az, a mi a t. szabadelvű párttól az utóbbi években annyira hangoztatott nagy igazságügyi reformokra nézve a szóbeliség felé való haladás irányát jelenti. Ez a szóbeliség a királyi táblákra nézve abszolute semmi jelentőséggel nem bir, a királyi táblák a sommás eljárási reformra vonatkozó törvény folytán szóbeli tárgyalás nélkül itélkeznek. És, igen t. ház, midőn én itt a t. előadó úrnak erre vonatkozó indokolására reflektálok, egyúttal az igen t. igazságügyminiszter úrnak is kívánok felelni azon kijelentésére, hogy működését a törvénykezési eljárás terén oda irányítja, hogy a szóbeliség konszolidáltassék, a mi szerinte nagyon meg van könnyítve, mert már az ügyek kilenczven százalékára nézve ezen intézmény életbe lévén léptetve, csak nagyon csekély jelentőségű tíz százalék maradt fenn. Hát talán jogi szempontból, a jogi érdekek szempontjából nem ilyen csekély jelentőségű az a tíz százalék; mert tudni való, hogy épen a csekélyebb fontosságú jogi kérdéseket jogászi szempontból, és a bennök rejlő érdekek szempontjából involválja az a kilenczven százalék, és sokkal nagyobb fontosságú kérdéseket azon tíz százalék. És, t. ház, nagyon megfontolandó és meggondolandó lenne és lesz mindig, mikor a szóbeliség teljes kiterjesztésére akarunk hatni, vajjon ugyan akkor nem ismét a fiskális érdekek lépnek-e előtérbe, mint a hogy előtérbe léptek a sommás eljárás reformjánál, a mint azt előttem szólott Kemény Pál t. képviselőtársam bebizonyította.

Mert minálunk mindenesetre minden intézmény behozatalánál félnünk kell, hogy akkor, mikor az állam a polgároknak valamit nyújt, ennek ellenében az állam a hasznot igyekszik a maga részére kizsákmányolni. *(Helyeslés balfelől.)*

Azután a t. előadó úr a volt igazságügyminiszter úrhoz, a ház igen t. elnökéhez az elismerésnek szavait intézte azért, hogy igazságos volt a kinevezéseknél. Ha valaki a háznak ezen naplóit azután el fogja olvasni, a ki nem a mai életből való, a ki nem ismerte az e korbeli embereket és viszonyokat: két kérdést fog magában felvetni; hát abban a korban — fogja kérdezni — egy miniszternél érdemszámba ment az, hogy a kinevezéseknél igazságos volt? *(Úgy van! Úgy van! Tetszés a baloldalon)* Vagy azon másik kérdés előtt fog állani, hogy hát az a szabadelvű párt húsz évi uralkodás után szükségesnek tartotta konstatálni azt, hogy akadt egy miniszter, a ki a kinevezéseknél igazságos volt? *(Igaz! Igaz! Tetszés a baloldalon.)* Engedelmet kérek, t. ház, én ezen kérdést nagyon komolyan veszem. *(Helyeslés balfelől.)* A mi a házban az országgyűlési képviselők részéről, s különösen az előadói szék súlyával és tekintélyével mondatik, annak azután kell, hogy komoly jelentősége legyen, a mely félreértésekre a kor nemismerőit, — a történetírót se vezethesse.

Az igen t. igazságügyminiszter úr a büntető perrendtartás behozatalára, illetőleg megalkotására helyezi a fősúlyt.

A büntető perrendtartás megalkotása nálunk nagy jelentőségű. Csak azt sajnálom, hogy az igen t. miniszter úr programmjában is ez épen azzal a jelentőséggel látszik mondva lenni, a mely jelentőséggel elmondatott már Fabiny Teofil volt igazságügyminiszter úrtól kezdve 2 igazságügyminiszter úr részéről, mert engedelmet kérek, a programmnak oly halmazát felvenni, melyből talán egy perczentnek megvalósítása is egy hosszú léttel konszolidált hatalmi kerettel biró kabinet részéről is nagy feladat lenne, nem hathat megnyugtatólag. Én előttem a bűnvádi eljárás megalkotására vonatkozó ezen miniszteri kijelentés iránt a megalkotásra szükséges idő és politikai erő hiánya támaszt aggályokat. Azonban ha ezt megvalósítja, az én felfogásom szerint a miniszter úr egy oly teendőt végez, a haza jogrendének oly mértékben tesz szolgálatot, hogy mindenesetre nevét történelmileg is igazságügyünk reformjában megörökíti. A miniszter úr, azt tudom, ismeri a törvényeket, de kötelességemnek tartom e házban is ismételni, hogy a büntető perrendtartás megalkotását nemcsak bűnvádi szempontból, nemcsak az állami jogrend szempontjából, hanem főleg politikai szempontból is kell keresztülvinni. Külön jogterületek nem alkalmasak arra, hogy a nemzeti egység felismerésére vezessék a nemzetiségi törekvéseket. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Azok az eltérések, azok az anomáliák, azok a valóságos jogi szörnyűségek, melyek a bűnvádi eljárás folytán léteznek, a külön jogterületekből származnak. Már 1892-ben voltam szerencsés a ház előtt azt felfejteni, s azért ennél most időzni nem kívánok. De mindenesetre kérem a t. miniszter urat, méltóztassék ebből a szempontból is, a nemzetiségi szempontból, nemcsak mint jogász, hanem mint hazafi is odahatni, hogy ezen büntető perrendtartás mennél előbb megalkottassék. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Digitized by Google

Azok, a miket a t. miniszter úr hiteltörvényeink megalkotása, módosítása tekintetében felemlített, én egyetlenegyet nem hallottam, melyre nézve nézetem szerint szintén sürgős intézkedés teendő. Kereskedelmi törvényeink, a biztosítási társaságok, a szövetkezetek iránt nem nyilatkozott.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: A magánbiztosítás!

Issekutz Győző: Köszönöm. Az új örökösödési eljárás életbeléptetése alkalmából még a volt igazságügyminiszter úr tett egy kijelentést, épen igénytelen felszólalásomra, — nem tudom a házban, vagy a bizottságban, — midőn felhoztam, hogy az örökösödési eljárás következtében szükségessé vált tömeges hagyatéki tárgyalások folytán minél nagyobb mérvben szaporítandók lennének a közjegyzői székhelyek. Erre vonatkozólag az igen t. miniszter úr programmjában nyilatkozatot nem hallottam.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: De igen, mondottam! *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)*

Issekutz Győző: Figyelemmel hallgattam, de nem hallottam. *(Fölkiáltások a jobboldalon: Mindnyájan hallottuk!)* Tudomásúl veszem, hogy az igen t. miniszter úr megigérte, és ebből a kijelentésből kifolyólag jogos igényt fogok formálni, hogy kijentését gyakorlatilag is teljesíthesse oly bíróságoknál, hol közjegyzői székhelyek nem léteznek, s azok felállítása iránti előterjesztésének feleljen meg. *(Helyeslés a baloldalon.)*

A magánjogi kodexre nézve a t. miniszter úr igéretet tett. Ezt örvendetes tudomásúl veszem, bár annak beváltását az igen t. miniszter úrtól nem fogom követelni soha.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Megindítjuk az eljárást!

Issekutz Győző: A megindítást igen, de a keresztűlvitelt nem követelem.

A házassági jog életbeléptetését is méltóztatott kilátásba helyezni ez ellen semmi ellenvetést nem tehetek, mert egy szentesített törvény végrehajtását jogosúltnak s a miniszteri felelősség elvénél fogva kötelességnek tartom. *(Igaz! Úgy van!)* De egy kérdés tekintetében az igen t. miniszter úr nyilatkozata engem homályban hagyott és ez az, hogy rendeletileg, vagy törvény által kívánja-e az életbeléptetésre vonatkozó szabályok megalkotását.

A kodifikáczióra vonatkozólag én ma is azon az állásponton állok, . . . *(Zaj. Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek, t. képviselő urak!

Issekutz Győző: . . . a mint a kuriai bíráknak az igazságügyi miniszteriumba való berendelésére vonatkozó törvényjavaslat tárgyalásánál a bizottságban is állítottam, hogy én a bírói függetlenség erkölcsi megtámadását, a bíróságba egy bizonyos erkölcsi függelem beültetését látom minden oly intézkedésben, mely a bírót bírói hivatásától elvonja s a kormánynak hatalmat ad, hogy a bírót külön működéshez, külön díjazás mellett berendelhesse. Ezt lehet vitatni hosszas időn keresztűl, de ezen álláspontom jogosúlt és talán nem egészen indokolatlan, — nem a bíróságnál és nem a bíráknál tapasztaltam, — hanem azon közéleti felfogások következtében, melyekben az anyagi haszon után való vágyódást a legmagasabb köröktől kezdve a legutolsó alkalmazottig föltaláljuk. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

És most, t. ház, a sorrend szempontjából, foglalkozni kívánok a függetlenségi és 48-as párt részéről beadott határozati javaslattal s egyúttal kötelességemnek tartom, hogy az azt megokoló beszéd néhány részletével foglalkozzam. *(Halljuk! Halljuk!)*

A mi az egyeztetési eljárásnak a törvényszéki ügyekre való kiterjesztését, illetve az e részben megkezdett gyakorlatot illeti, a magam részéről nem tartom azt, hogy a sommás eljárásra vonatkozó reformtörvény intézkedései olyanok lennének, melyek már most novelláris úton való intézkedésre nyujthatnának alkalmat.

Az erdélyi részek birtokrendezése eljárására felvett összeg tekintetében tett azon követelésre, hogy gyorsíttassék az anyaországban, illetőleg a Királyhágón inneni részekben is a betétszerkesztés keresztűlvitele, kötelességem megjegyezni, hogy itt két különböző dologról van szó. Itt a birtokrendezés oly állapotban van, a melyet mielőbb keresztűl kell vinni, hogy a betétszerkesztés keresztűlviteléről szólani lehessen, és a t. igazságügyi kormánynak az az intézkedése, hogy épen az ország azon részeiben, hol e tekintetben még rendezetlen birtokállapotok vannak, és ezekre eszközöket és módot nyujt, talán még sem alkalmas arra, hogy kritika tárgyává tétessék. Sőt a magam részéről figyelmeztetem a t. igazságügyi kormányt, hogy az erdélyi részekben a legnagyobb lassúsággal folyik a birtokrendezési eljárás. Nem tudom, a bíróságok mulasztása, vagy a túlnyomó kérelmek fenforgása okozza-e ezt. De azon birtokrendezési eljárás gyorsítására felvett állami segélyben legtöbb az olyan tagosítási alap, a melynek csak épen a pénz hiánya okozza a teljes be nem fejezést. Kiváltképen szükségesnek tartanám, hogy a t. igazságügyminiszter úr a törvényszékeket arra útasítsa, hogy épen oly tagosítási ügyekben, a hol például az átadás attól van függővé téve, hogy a mérnök nem adja be az átadási munkálatot, mert ott a tagosítási alapban az illető részleteknek a megfelelő pénzösszege nincs meg, ilyen esetekben a törvény-

Digitized by Google

szék tegye meg a felterjesztést, hogy az átadás megtörténhessék.

Mohay Sándor: Már történt intézkedés!

Issekutz Győző: Én nem tudom, hogy igen t. képviselőtársamnak e tekintetben mily tapasztalatai vannak . . .

Mohay Sándor: Én azt mondottam, hogy ez az eljárás már szabályozva van miniszteri rendelettel!

Issekutz Győző: . . . Azt megengedem, de nincs így keresztülvive. Én a miniszteri adminisztratív intézkedést sürgetem. Én is azt mondottam, hogy tesznek helyes intézkedéseket, csakhogy az életben azt nem viszik keresztül. Figyelmeztetem továbbá az igen t. igazságügyminisztert arra, hogy midőn a tagosítási ügyben az átadás már megtörtént, akkor átküldik az íratokat a kataszterhez, ott elhever hosszú ideig, honnan átteszik a telekkönyvhöz a telekkönyvi átalakítás végett, ott elhever ismét hosszú ideig. Engedelmet kérek, ez úgy közgazdasági, mint jogi szempontból határozottan káros, mert jogbizonytalanságot okoz, a mennyiben sem az egyes parczellánkénti eladás, sem a részleges eladást lehetővé nem teszi, sem pedig pénzszüksége esetében a birtokos hitelt igénybe nem vehet. Mondom tehát, közgazdasági és jogi szempontból annyira hátrányos ez a késedelem, hogy kötelességünk az igazságügyi kormány figyelmét ezen mulasztásokra, ezen nehézségekre, ezen késedelmezésekre fölhívni. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Van a függetlenségi és 48-as pártnak egy határozati javaslata, a mely a hitbizományi viszonynak rendezésére vonatkozik. Én — és itt ki kell jelentenem, hogy csakis a magam részéről nyilatkozom — föltétlenül elismerem azt, hogy a mai társadalmi és jogrendbe a hitbizományi-jog szervezetlen volta úgy a mint ma fennáll, bele nem illik. Azonban elismerve azt, hogy a jogi, a társadalmi szükséglet kivánná e kérdésnek törvényes alapon való rendezését, azt megengedhetőnek sohasem tartom, hogy ez a kérdés a szoczializmussal kapcsolatban, mint szoczialisztikus követelmény állíttassék a törvényhozás elé. Mert a törvényhozásnak sohasem lehet feladata az, hogy ily szélső követelést tápláljon; a törvényhozásnak egyedüli feladata az, hogy korrektivumot állítson az ily szélső törekvések elé, a kormányzat feladata lesz azután, hogy ezen korrektivumot oly javaslatba foglalja, mely egyfelől a szélső elemek túlzó követelményeivel szemben a jogrendet megvédje, másfelől pedig azon jogi és társadalmi ellentéteket, a melyek ma fennállanak, szelídítse. *(Helyeslés a baloldalon.)*

T. ház! Hallottam itt — lehet, hogy ebben is tévedek — a sajtótörvény vagy sajtóeljárás módosításáról egy megjegyzést.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Összefüggésben van a perrendtartással!

Issekutz Győző: Hallottam az igazságügyminiszter úrnak egy nyilatkozatát, a melyet Kemény Pál képviselő úr is idézett. *(Halljuk! Halljuk!)* »A modern élet követelései szükségeket tárnak az igazságszolgáltatás terén is elénk«. Ha valahol és valamely irányban az államéletben és a társadalomban 1848-on innen, de különösen az alkotmány helyreállítása óta a fejlődésnek, a modern viszonyok és modern haladásnak jelenségei mutatkoztak, úgy mutatkoztak azok a magyar sajtó kifejlődésében. A magyar sajtó ma hivatásának olyannyira szinvonalán áll, hogy azt oly sajtótörvény mértékével, tudniillik az 1848-iki XVIII. törvényczikkével mérni, mely csak egy akkor megkezdett, úgyszólván csak a születés zsenge korában élő sajtóra volt alkalmazható, azzal szabályozni, azzal kielégíteni nem lehet. Igaz, hogy azután a későbbi rendeletek, hogy az 1880: XXXVII. törvényczikk 7. §-a, mely a büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről intézkedik, a sajtótörvényre vonatkozólag is tett bizonyos intézkedéseket. Ámde az 1848: XVIII. tcz. az 1848 előtti magyar büntető törvénykönyv szellemében megalkottatott azon sajtónak igényeihez mérten, azon politikai elemek mértékéhez képest, a mely politikai élet úgyszólván csak a 40-es években fejlődött ki.

Ma egészen új büntető szabályaink vannak, ma társadalmi életünk egészen átalakult, mai politikai felfogásaink teljesen kibővültek, ma a sajtó viszonyai teljesen a sajtó szinvonalára emelkedtek, ma a sajtónak feladata, ma a sajtónak szüksége, ma a sajtónak mértéke nagyobb, ma a sajtó sokkal gyakoribb, sokkal intenzivebb összeköttetésbe lép az állam és a társadalmi élet egyes nyilvánulásaival, mint lépett 1848-ban, és épen azért, ha nincsen helyes sajtótörvényünk, ha nincs mindent szabályozó eljárásunk, akkor ez a sajtó a leggyakrabban jöhet összeütközésbe olyan társadalmi, olyan politikai, olyan állami megnyilatkozással, a melynél azután a hatásköri különbségeknek, a sürgős, a precziz elválasztása szükséges.

És, t. ház, engedelmet kérek, vannak magukat nagyon híreseknek tartó büntető jogászok, a kik a csak nem rég is lefolyt sajtó-afférban, — hogy ezzel a kifejezéssel éljek — a büntetőjog, a büntető eljárás merev álláspontjára helyezkedve, a Pesti Napló szerkesztőségében történt házkutatást értem, mint nagy renomirt, büntető jogászok a csalhatatlanságnak a hirével és dogmájával kimondják, hogy ott a közvizsgáló-bírónak megjelenése jogosult volt, hogy ott

Digitized by Google

sajtóvétség kutatásáról szó sem lehetett, hogy ott egy közönséges bűntettről volt szó.

Ezek a híres kriminalisták azután belemennek abba, hogy példákkal illusztrálják a dolgot. Azt dobják oda: Hátha egy lopott kabátot keresnek a szerkesztőségben? Akkor sem szabad a közvizsgáló bírónak oda behatolni? Egy másik híres büntető jogász oda dobja: Hátha egy véres baltának a nyoma van a szerkesztőségben, nem szabad azt megkeresni? Engedelmet kérek, de ezeknek a híres büntető jogászoknak a példái mutatják, hogy itt határozott fogalomzavar létezik, *(Úgy van! balfelől.)* még pedig nézetem szerint, nem az én, nem azoknak a részéről és álláspontján, a kik azt mondjuk, hogy jelen esetben a sajtószabadság kérdéséről volt szó, hanem azok részéről, a kik a sajtónak a funkcióját, a sajtónak a feladatát, a sajtónak a hatáskörét úgyszólván nem tudják körvonalozni. *(Úgy van! balfelől.)*

Egyáltalán az én felfogásom az, hogy a büntető törvények az állami jogrendet általános büntetőjogi szempontból, határolják meg. Ezzel szemben a sajtótörvény kivételes törvény, és itt nem osztozhatom az igen t. igazságügyminiszter úrnak azon közbevetett kijelentésében, a melyet a volt igazságügyminiszter úr szintén helyeselt, hogy a büntető perrendtartásban van erről gondoskodva; nem osztozhatom azért, mert a sajtótörvény nem egyszerű büntetőtörvény, a sajtóeljárás nem egyszerűen büntetőeljárás. A sajtónak hivatása a magyar alkotmány szempontjából, a magyar közéletnek a tisztasága szempontjából, a magyar alkotmányos jogoknak biztosítéka szempontjából nagyon fontos; a sajtó hivatása, felata és működésénél fogva, nem egyszerűen a közönséges jogrend keretébe, hanem mint alkotmánybiztosító intézmény, az alkotmányi jogrend keretébe illik. És itt merem azt állítani, mindama híres büntető jogászokkal szemben, hogy ott, a hol alkotmányt biztosító törvényeket kell megváltoztatni, alkalmazni vagy értelmezni, azokat sohasem szabad megszorítólag értelmezni. Alkotmányos államban alkotmányos érzületű egyén, a ki nem egyszerűen csak büntető jogász, hanem egyúttal az alkotmányt ismerő férfiú is, olyan esetekben, midőn a büntető és sajtótörvények és eljárások talán egymással konkurrálnak, ezen konkurrenczia megoldását nem fogja ott keresni, hogy a közönséges bűnvádi eljárás prejudikáljon a sajtóeljárásnak. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És én, mint jogász és mint politikus, most is merem azt állítani, hogy abban az esetben, midőn egy vizsgálatnak anyagát nem egy lopott kabát, nem egy véres balta, hanem a sajtóban megjelent közlemény képezi, akkor, t. ház, a közlemény folytán megindult vizsgálat a sajtóhatóságok hatáskörébe tartozik.

A t. büntető jogász urakkal szemben igénytelen álláspontom megvédésére legyen szabad felhoznom, hogy ezáltal teljességgel nincs a közönséges bűntettek elpalástolása, a közönséges bűntettek iránti vizsgálat meghiúsítása czélozva. Itt meg van védve egyszerűen a sajtószabadság, meg van védve a sajtó joga, az a joga, hogy illetékes bírája, illetékes hatósága elől el ne vonassék, de azért az a sajtóvizsgálóbíró — s ezt a jogilag is subtilis és nagyfontosságú momentumot talán méltóztassanak figyelembe venni — szintén állami közeg és állami hatóság lévén, ha a sajtóeljárás folytán megindított vizsgálat rendén oly nyomokra fog akadni, melyek a közönséges bűntett szimptomáit mutatják, áll módjában sőt kötelességében is erről a közönséges vizsgálóbírót értesíteni, és neki kiszolgáltatni a közönséges bűntettest.

Hát alkotmányjogi szempontból, helyes büntetőjogi szempontból, t. ház, ha elfogúlatlanúl akarunk a sajtóhatóságok kérdésében ítéletet mondani, álláspontunk ez; és mert azt mutatja a tapasztalás, t. ház, hogy e tekintetben is a kormány részéről, a kormánypárt padjain ülő nagy és nevezetes juristák részéről az ellenkező felfogás uralkodik, mikor már odáig mentünk, hogy a sajtónak joga, a sajtónak szabadsága nincs biztosítva, legalább is midőn egy tekintélyes jogászcsoport, — mondjuk, mert nem egyedül és nem izoláltan állunk e tekintetben felfogásunkkal, — midőn egy közvélemény, egy egészséges, elfogúlatlan, minden külbefolyástól ment közvélemény van, a mely az én álláspontomon áll, — akkor legalább is jogosúlt, legalább is a legsürgősebb intézkedést követelő dolog az, hogy a sajtónak ügye, a sajtószabadság védelme mielőbb egységes, egyöntetű, a bírói hatáskört szabályozó törvényes intézkedéssel biztosíttassék. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

De még politikai szempont is, magyar nemzeti szempont is követeli a sajtóeljárásnak, sajtótörvénynek megalkotását; követeli ezért, mert az erdélyi részekben, a hol, t. ház, *(Felkiáltások a baloldalon: Halljuk! Halljuk!)* mindúntalan hallunk feltámadni szavakat az unió ellenében; a honnan a leglojálisabb nemzetiségi politikusok részéről is hallunk visszamenő kijelentéseket tenni az unióelőtti állapotokra, ott az együvétartozandóság érzetének meglazítására alkalmas az, ha látják, hogy ők külön, az abszolut uralom idején beállított jogszabályok alapján vonatnak felelősségre akkor, midőn a szoros értelemben vett úgynevezett anyaterületre más magyar törvények intézkedései állnak fenn. *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)*

És, t. ház, az igen t. igazságügyminiszter úrnak most már a bűnvádi eljárásra vonatkozó kijelentését is tudomásúl veszem. Örvendek

Digitized by Google

annak, hogy erre vonatkozó javaslatot benyújtani szándékozik, azonban engedje meg az igen t. igazságügyminiszter úr, hogy a magam részéről kijelentsem azon jogi felfogásomat, hogy mindaddig, míg nem szakít az igazságügyi kormányzat és a büntető jogszolgáltatás azzal, hogy az itélőbíró elé egy, a vizsgálóbíró által elkészített anyagot szolgáltasson be, és így nem menti fel az itélőbírót az alól, hogy a vizsgálat anyagából elébeadott, általa elolvasott, és így a végtárgyalás előtt megérlelt szubjektiv felfogás behatása alatt ítéljen: addig helyes büntető-igazságszolgáltatás nem lesz, nem lehet. Már pedig a közzétett javaslat e tekintetben annyira *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* a vizsgálati rendszernek uralma alatt áll, hogy a magam részéről közzétett javaslat elfogadása alapján nem tudom remélni a magyar bűnvádi igazságszolgáltatásnak olyan színvonalra való helyezését, a mely színvonalat ma már az alkotmányosság helyreállításának közel 30. évében elvárni jogosítva vagyunk. *(Halljuk! Halljuk!)*

De, t. ház, *(Zaj. Haljuk! Halljuk!)* előrebocsátottam, hogy a magyar bíró függetlenségének híve vagyok; teljesen átérzem azt, hogy a magyar bírónak függetlennek kell lennie a hatalommal szemben .... *(Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbalon. Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)*...

Gr. Pongrácz Károly: Ne tessék beszélgetni!

Issekutz Győző: Függetlennek kell lennie a kormány hatalmával szemben, a hatalmi nyomással szemben, és függetlennek kell lennie lefelé a közvélemény ellenében is, *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbalon.)* mert nem szabad itéletéért azt a bírót a közvéleménynek, a nyilvánosságnak megtámadni, ha az a bíró itéletet mond. Valamint az 1790-iki törvény védi még a legmagasabb állami hatalommal szemben is a bírói itéletet, úgy a közvélemény kötelessége, hogy megvédje és respektálja a bírói itélet függetlenségét, a nyilvános diskuszszió ellenében is.

Nekem egyébként is egyéni felfogásom azt mondja, t. ház, hogy a közvélemény megnyilatkozása hiábavaló volna, mert az a bíró, a ki, mondjuk, egy igazságtalan és lelkiismeretlen itélet hozatalára nézve önlelkével megegyezni tud, az már a lelkiismereti romlottság oly fokán áll, hogy azt a közvéleménynek bármilyen befolyása, nyomása sem képes megjavítani. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Szükségesnek tartom tehát *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* a bírói függetlenség respektálását; szükségesnek tartom erkölcsi tekintetben, s az erkölcsi függetlenségnek korolativuma ez, hogy ezt a közvélemény is köteles respektálni, és köteles a kormányhatalom az erkölcsi befolyás mellőzésével is azt respektálni. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Úgy van!)*

Remete Géza: Korteskednek! *(Zaj.)*

Issekutz Győző: Én nem állítom, nem is hiszem, és ha tudnám is, kimondani szégyelleném: *(Zaj.)* De, t. ház, vannak annak a bíróságnak oly ténykedései, a melyekben ő nem itél, a melyek nem a meggyőződésre vezetnek vissza, melyek nem a bírói meggyőződésnek itélet alakjában való megnyilatkozásai, tehát olyanok, a melyek egy diszkrécziónális bírói jogra vezethetők vissza, a melyeknek gyakorlása, az azokkal való élés igenis a nyilvánosság, a közvélemény, az igazságügyi adminisztrácziő ellenőrzése alá tartoznak. *(Szilágyi Dezsőhöz fordúlva.)* Bocsánatot kérek, ez így áll.

Szilágyi Dezső: Nem arra vonatkozólag intettem.

Issekutz Győző: Én, t. ház, nem véleményt mondok, nem fogom kritizálni a bíró tettét, én egyszerűen azt mondom, hogy az igen t. igazságügyminiszter úr figyelmét felhívom arra, hogy Magyarország székes fővárosának büntető igazságszolgáltatása van hivatva első sorban arra, hogy kompromittálja, vagy tekintélyt szerezzen a magyar igazságszolgáltatásnak. *Úgy van! balfelől.)* Itt összpontosúl a hírlapirodalom minden nyilvánossága, itt összpontosúl a vidéki forgalom folytán a vidékek közvetlen értesülése, itt összpontosúl épen a fontos, mondhatom közjogi helyzetünknél fogva is, a külfölddel való érintkezésnek sokszorossága és így a külföldnek közvetlen tudomása is. *(Nagy nyugtalanság a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! balfelől.)*

Állítok tényeket, nem mondhatja senki azt, hogy felelősség nélkül beszélek, mert egy képviselő, midőn állít, állítása valódiságához fűzött erkölcsi reputácziója legalább is ér annyit, mint ha egy valaki ellen beadott fegyelmi vizsgálat folytán a denunczián magára vállalja a fegyelmi jogkövetkezmények felelősségét. Nem felelősség nélkül állítok, a végtárgyalás folyamán történt az, hogy midőn az egyik tanu — azt hiszem, Márkus Józsefnek hívják, és a »Pesti Napló« segédszerkesztője — vallomást tett, és vallomását a tárgyalást vezető elnök ellentétben állónak tartotta a többi tanúk vallomásaival, mielőtt megkisérelte volna megegyeztetni a vallomásokban mutatkozó ellentéteket, rátámadt: »vigyázzon, ön fejével játszik, *(Derültség és zaj a bal- és szélső baloldalon.)* a törvény óriási hatalmat adott kezeimbe, *(Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk!)* azonnal letartóztathatom.

Hát én hiszem, hogy azzal a képviselő úrral, a ki beszélget, és ezt nem hallgatja, ez meg nem történik, mert tekintélyes kormánypárti képviselő, de velem, mint ügyvéddel megtörtént,

Digitized by Google

holott, mint ügyvéd, én is olyan ügyvéd vagyok, mint az a képviselő.

Azt mondta az elnök: A fejével játszik; a törvény óriási hatalmat adott kezembe, azonnal letartóztathatom. Én nem akartam hinni, hogy ezt komolyan mondja; mert ilyen szavakat csak Haynau vérebei mondhattak. *(Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mondom, azt hiszem ma is, hogy ezt tréfából mondta; ámde akkor az elnöki állást a végtárgyalási teremben operette-i alakká tette. Továbbá, mikor a fővádlottról beszélt a vádlott társaival, ezen vádlottak azt a kijelentést tették, hogy a czikket attól szerezték, és így közölték, de nem tudták, hogy az hivatalos okirat, erre azt felelte az elnök: igen, hát önök lopott dolgokat vettek, önök tolvajtól vettek! Szóval ő a vádlottat, a ki még elitélve nem volt, a ki még a lopás vádja alatt sem állt, már előre megbélyegezte és elitélte. *(Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Szükségesnek tartom előrebocsátani azt, hogy bárha sem az én kijelentésem, sem védenczem ifjabb Ábrányi Kornél cselekvése a földmívelési miniszteriummal semminemű összeköttetésben nem állanak, és így a tárgyalás folyamán sem én, sem ifjabb Ábrányi Kornél semminemű nyilatkozatot a miniszteriumról, vagy a miniszterium hivatalnokairól nem tettünk s mi történt? A miniszterium képviseletében megjelenik a tárgyaláson egy miniszteri titkár úr, a kinek már előtte való napon, február 4-én azt mondta az elnök úr, hogy: Önnek meghagyom szóbelileg, hogy értesítse a miniszter urat arról, hogy írásbeli meghatalmazást adjon önnek, — tehát az a különös dolog is megtörténhetik, hogy az elnök a miniszteriumnak üzenhet szóbelileg titkárok által, — mondom február 5-én azután megjelenik az illető titkár úr a szóbelileg meghagyott írásbeli meghatalmazással, és ott azon kezdi működését, hogy ő a miniszter nevében és a miniszter képviseletében a tegnapi napon a vádlott és védelem részéről elmondottakat rágalmazásnak jelenti ki.

Az elnöknek diszkreczionális joga van; sőt kötelessége is volt, hogy azt a titkár urat a végtárgyalási teremben megrendszabályozza. Ámde az elnök úr nem élt diszkreczionális jogával, és a helyett, hogy a miniszter képviselőjét útasította volna rendre, midőn én a miniszteri titkár szavaira késztetve éreztem magamat arra, hogy, miután nem foglalkozom a miniszter úr dolgaival, a saját egyéni reputáczióm megvédése szempontjából a titkár úr inszinuáczióját visszaútasítottam, akkor ez a híres elnök úr azt tette, hogy engem rendreútasított. *(Nagy zaj. Felkiáltások jobbfelől: Jól tette! Ellenmondás balfelől.)*

Hát, igen tisztelt miniszter urak, ilyen az önök elnökük, így szolgáltatják és gyakorolják az elnöki jogot a magyar király nevében. *(Nagy zaj. Felkiáltások a szélső balfelől: Ez a fővárosban történik! Valóságos felségsértés! Zaj.)*

Tessék, nem bánom, mosolyogni, tessék engedni tovább is az igazságszolgáltatásnak az ilyen jelenetekben való kidomborítását, az én lelkiismeretemet nem fogja terhelni, vessen magára, a ki az igazságszolgáltatás tekintélyét, akár mulasztásokkal, akár helyesbítésekkel, akár azok mellőzésével így hagyja lealacsonyítani. *(Nagy zaj és felkiáltások balfelől.)* Szó volt, t. ház, ott, hogy egy másik vádlott azt mondta, hogy a szerkesztőségben többen voltak, és a vizsgálóbíró azt jelentette, hogy nagyon sokan voltak. Akkor a tárgyalást vezető elnök oda fordúlt, és azt mondta a vizsgálóbírónak: »Miért nem hozta be az egész kompániát?!« *(Zaj. Felkiáltások a szélső baloldalon: Most tessék kaczagni!)*

Elnök: *(Csenget.)* Kénytelen vagyok a t. képviselő urat arra figyelmeztetni, hogy egy törvényszéki eset részleteinek ily terjedelmes tárgyalása *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy nyugtalanság a baloldalon.)* talán mégsem illik a költségvetés tárgyalásának keretébe. *(Zajos helyeslés a jobboldalon. Élénk ellenmondások balfelől.)*

Issekutz Győző: Mint képviselő, kötelességet teljesítek itt és jogokat gyakorlok. Ha jogaimmal visszaélek, a rendreutasítást elfogadom, de mint képviselő, jogaim gyakorlásában, képviselői kötelességem teljesítésében, mint iskolás gyermek irányleczkét el nem fogadhatok. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon. Nagy zaj a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Elnök: Bocsánatot kérek: én a képviselő urat rendre nem utasítottam. A házszabályokadta jogommal élve, figyelmeztettem. A képviselő úrnak nem volt joga ezen felszólalásom ellen kifogást tenni. *(Zajos helyeslés a jobboldalon. Zaj és ellenmondás a bal- és szélső baloldalon.)*

Issekutz Győző: T. ház! Ezeket a dolgokat, tessék elhinni, nem kedvtelésből hozom elő; méltóztassanak arról is meggyőződve lenni, hogy én szinte egy emberéletet, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* legalább is életemnek legnagyobb részét épen olyan foglalkozásra és olyan tanúlmányokra fordítottam, *(Zaj. Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon.)* a hol megtanúltam fontosságát felismerni ezen bírói állásnak, és elhihető, hogy ha én indíttatva érzem magamat most, midőn már másodízben tapasztalom ezeket a magyar igazságszolgáltatást kompromittáló dolgokat, felszólalni, nem tettem ezt azért, hogy akár személyt bántsak, sem azért, hogy az igazságügyi kormányt támadjam, hanem tettem azért, mert azt tapasztaltam, hogy a hirlapokban megjelent ugyanezen közlemények daczára az igazságügyi kormány úgy az egész, mint fél-

Digitized by Google

hivatalos sajtója útján a felháborított közvéleménynek elégtételt szolgáltatni elmulasztotta. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Én azon czélból szólaltam fel, hogy az igen t. igazságügyminiszter úrnak alkalmat adjak nyilatkozni, szándéka-e a jövőre nézve is az, hogy a Budapest székesfővárosi büntetőtörvényszék vezetőségét oly kezekben hagyja, a mely kezekbe letett diszkreczionális hatalmát oly irányban gyakorolja, a mely irány megsértése az egyéni szabadságnak, megsértése a polgári szabadságnak, megsértése a törvény előtti egyenlőségnek, *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* és megsértése a törvény iránti tiszteletnek.

Ugron Gábor: Aszódra kell küldeni a javítóintézetbe! *(Élénk derültség a szélső baloldalon.)*

Issekutz Győző: Befejezem e tekintetben való felszólalásomat és áttérek arra a kérdésre, mely eddigelé itt e házban tárgyalva lett hatalmi, tárgyalva lett politikai szempontból, de nem lett tárgyalva — a mi az én igénytelen felfogásom szerint a kérdés egyedűl helyes megoldására vezet — jogi szempontból. *(Halljuk! Halljuk!)*

E hazában s ebben a házban eddigelé nem volt eltérés a magyar nemzeti szellemű népek és a más szellemű és törekvésű népek hivatásának felfogása tekintetében. A külön nemzetiségek szellemét azonban az állam — ezzel minden kormánynak és minden politikusnak tisztában kell lennie — külön érvényre nem emelheti, mert az én államjogi ismereteim szerint a magyar nemzet szelleme és akaraturalma nem korlátozható az idegen nemzetiségi szellemek útja s törekvései által. A nemzetiségi egyenjogúság, mint az együttélő, de különszellemű összességnek érvényesülése: politikai képtelenség. És midőn Zay Adolf és Meltzl Oszkár képviselő urak ezen kérdést hatalmi kérdésnek is kivánták tekinteni, elfeledték azt, hogy ezt csak két esetben tehetnék. Ha vagy arról lenne a szó, hogy a magyar nemzet az ő teljes megsemmisűlésüket tűzte volna ki feladatúl, vagy ha beismernék, hogy ők tűzték ki feladatokúl a magyar nemzeti szellem megtámadását.

Én azt, hogy a magyarországi nemzetiségek a megsemmisítéstől való félelem nyomasztó súlya alatt állanának, nemcsak a megszelidűlt miniszterelnök úrtól, de a nagyon is félt beszterczenaszódi főispán ténykedéséről sem hallottam soha.

Azt pedig, hogy teljesen izolálva, minden faji összeköttetések nélkül 140.000 lélek a magyar államtól el akarva szakadni, és nem birva annak tudatával, hogy csak a magyar állam szellemének teljes betetőzésében találhatja föl fejlődésének és a hazában élvezett nagy előnyeinek békés élvezetét, — sem okosságuk, sem hazafiságukról feltenni nem akarom. *(Zaj jobbfelől. Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Helyre! Helyre!)*

Azonban óvatosabb nemzetiségi politikusok e kérdést hatalmi kérdés helyett politikai kérdésként szeretik föltűntetni. Erre nézve, azt hiszem, legnagyobb tévedésüket az 1868. évi XLIV. törvényczikknek a czíme, mely a nemzetiségi egyenjogúságról szól, okozza, csak e czím adhat okot e politikai tévedésre, mert a törvény bevezető intézkedése már világosan kimondja, hogy Magyarország politikai tekintetben az egységes magyar nemzetet alkotja. Ha ezt a nemzetiségi törvénynek nevezett törvényt akarjuk politikai szempontból is értelmezni, rá kell, hogy a törvény meghozatalának forrására is nyissunk és ott megtaláljuk Deák Ferencznek 1866. évi április hó 21-én mondott beszédét, midőn Popovics Vazul és társai azon indítványára, hogy a nemzetiségi ügyben kiküldendő bizottság az ország nemzetiségeinek kellő figyelembe vételével és számarányában alakíttassék, azt mondta: »Nem egyes nemzetiségeknek külön ügye ez, hanem az egész országé, és mi nem egyes nemzetiségeket képviselünk itten, hanem valamennyien képviseljük az egész országot. Az alkotmány nem külön nemzetiségeket ruház föl képviseleti joggal, hanem az ország polgárait, kik mindannyian azon egy hazának polgárai, azon egy politikai nemzetnek tagjai. Midőn tehát a nemzetiségi kérdések fölött tanácskozunk, a feladat nem az, hogy a nemzetiségek mint egymással szemben álló felek alkudozzanak egymással.«

Midőn Deák Ferencz ezen beszédét fölolvastam, nem azért tettem, hogy reámutassak arra, a Deák Ferencz beszédjében talán előre érzett politikai jelenetre, melynek mi itt e képviselőházban tanúi voltunk. Nem akarok azon jelenet alkalmával Zay Adolf és Meltzl Oszkár képziselő urak részéről tett kijelentésekkel foglalkozni, nem akarom különösen Zay Adolf t. képviselőtársamat arra figyelmeztetni, hogy midőn ő az 1848. év előtti állapotból kifolyólag a három nemzet fogalmára hivatkozva, Erdélyben a nemzetiségeknél magasabb elismerést és elbírálást követel, akkor ebben az indokolásban annak az uniónak respektálása is kétségbe van vonva, a mely unió megbontása az oláh túlzók programmja, és a mely programm ellen a t. képviselő úr is mindig állást foglalt. Röviden fel akarom olvasni a szász néppárt programmján álló liberális képviselő uraknak a »Pester Lloyd« február 6-iki számában is megjelent azon nyilatkozatát, melyet a szász néppárthoz intéztek, a melynek egy pár kifejezését leszek bátor reprodukálni.

»Wiewohl vorausgesetzt werden musste,

Digitized by Google

dass derjenige, dem die Krone die Kabinetsbildung überträgt, und in dessen Hände sie die Leitung der Staatsregierung legt, nicht mit dem Massstabe des einstigen Obergespans gemessen und darnach sofort die Vertrauensfrage entschieden werden könne, so waren wir doch bemüht, über den Standpunkt, die Ansichten und Intentionen des Minister-Präsidenten hinsichtlich einiger für uns wichtiger Angelegenheiten genaue und möglichst beruhigende Aufklärung zu erhalten.

Vor Allem war es die Frage der Aufrechthaltung und Durchführung des Nationalitätengesetzes vom Jahre 1868 und dann die Anerkennung des sächsischen Volksprogramms von 1890, worüber die bestimmten Erklärungen des Herrn Minister-Präsidenten gewünscht wurden. Diese Erklärungen wurden denn auch in feierlicher Weise gegeben.«

»Hinsichtlich des sächsischen Volksprogramms gab der Herr Minister-Präsident nicht nur einzelnen Abgeordneten sächsischer Wahlkreise eine beruhigende Erklärung, sondern er sprach es auch öffentlich im Reichstag wiederholt aus, dass er gegen den Inhalt dieses unseres Volksprogramms keine Einwendung zu machen habe, dass dasselbe mit seinen Regierungsgrundsätzen vereinbar sei und dass er darin nichts erblicke, was in dem Programm der liberalen Partei nicht Platz finden könnte oder weswegen die Reichstags-Abgeordneten der sächsischen Wahlkreise aus der liberalen Partei austreten müssten. Das sächsische Volksprogramm stehe nicht in Widerspruch mit der Richtung, die wir (die Regierung) einschlagen wollen, einschlagen werden«.

Majd tovább: »dass in den nationalen, kulturellen und wirthschaftlichen Lebensfragen unser Volk bei den massgebenden Faktoren im Staate keine neuen Beschwernisse und Bedrohungen finden werde«. *(Fölkiáltások a szélső baloldalon: Magyarúl halljuk!)*

Ebben a szász néppárthoz tartozó liberális képviselő urak azt mondják, hogy éppen a volt főispánnak működése által kötelezve érezték magukat arra, hogy tisztába jöjjenek az új miniszterelnök úrral, s a hogy magukat a czikkben kifejezik, e tekintetben pontos s lehetőleg megnyugtató fölvilágosításokat is kaptak.

A szász néppárti programmra vonatkozólag a miniszterelnök úr nemcsak egyes szászkerületi képviselő előtt, hanem nyilvánosan is nyilatkozatot tett, és azt mondják, hogy ők meg vannak nyugtatva az irányban, hogy nemzetiségi, közművelődési és közgazdasági életkérdéseikben az irányadó tényezők részéről nehézségeknek kitéve nem lesznek. És én épen itt látom a kérdés jogi pontját, azt, hogy itt a nemzetiségek, mint külön jogi alanyok szerepelnek, jelentkeznek, alkudoznak és értesítik választóikat arról, hogy a külön megállapodások, külön ünnepélyes alakban nyert felvilágosítások folytán a magyar miniszterelnök által teljesen meg vannak nyugtatva.

Nem akarok különben ezzel az, elismerem, különben elég óvatossággal, elég ügyességgel és — mondjuk — diplomácziai képességgel megszövegezett nyilatkozatnak egyes kifejezéseivel foglalkozni, de épen mert ezen nyilatkozat-kérdésnek a helyes képét és azt mutatja, hogy itt jogi kérdés domborodik ki: mert bizonyítja, hogy bármilyen diplomatikus ügyességgel jártak is el a szövegezésnél, nem tudtak oly szöveget fogalmazni, hogy az a magyar közjogba ne ütközzék, hogy be ne bizonyítsák azt, hogy az, a mi alkudozásaiknak, egyezkedésüknek, szerintük a t. miniszterelnök úr által történt megnyugtatásuk anyagát képezte, a magyar közjogba ütközik. Igy a magyar közjogba ütközik az, hogy szász választókerületekről beszélnek, holott a magyar választási törvény szerint vannak ugyan Magyarországon a magyar szent korona alá tartozó választókerületek, de nemzetiségi vagy szász választókerületek nincsenek.

Ugyan kérdem, hova fogna az vezetni, t. miniszterelnök úr, a kinek politikai működése s a magyar érdekeknek megvédése tekintetében oly hosszú és nagyon is fényes múltja van, ha a Besztercze-Naszódmegye legnagyobb részét kivennők a magyar választókerületek közül s azt mondanók, hogy az nem a magyar választókerület, hanem szász választókerület? Hiszen akkor Alsó-Fehér, vagy Kis-Küküllőmegye talán egy-egy, sőt Fogaras vármegye mindkét területét oda kell számítani oláh választókerülettől és aztán az orsovai választókerületeket is olyannak beosztani; lennének minden nemzetiségnek külön területeik, a mi, azt hiszem, a magyar nemzeti állam egységének oly megbontását vonná maga után, a mit még névlegesen sem szabad megtűrni, a míg a magyar közjog fennáll. *(Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.)*

De e nyilatkozat még egy másik szempontból is érdekes, *(Halljuk! Halljuk!)* és itt, t. képviselőház, az óvatosságnak, a képességnek, az ügyességnek a legmagasabb mértékével állunk szemben. *(Halljuk! Halljuk!)* Midőn ugyanis az 1868: XLIV. törvényczikk 26. §-ában nyert jogokat majdnem szószerint idézték, hogy mennyire megnyugtató a miniszterelnök úr válasza. Ámde szerintem abban van az egész kérdés fontossága, hogy midőn a törvény nyelvi, ipari és művészeti szempontból maguk részére megnyugtatást óhajtanak biztosítani, és midőn ez nem ütközik a magyar közjogba, ezzel ellentétben az iránt nyernek megnyugtatást, és azt nyilatkoztatják ki, hogy nemzetiségi fejlődésük nekik biztosít-

Digitized by Google

tatik, ez már az 1868:XLIV. törvényczikkbe ütközik. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbal felől.)*

Én azért, t. ház, ezen kérdést nemzeti szempontból, jogi szempontból ajánlom az igazságügyminiszter úr figyelmébe, a ki utóvégre is Magyarország közjogának, a magyar állam jogrendjének őre, mint a kinek kötelessége a magyar közjognak a magyar kabinetben ékesszólásának, tudásának erejével minden közjogellenes támadás, vagy gondolattal szemben való megvédése. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Ezek azok, a miket elmondani szerencsém volt. Ismételve kijelentem, hogy a költségvetést nem fogadom el.

A sajtótörvény módosítására vonatkozólag, a miként indoklásomban előrebocsátottam, röviden fölolvasom a határozati javaslatomat: »Utasítja a ház az igazságügyminisztert, hogy Magyarország egész terűletére hatálylyal biró sajtótörvény megalkotása végett a sajtó szabadságát védő, a sajtóbíróság hatáskörét szabatosan körülíró javaslatot terjeszszen a ház elé mielőbb.« *(Helyeslés a baloldalon.)*

Elnök: A képviselő úr maga felolvasta a határozati javaslatot, annak újabb felolvasása tehát nem szükséges.

Az előadó úr személyes kérdésben kiván szólani.

Latkóczy Imre előadó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nem voltam benn a teremben akkor, mikor az előttem szóló t. képviselő az előadói beszédemre reflexiókat tett, de kevéssel ezelőtt értesűltem, hogy helytelenítette beszédemben az elismerés azon szavait, melyekkel a volt igazságügyminiszter úr elfogúlatlanságának és tárgyilagosságának adóztam. De nem elégedett meg e megjegyzéssel, hanem hozzátette egyúttal azt is, hogy az előadói székből sokkal helyesebb volna megfontolni azt, a mit mondani akarnak, mivel az én dicséretem tulajdonkép a korábbi rendszereknek a hallgatag elítélését tartalmazza. A t. ház meg fogja engedni, hogy erre nézve igen röviden egy személyes természetű megjegyzést tegyek. Hivatkozhatom a ház összes tagjaira, magára a Naplóra is, hogy én nem árasztottam a volt igazságügyi miniszter úrnak tömjént, hanem egész tárgyilagos objektiv formában kiemeltem azt az elfogúlatlanságot, a melyet a bírói kinevezéseknél és a kinevezéseknél általában követett és tanusított. Tettem ezt pedig azért, mert a háznak épen ezen oldaláról minduntalan hallunk oly panaszokat, oly, nézetem szerint, alapnélkűli felszólalásokat, hogy kinevezéseknél nem a személyes érdem, hanem protekczió vagy más tekintetek az irányadók. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Úgy is van!)*

A mi pedig a tanácsot illeti, erre nézve legyen szabad röviden annyit mondanom, hogy én tizenegy év óta vagyok és voltam itt a házban tárgyalás alá kerűlt különböző tárgyaknak az előadója. Tudtommal a képviselő úr e tisztben még egyáltalán nem részesűlt; ha tehát tanácsra fogok egyáltalán szorúlni, engedje meg, hogy ezt ne ő tőle kérjem. *(Mozgás balfelől.)*

Issekutz Győző: Személyes kérdésben kivánok szólani, t. képviselőház. *(Halljuk! Halljuk!)* Én nem tanácsot kivántam adni az igen t. előadó úrnak, hanem az igen t. előadó úr tényével, nyilatkozatával szemben gyakoroltam bírálatot, melyhez nekem jogom van, melyhez jogom van anélkűl, hogy az előadói székhez jussak, mely székhez való jutást — nagyon természetesen — ellenzéki állásom kizárja. *(Helyeslés balfelől.)*

Perczel Béni jegyző: Horváth Gyula!

Horváth Gyula: T. képviselőház! Az igazságügyi politikára vonatkozólag nagyon rövid az, a mit mondani akarok. Az ország igazságügyi politikáját taglaló beszédet tartani szándékomban nem volt, hanem az igen tisztelt előttem szólott képviselő úr beadott egy határozati javaslatot, mely nemcsak az ország igazságügyi politikáját, hanem az ország és a 48-as idők egyik legfontosabb, legnagyobb vívmányát érinti, tudniillik vonatkozik arra, hogy a sajtótörvény külön úgy az eljárásra, mint a sajtóbíróságra vonatkozólag intézkedéseiben felülvizsgáltatván, új kidolgozás tárgyát képezze.

T. ház! Én a magam részéről azon hitben és meggyőződésben vagyok, hogy a sajtóeljárásban itt is, valamint az erdélyi módszer szerint is több hiány volt tapasztalható. De én azt láttam, nemcsak itt Magyarországon, hanem kivált a legutóbbi időben Németországban és más országban is, a hol a sajtótörvényt és sajtószabadságot korlátozni akarták, hogy sohasem azzal jöttek, hogy a sajtótörvényt vagy sajtószabadságot korlátozni kell, hanem az eljárás szabályozására adtak be javaslatokat, és ezen eljárások szabályozásával a legfontosabb jogok szoktak veszendőbe menni. Én, t. ház, a jelenlegi viszonyokat nem tartom olyanoknak, hogy az országnak azon fontos jogát, mely az 1848-iki időknek nézetem és meggyőződésem szerint egyik legnevezetesebb vívmánya, épen a jelen időkben, akár az eljárásra, akár érdemleges intézkedéseire vonatkozólag, revizió alá akarnám vinni. *(Ellenmondás a bal- és szélsőbalon. Egy hang balfelől: Szép kompliment a többségre!)*

Nemcsak a többségre akar kompliment tenni, egyformán szól a ház mindegyik oldalának, mert méltóztassanak meggyőződni, hogy a jelenlegi időszakban két igazság méretik, az egyik, mely az egyeseknek tetszik, a másik,

Digitized by Google

mely nem a tetszéstől, hanem attól függ, hogy a valóságnak pozitive megfeleljen. Az a sajtószabadság, a mely az 1848-iki törvényben s az eddigi eljárásban megvan: az egy pozitiv valóság, melynek javaival és eredményeivel eddig élt a nemzet. Én a jelenlegi időket és viszonyokat, ismétlem, nem tartom arra megéretteknek, hogy ezeknek a revideálása mellett akár az eljárásban, akár más részében felülvizsgálat alá vétetvén a sajtótörvény, annak esetleg eljárási czímen veszendőbe indúljanak egyes részei. Különben a sajtószabadságnak magának egyik legfontosabb kelléke épen az, hogy a sajtótörvény nem különíti el intézkedéseiben és végeredményeiben más törvénytől. A büntetőtörvénynek általános szabályai az esküdtszéki verdiktek szerint alkalmaztatnak arra, a kit az esküdtszék vétkesnek talál. Azt, hogy arra, a ki sajtóvétséget követ el, külön eljárás és külön eljárás mellett talán a törvénynek különmódszerű alkalmazása következzék be, nem a sajtószabadság megtartásának, hanem korlátozásának tekintem.

Mindezen okok miatt, t. ház, az én t. képviselőtársamnak határozati javaslatához nem járúlhatok, mert nem találom azt a jelenlegi időkben alkalmasnak, de nem hiszem azt sem, hogy jelenleg annak eklatáns és égető szüksége forogna fenn.

Sőt magában e kérdésnek mostani felemlítésében épen azon időben, a midőn az országban levő esküdtszékek igen fontos verdikteket hoztak, a melyek úgy politikai, mint igazságügyi szempontból nemcsak itt ebben az országban, hanem egész Európában kiváló fontossággal birnak és nagy figyelem tárgyát képezik, ha most a sajtóeljárás részrehajlatlansága, igazságossága iránt kételyek támasztatnának a magyar parlamentben, az nem volna egyéb, mint argumentáczió azon támadások mellett, a melyek a magyar esküdtszék verdiktjeinek igazságossága, a magyar sajtóbíróságok itéleteinek helyessége iránt külföldön és benn az országban is támasztatnak. Mindezen okoknál fogva, t. ház, óhajtom, hogy mindaddig, a mig az ezirányú támadások Magyarországon nem lesznek napirenden úgy, mint mostanában, ezen kérdés a képviselőházban beható tárgyalás alá ne vétessék.

A másik kérdés, t. ház, a mely engem felszólalásra indított, *(Halljuk! Halljuk!)* egy képviselőtársamnak a legközelebbi napokban *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! Felkiáltások a szélső baloldalon: Helyre!)* a bíróság nyilvános tárgyalása alkalmával történt dolgokra tett megjegyzéseire vonatkozik. Én nem akarom, t. ház, kétségbe vonni azt, hogy a parlamentnek joga van minden dolog felett, tartozzék az akár az administráczió, akár az igazságszolgáltatás bármely ágához, kritikát gyakorolni; de én azt hiszem, és talán nem tévedek, hogy e kritikánál egy dolog megkivántatik: ezen kritikának azon ügy elintézésére semmi olyan jogszerűtlen befolyást gyakorolnia nem szabad, a mely azt helyes irányából kizökkenthetné. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zajos ellenmondás és mozgás a bal- és szélső baloldalon.)*

T. képviselőház! Én a lehető legnagyobb objektivitással, minden elfogúltság nélkül bátor leszek saját nézeteimet előadni. *(Halljuk! Halljuk!)* Mindazon képviselő urak, kik ezt nem helyeslik, vagy pedig ezzel ellenkező állást foglalnak el, ép oly joggal fogják elmondani velem szemben saját nézeteiket és én nagyon fogok azon örülni, ha a képviselő urak akármelyikének alkalma lesz engem arról meggyőzni, hogy felfogásom helytelen. Argumentumok előtt meghajlok.

Hát, t. ház, az tagadhatatlan, hogy azon ügy, a melyet a t. képviselő úr itt felemlített, és a melyet talán kisebb szerencsével, de nagyobb vervvel a bíróság előtt maga védett, . . *(Nagy zaj. Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem arról van szó! Nem tartozik ide!)*

Issekutz Győző: Barátságból!

Horváth Gyula: Egyszer s mindenkorra kijelentem a képviselő úrral és mással szemben is, hogy sohasem értek egyebet az alatt, a mit mondok, mint a mi abból világosan kitetszik. A képviselő urat sem nem akarom, sem jogom nincsen olyan dolgokkal inszinuálni, a melyek a t. képviselő úr tisztességét lejebb szállítanák. És csak azt a tényt említem fel, hogy a képviselő úr — ismétlem — talán kisebb szerencsével, de nagyobb ügyességgel védte ugyan azt az ügyet a bíróság előtt, a mely ügyet rövid napok múlva itt előhozott. *(Nagy zaj a szélsőbalon: Nem erről van szó!)*

Olay Lajos: Az elnök eljárását joga van bírálat tárgyává tenni!

Horváth Gyula: T. ház! Igaz, hogy a képviselő úr az elnök eljárását is bírálta.

Olay Lajos: Joga van hozzá!

Horváth Gyula: De igaz az is, hogy a t. képviselő úr azon argumentumokból, a melyek ott a tárgyalás alkalmával használtattak, nem egyet ismételt, és e tekintetben hivatkozom a t. képviselő úrnak beszédére, hogy ez nem pusztán az elnök eljárására, hanem az ügy érdemére is vonatkozott, a mennyiben kétségbe vonta, hogy azok a kérdések azon szempontból volnának megítélhetők, a melyből a bíróság azokat megítélte.

Ezt csak azért említettem föl, hogy igazoljam azt, hogy nemcsak az elnök akkori eljárása képezte a képviselő úr bírálatának tárgyát, ha-

Digitized by Google

nem az egész, a törvényszék előtt akkor lefolyt ügy.

Hát, t. ház, én magam is nem egyszer voltam tanuja épen ugyanazon elnök úr eljárásának, a melynek jobban szerettem volna, ha nem lettem volna tanuja... *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Nohát! Helyeslés. Zaj.)* Kérem, méltóztassanak csak meghallgatni. A tárgyalás azért nyilvános, hogy mindenki véleményt alkothasson magának a bíróság eljárásának helyességéről, törvényességéről, és azt hiszem, mindenki jogosítva van, a ki az eljárás által magát sértve érzi, akár az igazságügyi kormányhoz, akár az illető bírósághoz fordúlni a végett, hogy sérelme orvosoltassék. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)* De, t. ház, lehet, hogy tévedek, de én a magyar bíróság tekintélyének fentartása szempontjából *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)* nem tartom azt helyesnek, hogy olyan ügyek, a melyek a bíróság judikaturája előtt állnak, a melyekben a felebbezés folyamatban van, és egy felsőbb bíróság ítéletének tárgyát képezik, *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)* bármely nagyhatalmú parlamentnek tárgyalási anyagát képezzék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Én legalább nem tudok arra esetet, hogy egy folyamatban lévő peres ügy *(Ellenmondások a szélső baloldalon.)* a parlament előtt tárgyaltatott volna, midőn még abban a felső bíróság lesz hivatva ítélni. Hát, t. ház, én csak egy parallelát vonok, méltóztassék ezt melléállítani... *(Zaj a szélső baloldalon.)*

Ugron Gábor: Egy hordár és egy elnök között kell parallelát vonni! *(Nagy zaj.)*

Elnök: Méltóztassanak a szónokot meghallgatni.

Horváth Gyula: Ha lehető, okszerű volt a jelen alkalommal ezen ügyet tárgyalni, mi akadályozhatja meg, s mi fogja okszerűtlenné tenni azt, hogy a legközelebbi időben egy esküdtszéki tárgyalásnak, a mely hasonló a memorandumbeli tárgyalásokhoz, ügyvédje, ki esetleg képviselő, a tárgyaláson általa szenvedett sérelmeket és panaszokat itt a házban felhozza, és a parlament hogyan fogja megvédeni tudni azon bíróságnak tekintélyét s azon bíróság ítéleteinek súlyát, *(Úgy van! jobbfelől.)* a melynek eljárását itt a parlamentben akkor, mikor az még a további judikatura tárgyát képezi, szóvá teszik? *(Úgy van jobbfelől. Ellenmondások a szélső baloldalon és felkiáltások: Nem arról volt szó!)*

Azt tudom, t. ház, hogy a memorandum-pör a magyar parlamentben nem tárgyaltatott, a míg az folyt, de azt is tudom, hogy ez a memorandum-pör Bukarestben a román parlamentben annak lefolyása előtt is tárgyaltatott. Azt hiszem, hogy az ügy érdekében van, azon ügy érdekében, a melynek olyan meleg szószólója volt Issekutz Győző t. képviselőtársam, hogy ez az ügy a parlament jelenlegi tárgyalásairól levétessék; az ügy érdekében van, hogy mindazok, a kik mint állampolgárok akár mint érdekelt felek sérelmet szenvedtek, ezen sérelmeik orvoslására az igazságügyi kormányhoz, vagy az illető bírósághoz forduljanak, és csak azon esetben, hogyha ott kellő orvoslást nem lelnének, csak akkor tartanám én úgy a törvényhozás tekintélyének, mint a bíróság tekintélyének érdekében, hogy ezek a kérdések itt a parlamentben tárgyaltassanak.

Ez az, a mit e kérdésről elmondani szükségesnek tartottam, kijelentem újból is, hogy az Issekutz Győző t. képviselőtársam által benyújtott határozati javaslathoz nem járúlok, és az igazságügyi költségvetést elfogadom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Issekutz Győző képviselő úr szavai értelmének helyreigazítása végett kér szót. *(Halljuk! Halljuk!)*

Issekutz Győző: T. ház! A mit érdemben mondott az előttem szólott t. képviselő úr, azt majd zárszavamnál lesz módomban czáfolni vagy a czáfolatot megpróbálni, most azonban egyet kötelességem kijelenteni, azt ugyanis, hogy a t. képviselő úr beszédem egész irányát, tartalmát és annak határozott világos szavait egészben félreértette. Mert én nem csak hogy bírói ítéletek mérlegelését, bírálatát nem jeleztem, sőt határozottan nem csak általánosságban, de az állami törvények világos idézésével, mondtam, hogy azok meg nem támadhatók. *(Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Különben pedig a mi az általam itt előadottakat illeti, azt hiszem, hogy ha megteheti azt egy magánember, hogy a miniszter úrnak adminisztrativ úton egyes szabálytalanúl eljáró közeg ellen feljelentést tesz, úgy megteheti azt a képviselőházban bármely képviselő. *(Felkiáltások a szélső baloldalon. Sőt kötelessége is!)* Sőt kötelességemben állónak tartottam megtenni ezt azért is, mert más alkalommal is, midőn védői tisztet ellátni volt alkalmam, minden alkalomkor tapasztaltam a szóban levőhöz hasonló eljárást, sőt nap-nap után olvastam a lapokból is hasonló eseteket, a mit a lapokból olvashatott bárki, és a mely lapközleményekkel szemben a t. igazságügyi kormány mindig a dolce far niente álláspontjára helyezkedett. Ennélfogva igenis a parlament elé valónak tartottam ezt a kérdést. *(Helyeslés balfelől.)*

Molnár Antal jegyző: Sághy Gyula! *(Halljuk! Felkialtások balfelől: Holnap! Holnap! jobbfelől: Ma! Ma!)*

Sághy Gyula: T. képviselőház! Az előttem szólott t. képviselő úr nézetem szerint alapos tévedésben volt azon határozati javaslat

Digitized by Google

iránt, melyet ezen párt nevében, melyhez nekem is tartozni szerencsém van, Issekutz tisztelt képviselőtársam és barátom benyujtott. Nem arról van abban szó, hogy a sajtószabadság megszoríttassék; azt hiszem, hogy ezt a czélzatot a t. képviselő úr legkevésbbé tulajdoníthatja ezen pártnak, a mely mindig a közszabadság védelmének oldalán állott. *(Az elnöki széket gróf Andrássy Tivadar alelnök foglalja el.)* Hanem igenis, mert látjuk, hogy a jelenlegi törvény a mai viszonyok között a sajtószabadság érvényesülésének nem nyujt elég biztosítékot, azért tartottuk szükségeseknek ez irányban határozati javaslatot terjeszteni a ház elé.

A másik indok, a melynek súlyosságát t. képviselőtársam is el fogja ismerni, az, hogy nem hiszem, hogy az unió érdekében levőnek tartsa akár ő, akár más azt a jogi helyzetet, a mely ma is fennáll Magyarország és Erdély közötti unió daczára, a mely folyton tápot nyujt azon izgatásoknak és törekvéseknek, melyek az unió ellen irányúlnak, és az államegység megerősítése is igényli tehát e tekintetben is a jogegységet. Ez a másik indoka tehát a határozati javaslatnak. A sajtószabadság szempontjából különben az eljárásra helyezzük a súlyt, mert ép az eljárás legkevésbbé nyujt ma a sajtószabadságnak kielégítő biztosítékot. Épen azért azon határozati javaslathoz, melyet Issekutz t. képviselőtársam benyujtott, hozzájárúlok, és azt a t. háznak elfogadásra ajánlom. *(Helyeslés balfelől.)*

A mi azt a kérdést illeti, a mely itt felvettetett, arról most nem akarok szólani, azért, mert az ügy érdemét a parlamentben tárgyalandónak én sem tartom, mint, úgy hiszem, senkisem.

E tekintetben, azt hiszem, tisztelt képviselőtársam olyan igazságokat pendített meg, a melyeknek valóságát senki kétségbe nem vonta, de azt senkisem érintette, mert Issekutz képviselőtársam tényeket, eljárási modort bírált meg, de az ügy érdemét egyáltalában bírálat tárgyává nem tette, a mint az itéletet, a bírói kogniczió eredményét sem bírálta, már pedig csak akkor lehetne szó az ügy érdemébe való beavatkozásról, hogyha a bírói kognicziót tette volna bírálat tárgyává. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Ezek után, t. ház, áttérve az igazságügyekre, előre kívánom bocsátani azon kijelentésemet, hogy jóllehet épen a t. igazságügyminiszter úr nagytehetségű közvetlen elődjének erősen érvényesülő és kidomborodó egyénisége az utolsó évek igazságügyi alkotásaira az ő egyéni alkotó erejének és szellemének jellegét a legteljesebb mértékben rányomta: mégis épen tekintettel arra, hogy az igazságügyminiszter úr, mint államtitkár, pár év óta, mint maga hangsúlyozta bevezető beszédében, az igazságügyek vezetésére irányadó befolyást gyakorolt, teljesen jogosúltnak tartom vele szemben az igazságügyek egész vonalán bírálatot gyakorolni.

Azonban részemről nem akarok az igazságügynek egész terére kiterjeszkedni felszólalásomban azért, mert azt már Issekutz Győző előttem felszólalt képviselőtársam igen behatóan megtette. Csak két kérdéssel akarok foglalkozni és ezek kapcsán némi általános reflexiókat tenni a kodifikáczióra vonatkozólag. *(Halljuk!)*

Ezen kérdések egyike az anyagi magánjog kodifikáczijának eddig elhanyagolt kérdése, a másik a választásokra vonatkozó kuriai bíráskodásról szóló törvényjavaslat mindeddig nagyon is különösen vajudó sorsa. Azt azonban mindenki előtt készséggel el akarom ismerni, mint olyan, a ki felszólalásaimban mindig szeretem az objektivitást szem előtt tartani, hogy a a t. miniszter úrnak közvetlen elődje a törvényalkotás terén nemcsak nagy tehetséget tanusított, hanem több tekintetben eredményes munkásságot is fejtett ki. Még azt is konczedálom, hogy alkotásainak jó része megfelel úgy a gyakorlati élet követelményeinek, mint a jogtudomány mai álláspontjának; bár itt mindjárt hozzá kell tennem, hogy azok némelyike, mint épen az igazságügyminiszter úr által előbb említett sommás szóbeli eljárás, még sokkal rövidebb ideig van életben, hogysem azt mondhatnók, hogy az — habár főelveiben, fővonásaiban kielégítőnek mutatkozik is — minden részleteiben is kiállotta volna már a gyakorlati élet tűzpróbáját.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Azt nem is mondotta senki!

Sághy Gyula: Ép azért nem akarok e részben végleges itéletet mondani, mert azok a panaszok és észrevételek, melyek az azt alkalmazásra hivatott bírói közegek körében egy vagy más irányban felmerültek, a régi rendszerből az új rendszerre való átmenetel nehézségéből is származhatnak, s melyek alapossága vagy alaptalansága még csak később derülhet ki.

De azon panaszhangokat és észrevételeket, melyek e törvénynek irályára vonatkozólag bírói és ügyvédi körökben egyaránt támasztattak, már ma is alaposaknak kell tekinteni. Ezeket egy olvasásra meg lehet itélni, ebben tehát nem lehet semmi kétség.

De hát, t. ház, ez egyik általános alaphibája újabb törvényalkotásainknak, hogy a rikító magyartalanságuk mellett valóban nehézkes irályúak, sokszor épen nehezen érthető voltuknál fogva homályosak. Pedig, t. ház, a törvényalkotásnál az irály és szerkezet nem oly

Digitized by Google

mellékes dolog, úgy, hogy erre méltán az eddiginél sokkal nagyobb súly volna fektetendő, mert világosan, egyszerűen és könnyen érthetően szerkesztett törvények sokkal könnyebben és helyesebben lesznek alkalmazhatók, mint a nehézkes, homályos szerkezetűek, melyek csak a jogvitákat szaporítják, és a jogbizonytalanságot növelik.

Én megengedem, hogy nem mindig könnyű feladat a törvényalkotáshoz minden tekintetben megfelelő egyéniségeket kikeresni. olyanokat, a kik kiváló szakképzettség mellett nemcsak jó magyaros stilussal, de egyszersmind világos és könnyen érthető szerkesztésnek routinejával is rendelkeznek. De hiszen az nem képzelhető mégsem, hogy a nagyszámú magyar jogászi karban nem akadnának, s így ne volnának az előadói tervezetek átdolgozásához bevonhatók olyanok, a kik az irály ezen követelményei iránt is érzékkel birnak, s csak nem lehet feltételezni, hogy nem akadnának a magyar jogászok körében elegen, a kik ha egyes kodifikatoraink felett szaktudomány tekintetében nem is állanak, de annyi jogi képzettséggel mégis birnak, hogy a törvényjavaslatokon szakszerűség tekintetében semmiesetre sem rontanának, stilus tekintetében pedig igen sokat javíthatnak, azt megfelelőbb formába önthetnék át.

Csak nem kell egyes kodifikator uraknak hiúságból azon képzeletben élniök, hogy ők nemcsak szaktudományukat, de a stilust is jobban uralják minden más szaktársaiknál. Egy kissé több önismeret s szerénység e tekintetben is meghozná a maga gyümölcseit.

Nem szabad oly exkluzivnak lennie annak, ki ily munkára vállalkozik, mint azt nem egyszer tapasztaljuk, — nem mindegyiknél, de egyeseknél, — hogy azt képzelik, hogy minden más nézet, mely az övékétől eltér, munkájuk megrontása és megbontása; pedig az sokszor csak helyesbítés, sokszor csak a szerkezet javítása.

De, t. ház, nem akarom itt most a törvények irályára, szerkezetére vonatkozó bírálatot tovább folytatni, hanem rátérek fölszólalásom tulajdonképeni főtárgyára, anyagi magánjogunk kodifikációjának kérdésére. Nem akarom részletesen vázolni ezen kérdés eddigi történetét, egyes momentumokat abból fejtegetésem folyamán úgyis ki fogok emelni. Nem akarok a t. volt igazságügyminiszter úrnak sem szemrehányást tenni azért, hogy más számos alkotásai figyelmének java részét elvonták ezen kérdés megoldásától, és így rá nézve nem volt lehető, hogy ezen ügy megoldását is a célhoz — legalább lényegesen — közelebb vihette volna. Csupán a helyzetet akarom konstatálni, a melyben jelenleg vagyunk, és az eddig követett eljárás és irány helytelenségét, czélszerűtlenségét, hogy ebből levonjam a jövőre a következtetést, megjelöljem az útat, a módot és általában az irányt, a melynek követése mellett eredményesebben fogunk czélhoz juthatni. *(Halljuk!)*

Anyagi magánjogunk terén még ma is azon állapotban vagyunk, melyben voltunk ezelőtt 25—28 évvel, igen kevés kivétellel. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Az anyagi jogegység az ország különböző területi részei közt a gyámság és gondnokság tekintetében ugyan már helyre van állítva; a már törvénynyé vált és a kormány által életbe léptetni czélzott házassági jog terén meglesz majd, de ezektől eltekintve, magánjogi állapotaink még ma is a 28 év előtti teljes ziláltságban leledzenek.

Ugyanaz a messzemenő partikularizmus van ma is, a mi volt akkor, s az állam egysége az Erdélylyel való uniónk daczára a magánjog egysége által s útján még ma sem nyer kifejezést, pedig a partikularizmus, a jogegység hiánya e téren az államegység tekintetéből ép oly veszedelmes, mint más téren, mert a mint előbb voltam bátor hangsúlyozni a sajtótörvényre vonatkozólag, ugyanez a körülmény itt is fenforog, hogy a jogegység hiánya tápod ad az unió elleni izgatásoknak és törekvéseknek.

De, t. ház, felette hátrányos ez az állapot a jogszilárdság szempontjából is, s én gyakorlati példával fogom e részben a helyzetet megvilágítani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ha egy örökhagyó, mondjuk a Királyhágóntúli részben, vagy a fehértemplomi, vagy a pancsovai törvényszék területén lakott és halt el, a mennyiben az ország más területén is hagyott hátra ingatlanokat, vagy megfordítva ezen területen lakott, és annak is hagyott hátra ingatlanokat, akkor a mai jogállapot mellett az következik be, hogy annak a hagyatéka az örökség egységének természetével homlokegyenest ellenkezőleg szétszakad annyi külön örökségekre, a hány külön jogterületen fekszenek az ingatlanok. Az egyik részre aztán például törvényes örökösödés esetén alkalmaztatik a magyar magánjog az öröklött és szerzeményi javak különbségének figyelembevételével; a másik részre pedig alkalmaztatni fog az osztrák polgári törvénykönyv, a mely tudvalevőleg e különbséget nem ismeri.

Ezen állapotok tarthatatlanságát felismerte már újabb alkotmányos életünk első kitűnő igazságügyminisztere, Horvát Boldizsár, e téren is már ő megindította az első munkálatokat, és még az ő igazságügyminiszterségének idejében készült el az általános rész első tervezete. Akkor, t. ház, azon vérmes reményben ringattuk magunkat, hogy aránylag rövid idő alatt hozzá fogunk jutni a kész magyar magánjogi

Digitized by Google

törvénykönyvhöz. Ez volt az oka, t. ház, annak, hogy mikor 1870-ben, az első magyar jogászgyűlésen, t. barátom és képviselőtársam, Hódossy Imre, azon indítványát terjesztette elő, hogy az 1861-ben hatályon kívül helyezett osztrák polgári törvénykönyv, legalább ideiglenesen, addig míg magyar magánjogi törvénykönyvünk megalkottatik, az ország egész területére nézve újból életbeléptettessék, én ezt az indítványt szerény tehetségem egész erejével ellenéztem, és talán lényegesen befolytam arra, hogy akkor ezt az indítványt elvetették. T. ház, sajnálatomat kell ezen, akkor győzedelmes harcz eredménye felett ma utólagosan kijelentenem. Ő már akkor is, éles előrelátásával megjövendőlte, hogy attól az időtől fogva, melyben indítványát bejelentette, még egy negyedszázad is el fog múlni, mégsem lesz magyar magánjogi kodexünk. Sajnos, jóslata beteljesedett. És ha előreláttam volna ennek bekövetkezését és azt, hogy oly útat fogunk követni a magánjog kodifikácziója terén, hogyha azon tovább is így haladnánk, hát még a következő huszonöt év alatt sem fogunk czélhoz jutni, nem küzdöttem volna indítványa ellen, hanem azt teljes erőmből támogattam volna, mert habár idegen eredetű törvénykönyv volt is az, ha azt akkor életbeléptetjük, a helyzet magánjogi viszonyaink tekintetében mégis sokkal kedvezőbb lett volna, s a jogszilárdság mégis sokkal magasabb fokon állana, mint jelen jogállapotunk mellett. Ha magánjogi kodifikácziónk történetét ezen időtől fogva tekintjük, azt látjuk, hogy e téren eddig bizony édes-kevés történt, s a mi történt, az is, nézetem szerint, hibás és helytelen. Egyes részek kidolgozásával időnkint megbizattak egyesek, majd azoktól a munka elvétetvén, más kezekbe adatott, majd ismét a magánjogi törvénykönyv több részének kidolgozásával egyidejűleg bizattak meg egyesek, a nélkül azonban, hogy e czélra egységes bizottság szerveztetett volna, s a nélkül, hogy az egyesek állandó kontaktusban lettek volna egymással. Sokszor a legellentétesebb magánjogi felfogásnak, a legkülönbözőbb nézeteknek hódoló szakemberek kezébe adattak a munka különböző részei.

Természetes, hogy ezen különböző útakon eredményt elérni nem lehetett. Azért e tekintetben örömmel üdvözlöm a t. igazságügyminiszter úrnak azt a kijelentését, hogy egy bizottságot óhajt szervezni, a melyre rá akarja bízni a magyar magánjogi törvénykönyvnek egyöntetű, a maga egész rendszerében való kidolgozását, az első tervezetnek elkészítését. Ez volt régi álláspontom, és iparkodtam mindenütt, a hol alkalmam és módom volt, tehetségem egész erejével ezen nézetemnek kifejezést adni. Igen örülök, hogy végre eljutottunk oda, hogy a t. igazságügyminiszter is, helyeselvén ezen álláspontot, erre helyezkedett.

Remélem, hogy nem gondolt itt egy nagy bizottságot, mert ily bizottság törvénykönyv elkészítésére nem alkalmas, hanem értett — legalább én nagyobb számút nem tartanék helyesnek — egy három-öt tagból állót; három tagot minimum szükségesnek tartok, de többet öt tagnál nem tartanék czélszerűnek, mert nagyobb szám nem segítené elő és nem gyorsítaná, hanem ellenkezőleg csak nehézkessé tenné a bizottság működését.

Ez irányban más magánjogi kodexek készítésének példáján is okúlhatunk. Ajánlom különösen azt is a t. miniszter úr figyelmébe, hogy ezen bizottságban a vezetést egyre bizza, arra, a kit erre majd leghivatottabbnak fog ítélni, s e mellett még azt is tanácsolnám, hogy a bizottság vezetőjére bízza egyszersmind a munkatársainak megválasztását, tehát magát a bizottság összeállítását is; mert csak harmonikus jogi műveltséggel, ugyanazon irányban haladó elméleti s gyakorlati képzettséggel bíró egyének lesznek képesek egyöntetű, megfelelő szerves egészet alkotni, a melyben az ellenmondások és felesleges ismétlések lehetőleg elkerültetnek.

T. ház! Épen ezért feltétlenül szükséges az egységes vezetés s az, hogy azok, a kik a különböző részek feldolgozásával megbízatnak, a munka folyamán egymással folyton kontaktusban legyenek, minden egyes résznek, minden egyes nevezetesebb részlete elkészítésénél tanácskozásra jöjjenek össze s annak végleges szövegezését együttesen eszközöljék, mert különböző kezekből harmónikus egész csak így kerülhet ki. De szükséges az is, t. ház, hogy a bizottság tagjai oly helyzetbe jussanak, hogy addig, míg a magánjogi törvénykönyvre vonatkozó egész javaslattal el nem készülnek, mással ne legyenek kénytelenek foglalkozni, hogy egész erejüket, egész tehetségüket és összes munkásságukat ezen nagy műnek szentelhessék, mert ilyen törvénykönyvet, azzal csak dilettáns módon, mellékesen, a fenmaradó szabad időben foglalkozva, jól elkészíteni lehetetlen legfeljebb gyári munkát lehet ily úton szolgáltatni, a mely szintén nem fogna megfelelni sem a gyakorlati jogélet, sem a tudomány követelményeinek. Persze ez áldozatokkal járna. De ha 1840-ben a váltójogi törvénykönyv elkészítésére lehetett negyvenezer forintot áldozni, a mi az akkori viszonyok között igen nagy összeg volt, akkor ily óriási nagy mű, jogéletünk legfontosabb alkotásának elkészítésére, milyen a magánjog kodifikácziója, szinte nem szabad visszariadnunk a megfelelő áldozatoktól.

Digitized by Google

Úgy hiszem, hogy azon munkálatokkal, a melyeket a miniszter úr, mint közvetlenül előttünk állókat vett kilátásba, a törvénykészítés czímén előirányzott 43.800 frt nem áll arányban ha ezen összegeknek legalább is túlnyomó részét több évek során keresztül nem a magánjog kodifikácziójára akarja fordítani s ha e részben még további szükséglet forogna fenn, ajánlom, hogy a jövő évi költségvetésben méltóztassék erről kellőleg gondoskodni.

De, t. igazságügyminiszter úr, én meg vagyok győződve arról, hogy ha ez a munka már előbb ezen úton lett volna megkezdve, rég rendelkeznénk magánjogi törvénykönyvvel, sőt még azon véleményben is vagyok, hogy ha a házassági jognak szabályozása, ezen törvénykönyv keretén belül, mint azon szerves egésznek egyik alkatrésze eszközöltetett volna, nem viselte volna magán az egyházellenes irányzat azon eltagadhatatlan színezetét, a melylyel az, mindazon incziclensek és körülmények folytán, melyek a kormányt annak külön, a magánjog szerves egészéből kiszakítottan való szabályozására indították, kétségtelenül birt, s így az sokkal kevesebb izgalommal, s a felekezeti és társadalmi békének sokkal kevesebb felkavarásával lett volna megoldható.

Én tudom, ismerem ezen munkának a nehézségeit, tudom, hogy nem lehet azt egy-két év alatt elkészíteni, hogy ezen az úton is a legjobb esetben négy-öt év kivántatik arra, hogy ez a nagy mű elkészíttessék, azért óhajtanám, hogy az igen t. miniszter úr, a mint kijelentette, a magánjogi törvénykönyv megalkotását csakugyan mielőbb munkába venni szíveskednék.

De, t. ház, engedje meg, hogy ha már szólottam a módozatról, az útról, a melyen én a magánjogi törvénykönyvet a legmegfelelőbben s aránylag legrövidebb idő alatt megalkothatónak vélem, egyúttal kijelentsem azon meggyőződésemet, hogy mégis, mielőtt ezen bizottság a munkához hozzáfog, szükséges volna, hogy a főirányelvek megállapíttassanak, s ha a t. miniszter úr úgy látná czélszerűnek, ez akár ánkét útján is történhetnék, mert ilyen főirányelvek megállapítására igenis alkalmasak lehetnek az ánkét-tanácskozások. Erre annál inkább szükség volna, hogy azon általános alap- és sarkalatos hibák, melyek újabb törvényalkotásainkat annyira jellemzik, legalább ezen műnél elkerültessenek.

Ezek egyikéről, tudniillik az irály, a szerkezet elhanyagolásáról már szólottam, azért e tekintetben csak az előbb elmondottakra utalok; de vannak még egyéb ilyen általános sarkalatos alaphibák is. Egy másik ilyen alaphiba, a mely törvényalkotásaink egy nagy részét jellemzi, a túlságos részletezés, különösen a túlságos kazuisztikába bocsátkozás, a mi egyrészről a törvényben felesleges hosszadalmasságra vezet, de másrészről sokszor a törvényt zavarossá is teszi, és az alapelvek, az általános szabályok áttekintését nehezíti, és felette megnehezíti magukat a törvényeknek az alkalmazását is a gyakorlati életben.

Én erre is egy szembeötlő példát akarok felhozni; egyúttal ezen, általam felhozandó példa illusztrálására és igazolására szolgáland azon megjegyzéseknek is, a melyeket törvényeink szerkezetére, irályára vonatkozólag tenni bátor voltam.

Tessék csak összehasonlítást tenni a régibb törvénykönyvek közül az osztrák polgári törvénykönyv és porosz törvénykönyv, a porosz »Landrecht« között.

Az osztrák polgári törvénykönyv világos szerkezetű, kevés kazuisztikába bocsátkozó, inkább általános szabályok felállításával elégszik meg; a porosz törvénykönyv bőterjedelmű, sok kazuisztikába bocsátkozik és nehézkesebb stilusú és a gyakorlati életben az alkalmazás megmutatta, hogy az osztrák polgári törvénykönyv sokkal könnyebben volt kezelhető és kezelhető ma is, mint a porosz törvénykönyv. Ezt elismeri az osztrák polgári törvénykönyvnek egyik éles bírálója is, Ausztriának egyik legkiválóbb jogászi tehetsége: Unger, a ki pedig az osztrák polgári törvénykönyvnek más irányban való elmaradottságát nem habozott kijelenteni, de a mi irályát és inkább általános szabályokra való szorítkozását illeti, a tekintetben az ma is mintaképül vehető. Természetesen nem abban az irányban is, a mi rendszerét, felosztását s számos kérdésben elmaradott felfogását s rég túlhaladott álláspontját illetí, mert e tekintetben senkinek sem jut eszébe, nekem talán, ki e törvénykönyvet meglehetősen ismerem, legkevésbbé azt követendő példa gyanánt felállítani.

Az általam eddig kiemelt szempontokon kivül s mellett, t. ház, figyelembe kell még venni a magánjogi törvény megalkotásánál azt is, hogy a kodifikálásnak tulajdonképeni feladata — legalább főleg — csak a létező jognak egyöntetű törvénykönyv alakjába való foglalása, természetesen a változott, fejlődött viszonyok tekintetbe vételével. Túlnyomó részben erre kell tehát figyelemmel lenni. Azért nem szabad viszonyokat szabályoznia, melyek az életben nem léteznek, nem szabad oly elméleti tételeket bevennie, melyeknek megfelelő életviszonyokat a gyakorlati életben nem találunk, vagy csak más országokban találunk, s azért más országok törvénykönyvei szabályozzák is, de minálunk azok nincsenek meg. De olyanokat sem szabad bevenni, a melyek csak a katedrára valók, s a

Digitized by Google

tudomány fejtegetéseinek körébe tartoznak, — a milyenek a fogalommeghatározások stb., — vagy oly anyagokat, a melyek egyáltalán nem képezhetik magánjogi szabályozás tárgyát. És e részben is legyen szabad ismét csak egy példára hivatkoznom, a családjog legújabban megjelent tervezetére, a mely a családi élet belső alakulatainak oly jelenségeit vonja a jogi szabályozás körébe, a melyek tisztán az erkölcs és a természeti törvények, de nem a jogi törvények által rendeződnek, mert az ilyen állítólagos jogok és kötelességek magánjogi érvényesítésére egyáltalában nem forog fenn a lehetőség, minden jog pedig feltételezi az érvényesíthetést, a bírói kényszerrel való megvalósíthatás lényeges ismérvét.

Igaz, hogy ezek durva megsértéséről is kell a jogrendnek gondoskodnia, de nem a magánjogi jogrendnek, mert abban erről gondoskodás nem történhetik, hanem a büntető jogrendnek, a mennyiben az ilyen durva megsértések esetleg bűntény, vétség, vagy kihágásként qualifikálódnak. És az se tartson bennünket vissza az e téren való előhaladástól, hogy a külföldi törvénykönyvek a régi nyomon haladva, ilyeneket is még szabályozás alá vonnak. Azt hiszem, e részben nem követünk el hibát, ha a magyar magánjogi törvényhozás a haladás zászlaját ragadja meg e téren, mert ezen anyagok bevonása a legkiválóbb jogtudósok által már rég el lett ítélve. Hiszen Unger már az 50-es években az osztrák polgári törvénykönyv hasonló tartalmát ez irányban a legélesebb kritika alá vette. Egyáltalában nem tarthatom hazai jogunk fejlődésére valami szerencsés körülménynek azt, ha mi a külföldi törvényeket, a nélkül, hogy vizsgálat tárgyává tennők azt, vajjon léteznek-e nálunk azok a viszonyok, a melyekre azok a törvények vonatkoznak, vajjon akként léteznek-e, mint a külföldön, s így megfelelnek-e a mi viszonyaink természetének is, vakon utánozzuk, hogy ne mondjam lemásoljuk. Nem azt mondom, — nehogy félreértessem, — hogy a külföldi tudomány haladása, a külföldi törvények figyelembe nem veendők. Igenis hasznosítandók és átveendők, de csak ott, a hol azok a mi viszonyainknak megfelelnek, s a hol azokat a mi viszonyaink természete eltűri, vagy épen követeli. *(Halljuk! Halljuk!)*

Épen azért magam látom legjobban szükségét annak, hogy a magánjog egyes részeiben is, különösen a vagyonjog terén, ne nélkülözzük sem a külföldi tudomány állásának, sem a külföldi törvényeknek figyelembe vételét, és esetleg egyes részletekben való átvételét sem. Különösen a dologbeli és kötelmi jog terén, a melyek már az újabb európai jogfejlődés folyamán teljesen kozmopolitikus jellegű intézményekké alakultak, és ennek folytán a kontinentális államok jogában e részben nagyobb mérvű eltéréseket nem találunk, miért is a mi megalkotandó magánjogi törvénykönyvünk sem fog az európai általános jogfejlődés irányzatától e részben teljesen elzárkózhatni, és ez helyes is lesz.

De, t. ház, vannak a magánjognak más részei is. Ilyen a család- és örökjog, a melyek kiválólag nemzeti tipussal birnak, melyek a nemzet jogalkotó erejének és jogalkotó szellemének oly kinyomatait képezik, annyira elidegeníthetlen sajátjait és kincseit alkotják, mint akár a népéletnek maga a nemzeti nyelv, úgy, hogy ezeknél azon alapoktól, azon alapfelfogásoktól és alapeszméktől teljesen eltekinteni, melyek e tekintetben jogéletünk fejlődésének egész menetén végigvonulnak, jogfejlődésünk önállóságának és sajátságos jellegének veszélyeztetése nélkül egyáltalán nem lehet.

Ezen intézményeknél az alapnak, a melyre jogrendszerünk ezen részleteit fektetni akarjuk, okvetlenül nemzeti sajátlagos jogérzületből s jogi felfogásból kiindúlónak kell lennie; ez nem azt jelenti ugyan, hogy a régi társadalmi életnek újkori átalakúlásával az újkori eszmék elől elzárkozzunk, hanem csak azt, hogy ezen újkori eszméket s azok alkalmazását saját viszonyaink természetéhez simítsuk, idomítsuk. Kinek is juthat eszébe például, s nekem legkevésbé, hogy ezen eszmék behatása elől magánjogunk ezen részének átalakításánál kinai falakkal zárkózzunk el? Senkinek sem juthat eszébe s így nekem sem, hogy a család- s az örökjog terén oly intézményeket, melyek csak a régi állapotok közt voltak helyén valók s a modern fölfogásnak ellenmondanak, fentartsunk; de igenis az, hogy azon alapfölfogás, melyet család- s örökjogunk fejlődésén folytonosan végig vonúlni látunk természetesen az átalakúlt társadalmi viszonyoknak megfelelőleg, család- és örökjogunk új rendjében is kifejezésre és megvalósúlásra jusson, a mint egy irányban valóban eszményi kifejezésre jutott a magyar jogélet ép ezen ágaiban a nők érdekeinek jogi kiváló gondozásában, hogy most — nem kívánva további részletekbe bocsátkozni — csak egy ily alapeszmét érintsek.

T. ház! Nem akarom a t. ház figyelmét sokáig igénybe venni, azért a kodifikáczióra vonatkozó megjegyzéseimet ezzel be is fejezem.

Áttérek már most igen röviden a választásokra vonatkozó kuriai bíráskodásról szóló törvényjavaslatnak, mint elébb jeleztem *(Halljuk! Halljuk!)* nagyon is vajúdó állapotára. T. ház! A mint az igen t. igazságügyi miniszter úrnak a magánjogi kodifikáczióra vonatkozó kijelentéseit örömmel vettem tudomásúl, úgy mély sajnálkozásomat kell kifejeznem a fölött, hogy a t. miniszter úr az igazságügy szervezetének majd

Digitized by Google

minden részletére kiterjeszkedett, de a kuriai bíráskodásra vonatkozó törvényjavaslatot mellőzte. *(Ellenmondások a jobboldalon.)*

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Benne van az általános programmban.

Sághy Gyula: Megengedem, hogy abban, hogy átvette a régi kormány javaslatait, benne van ez is, de az ilyen fontos törvényjavaslatról, a mely másrészt, oly furcsa vajúdásokon megy keresztül, hogy már két ülésszakon át tárgyalja csigaszerű lassúsággal a bizottság, s még sem tud elkészülni, tanácskozásait sokszor hónapokon át felfüggesztvén, ily hallgatag kijelentés még sem tekinthető kielégítőnek, mert ennél a hallgatás méltán támaszthat kételyt a törvényhozásban a kormány akaratának komolysága iránt, különösen tekintve, hogy két év alatt, ha az igen t. igazságügyminiszter urak komolyan akarták volna, oda lehetett volna vinni a bizottságot, hogy letárgyalja s a ház elé terjeszsze ezt, — mert ismerjük a miniszter urak befolyását e téren — és azért egy kis komoly elhatározás mellett már a ház is letárgyalhatta volna azt. Épen azért két irányban intézek az igen t. miniszter úrhoz kérést. Az egyik, hogy nyilatkozzék határozottan, van-e komoly akarata állásának egész súlyával odahatni, hogy ez a törvényjavaslat minél előbb letárgyaltassék? A második pedig az, hogy ha csakugyan komoly akarata van, méltóztassék minden intézkedést megtenni arra nézve, hogy a bizottság a javaslatot mielőbb letárgyalja, és jelentését a háznak beadja, mert ne méltóztassék elfelejteni, hogy ha az ötéves cziklus be is tartatik, már csak két ülésszak van hátra, és az ily törvényjavaslatok nem tárgyalhatók czélszerűen az utolsó ülésszakban, mert az utolsó ülésszakban — közvetlenül a választások előtt — egyik párton sincs meg a pártérdekeltségtől való azon mentesség, elfogúlatlanság, a mely ily törvényjavaslat objektiv tárgyalására elengedhetlenül szükséges. Azért kérem az igazságügyminiszter urat, méltóztassék oda hatni, hogy e törvényjavaslat legalább az utolsó előtti ülésszak elején a ház által letárgyalható legyen. Nem lelkesülök ugyan e törvényjavaslat egész tartalmáért, vannak aggályaim számos részletre nézve, de azért, habár a választások szabadságát nem is látom azáltal teljesen biztosítva, mégis azon alkotások egyik lánczszemét látom benne, melyek e czélt megvalósítani alkalmasak, melyre nézve teljesen kielégítő módon és mérvben mindenesetre csak a választási törvény megfelelő reviziója útján lehet gondoskodni, ép azért sürgettük azt a belügyminiszteri tárcza költségvetésének tárgyalása alkalmával; de addig sem türhetjük — míg ez a revizió bekövetkezik — néma hallgatással, hogy ily törvényjavaslat évek hosszú során át Mohamed koporsójaként lebegjen a levegőben és csak arra szolgáljon, hogy a közvélemény és a törvényhozás annak folytonos beterjesztése által — mert ha nem is jelen alakjában, de ha jól tudom, már harmadszor van a ház előtt — állandóan félrevezettessék. Azért csak a törvényhozás komolyságának érdekében véltem kötelességemet teljesíteni, midőn az igen t. igazságügyminiszter urat e részben sürgetőleg felkérem a nyilatkozásra, valamint e törvényjavaslat mielőbbi letárgyalásának eszközlésére.

Issekutz képviselőtársam által benyújtott határozati javaslatot — mint már előrebocsátólag jeleztem — elfogadom. *(Helyeslés balfelől).*

Ezeket akartam megjegyezni. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Az idő előre lévén haladva, a tárgyalást a holnap d. e. 10 órakor tartandó ülésre halasztom, melynek napirendjén lesz az igazságügyi tárcza költségvetésének folytatólagos tárgyalása.

Az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 10 perczkor.)

Digitized by Google

427. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi február hó 9-én, szombaton,

Berzeviczy Albert elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — Kérvény bemutatása. — Kérvények 20. sorjegyzékének bemutatása. — Mentelmi bizottság jelentései: 1. Kun Miklós mentelmi jogának megsértése tárgyában; 2. Győrffy Gyula, 3. Gajári Ödön és 4. Kabós Ferencz mentelmi ügyében. — Napirend előtti felszólalás az ujonczozás eredményéről szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában. — Indítvány- és interpellácziós könyvek felolvasása. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, igazságügyi tárcza. — Polónyi Géza interpellácziója a hajdúmegyei építészeti és tűzrendészeti szabályrendelet tárgyában a belügyminiszterhez. Válasz. — Hévizy János interpellácziójának elhalasztása. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Lukács László, Perczel Dezső, Erdély Sándor, Wlassics Gyula, b. Fejérváry Géza, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Méltóztassanak helyöket elfoglalni, az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Schóber Ernő jegyző úr, az azok ellen jelentkezőket Papp Elek jegyző úr fogja jegyezni.

Méltóztassanak a jegyzőkönyvet meghallgatni.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a február hó 8-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Nincsen észrevétel? *(Nincs!)* A jegyzőkönyvet hitelesítettnek nyilvánitom.

Bemutatom a magyar mérnök és épitészegyletnek Nagy János képviselő által beadott kérvényét, a közigazgatási bíróságról szóló törvényjavaslat 17. §-ának módosítása tárgyában.

Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatik a ház kérvényi bizottságának.

Schóber Ernő jegyző: Szász Károly, a kérvényi bizottság előadója!

Szász Károly, a kérvényi bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém a kérvényi bizottság nevében az általa letárgyalt kérvényeknek 20. sorjegyzékét (Irom. 795) bemutatni, és tisztelettel kérem, hogy annak kinyomatása, szétosztása, és annak idején napirendre tűzése iránt intézkedni méltóztassék.

Elnök: A kérvények 20. sorsjegyzéke ki fog nyomatni, szét fog osztatni s annak idején napirendre fog tűzetni.

Schóber Ernő jegyző: Krajtsik Ferencz, a mentelmi bizottság előadója.

Krajtsik Ferencz, a mentelmi bizottság előadója: T. képviselőház! Van szerencsém bemutatni a mentelmi bizottság jelentését (Irom. 799) Kun Miklós mentelmi jogának megsértése tárgyában. Továbbá bemutatom a mentelmi bizottságnak jelentését, (Irom. 797) és ezzel kapcsolatosan Klobusiczky János képviselő úr külön véleményét Győrffy Gyula képviselő úr és folytatólag Gajári Ödön (Irom. 796) és Kabós Ferencz (Irom. 798) képviselő urak mentelmi jogának felfüggesztése tárgyában.

Kérem a t. házat, méltóztassék ezen jelentéseknek kinyomatását, s a ház tagjai közt való szétosztását elrendelni, és annak idején leendő napirendre tűzésük iránt intézkedni.

Elnök: A mentelmi bizottság jelentései ki fognak nyomatni, szét fognak osztatni, s annak idején napirendre fognak tűzetni.

Digitized by Google

T. ház! Napirend előtt Tóth Ernő képviselő úr kiván Münnich Aurél képviselő úr tegnapi felszólalásával szemben nyilatkozni. *(Halljuk!)*

Tóth Ernő: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Személyes megtámadtatás és szavaimnak félremagyarázása czímén bátor vagyok szót kérni.

A tegnapi napon Münnich Aurél t. képviselő úr válaszolt a honvédelmi költségvetés tárgyalása alkalmával tegnapelőtt elmondott rövid felszólalásomra, és azt egész alapjában és teljesen félreértette. Ő ugyanis úgy magyarázta felszólalásomat, mintha én az ő igen tisztelt és becses személyét megsértettem vagy megtámadtam volna.

Én beszédemben t. személyére vonatkozólag a következőket mondottam. Megengedem, és lehetséges — ez a beszédem lényege, — hogy a honvédelmi miniszter úr jelentése a bizottság előtt volt, megengedem, hogy a bizottság tárgyalási termének asztalán volt, hogy az előadó képviselő úrnál volt, lehet, hogy a képviselő úr azt velünk közölni — arra figyelmünket felhívni elfelejtette.

Ha az igen t. képviselő úrnak úgy tetszik, hogy ezt személyes támadásnak magyarázza, az ellen nekem semmi kifogásom nincsen, hanem a megjegyzésem erre nézve egyszerűen csak annyi, hogy ha ennek személyes élt tulajdonít, akkor nem cselekszik egyebet, mint hogy szőrszált hasogat, a mely mesterségben, ha az neki tetszik, én egyáltalán nem akarom korlátolni, sem zavarni. Hanem azt nem hallgathatom el, hogy én és ellenzéki képviselőtársaim aposztrofáltattunk a képviselő úr által és megtámadtattunk; ugyanis beexkuzált nagy hangon a t. képviselőháznak és az országnak, hogy mi késve, vagy egyáltalán nem szoktunk járni a véderő-bizottság üléseire.

Münnich Aurél: Csak késnek!

Tóth Ernő: Ezt határozottan visszautasítom.

Ezzel nem mondom azt, hogy meg nem esik, hogy én, vagy ellenzéki társaim közül valaki elkésik. Én ugyan nem emlékszem rá, hogy elkéstem volna, de ha ez velünk megtörténik, meg lehet róla győződve a t. ház, hogy ez a t. kormánypárti képviselő urak részéről is megtörténik akárhányszor. *(Zaj.)* Ezek után, ha már ennyire van a dolog, csak még arra vagyok bátor figyelmeztetni a t. képviselő urat, hogy ő, ha igazságos akar lenni, — nem akarok vádolni senkit — de be kell azt ismernie, hogy a véderő-bizottsági üléseken aránylag mi ellenzékiek rendesen többen szoktunk megjelenni, mint az igen t. kormánypárti képviselő urak. Ezt nem fogja eltagadni a t. képviselő úr, a számok beszélnek.

Azután a képviselő úr azt állította, hogy ő figyelmünket felhívta a honvédelmi miniszter úr hátralékjelentésére, voltam olyan óvatos, miután nem emlékeztem rá, hogy ezt határozottan nem tagadtam meg tegnapelőtti beszédemben, és azt mondtam, hogy emlékezetem szerint felhíva figyelmünk nem lett. Ezen kijelentésem mellett, t. ház, ma is megmaradok. Nyilatkozott ily értelemben másik t. képviselőtársam, és kijelentette ugyanazt. Hanem, nehogy maliczózus ellenzéki megfeledkezésnek tulajdonítsa a t. ház megfeledkezésünket, és hogy eloszlassam az ebbeli kételyeiket, bátor leszek kormánypárti véderő-bizottsági tagokra is hivatkozni. Felhivom, provokálom Tóth Aladár t. képviselő urat, nyilatkozzék, emlékszik-e ő arra, hogy az előadó úr figyelmünket felhívta volna a miniszteri jelentésre. Felhívom, provokálom Szily Pongrácz t. képviselőtársamat, nyilatkozzék szintén ezen irányban.

Végül még egy megjegyzést teszek. Az igen t. képviselő úr úgy állította oda a dolgot, — a mi azonban szőrszálhasogatás — mintha én őt kötelességmúlasztással vádoltam vona. Ilyesmi eszem ágában sincsen. Ellenkezőleg ünnepélyesen bizonyságot tehetek a t. ház előtt, hogy az igen t. képviselő úr a legszorgalmasabb tag, és előadói buzgalmában a véderő-bizottság elé tárgyalás végett előkerülő javaslatokat nekünk rendesen a legpontosabban, a legelsőtől a legutolsó betűig fel szokta olvasni.

Elnök: Tóth Aladár képviselő úr személyes kérdésben kiván szólani.

Tóth Aladár: T. ház! Előttem felszólalt igen t. barátom és képviselőtársam reám, mint a véderő-bizottság egyik tagjára névszerint hivatkozván, pár perczre a t. ház kegyes türelmét kérem. *(Felkiáltások balról: A dologra! Röviden! Igaz, vagy nem?)* Az előttem történt felszólalással és felszólalóval teljesen egyetértőleg kijelenthetem azt, hogy igenis a véderő-bizottság legutolsó ülésében arra, hogy az előadó úr az újonczok végleszámolására vonatkozó kimutatást bemutatta és a figyelmet reá felhívta volna, ezt határozottan nem állítom. De igenis — pour ma personne — megvagyok nyugodva, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* hogy úgy a miniszter, mint az előadó úr a bevett szokáshoz híven azon bizonyos sablonszerű, az ülést bevezető figyelmeztetést megtette, és a bizottság asztalára a kimutatást le is tehette.

Beöthy Ákos: Tehát nem tette, de tehette. *(Nagy zaj.)*

Münnich Aurél: Nem győződött meg róla! *(Zaj a bal- és szélső baloldalon.)*

Tóth Aladár: Hogy ekkor Tóth Ernő t. barátom *(Egy hang a szélső baloldalon: Bokonom és druszám! Derültség. Zaj. Halljuk!*

Digitized by Google

Halljuk!) már ekkor jelen volt-e vagy sem, azt a mai napon — legjobb emlékezetem szerint — megvallom, teljes határozottsággal nem állíthatom, . . .

Remete Géza: Akkor semmitsem tud!

Tóth Aladár: . . . hanem arra igenis bizonyossággal emlékszem, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy Nagy István képviselőtársam akkor az ülésre elkésve jött, és utólag reklamálta is a letárgyalt ügyeket.

Tóth Ernő: Emlékezik-e a t. képviselő úr, hogy valaha bemutatták volna azt a jelentést? Azt mondja meg! *(Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon. Nagy zaj.)*

Elnök: *(Csenget. Halljuk! Halljuk!)* Kérem, ne méltóztassék közbeszólásokkal zavarni a szónokot. A képviselő urat pedig kérem, méltóztassék a személyes kérdés keretében maradni. *(Helyeslés.)*

Tóth Aladár: Egyébiránt, t. ház, tekintve, hogy úgy a t. miniszter úr, mint a t. előadó úr is ezen bizottsági üléseken mindenkor a legkülönbözőbb kimutatásokkal, sőt több évre visszamenőleg tabellákkal is teljesen felszerelve, rendelkezésünkre bocsátották azokat, másrészről pedig, tekintve azt, hogy a véderő-bizottságnak minden tagja, de különösen épen Nagy István is, nem különben Tóth Ernő t. bizottsági tag urak is, mindenkor a kellő éberséggel és legteljesebb ügybuzgósággal szoktak az ottan tárgyalandó dolgokkal foglalkozni, már ezen körülmény folytán teljesen kizártnak tekinthető az, *(Mozgás és zaj a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* és lehetetlen, hogy a ház által hozott azon fontos határozatot, mely szerint ezen újoncz-végleszámolási kimutatásokkal foglalkozzék a bizottság, figyelmen kivül hagyták volna, vagy ott egyáltalán valami mulasztás követtetett volna el. Csak annyit kivántam, t. ház, a helyzet tisztázására elmondani. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélső baloldalon.)*

Beöthy Ákos: Elég is lesz!

Münnich Aurél: Személyes kérdésben kérek szót, t. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Tán megméltóztatik engedni ezek után, hogy egész röviden köszönetemet fejezzem ki Tóth Ernő képviselő úrnak azon magyarázatért, a melyet adott. Köszönettel veszem tudomásúl, hogy engem nem azzal vádolt, hogy magamnál tartottam a jelentéseket, hanem csak azt akarta jelezni, hogy tán előttem az asztalon hevert az a jelentés. *(Nagy zaj a szélső baloldalon.)* Ezt kivántam csak kifejezni; azt hiszem, a dolog nem olyan nagyon fontos, és nem is tartozik annyira ide, hogy továbbra is foglalkozzam vele. *(Zaj.)*

Elnök: *(Csenget. Halljuk! Halljuk!)* T. ház! Következik az indítvány- és interpellácziós-könyvek felolvasása.

Schóber Ernő jegyző: Tisztelettel jelentem a t. háznak, hogy az indítvány könyvben újabb bejegyzés nem foglaltatik. Ellenben az interpellácziók könyvében a következő interpellácziók vannak bejegyezve: február 8-iki kelettel Polónyi Géza saját és Kovács József, Szinay Gyula és Papp Elek képviselők nevében, a hajdúmegyei építészeti és tűzrendészeti szabályrendeletnek módosítása és végrehajtásának felfüggesztése tárgyában a belügyminiszterhez; továbbá február 9-iki kelettel Hévizy János, a nagyszebeni állami főgimnázium építkezése tárgyában a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.

Elnök: Az interpellácziók az ülés végén a szokásos időben fognak előterjesztetni.

Ezzel áttérünk a napirend második tárgyára: Az igazságügyminiszter 1895. évi költségvetésének, (Irom. 717.) illetőleg ezen költségvetés tegnap függőben maradt tételének további tárgyalására. Ki következik szólásra?

Papp Elek jegyző: Polónyi Géza!

Polónyi Géza: T. ház! Talán nem is egész jogosúlatlanúl, Magyarország közvéleménye feszült figyelemmel várakozott az igazságügyminiszter úr programmjának kifejtésére. Hogy e feszült várakozásnak részemről való rövid indokolását is előadjam, e tekintetben megjegyzéskép csak ezt vagyok bátor elmondani. A legutóbbi kormányválság a parlamentárizmus történetében Magyarországon eddig első ízben a korona bizalmának a kabinet iránt való nagymérvű megingása folytán következett be. Ezen bizalom megingásának, — mint arról nem egészen megbízható források, a nyilvánosság közegei útján értesültünk, — egyik leglényegesebb faktora a volt igazságügyminiszter, Szilágyi Dezső igen t. képviselő úr, a képviselőház jelenlegi elnöke volt.

Már ismételten és ismételten szóba hoztuk itt a képviselőházban, hogy a korona bizalmának megvonására nézve a parlamentnek joga van követelni azon okoknak ismeretét, melyek a koronát ezen bizalom megvonására indították. Fokozottabb mérvben állt elő e jogosúlt kivánczsiság az igazságügyminiszteri szék betöltésénél épen azért, mert köztudomású, hogy ennek egyik főoka épen a t. igazságügyminiszter úr volt. Én tehát, t. ház, mikor a t. igazságügyminiszter úr programmját meghallgatni jöttem, mondom — fokozottabb mértékű kivánczsisággal lestem ajkáról a szót, hogy mivel indokolja a t. igazságügyminiszter úr az elveszett bizalom megszerzését.

Ezekről én, t. ház, az igazságügyminiszter

Digitized by Google

programmbeszédében egy árva szót sem hallottam, és ismételten kénytelen vagyok csak arra a tájékozatlanságra utalni, mely ezen kérdésben most is, és úgy látszik, a messze jövőben is fennforogni fog.

Ezt nem ok nélkül hozom szóba, és pedig ismételten, mert a költségvetési törvény megszavazásának kérdésében jogom lesz hivatkozni arra, hogy a kormány nem meri bevallani az okokat, a melyek ezen bizalmatlanságot a koronánál előidézték, és az ország ma is tájékozatlan marad az iránt, hogy mily nagy elvi kérdések lehettek azok, a melyek csoportosúlása körül esetleg áldozatokat is kellett hoznia az új kormánynak, hogy magának a bizalmat revindikálja.

Én, t. ház, e thémával tovább az igazságügyi tárczánál foglalkozni nem kivánok, csupán ennek konstatálására szorítkozom, hogy jogom lehessen és jogczímet meríthessek annak idején a konzequenciák levonására.

Már most, a mi az igazságügyminiszter úr programmját illeti, helytelen irányzatnak tekintem azt, hogy a kormány az igazságügyi nagy alkotások terén előáll egy sporadikus törvényjavaslatokat tartalmazó sorozattal, a melyek alkotásának szükségessége iránt soha kétség e házban nem volt, a melyek kontroverz kérdést közöttünk soha sem képeztek. Előáll nekünk egy munkaprogrammal, mely tartalmánál fogva olyan, hogy — mint már a tények is bizonyítják, — nem egy, de tiz miniszternek életére bőségesen elég materiálét tartalmaznának arra, hogy azok az életben megvalósíthatók legyenek. E helyett azonban nem találkozunk az igazságszolgáltatás mozgató, nagy elvi jetentőségű kérdésének megvitatásával; sajnosan nélkülözzük a programmban azon világító, vezérlő szövétneket, mely az egyes nagy reformkérdésekben az elvek magaslatáról beszél, és megvilágítja azt, hogy miként, mily alapon kivánja ezen elveknek megvalósítását a törvényhozás által.

A t. miniszter úr megelégszik programmbeszédében azzal, hogy nagy lelki megnyugvással garancziának tekinti azt, — talán az országgal szemben értette, nem tudom, — hogy ő azon munkálatokban, melyek eddig folytak, maga is részt vett; elmondja, hogy a jogfejlődés, közlekedés stb. követelményekkel állnak elő, és szükségleteket támasztanak.

No, t. ház, ezek oly elemi igazságok, a melyeknek bírálatába bocsátkozni rendkívül nehéz. Már ezen egyetlen egy enunciáczió olyan, mely sem tudomány, sem a politika terén eddig kontroverz tételt egyáltalában nem képezett. Nem szól a miniszter arról, hogy a bűnvádi eljárást az esküdtszéki intézmény, vagy pedig más eljárási módozat mellett szándékozik-e megalkotni? Szóval igazságszolgáltatási elvekkel nem találkozunk az igazságügyminiszter úr beszédében; hanem találkozunk egyszerűen egy munkaprogrammnak bejelentésével, mintha a t. miniszter úr csupán annyit akarna mondani, hogy ezentúl mint miniszter fogom tenni magasabb fizetés mellett azt, a mit eddig mint államtitkár kisebb fizetés mellett csináltam. Vagy, hogy még világosabb legyen, miután az Olimpus magaslatáról leszállt a kintornás nagy mester, ki a kintornát megcsinálta, azt már csak csavarni kell, és ő csavarni fogja tovább, mert ez valószinűleg jól fog muzsikálni. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Ha a t. miniszter úr megelégszik azzal, hogy ily végtelen csavaró mesterségre vállalkozik, akkor kénytelen vagyok konczedálni, hogy ezt a mesterséget jól megtanúlta, és e tekintetben helyét emberségesen és férfiasan betölti. De ha egy nagy reformkorszakban egy nagy igazságügyminiszternek a helyébe egy még nagyobb igazságügyminiszter ül, akkor legalább a nagy elvek iránt tájékoztassa az országot, és mondja meg, hogy azt az igazságszolgáltatást, a melynek vezérfonala kell, hogy legyen az, hogy világítson, melegítsen és termékenyítsen, és egyúttal megnyugtató legyen, mily alapelvek mellett, mily módon kivánja az ország javára megvalósítani.

Ezeket, t. ház, hiába, nagyon hiába keresem a t. miniszter úr programmjában. De miután az igazságszolgáltatás a maga egész keretében nem tartozik azon kérdések közé, melyek közjogi válaszfalakat emelnek közöttünk és így pártszempontok nem feszélyezhetnek abban, hogy a magam részéről legalább nagyban és egészben hozzájárúlhassak ahhoz, hogy a t. igazságügyminiszter úrnak általam semmi körülmények közt kétségbe nem vont jóindúlata termékenyítőleg hathasson közre: hajlandó vagyok legalább egy-, két nagy vonásban jelezni azt, hogy mit látnék én a legközelebbi jövő feladataiban nagy elvi jelentőségű kérdéseknek. *(Halljuk!)*

T. ház! A malicziáról minden körülmények közt le akarok mondani. *(Derültség.)* Nehéz, de hát megpróbálom, *(Derültség.)* mert ha egy kicsit maliciózus akarnék lenni, *(Derültség.)* lehetetlen volna észre nem vennem azt, hogy a t. igazságügyminiszter úr milyen csudálatos módon vonja meg a demarkacziót a múlt és a jövő közt. A miniszter úr azt mondja, hogy vagyok az, a ki voltam, és leszek az, a ki vagyok, hogy ő akczeptálja a volt igazságügyminiszter úrnak minden reformtörekvését, és a miben a múlt kormánytól különbözik, azt így fejezi ki: »a rohamos alkotás a törvényhozás terén okvetlenül visszahat az igazságszolgáltatásra két irányban, mert felületességet és túlterheltetést von maga után«. Valóban arany-

Digitized by Google

igazság és ismét olyan tétel, a mely nem képezheti vita tárgyát.

De hát miért mondja a t. igazságügyminiszter úr azt épen ez alkalommal, hogy a rohamos alkotás túlterhelésre és felületességre vezet? Mégis azért, mert a legközelebbi múlt törvényhozási munkálataiban, hogy egyébre ne utaljak, — nem szándékozom egyházpolitikai vitát folytatni, — de voltak kimagasló, magas, nagy reformok, például a házassági jog körül megalkotott törvények, és ha valami rohamosan készült Magyarországon, ez igazán a villamos korszaknak megfelelő gyári munka volt ám. S ha valamire áll ez az aranyigazság, úgy vonja le a konzequenciákat a t. volt igazságügyminiszter úr.

Tehát az az egyik elv, legyen közöttünk pro futuro, hogy a hamaros, hebe-hurgya törvényalkotás okvetlenül káros visszahatással van az igazságszolgáltatásra, ennélfogva kerülendő. Ebben a princzipiumban tehát megegyeznénk. A mi azonban ezen bemutatott munkaprogramm mellett arra ösztönöz, hogy kijelentsem, hogy miben nem értek egyet és miért nem, az a következő: én igazságszolgáltatásunk egyik főbajának tekintem azt, hogy Magyarországon a hány igazságügyminiszter eddig azt a helyet elfoglalta, mindig a sokat markol és keveset fog elméletén nyargalva, elősorol egész rakás törvényjavaslatot, mely az igazságügynek minden legapróbb rétegében érint valakit, és igéretekkel kielégíteni, kibékíteni törekszik. T. ház, a helyett, hogy a parlament sporadikus, később megalkotandó törvények és novelláknak halmazával szaturáltassék, sokkal helyesebb megoldási módnak tartom azt, hogy ha az igazságügyminiszter úr nagy elvi jelentőségű reformoknak konzequens megvalósítására törekszik. Konkrét példákkal akarom illusztrálni álláspontomat. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én Magyarországot ez idő szerint, a jogszolgáltatás szempontjából, Európa legszerencsétlenebb országai közé sorolom. Felveszem a keztyűt bárkivel annak kimutatására, hogy kivéve Abderát, *(Egy hang balfelől: Bulgáriát!)* még Bulgáriát sem, az ázsiai és kokinkinai állapotokat kivéve, nincs e föld kerekén, de legalább az európai kontinensen állam, a hol olyan nagy volna a jogbizonytalanság, mint nálunk, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* még pedig nemcsak a magánjog terén, hanem a büntetőjognak egy egész nagy területén, a kihágások terén is, a proczesszuális kérdések nagy tömegében. Nem kell itt bővebben bizonyítani, hogy egy ország, melynek nincs kodifikált magánjogi törvénykönyve, melynek alsó- és felsőbíróságai ugyanazon territóriumon három-négyféle anyagi jogszabály szerint kénytelenek bíráskodni, a hol a felsőbíróságok elvi jelentőségű határozatainak tekintélye a semmiig redukálódott, mert azokat senki sem respektálja, minthogy hónapról-hónapra változnak: ily ország az ő igazságszolgáltatásában kénytelen a legkeserűbbet, a jogbizonytalanság érzetét évek hosszú során át elviselni. Igy van ez a magánjog egész területén, és soha jobban, mint most, nem verifikáltatott Magyarországon az a kifejezés, hogy itt pert csak nyerni lehet, mert az csak biztos. De így van a büntető kérdésekben is, a kihágások egész sorozatában, a hol a statutárius jog, illetőleg a kihágási törvény helytelen interpretációja folytán megengedtetett az, hogy a rendőri parancsoló vagy tiltó intézkedések megszegése esetére, miniszteri rendeletekkel és szabályrendeletekkel kihágás qualifikáltassék, a mely 3—5 napi elzárással büntethető. Magyarországon a személyes szabadság ezáltal oly problematikussá lett, hogy önökkel ugyan nem, mert az immunitás védelme alatt állnak, de odakünn bárkivel megtörténhetik, hogy az egyik törvényhatóság területéről a szomszéd törvényhatóságéra való átköltözködéskor három napra elzárják. Mert, hogy egy konkrét példával éljek, az egyik helyen a szüretelés van bírság terhe alatt záros határidőhöz kötve, más helyen már a kukoriczaszedés, sőt a tökszedés is. *(Derültség a szélsőbalon.)*

Fölösleges e teremben, a hol a közéletet ismerő férfiak ülnek, arra utalni, hogy hányféle oly kihágás van a szabály- és miniszteri rendeletekben, melyeket a törvényhozás egész bölcsesége nem képes magába felölelni, szóval hány oly kihágás van Magyarországon, mely háromnapi, esetleg még több ideig tartó elzárással büntethető, és ha végigkérdeném a t. ház tagjait, egyiknek sem volna róla tudomása. Már most egy ily országban, a hol a törvényhozás terén részben az anyagi jognak teljes hiánya, másrészt igen helytelen büntető kodifikáczió folytán, a mint azt eddig egynéhány példával sikerült illusztrálnom, teljes jogbizonytalanság áll fenn, alkottatott még egy törvény, a mely ezen jogbizonytalanságot — erős meggyőződésem szerint — rendkívüli mértékben hatványozta. Utalok arra az úgynevezett kardinális, korszakalkotó reformra, a melyet a sommás eljárásról szóló törvény nevezete alatt ismerünk. A t. miniszter úr tegnap már volt szives konczedálni, a mit azelőtt oly nagyon vitattak, hogy most már bizony igaz, hogy a perek 90%-ára van a sommás eljárás kiterjesztve.

Mandel Pál: Senkisem tagadta!

Polónyi Géza: Nem Mandel úrról beszélek, én a miniszterekről szoktam beszélni; *(Derültség.)* mi ketten sok kérdésben egy véleményben voltunk eddig a nélkül, hogy ez kormányzati politikává lett volna.

Digitized by Google

Elég az ahhoz, ma már ez konczedáltatik, és mégis sajátságos módon alkottatik egy sporadikus törvény, ismét egy oly parcziális reform, mely a jogbizonytalanságot azáltal, hogy a rendes és sommás pereket külön eljárás és illetékességi szabályok alá terelte, nagy mértékben fokozta. Azonkívül alkottatott egy törvény, mely a táblák deczentralizácziójával és a sommás eljárásról szóló törvénynek dispozicziójával, azon dispoziczió jával, hogy az ötven forintig perlekedő magyar honpolgárnak más az igazsága, mert csak a járásbíró benne a végső fórum, kétszáz forintig már a törvényszék az utolsó fórum, 300—500 forintig a királyi ítélőtábla az utolsó fórum, és csak az 500 forinton túl perlekedő honpolgárnak adatik meg az a jog és az a dicsőség, hogy az ő Felsége a magyar király nevében ítélkező legfőbb bíróság, a magyar királyi kuriának igazságszolgáltatásához appelláljon: ez a törvényalkotás azt eredményezte, hogy Magyarországon annyiféle legyen a res judicata egy és ugyanazon jogkérdésben, egy és ugyanazon ténykérdés mellett, a hány forintról a per szól, 50—200—500 forintról, s 500 frton felüli összegről; ez a demarkáczió.

Mindezeket, t. ház, miért hozom fel? Azért, mert illusztrálni akartam és akarom azt, hogy Magyarországon a jogbiztonság a jogegységnek teljes hiánya folytán oly mértékben van megingatva, hogy ehhez foghatót egyetlen egy országban az európai kontinensen találnunk nem lehet. Igaz, hogy előállanak azzal, hogy a pereknek legfőbb fórumra való vitele más államokban is korlátoztatik, de nem mint nálunk megtörtént, hogy a sommás eljárásról szóló törvénybe felvétetett egy szakasz a királyi kuriának villámhárítója gyanánt, hogy a legfelsőbb bíróság a restancziákban el ne merüljön, hogy a ki a másodbírósági ítélet ellen felülvizsgálati kérvényt ad be és azzal elutasíttatik, arra kötelezőleg egy 500 forintig terjedhető pénzbüntetés alkalmazása vár, és ugyane szakasz szerint, ha valaki oly ítélet ellen ad be felülvizsgálati jogorvoslatot, a mely ellen a törvény a jogorvoslatot kizárja, az ismét büntetendő.

Már most mi következik ebből? Az ügyvéd egy bizonyos bíróság előtt elveszít egy pert; az ügyvédi rendtartás szerint tartozik az ügyfelet 30 napig tovább képviselni, a felülvizsgálati jogorvoslat határideje pedig 15 nap. Az ügyfél követeli tőle a jogorvoslat benyújtását. Miután kötelezőleg van a büntetés előírva, ha elutasíttatik ezen jogorvoslattal, 500 forintig terjedhető büntetés vár reá a kuria részéről, ha pedig megtagadja a felülvizsgálati kérvény benyújtását, fegyelmi eljárás a kamara részéről.

Ilyen törvények alkottatnak azért, hogy a királyi kuria az ő nemes hivatásának gyakorlásában a restancziákban el ne merüljön. Én jogosúltnak tartom azt, hogy a legfelsőbb fórum elé kisebb terjedelmű kontencziózus kérdések ne vitessenek, részben azért, mert már a perlekedés költséges voltánál fogva ez nem helyes igazságszolgáltatási politika. De egy oly államban, hol a jogbizonytalanság oly nagy mértékű, mint nálunk, nem szabad olyan államok után indúlnunk, a mely államoknak kodifikált törvénykönyvük, megállapodott jogszokásuk és mindenekfelett kötelező elvi jelentőségű felsőbírósági határozataik vannak. Egy oly államban, mint a mienk, hol kitünő jó ügyvéd az, ki ma már odáig el tud menni, hogy egyes vitás kérdésben keresni tud és rátalál a paragrafusra, mely ide vonatkozik; hol egyik törvény a másikat kergeti, egyik novella a másikat agyonnovelázza; hol az a generáczió, melyben élünk, kezdve a 36-iki perrendtartástól, mely az úrbéri perekben ma is élő jog, a 36-iki törvényekben megalkotott perrendtartás elvei szerint jár el ma is bizonyos kérdésben, mely a 61-iki országbírói értekezlet perrendtartását végigcsinálta, a 68-ban megalkotott perrendtartást végigcsinálta, a 81-iki novellát végigcsinálta, mely új iskola gyanánt a 93-ik évi sommás eljárásról szóló törvény megalkotásával és életbeléptetésével küzd; a mely már azt az igéretet birja, hogy mire a sommás eljárást megtanúlja, addig tanúlni fogja az úgynevezett végleges perrendtartást: ott a királyi kuria, a legfőbb fórum bíráskodásának korlátozása és a feleknek bírságokkal való zaklatása nem jogosúlt, nem helyes és nem igazságos politika. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)*

Ennélfogva, a mit én ezen szembeszökő jogbizonytalansággal szemben az igazságügyi kormánytól első és kardinális követelmény gyanánt felállítok, az az, hogy én sokkal többre fogom becsülni a t. igazságügyminiszter úrnak minden nemes törekvését, ha a helyett, hogy marokkal szórná a néha pelyvát tartalmazó üres novella-igéreteket, azt mondja a képviselőháznak, hogy komolyan, határozott szándékkal és erélyyel fog hozzá ahhoz, hogy végre-valahára a magánjog kodifikáczióját Magyarországon *(Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.)* teljesen, tökéletesen, mint élő törvény keresztülvitessék és biztosíttassék. Előre is kijelentem, hogy ha a t. igazságügyminiszter úr erre szorítkozik, — hiszen természetes, hogy ilyen sporadikus adminisztrativ természetű javaslatok helylyel-közzel elcsúsznak majd a képviselőházban, — de én ismétlem, teljesen meg fogok elégedni és sietni fogok érdemeit magasztalni a t. igazságügyi miniszter úrnak, hogy ha ő mint nagy tettekre hivatott férfiú, kezébe veszi a magánjog kodifikáczióját és megcsinálja a bűnvádi eljárást. Ez az ő életére elég, de csinálja meg jól és ne igérgesse nekünk

Digitized by Google

azt most, évek múltán, mikor még boldogúlt Pauler is rövid időhöz kötötte a magánjog kodifikációját, hogy ő még most is egy új bizottság összeállításán fáradozik, a mely neki egy egységes tervet fog kidolgozni.

Én tehát első sorban abban különbözöm a t. igazságügyminiszter úrtól, hogy nem tartom helyesnek azon számtalan sporadikus javaslatok bejelentését és munkaprogrammba való felölelését, hanem azt kívánom a t. miniszter úrtól, hogy ezen nagy, égetően sürgős és messze generációkra kiható igazi reformalkotásokat vegye egész erejével kezébe és csinálja meg ezt a két dolgot mielőbb és jól. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Van ezenkivül azonban még egy más posztulátumom is, a melyre nézve melegen óhajtanám, hogy az igen t. igazságügyi miniszter úr az eddigi rendszerrel tökéletesen szakítana. *(Halljuk! Halljuk!)* Magyarországon a most uralkodó jogbizonytalanság mellett egy sajátságos rendszer fejlődött ki. Deák Ferenczet Ausztriában is azért magasztalták, mert azt mondották róla, hogy kitünő magyar jogász és érti a corpus jurist. 1867-ben, sőt a 60-as évek elején is axióma volt, hogy Magyarországon megbecsülték a régi táblabirákból felsarjadzott államférfiakat azért, mert magyarok voltak szivükben és lelkükben, és magyarok voltak mint jogászok is. Én nem szégyellem magamat soha Európának semmiféle foruma és areopágja előtt, hogy magyar jogász vagyok. De nincsen okunk szégyenkezni jog fejlődésünk miatt, csak jól kell ismerni a magyar jogot, egész rendszerével és mindenek felett annak közjogával együtt.

Mi szükség volt tehát arra, t. ház, hogy a 60-as évek óta egy rendszert inaugurálták Magyarországon, a hol a magyar jogászok ideje egyszer és mindenkorra lejárt. Ezek ázsiai emberek, nekünk középeurópai nagy talentumokra van szükségünk. A mint valaki egy rossz vezércikket ir egy nürnbergi novelláról, az már kitünő jogász Magyarországon; mihelyt valaki Beccária »Dei delitti e delle pene« czimü müvéből egy strófát idéz helyesén és ortografice, az már kimagasló magyar jogász. *(Derültség a baloldalon.)* A legujabb korszakban a magyar törvényhozás oly lejtőre tévedt, hol megtagadva minden múltunkat, nemcsak a hiteltörvények alkotásánál, a hol meg is lehet annak a jogosúltsága, ha asszimilálódunk és a középeurópai joggal egy színvonalra helyezkedve egyöntetüvé teszszük a váltó-, kereskedelmi és csődtörvényeket, a hol — mondom — annak bizonyos mértékig annyival is inkább megvan a jogosúltsága, mert kivéve az 1840-iki törvényhozást, e tekintetben anteczedencziák nélkül állunk a magyar törvényhozásban, mert a váltót természetesen őseink még nem ismerték, és a kereskedelmi jogot csak a harminczad törvényeiben alkották meg; de már azután, mikor én látom azt a törvényalkotási műhelyt, az igazságügyi bizottságnak azon különben általam egyenként és személyenként nagyon tisztelt férfiait, — hozzáteszem, hogy rendkivül tehetséges férfiait, — a kik, mikor az igazságügyi bizottságban megjelennek, elhozzák magukkal a nürnbergi novellát, elhozzák a porosz Landrechtet, az osztrák polgári törvénykönyvet, hoznak magukkal franczia és angol könyveket annyit, a mennyi csak kell, de aztán a corpus jurisban keresni nem tudnak: *(Zajos derültség a bal- és szélső baloldalon.)* mondom, náluuk rendszerré vált, hogy csak az helyes, a mit a német bölcseség annak talál. Kompiláczió, reczepczió az egész vonalon. *(Igas! Úgy van! a szélsőbalon.)* Hiszen, t. ház, az igazságügyi bizottság tárgyalásain már megczáfolhatatlanúl sikerült paragrafusról-paragrafusra kimutatnom, hogy maga a házassági jog sem egyéb, mint egy rossz reczepczió, nagyon rossz reczepcziója a német birodalmi törvényjavaslatnak, erste Lesung. *(Zajos derültség a bal- és szélsőbalon.)* A volt t. igazságügyminiszter úr talán volt szíves azóta elolvasni a zweite Lesungot. *(Derültség balfelől.)*

Szilágyi Dezső: Ön egyiket sem olvasta!

Polónyi Géza: Én olvastam mind a kettőt.

Szilágyi Dezső: De nem értette!

Polónyi Géza: Lesz szíves a szolgát hazaküldeni, mindjárt elhozathatom a volt miniszter úrnak a jegyzeteimmel ellátott azt a javaslatot, a melyet én az akkori miniszter úrnak paragrafusról-paragrafusra felolvastam, hogy kimutassam, hogyan fordították rosszul a német birodalmi javaslatból. *(Derültség balfelől.)* Akkor azt nem méltóztatott megczáfolni. No de hát az a zweite Lesung azóta sok törvényhozási elvre nézve kioktatta a magyar törvényhozást.

Hiszen már megesett ez az igazságügyi lapsus azelőtt is, hogy a kereskedelmi törvényből, gondolom, a bizományi vagy a fuvarozási ügylet kimaradt az eredeti törvényjavaslatból és akkor hirtelenében a hollandi novellát csapták be; ez azonban Hollandiában megbukott, nálunk törvénynyé lett. *(Zajos derültség és felkiáltások a tal- és szélső baloldalon: Az igaz!)*

Ott van, t. ház, a híres sommás eljárásról szóló törvény. Hát van-e ennek csak egy részecskéje is abból, a mit úgy nevezünk, hogy magyar? Tiszta német jogászoknak, paragrafuscsinálóknak idetálalt oly tákolmánya ez, melyet minden ember egy-két napi fáradság után ki tud magának irni azokból a munkákból, a melyek Németországban születtek. *(Zajos derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Digitized by Google

Hát, t. ház, a tréfának komoly háttere is van. *(Halljuk! Halljuk!)* Én kérem a t. házat, szakítsunk ezzel a rendszerrel; vezéreljen bennünket törvényalkotásunkban az az elv, hogy van itt egy magyar jogfejlődés, hogy ennek az országnak voltak olyan férfiai, a kikre ezen nemzet büszke lehet, — talán principialiter nem fog ellene nyilatkozni Szilágyi Dezső volt igazságügyminiszter úr sem, ha 10—15—50 év múlva rá is, mint kiváló magyar jogászra talál valaki — nem tudom joggal vagy jogtalanúl — *(Derültség a bal- és szélsőbal felől.)* hivatkozni; engedje meg a volt t. igazságügyminiszter úr, hogy az ő jövőjének érdekében is szabad legyen azon Szlemenicsre, Vuchetichre, azon Verbőczyre hivatkozni, a kik a maguk korában voltak legalább is olyan kitünő jogászok, mint Szilágyi Dezső a maga korában.

Tehát, t. ház, a midőn nálunk van a büntetőjog és a magánjog terén oly gyönyörű jogfejlődésünk, és oly magasztos elveink, a melyeket nekünk nem félredobnunk, hanem nemzeti ereklyeként respektálnunk kell, *(Úgy van! a szélsőbalon.)* akkor, t. képviselőház, elérkezett az ideje annak, hogy ne az úgynevezett — bocsánat a kifejezésért, a melyet már többször használtam, de úgylátszik nem fog — nagy, hanem a magyar jogászok csinálják Magyarországon a törvényeket. *(Derültség a szélső balfelől.)* A törvényalkotás nagy elveinél tehát legyen vezérfonala az igazságszolgáltatásnak az, hogy a keretébe vágó törvények megalkotásánál is keresse a nemzeti géniuszt, annak megnyilatkozását keresse, a magyar jogélet fejlődéséből azt, a mi életképes, érvényesítse, és nekem semmi szavam nem lesz ellene, ha a jót átültetjük, bárhonnan származik is az, de ezt a reczepczionális kompillátori majmolást, a melyet ezideig tanusítottunk, *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* semmi körülmények közt sem tarthatom helyes igazságszolgáltatási politikának. *(Helyeslés a szélsőbaln.)*

Ha a t. igazságügyminiszter úr abban is méltó elődének nyomdokait kivánja követni, akkor nagyon sajnálom, hogy e bizalmat részemről neki nemcsak nem előlegezhetem, de a leghatározottabb alakban ki kell jelentenem, hogy akkor bizalmat sem tőlem, sem a párttól nem várhat. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

Annak a programmnak, melyet a t. miniszter úr előterjesztett, nem tudom, fényoldala-e, vagy hátránya-e, hogy nagy részletességgel van összeállítva? Hogy megfontolva van így előterjesztve, azt fel kell tételeznem. Úgy kell vennem, hogy a t. igazságügyminiszter úr nem exemplifikácziót, hanem taxácziót akart végezni tegnapi programmjával, habár a pszeudo szentlélek tiltakozott is ellene, mert a most is még princzipális úr nem ért egyet a miniszter úrnak azzal a nyilatkozatával, hogy ő leltár kedvezménye nélkül mindent átvett a hagyatékból, a mely rámaradt a végrendeleti végrehajtó szerepében. Ebbe természetesen beleértendő a kuriai bíráskodás, a sajtóeljárás reformja is, a mit pedig a t. miniszter úr nem mondott. No de én azt hiszem, hogy nekünk a t. igazságügyminiszter úrnak interpretácziját mégis jó lesz saját szavai, és nem a szentlélek sugalmazása szerint venni. Én, úgy hiszem, a t. miniszter úr megfontolta azt, hogy miért mondta el azt a taxácziót, miért vett fel egy pontot a programmba, és miért hagyott ki abból valamit? És ezek a dolgok azok, a melyek engem egy kissé közelebbről érdekelnek. *(Halljuk! Halljuk!)*

A házassági jogról szóló javaslat tárgyalásánál, ha jól emlékszem, az akkori igazságügyminiszter úr a bizottságban igéretet tett, *(Egy hang a szélső balfelől: Nevetséges dolog!)* — bizony nevetséges dolog, én is annak tartom, s magam is annyit kaczagtam már felette, hogy már nem is győzöm. *(Derültség a szélsőbalon.)* Egy, meglehet, ellenőrizetlen pillanatában, hogy az uralkodó család házassági jogára vonatkozó javaslatot még azon törvényjavaslat keretébe be fogja illeszteni. Nem is oly csekély jelentőségű dolog ez, t. ház, mert a t. igazságügyminiszter úrban megszólalt akkor a lelkiismeretnek igaz és élő szava, és belátta azt, hogy Magyarország közjoga szempontjából nem közönbös, a trónöröklés rendjének kezdete szempontjából pedig rendkivüli horderejű, midőn két államban, a melyben egy és ugyanazon uralkodó van hivatva a korona viselésére, kétféle házassági jog áll fenn, és hogy az uralkodó és a trónöröklés szempontjából is, az uralkodó család házassági jogát törvény által kell megoldani.

A t. igazságügyminiszter úr később, midőn a képviselőház elé került a javaslat, már egy kicsit tágított az igazságon, *(Derültség balról.)* és oda interpretálta igéretét, hogy azt nem igérte, hogy nem ugyanebben a törvényjavaslatban, de mindenesetre törvény által, és kellő időben szabályoztatni fog az uralkodó család házassági joga.

Hát, t. ház, azóta post tot varios ventos a házassági jogról szóló törvény szentesítve lett. Úgy halljuk, hogy életbe is fog lépni, sőt azt is halljuk, hogy még az idén. *(Derültség balról.)* Hát, t. ház, azóta rendkivüli nagy fájdalmamra — őszintén megvallom — a t. igazságügyminiszter úr meg is bukott; de az uralkodó család házasságáról szóló törvényjavaslat még mindig a mesék országában van, mert még a végrendeleti végrehajtó sem tud róla semmit, pedig annyit olvastam valamelyik kormánypárti lapban, hogy a t. igazságügyminiszter úr már a

Digitized by Google

javaslatot is megcsináltatta, bár nem tudom, »erste Lesung«-ban-e, ő Felségének, a koronás királynak előzetes belegyezésével-e, mert arról nem szól a közlemény semmit; de azt tudom, hogy az igazságügyminiszter úr programmbeszédében ugyan megígérte a házassági jogról szóló törvény életbeléptetését, de erről hallgat, mint a csuka a vízben. *(Derültség balról.)*

Én, t. ház, egész tisztelettel felkérem, — mert jogomban és kötelességemben nem áll, hogy exequáljam az igen t. miniszter úr ezen ígéretét, de követelem a t. minisztertől, — hogy ezen kérdésben világosan mondja meg, mi az álláspontja? Mi fog ezzel a kérdéssel történni? Be fog-e ez a javaslat nyújtatni a házassági jogról szóló törvény életbeléptetése előtt, vagy sem?

De miután ennél a kérdésnél tartok, remélem, hogy a t. miniszter úr erre a kérdésre nekem teljesen megnyugtató felvilágosítást fog adni, ennélfogva ezzel a kérdéssel nincs tovább okom foglalkozni.

Nem ok nélkül hozta szóba — gondolom Issekutz Győző képviselőtársam — azt, hogy a t. miniszter úr beszélt a törvénynek még ez évben való életbeléptetéséről, de nem láttuk a programmban felvéve, hogy a köteléki perek vitelére vonatkozó eljárás tekintetében a miniszter úr minő álláspontot foglal el? Ma február havát éljük, a költségvetés még letárgyalva nincsen. A házassági jogról szóló törvénynek deczemberben kell életbelépnie. Arany igazság a törvényhozási alkotások terén, hogy az elhamarkodott munka, a rohamos törvényalkotás felületességre és túlterheltetésre vezet, Mikor akarja a t. miniszter úr ezt az eljárásról szóló törvényjavaslatot, melyet még »erste Lesung«-ban nem ismerünk, mert a törvényjavaslat beterjesztve nincsen, a törvényhozás elé benyújtani, hogy az ő nagy alkotása rohamos alkotás ne legyen, a mely túlterheltetésre és felületességre vezet? Annak a törvénynek a megalkotására talán egy kis idő is kell, és ha egy materiális törvény életbe lép, akkor annak processzualis része van legalább is oly jelentőségű, mint maga a materiális. Azt tehát mégis jó lenne valamivel deczember előtt megtanúlni, mielőtt az a házasságjogról szóló törvény életbelép, és pedig nemcsak azoknak, kik azt a németből lefordították, hanem azoknak is, a kiknek azt a magyar Alföldön kell applikálniok. Jó lesz, ha az igen t. igazságügyminiszter úr minket e tekintetben tájékoztatni fog. Ha már a sporadikus javaslatok felsorolásával foglalkozunk, a mit abszolute nem tartok helyesnek, miért nem emlékezik meg a t. igazságügyminiszter úr a katonai büntetőtörvénykönyvnek, a polgárokra érvényes büntetőtörvénykönyvvel való equiparalása kérdéséről? Ki ne emlékeznék, t. ház, boldogúlt Pauler Tivadar igazságügyminiszter úrra, a ki nagy szónoki páthoszszal, több jóhiszeműséggel, mint erélylyel fogott a kérdés megoldásához. Ezt azután annyiszor repetálták a későbbi miniszterek, sőt Fabiny Theofil igen t. volt igazságügyminiszter úr azt is mondta, hogy hiszen ez a kérdés már a megoldás előtt áll, hogy már csupán csekély jelentőségű akadályok forognak fenn; mi okozza tehát azt, hogy a t. igazságügyminiszter úr erről a kérdésről egy árva hanggal sem emlékezik meg? Hát én sejtem, t. ház. Nagyon szeretném, ha az igen t. igazságügyminiszter úr e tekintetben engem s az országot is egy kissé felvilágosítana.

Talán nem fogja rossz néven venni a volt t. igazságügyminiszter úr, ha ezt előnyére írom a hagyatéki leltárnak. Én úgy sejtem, hogy a korona bizalmának a megvonásánál ez a kérdés nem volt valami lényegtelen dolog; én úgy sejtem, hogy azokban a bizonyos körökben, a melyek mindkettőnk számára, azt hiszem, egyformán idegenek, és hol a magyar közjog iránt sokkal homályosabb fogalmakkal birnak, mint a minőkkel birniok kellene azoknak, a kik ő Felségének más kérdésekben tanácsadói, mondom, azokban a bizonyos felső, nem alkotmányos körökben, úgy hallom, az a felfogás érvényesül, hogy szóba se állunk se Szilágyi Dezsővel, se Erdély Sándor igazságügyminiszterrel, mert ez a dolog egyszerűen nem tartozik a magyar parlament elé, lévén az 1867 : XII. törvényczikknek 11. §-ában a véderőre nézve ő Felségének kizárólagos joga gyanánt fentartva a belszervezet kérdése, minélfogva ezt egy ügyes állami interpreczióval egyszerűen szervezeti kérdésnek deklarálhatják, és Magyarországnak ezen dologhoz azután, — mert ez a jura reservatakhoz tartozik, — egyszerűen semmi köze sincsen. Becsületére válik a volt igazságügyminiszter úrnak, ha az én tájékozásom helyes, hogy ebben a kérdésben a magyar közjog álláspontjára helyezkedett és azt megvédeni törekedett, és ha az ő felsőbb körökben beállt népszerűtlensége csakugyan ezen kérdéssel kapcsolatos, úgy azt hiszem, hogy minden magyar ember osztozik felfogásomban, hogy ezen magatartásáért őt a nemzet részéről hálás köszönet illeti. De hogy igaz-e ez vagy nem: azt nem tudom. Talán inkább az én jóakaratom számlájára írandó ez. *(Nagy derültség a bal- és szélsőbalon.)* Álljon azonban bármiként a dolog, a t. igazságügyminiszter úr köteles bennünket felvilágosítani, — s ez az ország iránti kötelessége, nem az egyénnel szemben, — hogy forognak-e fenn ily természetű aggodalmak, forog-e fenn ily felfogás, igaz-e, hogy e felfogás gátolja azt, hogy Magyarország annyi százezer állampolgára ma is kivételes jog és elkorhadt institucziő hatalma

Digitized by Google

alatt áll, és ha igen, mondja meg e törvényhozás termében, hogy mily álláspontot foglal el e kérdésben a közjognak épúgy, mint a magánjognak őre gyanánt felavatott igazságügyminiszter, mert hallani és tudni akarjuk, hogy a politikai felelősségnek mily mértékét fogjuk alkalmazni azon férfiúval szemben, a ki e kérdésben esetleg a közjog rút sérelmével a nemzet álláspontjához hűtlen lenne. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! Még csak röviden néhány megjegyzésre szorítkozom. *(Halljuk! Halljuk!)* Az igen t. igazságügyminiszter úrnak programmjából azokra a nagy szavakra, hogy igyekezni fog az üresedésben lévő közjegyzői helyek betöltésével és a bírói létszámnak szaporításával az igazságszolgáltatást gyorsabbá tenni, csak rövid mezjegyzésem van. A volt t. igazságügyminiszter úr egyideig azon vád alatt állt a közvélemény előtt, — nem én vádoltam akkor sem, a »Pester Lloyd« vádolta, méltóztassék visszaemlékezni, — hogy nem dolgozik. Egy időn át, méltóztatnak tudni, teljesen igaztalanúl — konstatálom, hogy meggyőződésem szerint igaztalanúl — azzal volt vádolva, hogy nem dolgozik. Hát, t. ház, akkor a t. miniszter úr fordított egyet a köpönyegen és azt tette, hogy a kodifikáczionális költségeket, a melyek például Pauler idejében 6000 forintot tettek, felemelte csekélységgel 45.000 forintra.

Latkóczy Imre előadó: 27.800 forintra!

Polónyi Géza: Hát 27.800 forintra. Mindjárt meg fogom mondani az előadó úrnak, hogy rosszúl ismeri a budgetet, ha csak ennyiben számítja fel, mert van ott egy kis gyenge költségvetési szemfényvesztés. Tudniillik a t. igazságügyminiszter megalkotott egy törvényt a felügyeleti jogról, a melyben gyönyörűségesen benne van, hogy a bírák kodifikáczionális munkálatokra is alkalmazhatók. Hány ilyen bíró piszkálja most a körmét az igazságügyminiszteriumban?

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Egy sem piszkálja körmét.

Polónyi Géza: Sorolja fel nekem az előadó úr, tudja-e *(Derültség a szélső baloldalon.)* hány ilyen kuriai, királyi táblai, törvényszéki bíró és ügyész van ez idő szerint az igazságügyminiszteriumban kodifikáczionális munkálatokkal elfoglalva? Legyen szíves találomra megmondani. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Azt hiszem, hogy az igazságügyminiszter úr sem tudja, én körülbelül tizenkilenczre becsülöm, ha jól olvastam. Hát, t. ház, ezen költségek is a kodifikáczionális költséghez lesznek számítandók, mert ezen urak egy árva napot sem töltenek a bíróság termeiben, hanem ott ülnek és várják a kiosztandó munkát. Annyira megy e dolog, t. ház, hogy ma már azoknak javarésze fázik az igazságügyminiszteri beosztástól, mert nincs mit dolgozni, és azok az úri emberek munkára várnak, mert csak így képzelik önképzésüket.

De, t. ház, rettentő nagy juriszprudenczia kell ahhoz, a kodifikáczionális költségeket esetleg tízszeresen felemelni, a bírói létszámnak még nagyobb részét berendelni segédmunkásoknak, és azután előállani ötven törvényjavaslattal, melyek mind Szilágyi Dezső volt igazságügyminiszternek dicsőségét vannak hivatva hirdetni. Ámde az alatt, míg az igazságügyminiszteriumban villamos világítás mellett gőzerővel csináltak annyi javaslatot, mi történt a közéletben? Méltóztassék csak megnézni a sommás eljárásról szóló, csak most életbeléptetett törvényt, a melynek — a miniszter úr szerint — a közönség kárát nem vallotta. Én csak azt tudom, hogy — ámbár körülbelül innen-onnan 25 éves ügyvéd vagyok itt a fővárosban — ilyen rossz állapotokat a sommás eljárás terén soha nem láttam, mert az a bíró, a ki ezelőtt, mikor már hosszú terminust adott, három heti terminust adott, most hat hónapi terminust ad, pedig a törvénynek életbeléptetése óta alig telt le három hónap. Mi lesz, t. ház, az első folyamodású törvényszékekkel és a járásbíróságokkal egy év múlva? Azzal a per-szaporítással, mely ezen törvényjavaslat folytán okvetetlenül bekövetkezik, elmerülni fogjuk látni a járásbíróságokat, a törvényszékeket; mert ott egy év múlva sem fog senki terminust kapni, még talán a volt igazságügyminiszter úr protekcziója mellett sem.

A bírói létszám szaporítása teljesen helyes dolog; de nem ily mértékben. Annak a törvénynek, melyet itt életbeléptettek, háromszor annyi bírói létszám fog csak megfelelhetni, mint a milyen most van. És ha kimegyünk a vidékre, és itt felhívom a t. előadó urat, hogy tapasztalataira és adataira utalhassak, mert ezt a kérdést a t. előadó úr tudja, méltóztassék például Nyitrára elmenni. Nézze meg az igazságszolgáltatást ott a t. igazságügyminiszter úr, és mit fog látni? Ott a telekkönyvek átalakítása már 8, mond nyolcz esztendő óta van folyamatban, és valószínűleg még másik nyolcz esztendő múlva sem lesz meg, ha csak a t. igazságügyminiszter úr rendkivüli intézkedést nem fog tenni. Bizonyára telekkönyvek átalakításának munkálatainál ilyen eset számtalan merül fel országszerte. Teljesen bizonytalanság van ennek következtében mindenütt. Az átíratások alig történhetnek meg telekkönyvi szabatossággal. A perek egész légiója keletkezik ezen vagánczia alatt. És ezután neveltek-e önök egy bírói kart? Nem mondom általában, sőt általában véve azt kell mondanom, hogy Magyarország bírói kara megüti a mértéket, de — fájdalom — vannak kivé-

Digitized by Google

telek is. Ilyen eset van a fővárosban is, és én nagy köszönettel veszem, hogy Issekutz Győző t. képviselő úr ezt a kérdést itt szóba hozta, mert itt a bírói önkény, és a méltóságáról megfeledkezett bírónak olyan magaviselete ütötte fel fejét, hogy nemcsak a védelem szabadságáról, hanem a törvénykezés méltóságáról is szó van; és aggodalommal kell néznünk, hogy itt, a főváros kellő közepén, az ország első törvényszéke előtt, annak kimagasló alakja ily módon tárgyal országgyűlési képviselőkkel. *(Úgy van! a bal- és szélső baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Ez a törvény előtti egyenlőség!)* Teljesen egy véleményen vagyunk, és tökéletesen igazat adok ebben önöknek még akkor is, ha ezt megrovás gyanánt alkalmazzák is velem szemben azért, mert különbséget tettem; de legyenek olyan kegyesek a képviselő urak, és fáradjanak el velem a törvényszék tárgyalási termébe, ha meg akarnak a gyakorlati téren győződni arról az egyenlőségről, és majd látni fogják, hogy midőn a reczipiálandó t. polgártárs beáll, hogy akkor mikép diskurál az elnök, a ki kompániáról és ilyenekről beszélt az elnöki székből. Majd meg fogják látni azt az egyenlőséget, mikor nem olyan férfiak állanak előtte, a kik meg tudják torolni a rajtuk esett sérelmet, hanem olyan emberek, a kik reszketve állanak ott, mert a törvény tiszteletet parancsol nekik. Akkor majd tapasztalni fogják, hogy oly módon bánnak el veti fel árnyékát. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* ezen emberekkel, s hogy ott a középkor sötétsége

Én nagyra becsülöm Horváth Gyula t. képviselő úr aggodalmát, midőn feláll, hogy a sajtóügyi eljárásra vonatkozó nézéteit elmondja, de legalább is inkonzequens tőle, ha ugyanazon beszédben megrójja azt a védőt, a ki a védelem szabadsága és tisztessége érdekében emeli fel szavát itt a törvényhozásban, mert minden vasuti konczesszionárius, minden bankár, minden iparos felszólalhat itt a saját érdekében, csak az ügyvédi tisztesség tiltja azt, hogy a közjogi garanczia tekintetében a törvénykezés méltóságának érdekében szólaljon fel. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Mérjünk, t. ház, egyenlő mértékkel; az autopszia, a közvetlen meggyőződés és tapasztalás a tudásnak legerősebb fegyvere mindenhol, tehát a parlamentben is. A ki közvetlen sérelmet szenvedett, annak nemcsak joga, de ott, a hol törvénytiprásról van szó, kötelessége is a parlamentben felszólalni.

Bocsánatot kérek, ha itt arra is kitérek, a mit egy lap ad szájamba, midőn azt írja, mintha azt kiáltottam volna közbe, hogy az aszódi javítóintézetbe kell küldeni. Én, t. ház, nem használtam ezt; de a hol már ilyen kifakadásokat használnak egy törvényszéki elnök magaviseletének jellemzésére, ez talán mégis jogosult aggodalomra inti a törvényhozást, mikor az igazságügyminiszter egyesíteni akarja a budapesti büntető-bíróságot. Neki, t. ház, óvatosnak kell lennie a törvényszék vezetőjének megválasztásában annyival inkább, mert a vidéki import teljesen jogosulatlan a fővárosban, mert a hol annyi gyakorlatilag kiképzett tudós bíró találtatik, oda nem volt szükség egy szombathelyi királyi ügyészt idehozni, a ki a viszonyokat sem ismeri, és a ki ki sem képezhette magát arra, hogy kellő higgadtsággal kezelje az ügyeket, melyeket az igazságszolgáltatás keretében méltóságteljesen kell kezelni. *(Úgy van! a szélsőbalon.)* Nem bánom, alkalmazzák a promoveaturt ut amoveaturt ott, a hol nem ilyen nyiltsággal kezeltetnek a bűnügyek, mint nálunk, de itt olyan férfiak kezében kell a vezetésnek lenni, a kik minden tekintetben megütik a mértéket. *(Úgy van! a szélsőbalon.)* Ezzel be is fejezem, a mit mondani akartam. *(Egy hang a jobboldalon: Helyes!)* Örvendek rajta, hogy a képviselő úr helyesli. *(Derültség a baloldalon.)*

A kuriai bíráskodásra már kiterjeszkedtek tegnap az előttem szólott t. képviselőtársaim; nem szükséges tehát, hogy erről tüzetesen szóljak. A katonai büntetőtörvény tekintetében is volt már egy alkalommal szerencsém nézeteimet előterjeszteni és indítványomat előadni.

Nem szükséges tehát ezekről bővebben nyilatkozni. Röviden azzal végzem beszédemet, hogy mivel a miniszter úr kijelentette, hogy ugyanazon nyomokon halad, a melyeken dicső, nagy elődje, mi pedig e nagy nyomokat tovább taposni hajlandók nem vagyunk, és e dicső elődje iránt bizalommal nem viseltettünk: ezen öröklött jótulajdonságunknál, a bizalom hiányánál fogva a költségvetést meg nem szavazom. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

Schóber Ernő jegyző: Jellinek Arthur!

Jellinek Arthur: T. ház! Az igazságügyi tárczában beállott változás szükségszerűleg maga után vonta, hogy az új miniszter úr, a ki az igazságügyi széket elfoglalta, legalább fő vonásokban feltűntesse azon politikai elveket, a melyeket a jövőben követendőknek tart.

A t. miniszter úr tegnapi beszédjében azt az igazságügyi politikát, a melyet a jövőben követni kiván, a t. ház előtt kifejtette. Természetes, hogy e programm kifejtésével szemben a ház t. tagjai nyilatkoznak, annál inkább, minthogy a miniszter úr az egész házhoz fordúlva, támogatását és bizalmát kérte. *(Halljuk!)*

Mielőtt a magam részéről a miniszter úr programmjára megjegyzéseimet előterjeszteném, legyen szabad — nem a szónokok sorrendjét követve — először is Polónyi Géza képviselő úr felszólalásával és azzal az igazságügyi program-

Digitized by Google

mal, foglalkoznom, melyet ő előterjesztett és melyet megkülönböztetek attól a programmtól, a melyet Kemény Pál képviselő úr a párt nevében terjesztett elő, és melylyel szintén lesz szerencsém felszólalásom további folyamán foglalkozni.

Polónyi képviselő úr, mint minden felszólalásában, most is egy határozott tendenciát szolgált. E tendenczia most a következő: a volt igazságügyi miniszter úr megtámadása, munkásságának kicsinylése, az elért eredmények letagadása. És hogy e czélt bizton elérje, az ország közállapotainak a tényleges viszonyoknak meg nem felelő, és enyhén szólva, túlzott feltüntetéséhez, igazságügyi szervezetünknek, egész jogszolgáltatási állapotunknak oly színben való feltüntetéséhez fordult, mely a történeti valóságnak meg nem felel, és a melylyel sem az országnak, sem annak a haladásnak, melynek apostolaként magát bemutatta, nézetem szerint és minden higgadtan itélő ember nézete szerint szolgálatot nem tett. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Mi a képviselő úr igazságszolgáltatási és jogpolitikai progjammja, melyet ő szembe állít a múltban követett és a jelenben kifejtett programmal? Roppant nehéz, majdnem lehetetlen feladatra vállalkozom, midőn a képviselő úr ez ötletszerű kifakadásai-, vádaskodásai- és túlzásaiban egy igazságügyi programm rendszerét keresem. De ha mégis valami rendszert akarok belehozni, két részre kell azt osztanom. Megkülöuböztetem azt, mit a képviselő úr a kodifikáczióról mondott, és azokat az elveket, melyeket követendőknek tart, attól a kritikától, melyet a meghozott törvények tekintetében gyakorol, és a melyben azok módosításának elvei rejlenek. A t. képviselő úr első sorban helyesli a t. miniszter úr azon kijelentését, hogy az igazságügyi reformok legnagyobb ellensége a felületesség és a túlterhelés. Nos hát, hogy a felületesség ellensége, azt a képviselő úr e felszólalásával is bebizonyította; *(Derültség jobbfelől.)* hogy pedig a túlterhelés a reformok keresztülvitelének valóban ellensége, az kétségtelen. A t. képviselő úr ezzel szemben a miniszteri nyilatkozatot akként véli értelmezhetőnek, hogy a miniszter úr elítélte a múlt irányzatot, mert ez a felületesség és elhamarkodottság vonatkozik a házassági jogra. Ezzel szakítani kiván a t. miniszter, és ezért helyesli ő a miniszter nyilatkozatát. De nézzük csak, hogy mit mond maga a képviselő úr. Eltekintve attól, hogy nemcsak az ország közvéleménye, de a háznak minden pártja egyetértett abban, hogy Magyarországnak jogi, társadalmi és nemzeti elsőrendű szükséglete a kor kivánalmainak, a nemzet erejének, a nemzet valódi szükségletének megfelelő családjog alkotása, ... *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ugron Gábor: A nemzet ereje hogy kerül bele a családjogba?!

Jellinek Arthur: Nagyon is belekerül. A nemzet erejére szükség volt azon küzdelmekkel szemben, a melyek a nemzeti eszme megerősítésére czélzó intézmény megteremtése ellen irányúltak. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Nemzeti erő kellett ehhez, kitartás, önzetlen munkálkodás, s a nemzetben rejlő erő összfoglalatjának a csatatérre való kivitele, hogy ezekkel a vádakkal s minden szenvedély felköltésével szemben sikerüljön megteremteni azt, a mi Magyarország valódi szükséglete szempontjából égető volt. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

A t. képviselő úr elhamarkodottnak mondotta ezen alkotást, a melyre nézve — a mint azt bátor voltam megjegyezni — nemcsak az ország közvéleménye egy nézeten volt, hanem a melyet sürgetett, követelt, és mint legközelebb, legelőbb megoldandónak jelzett e háznak minden egyes pártja, mert az eltérés csak a megoldás módozataiban, de nem magában a törvény megalkosában feküdt. A képviselő úr, hogy azt, a mit tettünk, és a mit kivívtunk és megalkottunk, kicsinyítse: azon eszközhöz fordult, hogy ezt gyülöletes színben, mint valami idegenszerűt állítsa a t. ház elé, s elhitesse vele, a mit, azonban e házzal, ennek szakértelme folytán elhitetni nem lehet, hogy az a német javaslat egyszerű fordítása.

Nem a mai tárgyalás keretébe tartozik annak kimutatása, hogy a képviselő úr ezen állítása menhyire légből kapott, hivatkozom mindazokra, a kik a tárgy fontosságánál fogva kötelességüknek ismerték a szőnyegen volt javaslatnak tanúlmányozását, és a kik azon meggyőződést meríthették a javaslatból és annak indokolásából, hogy az országnak létező, különleges joga s valódi szükségletei szolgáltak az egyes szabványok meghatározásának alapjául. Fel lett tüntetve az egyes európai nagy kulturállamoknak házassági joga, hogy a képviselőház tagjai abban a helyzetben legyenek, hogy szembeállítva a tételes joggal, az európai jogfejlődéssel közbevetve az ország különleges viszonyait, megállapítsák a szabvány helyességét. Igy történt ez a munkálkodás, a melyet a t. képviselő úr leráncolt, kicsinyített s a törvénynek tekintélyét az ország előtt az érvénybelépés ideje perczében leráncolni igyekezett. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ez a törekvése azonban hajótörést fog szenvedni épúgy, mint azon törekvése, mely ezen nagy reform megakadályozására irányúlt. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

A képviselő úr az igazságügyi bizottság tárgyalásait és ezek mikénti lefolyását oly szín-

Digitized by Google

ben tüntette fel, a mely, ha valóban igaz volna, legalább is nem megrovást, de bizalmatlanságot kellene, hogy keltsen az igazságügyi bizottság munkálkodása iránt. E bizottságban tudvalevőleg nemcsak a kormányt támogató szabadelvű párt, hanem e háznak minden pártja képviselve van, és én hivatkozom az ellenzéki pártok igazságügyi bizottsági tagjaira, hogy megfelel-e a tényleges állapotoknak az, a mit a képviselő úr állít, hogy ott a tagok hoznak külföldi törvényeket, s ezek alapján akarják ezen ország jogát megcsinálni? Nem ellenkezőleg legnagyobb gond és megfontolás tárgyát képezi-e a létező hazai jog, nem az képezi-e mindig megfigyelésünk tárgyát és körét, hogy a mi a létező jogrendszerből átültethető, az mentessék meg, mint a nemzet szellemi munkájának egyik produktuma, a melyet mi a régiektől átvéve, az utókornak javított, módosított, kiegészített alakban át akarunk adni? Ellenkezőleg a képviselő úr volt az, ki a házassági jog tárgyalásánál nem is modern, hanem — mint kimutattam — elavult, partikuláris német eszméket propagált, mert azt hitte, hogy bizonyos a modern haladással ellenkező czéloknak szolgálnak. A t. képviselő úr a miniszter úr programmjával szemben, bírálva a múltat és jelölve a jövő irányelveit, a kodifikáczió tekintetében általános elveket állapít meg. Megkülönbözteti a magyar jogászt a nem magyar jogásztól, feltünteti azt a tiszteletet, melyet hajdan a »Corpus juris« ismerete maga után vont, s úgy tünteti föl az egész modern jogalkotást, — és egyelőre nem a régmúltakra akarok kiterjeszkedni, hanem csak azon időszakra, mely alatt Szilágyi Dezső igazságügyminiszter úr vezette az ország igazságszolgáltatását, — mint a mely idegenszerű, német reczepczió, vagy mint ő mondja, idegen törvények tákolmánya. A t. képviselő úr felszólalása folytán azt hinné az ember, hogy ő mindig ezen eszmék szolgálatában állott.

Mikor Magyarországon először megindult a magánjogi kodifikáczió, azt hiszem, körülbelül 16—18 éve, akkor igaz, idegen nyomon indult meg, s az első tervezet készítője azon párt tagja volt, melyhez a képviselő úr tartozik. Akkor én kevesed magammal fölvettük a keztyűt a hazai jog érdekében, kimutattuk, hogy az a kodifikáczió, mely teljesen szakítani akar a nemzet jogtörténelmi fejlődésével, helytelen. Az irodalomban, egyletekben éveken keresztül küzdelmet folytattunk; ebben a küzdelemben, s a régi jog gyűjtésének fáradságos munkájában én ott voltam, a t. képviselő úr nem. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

A képviselő úr a sommás eljárást bírálata tárgyává teszi, különösen annak igazolása szempontjából, mily nemzetellenes kodifikáczió az, hogy az német könyvekből van kiírva, s a német törvénynek puszta utánzása. A t. képviselő úr ne vegye rossz néven tőlem, úgy látszik, a német törvényt nem ismeri, de nem ismeri a sommás eljárásról alkotott magyar törvényt sem, mert ha e kettőt ismerné, s egybevetné, azt találná, hogy a sommás eljárásról alkotott törvény alapelvei lényegesen különböznek a német eljárástól. Egészen más jogi felfogás, az intézményeknek egészen más szervezete; a bizonyítási eljárásban, bírói hatáskörben, a bíró közreműködésében, az igazság kiderítésére szolgáló eszközöknek intézményekké való alakításában e két javaslat között lényeges különbség van, a kettő egymástól lényegesen eltér. De a magyar törvényhozásra mindenesetre nem lehet közönbös, és elégtétellel töltheti el azokat, kik e törvény alkotásában részt vettek, hogy ime, azt látjuk, hogy azok az eszmék, melyeket a kontinensen legelőször a magyar törvényhozás iktatott törvénybe, a külföld által követtetnek. Ma ott állunk, és ez a múltnak kritikája, hogy míg a régmúltban igenis recipiáltunk, sokat utánoztunk, ma büszkén utalhatunk egyes legújabb törvényeinkre, sőt a házassági törvényekre is, melyek a külföld figyelmét magukra vonták, a melyek utánoztatnak, s a melyeknek szervezeti intézményei más államokban, a közfelfogásokba átmenve, a szakköröket foglalkoztatják, sőt törvénytervezetbe is felvétettek. Igy állanak a tényleges viszonyok, és így áll az igazságügyi politika, mely a múltban követtetett azzal a politikával szemben, a melyet a t. képviselő úr, mint követendőt elémbe állított.

A t. képviselő úr — nem tudom különben, nem élek-e vissza a t. ház türelmével, *(Halljuk! Halljuk!)* mert a többi pártok álláspontját jelző képviselő urak felszólalásával, habár röviden, szintén foglalkozni akarok — a sommás eljárás egész rendszerét tévesen tünteti fel. A jogorvoslat rendszerére nézve, a melyet ez a törvény megállapít, s a melyet utólag bírálat tárgyává tenni e budget keretén mégis kívül esik, csak annak a megjegyzésére szorítkozom, hogy a szóbeliséget kivánja a polgári eljárásban, még pedig az ügyek minden nemére nézve, egyúttal azonban idegenkedik attól, hogy a törvényszékek használtassanak fel felebbezési bíróságként; már pedig, hogy minden ügy az ország legfőbb bírósága elé vitessék, ez annyit jelent, mint magát a czélt meghiúsítani.

A t. képviselő úr egyes bíróságoknak általam nem ismert, de általa is csak általánosságban felhozott túlhalmozottságából azt a következtetést vonja le, hogy az a reform, a melyet a sommás eljárással inauguráltunk, olyan, hogy az annak a bírói személyzetnek, a mely ma rendelkezésünkre áll, háromszorosát fogja

Digitized by Google

igénybe venni. A t. képviselő úr ezt helyteleníti, de úgy a törvény megalkotásakor, mint ma is, a hatáskör kiterjesztése mellett szólalt fel. Hová jutottunk volna, ha azt az irányt követjük, a mit a t. képviselő úr propagált, hogy a járásbíróságok hatáskörét még sokkal szélesebb körre terjeszszük ki? Akkor valóban beállana az az eset, melyet a t. képviselő úr, habár túlzott alakban, felhoz.

Az igazságügyi programm, melyet a t. miniszter úr kifejtett, úgy a 48-as és függetlenségi, mint a nemzeti párt részéről tegnap bírálat tárgyává tétetett.

Issekutz Győző t. képviselő úr a bizalmat megtagadja és a költségvetést nem szavazza meg, s ennek indokolásául részben általános politikai természetű indokokat hozott fel, melyeket a miniszterelnök úr is a honvédelmi miniszter úr személyéből, részben közjogi sérelmeket, a melyeket a szász képviselők eljárásából merített. Felemlített igazságügyi indokokat is, melyek miatt nincs abban a helyzetben, hogy a költségvetéshez hozzájárúlhasson.

Az igazságügyminiszter úr, a mi természetes, a múltban elfoglalt politikai állásából kifolyólag kijelentette, hogy az igazságügyi politikát, a melyet elődе követett, a maga részéről változatlanúl fenn kivánja tartani. Felsorolta azokat a teendőket és azok egymásutánját, a melyeket ő megoldandóknak vél. Taglalta és csoportosította a teendőket. Első sorban említette a létező törvények végrehajtását, azután felhozta a jövőben megalkotandó törvényeket, a későbbi munkálkodás előkészítését, és magát az igazságügyi adminisztrácziót. Kijelentette a miniszter úr, hogy egész reform-működését azon szervezeti alapra kivánja fektetni, a melyet elődе a királyi táblák szétosztása, és a bírósági és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvény megalkotása által kijelölt. És Issekutz Győző t. képviselő úr épen ezt az alapot támadja meg, azt a politikát helyteleníti, mely ezen szervezet megalkotásában nyilvánúlt. *(Zaj.*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek, t. képviselő urak!

Jellinek Arthur: A t. képviselő úr a múltban követett igazságügyi politikának legfőbb hibájaként azt hozta fel, hogy szervezetünk s alkotmányunk egyik alapelvét, a bírói függetlenséget támadtuk meg, hogy az a szervezet, a mint a királyi táblák decentralizácziójában és a bírói szervezetre vonatkozó törvényben foglaltatik, a bírói függetlenségnek erkölcsi alapját megbontotta. A képviselő úr ezen vádban határozott, de a vádat támogató indokai tekintetében határozatlan, homályos, sőt a törvénynyel ellentétes álláspontot foglal el.

A t. képviselő úr azt mondja: *(Olvassa.)* »Az 1891 : XVII. tcz. eltörölte a bíróval szemben azt az álláspontot, melyet elfoglalt a korábbi törvényhozás, hogy tudniillik a bíró tehetségének érvényesítését és érvényesülést, a magasabb munkakörnek elfoglalását, a magasabb munkakör és készültség felmutatása útján és által kérelmezheti. Azon törvény, melyet sokan modern alkotásnak tartanak, és a 20 éves politikai rendszernek a közélet minden részletére való kihatása alkalmas volt és lesz is, és ezt méltóztassék a jövőben is figyelemmel kisérni, a bírói függetlenséget, nem ugyan a hatalom erőszakoskodásaival szemben, hanem a hatalom kegyeinek keresésével erkölcsileg megrontani«.

A képviselő úr ez alatt nem érthet mást, mint a törvénynek azt az intézkedését, hogy azon bírák, a kik elsőfokon működnek, s működésük által bizalmat érdemeltek ki, s tehetségüknek fényes tanujelét adták, a hol a közérdek megkivánja, hogy a bíró ezen a helyen továbbra is megmaradjon, magasabb állásban, hivatalban részesülhetnek, és e mellett hatáskörük is ugyanaz marad, mely az elsőfokú bírót megilleti. Hogy ezen intézkedés, és a bírónak a táblához való tényleges kirendelése közt a bírói függetlenség megsértése czéljából mily kapcsolat áll fenn, annak igazolásával a t. képviselő úr adós maradt. Tény az, hogy a közérdeknek ilyetén kielégítése a bírói függetlenséget nem érinti, a mint tény az, hogy azon országok, melyekben a bírói függetlenséget figyelemben részesítik, sőt — azt lehet mondani — féltékenyen őrzik, ezen intézményt szintén meghonosították; s a mint tény az is, hogy ezen törvény megalkotása óta Franczia országban a köztársaság ideje alatt, a hol a törekvés legújabban a bírói függetlenség erősítésére irányúl, ezen intézkezést, mint közszükségletet be kivánják hozni.

A képviselő úr azt mondja, hogy a bírói függetlenség meg lett rontva a volt igazságügyi miniszternek egy másik intézkedése által, hogy tudniillik ő a legfőbb bírákat kodifikáczió szempontjából az igazságügyi miniszteriumba berendeli, s ennélfogva elvonja bírói tényked ésüktől, saját hatalma alá helyezi. A t. képviselő úr ugyanazon óvatos kitétellel élt, hogy a bírói függetlenség, és annak erkölcsi alapjának ez által való megtámadását, mint mondja, maguknál a bíráknál nem tapasztalja, de a közéletben ezen felfogás uralkodik. A képviselő úr tudniillik egyéni felfogását a közélet felfogása gyanánt állítja oda, holott a valódi felfogás az, mely a törvény rendelkezéséből, és annak szelleméből következik. A bírói függetlenség meg volna sértve két esetben: ha a törvény akként intézkednék, hogy a bírót akarata ellenére bírói hivatásától elvonni, és akarata ellenére a miniszteriumban bentartani lehetne; de akkor is

Digitized by Google

lehetne arról szó, ha a bírótól oly tevékenység kivántatnék, mely eddigi tevékenységével ellenkezik, vagy a mely őt képtelenné teszi bírói teendők további ellátására. *(Helyeslés jobbfelől.)* Magyarországon ez az intézkedés szükséges épen azon elvnél fogva, a melynek szószólója Polónyi képviselő úr is volt. A politikai elvek és irányok kivánják azt, hogy a bíró a képviselőház tagja ne lehessen, hogy távol tartsa magát a politikai küzdelmektől, és a bíráskodás, a politikai szenvedélyek áradataitól teljesen távol tartassék. Módot és alkalmat kellett tehát az országnak nyujtani arra nézve, hogy a hazai jognak ez a tudása, ez a tapasztalat, az élet valódi felismeréséből merített gyakorlati érzék a törvényalkotásnál érvényesülhessen. Erre nézve két mód kinálkozott. Az egyiket szintén a volt igazságügyminiszter úr iktatta törvénybe, meggyőződésem és nézetem szerint az ország érdekében, azáltal, hogy törvényben lett kimondva, hogy az ország felsőbb bíróságai az igazságügyminiszter felhivására törvényalkotási kérdésekben véleményt adnak; de módot és alkalmat kellett nyujtani arra is, hogy azok a nagy erők, melyek e czélra az országnak rendelkezésére állanak a törvényelőkészitésnél, a legtávolabb minden politikai nyilatkozástól érvényesüljenek, és ennek módját adja az a törvény, — minden garancziát megalkotva, a mely szükséges, — melyben a t. képviselő úr a bírói függetlenségnek megtámadását véli fellelhetni.

A képviselő úr továbbá hibáztatja azt a politikai rendszert, mely a múltban követtetett, és a melynek egyik kicsúcsosodó pontja a királyi táblák deczentrálizacziója volt. Azt mondja a t. képviselő úr, hogy kettős indokra lett ezen intézmény alapítva: az egyik az, hogy a szóbeliség minél szélesebb mederben hozassék be, a másik, hogy a hátralékok dolgoztassanak fel.

Legyen szabad először is az utóbbi indokkal foglalkoznom. Sem a törvényjavaslat benyujtásakor, sem annak tárgyalása alatt az igazságügyi kormányzat részéről, és a javaslatok indokolásában soha sem hozatott fel az, hogy a királyi táblák deczentralizácziója hátralék-feldolgozási intézkedés; ellenkezőleg, a valódi indokai kettőben lettek oda állítva. A fő az, hogy megalkotandónak vélte az igazságügyi kormányzat azt a bírói szervezetet, a mely lehetségessé teszi úgy a polgári, mint a büntető szóbeli eljárásnak behozatalát.

Kemény Pál: Keret, tartalom nélkül! Filius ante patrem!

Jellinek Arthur: Tartalom is van, mindjárt meg fogom mondani. Mert ki lett fejtve, és ki lett mutatva számtalanszor, hogy a leghelytelenebb politika lett volna, a mit a képviselő úr propagál, hogy a nagy szervezeti átalakúlások az eljárások megalkotásának és életbeléptetésének idejével kapcsoltassanak össze, és mesterségesen készittessék elő egy rázkódtatás, a melyet minden józan és előrelátó politikának meg kell akadályoznia. *(Igas! Úgy van! jobbfelől. Zaj. Halljuk!)*

A másik indok, a melyre ezen törvény alapítva lett az, hogy ki lett mutatva, hogy függetlenül a megalkotandó eljárási reformoktól, az igazságszolgáltatás és az igazságügyi adminisztracziő helyesen, czélirányosan és megfelelően nem kezelhető mindaddig, mig az ország másodfokú bíróságai az ország megfelelő helyein el nem helyeztetnek, és ezen bírsóságok kezébe nem fektetik le az ellenőrzés és az adminisztracziónális teher egy nagy részét. Ezek voltak az indokok, nem pedig a hátralékok feldolgozása.

De azt mondja a t. képviselő úr: hiszen ez egészen felesleges volt, mert még a sommás eljárás sem tette volna szükségessé a táblák deczentralizácziójá; hisz a királyi táblák előtt az eljárás nem szóbeli. A t. képviselő úr a sommás eljárásnak jogorvoslati rendszerét és erre vonatkozó intézkedéseit félre látszik érteni. A törvény megadja a lehetőséget, hogy a királyi táblák előtt kivételesen az ügy akkor is intéztessék el, ha a felek meg nem jelennek.

Ki lett fejtve annak idején, hogy milyen nagy jogpolitikai érdek szól a mellett, hogy a szóbeliségnek átalános elve alól itt kivétel történjék; de a törvény szelleme, intencziója és minden rendelkezései arra utalnak, hogy a királyi táblák előtt az eljárás szóbeli. Ezek voltak a fő szempontok, melyet a t. képviselő úr az eddigi politika ellen fel tudott hozni, de a melylyel szemben más politikát, más megoldási módokat a maga részéről felállítani nem tud.

Az 1848-as és függetlenségi párt részéről Kemény Pál t. képviselő úr jelezvén a párt álláspontját, sokkal nagyobb tárgyilagossággal fejtegette és bírálta az igazságügyminiszter úr programmját, és kilátásba helyezte a pártnak támogatását ott, a hol annak elvei a megalkotandó igazságügyi törvényben megóva lesznek és érvényesülni fognak. A t. képviselő úr a miniszter úr által kifejtett igazságügyi programmal szemben, s mely a múltban követve lett, teljes megelégedését nem fejezheti ki, mert úgy találta, hogy azok az elvek, melyeket ő és az általa képviselt t. párt e tekintetben kifejtett, érvényesülésre nem jutnak, mert ő azt mondja, jó, olcsó és gyors igazságszolgáltatás az, a melynek megvalósítására mi törekszünk, az a politika, melyet mi a múltban követtünk, a melyek mi a jelenben hirdetünk, ezen czélok elérésére nem alkalmas. A t. képviselő úr egyúttal az igazságszolgáltatás általános képét ad-

Digitized by Google

ván, kiindulási pontúl a budgetot veszi, és nem találja az állapotokat kielégítőknek, mert nem kielégítők azok az eszközök, melyek a budgetben e czélra rendelkezésre bocsáttatnak, nem tartja kielégítőnek azt a budgetemelést, melyet a t. előadó úr az évek hosszú során és a legközelebbi évek közt feltüntetett, és a melynek folytán a t. képviselő úr az egész igazságügyi politikát, az elért eredményeket kicsinyli. Én, sajnálatomra, a kiindulási pontban térek el a t. képviselő úrtól, mert az ország igazságügyi politikájának megbírálásában, állapotának mérlegelésében, az elért eredmények súlyának meghatározásában függetlenül kell eljárni a budgettől. Mert ha az állami közélet bármely ágában a bírálatot kapcsolatba lehet hozni a budgettel és a budgetben rejlő tételekkel, akkor az igazságügyi állapotok mérlegelésénél és az elért eredmények bírálatánál nem a rovatos kimutatásokat kell tekintetbe venni, és magában az intézményben, a szellemben, mely az igazságszolgáltatást áthatja, a nemzet megerősödött jogérzetében kell keresni az eredményeket, melyeket rovatos kimutatásokban feltüntetni nem lehet. Mert lehet egy országnak igazságszolgáltatása igen jó, a politika elért eredményei igen nagyok, és a budget kicsiny, viszont lehet a budget igen nagy, és az ország közállapotai hanyatlanak, jogérzülete fokról-fokra sülyed. Azokból nem a tételeket, nem a rovatokat veszem a magam részéről kiindulási pontúl.

A t. képviselő úr birálván a múltban követett politikát, arra az eredményre jut, hogy azt a három czélt, melyet ő és az általa képviselt igen t. párt, mint követendőt és megvalósítandót feltüntet, mi el nem értük, hogy azok a reformok, melyeket mi létesítettünk, értve ez alatt valószínűleg első sorban a sommás eljárásról szóló törvényt, e czélnak nem felelnek meg, hogy fiskális szempont volt az, mely ezen intézkedésnek és ezen alkotott törvénynek jó eredményét az életben meghiusította.

Hát, t. ház, már a sommás eljárás tárgyalása alkalmával, azt hiszem, fel lett hozva, — és ha ismétlés is, méltóztassanak megengedni, hogy újolag felhozzam, — egy dologgal tisztába kell jönni.

Ha mi hazánk jogszolgáltatását elő akarjuk mozdítani, ha mi meg akarjuk alkotni mindazon intézményeket, a melyeket, mint a modern jogszükséglet természetszerű folyományát feltüntetünk; ha mi az írásbeli rendszer helyett a szóbeli rendszert a polgári és büntető perek egész mezejére ki akarjuk terjeszteni, hát ez az államnak tetemes költséget okoz. Mert nincs olcsóbb jogszolgáltatás, mint a rossz jogszolgáltatás, nincs drágább jogszolgáltatás, mint a jó jogszolgáltatás.

Az az írásbeli rendszer, mely gyors, és kevés embert vesz igénybe, úgy, hogy egy bíró elég egészen a legfelsőbb fokig . . .

Kemény Pál: A felek szempontjából ez a legdrágább.

Jellinek Arthur: Az a legrövidebb idő alatt látja el az ügyet. De minél jobb a jogszolgáltatás, mit jelent az? Azt, hogy minél több biztosítékot nyujt a jogkereső feleknek a fórumokon; minél több birót foglalkoztat ugyanazon jogügy elintézése, minél inkább kivánja a bírótól, hogy ő teremtse, tisztítsa és hozza világra a peranyagot: azaz képesebb, anyagilag független és minél számítóbb birót alkalmaz. Ez az, a mit a jogigazságszolgáltatás alatt értünk. Azért ez a két fogalom: jó és olcsó, illetve olcsó és gyors, egymással bizonyos kiengesztelhetetlen ellenmondásban áll. *(Ellenmondások a szélsőbalon.)*

Az olcsó jogszolgáltatás kétségtelenül az ideális állapot, a melyre minden államnak törekednie kell, de miképen érhető ez el?

A költségeket valakinek viselnie kell, és talán mégsem lehet az államot a jogkereső közönséggel szemben úgy oda állítani, mint azt a t. képviselő úr teszi, a ki kizsákmányolja az ország lakosait. Mily czélra? Hogy neki megfelelő intézményeket teremthessen és fedezze. Hisz valakinek valami formában ahhoz hozzá kell járúlnia. Hiszen a bélyeg és illetékek legelső és legfőbb rendeltetésük, hogy ne más adóforrások vétessenek alkalmazásba, hanem azok a szükségletek a közvetlenül érdekeltek által legalább a polgári perekben rovassanak le.

Kemény Pál: Tizennégy millió felesleg van! *(Egy hang a szélső baloldalon: Hát a többi mire megy? !)*

Jellinek Arthur: De mi erre a czélra törekedtünk, és a múltban követett igazságügyi politika valóban jó, gyors és olcsó igazságszolgáltatást teremtett, a midőn kiterjesztettük az elsőbirósági hatáskört; midőn a perek egész sorozatát, melyek eddigelé a törvényszékhez tartoztak, és költséges eljárásnak voltak alávetve, a járásbíróság hatáskörébe utaltunk, és midőn mi a szóbeliséget behozva, egy oly kiterjedt jogorvoslati rendszert alkottunk, a melyhez hasonlót Európában alig találni: akkor elmondhatjuk, hogy olcsóság tekintetében fölülmúljuk a többi államokat. Mert méltóztassék Európának bármely államát tekinteni, és megnézni azon illetékeket és kiadásokat, a melybe egy ügynek másod- vagy harmadfokú elbírálása kerül, és azt fogja mondani a t. képviselő úr, hogy annyi garanczíát, a mennyit a magyar állam ad polgárainak, és oly olcsón, a mint azt a magyar állam nyújtja, egyetlen egy európai állam sem teszi. *(Zajos ellenmondások a szélső baloldalon.)*

Digitized by Google

Polónyi képviselő úr gúnyosan, a többi eddig felszólalt képviselő urak pedig *(Halljuk! Halljuk!)* a tárgyhoz illő komolysággal azt tartották, hogy az igazságügyi miniszterium oly programmot terjesztett elő, melyről azt mondja Issekutz Győző képviselő úr, hogy annak egy százalékát sem lesz képes keresztülvinni, mert ahhoz erős és konszolidált kabinet kell, a minő valamint a múltban, úgy a jelenben sincs. Kemény Pál t. képviselő úr az ellenkező nézetet vallja, és ezt köszönettel fogadom. Ő a jelenlegi igazságügyi kormányzatot olyannak találja, a mely nagy feladatainak teljesítésére teljesen képes.

Polónyi Géza: Hát az előbbit nem találta olyannak?

Jellinek Arthur: Azt mondja, hogy útasíttassék a kormány, hogy az egész polgári törvénykönyvet még ezen országgyűlési időszak alatt terjeszsze elő, és hogy az még ezen országgyűlés alatt tárgyalható legyen.

De a t. képviselő úr bízik a kormány erejében, és igaza van, mert nemcsak ezt kívánja, de kívánja a bűnvádi eljárás megalkotását ugyanezen országgyűlés alatt, a katonai büntető törvénykönyvet, és ehhez járúl Issekutz képviselő úr, a ki nem bízik a kormány erejében, de mégis oly erősnek tartja, hogy mindamellett a sajtótörvény revizióját kívánja. Polónyi képviselő úr az elhamarkodott törvényhozás ellen szólt.

Polónyi Géza: A miniszter úr, nem én; én csak applikáltam.

Jellinek Arthur: A képviselő úr applikálta, tehát helyeselte is, helyeselte a múltra nézve, értve a házassági jogot, de nem tudom, elfogadja-e Kemény Pál képviselő úr határozati javaslatát, azt hiszem, elfogadja a párt nevében benyújtott határozati javaslatot, és akkor egész érvelését lerontja, mert a képviselő úr azt, a mit mi hosszú évek munkájának tüntetünk fel, elhamarkodni kívánja, és egy nagy kodex megalkotására, a melyben a régi jog elemeinek kiásását és felhasználását kívánja, és a melyet ő alaposan akart a ház elé juttatni, és kívánja is, hogy a ház alaposan is tárgyalja, a képviselő úr azt a rövid időszakot, mely még rendelkezésre áll, elegendőnek tartja. A képviselő úrnak nem is az a czélja, hogy a polgári törvénykönyv megalkottassék, hanem csak a múltban elért eredményeket akarja kicsinyíteni, de ezen czélját, higyje el, nem fogja elérni. *(Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől.)*

Polónyi Géza: A »Vulgata«-t nem csinálták oly hosszú ideig, mint ezt.

Jellinek Arthur: Az igazságügyminiszter úr programmjára legyen szabad befejezésül csak néhány szóval reflektálni. *(Halljuk! Halljuk!)* Természetesnek fogja találni mindenki, hogy én, mint e párt tagja, a ki a múltban követett igazságügyi politikát helyeseltem, és az országra nézve üdvösnek tartottam, a ki azt a politikát olyannak tekintettem, a mely a múlttal sokban szakít, mert az első igazságügyi politika, a mely 1867. év óta erős nemzeti szellemben működött, — a múlt igazságügyi politikát azzal lehet jellemezni, hogy nemzeti szellemben működött, — a mely számolt a nemzet tradicziójával, és iparkodott kielégíteni a nemzet valódi szükségleteit: ezt a politikát helyeslem. Az igazságügyminiszter urat, a ki a múltban elfoglalt állásánál fogva, mint maga is mondja, ezen elvekkel magát azonosítja, ezen elvek hű letéteményesének tekintem, és őt ezen elvek keresztülvitelében csekély erőmhöz képest önzetlenül támogatni kész vagyok. A budgetet elfogadom. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Szónokot számosan üdvözlik.)*

Elnök: Az ülést 5 perczre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Méltóztassanak helyöket elfoglalni; az ülést folytatjuk. Ki következik szólásra?

Papp Elek jegyző: Mérey Lajos!

Mérey Lajos: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az előttem szólott Jellinek Arthur t. képviselő úr beszédjében azt a tételt állította fel, hogy lehet valamely ország jogszolgáltatása jó, a nélkül, hogy sokba kerülne, és viszont lehetnek országok, a melyekben igen nagy az igazságügyi költségvetés, hanem azért maga a jogszolgáltatás nincs megfelelő állapotban, sőt rossz. Ámde beszédének egész további folyamán úgyszólván mondatról-mondatra önmagával ellenkezőt bizonyított. Bizonyította pedig a magyar viszonyokkal. Mert mikor ő azt hangsúlyozta, hogy a sommás eljárás életbeléptetése magával vonta azt a következményt, hogy a bírói létszámot, ha az igazságszolgáltatást gyorssá akarjuk tenni, szaporítanunk kell, s hogy saját szavait idézzem: »foglalkoztatni kell mindinkább több és több bírát, hogy a per anyaga alaposabban legyen feldolgozva és eldöntve« — mondom, midőn mindezeket helyesen hangsúlyozta, önmagával jött ellenkezésbe, mert hisz ott, a hol minél több bírót kell foglalkoztatni, az igazságügyi költségvetést is természetesen emelni kell. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Midőn Kemény Pál t. barátom hangsúlyozta, hogy az igazságügyi költségvetésben mutatkozó 3—400.000 forint emelkedés a követelményeknek meg nem felel, ezt nem azért tette, mintha előlegezni akarta volna a Jellinek Arthur t. képviselő úr által felállított tétel bírálatát, hanem azért, mert jogszolgáltatási viszonyaink azt a szomorú tényt bizonyítják, hogy belőlük több hasznot húz a pénzügyminiszter, mint a közön-

Digitized by Google

ség. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Már pedig az igazságügyi költségvetésnek az a rendeltetése, hogy szolgálja a jogkereső közönséget, és használtassék az anyagi és alaki jog kifejlesztésére, nem pedig az, hogy a szegényebb nép károsításával az állampénztár gyarapíttassék. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Hangsúlyozta Jellinek Arthur t. képviselő úr azt is, hogy midőn ezelőtt 16 évvel a magánjog rendszeres törvénybe foglalása iránt megkezdődött az országgyűlési, és különösen a hírlapi vita, ő — s ezt kidüllesztett mellel emelte ki — ott volt azok között, kik a régi magyar rendszerből meríthető előnyök s elvek mellett kardoskodtak, de nem látta ott Polónyi Gézát. Nem akarok Polónyi Géza ügyvédje lenni, mert hiszen jó ügyvédje ő maga magának, és másoknak is, de én figyelemmel kisértem e kérdést, mióta csak a jogot elvégeztem, és úgy tudom, Jellinek képviselő úrnak e harczban való szereplése oly csekély volt, hogy senki észre sem vette, míg ellenben arra nagyon sokan emlékszünk, hogy Polónyi Géza mindig híve volt a régi jogból meríthető elveknek. Felemlítette a képviselő úr azt is, hogy mindarra, a mit az egyházpolitika alatt értünk, egy nagy, nemzetellenes áramlat leküzdésére volt szükség. Én a szentesített törvények határát nem bolygatom, s azok bírálatába nem bocsátkozom. Végrehajtandók azok. De, hogy az ellenök való küzdelemben első sorban a nemzeti szellem ellen irányuló törekvéseket láttuk volna, azt kereken tagadom, sőt a magyarság érdekében visszautasítom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ez ügybe senki sem kevert nemzeti, hanem csak felekezeti és jogi kérdéseket, s ezt is mindenki a magyarság iránti szeretettel. S ha azoknak, kik e törvény megvalósulását elősegítették, az volt czéljuk, hogy szolgálják a magyarságot, bizonynyal ezt akarták azok is, kik teljes meggyőződéssel az ellenkezőt tették!

Nem szokásom senkinek valódi érdemeiből bármit letagadni. De azokról, a miket az előadó úr az igazságügyminiszter úrról mondott, meg kell emlékeznem, mert oly érdemeket tulajdonít neki, melyek nem szeretném, ha szótlanúl hangoznának el, és mindent aranynak hinnének, a mi fényleni látszik.

Azt mondotta a volt igazságügyminiszter úrról a t. előadó úr, hogy »azon tárgyilagos, lelkiismeretes, csak a valódi érdemet méltányló, igazságos eljárását, a melyet a kinevezéseknél általában, és különösen a bírói állások betöltésénél mindenkor tanusított«, ő nagy elismeréssel hangsúlyozza.

T. ház! Egy pár adattal szolgálok arra nézve, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy mennyire lehet elismeréssel hangsúlyozni a volt igazságügyminiszter úrnak ép a bírói kinevezéseknél követett gyakorlatát. *(Halljuk! Halljuk!)* 1894. évi január, február és márczius hó első felében a járásbírósági kinevezéseknél hat kinevezett mellett mellőzött a rangsornak mellőzésével 18-at, a törvényszéki bírói kinevezéseknél 9 kinevezett mellett mellőzött 48-at. Tehát csak rövid harmadfél hónap alatt 15 kinevezésnél a rangsor ellenére 66 embert mellőzött.

A királyi táblabirák kinevezésénél a rangsorban egészen a 472., a 721. emberig, sőt a 927. bíróig s ügyészig kellett elmennie az igazságügyminiszter úrnak, hogy találjon ennyi férfiú közül megfelelőt. Sőt daczára annak, hogy az 1891 : XVII. tcz. 22. § a szerint királyi táblabíróvá és ennek megfelelő ügyészi állásra csak az nevezhető, a ki legalább öt éven át bírói vagy királyi ügyészi hivatalt viselt, mégis megtörtént, hogy a 721. rangsor-számmal bíró tagja a bíróságnak három évi törvényszéki bírói működés után kineveztetett felsőbb rangba.

Polónyi Géza: Talán a fáklyás zenénél dikcziót tartott? *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Mérey Lajos: Akadhatnak olyanok, kik azt mondhatnák, hogy ezen bíró úrnak működésébe talán az előbbi albírói vagy alügyészi szolgálat is beszámíttatott; azonban ennek megtörténnie nem volt szabad, legalább magának az illető törvénynek a volt igazságügyminiszter úr által beterjesztett indokolása kellően bizonyítja következő szavaival *(Halljuk! Halljuk! Olvassa.)*

»Azok a királyi törvényszéki és járásbírák és királyi ügyészek, a kik e minőségben legalább öt év óta vannak alkalmazásban, és magukat kitüntették, főleg közszolgálati stb. táblabírói és főügyész-helyettesi czímmel felruházhatók.«

Tehát csak e minőségben, vagy ha törvényszéki vagy járásbírák voltak, vagy királyi ügyészek öt éven át; és íme, ez a 721. rangsorú úr, ki mindezt meg nem cselekedte, tehát 720 férfiú mellőzésével három évi szolgálat alapján kineveztetett.

Én ez eseteket olyanoknak tartom, a melyek után — legalább magam részéről — azt az elismerést olyan rendkivül igazságos eljárásáért, a milyet az előadó úr hangsúlyozni szives volt, a volt igazságügyminiszter úrnak meg nem adhatom, *(Zaj jobbfelől. Helyeslés a szélső baloldalon.)* sőt szomorúan kell kijelentenem, — minden spanyol közbeszólás daczára, — *(Derültség a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* hogy ha így lelkesítjük a törvényszéki bírákat s általában az igazságszolgáltatás közegeit, akkor hasztalanúl fogunk az előadói székből a volt és jelenlegi igazságügyminiszteréknek elismerést hangsúlyozni, mert azok a férfiak, a kiknek ez fáj, a mi beszédeinkre legfeljebb elszomorodnak, munka-

Digitized by Google

kedvüket és az igazság iránti hitüket fogják elveszíteni. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Azért itt érintőleg megemlítem, hogy igenis, a szolgálati szabályzat nem arra való, s nem azért van arra szükség, hogy az egyes miniszter urak mégis protekcziót gyakorolhassanak, hanem épen az ellenkezőre, hogy a kinevezéseknél semmiféle pártfogásnak a jövőben helye általában ne lehessen. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! Az igazságügyminiszter úrnak beszédében én megnyugvással olvastam azon kijelentését, mely szerint a »törvények szerint az igazságügyminisztert illető felügyeleti jogot szigorúan, de igazságosan fogja érvényesíteni a bírósági ügyvitel és ügykezelés érdekében«. Az igazságügyminiszter úrnak ezen kijelentésével hozom kapcsolatba az itt már röviden megbeszélt, de még eléggé kimerítően nem tárgyalt, — Issekutz képviselőtársam által említésbe hozott — Zsitvay-ügyet. *(Halljuk! Halljuk!)* Igaz ugyan, hogy Polónyi Géza t. képviselőtársam megemlítette, hogy idegen példákra ne hivatkozzunk, de talán ő is megengedi, ha egy, nézetem szerint találó kivételre mégis hivatkozom. Megtörtént Ausztriában 1892-ben, hogy az ottani igazságügyminiszter, gr. Schönborn, egészen hasonló eljárásról szerzett tudomást a végtárgyalásokat vezető elnökre nézve, mint a milyeneket itt a fővárosban az említett elnök úr sajnosan már meghonosított. Az ottani igazságügyminiszter azon felügyeleti jogánál fogva, melyet a mélyen t. igazságügyminiszter úr itt minálunk hasonlóan hangsúlyoz, egy rendeletet bocsátott ki, ezt a rendeletet a parlamentben olvasta fel, és ezen rendelet az egész parlament osztatlan elismerésében részesült, mert benne az volt mondva, hogy a végtárgyalást vezető elnökök a tapintatlanságoktól, az ügyetlenkedésektől, az oda nem tartozó durvaságoktól, csipkedésektől tartózkodjanak azon szék tekintélye érdekében, melyet elfoglalnak. *(Helyeslés a balés szélsőbalon.)* És benne volt, hogy tekintsék már végre-valahára egy jogállamban a védelmet a váddal egyenjogosúlt félnek. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

Akkor az osztrák jogászegyletben dr. Ofner felolvasást tartott azon kérdésről, — és számos adatokkal igazoltan azon következtetésre jutott, — hogy az igazságszolgáltatási terűleten a volt királyi ügyészeknek törvényszéki elnöki alkalmaztatása nem igen járt szerencsés eredménynyel. Ha nekem eszembe jut, hogy az említett úr is királyi ügyész volt, és bizonyosan az ottani fogház ingyen lakóival szemben szokta meg azt a modort, melyet az elnöki székbe hozott, akkor kényszerűlök azon meggyőződésemnek adni kifejezést, hogy Magyarországon is vannak esetek, melyekben olyan királyi ügyésznek törvényszéki elnökké való emelése nem volt szerencsés választás. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Arról, hogy az a férfiú miért lett kinevezve, beszél ugyan a krónika egy esetet, mely szerint a volt igazságügyminiszter úrnak szombathelyi megjelenése, fáklyászenével való megtiszteltetésénél Zsitvay Leo úr által való felköszöntetése, mindezek után ezen úrnak rövid idő múlva ide kinevezése közt valami összefüggés lenne. *(Élénk derültség a bal- szélső baloldalon.)* Ezt azonban — úgy hiszem — a volt igazságügyminiszter úr semmi esetre sem fogja elismerni. *(Derültség a szélső baloldalon.)* És ha már valaki az ő elnöki méltóságáról annyira megfeledkezik, hogy egy tanunak, — mint ezelőtt két évvel, a mikor Győrffy Gyulát szóhoz nem juttatta, igaz, hogy Sós alügyészt sem, — azt mondotta: »no már most adja ki a mérgét,« *(Derültség a szélső baloldalon.)* azt hiszem, hogy a magyar igazságszolgáltatás érdekében az ilyen urakra nézve nem a promoveálás, hanem a rég megérdemlett nyugdíjbahelyezés lenne a legczélszerűbb megoldás. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Megjegyzem különben, visszatérve az osztrák példára, hogy gr. Schönborn igazságügyminiszter azt a német törvényszéki elnököt, a ki ott hasonlóan viselkedett, nem léptette elő, hanem bizonyára a megérdemlett nyugdíjba küldte. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ha már most meggondolom, t. képviselőház, hogy a szóbeliségnek behozatalával, a büntető igazságszolgáltatás terén kilátásba helyezett esküdtszékek behozatalával, úgy a polgári, mint a büntető törvények legnagyobb részének a gyakorlatban alkalmazása a szóbeliség és közvetlenség elveinél fogva, a tárgyalásokat vezető elnöktől fognak nagy részben függeni, *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* nem állok-e helyes álláspontom, ha első szükségnek tartom, hogy válogassuk meg előbb jól azokat a személyeket, a kiknek a magyar igazságszolgáltatás kezelésére oda adjuk a hatalmat? *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Hasztalan a legjobb törvény, a legbölcsebb törvényhozási intézkedés, ha azok a közegek, a kik annak kezelésére hivatvák, elrontják azt. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az igazságügyminiszter úr programmbeszédjében — teljes megelégedéssel fogadom — azt mondja, hogy az állampolgárok szabadsága, a jogok egyenlősége, és a vitás kérdések gyors elintézése azok a főirányelvek, a melyeket ő az igazságszolgáltatásnál követni akar. Én az igazságügyminiszter úrnak ezt a kijelentését kapcsolatba hoztám egyrészt a törvénykészítő bizottsággal, másrészt egy oly megtörtént jogszolgáltatási esettel, a melynek gyógyítását az egész magyar jogkereső közönség nevében tőle kérem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Digitized by Google

A törvény-előkészítő bizottság működéséről sajnosan nélkülözzük úgy a volt, mint a jelenlegi igazságügyminiszter úrnak jelentését. A volt igazságügy miniszter úr ezelőtt négy évvel adott ki a miniszterium munkálkodásáról egy jelentést, de négy év óta, daczára annak, hogy azóta is jelentékeny munkálkodást fejtett és fejtetett ki, új jelentés közre nem bocsáttatott. Pedig azt hiszem, hogy ha lehet a kereskedelemügyi, földmívelésügyi, vallás- és közoktatásügyi miniszternek évenkint nagyon is vaskos kötetekre menő jelentést kiadni, akkor az a mostoha gyermek, a magyar igazságszolgáltatás végre-valahára megérdemli, hogy hasonló figyelemben részesüljön. s ha nem is minden öt esztendőben, de kevesebbet mondok, legalább minden két évben ily jelentés a törvényhozás tagjainak rendelkezésére bocsáttassék. (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

Mi nem tudjuk, t. képviselőház, hogy tulajdonképen mi az a törvényelőkészítő bizottság, hogy kikből áll az és mit csinál? Tudomásom szerint a törvényelőkészítő bizottság két részre oszlik. Foglalkoztatnak ott oly férfiakat, a kik az igazságügyminiszter úr fenhatósága alatt állnak, és foglalkoztatnak olyanokat, a kik attól függetlenek. Hogy ezen az ország igazságszolgáltatása érdekében munkásságot kifejtő urak között a munka hogyan van felosztva, mely időtől foglalkozik valamelyik tagja a neki kiosztott munkával, azon idő alatt, mit végzett, megszolgálta-e azon jutalmat, a melyre — elismerem — igénye van, de mely a költségvetésben kifejezésre is talál, mindezekről bírálatot nem mondhatunk: ez előttünk zárt könyv, mert az igazságügyi kormány nem tart bennünket arra érdemesnek, hogy akár évi jelentéseiben, akár igazságügyi működéséről szóló jelentésében tájékoztasson. Már pedig, t. ház, ha mi a munkát jutalmazzuk, és azt igenis, jutalmaznunk kötelesség, viszont birunk azon joggal, hogy lássuk, a jutalomért mi végeztetett, és lássuk, kik végezték azt? (*Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.*)

Én, t. ház, az igazságügyminiszter úr figyelmét törvényelőkészítés szempontjából felhívom a magyar katholikus főpapok utáni öröklési és hagyatéki eljárás kérdésére. Eszembe jut, hogy évtizedek munkájába került a büntető törvény megalkotása, évtizedek munkája után még mindig csak tervezet a magánjogi törvény, s ebből talán joggal vonhatom le azon következtetést, hogy ha a magyar katholikus főpapok utáni öröklés és hagyatéki eljárás kérdéseire törvényt akarunk hozni, jó lesz idejekorán kezdeni, mert évtizedekbe fog belekerülni, míg az meglesz. Tudjuk, t. ház, hogy az 1715 : XVI. törvényczikkben emelték törvénynyé a Kolonics-féle egyezményt. Azóta királyi rendeleteket bocsátottak ki, melyek közül Ferencz király 1720-iki áprilisi rendelete a legbővebb, és az igazságügyminiszteriumnak 1883-ból van egy eljárási rendelete. (*Halljuk! Halljuk!*)

És ha az igazságügyi költségvetést beterjesztő jelentésben nézetem szerint helyesen van kiemelve a következő igazság, mely szerint érvényesen elvállalt kötelezettségek teljesítése jogállamban kérdés tárgyát nem is képezheti, akkor, úgy hiszem, hogy ezen tételt az igazságszolgáltatás egész terére az állampolgárok minden osztályára egyaránt ki kell terjeszteni; (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) ki kell terjeszteni az igazságügyminiszter úr által is hangsúlyozott jogegyenlőség érdekében; ki kell terjeszteni akkor is, ha a katholikus püspökökről van szó. Mert, t. ház, a nyitrai volt püspök, néhai Roskoványi Ágoston, kitünő egyházíró, az ő jószivüségének határtalansága s nemes jellemének tisztasága által egyaránt elismerést aratott hivőinél és más vallásúaknál, nemcsak az ország határain belül, hanem messze az okon kivül is, és száz és százezrekre mennek azon összegek, melyeket ezen kitünő püspök jótékony czélokra adakozott; és ime, t. ház, az ő elhalálozása után meg kellett érnie a hivőknek, a jogkereső közönségnek s a magyar közvéleménynek azon szégyent, hogy ezen derék püspök után perek támadtak, perek vannak folyamatban, mert nem fizette meg a tüz- és jégbiztosítási díjakat; előre szedtek fel az ő gazdaságának kezelői gabonakereskedőktől nagy pénzeket, az egyik 45.000, a másik 55.000 forintot perel, és ma a boldogult püspök elhalálozása utáni harmadik évben még mindig nemcsak nincs, a ki megfizesse, hanem a mi igazságszolgáltatásunk, a mi rendeleteink szerint úgy néz ki a dolog, hogy nem is lesz, a ki fizesse!

T. képviselőház! Én is azt mondom, hogy igenis, az elvállalt kötelezettségek teljesítése a jogállamban kérdés tárgyát nem képezheti, teremtsünk tehát a püspökökre nézve is oly törvényt, a mely ezen tételt igazolja, és a mely nem hozza a katholikus, sőt mondhatnám általában a jogérző közönséget azon helyzetbe, hogy ilyen nagyemlékü kitünő férfiú emléke, ilyen pereknek a jogosúltsága által bemocskoltassék. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*) Az eljárás folyamán, t. képviselőház, nem volt lehetősége még eddig annak valószinüsítésére, — pedig az igazságügyminiszter úr gyakorolja a legfőbb felügyeleti jogot, — hogy az illető hitelezők, a kik akkor, a mikor az illető gazdasági tisztviselő uraknak pénzre volt szükségük, jók voltak arra, hogy azt odaadják, hogy pénzüket honnan fogják megkapni, holott a derék adományozó férfiú száz meg százezreket birt alapítványokra

Digitized by Google

adni. Vajjon igazán nem megdöbbentő arczúlcsapása-e a jogegyenlőségnek, az igazságszolgáltatásnak, hogy egy ilyen kitünő férfiú igenis talált módot arra, hogy százezreket adakozzék jótékonyságra, de az ő halála után emléke sötétségbe, árnyékba borúl azáltal, hogy a hitelezők nem találnak kielégítési alapot! Ha tehát a törvényelőkészítési bizottság az ő sok munkái között az 1893 : XVI. törvényczikk 127. §-a szerinti alpapságra vonatkozó eljárással fog foglalkozni, kérem az igazságügyminiszter urat, terjeszsze ki figyelmét ezen kérdésre is, mert méltó és igazságos, hogy a mint felhozni bátorkodtam, az ilyen előkelő férfiaknak az emléke ilyen igazán nagyon kellemetlen kérdések által ne csorbíttassék csak azért, mert, sajnos, nem törvényekkel, hanem rendeletekkel kormányoztatik az ország és szolgáltatik igazság. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

T. képviselőház! Az igazságügyminiszter úr programmbeszédében nagyon helyesen hangsúlyozta, mennyire nehéz e törvények meghozatalánál a helyes egymásutánt megállapítani. Igazat szolgáltat nekem ezen mondásával azon álláspontomra nézve, a melyet a sommás eljárásról szóló törvényjavaslatnak tárgyalásánál elfoglaltam, és a melyet a volt igazságügyminiszter nagy sajnálatomra nagyon kicsinyelt. Ezen álláspontom pedig az volt, hogy a sommás eljárásról szóló törvénynek meghozatala sokkal könnyebb, mint annak életbeléptetése, és az életben a szükségleteknek megfelelő foganatosítása. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* A volt igazságügyminiszter úr 1893. november havában az életbeléptetést 1894. márcziusra igérte, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* én bátorkodtam figyelmeztetni őt, hogy nem jó lesz, de nem is fogja megtehetni és a következmények nekem adtak igazat, mert a márcziusból november lett; és figyelmeztettem őt arra, hogy az is korán lesz, mert nincsen hozzávaló bírósági karunk, *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* a mely ezen törvény szerint megfelelően eljárni képes lesz. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az igazságügyi miniszteriumnak már 1891. évi jelentésében ki van emelve, mennyire szükséges, hogy az ügyvédi és a bírói képesítés egységes elméleti képzettségen alapúljon. Annyi év óta e kérdést nem oldották meg; és így vagyunk ma, t. képviselőház, hogy e bírói karban, különösen a sommás eljárási törvény foganatosítására, kezelésére és az a szerinti itélkezésre hivatott bírói karban aránytalanúl kevesebb azon rész, mely az ő bírói székében a versenyt kiállhatná a tárgyaló ügyvéd képességeivel, holott, nézetem szerint, az ügyvéd igenis előkészíti a pert, de mikor a bírónak benne dönteni kell, mikor a per anyagát ítélettel kell igazságosan elbírálnia, ott van szükség a képesítettség nagyobb fokára, mert ott az ügyvéd esetleges hibáit is a bíró van hivatva jóvátenni. És most, 1894-ben, a volt igazságügyminiszter úr halomszámra kényszerült a kinevezéseket gyorsan, rohamosan eszközölni. Miért? Mert különben a sommás eljárás foganatosítható nem lett volna, mert a bírói létszám megfelelő nem lett volna, a mint hogy ma sem az, és ezen máig már kinevezett bírósági tagoknak elméleti képesítettsége mindvégig kisebb marad, mint az ügyvédé, annak daczára, hogy a sommás eljárásról szóló törvény tárgyalása előtt négy évvel hangsúlyozta már az igazságügyminiszter úr, mily rendkivül fontos és életbeléptetendő az egységes bírói és ügyvédi elméleti képesítés. Tehát, t. képviselőház, ez is bizonyítja azt, hogy a törvények meghozatala és azoknak gyakorlása, azok egymásutánja oly kérdések, melyek megbírálása a t. igazságügyminiszter úr programmja szerint is igen nehéz. Mert, uraim, elkészíteni a csatatért, szétküldeni a valószínű csatatérre az összes felszerelést és élelmet, az összes anyagot, de katonákat nem szervezni, ez, nézetem szerint, a megfordított, a legrosszabb egymásután, és a sommás eljárásról szóló törvény életbeléptetésénél épen ezt az egymásutánt állapította meg az igen t. volt igazságügyminiszter úr. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

T. ház! Az igazságügyminiszter úr a magánjognak szerves törvénykönyvbe vezetésénél egy magánjogi, rendszeres, az összes magánjogi törvénykezésre kiterjedő törvény megalkotásánál kilátásba helyezi azon — nézetem szerint is helyes — eljárást, hogy már most fog egy olyan önálló bizottságot alakítani, a melynek feladata lesz azt a törvénykönyvet elkészíteni a képviselőház számára.

Én erre nézve felhívom az igazságügyminiszter úr figyelmét az osztrákok eljárására, a hol tudvalevőleg szintén tárgyalás alatt van a magánjogi törvénykönyv, és miután nem kevesebb, mint ezer módosítvány adatott be, szükségét találták, hogy a képviselőházból és főrendiházból alakítsanak egy bizottságot, a mely bizottság úgy a törvényjavaslatot magát, mint az összes módosítványokat megmunkálás, illetve elbírálás alá veszi, hogy majdan ekképen magának a két törvényhozás tényezőinek működését könnyítse. Nézetem szerint kétségbevonhatlan az, hogy a magyar magánjogi törvény meghozatala hasonló figyelemben fog részesülni úgy a törvényhozás tagjai, mint az egész jogászvilág részéről. Nehogy tehát ezen nagy munka is az elhamarkodottság, s felületesség gyanújába essék, azt hiszem, jó lesz, ha nemcsak az igazságügyminiszter úr által említett külön bizottság, hanem

Digitized by Google

a törvényhozás tagjaiból is kellő időben alakítandó bizottság fog ezen munkának felülbírálatával megbízatni. *(Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, a mit a t. igazságügyminiszter úrtól, mondhatnám, fájlalva veszek, az az ő programmbeszédének egy nagy hiánya, mely a kuriai bíráskodásról szóló törvényjavaslatot illeti. Mindennap megkapjuk, t. ház, azon törvényjavaslatok jegyzékét, a melyek a bizottságoknál vannak s ezen jelentésből azt látjuk, hogy a kuriai bíráskodásról szóló törvényjavaslat az 51. számot kapta, most azonban már a 800-as számok körül vagyunk. *(Úgy van! Úgy van! Derültség a szélső baloldalon.)* Ha a t. igazságügyminiszter úr az ő tárczájának kezelésénél, a magyar jogkereső közönség érdekeinél, a magyar képviselőház érdekeinél nem tartja kiáltóbbnak elsősorban ezt a vádat, hogy az 51. számú törvényjavaslatot már több, mint hétszáz jelentés követte s ezt még mindig nem emelték törvényerőre, akkor az ő székében egy oly kötelességet mulasztott el, melyet tőle a magyar közjog érdekében *(Halljuk! Halljuk!)* mindig nagy figyelemmel s óvatosan eljáró nagyközönség méltán megvárhat és meg is várja, sőt többet mondok, t. ház, az, a ki a szavakkal s igéretekkel nem játszik, meg is követeli, *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* és, t. ház, megköveteli annál is inkább, mert azon kérdés, hogy a magyar képviselőház tagjai, az ország választó közönségének szabad, tiszta meggyőződéséből kerültek-e ide, sokkal fontosabb, mint egynéhány száz azon kisebb javaslatokból, melyekkel a képviselőházban foglalkoztak csakis azért, hogy mintegy készakarva mellőzzék az ilyen fontos törvényjavaslatot. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Hiszen, t. ház, a túloldal hivatkozik mindig az ország közvéleményének többségére; merjenek hát kiállani, *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon. Nagy zaj.)* s ezúttal is arra hivatkozni. Mindig azt vetik szemünkre, hogy mi az ország közvéleményében is kisebbségben vagyunk, de ott, a hol a mi álláspontunk igazolására a legszigorúbb törvényt mi sürgetjük, ott önök meghátrálnak. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Én tehát, t. ház, nemcsak politikai álláspontomnál fogva vagyok azon helyzetben, hogy az igazságügyminiszter úr költségvetését el nem fogadom és Kemény Pál t. barátom határozati javaslatát pártolom, hanem ezen helyzetben és meggyőződésben vagyok azért is, mert osztozom mindazok véleményében, a kik óvják az igazságügyminiszter urat attól, hogy elődjének nyomdokain haladjon minden tekintetben. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Meglehet, hogy pillanatnyi rövidke tetszést, tapsokat, mint a minőket tán a nagygyülésen is arattak, el fog érni, de méltóztassék elhinni, hogy a magyar jogkereső közönség és jogászság előtt ezáltal azon érdemei egy hajszállal sem lesznek nagyobbak, mint a melyeket megérdemelt a birói széken. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Szilágyi Dezső: T. képviselőház! *(Mozgás. Halljuk! Halljuk!)* A házszabályok 163. szakasza alapján kérek szót, mert azokra nézve, a mik a múltban történt működésemre bírálatúl itt mondattak, vagy bírálat pretenziójával felhozattak, ha jónak és szükségesnek látom, a vita későbbi folyamában szót emelhetek. Az előttem szólott képviselő úr azonban személyemet érintő két állítást tett, melyet itt azonnal a kellő méltatásban jogom van részesíteni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Egyik állítása, hogy megszegtem igéretemet, mert nem terjesztettem elő jelentést azon bizottság működéséről, mely a törvényszerkesztési teendőket végzi. Azt, t. ház, hogy évi jelentést tegyek, én sohasem igértem.

Várady Károly: Kötelessége! *(Mozgás. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Szilágyi Dezső: Hát kérem, a kötelességről Várady képviselő úrétól különböző fogalmam van. *(Helyeslés és tetszés jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)*

Én a kodifikáczióra nézve kötelességemnek tartottam a lehető legnagyobb nyilvánossággal működni; minden javaslatot első kidolgozásban a nagyközönség tudomására és a szakkörök bírálata alá hoztam.

Polónyi Géza: A házassági jogról szólót is? *(Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Szilágyi Dezső: Azt nem, t. ház, *(Halljuk! Halljuk!)* mert én nem akartam Polónyi képviselő úr játékát elősegíteni, *(Zajos helyeslés és tetszés jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)* a ki ebben a házban beadott egy határozati javaslatot, hogy sürgős szükség a házassági jognak szabályozása, és a kormányt még igen rövid idő alatt való benyújtásra akarta utasíttatni, ma pedig előáll és azt hirdeti, hogy bár a kormány azt később nyújtotta be, rettenetes elhamarkodást követett el, *(Zajos derültség és tetszés jobbfelől.)* azzal is, hogy benyújtotta, azzal is, hogy a családjog nélkül nyújtotta be. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* És nem akartam Polónyi képviselő úrnak azt a játékát sem előmozdítani, hogy ő itt mint a polgári házasság intézménye behozatalának nagy barátja akart feltünni, és összes működése — a háznak tudomása van erről *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* — arra volt irányozva, hogy kerülő úton azt megbuktassa. *(Zajos helyeslés. Úgy van! Igaz! jobbfelől. Felkiáltások: Szégyen!)*

Digitized by Google

Egyébiránt az előttem szólott Mérey képviselő urat, a ki ezen igéretem megszegését szememre lobbantotta, arra figyelmeztetem, hogy a jelentés az igazságügyminiszterium működéséről egészen a múlt év végéig igenis kidolgozásban készen van, mert ezt már eljövetelem előtt jelentették nekem, tehát nem kellett ez a figyelmeztetés, hogy ez iránt rendelkezés történjék, és rövid idő múlva a ház tagjai azt meg is kaphatják. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Különben meg kell jegyeznem, hogy én nem értem azt a követelést, a melyet a t. képviselő úr formál, hogy a törvényszerkesztéssel foglalkozóknak azt, hogy mennyi órát dolgoznak, hogy mennyi idő alatt készítik el a javaslatokat, *(Zaj a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* kimutatásba kelljen foglalniok, hogy ő megítélhesse, hogy a kodifikáczionális munkálatok mily gonddal történnek. Azt gondolom, t. ház, hogy ha a javaslatok, mint előadói javaslatok közzé vannak téve, és rendesen úgy, hogy tudják is, hogy azokat ki szerkesztette, azokból kell azokat megítélni, nem pedig a rovatos kimutatásokból, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* a melyekben oly nagy bölcseséget vél fellelni, pedig az csak külső forma, melyből a munkálkodás értékét megítélni nem lehet. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Polónyi Géza: Gorombáskodás! *(Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Szilágyi Dezső: Ebben, t. ház, semmi sincs, a mi a parlamenti illem határait legkevésbbé is átlépné *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* és legkevésbbé lehet oly képviselő úrnak, mint Polónyi képviselő úr, ez ellen kifogást emelni, a kinek összes szereplése arra volt építve, hogy folytonosan annak határait túllépje. *(Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől.)*

Engedje meg most a t. ház, hogy a személyes kérdésnek második részére áttérjek és ez abban van, hogy az előttem szóló képviselő úr azt mondja: nem volt igazságos és helyes az igazságügyi kormány eljárása akkor, a midőn bizonyos előmozdításoknál nem a sorrendet tartotta meg, hanem egyes előmozdításoknál ennyit és annyit, ki a sorrendben következett volna, mellőzött.

Mérey Lajos: Nem volt öt évi szolgálata!

Szilágyi Dezső: Az a másik személyes vád; majd arra is rátérek.

Ez volt a képviselő úr állítása; ha tagadja, felolvasom. Hát én, t. ház, igenis elismerem, hogy tekintetbe vettem ugyan a sorrendet, de ahhoz magamat soha sem kötöttem a kinevezéseknél, valahányszor előmozdításról volt szó. *(Helyeslés jobbfelől.)* Még pedig azért nem tartottam, mert nem a sorrend dönt, . . .

Polónyi Géza: Hanem a fáklyászene! *(Derültség a szélső baloldalon. Mozgás. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Szilágyi Dezső: . . . hanem mióta kormánykinevezés útján hivatalok betöltése és előmozdítása létezik, Európa minden művelt államában, a mit döntő elvnek elfogadtak, tudniillik a képesség és érdem, és a kik erre nézve egyenlők, azok közt igenis a sorrend. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nyugtalanság balfelől.)* És még, hogy segítségére jöjjek a képviselő úrnak, . . .

Mérey Lajos: Nem igénylem!

Szilágyi Dezső: . . . és ezen megtámadásnak teljes alaptalanságát kimutassam, csak arra figyelmeztetem, hogy ez az elv a tisztviselők fizetését szabályozó törvény egyik szakaszába törvényesen be is van iktatva. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* A mi pedig azon egyes esetet illeti, hogy valaki előmozdíttatott táblabírónak, a ki csak három évet töltött be mint törvényszéki bíró, és az az állítás, hogy törvényellenesen neveztetett ki, erre azt mondom, hogy a képviselő úr teljesen téved. Mert a felolvasott szakasz, tudniillik a bírói és ügyészi szervezetről szóló törvény 22. §-a azt mondja, hogy bírói vagy ügyészi hivatalt kellett viselni öt évig, hogy valaki táblabíróvá előmozdítható legyen. Bírói és ügyészi hivatal alatt mégis csak — gondolom — nem fogja senki tagadni, hogy az albírói és alügyészi állás is értendő. Ezeknek pedig beszámításával annak az illetőnek — ha az esetre jól emlékszem — öt évet meghaladó bírói és alügyészi szolgálata volt, és azt mondhatom, t. ház, ha ez az az eset, melyre czélzás történt, minden felebbvaló részéről egyhangúlag mint kitünő bíró jellemeztetett és arra az állásra a legkompetensebb faktorok teljesen érdemesnek találták. És én alkalmat vettem magamnak úgy múlt működéséről magamat informáltatni, valamint alkalmat vettem magamnak arról is később meggyőződni, hogy miként vált be, és azok, kik működését ellenőrzik, kitünő bírónak ismerik el. *(Helyeslés és tetszés jobbfelől.)* Úgy, hogy kijelenthetem a t. képviselő úrral szemben, hogy én ezt egyik teljesen sikerült kinevezésnek tartom, olyannak, mely a bírói karban megszilárdítja és megerősíti azt a hitet, hogy képességgel, szorgalommal, arravalósággal igenis, mindenki számíthat arra, hogy tehetségének, jellemének, munkásságának megfelelően soronkívüli előléptetésben is részesülhet. *(Helyesés jobbfelől.)*

A képviselő úr azt is mondja, hogy a bírószervezeti törvénynek 27. §-a egyenesen kizárja, hogy albírói és alügyészi szolgálat is az öt évbe beszámítható legyen. Hát, t. ház, ez megint a vádaskodó uraknak az a rendes kis tévedése szokott lenni, hogy nem a törvény kellő helyére hivatkoznak; a 27. §. egészen más kinevezés-

Digitized by Google

ről, és a 22. §. szintén más kinevezésről rendelkezik. A 27. §. szól azokról, a kik helyben mozdíttatnak elő magasabb állásra és ezekre, és csakis ezekre, szabja meg a kinevezés feltételeit. Az a kinevezés pedig, a melyre a képviselő úr czéloz, nem az egy helyen való előmozdítás esete, tehát nem esik a 27. §. alá, hanem reá, vonatkozik a 22. §., mely bírói állásból egy más helyre, a királyi táblához való előmozdítást szabályozza.

Egyáltalában, t. ház, részemről működésem bírálatában, igen természetesen, kedvezőt és kedvezőtlent elfogadok, mert magam is a nyilvános élet embere vagyok s egyáltalában semmi körülmények közt sem követelem, hogy nekem minden cselekményem, minden véleményem egyedül helyes és egyedül jó. Hanem, t. ház, a mi a kinevezéseket illeti, arra volt alkalmam többször a házban nyilatkozni és megmondom most is, hogy igenis, nem tartottam meg a sorrendet, és remélem, egyetlen egy ember, ki kötelességét tudja, azon a széken nem fogja betartani, hanem igenis, igyekeztem arra, hogy az előmozdítások tekintetében, a mennyire tőlem tellett, megszilárdítsam és megerősítsem a bírói karban azt a meggyőződést, hogy nem politikai érdemek és befolyások, nem is egyes hatalmas és befolyásos emberek pártfogása, nem is fontoskodó ügyvédeknek közbenjárása, *(Élénk derültség és tetszés a jobboldalon. Mozgás és zaj a szélső baloldalon.)* hanem az vezeti *(Zaj a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* az igazságügyi kormányt, hogy lehető lelkiismeretességgel meggyőződést szerezvén a pályázóknak és számbavehetőknek érdemeiről és jogos igényeikről, ezen objektiv szempontok után indúljon. Ebben ugyan még nincsen benne az a bizonyosság, hogy mindig a leghelyesebbet el is találja, mert ezt nem is lehet elérni, — emberek vagyunk — de megvan az a nagy garanczia, hogy a bírói kar meggyőződésétől távoltartassék az a hit, hogy előmozdításukat más úton keressék, mint a kötelességteljesítés útján. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A képviselő úr arra czélzott még, hogy a büntetőtörvényszéknek alelnökét én talán szombathelyi elnöki állásából azért javasoltam ő Felségének kinevezésre, mert diadalkaput, mert fáklyásmenetet rendezett nekem.

T. ház! Szabadjon nekem azt mondanom, hogy mikor Szombathelyen voltam, igen szépen fogadtak, fáklyászenével és diadalkapuval is, hanem ennek rendezésében tudtomra nemcsak az elnök, de a bírói karnak egyetlen egy tagja sem vett részt, és én azok között, a kik ottan szerepeltek, abszolute soha sem vettem észre, hogy előtérbe nyomúltak, vagy tolakodtak volna.

Babó Emil: A banketten ki szónokolt? *(Zaj. Halljuk!)*

Várady Károly: Ki szónokolt a banketten? *(Zaj. Halljuk!)*

Szilágyi Dezső: A t. képviselő urak közül többen voltak nálam s azt mondották: hiszen lehetetlen, hogy ennél vagy annál a bírónál az hátrányúl tudassék be, hogy felköszöntötte egyszer-másszor az ellenzéki képviselőket. *(Derültség a jobboldalon.)* Én mindig azt mondottam: Nem, kérem, nem tudatik be hátrányúl, de érdemül sem tudatik be. *(Derültség a baloldalon.)* Azt pedig jelentem a t. képviselő úrnak, hogy a banketten kik szónokoltak és mit mondottak, arra én valójában nem emlékszem, de biztosítom, akkor sem emlékeztem, a mikor a kinevezés történt. Ezt méltóztassék megnyugtató tudomásúl venni. *(Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon.)*

Polónyi Géza: A házszabályok 163. §-a alapján kérek szót. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Nagy köszönettel tartozom az előttem szólott t. képviselő úrnak, mert végre-valahára kompetens helyről teljesen elfogadható magyarázatát kaptuk annak, hogy a 163. §. alapján meddig és mily hangon szabad a képviselőházban szólani. *(Helyeslés. Úgy van! a szélső baloldalon.)* Hogy a t. háznak szives türelmét jogom legyen igénybe venni, félremagyarázott szavaim értelmének helyreigazítása czímén is szót kérek. *(Halljuk! a szélső baloldalon.)*

Arról most nem akarok szólani, hogy mily csalódás érte azokat, kik azt hitték, hogy az elnöki szék némaságra kárhoztatja a mindig kitörésre . . . *(Nagy zaj jobbfelől.)* és arról akarok hosszasabban megemlékezni, mennyire helyes az, midőn az a férfiú, ki e ház elnöki székét van hivatva betölteni, személyes kérdésben politikailag vádol, még pedig a szenvedély oly hangján, mint ő tette. *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Elnök: *(Csenget.)* Kérem a képviselő urat, ne tessék a megtörtént felszólalást elnöki szempontból kritizálni. *(Nagy zaj a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Ha a most megtörtént felszólalás által a házszabályok akármely tekintetben megsértettek volna, ismertem volna elnöki kötelességemet. De konstatálom, hogy a házszabályok semmi tekintetben meg nem sértettek. *(Zajos helyeslés jobbról. Mozgás balfelől.)*

Polónyi Géza: Én a szokásos és köteles tisztelettel fogadom az elnöki figyelmeztetést. Csak önigazolásomra meg kell jegyeznem, hogy talán indokolni tartozom, miért szólalok fel személyes kérdésben. Ezért voltam kénytelen bevezetésül felhozni azt, a mit mondtam.

A t. képviselő úr ugyanis azt mondta, hogy a házassági jogról szóló javaslat bemutatásánál nem akarta előmozdítani azt a politikai játékot, melyet én űztem először azzal, hogy egy határozati javaslattal sürgettem a polgári házasság-

Digitized by Google

ról szóló törvényjavaslatot, most pedig azt mondom, hogy mégis nagyon sürgősen, illetőleg elhamarkodva nyújtatott be. A másik vád, a melyet ellenem emel, az, hogy én a polgári házasság hívének vallottam magamat, de kerülő úton elkövettem mindent, hogy megbuktassam. *(Igaz! Úgy van! jobbról.)* Mindkét vád elég súlyos arra, hogy egy politikai integritására valamit adó férfiú *(Zajos derültség jobbról.)* azt kellő értékére redukálja.

Ha valaki sürgeti egy törvényjavaslat benyújtását, mint a hogy én sürgettem, az talán sohasem fogja azt jelenteni, a mit a t. volt igazságügyminiszter úr abból magyaráz, hogy az egyúttal annyit is jelent, hogy a szakkörök mellőzésével szerkesztessék meg ez a javaslat és hogy benyújtassék a képviselőházhoz és kifejlődjék ezen nagy, kardinális törvényjavaslat felett az igazságügyi vita, mielőtt maga a törvényjavaslat s annak indokolása ki lenne nyomtatva. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* E közt két lényeges különbség van, és ha valaki játékot űz, úgy ez játék azokkal az igéretekkel és a törvénybe lefektetett elvekkel. Hogy azok a törvényjavaslatok megfelelő szakbírálat alá bocsáttassanak, ez ellen a felfogás ellen nem én, hanem a t. képviselő úr vétett miniszter korában.

A másik dolog az, hogy én kerülő úton akartam ennek a törvényjavaslatnak megbuktatását előidézni.

Nem akarok hosszadalmas lenni, de én sohasem szerződtem e képviselőházban sem Szilágyi Dezső, sem bármely más miniszter mamelukjának, *(Tetszés és helyeslés a szélső baloldalon.)* én elvek szolgálatában állok, de sohasem mondottam le, sohasem fogok lemondani, bármely elv alapján áll az a törvényjavaslat, a konkrét javaslat bírálatáról, és ha azt helytelennek tartom, annak megfelelő módosítását mindig követelni fogom. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Mi volt ez a dolog, t. ház? Nem volt-e nekem igazam a törvényjavaslat hiányai tekintetében az uralkodó család házasságjogára vonatkozólag? *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Nem igérte-e meg a miniszter úr ennek pótlását? *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* és nem fogadta-e el a volt igazságügyminiszter úr a horvát kérdésre vonatkozólag velem egyetértőleg szövegezve újólag azt az álláspontot, a melyet diffikultáltam? És a helyett, hogy köszönettel tartoznék, ... *(Élénk derültség jobbfelől.)* Én azonfelül diffikultáltam abban a törvényjavaslatban azon szakaszokat, a melyekről a gyakorlati élet bizonyítja, hogy a felekezeti béke megzavarására vezettek és a kormány kénytelen ma már az önök utódjaként a paczifikáczió jelszavával előállani és azokat a botlásokat, a melyeket elhamarkodott törvényhozási munkájukkal előidéztek, jóvá tenni. *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)*

Erről az egész szerepről, melyre a miniszter úr vállalkozott, egy rövid példa jut eszembe. A Dunaparton sétáltam egy ízben, és ott találkoztam egy félrevezetett kapannal. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Ez a kappan csibéket vezetett, de volt köztük egy kacsafiók. Mikor a Dunapartra értek, a kacsafiók neki szaladt a Dunának, belement és akkor az én kappanom ott maradt a Dunaparton, rettenetesen toporzékolt, berzenkedett s szórta a földet előre és hátra. Igy látom én, hogy a t. miniszter úrnak kacsafiókja betült a Dunába és a korona bizalmának áthidalhatatlan akadálya lehetetlenné téve a kappan kiséretét, ez mérgében dühöng, toporzékol, berzenkedik s rugdosta a földet előre és hátra. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Ezt tudomásúl veszem, azzal a lelki megnyugvással, hogy ily vádakkal senkinek politikai karrierjét kompromittálni még az elnöknek sem lehet. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Mérey Lajos képviselő úr kiván személyes kérdésben szólani.

Mérey Lajos: T. ház! Szilágyi Dezső volt igazságügyminiszter úr az én szavaimat félremagyarázta; félremagyarázta annyiban, a mennyiben én nem azt állítottam, hogy ő az igazságügyminiszteriumról szóló jelentésnek beterjesztését megigérte s e szerint igéretét megszegte; hanem csupán azt mondottam, hogy ha más miniszteriumok arra képesek és kötelességüknek tartják minden évben működésükről jelentést adni, úgy megérdemli ezt a magyar igazságszolgáltatás a magyar igazságügyminisztertől is. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A másik, a mit t. képviselőtársam félreértett, vonatkozott a kinevezésekre, a mennyiben ő azt mondotta, hogy az általa kinevezett 721. rangsorú bíró oly kitünő férfi volt, hogy azt rendkivül nagy nyereségnek tartja.

Szilágyi Dezső: Hogy hívják?

Mérey Lajos: Nem tudom, nem ismerem, hogy kicsoda. De t. képviselőtársam őt kiemelte, én tehát elfogadom, hogy ez való, s csak annak kijelentésére szorítkozom, hogy ha egészen a 721. számig kellett elmenni vele, míg egy ily kitünő férfit talál, azt a 720-at nagyon rosszúl választották meg. *(Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

A volt igazságügyminiszter úr felszólalásában hangsúlyozta azt is, hogy a kinevezéseknél nem szokott fontoskodó ügyvédek szavára hallgatni. Nehogy bárki, egy pillanatig is azon hiedelemben legyen, hogy én ügyvéd létemre fontoskodni szoktam, s még kevésbbé tőle valaha

Digitized by Google

életemben bármit is kértem, tudomására hozom a t. háznak, hogy nem volt szerencsém az igazságügyminiszter úrnál tisztelegni soha. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Szólásra senki nincs felírva.

Szilágyi Dezső: T. ház! *(Felkiáltások: Az interpellációk következnek! Zaj)*

Elnök: Személyes kérdésben kíván szólni? *(Zaj.)*

Szilágyi Dezső: Nem személyes kérdésben kérek szót, hanem még rövid idő lévén hátra, mint rendes sorrendben következő felírt szónok óhajtok nyilatkozni. *(Felkiáltások a baloldalon: Interpellációk vannak kitűzve!)* Én röviden fogom elvégezni, s csak azt kell kijelentenem, hogy részemről ebben a vitában csak személyes megtámadásokra — azok közül se mindegyikre — akartam és akarok válaszolni. Lesz alkalom még máskor a többire is kiterjeszkedni. Két dolgot kell, hogy jelen beszédemben kiemeljek. Mérey Lajos képviselő úr azt mondja, hogy rosszul választottam meg azt 700-at ki az illető kinevezettet megelőzte. A képviselő úr tudja, hogy azok a megelőzők az én propoziciómra neveztettek ki? Figyelmeztetem a t. képviselő urat arra is, hogy azok, vagy legalább legnagyobb részök nem az én javaslatomra neveztettek ki, valamint arra is, hogy valaki alkalmas lehet törvényszéki bírónak, de nem alkalmas táblai bírónak. Másodszor arra is felhívom a figyelmét, hogy bírót előmozdítani csak saját beleegyezésével lehet, és velem többször történt meg, hogy igen érdemes embereket, kik soron voltak, rá kellett beszélnem, hogy egy előmozdítást elfogadjanak. Ennélfogva nem kell azt hinni, hogy ha érdemes emberek előbb voltak sorban, hogy azok mellőztettek.

A mi pedig a kinevezés körüli eljárás többi részét illeti, a képviselő úr arra nézve nem tett észrevételt. Én nem mondtam, hogy a képviselő úr kérelemmel nálam volt, azt sem mondtam, hogy a képviselő úr fontoskodni akart bírói előmozdítási ajánlatokkal, de azt mondtam, és ezt vegyék magokra azok, a kiket illet, hogy én sem befolyásos uraknak, sem fontoskodó ügyvédeknek ilynemű ajánlatait többre nem méltattam, mint a mit azok valódi érdemük szerint értek, és ezt ajánlom mindenkinek követés végett.

A mi pedig Polónyi Géza képviselő urat illeti, *(Halljuk! Halljuk!)* ő szives volt többféle megtámadással illetni, de én ezeket mind rábízom a ház itéletére, *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélső baloldalon.)* de egyetlenegy fordulatot, mely az ő polgári házasság körüli eljárásának a legújabbika, nem mellőzhetek. Eddig a t. képviselő úr úgy akart szerepelni, mint a ki rendkivül pártolja a polgári házasság létrejöttét és állítom újra, hogy mindent megtett a bizottságban és a házban, hogy annak létrejöttét meggátolja. Most pedig a t. képviselő úr előáll és azt mondja, hogy ő elismerést és köszönetet érdemel a polgári házasság létrejötte körüli működésért és érdemeiért. Azért tudniillik, hogy azzal kapcsolatba akart hozni mindent, a mi azt csak meggátolhatta. Én a képviselő urat ebben a boldog illusióban nem háborgatom, de azt az egyet mégis hiszem, hogy ha egyéb érdemekkel nem rendelkezik, mint ezzel, ezt bátran elviheti, sértetlenül elszaladhat vele, senki sem irígyli tőle és senki sem hisz benne. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Polónyi Géza: Csak utánam ne szaladjon! *(Nagy derültség.)*

Elnök: Ha szólani senkisem kiván, a vitát bezárom. Következnek az interpellációk. Polónyi Géza t. képviselő úr fogja megtenni az interpellációját. *(Halljuk! Halljuk!)*

Polónyi Géza: T. képviselőház! *(Nagy zaj és mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk! balfelől.)*

Elnök: Méltóztassanak helyöket elfoglalni. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Polónyi Géza: T. ház! Hajdúmegyében a belügyminiszterium felszólítása folytán építésrendőri szabályrendelet alkottatott. E szabályrendelet megalkotására a belügyminiszterium egy úgynevezett simlit küldött le a vármegyéhez. *(Nagy zaj.)* Ennek intézkedései, minthogy stereotip módon az egész országra szólólag voltak elkészítve, természetes egyes helyi viszonyokra megfelelőek nem lehettek. Igy a többek közt, a Hajdúmegyében évszázadok óta fennállott és tűzrendészeti szempontból épen nem kifogásolható építkezéseknek oly irányú átalakítását követelték volna meg, a melyet a megye a saját hatósága terűletén helyesnek nem talált. Épen ezért, mert, annak egyik szakaszát, a mely kéményekre vonatkozott, nem helyeselte, a statutumot másként alakítva át, küldötte fel a belügyminiszteriumhoz. A megyének legnagyobb csodálkozására azonban a statutum ily alakjában nem hagyatott jóvá és újból is meghagyatott a megyének, hogy a miniszterium által megküldött schéma szerint fogadtassék el a szabályrendelet.

Ez tehát minden bővebb magyarázat nélkül maga is igazolja azt, hogy itt octroy gyakoroltatott, a mennyiben a miniszteriumnak kihágási törvény értelmében joga van ugyan egy szabályrendeletet felülbírálni, de a megyének statutárius joga épen abban gyökerezik, hogy ha valamely irányban szükségét látja, alkot, ha pedig nem, nem alkot statutumot. Annak megrendelése, hogy valamely szabályrendelet alkotására hivatott törvényhatóság ebben az irányban szabályrendeletet alkosson, a statutariális jognak oly sérelme, melyről bővebben szólani nem is akarok. Már

Digitized by Google

most ezen statutum folytán életbelépett azon rendelkezés, hogy a jövendő építkezéseknél téglakémények építendők; a most fennálló úgynevezett fa-, nád- és vályogkémények pedig városokban öt év alatt, falvakban tiz év alatt eltávolítandók és a szabályrendelet idevonatkozó dispozicziója szerint czélszerű tűzmentes kéménynyel pótlandók. Nem szólok arról, hogy építkezéseknél mennyire helytelen dolog megbolygatni a századok óta fennálló rendet, hanem csak annyit akarok mondani, hogy ezen szabályrendeletnek — mely ilyen alakjában octroy útján jött létre, — téves magyarázása folytán Hajdú vármegyében most előállott az a helyzet, hogy ott a polgárok százai pénzbírsággal büntettettek, sőt elzárásra is ítéltettek azért, mert egy kéményt nem akarnak téglakéménynyé átalakítani. A ki pedig tudja azt, hogy az alföldi építkezés nagyobbára karóra történt, melynek, ha tetőzetére egy téglakéményt felhúznak, maga a tetőzet szakad le, ha másrészt tudjuk, hogy a nagy Alföldön, hol sűrű a népesség, hogy ha minden nád- és fonott kéményt lehordatunk, annyi munka áll elő, hogy nincs annyi kőműves az egész Alföldön, hogy azt hirtelenében megcsinálni képes legyen; másrészről pedig a ki tudja azt, hogyha minden gazda oly kéményt kényszerűl felállíttatni, mely alúlról egészen fel, téglából van, maga a kémény többe kerűl, mint a mennyit maga a ház megér, az tisztában van azzal, hogy milyen jogtalan és helytelen az az intézkedés, mely a polgárokat ily módon zaklatja, mint például legközelebb Böszörményben történt, a hol egyetlenegy napon nem kevesebb, mint 76 polgár volt az ottani városi fogházban elzárva.

Maga a vármegye tisztában is van azzal, hogy ez helytelen dolog; ezért a statutomok ily irányú módosítása iránt felterjesztést is intézett a belügyminiszterhez; azonban daczára annak, hogy a felterjesztés kellő megokolással történt, a miniszterium a módosítást nem fogadta el, s ma a zaklatás ezen a téren még nagyobb mértékben folyik, annak daczára, hogy maga a vármegye sem helyeselte ezen intézkedést.

Ezen tényállás mellett, minden bővebb szinezéstől tartózkodva, a magam és hajdumegyei képviselőtársaim: Kováts József, Szinay Gyula és Papp Elek nevében és megbízásából, azon reményben, hogy a belügyminiszter úr hajlandó lesz ezen állapotokon segíteni, tiszteletteljes interpellácziót intézek. Interpelláczió alakjában vetem fel a kérdést azért, hogy a belügyminiszter úr várható nyilatkozatával ott a kedélyek megnyugtatását érjük el addig is, míg a vármegye újabban fel fogja terjeszteni a belügyminiszter úrhoz aziránti kérelmét, hogy ezen szabályrendelet — természetesen mindig hozzátéve, a tűzrendészeti igények sérelme nélkül — megváltoztattassék. Ezen okból a következő interpellácziót intézem a t. belügyminiszter úrhoz. *(Halljuk! Olvassa)*

»Interpelláczió a belügyminiszter úrhoz: 1. Van-e tudomása a miniszter úrnak arról, hogy Hajdúmegyére még 1888-ban az építkezési szabályrendeletnek egy olyan szakasza octrojáltatott, a mely a helyi viszonyokkal nem számolva a századok óta követett rendszerben épült kéményeknek városokban öt, falvakban pedig tíz év alatt való eltávolítását rendeli meg — s a mellett a »czélszerű átalakítás« kötelezettségének helytelen magyarázatával arra vezetett, hogy a lakosság téglakémények felállítására kötelezteti — bírság és elzárással büntettetik, a nélkül, hogy ezen kivánalom mellett maga a szabályrendelet ily alakjában a legtöbb esetben csak végrehajthaó is lenne?

2. Tekintettel arra, hogy maga a szabályrendelet alkotására jogosított Hajdúmegye a szabályrendeletnek ezen részét módositani már egy izben sikertelenül megkisérelte, — hajlandó-e a miniszter úr újabb felterjesztés esetén a sérelmes intézkedésnek a tűzrendőri tekintetek figyelemmel tartása mellett való módosítását jóváhagyni, addig pedig a zaklató és személyes szabadságvesztéssel egybekötött sérelmes magyarázat mellett való végrehajtásnak felfüggesztése iránt intézkedni?«

Csupán két szavam van még, és ez arra vonatkozik, hogy ez a magyarázat annyiban sérelmes, a mennyiben nem a jövendő építkezésre, mert ezek tekintetében nincsen kétely az iránt, hogy helyes intézkedés az, hogy a kémények téglából építtessenek, hanem a múltra vonatkozik, bár a kéményseprői szabályzat értelmében a kéményseprők havonkint legalább egyszer tartoznak a kéményt vizsgálni, az ott levő kémények pedig akár nádból lettek készítve, akár fából, akár pedig fonottak, kellő tapasztás mellett megfeleltek azon igényeknek, a melyeket tűzrendészeti szempontból ezekhez fűzni lehet. Ennélfogva, t. képviselőház, ha maga azon intézkedés, hogy a kémények betapasztása kellőleg figyelemmel tartassék, kellő rendőri felügyelet alá helyeztetik, teljesen megfelelő és megnyugtató, de az az intézkedés, hogy téglából épített kéményekkel helyettesíttesenek, nemcsak helytelen, de a statutum magyarázatára nézve sérelmes is.

Azon megnyugvással terjesztem tehát elő interpellácziómat, hogy a t. miniszter úr szíves lesz a megye közönségét megnyugtatni, és ezért kérem is, hogy a miniszter úr, tekintettel a sürgősségre, most legyen szíves erre válaszolni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Digitized by Google

Elnök: Az interpelláczió ki fog adatni a belügyminiszter úrnak.

A miniszter úr kíván válaszolni? *(Halljuk! Halljuk!)*

Perczel Dezső belügyminiszter: T. ház! Ha a t. ház megengedi, leszek bátor, a mennyire tőlem telik, a választ azonnal megadni. Ha jól értettem az interpelláló képviselő úr első kérdését, ez az volt, hogy van-e tudomásom arról, hogy Hajdú vármegyének 1888. évben jóváhagyott építkezési szabályzata a belügyminiszterium által oktrojáltatott a törvényhatóságra. Erre azt jelentem ki, hogy arról igenis tudomásom van, hogy Hajdú vármegyének, valamint a többi törvényhatóságnak is, a belügyminiszter által jóváhagyott építkezési szabályzata van; de arról, hogy ez a törvényhatóságra ráoktrojáltatott volna, ez ideig tudomásom nincs. *(Halljuk! Halljuk!)*

A képviselő úr második kérdésére pedig azt válaszolhatom, hogy én kötelező igéretet, a dolog természeténél fogva, nem tehetek, de attól nem zárkózom el, hogy ha a szabályrendelet alkotására és annak módosítására az autonóm hatáskörénél fogva erre első sorban hivatott törvényhatóság a szabályrendeletnek módosítását határozza el, a mennyiben ez a módosítás meg fog felelni a tűzrendészet és a közbiztonság általános érdekeinek, és a mennyiben ez kellőleg indokolva is leend: én azt annak tartalma szerint figyelembe fogom venni és a jóváhagyást tőle nem fogom megtagadni. *(Helyeslés jobbfelől.)* Most egyebet nem jelenthetek ki, mert a módosítás tartalmától és annak intézkedéseitől függ az egész. Ezenkivül, miután az építészeti ügyek csak a rendészet szempontjából tartoznak hozzám, nekem műszaki szempontból a kereskedelemügyi miniszter úrral is megegyezőleg kell eljárnom. *(Helyeslés jobbfelől.)* A mennyiben tehát a módosítás ezen általam felemlített érdekeket szolgálni és kielégíteni fogja, nem zárkózom el esetleg a jóváhagyás elől. Egyébként pedig a törvényhatóság erre hivatott első tisztviselőjének hozzám felterjesztett javaslatának tartalma szerint fogom intézkedésemet megtenni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Polónyi Géza: T. képviselőház! Én teljesen kielégítőnek tartom a t. belügyminiszter úr válaszát, mert egyéb czélunk ezzel nem is volt, mint az, hogy eziránt megnyugtatást szerezzünk, s azért én a magam részéről s azt hiszem, társaim nevében is köszönettel tudomásúl veszem a választ. *(Helyeslés.)*

Elnök: Az interpellácziót adott választ a t. képviselő úr is tudomásúl vevén, azt hiszem, kijelenthetem, hogy azt a t. ház is tudomásúl veszi. *(Helyeslés.)*

Hévizy János képviselő úr interpellácziója ezúttal elmarad s a képviselő úr azt szerdán fogja a szokásos időben megtenni. *(Helyeslés.)*

A legközelebbi hétfői ülés napirendjére az igazságügyi tárcza költségvetésének ma függőben maradt tétele, illetőleg az ennek kapcsán beadott határozati javaslatokra vonatkozó zárbeszédek megtartása, azután az igazságügyi költségvetés folytatólagos tárgyalása, esetleg a pénzügyminiszterium 1895-ik évi költségvetésének és az azzal kapcsolatos pénzügyi bizottsági jelentéseknek tárgyalása tűzetik ki. Ezzel az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 10 perczkor.)

Digitized by Google

428. ORSZÁGOS ÜLÉS

1895. évi február hó 11-én, hétfőn,

Berzeviczy Albert elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv hitelesítése. — B. Bánffy Dezső megbizó levelének bemutatása. — Igazoló állandó bizottság jelentése Erdély Sándor, Dániel Ernő, Lukács László és Perczel Dezső igazolási ügyében. — Költségvetés (1895.) részletes tárgyalása, igazságügyi tárcza. — Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: B. Bánffy Dezső, Lukács László, Perczel Dezső, Erdély Sándor, Wlassics Gyula, Josipovich Imre.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Schóber Ernő jegyző úr fogja vezetni. A javaslatok mellett felszólalókat Perczel Béni jegyző úr, a javaslatok ellen felszólalókat Bartók Lajos jegyző úr jegyzi.

Méltóztassanak meghallgatni a legutóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a február hó 9-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Nincs észrevétel? *(Nincs!)* Ha nincs észrevétel, akkor a legutóbbi ülés jegyzőkönyvét hitelesítettnek nyilvánítom.

Bemutatom b. Bánfly Dezső Szilágy vármegye szilágysomlyói választókerületében megválasztott országgyűlési képviselő megbízó levelét. *(Élénk éljenzés jobbfelől.)*

Megvizsgálás és jelentéstétel végett kiadatik az igazoló állandó bizottságnak.

Az elnökségnek több előterjesztése nincsen.

Perczel Béni jegyző: Görgey Béla, az igazoló állandó bizottság előadója!

Görgey Béla előadó: T. ház! Jelentem a t. háznak, hogy az állandó igazoló bizottság Dunaszerdahelyen folyó évi február hó 4-én képviselővé választott Erdély Sándor, *(Éljenzés a jobboldalon.)* továbbá Pancsován folyó évi február hó 4-én képviselővé megválasztott Dániel Ernő, *(Éljenzés a jobboldalon.)* harmadszor Abrudbányán folyó évi február 5-én képviselővé választott Lukács László, *(Éljenzés a jobboldalon.)* negyedszer Bonyhádon február hó 5-én képviselővé választott Perczel Dezső *(Éljenzés a jobboldalon.)* megbízó leveleit vizsgálat alá vevén, azokat rendben levőknek, és a nevezett képviselőket igazolandóknak találta, még pedig a harmincz napi záros kérvényezési határidő nyitvatartása mellett.

Van szerencsém az erről szóló jegyzőkönyvet tisztelettel bemutatni.

Elnök: Az állandó igazoló bizottság ezen előterjesztése alapján Erdély Sándor, Dániel Ernő, Lukács László és Perczel Dezső képviselő urak a szabályszerű harmincz nap fentartásával igazolt képviselőknek jelentetnek ki, és ennélfogva ők az osztályokba beosztandók lesznek.

Az osztályok létszámának mai állása szerint a VII. osztályba beosztandó kettő, a IV. osztályba beosztandó egy és a VIII. osztályba beosztandó egy képviselő. Arra nézve, hogy mely osztályba osztassanak be, sorshuzás dönt. Ennek folytán kihúzom az illető képviselő urak neveit.

Először a VII. osztályba besorozandó Lukács László képviselő, ugyancsak a VII. osztályba besorozandó Erdély Sándor képviselő, a IV. osztályba besorozandó Perczel Dezső

Digitized by Google

képviselő úr, és a VIII. osztályba besorozandó Dániel Ernő képviselő úr.

Következik a napirend, és pedig az igazságügyi miniszterium 1895. évi költségvetésének (Irom. 717) folytatólagos tárgyalása, jelesen az első tétel, és az azzal kapcsolatban benyújtott határozati javaslatokra vonatkozólag megtartandó zárbeszédek.

Előbb azonban az igazságügyminiszter úr kíván szólani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Erdély Sándor igazságügyminiszter: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A vita során felmerült egy pár kérdésre kívánok néhány szót mondani, s egyszersmind a hozzám intézett kérdésekre válaszolni. *(Halljuk!)*

Kemény Pál képviselőtársam az igazságügyi politika czéljául a jó, gyors és olcsó igazságszolgáltatást tűzte ki. Én e tekintetben vele teljesen egyetértek; törekvésem ennek megvalósulására fog irányúlni. A nézetek tisztázása végett azonban az olcsó igazságszolgáltatásra vonatkozólag egy pár megjegyzést kívánok tenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Tökéletesen osztom, és törekvésem tárgyát nekem is az képezi, hogy a szegényebb néposztályhoz tartozók apró követeléseinek érvényesítése az állam hozzájárulásával, tehát ezekre az emberekre nézve olcsón, sőt a lehető legolcsóbban történhessék. Ezt az elvet azonban az egész vonalon végig alig hiszem kiterjeszthetőnek, mert a jó és gyors igazságszolgáltatás igen sok költségbe kerül, és azzal az államot terhelni nem látom indokoltnak. Ha jó, gyors igazságszolgáltatást akarunk teremteni, akkor ezen elveket az olcsóságnak alárendelni nem lehet. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Egyébiránt megjegyzem, hogy Magyarországnak igazságszolgáltatása még ma is minden modern állam között a legolcsóbb, és hogy drágává tétessék, az természetesen nem képezi törekvés tárgyát.

Felhozatott itt továbbá, hogy a királyi táblák deczentrálizációja nem felel meg annak a feladatnak, a mi neki tulajdoníttatott, hogy megbontotta a jogegységet, hogy ma az országban jogbizonytalanság uralkodik, hogy továbbá a hátralékok feldolgozása tekintetében sem felelt meg annak a feladatnak, a mely neki az indokolásban tulajdoníttatott. Én t. ház, ezt az ellenvetést, ezt az észrevételt itt e házban is, de kint is igen sokszor hallottam a nélkül, hogy azt bármikor is alaposnak ismertem volna el. Hogy a laikusok is megnyugodjanak. szükségesnek tartom ebben a kérdésben egy pár észrevételt tenni, és a helyzetet megvilágítani. *(Halljuk!)* A deczentrálizáczió előtt Magyarországon két királyi tábla volt: az egyik a marosvásárhelyi, — ezen kérdéshez ez nem is tartozik, erről nem is fogok beszélni, — a másik pedig a budapesti. A budapesti királyi itélőtáblának százhetvenhárom bírája, tíz tanácselnöke, egy alelnöke és egy elnöke volt; ez a száznyolczvanöt személyből álló bírósági testület el volt helyezve három különböző házban, a szervezete pedig olyan volt, hogy fel voltak osztva a bírák különböző tanácsokba, még pedig a körülményekhez képest tizenöttől tizenhétig, a melyek egymással sem hivatalosan, sem társadalmilag nem érintkeztek vagy legalább igen csekély mértékben és egymástól tanács szerint el voltak különítve.

Polónyi Géza: Plenáris üléseket tartottak!

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Az egyes tanácsok önállóan dolgoztak, még pedig folyton; mivel egy-egy tanácsba tiztől tizennégyig kellett beosztani a bírókat, a tanácselnök nem volt abban a helyzetben, hogy mindeniket a maga elnöklete alatt referáltathassa; ebből azután következett, hogy parallel tanácsnak, ugyazon tanácsnak a tagjai különböző szobákban ülve, egymással ellentétes elvi jelentőségű határozatokat hoztak, nem egyszer, igen gyakran; egy elnök pedig ilyen tömegnél lehetetlen, hogy abban a helyzetben legyen, hogy az egyes tanácsokból kijövő határozatoknak egyöntetűségét ellenőrizhesse. Tapasztalatból mondom, t. ház, hogy nap nap után nem egy, de több egymással homlokegyenest ellenkező elvi jelentőségű határozatok jöttek ki; szerencse volt, ha a királyi Kuriához mehetett az ügy; orvoslást ez uton a fél nyerhetett, különben nem. A jogegység a legnagyobb mértékben meg volt zavarva.

Ennek a helyzetnek a feltüntetése mellett, t. ház, azt hiszem, hogy szakértő, objektiv biráló azt, hogy az egységes királyi tábla a jogegységnek valami nagy őre lett volna, semmi esetre sem fogja mondani.

Hogyan áll már most a dolog a deczentrálizáczió után? A szervezék s alkalmával szervezve lőn kétszázegy bírói, hnszonegy tanácselnöki és tizenegy elnöki állás, alkottatott tizenegy tábla. A táblák számának meghatározásánál két szempont volt irányadó; először az adminisztráczió megalkotása. E szempontból nem lett volna szükség tizenegy táblára, de szem előtt tartatott az, hogy a legközelebbi jövőben a törvénykezési eljárás reformáltatni fog, még pedig oly alapokon, hogy több táblára lesz szükség. Ez volt az oka a tizenegy tábla alakításának.

Már most egy-egy táblának, a budapestit kivéve, mely 43 tagból állott, 10—12-től 21—22-ig állapíttatott meg a létszám a megfelelő tanácselnökökkel. A beosztás már most megtörténhetett akként, hogy egy tanácsra hat-

Digitized by Google

hét bírónál több nem jutott, és így módjában volt és kötelességévé volt téve a tanácselnöknek, hogy a tanács minden tagját a maga elnöklete alatt referáltassa, és így minden egyes tanácsnak egyöntetű judikaturájára nézve meg volt adva a lehetőség, és ez meg is van. Egy kisebb számból álló táblánál az elnök az egyes tanácsok judikaturáját szintén kellő figyelemmel és kellő ellenőrzéssel kisérheti. Megtörténhetik azonban az, hogy az egyes táblák egymástól eltérő határozatokat hoznak; erre nézve azután meg van téve az intézkedés, hogy minden tábla a maga elvi jelentőségű határozatait közölje a többi táblával, a királyi kuriával és a miniszteriummal. Ez úton meg van az ellenőrzés, hogyha az egyik vagy másik testületnél ellentétes határozat keletkezik, ez tudomásra jusson, és ily esetekben minden egyes táblánál azután, ha ellentétes határozatok kerültek volna ki, teljes ülési határozat hozatik, a melyben az ellentét vagy komplanáltatik, vagy nem. Ha komplanáltatik az ellentét, akkor helyre van állítva az egyensúly, ha azonban nem komplanáltatik, akkor az ilyen vitás kérdés a kuriához lesz útasítva, mely az ilyen ellentéteket reparálja, a mi az összes táblákra nézve irányadó. Meg van tehát minden intézkedés arra nézve, hogy az egyöntetűség meg legyen, és hogy ez a lehető legnagyobb mértékben meg is van, még pedig sokkal nagyobb mértékben, mint a deczentralizázció előtt, azt tanusítja az a statisztikai adat, melyet mindjárt közölni fogok, mely mutatja, hogy a deczentralizált királyi táblák fennállása óta, vagyis körülbelül négy év óta a királyi tábláknál ilyen komplanáló határozat polgári ügyekben hozatott mindössze 17, fenyítő ügyekben pedig 20, tehát 37 esetben; a kuriánál pedig polgári ügyekben 1, fenyítő ügyekben pedig 2. Ez mutatja meg, t. ház, hogy a királyi táblák deczentralizációja óta a jogegység mily mérvben és mértékben volt megzavarva. És ha összehasonlítjuk ezt az adatot az előbbivel, senki sem fogja azt allíthatni, hogy a deczentralizázció a jogegység ártalmára lett volna. *(Helyeslés jobbfelől)* Ennélfogva, t. ház, joggal mondhatom azt is, hogy az az állítás, mely szerint Magyarországon jogbizonytalanság uralkodik, nem bir alappal.

A restancziák kérdésére is áttérve, nem tudom, hogyan olvashatták azt az indokolásban, hogy a deczentralizácziónak egyik oka az lett volna, hogy ezen az úton a restancziák elenyészszenek. Mert bizonyos tömegű munkát az által, hogy az 11 részre felosztatik, meg nem szüntethetünk. A restancziák felhozása nem arra szolgált okúl, hogy a deczentralizázció körösztül vitessék, hanem másra, tudniillik a deczentralizázcióval egyidejűleg a személyzet létszámának szaporítása mutatkozott szükségesnek, és ennek indokolására hozatik ez fel. A működésnek mennyiségét különben szintén mutatják a statisztikai adatok. Mert hiszen addig, mig a tábla együttesen működött, az utóbbi években a restancziák száma váltakozva, a szerint, a mint az a szünet előtt vagy szünet után vétetett számba, 30—40.000 között mozgott; most pedig, t. ház, a szünetek kezdete előtt — mert hiszen királyi itélőtáblák évi munka-cziklusa akkor fejeztetik be — a mult évben volt 17.000, ebben az évben, reménylem, hogy 14—15.000-nél több nem lesz. Ez pedig már nem megy restanczia számba, mert mindössze négy-öt hét lefolyása; erre tehát azt mondhatni, hogy a másodbíróságok kurrensben vannak. A budapesti itélőtáblára nézve van kivétel, mert ezen restancziák legnagyobb része, körülbelül 8.000, ezt a táblát terheli; a specziális viszonyok az oka, hogy ez így elmerült. A múlt évben azonban ezen tábla létszáma már négygyel szaporíttatott és most a sommás eljárás folytán munkája is fog apadni, és meg vagyok győződve, hogy még ebben az évben, de legfeljebb a jövő évig ez a tábla is rendben lesz. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Felhozatott — gondolom Issekutz t. képviselő úr hozta fel — hogy a mi szervezeti törvényeinkben olyan intézkedések vannak, melyek a bírói függetlenséget veszélyeztetik. E tekintetben t. barátom és képviselőtársam, Jellinek Arthur múltkor mondott beszédével némi tekintetben a képviselő urat megnyugtatta. Nekem 25 éves bírói pálya áll a hátam mögött, erős érzékkel birok a bírói függetlenségnek úgy az igazságszolgáltatásra, mint annak folytán egész közéletünkre kihatós nagy fontossága iránt: van érzékem, és meg tudom érezni azt is, a mi a bírói függetlenséget csak távolról is fenyegeti.

Mondhatom, hogy a mi szervezeti törvényeinkben semmit sem találok, a mi a bírói függetlenséget veszélyeztethetné. Van azonban a rendszernek egy bizonyos oldala, a mely a gyengébbekre kihatással lehet; ez az előléptetési rendszer, ezt elismerem. De ezen nem változtathatunk. Ez a rendszer az egész kontinensé, ez a rendszer a mi fejlődésünk, a mi jogásznevelésünk kifolyása, ez idő szerint ezen változtatni nem lehet. Azt elismerem, hogy a függetlenség veszélyét eltűrhetővé tehetjük az által, hogy a valódi érdem méltánylásával történnek az előléptetések, mert akkor a függetlenség igen-igen csekély mértékben, vagy épen nem veszélyeztetik. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Issekutz t. képviselőtársam a fenyítő törvényszék elnöke ellen itt panaszt emelt. *(Halljuk! Halljuk!)* Erre nézve óhajtottam volna, hogy ez a panasz ne olyan éles vád alakjában történjék akkor, midőn az a bíró, a ki különben

Digitized by Google

egyik kiváló tagja a magyar bírói karnak, *(Mozgás és zaj balfelől.)* nem ül itt a parlamentben, hogy magát védelmezhesse. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás és zaj a baloldalon.)* Kijelentem azonban, hogy én ezen ügynek megvizsgálását már megindítottam, erélyesen meg fogom vizsgáltatni és a kifejlendő tényköriilmények alapján saját felügyeleti hatáskörömben a megfelelő megtorló intézkedést meg fogom tenni. *(Helyeslés.)*

Áttérek most, t. ház, azokra a felhivásokra, a melyek hozzám intéztettek. Ezek között első sorban áll az uralkodóház tagjainak házasságáról szóló törvényjavaslat.

T. ház! Én e kérdésben elődömtől egy törvényjavaslatot vettem át, mely már tárgyalva is volt. E törvényjavaslattal szemben én még eddig állást nem foglaltam; elhatározásomat fentartom. Ez egyszersmind oka annak, hogy beköszöntő beszédemben ezt fel nem említettem.

A másik hozzám intézett kérdés a házasságjog életbeléptetését tárgyazza. A házassági jog életbeléptetéséhez sem törvény, sem rendelet nem szükséges, mert a törvényben magában meg van határozva az életbeléptetés ideje és módja.

Egy másik kérdés a házassági perrendtartásra vonatkozik. Erre nézve czélszerűnek tartanám, hogy egy modern alapokon nyugvó perrendtartás a házasságjoggal együtt életbe léptethető legyen.

De a házassági jog életbeléptetése ettől egyáltalán nem függ. A házassági perekre vonatkozó eljárás rendes menete biztosítva van az anyagi törvényben foglalt intézkedésekkel, melyek a hatáskört megállapítják. Ez, kombinálva a fennálló házassági perekre vonatkozó eljárási szabályokkal és a bírói judikaturával, mely ma is a házassági peres eljárás főforrását képezi, a házassági perek rendes lefolyását és sorsát biztosítja, a nélkül, hogy az új eljárás a házasságjoggal egyidejűleg életbe léptettessék.

A kuriai bíráskodást illetőleg beköszöntőbeszédemben nem vettem fel semmit azért, mert a kormány általános programmjában benfoglaltatik az, hogy a javaslat megvalósíttatik.

Én a magam részéről a kormány e kötelezettségét magamra nézve is kötelezőnek ismerem el, habár a javaslatot nem tartom szoros értelemben az igazságügyi tárcza keretébe tartozónak. De kijelentem, hogy ennek mielőbbi megvalósítására törekedni fogok. Természetesen az én felelősségem e javaslattal szemben csak miniszterségemmel kezdődik.

Két határozati javaslat is nyujtatott be, melyekre nyilatkozni kötelességem. Az egyiket beadta Kemény Pál képviselő úr és társai, s így szól: »Utasítja a képviselőház a kormányt, hogy a polgári törvénykönyvet, a katonai büntetőtörvénykönyvet s a hitbizományok korszerű rendezéséről szóló törvényjavaslatot még oly időben készítse el és terjeszsze be a képviselőházhoz, hogy azok még a jelen országgyűlésen tárgyalhatók legyenek.«

T. ház! Már említettem volt, hogy a polgári törvénykönyv megalkotására mielőbb bizottságot fogok szervezni. Sághy t. képviselőtársam megnyugtatására kijelenthetem, hogy az négy-öt tagnál többől nem fog állani, és oly tagokból, a kik kizárólag és egyedül ezen ügyekben fognak dolgozni, s egyéb foglalkozásuk nem leend.

Ez a bizottság munkálatát másfél év alatt be nem fejezheti, ennek a kivánatnak eleget tenni teljesen lehetetlen. A hitbizományok korszerű rendezéséről szóló törvényjavaslat kérdését összhangban kell megoldani a magánjoggal és tekintetbe véve a hitbizományok intézményének úgy politikai, mint társadalmi és közgazdasági, valamint magánjogi nagy fontosságát, nem tartanám czélszerűnek, hogy a ház ép e kérdésben előzetesen oly határozatba vitessék bele, a mely ezen kérdés helyes és jó megoldásának bármely irányban préokkupálna.

A határozati javaslatban a harmadik útasítás a katonai büntetőtörvénykönyvre vonatkozik. Erre vonatkozólag, én még nem régóta lévén miniszter, többet nem igen mondhatok, mint azt, *(Halljuk! Halljuk!)* a mi több izben el lett mondva; a magam személyére nézve azonban kijelentem, hogy én ezen törvénynek megalkotását szükségesnek tartom, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* és abban a körben, a melyet a törvény nekem előír, erélyesen oda fogok hatni, hogy ez a törvény minél előbb megvalósúljon. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A másik határozati javaslat ekként szól *(olvassa)*: »Utasítja a ház az igazságügyminisztert, hogy Magyarország egész területére hatálylyal biró sajtótörvény megalkotása végett minél előbb javaslatot terjeszszen a ház elé.«

A sajtóügyi dolgok két részből állanak, tudniillik az anyagi és az alaki részből. Az anyagi részt, a mely felelősség megállapítását tárgyazza, a mai politikai viszonyok közt bolygatni időszerűnek nem tartom. A mi pedig az eljárást illeti, ennek kérdése a beterjesztendő büntető perrendtartásban fog megoldást találni, a melyben erre vonatkozólag egy fejezetben különleges intézkedések foglaltatnak. Ennélfogva ezen határozati javaslatnak elfogadását sem ajánlhatom, hanem tisztelettel kérem, méltóztassék ezt a két határozati javaslatot el nem fogadni, a tételt pedig megszavazni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Digitized by Google

Elnök: Következnek a zárbeszédek. Ezek során az első szó a bizottsági előadó urat illeti.

Latkóczy Imre előadó: T. ház! A tárgyalás és a tanácskozások folyamán felvetett azon kérdésekre, a melyek magával a költségvetéssel összefüggésbe nem hozhatók, kitérni nem akarok, és ez okból a beterjesztett határozati javaslatok egyikére sem terjeszkedem ki tüzetesen, hanem egész általánosságban kijelentem azt, hogy az igazságügyminiszter úr által előadott érvelés révén ezen határozati javaslatok egyikéhez sem járulok. A diskusszio folyamán azonban oly nyilatkozatok is történtek, a melyek a költségvetéssel, vagy annak valamely tételével kapcsolatban állanak. Engedje meg a t. ház, hogy ezen nyilatkozatokra nézve én is néhány rövid és szerény megjegyzést és észrevételt tehessek. *(Halljuk! Halljuk!)*

Polónyi Géza képviselő úr szombati beszédében a kodifikációról és törvény-előkészítésről szólva azt állította, hogy az előző igazságügyi kormány által ezen czímek költségvetési előirányzata 6000 frtról 43.800 frtra emeltetett, és midőn én közbeszólásommal a 6000 frtnyi tételt 27.500 frtra igazítottam ki, a t. képviselő úr e rektifikációt elfogadta ugyan, de nyomban hozzátette, hogy azért én a költségvetést alaposan még sem ismerem, sőt meg sem tudnám mondani, hogy az 1889 : XLV. t.-cz. alapján hány bíró és ügyész lett az igazságügyminiszteriumba behíva.

Polónyi Géza: Akkor nem is tudta megmondani.

Latkóczy Imre előadó: A képviselő úr állítása szerint ezeknek létszáma 19-et tenne ki ma, munkaerejök azonban egyáltalában nincs kihasználva, vagy, a mint ő mondá, ott az igazságügyi miniszteriumban körmeiket piszkálják, és az önképzés czélját meg nem valósíthatják. Hogy a költségvetés tételeinek alapos ismerete menynyiben függ össze az idézett törvény alapján az igazságügyi miniszteriumba behívott bírák és ügyészek törvény által nem korlátolt, tehát fluktuáló létszámának ismeretétől, azt én felfogni képes nem vagyok, de arról közvetlen tudomásom van, hogy az idézett törvény alapján oda behívott munkaerők nemcsak a hivatalos órákon belül, de azokon kivül is teljes mértékben igénybe vannak véve, mert hiszen mindnyájan tudjuk, hogy az auket-tanácskozmányok nem is a hivatalos, hanem a délutáni, illetőleg az esti órákban szoktak megtartatni. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

A mi pedig a képviselő úrnak az önképzés tévesztett czéljára vonatkozó panaszát illeti, azt hiszem, hogy azon munkaerők, azon egyének, kik a kodifikáczió czéljából hivatnak be a miniszteriumba, már a képesség és képzettség oly fokán állanak, hogy náluk az önképzés nem lehet a főczél, hanem igenis az, hogy az ő tudásuk, tudományuk, ismeretük és erejük a közszolgálat, a közügy érdekében értékesíttessék. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Issekutz t. képviselőtársam a kir. táblák deczentralizációjára vonatkozólag helytelenítő itészetet gyakorolván, azt állította, hogy e reformhoz fűzött várakozások nem lettek megvalósítva. Azt hiszem, t. ház, hogy a képviselő úrnak ezen felfogása teljesen elszigetelt, és mint az igazságügyminiszter úr helyesen jegyezte meg, a szakkörök túlnyomó részének nézetével határozott ellentétben áll; mert a királyi táblák ma, — működésük benső értékét tekintve, — a szakszerűség legalább oly magas, ha nem magasabb nivóján és színvonalán állanak, mint a deczentralizáczió előtt.

A restancziákra vonatkozólag az igazságügyminiszter úr már tüzetesen nyilatkozott, én az ő nyilatkozatát csak azzal kivánom megtoldani, hogy ma igenis vannak oly táblák, a melyek működésük tekintetében teljesen kurrensben vannak, és a melyeknél restancziák egyáltalában nem léteznek. E részben tehát a törvénykezési állapotok ma határozottan jobbak, mint a deczentralizáczió előtt voltak. De azt megengedem, t. ház, hogy a székhelyek törvényhozási megállapítása, a táblák elhelyezése alkalmából bizonyos helyi érdekek és igények nem lettek kielégítve, és ez okból az ország némely vidékein egy neme az elégületlenségnek észlelhető. De ezen a bajon csak úgy lehetne segíteni, ha a tábláknak a száma szaporíttatnék, én pedig ily kisérletet, ily intézkedést már azért sem tartanék helyesnek, mert oly államban, mint nálunk, a hol az ítélkezés legtöbb esetben nem kodifikált törvényeken, hanem a jogszokáson alapszik, ott a közép, illetőleg a felsőbbfokú bíróságok nagy száma alig képes a judikaturának egységét, a jogegység nagyfontosságú érdekeit előmozdítani és biztosítani.

Mérey Lajos t. képviselő úr korábbi beszédemre reflektálva, konkrét példákkal bizonyította azt, hogy az előző kormány a kinevezéseknél mellőzte a szolgálati sorrendet és rangsorozatot. Ezzel kétségtelenül be is igazolta azt, a mit én különben kétségbe sem vontam, hogy nálunk a német bürokraczia által annyira dédelgetett és tulajdonképen általa meghonosított szolgálati létrának — németben ez másként hangzik — nincs absolute biztos talaja. De az általa felhozott konkrét esetekkel egyáltalában nincsen bizonyítva, — pedig erre kellett volna a fősúlyt fektetnie — hogy a sorrend szerint mellőzöttek között voltak-e érdemesebbek a kinevezetteknél, és a kinevezett nem a saját egyéni értéke és érdeme, hanem más külbefolyások révén emelkedett és mozdíttatott elő. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Digitized by Google

Ezek azon észrevételek, a melyeket az itt elhangzott kifogásokkal és felszólalásokkal szemben megtenni szükségesnek találtam.

Áttérek most egy olyan kérdésre, mely a költségvetéssel szoros, közvetlen kapcsolatban áll, de a tanácskozás folyamán nem lett kellően megvilágítva és tisztába hozva. A költségvetési tárgyalásnak két része van. Az elsőben szó van a kormányzati eszközök kiszemeléséről, megállapításáról és megszavazásáról; a második részben pedig arról van szó, hogy ezen eszközök kinek rendelkezésére bocsáttassanak, ki bizassék meg a végrehajtással. És itt előtérbe lép aztán a politikai bizalom kérdése. Nálunk — különben hozzáteszem, más parlamentáris államokban is — gyakran megesik azon hiba, hogy már az első kérdésbe, a kormányzati eszközök objektiv mérlegelésébe belevegyül, sőt gyakran döntő szerepet játszik a politikai pártállás. Különben ez nem meglepő, nem újdonság, sőt arra is van igen sok precedens, hogy a háznak egyik része megtagadja hozzájárulását valamely költségvetéstől általában, de azután annak egyes tételeit mégis elfogadja. De, t. ház, most az 1895. évi költségvetés tárgyalása folyamán fölmerült egy novum, melynek magyarázatát és felvilágosítását én eddig hiába vártam. Ugyanis az ellenzék a kultuszbudgetet általánosságban és részleteiben, daczára a politikai bizalmatlanságnak, elfogadta, azért, — nézetem szerint helyesen — mert a kultura, az oktatás és a nevelés elsőrendű, kardinális, állami érdekek. De, t. ház, a jogszolgáltatás és jogbiztonság nem kevésbé fontos állami igények és követelmények, és mégis itt az ellenzék egészen negativ álláspontra helyezkedik. Mi az oka, t. ház, ezen ellentétnek? Én azt hiszem, hogy csak a komoly politikai pártok iránti tiszteletemnek adok kifejezést, ha ezen ellentétre, ezen két tény közötti következetesség és összhang hiányára a t. ház becses figyelmét felhívom.

Egyébként a költségvetést ismételten ajánlom a t. háznak elfogadásra. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: T. ház! A zárszó joga illeti még a határozati javaslatok benyújtóit. Az időrend szerint első határozati javaslat előterjesztője Kemény Pál képviselő úr úgy hiszem nincs jelen; ennek folytán a zárszó joga Issekutz Győző képviselő urat illeti.

Issekutz Győző: T. képviselőház! A mai napon a mélyen tisztelt igazságügyminiszter úr részéről statisztikai adatokkal lett kimutatva, illetve megkísértve annak a kimutatása, hogy a királyi táblák deczentralizácziója nemcsak nem volt elhibázott dolog, de sőt eredményeket, számszerűen csoportosított eredményeket mutatott fel; és a deczentralizáczió helyes voltának kimutatására az igen tisztelt igazságügyminiszter úr felhozta a budapesti volt kir. táblának eddigi tanácskozását, eddigi elhelyezését, és a súlyt főleg arra fektette, hogy a nagy bírói létszám miatt, a tanácsok különbözőségénél fogva, az egyes tanácsok külön foglalkozásánál fogva a jogegység abban biztosítva nem lehetett; és ezzel ellenkezőleg is a tizenegyedik királyi táblának jogegységét illetőleg azt hiszem csak a kilenczedikét, mert hiszen kodifikált jogtörvények alatt állván két királyi táblának a területe, illetőleg a fehértemplomi törvényszék területének megfelelő királyi tábla területének egy része is, — tehát mondom, ezen táblák területén, a hol kodifikált magánjogi törvények nélkül ítélkeznek, a jogegységet biztosítva látja abban a törvényes intézkedésben, hogy a királyi táblák különböző elvi jelentőségű határozataikat egymással közlik, és ezen egymással való közlés folytán a netáni ellentétes elvi megállapodásokra nézve azután a kuriának van a döntési joga. *(Halljuk! Halljuk!)* Az igen t. igazságügyminiszter úrnak ezzel az indokolásával szemben nem is kell, hogy én a magam indokolását állítsam, hanem szembeállítom az igen t. előadó úrnak a mai diskusszió folyamán tett azon indokolását, hogy lehet ugyan a táblák székhelyeinek megállapítása szempontjából kifogás, elégedetlenség, de ezt az elégedetlenséget csak olyképen lehetett volna eloszlatni, ha a táblák létszámát megszaporítják, már pedig a létszámnak szaporítása egy oly területen, a hol kodifikált jogszabályok nincsenek, és csak jogszokás alapján ítélnek, a jogegységet veszélyezteti. Nos, tehát az igen t. igazságügy miniszter úr, és a vele szemben ellentétes felfogásban levő előadó úr különböző feltételek, különböző indokok alapján ugyanazon egy eredményre jutnak: a táblák deczentralizációjának indokolt voltára.

T. ház! Elismerem, hogy a budapesti királyi ítélőtáblának nagy szervezete és az, hogy különböző helyeken volt elhelyezése, külön tanácsokban folyt a működése, mindezek gyakran előidézték azt, hogy ugyanazon tábla vagy annak ugyanazon egy tanácsa különböző határozatokat hozhatott; ámde, ha az érintkezésre kaptak egy útat törvényes intézkedéssel, azáltal, hogy a tizenegy tábla miként érintkezik, miként közli egymással elvi jelentőségű határozatait, nem sokkal könnyebb feladat lett volna-e, nem sokkal könnyebb és biztosabb eredményt mutathatott volna fel, ha ugyanazon királyi tábla különböző tanácsai közölték volna egymással az elvi jelentőségű megállapodásokat, és a különböző elvi jelentőségű határozatok felett tartott volna ugyanazon tanács egy teljes ülést, a melyben

Digitized by Google

azután hozhatott volna, a mint kellett volna is, hogy hozzon, az egységes jog alkalmazását biztosító határozatot? És, t. ház, ha azon statisztikai adat, hogy a jogegységhez a királyi kuria a deczentralizáczió óta aránylag kevesebb elvi jelentőségű határozattal járult, illetőleg volt igénybe véve, mint a deczentralizáczió előtt, ezen eredményt tűnteti is fel, ezen eredményből abszolute nem lehet azt következtetni, hogy a tizenegy helyre szétszórt királyi táblának intézkedései és határozatai mindezekben a jogegység felé konkludálnak; legfelebb arra lehet következtetni, hogy ezen tizenegy királyi táblának jogszolgáltatása körében felmerülő különböző jogkérdések nem lettek oly irányban és olyképen felfogva, hogy azok elvi jelentőségű határozatokat, elvi jelentőségű kérdéseknek eldöntését képeznék, és így nem lettek, mint különböző elvi jelentőségű határozatoknak eldöntései azután a királyi kuria elé terjesztve.

A táblák deczentralizációjára vonatkozólag Jellinek Arthur t. képviselőtársam még azon indokok mellett, melyeket a t. miniszter úr és a t. előadó úr felhoztak, egy külön indokot hozott fel, még pedig az én abbeli érvelésemmel szemben, hogy a sommás eljárás reformja nem kívánta meg a táblák deczentralizációját. És itt, az igen t. képviselő úr szükségesnek tartotta, hogy a sommás eljárás jogorvoslati rendszerét az én figyelmembe ajánlva, egyúttal levonja azt a konkluziót, hogy én azt félreismertem.

T. ház! A sommás eljárás reformjának feladata a szóbeliség érvényesítése volt; a szóbeliség jelentősége a közvetlenségben áll, a közvetlenség pedig a felek nyilatkozatainak, a felek által produkált bizonyítékoknak közvetlen élőszóval a bíró elé tárásában áll. Már most én nem állítom azt, hogy az igen t. képviselő úr a sommás eljárás reformjára vonatkozó jogorvoslati rendszert, vagy a szóbeliség intencziőit és feladatát nem ismeri; én egyszerűen hivatkozom a sommás eljárás reformjában feltalálható törvényes intézkedésre, a mely szerint a királyi táblákhoz csupán felülvizsgálati kérelemnek van helye, a mely szerint a felülvizsgálati eljárás ötszáz forinton alúli ügyekben tartozik csupán a királyi táblához, ötszáz forinton felüli ügyekben pedig a királyi kuriához. Figyelmébe ajánlom, hogy a felülvizsgálati eljárás során a következő ügyvédi képviselet van törvénybe iktatva; figyelmébe ajánlom, hogy a felülvizsgálati eljárás során, ha a felek ügyvédi képviselet nélkül jelentek meg, akkor meg sem jelenteknek tekintetnek; figyelmébe ajánlom, hogy a felülvizsgálati kérelemben, már magában az íratban ki kell jelenteni, hogy milyen alapon, és az ítéletnek mily módon való megváltoztatását kérik; hogy az ellenfél a felülvizsgálati kérelemre még a tárgyalás előtt válaszíratot adhat be; hogy a felülvizsgálati eljárás során csupán a felebbezési bíróság, tehát a királyi törvényszék ítéletében megállapított tényállás az irányadó, és hogy az ítéletben megállapított tényállás csak akkor irányadó, hogyha az ítéletben valamely jogszabály megsértéséről van szó, és hà e részben is a bizonyítékot nem lehet produkálni; erre nézve is a bizonyítékot egyedül a felebbezési bíróság jegyzőkönyve és a felebbezési bíróság jegyzőkönyvének mellékletei szolgáltatják. És figyelmébe ajánlom egyáltalán igen t. képviselőtársamnak azt, hogy az egész felülvizsgálati kérelem a ténykérdések megvitatására nem terjedhet ki, csupán a jogkérdésnek szempontjából, hogy ha valamely anyagi jogszabály lett megsértve, vagy hogy ha az úgynevezett semmiségi esetek forognak fenn. Már most azt kérdem, hogy a szóbeliségnek feladata, a szóbeliségnek az a jelentősége, a mely a közvetlenségben áll. minő tekintetben s mily irányban van a felülvizsgálati kérelemnél és a felülvizsgálati eljárásnál megvalósítva? Abban-e, hogy a királyi tábláknál az a két ügyvéd előadhatja ugyanazt, a mit az ő írásában már megelőzőleg kifejtett? Mert, engedelmet kérek, a törvény imperative mondja, hogy egyebet nem lehet állítani ott, mint a mi a fölülvizsgálati kérelemben vagy válaszíratban felhozatott. Ez alapon, azt hiszem, hogy az, a ki a szóbeliségnek valódi feladatával tisztában van, azzal, hogy a bíró nemcsak a papirosra vetett, és a jegyzőkönyvekből kitünő bizonyítékok mérlegelésével, hanem a felek közvetlen kihallgatása, a tanuknak és szakértőknek közvetlen meghallgatása által nyert, úgyszólván, lélektani meggyőződése alapján hozza ítéletét, az ezt a felülvizsgálati eljárásban sehol megvalósítva nem látja. Mert azután, hogy a bírói meggyőződésnek megkönnyítésére vezetne az, hogy az egyiket jobb, a másikat esetleg kevésbé jó ügyvéd fogja védeni, hogy ha a táblai tanács előtt a felek ügyét az egyik talán ékesebben szólólag, nagyobb hangsúlyozással, a másik kisebb aplombe-bal fogja előadni, hogy abból a közvetlen, és úgyszólván a lélektani meggyőződést honnan fogja meríteni, azt én legalább a sommás eljárás reformjára vonatkozó törvénynek ide vonatkozó intézkedésében feltalálni nem tudom. De, bocsánatot kérek, mivel a sommás eljárás alá tartozó úgynevezett nagyobb perekben, az ötszáz forinton felüli ügyekben a felülvizsgálati eljárás is már a királyi kuria hatáskörébe tartozik, azt hiszem, a királyi tábláknak deczentralizációja már ezen egy okból is, mert ezen perekre a deczentralizáczió érvénynyel, hatálylyal amúgy sem bir, érvül fel nem hozható.

Én tehát, t. ház, a magam részéről a som-

Digitized by Google

más eljárás reformját behozhatónak tartottam volna a királyi táblák deczentralizációja nélkül azelőtt is, de sőt épen arra való tekintettel, a mit a volt igazságügyminiszter úr a szombati napon felhozott, hogy a bírói karban százakat kellett átugrani, hogy megfelelő egyéneket kapjanak a kinevezésre. Ebből azt az indokot merítem, hogy épen midőn egy új rendszert akarunk meghonosítani a polgári ügyekben a szóbeliség behozatalával, mely csakugyan új intézmény, akkor azokat a jobb erőket, a kiket a deczentralizáczió folytán a királyi táblához vittek át, épen meg kellett volna hagyni a királyi törvényszékeknél azért, hogy ezek a jobb bírói erők azután az ő tudásukkal és gyakorlottságukkal, a kezdet nehézségeire való tekintettel, segédkezet nyújtottak volna a királyi törvényszékeknél ezen intézmény meghonosítására.

De, t. ház, a mélyen t. igazságügyminiszter úr a bírói függetlenség tekintetében felhozott indokokkal szemben — elismerem — egy hosszú bírói múlt által feljogosított önérzet hangján állította azt, hogy érzékkel bir a bírói függetlenség iránt. Bocsánatot kérek, távol áll tőlem, mikor tényeket, vagy felmerült jelenségeket bírálok, hogy én valakinek politikai jelentősége lerántásán akarnék működni. Távol áll tőlem az, hogy én a t. igazságügyminiszter úrnál az önérzet ezen hangjának jogosúltságát kétségbe vonjam, és el ne ismerjem, hogy igenis érzékkel bir; de épen a t. igazságügyminiszter úrnak ez az érzéke szolgáltatta nekem a legnagyobb bizonyságot álláspontomnak helyességére, épen ezen érzéke, melyből az igazságos bíró hangja megszólalt, mondatta a t. igazságügyminiszter úrral, hogy e rendszerben feltalálható egy bizonyos tendenczia a bírói függetlenség megsértésére. És itt akarok Jellinek Arthur t. képviselőtársamnak az általam felhozottakra előadott érveivel szemben álláspontom igazolására válaszolni. T. képviselőtársam megtámadja abbeli kijelentésemet, hogy ez alkalmas lesz a bírói függetlenséget nem ugyan a hatalom eszközeivel, a hatalom nyomásával, hanem a hatalom kegyének keresésével erkölcsileg megrontani, és itt azt mondja t. képviselőtársam, hogy én azzal, hogy a bírói függetlenség megsértését miben találom, adós maradtam.

Hát a t. igazságügyminiszter úr maga beigazolta azt, hogy nem maradtam adós a felelettel, mert maga beigazolta, hogy igenis a rendszerben van a hiba.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Igen, de nem abban a rendszerben!

Issekutz Győző: Mielőtt engem azzal vádol, hogy én valamely tételt felállítok a nélkül, hogy azt bizonyítani megkisérelném, vagy tudnám, ajánlom figyelmébe az 1891, azt hiszem XVII. törvényczikknek 26. és 27-ik szakaszait. Ezen törvénynek 26. §-a azt mondja, hogy a királyi törvényszékek elnökei kuriai bírói rangot nyerhetnek. A 27-ik §. azt mondja, hogy a királyi járásbírák vagy törvényszéki bírák, ha a közérdek kivánja, királyi táblabírói jelleget nyerhetnek. Ha már most megfigyeljük a két szakaszt, a 26. §. értelmében a királyi törvényszékek elnökei, akár kivánja a közérdek, akár nem kivánja, nyerhetnek kuriai bírói rangot. (*Ellenmondás jobbfelől.*) Ez így van. A 27. §. azt mondja, hogy a járásbírák és törvényszéki bírák csak akkor nyerhetnek királyi táblabírói rangot, ha a közérdek kivánja. Már most eltekintve attól, a mit később fogok erre a helybeli előléptetésre és ezen fenforogható kegykeresésre nézve mondani, magában ezen két szakaszban kidomborodik az a jelenség, hogy a királyi törvényszéki elnök már a törvényben adott felhatalmazásánál fogva remélheti, várhatja azt, hogy kuriai bírói rangot nyerjen, akkor is, ha nem kivánja a közérdek, hogy ha esetleg nincs is meg benne az a személyi képesség, a mely őt a kuriai bírói magas állásra qualifikálhatná. A királyi törvényszéki bíró és járásbíró ilyen helybeli előléptetését én a magam részéről teljességgel szintén a bírói függetlenség megtámadásának tartom, erkölcsi értelemben, nem az által, hogy őt a hatalom nyomja, hanem az által, hogy ő a hatalom közelébe igyekszik jutni. A régi törvény szerint, a bírói szervezeti törvény szerint egy bíró, ha tudta, hogy ő középtehetség, ha tudta, hogy nincs az a munkaereje, szellemi képessége, a mely őt a törvényszéki bírói állásnak megfelelő működésre képesíti, nem remélte, nem vágyakozott, nem iparkodott arra, hogy főtörvényszéki bírói állásba jusson; most az a bíró, a kiben mindezek a kellékek hiányoznak, bejuthat a főtörvényszéki stallumba, mert az a bíró, a ki 5—10 avagy több évig egy helyen dolgozott mint járásbíró vagy törvényszéki bíró, azt várja, reméli és sokszor meg is kapja, hogy ugyanazon helyben, ugyanazon kis működési körben megkapja a főtörvényszéki bírói állást. A különbség a kettő között az, hogy mig a törvényszéki bíró vagy járásbíró királyi táblabiróvá való, illetőleg protekcióból való felvitelére nézve garanczíát nyújt a közéletnek az, hogy az igazságügyi kormány nem meri őt a magasabb állásba bejuttatni, mert a magasabb munkakörben azután ki fog tűnni a protekczió, addig a másik esetben a közélet ellenőrzésének minden garancziája nélkül helyezheti az igazságügyi kormány ugyanazon csekély munkakörben azt a csekély felelősséggel biró törvényszéki bírát a főtörvényszéki stallumba.

A miniszter úr azután kijelentette, — elismerem, hogy oly hangon, mely alkalmas

Digitized by Google

emelni ama szék tekintélyét és a mely engem is arra késztet, hogy ama szék tekintélyét magam is respektáljam nyilatkozatomban, — mondom, kijelentette, hogy óhajtotta volna, ha egy törvényszéki elnök elleni panaszom ne a házban s ne oly éles alakban történt volna s nem akkor, midőn az illető nincs itt.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Azt nem mondtam, hogy ne a házban!

Issekutz Győző: Ne ott, a hol nem védekezhetik. Őszintén megvallom, hogy önmegtagadásomba került ez ügyet felhozni. Bennem is megvan a jogérzetnek az a mértéke, mely mindenkit visszatart a könnyelmű vádemeléstől.

De megvan a kötelességérzetnek oly foka is, mely arra bir, hogy felszólaljak oly esetben is, midőn fellépésem félreértésre is adhat alkalmat, s midőn, mint később rá fogok térni, akadhatnak, a kik — mint Horváth Gyula t. képviselőtársam — fellépésemben a magam ügyének előhozását látják. Én ily esetben is megteszem, a mit kötelességem parancsol. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Angliában, hol az alkotmányos érzék legalább annyira ki van fejlődve, mint nálunk, a hol a bírákra nézve az ellenőrzés szüksége tán nem forog fenn annyira, mint nálunk, hol egy egészséges közélet van kifejlődve, igenis szükségesnek látta a parlament fentartani magának a jogot, — mint tényleg gyakorolták is Fox-tól egész Mc Dermett-ig, — a bírák egész légiójával szemben, hogy oly viselkedésükkel, mely kihívja a nyilvánosság kritikáját és beavatkozását, foglalkozhassék.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Nem is vontam kétségbe a jogot!

Issekutz Győző: Köszönettel tudomásúl veszem, hogy az igen t. igazságügyminiszter úr megindította a megfelelő megtorló intézkedéseket. Én privát-tudakozódások útján is igyekeztem meggyőződést szerezni. Lehet az illető bíró úr nagyon képzett bíró, lehet ő talán ott, a hol az ő bírói judiciuma egyedül és nem egyúttal az egyéni természete és idegessége is juthat érvényre, a magyar igazságszolgáltatásnak még egy hasznos tagja. Én azt óhajtanám, és azt szeretném, és arra kérem az igazságügyminiszter urat, hogy bármi legyen a vizsgálatnak eredménye, de méltóztassék arról a helyről, a mely helyen nemcsak a bírói meggyőződés, hanem az egyén sajnálatos természete is jut kifejezésre, való előmozdítását a kezében levő törvényes eszközökkel siettetni. *(Helyeslés a baloldalon.)*

T. ház! A sajtóeljárás módosítására, illetőleg a sajtótörvény revíziójára vonatkozólag beadott határozati javaslatomat a t. miniszter úr két okból nem méltóztatik elfogadni. Az egyik ok az, hogy a sajtó-eljárás amúgy is a beadandó büntető-perrendtartás javaslatába be lesz foglalva, a másik ok pedig az, hogy a sajtótörvény revizióját szükségesnek nem látja.

Horváth Gyula t. képviselőtársam erre vonatkozólag határozati javaslatom ellen foglalva állást, ezt azon indokolással tette, hogy az időt nem látja arra alkalmasnak, hogy a sajtószabadságot biztosító irányban bizathatnék meg egy törvényes intézkedés.

Én, t. ház, a magam részéről azt, hogy Horváth Gyula igen tisztelt képviselőtársam miként fogja fel és miként mérlegeli a jelenlegi szellemet, azt, hogy Horváth Gyula képviselőtársam épen a parlament jelen alakjában, a hol a többség egy oly pártnak kezében van, a mely párt ő szerinte határozottan liberális irányban működik, és a mely pártnak liberális iránya miatt azután ő is másnemű aspiráczióinak, melyeket velünk együtt vallott, nem mondom, hogy felhagyásával, hanem legalább egy ideig nyugtatásával szükségesnek látta, hogy velünk szemben állást foglaljon és azon pártot támogassa, hogy egy ily parlamentben azután igen t. képviselőtársam miként látja a sajtótörvény és sajtóeljárás revizióját nem biztosítottnak, miként látja ezen parlamentet és e parlament által megteremtett és képviselt szellemet olyannak, a mely liberális alkotásokra képes nem volna, azt én megmagyarázni szintén nem tudom, *(Helyeslés a baloldalon.)* hanem egy irányban beszédével foglalkozni tartozom a magam és annak a pártnak a nevében, melyhez szerencsém van tartozni, és ez az a kifejezése, hogy ő azt látta, nemcsak mindenütt, hanem kivált a legutóbbi időben Németországban és más országban is, hol a sajtószabadságot korlátozni akarták, hogy sohasem azzal jöttek, hogy a sajtótörvényt vagy a sajtószabadságot korlátolni kell, hanem az eljárás szabályozására adtak be javaslatot, és ezen eljárás szabályozásával a legfontosabb jogok szoktak veszendőbe menni. Ha ezen javaslatot a t. többség részéről adja be akár a kormány, akár egyes képviselő, és ezen többséggel szemben ül egy t. képviselőtárs, és azzal az indokolással, hogy a sajtószabadságot akarja biztosítani a beadott módosítvány ellen a többséggel szemben ellenséges álláspontot foglal el, azt én értem, de azt nem értem, hogy midőn egy párt, melynek kezében nincs az a hatalom, hogy javaslatát érvényre emelje, hogy felfogását, akaratát törvény alakjába öntse, ad be egy ily javaslatot, — akkor azzal a párttal szemben miként lehet azt mondani, hogy az a párt nem a sajtószabadságot akarja védelmezni, s nem fogadja el a módosítványt, mert attól fél, hogy az fog történni, a mi történt Németországban, hogy az ezen párt által

Digitized by Google

beadott határozati javaslat által nem a sajtószabadság biztosítása, hanem a sajtószabadság korlátozása céloztatik?

Engedelmet kérek, én ezt a magam részéről legalább is nem tartom oly annyira indokolt álláspontnak, hogy ezen álláspontból kiindúlva nem nyiltan, hanem az értelemben benn rejlő azon felfogásnak adhasson bármelyik képviselőtársam kifejezést, hogy ezen párt azon határozati javaslatot a sajtószabadság korlátozása szempontjából adta be, akkor, mikor nekünk czélunk épen és kizárólag a sajtójognak biztosítása és a sajtóeljárás szabályainak és a sajtóeljárás hatáskörének a precizirozása volt. *(Helyeslés a baloldalon.)* És itt igen t. képviselőtársam szükségesnek tartotta igénytelen személyem azon eljárásával is foglalkozni, hogy én mint védő egy általam, szerinte kis szerencsével, de nagy vervvel védett ügyet a parlament elé hoztam.

Én magánéletemben úgy, mint közéletemben, annak intakt voltára mindig akkora súlyt helyeztem és mint képviselő annyira ügyeltem mindig arra, hogy képviselői állásomból csak annak terheit, kötelességeit viseljem, és annak előnye hozzám ne férhessen, hogy felmentve érzem magamat az alól, hogy én ezen kérdést, a mely különben ő szerinte is nem inszinuáczió volt, inszinuácziónak tekintsem. Nem tekintem annak, mert én csak inzultálható vagyok, de inszinuálható nem. Ez ellen véd az én magánéletem, közéletem és egész egyéniségem morálja. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Itt még, t. képviselőház, azután az igen t. képviselőtársam azt is kifogásolandónak és kifogásolhatónak tartotta, hogy bírói eljárás tétetett vita tárgyává. A fogalmaknak tisztúlása feltétlenül szükséges ahhoz, hogy eljárásomnak korrektsége vagy helytelensége tekintetében itt valaki megállható és helyes kritikát mondhasson. Szükséges a bírói itéleteknek a bírói egyéb ténykedésektől való elkülönítése, szükséges, hogy tisztában legyünk azzal, hogy a bírói függetlenség nem a bírót, hanem a bírónak az itéletben megnyilatkozó bírói akaratát, judiciumát védi csupán.

Igy fogták ezt fel, t. ház, mindenkor azon államokban, a hol legszigorúbb mértékben ügyeltek a bírói függetlenségre. Mindenütt, a hol a legnagyobb figyelemmel voltak a bírói függetlenségre, mint egyik alkotmánybiztosító eszközre; mindenütt, a hol a bírói itélet reviziójának bár a legfőbb hatalom részéről való teljesítése ellen feltétlenül tiltakoztak és állást foglaltak, de seholsem zárkóztak el azelől, hogy a bírónak oly eljárásával, mely eljárás nem az itéletnek kritériuma, nem az ő bírói meggyőződésének nyilvánúlása, hanem egyedül és kizárólag egyéni megnyilatkozása, a törvényhozások foglalkozzanak, azzal szemben állást foglaljanak.

Hát. t. ház, én ezzel beszédemet be is fejezném, ha nem tartoznám még a t. igazságügyi miniszter úrnak egy kijelentésére nyilatkozatot tenni. *(Halljuk! balfelől. Elnök csenget.)*

Az igen t. igazságügyminiszter úr azon tiszteletteljes kérdésemre, vajjon a házasság jogot törvény vagy rendelet alakjában szándékozik-e életbeléptetni, — az életbeléptetés alatt, természetesen én magam sem azt értettem, a mi a törvény zárintézkedéseiben van, hogy mikor fogja életbeléptetni, — hanem értettem azt, hogy azon anyagi jogszabályok alkalmazására, — mondjuk — alaki jogszabályok megalkotására, melyik utat választotta: az igazságügyminiszter úr nekem szives volt azon választ adni, hogy azon eljárási szabályok megalkotásától nem tartja függővé tehetőnek az egész családi, illetve házassági jognak életbeléptetését, mert ezen eljárási szabályokra nézve van nekünk részben a házassági jogban magában intézkedésünk a bíróságok illetékességére nézve, van azután jelenlegi proczesszuális rendszerünkben, perrendtartásunkban, részben jogszokásokban.

Itt azonban egészen új intézménynyel állunk szemben, melynél az ország egy részében, — mert hát itt meg a jogszokásokra is hat, hivatkozott a t. igazságügyminiszter úr annak alapján, mert a protestánsok válóperei a törvényszékek hatáskörébe tartoznak, — az ország erdélyi részeiben a válóperekre nézve semmi jogszokás az illetéki eljárás szempontjából nincsen, mert itt csupán az izraelita házasfelek válópereire nézve és ott is csak bizonyos megszorításokkal volt meg az illetékesség, tehát jogszokás abszolute ott ebben a tekintetben ki nem fejlődött. A perrendtartásnak pedig azon intézkedései, melyek általánosak, a bizonyításnak mikénti keresztülvitelére, az eljárás módozataira általában vonatkoznak, . . . *(Zaj.)*

Elnök: Kérem a t. képviselő urakat, méltóztassanak csendben lenni, mert magam sem hallom a szónokot.

Issekutz Győző: . . . a válóperek különös természeténél fogva ezekre nem alkalmazhatók, ezek különös eljárási szabályokat kivánnak. A magam részéről tehát az igen t. igazságügyminiszter úrnak ebbeli nyilatkozatát kielégítőnek nem tartom és alkotmányos szempontból is kell, hogy kérjem, hogy az igen t. igazságügyminiszter úr a házassági jognak mikénti alkalmazására, az alaki eljárási szabályok megalkotására nézve mielőbb terjeszszen elő törvényjavaslatot. *(Helyeslés balfelől.)* Ezt a beterjesztést sürgetjük azért s azzal, hogy alkotmányos államban a törvényhozás együttléte alatt szükség rendeletekre nincsen; pótló rendeletek meg, felfogásom

Digitized by Google

szerint, csupán törvényhozási felhatalmazások alapján adathatnak ki *(Úgy van balfelől.)* és birhatnak hatálylyal. Nem akarnék esetleg abba a helyzetbe jutni, hogy a mint a lapokból olvastuk, ezen képviselőház munka hiányában haza fog küldetni, esetleg azon szünet alatt, azután esetleg egy, a törvényhozás együtt nem létével megindokolt szükségrendelet hozassék ebben a kérdésben. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

T. képviselőház! Még csak egy kérdést vagyok bátor az igen tisztelt igazságügyminiszter úrhoz intézni és ez szintén az alkotmányjog szempontjából, a bírói függetlenség szempontjából fontos. A lapokból olvastuk, *(Halljuk!)* hogy Perczel Dezső igen tisztelt belügyminiszter úrnak párbajügye a törvényszék előtt végtárgyalásra lett kitűzve, és az igen tisztelt igazságügyminiszter úr ezen iratokat felkérette és ezen miniszteri intézkedés folytán a végtárgyalást elnapolták.

Az ellen, hogy az igen tisztelt igazságügyminiszter úr a koronának esetleg a pertörlési jog vagy egy jogerős ítélettel szemben a megkegyelmezési jog gyakorlását hozza javaslatba, a magam részéről kifogást nem teszek, nem tehetek, mert ez mindenesetre az igazságügyi kormánynak a hatáskörébe tartozik, egy ilyen diszkrecziónális jogát bolygatni, a míg az ellen alapos és jogos kifogás nem tehető, felfogásom szerint nem lehet.

De a lapokban nem állott, hogy az igen t. igazságügyminiszter úr mi czélból kérette föl ezen iratokat, és csupán ezért bátor vagyok kérdést intézni hozzá, méltóztassék nyilatkozni, hogy igaz-e az, hogy az igazságügyi kormány ezen ügynek a végtárgyalása előtt az iratokat felkérette, méltóztassék nyilatkozni, és esetleg a közvéleményt megnyugtatni, hogy milyen czélból történt ez. *(Helyeslés a baloldalon.)*

És egyebekben a költségvetést, mint már jeleztem, nem fogadom el, nem fogadom el daczára annak, hogy az igen t. előadó úr ellentétet lát azon magatartásunkban, hogy a kulturális budgetet elfogadtuk, az igazságügyit meg nem, mert ezen ellentét csak látszólagos, látszólagos azért, mert az igazságügyi kormányzatban mindenesetre hatalmi szempontok kidomborodását is látjuk, keressük, és egyáltalában az, hogy valamely tárcza költségvetése el vagy el ne fogadtassék, az ellenzék komoly megfontolásának egy olyan eredménye, a melynek jogosúlt, vagy nem jogosúlt voltát mindig az az ellenzék bírálja el, a mely arra a megállapodásra jutott. A költségvetést nem fogadom el, határozati javaslatomat pedig elfogadásra ajánlom. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Az igazságügyminiszter úr kíván szólani!

Erdély Sándor igazságügyminiszter: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* T. képviselőtársam kérdésére kijelentem, hogy igenis abból a czélból kérettem fel az iratokat, és pedig felkérettem azokat oly időben, mikor még az ügynek a tárgyalása ez által akadályozva nem lett volna, mert azt iratok szerint is április nem tudom hányadikára volt kitűzve a tárgyalás, és azok az iratok most már a törvényszéknél vannak.

Ezt voltam bátor röviden kijelenteni.

Elnök: A benyujtott határozati javaslatok a tárgyalás alatt levő igazságyi költségvetés első tételét nem érintvén, ezen első tételt azoktól függetlenül bocsátom a t. ház elhatározása alá.

Az első kérdés tehát az, vajjon a t. ház, az igazságyminiszterium 1895-iki költségvetésének első tételét: Közigazgatás, személyi járandóságok 219.429 frt, elfogadja-e, igen, vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon t. képviselő urakat, kik ezt a tételt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége elfogadja a tételt.

T. ház! Következnek a határozati javaslatok, és pedig a benyújtás sorrendje szerint először a dr. Kemény Pál képviselő úr és társai részéről beadott határozati javaslat. Méltóztassék azt meghallgatni.

Bartók Lajos jegyző *(olvassa a határozati javaslatot).*

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a most felolvasott határozati javaslatot elfogadni: igen, vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)* Kérem azokat a képviselő urakat, a kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség nem fogadja el a határozati javaslatot, az tehát el van útasítva.

Következik Issekutz Győző képviselő úr és társainak határozati javaslata. Fel fog olvastatni.

Bartók Lajos jegyző *(olvassa a határozati javaslatot).*

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a most felolvasott határozati javaslatot elfogadni: igen, vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)* Kérem azokat a képviselő urakat, a kik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség nem fogadja el a határozati javaslatot, az tehát el van utasítva.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 72.106 frt,

Polónyi Géza: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A mi parlamentünkben elfogadott gyakorlat szerint a központi igazgatás tételei azok, a melyeknél az igazságszolgáltatásnak általános nagy érdekei szoktak megvitattatni. Másrészt a parlamentnek alkalom nyújtatik arra, hogy az egyes miniszterekkel szemben saját bizalmi álláspontját így vagy amúgy indokolja. *(Zaj.)*

Elnök: *(Csenget.)* Csendet kérek!

Digitized by Google

Polónyi Géza: Én, t. ház, a központ igazgatás személyes kiadásainál már indokoltam álláspontomat úgy az általános igazságszolgáltatási elvek, mint a bizalom kérdése szempontjából. Ha most a dologi kiadásoknál még egyszer szót kérlem, t. ház, úgy erre kötelezettnek érzem magam azon három okból, a melyet a t. miniszter úr a vita befejezése után szíves volt felhozni azokra vonatkozólag, a mik tekintetében hozzá kérdések intéztettek.

T. képviselőház! Nagyon röviden szándékozom idejöket igénybe venni, e három igen fontos és lényeges kérdésben.

Az első kérdés, a mivel foglalkoznom kell, és a mi engem arra ösztönöz, hogy a t. igazságügyminiszter úr iránt táplált bizalmatlanságomat jelentékeny mértékben fokozzam, azon nyilatkozat, a melyet az uralkodó család házasságjogára vonatkozólag kaptunk a t. miniszter úrtól. A t. miniszter úr egyszerűen azt mondja, hogy az uralkodó család házasságjogára vonatkozólag *(Halljuk! Halljuk!)* ő talált egy törvényjavaslatot, de arra vonatkozólag állást még nem foglalt.

Hát, t. ház, legyenek oly kegyesek nekem a világon egy parlamentet mutatni, a mely nemcsak ilyen kardinális kérdésben, — mint a hogy az uralkodó család házasságjoga, mint eminenter kimagasló közjogi kérdés, nagyfontosságú, — de még csekélyebb jelentőségű adminisztrativ kérdésekben is, megelégedjék azzal, hogy a miniszter úr...

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Minden parlament megelégszik!

Polónyi Géza: ... egyszerűen azt mondja: ebben a kérdésben én állást még nem foglaltam. Hát ez nagyon szép kormányzati elv, t. ház, és ilyen elvek mellett a parlamenti felelősségnek nagy és nehéz terhét igen könnyű elviselni, és ilyen elvek mellett lehet hosszúéletű kormányzatot is folytatni, csak többség kell hozzá, a mely az ilyen természetű nyilatkozatokat tudomásúl veszi.

Ez a nyilatkozat, t. ház, engem nemcsak az alkotmányjog és a parlamentáris felelősség szempontjából, hanem más okból is érdekel. Én, méltóztassék nekem megengedni, a t. miniszter úrtól kissé több pietétikus érzelmet, több kegyeletet vártam volna az ő elődje iránt. *(Derültség jobbfelől.)* Vártam volna, t. ház, hogy azt a feladatot, a mit neki nem sikerült végrehajtania, a t. miniszter úr, mint legitim jogutód, legalább kötelező igéret alakjában magára nézve elfogadja. Én őszintén megvallom, t. képviselőház, hogy egy olyan nyilatkozat után, midőn egy miniszter úr ide áll elibénk és azt mondja, hogy én munkatársa voltam az előbbi miniszternek, részt vettem alkotásaiban, és midőn ide ülök ebbe a székbe, ez az országnak is garancziául szolgál, mert csak működésemet folytatom és a saját elveimet valósítom meg: egy ilyen nyilatkozat után, t. képviselőház, midőn attól a férfitől, a ki politikai felelősséggel járó államtitkári állást töltött be az igazságügyminiszteriumban, azt hallom, hogy ő ebben a kérdésben állást még nem foglalt, de törvényjavaslatot a miniszteriumban talált: a ki, t. ház, ezt megérti, a ki ezt a parlamentáris fogalmakkal magának megmagyarázni tudja, annak gratulálok.

Önöknek volt egy államtitkáruk, a ki csinált egy törvényjavaslatot, de abban állást nem foglalt; önöknek van egy igazságügyminiszterük, a ki a volt igazságügyminiszternek elveit valósítja meg, mint annak volt munkatársa, de a törvényjavaslat tekintetében állást még ma sem foglalt, midőn már miniszterré lett. Én szívesen veszem azt, t. ház, ha valaki őszintén és nyiltan azt mondja: ezek kényes természetű kérdések nekem nehéz ezekben állást foglalnom. Ezt szívesebben veszem, mint a bujkálásnak azt a nemét, hogy ilyen fontos kérdésben azzal álljon elé a miniszter a házban, hogy abban még állást nem foglalt.

Én többször fogok alkalmat szolgáltatni a t. miniszter úrnak, hogy állást foglalhasson, és méltóztassék nekem ezt elhinni, hogy ha nem a magam erejéből volnék azon a meggyőződésen, hogy közjogunk és alkotmányjogunk szempontjából ez egy kardinális és nagyon sürgős kérdés, úgy megerősítene engem ezen tudatomban az, hogy egy oly tekintély, mint Szilágyi Dezső t. képviselő úr, a t. igazságügyminiszter úr volt elődje, ezt a kérdést maga is helyesnek és törvénybe felveendőnek és beiktatandónak tartotta. Én, t. ház, mint a kinek ilyen klasszikus, a legközelebbi időben szerepelt tanu áll rendelkezésemre, ezzel az autoritással kezemben, mint fegyverrel, ismételten és ismételten fogom sürgetni a t. miniszter urat arra, hogy állást foglalni kegyeskedjék, és bennünket a parlamentáris felelősség szempontjából álláspontjának mikéntje iránt tájékozni szíveskedjék.

Nem teszek ma e tekintetben konkrét indítványt; mert parlamentáris viszonyaink és a pártviszonyok szemmeltartásával igen természetes, hogy ennek sorsa iránt előzetesen is tisztában lehetek. Pedig, t. ház, én a parlamentáris felelősségnek nagy elvénél fogva, mely szerint a miniszter úr politikai álláspontját jelezni tartozik, — mert nem azért felel a t. miniszter úr, hogy jól dirigálja-e az organizmust odabenn, hanem, hogy politikája, és egyáltalában az igazságszolgáltatás adminisztrácziójának iránya milyen, — ebből a szempontból nem ákarok alkalmat szolgáltatni a magyar törvényhozásnak

Digitized by Google

arra, hogy még olyat is tudomásúl vegyen, hogy a miniszter úrnak álláspontja nincsen.

A másik kérdés, a miről szólni kivánok, a katonai büntető-törvény kérdése. Ott már kissé deczidáltabb és merészebb hangot hallottam megszólalni; mert a t. miniszter úr azt mondta, hogy törekedni fogok a legnagyobb erélylyel ezt mielőbb érvényesíteni. Körülbelül már tizenöt éve halljuk ezt.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Én tőlem nem!

Polónyi Géza: Elhiszem, a t. miniszter úrnak igéretei sokkal komolyabbak, mint voltak elődjeié, és nagyon elhiszem, hogy a t. miniszter úrnak sokkal több idő is fog rendelkezésére állani azoknak beváltására, mint elődjeinek. Azt is szivesen elismerem, hogy sokkal nagyobb eltökéléssel, férfiasabb erélylyel fog ehhez a munkához, mint elődjeinek bármelyike is. Ezt mind elhiszem; de ismét a parlamentárizmus szempontjából én nem arra voltam kiváncsi, hogy a t. miniszter úr milyen alakban igér meg valamit, mert nem először, hanem már huszadszor sürgetjük, és hasztalan várjuk a katonai büntető törvény előterjesztését; hanem arra voltam kiváncsi, hogy vajjon Magyarország közjoga és parlamentárizmusunk szempontjából igaz-e az, — ezt kérdeztem a miniszter úrtól, — hogy összeütközés keletkezett épen ezen kérdésben, és pedig a miatt, mert Magyarország közjogával szemben a bécsi, nálunk illetéktelen körök azon álláspontra helyezkedtek, hogy Magyarország törvényhozásának nincsen joga belenyúlni ezen kérdésekbe.

Én egész tisztelettel kérem a miniszter urat, ha netán feledékenységből erre a kérdésre kitérni nem méltóztatott, én erre fektetem a fősúlyt, ha alkalma van rá, s ha szintén elismeri ennek fontosságát, erre nézve legyen kegyes engem s a t. házat megnyugtatni, mert különben: »qui tacet, ubi loqui debuisset ac potuisset, consentire videtur«. Mindenesetre azt fogom hinni, hogy igazat mondottam, mert a miniszternek szabad, lehet, sőt kötelessége is, hogy beszéljen erről a dologról.

Egyébként, t. ház, sok szerencsét kivánok ebben a kérdésben a miniszter úrnak, s ezt nem minden gúny nélkül mondom, mert mi, a kik e helyről a 1867. évi XII. tczikkben lefektetett kiegyezést sohasem helyeseltük és sohasem helyeseljük: tisztában vagyunk azzal, hogy önök ezen alkotmányalapján egy Bécsből keltezett, nem is koronai, hanem külügyminiszteri veto ra ehhez az úgynevezett kényes kérdéshez ezen dicső alkotmányosság és állami függetlenség mellett keztyűs kézzel sem mernek hozzányúlni.

T. ház! A harmadik kérdés már aktuálisabb jelentőségű: a házasságjogra vonatkozó perrendtartás életbeléptetésére vonatkozó törvény. A miniszter úrtól erre nézve felvilágosítást kérek. Arról van a szó, hogy a köteléki perekben a házasság felbontása, vagy az ideiglenes ágy és asztaltól való elválasztás, az eljegyzés körüli perekben életbe léptetendő eljárás rendeleti úton szándékoltatik-e megalkottatni. E tekintetben hírlapi közlemények állanak előttünk, a melyeknek indokolása rámutat arra a gyanus forrásra, hogy azok hivatalos kézből kerülnek ki.

T. ház! Ezt a kérdést méltóztassék nekem megengedni, hogy minden személyes vonatkozás nélkül tisztán igazságszolgáltatási szempontból röviden megokoljam. *(Halljuk! Halljuk!)* A miniszter nem szól arról semmit, hogy rendeleti úton, vagy törvényjavaslattal akarja-e a kérdést megoldani. Ki tudna erre nézve önök közül a miniszter úr beszéde után válaszolni? Én nem tudok. Azt mondja, hogy azon törvény életbeléptetéséhez már van nekünk polgári perrendtartásunk, a melynek czinozuráján még a sötétben tapogatódzók is könnyen el tudnak igazodni.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Nem mondottam ezt!

Polónyi Géza: Már most nem akarok hosszasan immorálni e kérdésnél, de első sorban egy nagy közjogi elvet vagyok bátor a miniszter úr figyelmébe ajánlani, a mely egyúttal igazságszolgáltatási kérdés is. Soha és sehol nem helyes egy oly kodifikáczió, a mely a materiális jog diszpozicziőival proczesszuális kérdéseket kiván vagy akar megoldani. A második dolog: soha egy törvényhozás sem teheti azt, hogy proczesszuális eljárás, a hol az állampolgárnak azon közjogáról van szó, hogy mely bíró elé és milyen eljárás mellett állíttassék, rendeleti útra tereltessék, hacsak a törvényhozás rendkívül kivételes okokból a miniszternek erre külön meghatalmazást nem ad. Ez általános jogelvek mellett hivatkozom a volt igazságügyminiszterre, s az igazságügyi bizottság összes tagjaira, hivatkozom arra a volt államtitkárra is, ki politikai egyéniségének teljes intaktságában és politikai elvei megvalósítása érdekében jött ide, mint igazságügyminiszter, s a ki valahányszor az igazságügyi tárgyalások rendjén az eljárás kérdése szóba került, s az anyagi jogszabályok közé valamelyikünk oly diszpozicziót kivánt fölvétetni, melynek csak távolról is proczesszuális jellege volt, mindig kijelentette, hogy ez a megalkotandó perrendtartási törvénybe fog fölvétetni, s oda tartozik.

A házassági jog kodifikácziója alkalmával sem a házban, sem a bizottságban senkinek legkisebb kétsége nem volt az iránt, hogy a köteléki perre vonatkozó eljárásnak szabályozása csak törvény útján következhetik be. S most megint bujósdival állunk szemben, mely rende-

Digitized by Google

leti útra látszik utalni a dolgokat, azzal, hogy a mai törvények teljes tájékozottságot nyújtanak. Legyen szabad pár rövid példával fölvilágosítanom a miniszter urat, hogy az egyszerűen lehetetlen, erősebb kifejezéssel nem élek, mert nem akarok senkit semmi tekintetben érinteni.

A házassági jogról szóló törvény záradéka feljogosítja a minisztert a törvény életbeléptetésére, de sehogy sem ad meghatalmazást arra, hogy az eljárást rendeleti úton szabályozza.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Nem mondtam én azt!

Polónyi Géza: Hát mért nem méltóztatik világosan beszélni? *(Nevetés jobbfelől.)* Ha a miniszter úr egy szóval azt mondja, hogy nem rendeleti úton fogja megoldani, hanem törvénynyel, nem folytatom tovább, hanem ezzel beérem. Mikor világos kérdést intézünk a miniszter úrhoz, választ pedig nem kapunk, ellenben napról-napra olvassuk a hírlapokban, miért akarják rendeleti úton megcsinálni.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Nem értette, a mit mondtam!

Polónyi Géza: Lehet, hogy az én korlátoltságom akkora, a miniszter úr pedig oly kiváló parlamenti szónok, s oly luciditással szokott beszélni, hogy én vagyok a hibás, ha nem értettem.

Én figyeltem beszédére, de ő más választ nem adott, mint hogy ott van a létező törvény, az kellő felvilágosítást nyújt erre, Issekutz t. képviselőtársam ma is újabb kérdést intézett az iránt. Csodálatos, hogy mindjárt ketten vagyunk, kik nem értettük meg a miniszter urat.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Nem én tévedtem!

Polónyi Géza: Egyébként tudomásúl veszem és ennélfogva további észrevételeimtől most elállok. Megvárom azt a törvényjavaslatot és annak idején fogom azt bírálni.

Én a magam részéről nem szándékozom a királyi táblák deczentralizációnak kérdésével foglalkozni, de egyet mégis engedjen meg a t. miniszter úr, hogy figyelmébe ajánljak. A ki elismeri azt, hogy hogy a budapesti táblánál a paralleltanácsok a jog egységét veszélyeztették, az engedjen meg legalább annyit, hogy 11 királyi táblának 11 parallel tanácsa mégis legalább ép annyira veszélyezteti ezt a jogbiztonságot, mint azelőtt a budapesti táblának parallel tanácsai.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Megint nem értett meg!

Polónyi Géza: Lehet. *(Derültség jobbfelől.)* Én oly gyenge felfogású ember vagyok, hogy a hiba nálam van. Engedje meg a t. miniszter úr azt is, hogy a jogegységnek sohasem szolgált még a világon hasznára az, hogyha érdemlegesen a járásbíróság vagy a törvényszék határoz az ügyben, a végrehajtásnak egész felfolyamodási stádiumában pedig a királyi tábla. Már most engedje meg a t. igazságügyminiszter úr azt is, hogy a királyi táblák deczentralizációjánál a restancziák eltüntetése is egyik czél volt, mert azt minek tagadni. Hiszen az nagyon okos dolog, hogy a törvényhozás és a minisztérium is törekszik arra, hogy a restancziák múljanak el.

De hogy tényleg az is volt a czél, tessék megnézni, nem való-e, hogy a deczentralizáczió folytán 39 vagy 35 táblabíróval lett több, mint azelőtt. Tehát ha a törvényhozás nem akart volna a restancziáktól menekülni, mi czímen szaporította volna a táblabírákat, midőn a judikatura a második érdemleges fórumon most a királyi tábláktól el fog vonatni és a törvényszékekre bízatni? Ily jusztícz-politikával nem volt szükséges előállani, hanem hozzá kell fogni ahhoz, hogy legalább czek a királyi táblák teljesítsék kötelességöket. Én megvallom, egyéni tapasztalataim révén mondhatom, hogy a királyi táblák most is emberfeletti munkát végeznek. Mincs Magyarországon ez időszerint királyi tábla, a hol estélig nem dolgoznának a táblabírák egyik nap úgy, mint a másik nap és mégsem képesek a kurrenczíát fentartani. Itt nem a személyekben és azok számában, de az igazságszolgáltatás rendszerében van a hiba, és ezt kell gyökeresen javítani.

Minthogy a t. miniszter úr ez irányban nekünk semmi biztatót kilátásba nem helyezett és mivel az előbb felemlített két fontos kérdésre abszolute semmiféle felvilágosítást nem nyújtott: a parlamentarizmus védelme szempontjából is tőle a dologi kiadásokat megtagadom és kérem a t. házat, hogy azokat meg ne szavazza. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Senkisem kíván többé szólani? Ha senki szólani nem kíván, a vitát bezárom.

A kérdés az, elfogadja-e a ház az igazságügyi miniszterium központi igazgatás dologi kiadások czíme alatt előirányzott 72.106 frtnyi tételt, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat a t. képviselő urakat, kik a tételt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség a tételt elfogadja.

Perczel Béni jegyző *(olvassa):* Bevétel 1.600 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Az ülést ezennel öt perezre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Méltóztassanak helyöket elfoglalni, az ülést folytatjuk. Kérem a következő tételt felolvasni.

Digitized by Google

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: Királyi kuria. Rendes kiadások: XXI. fejezet 2. czím. Rendes bevételek: VIII. fejezet, 2. czím. Kiadás. Személyi járandóságok 504.159 frt.

Bartók Lajos jegyző: Mérey Lajos!

Mérey Lajos: T. képviselőház! Az igazságügyminiszter úrnak programmbeszédéből megelégedéssel olvasom, hogy ő a bírói létszámnak szaporítását a valódi szükséghez képest azért igéri, mert az igazságszolgáltatás körébe tartozó ügyeknek alapos és késedelem nélküli elintézését tartja magának és az igazságügyi kormánynak egyik főkötelességéül és ugyancsak nézetemmel teljesen egyezőleg hangsúlyozta mai beszédében, hogy a jó és gyors igazságszolgáltatást az olcsóságnak alárendelni nem lehet. Ugyanezen álláspontot foglaltam el a tavalyi költségvetésnek tárgyalása alkalmával, a midőn a kuriai hátralékok jöttek itt szóba. 1894-ben a volt igazságügyi miniszter úr, tekintettel a kuriai hátralékoknak akkor 11.000-et meghaladó nagy számára, elismerte, hogy ezen állapoton lehetőleg sürgősen segíteni kell és itt a házban megismételte az ő jelentésének azon indokolását, a mely szerint ezen hátrányos állapotoknak egyedül — és ezt a szót hangsúlyozom — gyakorlati megoldását abban találta, hogy a kuria bíráinak létszámát az azóta törvényben is kifejezést nyert intézkedéssel szaporítandónak találta. Én ezzel szemben állítani mertem, hogy az általa egyedül gyakorlatinak kijelentett megoldási mód nem lesz elégséges ezen hátralékok leküzdésére és szomorú elégtételt kaptam a gyakorlatban, szomorú elégtételt adott a való, mert a kuriai hátralékok az általa egyedül gyakorlatinak hangsúlyozott óvszer daczára nemhogy apadtak, hanem még emelkedtek, és az ügyforgalom folytonos emelkedésénél fogva még emelkedni is fognak. Ha tehát, t. ház, figyelembe veszszük, hogy az országnak legfőbb bírósága a jelenlegi létszámmal a munkának elvégzését nem győzi; ha meggondoljuk, hogy ugyan a legfőbb bíróság tekintélyét emelheti-e azon tény, akár a belföld, akár a külföld előtt, *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* hogy egy-egy fontosabb pernek elintézése egy, sőt másfél évi időre van elhalasztva; ha végül meggondoljuk, mennyire igaz, hogy az igazságszolgáltatás jóságát és gyorsaságát az olcsóságnak alárendelni nem szabad: vajjon, t. képviselőház, nincs-e akkor igazam, ha a kuriai bírák létszámának szaporítását újból és újra hangsúlyozom és sürgetem, azon költségvetés keretén belül, a melyből kitűnik, hogy — mint már itt említve volt — az állam pénztára 14 milliót meghaladó összeget nyer? Ez a kérdés nem szenvedhet nézetem szerint hátrányt, csak azért, mert ennek megoldása is pénzbe kerül. Nem elég, t. képviselőház, itt az elveket hangoztatni, ha nincs hozzá meg a komoly akarat ezen elveket az életben keresztülvezetni. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Nem elég tehát, ha a t. igazságügyminiszter úr itt azt mondja, hogy ő a gyorsaságot és jóságot nem rendeli alá az olcsóságnak, hanem akkor fog nézetem szerint megfelelni állásából kifolyó kötelességeinek, hogyha ezeket az elveket megvalósítja az életben az által, hogy a kuriai bírák létszámának szaporítása révén és útján lehetetlenné teszi majd azt az igazán megdöbbentő és a külföldi jogászi köröket is megbotránkoztató állapotot, hogy annyi per egy egész, sőt másfél évig hever elintézetlenül, *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* és én hozzáteszem, t. ház, hogy a mi joggyakorlatunk szerint két egybehangzó ítélet alapján végrehajtásnak lévén helye, vajjon azon fél, a ki két egybehangzó ítélet ellen felebbez a kuriához s ott reméli igazságának elnyerését, mily helyzetbe kerül, ha állítólagos igazságának ellenére végrehajtják az ítéletet, sőt mi több, behajtják a követelést és elárverezik neki ingó és ingatlan vagyonát és másfél év után a kuria megadja neki ugyanazt az elégtételt, hogy ügyét megnyerte, de akkor már igen sok esetben az előbbi felperesen nem veheti meg azt, a mit a két egybehangzó ítélet folytán neki fizetnie kellett. Ha tehát a volt igazságügyminiszter úrnak abbeli álláspontját az élet annyira megczáfolta és ha a jelenlegi igazságügyminiszter úr programmjában annak ellenkezőjét nézetem szerint helyesen hangsúlyozta, akkor nem találom tökéletesen egybehangzónak a tényekkel azt, midőn a jelenlegi igazságügyminiszter úr mégis azt mondta, hogy mindenben elődjének nyomdokain halad. Ebben igéri, hogy nem fog azon haladni, és én kérem is, hogy ne haladjon.

A házban követett az a gyakorlat, a mely szerint a legközelebbi czímnél az előbbi czímre felhozottakra is lehet, habár röviden visszatérni kényszerít engem, de fel is jogosít, hogy a t. igazságügyminiszter úrnak Zsitvay úrra vonatkozó kijelentéséhez némely tiszteletteljes észrevételt tegyek. Én azt az elvet, hogy a kik nincsenek itt, azokról ne beszéljünk, nem vallom.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: Én sem!

Mérey Lajos: Ez egy meghaladott ósdi álláspont. A parlamentnek kötelessége, a nyilvánosság követelménye, hogy itt mindent előhozhassunk, a mit jogosan előhozhatni vélünk. T. ház! Ha tehát itt felhoztunk egy oly esetet, mely az egész országban feltűnést keltett, nézetem szerint helyesen cselekedtünk még akkor is, ha az illető rossz cselekvénynek elkövetője itt a maga személyében nincs is jelen.

Digitized by Google

Megnyugvással fogadnám a t. miniszter úrnak azt a kijelentését, a mely szerint ezen ügyben vizsgálatot rendelt el, és annak eredményéhez képest fog erélyesen és szigorúan eljárni. Mondom, ezt csak örömmel fogadtam volna, de nem fogadhatom örömmel azért, mert ott, a hol két év óta az egész közvéleményben, az egész hirlapirodalomban annyi, senki által meg nem czáfolt és hivatalos okmányokkal igazolt adat merült fel, mint a szóban forgó úr felől, ott valóban kár vizsgálatot indítani és az elhúzással hasonló eseteket lehetővé tenni. Hiszen a t. igazságügyminiszter úr bizonynyal fog emlékezni, talán még államtitkár-korából, arra az esetre, hogy valakit tiz napig nem bocsátottak szabadon, holott pedig szabadlábra kellett volna őt helyezni. És a kik ebben az ügyben mulasztást követtek el, azok ellen vizsgálat rendeltetett el. Az illető elnök úr védelmében arra utalt, hogy a törvényszéki bíró okozta a bajt, de a vádat fenn nem tartották, mert a törvényszéki bírónak ezt bizonyítani nem lehetett, a nagyságos elnök úr ellen pedig bizonyítani nem akartak! Nézetem szerint az ilyen eset elégséges arra, hogy minden további vizsgálat elrendelése nélkül az ilyen férfiú a nem helyesen betöltött állástól eltávolíttassék. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! A volt igazságügyminiszter úrnak azon kijelentése, mely szerint ő a nyilvános élet embere, egyáltalában és semmi körülmények közt sem követelheti, hogy neki minden cselekménye, minden véleménye az egyedül helyes és jó, feljogosít engem annak kijelentésére, hogy ezen nézetét a volt igazságügyminiszter úr épen a kuriai hátralékoknak tavalyi tárgyalása alkalmával itt nem érvényesítette. Mert ő épen ellenkezőleg azt vitatta, hogy az ő álláspontja, — tudniillik az egy tanácscsal való szaporítás, — az egyedül helyes és gyakorlati, mely a restancziák megszüntetésére vezet, és ime, az élet annyira megczáfolta ezt, hogy a restancziák még szaporodtak.

Igaz ugyan, hogy ő ezen hátralékok apadását a sommás eljárás életbeléptetése után néhány évre helyezte kilátásba. De én kérem az igazságügyminiszter urat, ne méltóztassék e néhány évre várni, mert ezalatt minden évben a tizezret meghaladó ügy kerül elintézésre a kuriához, négy-öt év alatt tehát 40—50.000 félnek kell éveken át a per elintézésére várni csak azért, mert kilátásba van helyezve a sommás eljárás jó eredménye! Ez azokra nézve, a kik perben állnak, nagyon sovány vigasztalás!

Én tehát ismételve kérem az igazságügyminiszter urat, oldja meg a kérdés nehézségét bátran és alaposan azzal, hogy felemeli a kuriai bírák létszámát, addig is, a mig megérjük a sommás eljárás jó eredményét, a min az eddigi háromhavi gyakorlat után jogosan kételkedhetünk. Én ennél a tételnél kötelességemnek tartottam az igazságügyminiszter úr figyelmét felhivni a kuriai bírák szaporítására.

Erdély Sándor igazságügyminiszter: T. ház! Kétségtelen, s mint nagy bajt konstatálom magam is, hogy a királyi kuria restancziái az utóbbi években nagy mérvben felszaporodtak, és épen ennek lett a következménye, hogy a kuriai bírák létszáma egy egész tanácscsal, beleértve a tanácselnököt, szaporíttatott.

De itt, t. ház, egy nagy igazságügyi politikai szempontot figyelemben kell tartani, a mely az, hogy egy ország legfőbb bíráinak a száma a végtelenségig, a jogegység szempontjából, nem szaporítható. Most már 85 körül van a kuriai bírák létszáma, már ez is abnormális mennyiség egy legfőbb bíróságnál, és ezt tovább szaporítani lehetetlennek tartom, nemcsak azért, mondom, mert a jogegységet veszélyeztetné, de mert ezen ország nincsen abban a helyzetben, hogy 85 legfőbb bíróhoz képzett, qualifikált embert kiállítson.

Nem fogadhatom el, s nem mehetek tehát arra a térre, hogy a kuriai bírák száma újból szaporíttassék.

Azonban biztosíthatom a t. képviselő urat, hogy a kuriai restancziák nem néhány év múlva, hanem az 1896. év végéig meg fognak szünni, épen a nem helyesnek talált sommás eljárás következtében, az ott keresztülvitt felebbviteli rendszer folytán.

Méltóztassék ezt a most már nem hosszú időt bevárni, és biztosíthatom, hogy a kuriának akkorra restancziái nem lesznek.

A második kérdésre nézve, melyre szintén nyilatkozatot vár tőlem t. képviselőtársam, kijelenthetem, hogy én azt, hogy ilyenféle panaszok ide a parlament elé ne hozassanak, nem mondottam; én elismerem, hogy igenis, itt érvényesíthetők.

Álláspontom csak az, hogy óhajtottam volna, hogy ne ilyen éles vádló alakban hozassék ide olyan ember ellen, a ki itt nem védekezhetik. Egyébként az elmondottakat nem ismétlem. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Bartók Lajos jegyző: Ugron Gábor!

Ugron Gábor: T. ház! Az igazságügyi politikának legkényesebb pontjához érkezett a t. ház, midőn a kuria bíráskodásáról és az ott felgyűlt hátralékokról van szó. Az igazságszolgáltatás menetének szolgálatára nagyon helytelen mód az, hogy akkor, midőn a kuria nem bir a hátralékokkal, igazságügyi politikánk minden törekvését arra fordítsa, hogy a perek az alsó fórumban agyonüttessenek, s így a kuriára ne

Digitized by Google

kerüljenek. Meg kell engedni, hogy az emberek a magasabb fórumon is keressék az igazságot. Ha a kurián hátralék van, lehet azon segíteni, csak szabadúljon meg az ország jogászvilága azon pedans, számbeli formaságtól, melyhez ma ragaszkodik. Nem értem, miért volna az igazság jobban biztosítva azzal, ha a hármas tanácsban hozott első fokú itéletek fölött a tábla ötös, a kuria hetes tanácsban ítél?

A magyar igazságszolgáltatás fejlődési rendjénél fogva, akkor, midőn a bírók egyszerű nemes emberek voltak, s mintegy esküdtszék működtek, volt annak értelme, hogy három nemes ember ítéletét öt, ötét pedig hét nemes ember bírálja felül, mert ott a műveltség általános színvonalánál fogva, és a jogi képzettség csekély fejlettsége mellett nem voltak meg a garanciák a tudásban és a tapasztalatban, keresték tehát a számban.

Azt kérdem minden józanúl gondolkozó embertől, mikép fér meg a mai czivilizáczióval az, hogy az igazság biztosítéka ne a bíró múltjában, tudásában, egyéniségében legyen, hanem az ötös vagy a hetes számban? Hisz a kuria összes hátralékai rögtön feldolgozhatók volnának, ha a hetes tanácsok helyébe ötös tanácsok lépnének.

Hiszen minden társas bíróságnál a referens előadása a döntő, és igen kevés felebbviteli tanács alkottatik meg úgy, hogy a referenstől feldolgozott percsomó kivonata alapján a tanács megváltoztatná a referens véleményét, s ha a változtatás szüksége mégis fenforog, az épúgy megtörténhetik ötös, mint hetes tanácsban. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Mily vesztegetése a szellemi erőknek, hogy hét magas képzettségű, hosszú bírói múlttal biró egyén üljön oda egy per elintézésére. A jogvédelemmel és igazságszolgáltatással foglalkozó urak ezen mosolyognak. Ha Kinában volna ily fal, mely a numerusra fekteti az igazságszolgáltatást, és ott mosolyognának azon, a ki azt a falat le akarná dönteni, azt érteném. De nem értem Európában, hol az egyéni képzettségen és becsületességen kell nyugodnia az igazságszolgáltatásnak. Ha Angliában a legmagasabb fórumok hármas tanácsban és egyes bírósági rendszer mellett is tudnak igazságot szolgáltatni, úgy, hogy az ország a legmagasabb bírói karra nemcsak tisztelettel, de csodálattal néz: miért ne volna ez lehetséges Magyarországon? Csak ki kell bontakozni a megszokott bilincsekből. Igaza van a miniszter úrnak, 85 kuriai bíró már nagy szám, és ha a kurián a tanácsok számát szaporítják, honnan venné azokat a magasabb erőket, és azokat nem lehet megint a királyi táblák köréből akkora nagy mértékben elvonni. Ez teljesen áll; egy nemzet a maga igazságszolgáltatásában nemcsak a modern kivánalmaknak megfelelően, hanem a saját maga szellemi erőinek megfelelően kell, hogy berendezkedjék. Egy nemzet, melynek igazságügyminisztere elismeri, hogy a kuriai bírák létszámát nem lehet nagyban szaporítani, mert az erre szükséges elemek hiányoznak, vagy ha igénybe vétetnek másutt, űrt fognak hagyni maguk után, az a nemzet igen okosan teszi, ha a maga legfelsőbb igazságszolgáltatásában a hetes tanácsokban való ítélkezést megszünteti, és például az ötös tanács rendszerét hozza be. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ebben az esetben a hátralékok feldolgozhatók lesznek, és nem akként lesz segítve a dolgon, a mint arra most egy pár év óta az igazságügyi politika törekszik, hogy az ügyeket nem engedi a kuriához felebbezni, csakhogy a kurián ne szaporodjanak a hátralékok. Ám felebbeznek az emberek, hogy hittük és bizalmuk a magyar igazságszolgáltatáshoz ne találjon oly hamar korlátra; de a bíróságok funkcziójukban, a hetes tanács által ne legyenek korlátolva. Ez nézetem, ezt szükségesnek tartottam egyszer kimondani, mert fel kell hívni a közvélemény ítéletét, hogy foglalkozzék ezen kérdéssel, s szüntesse meg azt a visszásságot, a mely ma fennáll. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Kiván még valaki szólani? Szilágyi Dezső képviselő úr kiván szólni.

Szilágyi Dezső: T. ház! Előttem szólt t. képviselő úr az eddigi igazságügyi kormány eljárására is czélzott, s azt mondotta, hogy nem akként kell törekedni arra, hogy a hátralékok a kurián megszüntettessenek, a mint az eddig történt, és nem helyes az az elv, mely eddig a törvényhozást vezette, hogy szoríttassék meg a kuriához felebbezhető ügyek száma.

Azt is említette a képviselő úr, hogy kinai eljárás az, arra súlyt fektetni, hogy az elsőbíróságnál hármas tanácsban elintézett ügyek a táblánál ötös, a kuriánál hetes tanácsok elé jussanak.

Midőn a képviselő úr kinai dolgokról beszél, aligha nem ő mondott ahhoz hasonló dolgot. Én nem tudom, hogy van ez Kinában, ő talán jártasabb annak igazságszolgáltatásában, *(Derültség jobbfelől.)* de azt tudom, hogy sehol a művelt világon nincsen az, a mire ő nagy bátran hivatkozik, hogy minden apró ügy felvitetnék a legfelsőbb bírósághoz. Tehát kellő alap nélkül méltóztatott beszélni, mert állításának egészen az ellenkezője áll.

Például Angliára hivatkozott, de a képviselő úr, úgy látszik, nem ismeri Anglia bírói szervezetét. *(Halljuk!)* Egy példával mindjárt meg fogom világítani. Képviselőtársam ugyanis nincs tisztában az iránt, hogy Angliában a felebb-

Digitized by Google

vitel mennyire meg van szorítva. Én nem ismerem sehol az Európában fennálló négy-öt nagy művelt nemzet szervezetében a felebbvitelnek olyan megszorítását, a milyen Angliában létezik. Példának okáért épen az apróbb ügyekben, melyekben első fokon nem a királyi főtörvényszékeknél lévő bírák ítélnek, hanem az úgynevezett county-court, egyenesen a bírónak az ítéletére van bízva, hogy bizonyos összegnél megengedi-e a felebbvitelt vagy nem, és ha úgy ítéli, hogy az illető félnek nincs alapos oka felebbezni, nem engedi meg. Én magam nem egy esetet ismerek, a hol a bíró azt mondta, hiszen az egész ügynek szubstrátuma oly csekély, hogy már a költségek miatt sem engedi meg, hogy ez az ügy nem is az ország legfelsőbb törvényszékéhez, hanem a felsőbb bíróság elé vitessék.

Figyelmeztetem az előttem szólt t. képviselőtársamat, hogy épen Angliában az az elv, a melyet ő oly nagyon jónak talál, hogy minden ügy feljebb vihető legyen a legfelsőbb bírósághoz, legkevésbbé van elfogadva. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem azt mondta!)* Akkor én rosszúl értettem. A t. képviselő úr azt mondta, hogy nem azon a módon kell igyekezni a bátralékok kiküszöbölésére, a mint az eddigi igazságügyi kormányzat igyekezett, tudniillik, hogy megszorította a felebbvitelt, a mint az meg van szorítva mindenütt a művelt Európában, és legnagyobb mértékben meg van szorítva Angliában. T. képviselőtársam kinai dolognak mondja azt, hogy fokozatosan az előadott számú több bíró ítél a felebbvitt ügyek felett. *(Polónyi Géza közbeszól.)* Én Ugron képviselő úr beszédével foglalkozom, nem azokéval, a kik erővel jelentik magukat. *(Derültség a jobboldalon.)* T. képviselőtársam téved abban, hogy az kinai rendszer, hogy az első fokon három, a második fokon öt, a harmadik fokban pedig hét bíró ítél. Bátor vagyok figyelmét felhivni arra, hogy ez az összes kontinensnek a rendszere. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* Ez Franciaországból jött Németországon át hozzánk is, és azt lehet mondani, ha nem egészen ugyanaz, de ilynemű rendezés a szabály az egész kontinensen; Angliában, igaz, nincs egyöntetű rendszer. Azokra a kisebb számú peres ügyekre, melyekben a felek tetszésétől függ a felsőbb bíróhoz fordúlni, a költségek szertelen nagysága nagy gátja a felebbezésnek. Nálunk az, kivált a rendes perekben ma is fennálló rendszer szerint hasonlíthatlanúl könnyebb és olcsóbb. A felebbviteli fórumok is különbözők. Néha egy, néha két, három, sőt öt bíró. Nincs azzal a szimmetriával megállapítva, mint a kontinensen, de ott is megtörténik, hogy mikor a főtörvényszékeknél in banco ítélnek, akkor öten, sőt többen is ítélnek, így a lordok házánál is, mint legfőbb bíróságnál.

Ugron Gábor: Legfelsőbb bíró egymagában is ítél, és három is, igen sok esetben.

Szilágyi Dezső: Mondom, t. ház, az angol bírói szervezetben nincs az a szimmetria. A felebbvitel szabályozásánál nem egy elvi álláspont, de különféle tekintetek voltak irányadók, különösen ott, a hol a bírák kollegiumban ítélnek, méltóztassék meggyőződni róla, az a takarékosság bírói erőkkel nincs meg, melyre, mint példára utalt. Sőt bizonyos rendszeretlenség uralkodik, mert igaz, hogy legtöbbször a minimum meg van határozva, de annál több bíró is részt vehet. Például veszem az országnak bizonyos ügyekben legfőbb bíróságát; az ma is a lordok háza; természetesen nem az összes perek ítélnek ott, hanem csak az úgynevezett law-lordok a törvénytudó lordok. Ezek száma pedig időről-időre különböző. Néha a lordkanczellárral együtt vannak hárman, néha többen.

Általában alaposan lehet állítani, hogy Angliát akár a bírói szervezet szempontjából, akár abból a szempontból, hogy a felebbezés minő ügyekben engedtessék meg és minőkben nem utánzandó, mintául nem lehet elfogadni.

Egy szempontra czélzott a képviselő úr, és abban neki Angliát illetőleg igazat kell adnom, hogy Angolországban a súly mégis az egyes bírói rendszeren nyugszik, különösen az első fokban csaknem kizárólagosan. Én ezt komolyan figyelembe veendőnek tartom a jövő fejlés szempontjából, de méltóztassanak meghinni, hogy arról a bírói szervezetről, a mely nálunk kifejlődött, a mely nálunk fennáll, a melyhez a bírói erők hozzá vannak válogatva, a melyhez a közönség hozzászokott és bízik, arra a másik rendszerre nagyobb mérvben áttérni csak lassan és jól előkészítve lehet. Kérem, vegyék azt is figyelembe, hogy mig Angolországban is, bár mint mondám, a peres ügyekben első fokon egyes bíró ítél, de e mellett nemcsak a bűnügyekben — a legapróbbakat kivéve — de a polgári ügyek egy egész tetemes részében a bíróval együtt esküdtszékek ítélnek. Nem a kis juryről beszélek, a mely a county-court mellett alkalmazható, mert ezt ritkán veszik igénybe, hanem a nagyobb czivilis ügyeknek igen tetemes részében a jogtudó bíró esküdtszékkel együtt ítél. Ez nem a tiszta egyes bírói rendszer, mely az úgynevezett chancery esetekben a nagyobb ügyekben is meg van.

Mindent egybevetve tehát még sem lehet a múlt igazságügyi kormányokat, köztük a legközelebbit is, azzal vádolni, hogy e tekintetben helytelen úton jártunk volna. Különösen nem lehet vádolni azzal, hogy eltértünk volna attól, a mit a gyakorlat és a tapasztalat a kontinen-

Digitized by Google

sen, sőt merem mondani, még Anglia törvénykezésének egy részében is helyesnek bizonyított.

Mielőtt felszólalásomat bezárnám, t. képviselőtársamat még egy — nézetem szerinti — tévedésére akarom figyelmeztetni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nem akarom tagadni azt, hogy ha a legfőbb bíróságnál a hetes tanácsok helyett ötös tanácsokat hoznánk be, az bizonyos kimélésével járna a bírói erőknek. Igenis járna; de attól azt az eredményt várni, a mit a t. képviselő úr vár, nagy tévedés. Mert ha több ítélő tanács van, igaz, több ügyet lehet elreferálni; ha a bírák erre a többre elkészülhetnek, de hogy az a bíró jelentékenyen többet dolgozhassék a legfőbb ítélőszéknél, hogy ennélfogva jelentékeny, mélyreható különbség mutatkozzék a bírói munkálkodás eredményében, méltóztassék a gyakorlat embereit megkérdezni, ez egyedül ennek a rendszabálynak nem lenne a következménye. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* És épen azért, t. ház, mielőtt egy ily rendszabály könnyedén behozatnék, meg kell mérlegelni a dolgot; meg kell mérlegelni azt, hogy megvannak-e a tanácsokat alkotó bírák számának leszállítására a kellő feltételek? És az igazságügyi politikát igenis kell ebben az irányban is vezetni, de semmi esetre sem akkor, midőn új és új törvények életbeléptetése által a bíráktól megoldandó feladat meg van nehezítve. Mindent összevéve, én azon a nézeten vagyok, hogy helyes volt a múlt igazságügyi politikának az az iránya, hogy — a mint tették azt tudtommal mindenütt, minden művelt állam igazságszolgáltatásában — megszorította azt, hogy az ország legfőbb bírósága minden apró ügy számára igénybe vétessék, és másodszor nem tartom helytelennek alapjában azt a rendszert, a mely ma fennáll Lehet bizonyos előfeltételek mellett a tanácsokat alkotó tagok szükséges számát csökkenteni, de sem rohamosan, semmi esetre pedig nem azon nagy eredmény reményével, a melyet t. képviselőtársam tőle vár, és semmi esetre sem volna helyes most arra az útra térni, a melyen a t. képviselő úr haladni akar. A tételt úgy, a mint van, elfogadom. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Ugron Gábor képviselő úr félreértett szavainak megmagyarázása czéljából kér szót.

Ugron Gábor: T. képviselőház! Köszönettel kell, hogy tartozzam a t. képviselő úrnak, hogy az angol bírói rendszerről oly szépen értekezett, noha ezen értekezés semmiképen sem felelt meg azon iránynak, mely irányból én az angol bírói szervezetre hivatkoztam.

Én nem azért hivatkoztam az angol bírói szervezetre, hogy kimutassam, hogy a felebbvitel miként van Angliában megengedve; én csak a számok babonájával szemben hivatkoztam arra, hogy Angliában 1—3, nagyon természetes, néhol két biró is felebbviteli ügyekben ítél, tehát a számoknak a babonája nem tartandó fenn. Hanem midőn én ez ellen beszélek, akkor egy nagy nemzetnek a példája is szól a mellett, hogy a szám és az igazság között összefüggés nincsen; s nem is a szimmetria az, a mi ebben döntő; a szimmetria igen szép a költeményekben és igen szép az épitészetben is; de az igazságszolgáltatásnál a qualifikáczió az, a mi kell, hogy döntsön és a szám, hogy az első fórumon három, a másodikon öt, a harmadikon hét birónak a tanácsában kell az ítéletnek meghozatnia, ez nem képez garancziát és ezt garancziának tartani kinai felfogás, mert ez forma, és az ehhez való ragaszkodásról mondottam, hogy az megfelel a kinai természetnek. De nem abból a szempontból mondottam, hogy a kinai bírói rendszer milyen, hanem abból, hogy a traditionális ferdeségeket a józan ész, a szükség parancsolatával szemben fentartani, ezt csak kinai szokásnak lehet nevezni, nem pedig az európai czivilizáczió haladó szellemének. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Azt is felhozta az igen t. képviselő úr, mintha én az igazságügyi kormányt azért vádoltam volna, hogy nem engedi meg a felebbezést apró ügyekben is. De, bocsásson meg a t. képviselő úr, én azt mondom, hogy azt az igazságügyi politikát nem lehet eltűrni, hogy abból a czélból, hogy a kurián a hátralékok fel ne halmozódjanak, a pereknek évről-évre mind nagyobb mennyiségére, a tárgyaknak mind nagyobb értékére terjesztetik ki azt, hogy felebb ne vitethessenek. Hiszen maga a t. képviselő úr, midőn Angliára hivatkozva előadta, hogy ott egy bíró is határoz a felett, hogy felebbvitelnek van-e helye, ítéletet mondott a mi állapotainkról, mert nálunk e kérdésben maga a kúria szokott dönteni.

És ha van hiba, és olyan fájdalmas a t. képviselő úrnak, hogy az igazságügyi politikának egy hibáját tüntettem fel, akkor, hogy a perek felebbvitelére nézve korlátokat lehessen ne csak jogosan, de czélszerűen is szabni, a t. igazságügyi kormány, a mely oly érzékeny, alkotta volna meg a polgári törvénykönyvet, hogy az anyagi jogéletnek bizonytalansága ne kényszerítse az igazságkereső feleket, hogy a legmagasabb fórumig pereljenek. Ha meg volna alkotva a polgári törvénykönyv, nem következhetett volna be az sem, hogy a t. képviselő úr az én felszólalásomat ne vegye olyan értelemben, mint a minőben mondottam. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Ha senkisem kiván többé szólani, a vitát bezárom. A tétel nem lévén megtámadva,

Digitized by Google

a kir. kuria személyi járandóságaira felvett 504.159 frtnyi tételt elfogadottnak nyilvánítom.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 20.600 frt.

Elnök: A ház elfogadja a tételt.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Bevétel 70 frt.

Elnök: A ház elfogadja a tételt.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Kir. táblák. Rendes kiadások: XXI. fejezet, 3. czím. Rendes bevételek: VIII. fej., 3. czím. Kiadás: személyi járandóságok 1,144.042 frt.

Elnök: El van fogadva.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 101.600 frt.

Elnök: El van fogadva.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Bevétel 50 frt.

Elnök: El van fogadva,

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Kir. főügyészségek. Rendes kiadások: XXI. fejezet 4. czím. Rendes bevételek. VIII. fej. 4. czím. Kiadás: Személyi járandóságok 72.685 frt.

Elnök: El van fogadva.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 10.880 frt.

Elnök: El van fogadva.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Bevétel 3.000 frt.

Elnök: El van fogadva.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Kir. törvényszékek és járásbíróságok. Rendes kiadások: XXI. fej., 5. czím. Rendes bevételek. VIII. fejezet, 5. cz. Kiadás: Személyi járandóságok 7,158.679 forint.

Elnök: El van fogadva.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 1,808.161 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Bevétel 35.391 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Királyi ügyészségek. Rendes kiadások: XXI. fejezet, 6. czím. Rendes bevételek: VIII. fejezet. 6. czím. Kiadás: Személyi járandóságok 1,154.727 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 1,422.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Bevétel 68.060 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Országos fegyintézetek, kerületi börtön, közvetítő intézet és állami fogház. Rendes kiadások: XXI. fejezet. 7. czím. Rendes bevételek: VIII. fejezet, 7. czím. Kiadás: Személyi járandóságok 378,836 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 646.512 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Bevétel 193.367 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Büntetéspénzek országos alapja. Rendes kiadások: XXI. fejezet, 8. czím. Rendes bevételek; VIII. fejezet, 8. czím. Kiadás 441.426 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Bevétel 441.426 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Telekkönyvezés. Rendes kiadások. XXI. fejezet, 9. czím. Kiadás: Központi telekhivatal. Személyi járandóságok 7.302 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 7.642 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Az 1889. évi XLV. törvényczikk alapján alkalmazott bírák személyi járandóságai és törvények szerkesztése. Rendes kiadások: XXI. fejezet, 10. czím 43.800 forint.

Bartók Lajos jegyző: Mérey Lajos!

Mérey Lajos: T. ház! A törvényelőkészítő bizottsággal e vita folyamán foglalkoztunk már, és a volt igazságügyminiszter úr az én felszólalásomat félreértette, nem szeretném tehát, hogy ezen félreértett magyarázat csakugyan olyan maradjon, mintha ezt magam is úgy kívántam volna érteni, mint ő.

Felszólalásomnak, t. képviselőház igazán egészen jóakaró czélja volt, nem pedig az, hogy mint a volt igazságügyminiszter felszólalásában mondotta, én mint egy kimutatását kérjem annak, mennyi órát dolgoznak azok az urak. Én a törvényelőkészítő bizottság kötelességeit máskép értelmezem és magyarázom. A midőn a költségvetésben 43.800 frt van előirányozva, ennek egy része úgyszólván bizalmi összeg, melyet az igazságügyminiszter úr rendelkezésére bocsátunk. O ezen összegből jutalmazza a munkával megbizott férfiakat tetszése szerint, alkotmányos felfogás szerint, tehát az, hogy a miniszternek pénz bocsáttatik rendelkezésére, de ő erről csak a zárszámadásokban adjon számot, nézetem szerint nem helyes, mert ez egyesegyedül az úgynevezett rendelkezési alapra nézve áll, de a költségvetésnek semminemű más tételére nem. S a midőn én kérem, és képviselői kötelességemből kifolyólag követelem, hogy ezen bizottság működéséről az igazságügyminiszter úr nekünk itt nemcsak

Digitized by Google

négy-öt évi jelentésekben, hanem a mikor ezen tétel tárgyaltatik, beszámoljon, ezt azon czélból is teszem, mert ilyen nemes, a magyar igazságszolgáltatásra rendkívül fontos munkálkodásban résztvevő férfiaknak az elismerést kész vagyok itt a legnagyobb szivességgel megadni és leróni. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

Nem tudjuk, az 1891. évben készült jelentés óta, a melyben a volt igazságügyminiszter úr igen helyesen emelte ki dr. Győry Elek, dr. Zsögöd Benő, dr. Králik Lajos, Sipőcz László és Lányi Bertalan urak működését, mondom, tekintettel arra, hogy Győry, Zsögöd és Králik urak működése már az egyházpolitikai javaslatok törvényerőre emelkedése által megoldatott, azóta, mondom nem tudjuk, hogy most kik vannak munkával megbízva, mióta vannak e munkával megbízva, és vajjon a reájuk bízott munkából nem óraszámra, hanem az anyag feldolgozására, az anyagnak mily irányban, mily jogelvek szerinti feldolgozására eddig mennyit végeztek? Bocsánatot kérek, t. ház, lehetnek a közvéleményben olyan nézetek is, hogy ezen urakat talán túlságos jól fizeti a magyar állam, illetve a miniszter úr; lehetnek olyan nézetek is, hogy ezek talán előre megállapított kellő irányelvek nélkül dolgoznak, vagy oly irányelvek alapján, a melyeknek helyeslése a képviselőházban nem igen fog bekövetkezni; és ime, ki adja meg ezen férfiaknak azon elégtételt, hogy munkájuk nemes és helyes? Róluk soha senki sem beszél, sőt még a volt igazságügyminiszter úr rossz néven veszi, ha én ezen férfiak érdemeire kiváncsi vagyok, és azok nyilvános elismerésére alkalmat akarok magamnak keresni, és másoknak szolgáltatni magában a képviselőházban. Én tehát, t. ház, egyrészt azon okból, mert ezen tételben az igazságügyminiszter úr, bár csekélyebb részében, rendelkezési alappal bir a törvénykészítő bizottság tagjai számára, tehát ezen rendelkezési alapot tőle számon kérni jogom és kötelességem, másrészt azon okból, hogy ismerje az egész jogászvilág, ismerje az egész ország azon férfiakat, a kik ezen munkákban részt vesznek, a kik e megbizatásért jutalmat érdemelnek, kérem a t. igazságügyminiszter urat, hogy erre nézve igenis a háznak részletes felvilágositást adni szíveskedjék. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Kiván e még valaki szólani? Ha szólni senki többé nem kiván, a vitát bezárom.

A tétel meg nem támadtatván, azt hiszem kijelenthetem, hogy a IX. fejezet, 10. czím alatt feljegyzet kiadási tétel: 43.800 frt el van fogadva.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Országos bírósági vegyészeti intézet. Rendes kiadások: XXI. fejezet, 11. czím. Kiadás: Személyi járandóságok 7.040 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Dologi kiadások 1.700 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Nyugdíjak. Rendes kiadások, VI. fejezet, 11. czím. Kiadás. 1,730.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Átmeneti kiadások. Átmeneti kiadások: X. fejezet 1—2. czím. Központi igazgatás; felszerelésre 2.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Az 1896. évi országos kiállítás czéljaira 10.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Beruházások, Beruházások: VII. fejezet. Törvénykezési és ügyészségi új építkezésekre, átalakításokra és felszerelésekre 300.000.

Bartók Lajos jegyző: Mérey Lajos!

Mérey Lajos: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az 1893. évi igazságügyi költségvetés indokolásában a volt igazságügyminiszter úr előterjesztette a t. képviselőháznak, hogy ő gondos tanúlmány tárgyává tette a törvényszéki építkezések kérdését, és ezen gondos tanúlmányok után meggyőződött róla, hogy az országban huszonöt oly törvényszék van, melynek elhelyezése olyan, hogy azokon részint új, részint nagyobb pót-építkezéssel lehetőleg mielőbb segíteni kell, és ugyancsak ezen jelentésben a t. képviselőháznak tudomására hozta, hogy a többi huszonkilencz törvényszékre csak ezután kerülhet a sor. Elismerte 1893-ban azt is, hogy az évenkint 300.000 forintban előirányzott és azóta meg is szavazott költségből ezen építkezéseket foganatosítani nem lehet. Ha pedig a körülbelül hat millióra menő szükségletet az évi költségvetéseken belül akarná kielégíteni, akkor 675—800 ezer forintot kellene évenkint a törvényhozástól kérnie. Az ő meggyőződése szerint azonban ez nem lehetett, és azért a t. háznak azt jelentette, hogy: »a pénzügyminiszter urat sikerült meggyőznöm, és kieszközöltem annak hozzájárulását arra nézve, hogy a kezelése alatti jövedéki bírság alapból három millió forint kölcsönt veszek«. Joggal hihette tehát a t. ház, miként 1893-ban az igazságügyi kormány előtt már eldöntött dolog volt, hogy a jövedéki bírság-alapból ezen építkezésekre három millió forint kölcsönt vesz, melyet az ő idézett szavai szerint az akkori pénzügyminiszternél már kieszközölt. Ha megnézzük, t. ház, a folyó évi költségvetés indokolásának ezen kérdésre vonatkozó részét, azt találjuk, hogy a t. igazságügyminiszter úr ma, tehát két évvel később azt jelenti a t. ház-

Digitized by Google

nak, miként ezen intézetekre ő csakugyan kölcsönt akar venni, illetőleg a jövedéki birságokból akarja azokat fedezni; ámde az 1893. évi költségvetés általam most hivatkozott indokolásában kieszközöltként előterjesztett kölcsönt most csak kilátásba helyezettnek jelenti. Bocsánatot kérek, de felfogásom szerint ebben eltérés van, mert hiszen a mit 1893-ban a volt igazságügyminiszter kieszközölt, azt 1895-ben még csak kilátásba helyezettnek jelenteni talán csak tévedés, és az illető költségvetést összeállító úr talán nem vette figyelembe az 1893. évi költségvetés indokolását.

Én ragaszkodom ahhoz, hogy a mit 1893-ban a volt igazságügyminiszter mint kieszközöltet jelentett nekünk, azt az új igazságügyminiszter is igen helyesen eszközölt ténynek köteles elfogadni.

A volt igazságügyminiszter úr ezen építkezéseknek sorrendjét is megállapította, és ezen sorrendben bennefoglaltatik Nyitra városa is, a mely város talán a. t. előadó urat is érdekli.

Amde 1894-ben ugyancsak a költségvetés indokolásából kitetszőleg látjuk, hogy az 1893-iki költségvetésben beállított sorrendet a volt igazságügyi kormány nem tartotta meg, hanem attól eltérőleg más városokat, nem akarom mondani, hogy részesített előnyben, hanem bizonyosan a tapasztalás folytán talált sürgősebben kielégítendőknek. Akkor tehát 19 építkezést jelentettek tárgyalás alatt levőnek; 1895-ben újra 16 törvénykezési építkezést jelent a mostani igazságügyminiszter úr, mint tárgyalás alatt levőt, sőt részben már megkezdetett, de az 1893-iki költségvetésbe a sorrendbe beállított Nyitrát még mindig nem látom benne. Ellenben az 1893-iki sorrendben nem foglalt Pozsony városát, a volt igazságügyminiszter úr választókerületét, és ennek ellensúlyául Szolnok városát, mely Polónyi képviselő úr kerülete volt, továbbá Nagyváradot, Rózsahegyet, Zalaegerszeg városát mind előbbrevalónak találja a kormány a nyitrai építkezésnél. Elismerem, t. ház, hogy az igazságügyi kormány időközben ezen építkezéseknek sürgősebb, égetőbb voltáról győződhetett meg, de sajnálattal kell kijelentenem, hogy az 1893. évi költségvetés indokolásában foglalt jelentés daczára, a nyitrai törvénykezési állapotok jobb helyzetbe hozatalával — értem az építkezés kérdését — eddig vajmi keveset törődtek, pedig legalább is vannak olyan rosszak, mint azon városokban voltak, a melyeket az imént felolvasni bátor voltam, és a melyeknél az elintézés már megtörtént. Mert hiszen, t. ház, a hol most például sommás eljárási felebbezési tárgyalások megtartására kellő helyiség nincsen, és akkora helyiség sincsen, a melybe a feleken kívül csak egy kis közönség beférhetne, akkora helyiség sincsen, a hol a tanúk tisztességes helyen télen várhatnának, a hol külön van a járásbíróság igen rossz helyiségekben, mert ott még az ügyvédek számára sincsen kellő terem, még kevésbbé a tanúk és ügyfelek számára, a kik hideg folyosón kénytelenek várni, a hol külön van a telekkönyv, az ügyészség és törvényszék, — a törvényszéki tárgyalóterem minőségéről már beszélni sem akarok, — ott az építkezés égető volta kétséget nem szenved. Kérem a t. igazságügyminiszter urat, vegye figyelembe, hogy a nyitrai törvényszék az ország legnagyobb törvényszékeinek egyike; ügyforgalma mindig emelkedik, ámde az ügyeknek ilyen helyeken való elintézése igazán a jogkereső közönségnek a bíróság iránti tiszteletét és a bíróság tekintélyét csak csorbítja, mert hiszen tudjuk, hogy művelt és nem művelt ember egyaránt sokkal méltóságteljesebbnek képzeli, az igazságügyi csarnokot, mint a milyen az valójában, és nyomasztó hatással van jogászra, nem jogászra egyaránt, hogy ha ilyen kritikán alúli helyeken szolgáltatják az igazságot.

Én ezt olyan sürgősnek tartottam, hogy hivatkozva az 1893. évi indokolásban foglalt jelentésre és a volt igazságügyminiszter úrnak, nézetem szerint helyesen elfoglalt akkori álláspontjára, sürgetem, hogy a jövedéki birságok összegéből általa már kieszközölt három millió forintból a nyitrai törvénykezési építkezéseket mielőbb elkezdeni méltóztassék.

Elnök: Kíván még valaki szólani? Ha szólani már senkisem kíván, a vitát bezárom.

A tételt maga meg nem támadtatván, azt hiszem, kijelenthetem, hogy az igazságügyi minisztérium költségvetésének »Beruházások« czíme alatt álló 300.000 forint el van fogadva.

Ezzel az igazságügyi költségvetés végleg letárgyaltatott. *(Éljenzés.)*

Következik a pénzügyminisztérium 1895. évi költségvetésének (Irom. 713) és az azzal kapcsolatos pénzügyi bizottsági jelentésnek (Irom. 724, 729.) tárgyalása. *(Felkiáltások balfelől: Holnap!)*

Az első szó a pénzügyi bizottság előadóját illeti.

Kérem felolvasni az első tételt.

Perczel Béni jegyző *(olvassa)*: Központi igazgatás, Rendes kiadások: XVII. fejezet, 1. czím *(Élénk felkiáltások a szélső baloldalon: Holnap!)*

Elnök: T. ház! Tekintettel az idő előre haladottságára a t. ház talán beleegyezni méltóztatik, hogy a pénzügyminisztérium költségvetése, a mely mára volt napirendre tűzve, a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülésben tárgyaltassék. *(Helyeslés.)*

Az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 35 perczkor.)

Digitized by Google

NÉVMUTATÓ.

(A vastagabb számok az üléseket jelölik, melyekben az illetők működtek; a többi szám jelöli a lapokat, hol az illetők felszólalásai, vagy beszédei kezdődnek, vagy szólási szándékuk van kifejezve.)

Elnökök:

Szilágyi Dezső **412—425.**

Andrássy Tivadar gr. **411, 412, 426.**

Berzeviczy Albert **426—428.**

*

Szlávy József főrendiházi elnök;

Andrássy Tivadar gr. képviselőházi alelnök II—IV. Együttes ülés **411.** és **412.** ülés között.

Jegyzők:

Bartók Lajos **412—416, 428.**

Esterházy Kálmán gr. **412—421, 425.**

Hock János **413, 417—421, 424, 425.**

Josipovich Géza **417—428.**

Molnár Antal **411—416, 418—420, 421, 426.**

Papp Elek **411, 412, 417, 418, 422—427.**

Perczel Béni **411, 415—417, 419, 421, 423, 426, 428.**

Schóber Ernő **412, 422—428.**

*

Rudnyánszky József b. főrendiházi jegyző;

Molnár Antal képviselőházi jegyző II—IV. Együttes ülés **411.** és **412.** ülés között.

Előadók:

Fenyvessy Ferencz:

Költségvetés 1895-re, vallás- és közoktatásügyi tárcza **414—422.**

Görgey Béla:

Zelenyák János;
Sztojanovics György b. igazolási ügyei **412.**
Erdély Sándor;
Dániel Ernő;
Lukács László;
Perczel Dezső igazolási ügyei **428.**

Hegedüs Sándor:

Indemnity, meghosszabbítás 1895. április végéig **418.**

Krajtsik Ferencz:

Luby Géza;
Sima Ferencz;
Sima Ferencz és Balogh János;
Tisza István és Purgly János;
Szász Károly;
Sennyey István b.;
Holló Lajos és Bartha Miklós mentelmi ügyei **414.**
Kún Miklós;
Győrffy Gyula;
Gajári Ödön;
Kabós Ferencz mentelmi ügyei **427.**

Láng Lajos:

Indemnity, meghosszabbítás 1895. április végéig **422.**

Latkóczy Imre:

Költségvetés 1895-re, igazságügyi tárcza **426—428.**

Münnich Aurél:

Ujonczozás 1895-re **423.**
Egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredménye és a katonai öngyilkossági esetek 1893/94. évben **423.**
Közös hadseregtől a honvédség állományába történt tiszti áthelyezések **423.**

Digitized by Google

Páiffy Elemér:

Zárszámadások 1893-ról és az áldunai Vaskapu-szabályozás 1893. évi munkálatai és költségei **425.**

Túlkiadások, előirányzatnélküli kiadások és hitelátruházások 1894. számadási év III. negyedében **425.**

Magyarország és Horvát-Szlavonországok közt 1892. évre eszközölt leszámolás **425.**

Szász Károly:

Kérvények 20. sorjegyzéke **427.**

Szerb György:

Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet **422.**

Költségvetés 1895-re, honvédelmi tárcza **424, 425.**

Közös hadsereg katonai nevelő- és tisztképző-intézeteiben magyar állami alapítványi helyekre elhelyezett ifjak **425.**

Ludovika-akadémia 1894. évi állapota **425.**

Hadmentességi díj-alap álladéka 1893. évben **425.**

Honvédmenház 1893. évi számadásai, működése és állapota **425.**

Honvédsegélyző egylet 1893. évi számadásai, működése és állapota **425.**

Szónokok:

Andreánszky Gábor b.:

Költségvetés 1895-re (részl.) 329.

Személyes kérdésben 329.

Házszabályok 329.

Apponyi Albert gr.:

Bánffy-kormány programmja 8.

Költségvetés 1895-re (részl.) 357.

Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet 357.

Asbóth János:

Bánffy-kormány programmja 38.

Költségvetés 1895-re (részl.) 236.

Babó Emil:

Ujonczozás 1895-re 307.

Bánffy Dezső b.:

Kormányalakításra vonatkozó kir. leirat 4.

Bánffy-kormány programmja 4, 14, 24, 33, 61.

Indemnity, meghosszabbítás 1895. április végéig 297.

Költségvetés 1895-re (részl.) 340, 342.

Bánó József:

Költségvetés 1895-re (részl.) 100, 180.

Bartók Lajos:

Költségvetés 1895-re (részl.) 199, 270.

Batthyány Tivadar gr.:

Bánffy-kormány programmja 49.

Költségvetés 1895-re (részl.) 181.

Bernát Béla:

Ujonczozás 1895-re 305.

Berzeviczy Albert:

Költségvetés 1895-re (részl.) 174, 181, 216, 250, 274.

Bethlen Gábor gr.:

Bánffy-kormány programmja 31.

Boda Vilmos:

Szegzárdi főgimnázium megnyitása, interp. 211, 246, 247.

Költségvetés 1895-re (részl.) 246, 247.

Bornemisza Lajos:

Költségvetés 1895-re (részl.) 255.

Bujanovics Sándor:

Indemnity, meghosszabbítás 1895. április végéig 294.

Büsbach Péter:

Bánffy-kormány programmja 21.

Darányi Ignácz:

Bánffy-kormány programmja 12, 44.

Dégen Gusztáv:

Költségvetés 1895-re (részl.) 219, 241.

Drakulics Pál:

Költségvetés 1895-re (részl.) 232.

Eötvös Károly:

Bánffy-kormány programmja 16.

Költségvetés 1895-re (részl.) 271, 272, 273, 276, 277.

Személyes kérdésben 277.

Erdély Sándor:

Költségvetés 1895-re (részl.) 364, 369, 370, 373, 383, 388, 398, 418, 424, 425, 427, 428, 429, 430, 431, 432.

Fejérváry Géza b.:

Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet 92, 348, 351, 354, 356, 357.

Ujonczozás 1895-re 304, 307, 311, 313, 315.

Költségvetés 1895-re (részl.) 320, 321, 323, 327, 331, 335, 348, 351, 354, 356, 357.

Digitized by Google

Fenyvessy Ferencz:
Költségvetés 1895-re (részl. — *Előadó)* 67, 239, 252, 269, 275.

Görgey Béla:
Zelenyák János igazolása *(előadó)* 29.
Sztojanovics György b. igazolása *(előadó)* 29.
Erdély Sándor igazolása *(előadó)* 417.
Dániel Ernő igazolása *(előadó)* 417.
Lukács László igazolása *(előadó)* 417.
Perczel Dezső igazolása *(előadó)* 417.

Gromon Dezső:
Költségvetés 1895-re (részl.) 351.

Győrffy Gyula:
Bánffy-kormány programmja 63.

Hegedüs Sándor:
Indemnity, meghosszabbítás 1895. április végéig *(előadó)* 164.

Helfy Ignácz:
Költségvetés 1895-re (részl.) 274.

Herman Ottó:
Bánffy-kormány programmja 33.
Költségvetés 1895-re (részl.) 204, 239, 257, 258, 345,
Jegyzőkönyv 344.
Ház határozatképessége 344, 345.
Házszabályok 345.

Hévizy János:
Költségvetés 1895-re (részl.) 164.

Hock János:
Költségvetés 1895-re (részl.) 153, 247, 251, 252.

Holtsy Pál:
Házszabályok 134.
Ujonczozás 1895-re 317.
Egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredménye és a katonai öngyilkossági esetek 1893/94. évben 317.
Költségvetés 1895-re (részl.) 354.
Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet 354.

Horánszky Nándor:
Bánffy-kormány programmja 57.
Költségvetés 1895-re (részl.) 342, 347, 350, 355, 356, 358.
Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges fedezet 347, 350, 355, 356, 358.

Hortoványi József:
Költségvetés 1895-re (részl.) 243.

Horváth Gyula:
Bánffy-kormány programmja 45.
Költségvetés 1895-re (részl.) 380.

Illyés Bálint:
Költségvetés 1895-re (részl.) 337, 340, 343.

Issekutz Győző:
Költségvetés 1895-re (részl.) 371, 380, 381, 382, 422.
Személyes kérdésben 380.

Jellinek Arthur:
Költségvetés 1895-re (részl.) 399.

Justh Gyula:
Bánffy-kormány programmja 6.

Kammerer Ernő:
Költségvetés 1895-re (részl.) 145, 268, 277.

Kemény Pál:
Költségvetés 1895-re (részl.) 367, 403, 404.

Kiss Albert:
Költségvetés 1895-re (részl.) 77, 178.

Kovács Albert:
Költségvetés 1895-re (részl.) 112, 121, 232, 279, 284.
Személyes kérdésben 232.

Krajtsik Ferencz:
Luby Géza mentelmi ügye *(előadó)* 67.
Sima Ferencz mentelmi ügye *(előadó)* 67.
Sima Ferencz és Balogh János mentelmi ügye *(előadó)* 67.
Tisza István és Purgly János mentelmi ügye *(előadó)* 67.
Szász Károly mentelmi ügye *(előadó)* 67.
Sennyey István b. mentelmi ügye 67.
Holló Lajos és Bartha Miklós mentelmi ügye *(előadó)* 67.
Kun Miklós mentelmi jogának megsértése *(előadó)* 389.
Győrffy Gyula mentelmi ügye *(előadó)* 389.
Gajári Ödön mentelmi ügye *(előadó)* 389.
Kabós Ferencz mentelmi ügye *(előadó)* 389.

Lakatos Miklós:
Költségvetés 1895-re (részl.) 319.

Láng Lajos:
Indemnity, meghosszabbitás 1895. április végéig *(előadó)* 293.

Latkóczy Imre:
Költségvetés 1895-re (részl. — *Előadó)* 362, 380, 398, 421.
Személyes kérdésben 380.

Lits Gyula:
Ujonczozás 1895-re 304.
Költségvetés 1895-re (részl.) 326.

Lukács László:
Közösügyi zárszámadásra (1892.) alapított végleges leszámolás szerint Magyarország terhére mutatkozó tartozás fedezése és az 1894. évi közösügyi kiadásokra Magyarország által pótlólag fizetendő összeg, tvj. 91.
Indemnity, meghosszabbítás 1895. április végéig, tvj. 137.

Digitized by Google

Madarász Imre:
Költségvetés 1895-re (részl.) 118.

Madarász József:
Képviselőházi elnök és alelnök megválasztatása 30.
Indemnity, meghosszabbítás 1895. április végéig 295.
Költségvetés 1895-re (részl.) 324, 326, 357.
Jegyzőkönyv 344.
Ház határozatképessége 344.
Honvédgyalogsági újonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet 357.

Márkus József:
Költségvetés 1895-re (részl.) 213.

Meltzl Oszkár:
Bánffy-kormány programmja 32.

Mérey Lajos:
Költségvetés 1895-re (részl.) 405, 411, 413, 431, 436, 437.
Személyes kérdésben 413.

Meskó László:
Költségvetés 1895-re (részl.) 247.

Münnich Aurél:
Ujonczozás 1895-re *(előadó)* 298, 313.
Egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredménye és a katonai öngyilkossági esetek 1893/94. évben *(előadó)* 298.
Közös hadseregből a honvédség állományába történt tiszti áthelyezések *(előadó)* 298.
Napirend előtt (Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetéséről szóló honv. miniszteri jelentés tárgyalásából kifolyólag) 361, 390, 391.
Személyes kérdésben 391.

Nagy István:
Ujonczozás 1895-re 305.
Egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredménye és a katonai öngyilkossági esetek 1893/94. évben 305.
Költségvetés 1895-re (részl.) 328, 330, 331, 332.
Napirend előtt (Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetéséről szóló honv. miniszteri jelentés tárgyalásából kifolyólag) 362.
Személyes kérdésben 362.

Okolicsányi László:
Költségvetés 1895-re (részl.) 134, 148, 260.

Pálffy Elemér:
Zárszámadások 1893-ról és az aldunai Vaskapu-szabályozás 1893. évi munkálatai és költségei *(előadó)* 345.
Túlkiadások, előirányzatnélküli kiadások és hiteláthuházások az 1894. számadási év III. negyedében *(előadó)* 345.
Magyarország és Horvát-Szlavonországok közt 1892. évre eszközölt leszámolás *(előadó)* 345.

Pap Géza:
Költségvetés 1895-re (részl.) 95, 341.

Péchy Tamás:
Költségvetés 1895-re (részl.) 259, 260, 285, 338, 340, 342.

Perczel Dezső:
Polónyi Géza interpellációjára a hajdumegyei építészeti és tüzrendészeti szabályrendelet módosítása és végrehajtásának felfüggesztése tárgyában 416.

Polónyi Géza:
Bánffy-kormány programmja 17.
Költségvetés 1895-re (részl.) 84, 90, 391, 405, 410, 411, 412, 418, 421, 427.
Személyes kérdésben 412.
Hajdumegyei építészeti és tüzrendészeti szabályrendelet módosítása és végrehajtásának felfüggesztése, interp. 414, 416.

Prileszky Tádé:
Költségvetés 1895-re (részl.) 104.

Pulszky Ágost:
Költségvetés 1895-re (részl.) 126, 236, 284.

Radvánszky Béla b.:
Koronaőri beköszöntő 27.

Ragályi Béla:
Költségvetés 1895-re (részl.) 254.

Sághy Gyula:
Költségvetés 1895-re (részl.) 138, 382.

Schreiber Frigyes:
Költségvetés 1895-re (részl.) 257, 259, 280.

Sierbán Miklós:
Bánffy-kormány programmja 21, 37.
Személyes kérdésben 37.

Sima Ferencz:
Költségvetés 1895-re (részl.) 107.
Alföldi szocziális izgatások, interp. 135.

Sréter Alfréd:
Költségvetés 1895-re (részl.) 81.

Szapáry Gyula gr.:
Bánffy-kormány programmja 10.

Szász Károly:
Kérvények 20. sorjegyzéke *(előadó)* 389.

Szederkényi Nándor:
Költségvetés 1895-re (részl.) 245, 252, 268.

Szerb György:
Honvédgyalogsági újonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet *(előadó)* 267, 346.
Költségvetés 1895-re (részl.) 346.

Szilágyi Dezső:
Képviselőházi elnök és alelnök megválasztatása (Székfoglaló) 30.

Digitized by Google

Költségvetés 1895-re (részl.) 376, 395, 410, 413, 414, 433.
Személyes kérdésben 410.

Thaly Kálmán:
Költségvetés 1895-re (részl.) 87, 89, 155, 188, 189, 231, 271, 276, 277, 288, 289, 329, 332, 335, 336.
Személyes kérdésben 89, 335.

Tóth Aladár:
Költségvetés 1895-re (részl.) 90.
Ujonczozás 1895-re 303.
Napirend előtt (Honvédgyalogsági újonczok kiképeztetéséről szóló honv. miniszteri jelentés tárgyalásából kifolyólag) 390.
Személyes kérdésben 390.

Tóth Ernő:
Ujonczozás 1895-re 312, 315.
Költségvetés 1895-re (részl.) 321, 325, 354.
Személyes kérdésben 325, 390.
Honvédgyalogsági újonczok kiképeztetésének költségei 354, 390.
Napirend előtt 390, 391.

Tóth János:
Indemnity, meghosszabbítás 1895. április végéig 293.
Ujonczozás 1895-re 299.

Tuba János:
Költségvetés 1895-re (részl.) 113.

Ugron Gábor:
Képviselőházi elnök és alelnök megválasztatása 30.
Bánffy-kormány programmja 40, 55, 57.
Személyes kérdésben 55, 355.
Költségvetés 1895-re (részl.) 271, 283, 328, 329, 348, 349, 350, 454, 355, 357, 432, 434, 435.
Indemnity, meghosszabbítás 1895. április végéig 296.
Ujonczozás 1895-re 308, 309, 315, 316, 317.
Egyévi önkéntesek tiszti-vizsgájának eredménye és a katonai öngyilkossági esetek 1893/94. évben 309.
Honvédgyalogsági újonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet 348, 349, 350, 354, 355, 357.

Vajay István:
Bánffy-kormány programmja 60.
Költségvetés 1895-re (részl.) 210.

Veres József:
Költségvetés 1895-re (részl.) 92, 282, 286, 337.

Wlassics Gyula:
Költségvetés 1895-re (részl.) 69, 86, 102, 107, 108, 110, 123, 124, 125, 144, 145, 149, 154, 155, 156, 157, 159, 162, 168, 170, 171, 184, 224, 246, 247, 258, 262, 265, 269, 272, 279, 280, 285, 289.
Boda Vilmos interpellációjára a szegzárdi főgimnázium megnyitása ügyében 246.

Zay Adolf:
Bánffy-kormány programmja 48, 53, 56.
Személyes kérdésben 56.
Költségvetés 1895-re (részl.) 259.

Zichy Jenő gr.:
Költségvetés 1895-re (részl.) 105, 134, 264, 265.
Személyes kérdésben 134.

Digitized by Google

TÁRGYMUTATÓ.

(A vastagabb számok az üléseket jelölik, melyekben az előterjesztések, vagy tárgyak előfordúlnak.)

Bizottsági jelentések.

Igazoló állandó bizottság jelentései:

Zelenyák János;
Sztojanovics György b. igazolási ügyében *(előadó:* Görgey Béla) **412.**
Erdély Sándor;
Dániel Ernő;
Lukács László;
Perczel Dezső igazolási ügyeiben *(előadó:* Görgey Béla) **428.**

Kérvényi bizottság jelentése:

Kérvények 20. sorjegyzékéről *(előadó:* Szász Károly) **427.**

Mentelmi bizottság jelentései:

Luby Géza;
Sima Ferencz;
Sima Ferencz és Balogh János;
Tisza István és Purgly János;
Szász Károly;
Sennyey István b.;
Holló Lajos és Bartha Miklós mentelmi ügyeiben *(előadó:* Krajtsik Ferencz) **414.**
Kun Miklós;
Győrffy Gyula;
Gajári Ödön:
Kabós Ferencz mentelmi ügyeiben *(előadó:* Krajtsik Ferencz) **427.**

Pénzügyi bizottság jelentései:

Költségvetés 1895-re (Vallás- és közoktatásügyi tárcza, *előadó:* Fenyvessy Ferencz **414—422.** — Honvédelmi tárcza, *előadó:* Szerb György **424—425.** — Igazságügyi tárcza, *előadó:* Latkóczy Imre **420—428.**
Indemnity-törvény 1895. április végéig való meghosszabbítása tárgyában *(előadók:* Hegedüs Sándor **418.** — Láng Lajos) **422.**
Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezet tárgyában *(előadó:* Szerb György) **422.**
Közös hadsereg katonai nevelő- és tisztképző-intézeteiben magyar állami alapítványi helyekre elhelyezett ifjakról szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában *(előadó:* Szerb György) **425.**
Ludovika-akadémia állapotáról az 1894. évre szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában *(előadó:* Szerb György) **425.**
Hadmentességi díj-alap 1893. évi álladékáról szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában *(előadó:* Szerb György) **425.**
Honvédmenház 1893. évi számadásairól, működéséről és állapotáról szóló honvédelmi és belügyi miniszteri jelentés tárgyában *(előadó:* Szerb György) **425**
Országos honvédsegélyző-egylet 1893. évi számadásairól, működéséről és állapotáról szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában *(előadó:* Szerb György) **425.**

Véderő-bizottság jelentései:

Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezetről szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában *(előadó:* Szerb György) **422, 425.**
Az 1895. évben kiállítandó ujonczok megajánlásáról szóló törvényjavaslat tárgyában *(előadó:* Münnich Aurél **423.**
Egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának 1893/94. évi eredményéről és a katonai öngyilkossági esetekről szóló honvédelmi miniszteri jelentésről *(előadó:* Münnich Aurél) **423.**
Közös hadseregtől a honvédség állományába történt tiszti áthelyezésekről szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában *(előadó:* Münnich Aurél) **423.**
Közös hadsereg katonai nevelő- és tisztképzőintézeteiben magyar állami alapítványi helyekre elhelyezett ifjakról szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában *(előadó:* Szerb György) **425.**
Ludovika-akadémia állapotáról az 1894. évre szóló honvédelmi miniszteri jelentés tárgyában *(előadó:* Szerb György) **425.**

Zárszámadásvizsgáló bizottság jelentései:

Állami zárszámadások (1893.) és az aldunai Vaskapu-szabályozás 1893., évi munkálatai és költségeiről *(előadó:* Pálffy Elemér) **425.**

Digitized by Google

Állami számvevőszéknek az 1894. számadási év III. negyedében előfordult túlkiadások, előirányzatnélküli kiadások és hitelátruházásokról szóló jelentése tárgyában *(előadó:* Pálffy Elemér) **425.**

Állami számvevőszéknek a Magyarország és Horvát-Szlavonországok közt 1892. évre eszközölt leszámolásról szóló jelentése tárgyában *(előadó:* Pálffy Elemér) **425.**

Törvényjavaslatok, kormányelőterjesztések és egyéb ügyek.

Alelnök (l. Képviselőházi) **412.**

Alföldi szociális izgatások (l. Interp. Sima Ferencz) **416.**

Állami költségvetés (l. Költségvetés) **414.**

Állami számvevőszék jelentései (l. Túlkiadások — l. Magyarország) **425.**

Állami zárszámadások (l. Zárszámadások.) **425.**

Andrássy Tivadar gr. képviselőházi alelnök elnöklése együttes ülésben (l. Együttes).

Balogh János mentelmi ügye (l. Sima Ferencz és Balogh) **413.**

Bánffy Dezső b. kineveztetése miniszterelnökké **411, 417.** — *Lemondása a képviselőségről* **411.** — *Megbízólevele* **428.**

Bánffy-kormány programmja **411—413.**

Hozzászóltak:

Apponyi Albert gr. 8.
Asbóth János 38.
Bánffy Dezső b. 4, 14, 24, 33, 61.
Batthyány Tivadar gr. 49.
Bethlen Gábor gr. 31.
Büsbach Péter 21.
Darányi Ignácz 12, 44.
Eötvös Károly 16.
Győrffy Gyula 63.
Herman Ottó 33.
Horánszky Nándor 57.
Horváth Gyula 45.
Justh Gyula 6.
Meltzl Oszkár 32.
Polónyi Géza 17.
Sierbán Miklós 21, 37.
Szapáry Gyula gr. 10.
Ugron Gábor 40, 55, 57.
Vajay István 60.
Zay Adolf 48, 53, 56.

Bartha Miklós mentelmi ügye (l. Holló Lajos) **414.**

Berzeviczy Albert megválasztatása képviselőházi alelnökké **412.**

Czenky Sándor koronegedélye (Irom. 787) **415.**

Dániel Ernő kineveztetése kereskedelemügyi miniszterré **411.**

Dániel Ernő lemondása a képviselőségről. **411.**

Dániel Ernő választása **425, 428.**

Hozzászólt:

Görgey Béla *(előadó)* 417.

Darányi Ignácz kineveztetése az országos statisztikai tanács tagjává **413.**

Egyévi önkéntesek tiszti vizsgájának eredménye és a katonai öngyilkossági esetek 1893/94. évben (Irom. 731, 738) **423.**

Hozzászóltak:

Hoitsy Pál 317.
Münnich Aurél *(előadó)* 298.
Magy István 305.
Ugron Gábor 309.

Együttes, II—IV., ülés a 411. és 412. ülések között.

Elegyes ülés (l. Együttes).

Elintézetlen interpellációk jegyzéke **421.**

Elnök (l. Képviselőházi) **412.**

Erdély Sándor kineveztetése igazságügyminiszterré **411.**

Erdély Sándor lemondása a képviselőségről **411.**

Erdély Sándor választása **426, 428.**

Hozzászólt:

Görgey Béla *(előadó)* 417.

Előirányzatnélküli kiadások (l. Túlkiadások) **425.**

Építészeti szabályrendelet (l. Hajdúmegyei) **427.**

Falk Miksa kineveztetése az országos statisztikai tanács tagjává **413.**

Fejérváry Géza b. újra kineveztetése honvédelmi miniszterré, megbízatása az ő Felsége személye körüli minisztérium vezetésével, ugyanakkor felmentetése az utóbbi állás alól **411.**

Festetits Andor gr. újra kineveztetése földmívelésügyi miniszterré **411.**

Frey Ferencz IV. bíráló-bizottsági tag eskütétele **417.**

Gajári Ödön mentelmi ügye (Irom. 796) **427.**

Hozzászólt:

Krajtsik Ferencz *(előadó)* 389.

Győrffy Gyula mentelmi ügye (Irom. 797) **427.**

Hozzászólt:

Krajtsik Ferencz *(előadó)* 389.

Hadmentességi díj-alap álladéka 1893. évben (Irom. 698, 765) **425.**

Hajdúmegyei építészeti és tűzrendészeti szabályrendelet (l. Interp. Polónyi Géza) **427.**

Ház határozatképessége **425.**

Hozzászóltak:

Herman Ottó 344, 345.
Madarász József 344.

Házszabályok.

Hozzászóltak:

Andreánszky Gábor b. 329.
Herman Ottó 345.
Hoitsy Pál 134.

Hegedüs Sándor kineveztetése az országos statisztikai tanács tagjává **413.**

Helfy Ignácz kineveztetése az országos statisztikai tanács tagjává **413.**

Hitelátruházások (l. Túlkiadások) **425.**

Holló Lajos és Bartha Miklós mentelmi ügye (Irom 779) **414.**

Hozzászólt:

Krajtsik Ferencz *(előadó)* 67.

Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges fedezet (l. Napirend előtt **427.** — Irom. 788, 791) **415, 422, 425—427.**

Hozzászóltak:

Apponyi Albert gr. 357.
Fejérváry Géza b. 92, 348, 351, 354, 356, 357.
Hoitsy Pál 354.
Horánszky Nándor 347, 350, 355, 356, 358.
Madarász József 357.
Münnich Aurél 361, 390, 391.
Nagy István 362.
Szerb György *(előadó)* 267, 346.
Tóth Aladár 390.
Tóth Ernő 354, 390, 391.
Ugron Gábor 348, 349, 350, 354, 355, 357.

Honvédmenház 1893. évi számadásai, működése és állapota (Irom. 699, 766) **425.**

Honvédsegélyző, országos, egylet 1893. évi számadásai, működése és állapota (Irom. 700, 767) **425.**

Honvédséghez áthelyezett tisztek (l. Közös hadseregtől) **423.**

Digitized by Google

Honvédségi Ludovika-akadémia (l. Ludovika) **425.**

Horvát-Szlavonországokkal eszközölt leszámolás (l. Magyarország) **425.**

Igazolási esetek.

Bánffy Dezső b.;
Dániel Ernő;
Erdély Sándor;
Lukács László;
Perczel Dezső;
Sztojanovics György b.;
Zelenyák János (l. az illető czímén).

Indemnity, meghosszabbítás 1895. április végéig, tvj. (Irom. 789, 790) **417, 418, 422, 423.**

Hozzászóltak:

Bánffy Dezső b. 297.
Bujanovics Sándor 294.
Hegedüs Sándor *(előadó)* 164.
Láng Lajos *(előadó)* 293.
Lukács László 137.
Madarász József 295.
Tóth János 293.
Ugron Gábor 296.

Interpellácziók (l. a Tárgymutató végén).

Jegyzőkönyv.

Hozzászóltak:

Herman Ottó 344.
Madarász József 344.

Jósika Samu b. kineveztetése ő Felsége személye körüli miniszterré **411.**

Josipovich Imre ujra kineveztetése horvát-szlavon-dalmát-országi miniszterré **411.**

Kabós Ferencz mentelmi ügye (Irom. 798) **427.**

Hozzászólt:

Krajtsik Ferencz *(előadó)* 389.

Katonai nevelő- és tisztképző-intézetek (l. Közös hadsereg) **425.**

Katonai öngyilkossági esetek (l. Egyévi) **423.**

Képviselőházi elnök és alelnök megválasztatása **412.**

Hozzászóltak:

Madarász József 30.
Szilágyi Dezső (Székfoglaló) 30.
Ugron Gábor 30.

Kérvények 20. sorjegyzéke (Irom. 795) **427.**

Hozzászólt:

Szász Károly *(előadó)* 389.

Királyi leirat (l. Kormányalakításra) **411.**

Költségvetés 1895-re (részletes tárgyalás folytatása) **414—422, 424—428.**

1. Vallás- és közoktatásügyi tárcza (Irom. 716) **414—422.**

Hozzászóltak:

Asbóth János 236.
Bánó József 100, 180.
Bartók Lajos 199, 270.
Batthyány Tivadar gr. 181.
Berzeviczy Albert 174, 181, 216, 250, 274.
Boda Vilmos 246, 247.
Bornemisza Lajos 255.
Dégen Gusztáv 219, 241.
Drakulics Pál 232,
Eötvös Károly 271, 272, 273, 276, 277.
Fenyvessy Ferencz *(előadó)* 67, 239, 252, 269, 275.
Helfy Ignácz 274.
Herman Ottó 204, 239, 257, 258.
Hévizy János 164.
Hock János 153, 247, 251, 252.
Hortoványi József 243.
Kammerer Ernő 145, 268, 277.
Kiss Albert 77, 178.
Kovács Albert 112, 121, 232, 279, 284.
Madarász Imre 118.
Márkus József 213.
Meskó László 247.
Okolicsányi László 134, 148, 260.
Pap Géza 95.
Péchy Tamás 259, 260, 285.
Polónyi Géza 81, 90.
Prileszky Tádé 104.
Pulszky Ágost 126, 236, 284.
Ragályi Béla 254.
Sághy Gyula 138.
Schreiber Frigyes 257, 259, 280.
Sima Ferencz 107.
Sréter Alfréd 81.
Szederkényi Nándor 245, 252, 268.
Thaly Kálmán 87, 89, 155, 188, 189, 231, 271, 276, 277, 288,
Wlassics Gyula 69, 86, 102, 107, 289.
108, 110, 123, 124, 135, 144, 145, 149, 154, 155, 156, 157, 159, 162, 168, 170, 171, 184, 224, 246, 247, 258, 262, 265, 269, 272, 279, 280, 285, 289.
Tóth Aladár 90.
Tuba János 113.
Ugron Gábor 271, 283.
Vajay István 210.
Veres József 92, 282, 286.
Zay Adolf 259.
Zichy Jenő gr. 105, 134, 264, 265.

2. Honvédelmi tárcza (Irom. 718) **424, 425.**

Hozzászóltak:

Andreánszky Gábor b. 329.
Apponyi Albert gr. 357.
Bánffy Dezső b. 340, 342.
Fejérváry Géza b. 320, 321, 323, 327, 331, 335, 348, 351, 354, 356, 357.
Gromon Dezső 351.
Herman Ottó 345.
Hock János 334.
Hoitsy Pál 354.
Horánszky Nándor 342, 347, 350, 355, 356, 358.
Illyés Bálint 337, 340, 343.
Lakatos Miklós 319.
Lits Gyula 326.
Madarász József 324, 326, 357.
Nagy István 328, 330, 331, 332.
Pap Géza 341.
Péchy Tamás 338, 340, 342.
Szerb György *(előadó)* 346.
Thaly Kálmán 329, 332, 335, 336.
Toth Ernő 321, 325, 354.
Ugron Gábor 328, 329, 348, 349, 350, 354, 355, 357.
Veres József 337.

3. Igazságügyi tárcza (Irom. 717) **426—428.**

Hozzászóltak:

Erdély Sándor, 364, 369, 370, 373, 383, 388, 398, 418, 424, 425, 427, 428, 429, 430, 431, 432.
Horváth Gyula 380.
Issekutz Győző 371, 380, 381, 382, 422.
Jellinek Arthur 399.
Kemény Pál 367, 403, 404.
Latkóczy Imre *(előadó)* 362, 380, 398, 421.
Mérey Lajos 405, 411, 413, 431, 436, 437.
Polónyi Géza 391, 405, 410, 411, 412, 418, 421, 427.
Sághy Gyula 382.
Szilágyi Dezső 376, 395, 410, 413, 414, 433.
Ugron Gábor 432, 434, 435.

Korengedély (l. Czenky) **415.**

Kormányalakításra vonatkozó királyi leirat **411.**

Hozzászólt:

Bánffy Dezső b. 4.

Koronaőr (l. Radvánszky) **411.**

Koronaőr-választás királyi jóváhagyása (Miniszterelnök átirata) **411.**

Közös hadsereg katonai nevelő- és tisztképző-intézeteiben magyar állami alapítványi helyekre elhelyezett ifjak (Irom. 696, 763) **425.**

Közös hadseregtől a honvédség állományába áthelyezett tisztek (Irom. 701, 768) **423.**

Hozzászólt:

Münnich Aurél *(előadó)* 298.

Közösügyi zárszámadásra (1892.) alapított végleges leszámolás szerint Magyarország terhére mutatkozó tartozás fedezése és az 1894. évi közösügyi kiadásokra Magyarország által pótlólag fizetendő összeg, tvj. (Irom. 786) **414.**

Hozzászólt:

Lukács László 91.

Kun Miklós mentelmi jogának megsértése (Irom. 799) **427.**

Hozzászólt:

Krajtsik Ferencz *(előadó)* 389.

Láng Lajos kineveztetése az országos statisztikai tanács tagjává **413.**

Lemondások a képviselőségről.

Bánffy Dezső b.;
Dániel Ernő;
Erdély Sándor;
Lukács László;
Perczel Dezső;
Wlassics Gyula (l. az illető czimén).

Digitized by Google

Leszámolás (l. Közösügyi. — l. Magyarország) **425.**

Luby Géza mentelmi ügye (Irom. 780) **414.**

Hozzászólt:
Krajtsik Ferencz *(előadó)* 67.

Ludovika-akadémia 1894. évi állapota (Irom. 697, 764) **425.**

Lukács László kineveztetése pénzügyminiszterré **411.**

Lukács László lemondása a képviselőségről **411.**

Lukács László választása **426, 428.**

Hozzászólt:
Görgey Béla *(előadó)* 417.

Magyarország és Horvát-Szlavonországok között 1892. évre eszközölt leszámolás (Állami számvevőszék jelentése. — Irom. 762, 794) **425.**

Hozzászólt:
Pálffy Elemér *(előadó)* 345.

Megbízó-levelek bemutatása.

Bánffy Dezső b. **428.**
Dániel Ernő **425.**
Erdély Sándor **426.**
Lukács László **426.**
Perczel Dezső **426.**
Sztojanovics György b. **411.**
Zelenyák János **411.**

Mentelmi ügyek.

Balogh János;
Bartha Miklós;
Gajári Ödön;
Győrffy Gyula;
Holló Lajos;
Kabós Ferencz;
Kun Miklós;
Luby Géza;
Purgly János;
Sennyey István b.;
Síma Ferencz;
Szász Károly;
Tisza István (l. az illető czímén).

Nagyszebeni állami főgimnázium építkezése (l. Interp. Hévizy János) **427.**

Napirend előtt.

Felszólaltak:

Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetéséről szóló honv. miniszteri jelentés tárgyalásából kifolyólag **426, 427.**

Münnich Aurél 361, 390, 391. Tóth Aladár 390.
Nagy István 362. Tóth Ernő 390, 391.

Neményi Ambrus kineveztetése az országos statisztikai tanács tagjává **413.**

Névszerinti szavazások.

Honvédelmi tárcza költségvetésénél **425.**

Honvédgyalogsági ujonczok kiképeztetésére 1895. évben szükséges költségfedezetről szóló honvédelmi miniszteri jelentés fölött **425.**

Országos honvédsegélyző-egylet (l. Honvédsegélyző) **425.**

Országos statisztikai tanács képviselőházi tagjai (Kereskedelemügyi miniszter átirata) **413.**

Perczel Dezső kineveztetése belügyminiszterré **411.**

Perczel Dezső lemondása a képviselőségről **411.**

Perczel Dezső választása **428.**

Hozzászólt:
Görgey Béla *(előadó)* 417.

Purgly János mentelmi ügye (l. Tisza István és Purgly) **414.**

Radvánszky Béla b. koronaőr eskütétele (l. Együttes. — Miniszterelnök átirata) **411.**

Radvánszky Béla b. koronaőr megválasztatásának jóváhagyásáról szóló kir. leirat **411, 417.**

Sennyey István b. mentelmi ügye (Irom. 781) **414.**

Hozzászólt:
Krajtsik Ferencz *(előadó)* 67.

Síma Ferencz és Balogh János mentelmi ügye (Irom. 783) **414.**

Hozzászólt:
Krajtsik Ferencz *(előadó)* 67.

Síma Ferencz mentelmi ügye (Irom. 782) **424.**

Hozzászólt:
Krajtsik Ferencz *(előadó)* 67.

Statisztikai országos tanács (l. Országos) **413.**

Szász Károly mentelmi ügye (Irom. 784) **414.**

Hozzászólt:
Krajtsik Ferencz *(előadó)* 67.

Szegzárdi főgimnázium megnyitása (l. Interp. Boda Vilmos) **419, 421.**

Szilágyi Dezső megválasztatása képviselőházi elnökké **412.**

Szlávy József főrendiházi elnök elnöklése együttes ülésben (l. Együttes).

Szocsidlis izgatások az Alföldön (l. Interp. Sima Ferencz) **416.**

Sztojanovics György b. igazolása **411, 412.**

Hozzászólt:
Görgey Béla *(előadó)* 29.

Tisza István és Purgly János mentelmi ügye (Irom. 785) **414.**

Hozzászólt:
Krajtsik Ferencz *(előadó)* 67.

Tisza István kineveztetése az országos statisztikai tanács tagjává **413.**

Tiszti áthelyezések (l. Közös) **423.**

Tisztképző intézetek (l. Közös) **425.**

Torda-Aranyosmegye Veresmart községéből 58 hold 482 négyszögöl terűletnek Alsó-Fehérmegye Maros-Ujvár községébe való átkeblezése (Irom. 778) **411.**

Túlkiadások, előirányzatnélküli kiadások és hitelátruházások az 1894. számadási év III. negyedében (Állami számvevőszék jelentése. — Irom. 761, 793,) **425.**

Hozzászólt:
Pálffy Elemér *(előadó)* 345.

Tüzrendészeti szabályrendelet (l. Hajdúmegyei) **427.**

Ujonczok kiképeztetése (l. Honvédgyalogsági) **415.**

Ujonczozás 1895-re, tvj. (Irom. 730, 737.) **423, 424.**

Hozzászóltak:

Babó Emil 307.
Bernát Béla 305.
Fejérváry Géza b. 304, 307, 311, 313, 315.

Digitized by Google

Hoitsy Pál 317.
Lits Gyula 304.
Münnich Aurél *(előadó)* 298, 313.
Nagy István 305.
Tóth Aladár 303.
Tóth Ernő 312, 315.
Tóth János 299.
Ugron Gábor 308, 309, 315, 316, 317.

Vaskapu-szabályozás 1893. évi munkálatai és költségei (l. Zárszámadások) **425.**

Veresmart község egy részének átkeblezése (l. Torda-Aranyosm.) **411.**

Wekerle Sándor miniszterelnök felmentetése **411, 417.**

Wlassics Gyula kinevezetése vallás- és közoktatásügyi miniszterré **411.**

Wlassics Gyula lemondása a képviselőségről **411**

Zárszámadások 1893-ról és az aldunai Vaskapu-szabályozás 1893. évi munkálatai és költségei (Irom. 792) **425.**

Hozzászólt:
Pálffy Elemér *(előadó)* 345.

Zelenyák János igazolása, **411, 412, 422.**

Hozzászólt:
Görgey Béla *(előadó)* 29.

Interpellációk.

Boda Vilmos: Szegzárdi főgimnázium megnyitása tárgyában a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez **419, 421.**

Hévizy János: Nagyszebeni állami főgimnázium építkezése tárgyában a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez **427.**

Polónyi Géza: Hajdúmegyei építészeti és tüzrendészeti szabályrendeletnek módosítása és végrehajtásának felfüggesztése tárgyában a belügyminiszterhez **427.**

Sima Ferencz: Alföldi szociális izgatások tárgyában a belügy- és földmívelésügyi miniszterekhez **416.**

Interpellációkra adott miniszteri válaszok.

Belügyminiszter (Perczel Dezső) válasza:

Polónyi Gézának a hajdúmegyei építészeti és tüzrendészeti szabályrendelet módosítása és végrehajtásának felfüggesztése tárgyában **427.**

Vallás- és közoktatásügyi miniszter (Wlassics Gyula) válasza:

Boda Vilmosnak a szegzárdi főgimnázium megnyitása tárgyában **421.**

Naplószerkesztő: *Endrődi Sándor.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 05672 6519

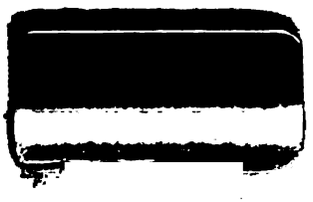

Digitized by Google